

पैन - आगम - ग्रन्थमाला

प्र. २०००

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि. २०२६/२७. वि. २९६८

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २०००

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २०००

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २०००

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

प्र. २००० - वि. राज. वि. वि.

Jaina-Āgama-Series No.1

NANDISUTTAM AND ANUOGADDĀRĀIM

Editors

MUNI PUNYAVIJAYA

Pt. DALSUKH MĀLVANĪĀ

Pt. AMRITLĀL MOHANLĀL BHOJAK

SHRI MAHĀVĪRA JAINA VIDYĀLAYA

BOMBAY 26

गंथसमप्पणं

णंदिकरो णय-णिवखेवविहभंगेहिं भूसिओ पवरो ।
भवभयवोच्छेयकरो अणुओगो रक्खिओ जेहिं ॥ १ ॥
भगवंताणं ताणं णंदी-अणुओगदारसुत्ताइं ।
अणुओगधारयाणं पुज्जाणं तह महेसीणं ॥ २ ॥
वरए पुण्णपवित्ते करजुयकमलम्मि विणयणइजुत्ता ।
मुणिपुण्णविजय-दलसुखभाई-अमया समप्पेमो ॥ ३ ॥ विसेसयं ॥
तुम्ह पसाया लद्धं वत्थुं तुम्हाण अप्पयंताणं ।
अम्हाण चालचरियं खमंतु पुज्जा खमासमणा ! ॥ ४ ॥

ગ્રંથ સમર્પણ

સંપાદકારી, સંસાગ્ના બચને દુર કરનાર, નય, નિશ્લેષ આદિ અનુયોગદ્વારના પ્રકારે દ્વારા અનુયોગની—આગમની વ્યાખ્યાના માર્ગની—અર્થ પેટ નેમ ન વિશુદ્ધ પરંપરાની જોઓએ રક્ષા કરી છે તે અનુયોગને સન્માન પ્રત્ય માર્ગે ભગવંતોના પુણ્યશાળી, પવિત્ર અને વગ્દ કરકમળમાં અમે—નુનિ પુણ્યવિજય, દક્ષગુપ્ત માલવણિયા અને અમૃતલાલ ભોજક—નંદિગુપ્ત અને અનુયોગદ્વારમત બેટ ધરીએ છીએ. આપના જ કૃપાપ્રસાદથી મેળવેલી—સંશોધિત કૃત્તી વસ્તુ આપને જ સમર્પિત કરવાની અમારી યાચની હોને આપ સનાશ્રમાનુ ભગવંતો ક્ષમા કરશો.

પ્રકાશકીય નિવેદન

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયે બધા મૂળ જૈન પવિત્ર આગમમૂત્રોને પ્રકાશિત કરવા માટે ‘જન આગમ ત્રયમાળા’ની મોટી યોજના હાથ ધરેલ છે. એ યોજના પ્રમાણે નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વાર-મૂત્રને સમાવતો પહેલો ત્રય પ્રકાશિત કરતા અમે ખૂબ આહ્લાદની લાગણી અનુભવીએ છીએ

સને ૧૯૬૦ની વાત છે અમારામાંના એક, શ્રીયુત ચદુલાલ વર્ધમાન શાહને, પોતાના વ્યવસાય નિમિત્તે, વિલાયત જવાનું થતાં તેઓ તે વખતે લડન યુનિવર્સિટીમાં ખૌદ દર્શનના પ્રાધ્યાપક તરીકે કામ કરતા ડો પદ્માભાઈ જૈનીને ખાસ મળવા ગયા એમનો મુખ્ય હેતુ વિલાયતમાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપન તેમ જ સશોધન પ્રકાશનને લગતી તેમ જ લડન યુનિવર્સિટીમાં જૈન અધ્યયનપીઠ(chair) સ્થાપવાની શક્યતા તથા ઉપયોગિતાને લગતી ફેટલીક વાતચીત શ્રી પદ્માભાઈ સાથે કરવાનો હતો. શ્રી જૈની અગાઉ એમના અમદાવાદના વસવાટ દરમ્યાન અમુક વખત માટે વિદ્યાલયમાં રહ્યા હતા; અને એમણે વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવ્યો હતો આથી શ્રી ચદુભાઈ તથા વિદ્યાલયના અન્ય સચાલકો એમનાથી મુપરિચિત છે

આ મુલાકાત દરમ્યાન ડો જૈનીએ આવી અધ્યયનપીઠ(chair)ની સ્થાપના કરતા પહેલા જૈન વિદ્યા (Jainology)ના અધ્યયન-અધ્યાપન તેમ જ સશોધન-સપાદનમાં ઉપયોગી થઈ શકે એ પ્રકારના જૈનધર્મ અને દર્શનના ત્રયોની સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવાની જરૂર ઉપર ભાર આપતા કહ્યું કે ખૌદ ધર્મના તથા દર્શનના બધા ત્રિપિટકો તેમ જ અન્ય ત્રયોની જે રીતે સુસશોધિત-સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવામાં આવી છે, એ રીતે જ જૈનધર્મ અને દર્શનના બધા આગમો તેમ જ અન્ય ત્રયોની સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવામાં આવે તો વિદેશમાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપનને તેમ જ સશોધન-સપાદનને વેગ મળી શકે અત્યારે પરદેશના વિદ્વાનોની જિજ્ઞાસા આ ક્ષેત્રમાં કામ કરવાની ધણી છે; એટલે જૈન ત્રયોની—ખાસ કરીને આગમો તથા બધા આગમિક સાહિત્યની—આવી આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરીને એનો લાભ લઈ લેવો જોઈએ. ડો જૈનીએ પોતાની આ વાતચીત દરમ્યાન જૈન આગમોના પ્રકાશન ઉપર વિશેષ ભાર મૂકતા જણાવ્યું હતું કે અત્યાર મુઘીમાં જે કંઈ જૈન આગમ સાહિત્ય પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે તેમાંનું બહુ જ ઓછું સશોધનની આધુનિક વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી સશોધિત-સપાદિત કરવામાં આવ્યું છે; એટલે એમાં શબ્દસૂચી, અન્ય ઉપયોગી પરિશિષ્ટો, વિગતૂત પ્રસ્તાવના, વિષયસૂચી વગેરે નહીં હોવાને કારણે કોલેજોમાં, યુનિવર્સિટીઓમાં તેમ જ પ્રાચ્ય વિદ્યાના ક્ષેત્રમાં અધ્યયન-અધ્યાપન તથા સશોધનનું કામ કરતી શોધસરથાઓમાં વિદ્વાનો એનો બહુ જ ઓછો ઉપયોગ કરી શકે છે

ડો જૈનીની આ વાત શ્રી ચદુભાઈના મનમાં ખરાખર વસી ગઈ એમણે વિચાર્યું, આ દિશામાં વધુ નહીં તો છેવટે પવિત્ર મૂળ જૈન આગમોને પ્રકાશિત કરવાનું કામ જો શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય હાથ ધરે તોપણ વિદ્યાલય દ્વારા સાહિત્ય-પ્રકાશનનું એક ઉપયોગી અને જરૂરી કાર્ય થયું લેખાય. વિદ્યાલયના હિદેશમાં જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનકાર્યનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે જ.

સ્વદેશ પાળ કાર્ય બાદ શ્રી ચદુભાઈએ આ અગે વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિના પોતાના સાથીઓને પોતાના મનની આ વાત સમજાવી સૌને આ કાર્ય વિદ્યાલયે હાથ ધરવા જેવું લાગતા

અગિયાર અંગ

(૨) ભાગ બીજો	(૩) આચારગસુત (આચારાંગસૂત્ર)
	(૪) સૂયગડગસુત (સૂત્રકૃતાગસૂત્ર)
(૩) ભાગ ત્રીજો	(૫) દાણુગસુત (સ્થાનાગસૂત્ર)
	(૬) સમવાયગસુત (સમવાયાગસૂત્ર)
(૪) ભાગ ચોથો	(૭) વિવાહપણુત્તિસુત (વ્યાખ્યાપ્રત્નમિસૂત્ર)
(ત્રણ વિભાગમાં)	[અપરનામ-ભગવધ્મસુત (ભગવતીસૂત્ર)]
(૫) ભાગ પાંચમો	(૮) નાયાધર્મમક્ર્ડગસુત (જાતાધર્મક્ર્ડયાગસૂત્ર)
(૬) ભાગ છઠ્ઠો	(૯) ઉવાસગદસગસુત (ઉપાસકદશાગસૂત્ર)
	(૧૦) અતગડદસગસુત (અન્તકૃદશાગસૂત્ર)
	(૧૧) અણુતરોવવાધ્યદસગસુત (અનુતરોપપાતિકદશાગસૂત્ર)
	(૧૨) પણ્ડાવાગરણુદસગસુત (પ્રશ્નવ્યાકરણુદશાગસૂત્ર)
	(૧૩) વિવાગદસગસુત (વિપાકદશાગસૂત્ર)

બાર ઉપાંગ

(૭) ભાગ સાતમો	(૧૪) ઉવવાધ્યમસુત (ઔપપાતિકસૂત્ર)
	(૧૫) રાયપસેણુધ્યમસુત (રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર)
(૮) ભાગ આઠમો	(૧૬) જીવાભિગમસુત (જીવાભિગમસૂત્ર)
(૯) ભાગ નવમો	(૧૭) પણુવણામસુત (પ્રજાપનાસૂત્ર)
(બે વિભાગમાં)	
(૧૦) ભાગ દસમો	(૧૮) જળુદ્ધીવપણુત્તિસુત (જળુદ્ધીપપ્રત્નમિસૂત્ર)
(૧૧) ભાગ અગિયારમો	(૧૯) ચદપણુત્તિસુત (ચદ્રપ્રજ્ઞમિસૂત્ર)
	(૨૦) સ રિયપણુત્તિસુત (સૂર્યપ્રજ્ઞમિસૂત્ર)

પાંચ ઉપાંગ

(૧૨) ભાગ બારમો	(૨૧) નિરયાવલિયામસુત (નિરયાવલિકાસૂત્ર)
	(૨૨) ક્ર્પવડસિયામસુત (ક્ર્પવડસિકાસૂત્ર)
	(૨૩) પુષ્કિયામસુત (પુષ્કિકાસૂત્ર)
	(૨૪) પુષ્ક્યૂલિયામસુત (પુષ્ક્યૂલિકાસૂત્ર)
	(૨૫) વણિહસાસુત (વૃણિહસાસૂત્ર)

છ છેદ

(૧૩) ભાગ તેરમો	(૨૬) દશાસુયક્ર્પધસુત (દશાશ્રુતરક્ર્પધસૂત્ર)
	(૨૭) ક્ર્પધસુત (બૃહલ્કલ્પસૂત્ર)
	(૨૮) વવહારસુત (વ્યવહારસૂત્ર)
	(૨૯) નિસીહસુત (નિશીથસૂત્ર)
	(૩૦) જ્યક્ર્પધસુત (જીતકલ્પસૂત્ર) [સર્વજ્યક્ર્પધ (શ્રાદ્ધ-જીતકલ્પ) તથા જળજ્યક્ર્પધ (યતિજીતકલ્પ) સાથે]
(૧૪) ભાગ ચૌદમો	(૩૧) મહાનિસીહસુત (મહાનિશીથસૂત્ર)

અહાત્યાય નિર્મિત

આરંભ

- १) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 २) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ३) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ४) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ५) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ६) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ७) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ८) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 ९) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)
 १०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०) चन्द्रमो (२०)

દસ પ્રકીર્ણ

- [illegible]

કાર્યને પોતાનુ જ માની લીધુ છે, અને પોતાના અનેક રોકાણો અને જવાબદારીઓ વચ્ચે પણ, આ કાર્યને માટે તેઓ ઉમંગપૂર્વક પૂરતો સમય આપી રહ્યા છે એ માટે અમે એમના અત્યંત આભારી છીએ.

પ્રાકૃત ટેક્સ્ટ સોસાયટી સાથે સકળાયેલ પડિત શ્રી અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજડની સેવાઓ વિદ્યાલયને આગમ પ્રકાશનના કામ માટે ઉછીની મળતાં છેલ્લા અઢી વર્ષથી આ કાર્યમા વિશેષ વેગ આવી શક્યો છે આ માટે અમે પ્રાકૃત ટેક્સ્ટ સોસાયટીને તથા પડિત શ્રી અમૃતલાલભાઈને ધન્યવાદ આપીએ છીએ સપાદકીયનો તથા પ્રસ્તાવનાનો અગ્રેણ અનુવાદ કરી આપવા બદલ શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરના ઉપસચાલક (ડેપુટી ડિરેક્ટર) ડૉ નગીનદાસ જે શાહને ધન્યવાદ ધરે છે

વિદ્યાલયના નિષ્ઠાવાન અને કાર્યદક્ષ મહામાત્ર ભાઈશ્રી કાંતિલાલ ડાહ્યાભાઈ દોરાએ આ કાર્ય સર્વાંગસુદર થાય એ માટે પૂરતી કાળજી રાખી છે, એ માટે એમને અમે હાર્દિક ધન્યવાદ આપીએ છીએ અમદાવાદમા પડિત શ્રી શાસ્ત્રી હરિશંકર અપ્પારામ પંડ્યાએ આ અંગે જે કામગીરી બજાવી છે એ માટે એમને ધન્યવાદ ધરે છે

આગમ ગ્રંથોના સપાદનની જેમ એનુ મુદ્રણ પણ આતરરાષ્ટ્રીય દષ્ટિએ આવકારપાત્ર બને એ માટે મુખ્યમંત્રી મૌજ પ્રિન્ટીંગ બ્યુરો અને એના સચાલક-માલિક શ્રી વિશ્વ ભાગવતે રપેશિયલ બીબા (Types) ઢાળીને તેમ જ ગોડવણી, મુદ્રણ વગેરે બાબતોમા વિશેષ રુચિ અને ચીવટ દાખવીને જે સહકાર આપ્યો છે તે માટે અમે એમના આભારી છીએ

આ કાર્ય જેમ પુષ્કળ સમય, શક્તિ અને ધીરજ માગી લે એવુ છે તેમ એ માટે આર્થિક સગવડ પણ ઘણી જોઈએ એવુ છે વિદ્યાલય પાસે સાહિત્ય-પ્રકાશનને માટે જે મૂડી છે તે બહુ જ મર્યાદિત છે, અને એના આધારે તો આવી મોટી અને આવી ખર્ચાળ યોજના હાથ ધરવાનુ અમે વિચારી પણ ન શકીએ પણ, સારા કામમા પૂરો આર્થિક સહકાર આપવાની શ્રીસંઘની ઉદાર ભાવનાનો વિદ્યાલયના સચાલન દરમ્યાન અમે અનુભવ કરેલો છે, અને એના ભરોસે જ અમે આ યોજના શરૂ કરવાનુ સાહસ કરી શક્યા છીએ અમને વિશ્વાસ છે કે શ્રીસંઘમાથી આવા ઉમદા અને ઉપયોગી કાર્યને માટે પૂરતા નાણા મળી જ રહેવાના છે અત્યાર સુધીમાં આ કાર્યમા નીચે મુજબ સરથાઓ તથા વ્યક્તિઓ તરફથી નીચે મુજબ રકમો આગમ પ્રકાશનના કાર્યમા સહાયરૂપે મળી છે; એ સર્વનો અમે અત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ

રૂ ૧૭,૫૦૦] શ્રી પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ લોહારચાલ જૈન સંઘ; રૂ ૫૦૦૦] શ્રી મોતીશા રિલિજિયસ અને ચેરીટીબલ ટ્રસ્ટ; રૂ ૧૦૦૦] શ્રી ગોવાલીઆ ટેક જૈન સંઘ; રૂ ૧૦૦૦] શ્રી સારાભાઈ કેવળદાસ; રૂ ૧૬,૦૪૧.૦૦૩ પરચૂરણ રકમો

અમારી વર્તમાન આગમ પ્રકાશન સમિતિના નીચેના સભ્યોનો, તેઓએ આપેલ સહકાર બદલ, અમે આભાર માનીએ છીએ .

- (૧) શ્રી પરમાનંદભાઈ કુવરજી કાપડિયા
- (૨) ડૉ જયતીલાલ સુરચંદ બદામી
- (૩) શ્રી રતિલાલ ચીમનલાલ દોહરી
- (૪) શ્રી સેવતીલાલ ચીમનલાલ શાહ

जैन-आगम-ग्रन्थमाला : ग्रन्थाङ्क १

सिरिदेववायगविरइयं

नं दि सु त्तं

सिरिअज्जरक्खियथेरविरइयाइं

अ णु ओ ग द्दा रा इं

च

सम्पादकाः

पुण्यविजयो मुनिः

[जिनागमरहस्यवेदिजैनाचार्यश्रीमद्विजयानन्दसूरिवर (प्रसिद्धनाम-आत्मारामजीमहाराज)-
शिष्यरत्न-प्राचीनजैनभाण्डागारोद्धारकप्रवर्तकश्रीसत्कान्तिविजयान्तेवासिनां श्रीजैन-
आत्मानन्दग्रन्थमालासम्पादकानां मुनिप्रवरश्रीचतुरविजयानां विनेय]

पण्डित दलसुख मालवणिया

पण्डित अमृतलाल मोहनलाल भोजक

इत्येतौ च

श्री महावीर जैन विद्यालय

बम्बई २६

जैन - आगम - ग्रन्थमाला

प्रधान संपादक

मुनिराज श्री पुण्यविजयजी

पण्डित दलसुख मालवणिया

प्रथम संस्करण :

वीर सं० २४९४/विक्र० सं० २०२४/ई. स. १९६८

सर्व हक्क प्रकाशकाधीन

मूल्य ४० रुपया

प्रकाशक :

चटुलाल वर्धमान शाह

मनुभाई गुलाबचन्द कापडिया

जयन्तीलाल रतनचन्द शाह

मानद मन्त्रीओ

श्री महावीर जैन विद्यालय

गोवालिया टैंक रोड, बम्बई २६

मुद्रक :

वि पु भागवत

मीज प्रिंटिंग ब्यूरो

खटाववाडी, बम्बई ४

Jaina-Āgama-Series No. 1

NANDISUTTAM AND ANUOGADDĀRĀIM

Editors

MUNI PUNYAVIJAYA

Pt. DALSUKH MĀLVANĪ

Pt. AMRITLĀL MOHANLĀL BHOJAK

SHRI MAHĀVĪRA JAINA VIDYĀLAYA

BOMBAY 26

Pt DALSUKH MALVANIA

Published By
Chandulal Vardhman Shah
Manubhai Gulabchand Kapadia
Jayantilal Ratanchand Shah
Hon. Secrétaries
Shri Mahavira Jaina Vidyalaya
Gowalia Tank Road, Bombay 26

गंथसमप्पणं

णंदिकरो णय-णिक्खेवविहभंगेहिं भूसिओ पवरो ।

भवभयवोच्छेयकरो अणुओगो रक्खिओ जेहिं ॥ १ ॥

भगवंताणं ताणं णंदी-अणुओगदारसुत्ताइं ।

अणुओगधारयाणं पुज्जाणं तह महेसीणं ॥ २ ॥

वरए पुण्णपवित्ते करजुयकमलम्मि विणयणइजुत्ता ।

मुणिपुण्णविजय-दलसुखभाई-अमया समप्पेमो ॥ ३ ॥ विसेसयं ॥

तुम्ह पसाया लद्धं वत्थुं तुम्हाण अप्पयंताणं ।

अम्हाण चालचरियं खमंतु पुज्जा खमासमणा । ॥ ४ ॥

ગ્રંથ સ મ ર્થ ણુ

મંગલકારી, સંસારના ભયને દૂર કરનાર, નય, નિક્ષેપ આદિ અનુયોગદ્વારના પ્રકારો દ્વારા અનુયોગની—આગમની વ્યાખ્યાના માર્ગની—અખંડ તેમ જ વિશુદ્ધ પરંપરાની જોડોએ રક્ષા કરી છે તે અનુયોગને ધરનાર પૂજ્ય મહર્ષિ ભગવંતોના પુણ્યશાળી, પવિત્ર અને વરદ કરકમળમાં અમે—મુનિ પુણ્યવિજય, દ્વલસુખ માલવણિયા અને અમૃતલાલ ભોજક—નંદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્ર ભેટ ધરીએ છીએ. આપના જ કૃપાપ્રસાદથી મેળવેલી—સંશોધિત કરેલી વસ્તુ આપને જ સમર્પિત કરવાની અમારી બાલકીડાને આપ ક્ષમાશ્રમણ ભગવંતો ક્ષમા કરશો.

પ્રકાશકીય નિવેદન

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયે બધા મૂળ જૈન પવિત્ર આગમસૂત્રોને પ્રકાશિત કરવા માટે ‘જન આગમ ગ્રંથમાળા’ની મોટી યોજના હાથ ધરેલ છે. એ યોજના પ્રમાણે નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વાર-સૂત્રને સમાવતો પહેલો ગ્રંથ પ્રકાશિત કરતા અમે ખૂબ આહ્લાદની લાગણી અનુભવીએ છીએ

સને ૧૯૬૦ની વાત છે અમારામાંના એક, શ્રીયુત ચદુલાલ વર્ધમાન શાહને, પોતાના વ્યવસાય નિમિત્તે, વિલાયત જવાનું થતાં તેઓ તે વખતે લડન યુનિવર્સિટીમાં બૌદ્ધ દર્શનના પ્રાધ્યાપક તરીકે કામ કરતા ડૉ પદ્મનાભજી જૈનીને ખાસ મળવા ગયા એમનો મુખ્ય હેતુ વિલાયતમાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપન તેમ જ સશોધન પ્રકાશનને લગતી તેમ જ લડન યુનિવર્સિટીમાં જૈન અધ્યયનપીઠ (chair) સ્થાપવાની શક્યતા તથા ઉપયોગિતાને લગતી ફેટલીક વાતચીત શ્રી પદ્મનાભજી સાથે કરવાનો હતો શ્રી જૈની અગાઉ એમના અમદાવાદના વસવાટ દરમ્યાન અમુક વખત માટે વિદ્યાલયમાં રહ્યા હતા; અને એમણે વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવ્યો હતો. આથી શ્રી ચદુભાઈ તથા વિદ્યાલયના અન્ય સચાલકો એમનાથી સુપરિચિત છે

આ મુલાકાત દરમ્યાન ડૉ જૈનીએ આવી અધ્યયનપીઠ (chair)ની સ્થાપના કરતા પહેલા જૈન વિદ્યા (Jainology)ના અધ્યયન-અધ્યાપન તેમ જ સશોધન-સપાદનમાં ઉપયોગી થઈ શકે એ પ્રકારના જૈનધર્મ અને દર્શનના ગ્રંથોની સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવાની જરૂર ઉપર ભાર આપતા કહ્યું કે બૌદ્ધ ધર્મના તથા દર્શનના બધા ત્રિપિટકો તેમ જ અન્ય ગ્રંથોની જે રીતે સુસશોધિત-સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવામાં આવી છે, એ રીતે જ જૈનધર્મ અને દર્શનના બધા આગમો તેમ જ અન્ય ગ્રંથોની સુસપાદિત (critical) આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરવામાં આવે તો વિદેશમાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપનને તેમ જ સશોધન-સપાદનને વેગ મળી શકે અત્યારે પરદેશના વિદ્વાનોની જિજ્ઞાસા આ ક્ષેત્રમાં કામ કરવાની ધણી છે; એટલે જૈન ગ્રંથોની—ખાસ કરીને આગમો તથા બધા આગમિક સાહિત્યની—આવી આવૃત્તિઓ પ્રગટ કરીને એનો લાભ લઈ લેવો જોઈ એ ડૉ જૈનીએ પોતાની આ વાતચીત દરમ્યાન જૈન આગમોના પ્રકાશન ઉપર વિશેષ ભાર મૂકતા જણાવ્યું હતું કે અત્યાર મુઘીમાં જે કંઈ જૈન આગમ સાહિત્ય પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે તેમાંનું બહુ જ ઓછું સશોધનની આધુનિક વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી સશોધિત-સપાદિત કરવામાં આવ્યું છે; એટલે એમાં શબ્દસૂચી, અન્ય ઉપયોગી પરિશિષ્ટો, વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના, વિષયમૂચી વગેરે નહીં હોવાને કારણે કોલેજોમાં, યુનિવર્સિટીઓમાં તેમ જ પ્રાચ્ય વિદ્યાના ક્ષેત્રમાં અધ્યયન-અધ્યાપન તથા સશોધનનું કામ કરતી શોધસંસ્થાઓમાં વિદ્વાનો એનો બહુ જ ઓછો ઉપયોગ કરી શકે છે

ડૉ જૈનીની આ વાત શ્રી ચદુભાઈના મનમાં ખરાબર વસી ગઈ એમણે વિચાર્યું, આ દિશામાં વધુ નહીં તો છેવટે પવિત્ર મૂળ જૈન આગમોને પ્રકાશિત કરવાનું કામ જો શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય હાથ ધરે તોપણ વિદ્યાલય દ્વારા સાહિત્ય-પ્રકાશનનું એક ઉપયોગી અને જરૂરી કાર્ય થયું લેખાચ વિદ્યાલયના ઉદ્દેશમાં જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનકાર્યનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે જ

સ્વદેશ પાઠા કર્યા બાદ શ્રી ચદુભાઈએ આ અંગે વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિના પોતાના સાથીઓને પોતાના મનની આ વાત સમજાવી સૌને આ કાર્ય વિદ્યાલયે હાથ ધરવા જેવું લાગતા

એને નિશ્ચિત યોજનાનું રૂપ આપવા માટે તેઓ અમદાવાદમાં બિરાજતા આગમપ્રભાકર પૂજ્યપાદ મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને મળ્યા. સદ્ભાગ્યે, એ જ અરસામાં પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા વારાણસીથી શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સમૃદ્ધિ વિદ્યામંદિરના ડિરેક્ટર તરીકે અમદાવાદમાં આવીને વસ્યા હતા, એટલે એમનો સહયોગ મળવાનો સુયોગ પણ થઈ આવ્યો હતો.

પૂજ્યપાદ મુનિવર્ય શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે સમગ્ર જૈન સાહિત્યનું, તેમજ વિશેષ કરીને જૈન આગમો તેમ જ સમગ્ર આગમિક સાહિત્યનું, જીવનભર વ્યાપક તેમ જ મર્મરૂપી અધ્યયન-સશોધન કરેલું હોવાથી જૈન આગમોના તેઓ પારગામી અને અધિકૃત જ્ઞાતા છે. પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા ભારતીય દર્શનોના તેમ જ જૈન આગમોના ઊંડા અભ્યાસી છે. આ બંને વિદ્વાનો સમક્ષ બધા મળી જૈન આગમો વિદ્યાલય તરફથી પ્રકાશિત કરવાની ભાવના પ્રદર્શિત કરવામાં આવતા એ વાતને તેઓએ સહર્ષ વધાવી લીધી, એટલું જ નહીં, આ આખી યોજનાનું મુખ્ય સપાટકપદ સલાળવાની અમારી વિનંતિનો પણ તેઓએ ઉમળકાપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો, અને એ આખી યોજના તૈયાર કરી આપવાનું માથે લીધું.

આ પછી વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ તા. ૧૮-૮-૧૯૬૦ના રોજ આ યોજના હાથ ધરવાનો ઠરાવ કર્યો, અને આ કામને માટે નીચે મુજબ સભ્યોની આગમ પ્રકાશન સમિતિની નિમણૂક કરી

- (૧) શ્રી પ્રસન્નમુખ સુરચંદ બદામી
- (૨) શ્રી પરમાનંદભાઈ કુંવરજી કાપડિયા
- (૩) ડૉ. જયતીલાલ સુરચંદ બદામી
- (૪) શ્રી ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ (માનદ મત્રી)
- (૫) શ્રી ચંદુલાલ સારાભાઈ મોદી (માનદ મત્રી)

તે પછી આ યોજનાની શુભ શરૂઆત કરવાનું મુહૂર્ત પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજશ્રીને પુછાવવામાં આવ્યું, અને તેઓની સૂચના મુજબ વિ. સં. ૨૦૧૭ના કારતક વર્ષ ૩, તા. ૬-૧૧-૧૯૬૦ ને રવિવારનો દિવસ આ માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો.

આ દિવસે બપોરના ૧-૩૦ વાગતા, અમદાવાદમાં, લુણસાવાડા મોટીપોળ સામેના ઉપાશ્રયમાં, પૂજ્ય મુનિવર્ય શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજના સાંનિધ્યમાં જ્ઞાનસત્ર જેવો એક નાનો સરખો સમારંભ યોજાને આ કાર્યનું મંગળાચરણ કરવામાં આવ્યું.

આ પછી “શ્રી જૈન આગમ ગ્રંથમાલા”ની યોજનાની વિગતો નક્કી કરવામાં આવી. આ યોજના મુજબ બધા-૪૫ મૂળ આગમો નીચે મુજબ ૧૭ ગ્રંથો (Volume) માં પ્રકાશિત થશે; અને દરેક ગ્રંથમાં તે તે આગમસૂત્રોના મૂળ પાઠો સશોધિત કરીને પાઠાતરો સાથે આપવા ઉપરાંત, ગ્રંથ, ગ્રંથકાર અને આનુષંગિક બાબતોની આધારભૂત અને વિપદ માહિતી આપતી પ્રસ્તાવના, શબ્દ-સૂચી તેમ જ વિવિધ વિષયને લગતા પરિશિષ્ટો આપવામાં આવશે.

આગમગ્રંથોની ભાગવાર વહેંચણી

(૧) ભાગ પહેલો	(૧) નર્મિસુત (નર્મસૂત્ર)
	(૨) અણુઓગદારસુત (અણુઓગદારસૂત્ર)

અગિયાર અંગ

(૨) ભાગ બીજો	(૩) આચારગમુત્ત (આચારાગમસૂત્ર)
(૩) ભાગ ત્રીજો	(૪) સૂયગડગમુત્ત (સૂત્રકૃતાગમસૂત્ર)
(૪) ભાગ ચોથો	(૫) કાણુગમુત્ત (સ્થાનાગમસૂત્ર)
(ત્રણ વિભાગમાં)	(૬) સમવાયગમુત્ત (સમવાયાંગમસૂત્ર)
(૫) ભાગ પાંચમો	(૭) વિવાહપણુત્તિમુત્ત (વ્યાખ્યાપ્રગ્નસિસૂત્ર)
(૬) ભાગ છઠ્ઠો	[અપરનામ-ભગવદ્મુત્ત (ભગવતીસૂત્ર)]
	(૮) નાયાધર્મમકુલગમુત્ત (જાતાધર્મકથાગમસૂત્ર)
	(૯) ઉવાસગદસગમુત્ત (ઉપાસકદશાગમસૂત્ર)
	(૧૦) અતગડદસગમુત્ત (અન્તકૃદ્દશાગમસૂત્ર)
	(૧૧) અણુતરોવવાધયદસગમુત્ત (અનુતરોપપાતિકદશાગમસૂત્ર)
	(૧૨) પણ્ડાવાગરણુદસગમુત્ત (પ્રશ્નવ્યાકરણદશાગમસૂત્ર)
	(૧૩) વિવાગદસગમુત્ત (વિપાકદશાગમસૂત્ર)

બાર ઉપાંગ

(૭) ભાગ સાતમો	(૧૪) ઉવવાધયમુત્ત (ઔપપાતિકસૂત્ર)
(૮) ભાગ આઠમો	(૧૫) ગયપસેણુધયમુત્ત (રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર)
(૯) ભાગ નવમો	(૧૬) જ્ઞવાલિગમમુત્ત (જ્ઞવાલિગમસૂત્ર)
(બે વિભાગમાં)	(૧૭) પણુવણામુત્ત (પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર)
(૧૦) ભાગ દસમો	(૧૮) જ્યુદ્ધીવપણુત્તિમુત્ત (જ્યુદ્ધીવપ્રગ્નસિસૂત્ર)
(૧૧) ભાગ અગિયારમો	(૧૯) ચદપણુત્તિમુત્ત (ચદ્રપ્રગ્નસિસૂત્ર)
	(૨૦) સૂત્રિયપણુત્તિમુત્ત (સૂત્ર્યપ્રગ્નસિસૂત્ર)

પાંચ ઉપાંગ

(૧૨) ભાગ બારમો	(૨૧) નિગ્યાવલિયામુત્ત (નિગ્યાવલિકાસૂત્ર)
	(૨૨) કપ્પવડસિયામુત્ત (કલ્પાવતસિકાસૂત્ર)
	(૨૩) પુષ્કિયામુત્ત (પુષ્પિકાસૂત્ર)
	(૨૪) પુષ્કચૂલિયામુત્ત (પુષ્પચૂલિકાસૂત્ર)
	(૨૫) વણિહદસામુત્ત (વૃણિહદશાસૂત્ર)

છ છેદ

(૧૩) ભાગ તેરમો	(૨૬) દશાસુયકપ્પમુત્ત (દશાસુતરકંધસૂત્ર)
	(૨૭) કપ્પમુત્ત (બૃહલ્લકલ્પસૂત્ર)
	(૨૮) વવહારમુત્ત (વ્યવહારસૂત્ર)
	(૨૯) નિસીહમુત્ત (નિશીથસૂત્ર)
	(૩૦) જ્યકપ્પમુત્ત (જ્યતકલ્પસૂત્ર) [સહજ્યકપ્પ (શ્રાદ્ધ-જ્યતકલ્પ) તથા જમજ્યકપ્પ (યતિજ્યતકલ્પ) સાથે]
(૧૪) ભાગ ચૌદમો	(૩૧) મહાનિસીહમુત્ત (મહાનિશીથસૂત્ર)

ચાર મૂળ

- (૧૫) ભાગ પંદરમો (૩૨) દસવેયાલિયસુત (દશવૈકાલિકસૂત્ર)
 (૩૩) ઉત્તરજ્ઞયણસુત (ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર)
 (૩૪) આવગ્નયણસુત (આવગ્નયકસૂત્ર)
 (૧૬) ભાગ સોળમો (૩૫) પિણ્ણિજ્ઞુત્તિ (પિણ્ણનિર્યુક્તિ) [ઓહણિજ્ઞુત્તિ (ઓધ-
 નિર્યુક્તિ) તથા સસત્તણિજ્ઞુત્તિ (સસકતનિર્યુક્તિ) સાથે]

દસ પ્રકીર્ણક

- (૧૭) ભાગ અત્તરમો (૩૬) ચઉસરણ (ચતુ શરણ)
 (૩૭) આહિરપગ્ગ્યાણ (આતુરપ્રત્યાખ્યાન)
 (૩૮) ભત્તપરિણ્ણા (ભક્તપરિજ્ઞા)
 (૩૯) સથારણ (સસ્તારક)
 (૪૦) તદ્દુલવેયાલિય (તંદુલવૈચારિક)
 (૪૧) ચનવેજ્ઞય (ચન્દ્રવેધ્યક)
 (૪૨) દેવિદ્ધથય (દેવેન્દ્રસ્તવ)
 (૪૩) ગણિવિજ્ઞા (ગણિવિદ્યા)
 (૪૪) મહાપગ્ગ્યાણ (મહાપ્રત્યાખ્યાન)
 (૪૫) વીરત્થય (વીરસ્તવ)
 [ઉપરાત નીચે મુજબ પ્રકીર્ણકો
 (૧) અણ્ણવકપ્પ (અણ્ણવકદ્ધપ)
 (૨) ગગ્ગાચાર (ગગ્ગાચાર)
 (૩) મરણસમાહિ (મરણસમાધિ)
 (૪) આરાહણપગ્ગા (આરાધનાપતાકા)
 (૫) દીવસાગરપણ્ણત્તિસગહણ્ણી (દ્વીપસાગરપ્રજ્ઞપ્તિ-
 સગહણ્ણી)
 (૬) જ્ઞેધસકરંજય (જ્ઞયોતિષ્કરંજક)
 (૭) સારાવલી (સારાવલી)
 (૮) ધસિભાસિયાઘ (ઋપિભાપિતાનિ) તથા સિદ્ધપ્રાભુત
 આદિ આ પ્રકારનાં અન્ય પ્રકીર્ણકો પણ લેવામા
 આવશે.]

આ યોજના મુજબ નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રને સમાવતો આ પહેલો ગ્રંથ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે; અને નવમા ગ્રંથ રૂપે (બે ભાગમાં) પ્રગટ થનાર પત્રવણાસૂત્ર મળ આખું છપાઈ ગયું છે; અને તેની પ્રગટાવના, શબ્દસૂચી તથા પરિશિષ્ટો છપાવા બાકી છે, તે થોડાક મહિનાઓમા છપાઈ જશે અને એ ગ્રંથના બન્ને ભાગ પણ નજીકના લેખિકામા અમે પ્રકાશિત કરી શકીશું એવી ઉમેદ છે.

આ આખી યોજના પૂર્ણપાત્ર આગમપ્રભાકર મુનિ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજના હાર્દિક અને સક્રિય સહકારથી જ અમે હાય ધરી શક્યા છીએ. આ માટે અમે પૂર્ણ મહારાજશ્રીનો નેટલો ઉપકાર માનીએ એટલો બોલો છો. પવિત્ર શ્રી દલમુખભાઈ માલવણિયાએ પણ આ

કાર્યને પોતાનુ જ માની લીધુ છે, અને પોતાના અનેક રોકાણો અને જવાબદારીઓ વચ્ચે પણ, આ કાર્યને માટે તેઓ ઉભગપૂર્વક પ્રતો સમય આપી રહ્યા છે એ માટે અમે એમના અત્યત આભારી છીએ

પ્રાકૃત ટેક્સ્ટ સોસાયટી સાથે સહળાયેલ પડિત શ્રી અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજનની સેવાઓ વિદ્યાલયને આગમ પ્રકાશનના કામ માટે ઉછીની મળતાં છેલ્લા અઢી વર્ષથી આ કાર્યમા વિશેષ વેગ આવી શક્યો છે આ માટે અમે પ્રાકૃત ટેક્સ્ટ સોસાયટીને તથા પડિત શ્રી અમૃતલાલભાઈને ધન્યવાદ આપીએ છીએ સપાદકીયનો તથા પ્રસ્તાવનાનો અગ્રેજી અનુવાદ કરી આપવા બદલ શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરના ઉપસચાલક (ડેપુટી ડિરેક્ટર) ડૉ નગીનદાસ જે. શાહને ધન્યવાદ ઘટે છે

વિદ્યાલયના નિશાવાન અને કાર્યદક્ષ મહામાત્ર ભાઈશ્રી કાતિલાલ ગદ્યાભાઈ કોરાએ આ કાર્ય સર્વાંગસુદર થાય એ માટે પૂરતી કાળજી રાખી છે, એ માટે એમને અમે હાર્દિક ધન્યવાદ આપીએ છીએ અમદાવાદમા પડિત શ્રી શાસ્ત્રી હરિશંકર અપારામ પદ્માએ આ અંગે જે કામગીરી બજાવી છે એ માટે એમને ધન્યવાદ ઘટે છે

આગમ ગ્રંથોના સપાદનની જેમ એનુ મુદ્રણ પણ આતરરાષ્ટ્રીય દષ્ટિએ આવકારપાત્ર અને એ માટે મુબઈના મૌજ પ્રિન્ટીંગ બુરો અને એના સચાલક-માલિક શ્રી વિશ્ણુ ભાગવતે સ્પેશિયલ ખીખા (Types) ઢાળીને તેમ જ ગોઠવણી, મુદ્રણ વગેરે બાબતોમા વિશેષ રુચિ અને ચીવટ દાખવીને જે સહકાર આપ્યો છે તે માટે અમે એમના આભારી છીએ

આ કાર્ય જેમ પુષ્કળ સમય, શક્તિ અને ધીરજ માગી લે એવુ છે તેમ એ માટે આર્થિક સગવડ પણ ઘણી જોઈએ એવુ છે વિદ્યાલય પાસે સાહિત્ય-પ્રકાશનને માટે જે મૂડી છે તે બહુ જ મર્યાદિત છે, અને એના આધારે તો આવી મોટી અને આવી ખર્ચાળ યોજના હાથ ધરવાનુ અમે વિચારી પણ ન શકીએ. પણ, સારા કામમાં પૂરો આર્થિક સહકાર આપવાની શ્રીસધની ઉદાર ભાવનાનો વિદ્યાલયના સચાલન દરમ્યાન અમે અનુભવ કરેલો છે, અને એના લરોસે જ અમે આ યોજના શરૂ કરવાનુ સાહસ કરી શક્યા છીએ અમને વિશ્વાસ છે કે શ્રીસધમાથી આવા ઉમદા અને ઉપયોગી કાર્યને માટે પૂરતા નાણા મળી જ રહેવાના છે અત્યાર સુધીમા આ કાર્યમા નીચે મુજબ સસ્થાઓ તથા વ્યક્તિઓ તરફથી નીચે મુજબ રકમો આગમ પ્રકાશનના કાર્યમા સહાયરૂપે મળી છે; એ સર્વનો અમે અત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ

રૂ. ૧૭,૫૦૦ શ્રી પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ લોહારચાલ જૈન સધ; રૂ. ૫૦૦૦ શ્રી મોતીશા રિલિજીયસ અને ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ; રૂ. ૧૦૦૦ શ્રી ગોવાલીઆ ટેક જૈન સધ; રૂ. ૧૦૦૦ શ્રી સારાભાઈ કેવળદાસ; રૂ. ૧૬,૦૪૧ ૦૩ પરચૂરણ રકમો

અમારી વર્તમાન આગમ પ્રકાશન સમિતિના નીચેના સભ્યોનો, તેઓએ આપેલ સહકાર બદલ, અમે આભાર માનીએ છીએ

- (૧) શ્રી પરમાનંદભાઈ કુવરજી કાપડિયા
- (૨) ડૉ જયતીલાલ સુરચંદ બાપ્પા
- (૩) શ્રી રતિલાલ ચીમનલાલ કોશરી
- (૪) શ્રી સેવતીલાલ ચીમનલાલ શાહ

- (૫) શ્રી ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ
 (૬) શ્રી મનુભાઈ ગુલાબચંદ કાપડિયા } (માનદ મત્રીઓ)
 (૭) શ્રી જયતીલાલ રતનચંદ શાહ
 (૮) શ્રી રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ (સહમત્રી, આગમ પ્રકાશન વિભાગ)

કપડવંજ શ્રીસંઘનો વિશેષ આભાર

વિં સં ૨૦૧૮નું ચાતુર્માસ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીએ તેઓની જન્મભૂમિ કપડવંજમાં કર્યું હતું એ વખતે કપડવંજ શ્રીસંઘે વિં સં ૨૦૧૬ના જ્ઞાનપત્રમીના રોજ આવતા મહારાજશ્રીના ૬૮મા જન્મદિનની ત્રણ દિવસની ઉજવણી કરવાનું નક્કી કર્યું અને કારતક સુદિ ૭, તાં ૪-૧૧-૬૨ના રોજ, પડિત શ્રી સુખલાલજીના પ્રમુખપદે અને શેઠ શ્રી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈના અતિથિવિશેષપણા નીચે, ઉજવવામાં આવેલ મુખ્ય સમારલ વખતે, કપડવંજના શ્રીસંઘે પૂજ્ય મહારાજશ્રી ઇચ્છે એ કાર્યમાં પદર હળર રૂપિયા ખર્ચવાની પોતાની ભાવનાની જાહેરાત કરી હતી. પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ એ આખી રકમ “શ્રી જૈન આગમ ગ્રંથમાળા”ના નદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારમૂત્રવાળા પ્રથમ ગ્રંથ માટે વિદ્યાલયને આપી દેવાનું શ્રીસંઘને સૂચન કર્યું હતું એ મુજબ એ રકમ કપડવંજ શ્રીસંઘ તરફથી વિદ્યાલયને મળી ગઈ છે આ માટે અમે કપડવંજ શ્રીસંઘનો ખૂબ ખૂબ આભાર માનીએ છીએ આ પ્રસંગે પૂજ્યપાદ મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે વિદ્યાલય પ્રત્યે મમતાથી સભર જે લાગણી દર્શાવી છે એ અમૂલ્ય છે અને એ માટે અમે એમને ભાવપૂર્વક વંદન કરીએ છીએ.

અંતમાં

આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ બે આગમસૂત્રો અંગે કે અન્ય આગમ ગ્રંથો અંગે કંઈ પણ કહેવું એ અમારા અધિકાર બહારની વાત છે એ અંગે ગ્રંથના વિસ્તૃત સંપાદકીય નિવેદનમાં તથા અભ્યાસ અને માહિતીપૂર્ણ સંવિસ્તર પ્રસ્તાવનામાં વિગતે જણાવવામાં આવ્યું જ છે

અમારા માટે તો આ પહેલા ગ્રંથના પ્રકાશનથી આ મહત્વની ગ્રંથમાળાના પ્રકાશનનો શુભ પ્રારભ શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈના શુભ હાથે (તાં ૨૬-૨-૧૯૬૮ના રોજ અમદાવાદમાં) થનાર છે એ પણ અપૂર્વ આનંદનો અવસર છે આ પ્રસંગે વિદ્યાલયના આદ્યપ્રેરક પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજને અમે અતઃકરણપૂર્વક પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તેઓ, વિદ્યાલયના વિકાસને માટે જેમ અદશ્યપણે સતત પ્રેરણા આપતા રહે છે તેમ, જૈન સંસ્કૃતિના ગૌરવમાં વધારો કરે એવી આ મહાન યોજનાને પૂરી કરવાની અમને અને શ્રીસંઘને શુદ્ધિ, શક્તિ અને પ્રેરણા આપતા રહે

આટલા પ્રાસંગિક નિવેદન સાથે “શ્રી જૈન આગમ ગ્રંથમાળા”નું આ પહેલું પુખ્ત શ્રીસંઘના, જૈન સંસ્કૃતિના અભ્યાસીઓના અને વિદ્વાનોના કરકમળમાં ભેટ ધરતા અમે ધન્યત અને કૃતકૃત્યતાની લાગણી અનુભવીએ છીએ

લિં સેવકો

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય
 ગોવાલિયા ટેક ગેડ, મુમ્બઈ ૨૬
 વિં સં ૨૦૨૪, માઘ સુદિ ૧૫
 તાં ૧૪-૨-૧૯૬૮

ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ
 મનુભાઈ ગુલાબચંદ કાપડિયા
 જયંતીલાલ રતનચંદ શાહ
 માનદ મત્રીઓ

અન્યાનુક્રમ

પ્રકાશકીય નિવેદન	૫૪૩ ૧-૬
સંપાદકીય	૧-૫૪
પ્રતિપરિચય	૧-૯
પરિશિષ્ટોનો પરિચય	૯-૧૦
અમારી આગમ-સંશોધન-પદ્ધતિ	૧૦-૧૬
૧ લિખિત પ્રતિઓનો ઉપયોગ	૧૧-૧૨
૨ ચૂર્ણિ, ટીકા, અવચૂરી, ટિપ્પનક આદિનો ઉપયોગ	૧૨-૧૩
૩ આગમિક ઉદ્ધરણોનો ઉપયોગ	૧૩
૪ અન્ય આગમોમા આવતા સૂત્રપાઠો સાથે તુલના	૧૩-૧૫
૫ સશોધકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક	૧૫-૧૬
૬ લેખકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક	૧૬
પ્રસ્તુત સંપાદન સંબંધિત કિચિદ્ વક્તવ્ય	૧૬-૩૯
પાઠશુદ્ધિની આવશ્યકતા	૧૬-૧૯
ચૂર્ણિ-ટીકાસમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠો	૧૯-૨૦
ઉપલબ્ધ મહત્વના પાઠો	૨૦-૨૨
મુદ્રિત પ્રકાશનોની વાચનાના કેટલાક અસ્વીકાર્ય પાઠોની ચર્ચા	૨૨-૩૮
મૂલવાચનામા સ્વીકારેલા કેટલાક પાઠોનું સ્પષ્ટીકરણ	૩૮-૩૯
નિદ્ધસૂત્રવિશેષ	૪૦-૫૩
જૈનાગમોમા આવતા પચગ્જ્ઞાનવિષયક અવતરણો	
પ્રસ્તાવના	૧-૬૦
જૈન આગમોનું મહત્વ અને પ્રકાશન	૧-૪
જૈન આગમોનું મૂળ વેદમા નથી	૪-૬
‘ આગમ ’ શબ્દના વિવિધ પર્યાયો	૬-૧૧
શ્રુતપુરુષ	૧૧
અંગરચનાની આધારભૂત સામગ્રી	૧૧-૧૨
રચનાપ્રદેશ	૧૨-૧૩
આગમોની ભાષા	૧૩-૧૪
આગમો કેટલા ?	૧૪-૧૭
આગમોનું વર્ગીકરણ	૧૭-૧૯
આગમોનો સમય	૧૯-૨૨

નંદીસૂત્ર

૨૩-૩૩

પ્રથમ સ્થાન કેમ ?

૨૩-૨૪

નંદીસૂત્રો અતુસા અને યોગનંદીસૂત્રો

૨૪-૨૭

નંદીસૂત્રનો આધાર

૨૭-૩૧

નંદીસૂત્રના કર્તા-દૃષ્યગણિના શિષ્ય દેવવાચક

૩૧

દેવવાચકનો સમય

૩૨-૩૩

અતુયોગદ્વાર

૩૪-૫૧

અતુયોગનું મહત્ત્વ

૩૪-૩૫

'અતુયોગ' શબ્દનો અર્થ

૩૫-૩૬

અતુયોગના પર્યાયો

૩૬-૩૮

અતુયોગ અને અનતુયોગ

૩૮-૪૦

અંગમા અતુયોગની ચર્ચા

૪૦-૪૧

અતુયોગદ્વારસૂત્રે સ્વીકારેલી વ્યાખ્યાપદ્ધતિ

૪૧-૪૭

વૈદિક અને બૌદ્ધ વ્યાખ્યાપદ્ધતિ સાથે અતુયોગનું સામ્ય

૪૭-૪૯

કર્તા અને સમય

૪૯-૫૧

નંદીસૂત્ર-અતુયોગદ્વારસૂત્રાન્તર્ગત સાંસ્કૃતિક સામગ્રી

૫૨-૭૦

ગુરુબલ્લમાન આદિ

૫૨

જૈનાગમ આદિ શાસ્ત્ર-ગ્રન્થો

૫૨-૫૪

અજૈન શાસ્ત્ર-ગ્રન્થો

૫૪-૫૭

સંગીત

૫૭

નવ રસો

૫૭-૫૮

વ્યાકરણ

૫૮-૫૯

સામુદ્રિક-નિમિત્ત-સુભાષિત

૫૯-૬૦

પ્રાકૃત શબ્દો

૬૦

ગ્રન્થપ્રમાણુગણના

૬૦-૬૧

જૈન ધર્મગુરુઓ

૬૧

અજૈન ધર્મગુરુઓ—તેમના વિવિધ પ્રકારો, પૂજ્ય દેવતાઓ તેમ જ

દેવતાઓની પૂજાવિધિની રૂપરેખા તથા નિત્યકર્મ

૬૧-૬૨

જનનિવાસસ્થાન

૬૨

સામાજિક-સભ્ય વર્ગના નામ, વ્યક્તિનામના ઉદાહરણ, વિવિધ અટકો,

કલાકારો વગેરે

૬૨-૬૫

વિવિધ કળાઓ

૬૫-૬૭

દ્રવ્યમાન—ધાન્ય, રસ આદિના વિવિધ માન વગેરે

૬૭-૬૮

ઉન્માનપ્રમાણુ, અવમાનપ્રમાણુ અને પ્રતિમાનપ્રમાણુના નામ વગેરે

૬૮-૬૯

ક્ષેત્રમાનપ્રમાણુના નામ વગેરે

૬૯

કાલમાનપ્રમાણુનાં નામ

૬૯-૭૦

Introduction

1-76

Importance of the Jaina Āgamas and their Publication 1

Jaina Āgamas

The Jaina Āgamas not Originated from the Vedas	6
Synonyms of the Word ' Āgamas '	9
Śrutapurusa	15
Sources of the Angas	15
The Geographical Region in which the Āgamas were Composed	17
Language of the Āgamas	18
Number of the Āgamas	20
Classification of the Āgamas	23
Age of the Āgamas	26

Nandi-Sūtra

Why first place is accorded to Nandi ?	31
The Nandi-Sūtras · Anujñānandi and Yoganandi	33
Sources of Devavācaka's Nandi	37
Author of Nandisūtra—Devavācaka, a pupil of Dūsagani	41
Date of Devavācaka	42

Anuyogadvāra

Importance of Anuyoga	45
Meaning of the term ' Anuyoga '	47
Synonyms of ' Anuyoga '	49
Anuyoga and Ananuyoga [Exposition—True and False]	53
Discussion of Anuyoga (Exposition) as found in the Angas	54
The Method of exposition demonstrated by Anuyoga- dvārasūtra	56
Similarity of the Jaina Method of exposition with the Vedic and Buddhist ones	65
Life and Date of the Author	69
Date of Anuyogadvārasūtra	70
Discussion of certain secondary subjects	72

Editor's Note

77-127

Description of Manuscripts

Nandisūtra	77
Special features of the Mss of Nandisūtra	79
Anuyogadvārasūtra	81

Description of Appendices

Nandisūtra	86
Appendices to Laghunandi-Anujñānandi	88
Appendices to Yoganandi	88
Appendices to Anuyogadvārasūtra	88

Our Critical Method of Editing The Jaina Āgamas

(i) Utilization of the old handwritten Mss	88
(ii) Utilization of Cūṛṇi, Tikā, Avacūṇi, Tippanaka, Etc	90
(iii) Utilization of the quotations from the Āgamas	91
(iv) Comparison with the Sūtra-readings found in other Āgamas	91
(v) Discrimination of the unwanted wrong amendments made by scholars	94
(vi) Discrimination of the mistakes committed by copyists	94

About The Present Edition

Necessity of correcting readings	95
Readings accepted by the authors of the Cūṛṇi and Tikā but not available in the Mss	98
Important readings available	100
Discussion on the unacceptable readings occurring in the recension of the printed editions	102
Nandisūtra	103
Anuyogadvārasūtra	110
Clarification about some of the readings accepted by us	121
Nandisūtravīśeṣa	123
Acknowledgements	127

नन्दिसूत्र-लघुनन्दिसूत्रयोः सङ्केतसूचिः	१
अनुयोगद्वारसूत्रसङ्केतसूचिः	२
नन्दिसूत्रस्य विषयानुक्रमः	३-७
लघुनन्दी-अनुज्ञानन्दीविषयानुक्रमः	८
योगनन्दीविषयानुक्रमः	९
अनुयोगद्वाराणां विषयानुक्रमः	१०-२२
नंदिसुत्तं	१-४८
लघुनन्दी-अणुण्णानन्दी	४९-५३
जोगणन्दी	५४-५५
अणुओगद्वाराइं	५९-२०५
नंदिसुत्तपरिसिद्धाईं	२०९-७४
१. पढमं परिसिद्धं - गाहाणुकमो	२०९-१०
२. बीय परिसिद्धं - सहाणुकमो - सकयत्थसहिओ	२११-६५
३. तइय परिसिद्धं - विसेसणामाणुकमो	२६६-७३
४. चउत्थ परिसिद्धं - चुण्णिकाराइनिहिद्धपाढतरठाणाइ	३७४
लघुनन्दि-अणुण्णानन्दिपरिसिद्धाईं	२७५-८३
१. पढम परिसिद्धं - गाहाणुकमो	२७५
२. बीय परिसिद्धं - सहाणुकमो - सकयत्थसहिओ	२७६-८२
३. तइय परिसिद्धं - विसेसणामाणुकमो	२८३
जोगणन्दिपरिसिद्धाईं	२८४-८९
१. पढम परिसिद्धं - सहाणुकमो - सकयत्थसहिओ	२८४-८७
२. बीयं परिसिद्धं - विसेसणामाणुकमो	२८८-८९
अणुओगद्वारसुत्तपरिसिद्धाईं	२९०-४६१
१. पढमं परिसिद्धं - गाहाणुकमो	२९०-९२
२. बीय परिसिद्धं - सहाणुकमो - सकयत्थसहिओ	२९३-४५४
३. तइय परिसिद्धं - विसेसणामाणुकमो	४५५-६०
४. चउत्थ परिसिद्धं - चुण्णिकाराइनिहिद्धपाढतरठाणाइ	४६१
सुद्धिपत्तयं	४६२-६७

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

सं पा द डी य

प्रतिपरिचय

नन्दिसूत्र

नन्दिसूत्रना सशोधनकार्यमा कुल आऽ प्रतिओनो उपयोग क्यो छे आ आऽ प्रतिओमा ख० स० अने जे० सजक त्रणु प्रतिओ ताउपत्रीय प्रतिओ छे; ल० मो० डे० अने गु० आ आर प्रतिओ डागण उपर लप्पायेली छे अने मु० सजक आदर्श मुद्रित छे प्रभुत प्रतिओनो परिचय आ प्रमाणे छे

खं० प्रति—अलात—श्रीशान्तिनाथल ताउपत्रीय जैन ज्ञानलंकारनी ताउपत्रीय प्रति छे प्राग्य विद्याभट्टि—वज्रोदराथी प्रकाशित थयेली आ लंकारनी सूचीमा आ प्रतिनो कृमाक ३८ छे आमा १ थी १८ पत्र मुधीमा नन्दिसूत्र मूल छे, पत्र १८—१९मा लघुनन्दि—अनुज्ञानन्दि छे अने इरी पत्र १ थी २४७ मुधीमा नन्दिसूत्रनी भव्यगिरीया वृत्ति छे प्रत्येक पत्रनी प्रत्येक पृष्ठिमा ताउपत्रनी पछोणाछि ने अनुसरीने त्रणुथी पात्र पङ्क्तिओ छे अने प्रत्येक पङ्क्तिमा १०१ थी ११९ अक्षर लपेला छे प्रति शुद्धप्राय छे अने त्रणु विभागमा लपेली छे लिपि सुन्दरतम छे स्थिति सारी छे प्रतिनी लप्पाछि—पछोणाछि ३१ $\frac{१}{२}$ X २ $\frac{१}{२}$ छ्य प्रमाण छे अतमा लेखकनी पुष्पिका आ प्रमाणे छे .

स० १२९२ वर्षे वैशाख शुदि १३ अघेह वीजापुरे श्रावकवैभवशाळाया श्रीदेवभद्रगणि-प्रभृतीना व्याख्यानतः ससारासारता विचिन्त्य सर्वजोक्त शास्त्र प्रमाणमिति मनसि ज्ञात्वा सा० धणपालसुत सा० रत्नपाल ठ० सहजासुत ठ० अरसीह सा० राहडसुत सा० लाहडप्रभृति-समस्तश्रावकैः मौक्षफलप्रार्थकैः समस्तचतुर्विधसङ्घस्य पठनार्थं च समर्पणाय लिखापित ॥ छ ॥

आ पुष्पिकाथी न्णु शक्य छे के प्रभुत प्रति वीजपुरना जैन श्रीसधे सवत् १२९२ मा लप्पावेली छे आ सिवायनी अन्यान्य ग्रथोनी कटलीय ताउपत्रीय प्रतिओ वीजपुरना श्रीसधे लप्पावेली छे, जे अलातना प्रभुत ज्ञानलंकारमा विद्यमान छे

सं० प्रति—पाटणु—सधवी पाठना लघुपोशादिक गच्छ ताउपत्रीय जैन ज्ञानलंकार-नी ताउपत्रीय प्रति छे पत्रसंख्या ८२ छे प्रत्येक पत्रनी प्रत्येक पृष्ठिमा ताउपत्रनी पछोणाछि ने अनुसरीने त्रणु अथवा आर पङ्क्तिओ छे प्रत्येक पङ्क्तिमा ४०थी ४३ अक्षर लपेला छे प्रति जे विभागमा लपेली छे आनी लप्पाछि—पछोणाछि १४X१६ छ्य प्रमाण छे लिपि सुवाच्य छे, अने स्थिति सारी छे अतमा लेखकनी पुष्पिका नथी लिपि अने आकार-प्रकारथी अनुमान करी शक्य के आ प्रति विक्रमना १४मा शतकना उत्तरार्धमा लप्पायेली होवी न्नेछि आमा नन्दिसूत्र पूर्ण थया पछी लघुनन्दि—अनुज्ञानन्दिसूत्र लपेलु नथी.

जे० प्रति—जेसलमेरना डिलाभा रहेला भरतरगच्छीय युगप्रधान आचार्य श्री जिन-लक्ष्मसूरि ताउपत्रीय ज्ञानलंकारनी आ ताउपत्रीय प्रति छे सूत्रिमा आ प्रतिनो कृमाक ७७ छे आमा पत्र १ थी २६ मा नन्दिसूत्र मूल छे अने ते पछी इरी १ थी २९७मा आचार्य

શ્રી મલયગિરિકૃત નદિસૂત્રવૃત્તિ છે પ્રતિની લખાઈ-પહોળાઈ ૩૩ફે x ૨ફે ઇંચ પ્રમાણ છે. તાડપત્રની પહોળાઈ ને અનુસાર પ્રતિપત્રમા ચાર અથવા પાચ પક્તિઓ છે. ત્રણ વિભાગમા લખાયેલી આ પ્રતિ શુદ્ધતમ છે અતમા આપેલી પુષ્પિકાના આધારે જાણી શકાય છે કે આ પ્રતિનું સંશોધન ખરતરગચ્છીય આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રસૂરિએ પોતે કર્યું છે. તેમણે મૂલપાઠના અનેક સ્થાનો ઉપર ઉપયોગી ટિપ્પણીઓ પણ કરી છે, જે પ્રસ્તુત મુદ્રણમાં અમોએ તે તે સ્થાને આપી છે લિપિ સુદરતમ અને ગ્રંથિતિ સારી છે. અંતમા આ પ્રમાણે પુષ્પિકા છે—

સ્વસ્તિ । સવત્ ૧૪૮૮ વર્ષે શ્રીસત્યપુરે વૌષવદિ ૧૦ દિને શ્રીપાર્શ્વદેવજન્મકલ્યાણકે શ્રીચરતર-ગચ્છાધિપૈઃ શ્રીજિનરાજસૂરિપટ્ટાલક્ષ્મણસારૈઃ પ્રમુશ્રીમહિજનમદ્રસૂરિસૂર્યાવતારૈઃ શ્રીનન્દિસિદ્ધાત પુસ્તક સ્વહરતેન શોધિત પઠિત ચ । તચ્ચ શ્રીશ્રમણસઘેન વાચ્યમાનં ચિર નંદતુ ॥

સામાન્ય રીતે શ્રી જિનભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી સ્તભતીર્થ(ખલાત)નિવાસી ખરતરગચ્છીય શ્રાવક પરીક્ષિત(પરીખ) ધરણાશાહે અને શ્રીમાલજ્ઞાતીય(?) ખલિરાજ-ઉદયરાજે લખાવેલી પ્રતિઓ ઠીક ઠીક પ્રમાણમા મળે છે પણ આ પ્રતિની પુષ્પિકામા પ્રતિ લખાવનારનો નામોદ્દેખ નથી અહીં એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે પોતાના વિહારગત ક્ષેત્રોમા પણ અન્યાન્ય મુખ્ય કાર્યોની સાથે સાથે શ્રી જિનભદ્રસૂરિનું પુસ્તકલેખન-સંશોધન-અધ્યાપનાદિને લગતુ કાર્ય પણ આદ્ય હતું.

છઠ્ઠી પ્રતિ—આ પ્રતિ અમદાવાદના લવારની પોળના ઉપાશ્રયના જ્ઞાનભંડારની છે. પત્રસંખ્યા ૩૫ છે પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમાં નવ પક્તિઓ છે પ્રત્યેક પંક્તિમા ૩૧ થી ૪૨ અક્ષર છે પ્રતિની લિપિ સુદરતમ અને સ્થિતિ સારી છે, અને અક્ષર મોટા છે કાગળ ઉપર લખાયેલી આ પ્રતિના અતમા લેખકની પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે—

સં ૧૪૮૫ ફાલ્ગુન સુદિ ૭ શનૌ શ્રીમીમપહ્લીય .... [અક્ષર બગાડી નાખ્યા છે] શ્રીઃ ॥ છ ॥ શુભં ભવતુ ॥ છ ॥

આ પુષ્પિકામા જે અક્ષરો બગાડી નાખ્યા છે તેના સ્થાનમા બહાર આ પ્રમાણે પકીથી અક્ષરો લખ્યા છે—

સાહ શ્રીવચ્છા સુત સાહ સહિસકસ્ય સ્વપુણ્યાર્થે પુસ્તકમંડારે કારાપિતા સુતવર્દ્ધમાનપુસ્તક-પરિપાલનાર્થે ॥ છ ॥

મોઠી પ્રતિ—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર (પાટણ)માં રહેલા મોઢી જ્ઞાનભંડારની કાગળ ઉપર લખાયેલી આ પ્રતિ છે પત્રસંખ્યા ૧૪ છે પ્રથમ પત્રમા સમવસરણુનું સુદર ચિત્ર છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમા ૧૫ પક્તિઓ છે પ્રત્યેક પક્તિમા ૫૭ થી ૫૯ અક્ષર છે. સ્થિતિ અને લિપિ સુદર છે આની લખાઈ-પહોળાઈ ૧૩ફે x ૫ફે ઇંચ પ્રમાણ છે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરના ત્રયક્રમમા આનો ક્રમાંક ૧૦૦૨૬ છે અંતમા લેખકની પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે—

સવત્ ૧૫૬૯ વર્ષે શ્રાવણ શુદિ ૪ વુષ નદીસૂત્રં જાઠ મટ્ટ લિ [૦ ॥]

હેઠી પ્રતિ—આ પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના જ્ઞાનભંડારની છે. આમા પ્રતિની ચારે બાજુના હાસિયામા મલયગિરીયા ટીકા પચપાઠરૂપે લખેલી છે કાગળ ઉપર લખાયેલી આ પ્રતિ અનુમાનથી વિક્રમના સત્તરમા શતકમાં લખાયેલી જણાય છે

શુઠી પ્રતિ—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર (પાટણ)મા રહેલા શુભવીર જૈન જ્ઞાન-ભંડારની કાગળ ઉપર લખાયેલી આ પ્રતિ છે પત્રસંખ્યા નવ છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમા ૧૯ પંક્તિઓ છે પ્રત્યેક પક્તિમા ૫૬ થી ૫૮ અક્ષર છે પ્રતિમાં અનેક સ્થળે ટિપ્પણીઓ લખેલી છે.

સ્થિતિ અને લિપિ સુદર છે લેખકની પુષ્પિકા નથી આ પ્રતિ અનુમાને વિક્રમના ૧૬ મા શતકમા લખાયેલી લાગે છે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરના ગ્રંથક્રમમાં આનો ક્રમાંક ૪૦૮૨ છે આની લખાઈ-પહોળાઈ ૧૦ $\frac{૩}{૪}$ X ૪ $\frac{૩}{૪}$ ઇંચ પ્રમાણ છે

મુનં પ્રતિ—આ પ્રતિ આગમોદ્ધારક શ્રી સાગરાનંદસૂરિવરસંપાદિત શ્રીમલયગિરિકૃત ટીકાયુક્ત છે, જે તેઓશ્રીએ આગમવાચનાના સમયે સંપાદિત કરેલી છે આ આવૃત્તિ વિનં સન ૧૯૭૩ મા આગમોદય સમિતિ (સુરત) દ્વારા પ્રકાશિત થઈ છે

નંદિસૂત્રની પ્રતિઓની વિશેષતા

સન મોનં કેન, આ ત્રણ પ્રતિઓ લખાયા પછી કોઈ પણ વિદ્વાને તેમાં સંશોધન કર્યું નથી

લં જનં લનં જુનં, આ ચાર સંશોધિત પ્રતિઓ છે આમા પણ જેનં પ્રતિનું સંશોધન ખરતરગચ્છીય ગીતાર્થ આચાર્ય શ્રી જિનલદ્રસૂરિએ કર્યું છે, જેમા તેમણે નંદિસૂત્રના પ્રક્ષિપ્ત પાઠાદિના વિષયમા તે તે સ્થાન ઉપર ટિપ્પણીઓ કરી છે, જે અમે અમારા આ પ્રકાશનમા આપી છે જુઓ પૃનં ૫ ટિનં ૧, પૃનં ૬ ટિનં ૧૧, પૃનં ૭ ટિનં ૧૦, પૃનં ૮ ટિનં ૯, પૃનં ૯ ટિનં ૩ ઇત્યાદિ

જુનં પ્રતિ અધિકાશે લંનં પ્રતિ સાથે મળતી—જુલતી હોવા છતાં જુદા કુલની જણાય છે આમા સ્થવિરાવલિની પ્રક્ષિપ્ત મનાતી ગાથાઓ નથી જુઓ પૃનં ૬ ટિનં ૧૧ અને પૃનં ૭ ટિનં ૧૦. સાતમા પરિષ્તસૂત્રમા જે ત્રણ ગાથાઓ પ્રક્ષિપ્ત છે તે પણ આ પ્રતિમાં નથી જુઓ પૃનં ૯ ટિનં ૩ આ જ પ્રમાણે મન પર્યવજ્ઞાનના દ્રવ્યક્ષેત્રાદિવિષયક સૂત્રપાઠમા જે સૂત્રપાઠ ચૂર્ણિકાર અને હરિભદ્રસૂરિને અભિપ્રેત છે તે આ પ્રતિમા મળ્યો છે, જુઓ પૃનં ૧૬ ટિનં ૩ આ પ્રતિની આવી જે જે વિશેષતાઓ છે તેનો પાદટિપ્પણીઓમા ઉલ્લેખ કર્યો છે અહીં પરીક્ષણ એવ અભ્યાસની દૃષ્ટિથી પાઠભેદોનું નિરીક્ષણ કરનાર વિદ્વાનોને પ્રાર્થના છે કે—આ મુદ્રણમા પૃનં ૭ ટિનં ૧૦, પૃનં ૮ ટિનં ૯ તથા ટિનં ૧૧, અને પૃનં ૨૦ ટિનં ૧૧ આદિ સ્થાનોમા જે પુનં પ્રતિનો નિર્દેશ કર્યો છે તે પુનં પ્રતિ કઈ? અને ક્યા ભાગરની હતી?—આ હકીકત અમૃતિમા રહી નથી છતાં એટલું તો ચોક્કસ છે કે જુનં પ્રતિ કેટલેક અંશે પુનં પ્રતિની સાથે મળતી—જુલતી પ્રતિ છે. અર્થાત્ જેમ **ગોવિંદાણં પિ જમોનં તત્તો ય મૂયદિન્નેનં** આ બે ગાથાઓ પુનં પ્રતિમા નથી તેમ જુનં પ્રતિમા પણ મળતી નથી જુઓ પૃનં ૭ ટિનં ૧૦. યદ્યપિ પ્રસ્તુત મુદ્રણમા આ સ્થાનમા પુનં પ્રતિની સાથે જુનં પ્રતિનો ઉલ્લેખ કરવો રહી ગયો છે, પણ ભાગરમા જઈને જુનં પ્રતિ પુનં જોઈને નિશ્ચિત કર્યું છે કે—**ગોવિંદાણં પિ જમોનં** તથા **તત્તો ય મૂયદિન્નેનં** આ બે ગાથાઓ જુનં પ્રતિમાં પણ નથી આ સુધારો શુદ્ધિપત્રમા જણાવ્યો છે એવી જ રીતે **વંદામિ અજ્જઘમ્મં** તથા **વંદામિ અજ્જરન્નિલ્લયં** આ બે ગાથાઓ જુનં પ્રતિમા નથી, જુઓ પૃનં ૬ ટિનં ૧૧ ચૂર્ણિ અને ટીકાઓમા આ ચાર ગાથાઓનો ઉલ્લેખ કે વ્યાખ્યાન નથી નંદિસૂત્રની આવી બીજી પણ પ્રતિ જોવામા આવી છે, જેમા આ ચાર ગાથાઓ નથી આમ છતાં નંદિસૂત્રની પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓમા અને બીજી કેટલીય પંદરમી—સોળમી શતાબ્દિમા લખાયેલી કાગળની પ્રતિઓમા આ ગાથાઓ અવશ્ય મળે છે અહીં પ્રશ્ન એ જ થાય છે કે ચૂર્ણિકાર અને ટીકાકારોએ આ ગાથાઓને સ્પર્શ પણ કેમ ન કર્યો?

જેનં અને મોનં પ્રતિની વિશેષતા આ છે—આમા પ્રાય લુપ્ત વ્યંજનના સ્થાનમા અસ્પષ્ટ ય શ્રુતિના પ્રયોગના બદલે કેવળ અ અને આ ની શ્રુતિવાળો પ્રયોગ જ છે, જે પૂન્ય શ્રી સાગરાનંદ-સૂરિમહારાજના મુદ્રણમા દેખાય છે જેમા અસ્પષ્ટ ય શ્રુતિનો પ્રયોગ ઓછો છે તેવી પરંપરાની

આ બે પ્રતિઓ છે. તથા આદિ ણ પ્રયોગના બદલે ન નો પ્રયોગ મુખ્ય છે, જેમ કે—નાણ, નાહ, નમસિય, નિયમ, નદિઘોસ, નિગાય, નાલ, નિમ્મલ, નિરિસય આદિ

હેં શુન્ પ્રતિઓ ન પ્રયોગના વિષયમા જેન્ મોન્ પ્રતિઓના જેવી જ છે, પણ આ બે પ્રતિઓમા અસ્પષ્ટ ય શ્રુતિનો પ્રયોગ જ મળે છે

લ્લં સન્ પ્રતિઓમાં ણ પ્રયોગની પ્રધાનતા છે, ફક્ત સન્ પ્રતિમા ફુરન્ત મહન્ત સમન્તા આદિ પરસવર્ણનો પ્રયોગ છે; લ્લં અને સન્ પ્રતિમા આટલો તકાવત છે. આવી જ રીતે લ્લં અને સન્ પ્રતિનો તકાવત એ છે કે લ્લં પ્રતિમાં ચઙુલિયમ્વા, પદીવમ્વા જેવા પ્રયોગ છે, જુઓ પૃન્ ૧૧ ટિન્ ૧૦

ઉપર આઠ પ્રતિઓનો પરિચય આપ્યો છે તે આજે ઉપલબ્ધ પ્રતિઓમા પ્રાચીન છે આ પ્રતિઓ પૈકીની લ્લં પ્રતિનો અમે પ્રસ્તુત મુદ્રણમા મૌલિક પ્રતિ તરીકે ઉપયોગ કર્યો છે. આટલી પ્રતિઓ એકત્રિત કરવા છતાં ચૂર્ણિકાર એવ વૃત્તિકારને અભિમત એવા અનેક પાઠ છે, જે આટલી પ્રતિઓમા પણ મળ્યા નથી આનુ સૂચન પાદટિપ્પણીઓમા કર્યું છે

નદિસૂત્રના સશોધનમાં મૂલપાઠ, પાઠભેદ અને પાઠોની ન્યૂનાધિકતાના નિર્ણય માટે ચૂર્ણ, હરિભદ્રવૃત્તિ, મલયગિરિવૃત્તિ, શ્રીચન્દ્રીય ટિપ્પણ, આ ચારેયનો સમગ્રભાવથી ઉપયોગ કર્યો છે, એટલું જ નહીં આ ઉપરાંત ન્યાં ન્યાં નદિસૂત્રસંબંધિત ઉદ્ધરણ, વ્યાખ્યાન આદિ મળે છે એવા દ્વાદશારનયચક્ર, સમવાયાગસૂત્ર એવં ભગવતીસૂત્રની અભયદેવીયા વૃત્તિ આદિ અનેક શાસ્ત્રોનો ઉપયોગ પણ કર્યો છે, જેનો આ સપાદનની પાદટિપ્પણીઓ જોવાથી ખ્યાલ આવશે

✽

અનુયોગદ્વારસૂત્ર

આપણા અથલંગારોમા સચવાયેલી સમગ્ર અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિઓમાં મળતા મૂલપાઠના, વાચનાની અપેક્ષાએ, વૃહદ્વાચના અને સક્ષિપ્ત વાચના એમ બે વિભાગ કરી શકાય આ બે પ્રકારના વાચનાભેદોથી મૂલવાચનાનું મૌલિક પાર્થક્ય જરાય થતું નથી, અર્થાત્ આ બેય વાચનાઓ અનુયોગદ્વારસૂત્રના વક્તવ્યને સાદ્યન્ત એકસરખું જ જાણવે છે મુખ્યત્વે બે સ્થાનમા લાખ્યા પાઠસદર્ભને દ્વંદ્વાવવાથી સો-દોઢસો શ્લોક જેટલો પાઠ જે વાચનામા ઓછો મળે છે તેને સક્ષિપ્ત વાચના કહી શકાય. આ દ્વંદ્વાવેલા પાઠને વિસ્તારથી વાચવા-સમજવાની ભલામણ સક્ષિપ્ત વાચનામા કરેલી જ છે, જુઓ પૃન્ ૧૪૦ ટિન્ ૧ તથા પૃન્ ૧૫૩ ટિન્ ૩ સક્ષિપ્ત વાચનામા ખીજા પણ કેટલાક સ્થાનોમા જાવ શબ્દ લખીને મૂલવાચનાના સૂત્રપાઠને અલ્પાધિક પ્રમાણમા દ્વંદ્વાવેલો છે, જે તે તે સ્થાનની પાદટિપ્પણીઓ જોતાં સમજાશે. દૂધમા જણાવવાનું એટલું જ કે બૃહદ્વાચનાના વક્તવ્યને અબ્યાધિત રાખીને સક્ષિપ્ત વાચના શ્લોકપ્રમાણની ગણતરીએ નાની થયેલી છે. પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા અનુયોગદ્વારસૂત્રના સશોધનમા કુલ દશ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તેમની સજા આ પ્રમાણે છે—લ્લં, જેન્, સન્, વાન્, શુન્, હેન્, સઘન્, નેન્, વીન્ અને મુન્. આ દશ આદર્શ પૈકીના લ્લં, જેન્, સન્, વાન્, શુન્ અને મુન્ સજાક આદર્શો બૃહદ્વાચનાના છે, જ્યારે શેષ હેન્, સઘન્, નેન્ અને વીન્ સજાક આદર્શો સક્ષિપ્ત વાચનાના છે આ દશ આદર્શોનો પરિચય આ પ્રમાણે છે—

લ્લં પ્રતિ—ખલાતના શ્રી શાંતિનાથ તાડપત્રીય જૈન જ્ઞાનભંડારની ક્રમાંક ૩૯(૧)-વાળી તાડપત્રીય પ્રતિ છે પત્ર સખ્યા ૧ થી ૫૫ છે પ્રત્યેક પત્રમા પત્રની પહોળાઈ અનુસાર ૫ અથવા ૬ પક્ષિતઓ છે; દોઢક પત્રમા ચાર પક્ષિતઓ પણ છે. પ્રત્યેક પક્ષિતમા ઓછામા ઓછા ૧૦૮

સં૦ પ્રતિ—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર (પાટણ) માં રહેલા શ્રીસંઘ ભંડારની તાડપત્ર ઉપર લખાએલી પ્રતિ છે. પ્રતિની લિપિ સુવાચ્ય અને સ્થિતિ સારી છે, અને લખાઈ-પહોળાઈ ૩૪ x ૨ ઇંચ પ્રમાણ છે. પત્ર સખ્યા ૧ થી ૪૩ છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમાં તાડપત્રની પહોળાઈને અનુસરીને ઓછામાં ઓછી ચાર અને વધુમાં વધુ છ પક્કિતઓ છે. પ્રત્યેક પક્કિતમાં ઓછામાં ઓછા ૧૧૩ અને વધુમાં વધુ ૧૩૨ અક્ષરો છે. અત્ય ૪૩માં પત્રની બીજી પૃષ્ઠિમાં

એક હસયુગલનું, એક મયૂરયુગલનું અને એક સ્વસ્તિકયુક્ત સુદર શોભનનું એમ ત્રણ રેખાચિત્રો બનાવેલા છે અંતમાં આ પ્રમાણે સવત્ આદિનો ઉલ્લેખ છે—

॥ છ ॥ સમ્મત્તાણિ અણુયોગદ્વા(દ્વા)રાણિ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥

યાવદ્ ગિરિનદીકીપા યાવચ્ચદ્રદિવાકરૌ ।

યાવચ્ચ જૈનધર્મોઽય તાવન્નદતુ પુસ્તક ॥ છ ॥ છ ॥

મૌલિલાલિતપદ. ક્ષમાધરૈર્યાવદેવ જિનધર્મભૂપતિઃ ।

પાતિ સાધુમિતર વિઙ્મવતે તાવદસ્તુ ભુવિ પુસ્તકો ધ્રુવ ॥ છ ॥

સં ૧૪૫૬ વર્ષે માઘ સુદિ ૧૦ વૃષે તુટિઃ[ ] પૂરિતા (તા) ॥ છ ॥ શ્રીસ્તમ્ભતીર્થે વૃદ્ધપૌપથશાલાયા તપાગચ્છીય મદ્ધારિ(ર)ક શ્રીજિ(જ)યતિલકસૂરિ તત્પ્પ(ત્પ)દે શ્રીરત્નસાગરસૂરિ તદુપદેસે(જે)ન પુસ્તક લ(લિ)ખાપિત ॥ છ ॥ શ્રીઃ ॥ છ ॥

૧. અનુયોગદ્વારસૂત્ર મૂલ, ૨ શ્રીજિનદાસગણિમહત્તરકૃત અનુયોગદ્વારસૂત્રચૂર્ણિ અને ૩. મલધારગચ્છીય આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિકૃત અનુયોગદ્વારસૂત્રવૃત્તિ એમ ત્રણ ગ્રંથવાળી એક પ્રતિ વિક્રમના ૧૪મા શતકમાં લખાયેલી; તેમાંથી અનુયોગદ્વારસૂત્રનો સમગ્ર મૂલપાઠ નષ્ટ થયેલો અને અનુયોગદ્વારચૂર્ણિ તથા મલધારીયા ટીકાના અનેક પત્રો નષ્ટ થયેલા. આ તુટિત પ્રતિમાના અનુયોગદ્વારસૂત્રના સમગ્ર પાઠને, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, સં ૧૪૫૬માં શ્રી રત્નસાગરસૂરિજીના ઉપદેશથી લખાવીને પૂર્ણ કરવામાં આવેલો, અર્થાત્ સપૂર્ણ અનુયોગદ્વારસૂત્ર લખાવ્યું છે બીજા નખરની અનુયોગદ્વાર ચૂર્ણિના ખંડિત પત્રોને ઉપર જણાવેલા શ્રી રત્નસાગરસૂરિના ગુરુ શ્રી જયતિલકસૂરિએ સં ૧૪૫૬માં લખાવીને તે પૂર્ણ કરાવેલી છે; જ્યારે ત્રીજી અનુયોગદ્વારની મલધારીયા વૃત્તિના અંતનો અનુસંધિત વિભાગ આજે ઉપલબ્ધ નથી.

વાં પ્રતિ—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર—પાટણમાં રહેલા શ્રી વાડીપાર્શ્વનાથ જૈન જ્ઞાનભંડારની કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિ છે. પત્ર સંખ્યા ૩૨ છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમા ૧૭ પંક્તિઓ છે. પ્રત્યેક પંક્તિમાં ૫૮ થી ૬૦ અક્ષરો છે લિપિ સુદર છે અને સ્થિતિ શુભ છે. પ્રતિની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૨ઞૂ x ૫ ઇંચ પ્રમાણ છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરની ગ્રંથસૂચીમાં આનો ક્રમાંક ૬૭૩૬ છે અતમા લેખકની પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે—

અનુયોગદ્વારસૂત્ર સગાહા ૧૬૦૪ શ્લોક ૨૦૦૦ ॥ છ ॥ શુભં ભવતુ ॥ સવત્ ૧૫૩૮ વર્ષે માગસિર વદિ ૧૩ મૌમે પુસ્તકં લિખિત ॥ છ ॥

શુભં પ્રતિ—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર—પાટણમાં રહેલા શુભવીર જૈન જ્ઞાનભંડારની કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિ છે. પત્ર સંખ્યા ૨૯ છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમા ૧૫ પંક્તિઓ છે. પ્રત્યેક પંક્તિમાં ૫૮ થી ૬૧ અક્ષરો છે. લિપિ સુદર અને સ્થિતિ સારી છે. પ્રતિની લંબાઈ-પહોળાઈ ૧૧ઞૂ x ૪ઞૂ ઇંચ પ્રમાણ છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરની ગ્રંથસૂચીમાં આનો ક્રમાંક ૪૨૭૭ છે અતમા આ પ્રમાણે પુષ્પિકા છે—

સં ૧૫૬૧ વર્ષે શ્રીમદગણિહિલપાટકપદ્મણે શ્રીવૃહત્ત્વરત્નગચ્છે શ્રીજિનસાગરસૂરિપદે શ્રીજિનહર્ષસૂરિશિષ્ય શ્રીકમલસંયમોપાધ્યાયાનામુપદેશેન સોં મોજૂ માર્યા શ્રાં કુતિગદે-પુત્રત્ત્વ સોં જગમલેન માર્યા શ્રાં અમરી પુત્ર સોં શ્રીપાલ સોં વીરપાલ સોં સમધર સોં અર્જુન પ્રમુખપરિવારયુતેન શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રં લેખ્યાચક્રે ॥ શુભં ભવતુ ॥

હેં પ્રતિ—અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના જ્ઞાનભંડારની કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિ છે. પત્રસખ્યા ૩૩ છે. પ્રત્યેક પત્રની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિમા ૧૩ પક્કિતઓ છે. પ્રત્યેક પક્કિતમાં ઓછામાં ઓછા ૫૦ અને વધુમાં વધુ ૫૮ અક્ષરો છે. દોરી પરોવીને બાધવા માટે તાડપત્રીય પ્રતિના પ્રત્યેક પત્રમાં જેમ છિદ્ર હોય છે તેમ પ્રસ્તુત પ્રતિના પ્રત્યેક પત્રના મધ્યમા છિદ્ર છે. આ છિદ્રની ચારે બાજુ સુશોભિત રીતે કોરો ભાગ રાખ્યો છે, જેથી દોરીનો ઘસારો લખાણને બગાડે નહિ. આવી રીતે પત્રોની પ્રત્યેક પૃષ્ઠિના મધ્યભાગમા રાખવામાં આવેલા કોરા ભાગથી એક રિક્તાક્ષર સુશોભન બન્યું છે. પ્રતિના પ્રત્યેક પત્રમા જતુઓએ નાના-મોટા અનેક છિદ્રો કરેલા છે, છતાં પ્રત્યેક પત્રને સારી રીતે સહેલાઈથી ફેરવી શકાય છે, અર્થાત્ પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે. લિપિ સુદર તથા સુવાચ્ય છે. પ્રતિની લખાઈ-પહોળાઈ $૧૧\frac{૧}{૪} \times ૩\frac{૩}{૪}$ ઇંચ પ્રમાણ છે. અતમા લેખકની પ્રશસ્તિ આદિ કંઈ નથી, છતાં આ પ્રતિ અનુમાનથી વિક્રમના પદરમા શતકમા લખાયેલી હોય તેમ લાગે છે.

સંઘં, નેં અને વીં સંજ્ઞક પ્રતિઓ—અનુમાનથી વિક્રમના ૧૭ માં શતકમા કાગળ ઉપર લખાયેલી આ ત્રણ પ્રતિઓ અનુક્રમે શ્રીહેમચ્છદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર(પાટણ)સ્થિત શ્રીસંઘ જ્ઞાનભંડાર, સૂરિસમ્રાટ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વર જૈન જ્ઞાનભંડાર અને શ્રી મહિમા-ભક્તિ જૈન જ્ઞાનભંડાર (ખીકતેર)ના સગ્રહની છે.

મું પ્રતિ—વિં સં. ૧૯૭૨ માં આચાર્ય શ્રી સાગરાનંદસૂરિવર દ્વારા સશોધિત થઈને શ્રેષ્ઠી શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધારક દ્વારા પ્રકાશિત થયેલી મલધારગચ્છીય આચાર્ય શ્રીહેમચ્છદ્ર-સૂરિવિરચિત વૃત્તિ સહિત અનુયોગદ્વારસૂત્રની મુદ્રિત આવૃત્તિ.

અનુયોગદ્વારસૂત્રના સશોધન માટે એકત્ર કરેલી પ્રતિઓનો અમે અહીં જે પરિચય આપ્યો છે તેમા, આગળ જણાવ્યું તેમ, નેં સંઘં હેં અને વીં પ્રતિઓ સક્ષિપ્ત વાચનાની છે, જ્યારે શેષ સ્વં જેં સં વાં જું અને મું પ્રતિઓ બૃહદ્વાચનાની છે. કેવળ વીં પ્રતિ કોઈ વાર સક્ષિપ્ત વાચનાને તો કોઈ વાર બૃહદ્વાચનાને અનુસરે છે, જ્યારે એક સ્થળે સં અને વાં સંજ્ઞક પ્રતિઓ સિવાયની બૃહદ્વાચનાની બધી જ પ્રતિઓ સક્ષિપ્ત વાચનાના સક્ષિપ્ત પાઠ પ્રમાણે જ સૂત્રપાઠ આપે છે (જુઓ પૃં ૭૭ ટિં ૫). પાટણ—શ્રીસંઘના જ્ઞાનભંડારની સં નામની પ્રતિ કોઈ જુદા જ કુલની અને જરા વિચિત્ર છતાં મહત્વના પાઠોવાળી બૃહદ્વાચનાની પ્રતિ છે, કારણ કે મલધારી શ્રી હેમચ્છદ્ર-સૂરિ મહારાજે પોતાની વૃત્તિમા આપેલા પાઠભેદો આ પ્રતિએ ઠીક ઠીક પ્રમાણમા અમને પૂરા પાડ્યા છે. શ્રી મલધારી મહારાજે પસંદ કરેલા સૂત્રપાઠોને સમગ્રભાવે આપતી અનુયોગદ્વારસૂત્રની કોઈ પ્રતિ આજે પ્રાપ્ત નથી. આ સ્થિતિમા તેમની ટીકા અને ટીકામાનાં પ્રતીકોને અનુસરીને જ આપણે સૂત્રવાચના તૈયાર કરવાની રહે છે. અને અમે એ રીતે અનુયોગદ્વારસૂત્રની વાચના તૈયાર કરી છે. આમ કરવામા પૂજ્ય શ્રી સાગરાનંદસૂરિમહારાજે અને બીજા વિદ્વાનોએ તૈયાર કરેલી સૂત્રવાચનાથી અમારી અનુયોગદ્વારસૂત્રની વાચના જુદા પ્રકારની બની ગઈ છે. પરંતુ ચૂર્ણિકાર-ટીકાકારોને માન્ય પાઠોવાળી અમારી જ વાચના છે. મલધારી શ્રી હેમચ્છદ્રસૂરિની બૃહદ્વૃત્તિ રચાયા પછી અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રાચીન ગણાય તેવી પ્રતિઓમા મલધારી મહારાજે ક્ષેપાદિ શબ્દથી આપેલા અધૂરા પાઠભેદો પણ પેસી ગયેલા જેવામા આવે છે. અમે આવા વિકૃત પાઠોને નીચે પાદટિપ્પણીમા પૂરા કરીને આપ્યા છે. આ રીતે અમારી સૂત્રવાચના મલધારી શ્રી હેમચ્છદ્રસૂરિ-સમ્મત પાઠવાળી છે અને તે બૃહદ્વાચના છે.

આજે આપણા સામે અનુયોગદ્વારસૂત્રની જે મુદ્રિત આવૃત્તિઓ છે તે બધી બૃહદ્વાચનાની છે. આ બધી આવૃત્તિઓમાના કેટલાક સૂત્રપાઠો કોઈ પણ વ્યાખ્યાકાર સાથે બધખેસતા નથી,

જ્યારે લિખ લિખ કુલની મૂત્રપ્રતિઓમાથી તે તે સૂત્રપાદને શોધી કાઢી તે તે મૂત્રપાદોનો મેળ મેળવવા અમે પ્રયત્ન કર્યો છે. શ્રી મલધારી મહારાજે જે અધૂરા વાચનાન્તરો કે પાદાન્તરો આપ્યા છે તે પણ અમે જુદા જુદા કુલની પ્રતિઓમાથી મેળવીને, ડોઠકે જે ગ્રંથાને ગ્રામ કરીને, લગભગ બધા જે પૂરા કર્યા છે. આ પ્રમાણે સશોધન માટે એકત્ર કરેલી અનુયોગદ્વારમૂત્રની પ્રતિઓમાથી અનેક સૂત્રપાદોનું પૃથક્કરણ કરીને અમે અમારી પ્રગ્નુત અનુયોગદ્વારમૂત્રની ગૃહદાયના તૈયાર કરી છે, અને આ ગૃહદાયનાને જે મૌલિક તરીકે માન્ય કરી છે. કારણ કે ઔર્ણિકાર શ્રી ગિનનાસ-ગણિ મહત્તર તેમ જે બન્નેય દીકાકારો આચાર્ય શ્રી દગ્ગિભટ્ટમુરિ તેમ જે મલધારી આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રમુરિ, આ ત્રણેય વ્યાખ્યાકારો ગૃહદાયનાને અનુસરીને જે વ્યાખ્યા કરે છે. આમ છતાં શ્રી મલધારીજીએ આપેલા કેટલાક પાદભેદો સક્ષિપ્ત વાચનાની પ્રતિઓમાથી જે ઉપલબ્ધ થતા હોઈને અમે સક્ષિપ્ત વાચનાનું મર્યાદન ઓછું કરીએ છીએ તેમ તો નથી જે અને આ કારણસર સક્ષિપ્ત વાચનામાના સક્ષિપ્ત પાદભેદોની નોંધ અમે અમારા સંપાદનમા ગ્રાન્યગ્રાનમા પાદટિપ્પણીઓ દ્વારા આપી છે.

પ્રગ્નુત પ્રથગત અનુયોગદ્વારમૂત્રના સપાદનમા પાદભેદ અને વાચનાભેદની દૃષ્ટિએ બધી જે પ્રતિઓનો એકધારો ઉપયોગ કરવા છતાં જાણે પ્રાપ્તિ વિશિષ્ટ રીતે ગુરુ તેમજ પ્રામાણિક ટિપ્પણીઓવાળા હોઈને તેનો અમે મૌલિક પ્રતિ તરીકે આદર કર્યો છે. સં પ્રતિને અમે ઉપર વિચિત્ર જણાવી છે તેનું કારણ તેમાના કેટલાક મૂત્રપાદો ઔર્ણિકાર જેવા છે તે છે. જાણે પ્રાપ્તિ અશુદ્ધ હોવા છતાં તેણે અમને કેટલાય સ્થાનોમા પાદનિર્ણય કરવામાં સહાય કરી છે. કેટલીક વાર એક જે કુલની પ્રતિઓમાની ડોઠ એકાદ પ્રતિએ પણ અમને મલધારી મહારાજે નોંધેલા પાદભેદ આપ્યા છે. એ વસ્તુ અમે આપેલી પાદટિપ્પણીઓથી વિદ્વાનો જોઈ-જાણી શકશે.

અનુયોગદ્વારના સપાદનમા કેટલાક પાદો અમે હસ્તપ્રતિઓને વશ રહીને જેમના તેમ રાખ્યા છે, તેમ છતાં તેવા સ્થળો અમને ખૂચતાં જે રહ્યા છે. દા. ત. મૂત્ર ૨૫૨ થી ૨૫૬ સુધીના મૂત્રોમા પૂનામવિપયક ભાવોને લગતા દ્વિકસયોગી ભાગાનો નિર્દેશ કરતા મૂત્રોમા ઉદ્દહ્ય ઉદયનિષ્ફલ્ને આદિ, ત્રિકસયોગી ભાગાનો નિર્દેશ કરતા મૂત્રોમા ઉદ્દહ્ય ઉવસમિષ્ણ સ્વનિષ્ફલ્ને આદિ, ચતુઃસયોગી ભાગામા ઉદ્દહ્ય ઉવસમિષ્ણ સ્વહ્ય સ્વઓવસમિષ્ણ આદિ, તેમ જે પચસયોગી ભાગામા ઉદ્દહ્ય ઉવસમિષ્ણ સ્વહ્ય સ્વઓવસમિષ્ણ પારિણમિયનિષ્ફલ્ને આદિ પદો સમસ્ત હોઈ અતિમ પદની જેમ આદિના પદોમા ન હોતા બધે જે હોવો જોઈએ. અર્થાત્ ઉદ્દહ્ય-ઉદયનિષ્ફલ્ને, ઉદ્દહ્ય-ઉવસમિય-સ્વનિષ્ફલ્ને, ઉદ્દહ્ય-ઉવસમિય-સ્વહ્ય-સ્વઓવસમિષ્ણ, ઉદ્દહ્ય-ઉવસમિય સ્વહ્ય-સ્વઓવસમિય પારિણમિયનિષ્ફલ્ને આ પ્રમાણે સૂત્રપાદ હોવો જોઈએ અને તો જે નિષ્ફલ્ને પદનો સમ્બંધ દરેક પૂર્વપદ સાથે બંધબેસી શકે. પરંતુ પ્રાચીન યુગથી લિપિના વિકારથી દરેક ભાગામા યનો ૮ થઈ ગયો છે એમ અમને લાગે છે. આવા વિકારો અન્ય સ્થળોમા પણ થવા પામ્યા છે, છતાં તે બધાનો અહીં નિર્દેશ ન કરતા આટલાથી જે અમે વિરમીએ છીએ.

અનુયોગદ્વારની પ્રાચીન પ્રતિઓમા કેટલેક ટેકાણે વત્તળ વદ ગદી કરેલ મહાદિ તન્દ-ધ આદિ વ્યજનપ્રધાન પ્રયોગવાળા સૂત્રપદો જેવામા આવે છે, તેમ છતાં આજના પ્રાકૃતજ વિદ્વાનો એમ માને છે કે આ પ્રયોગો વિકૃત થઈ ગયા છે અથવા લિપિવિકારમાથી જન્મ્યા છે, પરંતુ આ માન્યતા અમારી દૃષ્ટિએ ભ્રામક છે. આજે ભાષ્ય, ઔર્ણિક આદિ પ્રાકૃત ગ્રંથોની સેકડો પ્રાચીન પ્રતિઓમાં એકધારી રીતે આવા પ્રયોગો હજારોની સખ્યામા મળતા હોય ત્યારે આવી વિકૃતપણાની કલ્પના કરી લેવી એ અમારી નજરે વધારે પડતું છે. અમારી સૂત્રવાચનામાથી, ‘બહુ તાતે બળિયુ’ એ ન્યાયે, આવા પ્રયોગો અમે ગોણું કરી દીધા છે, છતાં પ્રાચીન પરંપરા સર્વથા ભુલાઈ ન જાય.

તે માટે કેટલીક વાર ઉપરવટ થઈ ને પણ આવા પ્રયોગો અમે રાખ્યા છે અને ભાષ્ય, ચૂર્ણિ આદિ સાથેના સત્રપ્રકાશનોમા અમે આવા પ્રયોગોને ગૌણ કરવાનું પસંદ નહિ કરીએ આ જ રીતે પદના આદિ સ્વરમા ત વ્યંજનનો ઉમેરો કે જે અર્વાચીન વૈયાકરણોને સમ્મત નથી તેવા તોષિનાળ-સં અવધિજ્ઞાન, તૂકા-સં ચૂકા આદિ જેવા પ્રયોગો વિશેષાવશ્યકભાષ્ય, કલ્પબૃહદ્ભાષ્ય, અગવિવર્ણ આદિમા મોટી સખ્યામા પ્રાપ્ત થાય છે શ્રી દાક્ષિણ્યચિહ્ન ઉદ્દોતનસૂરિની પ્રાકૃત કુવલયમાલાકથા આદિમા પણ આવા પ્રયોગો આવે છે, એટલે વિદ્વાનોએ આવા પ્રયોગોના વિષયમા પુન વિચાર કરવો પ્રાપ્ત થાય છે આવા પ્રયોગોથી ભાષાપારપર્યંતી વિસ્મૃતિને લીધે શાસ્ત્ર દુર્ગમ જરૂર થાય છે, છતાં ભાષાશાસ્ત્રીઓને માટે આ રીત—એટલે કે પ્રાચીન પ્રયોગોનું પરિવર્તન કરવું—અણુગમાકારક બનવાનો સભવ જરૂર છે પ્રાચીન યુગમા આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિ, આચાર્ય શ્રી મનયગિરિ આદિએ દુર્ગમતાને કારણે પરિવર્તનો જરૂર કર્યા છે, પરંતુ આજના ભાષાશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ આવું પરિવર્તન યોગ્ય છે કે નહિ?—એ વસ્તુ અમે ભાષાશાસ્ત્રીઓ ઉપર છોડીએ છીએ

પરિશિષ્ટોનો પરિચય

અહીં જણાવેલા સાધનોના આધારે તથા અમે નિશ્ચિત કરેલી પદ્ધતિથી નંદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વાસૂત્રના મૂલપાઠનું મુદ્રણ કર્યા પછી જુદા જુદા ક્રમથી પ્રત્યેક ગ્રંથના પરિશિષ્ટો આપ્યા છે આ પરિશિષ્ટોનો પરિચય આ પ્રમાણે છે—

નંદિસૂત્ર

પહેલું પરિશિષ્ટ—આ પરિશિષ્ટમા મૂલપાઠમા અને ટિપ્પણીઓમા આવેલી ગાથાઓના આઠ ભાગને અકારાદિવર્ણક્રમથી આપવામા આવ્યો છે

બીજું પરિશિષ્ટ—આમા મૂલવાચનાના અને ટિપ્પણીઓમા આવેલા પ્રત્યેક શબ્દને તેના ટીકા-વ્યાખ્યાનુસારી સંસ્કૃત પર્યાય સાથે અકારાદિવર્ણક્રમથી આપવામા આવેલ છે આ પ્રકારનો પ્રયત્ન અમે સર્વપ્રથમ કર્યો છે દેશ્ય, અવ્યય અને ક્રિયાવિશેષણ—આ ત્રણ પ્રકારના શબ્દોની પાછળ અમે (દે.), (અ.) અને (ક્રિ. વિ.) આવું કોષક્રમ જણાવીને સ્પષ્ટતા કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે આમ છતાં કાર્યના તથા પ્રકારના વેગને કારણે બધાય દેશ્ય આદિ શબ્દોની પાછળ ઓળખ આપવાની સ્પષ્ટતા કરી શક્યા નથી તેની નોંધ લેવા અભ્યાસીઓને તલામણુ કરીએ છીએ આ પરિશિષ્ટના મૂલશબ્દો સાથે તેના સંસ્કૃતમા આપેલા પર્યાયો (તેવાથી અભ્યાસી વિદ્વાનોને સમાન જોડણીવાળા શબ્દોના અર્થાન્તરો, વિભક્તિલોપ, વિભક્તિવ્યત્યય અને લિંગવ્યત્યયના ઉદાહરણો વ વ અનેકવિધ ઉપયોગી માહિતી મળી રહેશે

અહીં અને સમગ્ર જૈનાગમસાહિત્યમા આવતા સૂત્રોના ઉપક્રમમાં આવતો સે કે ત વાક્યપ્રયોગ અને નિગમનમા આવતો સેત અથવા સેત્ત આવો વૈકલ્પિક વાક્યપ્રયોગ ઉપલબ્ધ થાય છે અહીં વ્યાખ્યાકારો સે કિં ત આ ઉપક્રમવાક્યની ‘ અથ ક એષ, અથ કૌ ઇતૌ, અથ ક ઇતે, અથ કા ઇપા, અથ કે ઇતે, અથ કા ઇતાઃ, અથ કિમેતત્, અથ કે ઇતે, અથ કાન્યેતાનિ, અથ કોડસૌ, અથ કેયમ્, અથ કાસૌ, અથ કિં તત્ ’ ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારે વ્યાખ્યા કરે છે, તથા સેત અથવા સેત્ત આ નિગમનવાક્યની ‘ સ એષઃ, તૌ ઇતૌ, ત ઇતે, સા ઇપા, તે ઇતે, તા ઇતાઃ, તદેતત્, તે ઇતે, તાન્યેતાનિ ’ આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરે છે આથી આ શબ્દો સર્વનામરૂપે છે કે અવ્યયરૂપે?—આ વસ્તુ વિચારણીય બની જાય છે આ બાબતમા સદૃશ ત્રિપુ લિંગેષુ સર્વાસુ ચ વિમક્તિષુ । વચ્ચેષુ ચ સર્વેષુ યન્ન વ્યેતિ તદવ્યયમ્ ॥

આ અવ્યયલક્ષણના આધારે સે કિં ત આદિ શબ્દો અવ્યયરૂપે સમજવા જોઈએ એમ અમે સ્વીકાર્યું છે. વ્યાખ્યાકારોએ પ્રાકૃત ત શબ્દને તત્, ઇતત્, અદસ્ અને હદમ્ અર્થમાં જણાવ્યો છે નિગમનવાક્યોમાં સે+ઇત=સેત આવો સ્વરસન્ધિજન્ય પ્રયોગ માનવો જોઈએ અમારા પ્રસ્તુત સપાદનમાં અમે પરંપરાગત રૂઢિની અસરને લીધે અનવધાનથી સે ત અથવા સે ત્ત આવા ભિન્ન પદો આપ્યા છે તેને સુધારીને સેત્ત અથવા સેત્ત વાચવા લલામણુ કરીએ છીએ સેત્ત પ્રયોગને સેતનો આર્ષપ્રયોગ જણવો જોઈએ

સામાસિક વાક્યમા આવતા જ્ઞવણા ટ્વણા ટિતી પમાણ સ્સર સ્સરા આદિ શબ્દોને તેમના મૂલસ્વરૂપે જ તે તે સ્થાને લીધા છે; ઉપરાત, અન્વેપકોની અનુક્રળતા માટે, આવા શબ્દોના અનુક્રમે જ્ઞવણા ટ્વણા ટિતી પમાણ સ્સર સ્સરા આદિ સુપરિચિત શબ્દો તેના પૂર્વે આ પ્રકારનુ ફૂલડીનુ ચિહ્ન મૂકીને જણાવ્યા છે. આ ફૂલડીના ચિહ્નથી અદિત શબ્દનો આદ્ય અક્ષર સંયુક્તાક્ષર છે તેમ સમજવુ આ નિર્ણય અમે કેટલોકે ભાગ જપાયા પછી લીધેલો હોઈને અનુયોગદ્વારસૂત્રના ખીજ પરિશિષ્ટમા આવતા જ્ઞવણા (૫૦ ૩૫૯) શબ્દથી અંત સુધી આવી સ્પષ્ટતા કરી શક્યા છીએ શેષ ચિહ્નોની સમજ અમે નદિસૂત્રના ખીજ પરિશિષ્ટના પ્રારંભમાં જણાવેલી છે, જુઓ ૫૦ ૨૧૧.

ત્રીજું પરિશિષ્ટ—આમા ગ્રથ, ગ્રથકાર, નૃપ, નગ, નગર આદિનાં વિશેષનામોને તેમના પરિચય સાથે અકારાદિવર્ણક્રમથી આપવામાં આવ્યા છે

ચોથું પરિશિષ્ટ—વ્યાખ્યાકારોએ વ્યાખ્યામા જે જે સૂત્રપાકોનો વાચનાંતરના પાઠરૂપે નિર્દેશ કર્યો છે તે તે સૂત્રપાકોને અમે તે તે સ્થાને પાદટિપ્પણીઓમા નોંધ્યા છે વાચકોની અનુક્રળતા માટે આવા સ્થાનોની નોંધ અમે આ પરિશિષ્ટમા આપી છે

લઘુનંદિ-અનુજ્ઞાનંદિનાં પરિશિષ્ટો

લઘુનંદિના એકથી ત્રણ પરિશિષ્ટોનો પરિચય અનુક્રમે નદિસૂત્રના એકથી ત્રણ પરિશિષ્ટોમા જણાવેલી હકીકતો પ્રમાણે જાણી લેવો

યોગનંદિનાં પરિશિષ્ટો

યોગનંદિના એ પરિશિષ્ટોનો પરિચય નંદિસૂત્રના ખીજ અને ત્રીજા પરિશિષ્ટમા જણાવેલી હકીકતો પ્રમાણે જાણી લેવો

અનુયોગદ્વારસૂત્રનાં પરિશિષ્ટો

અનુયોગદ્વારસૂત્રનાં એકથી ચાર પરિશિષ્ટોનો પરિચય નદિસૂત્રના પરિશિષ્ટોના ક્રમે જાણી લેવા લલામણુ કરીએ છીએ

અમારી આગમસંશોધનપદ્ધતિ

જિનાગમોના સંશોધન અને સપાદન વિષેની અમારી પદ્ધતિ ક્યા પ્રકારની છે ?—એ જાણવાની દરેક વિદ્વાન અપેક્ષા રાખે જ અમે અમારા સંશોધન-સપાદનમાં નીચેના જ મુદ્દા મુખ્યતથા સ્વીકાર્યા છે :—

૧. લિખિત પ્રતિઓનો ઉપયોગ
- ૨ ચૂર્ણિ, ટીકા, અવચૂરી, ટિપ્પનક આદિનો ઉપયોગ
- ૩ આગમિક ઉદ્ધરણોનો ઉપયોગ
- ૪ અન્ય આગમોમાં આવતા સૂત્રપાઠો સાથે તુલના
- ૫ સશોધકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક
- ૬ લેખકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક

૧. લિખિત પ્રતિઓનો ઉપયોગ

અમારા સશોધનમાં અમે તે તે આગમની મળી શકે તેટલી પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓનો ઉપયોગ કરવા સાથે પદરમી-સોળમી આદિ સદીઓમાં લખાયેલી કાગળની પ્રતિઓનો પણ ઉપયોગ કર્યો છે તાડપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિઓ ઘણી ઓછી સખ્યામાં મળતી હોઈ જે જે તાડપત્રીય પ્રતિ અમે મેળવી શક્યા તે બધીઓનો ઉપયોગ અમે અમારા સશોધન માટે કર્યો છે; પરંતુ કાગળ ઉપર લખાયેલી દરેકદરેક મૂળ આગમની પ્રતિઓ સૈંકડોની સખ્યામાં મળતી હોવાથી તેમાંથી જુદા જુદા કુલની કે વર્ગની, શુદ્ધિ કે પાઠભેદાદિની દૃષ્ટિએ યોગ્ય લાગી તે, પ્રતિઓને પસંદ કરીને અમે તેનો ઉપયોગ કર્યો છે

આ રીતે અમારા સશોધન માટે એકત્ર કરેલી પ્રતિઓનો ઉપયોગ અમે સમગ્રભાવે અથવા સપૂર્ણપણે કર્યો છે; એટલે કે સ્વીકારેલી બધી પ્રતિઓનો ઉપયોગ ન્યા સૂત્રપાઠના વિષયમાં શકા જોવા થાય તે પૂરતો જ માત્ર કર્યો છે-એમ નથી; પરંતુ સશોધનકાર્ય માટે અમે પસંદ કરેલી દરેકદરેક પ્રતિને મુદ્રિત આગમપ્રતિ સાથે અથવા તેની પ્રેસકોપી સાથે આદિથી અંત સુધી અક્ષરશ સરખાવી છે-મેળવી છે આ રીતે મેળવતા તે તે પ્રતિના સાચા કે ખોટા જે પાઠો કે પાઠભેદો મળી આવે તે બધાય નોંધી લીધા છે આ રીતે પાઠભેદ લેવાઈ ગયા પછી તે તે સૂત્રના પાઠો અને પાઠભેદોનો અર્થદૃષ્ટિએ વિચાર કરી તેનું સશોધન અને પાઠભેદોનું પૃથક્કરણ કર્યું છે આ પ્રમાણે મૂળસૂત્રને તૈયાર કરતા ન્યા યોગ્ય કે સમાનાર્થક પાઠભેદો મળ્યા હોય તે પૈકી ઘણી પ્રતિઓમાં મળતા યોગ્ય પાઠને અમે મોટે ભાગે મહત્વ આપીને મૂલવાચનામાં સ્વીકાર્યા છે અને શેષ પાઠભેદોની પાદટિપ્પણીમાં નોંધ લીધી છે આમ છતાં ક્યારેક એક કે ઓછી પ્રતિઓમાં મળતો સૂત્રપાઠ શુદ્ધ કે વધારે યોગ્ય લાગે તો તે પાઠને મૂલવાચનામાં સ્વીકારતા અમે જરા પણ અચકાયા નથી આ વાત તો ન્યા સૂત્રપાઠ ઉપર ચૂર્ણિકાર કે ટીકાકાર આદિ તે તે સૂત્રપાઠને સુગમ સમજી વ્યાખ્યા ન કરતા હોય તે વિષે થઈ; પણ ન્યા ચૂર્ણિકાર મહારાજ આદિ એકસરખી રીતે એક જ જાતના સૂત્રપાઠની વ્યાખ્યા કરતા હોય ત્યાં જે સૂત્રપાઠની વ્યાખ્યા હોય તે પાઠ એક પ્રતિમાં મળ્યો કે ઘણી પ્રતિઓમાં મળ્યો-એનો વિચાર કર્યા સિવાય જ અમે તે પાઠને મૂલવાચનાના પાઠરૂપે જ આદર આપ્યો છે અને બાકીના પાઠભેદોને પાદટિપ્પણીઓમાં નોંધ્યા છે ન્યારે ચૂર્ણિકાર કે વૃત્તિકારો જુદા જુદા પાઠભેદોને સ્વીકારીને વ્યાખ્યા કરતા હોય ત્યારે બૃહદ્વૃત્તિકારે સ્વીકારેલા પાઠભેદને જ મૂલસૂત્રપાઠ તરીકે મોટે ભાગે અમે અમારા સપાદનમાં સ્થાન આપ્યું છે આનું કારણ એ છે કે ચૂર્ણિકાર અને લઘુવૃત્તિકાર આચાર્યો ઘણા સૂત્રોને સુગમ માની વ્યાખ્યા જ કરતા નથી, ન્યારે બૃહદ્વૃત્તિકાર આચાર્ય અતિસરલ સૂત્રપાઠને બાદ કરી આખા શાસ્ત્રનું વિવરણ કરે છે. આથી સૂત્રપાઠના નિર્ણય માટે બૃહદ્વૃત્તિ જ ઘણી વાર સહાયક બને છે આ કારણને લઈ અમે અમારી સૂત્રવાચનાઓ તે તે સૂત્રની બૃહદ્વૃત્તિના આધારે જ તૈયાર કરવાનો માર્ગ પસંદ કર્યો છે ક્યારેક ક્યારેક બૃહદ્વૃત્તિકારસમ્મત સૂત્રપાઠ અમારા પાસેની કોઈ પણ પ્રતિમાં ન મળે ત્યારે આમાં અપવાદ

થવા પામ્યો છે; તેમ છતાં ધણેખરે સ્થળે અમે જૃહ્વૃત્તિકારની વ્યાખ્યા કે પ્રતીકને અનુસરીને મૂલમાં સૂત્રપાઠો સ્વીકાર્યા છે અને ત્યાં પાદટિપ્પણીઓમાં ‘આ સૂત્રપાઠ સૂત્રપ્રતિઓમાં મળ્યો નથી’ એવી સૂચના પણ કરી છે આ જ રીતે ચૂર્ણિકારાદિએ માન્ય કરેલા સૂત્રપાઠોના વિષયમાં પણ અમે આ જ પદ્ધતિ સ્વીકારી છે અર્થાત્ ચૂર્ણિકારાદિએ માન્ય કરેલા સૂત્રપાઠો કે પાઠાન્તરો અમને કોઈ પણ પ્રતિમાથી ન મળ્યા હોય ત્યાં તેનો ઉલ્લેખ કરવાનું અમે ભૂલ્યા નથી તેમ જ જે પાઠભેદો મળ્યા હોય ત્યાં ‘આ પાઠ ચૂર્ણિકારસમ્મત છે અથવા લઘુવૃત્તિકારસમ્મત છે’ તેવી સૂચના અમે દરેક સ્થળે કરી છે આ હકીકત અમારા પ્રત્યુત સપાદનમાંની પાદટિપ્પણીઓનું અવલોકન કરવાથી વિદ્વાનો સમજી શકશે

૨. ચૂર્ણિ, ટીકા, અવચૂરિ, ટિપ્પનક આદિનો ઉપયોગ

અમારા પ્રત્યુત જૈન આગમોના સપાદન અને સશોધનમાં શુદ્ધ સૂત્રપાઠોના નિર્ણય માટે અમે તે તે આગમને લગતા ચૂર્ણિ, ટીકા, અવચૂરિ, ટિપ્પનક, સ્તબકો-ટપ્પાઓ (લોકભાષામાં પ્રાપ્ત અનુવાદો કે ભાષાન્તરો) અને બાલાવબોધોનો પ્રાય સમગ્રભાવે ઉપયોગ કર્યો છે આ ઉપયોગ કરતા પહેલાં અમે તે તે આગમના ઉપર જણાવેલા દરેકદરેક વ્યાખ્યાગ્રંથોનું સશોધન પ્રાચીન પ્રાચીનતમ ઉપલબ્ધ અનેક લિખિત પ્રતિઓ સાથે સરખાવીને કરી લીધું છે, જેથી અમે સૂત્રપાઠોનો જે નિર્ણય કરીએ તે પ્રામાણિક દરે આગમોદ્ધારક પૂજ્યપાદ શ્રી સાગરાનંદસૂરિમહારાજે જૈન આગમો ઉપરના ચૂર્ણિ, ટીકા, ટિપ્પનક આદિ જે વ્યાખ્યાગ્રંથોને સશોધન કરવાપૂર્વક પ્રકાશિત કર્યા છે તે એક દોડતી આવૃત્તિ હોઈ તેમાં અશુદ્ધિઓ રહે તે અક્ષમ્ય નથી તેમજ આ હકીકતથી તેઓ પોતે પણ અજાત ન હતા આ જ કારણને લઈને તેઓશ્રીએ આચારાગસૂત્રચૂર્ણિના અતમા આ પ્રમાણેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે—

પ્રત્તાનામપ્યાદર્શાનામશુદ્ધતમત્વાત્ કૃતેડપિ યથામતિ શોધને ન સન્તોપઃ, પર પ્રવચનમક્તિરસિકતા પ્રસારણેડસ્યાઃ પ્રયોજિકેતિ વિદ્વદ્ધિઃ શોધનીચૈવા ચૂર્ણિઃ, ક્ષામ્યતુ ચાપરાધં શ્રુતદેવીતિ ।

પૂજ્યશ્રીનો આ ઉલ્લેખ તદ્દન પ્રામાણિક અને સત્ય છે અમે પણ આચારાગચૂર્ણિની સખ્યાબંધ પ્રતિઓ—જેમાં ખંભાત અને જેસલમેરના જ્ઞાનભગ્વતોની તાડપત્રીય પ્રતિઓનો સમાવેશ થાય છે—જોઈ અને તપાસી, તો જણાયું કે આવી એક જ કુલની અશુદ્ધતમ પ્રતિઓને આધારે સશોધન કરવું એ કઠિન કામ છે પરંતુ અમારા સહભાગ્યે માનો કે જિનાગમાભ્યાસી જૈન મુનિવરોના સહભાગ્યે માનો, પાટણ શ્રીસંઘના જ્ઞાનભગ્વતમાથી આચારાગચૂર્ણિની જુદા કુલની એક ખરિત તાડપત્રીય પ્રતિ મળી આવી ત્યારે અમારામાં આચારાગચૂર્ણિના સશોધન માટે હિમ્મત-આવી આ જ પ્રમાણે ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રચૂર્ણિની જુદા કુલની એક અપૂર્ણ પ્રતિ પણ ઉપર્યુક્ત જ્ઞાનભગ્વતે જ અમને આપી છે, જેના આધારે તેનું સશોધન પણ અમારા માટે લગભગ સરળ બન્યું છે

અમારા આ કથનનો આશય એ છે કે—જૈન આગમોના સશોધન માટે પ્રયત્ન કરનારે જ નહિ, પણ કોઈ પણ શાસ્ત્રના સશોધન કરનારે તે તે આગમ કે શાસ્ત્રના જે જે વ્યાખ્યાગ્રંથોનો ઉપયોગ કરવો હોય તે તે વ્યાખ્યાગ્રંથોનું પ્રાચીન પ્રાચીનતમ પ્રતિઓના આધારે સશોધન કર્યા વિના તેનો ઉપયોગ કદીયે કરવો ન જોઈએ પૂજ્ય શ્રી સાગરાનંદસૂરિમહારાજની આવૃત્તિઓ જૂની ઢબના સપાદનરૂપ હોઈ, તેમાં તેઓશ્રીએ ખૂટતા કે વધતા સૂત્રપાઠોની જે પૂર્તિ કરી છે કે કાઢી નાખ્યા છે કે સુધાર્યા છે કે પરિવર્તિત કર્યા છે તેવા પાઠો અમને અમારા પાસેની અને તે સિવાયની અમારી જોયેલી કોઈ પણ પ્રતિમાથી મળ્યા નથી આવે સ્થળે જો પૂજ્યશ્રીએ ગોળ કે કાટખૂણ

કોઈકની નિશાની રાખી હોત તો તે સશોધક વિદ્વાનો માટે સવિશેષ અનુકૂળ થઈ પડત. પરંતુ તેઓ-શ્રીએ પોતાની પુરાણી ટપને કારણે તેમ કર્યું નથી આ અનુભવ અમને પૂજ્યશ્રીસપાદિત અનુયોગ-દ્વારસૂત્ર અને ચૂર્ણિ, પ્રજ્ઞાપનોપાગસૂત્ર અને તેની મલયગિરીયા વૃત્તિ આદિ ધણા ગ્રંથોમાં થયો છે

વ્યાખ્યાગ્રંથો અશુદ્ધ હોય ત્યારે સૂત્રપાઠોને શુદ્ધ કરવાનું કામ ધણુ વિપમ બને છે એટલે તે તે આગમને તૈયાર કરતા પહેલા તેના ઉપરના વ્યાખ્યાગ્રંથોનું સશોધન એકાન્ત અનિવાર્ય જ માનવું જોઈએ નદિસૂત્ર, અનુયોગદ્વારસૂત્ર અને પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના સપાદનમાં અમે આ પદ્ધતિ જ અપનાવી છે અને ઉત્તરોત્તર પ્રકાશિત થનારા જૈન આગમગ્રંથો માટે અમારી આ જ પદ્ધતિ ચાલુ રહેશે—એવો અમારો આતરિક વિશ્વાસ છે

૩. આગમિક ઉદ્ધરણોનો ઉપયોગ

પ્રાચીન જૈન વ્યાખ્યાકારોએ તેમના વ્યાખ્યાગ્રંથોમા પ્રસંગે પ્રસંગે જૈન આગમો અને તેના ઉપરના વ્યાખ્યાગ્રંથોના ઉદ્ધરણો અથવા અવતરણો આપ્યા છે આવા અવતરણો અમને જ્યાંથી પણ મળી આવ્યાં અથવા અમારા ધ્યાનમાં આવ્યાં, તે બધાનો ઉપયોગ અમે અમારા પ્રસ્તુત સપાદનમા કર્યો છે, અન્ય સપાદનોમા કરીશું—કરવો જ જોઈએ ચૂર્ણિકાર કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ આદિ જેવા વ્યાખ્યાકારોએ માન્ય કરેલા સૂત્રપાઠો અત્યારની આપણા સામેની સૂત્રપ્રતિઓમાં ભલે ન મળે, પરંતુ આ અવતરણોમાથી આપણને પ્રાચીન સૂત્રપાઠોની ન્યૂનાધિકતા, સમવિપમતા, વ્યાખ્યાભેદ, મતાન્તર આદિ જરૂર મળી આવે છે આ હકીકતને સમજવા માટે અમે અમારા દ્વારા સપાદિત પ્રસ્તુત નદિ-અનુયોગદ્વારસૂત્રમાથી કેટલાંક સ્થળો આપીએ છીએ—૫૦ ૧૬ ટિં ૬, ૭, ૧૧, ૫૦ ૧૭ ટિં ૧ થી ૫, ૫૦ ૧૯ ટિં ૧૧, ૫૦ ૨૪ ટિં ૧૩, ૧૬, ૫૦ ૨૫ ટિં ૧૧-૧૨, ૫૦ ૨૯ ટિં ૮, ૫૦ ૩૧ ટિં ૧-૨ અને ૪, ૫૦ ૩૨ ટિં ૭, ૫૦ ૩૩ ટિં ૪, ૫૦ ૩૪ ટિં ૬ અને ૧૪, ૫૦ ૩૬ ટિં ૨ અને ૧૧, ૫૦ ૩૭ ટિં ૫, ૬, ૯ આદિ, ૫૦ ૩૯ ટિં ૪, ૫૦ ૪૦ ટિં ૧, ૫૦ ૪૩ ટિં ૧૦ તથા ૧૨, ૫૦ ૧૫૯ ટિં ૪, અને ૫૦ ૧૬૦ ટિં ૧

ઉપર જે સ્થળોનો નિર્દેશ કર્યો છે તેમા નદિસૂત્ર, અનુયોગદ્વારસૂત્ર, સમવાયાગસૂત્ર, ભગવતી-સૂત્ર, પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર, વિશેષાવશ્યકમહાભાષ્ય અને તેના ઉપરની ટીકાઓ, આવશ્યકસૂત્રની મલયગિરિટીકા, દ્વાદશારનયચક્ર અને તેની વૃત્તિ આદિમાં આવતા નદિ-અનુયોગદ્વારસૂત્રના ઉદ્ધરણો સાથે અહીં તુલના કરી છે

૪. અન્ય આગમોમાં આવતા સૂત્રપાઠો સાથે તુલના

સામાન્ય રીતે જૈન સૂત્રકાર સ્થવિરો અને ચૂર્ણિકાર, ટીકાકાર આદિ વ્યાખ્યાકાર સ્થવિરોની એ એક વ્યાપક પદ્ધતિ છે કે તે તે વિષયના પ્રાચીન સૂત્રસદર્ભો કે વ્યાખ્યાસદર્ભો મળી જાય તો તેને તેઓ પોતાના સૂત્રગ્રંથોમા કે વ્યાખ્યાગ્રંથોમા-પ્રાય અદ્વરશ લઈ લે છે અને આમ કરવામા કોઈ પણ પ્રકારનો દોષ મનાયો નથી આ કારણને લઈ જૈન આગમોમા કે તેના ઉપરના વ્યાખ્યાગ્રંથોમા તે તે સમાન વિષયને લગતા લગભગસમાન કે સર્વથાસમાન સંકડો સૂત્ર-વ્યાખ્યાસદર્ભો મળી આવે છે; જ્યારે કેટલીક વાર અર્થદષ્ટિએ સમાન સૂત્ર-વ્યાખ્યાસદર્ભો મળી આવે છે આવા સદર્ભો તે તે પ્રસ્તુત સૂત્રગ્રંથો અને વ્યાખ્યાગ્રંથોની શુદ્ધ અને પ્રામાણિક વાચના તૈયાર કરવામા સહાયક બની શકે છે તેમજ કેટલીક વાર તે તે પદાર્થને લગતા મતાતરો તેમજ વ્યાખ્યાન્તરો પણ બાળવામાં આવે છે; એટલું જ નહિ, પણ એક જ પ્રકારના સૂત્રના જુદા જુદા વ્યાખ્યાપ્રવાહો પણ પ્રાપ્ત થાય છે આ માટે એક ઉદાહરણ આપીએ છીએ

આચારાગસૂત્ર પ્રથમ શ્રુતરક્ષધના ત્રીજા અધ્યયનના ત્રીથા ઉદ્દેશકમાં જે એગં નામે સે વહું નામે, જે વહું નામે સે એગં નામે આવું એક સૂત્ર છે. આ સૂત્રની વ્યાખ્યા આચારાગચૂર્ણિકાર અને વૃત્તિકાર શ્રી શીલાકાચાર્ય આપે છે તે કરતા જુદા જ સદર્ભમાં શ્રીમદ્ભવાદિત દ્વાદશારનયચક્રની વૃત્તિના પ્રણેતા શ્રી સિદ્ધસૂરિગણિ વાદિ ક્ષમાશ્રમણ વ્યાખ્યા આપે છે—

‘જે એગનામે સે વહુનામે’ દ્વવનામણા સ્વસ્વાદીણ, નામેતિ—જા મજ્જતિ, જહા જાવીપૂરેણ ગુમ્મ-સ્ત્તાઓ નામિયાઓ પુણો ઉન્નમંતિ । માવનામણા જો ‘એગ’ અણતાણુવધં કોહં જામેતિ સો વહુ જામેતિ । ‘વહુ’ત્તિ સેસા સત્તવીસ કમસા મોહણિજસસ । અહવા પદેસતો ટિતિતો વા વહું । જો વહું જામેતિ, તં જહા-અણ દંસ જાપુંસગં ઉવસામગસેદી રતેયવ્વા ।

આચારાગચૂર્ણિ, પત્ર ૧૨૬.

‘જે એગ’ મિત્યાદિ । યો હિ... . ‘એકમ્’ અનન્તાનુવન્ધિન ક્રોધ ‘નામયતિ’ ક્ષપયતિ સ વહૂનપિ નામાદીન્ નામયતિ, અપ્રત્યાસ્થ્યાનાદીન્ વા સ્વમેદાન્ નામયતિ; મોહનીય વૈક યો નામયતિ સ શેષા અપિ પ્રકૃતીર્નામયતિ । યો વા વહૂન્ સ્થિતિશેષાન્ નામયતિ સોડનન્તાનુવન્ધિનમેક નામયતિ મોહનીય વા ।.. ..અતોડપદિચ્ચતે—યો વહુનામઃ સ એવ પરમાર્થતઃ એકનામ ઇતિ ।

આચારાગવૃત્તિ, પત્ર ૧૫૬-૧, દ્વિતીયાવૃત્તિ

ન ચૈતાઃ સ્વમનીષિકા(કયા) ઉચ્ચન્તે, નિવન્ધનમપ્યસ્ય દર્શનસ્ય આર્પમસ્તિ । યતોડસ્ય દર્શનસ્ય વિનિર્ગમ ઇતિ તદ્ દર્શયતિ—‘જે એગનામે સે વહુનામે’ યદ્ એકસ્ય માવઃ તત્ સર્વસ્યાપિ, યત્ સર્વસ્ય તદ્ એકસ્યાપિ ।’

દ્વાદશારનયચક્ર, પૃષ્ઠ ૩૭૫, શ્રી જૈન આત્માનંદ સહાપ્રકાશિત

ઉપર આચારાગચૂર્ણિ અને વૃત્તિ તથા દ્વાદશારનયચક્રવૃત્તિનો જે પાઠ આપ્યો છે તે ઉપરથી વ્યાખ્યાપ્રવાહ ઉપરાંત સૂત્રપાઠના ઉપર પણ પ્રકાશ પડે છે આજની આચારાગસૂત્રની પ્રતિઓમા જ નહિ, પણ શ્રી શીલાકાચાર્ય સામેની આચારાગસૂત્રની પ્રતિઓમાં પણ જે એગં નામે સે વહું નામે જે વહું નામે સે એગં નામે આવો સૂત્રપાઠ હતો અહીં શ્રી શીલાકાચાર્ય વૃત્તિમા પ્રતીક પણ જે એગમિત્યાદિ આ પ્રમાણે આપે છે; જ્યારે ચૂર્ણિકાર અને દ્વાદશારનયચક્રવૃત્તિકાર જે એગનામે સે વહુનામે, જે વહુનામે સે એગનામે આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ આપે છે. ચૂર્ણિકાર મહારાજનુ સૂત્રપ્રતીક તો સ્પષ્ટ જ છે, પણ જે વ્યાખ્યા થોડો ભ્રમ ઉત્પન્ન કરે છે તે તો સમાસ તોડીને વ્યાખ્યા કરવાને કારણે જ છે. દ્વાદશારનયચક્રવૃત્તિકાર તો સૂત્રપ્રતીકમા અને તેની વ્યાખ્યામા તદ્દન સ્પષ્ટ છે શ્રી શીલાકાચાર્ય પ્રતીક આપવામાં અને વ્યાખ્યામા જે એગ નામે સે વહું નામે ધત્યાદિ પાઠ પ્રમાણે જ વ્યાખ્યા કરે છે આમ છતાં જે એગં સૂત્રની વ્યાખ્યાના ઉપસહારમા તેમણે અતોડપદિચ્ચતે—યો વહુનામઃ સ એવ પરમાર્થતઃ એકનામ ઇતિ આ પ્રમાણે લખ્યું છે, તેથી એમ તો સ્પષ્ટ જ થાય છે કે તેમના સામેની પ્રતિઓમા ભલે એક નામે ધત્યાદિ સૂત્રપાઠ હો, તે છતાં તેમની સામે જે એગનામે સે વહુનામે ધત્યાદિ પાઠાનુસારી વ્યાખ્યાપ્રવાહ હતો જ. એટલે પ્રાચીન સમયમા આ સૂત્ર ચૂર્ણિકાર અને નયચક્રવૃત્તિકાર આપે છે તે સ્પષ્ટમાં જ હશે અથવા હોતું જોઈએ

સૂત્રપાઠની જેમ વ્યાખ્યાપ્રથોના વિષે પણ એકજે ઉદાહરણો અહીં આપવામા આવે છે—

૧. આવશ્યકચૂર્ણિમાં સામાયિકસૂત્ર એટલે કે કરેમિ મતેં સૂત્રનુ વ્યાખ્યાન કરતાં કરેમિ પદના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે ‘કરણુ’ નુ વ્યાખ્યાન છે, એ જ રીતે ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના ત્રીથા અસખ્ય-જઝયાણુ-સં અસરકૃતાધ્યયન-મા પણ ચૂર્ણિકારે ‘કૃત’ પદના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે ‘કરણુ’ નુ વ્યાખ્યાન કર્યું છે, અને સૂત્રકૃતાગસૂત્રમાં પણ ‘કૃત’ પદના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે ચૂર્ણિમાં ‘કરણુ’ નુ વ્યાખ્યાન છે.

આ ત્રણે ચૂર્ણિઓ પૈકી તે તે ચૂર્ણિના સશોધન માટે માત્ર તે તે ચૂર્ણિની પ્રતિઓ જ એકત્ર કરીને સશોધન કરવામાં આવે તો ત્રણેય ચૂર્ણિઓના આવા પરસ્પરસવાદી પાઠો અશુદ્ધ જ રહે. પરંતુ આ ત્રણેય જુદી જુદી ચૂર્ણિઓની પ્રતિઓમાથી મળતા પાઠો પરસ્પર સરખાવવામાં આવે તો જ ત્રણેય ચૂર્ણિઓના પાઠો શુદ્ધ થઈ શકે

૨ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની ચૂર્ણિના ૫૦ ૧૯૨ મા ચૂર્ણિકારે આપેલી એક ગાથા ચૂર્ણિપ્રતિઓમા વિકૃત થઈ ગઈ છે અને તે પૂજ્ય શ્રી સાગરાનદસૂરિજી મહારાજની આવૃત્તિમા આ પ્રમાણે છપાઈ છે

પુલગ (ગુણમે) જ્ઞસમાકુલમણસ મન્નત મુજગમણા વા ।

રોસવસવિપ્પમુક્ક ણ પિવતિ વિસ (અગંધનયા) ॥ ૧ ॥

વિસવિવજિયસીલા ॥

ચૂર્ણિપ્રતિઓમા પણ આ ગાથા લગભગ આ જ રૂપે દેખાય છે, કોઈકમા આપેલા શબ્દો પૂજ્ય શ્રી સાગરાનદસૂરિજી મહારાજે ઉમેરેલા છે પરંતુ આ જ ગાથા શ્રી અગત્યસિહસૂરિવિરચિત દશવૈકલિકચૂર્ણિમાં શુદ્ધ સ્વરૂપે મળી આવે છે, જે આ પ્રમાણે છે

સુલસાગવ્મપ્પમવા કુલમાણસમુન્નતા મુજગમણાધા ।

રોસવસવિપ્પમુક્ક ણ પિવતિ વિસ વિસાયવજિયસીલા ॥ ૧ ॥

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઉપલક્ષણાત્મક લિન્ન લિન્ન વ્યાખ્યાપ્રવાહો જિનાગમોમા સ્થાને સ્થાને જોવામાં આવે છે આવા વ્યાખ્યાપ્રવાહો અમે અમારા પ્રસ્તુત સપાદનમાં અને બૃહદ્વેદપસૂત્ર સરીક, સૂત્રકૃતાગચૂર્ણિ, દશવૈકલિકની અગત્યસિહીયા ચૂર્ણિ આદિમા તેમ જ આ સાથે પ્રસિદ્ધ થનાર પ્રજાપનામૂત્રમા આપ્યા છે અને ભાવિમા પ્રસિદ્ધ થનાર જૈન આગમોમા યથાશક્ય રીતે આપતા રહીશું

૫. સંશોધકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક

અમારા પ્રસ્તુત જૈન આગમોના સપાદનમા પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન સશોધકોએ તે ત આગમની પ્રાચીન-અર્વાચીન લિન્ન લિન્ન કુલની હસ્તપ્રતિઓ એકત્ર કર્યા સિવાય માત્ર એકાદ પ્રતિ મેળવીને તેમ જ તે તે આગમોના લિન્ન લિન્ન વ્યાખ્યાપ્રવાહોને ધ્યાનમા લીધા સિવાય સૂત્રપાઠોમાં જે જે પરિવર્તનો કર્યા છે એ બધાયનો વિવેક કરીને અમે તે તે સૂત્રપાઠોને વ્યવસ્થિત કર્યા છે. અને એ રીતે સૂત્રપાઠો અને વાચનાઓને વ્યવસ્થિત કરી અનેકવિધ સૂત્રપાઠભેદોની નોંધ આપવા સાથે પ્રસ્તુત સૂત્રોની વાચના તૈયાર કરવા અમે પ્રયત્ન કર્યો છે ખરતરગચ્છીય યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રસૂરિના જેસલમેર જૈન જ્ઞાનભાગરમા જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપિતના દીકકાર શ્રી પુણ્યસાગર ગણિએ દીકા રચવા પૂર્વે જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપિતની મૂત્રવાચનાને વ્યવસ્થિત કરેલી સૂત્રપ્રતિ આજે વિદ્યમાન છે આ પ્રમાણે પ્રાચીન યુગમા શ્રી અભયદેવસૂરિ, મલધારી શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ, શ્રી મલયગિરિસૂરિ આદિ વ્યાખ્યાકારોએ પોતાને અલિમત સૂત્રવાચનાની હસ્તપ્રતિઓ જરૂર તૈયાર કરી જ હશે; પરંતુ આજે તેવી વ્યવસ્થિત વાચનાવાળી કોઈ સૂત્રપ્રતિ આપણને ઉપલબ્ધ થતી નથી—આ સ્થિતિમા આપણે જ નવેસર તે તે સૂત્રવાચના તૈયાર કરવાની રહે છે અમારી આ વાચના અમે મુખ્યત્વે બૃહદ્વેદપસૂત્રમાન્ય સૂત્રપાઠોને લક્ષીને તૈયાર કરી છે; તેમ છતાં કવચિત્ એમ પણ બન્યું છે કે પ્રાચીન ચૂર્ણિ-વૃત્તિકારમાન્ય પાઠ જ આજની બધીય પ્રતિઓમા મળતો હોય ત્યારે એ સૂત્રપાઠને અમે અમારી મૂલવાચનામા આપ્યો છે પરંતુ આવે સ્થળે અમે તે માટેની નોંધ ટિપ્પણીમાં આપવાનું કદીયે વીસર્યા નથી અમારી આ પદ્ધતિ અનુચિત લાગે તો ગીતાર્થો અને વિદ્વાનો ક્ષમા કરે.

૬. લેખકોએ કરેલી અશુદ્ધિઓનો વિવેક

પ્રાચીન લિપિમાં લખાયેલી પ્રતિઓ ઉપરથી નક્ક કરનાર કે પ્રતિલિપિ કરનાર તે લિપિથી અબજુ એવા લલિયાઓ પાસે જ્યારે પ્રથો લખાવવામા આવતા ત્યારે એ લલિયાઓએ આપણા શાસ્ત્રોને બહુ જ અશુદ્ધ કર્યા છે આના ઉદાહરણ તરીકે જૈન આગમ ઉપરના પ્રાચીન ઔર્ણિયથો આદિ તેમ જ દ્વાદશારનયયક, સન્મતિતર્કની ટીકા આદિ સંક્રો ગ્રંથો છે. આથી સશોધન-સપાદન કરનાર વિદ્વાનોમા પ્રાચીન લિપિ અને તેમાથી ઊભી થતી વિદ્યુતિનુ જ્ઞાન હોવુ એ અનિવાર્ય વસ્તુ છે; આમ હોય તો જ એ વિદ્વાન તે તે શાસ્ત્રની મૌલિકતાને પામી શકે અમાગ પ્રતુત સશોધનમા અમે આ બાબતને પણ ધ્યાનમા રાખી છે આનુ -મેક જ ઉદાહરણ આપીએ છીએ—અનુયોગદ્વાર-સૂત્રના ૫૮મા સૂત્રમા (૫૦ ૬૮) આવતા તેલોક્કચહિય-મહિય વૂઝણહિ આ મત્રાશમાના ચહિય શગ્દના સ્થાને પૃજ્ય શ્રી સાગરાનદસૂ રિણ મહારાજે અને તેમનુ અનુકરણ કરનાર દંકેદરેક વિદ્વાનોએ અનુયોગદ્વારસૂત્રના સપાદનમા વહિય પાક જ રાખ્યો છે અંન ટીકામા પણુ વહિતાઃ એમ પાક રાખ્યો છે રાય શ્રી ધનપતિબાણુની આવૃત્તિમા પણુ આમ જ છે પરંતુ અમે પ્રાચીન પ્રતિઓમા ચહિય પાક જોયો અને તે સાથે ખંભાતના શ્રી શાનિનાથ જૈન જ્ઞાનભગ્વતી અનુયોગદ્વાર-સૂત્રની તાડપત્રીય પ્રતિમા કોઈ વિદ્વાને તેના માર્છનમા કરેલી ટેસિયમાપવા ‘ચહિયા’ ક્વચિત્ અર્થઃ આ પ્રમાણેની ટિપ્પણી જોઈ ત્યારે અમને ખાતરી થઈ કે આવી વહિય નહિ, પણુ ચહિય પાક જોઈ એ અને અમે આ સ્થળે એ જ પાકને માન્ય રાખ્યો છે આજે પણુ આપણે ભાષામા ચાહવુ, ચાહના આદિ બોલીએ પણુ છીએ. પાઠ્યસદ્મહણુવોમા નોંધાયેલા, વાળા કંવાના અર્થમા ચાહ (ધાતુ) અને વાછિત અર્થમા ચાહિય—આ બે શબ્દો પણુ અમે નિર્ણીત કરેલા ચહિય શબ્દને વિશેષ પુષ્ટિ આપે છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્રસૂ રિણ ચાહ ધાતુ કે તજ્જન્ય શબ્દનો ક્યાય પણુ ઉલ્લેખ કરતા નથી; આમ છતાં પિંગલ અને ભવિસ્સયત્તકલામાથી નોંધાયેલા આ બે શબ્દોનો પ્રયોગ અતિપ્રાચીન સમયમા પણુ થતો હતો તે હકીકત પ્રતુત અનુયોગદ્વારસૂત્રના સૂચિત પાક ઉપરથી જાણી શકાય છે ઉપાસકદશાગસૂત્રમા પણુ વહિય નહી કિંતુ ચહિય પાક જ પ્રામાણિક છે એમ સમજવુ પ્રાચીન ભાષ્ય, મહાભાષ્ય, ઔર્ણિ, વિશેષઔર્ણિ અને શ્રી જિનભદ્રકમાત્રમાણુ-હરિભદ્રસૂરિ આદિકૃત પ્રાચીન ગ્રંથોના સશોધન-સપાદન માટે પ્રાચીન લિપિ અને તેમાથી લેખકોએ કરેલી વિદ્યુતિનુ જ્ઞાન અતિ આવશ્યક છે

સશોધન વિપયના જિજ્ઞાસુઓ અમે આગળ જણાવેલા “ પ્રસ્તુતસપાદન સંબંધિત કિંચિદ્ વક્તવ્ય ” શીર્ષકવાળા સદર્ભમાથી વિશેષ હકીકતો જાણી શકશે

આ સિવાય અમે જૈનાગમોના સશોધનમા અનેક રીતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. દંકેદરેક સશોધકોએ ઉપર જણાવેલી અને તે સિવાય પોતાના ન્યાય અનુભવમા આવે તે રીતિઓનો ઉપયોગ શાસ્ત્રસશોધન માટે કરવો જોઈએ

પ્રસ્તુત સંપાદન સંબંધિત કિંચિદ્ વક્તવ્ય

પાઠશુદ્ધિની આવશ્યકતા

પૃજ્યપાદ આગમોદ્ધારક શ્રી સાગરાનદસૂરિમહારાજશ્રીએ સપાદિત કરેલો કોઈ પણુ આગમ-ગ્રંથ તેમનાથી ઉત્તરવર્તી સપાદકોને વિવિધ રીતે ઉપકારક અને પ્રેરક છે જ, એટલુ જ નહિ, જેમને આગમ સાહિત્યની સાથે કોઈ ને કોઈ સંબંધ છે તે સર્વ કોઈ પૃજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીના તે તે

વિષયમા ઝડપી છે એ એક હકીકત છે. પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક મહારાજ સાહેબે સંપાદિત કરેલા જે જે ગ્રંથોનું જે દોષ એ પણ પુનર્મુદ્રણ કર્યું છે તેઓ તે તે ગ્રંથોના પુનર્વિચારણીય પાઠોના સંબંધમાં પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીની વાચનાથી લિખિત વાસ્તવિક પાઠો આપી શક્યા હોય તેવું જવલ્લે જ જણાય છે. એટલે કે પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીનું પ્રકાશન એક ક્રુપાબિંદુ સમાન ગણાયું છે. આ વસ્તુમાં તેઓશ્રીની આજીવન જ્ઞાનસાધના અને બહુશ્રુતતા જ મુખ્ય કારણ છે. તેઓશ્રીનું શ્રુતસ્થાવિર્ય આપણું સૌને વદનીય છે તેમાં બે મત નથી, છતાં ઉત્તરોત્તર થતી આવૃત્તિઓમાં ન થવું જોઈ એ તે સ્થાનમાં પણ અનુકરણ થયેલું જોવામાં આવે છે. મોટા દ્રવ્યવ્યય અને શ્રમથી આપણે જે નવીન સંશોધન અને પ્રકાશનો કરીએ તેમાં સવિશેષ ચોક્કસાઈ રાખવી જોઈ એ, એ ધ્યાનમાં લાવવા માટે પ્રસ્તુત લખાણમાં જ્ઞાનતપસ્વી પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીના પ્રકાશનોનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે. તેને સર્વ બહુશ્રુત પુરુષો ક્ષમ્ય ગણશે.

જૈન સાહિત્યના પ્રાચીનતમ અને માનનીય આગમ ગ્રંથોના શુદ્ધ-શુદ્ધતમ પાઠો પ્રાપ્ત થાય તે માટે સંપૂર્ણ પ્રયત્ન કરવાની તેના વારસદારોની આવશ્યકીય કરજ છે. આજે ચોક્કસાઈ પૂર્વક તૈયાર થયેલ પ્રસ્તુત નદિસૂત્ર-અનુયોગદ્વારસૂત્રની આવૃત્તિનું જ્યારે પણ પુનઃ પ્રકાશન કરવામાં આવે ત્યારે ભવિષ્યના વિદ્વાન્ સંપાદકોને વિનંત્રણાવે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે-પ્રસ્તુત સંપાદનમાં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ સિવાયની દોષ મહત્વની પ્રતિ કે પ્રતિઓ ક્યાયથી પ્રાપ્ત થાય તો તેની સાથે મેળવીને તેમ જ અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓના પાક-પાકાતરો અને ટિપ્પણીઓને તે તે રીતે બરાબર સમજ-તપાસીને જ પુનર્મુદ્રણ કરે. આમ કરવાથી પ્રસ્તુત સંપાદનમાં કોઈકે સ્થળે જે ક્ષતિ રહી હશે તે દૂર થશે. પવિત્ર આગમગ્રંથોના વ્યજન, અર્થ અને વ્યજનાર્થ એટલે કે સૂત્ર, અર્થ, તદુલ્લય શુદ્ધ રૂપે આપી શકીએ તેવા સાધનોનો સદ્લાભ હોય ત્યારે શક્ય બધા જ પ્રયત્નો કરીને આગમગ્રંથોની શુદ્ધતમ વાચના તૈયાર કરવાની આપણા સૌની કરજ છે. આ બાબતમાં બેદરકાર ન રહેતા સળગ રહેવા માટે આપણા શ્રુતસ્થવિરોએ આપણને આજ્ઞા^૧ કરેલી જ છે.

અહીં જિજ્ઞાસુઓ અને ઊંડા સંશોધનમાં રસવૃત્તિ ધરાવતા અભ્યાસીઓને સમજવા માટે પ્રસ્તુત નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રના મૂળપાઠની પ્રતિઓના પાઠો અને પાઠભેદો, કેટલાક પાઠોની અને પાઠભેદોની ચૂર્ણિ અને ટીકાઓના વ્યાખ્યાન સાથે સંગતિ, આ પ્રકાશન પહેલાં પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓના અસ્વીકાર્ય પાઠો વગેરે વગેરેની ચર્ચા કરી છે. અનેકવિધ પાઠભેદો મળતા હોય ત્યાં આપણે મૂળમૂત્રના શુદ્ધ શુદ્ધતમ પાઠનો નિર્ણય કરવા માટે કેવી અને કયા પ્રકારની ચોક્કસાઈ કરવી?—તે જણાવવાનો એક વિશિષ્ટ હેતુ છે, જેથી મહાદ્રવ્યવ્યય અને શ્રમથી પ્રકાશિત થતા પુનર્મુદ્રણો માટે ભાગે પ્રથમના સરકરણોની જ આવૃત્તિ(નકલ)રૂપ ન બને. આ હકીકત અમારા આગળના વિવેચનથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રની આપણા પ્રાચીન જ્ઞાન-ભગ્ગરોમાં સંખ્યાબંધ પ્રતિઓ વિદ્યમાન છે. તેમાંથી ઝીણવટપૂર્વક તપાસીને, તે તે સૂત્રની વૃત્તિ-ચૂર્ણિ આદિ સમત પાક-પાકાન્તરોના નિર્ણયમાં સહાયક થાય તેવી વિશિષ્ટ પ્રતિઓનો પ્રસ્તુત નદિ-અનુયોગદ્વારસૂત્રના સંપાદન અને સંશોધન માટે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રતિઓનો ઉપયોગ અમે માત્ર શકા પડે તે સ્થળો જોવા પૂરતો જ કર્યો છે તેમ નથી; પરંતુ આદિથી અત સુધી અક્ષરશ મેળવીને પાકશુદ્ધિ તથા પાકાન્તરોનો નિર્ણય કર્યો છે. ચૂર્ણિ, ટીકા કે પ્રતિઓના

૧. કાલે વિગણ વહુમાણે ઉવહાણે તહા અનિહ્વણે । વજળ અત્થ તદુમણ અટ્ટવિહો નાણમાયારો ॥

(દશવૈકાલિકનિર્ણયક્રિયા)

જે જે પાઠ્યે મળ્યા નથી લીધા તેને તે તે સ્થાનમાં નીચે ટિપ્પણીમાં આપ્યા છે. આ પ્રમાણે તૈયાર થયેલાં આ સૂત્રો અને પાઠ્યે ઉપરથી જાણી શકાય છે કે ચૂર્ણિકાર અને ટીકાકારોને સમ્મત સૂત્રપાઠપરપરાને સમગ્રભાવે આપતી નદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્રની આજે એક પણ પ્રતિ વિદ્યમાન નથી. એટલું જ નહીં, આજે કોઈ પણ આગમગ્રંથના, તેના વ્યાખ્યાકારોની પરપરા સાથે સપૂર્ણ સંગતિ ધરાવનાર આદર્શો અપ્રાપ્ય છે. સૂત્રાદર્શોની આ સ્થિતિ સંકટો વર્ષોથી આવી આવે છે. વિક્રમના દશમા શતકમાં થયેલા શ્રી શ્રીલાકાચાર્યને પણ તેમની પહેલા રચાયેલી ટીકા = ચૂર્ણિને સવાદી એક પણ પ્રતિ મળી નહોતી. તેમ જ વિક્રમના બારમા શતકમાં થયેલા નવાગીવૃત્તિકાર આચાર્ય શ્રી અભયદેવમૂર્તિએ પણ પોતાની ટીકાઓમાં તેમના સમયની મૂલ્યસૂત્રોની પ્રતિઓના વૈપર્યને જણાવતા ઉલ્લેખો કરેલા છે. આમ છતાં આપણા જ્ઞાનલક્ષ્મીના ખજાના-રૂપ ગ્રંથલગ્નરોમાંથી સૂત્રગ્રંથોનાં કોઈ ને કોઈ અપેક્ષાએ મહત્ત્વ ધરાવતા વિવિધ પ્રત્યંતરો આજે પણ આપણને મળે છે તે આપણો પુણ્યોદય છે. આવી મહત્ત્વની પ્રાચીન પ્રતિઓને કાળની અસર સ્પર્શે તે પહેલાં તેનો સમુચિત ઉપયોગ કરી લેવો આવશ્યક છે. કોઈ પણ સમયમાં રચાયેલા કોઈ પણ ગ્રંથની પ્રામાણિક વાચનાના સપાદનકાર્ય માટે તેની પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ સાથે ગ્રંથની નકલોને અક્ષરશઃ મેળવી તેના ઉપલબ્ધ પાઠ્યેનો ખૂબ જ ધીરજપૂર્વક નિર્ણય કરવો અને જે જે પાઠોમાં સહજ પણ સહેલ હોય તે તે પાઠો માટે તે તે વિષયનાં સ્થાનાન્તરો જોવા, તેમ જ તજજ્ઞ વિદ્વાનો સાથે પરામર્શ કરવો વગેરે વગેરે વિધિ જરૂરી છે; તેમજ જૈન સાહિત્યના પરમ આદરણીય આગમગ્રંથો માટે આ વિધિનું સવિશેષ મહત્ત્વ છે. સહજભાવે અમે આહી એટલું કહી શકીએ છીએ કે અમે અમારા પ્રસ્તુત સંશોધનમાં આ પદ્ધતિને સવિશેષભાવે સ્વીકારી છે.

પ્રસ્તુત નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રની આવૃત્તિના પાઠ-પાઠાંતરોના સખધમાં અમે મુખ્યત્વે ત્રણ બાબતો જણાવીશું. ૧ ચૂર્ણિ અને ટીકાને સમ્મત જે પાઠ વ્યક્ત પ્રતિઓમાંથી મળ્યા નથી તે સ્થાન, ૨ ચૂર્ણિ અને ટીકાને સમ્મત જે પાઠો પ્રતિઓમાં સચવાઈ રહ્યા છે તે સ્થાન, અને ૩ પ્રસિદ્ધ થયેલી^૧ આવૃત્તિઓની વાચનાના જે પાઠ આહી ઉપયુક્ત કોઈ પણ પ્રતિમાંથી મળ્યા

૧ “इह च प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते, न च टीकासवादी पक्षोऽप्यादर्शं समुपलब्ध, एतद् दृष्ट्वा दर्शमङ्गीकृत्यास्माभिर्विवरणं कियत इति, एतदवगम्य सूत्रविसर्वाददर्शनाच्चित्तव्यामोहो न विषेय-इति ।”
—સૂત્રકૃતાગમૂત્રટીકા, પૃ ૩૩૬-૧

૨ વાચનાનામનેકત્વાત્ પુસ્તકાનામશુદ્ધિત્. । સૂત્રાણામતિગામ્ભીર્યાદ્ મત્તભેદાચ્ચ કુત્રચિત્ ॥ ૨ ॥

—અધ્યાગસૂત્રવૃત્તિના પ્રારંભમાં

यस्य ग्रन्थवरस्य वाक्यजलधेरलक्षं सहस्राणि च, चत्वारिंशदहो । चतुर्भिरधिका मान पदानामभूत् ।

तस्योच्चैश्चुलुकाकृतिं विदधत कालादिदोषात् तथा, दुर्लभात् खिलतां गतस्य कुपिय कुर्वन्तु किं मादृशा ? ॥ ૨ ॥

—અમવાયાગસૂત્રવૃત્તિના પ્રારંભમાં

अथा वयं शास्त्रमिदं गभीरं, प्रायोऽस्य कृतानि च पुस्तकानि ।

સૂત્ર વ્યવસ્થાપ્યમત્તો વિમૃશ્ય, વ્યાખ્યાનકલ્પાદિત એવ નૈવ ॥ ૨ ॥ —પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રવૃત્તિના પ્રારંભમાં

૩ આ આવૃત્તિઓ મુખ્યત્વે પૂર્વપાદ આગમોદ્ધારક શ્રી સાગરાનંદસૂરિજીએ અપાદિત કરેલી જાણવી, છતાં અન્ય વિદ્વાનોએ સપાદિત-પ્રકાશિત કરેલી આવૃત્તિઓના પાઠો પણ, કોઈક અપવાદ સિવાય, મોટાભાગે શ્રી આગમોદ્ધારકજીની આવૃત્તિને મળતા જ હોય છે. નદિસૂત્રની ગ્યવિરાવલીની પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ શ્રી આગમોદ્ધારકજીએ નથી લીધી, બ્યારે ખીલ પ્રકાગનોમાં તે લીધી છે. એટલે અન્યાન્ય આવૃત્તિઓમાં આવો કોઈક ગ્રંથો કરક હશે, પણ આગમોદ્ધારકજીની પછી છપાયેલી અન્ય આવૃત્તિઓની વાચના પ્રાય તેને મળતી-જુલતી જ છે.

નથી અને કોઈકે પ્રતિ કે પ્રતિઓમાંથી મળ્યા છે તો તેમને મૂલવાચનામાં સ્વીકાર્યા નથી તેવા કેટલાક સ્થાન અને તેમાંના થોડા મુખ્ય પાઠોની વિસ્તારથી ચર્ચા

ચૂર્ણિ-ટીકાસમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠો

પ્રસ્તુત બન્ને આગમ ગ્રંથોની ચૂર્ણિ અને ટીકાઓને સમ્મત પાઠ અને પાઠાતરો ઉપયુક્ત કોઈ પ્રતિમા મળ્યા નથી એવાં સ્થાનોનું પૃથક્કરણ કરીને નીચે ૧૬ પેરેગ્રાફમાં જણાવીએ છીએ

૧ નદિસૂત્રચૂર્ણિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—ચોથા પૃથ્વી ચોથી, દશમી, તેરમી અને ચૌદમી ટિપ્પણી, પૃં ૬ ટિં ૬, સાતમા પૃથ્વી નવમી અને અગિયારમી ટિપ્પણી, પૃં ૯ ટિં ૧, પૃં ૨૮ ટિં ૧૩, પૃં ૩૦ ટિં ૧૮, તથા તેત્રોસમા પૃથ્વી બીજી, ત્રીજી અને સાતમી ટિપ્પણી, તેમ જ પૃં ૩૪ ટિં ૬

૨ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિચિત નદિસૂત્રની ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૪ ટિં ૯

૩ આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસૂરિચિત નદિસૂત્રની ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૨૦ ટિં ૭, પૃં ૨૫ ટિં ૪

૪ નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન—પૃં ૨૩ ટિં ૯

૫ નદીસૂત્રની ચૂર્ણિ અને મલયગિરીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન—ચોથા પૃથ્વી નવમી ટિપ્પણી જેના ઉપર છે તે મૂલવાચનામાં સ્વીકારેલો પાઠ

૬ નદીસૂત્રની ચૂર્ણિમાં નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાતરોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૩ ટિં ૧, પૃં ૬ ટિં ૮, પૃં ૮ ટિં ૫, પૃં ૧૧ ટિં ૫ તથા પૃં ૪૦ ટિં ૭

૭ નદિસૂત્રની હરિભદ્રીયા વૃત્તિ તથા મલયગિરીયા વૃત્તિમાં નોંધાયેલાં અપ્રાપ્ત વાચનાન્તરોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૩ ટિં ૬, પૃં ૧૪ ટિં ૩, પૃં ૧૮ ટિં ૯, પૃં ૨૬ ટિં ૩ તથા ૪૮ માં પૃથ્વી ચોથી, છઠ્ઠી, આઠમી અને દશમી ટિપ્પણી ૧

૮ લઘુનદિની ટીકામાં નોંધાયેલા વાચનાતરના અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન—પૃં ૪૯ ટિં ૧

૯ અનુયોગદ્વારચૂર્ણિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—૬૧ માં પૃથ્વી બારમી, તેરમી અને અઠારમી ટિપ્પણી, પૃં ૬૨ ટિં ૩, પૃં ૬૩ ટિં ૧૨, પૃં ૬૪ ટિં ૯, ૮૫ માં પૃથ્વી ચોથી અને પાંચમી ટિપ્પણી, પૃં ૮૬ ટિં ૧, ૧૨૩ માં પૃથ્વી ચોથી અને બારમી ટિપ્પણી, પૃં ૧૩૨ ટિં ૧૪, પૃં ૧૩૪ ટિં ૧૯, પૃં ૧૫૦ ટિં ૭, પૃં ૧૫૧ ટિં ૮, પૃં ૧૮૦ ટિં ૪, ૧૯૨ માં પૃથ્વી છઠ્ઠી અને નવમી ટિપ્પણી, પૃં ૧૯૫ ટિં ૨, પૃથ્ ૨૦૨ ની સાતમી અને નવમી ટિપ્પણી, તથા પૃં ૨૦૪ ટિં ૫

૧૦ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિચિત અનુયોગદ્વારસૂત્રની ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૬૧ ટિં ૧૪, ૬૪ માં પૃથ્વી બીજી અને નવમી ટિપ્પણી, પૃં ૧૧૦ ટિં ૯, પૃં ૧૩૦ ટિં ૨૦, પૃં ૧૩૧ ટિં ૧૨, પૃં ૧૫૦ ટિં ૧, પૃં ૧૭૫ ટિં ૫, તથા પૃં ૨૦૪ ટિં ૫

૧૧ મલધારી આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિચિત અનુયોગદ્વારસૂત્રની ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠોના સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃં ૬૩ ટિં ૧૨ તથા પૃં ૧૮૦ ટિં ૧૧ તેમ જ ૭૪ માં પૃથ્વી ચોથી—

૧૧૯ મા પૃથ્વી વીસમી અને પચીસમી-૧૮૧ મા પૃથ્વી પહેલી, આ ચાર ટિપ્પણીઓ જેના ઉપર છે તે મૂલવાચનાના પાઠ

૧૨ અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂર્ણિ અને મલધારીયા ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન-૫૦ ૯૧ ટિં ૫

૧૩ અનુયોગદ્વારસૂત્રની હરિભદ્રીયા ટીકા અને મલધારીયા ટીકાને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું સ્થાન-૫૦ ૭૪ ટિં ૫

૧૪ અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂર્ણિ અને બે ટીકાઓમા નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાતરના પાઠનું સ્થાન-૫૦ ૧૧૯ ટિં ૧૬

૧૫. અનુયોગદ્વારસૂત્રની હરિભદ્રીયા ટીકા અને મલધારીયા ટીકામા નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાન્તરના પાઠનું સ્થાન-૫૦ ૬૯ ટિં ૩

૧૬ અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા ટીકામા નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાતરના પાઠનું સ્થાન-૫૦ ૬૭ ટિં ૫

ઉપર જણાવેલા ૧૬ પેરેગ્રાફમાના ૧ થી ૭ પેરેગ્રાફ ઉપરથી તારવી શકાય છે કે-નદિસૂત્રની ચૂર્ણિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનાં ઐદ સ્થાન છે, નદિસૂત્રની હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું એક સ્થાન છે, નદિસૂત્રની મલયગિરીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠના બે સ્થાન છે, નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું એક સ્થાન છે, નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને મલયગિરીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું એક સ્થાન છે, નદિસૂત્રની ચૂર્ણિમા નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાતરના પાઠના પાંચ સ્થાન છે, અને નદિસૂત્રની હરિભદ્રીયા વૃત્તિ તથા મલયગિરીયા વૃત્તિમા નોંધાયેલા અપ્રાપ્ત વાચનાન્તરના પાઠનાં ૮ સ્થાન છે આ રીતે નદિસૂત્રમૂલના પ્રાચીન પ્રવાહના ૧૯ પાઠ અને પ્રાચીન પ્રવાહમા નોંધાયેલા વાચનાતરના તેર પાઠભેદ મળી કુલ ૩૨ પાઠ ઉપયુક્ત પ્રતિઓમા મળ્યા નથી

૮ મા પેરેગ્રાફ ઉપરથી જાણી શકાશે કે લઘુનદિ-અનુજાનદિમા નોંધાયેલ વાચનાતરનો એક પાઠભેદ અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓમા મળ્યો નથી

૯ થી ૧૬ પેરેગ્રાફ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે-અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂર્ણિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠના ૨૨ સ્થાન છે, અનુયોગદ્વારસૂત્રની હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠના ૯ સ્થાન છે, અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનાં ૭ સ્થાન છે, તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂર્ણિ અને મલધારીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું ૧ સ્થાન છે, અનુયોગદ્વારસૂત્રની હરિભદ્રીયા વૃત્તિ અને મલધારીયા વૃત્તિને સમ્મત અપ્રાપ્ત પાઠનું ૧ સ્થાન છે, અનુયોગદ્વારની ચૂર્ણિ અને બે ટીકાઓમા નોંધાયેલ વાચનાતરના અપ્રાપ્ત પાઠનું ૧ સ્થાન છે, અનુયોગદ્વારની હરિભદ્રીયા વૃત્તિ અને મલધારીયા વૃત્તિમાં નોંધાયેલ વાચનાતરના અપ્રાપ્ત પાઠભેદનું ૧ સ્થાન છે, અને મલધારીયા વૃત્તિમા નોંધાયેલ વાચનાતરના અપ્રાપ્ત પાઠભેદનું ૧ સ્થાન છે આ રીતે અનુયોગદ્વારસૂત્રના પ્રાચીન પ્રવાહના ૪૦ પાઠ તથા પ્રાચીન પ્રવાહમા નોંધાયેલા વાચનાતરના ૩ પાઠભેદ મળી કુલ ૪૩ પાઠ ઉપયુક્ત પ્રતિઓમાથી મળ્યા નથી

ઉપસંધ મહત્ત્વના પાઠો

ઉપર જણાવેલી સ્થિતિ હોવા છતાં આજે વિવિધ ભંડારોમા સચવાયેલી વિવિધ પરંપરાની

પ્રતિઓ પ્રસ્તુત સંપાદનમાં ખૂબ જ મદદગાર થઈ છે આ હકીકત નીચેના ૭ પેરેગ્રાફ ઉપરથી સમજાશે—

૧ નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને બે ટીકાઓમાં જેનું વ્યાખ્યાન નથી તેવા પ્રક્ષિપ્ત પાઠ કેટલેક વ્યજે મોટાભાગની નદિસૂત્રની પ્રતિઓમાં મૂલપાઠરૂપે દાખલ થઈ ગયા છે, તેમ છતાં અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની એકમાત્ર ગ્રંથ સજક પ્રતિમાં ત્રણ સ્થળે (જુઓ પૃં ૬ ટિં ૧૧, પૃં^૧ ૭ ટિં ૧૦ અને પૃં^૨ ૮ ટિં ૬ તથા આ ટિપ્પણી જેના ઉપર છે તે મૂલપાઠ) અને જૂં સં જૂં તથા ગ્રં—આ ચાર પ્રતિઓમાં એક સ્થળે (જુઓ પૃં ૬ ટિં ૩ અને આ ટિપ્પણી જેના ઉપર છે તે મૂલપાઠ) પ્રસ્તુત પ્રક્ષિપ્ત પાઠ છે જ નહિ ગ્રં પ્રતિમાં આ પ્રક્ષિપ્ત પાઠને ઉમેરાનું ચિહ્ન કરીને પાછળથી ઉમેરેલો છે

૨ નદિસૂત્રની ચૂર્ણિને સમ્મત પાઠ અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની એક પ્રતિમાંથી બે સ્થળે એટલે કે એક પાઠ મોં પ્રતિમાંથી અને એક પાઠ સં પ્રતિમાંથી (જુઓ પૃં ૩૦ ટિં ૪, અને પૃં ૩૧ ટિં ૩), મોં સૂં આ બે પ્રતિઓમાંથી એક સ્થળે (જુઓ પૃં ૩૦ ટિં ૫), જેં જેં ગ્રં આ ત્રણ પ્રતિઓમાંથી એક સ્થળે (જુઓ પૃં ૭ ટિં ૫), અને જૂં સં જેં મોં ગ્રં આ પાંચ પ્રતિઓમાંથી ચાર સ્થળે (જુઓ પૃં ૮ ટિં ૪, ટિં ૬, ટિં ૭, ટિં ૮) મળ્યા છે

૩ નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત પાઠ એક સ્થળે જૂં પ્રતિમાંથી મળ્યો છે (જુઓ પૃં ૧૪ ટિં ૨)

૪ અનુયોગદ્વારચૂર્ણિસમ્મત પાઠ ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની કોઈ એક પ્રતિમાંથી આઠ સ્થળે (જુઓ પૃં ૬૩ ટિં ૧, પૃં ૭૧ ટિં ૭, પૃં ૮૦ ટિં ૬, પૃં ૧૨૩ ટિં ૨, પૃં ૧૩૩ ટિં ૧, પૃં ૧૩૫ ટિં ૧૨ ટિં ૧૪ અને પૃં ૧૪૬ ટિં ૧૦); સં જેં આ બે પ્રતિઓમાં ત્રણ સ્થળે (જુઓ પૃં ૧૪૭ ટિં ૨ ટિં ૪, અને પૃં ૧૭૨ ટિં ૫), અને કોઈ ને કોઈ બેથી વધુ પ્રતિઓમાં પાંચ સ્થળે (જુઓ પૃં ૧૨૩ ટિં ૩, પૃં ૧૫૦ ટિં ૨, પૃં ૧૬૪ ટિં ૧, અને પૃં ૧૭૦ ટિં ૧ ટિં ૧૧) મળે છે તેમ જ અનુયોગદ્વારચૂર્ણિમાં નોંધાયેલ વાચનાતરનો એક પાઠ જેં પ્રતિમાંથી મળ્યો છે (જુઓ પૃં ૬૦ ટિં ૨)

૫. અનુયોગદ્વારની હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત પાઠ સં પ્રતિમાંથી બે સ્થળે (જુઓ પૃં ૬૧ ટિં ૧૩ અને પૃં ૬૭ ટિં ૨), કોઈ ને કોઈ બે પ્રતિઓમાં ચાર સ્થળે (જુઓ પૃં ૭૧ ટિં ૧૨, પૃં ૮૮ ટિં ૩, અને પૃં ૧૮૩ ટિં ૧-૨), તથા કોઈ ને કોઈ બેથી વધુ પ્રતિઓમાં બાર સ્થળે (જુઓ પૃં ૭૧ ટિં ૧૧, પૃં ૧૧૬ ટિં ૫ ટિં ૨૪, પૃં ૧૨૧ ટિં ૧૨, પૃં ૧૨૩ ટિં ૨, પૃં ૧૪૭ ટિં ૧૮, પૃં ૧૫૦ ટિં ૬, પૃં ૧૭૦ ટિં ૧૧, પૃં ૧૮૨ ટિં ૧૩ ટિં ૧૫, અને પૃં ૧૮૩ ટિં ૩ ટિં ૫) મળે છે તેમ જ હરિભદ્રીયા વૃત્તિમાં નોંધાયેલ વાચનાતરનો પાઠ જાં પ્રતિમાંથી એક સ્થળે (જુઓ પૃં ૮૩ ટિં ૮) મળે છે

૬ અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા વૃત્તિને સમ્મત જે પાઠ મૂલમાં મળ્યા છે તે પાઠ પૈકીના ત્રણ પાઠ સં પ્રતિમાંથી અને એક પાઠ જેં પ્રતિમાંથી એમ ચાર સ્થળે (જુઓ પૃં ૧૨૦ ટિં ૫,

૧-૨ આ બે ગ્રંથોમાં અમારા અનવધાનથી ગ્રં સજક પ્રતિની મજા જણાવવી રહી ગઈ છે ફરીથી લઠારમાં જઈને આ બે ગ્રંથોને જોયા પછી જ અમે શુદ્ધિપત્રકમાં આ ગ્રંથોને ગ્રં પ્રતિની સજા ઉમેરી છે

૩ અહીં નદિસૂત્ર-અનુયોગદ્વારસૂત્રના મળધમાં જે એક પ્રતિમાં, બે પ્રતિમાં કે તેથી વધુ પ્રતિઓમાં મળત પાઠોનો નિર્દેશ કર્યો છે તે અમોએ સંશોધનમાં જેમનો ઉપયોગ કર્યો છે તે પ્રતિઓને લક્ષીને જ છે તેથી અહીં નિર્દિષ્ટ પ્રતિઓના કુળની અન્ય પ્રતિઓ લઠારોમાં હોવાનો સંપૂર્ણ અવકાશ છે

૫૦ ૧૩૭ ટિં ૨, ૫૦ ૧૩૯ ટિં ૪, ૫૦ ૧૪૪ ટિં ૨—આ ચાર ટિંપણીઓ જેના ઉપર છે તે મૂલપાક), અને સવાં પ્રતિઓમાથી એક સ્થળે મળે છે (જુઓ ૫૦ ૧૩૯ ટિં ૯ જેના ઉપર છે તે મૂલપાક)

૭ એક સ્થળે અનુયોગદ્વારની ચૂંટણી અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિને સમ્મત પાક કોઈ પણ પ્રતિ આપતી નથી (જુઓ ૫૦ ૯૬ ટિં ૨), એટલું જ નહિ, પ્રતુત ચૂંટણી—હરિભદ્રીવૃત્તિસમ્મત પાકવાળી કોઈ પણ પ્રતિ શ્રી મલધારીજીને પણ મળી નથી તેમ તેઓ આ સ્થળે જણાવે છે આમ છતાં પ્રતુત ચૂંટણી—હરિભદ્રી વૃત્તિસમ્મત પાકની પરપરાનો ખડિત પાક અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની એક વાં સજક પ્રતિ આપે છે તાત્પર્ય એટલું જ કે વિક્રમના ચારમા શતકમા મલધાર-ગઢીય આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીને સૂચિત પાક આપતી એક પણ પ્રતિ મળી નહોતી, પણ આજે સૂચિત પાકની પરપરાને ખડિત રૂપે પણ આપતી એક પ્રતિ આપણને મળી આવી છે

પ્રતુત અનુયોગદ્વારના ૧૭મા સુત્રમા ૮ ન આ જે ચિહ્નના મધ્યમા આપેલા પાકને પ્રાધાન્ય આપીને શ્રી મલધારીજીએ ટીકા કરી છે અને તે સાથે ‘સૂચિત પાક ક્વચિત વાચનાતરમા મળે છે’ તેવો નિર્દેશ પણ ટીકામા કર્યો છે પણ આજે તો અહીં ઉપયુક્ત એકેએક પ્રતિમા નિરપવાદરૂપે એ પાક મળે છે એટલે કે શ્રી મલધારીજીના સમયમા પ્રતુત પાક મોટા ભાગની પ્રતિઓમા નહોતો એ પરપરાની એક પણ પ્રતિ અમોને મળી નથી

આજે મળતી હસ્તલિખિત પ્રતિઓને યથાવિધિ મેળવવાથી આપણને અનેક સ્થળે પ્રાચીન વાચનાઓના વિવિધ પ્રવાહોની અનેકવિધ દૃષ્ટિએ ઉપયોગી સામગ્રી મળવાનો હીક હીક અવકાશ છે તે, અને હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું વૈવિધ્ય જણાવવા માટે જ ઉપર જણાવેલી વિસ્તૃત હકીકત રજૂ કરી છે

સુદિત પ્રકાશનોની વાચનાના કેટલાક અરવીકાર્ય પાકોની ચર્ચા

નદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રસિદ્ધ^૧ થયેલી આવૃત્તિઓની વાચનાના જે પાકોને આ પ્રકાશનમા મૂલવાચનારૂપે સ્વીકાર્યા નથી તેવા કેટલાક સ્થાનો નીચે જણાવવામા આવે છે—

નદિસૂત્ર—૫૦ ૩ ટિં ૪, ૫૦ ૮ ટિં ૩, ૫૦ ૯ ટિં ૩, ૫૦ ૧૦ ટિં ૩, ૫૦ ૧૧ ટિં ૩, ૫૦ ૧૪ ટિં ૭, ૫૦ ૧૬ ટિં ૭, ૫૦ ૨૫ ટિં ૧, ૫૦ ૨૯ ટિં ૧૫ અને ૫૦ ૩૧ ટિં ૧ આ દશ સ્થાન પૈકી જેની નીચે અન્ડરલાઈન દોરી છે તે સાત સ્થાનોના પાકાતરના તથા વધારાના સૂત્રપાકો ચૂંટણી અને જે ટીકાઓના વ્યાખ્યાનને સગત થતા નથી—જોકે આ દસ ટિંપણીઓ જેના ઉપર છે તે સ્થાનમા સ્વીકારેલા મૂલપાકો મહત્વના હોવાથી મૂલમા સ્વીકારેલા છે તેમાય અન્ડર-લાઈનવાળી સાત ટિંપણીઓ જેના ઉપર છે તે સ્થાનના મૂલસૂત્રપાકો એકાન્ત પ્રામાણિક અને આદરણીય છે

નદિસૂત્રસ્થવિરાવલીમાની કેટલીક ગાથાઓ, કોઈક અપવાદ સિવાય, પ્રાયઃ નદિસૂત્રની બંધી જ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા મળતી હોવા છતાં ચૂંટણીકાર અને વૃત્તિકારોએ વ્યાખ્યા નહિ

૧ અહીં મુખ્યત્વે પૂ પા આગમોદ્ધારકજી મહારાજજીએ સંપાદિત કરેલી અને તેને આવારે ઉત્તરેત્તર પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓ અમરવી, શેષ આવૃત્તિઓમા કોઈક સ્થાન એવા પણ હશે જે અમારા પ્રકાશન સાથે મળતા પણ હોય

૨ શ્રી જિનદાસગણિમહત્તરચિત નદિસૂત્રચૂંટણી

૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિચિત તથા શ્રી મલયગિરિસૂરિચિત નદિસૂત્રટીકા

કરવાથી તેમ જ નદિસૂત્રની પ્રાચીન પ્રતિમા તે તે ગાથા ઉપર ટિપ્પણી કરી પ્રક્ષિપ્ત માનવાથી તે તે ગાથાઓને મૂલમા લેવામા નથી આવી તેમ જ અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની શુન્ન સરક પ્રતિમા અને ક્યારેક સ્વં સં લં અને શુન્ન પ્રતિઓમા (શુઓ પૃં ૯ ટિં ૩) તે પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ મળી નથી અને તે મૂલમા હોવી પણ ન જોઈએ એટલે તે તે પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓને તે તે ગ્યાને નીચે ટિપ્પણીમા મૂકી છે અહીં એ જાણવું ઉપયોગી થઈ પડશે કે આ ગાથાઓ પૂ પા આગમોદ્ધારકજીની આવૃત્તિ અને તેને અક્ષરશ અનુસરીને ઉત્તરોત્તર પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓ સિવાયની અન્ય આવૃત્તિઓમા મૂલપાઠરૂપે મૂકવામા આવી છે

અનુયોગદ્વારસૂત્ર—પૃં ૭૩ ટિં ૩, પૃં ૧૦૪ ટિં ૧-૨, પૃં ૧૧૦ ટિં ૧૦, પૃં ૧૧૭ ટિં ૮, પૃં ૧૧૯ ટિં ૧૨, પૃં ૧૨૨ ટિં ૪, પૃં ૧૩૨ ટિં ૧, પૃં ૧૩૪ ટિં ૨, પૃં ૧૪૬ ટિં ૯, પૃં ૧૬૨ ટિં ૩, પૃં ૧૭૪ ટિં ૫, પૃં ૧૭૮ ટિં ૬, પૃં ૧૮૦ ટિં ૮, પૃં ૧૮૩ ટિં ૮ તથા ટિં ૧૦ અને પૃં ૨૦૫ ટિં ૬ અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂર્ણિ અને હરિલદ્રીયા વૃત્તિનું વ્યાખ્યાન અતિસંક્ષેપમા છે તેથી અહીં જણાવેલા સ્થાનોની વ્યાખ્યા તેમા નથી તથા જે ટિપ્પણીઓની નીચે અરુદ્ધાર્થ નથી કરી તે સ્થાનોને મલધારીયા વૃત્તિમા 'યુગમ' 'કલ્પ' કે 'નિર્ગદ્ધિ' જણાવ્યા છે, અથવા યુગમ સમજીને તે તે સૂત્રપદની વ્યાખ્યા કરી નથી. જે ટિપ્પણીઓની નીચે અરુદ્ધાર્થ છે તે ટિપ્પણીઓ જેના ઉપર છે તે મૂલપાઠ પ્રમાણે મલધારીયા વૃત્તિનું વ્યાખ્યાન છે આ રીતે જ્યાં મલધારીયા ટીકા છે ત્યાં ટીકા અને પ્રાચીન સૂત્રપ્રતિઓના આધારે અને જ્યાં ચૂર્ણિ કે ટીકાઓનો આધાર નથી ત્યાં પ્રાચીન સૂત્રપ્રતિઓના આધારે સૂત્રપાઠની યોગ્યતા અને વિશેષ ઉપયોગિતાને લક્ષમા લઈ સૂત્રપાઠને મૂલમા મૂકવામા આવેલ છે

ઉપર જણાવેલા નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રની ટિપ્પણીઓના પાઠ તથા તે ટિપ્પણીઓ જેના ઉપર છે તે મૂલપાઠ પૈકી કેટલાક પાઠની વિગત વિસ્તારથી આપવી ઉચિત લાગે છે

નંદિસૂત્ર

૧ આઠમા પૃષ્ઠની ત્રીજી ટિપ્પણીમા આપેલો પાઠ અહીં ઉપયુક્ત કોઈ પણ પ્રતિમા મળ્યો નથી; આ લખાણ લખ્યા પહેલાં શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સમૃદ્ધિ વિદ્યામંદિરના વિવિધ ભાગોમા સચવાયેલી નદીસૂત્રની ૬-૭ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા આ સ્થળ જોયું, તેમા પણ અસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ નથી. અર્થાત્ મૂલમા સ્વીકારેલો પાઠ જ અમોએ જોયેલી નદિસૂત્રની પ્રતિઓમા મળે છે, અને તે જ પાઠ વ્યાખ્યાકારોને પણ સમ્મત છે અહીં મૂલવાચનામા સ્વીકારેલા પાઠ પ્રમાણે જ વિં સં ૧૯૩૬ માં રાય ધનપતિસિંહજી દ્વારા પ્રકાશિત મલયગિરીયા ટીકા અને અનુવાદ સહિત પ્રસિદ્ધ થયેલી નદીસૂત્રની આવૃત્તિમા તથા વિં સં ૧૯૭૬ માં શ્રી અમોલકનંદિજી દ્વારા અપાદિત અનુવાદ સહિત નદીસૂત્રની આવૃત્તિમા પાઠ છે આ બે આવૃત્તિઓ સિવાયની પ્રસિદ્ધ થયેલી નદિસૂત્રની અન્ય નવર આવૃત્તિઓ અમે જોઈ છે, જે પૂન્યપાદ આગમોદ્ધારકજીની આવૃત્તિની

૧ આ ગ્રંથનામ માં મજા લખવી રહી ગઈ છે, જેનો સુધારો શુદ્ધિપત્રકમા આપ્યો છે

૨ ૧ વિં સં ૧૯૭૩ માં આગમોદ્યસમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત

૨ વિં મં ૧૯૭૭ માં મુનિશ્રી જ્ઞાનસુદર્શ જી દ્વારા મનોધિત અને શા માણેકલાલ અનુપચર(સુરત)દ્વારા પ્રકાશિત

૩ વિં મં ૧૯૮૮ માં પૂન્યપાદ આચાર્ય શ્રી વિજયદાનમૂર્તિજી દ્વારા સંપાદિત

૪ ઈં મં ૧૯૩૫ (વિં મં ૧૯૬૧) માં યતિ શ્રી જોરેલાલજી દ્વારા પ્રકાશિત

(આલુ પૃ ૨૪)

પછી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે, તેમા વિં સં ૧૯૭૩મા પ્રસિદ્ધ થયેલી શ્રી આગમોદ્ય સમિતિની આવૃત્તિના જેવો જ પાક છે. એટલે કે આ પ્રસ્તુત ટિપ્પણી મુજબ જ પાક છે; જેને ઈં સં ૧૯૪૨ (વિં સં ૧૯૯૮) મા સ્થાનકવાસી મુનિરાજ શ્રી હસ્તિમલ્લજી મહારાજે નદિસૂત્રની આવૃત્તિનું સપાદન હસ્ત-લિખિત પ્રતિઓ સાથે મેળવવાનો પ્રયાસ કરીને કર્યું છે, અને તેમા નિગૂંપવાદ રૂપે મળતો આ સ્થળનો મૂલપાક તેમને હસ્તલિખિત પ્રતિમાં મળ્યો પણ છે, તે છતાં આ પાકને ટિપ્પણીમા મટીને આગમોદ્ય સમિતિના પ્રસ્તુત ટિપ્પણીવાળા પાકની વશવર્તિતા હોય તેમ મલમા તે પાકનું જ અનુકરણ કર્યું છે. દૂકમા જણાવવાનું એટલું જ કે રાય ધનપતિસિંહજીની તથા શ્રી અમોલકઋષિજીની નદિસૂત્રની આવૃત્તિમા આ સ્થાનમાં હસ્તલિખિત પ્રતિના પાકની વાચના યથાવત્ સચવાઈ છે, જ્યારે અન્ય આવૃત્તિઓના સળધમા પ્રત્યપાદ આગમોદ્યારકજીની આવૃત્તિની વશવર્તિતા હોય તેમ જ બન્યું છે.

૨. પ્રાચીન સમયમા અભ્યાસ-વ્યાખ્યાનાદિ માટે હસ્તલિખિત ગ્રંથોનો ઉપયોગ થતો, જેમા કેટલાક વ્યાખ્યાતાઓ વિસ્તારથી વિવેચન કરવા માટે હસ્તલિખિત પોથીના હાસિયામા કેટલીક વાર તે તે વિષયની કે અર્થની નોંધ કરતા, તો કેટલીક વાર શિષ્યવર્ગને અભ્યાસ કરાવનાર વિદ્વાન ગુરુ મહારાજ વિસ્તારથી સમજાવતા હોય સારે તેની નોંધ અમુક વિશિષ્ટ અભ્યાસાર્થી સાધુઓ પોતાની અભ્યાસપોથીમા કરી લેતા. આવી નોંધોમા ગ્રંથાતરના ગદ્ય કે પદ્ય અવતરણો પણ લખાતા આ નોંધો તે તે સ્થાનના અર્થને વિસ્તારથી સમજાવવા-સમજાવવા માટે ઉપયોગી હોવાથી આ પ્રકારની નોંધોવાળી પોથી ઉપરથી નકલ કરનાર કેટલાક વિજ લેખકો તે નોંધોને પોતાની નકલમા નોંધરૂપે જ લખી લેતા, જ્યારે કેટલાક લેખકોએ આવી નોંધોને પોતાની નકલમા મૂલ-પાકરૂપે જ ઉતારી લીધાના ઉદાહરણો કેટલીયે પ્રાચીન પોથીઓમા મળી આવે છે અગત્ય. પ્રસ્તુત નદિસૂત્રની પ્રાય બધી જ પ્રતિઓમા સઘનુતિ તથા સ્થવિરાવલીમા પ્રક્ષિપ્ત થયેલી ગાથાઓ મૂલપાકરૂપે જ લખાયેલી મળે છે, સિવાય કે એક પ્રતિમા સ્થવિરાવલીની પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ મળી નથી અને ચાર પ્રતિઓમાં સાતમા પર્વતસૂત્રની પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ મળી નથી. પ્રાચીન પૂજનીય-વંદનીય સ્થવિરોને વદનનો અધિષ્ઠાર ચાલતો હોઈ તેવા સ્થાનમા જે સ્થવિર મહાપુરુષોનો નિર્દેશ અહીં નથી થયો તેવા પ્રાચીન સ્થવિરોને વદના દર્શાવતી કેટલીક ગાથાઓ પ્રાચીન ભાવુક વિદ્વાનોએ વિક્રમના બારમા શતક પછી કે કદાચ તે પહેલા પણ ટિપ્પણીરૂપે લખેલી હશે, જે કાલક્રમે પ્રાય બધી જ પ્રતિઓમા મૂલપાકરૂપે દાખલ થઈ ગઈ છે નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ અને હરિલદ્રીયા દીકામા પ્રસ્તુત પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓની વ્યાખ્યા નથી, તે તો દીક, પણ વિક્રમના બારમા શતકમા રચાયેલી આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસૂરિકૃત દીકામા પણ આ પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓની વ્યાખ્યા નથી. આ હકીકતને પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓની અમૌલિકતા માટે મહત્વનો આધાર કહી શકાય તેથી

૫ ઈં સં ૧૯૪૨ (વિં સં ૧૯૯૮) મા મુનિ શ્રી હસ્તિમલ્લજી દ્વારા સંગોધિત અને રાયબહાદર શ્રી મોતી-લાલજી મુથા દ્વારા પ્રકાશિત

૬ આગમમદિ (પાલીતાણા) મા ઉત્કર્ણ નૂતપાકની વિં સં ૧૯૯૯ મા મુદ્રિત આવૃત્તિ (આગમરતન-મજૂપાગત)

૭ વિં સં ૨૦૧૦ મા પ મુનિ શ્રી કન્હેયાલાલજી મહારાજ(કમલ)સપાદિત મૂલસૂત્રાણિ મા પ્રસિદ્ધ થયેલ નદિસૂત્ર

૮ વિ સ ૨૦૧૧ મા મુનિ શ્રી પુષ્પલિજી દ્વારા સપાદિત 'સુત્તાગમે' ના બીજા ભાગમા પ્રસિદ્ધ થયેલ નદિસૂત્ર

૯ વિ સ ૨૦૧૪મા ત્ર્યોપજ્ઞ દીકા અને અનુવાદ સહિત મુનિ શ્રી ધારીલાલજી દ્વારા સપાદિત

આમ ઉપર જણાવેલી રાયધનપતિસિંહજી અને શ્રી અમોલકઋષિજીની આવૃત્તિ મળીને નદિસૂત્રની કુલ ૧૧ આવૃત્તિઓમાં અમે પ્રસ્તુત ગ્રંથનો જોયા છે,

અમે આવી પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓને પ્રસ્તુત નદિમૂત્રના મૂલપાઠમાં સ્વીકારી નથી, પણ તે તે સ્થાને નીચે ટિપ્પણીમાં આપી છે (જુઓ પૃં ૫ ટિં ૧, પૃં ૬ ટિં ૧૧, પૃં ૭ ટિં ૧૦, પૃં ૮ ટિં ૯ તથા પૃં ૯ ટિં ૩)

નદિમૂત્રમાં એક ગ્ધાન (પ્રસ્તુત નદિમૂત્ર સૂત્રાક ૭) એવું છે કે જે ચૂર્ણિકારના પહેલાથી મૂલપાઠરૂપે જ લખાતું આવ્યું છે સ્થવિગવલી સુધીના મળપાઠના અતમા (મૂં ૬ ગાં ૪૩) “નાણસ્વ પરૂવળ વોચ્છ—હુ જ્ઞાનની પ્રરૂપણા કહું છું” પાઠ છે, ત્યાર પછી જ્ઞાનને લગતા વક્તવ્યનો પ્રારંભ આઠમાં સૂત્રથી થાય છે એટલે જહ્નુ સૂત્રના અન્ત પાઠનું અનુસંધાન આઠમાં સૂત્રના આદિપાઠની સાથે જ થાય છે આ જહ્નુ અને આઠમાં સૂત્રની વચ્ચે અધિકારી-અનધિકારીનું નિરૂપણ કરતું સાતમું મૂત્ર મૂલપાઠમાં કેમ આવ્યું? આ સમ્બંધમાં અમારો નમ્ર મત આ પ્રમાણે છે— શાસ્ત્રની ગભીર વાતોનું વ્યાખ્યાન કરનારે સામેની વ્યક્તિને જોઈ-જાણીને જ વ્યાખ્યાન કરવું જોઈએ આ માટે જેમ દરેક આગમશાસ્ત્રના વ્યાખ્યાનના પ્રારંભમાં કરવામાં આવે છે તેમ નદિ-મૂત્રકારે પણ અધિકારી-અનધિકારીનો વિચાર કરીને યોગ્ય શિષ્ય સમક્ષ જ નદિમૂત્રનું વ્યાખ્યાન કરવું, એ વિધિ યતાવવા માટે જ સાતમું મૂત્ર મૂકેલું છે એટલે આ મૂત્ર આહી ઔચિત્યભર્યું જ છે, જેની વ્યાખ્યા ચૂર્ણિકાર અને બે ટીકાકારોએ કરી પણ છે

અહીં એક વસ્તુ જાણવા જેવી છે કે પ્રસ્તુત નદિમૂત્રના સાતમાં સૂત્રરૂપે આવેલા દૃકા પાઠનો વિગ્તાર કરવા માટે અન્ય પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ સ્વં સં લં અને શું સજક પ્રતિઓ સિવાયની ગ્રેપ ચાર સૂત્રપ્રતિઓમાં મળે છે, જેની કોઈ પણ વ્યાખ્યાકારે પોતાના વ્યાખ્યાગ્રયમાં વ્યાખ્યા કરી નથી જુઓ પૃં ૯ ટિં ૩ તેમ જ આડી ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની ઉક્ત ચાર પ્રતિઓમાં આ પાઠ નથી એટલે અન્ય પ્રતિઓમાં મૂલપાઠરૂપે લખાયેલ હોવા છતાં પ્રસ્તુત ટિપ્પણીના પાઠને અહીં મૂલવાચનામાં સ્વીકાર્યો નથી આજ દિન મુધી પ્રસિદ્ધ થયેલી નદિમૂત્રની આવૃત્તિઓ પૈકીની જુદી જુદી અગિયાર આવૃત્તિઓ અમે જોઈ છે (આનો ઉલ્લેખ પહેલા કર્યો છે), તેમાં મુનિ શ્રી ધારસીલાલજી દ્વારા સંપાદિત આવૃત્તિ સિવાયની બધી જ આવૃત્તિઓમાં પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ મૂલરૂપે જ મુદ્રિત થયો છે મુનિ શ્રી ધારસીલાલજીની આવૃત્તિમાં પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ મૂલપાઠરૂપે નથી સ્વીકાર્યો, એટલું જ નહિ, તેમાં તો પ્રસ્તુત નદિમૂત્રના સાતમાં સૂત્રના પાઠને પણ (જેની ચર્ચા ઉપર કરી છે) મૂલમાં જાખ્યો જ નથી અર્થાત્ મૂલવાચનાની પ્રામાણિક વાચના આપવા માટે તેમણે પ્રયત્ન કર્યો છે તેવું નથી

શ્રી ધારસીલાલજી મહાગજે રચેલા વ્યાખ્યાગ્રયો ઉપરથી પણ અભ્યાસી વર્ગ સમજી શકે તેમ છે કે તેમણે પ્રસિદ્ધ કરેલા આગમોની મૂલવાચનામાં મૌલિક પાઠોની ચકાસણીની દૃષ્ટિ રાખી જ નથી ઉપલક દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈવાર તેમની રચનાઓ જેવાનો સમય મળતો ત્યારે તે જોઈને અમે તથાપ્રકારની વ્યથા જ અનુભવી છે આથી જ અહીં પ્રસ્તુતથી સહજ દૂર જઈને પણ તેમની રચનાઓ માટે જરા ધારો કરવો ઇષ્ટ માન્યો છે

શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજની ટીકાઓમાં પ્રાચીન વ્યાખ્યાકારો, કે જેમના આધારે તેઓ પોતાની ટીકાઓ રચી શક્યા છે, તેમના માટે જ નહિ, પણ સૂત્રકારો વિષે પણ જે આદર હોવો જોઈએ તે તેમનામાં લેશ પણ દેખાતો નથી પ્રાચીન વ્યાખ્યાઓને જેટલા ગાભીર્યથી જેવી-તપાસવી જોઈએ તેટલા ઊંડાણથી તેમણે આ વ્યાખ્યાઓને જોઈ જ નથી તેને લીધે એમની વ્યાખ્યાઓમાં અનેક સ્થાનોમાં સ્ખલનાઓ થવા પામી છે આચાર્ય શ્રી હરિહરદ્રસૂરિ, શ્રી શીલાકા-ચાર્ય, શ્રી મલયગિરિસૂરિ વગેરે આચાર્યો પૂર્વવર્તી ટીકાકારોના ઝણના સ્વીકાર તરીકે પોતાની

ટીકાના પ્રારંભમાં તે તે ઔર્ણિકાર આદિ આચાર્યોના નામનું સ્મરણ વગેરે કરી નમસ્કાર પણ કરે છે; જ્યારે શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજની ટીકામાં તેવો કોઈ વિવેક જ દેખાતો નથી, પરંતુ તેને બદલે ઘણું સ્થળે આ મહાપુરુષો પ્રત્યે તોછડાઈ દેખાડવાની ધીસાઈ જ તેઓએ કરી છે. ટીકાઓમાં અપ્રાસંગિક વાતોનો વધારો કરી ટીકાઓનું કલેવર મોડું બનાવી દીધું છે. મૌલિક વસ્તુનો વિસ્તાર તો તેમાં ભાગ્યે જ નજરે પડે છે. શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજ પ્રાચીન આગમિક જૈન સ્થવિરોની આગમિક પદાર્થવિષયક વિવિધ પરંપરાઓથી તદ્દન અજાત હોઈ તેમણે વ્યાખ્યાકાગ્ર મહાપુરુષો માટે અનધિકાર તોછડાઈ અને અવિવેકભર્યા શબ્દ-વાક્યપ્રયોગો કર્યા છે. અપ્રાસંગિક મર્તિપૂજન જેવા વિષયોનું વ્યાખ્યાન તો તેમની અવિવેકિતા જ સૂચવે છે. તેઓ એટલું પણ બળતા નથી કે વૃદ્ધસમ્પ્રદાય; વાક્યનો પ્રયોગ ક્યા થઈ શકે? એ જ કારણે તેમણે પોતાની વ્યાખ્યાઓમાં જૈન આગમોના પાઠોના ઉદ્ધરણ માટે આર્હતસિદ્ધાન્ત, જિનપ્રવચનમ્, જિનાગમ. જેવા વાક્યોનો પ્રયોગ કરવાને બદલે વૃદ્ધસમ્પ્રદાય; વાક્યનો ઉપયોગ કર્યો છે.

જે સ્થાનકવાસી માનનીય સાધુ મહાત્માઓએ તેમની ટીકાઓ માટે અભિપ્રાયો આપ્યા છે તેઓએ એમની ટીકાઓને વાંચી હોય તેમ અમને લાગતું જ નથી કારણ, આ ટીકાઓમાં પ્રજ્ઞાપકદિશા જેવા સામાન્ય પદાર્થની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજે પોતાનું અબળપણ પ્રકાશ્યું છે, અને લખી નાખ્યું છે કે દ્રવ્યદિગેવ પ્રજ્ઞાપકદિક્લગ્દેનાપ્યુચ્યતે. જે તેઓએ આચારાગસૂત્ર નિર્ધુક્તિની “જત્ય ઉ જો પણવળો સાહજ કરસજ્ઞ દિસાસુ નેમિત્તં । જત્તોમુહો ય ટાઈ સા પુવ્વા પચ્છઓ અવરા ॥” આ ગાથાને ધ્યાનપૂર્વક સમજી લીધી હોત તો ઉપરની અદ્ભુત સ્ખલના જેવી સ્ખલનાઓ તેમની ટીકાઓમાં થવા ન પામત; તેમ જ શ્રી શીલાકાચાર્યની ટીકાને ધ્યાનપૂર્વક જોઈ હોત તો પોતાની ટીકામાં સૂત્રોના વિભાગ કરવામાં સ્ખલના થવા ન પામત. પરંતુ અમને લાગે છે કે તેઓ પ્રાચીન ટીકાકારોના વ્યાખ્યાનોને ડરતા ડરતા લેવા જતા પ્રાચીન ટીકાકારોની વાસ્તવિકતાને પામી શક્યા જ નથી. પરિણામે ફટલાય ચ્ચળોમાં ફટલાય પ્રકારની ત્રુટિઓ તેમની ટીકામાં નજરે પડે છે. અભિપ્રાય આપનાર સ્થાનકવાસી મુનિવરોએ અભિપ્રાયની જવાબદારી સમજ્યા વિના જ અભિપ્રાયો આપ્યા છે. શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજે પોતાની નંદિસૂત્રની ટીકામાં (પત્ર ૭-૮) સમવાયાગસૂત્ર, ભગવતીસૂત્ર અને રાજપ્રશ્નીયસૂત્રમાં આવતા ‘જહા નંદીણ’ પાઠનો આધાર આપીને ‘નંદિસૂત્રના કર્તા દેવવાચક નથી પણ ગણધર છે’ આવું જે વિધાન કર્યું છે તેમાં તેમનું ઐતિહાસિક અજ્ઞાન સ્પષ્ટપણે તરી આવે છે. અમારા પ્રસિદ્ધ થતા આ નંદિસૂત્રમાં ૨૯ માં પૃષ્ઠમાં આવેલા ૭૨[૧] સૂત્રમાં આવતા કોઢિહ્વયં આદિ શબ્દોના અર્થને તેઓ ખરાબર સમજ્યા હોત તો નંદિસૂત્રને ગણધરકૃત કહેવામાં તેઓને વિભાસણ જ થાત, કારણ કે કૌટિલ્યક-અર્થશાસ્ત્રના પ્રણેતા મહામાતૃ ચાણક્ય આદિ ગ્રંથકારો ગણધરભગવાન પછી ફટલાય સૈકાઓ બાદ થયા છે. અત્યુ સમવાયાગસૂત્ર, ભગવતીસૂત્ર અને રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર આદિમાં મળતા ‘જહા નંદીણ’, ‘જહા પણવળાણ’, ‘જહા પણતીણ’ આદિ ઉલ્લેખો, વિસ્મૃતિને લીધે, જૈન આગમો ખડિત થવાથી પુનર્વ્યવસ્થિત કરતી વખતે આવ્યા છે, આ વિષેનો ગુરુગમ પણ તેમની પાસે નથી મોટા ભાગે ગુરુગમવિનાનો અભ્યાસ પણ અધકચરો હોય છે, તો પછી શાસ્ત્રની ગભીર બાબતોની વ્યાખ્યાઓ જે ગુરુગમશૂન્ય હોય તો, તે ફેટલી સાર્થક અને પ્રામાણિક હોઈ શકે? એ વિચારવાનું કામ અમે મર્મજ વિજ વાચકોને જ લખાવીએ છીએ. ઇતિહાસ આદિ વિષયોના જ્ઞાન સિવાય ઐતિહાસિક આદિ વાતો વિષે લખવા એસવું કે ઐતિહાસિક વિધાનો કરવા એ હાસ્યાર્પદ બનવા જેવી વાત છે. શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજની ટીકાઓ જેતા એમ લાગે છે કે આગમિક, ઇતિહાસ આદિ વિષયોમાં તેઓ ઘણા જ કાચા છે. શ્રી ધારસીલાલજી મહારાજની ટીકાઓમાં જૈન

આગમિક પદાર્થોની જે તાત્વિક સ્થાવનાઓ છે તે વિષે તો એક મહાનિર્ણય જ થતી શકે તેમ છે આ સ્થળે તો અમે દૃઢતા જ લખીને વિગમીએ છીએ

૩ પૃ ૧૬ ટિ ૭ મીનો પાઠ અહીં ઉપયુક્ત કોઈ પણ પ્રતિમા તેમ જ શ્રી લા ૦ ૬૦ લા ૦ સ ૦ વિદ્યામહિર-અમદાવાદના લાદારોમા સચવાયેલી નદિસૂત્રની ૬-૭ પ્રતિઓમા પણ મળતો નથી નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ તથા એ ટીકાઓમા પ્રસ્તુત ટિપ્પણીના પાઠનુ વ્યાખ્યાન પણ નથી છતાંય અઘાવધિ પ્રસિદ્ધ થયેલી નદિસૂત્રની આવૃત્તિઓ પૈકીની જે ૧૧ આવૃત્તિઓ અમે જોઈ છે તે બધીમા આ પાઠ ક્યારી આવ્યો? આ સમયમા તજ્જ વિદ્વાનોને વિચારવા વિનતી છે રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિમા પ્રસ્તુત ટિપ્પણીવાળો પાઠ છે, પણ તે સાથે જ પ્રકાશિત થયેલ ટીકા અને અનુવાદમા આ પાઠની વ્યાખ્યા નથી સૌથી પ્રાચીન પ્રકાશન આ જ છે; ત્યાર પછીની બધી આવૃત્તિઓમા આનુ જ અનુકરણ ચલુ લાગે છે મુનિ શ્રી હસ્તિમહલજીની તથા મુનિ શ્રી ધામીલાલજીની આવૃત્તિના પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ તો મૂલપાઠરૂપે સ્વીકાર્યો છે, ઉપરાંત અનુક્રમે છાયા, ટીકા અને અનુવાદ પણ કર્યો છે તેમ છતાં અનારુ માનવુ છે કે આ પાઠ કોઈ પ્રતિ આપતી નથી અને કોઈ પણ વ્યાખ્યાકાર આતી વ્યાખ્યા કરતા નથી, તેથી આ પાઠને મૂલપાઠ તરીકે સ્વીકારવો જોઈએ નહિ

૪ નદિસૂત્રના ૭૨[૧] મંત્રમા (પૃ ૨૯) કટલાક અંગ્રેજ શાસ્ત્રગ્રંથોના નામોનો ઉલ્લેખ છે આમા પાંચમું વેસિય-વૈજ્ઞિક શાસ્ત્ર છે આ જ નામો અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૪૯મા મંત્રમા (પૃ ૬૮) આવે છે અનુયોગદ્વારમંત્રની બધી જ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા અને પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓમા પ્રસ્તુત વેસિય શબ્દના બદલે કોઈ પ્રત્યત્તરના પાઠભેદ મળતો નથી કે છપાયેલો નથી, પણ નદિસૂત્રના પ્રત્યત્તરોમા પ્રસ્તુત વેસિયના બદલે તેસિય પાઠ મળે છે વ અને તના લિપિ-દોષથી જ આ અર્થહીન તેસિય પાઠ થતી ગયો લાગે છે હકીકતમા અનુયોગદ્વારસૂત્ર તથા નદિસૂત્રના એક જ સંદર્ભમા આવતો આ ગ્રંથ લિખ નથી પણ એક જ છે, એ બંનેના પાઠ જોવાથી સહેજે સમજી શકાય તેમ છે નદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારમંત્રની ચૂર્ણિ અને એ પ્રત્યેકની બાજુએ ટીકાઓમા આ સંદર્ભમા આવેલા ગ્રંથોની વ્યાખ્યા કરી નવી, પણ ‘તેમનો પરિચય લોકથી જાણી લેવો’ આ પ્રકારનુ માત્ર મૂલ્ય જ કયું છે

નદિસૂત્રની પ્રતિઓમા લિપિદોષ થયેલા તેમિય શબ્દનો સગત અર્થ કરવો મુશ્કેલ છે નદિસૂત્રના ટપાકાગે પૈકી જેમને મૂલપાઠમા વેસિય શબ્દ મળ્યો છે તેમણે વૈજ્ઞિક અને વેસિય અર્થ લખ્યો છે જેમને તેસિય શબ્દ મળ્યો છે તે પૈકી કોઈએ તૈવિજ્ઞિક, કોઈએ તૈરાશિષ્ય, તો કોઈએ તૈરાશિક અર્થ કર્યો છે અને જેમને તેસિય અને વેસિય આ બે શબ્દો એકસાથે મૂલપાઠમા મળ્યા છે તેમણે તાસિકાવિજ્ઞપનામ શાસ્ત્ર અને વૈસિતનામ શાસ્ત્ર આમ બે અર્થ કર્યા છે

રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિના અનુવાદમા તેમિય શબ્દને અને મુનિ શ્રી અમોલક મપિજીની આવૃત્તિમા તેસિય અને વેસિય એમ બે શબ્દોને મૂલવાચનારૂપે સ્વીકારીને અર્થો લખાયા છે આ ધ્યાનમા અમોને કોઈ પણ પ્રતિમાથી તેરાસિય પાઠ મળ્યો નથી તેથી અનુમાન થઈ શકે

૧ શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ લાગતીય મઠકૃતિ વિદ્યામહિર (અમદાવાદ)ના લાદારોમા સચવાયેલી ટપાકાવાળી નદિસૂત્રની નિવિધ પોલીઓ જોઈ ને ઉપર જણાવેલા અર્થો અમે નોંધ્યા છે

૨ રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિમા “તે ૦ તૈવિજ્ઞિક” અર્થ કર્યા છે મુનિ શ્રી અમોલક મપિજીની આવૃત્તિમા મૂલપાઠમા તેસિય અને વેસિય બે શબ્દ છે, અને તેનો “તૈત્તિશિક” અને “વૈશિક” એમ અર્થ કર્યા છે

કે ઉપર જણાવેલા ટપાચો પેટ્ટીમા દોઢકિમા તૈરાશિક અર્થ મળે છે તેવી જ દોઢ પાખળના સમયની પ્રતિના આધારે પ્રત્યપાદ આગમોદ્ધારકેળની આવૃત્તિમાં આ સ્થાને તેરાસિયં પાઠ સ્વીકારાયેલો હોય. પ્રત્યપાદ આગમોદ્ધારકેળની આવૃત્તિ પછી પ્રસિદ્ધ થયેલી અમારી જોયેલી આવૃત્તિઓમા (જેનો ઉલ્લેખ પહેલા ૨૩મા પૃષ્ઠની ખીજી ટિપ્પણીમાં કર્યો છે) તેરાસિયં શબ્દ જ મૂલવાચનામા સ્વીકારાયો. આ તો ઠીક પણ મુનિ શ્રી હસ્તિમલ્લજી દ્વારા સપાદિત આવૃત્તિના મૂલપાઠમાં સ્વીકારેલા તેરાસિયં શબ્દની યાયા અને અનુવાદમા તૈરાશિક અર્થ આપીને આ તૈરાશિક શબ્દ ઉપર તે જ ગ્રંથના પહેલા પરિશિષ્ટમા (પરિશિષ્ટ પૃ. ૧૫) આ પ્રમાણે નોંધ લીધી છે

“[અ] ટીકાકારને આજીવક સમ્પ્રદાયકો હી તેરાસિય-તૈરાશિક માના હૈ, રોહગુપ્તસે પ્રચલિત ‘તૈરાશિક’ સમ્પ્રદાયકા હ્નંદાને ઉલ્લેખ નહીં કિયા હૈ ।” આ નોંધમાં ટીકાકારની માન્યતા જણાવી છે, પણ નદિસૂત્રની ચૂર્ણિ કે બે ટીકાઓમા આ સ્થાનમા આ અને આવી મતલબની કશી જ માન્યતા લખાઈ નથી. અમે પહેલાં જણાવી ગયા છીએ કે નદિસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વારસૂત્રના દોઢ પણ વ્યાખ્યાગ્રંથમા આ સદર્ભના શબ્દોની વ્યાખ્યા નથી કરી. અમારા પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૧૦૭ મા સૂત્રમાં (પૃ. ૪૩) આવતા તેરાસિયાઈ શબ્દની ટીકામા આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીએ ગોશાલકપ્રવર્તિત આજીવક સપ્રાય તૈરાશિક^૧ જણાવેલો છે. સભવ છે કે મુનિ શ્રી હસ્તિમલ્લજીએ સૂચિત ૧૦૭ મા સૂત્રની ટીકાનો આધાર સૂ. ૭૨[૧] મા જોડી ન્દા ને ઉપર જણાવેલી નોંધ લખી હોય. મુનિ શ્રી ધાસીલાલજી દ્વારા સપાદિત આવૃત્તિમા તેરાસિયં શબ્દ મૂલવાચનામા છે અને તેનો તૈરાશિકસમ્પ્રદાયસમ્બન્ધી ગ્રંથવિશેષ; એમ અર્થ કર્યો છે.

આટલું લાંબું લખવાનો આશય એટલો જ છે કે વ અને ત ના લિપિદોષથી શુદ્ધ પાઠ વંસિય નુ અશુદ્ધ સ્વરૂપ તેસિય થયુ, તેસિય નુ તેરાસિયં, તેરાસિયં ના અર્થમા તૈરાશિક લખાયુ, અને તૈરાશિક શબ્દ ઉપર ૧૦૭મા સૂત્રની ટીકાના આધારે ટીકાકારની માન્યતા લખાઈ. આ માટે જ આપણે આપણા પ્રધાન ગ્રંથોની મૂલવાચના તૈયાર કરવાના કાર્યમા પ્રતિઓના પાઠ, વ્યાખ્યાકારોના અર્થ વગેરે વગેરે તપાસવામા ખૂબ જ ધીરજ અને ખંત રાખવી પડશે એ વાતનું અહીં પુનરુચ્ચારણ કરીએ છીએ.

૫ ૨૯ મા પૃષ્ઠની ૧૯ મી ટિપ્પણીનો પાઠ અમે જોયેલી નદિસૂત્રની અગિયાર આવૃત્તિઓમા મૂલપાઠરૂપે સ્વીકારાયો છે. પ્રસ્તુત પ્રકાશનમા ઉપયુક્ત પ્રાચીન પ્રતિઓમાં આ ટિપ્પણીનો પાઠ એટલે કે ભાગવયં આદિ પાઠ મળ્યો નથી. આ માટે એ પણ વિચારણીય છે કે ભાગવતની રચના નદિસૂત્રકારના પહેલા થઈ હોવાનો સભવ ઓછો છે, તેમ જ અનુયોગદ્વારસૂત્રના આ સદર્ભમા દોઢ પણ પ્રાચીન-અર્વાચીન પ્રતિએ પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ આપ્યો નથી, વગેરે વગેરે કારણોથી નિર્ણીત કર્યું છે કે અઘાવધિ પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓમા મૂલવાચનામા સ્વીકારાયેલો પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ પ્રક્ષિપ્ત હોઈ મૂલપાઠની વાચનામા હોવો ન જોઈ એ.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમા નદિસૂત્રની ટિપ્પણીઓમા આપેલા પાઠભેદો સાથે જ્યાં શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિની મુ. સજા અમોએ નોંધી છે, તેને લક્ષીને ઉપરની ચર્ચા કરી છે. આ સિવાય જ્યાં મુ. સજાનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો તેવા ટિપ્પણીના પાઠો પ્રમાણે શ્રી આ. સ. ની આવૃત્તિના પાઠ છે તે પૈકીના બે સ્થાન આ પ્રમાણે છે

૧ નદિસૂત્રની ૧૮મી ગાથાના પ્રારભમા આવેલો વંદે શબ્દ નિરપવાદરૂપે હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં મળે છે. શ્રી આ. સ. ની આવૃત્તિમાં આ વંદે શબ્દ નથી લીધો, જ્યારે આગમરત્ન-

મળ્યામા (વંદે) આ રીતે ગોળ કોણકમા મૂક્યો છે મુક્તાગમેમા [વંદે] આવી રીતે આવા કોણકમા મૂક્યો છે આમ કોણકમા મૂકવાનો હેતુ તો ગાથા લાખી થાય છે, એટલે કે વંદે શબ્દ વધારે પડતો છે તે જણાવવાનો જ હોય તેમ લાગે છે પણ જૈનાગમોની આર્ષ ગાથાઓમા માત્રામેળનો ભગ્ન થતો ભાસે તેવી લાખી-ટૂંકી ગાથાઓ ઠીક ઠીક પ્રમાણમા મળે છે, તેનો આપણે ખ્યાલ રાખવો જોઈએ અહીં નદિસૂત્રની ચૂંચિ અને એ ટીકાઓમા વંદે શબ્દનુ પ્રતીક નોંધેલુ જ છે તદુપરાત નિરપવાદરૂપે હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા આ સૂત્રપદ મળે પણ છે તથા અર્થની સગતિની દૃષ્ટિએ પણ આ મૂત્રપદ જરૂરી જ છે આથી આવા પાઠોને ( ) આવા કે [ ] આ પ્રકારના કોણકોમા મૂકીને મૂલવાચનાના પાઠ વિષે કોઈ પણ પ્રકારના વિકલ્પનો ભ્રમ પેદા કરવો અમે યોગ્ય માન્યો નથી.

૨. ચૌદમા પૃથ્વી ત્રીજી ટિપ્પણીના પાઠ પ્રમાણે શ્રી આગમોદય સમિતિની આવૃત્તિમાં પાઠ છે. નદિસૂત્રની મલયગિરીયા અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિમા વર્ણિઓ एसो પાઠ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરી છે, અને અહીં ઉપયુક્ત બંધીય પ્રતિઓમા પણ વર્ણિઓ एसो પાઠ જ મળ્યો છે, તેથી તેને અમોએ મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે પ્રસ્તુત ટિપ્પણીમા આપેલા વર્ણિઓ દુવિહો પાઠની બન્ને ટીકાકારોએ વાચનાતરૂપે નોંધ લીધી છે નદિચૂંચિમાં આ ધ્યાનની વ્યાખ્યા નથી કરી, અહીં જણાવેલા આ એ ધ્યાનોનુ ઉત્તરોત્તર અનુકરણ થયુ છે, તેવી રીતે આવી બાબતોમા આપણે સર્વથા અનુકરણશીલ ન થવુ જોઈએ

હવે અનુયોગદ્વારસૂત્રના કેટલાક પાઠો જણાવીએ છીએ

૧ અનુયોગદ્વારસૂત્ર

૧. ૭૩ મા પૃથ્વી ત્રીજી ટિપ્પણીમા કાવોયાળ શબ્દ છે, જે સૌપ્રથમ આગમોદ્યાગકથની આવૃત્તિમાં મૂલવાચનામા લેવાયો છે

અહીં પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૮૦મા મૂત્રમા કાયાળ શબ્દ મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે એટલે કે પૂજ્યપાદ આગમોદ્યાગકથ મહારાજાજીની વિં ૨૦ ૧૯૭૨મા પ્રસિદ્ધ થયેલી અને તે પછી અમારી જોયેલી અન્યાન્ય સપાદનો દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓની મૂલવાચનામા સ્વીકારેલા ઉક્ત^૨કાવોયાળ શબ્દને અપ્રમાણિત ગણીને ટિપ્પણીમા આપ્યો છે એનુ કારણ આ છે—

૧ પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારસૂત્રના પાઠોની અર્થમા અમે અઘાવવિ પ્રકાશિત થયેલી અનુયોગદ્વારસૂત્રની આવૃત્તિઓ પૈકીની દશ આવૃત્તિઓ જોઈ છે, તે આ પ્રમાણે—૧ વિં ૨૦ ૧૯૩૬ મા ગય શ્રી ધનપતિસિદ્ધ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિ, ૨ વિં ૨૦ ૧૯૭૨ મા શેઠ શ્રી દેવ લાલ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિ, ૩ વીરમં ૨૪૪૬ (વિં ૨૦ ૧૯૭૬)મા શ્રી અમોલકમણિ દ્વારા સપાદિત આવૃત્તિ, ૪ વિં ૨૦ ૧૯૭૬ મા શ્રી જિનદત્તસૂરિ પુરતકોદાર કૃષ્ણ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિ, ૫ વિં ૨૦ ૧૯૮૦ મા શ્રી આગમોદય મંમિનિ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિ, ૬ વિં ૨૦ ૧૯૮૫ મા શ્રી કેસરબાઈ જેન જ્ઞાનમંદિર દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિ, ૭ વિં ૨૦ ૧૯૮૯મા આગમરત્નમૂળપાન્તર્ગત આવૃત્તિ, ૮ વિં ૨૦ ૨૦૧૦ મા ૫ શ્રી કનૈયાલાલજી મહારાજ (કમલ) સપાદિત મૂલસુત્તાણિગત આવૃત્તિ, ૯ વિ સ ૨૦૧૧ મા મુનિ શ્રી પુષ્પલિસુજી દ્વારા સપાદિત ‘મુક્તાગમે’ ના દ્વિતીય લાગાન્તર્ગત આવૃત્તિ, ૧૦ વિ સ ૧૯૭૩ મા શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલો અનુયોગદ્વારસૂત્રનો સક્ષિપ્ત અનુવાદ આ ઉપરાત શ્રી લા દ લા સ વિદ્યામંદિર (અમદાવાદ)મા રહેલા વિવિધ ભદ્રારોમા સુરક્ષિત વિક્રમના ૧૬ મા શતકથી ૧૮ મા શતક સુધીમા લખાયેલી અનુયોગદ્વારસૂત્ર મૂલની નવ પ્રતિઓ તથા તેની મલધારીયા ટીકાની વિક્રમના ૧૬-૧૭ શતકમા લખાયેલી ૭ પ્રતિઓ, અને એક ટપાઈવાળી તથા એક બાલાવળોધમંદિત અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિ પણ જોઈ છે

૨ ક્ષત મુનિ શ્રી પુષ્પલિસુજી દ્વારા સપાદિત આવૃત્તિમા ‘કા (વહિ) વોયાળ’ આવો પાઠ છે, એટલે કે પૂ પા આગમોદ્યાગકથની આવૃત્તિનો મૂલપાઠ અને તેનુ પ્રત્યતર એકમાથે મૂલવાચનામા જણાવેલ છે

પ્રથમ તો પાઠ્યસદ્મહર્ણવો સિવાય કાવ્ય વલન કરનારના અર્થમાં કાવોય શબ્દ જ મળતો નથી; પાં ૨૦ મં મા કાવોય શબ્દને દેશ્ય જણાવીને તેના સ્થાનનિર્દેશમાં એકમાત્ર અનુયોગદ્વાર-સૂત્રનું પ્રત્યુત્થાન જ જણાવ્યું છે એટલે કે મુખ્યત્વે પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકદ્વાર પ્રકાશિત મલધારીયા ટીકામાંથી આ કાવોય શબ્દ પાં ૨૦ મં મા લેવાયો છે. હકીકતમાં પ્રત્યુત્થાન પ્રકાશનમાં ઉપયુક્ત અનુયોગદ્વારસૂત્રની કોઈ પણ હસ્તલિખિત પ્રતિમા અને શ્રી લા ૬ વિદ્યામંદિરના સંગ્રહોની વિદ્યમના ૧૬ મા શતકથી ૧૮ મા શતક સુધીમાં લખાયેલી નવ પ્રતિઓ પૈકીની એક પ્રતિ સિવાયની આઠ પ્રતિઓમાં કાવોયાળ પાઠ મળ્યો નથી, પણ કાયાળ પાઠ જ મળ્યો છે શ્રી લા ૬. વિદ્યામંદિરમાં દેવશાના પાઠમાંથી આવેલા આચાર્ય શ્રી મહેન્દ્રવિમલજીના ભગવતી ક્રમાંક ૨૧ વાળી વિદ્યમના ૧૬ મા શતકના પૂર્વાર્ધમાં લખાયેલી પ્રતિમાં કાવોયાળ પાઠ મળ્યામાં લખેલો છે, અને આ જ ભગવતી ક્રમાંક ૨૦ વાળી પ્રતિ (જે ક્રમાંક ૨૧ વાળી પ્રતિ કરતાં ૩૦-૪૦ વર્ષ પ્રાચીન લાગે છે તે) માં કાયાળ શબ્દ લખાયેલો હતો, પણ કોઈક વાચકે ભેરોનું ચિન્હ કરીને માર્જનમાં ‘વો’ ભેરોને કાવોયાળ શબ્દ કર્યો છે એટલે કે પ્રાચીન એકાદ પ્રતિના પાઠના આધારે શોધક વાચકો આવી રીતે સુધારો કરે અને તે સુધારેલી પ્રતિ ઉપરથી ઉત્તરોત્તર જે નકલો થાય તેમાં તે સુધારો મૂલપાઠરૂપ જ બની જાય છતાં પ્રત્યુત્થાનપૂરતું તો કહી શકાય કે આવા સુધારાની નકલરૂપે લખાયેલી અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિ જવલ્લે જ મળી શકે તેમ છે.

અનુયોગદ્વારની ચૂર્ણિ અને હરિભદ્રાયા વૃત્તિનું વ્યાખ્યાન સંક્ષિપ્ત છે તેથી તેમાં પ્રત્યુત્થાન કાયાળ કે કાવોયાળ વગેરે શબ્દોનું વ્યાખ્યાન નથી. પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકદ્વાર સંપાદિત અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા ટીકામાં ‘કાવોયાળ તિ કાવડિવાહકાનામ્’ આવો પાઠ છપાયો છે. અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા ટીકાની પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં તપાસ કરતાં નિરપવાદ રૂપે આ સ્થાને ‘કાતાળ તિ કાવડિવાહકાનામ્’ અથવા તો ‘કાયાળ તિ કાવડિવાહકાનામ્’ પાઠ મળે છે. અહીં ય અને તનો વૈકલ્પિક પ્રયોગ પ્રાકૃતભાષાના અભ્યાસીઓ સહેજે સમજી શકે તેમ છે, એટલે કાયાળ અને કાતાળ આ બે એક જ શબ્દના વૈકલ્પિક પ્રયોગો છે. રાય શ્રી ધનપતિ-ચિહ્નજીની આવૃત્તિમાં પ્રકાશિત મલધારીયા ટીકામાં ‘કાનોતાળ તિ કાવડિવાહકાનામ્’ આવો અશુદ્ધ પાઠ છપાયો છે; અહીં લેખકની સામેની પ્રતિમાં તા ના બદલે લખાયેલા ના ને લેખન-શુદ્ધિની પ્રાચીન પદ્ધતિએ રદ કરીને ફરી તા લખાયેલો હશે, તે આવી રીતે-કાનોતાળ પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં લખાયેલા અક્ષરોને રદ કરવાના પ્રકારોમાં એક પ્રકાર એવો પણ છે કે જે અક્ષરને રદ કરવો હોય તે અક્ષર ઉપર નાની બીલી લીટી કાઢવામાં આવતી આવા સંખ્યાબંધ સ્થાન હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં મળી આવે છે. અહીં રદ કરેલા આવા ‘ના’નો સમજ ફેરથી ‘નો’ માનીને શ્રી ધનપતિચિહ્નજીની આવૃત્તિમાં કાનોતાળ પાઠ બન્યો છે, જ્યારે ખરી રીતે તેમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિમાં કાતાળ શબ્દ જ હતો. શ્રી ધનપતિચિહ્નજીની આવૃત્તિના અનુવાદમાં (જે કોઈક ટપાની પ્રતિ ઉપરથી જાણ્યો હોય તેમ લાગે છે) આ પ્રમાણે છે—‘કાયાળ તિ કાવડિવાહકાનામ્’ શ્રી લાં ૬૦ લાં ૨૦ વિદ્યામંદિરમાં સુરક્ષિત ટપાચર્ચવાળી અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિના મૂલ પાઠમાં કાયાળ શબ્દ છે, અને ટપાચર્ચમાં ‘કાં કાવડી વહતે’ અર્થ કર્યો છે. ઉપર જણાવેલો અનુવાદ અને ટપાચર્ચ પણ કાયાળ શબ્દ જ આપે છે.

વિદ્યમના ૨૦ મા શતકમાં લખાયેલી બાલાવળોધ સહિત અનુયોગસૂત્રની પ્રતિના (જે શ્રી લાં ૬૦ લાં ૨૦ વિદ્યામંદિરમાં છે) મૂલપાઠમાં પ્રત્યુત્થાન સ્થાને કાવડિયાળ શબ્દ છે, ટીકામાં લખાયેલા કાવડિવાહકાનામ્ અર્થના અધારે સગતિ વિચારીને કોઈક શોધકોએ પાછળના સમયમાં કાયાળ કે તેના કોઈ અશુદ્ધ પાઠને બદલે કાવડિયાળ શુદ્ધ માનીને લખ્યો હોય તેમ લાગે છે. અસ્તુ! ઉપર

જાણવી તેવી જવલ્લે જ કાવોયાળ પાઠ આપતી કોઈ પ્રતિ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીને અને શ્રીઅમોલકઋષિજીને મળી હશે

ઉપરની ચર્ચાથી જાણી શકાશે કે કાવડ વહેન કરનારના અર્થમાં કાચ શબ્દ અપરિચિત કે અલ્પપરિચિત હોવાથી, તેમાય દીકાની પ્રતિઓમા કાચ અને કાત રૂપ લખાયેલુ હોવાના કારણે, કોઈકે તથાપ્રકારના અભ્યાસી લેખકોએ અર્થસંગતિ જાળવવાના હેતુથી કાવોચ અથવા કાવહિય શબ્દની કલ્પના કરીને તે પોતપોતાની પ્રતિઓમા મૂલપાઠરૂપે લખ્યા છે કાવહિય શબ્દ તો પ્રાય વિક્રમના અટારમા શતક પછીની કોઈકે ટ્યાર્થ કે આલાવબોધવાળી પ્રતિઓમા જવલ્લે જ મળે છે

કાચ અથવા તો કાત શબ્દ કાવડ વહેન કરનારના અર્થમા ન હોઈ શકે તેમ માનવાને પણ કોઈ કારણ નથી જેમ જૈનાગમ સાહિત્યમા એકાદ સ્થળે કાવડ વહેન કરનારના અર્થમા કાવ શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે તેમ અહીં મૂલની સખ્યાબધ પ્રાચીન પ્રતિઓ અને દીકામા નિરપવાદ રૂપે મળતો કાચ કે કાત શબ્દ સ્વીકાર્ય જાણાવો જોઈ એ

આટલી લાખી ચર્ચાનો નિષ્કર્ષ આ છે—૧ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલો કાવોયાળ પાઠ વિકૃત હોઈ કાયાળ પાઠ પ્રમાણિત છે ૨ પ્રાકૃત કોશમા કાવડ વહેન કરનારના અર્થમા કાવોચ દેશ્ય શબ્દ લેવાયો છે તે અપ્રમાણિત છે તેના યદ્વલે કાચ દેશ્ય શબ્દ સુધારીને વાચવો ૩ વિં સં ૧૮૭૨ થી આજ દિન સુધી છપાયેલી આવૃત્તિઓમા અસ્તુત સ્થાનમા ગતાનુગતિકતા કે વર્ગવર્તિતા દેખાય છે તે વિચારીને આપણે આપણા સંપાદનકાર્યમા પ્રત્યતરો, વ્યાખ્યાઓ વગેરે જોવામા ધીરજપ્રવૃદ્ધ યથાવિધિ પ્રયત્ન કરવો જોઈ એ

૨ ૧૪૬ મા પૃષ્ઠની ૯ મી ટિપ્પણીમા અપેલો અળતેળ લોગો ગુણિઓ અળતા લોગા પાઠ અનુયોગદ્વારસૂત્રની કોઈ પણ પ્રાચીન પ્રતિમા મળતો નથી તેથી તથા ચૂર્ણિ અને એ દીકાઓમા આ પાઠનુ વ્યાખ્યાન પણ નથી તેથી તેને મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો નથી. અસ્તુત વિષયના વિશેષ અષ્ટીકરણ માટે મલધારીયા દીકામા અનન્તૈશ્વ લોઝૈરલોકઃ આ પ્રમાણે ક્રમશઃ અલોકનુ પ્રમાણ જણાવ્યું છે, તેને મૂલપાઠના વ્યાખ્યાનરૂપે માનવાને કોઈ કારણ નથી મલધારીયા દીકાના આ અવતરણના આધારે પાછળના સમયમા (વહેલામા વહેલા કદાચ વિક્રમના ૧૮ મા શતકથી) સમજવા-સમજાવવાના હેતુથી કોઈ એ અસ્તુત ટિપ્પણીનો પાઠ મૂલમા લખ્યો હોય તેમ લાગે છે

શ્રી લાં ૬૦ વિદ્યામદિરના સગ્રહની વિં સં ૧૮૩૪ મા લખાયેલી ટ્યાર્થવાળી અનુયોગદ્વાર-મૂત્રની પ્રતિમા અસ્તુત પ્રક્ષિપ્ત પાઠને મૂલપાઠરૂપે લખીને તેના ટ્યામા તદ્દનુસારે અર્થ પણ લખ્યો છે, તે આ પ્રમાણે—અળતેળ લોગો ગુણિઓ અળા(ળ)તા લો[ગા] (મૂલપાઠ), ‘અં અન(ન)તગુણો લોક કરીણ તિવારહ અં અય(ન)તા લોક થાહ’ (ટ્યાર્થ) તથા ઉક્ત સગ્રહની વિક્રમના ૨૦મા શતકમા લખાયેલી આલાવબોધયુક્ત અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિમા મૂલપાઠમા અસ્તુત સ્થાન જોઈ અશુદ્ધ લખાયું છે, છતાં તેમા આ પ્રક્ષિપ્ત પાઠ મૂલરૂપે જ લખાયેલો છે તેમ જાણી શકાય છે આમ છતાં આલાવબોધમા તો મલધારીયા દીકાના ઉક્ત અવતરણનો જ અનુવાદ કર્યો છે અસ્તુ

૧ કાવપિચ્છાદ વેતિ કાવા —કાવહિવાહકા તેષા પ્રેક્ષા (જીવાલિગમસૂત્ર મલયગિરીયા વૃત્તિની શેઠ શ્રી દેં લાં જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિ પત્ર ૨૮૧ પૃષ્ઠી ખીજ) અહીં મુદ્રિત થયેલા મૂલપાઠમા કાવપિચ્છાદ વા પાઠ નથી એટલું જ નહીં, આ પાઠ અને આ મદર્લની દીકામા જેનુ વ્યાખ્યાન છે તે મૂલપાઠના અનેક શબ્દો દીકાની માયે છપાયેલી જીવાલિગમસૂત્રની મૂલવાચનામા નથી છપાયા આનંદની વાત છે કે—પ્રાય દીકાના વ્યાખ્યાન મુજબની જીવાલિગમસૂત્રના મૂલપાઠની વાચનાવાળી પ્રાચીન પ્રતિ અમોને જેસલ-મેરના લાકારમાથી પ્રાપ્ત થઈ છે જીવાલિગમસૂત્રના પ્રકાશન વખતે તેનો અચૂક ઉપયોગ થયો

ઉપર જણાવેલી પ્રતિઓના જેવી કોઈક પાછળના સમયમા લખાયેલી પ્રતિના આધારે સૌ-પ્રથમ રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિમા પ્રસ્તુત પાઠ મલવાયનામા છપાયો અને સાર પછીની આજ્ઞાનિ મુદ્રીમા વિવિધ સ્થાનોમાથી પ્રસિદ્ધ થયેલી બધી જ આવૃત્તિઓમા તે યથાવત્ મૂલવાયનારૂપે જ આપ્યો આવે છે. અમોએ જોયેલી વિક્રમના સત્તરમા શતક મુદ્રીમા લખાયેલી અનુયોગદ્વારસૂત્રની કોઈ પણ પ્રતિમાં પ્રસ્તુત ટિપ્પણીનો પ્રક્રિમ પાઠ મળતો નથી, આ વસ્તુ પુનઃ જણાવીએ છીએ.

પ્રસ્તુત પાઠ મલવાયનામા હોવાથી કોઈ અનર્થ થઈ જાય છે તેમ રૂપે કોઈ માને લખવાનો આશય એટલો જ છે કે સૂત્રની પ્રમાણિત અને તેથી જ પ્રામાણિક વાચના તૈયાર કરવા તરફ આપણે યથાવિધિ પ્રયત્ન કરતા હોઈએ ત્યારે આ રીતનો વિચાર કરવો જ જોઈએ.

૩ વિ. સં. ૧૮૩૬મા પ્રકાશિત રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિમાં એક સ્થળે જેને અનિગમીર કહીએ તેનું નિરાધાર પાઠપરિવર્તન થયું છે. દુ ખની વાત એ છે કે મુનિ શ્રીઅમોલક-ઋષિજીની આવૃત્તિ અને આગમરત્નમજૂપાગત આવૃત્તિ સિવાયની ઉત્તરોત્તર છપાયેલી આવૃત્તિઓ પણ આ સ્થળે શ્રી ધનપતિસિંહજીની આવૃત્તિને જ અનુસરે છે. પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક મહારાજ સાહેબ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓમા પણ પ્રસ્તુત ક્ષતિ ચાલુ જ રહી છે. પરંતુ પાછળથી શ્રી આગમમંદિરના શિલામુદ્રણ વખતે પ્રસિદ્ધ થયેલી આગમરત્નમજૂપામા આ ક્ષતિ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકજીએ સુધારી લીધી છે એ આનંદની વાત બની છે અને તેથી જ પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આ સ્થાનમા મુદ્રિત પાઠની ટિપ્પણી આપી નથી. અહીં પણ આ ચર્ચા ન લખાત, પણ આગમ-રત્નમજૂપાની નકલો ઓછી અને તેને કોઈ જવલ્લે જ જુએ, તથા આગમરત્નમજૂપા પછી પણ વર્ષો બાદ પ્રકાશિત થયેલા મૂલ્યસુત્તાણિ તથા સુત્તાગમેમા પણ આ ગમીર ક્ષતિની પરપરા જ ચાલી, તે સુધારવા, તેમ જ સશોધનકાર્યમા અન્યધાનથી થતી ગમીર ક્ષતિનું એક ઉદાહરણ આપવા માટે જ અહીં લખવું યોગ્ય માન્યું છે.

ઉક્ત પાઠપરિવર્તન પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૫૯૧ અને ૫૯૨ મા સૂત્રમા થયું છે. આ બે સૂત્રનો પાઠ પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારસૂત્રની વાચનામા આ પ્રમાણે છે—સે કિ ત પસત્થા ? ૨ ચ્ચઙ્ગિહા પળ્લન્તા । ત જહા—કોહઙ્ગવળ્લા માળઙ્ગવળ્લા માયઙ્ગવળ્લા લોમઙ્ગવળ્લા । સે સ્તં પસત્થા । (સં. ૫૯૧) । સે કિ ત અપ્પસત્થા ? ૨ તિવિહા પળ્લન્તા । ત જહા—નાળઙ્ગવળ્લા દસળ્લઙ્ગવળ્લા ચરિત્તઙ્ગવળ્લા । સે સ્તં અપ્પસત્થા । (સં. ૫૯૨).

આ બે સૂત્રનો સાર ૧ ચૂર્ણિ અને ટીકાઓનારે વ્યાખ્યાનના આધારે આ પ્રમાણે જણાવી શકાય છે—“ક્ષપણા-અપચય-નિર્જરાના અર્થમા જ્ઞવળા શબ્દ છે. અર્થાત્ જ્ઞવળા એટલે હાનિ ક્રોધ-માન-માયા-લોભની હાનિ તે પ્રશન્ત હાનિ છે, અને જ્ઞાન-દર્શન-આરિત્રની હાનિ તે અપ્રશન્ત હાનિ છે.”

ઉપર જણાવેલા મૂલપાઠના અર્થની સગતિ સહજ સમજી શકાય તેવી છે. અનુયોગદ્વાર-સૂત્રની સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા મૂલપાઠ ઉપર મુજબ જ છે આ હકીકત છતાં રાય

૧ સે કિ ત જ્ઞવળા શ્વેત્વાદિ । ણાણાદીણ વઢ્ઢી ઇચ્છિજ્જન્તિ, જા પુણ તેસિં સવળા સા અપ્પસત્થા ભવતિ । સેસ કઠ । ચૂર્ણિ

૨ સે કિ ત જ્ઞવળા શ્વેત્વાદિ । ક્ષપણા અપચયો નિર્જરેતિ પર્યાયાઃ । ક્ષેપ સુગમમ્ (હરિભક્તીયા વૃત્તિ), સે કિ ત જ્ઞવળા શ્વેત્વાદિ । ક્ષપણા અપચયો નિર્જરા શ્વેતિ પર્યાયાઃ । ક્ષેપ સૂત્રસિદ્ધમેવ (મલખાશીયા ટીકા)

શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની આવૃત્તિમા ઉપર જણાવેલા બે મૂત્રો આ પ્રમાણે છપાયા છે—સે કિ ત પસત્યા ^૨ ૨ તિવિહા પળ્લતા । ત જહા—ળાણજ્ઞવળા દસળજ્ઞવળા ચરિત્તજ્ઞવળા । સે ત્ત પસત્યા । સે કિ ત અપસત્યા ^૨ ૨ ચડવિહા પળ્લતા । ત જહા—કોહજ્ઞવળા માળજ્ઞવળા માયજ્ઞવળા લોમજ્ઞવળા સેત અપસત્યા । અહી શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની આવૃત્તિમાં મૂલની સાથે છપાયેલી મૂલધારીયા ટીકા અને અનુવાદ આ ખોટા પાઠને અનુસરતા નથી એટલું તો ચોક્કસ છે અમ્તુ શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની આવૃત્તિ પછી વિં સં ૧૧૮૭૨, ૨૧૮૭૬, ૩૧૮૮૦, ૪૧૮૮૫, ૫૨૦૧૦ અને ૬૨૦૧૧ મા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિઓમા શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની આવૃત્તિનો ઉક્ત પાઠ જ અનવધાન કે વશવર્તિતાથી મૂલવાચનામા છપાયો છે આ ખોટા પાઠનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—“ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની હાનિ તે પ્રશસ્ત હાનિ છે, અને ક્રોધ-માન-માયા લોભની હાનિ તે અપ્રશસ્ત હાનિ છે ” આવા અશાસ્ત્રીય પાઠને અનુસરીને વિં સં ૧૮૭૩ મા શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા(ભાવનગર) દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલા મુનિ શ્રી દેવવિજયભટ્ટ અનુયોગદ્વારસૂત્રના સહિત અનુવાદમાં પણ અશાસ્ત્રીય અર્થ ક્યો છે તે આ પ્રમાણે—“ પ્રશસ્ત ક્ષણા ત્રણ પ્રકારે છે; જ્ઞાન ૧, દર્શન ૨, ચારિત્ર ૩. અપ્રશસ્ત ક્ષણા ૪ પ્રકારે છે ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪

ઉપર જણાવ્યા મુજબ અહી અનુયોગદ્વારસૂત્રમા સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓના આધારે તથા અનુયોગદ્વારમૂત્રની ચૂર્ણિની મ્પટ વ્યાખ્યાના આધારે તેમ જ અનુયોગદ્વારસૂત્રની હરિભદ્રીયા અને મૂલધારીયા વૃત્તિમાં દૂકમા જણાવેલા ચૂર્ણિના અર્થને અનુસરતા નિર્દેશના આધારે અમોચે સ્વીકારેલા પ્રશસ્ત ભાવક્ષણા અને અપ્રશસ્ત ભાવક્ષણાવાળા મૂલપાઠની પ્રમાણિત વાચના સુસંગત અને પ્રામાણિક છે આમ છતાં મુનિ શ્રી અમોલકક્રમપિણસપાદિત અને આગમરત્નમળપાગત આવૃત્તિ સિવાયની અઘાવધિ પ્રકાશિત આવૃત્તિઓ પૈકીની આઘ આવૃત્તિમા કે આઘ આવૃત્તિ જેના ઉપરથી તૈયાર થઈ તે મૂલમૂત્રની પ્રતિમા ક્રોધકે સમજકેરથી આવુ નિરાધાર પાઠપરિવર્તન થવા માટે કદાચ મત્રકૃતાગસૂત્ર અને ઉત્તરાધ્યયનમૂત્રની ચૂર્ણિમા આવતો પાઠ નિમિત્તભૂત થયો હોય તો તે અસંભવિત નથી ઉક્ત ચૂર્ણિઓના પાઠ આ પ્રમાણે છે

હ્રદાણિ જ્ઞવળા—સા વિ જ્ઞામાદિ ચતુર્વિધા, દ્વવજ્ઞવળા “પત્હતિયાપ પોત્તી જ્ઞવિજ્ઞતિ વોડઓ વિવજ્ઞાપ” એવમાદિ । માવજ્ઞવળા દુવિધા—પસત્યમાવજ્ઞવળા ચ અપસત્યમાવજ્ઞવળા ચ । પસત્ય-માવજ્ઞવળા જાણસ્સ ૩^૭ જ્ઞવળા, અપસત્યમાવજ્ઞવળા કોધસ્સ ૪^૮ ચડસુ વિ તેસુ સમયજ્ઞયણ ૯માવે સમોતરતિ । હ્રદાણિ દ્વેસિં ચડણ^{૧૦} વિ ગિરુત્તેણ વિહિળા વક્ષવાળ મળ્લતિ । તત્થ નિરુત્તગાધાઓ—

અજ્ઞીણ દિજ્જંત અવ્વોચ્છિત્તીણઓ અલોગો વ્વ ।

આયો જાણાવીણ, જ્ઞવળા પાવાળ સ્વળ ત્તિ ॥ [વિજેપાવગ્યક ગા૦ ૧૬૧]

૧ શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ દ્વારા પ્રકાશિત

૨ શ્રી નિનદત્તમૂર્તિ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ દ્વારા પ્રકાશિત

૩ શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત

૪ શ્રી કેશરભાઈ જૈન જ્ઞાનમંદિર દ્વારા પ્રકાશિત

૫ ૫ શ્રી કન્હેયાલાલભટ્ટ(કમલ)મપાદિત

૬ મુનિ શ્રી પુષ્પભિદ્ધુભટ્ટ મપાદિત

૭ ‘૩’ એટલે જાણસ્સ દસળસ્સ ચરિત્તસ્સ, ૮ ‘૪’ એટલે ક્રોધસ્સ માળસ્સ માયાપ લોમસ્સ

૮ માવે એટલે અપ્રશસ્ત ભાવોની ક્ષણામા એમ મમજ્ઞુ

૧૦ ચડણ શબ્દથી આ ચાર મમજ્ઞવા—અજ્ઞયણ અજ્ઞીણ આય અને જ્ઞવળા.

(પ્રાકૃત ટેક્સ સોસાયટી દ્વારા છપાઈ રહેલી સુત્રકૃતાગચૂર્ણિ પૃ. ૧૮-૧૯ તથા શ્રી ઋષભદેવજી કેશરીમલજી-રતલામ દ્વારા પ્રકાશિત સુત્રકૃતાગચૂર્ણિ પૃ. ૨૬)

જ્ઞવળા વિ જામાદિયા ચઠ્ઠિહા । દ્વજ્જ્ઞવળં-^૧પલ્લવિયા અપત્યા^૨ ગાઠા । માવજ્જ્ઞવળા દુવિહં—પસત્યમાવજ્જ્ઞવળ અપસત્યમાવજ્જ્ઞવળં ચ । અપસત્યમાવજ્જ્ઞવળાણ ઇમા—^૩અદ્ઢવિહં ગાઠા । પસત્યમાવજ્જ્ઞવળા જાણાદીણ ।

(શ્રી ઋષભદેવજી કેશરીમલજી-રતલામ દ્વારા પ્રકાશિત ચૂર્ણિ સંપિન શ્રીમન્તિ ઉત્તરાધ્યયનાનિ પૃ. ૭-૮)

ઉત્તરાધ્યયન પાઠ્ય દીકાકાર શ્રી શાનિય રિજીએ નો અર્થો “માવજ્ઞવળામાહ અદ્ઢવિહં^૩ ગાઠા ।” (ઉત્તરાધ્યયનનિર્ણયિત ગા. ૧૧) આમ લખીને ભાવકષપણાના પ્રગમ્ત-અપ્રગમ્ત બેદ કર્યા ૧૮ નથી પણ કેવળ નિર્ણયિતને અનુસરીને ભાવકષપણાનો અર્થ કર્યો છે. તેમ ૧૮ વિગેવાવચ્છન્નાપચા પાણુ ભાવકષપણાના પ્રગમ્ત-અપ્રગમ્ત બેદ કર્યા નથી અર્થાત્ ઉત્તરાધ્યયનનિર્ણયિત અને વિગેવાવચ્છન્ના-ભાષ્યમા કર્મકષયને ૧ ભાવકષપણા જણાવેલ છે. ઉત્તરાધ્યયનનિર્ણયિત અને વિગેવાવચ્છન્નાપચાના ‘કર્મકષય એ ભાવકષપણા’ એ અર્થને આપણે ધ્યાનમા લઈએ તો અનુયોગદ્વારની સમગ્ર પ્રતિઓમા મળતો સૂત્રપાઠ ૧૮ વાગ્તવિક છે એમા લેશ પણ શકાને અ્યાન નથી તેમ જનાં ઉપર આપેલા સુત્રકૃતાગચૂર્ણિ અને ઉત્તરાધ્યયનચૂર્ણિના અવતરણોની સગતિ આ પ્રમાણે થઈ શકે છે— “પ્રગમ્ત ભાવોની કષપણાના ત્રણ પ્રકાર—જ્ઞાનકષપણા, દર્શનકષપણા અને આદિગ્રંથકષપણા; તથા અપ્રગમ્ત ભાવોની કષપણાના ચાર પ્રકાર—ક્રોધકષપણા, માનકષપણા, માયાકષપણા, અને લોભકષપણા” આ રીતે આ જે ચૂર્ણિઓમા જણાવેલી અપ્રગમ્ત ભાવોની કષપણા અને પ્રગમ્ત ભાવોની કષપણા તે ૧૮ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા જણાવેલી ક્રમશઃ ‘પ્રગમ્ત-ભાવકષપણા’ અને ‘અપ્રગમ્ત-ભાવકષપણા’ છે અર્થાત્ સુત્રકૃતાગચૂર્ણિકાર અને ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રચૂર્ણિકાર પ્રગમ્તાના માવનાં કષણા પ્રગમ્ત-માવજ્ઞવળા અને અપ્રગમ્તાના માવના કષણા અપ્રગમ્તમાવજ્ઞવળા આ પ્રમાણે તન્નુરુપસમાસ કરીને વ્યાખ્યાન કર્યું છે; જ્યારે અનુયોગદ્વારસૂત્રચૂર્ણિકાર “પ્રગમ્તા ચાલૌ માવજ્ઞવળા ચ પ્રગમ્તમાવજ્ઞવળા અને અપ્રગમ્તા ચાલૌ માવજ્ઞવળા ચ અપ્રગમ્તમાવજ્ઞવળા” આ પ્રમાણે કર્મધારય-સમાસ સ્વીકારીને વ્યાખ્યાન કર્યું છે. સૈદ્ધાન્તિક રીતે જોઈએ તો નિક્ષેપમા દેષે અ્યાને કર્મધારય-સમાસ ૧ સ્વીકારવામા આવ્યો છે. એટલે સૂત્રકૃતાગચૂર્ણિકારાદિએ વ્યાખ્યાબેદ કરવા જના પ્રત્યુત અનુયોગદ્વારસૂત્રની દરેકદરેક પ્રતિમા જે સૂત્રપાઠ વિદ્યમાન છે, અનુયોગદ્વારચૂર્ણિકાર પણ જે પાઠને અનુસરે છે, તેમ ૧૮ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રનિર્ણયિત અને વિગેવાવચ્છન્નાપચાભાષ્યકાર કર્મકષયને ભાવકષપણા જણાવે છે, આ બધું જોતાં અનુયોગદ્વારસૂત્રનો પ્રત્યુત પાઠ શ્રી સાગરાનન્દસ રિમહારાજે આગમ-રત્નમજૂપામાં અને અમે અમારા સપાદનમા જે રીતે સ્વીકાર્યો છે તેવો ૧૮ હોવો જોઈએ. સુત્ર-કૃતાગચૂર્ણિ-ઉત્તરાધ્યયનચૂર્ણિના અવતરણોને ઉપલક્ષ દષ્ટિએ જોઈને ક્રોધએ અનુયોગદ્વારસૂત્રના અર્થો ચર્ચિત પાઠનું પરિવર્તન કર્યું હોય તેવું અમે અનુમાન કરીએ છીએ.

૪. કેવળ મલધારીયા વૃત્તિમા ૧૮ વ્યાખ્યાન મળે છે તેવા અનુયાગદ્વારસૂત્રના ત્રણ

૧ પલ્લવિયા અપત્યા તત્તો ઉપ્પિટ્ટણા અપત્યયરી । નિપ્પીલ્લણા અપત્યા તિત્તિ અપત્યાહ પુત્તીપ ॥

(ઉત્તરાધ્યયનનિર્ણયિત ગા. ૧૦)

૨ અદ્ઢવિહ કમ્મરય પોરાણ જં સ્વેદ જોગેહિ । યય માવજ્જ્ઞવળા જેયવ્વં માણપુચ્ચીપ ॥

(ઉત્તરાધ્યયનનિર્ણયિત ગા. ૧૧).

મૂલપાઠોની ચર્ચા ઉપર કરી છે. જે મૂલપાઠની વ્યાખ્યા હરિભદ્રીયા અને મલધારીયા વૃત્તિમા મળે છે તેને વિગતો સહિત અહીં જણાવીએ છીએ—

અમારા અસ્તુત પ્રકાશનના ૪૭૨ મા સૂત્રમા (૫૦ ૧૮૦) આવેલો “સુદુમસપરાયચરિત્ત-ગુણવ્યમાણે દુવિદ્ધે પળ્લન્તે । ત જહા—સકિલિસ્સમાણયં ચ વિસુજ્જમાણય ચ । અહક્કાયાચરિત્તગુણવ્યમાણે દુવિદ્ધે પળ્લન્તે । ત જહા—પઢિવાઈં ય અપઢિવાઈં ય—છઝમત્થે ય કેવલિણ્ ય ।” આ પાઠ અસ્તુત મુદ્રણમા ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની સં સગ્રહ પ્રતિ સિવાયની કોઈ પણ પ્રતિમા નથી સં સગ્રહ પ્રતિના પાઠને જરા પરિવર્તિત કરીને અહીં મૂલવાચનામા મૂકવો યોગ્ય ગણ્યો છે

ઉક્ત સં સગ્રહ પ્રતિ સિવાયની અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓમા, તેમ જ અનુયોગદ્વારસૂત્રની અમે જેએલી અન્ય (જેનો નિર્દેશ પૂર્વે કર્યો છે) પ્રાચીન-અર્વાચીન હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા, તથા અમે જેએલી અનુયોગદ્વારસૂત્રની અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી આવૃત્તિઓ પૈકીની રાય શ્રી ધનપતિ-સિહલ દ્વારા, શેઠ શ્રી દેવે લાં દ્વારા, લાલા સુખદેવ સહાયજી દ્વારા (મુનિ શ્રી અમોલકઋષિ સપાદિત), અને શ્રી જિનદત્તસૂરિ પુસ્તકોદ્ધાર કેડ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિઓમા પણ ઉક્ત સૂત્રાશના બદલે આ પ્રમાણે પાઠ છે—સુદુમસપરાયચરિત્તગુણવ્યમાણે દુવિદ્ધે પળ્લન્તે । ત જહા—પઢિવાઈં^૧ ય અપઢિવાઈં ય । અહક્કાયાચરિત્તગુણવ્યમાણે દુવિદ્ધે પળ્લન્તે । ત જહા—છઝમત્થે^૨ ય કેવલિણ્^૩ ય ।

અસ્તુત પ્રકાશનની મૂલવાચનામા સ્વીકારેલા માત્ર એક જ પ્રતિના પાઠથી જ અનુયોગદ્વાર-સૂત્રની હરિભદ્રીયા^૪ અને મલધારીયા^૫ વૃત્તિના વ્યાખ્યાનની સગતિ સચવાય છે ચૂંચિમા પઢિવાઈં અને અપઢિવાઈં પદની વ્યાખ્યા^૬ નથી

૧ કોઈ કોઈ પ્રતિમા પઢિવાણ્ ય અપઢિવાણ્ ય પાઠ છે

૨ કોઈ કોઈ પ્રતિમા છઝમત્થિણ્ પાઠ છે

૩ કોઈ કોઈ પ્રતિમા કેવલી પાઠ છે

૪ તથા સૂક્ષ્મસમ્પરાયમ્, સમ્પર્યેતિ સસારમેભિરિતિ સમ્પરાયા —ત્રોધાદય, લોમાગાવશેષતયા સૂક્ષ્મ સમ્પરાયો યત્તેતિ સૂક્ષ્મસમ્પરાયમ્, શ્વમપિ સહિદ્યમાનકવિશુધ્યમાનકમેદાત્ દ્વિધૈવ, તત્ર શ્રેણિમારોહતો વિશુધ્યમાનકમુચ્યતે, તત પ્રચ્યવમાનસ્ય સહિદ્યમાનકમિતિ । તથા અયાચ્યાત અથેત્યવ્યય યાયાતચ્યે, આહ્ અભિવિધી, યાયાતચ્યેનામિવિધિના ચ ચ્યાત, અથાચ્યાતમ્. અકપાયત્વાદનતિચારિત્યર્થઃ । ઇદ ચ દ્વેધા પ્રતિપાતિ અપ્રતિપાતિ ચ, ઉપશામક-ક્ષપકમેદાત્, છદ્મસ્ય-કેવલિસ્વામિમેદાદ્વા । અનુયોગદ્વાર હરિભદ્રીયા વૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૦૪-૧૦૫ (શ્રી ઋષભદેવજી કેશરીમલજી દ્વારા પ્રકાશિત) આ અવતરણમા જે પાઠ મોટા અક્ષરોમા છે તે પાઠ મુદ્રિત હરિભદ્રીયા વૃત્તિમા પડી ગયો છે, જે પ્રાચીન પ્રતિઓમાથી મળી આવ્યો છે

૫ સમ્પર્યેતિ—પર્યટતિ સસારમનેનેતિ સમ્પરાય —ત્રોધાદિકપાય, લોમાશમાન્નાવશેષતયા સૂક્ષ્મ સમ્પરાયો યત્ત તત્ સૂક્ષ્મસમ્પરાયમ્ । શ્વમપિ સહિદ્યમાન-વિશુધ્યમાનકમેદાદ્ દ્વિધા । તત્ર શ્રેણિમારોહતો વિશુધ્યમાનકમુચ્યતે, તત પ્રચ્યવમાનસ્ય સહિદ્યમાનકમિતિ । ‘અહક્કાયા’ ત્તિ અથશબ્દોડત્ર યાયાતચ્યે, આહ્ અભિવિધી, આ-સમન્તાદ્ યાયાતચ્યેન ચ્યાતમથાચ્યાતમ્, કપાયોદયામાવતો નિરતિચારત્વાત્ પારમાર્થિકરૂપેણ ચ્યાતમથાચ્યાતમિત્યર્થઃ । એતદપિ પ્રતિપાત્યપ્રતિપાતિમેદાદ્ દ્વેધા, તત્રોપશાન્તમોહસ્ય પ્રતિપાતિ, ક્ષીણમોહસ્ય ત્વપ્રતિપાતિ, અથવા કેવલિનિ-છદ્મસ્ય ચોપશાન્તમોહક્ષીણમોહસ્ય તદ્ ભવતિ, અત્ સ્વામિમેદાદ્ દ્વિવિધ્યમિતિ । અનુયોગદ્વારસૂત્ર મલધારીયા વૃત્તિ પત્ર ૨૨૨, પૃષ્ઠ ૧-૨

૬ ઉવસામગસેદીય ઉવસમેન્તો સુદુમસપરાગો વિસુજ્જમાણો ભવતિ, સો ચેવ પરિવદ્ધતો સકિલિસ્સમાણો ભવતિ । યવગસેદીય સકિલિસ્સમાણો ણતિય । મોહક્કલુપકાલે અણુપ્પણ્ણકેવલો જાવ તાવ છઝમત્થો, રૂપિણ્ણસણ્ણ-નાણાવરણ-કાલે જાવ ભવત્થો તાવ અહક્કાયાચરિત્તકેવલી । સેસં કઠ । અનુયોગદ્વારચૂંચિ પૃ ૭૬ (શ્રી ઋષભદેવજી કેશરી-મલજી દ્વારા પ્રકાશિત) આ અવતરણમા આવેલા અણુપ્પણ્ણકેવલો ના બદલે સૂચિત મુદ્રિત ચૂંચિમા ઉપ્પણ્ણ-કેવલો પાઠ છે અમે અહીં પ્રાચીન પ્રતિઓના આધારે મેળવેલી ચૂંચિમાથી અણુપ્પણ્ણકેવલો પાઠ આપ્યો છે

વિં સં ૧૯૮૦ મા શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિની મૂલવાચનામાં હરિભદ્રીયા અને મલધારીયા વૃત્તિના વ્યાખ્યાનને અનુસરીને કોઈ પણ પ્રતિમાં અનુપલબ્ધ હોવાને કારણે ( ) આવા કોષ્ટકમાં સગત પાઠ મૂકીને યોગ્ય સુધારો કર્યો હોય તેમ જણાય છે, અથવા તો ( ) આવા કોષ્ટકમાં આપીને પ્રત્યક્ષ પાઠરૂપે જણાવેલો હોય એમ લાગે છે, અને તેને અનુસરીને વિં સં ૧૯૯૫ મા પ્રસિદ્ધ થયેલી શ્રી કેશરનાર્ધજ્ઞેન જ્ઞાનમંદિર દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિમાં પણ પ્રસ્તુત પાઠ મળે છે. આમ છતાં આગમરત્નમંજુષામાં પ્રસ્તુત સુધારેલા પાઠને ગ્રાહ્ય નથી.

શ્રી લાં ૬૦ વિદ્યામંદિરના સત્રહતી વિદ્યમના ૨૦ મા શ્લોકમાં લખાયેલી બાલાવબોધયુક્ત અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિમાં મૂલપાઠ તો અન્ય પ્રતિઓના જેવો જ છે, પણ બાલાવબોધમાં સદ્ધમસપરાયચરિત્રગુણપ્રમાણના સદ્વિલસ્યમાન અને વિશુદ્ધિમાન તથા પ્રતિપાતિ અને અપ્રતિપાતિ એમ બે પ્રકારે બે લખ્યા છે, અને યથાગ્યાતચરિત્રગુણપ્રમાણના પ્રતિપાતિ અને અપ્રતિપાતિ તથા હ્રસ્વસ્થ અને દેવલી એમ બે પ્રકારે બે લખ્યા છે. આવા જ કોઈ બાલાવબોધના અર્થના આધારે જ ને પં. મુનિ શ્રી કન્હૈયાલાલજી (કલમ) સંપાદિત મૂલસુત્તાણિમાં તથા મુનિ શ્રી પુષ્પલિખજી સંપાદિત સુત્તાગમેના બીજા ભાગમાં અનુયોગદ્વારસૂત્રની મૂલવાચનામાં આ સ્થળે વધારીને સૂત્રપાઠ આપ્યો હોય તો તેને માન્ય પાઠ ન કહી શકાય.^૧ મૂલસુત્તાણિ અને સુત્તાગમેમાં આ સ્થાને જે પાઠ આપવામાં આવ્યો છે તે કોઈ પણ હસ્તલિખિત પ્રતિમાં મળવો શક્ય નથી એવો અમને વિશ્વાસ છે—સિવાય કે ઉક્ત મુદ્રિત આવૃત્તિ ઉપગ્રંથી લખાઈને તૈયાર થયેલી કોઈ હસ્તલિખિત અર્વાચીન પ્રતિ હોય.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં અનુયોગદ્વારસૂત્રની ટિપ્પણીઓમાં જ્યાં શેઠ શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિની મું સજા અમે નોંધી છે તેને ઉદ્દેશીને ઉપરની પાઠચર્યા કરી છે. આ સિવાય જ્યાં મું સજાનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો તેવા ટિપ્પણીના પાઠો પ્રમાણે જ શ્રી દે. લા. ની આવૃત્તિમાં પાઠો છે (અર્થાત્ અમે મું સજા વારંવાર આપવી ઉચિત માની નથી) તે પૈકીના કેટલાક સ્થાન નીચે પાંચ પેરેગ્રાફમાં જણાવીએ છીએ :

૧. મલધારીયા વૃત્તિ પ્રમાણે મૂલમાં સ્વીકારેલા પાઠના પાઠાતરૂપ શેષ પ્રતિઓના પાઠો નીચે ટિપ્પણીમાં મૂક્યા છે. આવા ૨ સ્થાન આ પ્રમાણે છે—પૃ ૬૫ ટિં ૧૦, પૃ ૬૬ ટિં ૩, પૃ ૬૬ ટિં ૭ અને ૧૧, પૃ ૬૮ ટિં ૧-૧૬-૧૭ અને ૨૩, પૃ ૭૦ ટિં ૪, પૃ ૧૩૩ ટિં ૧૪, અને પૃ ૧૩૭ ટિં ત્રીજી માંનો શ્લોક અને લાં સજક પ્રતિઓનો પાઠ આ સ્થાનોમાં જેના નીચે અંડા લાઈને કરી છે તે ત્રણ ટિપ્પણીઓના પાઠને શ્રી મલધારીજીએ વાચનાતરૂપે જણાવેલ છે.

પૃ ૧૧૬ ટિં ૬, પૃ ૧૧૭ ટિં ૨ અને ટિં ૯, તથા પૃ ૧૧૮ ટિં ૩, આ ટિપ્પણીઓના પાઠ પ્રમાણે હરિભદ્રીયા વૃત્તિમાં વ્યાખ્યાન છે, મલધારીયા વૃત્તિમાં આ ટિપ્પણીઓના પાઠોને

૧ મૂલસુત્તાણિ અને સુત્તાગમે મા પ્રસ્તુત પાઠ આ પ્રમાણે છે—સુદ્ધમસપરાયચરિત્રગુણપ્પમાણે દુવિહે પળ્લત્તે । ત જહા—સકિલિસ્સમાણય ય ૧ વિસુજ્જમાણય ય ૨ । અહવા સુદ્ધમસપરાયચરિત્રગુણપ્પમાણે દુવિહે પળ્લત્તે । ત જહા—પઢિવાર્ધ ય ૧ અપઢિવાર્ધ ય ૨ । અહવ્વસપરાયચરિત્રગુણપ્પમાણે દુવિહે પળ્લત્તે । ત જહા—પઢિવાર્ધ ય ૧ અપઢિવાર્ધ ય ૨ । અહવા અહવ્વસપરાયચરિત્રગુણપ્પમાણે દુવિહે પળ્લત્તે । ત જહા—છઝમત્થિય ય ૧ કેવલિય ય ૨ ।

૨ સૂચિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિ સંક્ષિપ્ત હોવાથી આ ગ્રાહ્યતા તેમાં નથી

વાચનાંતરરૂપે જણાવેલ છે શ્રી દે૦ લા૦ આવૃત્તિમા પ્રસ્તુત ટિપ્પણીઓના પાઠ મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યા છે

૨ મલધારીયા અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિની વ્યાખ્યા પ્રમાણે મૂળમા સ્વીકારેલા પાઠના પાઠાતરરૂપે શેષ પ્રતિઓના પાઠ નીચે ટિપ્પણીમા મૂક્યા છે આવા ૧ સ્થાન આ પ્રમાણે છે—
૫૦ ૬૭ ટિ૦ ૧, ૫૦ ૧૩૨ ટિ૦ ૧, અને ૫૦ ૧૬૨૨ ટિ૦ ૩ શ્રી દે૦ લા૦ આવૃત્તિમા આ ટિપ્પણીઓ પ્રમાણે મૂલપાઠ છે

૩ ચૂર્ણિ, હરિભદ્રીયા વૃત્તિ અને મલધારીયા વૃત્તિ એમ ત્રણે વ્યાખ્યાગ્રથોને સમ્મત મૂલવાચનામા સ્વીકારેલ પાઠના પાઠાતરરૂપે શેષ પ્રતિઓના પાઠ નીચે ટિપ્પણીમા આપ્યા છે આવા ૩ સ્થાન આ પ્રમાણે છે—૫૦ ૬૨ ટિ૦ ૮, ૫૦ ૬૩ ટિ૦ ૨૩, ૫૦ ૧૧૦૩ ટિ૦ ૮, ૫૦ ૧૭૦ ટિ૦ ૧૦ અને ૫૦ ૧૭૭ ટિ૦ ૨ આ સ્થાનો પૈકીના કેવળ ૫૦ ૬૨ ટિ૦ ૮ ના પાઠને મલધારીયા વૃત્તિમા વાચનાતરરૂપે જણાવેલ છે તથા બેકે ૫૦ ૧૭૦ ટિ૦ ૧૦ ના પાઠ પ્રમાણે જ શ્રી દે૦ લા૦ પ્રકાશિત મલધારીયા વૃત્તિમાં વ્યાખ્યા છે છતાં અમે જોયેલી મલધારીયા વૃત્તિની પ્રાચીન પ્રતિઓમા અમે મૂલવાચનામા સ્વીકારેલા પાઠ પ્રમાણે જ વ્યાખ્યા મળે છે આ ટિપ્પણીઓના પાઠ શ્રી દે૦ લા૦ ની આવૃત્તિમા મૂલવાચનામા છે

૪ શ્રી દે૦ લા૦ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિમાં ચાર સ્થળે સૂત્રાશો પડી ગયા છે તે આ પ્રમાણે—
૧ પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૩૫૨ [૩] સૂત્રમા આવેલો આ સૂત્રપાઠ—ગમ્ભવક્ષતિયમણુસ્સાણં જાવ ગોયમા ! જહ૦ અગુ૦ અસ૦, ઉક્કોસેણ તિન્નિ ગા'ડયાદ્ધં । (૫૦ ૧૪૪) ૨ પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૪૨૫[૧] સૂત્રનો આ સમગ્ર પાઠ—જોહસિયાણં મતે ! કેવહ્યા ઓરાલિયસરીરા ૫૦ ? ગો૦ ! જહા નેરહ્યાણ તહા માણિયવ્વા' । (૫૦ ૧૭૨) ૩ પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૫૨૯મા સૂત્રમા આવેલો આ સૂત્રપાઠ—સે કિ ત દવ્વસમોયારે ? ૨ દુવિહે પણ્ણત્તે । ત૦—આગમતો ય' નોઆગમતો ય (૫૦ ૧૮૩) ૪ પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૫૦ ૧૮૪ની છટ્ટી પકિતમા આવેલો આ સૂત્રપાઠ—લોણ આયસમોયારેણં આયમાવે સમોયરતિ, તદુમયસમોયારેણં અલોણ સમોયરતિ આયમાવે ય ।^૭

૫ અનુયોગદ્વારના ત્રીજા અને ચોથા સૂત્રમા અંગવાહિરસ્સ પાઠ જ મલધારીયા અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિને અલિખત છે ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની કેવલ વા૦ સજક પ્રતિ જ આ સ્થાને અર્ણવવિદ્વસ્સ પાઠ આપે છે આ પાઠ ચૂર્ણિકારને સમત છે. પ્રસ્તુત પ્રકાશનના ૭૯ મા સૂત્રમા આવેલા

૧ ચૂર્ણિ સંક્ષિપ્ત હોવાની આ ગ્રંથોની વ્યાખ્યા તેમા નથી

૨ આ ટિપ્પણીમાનો પાઠ કેવળ મુ૦ સજ્ઞાવાળી આવૃત્તિનો છે

૩ આ ગ્રંથમા હરિભદ્રીયાવૃત્તિસમ્મત પાઠ ચૂર્ણિ અને મલધારીયા વૃત્તિથી લિખ છે.

૪ આ પાઠ મુનિ શ્રી અમોલકઋષિએ સંપાદિત કરેલી આવૃત્તિમા તથા શ્રી જિનદત્તસૂરિ પુત્રકોદ્ધાર કંઠ દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિમા છે, શેષ આઠ આવૃત્તિઓમા નથી

૫ આ પાઠ રાય શ્રી ધનપતિસિંહજી દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિમા છે મુનિ શ્રી અમોલકઋષિસંપાદિત આવૃત્તિમા આ પાઠનું ઉત્તરવાક્ય તથા પ્રસ્તુત સૂત્ર પછીના ૪૨૫ [૨] સૂત્રનું પ્રશ્નવાક્ય નથી, અર્થાત્ પ્રસ્તુત સૂત્રનું પ્રશ્નવાક્ય છે શેષ આઠ આવૃત્તિઓમા આ પાઠ નથી

૬ શ્રી જૈન આત્માનંદ સંભા (લાવનગર) દ્વારા પ્રકાશિત સંક્ષિપ્ત અનુવાદમા આ પાઠનો અનુવાદ છે શેષ નવ આવૃત્તિઓમા આ પાઠ નથી

૭ આ પાઠ શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા વિ૦ સ૦ ૧૯૮૦ મા પ્રસિદ્ધ થયેલી આવૃત્તિમા પાઠાતરરૂપે નીચે ટિપ્પણીમા લીધો છે અને તેને અનુસરીને શ્રી કેશર્યાઈ જૈન જ્ઞાનમંદિર દ્વારા પ્રકાશિત આવૃત્તિમા, મુનિ શ્રી કન્હૈયાલાલજી સંપાદિત આવૃત્તિમા અને સુત્તાગમેની આવૃત્તિમા ટિપ્પણીરૂપે જ છે આગમરત્નમજૂષામા આ પાઠને મૂલવાચનામા ( ) આવા કોષ્ટકમા આપ્યો છે શેષ પાંચ આવૃત્તિઓમા આ પાઠ નથી,

एकैके दुविहे पाः प्रमाणे ७ मलधारीया वृत्तिनु व्याख्यान छे, तेम ७ उपयुक्त गंधीय प्रतिओ पणु आ ७ पाः आपे छे आथी श्री हे० ला०नी आवृत्तिमां छपायेला “ एकैके दुविहे पणत्ते । त जहा ’ आ पाःने नौधो नथी यूँलिं अने हरिलद्रीय वृत्तिमा अही व्याख्या नथी अमारा प्रगुत प्रकाशनमा आवेला अनुयोगद्वारसूत्रनी मूलवायना मलधारीया वृत्तिना व्याख्यानने अनुसरीने छे आ छडीकतनु वायडोने स्मरणु रहै

मूलवायनामां स्वीकारेल केटलाक पाठोनुं स्पष्टीकरण

पहिला ७णुवेली विधिथी प्रगुत नदिसूत्र तथा अनुयोगद्वारसूत्रनी वायनाने प्रत्यतरो अने व्याख्याग्रथो साथे भेजवता कोर वार १ यूँलिसंमत पाःने, कोर वार २ हरिलद्रीयवृत्तिसंमत पाःने, कोर वार ३ मलयगिरीयवृत्तिसंमत पाःने, कोर वार ४ मलधारीयवृत्तिसंमत पाःने, कोर वार यूँलिं-मलयगिरीयवृत्तिसंमत ५ पाःने, कोर वार यूँलिं-हरिलद्रीयवृत्तिसंमत ६ पाःने, तो कोर वार हरिलद्रीयवृत्ति-मलधारीयवृत्तिसंमत ७ पाःने मूलवायनामा औयितानुसारे स्वीकार्यो छे

यूँलिं, हरिलद्रीय वृत्ति अने मलयगिरीय वृत्तिने संमत पाःना गदले उपयुक्त गंधीय प्रतिओमा ओकसूत्रपणु भणता पाःने ओक स्थणे मूलवायनामा स्वीकारीने त्रणुय व्याख्याओने संमत पाःने नीचे टिप्पणीमा नौधो छे.

७या गंधीय प्रतिओ जाव शण्ड लખीने लांग्वा सूत्रपाःने दूकावे छे त्या तो प्रतिओना पाःने यथावत् राख्यो छे, पणु ७यां प्राचीन ओकमात्र प्रतिमा पणु जाव शण्ड न लખता संपूर्ण सूत्रपाः भय्यो छे त्या संपूर्ण पाःने ७. मूलवायनामा ८ स्वीकार्यो छे. आम छता टीकाकारनी व्याख्याने अनुसरीने कोर वार जाव शण्डथी दूकावेला सूत्रपाः पणु मूलवायनामा स्वीकार्यो छे

७ पाः उपयुक्त कोर पणु प्रतिमा न भणता होय पणु ते पाः जरि होय अर्थात् व्याख्या-

१. ७ओ १६ मा पृष्ठनी १३ मी टिप्पणी नेना उपर छे ते नदिमूत्रमूलनो पाः आ पाः प्रत्यतरोमा भणे छे कोर पणु प्रत्यतरोमा न भणतो होय तोपणु यूँलिसंमत पाःने प्राधान्य आपीने ते ओक ग्रथणे मूलवायनामा स्वीकार्यो छे ७ओ ४ था पृष्ठनी ६ मी टिप्पणी नेना उपर छे ते नदिमूत्रमूलनो पाः
२. ७ओ १८० मा पृष्ठनी ११ मी टिप्पणी नेना उपर छे ते अनुयोगद्वार सूत्रनो मूलपाः यूँलिनी व्याख्या सक्षित छे तेथी आ ग्रथाने यूँलिसंमत पाः ओकस लखी शकतो नथी
३. ७ओ २० मा पृष्ठनी छडी टिप्पणी अने २१ मा पृष्ठनी भील टिप्पणी तथा आ ओ टिप्पणीओ नेना उपर छे ते नदिमूत्रनो मूलपाः अही मूलमा भूकेलो पाः कोर पणु प्रतिओ आरथो नथी
४. ७ओ ११६ मा पृष्ठनी १८ मी, २० मी अने २५ मी टिप्पणी, तथा १८१ मा पृष्ठनी १ ली टिप्पणी, तेम ७ आ टिप्पणीओ नेना उपर छे ते अनुयोगद्वारसूत्रनो मूलपाः आ ग्रथानोना पाः यूँलिमा, हरिलद्रीय वृत्तिमा के कोर पणु प्रतिमा नथी उपरात अनुयोगद्वारसूत्रना ३७ मा मूत्रमा १ न आवा चिह्नना मध्यमा आपेलो पाः ७ओ आ पाः केवण स० सज्ञक प्रति ७ आपे छे
५. ७ओ ४० मा पृष्ठनी पाचमी टिप्पणी तथा आ टिप्पणी नेना उपर छे ते नदिमूत्रनो मूलपाः अही उपयुक्त गंधीय प्रतिओने अने हरिलद्रीय वृत्तिने संमत पाः टिप्पणीमा आरथो छे
६. ७ओ १६ मा पृष्ठनी ६ मी तथा १६ मा पृष्ठनी ११ मी टिप्पणी नेना उपर छे ते नदिमूत्रनो मूलपाः.
७. ७ओ १६४ मा पृष्ठनी १ ली तथा १८० मा पृष्ठनी ४ थी टिप्पणी नेना उपर छे ते अनुयोगद्वारसूत्रनो मूलपाः
८. ७ओ १६ मा पृष्ठनी १ ली टिप्पणी अने ते नेना उपर छे ते नदिमूत्रनो मूलपाः
९. ७ओ १८३ मा पृष्ठनी १२ मी टिप्पणी अने आ टिप्पणी नेना उपर छे ते अनुयोगद्वारसूत्रना ४७८ थी ४८६ सुधीना सूत्रो

કારોને અભીષ્ટ હોય તેથી પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારકૃષ્ણની આવૃત્તિમાથી મળ્યા હોય તો તે જરૂરી પાઠને અહીં મૂલવાચનામાં જ સ્વીકાર્યા છે.

ચૂર્ણિનુ વ્યાખ્યાન સક્ષિપ્ત હોવાથી જ્યાં ચૂર્ણિસમ્મત પાઠનો સ્પષ્ટ નિર્ણય ન કરી શકાય ત્યાં ઉપયુક્ત બધીય પ્રતિઓએ એકસૂત્રપણે આપેલા પાઠને મૂલમા સ્વીકાર્યો છે આ પાઠ ચૂર્ણિકારની સામે નહીં હોય તેવું માનવાને કોઈ આધાર ન હોવાથી ત્રણ સ્થળે મૂલવાચનામા સ્વીકારીને હરિભદ્રીય-મલધારીગવૃત્તિસમ્મત પાઠને નીચે દિપ્પણીમા આપ્યો છે

ચૂર્ણિ હરિભદ્રીય વૃત્તિ અને મલધારીય વૃત્તિ એમ ત્રણેય વ્યાખ્યાઓમા જેનું વ્યાખ્યાન ન કર્યું હોય છતાં ઉપયુક્ત બધીય પ્રતિઓ એકસૂત્રપણે જે પાઠ આપતી હોય તેવા પાઠને પણ એક સ્થળે મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે તથા ચૂર્ણિ અને એ વૃત્તિઓમા જ્યાં અર્થને સુગમ જણાવ્યો હોય ત્યાં પ્રાચીન પ્રતિઓમા એકાદ શબ્દ વધારે મળતો હોય તો તેને પણ મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે.

જ્યાં મલધારીય વૃત્તિસમ્મત પાઠને ઉપયુક્ત કોઈ પણ પ્રતિ આપતી નથી ત્યાં તેને [ ] આવા કોષ્ટકમા આપીને મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે^૫ તેમ જ ચૂર્ણિ હરિભદ્રીય વૃત્તિ અને મલધારીય વૃત્તિ એમ ત્રણેય વ્યાખ્યાત્રયોને અલિષ્ટ પાઠને જ્યાં કોઈ પણ પ્રતિ આપતી નથી ત્યાં પણ તે [ ] આવા કોષ્ટકમા મૂલવાચનામા સ્વીકારેલ^૬ છે.

અહીં ઉપયુક્ત અનુયોગદ્વારસૂત્રની બધીય પ્રતિઓમા સૂ. ૨૦૧ અને સૂ. ૨૦૨ આગળ પાછળ હોવા છતાં ત્રણેય વ્યાખ્યાત્રયોના વ્યાખ્યાનક્રમને પ્રાધાન્ય આપીને અસ્તુત એ સૂત્રોનો ક્રમ અમે સ્વયં સુધારીને મૂલવાચનામા આપ્યો છે

નદીસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્રની મૂલવાચનામા આપેલા પાઠોના સખધમા અમે કોઈ કોઈ સ્થળે ને તે સ્થાનમા ચૂર્ણિ, ટીકાઓ અને પ્રતિઓ આ ત્રણ ચૈક્રી કોઈ એકના પાઠને પ્રાધાન્ય આપીને તેનો પાઠ મૂલવાચનામા સ્વીકાર્યો છે આ વસ્તુમા તે તે સ્થાનમા યથાવિધિ સાધક-બાધકતાનો વિચાર કર્યો જ છે તદુપરાત દીર્ઘ કાર્યકાળને અતે આગમિક પાઠોનો નિર્ણય કરવા માટે અમને જે અનુભવ મળ્યો છે તે વસ્તુ પણ પાઠનિર્ણય માટે નિમિત્ત બની છે. તેમ છતાં બહુશ્રુત મુનિપુગવો અને વિદ્વાનોને સશોધન એવ શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ જે કોઈ ખામી જણાય તે અમને જણાવીને જિનાગમવાચનાસશોધનમા સહભાગી થાય

૧ જુઓ પૃં ૮૬ ટિં ૩, પૃં ૧૧૨ ટિં ૭, પૃં ૧૩૬ ટિં ૧૩, અને પૃં ૧૮૬ ટિં ૧—આ ચાર દિપ્પણીઓ જેના ઉપર છે તે અનુયોગદ્વારસૂત્રનો મૂલપાઠ

૨ જુઓ ૭૪ મા પૃં ૬ની પાચમી દિપ્પણી, ૧૭૪ મા પૃં ૬ની ત્રીજી દિપ્પણી અને ૧૬૧ મા પૃં ૬ની ૧૧ મી દિપ્પણી, તથા આ દિપ્પણીઓ જેના ઉપર છે તે અનુયોગદ્વાર સૂત્રનો મૂલપાઠ

૩ જુઓ સૂત્રાક ૧૦૮[૧]મા ૮-૧ આવા ચિહ્નના મધ્યમા આપેલો પાઠ

૪ જુઓ ૪૬૫મા સૂત્રમા ૮-૧ આવા ચિહ્નના મધ્યમા આપેલો પાઠ

૫ જુઓ અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૮૮ થી ૯૧ સુધીના સૂત્રો તથા ૪૭૪ મુ સૂત્ર

૬ જુઓ અનુયોગદ્વારમૂત્રનુ ૫૬૮ મુ સૂત્ર

નન્દિસૂત્રવિશેષ

નન્દિસૂત્રમા પાંચ જ્ઞાનનો જે વિષય છે તે આવશ્યકનિર્ણયકૃતપીઠિકા ગા ૧ થી ૭૯, આવશ્યક નિર્ણયકૃત ઉપરના શ્રી જિનભદ્રગણિકામાત્રમણુકૃત વિશેષાવશ્યકમહાભાષ્યમા ગા ૭૯-૮૩૨, તેમ જ આ ઉપરની તેની ચૂર્ણિ-ટીકા આદિ વ્યાખ્યાઓમા સવિશેષ ચર્ચાયેલો જેવામા આવે છે કલ્પભાષ્યપીઠિકામા ગાથા ૨૪થી ૧૪૮ માં પણ પાંચ જ્ઞાનનું વર્ણન છે તેમ જ જીવકલ્પભાષ્ય ગા ૯ થી ૧૦૭ માં પણ પ્રત્યક્ષ-પરોક્ષનું વ્યાખ્યાન અને અવધિ આદિ ત્રણ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ ભાષ્યકારે વર્ણવેલું છે સામાન્યતઃ વિપ્રકીર્ણ રૂપે તો સ્થાનાગ, સમવાયાગ, ભગવતીસૂત્ર, પ્રજ્ઞાપનોપાગ, જીવાભિગમ આદિ જૈન આગમોમા પણ પાંચ જ્ઞાનને લગતી વિવેચના જુદા જુદા પ્રકારે જેવા મળે છે; જ્યારે ઉપર જણાવેલ આવશ્યકનિર્ણયકૃત, વિશેષાવશ્યકમહાભાષ્ય, કલ્પલઘુભાષ્ય અને જીવકલ્પભાષ્યમા પાંચ જ્ઞાનનું વિસ્તૃત અને ક્રમબદ્ધ સ્વરૂપ નિર્ણય છે "

નન્દિસૂત્રચૂર્ણિકાર આદિ સામે કેટલાક એવા પાઠભેદો હતા, જે આજે કોઈ પ્રતિમા જેવામા નથી આવતા જુઓ, પૃ. ૩ ટિ. ૧ આદિ

મૂત્ર ૫ ગાથા ૨૨ માં વીરશાસનની સ્તુતિ છે. આ ગાથા ચૂર્ણિકારે સ્વીકારી નથી, પણ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કૃત લઘુવૃત્તિમા તથા શ્રી મલયગિરિઆચાર્યકૃત વૃત્તિમાં આ ગાથાની વ્યાખ્યા છે, એટલે તેમના સામે આ ગાથા હતી જ તેમ જ આજે નન્દિસૂત્રની જે પ્રતિઓ મળે છે તેમા આ ગાથા વિદ્યમાન છે

સ્થવિરાવલિ (સૂત્ર ૬)

આવશ્યકનિર્ણયકૃતની ઉપલબ્ધ તાડપત્ર અને કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા નન્દિસૂત્રસ્થવિરાવલિની ૪૩ ગાથાઓ, પ્રક્ષિપ્ત સાત ગાથાઓ સાથે કુલ ૫૦ ગાથાઓ લખાયેલી જેવામા આવે છે પરંતુ આવશ્યકસૂત્રની ચૂર્ણિ કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ, શ્રી મલયગિરિસૂરિ, શ્રી તિલકાચાર્ય, શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ આદિ કૃત ટીકા-અવચૂર્ણિઓમા આ ગાથાઓ સ્વીકારવામાં આવી નથી; ફક્ત અચલગૃહીય આચાર્ય શ્રી માણિક્યશેખરસૂરિકૃત આવશ્યકસૂત્રની ટીપિકાવ્યાખ્યામા નન્દિસૂત્રસ્થવિરાવલિની મૂલ અને પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ એટલે કે કુલ ૫૦ ગાથાઓની વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે.

સ્થવિરાવલિ જટ્ટા સૂત્રની ૪૦ મી ગાથા આ પ્રમાણે છે

સુમુણિયણિચ્છાણિચ્છં સુમુણિયસુત્તવધારયં ણિચ્છં ।

વંદે હ લોહિચ્છ સઘ્માવુઘ્માવણાતચ્છ ॥ ૪૦ ॥

નન્દિસૂત્રની ૫૦ થી જ પ્રતિઓમા આ ગાથા આ પ્રમાણે જ ઉપલબ્ધ થાય છે ચૂર્ણ-ટીકાકારો પણ આ પ્રમાણેના ગાથાપાઠને અનુસરીને જ વ્યાખ્યા કરે છે શ્રી માણિક્યશેખરસૂરિએ આ ગાથાને આ પ્રમાણે સ્વીકારીને વ્યાખ્યા કરી છે

સુમુણિયણિચ્છાણિચ્છં સુમુણિયસુત્તવધારય વંદે ।

સઘ્માવુઘ્માવણયા તત્ત્વ લોહિચ્છામાણં ॥

અસ્તુ પ્રારભમા જણાવ્યા પ્રમાણે જૈન આગમોમાં વિસ્તૃત અને ક્રમબદ્ધ તેમ જ વિપ્રકીર્ણ રૂપે પાંચ જ્ઞાનને લગતી અનેકવિધ સમ-વિષમ તેમ જ વિશેષરૂપ સામગ્રી પ્રાપ્ત થતી હોવાથી વિદ્વાનો તેથી પણ સુપરિચિત રહે, એ માટે અમે 'નન્દિસૂત્રવિશેષ'ને નામે તે વસ્તુ અને તેના સ્થળોની નોંધ અથવા યાદી અહીં આપીએ છીએ—

સૂત્ર ૮

જાળં પચવિહ પળ્લત્તં ધ્યાદિ સૂત્ર અનુયોગદ્વારસૂત્રમા પહેલા સૂત્ર તરીકે અક્ષરશઃ છે

અધ્યાનાગસૂત્ર સ્થાન ૫, ઉં ૩, ૪૬૩ મુ સૂત્ર નદિસૂત્રના પ્રખુત સૂત્રના ભાવને મળતુ છે તે આ પ્રમાણે—

પચવિહે જાળે પં૦, તં—આભિણિવોહિયણાણે સુયણાણે ઓહિણાણે મળપજ્જવણાણે કેવલણાણે ।
સ્થાનાગસૂત્રમા અજ્ઞાનના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે—

અન્નાણે તિવિહે પં૦, તં—દેસડ્ઞણાણે સવ્વડ્ઞણાણે ભાવડ્ઞણાણે ।

(સ્થાનાગં સ્થાં ૩, ઉં ૩, સૂં ૧૮૭, પત્ર ૧૫૩)

અધ્યાનાગસૂત્રમા પાત્ર જ્ઞાનતુ સક્ષિત્તં ૨૫૫ આ પ્રમાણે છે—

દુવિહે નાળે પં૦, તં—પચ્ચક્ખે ચેવ પરોક્ખે ચેવ ૧ । પચ્ચક્ખે નાળે દુવિહે પન્નત્તે, તં—
કેવલનાળે ચેવ નોકેવલનાળે ચેવ ૨ । કેવલનાળે દુવિહે પં૦, તં—ભવત્થકેવલનાળે ચેવ સિદ્ધકેવલનાળે
ચેવ ૩ । ભવત્થકેવલનાળે દુવિહે પં૦, તં—સજોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ અજોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ
૪ । સજોગિભવત્થકેવલનાળે દુવિહે પં૦, તં—પદમસમયસજોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ અપદમસમય-
સજોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ, અહવા ચરિમસમયસજોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ અચરિમસમયસ-
જોગિભવત્થકેવલનાળે ચેવ ૫-૬ । એવ અજોગિભવત્થકેવલનાળે ૭-૮ । સિદ્ધકેવલનાળે દુવિહે
પં૦, તં—અળતરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ પરપરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ ૯ । અળતરસિદ્ધકેવલનાળે દુવિહે
પં૦, તં—એક્કાળતરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ અળેક્કાળતરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ ૧૦ । પરપરસિદ્ધકેવલનાળે
દુવિહે પં૦, તં—એક્કપરપરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ અળેક્કપરપરસિદ્ધકેવલનાળે ચેવ ૧૧ । જોકેવલનાળે
દુવિહે પં૦, તં—ઓહિણાળે ચેવ મળપજ્જવણાળે ચેવ ૧૨ । ઓહિણાળે દુવિહે પં૦, તં—ભવપચ્ચદ્દા
ચેવ જ્ઞાઓવસમિદ્દે ચેવ ૧૩ । ડોળ્હં ભવપચ્ચદ્દા પન્નત્તે, તં—દેવાળ ચેવ નેરદ્દયાળં ચેવ ૧૪ ।
ડોળ્હં જ્ઞાઓવસમિદ્દે પં૦, તં—મળ્લુસ્સાળ ચેવ પચ્ચિદ્ધિયતિરિક્ખજોણિયાળ ચેવ ૧૫ । મળપજ્જવણાળે
દુવિહે પં૦, તં—ઉજ્જમતિ ચેવ વિહમ્મતિ ચેવ ૧૬ । પરોક્ખે જાળે દુવિહે પન્નત્તે, તં—આભિણિવોહિ-
યણાળે ચેવ સુયનાળે ચેવ ૧૭ । આભિણિવોહિયણાળે દુવિહે પં૦, તં—સુયનિસ્સિદ્ધે ચેવ અસુયનિસ્સિદ્ધે
ચેવ ૧૮ । સુયનિસ્સિદ્ધે દુવિહે પં૦, તં—અત્થોગ્ગહે ચેવ વજ્જળોગ્ગહે ચેવ ૧૯ । અસુયનિસ્સિદ્ધે
વિ એમેવ ૨૦ । સુયનાળે દુવિહે પં૦, તં—અંગપવિદ્ધે ચેવ અગ્ગવાહિરે ચેવ ૨૧ । અગ્ગવાહિરે
દુવિહે પં૦, તં—આવસ્સદ્દે ચેવ આવસ્સયવદ્ધિરિત્તે ચેવ ૨૨ । આવસ્સયવતિરિત્તે દુવિહે પં૦, તં—કાલ્લિદ્દે
ચેવ ઉક્કાલિદ્દે ચેવ ૨૩ ।

(સ્થાનાગં સ્થાં ૨, ઉં ૧, સૂં ૭૧, પત્ર ૪૯)

સૂત્ર ૧૨

અવધિ, મન પર્યવ અને કેવલજ્ઞાન, આ ત્રણ નોમ્મન્દિયપ્રત્યક્ષજ્ઞાન ધરાવનાર આત્માઓને
અધ્યાનાગસૂત્રમા જિન, કેવલી અને અર્હત્ તરીકે જાણાયા છે—

તત્તો જિણા પં૦, તં—ઓહિણાળજિણે મળપજ્જવણાળજિણે કેવલણાળજિણે ૧ । તત્તો કેવલી
પં૦, તં—ઓહિનાળકેવલી મળપજ્જવણાળકેવલી કેવલનાળકેવલી ૨ । તત્તો અરહા પં૦, તં—
ઓહિનાળઅરહા મળપજ્જવણાળઅરહા કેવલનાળઅરહા ૩ ।

(સ્થાનાગં સ્થાં ૩, ઉં ૪, સૂં ૨૨૦, પત્ર ૧૭૪)

दस ठाणाइ छउमत्थे ण सव्वभावेणं न जाणति न पासति, त०—धम्मत्थिगात जाव वात (?), अयं जिणे भविस्सति वा ण वा भविस्सति, अयं सव्वदुक्खाणमतं करेस्सति वा ण वा करेस्सति, एताणि चेव उप्पन्नानाणदसणधरे अरहा जाव अयं सव्वदुक्खाणमतं करेस्सति वा ण वा करेस्सति ।

(स्थानाग० २था० १०, उ० ३, सू० ७५४, पत्र ५०५)

सूत्र १३

कतिविहा ण भते ! ओही पणत्ता ! गोयमा ! दुविहा ओही पणत्ता । त जहा—भवपच्चइया य खओवसमिया य । दोण्ह भवपच्चइया, त जहा—देवाण य णेरइयाण य । दोण्ह खओवसमिया, त जहा—मणूसाण पचेदियतिरिक्खजोणियाण य ।

(प्रज्ञापनासूत्र ५६ उ३, सू० १६८२, पृष्ठ ४१५)

कइविहे ण भते ! ओही पणत्ता ? गोयमा ! दुविहा पणत्ता—भवपच्चइए य खओवसमिए य, एव सव्वं ओहिपद भाणियव्व ।

‘कइविहे’ इत्यादि । अत्रावसरे प्रज्ञापनायाख्यस्त्रिशत्तम पदमन्यूनमव्येयमिति ।

(संभाषागमूत्र सू० १५३ अने टीका, पत्र १४५—४६)

सूत्र १४

छव्विहे ओहिणाणे पं०, तं०—आणुगामिते अणाणुगामिते वड्डमाणते हीयमाणते पडिवाती अपडिवाती ।

(स्थानाग० २था० ६, उ० ३, सू० ६२५, पत्र ३७०)

दोहि ठाणेहिं आया अधोलोम जाणइ पासइ, त०—समोहतेण चेव अप्पाणेणं आया अहेलोगं जाणइ पासइ, असमोहतेणं चेव अप्पाणेण आया अहेलोगं जाणइ पासइ १ । आधोहिसमोहतास-मोहतेण चेव अप्पाणेणं आया अहेलोगं जाणइ पासइ । एव तिरियलोगं २ उड्डलोगं ३ केवलकप्प लोम ४ । दोहि ठाणेहिं आया अधोलोगं जाणइ पासइ, त०—विउव्वितेण चेव अप्पाणेणं आता अधोलोम जाणइ पासइ, अविउव्वितेण चेव अप्पाणेण आता अधोलोगं जाणइ पासइ १ । एव तिरियलोगं ४ ।

(स्थानाग० २था० २, उ० २, सू० ८०)

स्थानागसूत्रमा सात प्रश्नाना विभगज्ञाननु २५३५ आ प्रभाषे छे ।

सत्तविहे विभगणाणे पं०, तं०—एगदिसिलोगाभिगमे १ पंचदिसिलोगाभिगमे २ किरियावरणे जीवे ३ मुदग्गे जीवे ४ अमुदग्गे जीवे ५ रूपी जीवे ६ सव्वमिणं जीवा ७ । तत्थ खलु इमे पदमे विभगणाणे—जया ण तहारुवस्स समणस्स वा माहणस्स वा विभगणाणे समुप्पज्जति, से ण तेण विभगणाणेणं समुप्पन्नेणं पासति पातीणं वा पडीण वा दाहिण वा उदीणं वा उड्डं वा जाव सोहम्मे कप्पे, तस्स णमेवं भवति—अत्थि णं मम अतिसेसे णाण-दसणे समुप्पन्ने एगदिसि लोमाभिगमे, सतेगतिया समणा वा माहणा वा एवमाहसु पंचदिसि लोमाभिगमे, जे ते एवमाहसु मिच्छ ते एवमाहसु, पदमे विभगणाणे १ । अहावरे दोचे विभगणाणे—जता ण तहारुवस्स समणस्स वा माहणस्स वा विभगणाणे समुप्पज्जति, से णं तेणं विभगणाणेणं समुप्पन्नेणं पासति पातीणं वा पडीणं वा दाहिणं वा उदीणं वा उड्डं वा जाव सोहम्मे कप्पे, तस्स णमेवं भवति—अत्थि णं मम अतिसेसे णाण-दसणे समुप्पन्ने पंचदिसि लोमाभिगमे, सतेगतिता समणा वा माहणा वा एवमाहसु-

એગદ્વિસિ લોયાભિગમે, જે તે એવમાહસુ મિચ્છ તે એવમાહસુ, દોષે વિભગનાળે ૨ । અહાવરે તચ્ચે વિભગનાળે—જયા ણ તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભગનાળે સમુપ્પજ્જતિ, સે ણ તેણં વિભગનાળે સમુપ્પન્નેણ પાસતિ પાળે અતિવાતેમાળે મુસ વતેમાળે અદિન્નમાદિતમાળે મેહુણ પડિસેવ-માળે પરિગ્ગહ પરિગિપ્પમાળે રાઙ્ગમોયણ મુંજમાળે વા પાવ ચ ણં કમ્મ કીરમાણ ણો પાસતિ, તસ્સ ણમેવ ભવતિ—અત્થિ ણ મમ અતિસેસે ણાળ-દસણે સમુપ્પન્ને કિરિતાવરણે જીવે, સતેગતિતા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ—નો કિરિતાવરણે જીવે, જે તે એવમાહસુ મિચ્છં તે એવમાહસુ, તચ્ચે વિભગનાળે ૩ । અહાવરે ચઠથે વિભગનાળે—જયા ણ તથારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા જાવ સમુપ્પજ્જતિ, સે ણં તેણ વિભગનાળે સમુપ્પન્નેણં દેવામેવ પાસતિ, બાહિરડબ્બતરતે પોગ્ગલે પરિતાદિતિત્તા પુદેગત્ત ણાણત્ત ફુસિયા ફુરેત્તા ફુટ્ઠિત્તા વિકુલ્લિત્તા ણ વિકુલ્લિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તણ. તસ્સ ણમેવ ભવતિ—અત્થિ ણ મમ અતિસેસે ણાળ-દસણે સમુપ્પન્ને મુદગ્ગે જીવે, સતેગતિતા સમણા વા માહણા વા એવમાહસુ—અમુદગ્ગે જીવે, જે તે એવમાહંસુ મિચ્છ તે એવમાહસુ, ચઠથે વિભગનાળે ૪ । અહાવરે પચમે વિભગનાળે—જયા ણ તથારૂવસ્સ સમણસ્સ જાવ સમુપ્પજ્જતિ, સે ણ તેણ વિભગનાળે સમુપ્પન્નેણ દેવામેવ પાસતિ બાહિરડબ્બતરણ પોગ્ગલણ અપરિતાદિતિત્તા પુદેગત્ત ણાણત્ત જાવ વિઙ્ગલિત્તા ણ ચિટ્ઠિત્તે, તસ્સ ણમેવ ભવતિ—અત્થિ જાવ સમુપ્પન્ને અમુદગ્ગે જીવે, સતેગતિતા સમણા વા માહણા વા એવમાહસુ—મુદગ્ગે જીવે, જે તે એવમાહસુ મિચ્છ તે એવમાહંસુ, પંચમે વિભગનાળે ૫ । અહાવરે છઠે વિભગનાળે—જયા ણ તથારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા જાવ સમુપ્પજ્જતિ, સે ણ તેણ વિભગનાળે સમુપ્પન્નેણ દેવામેવ પાસતિ, બાહિરડબ્બતરતે પોગ્ગલે પરિતાદિતિત્તા વા અપરિ-યાદિતિત્તા વા પુદેગત્ત ણાણત્તં ફુસેત્તા જાવ વિકુલ્લિત્તા ણ ચિટ્ઠિત્તે, તસ્સ ણમેવ ભવતિ—અત્થિ ણ મમ અતિસેસે ણાળ-દસણે સમુપ્પન્ને રૂવી જીવે, સતેગતિતા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ—અરૂવી જીવે, જે તે એવમાહસુ મિચ્છ તે એવમાહસુ, ડઠે વિભગનાળે ૬ । અહાવરે સત્તમે વિભગનાળે—જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભગનાળે સમુપ્પજ્જતિ, સે ણ તેણ વિભગનાળે સમુપ્પન્નેણ પાસદ્દ સુહુમેણ વાયુકાતેણ ફુડ પોગ્ગલકાય એતત વેતત ચલત ખુબ્બત પદત ઘટ્ઠત ડવીરેત ત ત ભાવ પરિણમત, તરસ ણમેવ ભવતિ—અત્થિ ણ મમ અતિસેસે ણાળ-દસણે સમુપ્પન્ને સવ્વમિણ જીવા, સતેગતિતા સમણા વા માહણા વા એવમાહસુ—જીવા ચેવ અજીવા ચેવ, જે તે એવમાહસુ મિચ્છ તે એવમાહંસુ, તસ્સ ણમિમે ત્તારિ જીવનિકાયા ણો સમુવગતા ભવતિ, ત—પુદવિકાઙ્ગયા આડં તેડં વાડકાઙ્ગયા, ઇચ્છેતેહિં ચડહિં જીવનિકાણિં મિચ્છાદંડ પવત્તેહ, સત્તમે વિભગનાળે ૭ ।

(સ્થાનાગં ૨૫ાં ૭, ઉં ૩, સૂં ૫૪૨, ૫૩ ૩૮૨-૮૩)

સૂત્ર ૪૭

સ્થાનાગસૂત્રમા બુદ્ધિ-મતિના પ્રકારો આ પ્રમાણે છે

ચઠવ્વિહા બુદ્ધી ૫૦, ત—ઉપ્પત્તિતા વેણતિતા કમ્મિયા પારિણમિયા । ચઠવ્વિધા મર્ઈ ૫૦, ત—ઉગ્ગહમતી રૂંહામતી અવાયમતી ધારણામતી । અથવા ચઠવ્વિહા મતી ૫૦, ત—અરજરોદગસમાણા વિયરોદયસમાણા સરોદગસમાણા સાગરોદગસમાણા ।

(સ્થાનાગં ૨૫ાં ૪, ઉં ૪, સૂં ૩૬૪, ૫૩ ૨૮૧)

સૂત્ર ૪૮ થી ૫૪

સ્થાનાગસૂત્રમા અવગ્રહ, ઇહિ, અપાથ અને ધારણાના ભેદ પ્રકારાતે આ પ્રમાણે પણ મળે છે

છવ્વિહા ડગ્ગામતી ૫૦, ત૦-લિપ્પમોગિન્હતિ વહુમોગિન્હતિ વહુવિધમોગિન્હતિ હુવમોગિન્હતિ અણિસ્સિયમોગિન્હતિ અસંદિદ્ધમોગિન્હતિ । છવ્વિહા ઈંહામતી ૫૦, ત૦-લિપ્પમીહતિ વહુમીહતિ જાવ અસંદિદ્ધમીહતિ । છવ્વિહા અવાયમતી ૫૦, ત૦-લિપ્પમવેતિ જાવ અસંદિદ્ધં અવેતિ । છવ્વિધા ધારણા ૫૦, ત૦-વહુ ધારેદ્ધ વહુવિહ ધારેદ્ધ પોરાણ ધારેતિ દુદ્ધર ધારેતિ અણિસ્સિત ધારેતિ અસંદિદ્ધ ધારેતિ ।

(સ્થાનાગ૦ સ્થા૦ ૬, ઉ૦ ૩, સુ૦ ૫૧૦)

સૂત્ર ૫૧

આમિણિબોહિયણાણસ્સ ૫૦, ત૦-સોહંદિયઅત્યોગહે જાવ નોહંદિયઅત્યોગહે ।

(સ્થાનાગ૦ સ્થા૦ ૬, ઉ૦ ૩, સુ૦ ૬૨૫, ૫૩ ૩૭૦)

છવ્વિહે અત્યુગહે ૫૦, ત૦-સોહંદિયઅત્યુગહે ચક્કુહંદિયઅત્યુગહે ઘાણિદિયઅત્યુગહે જિહ્મિદિયઅત્યુગહે ફાસિંદિયઅત્યુગહે નોહંદિયઅત્યુગહે ।

(સમવાયાગસૂત્ર સમ૦ ૬, ૫૩ ૧૧)

સૂત્ર ૬૮-૭૦

આ ત્રણ સૂત્રોમા કાલિકોપદેશ, હેતુપદેશ અને દૃષ્ટિવાદોપદેશ એમ ત્રણ પ્રકારના સંનિશ્રુતની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે કરતા શુદ્ધ પ્રકારની વ્યાખ્યા આવશ્યકચૂર્ણિકારે કરી છે આવશ્યકચૂર્ણિકારને પાઠ કરતા જૈનશાસ્ત્રમાં સર્વત્ર નન્દિસૂત્રપ્રકારની વ્યાખ્યાને જ સ્થાન મળ્યું છે અને વ્યાખ્યાપ્રકારોની વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં લેતા એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે—નન્દિસૂત્રપ્રકાર મતિજ્ઞાનને લક્ષમાં રાખીને સંનિપદની વ્યાખ્યા કરે છે, જ્યાં આવશ્યકચૂર્ણિકાર શ્રુતજ્ઞાનને લક્ષમાં રાખીને સંનિપદની વ્યાખ્યા કરે છે આવશ્યકચૂર્ણિકાર પાઠ આ પ્રમાણે છે

इयाणि सण्णिसुय भण्णति—सण्णी णाम जो सजाणति, ईहाऽपोहादिगुणजुत्तो त्ति वुत्तं भवति, तस्स ज सुत त सण्णिसुत भण्णति त च तिविह, त जहा—कालिओवदेसेण १ हेतुगोवदेसेण २ दिट्ठिवाहओवदेसेण ३ ति । तत्थ कालिओवदेसो णाम जो सज्झाओ कालनियमेण पट्ठिज्जति सो कालिओ भण्णति, तस्स उवदेसो कालिओवएसो, तेण जस्स अत्थि ईहाऽवूहा मग्गणा य गवेसणा सो कालिओवदेसेण सण्णी भण्णति । सो पुण सण्णी सह सोऊण तस्स अत्थं ईहितुकामो अणंतपदेसिए खंवे मणपाउग्गे अणंतं कायजोगेण वेत्तु मणयति, ततो तस्स सण्णिणो जहा चक्खुसामत्थजुत्तस्स पुरिसस्स पगाससजुत्ते रुवे उवल्लदी भवति एव तस्स वि सोहदियाईहि पंचहि मणेण य जुत्तस्स सह सोऊण अत्थोवल्लदी भवति, से चं कालिओवदेसेण सण्णिसुतं भण्णति १ । इयाणि हेउगोवएसेण सण्णिसुत भण्णति—तत्थ हेउगोवएसो त्ति वा कारणोवएसो त्ति वा फरणोवएसो त्ति वा एगद्धा । सो य हेउगोवएसो गोविंदणिज्जुत्तिमादितो, तग्गि मणिते जस्स अभिसधारणपुव्विया करणसत्ती अत्थि सो सन्नी लब्धमति अभिसंधारणपुव्विया णाम मणसा पुव्वपर सचित्तिऊण जा पवित्ती निवित्ती वा सा अभिसधारणपुव्विगा करणसत्ती भण्णति, सा य जेसिं अत्थि ते जीवा ज सहं सोऊण वुज्झति तं हेउगोवएसेण सण्णिसुयं भण्णति २ । इयाणि दिट्ठिवाहओवदेसेण सण्णिसुय भण्णति—तत्थ दिट्ठिवाओ चोदस पुव्वणि, तस्स उवदेसो दिट्ठिवाओवदेसो तेण, जेहि कम्मोहिं सण्णिभावो आवरितो तेसि केसिंचि खाएण केसिंचि उवसमेणं सण्णिभावो लब्धमति, सो य सण्णी जं सहं सुणेति सुणित्ता य पुव्वावर वुज्झति तं दिट्ठिवाहओवदेसेण सण्णिसुयं भण्णति ३ । से चं सन्निसुतं ।

इयाणि कालिय-हेतुय-दिट्ठिवाइओवदेसेण चेव असणिसुय भण्णइ। तत्थ कालिओवएसेण जहा—जस्स णत्थि ईहाऽवूहा मग्गणा गवेसणा सो असन्नी भवति, तस्स य सद् सोऊण अव्वत्ता अत्थोवलद्धी भवति। कह १, जहा पित्तमुच्छियस्स मज्जाईहिं वा दव्वेहिं मत्तस्स, जहा य से सद्दविस-ओवलद्धी अव्वत्ता ख्व-गध-रस-फासाण वि जा अत्थोवलद्धी सा वि अव्वत्ता चेव भवति, से त्त कालिओवएसेण असन्निसुयं १। इयाणि हेउगोवएसेण असन्निसुय—जस्स ण अभिसधारण-पुव्विया करणसत्ती णत्थि सो असन्नी भवति, सो य तीए तहाविहाए सत्तीए अभावेण जं सद्दादि अत्थ उवलभति, त अव्वत्त उवलभति से त्तं हेउगोवदेसेणं असणिसुयं २। इयाणि दिट्ठिवादिओवएसेण असणिसुयं भण्णति, तं जहा—अत्थि ते असणिणो वेइदियाई जेसिं असणिसुतावरणकम्मोदएण सोयव्वयलद्धी चेव णत्थि, केसिंचि पुण असन्नीणं पचेदियाण सोइदियावरणरस कम्मस्स खओवसमेण असणिसुयलद्धी भवति, तेसि पि जा सद्दादिसु अत्थेसु उवलभियध्वएसु लद्धी सा वि अव्वत्ता चेव, से त्त दिट्ठिवाइओवदेसेणं असणिसुयं भण्णति ३। एय च असणिसुत असणिपच्चिदिअं पडुच्च एवं भणिय। एगिदिय-वेइदिय-तेइदिय-चउरिदियाण य मइ-सुयाणि अण्णोण्णाणुगयाणि त्ति काउं तेसिं पि तिविहेण वि कालिग-हेउग-दिट्ठिवादिओवदेसेण सणिसुय-असणिसुयाण तुल्ले वि जीवभावेत्ते को पतिविसेसो? आयरिओ आह—जहा तुल्ले लोहभावे जा तिण्हया चक्करयणस्स तओ बहुगुणपरिहीणा पिडलोहसत्थस्स, तओ परिहीणतरा अपिडलोहसत्थस्स, एव जा सण्णीणं इदिओवलद्धी सा बहुगुणपरिहीणा असन्निपच्चिदियाण, ततो बहुगुणपरिहीणा जहाणुकमेण चतुरिदिय-तेइदिय-वेइदिय-एगेदियाण ति। से त्तं असणिसुत।

अण्णे पुण—सामण्णेण जस्स णं ईहाऽपोह-मग्गण-गवेसणा अत्थि से सण्णी लब्भइ, जस्स णत्थि से असण्णी, से त कालिओवएसेणं १। जस्स ण अभिसधारणपुव्विका करणसत्ती से सण्णी लब्भइ, जस्स णत्थि सो अस्सण्णी से तं हेतु २। सणिसुयस्स खओवसमेण सण्णी असणिसुयस्स खओवसमेण असण्णी, से त्त दिट्ठिवाइओवदेसेणं ३। से त्त सणिसुत, से त्त असणिसुत ४।

(આવશ્યકચૂર્ણિ, પૂર્વભાગ, પત્ર ૩૦-૩૨)

સૂત્ર ૭૨ [૧]

આ સૂત્રમા આવતા મિથ્યા શ્રુતના બધા જ નામો અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૪૯ મા સૂત્રમાં (૫૦ ૬૮) લૌકિક ભાવશ્રુતના વ્યાખ્યાનમાં છે

સૂત્ર ૮૧-૮૬

આ સૂત્રમા આવતા અગત્યાલ શ્રુતના બધાં જ નામો પાક્ષિકસૂત્રના સૂત્રકીર્તનવિભાગમા છે

સૂત્ર ૮૩

નન્દિસૂત્ર તેમ જ પાક્ષિકસૂત્રના સૂત્રકીર્તનવિભાગમા સૂરપણ્ણત્તિને ઉત્કાલિકશ્રુત તરીકે જણાવેલ છે, જ્યારે સ્થાનાગસૂત્રમા સૂરપણ્ણત્તિને કાલિક જણાવી છે—

તઓ પન્નત્તીઓ કાલેણ અહિજ્જતિ, તં—ચંદપન્નત્તી સૂરપન્નત્તી દીવસાગરપણ્ણત્તી।

(સ્થાનાગ ૦ સ્થા ૦ ૩, ઉ ૧, સૂત્ર ૧૫૨, પત્ર ૧૨૬)

તથા નન્દિસૂત્ર અને પાક્ષિકસૂત્રમા જંબુદીવપણ્ણત્તિને કાલિક શ્રુત તરીકે ઓળખાવી છે, જ્યારે સ્થાનાગસૂત્રમા તેનું નામ જ નથી; પરંતુ ‘ચાર પ્રજાસિસૂત્રો અગત્યાલ છે’ એવું એક સૂત્ર છે—

चत्तारि पन्नत्तीओ अंगवाहिरियातो प०, त०—चंदपन्नत्ती सरपन्नत्ती जंबुदीवपन्नत्ती दीवसागर-
पन्नत्ती ।

(स्थानाग० स्था० ४, उ० १, सूत्र २७७, पत्र २०५)

सूत्र ८४

छत्तीस उत्तरज्जयणा प०, तं०—विणयसुय १ परीसहो २ चाउरगिज ३ असखय ४ अकाममर-
गिज ५ पुरिसविज्जा ६ उरविज्जं ७ काविलियं ८ नमिपव्वज्जा ९ दुमपत्तयं १० बहुसुयपूजा ११
हरिएसिज १२ चित्तसभूयं १३ उसुयारिज १४ सभिव्वसुं १५ समाहिठाणाइं १६ पावसमणिजं १७
सज्जज्जं १८ मियचारिया १९ अणाहपव्वज्जा २० समुद्दपालिजं २१ रहनेमिजं २२ गोयमकेसिज २३
समितीओ २४ जन्नतिज २५ सामायारी २६ खलुकिजं २७ मोक्खमग्गइं २८ अप्पमाओ २९
तवोमग्गो ३० चरणविही ३१ पमायटाणाइं ३२ कम्मपयडी ३३ लेसज्जयणं ३४ अणगारमग्गो ३५
जीवाजीवविमत्ती य ३६ ।

(संभवायागसूत्र सभ० ३६, पत्र ६४)

छव्वीस दसा-कप्प-ववहाराण उद्देसणकाला पं०, तं०—दस दसाण, छ कप्पस्स, दस ववहारस्स ।

(संभवायागसूत्र सभ० २६, पत्र ४५)

तेणं कालेण तेण समएण कप्परस समोसरण णेयव्वं जाव गणहरा सावच्चा णिरवच्चा वोच्छिण्णा ।

टीका—‘कप्पस्स समोसरण नेयव्वं’ति इहावसरे कल्पभाष्यक्रमेण समवसरणवक्तव्यताऽव्येया,
सा चावश्यकोक्ताया न व्यतिरिच्यते, वाचनान्तरे तु पर्युषणाकल्पोक्तक्रमेणेत्यभिहितम्, क्रियदूर-
मित्याह—‘जाव गणे’त्यादि, तत्र गणधरः पञ्चमः सुधर्माख्यः सापत्यः, शेषा निरपत्याः—अविद्य-
मानशिष्यसन्ततय इत्यर्थः । ‘वोच्छिन्न’ति सिद्धा इति, तथाहि—

परिनिव्वुया गणहरा जीयते नायए नव जणा उ ।

इदंभूई सुहम्मे य रायगिहे निव्वुए वीरे ॥ १ ॥ त्ति ।

(संभवायाग० सूत्र १५७, अने टीका, पत्र १५०, १५७)

चोयालीस अज्झयणा इसिभासिया दियलोगचुयाभासिया पं० ।

(संभवायाग० सभ० ४४, पत्र ६८)

अट्ठावीसविहे आयारपक्कपे प०, त०—मासिया आरोवणा ६ सपचराई मासिया आरोवणा ७
सदसराइमासिया आरोवणा ८ [सपणरसरातमासिया आरोवणा ९ सवीसतिराइमासिया आरोवणा १०
सपचवीसरायमासियारोवणा ११] एवं चेव दोमासिया आरोवणा १२ सपंचराई दोमासिया आरोवणा०
१३—१७, एवं तिमासिया आरोवणा १८—२३, चउमासिया आरोवणा २४ उवघाइया आरोवणा
२५ अणुवघाइया आरोवणा २६ कसिणा आरोवणा २७ अकसिणा आरोवणा २८ एताव ताव
आयारपक्कपे एताव ताव आयरियव्वे ।

(संभवायाग० सभ० २८, पत्र ४७)

खुड्डियाए णं विमाणपविमत्तीए पढमे वग्गे सत्ततीस उद्देसणकाला प० ।

(संभवायाग० सभ० ३७, पत्र ६५)

खुड्डियाए ण विमाणपविमत्तीए बित्तिए वग्गे अट्ठतीस उद्देसणकाला प० ।

(संभवायाग० सभ० ३८, पत्र, ६५)

खुड्डियाए ण विमाणपविभत्तीए तइए वग्गे चत्तालीस उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४०, पत्र ६६)

महह्रियाए ण विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे एकचत्तालीसं उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४१, पत्र ६६)

महह्रियाए ण विमाणपविभत्तीए वितिए वग्गे बायान्नीस उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४२, पत्र ६७)

महह्रियाए ण विमाणपविभत्तीए तइए वग्गे तेयालीस उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४३, पत्र ६८)

महह्रियाए ण विमाणपविभत्तीए चउत्थे वग्गे चोयालीस उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४४, पत्र ६८)

महह्रियाए ण विमाणपविभत्तीए पंचमे वग्गे पणयालीस उद्देसणकाला प० ।

(सभवायाग० सभ० ४५, पत्र ६९)

सूत्र ८६-११८

द्वादशांगीनु २५३५ पल्लुवता आ ७ सूत्रो नञ्जवा अथवा सामान्य इरेक्षर साथे लगलग
अक्षरश ३७ शिखाय ते रीते सभवायागसूत्रभा द्वादशांगगण्ठिपिट्ठ३५ लेवाभा अथवा सधरवाभा
आल्या छे शुओ सभवायाग० सूत्र १३६ थी १४८, पत्र १०६ थी १३२

सूत्र ८७

आयारस्स ण भगवओ सच्चूलिआयस्स पणवीस अज्झयणा प०, त०—

सत्थपरिण्णा १ लोगविजओ २ सीओसणीअ ३ सम्मत्त ४ ।

आवति ५ धुय ६ विमोहो ७ उवहाणसुय ८ महपरिण्णा ९ ॥ १ ॥

पिंडेसण १० सिजिरिया ११-१२ भासज्जायणा १३ य वत्थ-पाएत्ता १४-१५ ।

उग्गहपडिमा १६ सत्तिक्कसत्तया २३ भावण २४ विमुत्ती २५ ॥ २ ॥

निसीहज्झयणं पणवीसइम (१ छव्वीसइम) ।

(सभवायाग० सभ० २५, पत्र ४४)

नव ब्रंभचेरा प०, त०—

सत्थपरिण्णा १ लोगविजओ २ सीओसणीअ ३ सम्मत्त ४ ।

आवंति ५ धुत ६ विमोहो ७ उवहाणसुय ८ महपरिण्णा ९ ॥ १ ॥

(सभवायाग० सभ० ६, पत्र १४)

आयारस्स ण भगवओ सच्चूलिआयस्स अट्टारस पयसहस्साइं पयग्गेण पण्णत्ताइ ।

टीका—तथा 'आचारस्य' प्रथमाङ्गस्य 'सच्चूलिकाकस्य' चूडासमन्वितस्य, तस्य हि
पिण्डैषणाद्याः पञ्च चूलाः द्वितीयश्रुतस्कन्धात्मिकाः, स च नवब्रह्मचर्याभिधानाध्ययनात्मकप्रथमश्रुत-
स्कन्धरूपः, तस्यैव चेद प्रमाणम्, न चूलानाम् । यदाह—

नवब्रंभचेरमइओ अट्टारसपयसहस्सिओ वेओ ।

हवइ य सपचचूलो बहु-बहुतरओ पयग्गेण ॥ १ ॥ ति ।

यच्च सचूलिकाकस्येति विशेषण तत् तरय चूलिकासत्ताप्रतिपादनार्थम्, न तु पदप्रमाणा-
भिधानार्थम्। यतोऽवाचि नन्दीटीकाकृता — “अट्टारसपयसहरसाणि पुण पदमसुयक्खधस्स नवव-
भचेरमइयस्स पमाण, विचित्ताणि य सुत्ताणि गुरुवएसओ तेसिं अत्थो जाणियव्वो त्ति” [नन्दीहरि-
भट्टीया वृत्ति पत्र ७६]। पदसहस्राणीह यत्रार्थोपलब्धिस्तत् पदम्। ‘पदात्रेण’ इति पदपरिमाणेन।

(संभवायाग० संभ० १८, पत्र ३५-३६)

आयारस्स ण भगवओ सचूलियागस्स पचासीई उद्देसणकाला प०।

टीका—तत्र ‘आचाररय’ प्रथमाङ्गस्य नवाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपस्य ‘सचूलिया-
गस्स’ इति द्वितीये हि तस्य श्रुतस्कन्धे पञ्च चूलिकाः तासु च पञ्चमी निशीथारख्येह न गृह्यते
भिन्नप्रथानरूपत्वात् तस्याः, तदन्याश्रितस्य, तासु च प्रथम-द्वितीये सप्तसप्ताध्ययनात्मिके तृतीय-
चतुर्थ्यावैकैकाध्ययनात्मिके, तदेव सह चूलिकाभिर्वर्तत इति सचूलिकाकस्तस्य पञ्चाशीतिरुद्देशनकाला
भवन्तीति, प्रत्यव्ययनं उद्देशकानामेतावत्सङ्ख्यात्वात्, तथाहि—प्रथमश्रुतस्कन्धे नवस्वध्ययनेषु क्रमेण सप्त
७ पट् १३ चत्वारः १७ चत्वारः २१ पट् २७ पञ्च ३२ अष्ट ४० चत्वारः ४४ सप्त ५१ चेति,
द्वितीयश्रुतस्कन्धे तु प्रथमचूलाया सप्तस्वध्ययनेषु क्रमेण एकादश ६२ त्रयः ६५ त्रयः ६८ चतुर्षु द्वौ
द्वौ ७६ द्वितीयाया सप्तैकसराण्यध्ययनानि ८३ एवं तृतीयैकाध्ययनात्मिका ८४ एव चतुर्थ्यपीति ८५
सर्वमीदृशे पञ्चाशीतिरिति।

(संभवायाग० संभ० ८५, पत्र ८२)

तिण्हं गणिपिडगाणं आयारचूलियावजाण सत्तावन्न अज्झयणा प०, तं—आयारे स्यगडे टाणे।

टीका—‘गणिपिडगाण’ इति गणिनः—आचार्यस्य पिटकानीव पिटकानि—सर्वस्वभाजनानीति
गणिपिटकानि तेषाम्। आचारस्य—श्रुतस्कन्धद्वयरूपस्य प्रथमाङ्गस्य चूलिका—सर्वान्तिममध्ययनं
विमुक्त्यभिधानमाचारचूलिका तद्वर्जानाम्। तत्राचारे प्रथमश्रुतस्कन्धे नवाध्ययनानि, द्वितीये
पोडश, निशीथाध्ययनस्य प्रस्थानान्तरत्वेनेहानाश्रयणात्, पोडशाना मध्ये एकस्य आचारचूलिकेति
परिहृतत्वात्, शेषाणि पञ्चदश, सूत्रकृते द्वितीयाङ्गे प्रथमश्रुतस्कन्धे पोडश, द्वितीये सप्त, स्थानाङ्गे
दशेत्येव सप्तपञ्चाशदिति।

(संभवायाग० संभ० ५७, पत्र ७३)

से एवणाया एवविण्णाया एव चरणकरणपरुवणया आघविज्जति पण्णविज्जति परुविज्जति ढसि-
ज्जति निदसिज्जति उवदसिज्जति।

टीका—‘से एव’ इत्यादि स इत्याचाराङ्गग्राहको गृह्यते, ‘एवआय’ इति अरिमन् भावतः
सम्यगधीते सत्येवमात्मा भवति, तदुक्तक्रियापरिणामाव्यतिरेकात् स एव भवतीत्यर्थः। इदं च सूत्रं
पुस्तकेषु न दृष्टं नन्वा तु दृश्यते इतीह व्याख्यातमिति।

(संभवायाग० सूत्र १३६, पत्र १०७, १०८)

सूत्र ८८

तेवीस स्यगडज्जयणा प०, तं—समए १ वेतालिए २ उवसग्गपरिण्णा ३ थीपरिण्णा ४ नरय-
विभत्ती ५ महावीरथुई ६ कुसीलपरिभासिए ७ विरिए ८ धम्मे ९ समाही १० मग्गे ११ समोसरणे
१२ आहत्तहिए १३ गये १४ जमईए १५ गाथा १६ पुडरोए १७ किरियाठाणा १८ आहारपरिण्णा
१९ अपच्चक्खाणकिरिया २० अणगारसुय २१ अद्दइज्जं २२ णालदइज्जं २३।

(संभवायाग० संभ० २३)

સોલસ ય ગાહામોલસગા ૫૦, ત૦—સમ ૧ વેયાલિ ૨ ઉવસગપરિન્ના ૩ હૃત્થીપરિન્ના ૪ નિરયવિમત્તી ૫ મહાવીરથુર્દ ૬ કુસીલપરિમાસિ ૭ વીરિ ૮ ધમ્મે ૯ સમાહી ૧૦ મગ્ગે ૧૧ સમોસરણે ૧૨ આહાતહિ ૧૩ ગથે ૧૪ જમર્ડે ૧૫ ગાહાસોલસમે સોલસમે ૧૬ ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૧૬, પત્ર ૨૫)

તેયાલીસ કમ્મવિવાગજ્ઞયણા ૫૦ ।

ટીકા—‘કમ્મવિવાગજ્ઞયણ’ત્તિ કર્મણઃ—પુણ્યપાપાત્મકસ્ય વિપાકઃ—ફલ તત્પ્રતિપાદકાન્ય-ધ્યયનાનિ કર્મવિપાકાધ્યયનાનિ । એતાનિ ચ એકાદશાઙ્ગ-દ્વિતીયાઙ્ગયોઃ સમ્ભાવ્યન્તિ હતિ ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૪૩, પત્ર ૬૮)

વિવાહપન્નત્તી ૭ ભગવતી ૭ ચરુસી ૭ પયસહસ્સા પદગ્ગે ૫૦ ।

ટીકા—તથા વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞત્યા ભગવત્યા ચતુરશીતિઃ પદસહસ્તાણિ ‘પદાગ્રેણ’ પદપરિમાણેન । હૃદ્ય ચ યજ્ઞાર્થોપલબ્ધિસ્તત્ પદમ્ । મતાન્તરે તુ અષ્ટાદશપદસહસ્રપરિમાણત્વાદાચારસ્ય એતદ્વિગુણત્વાચ્ચ શેષાઙ્ગાના વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞસિદ્ધે લક્ષે અષ્ટાશીતિશ્ચ સહસ્તાણિ પદાના ભવતીતિ ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૮૪, પત્ર ૯૦)

સૂત્ર ૯૧

વિવાહપન્નત્તી ૭ એકાસીતિ મહાજુમ્મપયા ૫૦ ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૮૧, પત્ર ૮૮)

સૂત્ર ૯૨

એરૂણવીસ ણાયજ્ઞયણા ૫૦ ત૦—

ઉક્કલિત્તણા ૧ સઘાડે ૨ અડે ૩ કુમ્મે ૪ ય સેલ ૫ ।

તુવે ૬ ય રોહિણી ૭ મહી ૮ માગદી ૯ ચદિમા ૧૦ તિ ય ॥ ૧ ॥

દાવદ્દવે ૧૧ ઉદગણાતે ૧૨ મહુક્કો ૧૩ તેતલી ૧૪ હ ય ।

નદિફલે ૧૫ અવરક્કા ૧૬ આહ્ણે ૧૭ સુસમા ૧૮ હ ય ॥ ૨ ॥

અવરે ય પોંડરી ૧૯ ણા ૨૦ એરૂણવીસમે ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૧૯, પત્ર ૩૬)

સૂત્ર ૯૩

સ્થાનાગસૂત્રમા દશ દશાસૂત્રો જણુવ્યા છે, જેમાં ઉવાસગદસાઓ આત્તિ અગઆગમોનો પણ સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે, પરંતુ એ અગઆગમોનો ઉલ્લેખ ઉલ્કમથી કર્યો છે વિવાગદસાઓનું નામ જે પળ્હાવાગરણદસાઓના પછી જોઈએ તેને બદલે તેને કમ્મવિવાગદસાઓના નામથી સૌપહેલું મૂક્યું છે તેમ જ આચારદસાઓનું નામ અણુત્તરોવવાઈયદસાઓ અને પળ્હાવાગરણદસાઓના વચ્ચે મૂક્યું છે

દસ દસાઓ ૫૦, ત૦—કમ્મવિવાગદસાઓ ૧ ઉવાસગદસાઓ ૨ અતગડદસાઓ ૩ અણુત્તરોવવાઈયદસાઓ ૪ આચારદસાઓ ૫ પળ્હાવાગરણદસાઓ ૬ વધદસાઓ ૭ દ્રોગિદ્ધિદસાઓ ૮ વીહદસાઓ ૯ સલ્લેવિતદસાઓ ૧૦ ।

આ સં. ૪

कम्मविवागदसाण दस अज्झयणा पं०, तं०—

मियापुत्ते १ त गोत्तासे २ अंडे ३ सगडे त्ति यावरे ४
माहणे णंदिसेणे ५ त सोरिय त्ति ६ उदुंवरे ७ ॥ १ ॥
सहसुद्दाहे ८ आमलते ९ कुमारे लेच्छती १० इति १ ।

उवासगदसाण दस अज्झयणा पं०, तं०—

आणंदे १ कामदेवे २ अ गाहावति चूलणीपिता ३ ।
सुरादेवे ४ चुल्लसतते ५ गाहावति कुंडकोलिते ६ ॥ १ ॥
सद्दालपुत्ते ७ महासतते ८ णदिणीपिया ९ सालतियापिता १० । २ ।

अंतगडदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—

णमि १ मातगे २ सोमिले ३ रामगुत्ते ४ सुदंसणे ५ चेव ।
जमाली ६ त भगाली ७ त किकिमे ८ पल्लते ९ ति य ॥ १ ॥
फाले अंबडपुत्ते १० त एमेते दस आहिता । ३ ।
अणुत्तरोववातियदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—
इसिदासे १ य धण्णे २ त सुणक्खत्ते ३ य कातिते ४ ।
सद्दण्णे ५ सालिभद्दे ६ त आणंदे ७ तेतली ८ ति य ॥ १ ॥
दसन्नभद्दे ९ अतिमुत्ते १० एमेते दस आहिया । ४ ।

आयारदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—वीसं असमाहिट्ठाणा १ एगवीसं सवल २ तेत्तीसं
आसायणातो ३ अट्टविहा गणिसपया ४ दस चित्तसमाहिट्ठाणा ५ एगारस उवासगपडिमातो ६ वारस
भिक्षुपडिमातो ७ पजोसवणाकापो ८ तीस मोहणिज्झणा ९ आज्ञाट्ठाण १० । ५ ।

पण्हावागरणदसाण दस अज्झयणा पं०, तं०—उवमा १ सखा २ इसिभासियाइं ३ आयरिय-
मासिताइं ४ महावीरभासिआइं ५ खोमगपसिणाइं ६ कोमलपसिणाइं ७ अद्दागपसिणाइ ८ अगुट्ट-
पसिणाइ ९ ब्राहुपसिणाइं १० । ६ ।

बंधदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—

बंधे १ य मोक्खे २ य देवद्धि ३ दसारमडले ४ वि त ।

आयरियविप्पडिवत्ती ५ उवज्झातविप्पडिवत्ती ६ भावणा ७ विमुत्ती ८ सातो ९ कम्मे १० । ७ ।

दोगेहिदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—वाते १ विवाते २ उववाते ३ सुक्खित्ते कसिणे ४
बायालीस सुमिणे ५ तीस महासुमिणा ६ बावत्तरि सव्वसुमिणा ७ हारे ८ रामे ९ गुत्ते १० एमेते
दस आहिता । ८ ।

दीहदसाण दस अज्झयणा पं०, तं०—

चढे १ सरते २ सुक्के ३ त सिरिदेवी ४ पभावती ५ ।

दीवसमुद्दोववत्ती ६ बहुपुत्ती ७ मंदरे ८ ति त ॥ १ ॥

थेरे सभूतविजते ९ थेरे पम्हूसासनीसासे १० । ९ ।

संखेवितदसाणं दस अज्झयणा पं०, तं०—खुड्डिया विमाणपविमत्ती १ महल्लिया विमाणपवि-
मत्ती २ अगचूलिया ३ वगचूलिया ४ विवाहचूलिया ५ अरुणोववाते ६ वरुणोववाए ७ गरुलोववाते
८ वेलधरोववाते ९ वेसमणोववाते १० । १० ।

(स्थानागं १०, ३, सूत्र ७५५, पत्र ५०५-६)

નન્દિસૂત્ર (મુ. ૮૪) અને પાક્ષિકસૂત્રના સૂત્રકીર્તનમા કાલિક શ્રુતમા લુહિયા વિમાણપવિમત્તી ૧૧ થી આરભીને વેલધરોવવા ૨૨ સુધીના જે સૂત્રનામો છે તેમ જ પ્રાચીન નન્દિસૂત્રની પ્રતિઓ અને ચૂર્ણિ-ટીકાઓમા જે કૃમલેદ, પાઠલેદ અને વ્યાખ્યાભેદની પરપરા છે તેમા ઉપર જણાવેલો સર્વેવિતદસાણ દસ અજ્ઞયણા પ૦ આદિ પાઠ એક નવી પરપરામા ઉમેરો કરે છે નન્દિસૂત્રકાર અને પાક્ષિકસૂત્રકાર લુહિયા વિમાણપવિમત્તી આદિ સૂત્રનામોને જુદા જુદા સૂત્રત્રય તરીકે જણાવે છે; જ્યારે સ્થાનાગસૂત્રમા એ જ નામોને—ત્રયોને સર્વેવિતદસાસૂત્રના દશ અધ્યયનરૂપે જણાવ્યાં છે, નન્દિસૂત્રમા થયેલા કૃમલેદ અને પાઠલેદના નિર્ણય માટે સ્થાનાગસૂત્રનો આ પાઠ અતિમહત્વનો છે આ પાઠને લક્ષમા રાખીને નન્દિસૂત્રનો પાઠ આ પ્રમાણે થઈ શકે—અરુણોવવા ૧૬ વરુણોવવા ૧૭ ગરુલોવવા ૧૮ વેલધરોવવા ૧૯ વેસમણોવવા ૨૦ આમ કરવાથી નન્દિસૂત્રના પાઠની સ્થાનાગસૂત્ર સાથે એકવાક્યતા આવી શકે

મિયાપુત્તે ૧ ય ઉજ્જિતપ ૨ અમગ્ગ ૩ સગડે ૪ બહસ્સતી ૫ નવી ૬ ।

ઉંબર ૭ સોરિયદત્તે ૮ ય દેવદત્તા ૯ ય અંજૂ ૧૦ યા ॥ ૧ ॥

([કર્મ] વિપાકદશા, પત્ર ૫)

આણદે ૧ કામદેવે ૨ ય ગાહાવહ ચુલ્લીપિયા ૩ ।

સુરાદેવે ૪ ચુલ્લસયપ ૫ ગાહાવહ કુડકોલિપ ૬ ॥ ૧ ॥

સદ્દાલપુત્તે ૭ મહાસયપ ૮ નદિણીપિયા ૯ સાલિહીપિયા ૧૦ ।

(ઉપાસકદશા, પત્ર ૧)

ગોયમ ૧ સમુદ્ધ ૨ સાગર ૩ ગમીરે ૪ ચેવ હોહ ચિમિતે ૫ ય ।

અયલે ૬ કપિલે ૭ ચલ્લ અવલોમ ૮ પસેણતી ૯ વિણ્હૂ ૧૦ ॥

(અન્તકૃદશા, પત્ર ૧)

જાલિ ૧ મયાલિ ૨ ઉવયાલિ ૩ પુરિસેણે ૪ ય વારિસેણે ૫ ય ।

ઢીહંદતે ૬ ય લદ્ધદતે ૭ ય વેહલ્લે ૮ વેહાસે ૯ અમયે ત્તિ ય કુમારે ૧૦ ॥

(અનુત્તરોપપાનિકદશા, પત્ર ૧)

પચવિહો પળ્લણ્ણત્તો જિણેહિ દ્વહ અળ્હઓ અણાઢીઓ ।

હિસા ૧ મોસ ૨ મદત્ત ૩ અબ્બમ ૪ પરિગ્ગહ ૫ ચેવ ॥ (પત્ર ૪)

પદમં હોહ અહિસા ૧ તિતિય સચ્ચવયણ તિ પળ્લણ્ણત્ત ૨ ।

વત્તમણુનાય સવરો ૩ ય વંમચેર ૪ મપરિગ્ગહત્ત ૫ ચ ॥ (પત્ર ૯૯)

(પ્રશ્નવ્યાકરણદશા)

સ્થાનાગસૂત્રગત કમ્મવિવાગદસાઓ અને ઉવાસગદસાઓના અધ્યયનોનાં નામ વર્તમાન વિપાકદશાસૂત્ર અને ઉપાસકદશાસૂત્રમાના નામો સાથે સરખાવતા પાઠલેદ હોવા છતાં વિષયસામ્ય ધરાવે છે પણ અતગદસાઓ અણુત્તરોવવાદ્વયદસાઓ અને પળ્હાવાગરણદસાઓના અધ્યયનોના નામો સાથે વર્તમાન આ ત્રણ આગમોનો મેળ નથી ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂત્રિમહાગજે સ્થાનાગ સૂત્રગત પ્રસ્તુત અધ્યયનોના નામોને જુદી વાચનાના—આ ત્રણ આગમોને લક્ષીને—હોવાનું જણાવ્યું છે જુઓ સ્થાનાગસૂત્રટીકા પત્ર ૫૦૯-૧૦

સૂત્ર ૯૮

ચઙ્ગિહે દિદ્ધિવા ૫૦, ત૦—પરિકમ્મ સુત્તાઙ પુવ્વગણ અણુજોમે ।

(સ્થાનાગ૦ સ્થા૦ ૪, ઉ૦ ૧, મુત્ર ૨૬૨, પત્ર ૧૯૯)

दिट्ठिवायस्स ण दस नामधेज्जा प०, त० — दिट्ठिवाते ति वा १ हेउवाते ति वा २ भूयवाते ति वा ३ तच्चावाते ति वा ४ सम्मावाते ति वा ५ धम्मावाते ति वा ६ भासाविजते ति वा ७ पुव्वगते ति वा ८ अणुजोगगते ति वा ९ सव्वपाणभूतजीवसत्तसुहावहे ति वा १० ।

(स्थानाग० स्था० १०, उ० ३, सूत्र ७४२, पत्र ४८१)

सूत्र १०८ [१]

दिट्ठिवायरस ण अट्ठासीई सुत्ताइ प०, त० — उज्जुसुय परिणयापरिणय एव अट्ठासीई सुत्ताणि माणियव्वाणि जहा नदीए ।

(समवायाग० सम० ८८, पत्र ८३)

सूत्र १०८ [२]

दिट्ठिवायस्स ण बावीस सुत्ताइ छिन्नछेयणइयाइ ससमयसुत्तपरिवाडीए, बावीस सुत्ताइ अछिन्न-छेयणइयाइ आजीवियसुत्तपरिवाडीए, बावीस सुत्ताइ तिक्रणइयाइ तेरासियसुत्तपरिवाडीए, बावीस सुत्ताइ चउक्कणइयाइ ससमयसुत्तपरिवाडीए ।

(समवायाग० सम० २२, पत्र ४०)

सूत्र १०९ [१]

चउदस पुव्वा प०, त० —

उप्पायपुव्व १ मग्गेणिय २ च तइय च वीरिय पुव्व ३ ।

अत्थीनत्थिपवाय ४ तत्तो नाणप्पवाय ५ च ॥ १ ॥

सच्चप्पवायपुव्वं ६ तत्तो आयप्पवायपुव्व ७ च ।

कम्मप्पवायपुव्व ८ पच्चक्खाणं भवे नवम ९ ॥ २ ॥

विजाअणुप्पवाय १० अवज ११ पाणाउ वारस पुव्व १२ ।

तत्तो किरियविसाल १३ पुव्वं तह बिंदुसार च १४ ॥ ३ ॥

(समवायाग० सम० १४, पत्र २६)

सूत्र १०९ [२]

उप्पायपुव्वस्स ण दस वत्थू पं० ।

(स्थानाग० स्था० १०, उ० ३, सूत्र ७३२, पत्र ४८४)

उप्पायपुव्वस्स ण चत्तारि चूलवत्थू प० ।

(स्थानाग० स्था० ४, उ० ४, सूत्र ३७८, पत्र २८७)

अग्गेणीयस्स णं पुव्वस्स चउदस वत्थू पणत्ता ।

(समवायाग० सम० १४, पत्र २६)

वीरियस्स ण पुव्वस्स एक्कसत्तारि पाहुडा प० ।

(समवायाग० सम० ७१, पत्र ८२)

अत्थिणत्थिप्पवायस्स ण पुव्वस्स अट्ठारस वत्थू पणत्ता ।

(समवायाग० सम० १८, पत्र ३५)

अत्थिणत्थिप्पवातपुव्वस्स ण दस चूलवत्थू पं० ।

(स्थानाग० स्था० १०, उ० ३, सूत्र ७३२, पत्र ४८४)

સચ્ચપ્પવાયપુવ્વસ્સ ણ દુવે વત્થૂ પ૦ ।

(સ્થાનાગ૦ મ્થા૦ ૨, ઉ૦ ૪, સૂત્ર ૧૦૯, પત્ર ૯૯)

લોગવિંદુસારસ્સ ણં પુવ્વસ્સ પળવીસ વત્થૂ પ૦ ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૨૫, પત્ર ૪૪)

સૂત્ર ૧૦૦-૧૦૬

દિઢિવાયસ્સ ણ છાયાલીસ માડયાપયા પ૦ ।

ટીકા—‘દિઢિવાયસ્સ’ત્તિ દ્વાદશાઙ્ગસ્ય ‘માડયાપય’ત્તિ સકલવાઙ્મયસ્ય અકારાદિમાતૃકા-પદાનીવ દૃષ્ટિવાદાર્થપ્રસવનિબ્ધનત્વેન માતૃકાપદાનિ ઉત્પાત-વિગમ-ધ્રૌવ્યલક્ષણાનિ । તાનિ ચ સિદ્ધશ્રેણિ-મનુષ્યશ્રેણ્યાદિના વિષયમેદેન કથમપિ મિદ્યમાનાનિ પટ્ટત્ત્વારિંશદ્ ભવન્તીતિ સમ્ભાવ્યતે ।

(સમવાયાગ૦ સમ૦ ૪૬, પત્ર ૬૯)

અહીં અનુયોગદ્વારસૂત્રના વિષયમા ‘અનુયોગદ્વારવિશેષ’ પણ આપવાનો હતો, પણ પ્રસ્તુત અથના પ્રેકાશનની સમયમર્યાદા ધણી જ લગાએલી હોવાથી તે દૂક સમયમા પ્રસિદ્ધ થતા પ્રજાપના-સૂત્રના ખીજા ભાગમા આપીશુ

ઋણસ્વીકાર

પ્રારંભમા જેમનો પરિચય આપવામા આવ્યો છે તે બહુમુલ્ય હસ્તલિખિત પ્રતિઓ જે જે જ્ઞાનભાગરોની છે તે તે જ્ઞાનભાગરના વહીવટકર્તા મહાશયોએ અમારા આગમપ્રકાશનકાર્ય માટે લાખા સમય સુધી ધીરજ રાખીને અમને પ્રતિઓનો ઉપયોગ કરવામા સહાય કરીને ખૂબ જ મહાનુ-ભાવતા બતાવી છે આથી તેમની જ્ઞાનલક્ષિતની અનુમોદના કરીને તેમને સવિશેષ ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

પ્રસ્તુત અથના સશોધન-સપાદનના કાર્યમા ભારતીય દર્શનશાસ્ત્રોના ઊંડા અભ્યાસી વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજ શ્રી જય્યુવિજયજી, જિનાગમવાચનપ્રવીણ મુનિવર્ધ શ્રી જયધોષવિજયજી, પ શ્રી યેચરદાસ-ભાઈ દોશી, ડૉ શ્રી કૃષ્ણકુમારજી દીક્ષિત આદિ વિદ્વાનોએ કેટલાક સ્થળોમા ઉપયોગી પરામર્શ કરીને સહાય કરી છે તે બદલ અમે તેમનો સાદર આભાર માનીએ છીએ

સુશ્રાવક મત્રીઓ શ્રી ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ, શ્રી મનુભાઈ ગુલાબચંદ કાપડિયા અને શ્રી જયતીલાલ રતનચંદ શાહ આદિ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય આગમ પ્રકાશન સમિતિના સભ્યોએ પ્રસ્તુત સશોધન-સપાદનના કાર્યની ઉપયોગિતા અને ગાભીર્યને સમજીને લાખા સમય સુધીની ધીરજ દાખવીને અમારા કાર્યમા જે સહયોગ આપ્યો છે તે બદલ અમે તેમના આ સ્તુત્ય કાર્યની અનુમોદના પુર સર તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ

આગમ પ્રકાશનના સમગ્ર કાર્યને પૂર્ણ કરવા માટે સદાય ચિંતિત શ્રી રતિલાલભાઈ દીપચંદ દેસાઈ (સહમત્રા, શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય સચાલિત આગમ પ્રકાશન વિભાગ) એ તો અમારા ત્રણેના નિકટમા રહીને આગમ પ્રકાશનના કાર્યને વેગ આપવા માટે તથા શ્રેષ્ઠ મુદ્રણની ચદાસણી

કરવામા જે સહયોગ આપ્યો છે તે અમારા જ નહીં કિન્તુ આગમ પ્રદાશનમા રસ ધરાવનાર સૌ-કોઈના ધન્યવાદને પાત્ર છે—સરાહનીય છે

શ્રી ક્રાંતિલાલ ગાહ્યાભાઈ દોરા (મહામાત્ર, શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય) એ પ્રસ્તુત ગ્રંથના મુદ્રણસંબંધિત પ્રત્યેક કાર્યમા—એટલે કે પ્રેસને મેટર મોકલાવવું, પ્રેસમાથી પ્રુફો મગાવીને અમદાવાદ મોકલવા વ. વ મા—અપ્રમત્તપણે જનતદેખરેખથી નિરતર વ્યવસ્થા કરીને અમારા કાર્યમા સહાય કરી છે તેઓનો આ સ્તુત્ય શ્રમ અમારા અને આ કાર્યમા રસ ધરાવનાર સર્વના ધન્યવાદને પાત્ર છે.

શ્રી લા. દ. ભારતીય સમૃદ્ધિ વિદ્યામંદિર (અમદાવાદ)ના ઉપસંચાલક શ્રી ડૉ નગીનદાસ જીવજીલાલ શાહે પ્રસ્તુત સંપાદકીયનો તેમ જ ગ્રંથમાં આગળ આવતા ‘પ્રસ્તાવના’ શીર્ષક વિભાગનો અગ્રંજી ભાગમા અનુવાદ કરી આપ્યો છે તે બદલ અમે અમારો કૃતજ્ઞભાવ વ્યક્ત કરીએ છીએ

શાસ્ત્રી શ્રી હરિશંકરભાઈ અગારામ પટ્ટા તથા પ. શ્રી નગીનદાસ દેવળશી શાહે પણ અમારા પ્રસ્તુત સંપાદન કાર્યમા પ્રુફવાચનના, નકલ કરવાના અને પાઠબેદ લેવાના કાર્યમા સહયોગ આપ્યો છે આ સ્થળે અમે તેમને ભૂલી શકતા નથી

અને અંતે મુખ્યર્થના સુપ્રસિદ્ધ મૌજ પ્રિન્ટિંગ પ્લેસના સચાલક શ્રી વિ. પુ ભાગવત આદિ સન્નજનોએ અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણકાર્યમા અનેકવિધ સુવિધાઓ આપી છે તે બદલ તેઓ અમારા માટે ચિરંમરણીય બની રહ્યા છે આ જ રીતે અમને સદાય સર્વિશેષ અનુકૃણતા આપે તેવી હાર્દિક ઇચ્છા વ્યક્ત કરીએ છીએ

સુ નિ પુ હ્ય વિ જ ય
દલ સુ ગ મા લ વ હિ યા
અમૃતલાલ મો ભોજક

અગત્યની સૂચના

ગ્રંથના અતર્માં આપેલ શુદ્ધિપત્રકમા જણાવેલ સુધારા પ્રમાણે તે ને સત્રપાઠને સુધારીને વાચવા અને નકલ કરાવવા માટે લલામણુ છે.

શુદ્ધિપત્રકમા નહીં આવેલ મુદ્રણજન્ય અશુદ્ધિઓ આ પ્રમાણે છે—પત્ર ૧૬૧ની પાચમી પક્ષિતમા એકૂળવાસ છે તેના બદલે એકૂળવીસ, તેમ જ તેની નીચેની (છટી) પક્ષિતમા વીસ છે તેને બદલે વીસ, તથા ૧૮૩મા પૃષ્ઠની ૧૫મી પક્ષિતમા પદસે છે તેના બદલે પદસે સુધારીને વાચવું

અનુયોગદ્વારની સંકેતસૂચીમાં રહી ગયેલ સવા૦ સંકેતનો અર્થ સક્ષિપ્તવાચનાની હસ્તલિખિત પ્રતિઓ, એ છે

પ્રસ્તાવના

જૈન આગમોનું મહત્ત્વ અને પ્રકાશન

કોઈ પણ ધર્મ અને તેની સમ્પત્તિને ટકાવી રાખનાર અનેક બળો હોય છે તેમાં તે ધર્મના માન્ય શાસ્ત્રો એક મોટું બળ લેખાય છે. ધર્મપ્રવર્તકો તો ઉપદેશ આપીને આ સસાર છોડીને આત્મા બચાવે છે, પણ તેઓ જે વારસો મૂકી બચાવે છે તે જો શાસ્ત્રોરૂપે સઘન્યો હોય તો એ શાસ્ત્રો તેમના પ્રતિનિધિ તરીકેની સેવા યુગો સુધી આપતા રહે છે. આજના યુગમાં હિંદુધર્મનું એવું બળ તે વેદો અને વૈદિક શાસ્ત્રો છે, બૌદ્ધોનું બળ એમના ત્રિપિટકો છે, ખ્રિસ્તી ધર્મનું બળ અને ઇસ્લામનું કુરાન છે. તે જ રીતે જૈનધર્મનું એવું બળ તે ગણિપિટક તરીકે ઓળખાતા આગમો છે.

દુનિયાની એક અબળબળી તરીકે બ્રાહ્મણોએ સરક્ષેલ વેદો છે અને તે વિશ્વમાં સૌથી પ્રાચીન સાહિત્ય ગણાય છે. તે જ પરંપરાના ઉપનિષદો વગેરે સાહિત્ય પણ સુરક્ષાની દૃષ્ટિએ અને કાળની દૃષ્ટિએ પણ અન્ય સાહિત્યના મુકાબલે પ્રાચીન જ રહે છે અને ત્યાર પછી બૌદ્ધોનું ત્રિપિટક અને જૈનોનું ગણિપિટક આવે છે.

પણ વેદો અને ત્રિપિટક તથા જૈન આગમ વચ્ચે જે મહત્ત્વનો ભેદ છે તે જાણવા જેવો છે. બ્રાહ્મણોએ અનેક ઋષિમુનિઓ કવિઓ દ્વારા સંસ્કૃત ભાષામાં નિર્મિત સાહિત્યને સહિતારૂપે જાળવી રાખ્યું છે. તેના શબ્દોની સુરક્ષા વિષે એમણે પૂરો પ્રયત્ન કર્યો છે, પણ તેના અર્થ વિષે તેઓ ખેદરકાર રહ્યા છે—એ હકીકત છે. જૈનો અને બૌદ્ધોએ એથી જાલદુ કર્યું છે. તેમણે શબ્દ નહિ પણ અર્થને જાળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરિણામે, આપણે જોઈએ છીએ કે, વેદો શબ્દરૂપે ભલે સુરક્ષિત રહ્યા પણ વેદપાઠીને તેના અર્થનું જ્ઞાન હોય જ છે એમ નથી. આજના વિદ્વાનો વેદના અર્થો કરવાને હજી પણ મથામણ કરી રહ્યા છે અને ભાષાશાસ્ત્રની મદદ વડે તેને પામવા ભગીરથ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. છતાં પણ હજી સુધી એમ તો ન કહી શકાય કે વેદનો મોટો ભાગ નિશ્ચિત રૂપે સમજાઈ ગયો છે. આથી જાલદુ, બૌદ્ધ પિટકો અને જૈન આગમો લોકભાષામાં લખાયા અને તેના અર્થ વિષે કોઈ સંદેહ નથી. અમુક શબ્દો એવા હોઈ શકે છે કે જેના અર્થ વિષેની આજે પરંપરા સચવાઈ ન હોય, પણ હજી ટકા શબ્દો તો એવા છે કે જેના અર્થ વિષે સંદેહને અવકાશ છે જ નહીં.

વેદના શબ્દોમાં મત્રશક્તિનું આરોપણ થયું અને તેથી તેના અર્થો ભૂંસાઈ ગયા, પણ જૈન કે બૌદ્ધ શાસ્ત્રના શબ્દોમાં આવી કોઈ મત્રશક્તિનું આરોપણ થયું નથી. તેથી તેના અર્થો જાળવાઈ રહ્યા છે અને તેની સાચવણી આવશ્યક પણ મનાઈ છે.

એક બીજી વાત પણ મહત્ત્વની છે. વૈદિક મત્રો એક વ્યક્તિના વિચારો પ્રદર્શિત નથી કરતા પણ અનેક વ્યક્તિઓના વિચારોનો સંગ્રહ છે, તેથી તેમાં સગતિ શોધવી જરૂરી નથી, મતભેદોનો પૂરો અવકાશ છે. તેથી વિરુદ્ધ બૌદ્ધ કે જૈનના શાસ્ત્રોમાં તેવું નથી. કારણ તે એક જ પુરુષને—પછી તે યુદ્ધ હોય કે મહાવીર^૧—તેને જ અનુસરે છે, તેથી તેમાં વિચારોની સગતિ અને એકરૂપતા છે.

વેદના શબ્દો મૂળ કવિના જ શબ્દો છે, જ્યારે જૈન આગમના શબ્દો એ તીર્થંકર મહાવીરના શિષ્ય ગણધરના શબ્દો છે. ગણધરનું વક્તવ્ય તીર્થંકરના ઉપદેશને જ અનુસરે છે એ સાચું, પણ તે તેમના જ શબ્દોમા હોયું જરૂર નથી. આમ બંને પરપરામા શબ્દ અને અર્થમાથી દોને મહત્ત્વ આપવું તે મૂળગત ભેદ દેખાય છે, અને આને પરિણામે, આપણે જોઈએ છીએ કે, હિન્દુધર્મમાં વેદને નામે અનેક સપ્રદાયો થયા છે. અને અનેક દર્શનિકોએ પોતપોતાની રીતે છવ્ય, વચ્ચત અને ઇન્ધરની કલ્પના કરી છે અને છતાં એ બધાને મૂળ આગમરૂપે તો વેદો સરખી રીતે જ માન્ય છે. શબ્દ એના એ જ રહે, પણ તેની વ્યાખ્યા સૌએ પોતાને મન કાવતી કરીને પોતાને માન્ય અર્થનું આરોપણ વેદમા કર્યું છે.

આથી વિરુદ્ધ જૈનોએ અર્થને મહત્ત્વ આપ્યું છે, શબ્દને નહિ; પરિણામે જૈન આગમને આધારે અનેક સપ્રદાયો ઊભા થવાને અવકાશ રહ્યો નથી. જે સપ્રદાયો છે તે આચાર વિધેની માન્યતાના ભેદને કારણે છે, નહિ કે આગમના અર્થભેદને કારણે. જૈન આગમોના શબ્દોનું વિવિધ વ્યાખ્યાન કરી પોતાને મનકાવતો અર્થ કરવાનું સાદ્ય દોઈએ કર્યું નથી. વિદ્યમાન આગમને નામે ઓળખાતા ગ્રંથોને આધુનિક ટિગયર સમાજ મૌલિક આગમરૂપે સ્વીકારતો નથી, છતાં પણ આગમોમા જૈન દર્શન કે ધર્મનું મૌલિક એવું જ રૂપ છે, તેનું જ રૂપ ટિગયર વાદમયમા પણ દેખા દે છે એ સિદ્ધ કરી દે છે કે અર્થની મુગ્ધતાનું જ આ પરિણામ છે. અને ભગવાન મહાવીરનું જે મૌલિક વક્તવ્ય હતું તે, શબ્દો ભલે જુદા હોય, પણ અર્થરૂપે તો બંને સપ્રદાયોમા સરખી રીતે સચવાઈ રહ્યું છે.

જૈન આગમો વિષે એક ખીછ મહત્ત્વની વાત એ નોંધવી જરૂરી છે કે તે વીતરાગની વાત્સલિને અનુસરે છે. આથી તેમાથી મળતો ઉપદેશ મનુષ્યને સસારથી વિમુખ કરી મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્ત કરે છે. આવું વિધાન વેદો વિષે કરી શકાય તેમ નથી. તેમાં તો ઋષિ-મુનિ-દયિઓએ સસારના સુખ માટે જ દેવોની આરાધનાની વાત કરી છે. આથી તેમા મોક્ષ કે મોક્ષમાર્ગની વાતને કોઈ અવકાશ નથી. વેદોના અર્થો ભુલાયા અને કાળક્રમે ઉપનિષદોનું મહત્ત્વ વધ્યું તેનું એ પણ એક કારણ છે કે જ્યારે ભારતીય સંસ્કૃતિમા મોક્ષને મહત્ત્વ મળ્યું ત્યારે સસારનું સમર્થન કરનાર વેદોની વાત ઉપેક્ષિત થઈ.

જૈન આગમો એ ભલે ધાર્મિક ગ્રંથો ગણાતા હોય, પણ તેમા માત્ર ધર્મની જ વાત આવે છે એવું નથી; પણ તેમા તે કાળની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓના વિષયોનું પણ નિરૂપણ છે. આજનો વૈજ્ઞાનિક આણુવિદ્યાને આજની વિજ્ઞાનશાખામા ધણું જ મહત્ત્વ આપે છે, પણ આજથી અઠી હજાર વર્ષ પહેલાં ભારતીય વૈજ્ઞાનિકો આણુ વિષે થી વિચારતા હતા તે બાણવાનું એકમાત્ર સાધન જૈન આગમો છે તેમ જ્યારે અમે કહીએ છીએ ત્યારે અમારી તે પ્રત્યેની માત્ર ભક્તિ જ નથી બતાવતા પણ એક સત્ય હકિકતનો માત્ર નિર્દેશ જ કરીએ છીએ. તે જ રીતે છવ્યવિજ્ઞાન હોય કે વનસ્પતિ-વિજ્ઞાન હોય, ખગોળવિદ્યા હોય કે ભૂગોળવિદ્યા હોય—તે સૌ વિદ્યાની તે સમય સુધીની પ્રગતિ બાણવી હોય તો એનું એકમાત્ર સાધન જૈન આગમો જ છે.

વેદ, ત્રિપિટક અને જૈન આગમનું ધર્મશાસ્ત્રો તરીકે તો મહત્ત્વ છે જ, ઉપરાંત, તે તે કાળની સામાજિક, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, આર્થિક આદિ પરિસ્થિતિનું ચિત્ર ઊભું કરવામા પણ એ શાસ્ત્રોનો મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપયોગ છે. એ દૃષ્ટિએ જૈન આગમો એ ભલે માત્ર જૈનોને જ પ્રમાણરૂપે માન્ય હોય, પરંતુ તેની ઉપયોગિતા વિશ્વના સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસના નિરૂપણમા પણ જેવી તેવી નથી. વળી, ભારતીય આધુનિક વિવિધ ભાષાના મૂળ તપાસવા માટે પ્રાકૃત ભાષાનું મહત્ત્વ સર્વસ્વીકૃત છે, એટલે ભારતીય ભાષાશાસ્ત્રના અધ્યયનમા પણ જૈન આગમો એ મહત્ત્વનું સાધન

સિદ્ધ છે આ દૃષ્ટિએ જ અનેક વિદ્વાનોનું ધ્યાન આ આગમો પ્રતિ દોરાયું છે અને તેમનો તેવો ઉપયોગ તેમણે સ્વીકાર્યો જ છે

અત્યાર સુધીમા જેટલા પ્રમાણુમા આધુનિક વિદ્વાનોએ વૈદિક અને જૌદ્ધ વાડમયમાં રસ લીધો છે તેટલા પ્રમાણુમા જૈન વાડમયમા રસ લીધો નથી આના અનેક કારણો છે, પણ તેમા તે આગમોની સુસન્કૃત વાચનાનો અભાવ એ પણ એક કારણ છે જૈન આગમો એ છવત સાહિત્ય છે અને તેની અત્યાર સુધીમા અનેક આવૃત્તિઓ ધાર્મિક જનો તરફથી પ્રકાશિત થઈ છે, પણ આધુનિક વિદ્વાનો સરળતાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવી એક પણ આવૃત્તિ સમગ્ર આગમોની થઈ નથી છૂટાછવાયા પ્રયત્નો તે માટે થયા છે, પણ સમગ્રભાવે એક યોજનાબદ્ધ રીતે એ કાર્ય થયું નથી આની પૂર્તિ થવી જરૂરી હતી

જૈન આગમ-ગ્રંથોના પ્રકાશન માટે અત્યાર સુધીમા અનેક વ્યક્તિઓ તેમ જ સંસ્થાઓએ પ્રયત્ન કર્યો છે સૌથી પહેલા ઈ સ ૧૮૪૮ મા સ્ટિવન્સને કલ્પસૂત્રનો અનુવાદ પ્રકાશિત કર્યો હતો, પણ એ ખામીવાળો હતો ખરી રીતે પ્રો વેબરને જ આ દિશામા નવપ્રસ્થાનની શરૂઆત કરનાર સૌથી પહેલા વિદ્વાન માનવા જોઈએ એમણે ઈ સ ૧૮૬૫-૬૬ મા ભગવતીસૂત્રના કેટલાક અંશોનું સંપાદન કર્યું હતું, અને પોતાના અધ્યયનના સારરૂપે એના ઉપર નોંધો પણ લખી હતી.

રાય ધનપતસિહજી બહાદુરે ઈ સ ૧૮૭૪ મા આગમ-પ્રકાશનનું કામ શરૂ કર્યું હતું, અને કેટલાય આગમો પ્રકાશિત કર્યા હતા; પરંતુ એ પ્રકાશનોના મૂલ્ય અને ઉપયોગિતા પદ્મચંદ, વિરામ-ચિહ્નો કે પેરેગ્રાફ વગેરે વિના જેમ ને તેમ છપાવી દેવામા આવેલી હસ્તપ્રતો કરતા સહેજ જ વધારે હતા આમ છતા, આગમ-ગ્રંથો જેવી દુર્લભ વસ્તુને વિદ્વાનોને માટે સુલભ બનાવવાનો યશ એમને ધટે જ છે

ડૉ હર્બર્ન જેકોબી સંપાદિત કલ્પસૂત્ર (ઈ સ ૧૮૭૯) અને આચારાગ (ઈ સ ૧૮૮૨); લોયમન સંપાદિત ઔપપાતિક (ઈ સ ૧૮૯૦) અને આવશ્યક (ઈ સ ૧૮૯૭); રેઠનિથલ સંપાદિત જ્ઞાતાધર્મકથાનો કેટલોક ભાગ (ઈ સ. ૧૮૮૧); હોર્નલ સંપાદિત ઉપાસક દશા (ઈ સ ૧૮૯૦), શુભ્રિગ સંપાદિત આચારાગ (ઈ સ ૧૯૧૦) વગેરે ગ્રંથો આગમોના સંપાદનની કળામા આધુનિક વિદ્વાનોને સમત એવી પદ્ધતિથી પ્રકાશિત થયા છે; આમ છતા શ્રી અમોલક ઋષિના હિંદી અનુવાદ સાથે શ્રી લાલા સુખદેવ સહાય તરફથી ઈ સ ૧૯૧૬-૨૦ દરમ્યાન જે ૩૨ આગમો પ્રકાશિત થયા, તથા શ્રી આગમોદય સમિતિ તરફથી સમગ્ર સદીકે આગમોના મુદ્રણનું કામ ઈ સ ૧૯૧૫ ની સાલથી શરૂ કરવામા આવ્યું એના સંપાદનમા આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામા ન આવ્યો

આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રીસાગરાનંદસૂરીશ્વરજીએ સંપાદિત કરેલ આગમગ્રંથો શુદ્ધિ અને મુદ્રણ બન્ને દૃષ્ટિએ રાય ધનપતસિહની આવૃત્તિથી અધિયાતા છે, અને વિદ્વાનોને માટે ઉપયોગી પણ નીવડ્યા છે આ આવૃત્તિ પ્રગટ થયા પછી જૈનધર્મ અને દર્શનના અધ્યયન તેમ જ સંશોધનમા જે પ્રગતિ થઈ તેનો યશ આચાર્ય શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજીને ધટે છે આટલું થવા છતા, આધુનિક પદ્ધતિથી સંપાદિત કરેલ આગમ-ગ્રંથોના પ્રકાશનની જરૂર તો ઊભી જ હતી ઈ સ ૧૯૪૩ મા આગમોના પ્રકાશન માટે શ્રી જિનાગમપ્રકાશિની સંસદની સ્થાપના કરવામા આવી હતી, પરંતુ એના તરફથી અત્યાર સુધીમા કોઈ પણ ગ્રંથનું પ્રકાશન નથી થયું

અમારામાના એક મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી છેલ્લા ચાલીસ કરતાં પણ વધુ વર્ષથી એકધારો એવો પ્રયત્ન કરતા રહ્યા છે કે જેથી આગમ-ગ્રંથોની સુસંપાદિત આવૃત્તિઓ પ્રકાશિત થઈ શકે; આટલું જ નહી, તેઓએ તો ટીકાઓ અને અન્ય ગ્રંથોમા આગમોના જે અવતરણો મળે છે, એના

આધારે પણ પાદોને શુદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે તેઓના આ પ્રયત્નને જ મુખ્યત્વે ધ્યાનમાં લઈને સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ ગાંધીપતિ જી. એ. રાજેન્દ્રપ્રસાદજીએ ઈ. સ. ૧૯૫૨ માં પ્રાકૃત ટેકર સોસાયટી (પ્રાકૃત ગ્રંથ પરિપત્ર) ની આપના કરી હતી, જેનો ઉદ્દેશ પચાંગી સહિત આગમ ગ્રંથોને પ્રકાશિત કરવાનો છે, અને એના તરફથી આત્યાજ મુદ્રીમાં અંગવિજ્ઞાન, વિનયગંગુ-મહત્તરકૃત ચૂર્ણિયુક્ત નદિસૂત્ર તથા શ્રી હરિભદ્ર ગિદ્ધન વ્રત્તિ, શ્રી શ્રીચાત્યાર્યકૃત દર્શનપદ્યાખ્યા અને અજ્ઞાતકર્તૃક વિષમપદપર્યાયયુક્ત નદિસૂત્ર પ્રકાશિત થયેલ છે.

ધ્યાનકવાસી સઘના મુનિ શ્રી ધામીલાલજીએ ધ્યાનકવાસી સાન્ય યત્રીએ આગમોની નવી સરકૃત ટીકાઓ રચવાનું અને હિંદી-ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રકાશિત કરવાનું કામ લગભગ પૂરું કર્યું છે એ જ સપ્રદાયના મુનિ શ્રી ફલચંદ્રજી (પુષ્પભિક્ષુજી) સુત્તાગમે નામથી એ ભાગમાં મૂળ યત્રીએ આગમો શ્રી સુત્રાગમ પ્રકાશક સમિતિ, ગુરુગ્રામ છાવની દ્વારા પ્રકાશિત કરી દીધા છે. આ બંને આવૃત્તિઓના મૂળનો આધાર શ્રી આગમોદ્ય અમિનિની આગમની આવૃત્તિઓ જ છે છતાં પણ યત્રતંત્ર પાઠ-પરિવર્તન કરવામાં આવ્યું છે. સ્વેતાંબર તેગપથી સપ્રદાયના વિદ્યમાન આચાર્ય તુલસીગણિજીએ પણ પોતાના શિષ્યસમુદાયના સહકારથી આગમપ્રકાશનનું કામ શરૂ કર્યું છે, અને દશવૈકલિકસૂત્રની સુસપાદિત આવૃત્તિ હિંદી અનુવાદ તથા ટિપ્પણ સાથે પ્રગટ કરી છે.

જન આગમો

જૈન આગમોનું મૂળ વેદમાં નથી

એક વખત એવો હતો, જ્યારે પશ્ચિમના અને ભારતના વિદ્વાનો ભારતીય સમગ્ર સંસ્કૃતિ અને ધર્મોનું મૂળ વેદમાં શોધતા હતા; કારણ, વેદ એ સૌથી પ્રાચીન ઉપલબ્ધ સાહિત્ય છે. પણ હવે જ્યારથી મોહેન-દેહારો અને હડપ્પાની શોધ થઈ છે, ત્યારથી વિદ્વાનોનું વલણ બદલાયું છે, અને આયોના ભારતમાં આગમન પૂર્વે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને ધર્મ યથોચિત વિશ્લેષિત હતા એમ મનાવા લાગ્યું છે,^૧ અને વિચારવામાં આવે છે કે વેદો તો ભારતમાં બહારથી આવનાર આયોની રચના હોઈએ મૂળે અભારતીય વેદોમાં ભારતીય ક્યાં ક્યાં તત્ત્વોનું મિશ્રણ થયું છે; અને વેદસહિતા પછીની વૈદિક કહેવાતી સમગ્ર પરંપરામાં મૂળે તે અભારતીય છતાં ભારતીય ક્યાં ક્યાં તત્ત્વોનું મિશ્રણ થઈને તેણે ભારતીય રૂપ ધારણ કર્યું છે? આ નવી પ્રક્રિયા સાથે માર્ગે છે અને હવે જ વેદો અને વૈદિક પરંપરાનો આ પ્રક્રિયાને આધારે થતો અભ્યાસ સત્યદર્શનમાં સહાયક થશે.

બહારથી આવનાર આયો ગમે તેટલી સખ્યામાં હશે, પણ તેઓ તે કાળમાં ભારતમાં વસતી ગ્રંથ કરતાં સખ્યાબળમાં તો અધિક નહિ જ હોય. ખીલન સારા નામના કે નિશ્ચિત નામના અભાવમાં જેને આપણે હરખાના લોકોની કે સિંધુ સંસ્કૃતિ તરીકે ઓળખીએ છીએ તેમની સંસ્કૃતિને જે આપણે સ્થિર નાગરિક સંસ્કૃતિ કહીએ અને આવનાર આયોને અસ્થિર તેમ જ સતત ભ્રમણશીલ લોકોની સંસ્કૃતિ તરીકે ઓળખીએ તો તેથી તેમનો પૂરો પરિચય નથી થતો, છતાં પણ એક કલ્પના તરીકે એ અલાવી લઈ શકાય તેવું છે.

^૧ Dr R N Dandekar Indian Pattern of life and Thought—A Glimpse of its early phases;—Indo-Asian Culture, July, 1959, p 47

એક સ્થાનમા સ્થિર થયેલ લોકોમા જે સસ્કાર અને રચના-કૌશલ દેખાય તે ભ્રમણુશીલ લોકોમાં સહજે નહિ આ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો માનવ પડે છે કે તે કાળની ભારતીય પ્રજા આર્યો કરતા વધુ સમ્કારી હશે; અને આર્યોએ ભારતમા આવી કેટલા નવા સસ્કારો ઝીલ્યા હશે અને તેઓ કેવી રીતે ભારતીય બની ગયા હશે એનો આજો ખ્યાલ આવશે વેદોનો સહિતાભાગ અને બ્રાહ્મણભાગ જોઈએ તો તેમા આર્યોના સમ્કારોનું પ્રાધાન્ય નજરે ચડે છે પણ તે પછીના ઉત્તરોત્તર નિર્મિત યતા આરણ્યકો, ઉપનિષદો, ધર્મશાસ્ત્રો, સ્મૃતિઓ આદિ વૈદિક પરંપરાનું સાહિત્ય જોઈએ તો જ એ આર્યોએ ભારતીય સસ્કારો કેવી રીતે ઝીલ્યા અને અભારતીય છતાં તેઓ ભારતીય કેવી રીતે બની ગયા તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે છે

એ બધા નવા સસ્કારોનું મૂળ પણ એક સમયે વૈદિક પરંપરામા જ શોધાતું પણ હવે, નવી પ્રક્રિયા પ્રમાણે, એનું મૂળ કોઈ અવૈદિક પરંપરામા જ શોધાવા લાગ્યું છે પહેલા એમ કહેવાતું કે જૈન-બૌદ્ધના આચારો અને વિચારોના મૂળમા વૈદિક ધર્મશાસ્ત્રો છે તેને બદલે હવે એવું વલણ થતું જાય છે કે વૈદિક ધર્મશાસ્ત્રોમા એ આચારો અને વિચારો બહારથી—એટલે કે અવૈદિક પરંપરાથી—આવ્યા છે એ અવૈદિક પરંપરાને મુનિ, યતિ કે પછીના સાહિત્યમા વિશેષ પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રમણ પરંપરાને નામે ઓળખી શકાય આના અનુસંધાનમા વૈદિકોને બ્રાહ્મણ પરંપરા કહી શકાય. એટલે સક્ષેપમા કહેવું હોય તો કહી શકાય કે બ્રાહ્મણ પરંપરામા જે કાંઈ વેદ પછીના શાસ્ત્રો છે તેમા શ્રમણ પરંપરાની ઉત્તરોત્તર વધતી જતી અસર અને છાપ છે બ્રાહ્મણોએ વેદ અને વૈદિક પરંપરાનું નિર્માણ કર્યું અને શ્રમણોએ ભારતીય મૂળ પરંપરાને પુષ્ટ કરી મૂળે આ બન્ને પરંપરાઓ જ્યારે વૈદિક આર્યો આવ્યા ત્યારે પણ સ્પષ્ટ જુદી જ હતી અને પછી પણ બન્નેએ પોત-પોતાનું આગવું વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખ્યા છતાં આફાન-પ્રદાનની પ્રક્રિયાથી પોતપોતાની પરંપરાને પુષ્ટ કરી છે, એમ માનવું જોઈએ આ વિચારની સત્યતાને વિષે હવે સંદેહ કરવાનું કારણ રહ્યું નથી

વેદોમા સૃષ્ટિતત્ત્વનો વિચાર છે, જ્યારે શ્રમણોમાં સસારતત્ત્વનો વિચાર છે સૃષ્ટિના મૂળમા વૈદિક વિચાર અનુસાર એક જ તત્ત્વ મનાયું છે, જ્યારે શ્રમણોના સસારતત્ત્વના મૂળમા એતન અને અએતન એ બન્નેનો સમ્બંધ છે સૃષ્ટિ કારેય ઉત્પત્તિ થઈ એવું શ્રમણો માનતા નથી, પણ સસારચક્ર અનાદિ કાળથી પ્રવર્તે છે એમ માને છે

જેને આજે આપણે પાંચ મહાવ્રતોના નામે ઓળખીએ છીએ તે સાર્વભૌમ ધર્મની બાબતમા જ્યારે વેદમા દૃષ્ટિપાત કરીએ છીએ ત્યારે નિરાશ જ થવું પડે છે અહિંસા કે અપરિગ્રહ જેવી મહત્ત્વની બાબતમા વેદોમા સાવ વિરોધી વલણ હતું તે ક્રમે ક્રમે બદલાઈને વૈદિક પરંપરામા પણ અહિંસાદિ સાર્વભૌમ ધર્મોની પ્રતિષ્ઠા યઈ તેનો ઇતિહાસ રોચક છે અને શ્રમણ પરંપરાના સંપર્કથી જ એમ બનવા પારખું છે, તેમ નિષ્પક્ષ વિચારકે સ્વીકારવું જોઈએ ?

૨ The Vedic people were self-centred and whenever and wherever they performed a sacrifice they were always actuated by the motive of self-interest and never of self-renunciation or self-denial as we notice in the post-Vedic times

The offering of the domesticated and highly useful animal such as a horse, a cow etc as a gift to the God was done not with a view to do homage to the deity but to secure some immediate end through the agency of the deity Killing of whatever kind was of very little consequence to the Vedic community when it suited their purpose—Journal of the University of Bombay Sept 1958 (Arts Number-33)

Morals in the Brahmanas by Dr H R Karnik—p 97 આગળ ચાલતા-એ જ

પુનર્જન્મ અને સસારચક્રની માન્યતાનો સમ્બંધ અહિંસા આદિ સાર્વભૌમ ધર્મો સાથે છે. અને વેદોમા પુનર્જન્મ અને સસારચક્રની કલ્પના મૂળે હતી નહિ, તેથી તેમા અહિંસા આદિ ધર્મો મૌલિક ન હોઈ શકે આવી દલીલો હવે વિદ્વાનો આપતા થયા છે, તે તેમની સૂક્ષ્મ ઐતિહાસિક નિષ્પક્ષ દૃષ્ટિ પરિણામ છે. ભારતીય મૂળ ધર્મમા મૂર્તિપૂજનનું સ્થાન હતું, ત્યારે વેદમા મૂર્તિપૂજન દેખાતી નથી, અને તે ભારતીય ધર્મના સપડેં ક્રમે કરી વૈદિકોએ સ્વીકારી વેદકાળે દેવોની પૂજન અથવા આરાધના કોઈ પણ માધ્યમથી થતી, ત્યારે ભારતીય ધર્મમા સાક્ષાત્ દેવારાધન થતું. યોગ અને ધ્યાનની પ્રક્રિયા વેદમા છે જ નહિ; ત્યારે મૌલિક ભારતીય પરંપરામા એને સ્થાન હતું એની સાક્ષી સિંધુ સમૃદ્ધિના અવશેષો આપે છે આમ અનેક રીતે વૈદિક અને ભારતીય ધર્મના ભેદ તત્ત્વોની શોધ વિદ્વાનોએ કરી છે * એ ભેદ તત્ત્વોને સમક્ષ રાખીને જો આપણે જૈન આગમોના મૂળ સ્રોતનો વિચાર કરીએ તો એમ કહી શકાય કે એનો મૂળ સ્રોત વેદો નહિ પણ ભારતીય મૌલિક ધાર્મિક પરંપરા છે, જેને આજે આપણે શ્રમણ પરંપરા તરીકે જાણીએ છીએ

આગમ શબ્દના વિવિધ પર્યાયો

આગમ અષ્ટનો અર્થ 'જ્ઞાન' અભિપ્રેત છે તે શાસ્ત્રોમા આવતા તે શબ્દના વિવિધ પ્રયોગો ઉપરથી જણાય છે આચારાંગમા 'આગમેત્તા આણવેજ્જા' (૧.૫.૪) નો અર્થ છે 'જ્ઞાત્વા આજ્ઞાપયેત્' 'જ્ઞાણીને આજ્ઞા કરે'; 'લાવણં આગમમાણે' (૧.૬.૩) નો અર્થ છે

લેખક લખે છે "On the other hand, however, it indicates that with the primitive Aryan, life—even human life—was of very little consequence Living that he was in the environment of a warrior, shedding of blood and cutting of the throat were the order of the day and the Aryan was quite familiar with such horrid occurrences He had, therefore, no scruples or hesitation in sacrificing any living being to gain some ephemeral or ethereal end In the Brahmanas we notice the beginning of a change There seems to run by the side of the current of 'Himsā' an undercurrent of 'Ahimsā'—p. 98

અહિંસાનો મૂલ્યિત આ આત્મ પ્રવાહ, લેખકે સ્પષ્ટ નથી કહ્યું પણ, અન્ય સમૃદ્ધિના સપડેથી જન્મેલો જ માનવો આવન્યક છે વળી, લેખકે બ્રાહ્મણમા વિન્સેલ અહિંસા-પ્રવાહ આગળ ૪૪ બૌદ્ધ-જૈન આચારમા વધારે વિકસ્યો (પૃ ૧૦૧) એમ કહે છે તેને બદલે એમણે એમ કહેવું જોઈતું હતું કે જે અહિંસાના પ્રવાહે વૈદિકો ઉપર ધાપ પાડી અને વૈદિકોને અહિંસાનો સ્વીકાર કરવાની ફરજ પાડી, તે જ પ્રવાહ વધારે વિકસિત રૂપમા આપણે જૈન-બૌદ્ધ શાસ્ત્રમા જોવા પામીએ છીએ

"If Dr Zimmer's view is correct, however, the Pre-Aryan, Dravidian religion was rigorously moral and systematically Dualistic years before the birth of Zoroaster This would seem to suggest that in Zorostranism a resurgence of pre-Aryan factors in Iran, following a period of Aryan supremacy, may be represented—something comparable to the Dravidian resurgence in India in the form of Jainism and Buddhism" Zimmer Philosophies of India, p 185, Note 6 by the Editor—Campbell

* આની વિગેય ચર્ચા ઉક્ત હો દાઉકરના લેખમા જોવી આર્યો પહેલાની ભારતીય પરંપરાને હો દાઉકરે યતિપરંપરા કહી છે, અને વૈદિક આર્યોની પરંપરાને ઋષિપરંપરા નામ આપ્યું છે પણ આ લેખમા અમે શ્રમણ અને બ્રાહ્મણ પરંપરા એવું નામ સ્વીકાર્યું છે વળી જુઓ Zimmer Philosophies of India, p 281, અને p 60, note 23, p 184, note 5.

૩ જુઓ અભિધાનરાત્રિ-કોષમા 'આગમ' શબ્દ.

‘લાઘવમ્ આગમયન્—અવલુપ્યમાનઃ’—‘લઘુતાને જાણતો’; વ્યવહાર ભાષ્યમા (ગા૦ ૨૦૧ થી) આગમ વ્યવહાર વર્ણવતાં આગમના એ બે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એવા કરવામાં આવ્યા છે પ્રત્યક્ષમા કેવલ, મન પર્યય, અવધિ અને ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષનો અને પરોક્ષમા ચતુર્દશ પૂર્વ અને તેથી ન્યૂન શ્રુતજ્ઞાનનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે આ ઉપરથી કહી શકાય કે સાક્ષાત્ જ્ઞાન એ આગમ છે અને તે ઉપરાત સાક્ષાત્ જ્ઞાનને આધારે થયેલ ઉપદેશ અને તેથી થતું જ્ઞાન એ પણ આગમ છે. અહીં વિશેષ એ છે કે પ્રત્યક્ષ આગમમાંથી કેવલજ્ઞાનને આધારે અરિહત દ્વારા થયેલ જે ઉપદેશ હોય તેનો જ મુખ્યરૂપે સમાવેશ પરોક્ષ આગમમાં કરવાનો છે આ પરોક્ષ આગમ અલૌકિક આગમ અથવા શાસ્ત્ર યા શ્રુત કોટિમા આવે, પણ લોકમા લૌકિક આગમ પણ છે; તેમા ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનથી થતા ઉપદેશને આધારે થતું જ્ઞાન પણ આગમ કહેવાય છે તેને જૈન દૃષ્ટિએ લૌકિક આગમ કહેવાય ઉપચારથી કેવલજ્ઞાનીના અથવા અન્ય ઉપદેશના વચનને અને તેવા વચનો જે શાસ્ત્રમા સંગ્રહાયા હોય એ શાસ્ત્રને પણ આગમ સજા આપવામાં આવી છે

અનુયોગદ્વારમા ‘આગમ’ શબ્દ સ્પષ્ટ રૂપે શાસ્ત્રના અર્થમા વપરાયેલો જોવા મળે છે તેમા જીવના જ્ઞાનગુણરૂપ પ્રમાણના ચાર બેદ કરવામાં આવ્યા છે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઔપમ્ય અને આગમ આ જોતા તે જ્ઞાન અર્થમા જ અભિપ્રેત છે એ સ્પષ્ટ છે પણ જ્યારે આગમ એ શુ છે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો ત્યારે ભારત, ગમાયણ, યાવત્ સાગોપાગ વેદોને લૌકિક આગમ કહ્યા અને સર્વજ સર્વદર્શી ત્રિકાલજ્ઞાની અરિહત ભગવાન દ્વારા પ્રણીત દ્વાદશાગ ગણિપિટક—આચાર્યથી માડીને દૃષ્ટિવાદ મુખી—ને લોકોત્તર આગમ કહ્યા આ ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે અહીં આગમ શબ્દ તેના ઔપચારિક અર્થમા છે અર્થાત્ આગમજ્ઞાનના સાધનોને આગમ કહેવામાં આવ્યા છે વળી, અથવા’ કહીને આગમનુ એક ખીજુ પણ વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે કે આગમ ત્રણ પ્રકારનો છે મુક્તાગમ, અત્યાગમ, તદ્દમયાગમ આ ઉપરથી પણ સૂત્ર=શાસ્ત્ર અને તેનો અર્થ=જ્ઞાન એ બંને અર્થમા આગમ શબ્દ પ્રસિદ્ધ હતો એ સિદ્ધ થાય છે વળી, આગમના એક અન્ય પ્રકારથી ભેદો બતાવવામાં આવ્યા છે; જેમ કે અત્યાગમ=આત્માગમ, અર્ણવરાગમ=અનન્તરાગમ અને પરપરાગમ^૫ આપણે જાણીએ છીએ કે આગમ બે પ્રકારના છે અર્થરૂપ અને સૂત્રરૂપ એથી તીર્થંકર, જેઓને અર્થનો સાક્ષાત્કાર છે અને જેઓ તે અર્થનો ઉપદેશ કરે છે, તે અર્થઆગમ છે એટલે અર્થરૂપ આગમ તીર્થંકરોનો આત્માગમ કહેવાય, કારણ કે તે અર્થાગમ તેમનો પોતાનો જ છે, ખીજા પામેથી મેળવેલ નથી પણ એ જ અર્થાગમ ગણુધરોએ તીર્થંકરો પાસેથી મેળવ્યો છે અને તીર્થંકર અને ગણુધરો વચ્ચે ખીજુ કાઈ વ્યવધાન નથી, એટલે કે તીર્થંકર દ્વારા સીધો જ અર્થનો ઉપદેશ ગણુધરો પ્રાપ્ત કરે છે તેથી ગણુધરોને માટે તે અર્થાગમ અનન્તરાગમ કહેવાય પણ એ અર્થાગમને આધારે ગણુધરો સ્વયં સૂત્રરૂપ આગમની રચના કરતા^૬ હોઈ ગણુધરોને સૂત્રાગમ એ આત્માગમ કહેવાય, પરંતુ ગણુધરના સાક્ષાત્ શિષ્યોને ગણુધરો પામેથી સૂત્રાગમ સીધો જ મળે છે, વચ્ચે કાઈ વ્યવધાન નથી, તેથી તે શિષ્યોને સૂત્રાગમ એ અનન્તરાગમ છે પરંતુ અર્થાગમ તો તેમને પરપરાગમ કહેવાય, કારણ કે તે તેમણે પોતાના

૪. ભગવતી ૫-૩-૧૬૨ મા પ્રમાણના આ જ ચાર ભેદો ગણાવ્યા છે અને આનાગમા ‘હેતુ’ ના પણ આ જ ચાર ભેદો ગણાવ્યા છે સૂ ૩૩૮-૨૨૮

૫ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૪૭૦

૬ સુત્તં ગણહરરઙ્ય તહેવ પત્તેયનુદ્ધરરઙ્ય ચ ।

સુયત્તેવલિણા રઙ્ય મમિન્નદમપુન્નિણા રઙ્ય ॥ —શ્રીચન્દ્રીયા સંગ્રહણી, ગા૦ ૧૧૨

ગુરુ ગણુધર પામેથી મેળવ્યો પણ તે ગુરુને પણ તે આત્માગમ ન હતો, પણ તીર્થંકરો પાસેથી મળેલ હતો ગણુધરેના પ્રશિષ્યો અને તેમની પરપરામાં થનારા શિષ્ય-પ્રશિષ્યોને માટે તો અર્થ અને મૂત્ર બન્ને પરપરાગમ જ કહેવાય આ દૃષ્ટિને ધ્યાનમાં રાખીને અનુયોગમાં કહેવાયુ છે કે તીર્થંકરોને અર્થાગમ એ આત્માગમ છે, ગણુધરોને સૂત્રાગમ એ આત્માગમ છે, અને અર્થાગમ એ અનન્તરાગમ છે પણ ગણુધરના શિષ્યોને સૂત્રાગમ એ અનન્તરાગમ છે, અને અર્થાગમ એ પરપરાગમ છે ૭ આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આગમમાં અર્થાત્ આગમનામે પ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રમાં જે અર્થ = પ્રતિપાદ્ય વિષય છે, તેનું જ્ઞાન તીર્થંકરોને સ્વયં છે, તેમાં તેમને કોઈની અપેક્ષા નથી એ અર્થ = પ્રતિપાદ્ય વિષયને ગણુધરો સૂત્રગ્રન્થ કરતા હોઈ એ સૂત્ર તેમને માટે આત્માગમ છે, પણ અર્થ તો તેમને તીર્થંકરો પામેથી અવ્યવહિત રૂપે મળ્યો હોઈ અર્થાગમ ગણુધરો માટે અનન્તરાગમ છે આથી સિદ્ધ થયુ કે અર્થોપદેશક તીર્થંકર છે આ જ વસ્તુને દ્વાદશાંગી તીર્થંકરપ્રણીત છે એમ કહી સૂચવવામાં આવી છે પણ તીર્થંકરો અર્થોપદેશક છતાં એ અર્થને સૂત્રગ્રન્થ તો ગણુધરો જ કરે છે તેથી સૂત્રકર્તા ગણુધરો છે તેથી જ સૂત્રાગમ વિષે કહેવામાં આવ્યુ કે તે ગણુધરોનો આત્માગમ છે ગણુધરોના સાક્ષાત્ શિષ્યો સૂત્રનું જ્ઞાન તો સ્વયં ગણુધરો પાસેથી લેતા હોઈ તેમને માટે સૂત્રાગમ અનન્તરાગમ છે, પણ અર્થાગમ એ પરપરાગમ છે; કારણ, સ્વયં ગણુધરોને તે આત્માગમ નથી, પણ તેમના ગુરુ તીર્થંકરને તે આત્માગમ છે. એટલે કે તીર્થંકરે ગણુધરને અર્થાગમ આપ્યો અને ગણુધરે પોતાના શિષ્યોને આપ્યો આમ તે અર્થાગમ પરપરાગમ થયો, પણ ગણુધરના શિષ્યના શિષ્યો અને તેમની પરપરાને તો અર્થ અને સૂત્ર બન્ને પ્રકારના આગમો પરપરાગમ છે શાસ્ત્રરચનાની આ જ પરપરાનો પ્રતિધોષ આવશ્યક નિર્ચુકિતની નિમ્ન ગાથામાં છે—

અત્યં માસદ્ અરહા સુત્ત ગથતિ ગણહરા નિરુણ ।

સાલણસ્સ હિયદ્દાણ તઓ સુત્તં પવત્તદ્દ ॥ ૧૨ ॥

લોકોત્તર આગમ—દ્વાદશાંગીની રચના વિષેનો આ સિદ્ધાન્ત દ્વિગવર આચાર્યોને પણ માન્ય છે પદ્મપદ્મગમની ધવલા ટીકા (૫ ૬૦, પ્રથમ ભાગ) અને કસાયપાહુડની જયધવલા (પ્રથમ ભાગ, ૫૦ ૮૪) ટીકામાં પણ આ જ વસ્તુનું સમર્થન કરવામાં આવ્યુ છે

અનુયોગદ્વારમાં જેમ દ્વાદશાંગીને આગમ-લોકોત્તર આગમ-ની સજા આપવામાં આવી છે, તેમ તેમાં તેને લોકોત્તર ભાવશ્રુત પણ કહેવામાં આવ્યુ છે પોથી-પાના, જેમાં શ્રુતને લખવામાં આવે છે, તેને અનુયોગદ્વારમાં દ્રવ્યશ્રુતની સજા આપવામાં આવી છે અને સ્વયં શ્રુતજ્ઞાનને ભાવશ્રુતની સજા આપી છે આમ પોથી-પાનાને અર્થાત્ પુસ્તકને ઉપચારથી શ્રુત અને સ્વયં તીર્થંકર દ્વારા પ્રણીત દ્વાદશાંગીને અર્થાત્ દ્વાદશાંગીમાં પ્રતિપાદિત શ્રુતજ્ઞાનને મુખ્ય શ્રુત કહેવામાં આવ્યુ છે નદીસૂત્રમાં એ જ દ્વાદશાંગીને સમ્યક્શ્રુતને નામે ઓળખાવ્યુ છે આ પ્રમાણે કહી શકાય કે આગમની બીજી સજા ‘શ્રુત’ પણ છે

શાસ્ત્રની ‘શ્રુત’ એવી સજા પાછળનો ઇતિહાસ જોઈએ તો જણાશે કે વેદ માટે ‘શ્રુતિ’ શબ્દ પ્રસિદ્ધ હતો તે એટલા માટે કે વેદજ્ઞાન આચાર્યપરપરાથી સાલણીને મેળવવામાં આવતુ, તે જ પ્રમાણે જૈન આગમિદ્ જ્ઞાનની પરપરા પણ શ્રવણને આધારે ચાલતી હોઈ આગમો ‘શ્રુત’ કહેવાયા આના પ્રકાશમાં આગમોના પ્રારંભમાં આવતા ‘સુય મે આઠસં । તેણ મગવયા એવમક્કલાય ’નો

૭ અનુયોગદ્વાર, મૂત્ર ૪૭૦

૮ અનુયોગદ્વાર, મૂત્ર ૫૦

૯ ‘પત્તયપોત્થયલ્લિહિયં’ —અનુયોગદ્વાર, મૂત્ર ૩૬

વિચાર કરીએ તો આગમો શ્રુત શબ્દથી શા માટે ઓળખાયા એ સ્પષ્ટ થાય છે આવા વાક્યોથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આગમના પદ્ધતિ-પાઠનની કેવી પ્રણાલી હશે વળી, વિદ્યમાન આગમો ગણધર દ્વારા અધિષ્ઠિત છે, એનો પણ પુરાવો આવા વાક્યોથી મળી જાય છે આવા વાક્યોની પરપગ પાલિપિટકમાં પણ મળે છે અને આગમ તથા પિટક બન્નેની રચનાનો કાળ અથવા તો મૂળ ઉપદેશનો કાળ એક જ હતો એ કહેવાની સામ્યે જ જરૂર છે.

આપણે આગળ જોઈ ગયા કે અનુયોગદ્વારમાં ‘સુત્તાગમે’ શબ્દ પણ પ્રયુક્ત છે આ ઉપરથી જણાય છે કે શબ્દરચના ‘સૂત્ર’ નામે પણ પ્રસિદ્ધ હતી આથી જ આગમો મત્ર નામે પણ પ્રસિદ્ધ થયા ભારતીય સાહિત્ય પરંપરામાં ‘સૂત્ર’ નામે ઓળખાતી એક વિશિષ્ટ શૈલીમાં લખાયેલા ત્રથો મૂત્રત્રયો તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે વૈદિક પરંપરામાં ગૃહ્ય અને ધર્મસૂત્રોનો એક વિશેષ પ્રકાર પ્રસિદ્ધ છે વળી, વ્યાકરણ આદિ શાસ્ત્રોની રચના માટે પણ સૂત્ર શૈલી અપનાવવામાં આવી છે આ શૈલીની વિશેષતા એ છે કે યોગમાં થોડા શબ્દોમાં વક્તવ્યને નાના નાના વાક્યોમાં ગૂંથી લેવું જેમ વિવિધ પુષ્પોને એક સૂત્રમાં-દોરામાં બદ્ધ કરવામાં આવે છે, તેમ અનેક અર્થોને શબ્દરચના દ્વારા ગૂંથી લેવાતા હોઈ એ શબ્દરચના પણ મત્ર કહેવાય છે મૂત્રશૈલીના ગૃહ્ય કે ધર્મસૂત્રો જેવા વૈદિક ત્રથો જ્ઞેનારને જ્ઞેન આગમો ‘મૂત્ર’ ન જ કહેવાયા જોઈએ એમ લાગશે કારણ, પ્રચલિત સૂત્રશૈલીથી જુદી જ શૈલીમાં એ લખાયા છે પણ જૈનોએ પોતાના આગમો માટે ‘સૂત્ર’ શબ્દનો જે પ્રયોગ કર્યો છે, તે, તે પ્રકારની વિશિષ્ટ શૈલીને મુખ્ય માનીને નહિ, પણ, એ સૂત્ર-સાહિત્યનો મૂળ ઉદ્દેશ, આપણે ધ્યાનમાં લઈએ તો જણાશે કે, વૈદિક આચારપ્રણાલી વિષે જે વિવિધ ઉપદેશ કે વિચારણા થયેલ તેનો સંક્ષેપમાં સંગ્રહ કરી દેવો એ હતો એ જ્ઞેતા મહાવીરના ઉપદેશનો સંગ્રહ પણ સૂત્ર કહેવાય તો નવાઈ નહીં આથી જ્ઞેન સાહિત્યની શૈલીમાં ભેદ જ્ઞના મૂત્રો કહેવાય જેમ અનેક મણિઓ કે પુષ્પોને સૂત્રબદ્ધ કરવાથી તે સચવાઈ રહે છે, વીખરાઈ જતા નથી, તેમ આચારના ઉપદેશને પણ ત્રયબદ્ધ કરવાથી તે સચવાઈ રહે છે, તેથી તેવા ત્રયો મૂત્રો કહેવાયા હોય તો યોગ્ય જ છે અર્થાત્ ‘સૂત્રનાત્ સૂત્રમ્’ એવો અર્થ સૂત્રનો અભિપ્રેત છે જોઈ ‘સુત્તપિટક’ પણ એ જ અર્થમાં ‘મૂત્ર’ છે, નહિ કે તેની શૈલી સૂત્રશૈલી છે તેથી વળી, જૈનોની એવી પણ માન્યતા છે કે આગમના એક જ વાક્યને આધારે યતા અર્થબોધનું તારતમ્ય શ્રોતાની વિવિધ શક્તિને અનુસરીને અસંખ્યાતથી પણ વધારે પ્રકારનું છે આથી આગમના એક જ વાક્યમાં અનેક પ્રકારે અર્થની મત્રના આપવાની શક્તિ હોઈ તેવા વાક્યોના સંગ્રહને ‘મૂત્ર’ નામથી ઓળખવામાં કશું જ અનુચિત નથી તાત્પર્ય એ છે કે જ્ઞેન આગમ ‘સૂત્ર’ એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમાં વિવિધ અર્થોનો બોધ ક્રમવાની-સૂચના કરવાની-શક્તિ છે આ પ્રમાણે ‘સૂત્રનાત્ સૂત્રમ્’ એ અર્થમાં પણ સૂત્ર શબ્દનો પ્રયોગ માની શકાય

દ્વાન્દ્વશાગીને ‘ગણિપિટક’ એવી સજા પણ આપવામાં આવી છે જોઈ શાસ્ત્રસંગ્રહને ‘પિટક’ એવું નામ તે કાળે અપાયું છે આ લક્ષમાં લેતા શાસ્ત્રસંગ્રહ માટે ‘ગણિપિટક’ શબ્દનો પ્રયોગ તે કાળની ચાલુ પ્રથાને આભારી હશે પિટક એટલે પેટી અર્થાત્ ગણિના-આચાર્યના જ્ઞાનનો ભગ્ગર એટલે ‘ગણિપિટક’

શ્રુત માટે પ્રાચીન શબ્દ ‘પ્રવચન’ પણ વપરાયો છે ‘સુચમિહ જિજ્ઞાસુવચન’* ભગવતીમાં ગોતમે ભગવાન મહાવીરને મત્ર કર્યો છે કે પ્રવચન પ્રવચન કહેવાય કે પ્રવચની પ્રવચન કહેવાય ? આના ઉત્તરમાં ભગવાને કહ્યું છે કે અરિહત એ પ્રવચની છે અને દ્વાન્દ્વ અગો એ ‘પ્રવચન’ છે

(ભગવતી શ૦ ૨૦, ઉદ્દેશ ૮). સ્થવિર ભદ્રાપુસ્વામિએ એ પ્રવચનની ઉત્પત્તિ વિષે સુદ્ધ ૩૫૬ બાધ્યુ છે—

તવ-નિયમ-નાણરુક્ષ્ણં આરુઢો કેવલી અમિયનાણી ।

તો મુચ્છ નાણવુદ્ધિં મવિયજ્જનવિવ્રોહણદ્વાદ્વા ॥

ત બુદ્ધિમણ્ણ પડેણ ગણહરા ગિણિહુઝ નિરવસેસ ।

તિત્થયરમાસિયાહ્ ગથતિ તઓ પવચણદ્વા ॥

આવશ્યકનિર્ણયિત (ગા૦ ૮૯-૯૦)

‘તપ, નિયમ, સયમ અને જ્ઞાનરૂપ વૃક્ષ ઉપર આરૂઢ થઈને અમિતજ્ઞાની—સર્વજન-કેવલી ભવ્ય જનોના વિબોધને માટે જ્ઞાનની વર્ષા કરે છે ગણુધરો તેને સપૂર્ણભાવે બુદ્ધિમય પટમા ગ્રહણ કરીને તે તીર્થંકર ભાષિતની પ્રવચન અર્થે માળા ગૂંથે છે’ આમા આવતા ‘પ્રવચન’ શબ્દનો અર્થ જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે કર્યો છે તે આ છે—‘પગયં વચણ પવચણમિહ સુચનાણં’ . ‘પવચણમહવા સઘો’ (ગા૦ ૧૧૧૨) અર્થાત્ પ્રગત વચન એ પ્રવચન છે અથવા તો સધ એ પ્રવચન છે સંધને પ્રવચન કહેવાનું કારણ એ છે કે સધનો જ્ઞાનોપયોગ એ જ પ્રવચન છે તેથી સધ અને જ્ઞાનનો અભેદ માની સધને પ્રવચન કહ્યો. પ્રગત વચન એ પ્રવચન છે તેનો અર્થ તેમને જે અભિપ્રેત છે, તે આ છે—‘પગય પહાણવચણ વારમગમિહ’ (ગા૦ ૧૦૬૮), ‘જમિહ પગતં પસત્થં પહાણવચણં ચ પવચણ ત ચ । સામન્ન સુચનાણ વિસેસઓ સુત્તમત્થો ય ॥ (ગા૦ ૧૩૬૭) અર્થાત્ ‘પ્ર’ ઉપસર્ગના પ્રશસ્ત અને પ્રધાન એવા બે અર્થ છે તેથી પ્રશસ્ત વચન અથવા પ્રધાન વચનરૂપ શ્રુતજ્ઞાન એ પ્રવચન છે શ્રુતજ્ઞાનમા પણ પ્રધાન દાદશાગી હોઈ એ જ પ્રવચન નામે ઓળખાય છે એ પ્રવચનના બે અર્થ છે શબ્દ અને અર્થ. શબ્દ એ સૂત્ર નામે ઓળખાય છે, અને તેના કર્તા ગણુધરો છે જે અર્થના ઉપદેશને આપે તેમણે સૂત્રરચના કરી તે અર્થના કર્તા તીર્થંકર સ્વય છે.* અહીં પ્રશ્ન એ થશે કે ગણુધરોએ દાદશાગીની રચના કરી માટે તેઓ તેના કર્તા કહેવાયા, પણ તીર્થંકરે અર્થોનો ઉપદેશ આપ્યો તે શુ શબ્દ વિના? શબ્દ ગહિત તો ઉપદેશ સહિત જ નહિ તો પછી શબ્દના કર્તા પણ તીર્થંકરને શા માટે ન માનવા? આનો ખુલાસો જિનભદ્રગણિએ કર્યો છે કે તીર્થંકર કાઠ ક્રમે કરી બારે અગ્રોનો યથાવત્ ઉપદેશ દેતા નથી, પણ સક્ષેપમા સિદ્ધાતોનો ઉપદેશ આપે છે, જેને વિસ્તારીને ગણુધરો સ્વપ્રતિભાથી એ ઉપદેશને બાર અગ્રમા એ રીતે ગ્રથિત કરે છે કે સધના સોદોઈ તેને સરળતાથી સમજી શકે આ રીતે અર્થકર્તા તીર્થંકર છે અને સૂત્રકર્તા ગણુધરો છે ૧૦ સક્ષેપમા સિદ્ધાતોનો ઉપદેશ કેવો હોય તેનું નિરૂપણ બ્યાખ્યાકારોએ કર્યું છે કે ‘ઉપ્પન્ને હ વા વિગમે હ વા ઘુવે હ વા’ આ માતૃકાપદ્મત્રયમાત્રનો ઉપદેશ તીર્થંકરો આપે છે અને તેને ગણુધરો વિસ્તારી બાર અગ્રરૂપે ગૂંથે છે ૧૧

આચાર્ય ભદ્રાપુ પ્રવચનના એકાર્યક શબ્દો તરીકે પ્રવચન, સૂત્ર અને અર્થ એ ત્રણને નોંધે છે; ૧૨ જોઈ પ્રવચન એ સામાન્ય છે અને તેના જ બે ભેદો સૂત્ર અને અર્થ છે અને વળી, સૂત્ર અને અર્થ પરસ્પર એક નથી છતાં પણ સામાન્ય અને વિશેષને અભિન્ન માનીને સૂત્ર અને

* વિગેપા૦ ગા૦ ૧૧૧૬ (આ નિર્ણયિત ગાયા છે)

૧૦ વિગેપા૦ ગા૦ ૧૧૧૬-૧૧૨૪

૧૧ જુઓ વિગેપા૦ ગા૦ ૧૧૨૨ ની ટીકા

૧૨ પગદ્ધિયાણિ તિત્થિ ટ પવચણ સુત્ત તદેવ અત્થો ય । આવશ્યકનિ૦ ગા૦ ૧૨૬

અર્થને પણ પ્રવચનના એકાર્થકે તરીકે જણાવવામા કાઈ બાધા નથી આવો ખુલાસો જિનભદ્ર-ગણિએ કર્યો છે ૧૩

શ્રુતપુરુષ

આગમોનો મૌલિક વિભાગ ‘અગ’ તરીકે ઓળખાયો છે, તેની પાછળ સાહિત્યિક વિભાગ કરવાની પ્રાચીન પરંપરા કાણુભૂત છે જેમ મૃદ્ધિકમમા પુરુષની કલ્પના કરવામા આવી અને તેના વિવિધ અગરૂપે આત્મશાદિ આ વર્ણોની હિત્તિ સ્વીકારવામા આવી અથવા તો લોકપુરુષની કલ્પના કરીને તેને આધારે સમગ્ર લોકના વિભાજનની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ, તે જ રીતે વિદ્યાપુરુષ કે શ્રુતપુરુષની પણ કલ્પના કરીને તેના અગ-ઉપાગરૂપે વિદ્યારથાનોની કલ્પના થઈ આ જ પરંપરાનુ અનુસરણ કાવ્યપુરુષની કલ્પનામા પણ છે જેમ વેદિક સાહિત્યમા પણ વિદ્યાના અગોની કલ્પના છે, તેમ જૈન શ્રુતમા પણ અગ-ઉપાગની કલ્પના કરવામા આવી ૨૫૪ છે કે શરીરમા જેમ ઉપાગોનો આધાર અગ છે, તેમ આગમમા પણ ઉપાગનો આધાર અગગ્રથો જ બને આ રીતે સમગ્ર આગમ-સાહિત્યમા અગગ્રથોનું મહત્ત્વ અધિક છે, એટલું જ નહિ પણ તે જ મૌલિક આગમો છે અને તેના આધારે અંગબાહ્ય કે ઉપાગાદિ અન્ય આગમોનું નિર્માણ થયું છે આ દૃષ્ટિએ ભગવાન મહાવીરનો અર્થોપદેશ સાલળીને ગ્રથિત થયેલા મૌલિક આગમોને અગ એવું નામ જે આપવામા આવ્યું છે તે તેના મહત્ત્વને સૂચવી જાય છે; સાથે જ તેની મૌલિકતાનું પણ સ્પષ્ટ કરે છે

અંગરચનાની આધારભૂત મામત્રી

આપણે એ જોયું કે અગોની રચનામા ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ એ જ મુખ્ય આધાર છે, પણ એ વિચારવું પ્રાપ્ત છે કે ભગવાન મહાવીરે જે ઉપદેશ આપ્યો તે તેમની પોતાની જ

૧૩ વિગેયા૦ ગા૦ ૧૩૬૮-૭૫

સિંચઃ સરઃ જમત્ય તમ્હા સુત્ત નિરુત્તવિહિના વા ।

સુપ્પઃ સવઃ સુવ્વઃ સિન્વઃ સરણ વ જેણત્ય ॥ ૧૩૬૮ ॥

અવિવરિય સુત્ત પિવ સુદ્ધિય વાવિત્તઓ વ સુત્ત નિ ।

જો સુત્તામિપ્પાઓ સો અત્થો અજ્ઞપ જમ્હા ॥ ૧૩૬૯ ॥

સહ પવચણેણ સુત્તા ન સુયત્થેગત્થયા પગેપ્પરઓ ।

જ સુત્ત વકરેય અત્થો ત તરસ વપ્પણ ॥ ૧૩૭૦ ॥

જુજ્ઞઃ ચ વિમાગાઓ તિણ્હ વિ મિત્તત્થયા ન ચેહરહા ।

પગત્થાણ પિ પુણો કિમિહેગત્થામિહાણેહિ ॥ ૧૩૭૧ ॥

મઝલ ફલ્લ તિ જહા સમ્મોય વિવોદ્ધેમ્મત્તમિત્ત્રાઃ ।

અત્થેણામિત્ત્રાઃ કમલ સામણ્ણઓ ચેય ॥ ૧૩૭૨ ॥

અવિવરિય તહ સુત્ત વિવરિયમત્થો તિ વેહવાલમ્મિ ।

કિન્નિમ્મત્તવિમિત્ત્રા સામન્ન પવચણ નેય ॥ ૧૩૭૩ ॥

સામન્ન-વિસેસાણ જહ વેગા-ડણેગયા વવત્થાણ ।

તદુમયમત્થો ય જહા વીમુ વહુપજ્જવા તે ય ॥ ૧૩૭૪ ॥

એવ સુત્ત-ડત્થાણ પગા-ડણેગદ્ધયા વવત્થાણ ।

પવચણમુમય ચ તય તિય ચ વહુપજ્જય વીસુ ॥ ૧૩૭૫ ॥

—વિશેષાવશ્યકમાત્ર્ય ।

શોધ હતી કે પરપરાથી પ્રાપ્ત સામગ્રીને આધારે જ તેમણે ઉપદેશ આપ્યો ભગવાન મહાવીરનો શુદ્ધતી જેમ એવો દાવો નથી કે આ જે કોઈ હું કહું છું તે મારી જ શોધ છે અને કોઈ અપૂર્ણ વાત છે સસારચક્રને માનનાર અને અનાદિ સૃષ્ટિક્રમને માનનાર મહાવીર પોતાના ઉપદેશને વિષે સ્પષ્ટ કહે છે કે મેં આ જે અહિસાનો ઉપદેશ આપ્યો છે તે કેવળ મેં જ આપ્યો છે એવું નથી, પણ મારા પૂર્વે અનેક અર્હતોએ આપ્યો છે, વર્તમાનમાં અનેક અર્હતો આપે છે અને ભવિષ્યમાં પણ અનેક અર્હતો આપશે આમ એ વિદ્યાને તેઓ અનાદિઅનંત સૂચવે છે. આમ વેદની અપૌરુષેયતા અને અગ આગમની અનાદિતા એક જ અર્થ જાય છે

અગોમાં એવા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો મળે છે, જેમાં પોતાની વાતના સમર્થનમાં ભગવાન મહાવીર ભગવાન પાસે પણ આમ જ કહ્યું છે, એમ સ્પષ્ટ જણાવે છે વળી, એવા કેટલાક અધ્યયનો છે, જેને વિષે કહેવામાં આવ્યું છે કે આ ઋષભે કહ્યું છે, આ કપિલ ઋષિએ કહ્યું છે આથી એટલું તો ક્ષતિ થઈ જ શકે છે કે ભગવાન મહાવીરે આવી આવતી પ્રાચીન પરપરાને, સમયાનુકૂળ પરિવર્તન અને પરિવર્તન કરીને લોકો સમક્ષ રજૂ કરી

હવે એ વિચારીએ કે જે પારંપર્ય ભગવાન મહાવીરને મળ્યું તે વૈદિક એટલે કે બ્રાહ્મણ-પરપરાનું હતું કે શ્રમણપરપરાનું હતું? ભારતીય વાસ્તવમાં અહિસા આદિ સાર્વભૌમ તત્ત્વોની જે મીમાંસા અગ્રથોમાં થયેલી છે તે જોતાં અને તેવી મીમાંસાનો વેદ-બ્રાહ્મણ ગ્રંથોમાં અભાવ જોતા એમ જરૂર કહી શકાય કે આચારની બાબતમાં તેમનો વારસો એ વૈદિક પરપરાનો નથી. જેદોળી વગેરેએ એક સમયે એમ માનેલું કે આચારાગ આદિમાં આવતા આચારના નિયમોનો આધાર વૈદિક ધર્મશાસ્ત્રો-મૂત્રગ્રંથો છે પણ, આ વસ્તુનો સમગ્રભાવે વિચાર કરતાં હવે અદ્યતન વિદ્વાનો એ મતથી વિરુદ્ધ મત ધરાવે છે અને ડૉ. દાડકર જેવા અષ્ટપણે સ્વીકારતા થઈ ગયા છે કે સ્વયં ધર્મગ્રંથો-સૂત્રગ્રંથોમાં નિરૂપિત થયેલ સમગ્ર જીવનવ્યાપી તત્ત્વ મૂળે વૈદિક પરંપરાનું નથી, પણ શ્રમણોની અસરથી વૈદિક પરંપરામાં લેવામાં આવ્યું છે * આ રીતે કહી શકાય કે, અગ ગ્રંથોમાં જે આચારની વિચારણા છે, તે શ્રમણ પરંપરાની છે, નહિ કે વૈદિક પરંપરાની.

હવે ભગવાન મહાવીરની દાર્શનિક વિચારધારાનું પારંપર્ય તેમને કઈ પરંપરામાંથી મળ્યું એ વિષે વિચારીએ આ બાબતમાં પણ મહાવીર પૂર્વેની વૈદિક વિચારધારા સ્પષ્ટપણે સૃષ્ટિપ્રક્રિયામાં માને છે, એટલે કે ક્યારેક પણ આ સૃષ્ટિ કોઈ એક તત્ત્વમાંથી ઉત્પન્ન થઈ એમ સ્વીકારે છે; જ્યારે, આથી જિલકું, જૈન આગમ સ્પષ્ટપણે માને છે કે આ સૃષ્ટિ કદી ઉત્પન્ન થઈ છે એમ નથી, એ તો અનાદિ-અનંત છે વળી, મહાવીર પૂર્વેની વૈદિકપરંપરા જગતના મૂળમાં એક જ તત્ત્વ માને છે, જ્યારે ભગવાન મહાવીરને મતે જગત જીવ અને જડ એ બે તત્ત્વોનો વિસ્તાર છે એ તત્ત્વો પણ અનાદિ-અનંત છે આમ દાર્શનિક દૃષ્ટિનો પણ બન્નેમાં મૌલિક ભેદ છે એટલે અગ ગ્રંથોનું દર્શન વેદને આધારે નિષ્પન્ન થયું છે, એમ કહી શકાય નહિ આથી આપણે સ્પષ્ટપણે કહી શકીએ કે મહાવીરની દાર્શનિક વિચારધારાનું પારંપર્ય બ્રાહ્મણપરંપરા સાથે નહિ પણ શ્રમણપરંપરા સાથે સંબંધ છે

રચના-પ્રદેશ

ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશને આધાર બનાવીને સમગ્ર આગમોની રચના થઈ છે ભગવાન મહાવીર પ્રથમ સકળ ઉપદેશ શ્વેતાશ્વરોને મતે અપાપા-પાવાપુરીમાં અને દિગંજરોને મતે

ગજગૃહના વિપુલાચલ ઉપર આપ્યો. આમ સ્થાન પરત્વે મતભેદ છતાં સામાન્ય રીતે ગિહાર એ મૂળ આગમોની જન્મભૂમિ છે એમ કહી શકાય પણ આમા પણ થોડો અપવાદ કુવો આવશ્યક છે. સૂત્રકૃતાગનુ વૈતાલિક અધ્યયન, ટીકાકારોના મત પ્રમાણે, ઋષભદેવના ઉપદેશનો સંગ્રહ છે આ દૃષ્ટિએ ગિહારની બહાર પણ આગમની ઉત્પત્તિનાં મૂળ શોધવા રહ્યા વળી, પૂર્વના આધારે અથિત પટ્ટપગમની રચના દક્ષિણમા થઈ પણ તેનો ‘ઉપદેશ’ સૌરાષ્ટ્રમાંથી તેના કર્તાઓને પ્રાપ્ત થયો ૧૮ ઉત્તરાધ્યયનનો કેશી-ગૌતમ સવાદ શ્રાવગતીમા થયો આચાર્ય ભદ્રબાહુ ક્યાના નિવાસી હતા તે નિશ્ચિત નથી તેમણે છેદ ત્રયો કલ્પ, વ્યવહાર અને (૧) નિશીથની રચના કરી છે વળી, તેમના વિષે શ્વેનાયગ સપ્રદાયનો મત એવો છે કે તેઓ નેપાલમા જઈ ધ્યાન-સમાધિમા લાગી ગયા હતા ત્યાં જઈ ચૂલભદ્રે તેમની પામેયી દશ પૂર્વનુ જ્ઞાન મેળવ્યું. નદીસૂત્રની રચના, તેના સમયની દૃષ્ટિએ, સૌરાષ્ટ્રમા થઈ હોય એવો વધારે સભવ છે આચાર્ય કાલક યા શ્યામાચાર્યે પ્રજ્ઞાપનાની રચના કરી છે તેઓ માળવાના ધગવાસ નામક નગરના નિવાસી હતા અનુયોગ-દારના કર્તા આર્યકક્ષિત પણ માળવાના જ છે આચાર્ય જિનભદ્રગણિનુ છતકલ્પ સૌરાષ્ટ્રમા ગ્યાયુ હોય એવો અધિક સભવ છે મહાનિશીથ એ આચાર્ય હરિભદ્રે ઉદ્ધરેલ ગ્રંથ છે, એટલે એને ગજસ્થાન-ગુજગતની રચના કહી શકાય પિઝનિર્ધુક્તિ આદિ ગ્રંથ દ્વિતીય ભદ્રબાહુની રચના હોવાનો સભવ છે તેઓ દક્ષિણના પ્રતિષ્ઠાનપુત્રના નિવાસી હતા

વળી, આગમોની વાચના પાટલિપુત્ર, મથુરા અને વલ્લીમા થઈ અને વલ્લીવાચનામા વયેલ સકલન અસાદે શ્વેતાશ્વરસમ્મત આગમો છે આ ગ્રંથિતિમા આગમોનો મૂળ ઉપદેશ ગિહારમા થવા છતાં તેનું અંતિમ રૂપ સૌરાષ્ટ્રમા સ્થિત થયું

આ બધી વાતોનો વિચાર કરીએ તો કહેવું પડે છે કે સમગ્ર ભારતવર્ષ એ આગમોની રચના-ભૂમિ છે. ‘આ દૃષ્ટિએ જ તેની ભાષાનો વિચાર થવો જોઈએ

આગમોની ભાષા

વેદો સંસ્કૃત ભાષામા છે, જ્યારે જૈન-ગૌદના આગમો પ્રાકૃતમા છે આમ થવાનું સ્પષ્ટ કાગળ એ છે કે ભગવાન મહાવીર અને યુદ્ધને પોતાનો ઉપદેશ જનતાના બધા વર્ગોમા ફેલાવવો હતો, નહિ કે માત્ર ઉચ્ચ વર્ગમા વેદો એ તો બ્રાહ્મણોની સપત્તિ, એમા બીજાનો ગજ ન વાગે—એ માન્યતાના વિરોધમા જ્ઞાન એ બધાને સમાનભાવે સુલભ થવું જોઈએ એવો ધોષ ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન યુદ્ધનાં હતો વળી, જ્ઞાન માટે અમુક જ ભાષા વાહનરૂપે વપરાય અને તે પવિત્ર છે એવો ભ્રમ પણ તેમને નિવારવો હતો એટલે બન્ને અરિહતોએ તેમનો ઉપદેશ લોકભાષામા અથિત થાય એવો આગ્રહ ગમ્યો હતો આથી ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ ગણધરોએ તે કાળની પ્રાકૃત ભાષામા અથિત કર્યો એ ભાષાનું નામ શાસ્ત્રમા અર્ધમાગધી આપવામા આવ્યું છે પાછળના વૈયાકરણોએ માગધી અને અર્ધમાગધી ભાષાના જે લક્ષણો ગણાવ્યા છે તે લક્ષણો આપણી સામે વિદ્યમાન આગમોમા ક્યથિત જ મળે છે એટલે પ્રાકૃત ભાષાની સામાન્ય પ્રકૃતિ પ્રમાણે એ ભાષા સદા પરિવર્તિત થતી રહી હશે એમ માનવાને કારણ છે અને જે કારણે શાસ્ત્રોની ભાષા સંસ્કૃત નહિ પણ પ્રાકૃત રાખવામા આવી હતી એટલે કે લોકભાષા સ્વીકારવામા આવી હતી તે કારણે પણ લોકભાષા જેમ જેમ બદલાય તેમ તેમ એ શાસ્ત્રોની ભાષા બદલાવી જોઈએ એ અનિવાર્ય હતું

૧૪. “તદો સર્વેમિમગપુઙ્વાણમેગદેસો આયરિયપરપરાપ આગચ્છમાણો ધરસેણાશરિય સપત્તો । તેણ વિ સોરઢ્ઢિસય ગિરિણયરપટ્ટજ્ઞચદગુહાઠિણ ..” ધવલ્ય ભાગ ૧, પૃ. ૬૭ ।

વળી, લગવાન મહાવીરના સમયમા મગધમા વિસ્તાર પામેલો જૈનધર્મ ક્રમે કરી પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફ વિસ્તરતો ગયો એટલે લોકભાષા પ્રાકૃતમા તે તે દેશોની લોકભાષાનુ વલણ દાખલ થાય એ વ્યાભાવિક છે એટલે આજે મળતા આગમોમા અર્ધમાગધીનાં લક્ષણો વિશેષ રૂપે ન મળે તો તેમા કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. જે વૈદિકોની જેમ જૈનોએ ભાષાનુ મહત્વ સ્થાપિત કર્યું હોત તો આમ ન બનત, એ અહીં આપણે નોંધવું જોઈએ સપ્તમયભેદે શ્વેતાખરો અને દિગંખરોમા પણ ભાષાભેદ દેખાય છે દિગંખરોના પ્રાકૃત ગ્રંથોમા શૌરસેની પ્રાકૃતભાષાને વિશેષ મહત્વ અપાયું છે સૌરાષ્ટ્રના ગિરિનગરમાં રહેનાર ધરમેન અને દક્ષિણાપથથી તેમની પાસે આવનાર ભૂતબલિ-પુષ્પદત —એમાંના કોઈની પણ માતૃભાષા શૌરસેની હોવાનો સભવ નથી. છતાં પણ વિદ્યમાન પટ્ટખડાગમ અને ત્યાર પછીના લગભગ બધા દિગંખર પરંપરાના ગ્રંથોની—પછી ભલે ને તે ભારતના ગમે તે ભાગમા ગમે તે કાળે રચાયા હોય છતાં પણ તે સૌની—ભાષા શૌરસેની પ્રાકૃત છે. આથી એક વસ્તુ ક્લિત થાય છે કે દિગંખરોએ વૈદિકોની જેમ જે એક ભાષા સર્વપ્રથમ સ્વીકારી તેનો સંબંધ મથુરા આસપાસના શરસેન પ્રદેશ સાથે છે અને એવો પણ વધારે સભવ છે કે તેઓનું પ્રથમ શરમેન દેશથી દક્ષિણ તરફ થયું હશે અને તેઓ ત્યાંની શૌરસેની ભાષા સાથે લઈ ગયા હશે. પછી એ જ ભાષામા સમગ્ર સાહિત્ય ક્રમે કરી નિર્માણ થયું

જૈન આગમોની જે પ્રતો મૂળમાત્રની મળે છે અને જે પ્રતો સડીક આગમોની મળે છે તેમા પણ ભાષાભેદ દેખાય છે કેટલીકવાર ‘ચ’ શ્રુતિને બદલે ‘ત’ શ્રુતિને સ્થાન વિશેષ રૂપે જોવા મળે છે સામાન્ય રીતે એમ કહી શકાય કે ચૂર્ણિકારોની સામે આગમગ્રંથોની જે ભાષા હતી, અથવા તો ચૂર્ણિકારોએ આગમોની જે વાચના ભાષાની દૃષ્ટિએ સ્વીકારી છે, તેથી જુદી જ વાચના સમૃદ્ધ દીકાકારોની સામે છે, અથવા તો તેમણે ચૂર્ણિકાસમત વાચનાને મહારીતે આજે ઉપલબ્ધ વાચના તૈયાર કરી છે વસ્તુતઃ શુ થયું હશે એ કહેવું કઠણ છે, પણ એટલું નક્કી કે ચૂર્ણિકા અને સમૃદ્ધ દીકા સમત આગમોની વાચનામા ભાષાભેદ છે આ ભાષાભેદ કાળબળે ઉત્તરોત્તર થતો ગયો તેમ માનવું અથવા દીકાકારોએ દુર્બોધતા ટાળવા માટે ભાષાની એકરૂપતા લાવવા સ્વયં પ્રયત્ન કર્યો એમ માનવું —એ હજી વિવાદનો જ વિષય ગણવો જોઈએ પણ એટલું નક્કી કે દીકાના કાળ સુધીમા જૈન આગમોની ભાષા પરિવર્તિત થતી રહી છે અને તેણે પ્રાકૃતભાષાની પ્રકૃતિ—એટલે કે પરિવર્તિત થતા રહેવું—જાળવી રાખી છે એમા તો શંક નથી.

શ્વેતાખરોના આગમોની ભાષા પ્રાચીન કાળે અર્ધમાગધી હતી એમ સ્વયં આગમોના જ ઉલ્લેખ ઉપરથી નિશ્ચિત થાય છે. પણ આજે તો જેને વૈયાકરણો મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતને નામે ઓળખે છે તે ભાષાની નજીકની એ પ્રાકૃત છે. આથી આધુનિક વિદ્વાનો એને જૈન મહારાષ્ટ્રી એવું નામ આપે છે એ ભાષાની સમગ્રભાવે એકરૂપતા પૂર્વોક્ત શૌરસેનીની જેમ આગમ ગ્રંથોમા મળતી નથી, અને ભાષાભેદના સ્તરો સ્પષ્ટરૂપે તજ્જ્ઞને જણાઈ આવે છે. આચારાગમા જ પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધની ભાષા સ્પષ્ટપણે કાળભેદ બતાવે છે, તે જ પ્રમાણે સૂત્રકૃતાગ અને લગવતીસૂત્રની ભાષાના રૂપોમા પણ પૂર્વોત્તર ભાવ સ્પષ્ટ છે અને લગવતી પછીના ભાષાના સ્થિર રૂપો જ્ઞાતા વગેરે કથાપ્રધાન આગમગ્રંથોમા નજરે ચડે છે. આ સામાન્ય રૂપરેખા છે પણ વસ્તુતઃ ભાષાની દૃષ્ટિએ આગમોનું આ વિભાજન ભાષાવિદોના અભ્યાસનો એક ખાસ વિષય બને એમ છે

આગમો કેટલા ?

આગમોમા સર્વપ્રથમ દ્વાદશાગરૂપ ગણિપિટકને જ સ્થાન મળ્યું હશે એ નિર્વિવાદ છે, કારણ બન્ને સપ્તદાયો તેને ગણધરગ્રંથિત માને છે પણ ગણધરના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ ઉત્તરોત્તર જે ગ્રંથો

અગ્રથોને આધારે અર્થિત કર્યા તેમનો પણ સમાવેશ ક્રમે કરી આગમોમાં થતો ગયો છે, એ પણ હકીકત છે આમ અગ્ર અને અગ્રગાહ્ય એવા બે વિભાગોમાં આગમો સામાન્યરીતે વહેંચાઈ જાય છે નદીસૂત્રગત સમ્યક્ શ્રુતની ગણતરીમાં માત્ર અર્હતપ્રણીત દ્વાદશાગીને જ ગણવામાં આવી છે ૧૫ વળી, તે જ નદીમાં સાદિ સપર્યવસિત આદિના વિચારમાં પણ દ્વાદશાગી જ લેવામાં આવી છે ૧૮ સમવાયાગ (સૂત્ર ૧૩૬) માં પણ ભગવાન મહાવીરપ્રણીત બાર અગ્રો જ ગણાવ્યા છે અનુયોગ-દ્વારમાં લોકોત્તર આગમપ્રમાણની ચર્ચામાં કેવળ દ્વાદશાગનો જ ઉલ્લેખ છે આ બધા ઉલ્લેખો એ સૂચવે છે કે મૂળે જૈનાગમ દ્વાદશાગમાં જ સમાવિષ્ટ થતા પણ સમયના વહેવા સાથે ગણધરોના શિષ્યોદ્વારા અને આગળ આલતા તેમની શિષ્યપરપગમાં ક્રમે ક્રમે ખીન્ન પણ શાસ્ત્ર રચાતા ગયા અને તે પ્રાય મૂળ આગમને અનુસરતા હોઈ ને, તેમને પણ શ્રુતમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું આમ છતાં આગમમાં એ વિવેક કરવામાં આવ્યો જ છે કે કયા અથો ગણધરપ્રણીત અને કયા તેથી ભિન્ન. આ વિવેકને લક્ષ્યમાં રાખીને જ અગ્ર અને અગ્રગાહ્ય અથવા અગ્રપ્રવિષ્ટ અગ્રગાહ્ય એવા ભેદો શ્રુતના કરવામાં આવ્યા છે * દ્વાદશાગીથી પૃથક્ એવા બધા આગમોનો સમાવેશ અગ્રગાહ્ય એ નામના વિભાગમાં કરવામાં દિગ્ગજર અને ધ્રુવેતાજર એકમત છે પણ અગ્રગાહ્યમાં કયા ક્રમે નવો નવો ઉમેરો થતો ગયો હશે તેનો સપૂર્ણ દતિહાસ જાણવાનું સાધન આપણી પાસે નથી છતાં પણ એ દતિહાસની જે તુટક કડીઓ મળી આવે છે તેને જોડીને જે ચિત્ર ખડુ થાય છે તે આપવાનો પ્રયાસ કરીએ તો અનુચિત નહિ લેખાય

આચાર્ય ઉમારવાતિએ તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં શ્રુતના બે ભેદો કરી અગ્રગાહ્યમાં જે નામો ગણાવ્યા છે તે આ છે ૧ સામાયિક, ૨. ચતુર્વિંશતિગ્તવ, ૩ વદન, ૪ પ્રતિક્રમણ, ૫ કાયવ્યુત્સર્ગ, ૬ પ્રત્યાખ્યાન, ૭. દશવૈકલિક, ૮ ઉત્તરાધ્યયન, ૯ દશા, ૧૦ કદપ-વ્યવહાર, ૧૧ નિશીથ, ૧૨ ઋષિભાષિત આદિ આહી આદિ શબ્દથી સૂચિત થાય છે કે આ સિવાય પણ ખીન્ન અગ્રગાહ્ય અથો છે ધવલા દીકાકારે સ્પષ્ટરૂપે ૧૪ અગ્રગાહ્ય છે એમ કહ્યું છે. અને તેમણે જે ૧૪ નામો ગણાવ્યા છે તે આ છે ૧ સામાયિક, ૨ ચલિવીસત્થઓ, ૩ વદણા, ૪ પડિક્રમણ, ૫ વેણુધિ, ૬. કિદિયમ્મ, ૭ દસવેયાલિય, ૮ ઉત્તરજ્ઞયણ, ૯ કદપ-વ્યવહારો, ૧૦ કદપાકપિય, ૧૧ મહાકપિય, ૧૨. પુડરીય, ૧૩. મહાપુડરીય, ૧૪ જિંસીહય ૧૭

જયધવલામાં ૧૮ આ ૧૪ અગ્રગાહ્ય અથોની ‘પ્રકીર્ણક’ એવી સામાન્ય સજા પણ આપવામાં આવી છે ધવલા અને જયધવલામાં એ ૧૪ અગ્રગાહ્ય અથોનો વિષય પણ વિગતે આપવામાં આવ્યો છે અને તેથી, એમ કહી શકાય કે, વીરસેન આચાર્ય સમક્ષ એ સૂત્રો હોવાનો સભવ ખરો અગ્રો વિષે તો તેઓ સ્પષ્ટ રીતે કહે જ છે કે એ ક્રમે કરી નષ્ટ થઈ ગયા, પણ ઉક્ત અગ્રગાહ્ય વિષે એમણે એવી દર્શી જ નોંધ કરી નથી

ઉક્ત બંને સૂત્રીઓને આધારે એમ કહી શકાય કે નીચેના અથો ધવલાકારના સમય સુધીમાં અગ્રગાહ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા

૧. સામાયિક, ૨. ચતુર્વિંશતિગ્તવ, ૩ વદન, ૪ પ્રતિક્રમણ, ૫ કાયવ્યુત્સર્ગ, ૬ પ્રત્યાખ્યાન,

૧૫ નદીસૂત્ર ૭૧

૧૬ નદીસૂત્ર ૭૩

* નદીસૂ. ૭૯, રાજવાર્તિક ૧ ૨૦ ૧૧ ૧૩, ધવલા પૃ. ૯૬, તત્ત્વાર્થલાખ્ય ૧ ૨૦

૧૭ ધવલા પૃ. ૯૬ પ્રથમ ભાગ, જયધવલા પ્રથમ ભાગ પૃ. ૨૪, ૯૭

૧૮ પૃ. ૧૨૨

૭ વેણુધિ, ૮ દિનિચમ્મ, ૯ દશવૈકલિક, ૧૦ ઉત્તરાધ્યયન, ૧૧ દશા, ૧૨. કલ્પ-વ્યવહાર, ૧૩ નિશીથ, ૧૪. ઋષિભાષિત, ૧૫. કૃપાકલ્પિય, ૧૬. મહાકલ્પિય, ૧૭. પુરૂરીય, ૧૮ મહાપુરૂરીય

આમા પ્રથમના છ એ તો આવશ્યકમા સમાવિષ્ટ છે ૧૯ ધવલામા પ્રથમના ૬ નામોમા અતિમ જેના નામ જુદા છે તેને કાયવ્યુત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાનના જે નામાન્તર ગણીએ તો તે એ ઓછા યાત્ર પણ તેનો જે વિષય નિર્દિષ્ટ છે એ જેતા એ નામાન્તર ગણી શકાય એમ નથી માટે તને જુદા જ ગણાવ્યા છે આમ સખ્યાની દૃષ્ટિએ ૧૮ નામો ઉપલબ્ધ છતાં તત્ત્વાર્થભાષ્ય ગત 'આદિ' શબ્દથી તેમને કેટલા ખીન્ન વિવક્ષિત છે તે બાજુવાનુ સાધન આપણી પાસે નથી પણ એટલુ તો કહી શકાય કે ધવલાકાર જે ચૌદનો ઉલ્લેખ કરે છે તેથી તો એ સખ્યા મોટી જ હોવી જોઈએ કારણ, ખાત્રો ઉલ્લેખ કર્યા પછી 'આદિ' પદ દે છે સામાન્ય રીતે એમ કહી શકાય કે ધવલાની સૂચિ એ ધ્વેનાગર-દિગગરની શ્રુતમાન્યતા ન્યામુધી અસિદ્ધ હતી અને ખતેના શ્રુતમા વિવાદ બંધ થયો ન હતો ત્યારની છે એટલે એ સૂચિ કન્ય ઉમાસ્વાતિ પહેલાની પણ હોઈ શકે

નદીસૂત્રમા ઉલ્કલિકમા નીચેના અગળાણ પ્રથો ગણાવ્યા છે

૧ દશવૈકલિક	૧૫. ચન્દ્રવેધ્યક
૨ કલ્પાકલ્પક	૧૬ મૃચપ્રજપ્તિ
૩ ચુલ્લકલ્પશ્રુત	૧૭ પૌરૂષીમણ
૪ મહાકલ્પશ્રુત	૧૮ મગલપ્રવેશ
૫ ઔપપાતિક	૧૯ વિદ્યાચગ્લુવિનિશ્રય
૬ રાજપ્રશ્નીય	૨૦ ગણિવિદ્યા
૭ છવાલિગમ	૨૧ ધ્યાનવિભક્તિ
૮ પ્રજાપના	૨૨ મરણવિભક્તિ
૯ મહાપ્રજાપના	૨૩ આત્મવિશોધિ
૧૦ પ્રમાદપ્રમાદ	૨૪ વીતરાગશ્રુત
૧૧ નદી	૨૫ સલેખનાશ્રુત
૧૨ અતુયોગદ્વાર	૨૬ વિહારકલ્પ
૧૩ દેવેન્દ્રતત્ત્વ	૨૭ ચરણવિધિ
૧૪ તદુલવૈચારિક	૨૮ આતુરપ્રત્યાખ્યાન

૨૯ મહાપ્રત્યાખ્યાન

ઉલ્કલિક ઉપગત કલિક અગળાણમા પણ નદીસૂત્રમાં નીચેના શાસ્ત્રો સમાવિષ્ટ છે

૧. ઉત્તરાધ્યયન	૬ મહાનિશીથ
૨ દશાશ્રુત	૭ ઋષિભાષિત
૩ કલ્પ	૮ જમ્બૂદ્વીપપ્રજપ્તિ
૪ વ્યવહાર	૯ દ્વીપસાગરપ્રજપ્તિ
૫ નિશીથ	૧૦ ચંદ્રપ્રજપ્તિ

૧૧. ક્ષુદ્રિકા વિમાનપ્રવિભક્તિ	૨૧ વેલધરોપપાત
૧૨ મહતી વિમાનપ્રવિભક્તિ	૨૨ દેવેન્દ્રોપપાત
૧૩ અગચૂલિકા	૨૩ ઉત્થાનશ્રુત
૧૪ વર્ગચૂલિકા	૨૪ સમુપગ્ધાનશ્રુત
૧૫ વિવાહચૂલિકા	૨૫ નાગપરિજા
૧૬ અરુણોપપાત	૨૬ નિરયાચલિકા
૧૭ વરુણોપપાત	૨૭ કલ્પિકા
૧૮ ગરુડોપપાત	૨૮ કલ્પાવતસિકા
૧૯ ધરુણોપપાત	૨૯ પુષ્પિતા
૨૦. વૈત્રમણોપપાત	૩૦. પુષ્પચૂલિકા

૩૧ વૃણિશ્શારં

અને અતે લખ્યું છે કે, 'આદિ ૮૪ હંબર પ્રકીર્ણકો ઋષભદેવનાં, સખ્યાત હંબર પ્રકીર્ણકો વચલા તીર્થકરોના અને ૧૪ હંબર પ્રકીર્ણકો ભગવાન મહાવીરના સમજવા, અને વળી અંતે લખ્યું છે જે તીર્થકરોના જેટલા શિષ્યો ચતુર્વિધ બુદ્ધિથી સપત્ત હોય તેટલા સહસ્ર અને જેટલા પ્રત્યેકબુદ્ધ હોય તેટલા પણ સહસ્ર સમજવા

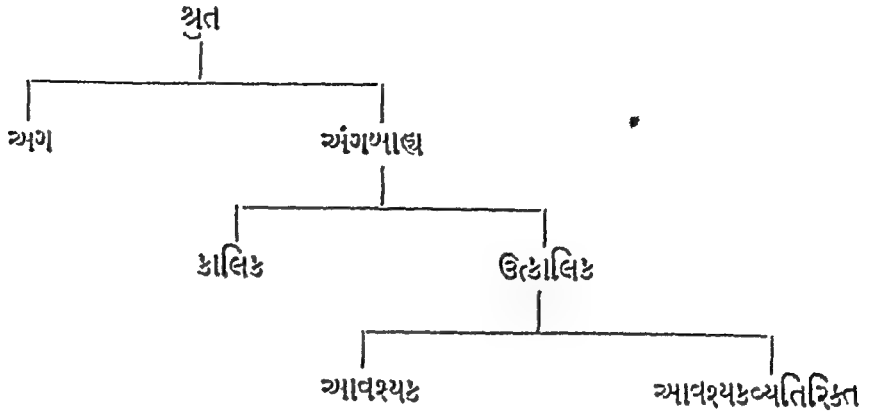
નદીએ ગણાવેલ આવશ્યકથી અતિરિક્ત એવા અગળાણ ત્રથો ૬૦ છે અને નદીના કાળમા એ બધા હશે તોપણ આજે તો એમાના ઘણા નથી જ મળતા

આગમોનું વર્ગીકરણ

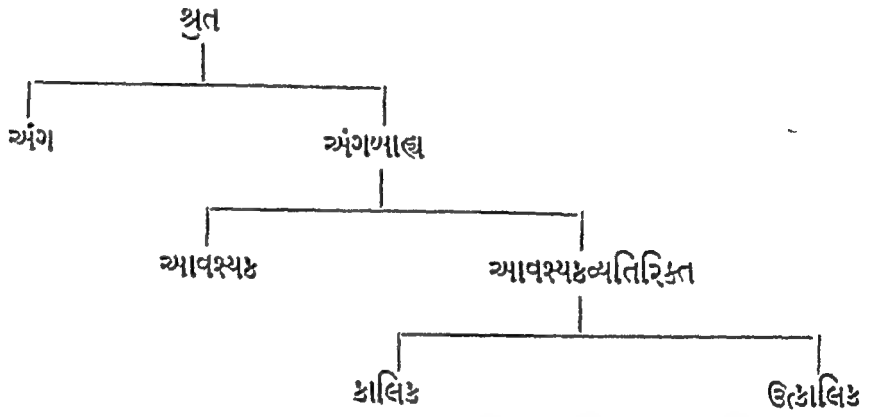
આપણે જોયું કે ગણિપિટકમાં સર્વપ્રથમ દ્રવણ અગોનો જ સમાવેશ થયો અને તેથી જે બહાર રહ્યું તે અગળાણમા સમાવિષ્ટ થયું આ ઉપરથી અગપદ્ધી આગમોનો પ્રથમ વિભાગ અગ અને અગળાણ એમ થયો આનું જ ખીજું નામ અગ અને ઉપાગ; અથવા અગપ્રવિષ્ટ અને અનગ-પ્રવિષ્ટ અથવા અગ અને ઉપતત્ર એમ પડ્યું ઉમાગ્વાતિ અગળાણ અને ઉપાગ એ બન્ને શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે, જ્યારે ધવલા અગળાણ અને ઉપતત્ર એ શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે નદીસૂત્રના ઉલ્લેખ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે અગળાણનું ખીજું નામ પ્રકીર્ણક પણ હતું વેદની જેમ અંગત્રથો નિયતકાલમા જ ભણાતા તેથી તે કાલિક કહેવાયા પણ અગળાણમા એમ ન રહ્યું કેટલાકનો કાળ નિયત હતો અને કેટલાકનો અનિયત, આથી અગળાણ ત્રથોમા બે ભેદ પડ્યા કાલિક અને ઉત્કાલિક આ ભેદ અનુયોગદ્વાર જેટલો તો જૂનો છે જ આથી એમ કહી શકાય કે અનુયોગદ્વાર મુધીમા અગ અને અગળાણ તથા અગળાણમા કાલિક અને ઉત્કાલિક એવા વિભાગો રિચર થયા હતા ઉમાગ્વાતિ અને ધવલાના ઉલ્લેખોને આધારે એમ કહી શકાય કે સામાયિકાદિ અધ્યયનો ક્યારેક પૃથક્ ગણાતા પણ એ અધ્યયનો આવશ્યકને નામે પ્રસિદ્ધિને પામ્યા હશે ત્યારે તેમનો આવશ્યક એવે નામે વિભાગ પૃથક્ ગણવામા આવ્યો હશે આમ અગળાણમા અમુક અધ્યયનો જ્યારે આવશ્યકાન્તર્ગત થઈ ગયા ત્યારે શેષ આવશ્યકઅતિરિક્ત

૨૦ આ ઉપરાંત પાંચિકસૂત્રમા આશીવિપલાવના, દષ્ટિવિપલાવના, વ્યવનલાવના, મહાવ્યવનલાવના અને તૈજસ-નિસર્ગનો નિર્દેશ છે અને યોગનન્દીમા તે ઉપરાંત સાગરપ્રજ્વલિત, વૃણિકા અને ચારણલાવનાનો ઉલ્લેખ છે આમ તેની કુલ સખ્યા ૩૬ થાય છે

ગણાયાં સ્થાનાંગ (સૂ. ૭૧), નદી (સૂ. ૮૦) અને અનુયોગ (સૂ. ૫)ને આધારે કહી શકાય છે કે અંગબાહ્યમા આવશ્યક અને આવશ્યકવ્યતિરિક્ત એવા વિભાગો પણ કરવામા આવ્યા છે અનુયોગદ્વારની વિશેષતા એ છે કે તેમા વિભાગ આ પ્રમાણે છે

પણ નદી વગેરેમા તે ભેદ આ પ્રમાણે છે

આમ બનવાનું કારણ એ જણાય છે કે અનુયોગમાં આવશ્યકની વ્યાખ્યા પ્રસ્તુત હતી એટલે કાલિક-ઉત્કાલિક ભેદો પ્રથમ બતાવી આવશ્યક ઉત્કાલિકાતર્જત હતું તે બતાવ્યું; જ્યારે નદીમા તો કોઈ વિશેષ શાસ્ત્ર પ્રસ્તુત ન હતું પણ આગમના ભેદો પ્રસ્તુત હતા તેથી કાલિક-ઉત્કાલિકને છેલ્લું સ્થાન મળ્યું પણ આધુનિક કાળે જ્વેતાબર સપ્રદાયમા આગમોનો વિભાગ જુદી જ રીતે પ્રચલિત છે તે આ પ્રમાણે

૧. અંગ, ૨. ઉપાંગ, ૩. છેદ, ૪. મૂળ, ૫. પ્રકીર્ણક, ૬. ચૂલિકા.

જૈન શ્રુતને આ પ્રમાણે વિભક્ત કરવાની પદ્ધતિ ક્યારથી શરૂ થઈ હશે એ કહેવું તો કઠણુ છે, પણ તે કૃત્રી પ્રક્રિયામાથી પસાર થઈ હશે એ વિષે થોડું કલ્પનાથી કહી શકાય એમ છે આગમોના અંગ અને અંગબાહ્ય આ વિભાગો લાખા કાળ સુધી ચાલ્યા હશે, પણ મધ્યકાળમા આગમોને વિભક્ત કરવાની પદ્ધતિમા ભેદ પડ્યો. એ પદ્ધતિ ક્યારથી શરૂ થઈ એ કહેવું તો મુશ્કેલ છે, પણ બારમી શતાબ્દી આસપાસ તો એ પદ્ધતિ શરૂ થઈ ગઈ હશે જ એમ લાગે છે, કારણ કે ધનેશ્વરના શિષ્ય શ્રીચંદ્ર સુખબોધા સમાચારીમાર^૧ અંગ અને તત્સબધી ઉપાંગોનો નિર્દેશ કર્યો છે

૨૧ આના વિશેષ વિવરણમા જુઓ—જૈન સાહિત્યકા બૃહદ્ ઇતિહાસ પ્રગ્તાવના પૃ. ૩૬, પ્રકાશક પાર્શ્વનાથ વિદ્યાશ્રમ શોધ સંસ્થાન, વારાણસી

વળી, છેદ સત્રોનો વર્ગ તેની રહસ્યમયતાને કારણે પૃથક્ રહે તે પણ આવશ્યક જણાતા અલગ પડ્યો હશે 'મૂળ' વિભાગ ક્યારે અને શા માટે પડ્યો હશે એ જાણવું કઠણ છે પણ કલ્પના તરીકે એમ કહી શકાય કે દીક્ષિતને સર્વપ્રથમ એ વર્ગના શાસ્ત્રોનું અધ્યયન આવશ્યક મનાયું હતું એટલે એ મૂળસત્રો મનાયા સમગ્ર શ્રુતની ચૂલિકાકેપે જ નહીં અને અનુયોગદ્વારની રચના થઈ છે એટલે એ જેનો સમાવેશ 'ચૂલિકા સૂત્ર' નામના વર્ગમાં થાય એ સ્વાભાવિક છે ઉપાંગ, છેદ, મૂલ, ચૂલિકા એ બધા વિભાગો અગળાણમાં સમાવિષ્ટ પ્રકીર્ણક પ્રત્યોમાથી ચૂટીને કરવામાં આવ્યા, એટલે બાકી રહેલા નાના પ્રકીર્ણકો 'પ્રકીર્ણક' કહેવાયા આમ શ્રુતવિભાગો કાળક્રમે સ્થિર થયા હશે અને આધુનિક કાળે આ જ વિભાગોમાં અગળાણ વિભક્ત કરવામાં આવે છે ૨૨ આ પ્રમાણે વર્ગીકૃત શ્રુતની સૂચી નીચે પ્રમાણે સ્થિર થઈ—જે આજે થોડા ફેરફાર સાથે સર્વત્ર શ્વેતાખરોમાં માન્ય છે

- ૧૧ અંગ : ૧ આચાર, ૨ સૂત્રકૃત, ૩. સ્થાન, ૪ સમવાય, ૫ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ, ૬ જાતધર્મકથા, ૭ ઉપાસકદશા, ૮ અતકૃદશા, ૯ અનુત્તરોપ-પાતિકદશા, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક (૧૨ દષ્ટિવાદ—લુપ્ત છે)
- ૧૨ ઉપાંગ . ૧ ઔપપાતિક, ૨ રાજપ્રતીય, ૩ હવાલિગમ, ૪ પ્રજાપના, ૫ સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ, ૬ જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ, ૭ ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ, ૮ નિરયાવલી, ૯ કલ્પાવતસિકા, ૧૦ પુષ્પિકા, ૧૧ પુષ્પચૂલિકા, ૧૨ વૃણિણદશા
- ૬ છેદમૂત્ર . ૧ નિશીથ, ૨ મહાનિશીથ, ૩ વ્યવહાર, ૪ દશાશ્રુત, ૫ બૃહત્કલ્પ, ૬ હૃતકલ્પ
- ૪ મૂલ : ૧ ઉત્તરાધ્યયન, ૨. દશવૈકલિક, ૩ આવશ્યક, ૪ પિંડનિર્યુક્તિ
- ૧૦ પ્રકીર્ણક . ૧ ચતુશંગુ, ૨ આતુરપ્રસાખ્યાન, ૩ ભક્તપરિણા, ૪ સસ્તારક, ૫ તદુલવૈચારિક, ૬ ચંદ્રવૈધ્યક, ૭ દેવેન્દ્રસ્તવ, ૮ ગણિવિદ્યા, ૯ મહાપ્રસાખ્યાન, ૧૦ વીરસ્તવ
- ૨ ચૂલિકામૂત્ર : ૧ નદી, ૨ અનુયોગદ્વાર

આગમોનો સમય

તાર્કિક દષ્ટિએ જૈનપરંપરા માને છે કે આગમો અનાદિ-અનંત છે અને તે તે વક્તાની દષ્ટિએ તે તે કાળે નવા અને છે પણ આપણે તો અહીં ઐતિહાસિક દષ્ટિએ વિચાર કરવાનો છે આગમમાં જે શાસ્ત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે તે શાસ્ત્રના નિર્માણનો કાળ જ અહીં વિચારવો છે પછી ભલે તે તેનો પ્રતિપાદ્ય વિષય વિદ્યાની દષ્ટિએ તેથી પણ પ્રાચીન હોય

આપણે આગળ જોયું તે પ્રમાણે બધા જ આગમો કાંઈ ગણધરકૃત નથી મનાતા; કેવળ અગો જ ગણધરકૃત મનાયા છે અને એ અગોની રચનાનો કાળ ગણધરેના કાળને માનીએ તોપણ જે અનેક વાચનાઓ થઈ, પાટલીપુત્રની વીરનિર્વાણ ૧૬૦ વર્ષ પછી, માથુરીવાચના આચાર્ય સ્કંદિલની અધ્યક્ષતામાં વીરનિર્વાણ ૮૨૭ થી ૮૪૦ ની વચ્ચે, અને લગભગ એ જ સમયે વલ્લીમાં

નાગાર્જુનની અધ્યક્ષતામાં, એ ઉપરથી જણાય છે કે શ્રુતમાં અવ્યવસ્થા થઈ ગઈ હતી, તેમાં વ્યવસ્થા લાવવા માટે આ વાચનાઓ કરવામાં આવી છે પણ વિદ્વાનોનું ધ્યાન એક વસ્તુ તરફ દોરવું આવશ્યક છે અને તે એ કે આ વાચનાઓમાંની પ્રથમ વાચના કેવળ બાગ અગને વ્યવસ્થિત કરવા—ખાસ કરી ખારમાં અંગને વ્યવસ્થિત કરવા—યોજવામાં આવી હતી અગબાલ્ય પ્રથોમાં અવ્યવસ્થા ઊભી થઈ હતી એવું આ વાચના પ્રસંગમાં નિર્દિષ્ટ નથી એથી માનવું રહ્યું કે એ સમય સુધીમાં જે અગબાલ્ય પ્રથોની રચના થઈ હશે—જેવા કે દશવૈકલિક આદિ—તેમાં અવ્યવસ્થા થઈ હતી એમ માનવાને કશું જ કારણ નથી અને બીજી વાચનામાં પણ જે શ્રુત વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યું છે તેને કલિક એવી સજા આપવામાં આવી છે કલિકમાં મૂળે તો દ્વાન્દ્વાંગી જ ગણાતી એટલે એ પણ અગની જ વાચના હતી

આચાર્ય દેવદર્શિગણિ ક્ષમાશ્રમણના પુસ્તકલેખનમાં તો અંતિમ વાચનાને પરિણામે જે વ્યવસ્થા થઈ તે સ્વીકારીને જ લેખન થયું છે વસ્તુચિતિ આવી છતાં આગમના સમયની ચર્ચામાં વિદ્વાનો આ મુદ્દાને બૂલીને બધા જ આગમો આચાર્ય દેવદર્શિગણિના સમયમાં વ્યવસ્થિત થયા તેથી તેમનો અંતિમ અવધિ એ છે એમ સામાન્ય રીતે નિર્દેશ છે તે ઉચિત નથી સારાંશ એ છે કે સમયની ચર્ચામાં અગબાલ્યને બાદ રાખીને જ ચર્ચા કરવી જોઈએ અગબાલ્યમાંથી જેના વિષે તેના કર્તાનો સમય મળી શકતો હોય અગર જ્યારથી તેનો ઉલ્લેખ મળતો હોય ત્યાર પહેલાંના તે છે એમ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારવું જ જોઈએ અને તેમાં ઉમેરા થયા હોય તો તે ઉમેરાનો સમય બીજો હોય, પણ મૂળ પ્રથનો તો તે જ સમય માનવો જોઈએ જ્યારે તે તે પ્રથમ બન્યો હોય

અગપ્રથો ગણુધરકૃત મનાય છે, પણ તેમાં સમયે સમયે ઉમેરા થયા છે તે ઉમેરાને બાદ રાખીએ તો તેનો સમય મહાવીરસમકાલીન છે એટલે કે મહાવીરનો ઉપદેશ વિક્રમપૂર્વ ૫૦૦ માં શરૂ થઈ ગયો હતો તેમણે એ ઉપદેશ ૩૦ વર્ષ સુધી આપ્યો ત્યારપછી ૧૨ વર્ષ ગૌતમના અને ૧૨ વર્ષ મુદ્ધર્મના છે એ બધાને ગણીએ તો પણ ૫૦-૬૦ વર્ષ બીજાં બન્યાં. આમ અગરચનાની સંપૂર્ણ વિક્રમપૂર્વ ૪૫૦ આસપાસ થઈ ગઈ હશે એમ માનવું જોઈએ અને તેને અંતિમરૂપ પાટલિપુત્રની વાચનામાં મળ્યું હોય તો તેમાં પણ કાંઈ અસંભવ નથી. એ દૃષ્ટિએ આચારાગના પ્રથમ શ્રુતરક્ષકનો સમય જે આપણે વિક્રમપૂર્વ ૩૦૦ મુદ્ધીએ તો અસંગત નહિ ગણાય આચારાગના ભાષા અને ભાવ એ બંને તો એ વાતની સાક્ષી આપે જ છે કે તે ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશની અત્યંત નિકટ છે આ દૃષ્ટિએ પણ આ સૂચવેલ સમય અસામાન્ય કંઈવાને કશું જ કારણ જણાતું નથી

આચારાગનો દ્વિતીય શ્રુતરક્ષક તેમાં પાછળથી જોડાયો છે એ હકીકત નિર્ણયિતમાં સ્વીકૃત છે અને તે કોઈ સ્થવિરની રચના છે. આ દૃષ્ટિએ તેનો પણ અંતિમ અવધિ આપણે ભદ્રબાહુ સુધીનો રાખીએ તોપણ વીર નિર્વાણ પછી ૧૬૦ સુધીમાં તે પણ ઉમેરાઈ ગયું હશે; વિક્રમપૂર્વ ૨૦૦ થી આ તરફ તો કોઈ પણ હાલતમાં મૂકી શકાય નહિ.

શેષ અગોમાં પણ યત્રતત્ર સુધારાવધારા થયા હશે પણ તેથી તેમનો સમય વલ્લીવાચના જેટલો મૂકવો તે કોઈ પણ રીતે ઉચિત નથી અર્થાત્ વલ્લીવાચના પૂર્વેનો છે.

સ્થાનાંગ જેવા અગમાં, તેની વિશિષ્ટ રચનાને કારણે, ભગવાન મહાવીર પછીના ૬૦૦ વર્ષે ઘટેલી ઘટનાનો ઉલ્લેખ આવે તે ઉપરથી તે અગ સમગ્રભાવે ત્યારપછી જ બન્યું એમ માનવાને બદલે એ ઘટનાનો ઉલ્લેખ માત્ર પછી તેમાં જોડી દેવામાં આવ્યો એમ જ માનવું જોઈએ વળી, ભગવતીમાં ભગવાન મહાવીર પછી હજાર વર્ષે પૂર્વેનો ઉચ્છેદ થશે—એવો નિર્દેશ આવે એ ઉપરથી ભગવતીનો

સમય ભગવાન મહાવીર પછી એક હજાર વર્ષ માનવાને બદલે એમ માનવું ઉચિત છે કે એવા ઉલ્લેખો બાદમા ઉમેરવામા આવ્યા

ભાષાને આધારે પણ અત્યંત સમય નક્કી કરવા જતા મોટો ભ્રમ ઊભો થવા સભવ છે કારણ અગ્રંથોની ભાષા પ્રાકૃત છે અને પ્રાકૃતભાષાની પ્રકૃતિ જ પરિવર્તનશીલ છે એ દૃષ્ટિએ આચાર્યોએ—ખાસ કરી ટીકાકારોએ—એ ભાષાને પોતાના સમયની રૂઢ પ્રાકૃતમા મૂકી દેવા પ્રયત્ન કર્યો છે પણ આથી કાંઈ સમગ્રભાવે અથ નવો નથી બની જતો એની ભાષાના પ્રાકૃત રૂપો બદલાઈ ગયા એટલું જ આ દૃષ્ટિએ જોતા સમય-નિર્ણયમા ભાષાને ગૌણ રાખવી જોઈએ અને જે વસ્તુ છે તે કેટલી પ્રાચીન છે એ ઉપર વિશેષ લક્ષ આપવું જોઈએ આ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો અગોનો સમય સમગ્રભાવે ઈ પૂર્વ ત્રીજી શતાબ્દી પૂર્વનો છે એમ માનવું જોઈએ આમા એક અપવાદ પ્રશ્ન-વ્યાકરણનો છે પ્રશ્નવ્યાકરણનો સમવાયાગ અને નદીમા જે પરિચય અપાયો છે તેથી જુદું જ પ્રશ્ન-વ્યાકરણ આજે ઉપલબ્ધ છે આથી તે વલ્લીવાચના પછી ક્યારે નવું બન્યું અગર જુદી જ વસ્તુને પ્રશ્નવ્યાકરણ રૂપે ક્યારે ગોઠવી દેવામા આવી એ જાણવાનું સાધન નથી છતાં પણ એમ કહી શકાય કે તે અભ્યર્થેય (વિ. ૧૨ મી શતી) પહેલાં તો બની ગયું હશે, કારણ, તેમણે તેની ટીકા લખી છે

ઉપાગોમાના અમુક શાસ્ત્રોનો સમય તો તેના કર્તાને આધારે નિશ્ચિત થઈ જ શકે છે; જેમકે પ્રજાપનાના કર્તા શ્યામાચાર્ય છે અને તે જ નિગોદ વ્યાખ્યાતા કાલકાચાર્ય છે તેઓ વીરનિર્વાણ ૩૩૫ માં યુગપ્રધાન થયા અને ૩૭૬ મુધી યુગપ્રધાનપદે રહ્યા આથી પ્રજાપના એ વીરનિર્વાણ ૩૩૫-૩૭૬ ના વચલા ગાળાની રચના માનવી જોઈએ એટલે કે તેને પણ વિક્રમપૂર્વ ૧૩૫-૯૪ ના વચલા ગાળાની કૃતિ માની શકાય

ઉપાગોમા સમાવિષ્ટ થતા ચદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ અને સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિને દિગ્ગજરો કરણાનુયોગમા સ્વીકારે છે, અને વળી, દૃષ્ટિવાદના પરિકર્મમા પણ તેનો સમાવેશ કરે છે નદીસૂત્રની આગમસૂત્રીમા પણ એમનો ઉલ્લેખ છે આ દૃષ્ટિએ એ અને અથો પ્રાચીન હોવા જોઈએ અને તે પણ શ્વેતાખર-દિગ્ગજર ભેદ પહેલાના આથી તેમનો સમય પણ ઇસવીસન પૂર્વનો માનીએ તો આપત્તિજનક લેખાવો ન જોઈએ તેનું એક વિશેષ કારણ એ પણ છે કે એ અથગત જ્યૌતિષનો વિષય એ પ્રાચીન વૈદિકપરંપરાને અનુસરતો છે આથી પણ તે અથો પ્રાચીન છે એમ માનવું જોઈએ ચદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ અને સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિનો ઉપલબ્ધ પાઠ એક જ છે છતાં આ બે અથો પૃથક્ કેમ થયા? તેનું સ્પષ્ટીકરણ ટીકાકાર પણ આપતા નથી

ઉપાગોમાના નિર્યાવલી આદિ પાત્ર વિષે એમ કહી શકાય કે મૂળે તે પાત્ર જ ઉપાગો ગણાતા અને શેષનો ઉપાગ તરીકે ઉલ્લેખ સ્વયં આગમ જેટલો જૂનો નથી આ દૃષ્ટિએ એ પાત્રેય આગતીય—તીર્થકરના નિકટવર્તી—આચાર્યોની રચના હોવાનો વધારે સભવ છે આ દૃષ્ટિએ તેમનો સમય ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી બસો વર્ષની અંદર જ મુકાવો જોઈએ એ સૂત્રોને કાલિક ગણવામા આવ્યા છે તે પણ તેની પ્રાચીનતા સૂચવે છે જહુદ્ધાપ્રજ્ઞપ્તિને પણ નદીની કાલિકસૂચિમા સ્થાન મળ્યું છે અને દિગ્ગજરોએ તેને દૃષ્ટિવાદના પરિકર્મમા પણ સમાવિષ્ટ કર્યું છે આ દૃષ્ટિએ તેનો સમય પણ શ્વેતાખર-દિગ્ગજર મતભેદ પહેલાં જ હોવો જોઈએ

રાજપ્રશ્નીય સૂત્રની વસ્તુ તો દીધનિકાયના પાયાસીસુત્ત જેવી જ છે આ દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો, અને તેમા આવતા કેશી શ્રમણ, અને ગૌતમ સાથે વિવાદ કરનાર કેશી શ્રમણ જો એક હોય તો, એમ કહી શકાય કે આ સૂત્રની રચના પણ આરાતીય આચાર્યોમાથી જ કોઈએ કરી હશે એ દૃષ્ટિએ તેને પણ દશવૈકાલિના સમય જેટલું જૂનું માનવું જોઈએ, એટલે કે તે વિક્રમ-પૂર્વ એથી શતીથી અર્વાચીન તો ન જ હોય

ઔપપાતિક અને જીવાભિગમ એ બન્ને ઉપાંગોનો ઉલ્લેખ નદીની ઉદ્ધાલિતશાસ્ત્રની સૂચીમા છે એ જોતા અને તેનું વસ્તુ જોતા એ પણ દશવૈદિકાલિકના સમયની આસપાસ, જ્યાં કે આરાતીય આચાર્યોએ અગત્યોના વિષયને પ્રકરણબદ્ધ કરી વ્યવસ્થિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, ત્યારની જ રચના હોવાનો વધારે સભવ છે. વળી, તેમને અગતા ઉપાંગ તરીકે ધ્યાન મળ્યું છે તે પણ તેમના રચનાકાળને પ્રાચીન જ દર્શાવે છે. છેદ્યયોમા સમાવિષ્ટ થતા દશા, કલ્પ અને વ્યવહાર એ આચાર્ય ભદ્રાબાહુની કૃતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે એટલે તેમનો સમય પણ વીરનિર્વાણ ૧૭૦ આસપાસ નિશ્ચિત છે એટલે કે તે પણ વિક્રમપૂર્વ ૩૦૦ વર્ષ બની ચૂક્યા હતા નિશ્ચિતસૂત્ર તો આચાર્યગની ચૂલિકારૂપ છે. યદ્યપિ ચૂલિકાકારને મને તે ગાગુધરકૃત છે, પણ ચૂલિકાથી પણ પ્રથમ રચાયેલ નિર્ણયિત તેને સ્થવિરગ્રથિત કહે છે તેથી તે વાન માન્ય કરવી જોઈએ કે સ્થવિરના વિષયમા પણ મતભેદ છે. પચકલ્પચૂલિકા તો તેને અપ્રકૃત ભદ્રાબાહુકૃત માને છે, જ્યારે સ્વયં નિશ્ચિતને અતે આવતી ગાથામા તેને વિશાખાચાર્યકૃત ગણ્યું છે. એને ભદ્રાબાહુકૃત માનીએ કે વિશાખાચાર્યકૃત અથવા કોઈ જૂના સ્થવિરકૃત, પણ તેથી તેના સમયમા એવો ખાસ ભેદ પડતો નથી કારણ, એ ચેતાગર-દ્વિગયરના ભેદપૂર્વની રચના છે એ તો નિશ્ચિત જ છે; બન્ને સપ્રદાયોમાં અગળાભાષામા તેનો સમાવેશ છે. આચાર્ય ઉમાસ્વામિ પણ તેનો ઉલ્લેખ કરે જ છે વળી સ્વયં ભદ્રાબાહુ પણ વ્યવહારમાં નિશ્ચિતનો આચાર્યપ્રકલ્પને નામે ઉલ્લેખ કરે જ છે આ દૃષ્ટિએ તેને વીરનિર્વાણ ૧૫૦ આસપાસની રચના માની જ શકાય તેમ છે વિશાખાચાર્યકૃત તેનું અતિમરૂપ સ્વીકારીએ તોપણ તે ૧૭૫ વીરનિર્વાણમા બની ચૂક્યું હતું એમ માની શકાય છે. અર્થાત્ વિક્રમપૂર્વ ૩૦૦ મા તો એ બની ચૂક્યું હતું એમ માની શકાય છે.

‘મૂલ’ તરીકે ઓળખાતા ચાર ગ્રંથોમાથી દશવૈદિકાલિકનો સમય નિશ્ચિત જ છે તે આચાર્ય શમ્ભવની રચના છે આચાર્ય શમ્ભવનું મૃત્યુ વીરનિર્વાણ ૯૮ મા થયું. અર્થાત્ દશવૈદિકાલિકની રચના વિક્રમપૂર્વ ૩૭૨ પહેલા ક્યારેક થઈ તેમાં જે ચૂલિકાઓ છે તે ત્યારપછી તેમા જોડવામા આવી છે અને તેને વિષેની પરંપરા એવી છે કે તે સ્થૂલભદ્રના સમયમા જોડવામાં આવી આ સિવાય દશવૈદિકાલિકમા કશું જ નવું જોડવામાં આવ્યું નથી અને, ભાષાના સંક્રાંતિને બાદ કરીએ તો, તે તેના જૂના રૂપે સચવાયું છે ઉત્તરાધ્યયનની સંકલના ચેતાગર-દ્વિગયર મતભેદ પહેલા થઈ ગઈ હતી તે દ્વિગયરોની અગળાભાષા સૂચીને આધારે કહી શકાય છે વિદ્વાનોએ તે સંકલનાને વિક્રમપૂર્વ બીજી કે ત્રીજી શતાબ્દીની સ્વીકારી છે. આવશ્યકસૂત્રના છ અધ્યયનોમાના ચારનો ઉલ્લેખ તો દ્વિગયર સૂચીમાં પણ છે અને અગોમા જ્યાં કોઈ પણ મુનિના અધ્યયનનો પ્રસંગ છે ત્યાં સામાજ્યમાહ્યાઙ્ગ એકાદસગાહ એવો ઉલ્લેખ આવે છે એ ઉપરથી જણાય છે કે અધ્યયનક્રમમા સર્વપ્રથમ સ્થાન આવશ્યકના સામાયિક અધ્યયનને છે આથી માની શકાય કે તેની રચના પણ ગાણકૃત અંગસમકાલીન છે પિત્રનિર્ણયિત અને વિકલ્પે ઓધ નિર્ણયિત એ ‘મૂળ’ મનાય છે. આ બન્ને નિર્ણયિતઓ જૂની છે આચાર્ય ભદ્રાબાહુની નિર્ણયિત પહેલાં પણ નિર્ણયિતઓ હતી, એનું પ્રમાણ મળે છે સભવ છે તેનું વિદ્યમાનરૂપ ભદ્રાબાહુ દ્વિતીયને આભારી હોય; પણ તેમાની ઘણી ગાથાઓ એમ ને એમ જૂની પણ લઈ લેવામા આવી હોય આમ માનવું એ કારણે વ્યાજબી છે કે નિર્ણયિતની ઘણી ગાથાઓ દ્વિગયરોના મૂલાચારમા પણ મળે છે આ દૃષ્ટિએ યદ્યપિ તેનું છેલ્લું સંસ્કરણ ભદ્રાબાહુ દ્વિતીય કૃત માનીએ તોપણ તેનું જૂનું રૂપ તેથી પહેલા પણ માનવું જોઈએ. દ્વિતીય ભદ્રાબાહુનો સમય વિક્રમ પાચમી-છઠ્ઠી શતાબ્દી છે

નંદીસૂત્ર

પ્રથમ સ્થાન કેમ ?

પ્રસ્તુત પુસ્તકમા જ નહિ પણ આગમ-પ્રકાશનની સમગ્ર યોજનામા પાત્ર જ્ઞાનને વર્ણવતા નદીને પ્રથમ ભાગમા લેવાનું નક્કી કરવામા આવ્યું છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું જરૂરી છે નદી એ અગત્યાદ્ય પ્રથ છે અને તેનું સ્થાન અંગ પછી જ હોય તે સ્વાભાવિક છે પણ અહીં તેને જે પ્રથમ સ્થાન આપવામા આવ્યું છે તે તેના સમગ્ર આગમોમા વિશિષ્ટ સ્થાનને લીધે છે આગમ-વાચનાના પ્રારભમા મગલાચરણનું સ્થાન નદી ધરાવે છે તેથી અમે પણ પ્રસ્તુત સમગ્ર આગમ-પ્રકાશન યોજનામા મગલાચરણરૂપ નંદીને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે

આચાર્ય જિનભદ્રગણિસમક્ષ એક સમસ્યા હતી કે પાત્રનમસ્કાર રૂપ મગલ અને પાત્ર-જાનાત્મક નદીરૂપ મગલ એ જે મગલોમાથી પ્રથમ કોની વ્યાખ્યા કરવી ? આચાર્ય જિનભદ્રે પ્રથમ પાત્રજ્ઞાનરૂપ નદીની વ્યાખ્યા કરી અને તેમ કરવામા સ્પષ્ટીકરણ કર્યું કે નમસ્કારરૂપ મગલ તો સ્વયં આવશ્યકશ્રુતચ્ચંદનો એક ભાગ છે કારણ કે તે સર્વશ્રુતાભ્યંતર છે ? અને તે સર્વશ્રુતાભ્યંતર છે એમ શાથી માનવું ? તો તેનો ઉત્તર આપ્યો કે નદીમા જ્યાં સર્વ શ્રુતાની ગણતરી કરવામા આવી છે ત્યાં મુત્રરૂપ છતાં તેને પૃથક્ શ્રુતચ્ચંદ ગણવામા આવ્યું નથી, અને તે સર્વમગલોમા પ્રથમ મગલ હોઈ બધા જ વિશેષમૂત્રોની આદિમા તેનું સ્થાન છે જ એટલે તે તે વિશેષ સૂત્રની વ્યાખ્યા પ્રસંગે તેની વ્યાખ્યાનો અવસર આવવાનો જ છે પ્રસ્તુતમા સામાયિકસૂત્રની વ્યાખ્યા પ્રસંગે તેની વ્યાખ્યા થશે જ આથી પ્રથમ પાત્ર નમસ્કાર રૂપ મગલની વ્યાખ્યા ન કરતા આચાર્ય જિનભદ્ર પાત્રજ્ઞાનરૂપ નદીની વ્યાખ્યા પ્રથમ કરે છે, પણ સાથે જ તેઓ ખુલાસો કરે છે કે નદીરૂપ પાત્રજ્ઞાનનો નિર્દેશ મગલ માટે આવશ્યક છતાં બધી જ વ્યાખ્યા પ્રસંગે, પ્રસ્તુતની જેમ, નદીની વ્યાખ્યા કરવી અનિવાર્ય નથી, તે વૈકલ્પિક છે વળી, તે પૃથક્ શ્રુતચ્ચંદ પણ છે તેથી પ્રસ્તુતમા પણ તેની વ્યાખ્યા અનિવાર્ય નથી, પણ શિષ્યહિતાર્થે કરવામા આવે તો કાઈ વાધો પણ નથી ૪ આચાર્ય જિનભદ્રને મતે સામાયિકઆવશ્યકની વ્યાખ્યા એ સર્વાનુયોગ = સર્વશાસ્ત્રોની

૧. “આર્ય નમોઢ્કારો જઙ્ઞ પચ્છાડસવાસય તત્તો પુવ્વ ।

તસ્સ મણિતેડુણયોગે જુત્તો ઓવાસયસ્સ તત્તો ॥” વિગ્રેષાવશ્યકમાખ્ય, ગા૦-૮

૨ “સો સન્વસુતકચ્ચંદમત્તરમૂત્તો જમ્મો તત્તો તસ્સ ।

ઓવાસયાણુયોગાદિગહ્ણગહિતોડુણયોગો વિ ॥” એજન, ગાથા ૬

૩ “તસ્સ પુણો સન્વસુતચ્ચંદરતા પદમમગલગ્ગહ્ણા ॥

જ ચ્ચ ન પિયો પહિજ્જંદ જ્ઞદીય સો સુતકચ્ચો ॥” એજન, ગાથા ૧૦

૪ “જણુ જ્ઞદીવકચ્ચાણે મણિતમણમ રથ કત્તો સ્કા ।

મણ્ણતિ અરુતે સ્કા તસ્સાણિયમ ચ્ચ દાપતિ ॥

જાણામિધાણમેત્ત મગલમિદ્ધુ ન તીય વક્કણ ।

રથમત્થાણે જુજ્જતિ જ સા વીસુ સુતવચ્ચો ॥

રથ સાણુગ્ગહ્ણુદિતિ ન તુ ણિયમોડયમધવાડવવાત્તોડય ।

દાઙ્ગન્તિ કધણાપ કતાઙ્ગ પુરિસાદવેક્કણ ॥”

એજન, ગાથા ૮૪૪-૪૬

વ્યાખ્યાની મૂળભૂત વ્યાખ્યા છે. એ વ્યાખ્યામાં જે નિબ્ધાન થાય તે સર્વ શાસ્ત્રોની વ્યાખ્યામાં નિબ્ધાત થાય^૫

શાસ્ત્રની વ્યાખ્યાના કે વાચનાના પ્રારભમાં નદી એટલે કે પાંચ જ્ઞાનનો ઉલ્લેખ અને તે તે શાસ્ત્રનો પાત્રમાંના શ્રુતજ્ઞાન સાથે સમૃદ્ધ દર્શાવવાની પ્રથાનુ અનુયોગદ્વાર મુત્ર પણ સમર્થન કરે છે. આગમો ઉપર વ્યાખ્યા કરતો સૌથી પ્રાચીન ગ્રંથ કોઈ હોય તો તે અનુયોગદ્વાર મુત્ર છે અને તેમાં સર્વપ્રથમ આવ્યયદ્વયની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. છતાં તેને આગમ ગ્રંથોમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે, તે એની વિશેષતા છે. એ અનુયોગદ્વારનો પ્રારંભિક ભાગ આચાર્ય જિનભદ્રગણિના ઉક્ત વચનને પુષ્ટિ આપે જ છે, ઉપરાંત શાસ્ત્ર અને નદીના સમૃદ્ધનુ પ્રસ્તુત ચર્ચામાં ઉપયોગી એવું પ્રમાણ પણ તે ઉપસ્થિત કરે છે; એટલું જ નહિ પણ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ યોગનદીના રૂપનુ પણ તે સમર્થન કરે છે. આમ એ વસ્તુ સિદ્ધ છે કે વાચનાના પ્રારભમાં નદીને ધ્યાન છે અને તે મગળ રૂપે હોવા ઉપરાંત જ્ઞાન સાથેના શાસ્ત્રના સમૃદ્ધને પણ દર્શાવી આપે છે.

વાચનાનો પ્રારભ નદીથી કેમ થાય છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે નદી એ ભાવમગલ^૬ તી છે જ, ઉપરાંત ભાવમગલમાં પાત્ર જ્ઞાનનું ધ્યાન છે અને આગમ કે શ્રુત એ પણ પાત્રજ્ઞાનમાંનું જ એક જ્ઞાન છે. આથી જે તે આગમની વાચના પ્રસંગે સમૃદ્ધ બતાવવામાં આવે કે પ્રસ્તુત આગમનો સમૃદ્ધ પાંચજ્ઞાનોમાંના શ્રુતજ્ઞાન સાથે છે. આ પ્રકારે નદીનો સમૃદ્ધ તે તે આગમ સાથે બેઠાઈ બંધ છે. આથી નદીથી વાચનાની શરૂઆત થાય તે વ્યાભાવિક છે.

આ વસ્તુ ધ્યાનમાં લઈને અમારી યોજનામાં અમે પણ નદીને પ્રથમ ભાગમાં ધ્યાન આપ્યું છે તે વ્યાજબી દેર છે.

નદીમૂત્રો : અનુજ્ઞા અને યોગ નંદીસૂત્રો

પ્રસ્તુત ભાગમાં શ્રદ્ધિવચચકવિરચિત નદીસૂત્ર, લઘુનદી, જે અનુજ્ઞાનની તરીકે પણ ઓળખાય છે, તે અને યોગનદી—એ ત્રણ પ્રકારનાં નદીસૂત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એટલે એ ત્રણે વિષેની કેટલીક માહિતી આપવી જરૂરી છે. શ્રી દેવવાચકદ્રુત નંદી વિષે તો આગળ વિશેષ ચર્ચા થશે એટલે પ્રસ્તુતમાં શેષ બે વિષે થોડું કહેવું છે. અનુજ્ઞાનની માના અનુજ્ઞા શબ્દનો અર્થ આજ્ઞા, રજ્ઞ પરવાનગી, અધિકારદાન, મંજૂરી છત્યાદિ છે. સામાન્ય રીતે યુરુ પોતાના શિષ્યને કોઈ પણ બાબતમાં અનુજ્ઞા આપે તે અનુજ્ઞા કહેવાય છે. પ્રસ્તુતમાં અનુજ્ઞાનદીને નામે જે પાઠ આપવામાં આવ્યો છે તે લઘુનદી એવા નામે પણ ઓળખાય છે. છતાં એમ સમજવાનું નથી કે તે નદીમૂત્રનો સંક્ષેપ છે. આ વસ્તુને અનુજ્ઞાનદીનો પ્રસ્તુતમાં આપેલ પાઠ જ સિદ્ધ કરે છે.

મહી આપેલ અનુજ્ઞાનદી કે લઘુનદીના પાઠનો ઉપયોગ, આચાર્ય વ્યાસે પોતાના શિષ્યને ગણધારણ કરવાની અથવા તો આચાર્ય બનવાની અનુજ્ઞા-રજ્ઞ-પરવાનગી આપે છે, ત્યારે હોય છે. એ કાર્ય મગળરૂપ હોઈ તેને અનુજ્ઞાનદી એવું સાર્થક નામ આપવામાં આવ્યું છે. એટલે પાત્રજ્ઞાનરૂપ નદી સાથે તેનો સીધો સમૃદ્ધ છે જ, તેથી તેને નદીસૂત્રથી જુદું કરવા લઘુનદી કે અનુજ્ઞાનદી નામે ઓળખાવવામાં આવે તો કાર્ષ અયુક્ત નથી.

૫ “ સન્વાણુયોગમૂલ મામ સામાજ્યરસ સૌતૂળ ।

હોતિ પરિકમ્મિયમતી જોમ્મો સેસાણુયોગસ્મ ॥ ” એજન, ગાથા ૩૬૦૩

૬. એજન, ગાથા ૭૮.

અનેક કલ્પોમાનો એક કલ્પ અનુજાકલ્પ છે અને તેનું વિશેષ વિવરણ પચકલ્પભાષ્ય અને તેની ચૂર્ણિમાં મળે છે

અહીં એ અષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે સ્વયં અનુજ્ઞાનદીમા લોકોત્તર દ્રવ્યાનુજ્ઞાના વર્ણનપ્રસંગે સચિત્ત એટલે કે ચેતનદ્રવ્યરૂપ શિષ્ય-શિષ્યાઓની અને અચિત્ત એટલે કે અચેતન વસ્તુદિની અનુજ્ઞાની ચર્ચા ઉપરાત ભાવાનુજ્ઞામા આચારાગ આદિ શ્રુતની અનુજ્ઞાની પણ ચર્ચા છે પણ તેમાથી માત્ર આચાર્યપદના દાનપ્રસંગને જ મહત્ત્વ આપી આ લઘુનદીનો ઉપયોગ હાલમા માત્ર લોકોત્તર દ્રવ્યાનુજ્ઞા પૂરતો મર્યાદિત ર્ધ ગયો છે, અર્થાત્ કોઈ શિષ્યને આચાર્ય જ્યાં શિષ્ય-શિષ્યા બનાવવાની છૂટ આપે છે—એટલે તેને આચાર્ય પદવી આપે છે—તે પૂરતો તેમ જ યોગક્રિયા કરાવવા પૂરતો પ્રસ્તુત લઘુનદીનો ઉપયોગ મર્યાદિત થઈ ગયો છે આવું ક્યારથી બન્યું તે કહી શકાય તેમ નથી આચાર્ય શ્રીચન્દ્રે તેમની અનુજ્ઞાનદીની દીક્ષામા અનુજ્ઞાના જે રીતે ૨૦ નામો નોધ્યા છે તે પ્રમાણે પ્રસ્તુત અનુજ્ઞાનદીમા આપ્યા છે દીક્ષામા આચાર્ય શ્રીચન્દ્ર જણાવે છે કે ‘एतेषां च पदानामर्थः सम्प्रदायाभावाच्चोच्यते—અર્થાત્ એ વીસ પદોનો અર્થ અમને ગુરુગમના અભાવથી પ્રાપ્ત નથી માટે અહીં નથી જણાવ્યો

અનુજ્ઞાના એકાર્થક નામોને દર્શાવતી અનુજ્ઞાનદિગત બે ગાથાઓ (૫૫ ૫૬), પચકલ્પભાષ્યમા અનુજાકલ્પાધિકારમા પણ આવે છે પંચકલ્પભાષ્યગત પ્રસ્તુત ગાથાઓમા થોડો ભેદ છે તેથી તે બે ગાથાઓ નીચે આપીએ છીએ

अगुण्णा उण्णमणीं णमणं णामणीं

टवणा पमवे पभावण वितारे ।

तदुभयहिय मज्जाता कपे मग्गे य णाए य ॥

सगह सवर निज्जर विरकरणमहेदजीव(य)बुद्धिपय ।

पयपवर चैव तहा वीस अगुण्णाइ णामाहं ॥

—પ્રેસકૉપી, પૃ. ૩૨૬

ઉપરની પચકલ્પભાષ્યની બે ગાથાઓની પચકલ્પમહાભાષ્યમા અને પચકલ્પચૂર્ણિમા જે વ્યાખ્યા કરી છે તેની સમજૂતી નીચે પ્રમાણે છે

૧ અનુજ્ઞા એટલે આચાર્યદ્વારા જે બાળતમા સ્વીકૃતિ કે મજૂરી મળે તે, સામાન્ય રીતે અનુજ્ઞાનું પ્રવર્તન ઋપભદ્રે તેમના ગણધર ઋપભક્ષેનથી શરૂ કર્યું છે એટલે કે તેમણે એ મજૂર કર્યું કે ઋપભક્ષેન આચાર્ય બને અને પોતાના શિષ્યોને આગમની વાચના વગેરે આપે આમ અનુજ્ઞા આપવાની પરંપરા ચાલી

૨ ઉત્તમની : અનુજ્ઞા એ ઉત્તમની પણ કહેવાય, કારણ કે તે પ્રસંગે આચાર્યાદિને જિભા થઈ વદન કરવાનું હોય છે

૩ નમની . અનુજ્ઞા જેને મળી હોય તેને ગૃહી અને શ્રમણો પ્રણિપાત—નમન કરે છે તેથી તે નમની કહેવાય

૪ નામની : અનુજ્ઞા શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મમા પ્રવેશ કરાવે છે, માટે તે નામની કહેવાય

૫. સ્થાપના અનુજ્ઞાને જે મેળવે છે તેની આચાર્ય રૂપે સ્થાપના થતી હોય છે તેથી અનુજ્ઞા સ્થાપના કહેવાય છે અર્થાત્ અનુજ્ઞા જેણે પ્રાપ્ત કરી હોય તે શિષ્યસપત્ વધારી શકે છે અને શિષ્યોને આચાર્યધર્મ તથા શ્રુતધર્મમા ગ્રિયત કરે છે

૬. પ્રભવ . અનુજાવડે આચાર્યરૂપે સ્થાપિત થાય એટલે તે પ્રભુ કહેવાય. અને એથી સર્વે જ્ઞાનાદિ ગુણોનો પ્રભવ = પ્રસૂતિ = ઉત્પત્તિ થાય છે માટે તે પ્રભવ છે

૭ પ્રભાવના : અનુજાવડે ગુણોની કે આચાર્યની પ્રભાવના થતી હોઈ પ્રાકટ્ય કે દીપ્તિ વધતી હોઈ તે પ્રભાવના કહેવાય છે

૮ વિતાર . અનુજાને લઈને ગણનો ઉત્પન્ન થાય છે કે ગુણોનું વિતરણ થાય છે માટે તે વિતાર છે

૯. તદુભયહિય = તદુભયહિત . મહાભાષ્યાનુસારી અર્થ આ લોક અને પરલોકમા જેના વડે હિત થાય છે તે અનુજા તદુભયહિત કહેવાય છે

અહીં ચૂર્ણિમા તદુભય એટલે મૃત અને અર્થ વિષયક હોઈ તે અનુજા તદુભય કહેવાય— તદુભયમચાર્યાનુજા દ્વયર્થઃ । અને હિતને હુદુ નામ ગણાવી ચૂર્ણિકાર તેનો આ લોક અને પરલોકનું હિત એવો અર્થ કહે છે—પ્રેતિકામુષ્મિકહિતમ ।

૧૦. મર્યાદા : ગણધર પોતે અનુજા વિષેની મર્યાદા—મીમા ધારણ કરતા હોઈ તે મર્યાદા કહેવાય

૧૧. કલ્પ : કરણીય આગતમાં ગણની નીતિ અનુજાદ્વારા નક્કી થતી હોઈ તે કલ્પ કહેવાય છે

૧૨ માર્ગ . અનુજામા જ્ઞાનાદિ મોક્ષમાર્ગ સ્થિત છે તેથી માર્ગ કહેવાય છે

૧૩. ન્યાય . ન્યાય કરનાર અથવા ન્યાયરૂપ છે માટે તે ન્યાય છે

૧૪. સંગ્રહ . અનુજાવડે બાહ્ય વસ્ત્રાદિનો અને આંતર જ્ઞાનાદિનો સંગ્રહ થતો હોઈ તે સંગ્રહ છે

૧૫. સંવર : ઇન્દ્રિય અને નોઈન્દ્રિયનો અનુજાવડે પોતાના આત્મામા અને ગણુમા સંવર થતો હોઈ તે સંવર છે

૧૬. નિર્જરા : અનુજાસપત્ત વ્યક્તિ અગ્નિજ્ઞાનભાવે ગણને ધરે છે તેથી પોતાના કર્મની નિર્જરા કરે છે અને ગણુમા રહેલ અન્ય શ્રમણોને પણ કર્મની નિર્જરા કરાવે છે માટે અનુજા નિર્જરા પણ છે

૧૭ સ્થિરકરણ . અરિયર મનવાળા તરુણ શ્રમણોને સ્થિર કરવામા અનુજા વડે સમર્થ થવાય છે તેથી તે સ્થિરકરણ છે

પ્રસ્તુતમા ચૂર્ણિમાં ‘વર્ણ વૃત્તિ’ એવો પાઠ છે તે ઉપરથી જણાય છે કે અનુજા વડે વાડનું કામ થાય છે તેથી તે વરણ કહેવાય

૧૮ અગ્રહેદ : જ્ઞાનાદિ ગુણોની એથી અવ્યુગ્ચિત્તિ થતી હોઈ તે અગ્રહેદ કહેવાય

૧૯ છત . તીર્થકરે ગણધરોને અનુજા આપી અને ગણધરોએ પોતાના શિષ્યોને, આ પ્રમાણે પરપરાથી એ પ્રાપ્ત હોઈ—આચાર્યોદ્વારા અનુદિત હોઈ—તે છત કહેવાય

૨૦. વૃદ્ધિપદ . અનુજા વડે ગણુમા જ્ઞાન અને આચાર્યની વૃદ્ધિ થતી હોઈ તે વૃદ્ધિપદ કહેવાય

૨૧. પદપ્રવર : અનુજાસપત્ત વ્યક્તિનું પદ શ્રેષ્ઠ હોઈ તે પદપ્રવર કહેવાય

પચકલ્પમહાભાષ્ય અને પચકલ્પચૂર્ણિના વ્યાખ્યાન મુજબ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અકો આપતા અનુજાના એકાર્થક નામો એકવીસ થાય છે અનુજાનદિના પાઠ સાથે સરખાવતા પચકલ્પ-

ભાષ્યના પાઠમાં અરજેદ પદ વધારે છે છતાં પચકલ્પભાષ્યની આ બે ગાથાઓના પૂર્વની ઉત્થાનિકાર્પ ગાથાના અતમા ' વીસ તુ સમાસેણ વોચ્છામી તાણિમાહ તુ ' આ કથનને આધારે તથા પચકલ્પભાષ્યની ઉપર જણાવેલી બે ગાથાઓ પૈકીની બીજી ગાથાના અતમા આવતા ' વીસ અણુણાહ પામાહ ' આ વક્તવ્યના આધારે પણ એટલું તો ચોક્કસ જ છે કે પચકલ્પભાષ્યકારને અનુજાશબ્દના એકાર્થક નામોની સખ્યા વીસ જ અભીષ્ટ છે આથી પચકલ્પમહાભાષ્ય અને તેની ચૂર્ણિમા જણાવેલા ઉપરના એકવીસ નામો પૈકીના કયા બે નામ પચકલ્પભાષ્યકારને મતે એકનામરૂપ હશે ? તેનો ગુરુગમ પચકલ્પમહાભાષ્યકાર આદિના સામે નથી જૈનાગમસાહિત્યમાં જે કોઈ નામના એકાર્થક નામોની સખ્યા જણાવવામાં આવે છે તેમાં તે તે મુખ્ય નામને ગણીને જ કુલસખ્યા જણાવાઈ છે, તેથી અહીં અનુજાના એકવીસ એકાર્થક નામોમાંથી અનુજાને બાદ કરીને શેષ વીસ એકાર્થક નામો હોવાનું પ્રતિપાદન કરવું તે સમગ્ર પરપરાથી ઉપરવટ થઈને કરવા જેવું છે આથી જ શ્રીચદ્રસૂરિજીનું ' एतेषा च पदानामर्थः सम्प्रदायाभावान्नोच्यते ' આ વાક્ય સૂચક અને યથાર્થ લાગે છે

સર્વ આગમોના અધ્યયનના પ્રારભમાં જે પ્રકારે નદીનો મગલ રૂપે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે પ્રકારનું નદીનું સંક્ષિપ્ત રૂપ યોગનદીમાં આપવામાં આવ્યું છે સાર એ છે કે જ્ઞાનના આભિનિર્ણયોધિક આદિ પાંચ પ્રકારો છે તેમાંથી માત્ર શ્રુતજ્ઞાનના ઉદ્દેશાદિ થાય છે, અર્થાત્ શ્રુતનું જ અધ્યયન-અધ્યાપન થઈ શકે છે અને શ્રુતમાં પણ જે શ્રુતના ઉદ્દેશાદિ કરવાના હોય તેનો સળધ અગપ્રવિષ્ટ કે અગબાહ સાથે બતાવીને તેના ઉદ્દેશાદિ થાય છે એમ સળધ જોડવામાં આવ્યો છે આ પ્રસંગે આ યોગનદીમાં પાંચ જ્ઞાનના નામ ગણાવી શ્રુતમાં બાર આચારાદિ અગો અને અગબાહમાં કાલિકમાં અતર્ગત ઉત્તરાધ્યયન આદિ ૩૯, ઉદાકલિકમાં અતર્ગત દશવૈકલિક આદિ ૩૧ આવશ્યક વ્યતિરિક્ત અને સામાયિકાદિ ૬ આવશ્યક શ્રુતનો સમાવેશ છે, એમ નિર્દિષ્ટ છે આ પ્રકારે યોગનદી એટલે શ્રદ્ધિવાચકકૃત નદીસૂત્રનો સક્ષેપ

આ નદીમાં યોગશબ્દ પ્રારભમાં મૂકવામાં આવ્યો છે અને તેને યોગનદી એવું જે નામ આપવામાં આવ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે શ્રુતના અભ્યાસનો પ્રારભ યોગ વિના એટલે કે તપસ્યા વિના થતો નથી એટલે શ્રુત નિમિત્તે જે યોગવિધિ કરવાની હોય છે તેના પ્રારભમાં જ આ નદીના પાંડનો ઉપયોગ થતો હોઈ તેને યોગનદી જેવું સાર્થક નામ આપવામાં આવ્યું છે

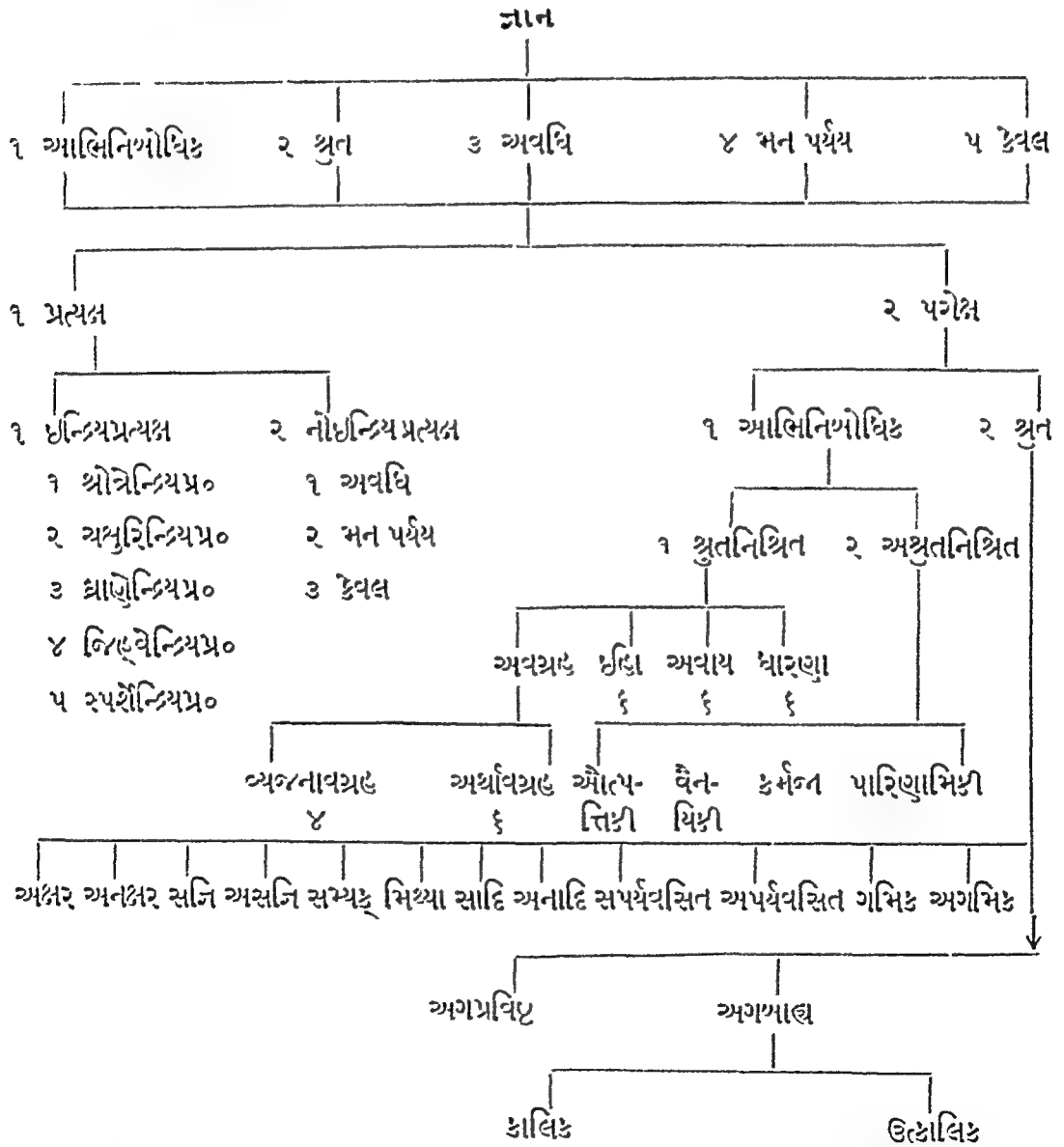
નદીસૂત્રનો આધાર

નદીસૂત્ર એ અગબાહ હોઈ તેની રચનાનો આધાર તેથી પ્રાચીન અગ અને અગબાહ પ્રથમાં શોધવો રહ્યો મ્થાનકવારી વર્ધમાન જૈન સધના આચાર્ય આત્મારામજીએ નદીસૂત્રનો હિંદી અનુવાદ પ્રકાશિત કર્યો છે તેને અતે તેમણે પરિશિષ્ટ ૧ માં નદીપૂર્વના આગમોના પાંદો આપીને આધારભૂત સામગ્રીની નોંધ કરી છે એટલે તે વિષે અહીં વિશેષ લખવું નથી તેમાં તેમણે સ્થાનાગ, સમવાયાગ, ભગવતી,^૭ અને અનુયોગના પાંદો આપ્યા છે, જેને તેઓ નદીની રચનામાં આધારભૂત ગણે છે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓને ઉપરોક્ત ગ્રંથ જોવા લલામણુ કરીએ છીએ

૭ ભગવતીમાં ' जहा नदीए ' (શતક ૨૫, ઉ ૩) એવો ઉલ્લેખ છે, પણ તે તો આગમો પ્રથમથ થયા તે કાળે મક્ષેપ અભીષ્ટ હોઈ અને તે વિષયનો યથાવત વિસ્તાર નદીમાં હોઈ તેની લલામણુ કરી દેવામાં આવી છે એમ માનવું જોઈએ

ન્યાયાવતારવાર્તિકૃતિની પ્રસ્તાવનામા આગમોમા જ્ઞાનચર્યાના વિદ્યાસની ભૂમિકાઓ વિસ્તારથી ચર્ચવામા આવી છે (૫૦ ૫૭) તેથી તે વિષે આહી લખવું જરૂરી નથી. પણ તેનો જે ઉપસાદાર છે તે જોઈએ આગમોમા આવતી જ્ઞાનચર્યાની અર્થપરંપરાનો વિસ્તાર નદીસૂત્રમા પ્રાપ્ત થાય છે તે પણ બતાવી આપે છે કે નદીસૂત્રકારની સમગ્ર આગમગત એટલે કે સ્થાનાગ, સમવાયાગ, ભગવતી આદિગત જ્ઞાનચર્યા હતી. તેમા તેમણે કાલાનુસાર જે અર્થપરંપરાનો વિસ્તાર થયો હતો તેનો સમાવેશ કરીને નદીસૂત્રની રચના કરી છે

નદીસૂત્રગત જ્ઞાનવિવેચનને સંક્ષેપમા આપવું હોય તો આ પ્રમાણે આપી શકાય

આ રીતે નદીસૂત્રમા સંક્ષેપથી જ્ઞાનચર્યા કરવામા આવી છે અને શ્રુતના અગપ્રવિષ્ટભેદપ્રસંગે વિશેષમા આચારાગ આદિ બારેય અગોનો પરિચય આપ્યો છે.

પ્રારભમા લેખકે અહીં ભગવાન મહાવીરની; સઘની નગરરૂપે, ચક્રરૂપે, રથરૂપે, પદ્મરૂપે, ચન્દ્રરૂપે, સૂર્યરૂપે, સમુદ્રરૂપે અને મહાભેરૂપે; ઋષભાદિ ઓવીએ તીર્થકરોની નામ દઈને ગુતિ

કરી છે પછી ભગવાન મહાવીરના અગિયારે ગણધરોની નામપૂર્વકે સ્તુતિ કરીને, વીરશાસનનો મહિમા ગાયો છે અને પછી સુધર્માથી માડીને દસગણિ સુધીના સ્થવિગોને યાદ કરીને સ્તવ્યા છે ૮ અને જ્ઞાનપ્રરૂપણાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે નદીસૂત્રમા દેવવાચકે તેના નિર્માણમા આગમોની—મૂળ આગમોની તો સહાય લીધી જ છે એમા શકા નથી; પણ તેમણે આવશ્યકક્રીકાઓમાના સર્વ-પ્રાચીન ગ્રંથ અનુયોગદ્વારનો પણ ઉપયોગ કર્યો છે તે તો ઉપર્યુક્ત આચાર્ય શ્રી આત્મારામજીના નિર્દેશો ઉપરથી જણાઈ જ આવે છે પણ જે તેમણે નથી નોંધ્યું તે વિષે અહીં નિર્દેશ કરવો પ્રાપ્ત છે આવશ્યકસૂત્રની આચાર્ય ભદ્રપાલકૃત નિર્ણયક્રિતનો પ્રભાવ નદીસૂત્રમા આવતા પદ્યભાગની રચનામા વિશેષરૂપે જોવામા આવે છે

વર્ધમાનઅવધિ (સૂત્ર ૨૪) ની ચર્ચા પ્રસંગે ‘જાવતિયા’ ઇત્યાદિ અનેક ગાથાઓ (૪૫-૫૨) આપવામા આવી છે તે ન આપવામા આવે તોપણ વર્ધમાનઅવધિનું વર્ણન જે છે તે સગત જ છે આ ગાથાઓ આવશ્યકનિર્ણયક્રિતની (ગાથા ૩૦-૩૭) છે ૯ આ ગાથાઓ નદીમા આવશ્યકનિર્ણયક્રિત-માથી લેવામા આવી છે તે સ્પષ્ટ છે

નદીસૂત્રગત ગાથા ૫૪ માં ચૂર્ણિકારે સ્વીકારી નથી અને તે આવશ્યકનિર્ણયક્રિતમાથી ઉપયોગી હોઈ લેવામા આવી છે એમ જણાય છે આવશ્યક નિર્ણયક્રિતમા તે ગાથા ૬૬ માં છે ૧૦

નદીસૂત્રગત ગાથા ૫૫ માં પણ આવશ્યકનિર્ણયક્રિતની (ગાથા ૭૬ માં) છે અને તે ત્યાંથી લેવામા આવી છે તે વિશેષાવશ્યકમા પણ છે—ગાથા ૮૧૦

નદીસૂત્રગત ગાથા ૫૬-૫૭ પણ આવશ્યકનિર્ણયક્રિતમાથી લેવામા આવી છે જુઓ આવશ્યક-નિર્ણયક્રિત ગાથા ૭૭-૭૮; વિશેષાવશ્યકલાઘ્ય ૮૨૩, ૮૨૬

આભિનિયોધિક જ્ઞાનના શ્રુતનિશ્ચિત અને અશ્રુતનિશ્ચિત એ બે ભેદો નદીકારે કર્યા છે, અને અશ્રુતનિશ્ચિતના ચાર ભેદ છે એમ કહી તેના તે ચારે ભેદો અને તે વિષેનું વિવરણ બધું પદ્યમા કર્યું છે નદીના ક્રમપ્રમાણે આ વસ્તુનો નિર્દેશ ગદ્યમા હોવો જોઈતો હતો, પણ તેમ થયું નથી, પણ એ ભાગ ગાથાબદ્ધ છે

આવશ્યકનિર્ણયક્રિતમા જ્યાં મતિજ્ઞાનની પ્રારંભમા ચર્ચા છે ત્યાં શ્રુતનિશ્ચિત કે અશ્રુતનિશ્ચિતની કોઈ ચર્ચા નથી એ ઉપરથી જણાય છે કે આભિનિયોધિકના આ બે ભેદો જૈન પરંપરામા આવશ્યકનિર્ણયક્રિતની રચના પછી થયા છે જો કે તેમનો ઉલ્લેખ સ્યાનાગ (સૂ. ૭૧) માં પણ છે, પરંતુ તેમા અને નદીના તેના વર્ણનમા થોડો ભેદ છે એટલે તે ભેદોનો સ્વીકાર અને આભિ-નિયોધિકજ્ઞાનમા તેની યોજના વ્યવસ્થિત રીતે કરવાનો પ્રયત્ન સર્વપ્રથમ દેવવાચકનો છે એમ માનવું જોઈ એ ૧૧

૮ આ બાબતમા આવશ્યક ચૂર્ણિનું કથન છે કે “સુધમ્મ અગિવેસાણ એવમાદિ જાવ અપ્પણો આચરિયત્તિ” —

એટલે નદીગત અવિરાવલિમા આચાર્ય પરંપરા છે નદીચૂર્ણિમા તો અપ્પ કહ્યું છે કે—તો “સુધમ્માત્તો થેરાવલી પવત્તા, જત્તો મણ્ણતિ” નદી ચૂર્ણિ પૃ. ૭ (P T S) અને એમ કહીને કમશ જુરુશિબ્ય-પરંપરા બતાવી છે

૯ વિશેષાવશ્યકલાઘ્યમા જુઓ ગાથા ૫૮૮, ૫૯૮, ૬૦૮, ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૧૫, ૬૧૭, ૬૨૧, આ બધી નિર્ણયક્રિતની ગાથાઓની વ્યાખ્યા લાઘ્યકારે કરી છે

૧૦ એજન, ગાથા ૭૬૬

૧૧ વિશેષ ચર્ચા માટે જુઓ ન્યાયાવતારવાર્તિકવૃત્તિની (શ્રી દલસુખ માલવણિયા સંપાદિત) પ્રજ્ઞાવના પૃ. ૫૬ થી

આવશ્યકનિર્ણયિતમાં જોઈ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રસંગે શ્રુતનિશ્ચિત-અશ્રુતનિશ્ચિતની ચર્ચા નથી પણ આગળ જઈ નમસ્કારનિર્ણયિતપ્રસંગે સિદ્ધપદની નિર્ણયિતમાં કર્મસિદ્ધ આદિરૂપે સિદ્ધતા અગિયાર ભેદો ગણાવ્યા છે (આવશ્યકનિર્ણયિત ગા. ૯૨૧). તેમાં એક નવમો ભેદ અભિપ્રાય-સિદ્ધતામે પણ છે. અહીં અભિપ્રાયનો અર્થ બુદ્ધિ સમજવાનો છે, કાચુ કે નિર્ણયિતમાં જ તે આગતને સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે—“અભિપ્રાયો બુદ્ધિપ્રજ્ઞાઓ” (આવશ્યકનિર્ણયિત ગા. ૯૩૦) અને પછી તે બુદ્ધિસિદ્ધ વિષે જણાવ્યું છે—

વિરલા વિમલા સુદુમા જસ મઈ જો ચઝવિહાણ વા ।
બુઢીણ સપન્નો સ બુદ્ધિસિદ્ધો હમા સા ય ॥

આવશ્યકનિર્ણયિત ગાથા ૯૩૧

“જેની બુદ્ધિ વિપુલ છે, વિમળ છે, સુદૃઢ છે તે બુદ્ધિસિદ્ધ કહેવાય અથવા તો જે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી સપન્ન હોય તે બુદ્ધિસિદ્ધ કહેવાય અને તે આ પ્રમાણે છે”—

આમ કહીને ઔત્પત્તિકી આદિ ચારે બુદ્ધિઓ ગણાવી છે અને તેનું સદૃષ્ટાન્ત વિવરણ પણ કર્યું છે અને તેમાં જે ગાથાઓ (આવશ્યક નિર્ણયિત ૯૩૨-૯૪૫) છે તે જ ક્રમે પ્રસ્તુતમાં નદીસૂત્રમાં લઈ લેવામાં આવી છે (નદી ગા. ૫૮-૭૧) આથી સ્પષ્ટ છે કે નદીકાર અહીં આવશ્યકનિર્ણયિતનું બુદ્ધિવર્ણન શબ્દશ સ્વીકારી લે છે એટલું જ નહિ પણ મતિજ્ઞાનના વિવરણમાં તેની સંયોજના પણ કરી લે છે અને તેથી મતિજ્ઞાનના વિવરણમાં તેમ કરવામાં જે મુશ્કેલી ઊભી થતી હતી અને પરપરા પ્રમાણે જે વિવરણ ચાલ્યું આવતું હતું તેને તેમનું તેમ ગહેવા દઈ મતિજ્ઞાનના શ્રુતનિશ્ચિત અને અશ્રુતનિશ્ચિત એવા બે ભેદ પાડીને અશ્રુતનિશ્ચિતમાં ઔત્પત્તિકી આદિ ચારે બુદ્ધિઓનો સમાવેશ કરી લીધો છે

આભિનિબોધિક જ્ઞાનની ચર્ચાનું સમાપન કરીને નદીમાં ચર્ચાનાં સાર બતાવતી જે ગાથાઓ (૭૨-૭૭) મૂકવામાં આવી છે તે આવશ્યકનિર્ણયિતગત જ્ઞાનચર્ચાની પ્રારંભિક ગાથાઓ (૨-૬ અને ૧૨) છે એટલે તે પણ આવશ્યકનિર્ણયિતમાથી લેવામાં આવી છે એ સ્પષ્ટ છે

અનક્ષરશ્રુતના ભેદોની ગણના નદીસૂત્ર (ગાથા ૭૮) માં આવશ્યકનિર્ણયિતની જ ગાથા ૨૦ માં મૂકીને જ કરવામાં આવી છે

ઔદ પૂર્વોની વસ્તુની સખ્યા અને ચૂલિકાઓની સખ્યાદર્શક ગાથા (૭૯-૮૧) વિષે જો કે નદીકારે તે સગ્રહણીગાથા છે એવો નિર્દેશ નથી કર્યો, પણ તે સગ્રહણીગાથા હોવી જોઈ એ નદી ગાથા ૮૨ માં તે તો નદીકાર સ્વયં સગ્રહણીગાથા કહે જ છે

આવી સગ્રહણીઓ અભ્યાસી પોતાના સ્મરણમાં સહાયક અને તે ખાતર રચતા હતા કેટલીક વાર સ્વયં અથકાર પણ આવા સગ્રહ શ્લોકો બનાવીને પ્રકરણના પ્રારંભમાં કે અંતમાં મૂકતા તેનું અનેક પ્રાચીન ગ્રંથોમાં જોવા મળે છે. અને એમ પણ બનતું કે એવા સગ્રહશ્લોકો અન્ય ગ્રંથોમાંથી ઉપયોગ પ્રમાણે લઈને પોતાના ગ્રંથમાં સમાવી પણ લેવામાં આવતા એ જ પ્રક્રિયા નદીમાં પણ અપનાવવામાં આવી છે.

નદીસૂત્રના અંતે જે ગાથાઓ (૮૩-૮૭) મૂકવામાં આવી છે તે પણ આવશ્યકનિર્ણયિતમાથી જ લેવામાં આવી છે—આવશ્યકનિર્ણયિત ગાથા ૧૯, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪ પ્રસ્તુતમાં અનુક્રમિત આવશ્યકનિર્ણયિતની ગાથા ૨૦ આ પૂર્વે નદીમાં ૭૮ માં ગાથા તરીકે ઉક્ત થયેલી જ છે તેથી તેને વચ્ચેથી અહીં છોડી દેવામાં આવી છે

આમ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે નદીસૂત્રના નિર્માણમા શ્રી દેવવાચક આવશ્યક-નિર્ણયક્રમની સામગ્રીનો પૂરો ઉલ્લેખ કર્યો છે

આવશ્યકનિર્ણયક્રમ આદિ નિર્ણયક્રમો જે રૂપમા આજે મળે છે તે રૂપનુ સકલન આચાર્ય ભદ્રગાહુ દ્વિતીયે કર્યું હોય એવો પૂરો સભવ છે, પણ એનો અર્થ એવો નથી કે તેમા આવતી બધી ગાથાઓની રચના આચાર્ય ભદ્રગાહુ દ્વિતીયની જ રચના છે એટલે એમ માની શકાય કે પ્રસ્તુત નદીમા આવતી નિર્ણયક્રમગાથાઓ એ પરપરાપ્રાપ્ત ગાથાઓ છે

નદીસૂત્રના કર્તા-દૂસગણિના શિષ્ય દેવવાચક

નદીસૂત્રમા અપાયેલ સ્થવિગવલીમા અતિમનામ દૂસગણિનુ છે અને તેમના એક વિશેષણરૂપે કહ્યું છે—‘પવર્ણ મહુરવાણિ’ અર્થાત્ જેઓ પ્રકૃતિથી મધુરભાષી છે—એ બતાવે છે કે લેખકને દૂસગણિનો સાક્ષાત્ પરિચય છે એ વસ્તુની પુષ્ટિ નદીસૂત્રની ચૂર્ણિથી પણ થાય છે તેમા ચૂર્ણિકાર સ્પષ્ટ લખે છે કે ‘દૂસગણિસીસો દેવવાચકો’ (પૃ. ૧૩ P T S)—અર્થાત્ દેવવાચક દૂસગણિના શિષ્ય હતા આમ ચૂર્ણિથી જ સર્વપ્રથમ આપણે દેવવાચકનુ નામ જાણીએ છીએ, જેમણે નદીસૂત્રની રચના કરી છે લેખકે નદીમા અતે દૂસગણિને વદના કરી હતી તેથી તેના લેખક દૂસગણિના શિષ્ય હશે એવુ અનુમાન સહજે થાય છે, અને તેનુ સમર્થન કરવા ઉપરાંત તેમનુ નામ દેવવાચક હતુ એટલી વિશેષ માહિતી ચૂર્ણિકાર આપે છે

નદીસૂત્રકાર દેવવાચક અને આગમોને પુત્રકારક કરનાર દેવર્ષિના નામસામ્યને લઈને વિક્રમના તેરમા શતકમા થએલ આચાર્ય શ્રીદેવેન્દ્રસરિ આદિએ બંનેને એક જણાવ્યા છે અને એ વસ્તુનુ સમર્થન પૂ પં શ્રી કલ્યાણવિજયજી પણ કરે છે કલ્પસ્થવિરાવલિ અને નદીસ્થવિગવલિને જુદી જુદી દૃષ્ટિએ લખાયેલ સ્થવિરાવલિ માનીને—એટલે કે યુગપ્રધાન સ્થવિરાવલિ નદીમા આપવામા આવી છે અને ગુર્વાવલિ કલ્પસૂત્રમા આપવામા આવી છે એમ સ્વીકારીને—તેઓ પોતાના મતની પુષ્ટિ કરે છે ૧૨ પરંતુ તેમણે નિર્દેશલ બધાથે પ્રમાણોથી પ્રાચીન પ્રમાણુ નદી ચૂર્ણિનુ છે અને તેમાં તો દૂસગણિના શિષ્ય દેવવાચક છે તેમ સ્પષ્ટ લખેલ છે હવે જો કલ્પસૂત્રમા ગુર્વાવલિ આપવામા આવી છે એ વસ્તુ પન્યાસ શ્રી કલ્યાણવિજયજી સ્વીકારતા હોય તો તેમા દેવર્ષિના ગુરુનુ નામ આર્ય સાહિત્ય છે ચૂર્ણિમા દેવવાચકને સ્પષ્ટ રીતે દૂસગણિના શિષ્ય કહ્યા છે આથી એ વસ્તુ સ્પષ્ટ થાય છે કે દૂસગણિના શિષ્ય દેવવાચક અને આર્ય સાહિત્યના શિષ્ય દેવર્ષિ એ બંને એક નહિ પણ જુદા જ આચાર્યો હોવા જોઈએ સમગ્ર ચર્ચા કરતી વખતે ચૂર્ણિનો ઉલ્લેખ શ્રી કલ્યાણવિજયજી સમક્ષ હતો નહિ તેથી તે કાળની ઉપલબ્ધ સામગ્રીને આધારે તેમણે જે નિર્ણય કર્યો છે તે અત્યારે વિચારણીય હશે અને અમારા મતે તો તે બંને જુદા હોય એમ જણાય છે આથી જ કલ્પ અને નદીસૂત્રની સ્થવિરાવલીમા પણ ભેદ છે અન્યથા એક જ વ્યક્તિ જુદી જુદી રીતે સ્થવિરાવલિ લખે અને તે પણ પોતાના જ ગ્રંથોના પ્રારંભમા—એમ બંન્ન સભવ નથી અને જો તેમ કરે તો એ જુદાપણાના કારણો સ્પષ્ટ દર્શાવ્યા વિના રહે પણ નહિ એવુ કશુ આમા નથી બંને ગ્રંથોની વસ્તુ પરપગથી જ પ્રાપ્ત છે તો તેવી પરપગ પ્રાપ્ત કરનાર જો એક જ હોય તો પરપરાભેદ સભવે નહિ ભેદ છે એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પરપરા પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિઓ જુદી હતી અને તેમની ગુરુપરપરા પણ જુદી હતી

દેવવાચકનો સમય

પન્થાચ શ્રી કલ્યાણવિજયછએ દેવવાચક અને દેવદિને એક ગણ્યા અને દેવદિનો સમય કલ્પસત્રની મહાવીરની અનિમ પદ્ધિને આધારે નક્કી કર્યો કલ્પમૃત્તમા ગણાવ્યું છે—

—“ સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ સન્વદુક્કવપ્પર્ણસ્સ નવવાસસયાહં
વહ્નનાહ વસમસ્સ અય અસીહમે સવચ્છરં કાલે ગચ્છહ ”—

એટલે કે ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણનું આ ૯૮૦ મુ વર્ષ ગાળે છે — આ ઉલ્લેખને આધારે દેવદિનો સત્તાસમય આ ૬૦ છે ૧૦ અને, તેમણે જ ઉલ્લેખેલ વાચનાતરને પ્રમાણ માનવામા આવે તો, ૯૯૩ વીરનિર્વાણ સવત્ આવે છે

૫ શ્રી કલ્યાણવિજયછએ પોતાના પુસ્તકમા ત્રણ અધિગવલિઓ આપી છે નદી-અધિગવલિ (૫ ૧૨૬), દયાશ્રુતચ્છદ્યધિરાવલિ (૫ ૧૨૫) અને વાલ્મી અધિરાવલિ (૫ ૧૨૮) અને એ ત્રણેનો સમન્વય સાધીને ૯૮૦ વીરનિર્વાણ દેવદિનો સમય માન્ય ગણ્યો છે. તેમને મને દેવદિ અને દેવવાચક એક હોઈ દેવવાચકનો સમય પણ વીરનિર્વાણ ૯૮૦ માન્ય ગણાય પરંતુ જે આપણે, પ્રથમ કલ્પા પ્રમાણે અને તે ભિન્ન માનતા હોઈએ તો જુદી સમયવિચારણા કરવી આવશ્યક રહે છે

૫ શ્રી કલ્યાણવિજયછએ જે વાલ્મી અધિરાવલિની (૫ ૧૨૮) નોંધ કરી છે તે તેમણે સશોધિત કરીને આપી છે સશોધનમા માત્ર વાચનાતર પાંદનો જ નેર વર્ષનો ભેદ છે તેનું નિવારણ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે આથી તે કાઈ આપણી સમય-વિચારણામા વિશેષ આધક નહિ અને એટલે એને પ્રમાણ માનીને આપણે આગળ વધીએ તો તત્કાલ પરંતુ આપણું કામ સંપૂર્ણ છે આમા નવા સશોધનને અવકાશ છે જ એ વસ્તુ આડી સ્પષ્ટ કરવી આવશ્યક છે જ. વાલ્મી અધિગવલિની નોંધમા અતે ભૂતદિનના ૭૯ વર્ષ અને કાલકનાં ૧૧ વર્ષ છે અને કાલકની સાથે તે અધિગવલિ પૂરી થાય છે અને અને વીરનિર્વાણ ૯૮૧ સુધીમા કાલકનાં કાલ પૂર્ણ થાય છે

દેવવાચક જે પરપગ નદીમા નોંધી છે તે પ્રમાણે ભૂતદિન પછી કાલક નહિ પણ લૌહિત્યનો ઉલ્લેખ છે અને લૌહિત્ય પછી પોતાના ગુરુ દ્વસગણિનો ઉલ્લેખ છે વાલ્મી અધિગવલિ પ્રમાણે કાલકના ૧૧ વર્ષ છે તે ન ગણીએ તો ભૂતદિનનો અર્ગવાસ વીરનિર્વાણ ૯૭૦ (વિક્રમ ૫૦૦)મા થયો તે પછી નદી પ્રમાણે ક્યારેક અથવા તો તત્ત્વ જ લૌહિત્ય થયા અને તે પછી દ્વસગણિ અને દ્વસગણિના જ શિષ્ય દેવવાચક છે એમ પણ અને કે ભૂતદિનનો સમય ૭૯ વર્ષ જેટલો લાગ્યો હોઈ તેમની હયાતિમા જ તેમના શિષ્ય લૌહિત્ય અને પ્રશિષ્ય દ્વસગણિ અને વિદ્યમાન હોય આથી આપણે દેવવાચકને વીરનિર્વાણ ૯૭૦ (વિક્રમ ૫૦૦)થી પણ પહેલાના માની શકીએ અને જે તેમ ન અન્યુ હોય તોપણ ભૂતદિનના પછીના ૫૦ વર્ષમા ક્યારેક થયા તેમ માનવામા તો કશો જ વાધો આવે નહિ એટલે કે વીરનિર્વાણ ૯૭૦ + ૫૦ = ૧૦૨૦ (વિ ૫૫૦) પહેલા ક્યારેક અથવા તો વિક્રમ ૫૦૦ થી માડી ૫૫૦ સુધીમા તેઓ ક્યારેક થયા એમ માની શકાય. પણ આ વિચારણાની સત્યતાનો આધાર ઉક્ત વાલ્મી અધિરાવલિમા શ્રી ૫ કલ્યાણવિજયછએ આપેલા વર્ષોની સમ્યાઈ ઉપર રહે છે એટલે આ પ્રશ્નને આપણે બીજી રીતે પણ તપાસવો જરૂરી છે

દેવવાચકના સમયની વિક્રમ ૫૫૦ એ અનિમ અવધિ ગણવી જોઈ એ; એથી વહેલાં પણ

તેઓ થયા હોય એવી શક્યતા છે જ તેમની આ અતિમ અવધિનુ સમર્થન આચાર્ય જિનભદ્રનુ વિશેષાવશ્યક પણ કરે છે કારણ, તેમા નદીના ઉલ્લેખો આવે છે ૧૪ આચાર્ય જિનભદ્રનો સમય વિક્રમ ૫૪૬-૬૫૦ લગભગ છે એટલે કે નદી તેમના વિશેષાવશ્યકભાષ્ય પહેલા રચાયુ હોય એ નિશ્ચિત છે કેટલુ પહેલા રચાયુ હશે એ કહેવુ કઠણ છે, પણ ૯૮૦ અગર ૯૯૩ (વિક્રમ ૫૧૦-૫૨૩) વીરનિર્વાણ સવતમા આચાર્ય દેવદિર્ઘે કલ્પસૂત્રનુ લેખન સમાપ્ત કર્યુ છે એટલે નદીનો સમય એ પૂર્વનો જ હોવો જોઈએ, કારણ કે નદીનો ઉલ્લેખ અન્ય અંગ આગમોમા આવે જ છે ૧૫ આથી એટલી બાબતમા તો સંદેહ છે જ નહિ કે નદીની રચના વિક્રમ ૫૨૩ થી પણ પૂર્વે થઈ ગઈ હતી આવશ્યકનિર્ણયકિત અને નદીમા પૌર્વાપર્ય કોનુ છે તે વિચારવુ પણ અહી પ્રાપ્ત છે આવશ્યકનિર્ણયકિતની ગાથા ૧૦૨૦ (દીપિકા) મા એક સાથે નદી-અનુયોગદ્વારનો ઉલ્લેખ છે; વળી ગાં ૧૩૪૬ મા તો “સુત્ત નદિમાર્ઘ્ય” સ્પષ્ટ નિર્દિષ્ટ છે આવશ્યકનિર્ણયકિત પરપરા પ્રમાણે પ્રથમ ભદ્રબાહુકૃત મનાય છે, પણ આતરિક પરીક્ષણ એ માન્યતાને સમર્થન આપે એમ નથી એટલે તે બીજા ભદ્રબાહુની કૃતિ કે સકલન હોય તેમ સભવે છે. ૧૬ અને દ્વિતીય ભદ્રબાહુ, વરાહમિહિર જેમણે વિક્રમ ૫૬૨ મા પચસિદ્ધાંતિકા લખી છે, તેમના સમકાલીન છે આથી આવશ્યકનિર્ણયકિતનો સમય પણ વિં ૫૦ ૫૬૨ આસપાસ માનીએ તોપણ નદીની રચના એથી પહેલા થઈ હશે એમ માનવુ જરૂરી છે ૧૭ આથી અગ આદિના વલ્લી લેખનકાળને ધ્યાનમા લઈએ તો પૂર્વોક્ત રીતે વિક્રમ સવત્ ૫૨૩ પહેલા નદી રચાયુ એમ માનવામા કશી બાધા આવતી નથી

નંદીસૂત્રમા જ્યાં મિથ્યાશ્રુત ગણાવ્યા છે ત્યાં જે સૂચી છે તે પણ તેના સમય વિષે પ્રકાશ પાડે છે ઉપરાત, તે કાળે અજૈન ગ્રંથો કયા વિશેષ પ્રતિષ્ઠિત હતા તેનો પણ ખ્યાલ આપે છે તેમાં નિર્દેશક ગ્રંથોમાથી એક માત્ર ભાગવય (ભાગવત) એવો ગ્રંથ છે, જે વિક્રમની પાંચમી સદી પછીનો છે સભવ છે કે તેની પ્રતિષ્ઠા વધી ત્યારે તેનુ નામ અહી ક્યારેક ઉમેરી દેવામા આવ્યુ હોય એ નામ બધી પ્રતોમા મળતુ નથી, માત્ર અહી ઉપયોગમા લેવાયેલી બે જ પ્રતોમાં મળે છે, તે પણ સિદ્ધ કરે છે કે તે નામ પછીથી ઉમેરાયુ છે વળી, એક બીજી પણ સમગ્રમા સમાધાન માગે છે એક તરફ આવશ્યકનિર્ણયકિતમાં નદી-અનુયોગનો ઉલ્લેખ છે તો બીજી તરફ આપણે આગળ જોયુ તે પ્રમાણે, આવશ્યક નિર્ણયકિતગત ઘણી ગાથાઓ નદીમાં મળી આવે છે તો તેનુ શુ સમાધાન છે? એક સમાધાન એવુ કરી શકાય કે જો દેવવાચકે જ તે ગાથાઓ લીધી હોય તો દ્વિતીય ભદ્રબાહુકૃત મનાતી નિર્ણયકિતમા કાઈ બધી ગાથાઓ તેમની જ રચેલી છે એવુ નથી; પ્રાચીન નિર્ણયકિતની ગાથાઓ પણ દ્વિતીય ભદ્રબાહુએ તેમા સમાવિષ્ટ કરી જ લીધી હશે અને તેમાની જ ગાથાઓ પ્રસ્તુત નદીમા લેવામા આવી હોય અને બીજુ સમાધાન એ હોઈ શકે કે સ્વયં નદીમા, આપણે આગળ જોયુ તે પ્રમાણે, કોઈએ ઉપયોગી સમજીને તે તે ગાથાઓ ક્યારેક મૂકી દીધી હોય, સ્વયં દેવવાચકે ને ગાથાઓનો સમાવેશ પોતે ન પણ કર્યો હોય આથી વિક્રમ ૫૨૩ થી પહેલા દેવવાચકદ્વારા નદીની રચના ક્યારેક થઈ ગઈ હતી એમ માનવામા તો અત્યારે કશી બાધા જણાતી નથી

૧૪ વિશેષાવશ્યક ગાં ૭૮, ૮૪૪, ૨૯૨૬, ચોપણ દીકા ગાં ૯૫, ૯૭ વ્યવહારભાષ્યમા નદીનો ઉલ્લેખ છે ઉદ્દેશ ૭, ગાથા ૩૦૧, ઉદ્દેશ ૬, ગાથા ૨૦૬

૧૫ ‘જહા નદીય’ ભગવતી સૂં ૩૧૮, ૩૨૨, ૭૩૨, સમવાયાગ સૂત્ર ૮૮

૧૬ બૃહત્કલ્પ ભાષ્ય, છઠ્ઠા ભાગની પ્રત્તાવના પૃં ૫ થી

૧૭ અહી એ ચપ્પટ કરવુ જરૂરી છે કે નદીમા આપતી આવશ્યકનિર્ણયકિતની ગાથાઓ એ પ્રાચીન પરપરાપ્રાપ્ત ગાથાઓ માનવી જોઈએ.

અનુયોગદ્વાર

અનુયોગનું મહત્ત્વ

પ્રસ્તુત ભાગમા નંદીસૂત્ર પછી અનુયોગદ્વાર લેવામા આવ્યું છે. વાચનાના પ્રારંભમાં પાત્ર-જ્ઞાનરૂપ નદી મળણરૂપે છે તો અનુયોગદ્વારસૂત્ર સમગ્ર આગમોને અને તેની વ્યાખ્યાને સમજવાની આવી રૂપ છે. આથી સહજ રૂપે આ બંને આગમોનું જોડકું બની ગયું છે. આગમોના વર્ગીકરણમા તે બંનેનું સ્થાન ત્ર્યલોકા વર્ગમા છે. તેથી જેમ મદિર તેના શિખરથી વિશેષ શોભા પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ પ્રસ્તુત નદી-અનુયોગદ્વારરૂપ શિખરવડે આગમમદિર શોભાને પામે છે.

અનુયોગદ્વારના પ્રારંભમા કહેવામા આવ્યું છે કે આવશ્યકશ્રુતનો અનુયોગ અહીં પ્રસ્તુત છે ? આ વાચી એમ લાગે કે આમા આવશ્યકસૂત્રની વ્યાખ્યા હશે. પરંતુ સમગ્ર ગ્રંથ વાચ્યા પછી એક બાબત સ્પષ્ટ થાય છે કે આમા આવશ્યકસૂત્રની વ્યાખ્યા કરવામા આવી નથી, પણ અનુયોગના દ્વારો એટલે કે વ્યાખ્યાના દ્વારો, ઉપક્રમ આદિનું જ વિવેચન કરવામા આવ્યું છે. વિવેચનની કે વ્યાખ્યાની પદ્ધતિ કૃત્રી હોય તે દર્શાવવા આવશ્યકને દૃષ્ટાંત તરીકે લીધું છે એમ સમજવું જોઈએ. સમગ્રમા માત્ર આવશ્યકશ્રુતસ્કંધાધ્યયન—એ ગ્રંથનામની વ્યાખ્યા, આવશ્યકનાં છ અધ્યયનોના પિગર્થનો—અર્થાધિકારોનો નિર્દેશ, આવશ્યકના અધ્યયનોનાં નામોનો નિર્દેશ અને સામાયિક શબ્દની વ્યાખ્યા—આટલું જ માત્ર સમજાવવામા આવ્યું છે. આવશ્યક-સૂત્રનાં પદોની વ્યાખ્યા વિષે કશું જ કહેવામા આવ્યું નથી. એ ઉપરથી નિશ્ચિત થાય છે કે અનુયોગદ્વાર એ સુખ્યરૂપે અનુયોગનાં—વ્યાખ્યાના દ્વારોનું નિરૂપણ કરતો ગ્રંથ છે, નહિ કે આવશ્યકસૂત્રની વ્યાખ્યા કરતો. તેમા આવશ્યકસૂત્રની વ્યાખ્યાની જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે, વ્યાખ્યા માટે નિર્દર્શન—દૃષ્ટાંત માત્ર છે. આથી કહી શકાય કે અનુયોગદ્વાર એ આગમવ્યાખ્યાની પદ્ધતિનું નિરૂપણ કરતો ગ્રંથ છે. આથી તેનું નામ જે અનુયોગદ્વાર પ્રસિદ્ધ છે તે પણ સાર્થક છે. કારણ કે તે વ્યાખ્યાના દ્વારોનું જ નિરૂપણ કરે છે, નહિ કે આવશ્યકસૂત્રના પદોનું. આથી આ ગ્રંથે સૂત્રનું સ્થાન લીધું કોઈપણ એક ગ્રંથની ટીકા તરીકે આ ગ્રંથ ન ઓળખાયો તેની પાછળનું રહસ્ય પણ એ જ છે કે એ આવશ્યકની વ્યાખ્યા કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે છતાં તે તેની વ્યાખ્યા કરતું નથી.

આગમોમા અગો પછી સર્વાધિક મહત્ત્વ આવશ્યકસૂત્રને આપવામા આવ્યું છે, કારણ કે તે સૂત્રમા નિરૂપિત સામાયિકથી જ શ્રમણજીવનનો પ્રારંભ થાય છે અને પ્રતિદિન બંને સંધ્યા ટાણે શ્રમણજીવનની જે આવશ્યક ક્રિયા છે તેની શુદ્ધિનું અને આરાધનાનું નિરૂપણ એમા કરવામા આવ્યું છે. તેથી અગોના અધ્યયન પહેલા પણ તેનું અધ્યયન જરૂરી બન્યું છે ? અને એ જ કારણે આવશ્યકસૂત્રની વ્યાખ્યા કરવાની પ્રતિજ્ઞા પુસ્તકમા કરવામા આવી છે. વ્યાખ્યા તરીકે એમા

૧. इमं पुण पठवणं पठुच्च आवस्सगस्स अणुओगो—सू० ५ ।

૨. “सामाध्याईणि एकादसगाणि” भगवतीसू. १३, सामाह चोदस पुष्वाइ—भगवतीसूत्र ६१७ ।

“सामाध्यमातीयं सुतणाणं जाव विदुसाराओ”—आवश्यकनिर्युक्तिगाथा १३, विशेष० स्को० गा० ११२३ । विशेष० हे० टी० गा० ११२६ ।

જુઓ—જૈન સાહિત્યકા બૃહદ્ ઇતિહાસ, પ્રસ્તાવના પૃં ૫૫

ભલે સમગ્ર ગ્રંથની વ્યાખ્યા ન હોય અને માત્ર ગ્રંથના નામના પદોની જ વ્યાખ્યા હોય, પણ ખરી રીતે વ્યાખ્યાની જે પદ્ધતિ તેમા અનુસરવામા આવી છે તે જ સમગ્ર આગમોની વ્યાખ્યામા અપનાવવામા આવી છે એમ પણ કહી શકાય કે આવશ્યકની વ્યાખ્યા કરવાને બહાને ગ્રંથકારે તેમા સમગ્ર આગમોને સમજવાની આવી મૂઢી દીધી છે આચાર્ય જિનભદ્રે પોતાના વિશેષાવશ્યક-ભાષ્યમા માત્ર આવશ્યકના પ્રથમ અધ્યયન સામાયિકની જ વ્યાખ્યા કરી છે પણ તે વ્યાખ્યા પરંપરાએ પ્રસ્તુત અનુયોગની પણ છે તેના મહત્ત્વ વિષે તેમણે પોતાના ભાષ્યમા કહ્યું છે—

સત્વાણુયોગમૂલં માસ સામાજ્યસ્સ સોત્તુણ ।

હોતિ પરિકમ્મિયમત્તી જોગો સેસાણુયોગસ્સ ॥

અર્થાત—સર્વ અનુયોગના મૂળ જેવું આ સામાયિકનું ભાષ્ય સાલણીને શ્રોતાની બુદ્ધિનો સન્ધાર થાય છે અને તે બાકીના અનુયોગને સમજી શકવા સમર્થ બને છે

આમ આ અનુયોગનું મહત્ત્વ હોઈ અનુયોગદ્વાર સૂત્રને નદીસત્ર સાથે પ્રથમ ભાગમા લેવામાં આવ્યું છે

અનુયોગ શબ્દનો અર્થ

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્ર ગણિએ અનુયોગ શબ્દની સમજ આ પ્રમાણે આપી છે—

અણુયોજનમણુયોગો સુતસ્સ ણિયણ જમમિધેયેણ ।

વાવારો વા જોગો જો અણુરૂવોડણુકૂલો વા ॥ ૮૩૬ ॥

અણુ૦ ગાહા । આહ—અનુયોગ इति कः शब्दार्थः ? उच्यते—श्रुतस्य स्वेनार्थेन अनुयोजन-मनुयोगः । अथवा [अणोः—] सत्रस्य स्वामिधेयव्यापारो योगः । अनुरूपोऽणुकूलो [वा] योगोऽनुयोगः ॥ ८३६ ॥

અથવા જમત્યતો થોવ પચ્છમાવેહિ સુતમણુ તસ્સ ।

અમિધેયે વાવારો જોગો તેણ વ સવધો ॥ ૮૩૭ ॥

અથ૦ ગાહા । અથવાડર્થતઃ पश्चादभिधानात् स्तोक्त्वाच्च सत्रम् अनु, तस्यामिधेयेन योजन-मनुयोगः । अणुनो वा योगोऽणुयोगः, अमिधेयव्यापार इत्यर्थः ॥ ८३७ ॥

—સ્વોપજવૃત્તિ-વિશેષા૦

આનો સારાશ એ છે કે શ્રુત = શબ્દનો તેના અર્થ સાથે યોગ તે અનુયોગ અથવા સૂત્રનો પોતાના અર્થ વિષે જે અનુરૂપ કે અનુકૂળ વ્યાપાર તે અનુયોગ એટલે શબ્દનો કે સૂત્રનો યથાયોગ્ય અર્થ કરી આપવાની પ્રક્રિયા તે અનુયોગ છે અનુયોગ શબ્દનું પ્રાકૃતરૂપ અણુ + યોગ છે આણુ શબ્દનો અર્થ સ્તોક-થોડુ એવો થાય અને અનુ એટલે પશ્ચાત્ પણ થાય મૂત્ર = શબ્દ અર્થ કરતા આણુ = સ્તોક છે તેથી તે આણુ કહેવાય અને વકતતાના મનમા અર્થ પ્રથમ આવે છે અને પછી તેના પ્રતિપાદક શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે અથવા કહો કે ભગવાન મહાવીરે પ્રથમ અર્થનો ઉપદેશ આપ્યો અને પછી ગણુધરે સૂત્રરચના કરી એટલે સૂત્ર = શબ્દ અર્થથી પશ્ચાત્-પછી છે આથી સૂત્ર અનુ કહેવાય અને એ અનુ = શબ્દનો અર્થ સાથે યોગ તે અનુયોગ અથવા અનુ = આણુ = સૂત્રનો જે

વ્યાપાર = અર્થપ્રતિપાદન તે અનુયોગ કહેવાય તાત્પર્ય એટલું જ છે કે શબ્દની વ્યાખ્યા કરવાની પ્રક્રિયા તે અનુયોગ છે

આ જ વસ્તુનું સમર્થન બૃહલ્લક્ષ્મણભાષ્યમા પણ અનુયોગની વ્યાખ્યામા (બૃ ભા ગા. ૧૯૦-૧૯૩) કરવામા આવ્યું છે તેમાં શિષ્યની શકા છે કે શબ્દ કરતા અર્થનું બહુત્વ કેમ મનાય? જેમ પેટીમાં ભરવાની ચીજો કરતા પેટી મોટી હોય તેમ પેટી જેવું સૂત્ર છે તો તે અર્થથી અણુ કેમ? વળી, પ્રથમ શબ્દ અને પછી તેનો અર્થ છે, કારણ, સૂત્ર વિના અર્થ કોનો? લોકમા પણ પ્રથમ સૂત્ર જ મનાય છે અને પછી તેનો અર્થ વૃત્તિ-વાર્તિક આદિરૂપે છે આના ઉત્તરમા આચાર્યે જણાવ્યું છે કે—

અર્થં માસદ્ અરિહા તમેવ સુત્તીકરેતિ ગણધારી ।

અર્થ ચ વિણા સુત્ત અણિસ્સિયં કેરિસ હોજ્જા ? ॥ ૧૯૩ ॥

વળી, ટીકાકારે ખુલાસો કર્યો છે કે પેટીને એમા ભરવાની વસ્તુ કરતા મોટી કહી તે પણ ખરાબર નથી, કારણ કે એ જ પેટીમા વસ્ત્ર ભર્યા હોય તો એકાદ તેમાથી કાઢીને અનેક પેટીઓને તે વડે બાધી શકાય છે તેમ એકાદ અર્થને આધારે અનેક સૂત્રોની રચના થઈ શકે છે તેથી સૂત્ર કરતા અર્થની મહત્તા છે જ.

યદ્યપિ ભર્તૃહરિએ ‘સર્વ શબ્દે પ્રતિષ્ઠિતમ્’ (વા ૧-૧૨૪) કહીને શબ્દનું માહાત્મ્ય વધાર્યું છે; પણ નિરુક્તના ટીકાકાર દુર્ગે ઠીક જ કહ્યું છે કે અર્થ એ પ્રધાન છે અને શબ્દ તો અર્થ માટે છે—“અર્થો हि प्रधान, तद्वृणः शब्दः” પૃ ૨ અને વ્યાકરણથી શબ્દના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે, પણ નિરુક્તથી તો તેના અર્થના નિર્વચનનું પરિજ્ઞાન થાય છે—“यथा शब्दलक्षणपरिज्ञानं सर्व-शास्त्रेषु व्याकरणात्, एवं शब्दार्थनिर्वचनपरिज्ञानं निरुक्तात्”—પૃ. ૩. અને જ્યાંસુધી શબ્દાર્થનું નિર્વચન થયું ન હોય ત્યાંસુધી તેની વ્યાખ્યા સભવતી નથી —“न चानिरुक्तो मन्त्रार्थो व्याख्यातव्य इति” પૃ. ૩, માટે નિરુક્ત એ વ્યાકરણાદિ બધાં અંગોમા પ્રધાન છે વેદના અર્થો સભવે જ નહિ એવો એક પક્ષ હતો તેનું નિરાકરણ નિરુક્તકારે કર્યું છે અને વેદના અર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે (નિરુક્ત, દુર્ગ ટીકા-૫ ૮૬, ૮૨) વેદની વ્યાખ્યામા નિરુક્ત જે ભાગ ભજવે છે તેવો જ ભાગ જેન આગમની વ્યાખ્યામા નિર્યુક્તિ ભજવે છે. શબ્દોનું નિર્વચન કરવામા નિરુક્ત કે નિર્યુક્તિમાં એક જ બાબતનું મુખ્ય ધ્યાન રાખવામા આવ્યું છે કે અભિપ્રેત અર્થને તે તે શબ્દના નિર્વચનદ્વારા સિદ્ધ કરવો.

અનુયોગના પર્યાયો

સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુ સ્વામીએ અનુયોગના પર્યાયો નીચેની ગાથામાં જણાવ્યા છે—

અણુયોગો^૪ અ ણિયોગો માસ વિમાસા ય વત્તિય ચેવ ।

એતે અણુઓગસ્સ તુ ણામા એમહિયા પંચ ॥

(આવ૦ નિ૦ ગા૦ ૧૨૬, વિશે૦ ૧૩૮૨, વૃ૦ ૧૮૭)

અર્થાત્ અનુયોગ, નિયોગ, ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિક એ પર્યાયો છે અને તે બધાનું વિવરણ

૪. ‘અણુયોગ’નું ક્રિયાતર ‘અણિયોગ’ એવું પણ મળે છે—વિશેષા૦ સ્વો૦ ગા૦ ૧૩૬૧ તથા ધવલામા ઉદ્ધૃત પ્રવૃત્ત ગાથામા પણ અણિયોગ પાઠ છે ધવલા, ભા ૧, પૃ૦ ૧૫૪

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રગણિએ વિશેષાવશ્યકભાષ્યમા અને સઘનસગણિએ બૃહત્કલ્પભાષ્યમા કર્યું છે. અનુયોગવિષે પૂર્વમા વિવરણ કર્યું જ છે એટલે નિયોગ આદિ વિષે વિચાર કરીએ

બૃહત્કલ્પમા નિયોગની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—

અહિગો જોગો નિજોગો જહાઽહ્દાહો મવે નિદાહો તિ ।

અત્ય નિઽત્ત સુત્તં પસવહ્ ચરણં જઓ મુક્લો ॥

—ગાં ૧૮૪

આનો સારાશ એ છે કે સૂત્રમા જ્યારે અર્થ જોડવામા આવે ત્યારે તેનું મૂલ્ય વધી જાય છે, તેથી તેવો અર્થનો યોગ નિયોગ કહેવામા આવે છે કેવલ સૂત્ર કે કેવલ અર્થનું એટલું મૂલ્ય નથી જેટલું સૂત્ર સાથે જોડાયેલ અર્થનું છે, એટલે કે જ્યારે બંને ભેગા થાય ત્યારે મહત્ત્વ છે કારણ કે તેમ થવાથી સૂત્રનું હાર્દ પ્રકટ થાય છે અને તેથી તેના કળ રૂપે ચારિત્રની પ્રસૂતિ થાય છે, જેથી મોક્ષ મળે છે. ગાય સાથે વાછડું જોડવામાં આવે ત્યારે દૂધ મળે છે તેના જેવું આ છે અથવા તો રાત્રીએ લખી આપેલ કાગળનું મૂલ્ય જો તેમાં તેની મુદ્રા હોય તો જ છે અન્યથા નથી તેમ સૂત્રનું મૂલ્ય અર્થનું જોડાણ તેમાં હોય તો જ છે, અન્યથા નથી —શૃં ૧૮૫

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે પણ નિયોગની વ્યાખ્યા કરી છે તે આ પ્રમાણે છે—

ણિયત્તો વ ણિચ્છિત્તો વાઽધિઓ વ જોગો મત્તો ણિઓગો ત્તિ । ગાં ૧૪૧૭

આમા ‘ નિ ’ ના બે અર્થ કરવામા આવ્યા છે નિશ્ચિત અને અધિક

ભાષાનું વિવરણ બૃહત્કલ્પમા કરવામા આવ્યું છે કે—

પઢિસદ્દગસ્સ સરિસ જો માસહ્ અત્યમેગુ સુત્તસ્સ—ગાં ૧૯૬

અર્થાત્ જેમ પર્વતની ગુફામા શબ્દ બોલીએ અને તેનો તેના જેવો જ સામે પડ્યો પડે છે, તેમ સૂત્રનો શબ્દને અનુસરીને એક જ અર્થ કરવો તે ભાષા કહેવાય

આચાર્ય શ્રી મલયગિરિએ ભાષાનાં ઉદાહરણો આ પ્રમાણે ટાક્યા છે—

“ સમમાવઃ સામાયિકમ્ । દ્વામ્યા બુમ્બયા તૃષા ચાઽઽગલિતો વાલઃ । પાપાત્ ડીન—પલાયિત પળિટ, અથવા પળ્ડા—બુદ્ધિ સા સજ્ઞાતાઽસ્યેતિ પળિટ । સાધયતિ મોક્ષમાર્ગમિતિ સાધુ । યત્તે સર્વાત્મના સયમાનુષ્ઠાનેષ્વિતિ યતિ —શૃં ૧૮૬

ઉપરના અર્થમાં બાલ શબ્દ પ્રાકૃત છે—વિ+આલ=વાલ અને બાકીના શબ્દોમા સમ્કૃતપ્રાકૃતમા કશો જ ફેર પડતો નથી.

પણ આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે ભાષાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરી છે—

માસા વત્તા વાયા સુયવત્તીમાવમિત્તય સા ય ।

—વિશેષાં, ૧૪૧૮

અર્થાત્ વ્યક્તવાણીને ભાષા કહેવાય છે એટલે સૂત્રને વિવરણ વિના માત્ર અર્થ બતાવી વ્યક્ત કરવું તે ભાષા છે ભાષામા સૂત્રનો સપૂર્ણ રીતે વિવરણ કરીને અર્થ કરવામા આવતો નથી તે કાર્ય તો વિભાષા અને વાર્તિકનું છે

વિભાષાનું વિવરણ બૃહત્કલ્પમા આ પ્રમાણે છે—

“ ઇગપ્પ ઽ દુગાઈં જો અત્યે મળહ્ સા વિમાસા ઽ ”

અર્થાત્ એકપદના અનેક સંભવિત અર્થો જે વ્યાખ્યામા કરવામા આવે તે વિભાષા છે, જેમકે પ્રાકૃત આસ = અશ્વ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ આ પ્રમાણે વિભાષામાં થાય છે—

“અસહ્ય ય આસુ ય ધાવહ ન ય સમ્મહ તેણ આસો ડ ॥”

—પૃ૦ ગા૦ ૧૯૮

ટીકાકારે જણાવ્યું છે—“અશ્રાતીતિ અશ્વઃ યદિ વા આશુ ધાવતિ ન ચ શ્રામ્યતીતિ અશ્વઃ ।”

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે પણ વિભાષાની વ્યાખ્યા એ પ્રમાણે જ કરી છે—

વિવિધા વિસેસનો વા હોતિ વિમાસા દુગાતિપજ્જાયા ।

જઘ સામહય સમઓ સામાયો વા સમાયો વા ॥

—વિશેષા૦, ૧૪૧૯

આમાં સામાયિકશબ્દના વિવિધ અર્થોની ચર્ચા છે

વાર્તિક વિષે બૃહત્કલ્પમા કહેવામાં આવ્યું છે—

“અત્ય પુલ્લધર સમત્તમો વિમાસેહ ॥”

—પૃ૦ ગા૦ ૧૯૯

પૂર્વધર સૂત્રનો જે અર્થ સમગ્રભાવે વર્ણવે છે તે વાર્તિક છે. એટલે કે સૂત્રનો એવો એક પણ અર્થ બાકી નથી રહેતો જે વાર્તિકમાં કહેવામાં આવ્યો ન હોય.

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે વાર્તિકનું વિવરણ આ પ્રમાણે કર્યું છે—

વિત્તીઐ વક્ષાણ વત્તિયમિહ સન્વપજ્જવેહિં વા ।

વિત્તીતો વા જાત જમ્મિ વ જઘ વત્તણ સુત્તે ॥

—વિશેષા૦, ૧૪૨૦

વૃત્તિ = સૂત્રવિવરણનું પણ જે વ્યાખ્યાન કરવામાં આવે તે વાર્તિક છે અર્થાત્ ટીકાની પણ ટીકા તે વાર્તિક છે અથવા તો સર્વપર્યાયો વડે જે વ્યાખ્યાન તે પણ વાર્તિક છે. અથવા તો વૃત્તિથી જેની ઉત્પત્તિ છે તે, અથવા તો સૂત્રમાં જે પરંપરાથી વ્યાખ્યા હોય તે વાર્તિક છે

વાર્તિકકારની વિશેષતા બૃહત્કલ્પ અને આચાર્ય શ્રી જિનભદ્ર અને વર્ણવે છે બૃહત્કલ્પ ભાષ્યમા સૂચવ્યા પ્રમાણે તે પૂર્વધર હોય એ તો આપણે પ્રથમ જોઈ ગયા છીએ ઉપરાત, તેમા જણાવ્યું છે કે જે સમયે જે યુગપ્રવર-યુગપ્રધાન હોય તેમની પાસેથી જેણે વિવરણ ગ્રહણ કર્યું હોય તે વાર્તિકકાર બની શકે છે ભગવાન શ્રી ઋષભ અને શ્રી મહાવીર વચ્ચે શરીર આદિના પ્રમાણમા ઘણો તફાવત છે તો તે બંનેનું જ્ઞાન સરખું કેમ હોય ? એવી શકાનું પણ સમાધાન કરવામા આવ્યું છે કે શરીરપ્રમાણ વગેરેમા ભલે ભેદ હોય, પણ તેમના ધૃતિ, સહનન અને કૃવલ્લજ્ઞાનમા તો કશો જ ભેદ નથી તેથી બંને સરખી રીતે જ વિવરણ કરવા સમર્થ છે.—
પૃ૦ ૨૦૧-૨૦૩ ત્યારે સહજ પ્રશ્ન થાય કે તો શુ દ્વાદશાગમાં આદિશ્રુત જે કાર્ત્ત છે તે બધું જ નિયત છે કે એમા કાર્ત્ત ભેદ પડે છે ? આના ઉત્તરમા જણાવ્યું છે કે જ્ઞાતાધ્યયનમાંના ઉદાહરણો, ઋષિભાષિત અને પ્રકીર્ણક—આમા તે તે કાળે બનતી ઘટનાઓનો સમાવેશ સભવિત હોવાથી ભેદ પડે ખરો, પણ બાકીનું તો બધું જ પ્રાય નિયત છે, જે શ્રી ઋષભ અને શ્રી મહાવીરનું સરખું જ છે
—પૃ૦ ૨૦૪

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્ર પણ ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાની = પૂર્વધરને વાર્તિકકાર કહે છે અને એમ પણ કહે છે કે જે કાળે જે યુગપ્રધાન હોય તે અથવા તો તેની પાસેથી જે શીખેલ હોય તે વાર્તિકકાર બની શકે છે—વિશેષા૦ ૧૪૨૧.

આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે એમ પણ કહ્યું છે કે અનુયોગાચાર્યે જે વ્યાખ્યા કરી હોય તેથી ન્યૂન કરી

શક્ટ તે ભાષક, તેટલી જ કહી શક્ટ તે વિભાષક, પણ જે તેથી પણ અધિક પોતાની પ્રજાઓને કરે તે વાર્તિકકાર કહેવાય — વિશેષાં ૧૪૨૨

અનુયોગના પર્યાયોની ઉપર કરેલી વિચારણા એ સિદ્ધ કરે છે કે પ્રસ્તુતમા પર્યાયો સર્વથા એકાર્થક નથી, પણ અનુયોગના જે વિવિધ પ્રકારો છે તેને પણ પર્યાયો ગણવામાં આવ્યા છે તેથી એમ કહી શકાય કે સામાન્ય રૂપે એ પર્યાયો એક જ (અર્થાત્ શબ્દની વ્યાખ્યા કે સૂત્રની વ્યાખ્યા એવો) અર્થ ધરાવે છે, પણ તે બધામાં પોતાની આગવી વિશેષતા છે જ તેથી તે પર્યાયો એટલે અનુયોગના વિવિધ પ્રકારો છે, વિશેષો છે એટલે કે અનુયોગરૂપ દ્રવ્ય = અર્થના તે વિવિધ પર્યાયો, પરિણામો, વિશેષો છે, વ્યાખ્યા કરવાના વિવિધ પ્રકારો છે

અહીં આચાર્ય હેમચન્દ્રે સૂત્રાદિની વ્યાખ્યા જે આપી છે તે તુલનીય છે—

સૂત્રં સૂચનકૃદ્ ભાષ્યં સૂત્રોક્તાર્થપ્રપञ्चકम् ।

પ્રસ્તાવસ્તુ પ્રકરણ નિરુક્ત પદમજ્જકમ્ ॥ ૨૫૪ ॥

ઉક્તાનુક્તદુરુક્તાર્થચિન્તાકારિ તુ વાર્તિકમ્ ।

ટીકા નિરન્તરવ્યાખ્યા પઞ્જિકા પદમજ્જિકા ॥ ૨૫૬ ॥

—અભિધાનચિન્તામણિ—દૈવકાઠ

વાચસ્પત્યમા ભાષ્યતુ લક્ષણ ઉદ્ઘૃત છે તે આ પ્રમાણે છે—

“સૂત્રાર્થો વર્ણ્યતે યત્ર પદૈ સૂત્રાનુસારિભિ ।

સ્વપદાનિ ચ વર્ણ્યન્તે ભાષ્ય ભાષ્યવિદો વિદુઃ ॥”

સ્થવિર આર્ય ભદ્રગ્રાહુ સ્વામીએ (આવં નિં ગાં ૧૩૦, વિશે ૧૪૨૩) કાષ્ઠકર્મ આદિ અનેક ઉદાહરણો વડે ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિકની સમજ આપી છે અને તેનો વિસ્તરાર્થ આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે વિશેષાવશ્યકભાષ્યમા કર્યો છે તે રોચક છે (ગાં ૧૪૧૪થી) તેમાથી એકાદ બે ઉદાહરણો વિશે અહીં પરિચય આપવામાં આવે છે એક ચિત્ર એવું હોય, જે માત્ર આકૃતિ બતાવે, બીજું એવું કે જેમા વિવિધરંગો પણ હોય; ત્યારે ત્રીજું એવું હોય, જે ચિત્રગત વિષયના ભાવોને આબેહૂબ ઉપસ્થિત કરતું હોય તેમ ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિક વિશે છે ભગ્નરમા ભગ્નલા રત્નો વિશે કોઈ ભગ્નરી માત્ર એટલું જ બાણે કે તેમા રત્નો છે બીજો કોઈ એમ બાણે કે તે કઈ કઈ બળતિના છે અને તેમનું માપ શુ શુ છે, પણ ત્રીજો તો એવો હોય જે તે રત્નોના ગુણ-દોષો આદિ બધી જ બાબતોથી માહિતગાર હોય ભાષાદિ ત્રણ વિશે પણ આમ જ છે એક કમળ જરાક વિકસિત હોય, બીજું અર્ધવિકસિત હોય અને ત્રીજું પૂર્ણપણે વિકસિત હોય—આવું જ ક્રમે કરી ભાષા આદિ વિશે છે

અનુયોગ અને અનનુયોગ

નામાદિ સાત પ્રકારનો અનુયોગ વર્ણવતાં તેનું અનનુયોગથી પાર્થક્ય—એટલે કે અનુયોગ કેવો હોય અને કેવો ન હોય તેનું નિરૂપણ દષ્ટાત દ્વારા આર્ય ભદ્રગ્રાહુ સ્વામીએ કર્યું છે, તે સમજવા જેવું છે —આવં નિં ગાં ૧૨૮, ૧૨૯; વિશેષાં ગાં ૧૪૦૯, ૧૪૧૦; બૃં ગાં ૧૭૧, ૧૭૨ એ દષ્ટાતોનું તાત્પર્ય આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે પોતાના વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમા બતાવ્યું છે — વિશેષાં ૧૪૧૧ થી

તેમાં પ્રથમ દષ્ટાત છે ગાય અને વાછગનું દૂધ દોહતી વખતે જે અન્ય ગાયનું વાછડું અન્ય ગાય સાથે જોડવામાં આવે તો ગાય દૂધ તો દેતી નથી, બિલકુ પ્રથમ દોહેલું દૂધ પાણુ લાતમારી દોળી નાખે છે અને દોહનારને પણ શરીરપીડા બીબી કરે છે. તે જ પ્રમાણે જે વ્યાખ્યા કરતી વખતે એક દ્રવ્યના ધર્મો અન્ય દ્રવ્ય વિષે કહેવામાં આવે તો તેથી છવાદિ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજાવતું નથી અને પરિણામે ચારિત્રરૂપ દૂધની પ્રાપ્તિ થતી નથી; ઉપરાત, યુદ્ધિભેદ થના તે પૂર્વે જે ચરિત્રની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તે પણ ગુમાવવી પડે છે અને પરિણામે શરીરમાં રોગાદિની પીડા પણ બીબી થાય છે અને છેવટે તે મોક્ષમાર્ગથી પણ ભ્રષ્ટ થાય છે આ દ્રવ્યના અનનુયોગની ખામતમાં દષ્ટાત છે; જ્યારે તેથી વિપરીત હોય એટલે કે જે ગાયનું જે વાછડું હોય તેને તે જ ગાય સાથે જોડવામાં આવે તો દૂધ મળે છે, તેમ જીવદ્રવ્યના ધર્મો જીવદ્રવ્યમાં અને અજીવ દ્રવ્યના ધર્મો અજીવ દ્રવ્યમાં વર્ણવવામાં આવે તો તે યથાર્થ વ્યાખ્યા થઈ ગણાય. આ દ્રવ્યના અનુયોગ વિષે દષ્ટાત છે. —વિશેષાં ૧૪૧૧-૧૪૧૫

આ જ રીતે ક્ષેત્રના અનુયોગ અને અનનુયોગ વિષે કુળ્લનનું, કાલ વિષે એક સાધુના વ્યાખ્યાનનું દષ્ટાત આપવામાં આવ્યું છે, વચન વિષે બે દષ્ટાનો છે—અધિગોલ્લાપનું અને ગ્રામેયકનું, અને ભાવ વિષે શ્રાવકભાર્યાદિ સાત દષ્ટાનો આપવામાં આવ્યા છે તેનું વિવરણ બુ. ભા. ગા. ૧૭૧ અને ૧૭૨ ની વ્યાખ્યામાં છે. તથા વિશેષાં ની આચાર્ય શ્રી હંમચદ્રદૃત વ્યાખ્યામાં છે —વિશેષાં ૬૦—ગા. ૧૪૧૮.

અંગમાં અનુયોગની ચર્ચા

અગોનો જે પરિચય સમવાયાંગ અને નદીમાં મળે છે, તેમાં સર્વત્ર આચારાગ આદિના પરિચયને અંતે તે તે આચારાગ આદિના ‘સખ્યેય અનુયોગદ્વારો છે’ તેવો ઉદ્દેશ્ય મળે છે—સમવાયાગ-સૂ. ૧૩૬-૧૪૭ તે સૂત્રવે છે કે પ્રાચીન કાળથી જ તે તે મળ મૂત્રની વ્યાખ્યાઓ કરવામાં આવી હતી વળી, દષ્ટિવાદના મળ પાંચ વિભાગોમાં (મતાતઃ ચાર વિભાગ—સ્થા. ૨૬૨) ચોથો વિભાગ અનુયોગનો છે અને તે અનુયોગના મૂલપ્રથમાનુયોગ અને ગડિકાનુયોગ—એવા બે ભેદ કરવામાં આવ્યા છે—સમ. ૧૪૭, નદીસૂ. ૧૧૦; જ્યારે દ્વિગપર પરપરા પ્રમાણે પદ્મભાણિયોગ—એ નામે દષ્ટિવાદનો તીજે ભેદ છે અને તેનો જે વિષય જતાવવામાં આવ્યો છે તે લગભગ એ જ છે જે સમવાય અને નદીમાં અનુયોગનો છે (ધવલા ભાગ ૨, પ્રતાવના પૃ. ૫૬) દષ્ટિવાદના પર્યાયોમાં પણ ‘અનુયોગગત’ એવો પર્યાય આપવામાં આવ્યો છે (સ્થા. ૭૪૨).

સ્થાનાગસૂત્ર (૭૨૭) માં દ્રવ્યાનુયોગના દશ પ્રકાર જતાવવામાં આવ્યા છે તેમાં તે પ્રકારોમાં દ્રવ્યની અનેક પ્રકારે સમજ આપવાનો પ્રયત્ન દેખાય છે આ ખામતમાં પ્રસ્તુત અનુયોગમાં કશું જ કહેવામાં આવ્યું નથી તેનું કારણ એ જણાય છે કે અગનિર્દિષ્ટ દ્રવ્યાનુયોગ તે ચરણ-કરણાનુયોગ આદિ ચા. અનુયોગમાંનાં દ્રવ્યાનુયોગસંબંધી છે; જ્યારે પ્રસ્તુત અનુયોગમાં સમગ્રભાવે અનુયોગ—વ્યાખ્યાપ્રકારની ચર્ચા છે તેમાં એકાર્થકાનુયોગ (સ્થા. ૭૨૭) જેવી ખામતનું અનુસરણ અનુયોગદ્વારમાં જ્યાં તે તે શબ્દના પર્યાયો આપ્યા છે તેમાં જેવા મળે છે તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે પર્યાયનિર્દેશ એ પણ અનુયોગનું એક અંગ (અનુ. સં. ૨૬, ૫૧, ૭૨) મનાયું છે અને તે પદ્ધતિનું અનુસરણ પ્રાચીન કાળમાં પણ થતું હશે જે આપણને દ્રવ્યાનુયોગના ભેદોમાં તીજ ભેદ રૂપે સ્થાનાગમાં નિર્દિષ્ટ મળે છે

અનુયોગદ્વારની ઉપક્રમ આદિ મળ ચાર દ્વારની સામગ્રી અગત્યતમાં છે કે નહિ તે તપાસતા

જાણાય છે કે સ્થાનાગમાં ઉપક્રમ શબ્દ આવે છે અને ત્યાં તેનો અર્થ ઉપાયપર્વક આરભ એવો થાય છે ઉપક્રમના ત્રણ ભેદ—ધાર્મિક, અધાર્મિક અને મિશ્ર, અથવા આત્મોપક્રમ, પરોપક્રમ અને ઉભયોપક્રમ છે (સ્થાન ૧૮૮). ઉપક્રમ શબ્દ અનુયોગમાં પણ આ અર્થને અનુસરે છે અનુયોગદ્વારવર્ણિત નામાદિનિક્ષેપોની ચર્ચા અંગે ભેદ એટલો છે કે ત્યાં ‘દ્રવ્ય’ને સ્થાને ‘આદેશ’ શબ્દનો પ્રયોગ છે અને ‘ભાવ’ શબ્દનો પ્રયોગ ન કરતા તે દ્વાગ પ્રત્યુત્તમાં વિવક્ષિત સર્વગણદંતુ ‘નિરવશેષ’ એવું તાત્પર્ય યતાવ્યુ છે સ્થાનાગમાથી એટલી માહિતી મળે છે કે તેમાં ‘સર્વ’ શબ્દના નામાદિ ચાર ભેદો ચાર નિક્ષેપોને અનુસરીને છે (૨૬૯) નયોની યાગ્યતામાં સમવાયાગમાં ત્યાં દ્વિટિવાદના વિષયોની ચર્ચા છે ત્યાં દ્વિટિવાદના એક ભેદ મૂત્રના નિરૂપણપ્રસંગે (સમન ૨૨, ૮૮, ૧૪૭) કેટલાક નયોનો ઉલ્લેખ છે અને ધ્યાનાગ (મન ૫૫૨)માં સાને નયોના નામ આપવામાં આવ્યા છે

ભગવતીસત્રમાં દ્રવ્યાર્થતા, ભાવાર્થતા (૭૨ ૨૭૩; ૧૪૪ ૫૧૨; ૧૮ ૧૦), અન્યુગ્ચિત્તિ-ન્ય, વ્યુગ્ચિત્તિનય (૭૩ ૨૭૬), દ્રવ્યાર્થતા, જ્ઞાન-દર્શનાર્થતા, પ્રદેશાર્થતા, ઉપયોગાર્થતા (૧૮ ૧૦), દ્રવ્યાર્થતા અને પર્યાય—(૧૪૪ ૫૧૨) સદ્ભાવપર્યાય—અસદ્ભાવપર્યાય અને આદેશ (૧૨ ૧૦ ૪૬૬), દ્રવ્યક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ આ ચાર (૨ ૧૬૦; ૫ ૮ ૨૨૨૦; ૧૧ ૧૦ ૪૨૦, ૧૪૪ ૫૧૩; ૨૦ ૪), ઉપરાત શુણુ (૨ ૧૦), ભવ (૧૯૯), સત્યાન (૧૪૭) આ બધી યાગ્યતોને લઈને વસ્તુવિચાર કરવામાં આવ્યો છે તે યતાવે છે કે નયવિચારણા અગગ્યના કાળે પણ થતી હતી અને એ યાગ્યતામાં જૈન શ્રુતમાં હીક હીક પ્રગતિ જોવામાં આવે છે આ ઉપરાત વ્યવહાર—નિશ્ચયનય દ્વારા પણ ભગવતીમૂત્રમાં વિચારણા થઈ છે (૧૮૦૬) એ યતાવે છે કે નયોની ચર્ચા ભગવાન મહાવીરના કાળથી થતી હતી ૫

આટલી અધૂરી માહિતીને આધારે પણ એમ નિશ્ચય કરી શકાય છે કે ભગવાન મહાવીરના સમયથી જ સૂત્રની વ્યાખ્યા કરવાની પદ્ધતિનો—એક વિશેષ પ્રકારની પદ્ધતિનો—દ્વિમિક વિકાસ થઈ ગયો હતો, જેનું પરિપક્વ રૂપ આપણને અનુયોગદ્વારમાં જોવા મળે છે

અનુયોગદ્વાર મૂત્રે રવીકારેલી વ્યાખ્યા પદ્ધતિ

જૈન આગમોની વ્યાખ્યાના પ્રાચીન પ્રકારને જાણવાનું એકમાત્ર સાધન અનુયોગદ્વારમૂત્ર છે તેથી જો તેની વ્યાખ્યાપદ્ધતિનું સંક્ષેપમાં નિરૂપણ કરવામાં આવે તો આપણને સહજમાં એ ધ્યાનમાં આવે છે કે તે પદ્ધતિના સમગ્ર જૈનાગમટીકાસાહિત્યમાં અનુયોગમાં અપનાવેલી પદ્ધતિનો કેવો આદર થયો છે? જૈન આગમની પ્રાચીન ચૂર્ણિટીકાઓનો પ્રારભનો ભાગ જોતા સમગ્ર શકાય છે કે તે સમગ્ર નિરૂપણમાં એ જ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે, જે અનુયોગદ્વારમાં છે આ વસ્તુ કેવળ શ્વેતાશ્વરસમત જૈન આગમોની ટીકાઓને લાગુ પડે છે એમ નથી, પરંતુ દ્વિગજરોએ પણ એ પદ્ધતિને અપનાવી છે એનો પુગવો દ્વિગજરસમત પટ્ટખડાગમ આદિ પ્રાચીન શાસ્ત્રોની ટીકાઓ પણ આપી જાય છે આથી એક વાત તો નિશ્ચિત થાય છે કે આ પદ્ધતિનું પ્રચલન ઘણા પ્રાચીન કાળથી હશે અને તેથી જ તે પદ્ધતિ એક સગી રીતે બંને સપ્રત્યયના આગમ અને આગમસમ ગ્રંથોની ટીકાઓમાં અપનાવવામાં આવી છે

હવે સંક્ષેપમાં આપણે જોઈએ કે અનુયોગદ્વારગત વ્યાખ્યા પદ્ધતિ કેવી છે—

(૧) પ્રથમ પાંચજ્ઞાનનો નિર્દેશ

સૌથી પહેલાં પાંચ જ્ઞાનનો નિર્દેશ આવે છે અને તેમાના શ્રુતજ્ઞાન સાથે વ્યાખ્યેય શાસ્ત્રનો સમ્બંધ બતાવવામા આવ્યો છે (સૂ. ૧-૫)

(૨) વ્યાખ્યેય શાસ્ત્રના નામની વ્યાખ્યા

પ્રસ્તુતમા આવશ્યક, શ્રુત, સંકલ્પ અને અધ્યયન એવો પદ્ધતિ કરી અથના નામને સમજાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે અને ક્રમે કરી તે તે પદોને સમજાવ્યા છે (સૂ. ૬-૯૦), પણ અધ્યયન પદને આ પ્રસંગે સમજાવ્યું નથી, કારણ કે અનુયોગનાં ચાર દ્વારોમાના દ્વિતીય નિક્ષેપ દ્વારના ભેદોમા ઓછા નામના ભેદના વિવરણપ્રસંગે ‘અધ્યયન’નું વિવરણ (સૂ. ૫૩૫) કરવાનું હોઈ અહીં તેને પુનરુક્તિના ભયે જતું કર્યું છે આ પ્રકારનો ખુલાસો ત્રીકાકારે કર્યો છે તે ઉચિત જ છે (અનુ. ૧૦ પૃ. ૪૪ અ) આ જ વસ્તુ આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે પણ કહી છે.—વિશેષા. ૨૧૦ ગા. ૮૯૮.

(૩) અંત્યગત વિષયનું નિરૂપણ

પિઞ્ઞાર્થ (સમુદાયાર્થ) રૂપે, જેને અર્થાધિકાર એવું પણ નામ આપવામાં આવ્યું છે આમા આવશ્યકસૂત્રના છ જે અધ્યયનોમા પ્રતિપાદ્ય વિષયો જે ક્રમે છે તેનો નિર્દેશ છે (સૂ. ૭૩).

(૪) આવશ્યક સૂત્રનાં આમાયિક આદિ છ અધ્યયનોનાં નામ (સૂ. ૭૪)

(૫) અનુયોગદ્વારો—

છ અધ્યયનમાથી પ્રથમ સામાયિક નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારોનો—વ્યાખ્યાના દ્વારોનો—નિર્દેશ કર્યો છે તે છે—(સૂ. ૭૫)

૧ ઉપક્રમ; ૨ નિક્ષેપ; ૩ અનુગમ અને ૪. નય

આ રીતે પ્રથમ પિઞ્ઞાર્થ વર્ણવીને અથના અવયવવાર્થના નિરૂપણમા આ ચાર દ્વારો મુખ્ય છે, જેને આધારે અથની વ્યાખ્યા કરવાની છે તેથી એ ચારેય દ્વારોનું નિરૂપણ વિગ્તારથી કરવામા આવ્યું છે.

૧ ઉપક્રમ : પ્રથમ આમાં ઉપક્રમની જ વ્યાખ્યા (સૂ. ૭૫-૮૧) નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ એ દ્વારોવડે કરવામા આવી છે પ્રસ્તુતમા તો પ્રશસ્ત ભાવોપક્રમ વિવક્ષિત છે, જે ગુરુ આદિને વિનયવડે પોતાને અનુકૂળ બનાવવારૂપ છે (સૂ. ૮૧) અને પછી અથવિષે ઉપક્રમની બાબતમાં શા શા વિષયોનું નિરૂપણ જરૂરી છે, એટલે કે ઉપક્રમમા કઈ કઈ બાબતો જાતબ્ય છે, કે જેનું નિરૂપણ થાય તો અથનો ઉપક્રમ થયો ગણાય, અને પછી વ્યાખ્યાના બીજા દ્વાર નિક્ષેપની ચર્ચા સરલ થઈ પડે એ દર્શાવ્યું છે સારાશ કે ઉપક્રમનું પ્રયોજન છે કે અથવિષેની પ્રારંભિક જાતબ્ય બાબતોની ચર્ચા ઉપક્રમમા કરી લેવી, જેથી અંત્યગત ક્રમિક વિષયોનો નિક્ષેપ કરવાનું સરલ થઈ પડે અનુયોગમા તેની પદ્ધતિ પ્રમાણે ઘણું જ વિગ્તૃત વિવરણ છે (સૂ. ૮૨-૫૩૩) પરંતુ તે આનુપૂર્વીઆદિ ઉપક્રમના ભેદોના વિવરણમા પ્રસ્તુત આવશ્યક સૂત્રનો ઉપક્રમ કેવી રીતે છે અથવા તો પ્રસ્તુત આવશ્યકના અધ્યયનોની બાબતમા આનુપૂર્વી વગેરેનો વિચાર કેવી રીતે કરવો તે બતાવવામા આવ્યું નથી, પણ સામાન્ય સર્વસગ્રાહી ચર્ચા હાથ ધરવામા આવી છે. ક્રમ ઉપક્રમના અર્થાધિકારસૂત્ર (૫૨૬)મા આવશ્યકના અર્થાધિકારોનું નિરૂપણ કર્યું છે આથી વસ્તુતઃ આવશ્યકનો ઉપક્રમ કરવો હોય તો કેવી રીતે કરવો એ બાણુ જરૂરી છતાં તે બાબતનું વિવરણ કરવામા આવ્યું નથી, તેથી પ્રસ્તુત થુ છે તે ધ્યાનમા આવતું નથી, પણ સામાન્ય સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન માત્ર થાય છે આથી આ બાબતને સ્પષ્ટ કરવા આચાર્ય જિનભદ્રે વિશેષાવશ્યક બાબતમા

ઉપક્રમમા શું શું જરૂરી છે તેનો સાર એટલે કે અનુયોગદ્વારની પ્રસ્તુત ચર્ચા (મૂં ૯૨-૫૩૩) નો સાર 'ઉપક્રમના સંક્ષેપમા અધિકારો'—એવા નિર્દેશ સાથે આપી દીધો છે (ગાં ૯૧૨-૯૧૬), તેની પ્રસ્તુતમા યોજના આ પ્રમાણે છે—

ગુરુનો અભિપ્રાય પોતાને અનુકૂળ થાય એવું આચરણ કરવું, જેથી તેઓ પ્રસન્નતાથી વાચના માટે ઉદ્યત થાય, આ ભાવોપક્રમ છે (વિશેષાં સ્વાં ૯૨૪-૯૩૩) ઉપક્રમનો પ્રથમભેદ આનુ-પૂર્વી છે એટલે સામાયિક અધ્યયનની આનુપૂર્વીનો વિચાર કરવો એટલે કે જો એ અધ્યયનોમા તેનું સ્થાન (ગાં ૯૩૪-૯૩૮) શું છે, આગળ અને પાછળથી તથા અન્ય અનેકરીતે ગણીએ તો તેનું સ્થાન કયું કયું આવે તે વિચાર—આ આનુપૂર્વીનો સામાન્ય વિચાર—અનુયોગદ્વારમા અનેક સૂત્રોમા છે (સૂં ૯૩-૨૦૭)

ઉપક્રમમા બીજું દ્વાર છે નામ (સૂં ૨૦૮-૩૧૨) તેની ચર્ચાનો સાર, આચાર્ય શ્રી જિન-ભદ્ર જણાવે છે તે પ્રમાણે, નામના જે દશપ્રકારો છે (સૂં ૨૦૩) તેમાંથી પદ્ધિ નામ અહીં વિવક્ષિત છે અને તેમા પ્રસ્તુત અધ્યયન શ્રુતમા સમાવિષ્ટ હોઈ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવમા અતર્ગત સમજવું (ગાં ૯૪૦)

ઉપક્રમનું ત્રીજું દ્વાર છે પ્રમાણ (મૂં ૩૧૩-૫૨૨) તેની પ્રસ્તુતમાં યોજના એ છે કે દ્વ્યાદિ ચાર ભેદે પ્રમાણ વિચાર છે તેમા પ્રસ્તુત સામાયિક ભાવપ્રમાણમા (સૂં ૪૨૭) સમાવેશ પામે છે અને ભાવપ્રમાણમા પણ જે ગુણપ્રમાણ (સૂં ૪૨૮) છે તેમા સામાયિક જીવનો જ્ઞાન-ગુણ છે અને તે પ્રત્યક્ષાદિ ચાર (સૂં ૪૩૬) પ્રકારમાંથી આગમપ્રમાણ રૂપ (મૂં ૪૬૭) છે અને આગમમા પણ લોકોત્તર આગમમા સમાવિષ્ટ છે આગમના અન્ય પ્રકારે ભેદો સુત્તાગમે ઇત્યાદિ પણ થાય છે (સૂં ૪૭૦), તેનો વિચાર કરીએ તો પ્રસ્તુતમા સામાયિક સૂત્ર, અર્થ અને તદુભય એ ત્રણે પ્રકારના આગમરૂપ છે (ગાં ૯૪૨) અને ગણધર ગૌતમનો તે સૂત્રાગમ આત્માગમ છે, કારણ કે તેમણે સૂત્રરચના કરી છે શ્રીજીબૂઆદિ તેમના સાક્ષાત્ શિષ્યોને અનતરાગમ અને તે પછીના અન્યને માટે તે પરપરાપ્રાપ્ત છે (ગાં ૯૪૩) અર્થાગમનો વિચાર કરીએ તો સામાયિક તીર્થંકરને આત્માગમ છે, ગૌતમાદિ ગણધરને અનતરાગમ અને શેષ શિષ્ય-પ્રશિષ્યોને પરપરા પ્રાપ્ત હોઈ પરપરાગમ છે (ગાં ૯૪૪)

પ્રમાણનો બીજો ભેદ નયપ્રમાણ પણ છે (સૂં ૪૨૭, ૪૭૩-૪૭૬) પ્રસ્તુતમા આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે સાપ્રતક્ષાભમા નયોમા અવતારણા થતી નથી તેથી એનો વિચાર કરતા નથી વળી, સુજ પુરુષ હોય તો નયાવતાર કરી પણ શકાય છે—એવી મૂલ્યના તેમણે આપી છે (ગાં ૯૪૫) પ્રમાણનો એક સખ્યાપ્રમાણ નામે પણ ભેદ છે (સૂં ૪૨૭, ૪૭૭-૫૨૦), તે વિષે પ્રસ્તુતમા આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રનું સ્પષ્ટીકરણ છે કે નામ આદિ આદ્ય પ્રકારની સખ્યામાંથી પરિમાણ સખ્યા (સૂં ૪૯૩) માની કાલિક મુત્ર સખ્યા અહીં પ્રસ્તુત છે અને સામાયિકને પરિત્ત એટલે કે પરિમિત પરિમાણવાળું સમજવાનું છે (ગાં ૯૪૬)

ઉપક્રમનો ચોથો અધિકાર વક્તવ્ય વિષે છે (મૂં ૯૨, ૫૨૧-૫૨૫) આનુ તાત્પર્ય એવું છે કે પ્રસ્તુતમા સામાયિકમા માત્ર સ્વસમય=સ્વસિદ્ધાન્તની ચર્ચા છે, પરતીર્થિકતા કે વ્ય-પર ઉલ્લેખના સિદ્ધાન્તની ચર્ચા નથી (ગાં ૯૪૭); અને પરસિદ્ધાન્તની ચર્ચા કયાઈકે જેવામા આવે તોપણ તેને સ્વસિદ્ધાન્તની જ સમજવી જોઈએ, કારણ કે સમ્યગ્દષ્ટિ પુરુષ જે કાર્મક ગ્રહણ કરે છે તે તેને માટે સ્વસમય જ બની જાય છે કારણ કે સમ્યક્ત્વ તો અનેક મિથ્યાદર્શનોના સમ્પ્રદાય છે તેથી સમ્યગ્દષ્ટિને તો પરસિદ્ધાન્ત પણ સ્વસમયને ઉપકારક હોઈ સ્વસિદ્ધાન્ત જ બની જાય છે (ગાં ૯૪૮-૯૪૯)

ઉપક્રમનો પાત્રમો અધિકાર છે—અર્થાધિકાર (સં ૯૨) આપણે પ્રથમ જોયું છે કે અનુયોગમા ઉપક્રમચર્યામા માત્ર અર્થાધિકારપ્રસંગે જ આવશ્યકમૂલના છ જે અધ્યયનોના અર્થાધિકાર જણાવી દીધા છે (સં ૫૨૬) આચાર્ય શ્રી જિનભટ્ટ જણાવે છે કે પ્રથમ અધ્યયનનો જે અર્થાધિકાર છે તે સમુદાયાર્થનો એટલે સમગ્રથના પ્રતિપાદ વિષયનો એકદેશ છે અને તે સ્વસમય = સ્વસિદ્ધાંતનો પણ એકદેશ છે (ગાં ૯૫૦)

ઉપક્રમનો છઠ્ઠો અધિકાર છે—સમવતાર (સં ૯૨) તેના નામાદિ અનેક ભેદો છે (સં ૫૨૭-૫૩૩) સમવતારનું તાત્પર્ય એ છે કે આનુપૂર્વી આદિ જે દ્વારો છે તેમા તે તે અધ્યયનો વિષેનો સમવતાર કરવો—એટલે કે સામાયિક આદિ અધ્યયનોની આનુપૂર્વી આદિ પાત્ર યાગતો વિચારીને યોજના કરવી આપણે પૂર્વમા તે યોજના સંક્ષેપમા ગતાવી જ છે એટલે સમવતાર વિષે હવે બીજો કોઈ વિચાર કરવાનો રહેતો નથી આ યાગત આચાર્ય શ્રી જિનભટ્ટે પણ કહી છે (ગાં ૯૫૧)

આ પ્રમાણે આપણે ઉપક્રમ વિષે સંક્ષેપમા વિચાર કર્યો, તેનો સાર એ છે કે ઉપક્રમમા પ્રથમ આવશ્યકતા ગુરુને વિનયઆદિ વડે અનુકૂળ ગતાવી લેવા, જેથી પદન-પાદનની શુભ શરૂઆત થઈ શકે ત્યારપછી થયેલા અવયવાર્થનો—અધ્યયનોના અર્થનો—વિચાર થાય તેમા પ્રત્યુત અધ્યયનનો ક્રમ નિશ્ચિત કરવા માટે આનુપૂર્વી વિચાર છે. ક્રમ નિશ્ચિત થયા પછી તેના નામ = તેનો ભાવ = તેના તાત્પર્યનું જ્ઞાન જરૂરી છે. એ જ્ઞાન પછી એ યાગતનો વિચાર કયારે કે તે દ્રવ્ય, ગુણ કે કર્મ-ક્રિયા છે તેનો નિશ્ચય થાય એટલે તેનો દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ એ ચાર પ્રકારના પ્રમાણને આધારે નિર્ણય કરવો જરૂરી છે તેમા તેનું પ્રમાણ એટલે કે પરિમાણનો નિશ્ચય મુખ્ય છે, તે પછી તેનું વસ્તુત્વ સ્વસમત છે કે તે પસંદગીનું નિરૂપણ કરે છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે એ થયા પછી પ્રત્યુત અર્થાધિકારો—પ્રતિપાદ વિષયો—ક્યા ક્યા છે તેનું નિરૂપણ કરવામા મુગમતા રહે છે આનુપૂર્વી આદિના અનેક ભેદોમા પ્રત્યુત વિષયનું ક્યા કેવું સ્થાન છે તેની યોજના તે સમવતાર કહેવાય છે. આનુપૂર્વીઆદિના વિવરણપ્રસંગે પ્રત્યુતની યોજના કરી ગતાવી હોય તો પછી સમવતારદ્વારની ચર્ચા જુદી કરવાની રહેતી નથી

અનુયોગદ્વારસૂત્રમા અધિકાર ઉપક્રમની ચર્ચાએ રોટ્ટી રાખ્યો છે (સં ૭૬ પૃ ૭૨ થી મૂં ૫૩૩ પૃ ૧૯૫), અને છેલ્લા દશ પૃષ્ઠમાં જ (મૂં ૫૩૪-૬૦૬) શેષ ત્રણ નિક્ષેપાદિ અનુયોગદ્વારોની સંક્ષેપમા ચર્ચા છે આ ઉપરથી એક વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે કે આ ગ્રંથની રચના એ પ્રકારની છે કે તેમાં ઉપક્રમની ચર્ચામાં જ જાતવ્ય વસ્તુનો સમાવેશ કરી દેવામા આવ્યો છે, જેને આધારે પછીની ચર્ચા અત્યંત સરલ થઈ પડે છે આપણે મધ્યકાલીન અનેક દાર્શનિક ટીકાગ્રંથો જોઈએ તો જણાઈ આવશે કે પ્રારભમાં જ ટીકાકાર એવી ઘણી યાગતો ચર્ચી લે છે, જે વિષે તેને પછી કશું જ કહેવાપણું રહેતું નથી આથી ટીકાગ્રંથોનો પ્રારંભિક ભાગ જ મહત્વનો બની જાય છે તે જો યારાંચર સમજી લેવામાં આવે તો પછીનો ભાગ અત્યંત સરળ થઈ પડે છે. કારણ કે તે તે દર્શનના મૌલિક સિદ્ધાંતોનું વિવરણ તે પ્રાગલ્ભિક ભાગમાં જ કરી દેવામા આવ્યું હોય છે પછી તો માત્ર મૂળ ગ્રંથનો શબ્દાર્થ કરવાપણું જ શેષ રહે છે

૨ નિક્ષેપદ્વાર (સં ૫૩૪-૬૦૦)—અનુયોગ—વ્યાખ્યાન બીજું દ્વાર છે નિક્ષેપ ઉપક્રમ થયા પછી નિક્ષેપની વિચારણા સરલ થઈ પડે છે, તેથી ઉપક્રમ પછી નિક્ષેપદ્વારને સ્થાન આપવામા આવ્યું છે નિક્ષેપદ્વારમા જે ત્રણ યાગતને મુખ્ય ગણીને તેના નિક્ષેપો કરવામા આવે છે તે છે—ઓધ, નામ, સૂત્રાલાપક, શાસ્ત્રના પ્રકરણનું વિશેષ નામ ગમે તે હોય, પણ તેનું સામાન્ય

નામ તો હોવાનુ જ અને તેવા સામાન્ય નામોનો વિચાર ઓધ-સામાન્યમા કરવામાં આવે છે પ્રત્યુત્તમા અને સર્વે શાસ્ત્રે મા સામાન્ય નામ ચાર સલવે છે; તે છે—અન્નઝણુ (અધ્યયન), અન્નઝીણુ (અક્ષીણુ), આય (લાલ) અને ઝવણુ—(ક્ષપણુ=ક્ષય) (સં ૫૩૫).

ઉક્ત ચારેનો નામાદિ નિક્ષેપદ્ધારા વિચાર કરીને અનુયોગદ્ધારમા તેનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવ્યુ છે તેમા પત્ર-પુસ્તકમા લિખિત તે દ્રવ્ય અધ્યયન છે (સં ૫૪૩), તથા અધ્યાત્મનુ આનયન, ઉપચિત કર્મનો અપચય અને નવા કર્મોનો અનુપચય કરે તે ભાવ અધ્યયન છે તેમ જણાવ્યુ છે (સં ૫૪૬) અધ્યયનજ્ઞાનનુ કળ ચારિત્ર છે, તેથી જે અધ્યયન મોક્ષમાર્ગ તરફ લઈ જાય તે જ ખરુ અધ્યયન છે એ વસ્તુ આથી સ્પષ્ટ થાય છે.

અક્ષીણુની વ્યાખ્યા કરતા (સં ૫૪૭-૫૫૭) દ્રવ્ય અક્ષીણુ સર્વાંકાશત્રેણી બતાવી છે (સં ૫૫૪) આંકાશત્રેણીમાથી પ્રદેશોને એકેક કરી અપહાર કરીએ પણ તે કદી ક્ષીણુ થતી નથી તેથી તે દ્રવ્ય અક્ષીણુ છે; અને ભાવ અક્ષીણુ આચાર્ય છે એમ જણાવ્યુ છે, કારણ કે આચાર્ય દીપ સમાન છે દીવાથી સો દીવા સળગાવો પણ તે ક્ષીણુ થતો નથી; ગ્વય પ્રકાશે છે અને બીજાને પણ પ્રકાશિત કરે છે, તેમ આચાર્ય પણ અન્યને શાસ્ત્રો ભણાવે છે તેથી તેમનુ જ્ઞાન ક્ષીણુ થતુ નથી સ્વયં પ્રકાશે છે અને બીજાને પણ પ્રકાશિત કરે છે (સં ૫૫૭) પ્રત્યુત્તમા આચાર્ય અને તેમના શાસ્ત્રજ્ઞાનને અભિન્ન માનીને આચાર્યને અક્ષીણુ કહ્યા છે—તેઓ જ્ઞાનમૂર્તિ છે, સાક્ષાત્ શાસ્ત્ર છે માટે જેમ પુસ્તક એ દ્રવ્ય-બાહ્યશાસ્ત્ર છે તેમ આચાર્ય એ ભાવ-આત્મિક-યથાર્થ શાસ્ત્ર છે વ્યવહારમા પણ આપણે જેઈએ છીએ કે, જે વ્યક્તિ જે શાસ્ત્રમા નિબળાત હોય તેને તે શાસ્ત્રની સાક્ષાત્ મૂર્તિ તરીકે ઓળખવામા આવે છે તેથી પ્રત્યુત્તમા પણ જ્ઞાન છેવટે તો આત્મામા જ છે તો તે આત્માને જ તે શાસ્ત્રરૂપે જાણવો—એ જ યથાર્થરૂપે શાસ્ત્ર છે, બાહ્ય પુસ્તક આદિ તો તેના સાધનો છે એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે

આય (સં ૫૫૮-૫૭૯) એટલે લાલ-પ્રાપ્તિ દ્રવ્ય-બાહ્ય લાલમા લૌકિક વસ્તુઓમા સચિત્તમા પણ આદિ, અચિત્તમા સુવર્ણ આદિ અને મિશ્રમા અલકૃત દાસ-દારી અને હાથી-ધોડા વગેરેનો લાલ થાય તે છે પણ અલૌકિક દ્રવ્યમા સચિત્ત શિષ્ય શિષ્યાઓનો, અચિત્તમા શ્રમણને ખપતા વસ્ત્રપાત્રાદિનો અને મિશ્રમા ભાડોપકરણસહિત શિષ્યાદિનો લાલ ગણાવ્યો છે ભાવ-આત્મિક આયમા, અપ્રશસ્ત આય છે ક્રોધ-માન આદિ કપાયોનો, અને પ્રશસ્ત આય છે જ્ઞાન આદિનો પ્રત્યુત્તમા શાસ્ત્રના અધ્યયન વડે જ્ઞાનાદિનો લાલ થતો હોવાથી તે ભાવ આય છે

ક્ષપણુ (૫૮૦-૫૮૨) એટલે નિર્જરા, ક્ષય તેમા ક્રોધાદિનો ક્ષય થાય તે પ્રશસ્ત ક્ષપણુ છે, પણ જે જ્ઞાનાદિનો ક્ષય થાય તો તે અપ્રશસ્ત ક્ષપણુ કરી કહેવાય અધ્યયનનુ કળ ક્રોધાદિનો ક્ષય કરવો તે છે, તેથી તે પ્રશસ્ત ભાવક્ષપણુ કહેવાય

આ પ્રકારે શાસ્ત્રના સામાન્ય નામો અધ્યયન આદિની ચર્ચા ઓધનિક્ષેપમા કરવામા આવી છે તે પછી બીજા નામ-વિશેષનામના—નિક્ષેપની ચર્ચા છે (સં ૫૮૩-૫૯૯). તેમા આવશ્યકતા પ્રથમ અધ્યયનનુ નામ સામાયિક છે તેનો જ નિર્દેશ વિશેષનામમા કરવામા આવ્યો છે. અને પછી સામાયિક વિષે નામ-સ્થાપના આદિ નિક્ષેપોની ચર્ચા છે અને ભાવ સામાયિકનુ સ્વરૂપ સમભાવ છે તેનુ સુદર નિરૂપણ કરવામા આવ્યુ છે (સં ૫૯૯)

નિક્ષેપમા ત્રીજે મુદ્દો છે સૂત્રાલાપકોના નિક્ષેપો કરવા વિષે (સં ૬૦૦) પણ આ પ્રસંગે સૂત્રોના પદોનો નિક્ષેપ કરવાનુ ઉચિત મનાયુ નથી, કારણ કે અનુયોગના ત્રીજા દાર અનુગમમા (સૂત્રસ્પર્શિક-નિર્ણયિત પ્રસંગે સૂત્રગત પદોની નિર્ણયિત કરતા પહેલા તે તે પદોનો નિક્ષેપ જરૂરી બને છે માટે તે વિષે તે જ પ્રસંગે) કહેવામા આવશે, જેથી પુનરુક્તિ પણ કરવી નહિ પડે આવો

ખુલાસો રચયે મત્રકારે કર્યા છે અને તે જ બાબતનું સમર્થન આચાર્ય શ્રી જિનભટ્ટે પણ કર્યું છે (ગાં ૯૫૭-૯૬૫)

૩. અનુગમ : અનુયોગનું તીજું દાર છે અનુગમ (સૂ ૬૦૧-૬૦૫), તેના બે ભેદો— મત્રાનુગમ અને નિર્યુક્ત્યનુગમ એવા કરવામાં આવ્યા છે. તેમાંથી નિર્યુક્તિ-અનુગમના ત્રણ પ્રકાર છે— નિક્ષેપ, ઉપોદ્ધાત અને સૂત્રસ્પર્શિક (સૂ ૬૦૨) તેમાંનો નિક્ષેપ પ્રકાર તો આ પહેલા ચર્ચામાં ગયેલ છે એમ જણાવ્યું છે (સૂ ૬૦૩) આનું તાત્પર્ય એ છે કે નિક્ષેપ પ્રકારની વ્યાખ્યા તો આ પૂર્વે થઈ ગઈ છે—આવશ્યક આદિ પદોનો અનુગમ નામાદિ નિક્ષેપોદ્ધાર આ પૂર્વેના ભાગમાં વ્યાપ્ત છે (સૂ ૯, ૩૦, ૫૨ છત્યાદિ) તેથી તેનું નિરૂપણ આવશ્યક નથી.

નિક્ષેપ પછી ઉપોદ્ધાત છે. આ ઉપોદ્ધાતમાં બધી મળી અથર્વવિધેની (પ્રસ્તુતમાં સામાયિક વિધેની) ૨૬ બાબતોની ચર્ચા કરવાની હોય છે તે બધી બાબતોને ગણાવી દેવામાં આવી છે (સૂ ૬૦૪); જેવી કે ૧—ઉદ્દેશ-સામાન્યાલિધાન, ૨—નિર્દેશ-વિશેષાલિધાન, ૩—નિર્ગમ-પ્રસ્તુત અધ્યયનની મળે ક્યાથી કેવી રીતે કોનાથી ઉત્પત્તિ થઈ તે, ૪—ક્ષેત્ર-ક્યા પ્રદેશમાં સામાયિકનો ઉપદેશ થયો, ૫—કાલ-ક્યા કાલમાં, ૬—પુરુષ-ક્યા પુરુષે સામાયિકનો ઉપદેશ આપ્યો, ૭—કારણ-શા માટે ગૌતમે તે ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો, ૮—પ્રત્યય-ક્યા વિશ્વાએ આ ઉપદેશ છે, ૯—લક્ષણ-પ્રતિપાદ વસ્તુનું લક્ષણ, ૧૦—નયવિચારણા, ૧૧—સમવતારણા-નયોમાં પ્રતિપાદ વિષયની અવતારણા, ૧૨—અનુમત-ક્યા નયને કયું સામાયિક અનુમત, ૧૩—ક્રિમ્-સામાયિકનું લક્ષણ-અવરૂપ, ૧૪—તેના પ્રકાર, ૧૫—સામાયિકનો સ્વામી, ૧૬—ક્યા સામાયિક?, ૧૭—ક્યા વિષયમાં સામાયિક, ૧૮—તે પ્રાપ્ત કેમ થાય?, ૧૯—કેટલો કાળ સ્થિર રહે?, ૨૦—તેને ધારણ કરનારા કેટલા?, ૨૧—વ્યવધાન કેટલું?, ૨૨—અવ્યવધાન કેટલું?, એટલે કે નિરતર તે પ્રાપ્ત કરનારા કેટલા કાલમાં હોય?, ૨૩—કેટલા ભવમાં તેની પ્રાપ્તિ, ૨૪—આકર્ષ-પુન પુન તેની પ્રાપ્તિ થાય તે કેવી રીતે?, ૨૫—ક્ષેત્રસ્પર્શના, ૨૬—નિરુક્તિ-પર્યાયો. આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે આધુનિક કાળમાં લેખક પ્રસ્તાવનામાં જે મુદ્દાઓની ચર્ચા કરે છે તેથી ક્યારે વધારે બાબતોની ચર્ચા પ્રસ્તુત ઉપોદ્ધાતમાં કરવાની હોય છે.

પ્રસ્તુતમાં માત્ર આ મુદ્દાઓ જ ગણાવ્યા છે, પણ તેની યોજના સામાયિકમાં કરવામાં આવી નથી તેથી એ સૂચિત થાય છે કે અનુયોગદ્વારસૂત્રની રચના અનુયોગના દારોના વિવરણ માટે છે, નહિ કે કોઈ અન્યની દીકારૂપે. આથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે તેમાં પ્રારંભમાં આવશ્યક-સૂત્રની વ્યાખ્યા કરીશ એવો જે ઉદ્દેશ છે તે પણ ઉદ્ધારણરૂપે છે

ઉપોદ્ધાત પછી સૂત્રસ્પર્શિકનું વિવરણ (સૂ ૬૦૫) છે તેમાં સૂત્રનો શુદ્ધ અને સ્પષ્ટરીતે ઉચ્ચાર કરવાની સૂચના આપવામાં આવી છે. તેમ કરવાથી સૂત્રમાં શો વિષય છે, તે સ્વસિદ્ધાન્ત છે કે પરસિદ્ધાન્ત, બધ વિષે છે કે મોક્ષ વિષે, સામાયિક સંબંધી છે કે તેથી જુદું છત્યાદિ બાબતોની સ્પષ્ટતા કેટલાક શ્રોતાને થાય છે અને કેટલાકને નથી થતી આથી તેમના હિતાર્થે મત્રપદોની વ્યાખ્યા જરૂરી છે તે ક્યા ક્રમે કરવી તેનું નિરૂપણ પ્રસ્તુતમાં છે

મળમાં એ સ્પષ્ટ નથી કે આમાં સૂત્રાનુગમ શું છે? તેને વિષે એમ તો કહ્યું છે કે તે અનુગમના એક ભેદરૂપ છે (સૂ ૬૦૧) પણ તેનું વિવરણ મળમાં નથી. આનું કારણ એ છે કે મત્રસ્પર્શિકનિર્યુક્ત્યનુગમ તો જ થાય જો સૂત્ર હોય; તેથી તો સૂત્રસ્પર્શિકના પ્રારંભમાં (સૂ ૬૦૫) શુદ્ધસૂત્રના ઉચ્ચારની વાત કહેવામાં આવી છે. તેથી તે તેની અતર્ગત જ સમજી લેવો જોઈએ. આથી તેનું વિવરણ જુદું નથી કર્યું આચાર્ય શ્રી જિનભટ્ટે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે સૂત્રાનુગમ (જે અનુગમના એક મળભેદરૂપ છે), સૂત્રાલાપક (જે અનુયોગના બીજા દાર નિક્ષેપનો

એક ભેદ છે—(મૂ. ૫૩૪, ૬૦૦), મૂત્રસ્પર્શિદનિર્યુક્તિ (જે અનુયોગના તીવ્ર દ્વાર અનુગમનો એક ભેદ છે—મૂ. ૬૦૨, ૬૦૫) અને અનુયોગના ચોથા દ્વાર ગત નયો—આ ચારે બાબતોનો વિચાર, ક્રમે નહિ પણ એકસાથે, પ્રત્યેક મત્રના વિચાર પ્રસંગે થાય છે. પ્રથમ ત્રણમાં તો ‘મત્ર શબ્દ સામાન્ય છે. મત્રના વિચારપ્રસંગે તેની વ્યાખ્યા એટલે અનુગમ કરવો પ્રાપ્ત હોઈ તેનો નિક્ષેપ દ્વારા નિર્ણય ન થાય ત્યાં મુઢી વ્યાખ્યા સરલ અને નહિ એથી મત્રાનુગમપ્રસંગે મત્રાલાપક નિક્ષેપ સ્વતઃ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે પછી નિર્ણયિત મત્રની નિર્યુક્તિ-વિગેષવિવરણ-સરલ થઈ પડ છે, તેથી મત્રસ્પર્શિદનિર્યુક્તિ પણ તેમાં અવસરપ્રાપ્ત છે અને વિવરણમાં, અભવ પ્રમાણે, નયવિચાર-નયયોજના કરવી તે પણ તેની વ્યાખ્યાનુ અગ છે, તેથી આ પ્રકારે એ ચારે બાબતો એકસાથે પ્રાપ્ત છે. તેથી તેમનું તે તે બાબતે વિવરણ ન કરતાં મત્રસ્પર્શિદનિર્યુક્તિઅનુગમ-પ્રસંગે જ તેમની યોજના ઉચિત છે (વિગેષાં ગ્વોં ગાં ૯૯૭-૯૯૮)

૪. નય અનુયોગના ચોથા દ્વાર નય વિષે અનુયોગદ્વારમત્રમા (મૂ. ૬૦૬) માત્ર સાત નયો અને તેની વ્યાખ્યા આપીને સતોપ માન્યો છે. તેની યોજના પ્રસ્તુત મત્રમાં જણાવી નથી, પણ અન્ય અતેક પ્રસંગે નયયોજના કરી બતાવી છે—મૂ. ૧૫, ૯૭-૧૩૦, ૧૪૧-૧૪૮ ૧૫૩-૧૫૯, ૧૮૨-૨૦૦, ૪૨૭, ૪૭૩-૪૭૬, ૪૮૩, ૪૯૧, ૫૨૫

વૈદિક અને ઔદ્ધ વ્યાખ્યાપદ્ધતિ સાથે અનુયોગનું આર્ય

અનુયોગદ્વારમાં ક્રમે સમુદાયાર્થ અને અવયવાર્થ નિરૂપણની પદ્ધતિ આપણે જોઈ; તેનું મૂળ પ્રાચીન વ્યાખ્યાપદ્ધતિમાં પણ જોવા મળે છે. નિરુક્તમાં પ્રથમ આખ્યાત નામ આદિ પદોના સામાન્ય લક્ષણોની ચર્ચા જોઈ શકાય છે અને પછી તે તે ગો આદિ પદોને લઈને તેમનું નિર્વચન કરવામાં આવ્યું છે. આ બાબતનો નિર્દેશ નિરુક્તના ટીકાકાર દુર્ગે અપ્રદરૂપે કર્યો છે—
“ ‘સમામ્નાયઃ સમામ્નાત, સ વ્યાખ્યાતવ્ય’ ઇતિ પ્રતિજ્ઞાતમ્ । સા ચ પુનરિય વ્યાખ્યા સામાન્યા વૈજેષિકી ચ । તત્ર સામાન્યા સર્વનામ્નામિદ સામાન્યલક્ષણમ્, હ્રદમાખ્યાતાનામ્, હ્રદમુપસર્ગાણામ્, હ્રદં નિવાતાનામિતિ . અયદનાં વિગેષવ્યાખ્યા, પ્રતિપદમય સમામ્નાયો વ્યાખ્યાતવ્ય ’—નિરુક્તટીકા-દ્વિતીયાધ્યાય પચમ ખંડ, પૃ. ૧૪૩ (આનન્દશ્રમ)

વળી, અનુયોગમાં ઉપોદ્ધાતની ચર્ચાપ્રસંગે જે ઉદ્દેશાદિ વ્યાખ્યાદ્વારો છે તેમાંના કેટલાક તો એવા છે જે જૈનાગમને જ અનુકૂળ છે, પણ વેદ નિત્ય હોવાથી વેદના નિર્ગમ-કાલ-ક્ષેત્રાદિ જેવા વ્યાખ્યાદ્વારોને અવકાશ ન રહે તે ગ્રાહ્ય છે. તેને બદલે દ્રવ્ય ઋષિ, મત્રની મુખ્ય દેવતા આદિની ચર્ચા તેમાં આવે છે. એટલે તેવા દ્વારોની ચર્ચા વૈદિક વ્યાખ્યાપ્રથોમાં ન મળે તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી. પણ એ સિવાયના જે કેટલાક દ્વારોનો વ્યાખ્યા પ્રથોમાં નિર્દેશ મળે છે તે તુલનીય છે. ન્યાયમત્રના વાત્સ્યાયનભાષ્યમાં શાસ્ત્રપ્રવૃત્તિ ત્રણ પ્રકારની બતાવી છે—ઉદ્દેશ, લક્ષણ અને પરીક્ષા (ન્યાયભા. ૧.૧૨). આ ત્રણ ઉપરાંત વિભાગ પણ એક અગ મનાતું હશે, કારણ કે તેના પાર્યક્યની બાબતમાં પૂર્વપક્ષ કરીને ન્યાયવાર્તિકકારે તેનો સમાવેશ ઉદ્દેશમાં કરી દીધો છે (ન્યાયવા. ૧.૧૩, પ્રમાણભીમાસા ટિપણ (સિધી સિરીઝ પૃ. ૪)

વળી, દુર્ગે વ્યાખ્યાનું લક્ષણ જે નૈઘટકમાં સ્વીકાર્યું છે તેમાં તત્ત્વ, પર્વાય, ભેદ = વ્યુત્પત્તિ, સખ્યા, સન્નિવૃદ્ધિદાદરણ, તેનું નિર્વચન—આટલા દ્વારોને ધ્યાન છે (દુર્ગટીકા પૃ. ૧૪૩)—આમાં જેને તત્ત્વ કહેવામાં આવે છે તેને ઉદ્દેશને સમકક્ષ કહી શકાય. વળી, સ્વયં દુર્ગે ઉદ્દેશ, નિર્દેશ અને પ્રતિનિર્દેશનો ઉલ્લેખ યાગ્નિકની વ્યાખ્યાશૈલી માટે કરે છે—હ્રદ શાસ્ત્રે વ્યાખ્યાઐલીય વ્રદ્ધ્યા, હ્રદેશો નિર્દેશ પ્રતિનિર્દેશ

હતિ । તત્ત્વોદ્દેશઃ મન્ત્રસ્થાનીયઃ । તત્રથા પદ્ માવવિકારા હતિ । નિર્દેશો વૃત્તિસ્થાનીય । તત્રથા જાયતેઽસ્તિ વિપરિણમતે હતિ । પ્રતિનિર્દેશો વાર્તિકસ્થાનીયઃ । તત્રથા જાયતે હતિ પૂર્વમાવસ્થાદિમાત્રમ્ હતિ (દુર્ગટીકા પૃં ૩૨) દુર્ગદૃત પ્રસ્તુત મ્ત્ર, વૃત્તિ અને વાર્તિક એવા ક્રમની તુલના આચાર્ય જિનભદ્રે અને આચાર્ય સધ્વદાયે કરેલા—ભાષા = મ્ત્ર, વિભાષા = વૃત્તિ અને વાર્તિકની વ્યાખ્યા સાથે કરવા જેવી છે આ ભાષા આદિનું વિવરણ આમા આ પાંદેલા (પૃં ૩૬-૩૮) આવી ગયું છે. તેથી અહીં એનો વિસ્તાર કરવો અનાવશ્યક છે વ્યાકરણ મહાભાષ્યના પ્રારંભમા વ્યાખ્યેય શાસ્ત્રનું નામ શું છે તે બતાવવામા આવ્યું છે. તે જ પ્રમાણે અનુયોગમા પણ વ્યાખ્યેય શાસ્ત્રનું નામ જણાવ્યું છે વળી, શાસ્ત્રના નામની વ્યાખ્યા મહાભાષ્યના પ્રારંભમા બેવા મળે છે એ જ પ્રકારની પરંપરાનું અનુસરણ અનુયોગમા પણ છે (મહાભાષ્ય પૃં ૬, ૧૮) વળી, નિરુક્તના પ્રારંભમા પણ નિરુક્તના પ્રયોજનની ચર્ચા છે એટલે વ્યાખ્યાકર્તા શાસ્ત્રની રચના શા માટે જરૂરી છે તે પ્રથમ બતાવવું જરૂરી હોય તેમ જણાય છે. અનુયોગદ્વારમા ‘આવશ્યકની વ્યાખ્યા કરીશ’ એમ અથરચનાનું પ્રયોજન બતાવ્યું છે, પણ અવ્ય શાસ્ત્રનું શું પ્રયોજન છે એની ચર્ચા પ્રારંભમા નથી. પણ અનુયોગદ્વારે, જે ઉપક્રમાદિ ચાર ગણાવ્યા છે, તેમાં નિર્ણયપદ્ધતિપ્રસંગે, અધ્યયન શબ્દના નિર્ણયપતે અવસરે, શાસ્ત્રનું પ્રયોજન વર્ણિત થઈ જાય છે. એથી પ્રારંભમા શાસ્ત્રપ્રયોજનની ચર્ચા નથી કરવામા આવી તેમ જણાય છે (આ માટે જુઓ પ્રસ્તુતમા નિર્ણયપદ્ધતિની ચર્ચા)

અનુયોગદ્વારમા જે અર્થમા ઉપક્રમ શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે એ જ અર્થ ઉપક્રમનો દુર્ગતે પણ માન્ય છે (દુર્ગટીકા પૃં ૧૭). વળી, અનુયોગદ્વારમા જે અનુગમદ્વાર છે તેનું તાત્પર્ય છે કે મ્ત્રના અર્થનું અનુસરણ; એટલે કે તે તે મ્ત્રનો શો અર્થ છે તેનો નિર્ણય કરી બતાવવો અનુગમ શબ્દનું તાત્પર્ય આવું જ હોઈ શકે છે તે દુર્ગની વ્યાખ્યાથી પણ દ્વિતિ થાય છે, નિરુક્તમા જણાવ્યું છે કે શાસ્ત્રના શબ્દોના હોઈ ખોટા અર્થ કરે તો તેમા પુરુષદોષ છે, શાસ્ત્રદોષ નથી (૧-૧૪) આની વ્યાખ્યાપ્રસંગે દુર્ગે કહ્યું છે—“एष पुरुषदोषो न शान्तदोषो यदनुगमयितुं धातुगच्छैरर्थो न शक्यते” (દુર્ગટીકા પૃં ૮૨) અનુયોગમા જેમ વ્યાખ્યેય વિષયોનો સંગ્રહરૂપે પ્રથમ નિર્દેશ કરવામાં આવે છે અને પછી તેમાના એક એક લઈને ક્રમશઃ વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે, જેને જૈન પરિભાષામા દ્વારો કહેવાય છે, તે જ પ્રકાર વ્યાકરણમહાભાષ્યમા પણ અપનાવવામા આવ્યો છે તેમા પણ પ્રથમ અનેક પ્રયોજનોની વ્યાખ્યા કરવાના પ્રસંગે તે સૌનો નિર્દેશ પ્રારંભના પ્રતીક રૂપે કરી દીધો છે અને પછી ક્રમશઃ વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે (વ્યાં મહાં પૃં ૧૯, ૨૫).

મહાભાષ્યમાં વ્યાખ્યાન ક્યારે થયું કહેવાય તેનું અપ્પીકરણ કરતા જણાવ્યું છે કે માત્ર મ્ત્રોના શબ્દોનો વિગ્રહ કરવાથી જ વ્યાખ્યાનની પરિસમાપ્તિ નથી, પણ ઉદાહરણ, પ્રત્યુદાહરણ અને વાક્યાધ્યાહાર આ બધું તેમા મળે ત્યારે વ્યાખ્યાન થયું કહેવાય છે (વ્યાં મહાં પૃં ૬૯) વ્યાખ્યાનની આ પરિભાષા આચાર્ય શ્રી સધ્વદાયે અંતે શ્રી જિનભદ્રે કરેલા વાર્તિકની વ્યાખ્યા જેવી છે

આ પ્રકારે વૈદિકોના વ્યાખ્યાપ્રકાર સાથે અનુયોગદ્વારસૂચિત વ્યાખ્યાપ્રકારની તુલનામા કેટલીક બાબતો સમાન છે; પણ જ્યારે આપણે યૌદ્ધ અદૃશ્યા-વ્યાખ્યા-ની પદ્ધતિની તુલના કરીએ છીએ ત્યારે તેથી પણ વધારે સામ્ય જણાયા વિના રહેતું નથી જેમ અનુયોગદ્વારમા ઉદ્દેશાદિ ૨૬ દ્વારે ઉપોદ્ધાતનિર્ણયનુગમના છે (સં ૬૦૪) તે જ પ્રમાણે અદૃશ્યામા પ્રારંભમા માત્રિકા આ પ્રમાણે છે—

बुद्धं येन यदा यस्मा धारित येन चाभतं ।

यत्थप्पतिष्ठित चेतमेतं वत्त्वा विधिं ततो ॥

—સમન્તપાસાદિકા, પૃં ૬

આ માતિહાનુ એક એક પદ લઈને પછી વ્યાખ્યા કરે છે તેને બાહિરનિદાનકથા એવું નામ આપ્યું છે આમા ખરી રીતે તે અથના ઉપોદ્ધાતની જ અર્થા કરવામા આવે છે, એટલે કે શાસ્ત્રના આદિ વાક્યના વિષયમા હૃદ્ વચ્ચેન કેન વુત્ત કદા વુત્તં કસ્મા વુત્ત ઇત્યાદિ બાબતોનુ સ્પષ્ટીકરણ કરે છે અને એ જ પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તરો અનુયોગની ઉપોદ્ધાતનિર્યુક્તિમા પણ આપવામા આવ્યા છે એ પ્રકારના ઉપોદ્ધાત પછી જ જૈન અને જૌદ્ ટીકામા સત્રાર્થ વર્ણવવાની પદ્ધતિ અપનાવવામા આવી છે (અનુ. સૂ. ૬૦૫થી, સમન્ત. ૫૦ ૯૨) વળી, બુદ્ધવચનના વિવિધરીતે વિલાગો કરી બતાવવામા આવ્યા છે (સમન્ત. ૫૦ ૧૬), એ જ રીત અનુયોગના પ્રારભમા સમગ્ર શ્રુતના વિલાગો અને તેમા આવશ્યકનુ સ્થાન બતાવી અપનાવવામા આવી છે; એ થયા પછી સમન્તપાસાદિકા એ વિનયપિટકની અદ્વૈત્યા હોઈ તેમા વિનયની નિરુક્તિ કરવામા આવી છે (૫૦ ૧૮) અને તેનો પિટક શબ્દ સાથે સમાસ પણ કરી બતાવ્યો છે (૫૦ ૨૦) એટલે કે અથનામની વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે આ જ પ્રકાર અનુયોગના પ્રારભમા આવશ્યકશ્રુતરચ્ચના નિલેખો કરીને અપનાવવામા આવ્યો છે (અનુ. સૂ. ૭) વળી, અનુયોગમા આગમના ભેદોમા સૂત્ર, અર્થ અને તદુભય એવા ભેદો જોવામા આવે છે (અનુ. સૂ. ૪૭૦), તે જ રીતે પાલિ અદ્વૈત્યામા પણ ધમ્મ, અત્થ, દેસના અને પટિવેધ એવા ભેદો કરવામા આવ્યા છે—“તત્ત્વ ધમ્મો તિ પાલિ । અત્થો તિ તરસાયેવ અત્થો । દેસના તિ તરસા મનસા વવત્તાપિતાય પાલિયા દેસના । પટિવેધો તિ પાલિયા પાલિઅત્થસ્સ ય યથાભૂતાવબોધો” (સમન્ત. ૫૦ ૨૧)

અનુયોગદ્વારમા જે શબ્દની વ્યાખ્યા કરવાની હોય તેના નિલેખો કરીને અનેક અર્થોમા તે કેવી રીતે વપરાય છે, તેનું નિદર્શન કરી તે શબ્દનો પ્રસ્તુતમા કયો અર્થ લેવો તે દેખાડી આપવાની પદ્ધતિ અપનાવવામા આવી છે તે જ પ્રમાણે પાલિ અદ્વૈત્યામા વ્યાખ્યેય શબ્દ, જે અનેક અર્થમા પ્રયુક્ત થતો હોય, તે અનેક અર્થોનું નિદર્શન કરીને પ્રસ્તુતમા કયો અર્થ અભિપ્રેત છે તે દર્શાવવામા આવે છે ઉદાહરણ તરીકે જુઓ—સમય શબ્દની અર્થા, સમન્ત ૫૦ ૯૩ વળી, અનુયોગની જેમ જ પિઞ્ઞર્થ અને અવયવાર્થ કરવાની પદ્ધતિ પણ પાલિ ટીકાઓમા જોવા મળે છે (સમન્ત. ૫૦ ૯૮, ૧૧૮ ઇત્યાદિ) જેમ અનુયોગમા નયવિચારણાનો નિર્દેશ છે તેમ પાલિ અદ્વૈત્યાઓમા પણ અનેક નયોથી વિચારણા કરવામા આવી છે (સમન્ત. ૫૦ ૯૯, ૧૦૦, ૧૧૧ ઇત્યાદિ),

કર્તા અને સમય

કર્તા—પ્રસ્તુત પ્રકાશનમા અમે પ્રારભમા ‘સિરિઅજ્જરવિસ્સયથેરવિરહ્યાઢ’—એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે, તે માત્ર પ્રવાદને આધારે છે અનુયોગદ્વાર સૂત્રના કર્તા કે સહલનકર્તા સ્થવિર આર્યરક્ષિત હોવા જોઈ એ એવા પ્રવાદના મૂળમા એ માન્યતા રહેલી છે કે આર્ય વજ્જના સમગ્ર પર્યંત કોઈ પણ સૂત્રનો અનુયોગ કરવો હોય તો—વ્યાખ્યા કરવી હોય તો—ચારેય અનુયોગ પ્રમાણે—એટલે કે તે સૂત્ર ચરણકરણાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગ સમગ્ર છે એમ માનીને—તેની વ્યાખ્યા કરવામા આવતી; અર્થાત્ આર્યવજ્જ સુધી અનુયોગનું પાર્યક્ષ્ય હતું નહિ પણ તે અપૃથગભાવે હોઈ પ્રતિસૂત્રમા ચારેય અનુયોગને અનુસરી વ્યાખ્યા કરવામા આવતી પણ સમય પારખીને સ્થવિર આર્યરક્ષિતે અનુયોગનું પાર્યક્ષ્ય કર્યું, ત્યારથી કોઈ પણ એક સૂત્રનો સમગ્ર ચાર અનુયોગમાથી કોઈ પણ એક અનુયોગ સાથે જોડવામા આવે છે (આવશ્યકનિર્યુક્તિ અને તેની ટીકા, વિશેષા. ૭ ગા. ૨૨૭૯-૨૨૮૫)

આ હકીકત એ બતાવે છે કે આર્યરક્ષિત અનુયોગના નિબળાત હશે. વળી નદીસૂત્રની સ્થવિરાવલીમા આવતી ૨૮ મી ગાથા પછીની પ્રક્ષિપ્ત ગાથામા તેમને નમસ્કાર કરતાં કહ્યું છે—
વદામિ અજ્જરક્ષિયલ્લમણે રક્ષિયચારિત્તલ્લવરસે ।

રચણકરહમ્મઓ અણુઓગો રક્ષિયઓ જેહિં ॥

આથી પણ સ્પષ્ટ છે કે આર્યરક્ષિતે બહુમૂલ્ય અનુયોગની રક્ષા કરી છે. આર્યરક્ષિતની આવી યોગ્યતાને આધારે તેમનું નામ અનુયોગદ્વારના કર્તા તરીકે પ્રવાદમા આવ્યું છે અને એ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે આ પ્રવાદમા તથ્ય કેટલું છે તે જાણવાનું આપણી પાસે અન્ય કોઈ સાધન નથી કોઈ પ્રાચીન ઉલ્લેખ એવો નથી મળતો કે જેમા તેમને અનુયોગદ્વારના કર્તા કહ્યા હોય. જ્યાં પણ તેમને વિષે હકીકત છે ત્યાં એ જ કહેવામા આવ્યું છે કે તેમણે આર્ય અનુયોગનું પાર્થક્ય કર્યું અનુયોગનું પાર્થક્ય અને અનુયોગદ્વારની રચના એ તદ્દન ભિન્ન બાબત છે—એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે જો આર્યરક્ષિતે અનુયોગની રચના ન કરી હોય તો પણ એવી સભાવના તો છે જ કે તેમની પરપરાના કોઈ શિષ્ય-પ્રશિષ્યે તેની રચના કરી હોય કારણ કે એટલું તો નક્કી જ છે કે અનુયોગ પ્રક્રિયાનું વિશેષ જ્ઞાન આર્યરક્ષિતને હતું એટલે તેમણે એ બાબતનું જ્ઞાન પોતાના શિષ્યોને આપ્યું હોય

આર્યરક્ષિતનો સમય—તેઓ આર્યવંશના સમકાલીન હતા તે ખ્યાનમા લઈએ તો વજ્રનુ સ્વર્ગગમન વીરનિં ૫૮૪ મા થયું મનાય છે,^૬ એટલે તેમની પાસે લગભગ દશ વર્ષ મુઘી પૂર્વગતનું અધ્યયન કરનાર આર્યરક્ષિત ૫૭૫ વીરનિં મા તો દીક્ષિત અવસ્થામા હતા જ એમ માની શકાય અને જો અનુયોગદ્વારની રચના તેમણે કરી હોય તો એમ માનવામાં વાધો ન આવે કે તેમણે તેની રચના વીરનિં^૭ ૫૮૪ પછી ક્યારેક કરી હશે તેઓનો યુગપ્રધાન કાળ ૫૮૪-૫૯૭ વીરનિં સ છે એટલે વીરનિં ૫૮૪-૫૯૭ વચ્ચે ક્યારેક અનુયોગની રચના થઈ હશે, એમ માની શકાય એટલે કે જો અનુયોગદ્વાર આર્યરક્ષિતની રચના હોય તો તે વિ સ ૧૧૪ થી ૧૨૭ મા ક્યારેક રચાયું હશે

આર્ય રક્ષિત પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારના કર્તા હોય કે ન હોય પણ અન્ય આંતરિક તથા બાહ્ય પ્રમાણોને આધારે અનુયોગદ્વારના સમયની ચર્ચા કરવી જરૂરી છે

ભગવતીસૂત્રમાં ‘અણુઓગદ્વારે’ની ભલામણ કરવામા આવી છે (શં ૫ ઉં ૩, સૂં ૧૯૨) અને તે પણ પ્રત્યક્ષાદિ ચાર પ્રમાણોની બાબતમા (અનું સૂં ૪૩૬), આથી એક વાત તો નક્કી થાય છે કે આગમની અંતિમ વાચનાને સમયે અનુયોગદ્વારની રચના થઈ ગઈ હતી વલ્લીમા આર્ય દેવર્દ્ધિએ કેવળ પુસ્તકલેખન કર્યું હતું પણ અનિમ વાચના તો તે પૂર્વે મથુરામા આચાર્ય શ્વહિલના સમયમા થઈ હતી તેમનો સમય વીરનિં સં ૮૨૭-૮૪૦ છે તે જ સમયમા વલ્લીમા આર્ય નાગાજુને પણ વાચના કરી હતી, પણ વિદ્યમાન આગમો માથુરી વાચનાને અનુસરે છે એમ માનવાને કારણ છે એટલે અનુયોગદ્વારની ઉત્તર મર્યાદા વીરં નિં

૬ ચલ્લસ સોલસ વાસા ચલ્લસ વીરુત્તરા ય દુણિ સયા ।

બદ્ધાવીસા ય દુવે પચ્ચેવ સયા ય ચોયાલ ॥

પચ સયા ચુલ્લીયા છલ્લેવ સયા નચુત્તરા હુત્તિ । પત્ર ૧૩૧

પંચસયા ચુલ્લીયા તથ્યા સિદ્ધિં ગયસ્સ વીરસ્સ ।

અલ્લદ્ધિગાણ દિટ્ઠી દસસુરનયરે સમુપ્પણ્ણા ॥

—આવશ્યકનિર્ણય, પત્ર ૧૪૩

૭ આગમયુગકા નૈનદર્શન-પૃં ૧૭, નૈન પરપરાનો ઇતિહાસ-પૃં ૩૦૭-૩૧૧, તપાગચ્છપદાવલી પૃં ૪૭

સં ૮૨૭-૮૪૦ પૂર્વે માની શકાય એટલે કે તે વિં સં ૩૫૭ થી પૂર્વે ક્યારેક રચાઈ ગયું હોય છે આપણે એ નોંધ એ કે આ સમય મર્યાદાનો સક્રોચ થઈ શકે છે કે નહિ? અનુયોગદ્વારમાં તરગવતી આદિ જે ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ છે (સં ૩૦૮) તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે તે ગ્રંથોની રચના બાદ અનુયોગદ્વારની સકલના થઈ હશે તરગવતી, મલયવતી, આત્માનુશાસ્તિ અને બિદુ—એ ચાર ગ્રંથોમાંથી બિદુથી શુ અભિપ્રેત હશે તે જાણી શકાતું નથી ધર્મકીર્તિકૃત ન્યાયબિદુ-હેતુબિદુ તો અભિપ્રેત હોઈ જ ન શકે ચૌદ પૂર્વમાં લોકબિદુસાર કે બિદુસાર નામનું ચૌદમું પૂર્વ છે, પણ તે પણ અભિપ્રેત ન હોય આત્માનુશાસ્તિ વિષે પણ વિશેષ માહિતી મળતી નથી, અને મલયવતી વિષે પણ કશી જ માહિતી નથી પણ તરગવતીની રચના આચાર્ય પાદલિપ્તે કરી છે તેમનો સમય વિક્રમ પ્રથમ શતાબ્દ છે

અન્યત્ર પણ લૌકિક શ્રુતના પરિચય પ્રસંગે અનુયોગદ્વારમાં અનેક ગ્રંથોના નામ આપવામાં આવ્યા છે (સં ૪૯), આ સૂત્રીમાં પણ ઘણા નામો એવા છે જેને વિષે વિશેષ માહિતી મળતી નથી એક વાત એ પણ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે કે આ પ્રકારની સૂત્રીમાં ગ્રંથની રચના થયા પછી પણ ઉમેરો થવાની પૂરી શક્યતા છે આ સૂત્રીગત—કોડિલ્લય, કણ્ગસત્તરી, સંક્રિત, માંદર જેવા નામો સુપરિચિત છે તેમાંથી માત્ર માંદરનું નામ એવું છે, જેના સમય વિષે વિચાર જરૂરી છે અન્ય તો વિક્રમ પૂર્વે હોવાનો વધારે સલવ છે

માંદરવૃત્તિનો અનુવાદ ચીની ભાષામાં થયો છે અને ડૉ બેલવલકરને મતે તેની રચના ઈ ૪૫૦ પૂર્વે (વિં ૫૦૭ પૂર્વે) થઈ ગઈ જ હશે (ABORI, vol V, p 155) કેટલી વહેલી થઈ હશે તે કહેવું કઠણ છે, પણ તેના ચીની અનુવાદના સમય ઉપરથી ઉક્ત સમયની કલ્પના કરવામાં આવી છે એમ પણ સલવે છે કે માંદરનું નામ અનુયોગની સૂત્રીમાં પછી પણ ઉમેરવામાં આવ્યું હોય કારણ, પ્રમાણુચર્યામાં, ખાસ કરી અનુમાન વિષેના વિવગણમાં, માંદર સાથે કેટલુંક સામ્ય છતાં તેની છાપ અનુયોગદ્વાર ઉપર હોય તેમ જણાતું નથી વળી કાપિલ પછી લોકાયતનો નિર્દેશ છે અને ત્યાર પછી સંક્રિત અને માંદરનો ઉલ્લેખ છે તે પણ સૂચિત કરે છે કે માંદરનું નામ પછીથી ઉમેરાયું હશે ઉપાયહૃદય અને ચરક જેવા ગ્રંથ સાથે અમુક બાબતમાં અનુયોગની ચર્યા સમાન છતાં બધી બાબતમાં તેનું અનુકરણ નથી એ પણ સ્પષ્ટ છે એટલે માનવું પડે છે કે અનુયોગગત પ્રમાણુચર્યાનો આધાર માંદર કે ઉપાયહૃદય નથી, પણ કોઈ પ્રાચીન પરંપરા છે (વિવરણ માટે જુઓ આગમયુગકા જૈનદર્શન પૃ ૧૪૮-૧૫૬)

ડૉ વેબરે અનુયોગદ્વારનો સમય ઈ ત્રીજીથી પાંચમી સુધીમાં માન્યો છે તેનો સક્રોચ કરી કહી શકાય કે તે ઈસવીની દ્વિતીય શતીમાં સકલિત થઈ ગયું હશે કારણ કે તેમાં જે ચાર પ્રમાણુની ચર્યા છે તે ન્યાય-વૈશેષિક, માંદર, ચરક અને ઉપાયહૃદય વગેરે બૌદ્ધ-ઇત્યાદિમાંથી કોઈનું અનુકરણ હોય તેમ જણાતું નથી એવી સ્થિતિમાં અને તરગવતી જેવા ગ્રંથનો એમાં ઉલ્લેખ હોઈ તે વિક્રમની પ્રથમશતીથી પ્રાચીન તો સિદ્ધ થઈ શકતું નથી એટલે, તેને ઈસવીસનની દ્વિતીય શતીમાં ક્યારેક માનીએ તો, અત્યારે તો બાધક જણાતું નથી કોઈ પણ હાલતમાં તે, પ્રથમ જણાવી ગયા તે પ્રમાણુ, વિક્રમ ૩૫૭ પછીની તો રચના કે સકલના નથી જ, તેથી ઈ સ ૩૦૦ પછી તો તેનો સમય કલ્પી શકાય તેમ નથી

નંદિસૂત્ર-અનુયોગદ્વારસૂત્રાન્તર્ગત સાંસ્કૃતિક સામગ્રી

ગુરુબહુમાન-આદિ

નંદિસૂત્રકાર શ્રીદેવવાચકૃષ્ણએ પોતાના પૂર્વજ શ્રુતસ્થવિરોનો સ્વરૂપ પરિચય આપીને જે રીતે આત્મલક્ષિતપૂર્ણ વદના કરી છે તે ઉપરથી ગુરુ અને જ્ઞાનીઓ પ્રત્યેનું તેમનું ભક્તિ-બહુમાન તો મૂર્તિમત થાય છે જ, ઉપરાંત શ્રમણ ભગવાન શ્રીવીર વર્ધમાન સ્વામીથી નંદિસૂત્રકાર પર્યંત થયેલા નવમ્વી શ્રુતધર અથવા ભગવતોનો ઇતિહાસ પણ પ્રસ્તુત સ્થવિરાવલિમા સચવાયો છે. (જુઓ ૫૦ ૬-૮, ગા. ૨૩-૮૩) પોતાના પૂર્વજ શ્રુતસ્થવિરો જ પ્રસ્તુતમા અભિપ્રેત હોવાને કારણે નંદિસૂત્રકારે તેમનાં પહેલા થયેલા અન્ય શ્રુતસ્થવિરોનો નિર્દેશ આહી નથી કર્યો એમ સમજવું જોઈએ પ્રસ્તુત વદના આપણને ગુરુવર્ગ પ્રત્યે ભક્તિ-બહુમાનની પ્રેરણા આપે છે

શ્રી રેવતિનક્ષત્રનામના સ્થવિર રંગે શ્યામ^૧ હશે તથા સ્થવિર શ્રી ભૂતદિનાચાર્ય રંગે રૂપાળા^૨ હશે તે જણાવવા માટે જે રીતે વર્ણન કર્યું છે તે જોતા નંદિસૂત્રકાર શ્રી દેવવાચકૃષ્ણ શ્રુતસ્થવિર તો છે જ, ઉપરાંત તેઓ તથાપ્રકારના કવિહૃદય પણ છે

જૈનાગમ આદિ શાસ્ત્ર-અન્યો

નંદિસૂત્ર સૂત્રાક ૭૧ [૧] તથા ૮૬ મુ સૂત્ર, યોગનંદિસૂત્રનું ૯ મુ સૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્રનું ૫૦ મુ સૂત્ર, આ સૂત્રોમા દ્વાદશાગી ગણિપિટક (આચારાગ આદિ બાર અગસૂત્રો)નો માત્ર નામોલ્લેખ મળે છે અને નંદિસૂત્રના ૮૭ મા સૂત્રથી ૧૧૪ મા સૂત્ર સુધીનાં સૂત્રોમા બાર અંગ-સૂત્રોનો પૃથક્ પૃથક્ વિસ્તૃત પરિચય મળે છે નંદિસૂત્રના ૮૩ મા સૂત્રમાં ઉદ્ધાલિક શ્રુતના ૨૯ અથોનો નામોલ્લેખ મળે છે, જ્યારે યોગનંદિસૂત્રના ૭ મા સૂત્રમાં ઉદ્ધાલિક શ્રુતના ૩૧ અથોનો નામોલ્લેખ છે નંદિસૂત્રના ૮૪ મા સૂત્રમા કાલિક શ્રુતના ૩૧ અથોનો નામોલ્લેખ મળે છે, જ્યારે યોગનંદિસૂત્રના ૮ મા સૂત્રમા કાલિકશ્રુતના ૩૯ અથોનો નામોલ્લેખ છે

દ્વાદશાગીના નામો ગુવિનિત છે, તે અને ઉદ્ધાલિક શ્રુત તથા કાલિક શ્રુતના નામોના સળધમા પ્રત્યુત અથની પ્રસ્તાવનામા નોંધ લીધી છે.

ઉદ્ધાલિક શ્રુતના અથો તથા દશ સિવાયના કાલિક શ્રુતના ૨૧ અથો પૈકી કેટલાકમા આચાર સળધી અને કેટલાકમા દ્વીપ સાગર વિમાન વગેરેના વર્ણન અને ગણિત આદિ સળધી હકીકતો મુખ્યત્વે મળે છે

કાલિકશ્રુતના અરુણોપપાત, વરુણોપપાત, ગરુડોપપાત, ધરણોપપાત, વૈશ્રવણોપપાત, દેવેન્દ્રોપપાત, વેલધંગોપપાત, ઉત્થાનશ્રુત, સમુપસ્થાનશ્રુત, અને નાગપરિજા—આ દશ અથોમાં દેવી ચમત્કાર સકળાયેલો છે આ દશ અથો પૈકીના ઉત્થાનશ્રુત અને સમુપસ્થાનશ્રુત સિવાયના આઠ અથોનું જ્યારે અધ્યયન કરવામા આવતું સાગે તે તે અધ્યયનના અધિષ્ઠાયક દેવતાઓનું આસન ચક્રાપનાન થતા તે તે દેવ પાકે કરનાર શ્રમણ ભગવન સમક્ષ ઉપસ્થિત થતા

આઠી અરુણોપપાતની વ્યાખ્યામા અર્ણિકાર શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરૃષ્યે લખ્યું તે જાણીએ છીએ—

૧ જુઓ ૫૦ ૭, ગા. ૩૧ મી

૨ જુઓ ૫૦ ૭, ગા. ૩૭ મી

“ જે કોઈ અનગાર શ્રમણ એકાગ્રચિત્તે જ્યારે તે (અરુણોપપાત) અધ્યયનનો સ્વાધ્યાય કરે છે ત્યારે પોતાના આચારના નિયમથી આસન ચલાયમાન થવાને કારણે સજાત અને ઉદ્ભ્રાત આખોવાળો તે અરુણદેવ અવધિજ્ઞાનથી આસનકપનુ કારણ જાણી હર્ષ અનુભવતો સુન્દરકુળ-વાળો તે અરુણદેવ દિવ્ય દ્યુતિ વિભૂતિ અને ગતિવડે જ્યાં નિર્ગ્રન્થ શ્રમણ ભગવત અધ્યયન ભણે છે ત્યાં જાય છે ત્યાં જઈને ભક્તિથી નતમસ્તકવાળો તે અરુણદેવ શ્રેષ્ઠ પુષ્પ તથા અન્ય મુગધી દ્રવ્યોની વર્ષા કરીને ત્યાં (મુનિસમક્ષ) આવે છે આવીને શ્રમણની સામે ખેસીને હાથ જોડી ઉપયુક્ત થઈને સવેગથી વિશુદ્ધ પરિણામવાળો તે અરુણદેવ અધ્યયન સાભળે છે અધ્યયન સમાપ્ત થયા પછી અરુણદેવ કહે છે—વિધિપૂર્વક સ્વાધ્યાય કર્યો, વિધિપૂર્વક સ્વાધ્યાય કર્યો, વરદાન માગ્યો ત્યારે આ લોકની જેને પિપાસા નથી તથા તૃણ અને મોતી, માટીનું ઢેકું અને સુવર્ણ જેને સરખા છે તેવા કેવળ નિર્વાણની જ અભિલાષાવાળા તે શ્રમણ ઉત્તર આપે છે—મને વરદાનની કોઈ જરૂર નથી આ સાભળીને અધિકતર સવેગનો અનુભવ કરતો અરુણદેવ મુનિને પ્રદક્ષિણા દઈને વદન નમસ્કાર કરીને પોતાને સ્થાને જાય છે અરુણોપપાતની પેઠે જ વરુણોપપાતાદિ ત્રયોના અધ્યયનના સમયમા સમજી લેવું ”

અહીં આટલી લાખી નોંધ લખવા પાછળ મુખ્ય હેતુ આ છે જેમની સમક્ષ દેવતાઓ કાર્યમેવા ફરમાવવા માટે વિનિતભાવે વિનિત કરતા તેવા પ્રાચીન કાળના આપણા શ્રમણ ભગવતોને તે દેવતાઓ પામે કોઈ પણ પ્રકારની અપેક્ષા નહોતી આપણા ગુરુવર્ગના શ્રામણ્યની આ મૂલપરપરા છે. અર્થાત્ વિશુદ્ધ સાધુજીવનની આ મર્યાદા છે

ઉત્થાનશ્રુત અને સમુપરથાનશ્રુતનો પરિચય આ પ્રમાણે છે જ્યારે કોઈક દુર્વિનિતને સમજવવામા કોઈ પણ ઇલાજ ચાલી શક્યો ન હોય, અને તે દુર્વિનિતદ્વારા સાધિક અનેક અનિષ્ટોની આપત્તિ નિશ્ચિતપણે થવાની હોય તેવા જ કોઈ પ્રસંગમા કોઈ તથાપ્રકારના જાની શ્રમણ ભગવતને આવેશ આવે સારે તેઓ ઉત્થાનશ્રુતનું અધ્યયન કરે છે અને તે અધ્યયનના પાઠની અસરથી જે કોઈ કુલ, ગામ, નગર અને રાજધાનીને લક્ષીને શ્રમણને આવેશ આવ્યો હોય તે સર્વ ઉદ્ધસિત થઈ જાય એટલે કે ત્રસ્ત થઈને સ્થાન છોડીને ખીજે જાય આ નોંધના પહેલાની નોંધમા જે શ્રમણભાવ જણાવ્યો છે તે જ પરપગના શ્રમણ ભગવતને આવેશ આવી જાય ત્યારે પ્રસંગની ગભીરતા કેવી હશે ?—તે વસ્તુ વિચારકો સહજ સમજી શકશે

કોઈ પણ કારણે જે કોઈ કુલ, ગામ, નગર કે રાજધાની નિર્જન થઈ ગયા હોય તેના ઉપર પ્રસન્ન થયેલા તથાપ્રકારના જાની શ્રમણ ભગવત સમુપરથાનશ્રુતનું અધ્યયન કરે, જેના સ્વાધ્યાયના પ્રભાવથી તે તે કુલ, ગામ, નગર અને રાજધાનીની ઉચ્ચાભારી ગયેલી વસ્તી પુનઃ પોતાના સ્થાનમા આવીને વસે છે

ઉક્ત દશ ત્રયો સિવાયના યોગનદિસૂત્રમા જણાવેલા કાલિકશ્રુતના આશીવિપલાવના, દૃષ્ટિવિપ-લાવના, ચારણભાવના, સ્વપ્નભાવના, મહાસ્વપ્નભાવના અને તેજોગ્નિનિર્ગભાવના, આ ત્રયો પણ વિવિધ પ્રકારની સિદ્ધિ અને વિજ્ઞાનના વિષયના હોવાનો સભવ છે

આપણે ત્યાં યોગસિદ્ધિજન્ય ચમત્કારિક સાહિત્યનું અસ્તિત્વ હજારો વર્ષ જેટલું પ્રાચીન છે અને તેમા વાસ્તવિકતા હતી તે વસ્તુ ઉપર જણાવેલી હકીકતોથી સ્પષ્ટ થાય છે

અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૩૦૮મા સૂત્રમા જણાવેલા તરંગવતી, મલયવતી અને આત્માનુશાન્તિ, આ ત્રણ ત્રયો આપણને આજ મળતા નથી તરંગવતી કથા અને મલયવતીકથાનો તો અન્ય પ્રાચીન ત્રયોમા પણ ઉલ્લેખ મળે છે પણ આજે અનુપલબ્ધ આત્માનુશાન્તિ ત્રયનો ઉલ્લેખ તો પ્રાય પ્રસ્તુત સ્થાનમા જ મળે છે. ઉપરના ત્રણ ત્રયોના ઉલ્લેખ સાથે ‘બિદુકાર’ શબ્દ પણ

છે, તેના ઉપરથી અથકારને ‘ગિદ્ધુ’ અત વાળો કોઈ અથ અલિપ્ત છે તેમ સમજવું નેઈએ; અથવા અનુયોગમૂલકારના સમયમા ‘ગિદ્ધુ’ અતવાળા એકથી વધારે અથના કોઈ રચિતા ‘ગિદ્ધુકાર’ના દૂકા નામથી સળોવાતા હોય તેવો પણ સલવ છે.

અહી ‘ગિદ્ધુ’ શબ્દાન્તનામથી અકિત અથોની રચના અથકારના પહેલા પણ થયેલી છે તે વસ્તુ સહજ સિદ્ધ થઈ જાય છે. સાથે સાથે આવા ઉપનામથી પ્રસિદ્ધ એવા અથકારનું નામ પણ આપણી પરપરામાંથી લુપ્ત જન્યુ છે.

જૈનસમ્મત પદ્ધવ્યવિચાર (અનુયોગ સૂં ૨૧૮) પ્રસ્તુતમા અનેક રીતે કરવામા આવ્યો છે અને તેમા જીવ અને અજીવ વિષેની અનેક જાળતોના સગ્રહ વડે અથનો મોટો ભાગ રોકાયેલ છે જીવના ગુણો (અનુ સૂં ૪૩૫), જીવના શરીરો (અનુ સૂં ૪૦૫), શરીરની આકૃતિઓ (અનુ સૂં ૨૦૫), ચાર ગતિના જીવોના આયુ (અનુ સૂં ૩૮૩), જીવોની અવગાહના (અનુ સૂં ૩૪૭), જીવોની સખ્યા (અનુ સૂં ૪૦૪), જીવની કર્મકૃત નાના અવસ્થાઓ (અનુ સૂં ૨૦૭ તથા સૂં ૨૩૩), જીવના વિવિધ ચારિત્રો (અનુ સૂં ૪૭૨), વિશેષ પ્રકારના જીવ-તીર્થંકરોનો ક્રમ (અનુ સૂં ૨૦૩), ત્રણે લોકમા જીવને રહેવાના સ્થાનો નારક, વિમાનો આદિ (અનુ સૂં ૧૬૨, ૧૬૫, ૧૬૯, ૨૧૬, ૨૭૭, ૨૮૫, ૧૭૩ ઇત્યાદિ) ની માહિતી આપવામા આવી છે. પુદ્ગલ વિષે પણ તેના ગુણો અને પર્યાયો તથા વિવિધ પ્રકારના સ્કંધોની ચર્ચાએ ઠીક ભાગ રોક્યો છે (અનુ સૂં ૬૨, ૨૧૬ [૧૯], ૨૧૭, ૪૨૯) નયનિરૂપણ તો આમા પગ પગ પર છે અને અતે તો નયોના લક્ષણો પણ આપી દીધાં છે (અનુ સૂં ૬૦૬)

અજૈન શાસ્ત્ર-અંથો

નદિસૂત્રના ૭૨ [૧] સૂત્રમાં તથા અનુયોગદ્વારના ૪૯ મા સૂત્રમા કુલ ૧૯ અજૈન શાસ્ત્ર-અથોનો નામોલ્લેખ મળે છે

પ્રસ્તુત ૧૯ નામો નદિસૂત્રમા આ પ્રમાણે છે—૧ મારહ-ભારત (મહાભારત), ૨ રામાયણ -રામાયણ, ૩ હમીમાસુરુક્લ (ત્રણ પ્રત્યતરોમા હમીમાસુરુક્લ, એક પ્રત્યતરમાં દમીમાસુરુક્લ, એક પ્રત્યતરમાં મીમાસુરુક્લ), ૪ કોઢિહ્ય-કૌટિલ્ય-અર્થશાસ્ત્ર, ૫ સગમદિયા (એ પ્રત્યતરોમા સયમદિયા, એક પ્રત્યતરમા સદમદિયા), ૬ ઘોડમુહ (માત્ર એક પ્રત્યતરમા ઘોડમુહ), ૭. કપ્પાસિય-કપ્પાસિય, ૮ નામસુહમ (માત્ર એક પ્રત્યતરમા નામસુહમ), ૯ ક્ષણગસત્તરી-કનકસમ્પતિ, ૧૦ વહસેસિય-વૈશેપિક [દર્શન], ૧૧ બુદ્ધવચન-બુદ્ધવચન, ૧૨. વેસિત-વૈશિક (ચાર પ્રત્યતરોમા તેસિય), ૧૩ કવિલ-કપિલ [દર્શન] (ત્રણ પ્રત્યતરોમા કાવિલિય), ૧૪ લોગાયત-લોકાયત (એક પ્રત્યતરમા જાગાયત), ૧૫ સદ્ધિત-પદ્ધિત, ૧૬ માદર-માદરપ્રણીત શાસ્ત્ર, ૧૭ પુરાણ-પુરાણ, ૧૮. વાગરણ-વ્યાકરણ, ૧૯. નાઢગાદી-નાટકાદિ

આ ૧૮ નામો અનુયોગદ્વાર સૂત્રમા આ પ્રમાણે છે—૧ મારહ (એક ૧૮ પ્રત્યતરમા મારય), ૨ રામાયણ, ૩ હમીમાસુરુક્લ (એક પ્રત્યતરમા હમીમાસુરુક્લ આમ બે શબ્દ અલગ પાડ્યા છે, એક પ્રત્યતરમા હમીમાસુરુક્લ, એક પ્રત્યતરમાં મીમાસુરુક્લ, સક્ષિપ્ત વાયનાની પ્રતિઓમા મીમાસુરુક્લ), ૪ કોઢિહ્ય (એક સિવાયની બધી પ્રતિઓમા કોઢિહ્ય), ૫ ઘોડમુહ ઘોટમુખ (એક પ્રતિમા ઘોડમુહ, એક પ્રત્યતરમા ઘોડમુહ, સક્ષિપ્ત વાયનાની પ્રતિઓમા ઘોડમુહ, બે પ્રત્યતરોમા ઘોડમુહ), ૬ સગમદિયા (એક પ્રત્યતરમા સગમદિયા, એક પ્રત્યતરમા સતમદિયા, એક પ્રત્યતર તથા સક્ષિપ્તવાયનાની પ્રતિઓમા સગમદિયા), ૭ કપ્પાસિય (એક પ્રત્યતરમા કપ્પાકપ્પિય),

૮ નાગસુહુમ—(૧) નાગસૂક્ષ્મ, ૯ કળગસત્તરી, ૧૦ વહ્સેસિય, ૧૧ બુદ્ધવયળ (એક પ્રત્યતર તથા સક્ષિપ્તવાચનાની પ્રતિઓમા બુદ્ધસાષણ), ૧૨ વેસિય, ૧૩ કાવિલ, ૧૪ લોચાયય, ૧૫ સદ્ધિત્ત (એક પ્રત્યતરમા સિદ્ધિત્ત), ૧૬ માદર (એક પ્રત્યતરમા માદર), ૧૭ પુરાણ, ૧૮ વાગરણ, ૧૯ નાઢગાદી.

નદિસૂત્ર અને અનુયોગદ્વારસૂત્રમા આવતા, ઉપર જણાવેલા શાસ્ત્ર-અથોના નામો પૈકીના કેટલાક નામોમા સહજ કરક હોવા છતાં બન્ને અથોમાં એક સરખો જ નામોલ્લેખ જોવામા આવે છે હજાર વર્ષથી પણ પહેલાના સમયથી જેનો પરિચય દુર્ગમ બન્યો હશે તે નામોના વિવિધ પાઠલેખ પ્રત્યતરોમાથી મળે છે તે ઉપર આપેલી બન્ને અથની નામાવલી ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે

પ્રસ્તુત ૧૯ નામો પૈકી કપ્પાસિય, બુદ્ધવયળ, વેસિત અથવા વેસિય, લોગાયત અથવા લોચાયય, પુરાણ, વાગરણ અને નાટક—આ સાત નામ તે તે વિષયના શાસ્ત્રોને—અથોને સચવનારા નામ છે આમાના કપ્પાસિય—કાપાસિક નામ ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે કે કપાસઆદિને લગતા અથો પ્રાચીન સમયમા હોવા જોઈએ, જેમા કપાસના છોડને ઉછેરવાથી લઈને રૂ, સૂતર, વણાટ, વસ્ત્ર, રંગવિધાન વગેરેને લગતા વિધાનો હોવા જોઈએ આગળ જણાવેલી સુતરાઉ અને રેશમી વસ્ત્રના તાર માટેની નોંધ ઉપરથી પણ એક વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે વસ્ત્રો બનાવવા માટેની સામગ્રીના વિષયમાં પ્રાચીન સમયમા અનેક પદ્ધતિઓ હતી અને તે અથસ્થ ન જ થઈ હોય તે માનવું વધારે પડતું કહેવાય બુદ્ધવયળ નામ અથકારના સમયમાં વિદ્યમાન જૌદ્ધઅથોનું સૂચક સમજવું જોઈએ તેવી જ રીતે કવિલ—સાખ્ય દર્શનના અથોનું અને લોગાયત નામ લોકાયત—આર્વાક સપ્રદાયના અથોનું સૂચક જણાય છે વેસિત—વૈશિકશાસ્ત્ર, જેમા વેશ્યાઓની કળા અને વ્યવસાયને લગતો વિષય ચર્ચા હોય તેવા અથો; પુરાણ, વ્યાકરણ અને નાટક—આ ત્રણે નામ અથકારના સમયમા વિદ્યમાન તે તે અથોનાં સૂચક છે

મારહ, રામાયણ, કોઢિલ્લય, અને વહ્સેસિય—કણાદનું વૈશેષિકદર્શન, આ ચાર અથો આજે વિદ્યમાન છે

કળગસત્તરી આ અથ વિન્ધવાસિઆચાર્યકૃત સુવર્ણસપ્તતિકા હશે કે કેમ? તે વિચારણીય વસ્તુ છે વિન્ધવાસિઆચાર્યકૃત સુવર્ણસપ્તતિકાનો ઉલ્લેખ, પ્રાચીન ચીની ભાષાના ઉગ્ર અભ્યાસી ડૉ કાઉ વાહ્ગરને પ્રાચીન ચીની અથોમાથી મળ્યો છે, અને તેમણે વિન્ધવાસી આચાર્યનો સમય ઈસ્વી ૪૨૫ આસપાસ સિદ્ધ કર્યો છે આથી પ્રસ્તુત કળગસત્તરી એ જ વિન્ધવાસિકૃત સુવર્ણસપ્તતિ જ હોય તો કા તો આ નામ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા પાછળથી ઉમેરાયું છે અને કા તો સુવર્ણસપ્તતિનો સમય ઈસ્વી ૪૨૫ પહેલા હોય કારણ કે ઈસ્વી ૩૦૧ પૂર્વે તો અનુયોગદ્વારસૂત્ર રચાઈ ચૂક્યું હતું કદાચ એમ પણ બને કે જેમ વિન્ધવાસિકૃત સુવર્ણસપ્તતિ આજે મળતી નથી તેમ તેનાથી પણ પૂર્વનો કોઈ કનકસપ્તતિ અથ હોય જે આજે મળતો નથી

માદર નામ ઉપરથી માદરઋષિકૃત રચના સમજવી જોઈએ અનેક પ્રાચીન અથોમા મળે છે તેમ ષષ્ટિત્રનો ઉલ્લેખ અહીં પણ મળે છે આ ખ્યાતનામ પ્રાચીન અથ હતો જે આજે અનુપલબ્ધ છે

નદિસૂત્રમા આવતા ચોઢમુહ અને નામસુહુમના સ્થાને અનુયોગદ્વારસૂત્રમાં ચોઢમુહ અને નાગસુહુમ છે બન્ને અથનો સદર્ભ વાચ્યતા આ પાઠલેખ તે તે એક જ અથના નામમા થયા છે તે સમજી શકાય છે આ બે નામોનો સાચો પરિચય સમજાય તેવો નિશ્ચિત અર્થ કરી શકાતો નથી તેથી જેમ નદિસૂત્રમા એક સિવાયની બધી પ્રતિઓએ આપેલા પાઠને મૂલવાચનામા મૂક્યો, તે જ રીતે અનુયોગદ્વારસૂત્રમા ઉપયુક્ત બધીય પ્રતિઓએ આપેલો પાઠ મૂળ વાચનામા મૂક્યો છે આમ

ઉપર જણાવેલાં પ્રક્ષિપ્તનામો પૈકીનું એક પણ નામ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા મળતુ નથી આથી ભાગવતના રચનાસમય માટે એટલુ તો ચોક્કસપણે કહી શકાય કે અનુયોગદ્વારસૂત્રની રચના પછી તેની રચના થઈ છે ‘પાતજલ સૂત્રની પેઠે ભાગવત પ્રાચીન હોવા છતાં તેનો ઉલ્લેખ કયો નહી હોય’ એમ માનવાને પણ કોઈ કારણ નથી મહાભારત અને રામાયણની પેઠે જ ભાગવતનું પણ તેની રચના પછી બહુમાન્યગ્રંથ તરીકેનું ધ્યાન છે તે એક હકીકત માનવી જોઈએ પરંપરાગત પ્રણાલીમુજબ વ્યક્તિગતરીતે ભાગવતનો પાઠ રાત્રે કરવો આવશ્યક મનાયો છે અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૨૬મા સૂત્રમા જણાવ્યું છે કે મહાભારત દિવસના પૂર્વાર્ધમા વાયવ્ય અને રામાયણ દિવસના ઉત્તર્ગર્ધમા વાયવ્ય, આવી લૌકિક પરંપરા છે અહીં વાયવ્ય એટલે વ્યક્તિગત વાંચવુ એમ સમજવુ જોઈએ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા જણાવેલી આ હકીકતને મોટા ભાગે પુષ્ટિ આપતો અને સાથે સાથે ભાગવતને રાત્રિએ વાયવ્ય જોઈએ એ હકીકતને જણાવતો એક શ્લોક ૫. શ્રી હરિશંકરભાઈ પાસેથી જાણવા મળ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે

પ્રાતર્ઘૂતપ્રસન્નેન મન્યાહે સ્ત્રીપ્રસન્નતઃ ।

રાત્રૌ ચૌર્યપ્રસન્નેન કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ॥

અર્થાત્ સવારમા ઘૂતપ્રસંગ જેમાં આવે છે તે ગ્રંથથી એટલે કે મહાભારતથી, મધ્યાહ્નમા સ્ત્રીનો પ્રસંગ જેમા આવે છે તે ગ્રંથથી એટલે કે રામાયણથી; અને રાત્રિએ ચોરીનો (વસ્ત્રહરણનો) પ્રસંગ જેમા છે તે ગ્રંથથી એટલે ભાગવતથી શુદ્ધિમાન માણસોનો કાળ જાય છે

જેમ અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૨૬મા સૂત્રમા મહાભારત અને રામાયણના વાચનનો સમય બતાવ્યો છે તેમ અજૈન સમાજમા વિશિષ્ટ પ્રાધાન્ય ધરાવનાર ભાગવત જો અનુયોગદ્વારસૂત્રદ્વાર શ્રી આર્યક્ષિતસૂરિના સામે હોત તો તેઓ જરૂર તેનો ઉલ્લેખ કરત. દૂકમા, અનુયોગદ્વારસૂત્રની કોઈ પણ પ્રતિમા ભાગવતનો ઉલ્લેખ નથી તથા વાચનસમયનિર્દેશનવાળા ૨૬મા સૂત્રમા પણ ભાગવતનો ઇશારો નથી, તેથી એટલુ તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે—અનુયોગદ્વારસૂત્રની રચના પછી ભાગવતની રચના થઈ છે ભાગવતના રચનાસમયના નિર્ણય માટે રસ ધરાવનાર અભ્યાસીઓને પ્રસ્તુત અવતરણો ઉપયોગી થશે

સંગીત

અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૨૬૦મા સૂત્રમા સ્વરમડલ આવે છે આમા સાત સ્વરોના નામ, સ્વરમ્થાન, છવનિશ્રિત સાત સ્વરો, અછવનિશ્રિત સાત સ્વરો, સ્વરને આશ્રયે ગાયકના લક્ષણો, સાત સ્વરના ત્રણ ગ્રામનાં નામ, ત્રણ ગ્રામની સાત સાત મૂર્છનાઓનાં નામ, સાત સ્વરનું ઉદ્ગમ-સ્થાન, ગીતની યોનિ, ગીતમા થતા ઉચ્છ્વાસનુ માન, ગીતના ત્રણ આકાર, ગીતના છ મોખ, ગીતના આઠ ગુણ તથા બીજા પણ ગીતના ગુણો, વૃત્તના ત્રણ પ્રકાર, એ પ્રકારની ભણિતિનું સ્વરૂપ, અને નારીના વર્ણુ અને ચક્ષુને લક્ષીને તે કેવુ ગાય, તેનુ કથન વગેરે વગેરે બાબતો જાણવી છે સંગીતશાસ્ત્રમા રસ ધરાવનાર અભ્યાસીઓને પ્રસ્તુત સ્વરમડલ ઉપયોગી થશે સંગીતશાસ્ત્રમા અમારો શ્રમ નથી તેથી આની વિશેષ ચર્ચા અહીં કરી નથી પ્રસ્તુત સ્વરમડલનો સમગ્રપાઠ સ્થાનાગસૂત્રમાં પણ મળે છે

નવ રસો

અનુયોગદ્વારસૂત્રના ૨૬૨ [૧] સૂત્રમા (ગા. ૬૩) નવ પ્રકારના રસોના નામ આ પ્રમાણે

છે—વીર, શૃંગાર, અહભુત, રૌદ્ર, વ્રીહનક, ખીલાસ, હાન્ય, ક્રુરુ અને પ્રસાંત. જે અથોમા આદિ, નવ^મ અથવા દશ^મ રસ જણાવ્યા છે તેમા પણ વ્રીહનક રસ કોઈએ જણાવ્યો નથી તેથી કહી શકાય કે આહી જણાવેલો વ્રીહનક રસ પ્રાય અન્ય અથોમા નથી મળતો. અન્ય અથોમા જણાવેલો ભયાનક રસ આહી (અનુયોગદ્વારમત્રમા) કેમ નથી? તે સમયમા અનુયોગદ્વારમત્રની શ્રુતિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિમાં કંઈ પણ ખુલાસો નથી કર્યો, પણ મલયાગ્રીવા વૃત્તિમાં આ પ્રમાણે સમાધાન કર્યું છે—“અન્યત્ર વ્રીહનકરસના સ્થાને ભયોત્પાદક સપ્રામાદિ વસ્તુ જોવાથી ઉત્પન્ન થતો ભયાનક રસ કહેવાય છે, તેની આહી રૌદ્રરસના અતર્ગત વિવક્ષા કરી છે તેથી આહી તેને—ભયાનક રસને—જુદો નથી કહ્યો ” આથી એટલું તો સ્પષ્ટ જ છે કે સપ્રામાદિ દૃષ્ટિએ અનુયોગદ્વારમત્રકારને નવ રસ અભિપ્રેત છે

પ્રત્યુત વ્રીહનકરસનું લક્ષણ આહી આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે—જેમનો વિનય કરવો જોઈએ તેવા પુરુષ પ્રત્યે અવિનય કરનાર સમજનાર માણસને પ્રત્યપજ્ઞવ્યનિદ્રમ કરવા બદલ જે શરમનું વેદન થાય તે, ખાનગી હકીકત ખીનની આગળ કલ્પા પછી આંતરિક લજ્જા થાય તે, તથા ગુરુપત્ની સાથે અપ્રહાર્યવનરૂપ મર્યાદાવ્યનિદ્રમ કરવા બદલ જે લજ્જા થાય તે વ્રીહનક રસ કહેવાય, આ રસનું મુખ્ય ચિહ્ન લજ્જા અને શકા છે. જુઓ અનુયોગદ્વારમત્ર ૨૬૨ [૬] ગાં ૭૨-૭૩ પ્રત્યુત વ્રીહનકરસના ઉલ્લેખથી એટલું જાણી શકાય છે કે તે સમયમાં કોઈને કોઈ સાહિત્ય-અથવા વ્રીહનકરસ નોંધાયો હોય, આજે તેવો કોઈ પણ ગ્રંથ મળતો નથી

વ્યાકરણ

અનુયોગદ્વારમત્રના ૨૨૮થી ૨૩૧ સુધીના આઠ મત્રોમા અનુક્રમે આગમજન્યપ્રયોગ, લોપજન્યપ્રયોગ, પ્રકૃતિભાવજન્યપ્રયોગ અને વિદ્યારજન્યપ્રયોગના ઉદાહરણો આપેલાં છે; ૨૩૨મા

- ૪ શૃંગારહાર્યકરુણા રૌદ્રવીરમયાનકા । નીમત્તાદ્વુત્તસંગી નવ્યર્થો નાટ્યે રમા સ્મૃતા ॥ (ભરતનાટ્યશાસ્ત્ર અં ૬ શ્લોક ૧૫) શ્રી અભિનવગુપ્ત પોતાની ભરતનાટ્યશાસ્ત્રની શીકામા મતાનન્તે ગાન્ત રમને ઉમેરીને નવ રમ જણાવે છે રત્નશીખાન નામના બોદનિકાને પોતાની ફરિદ્દન કાવ્યાદર્શની શીકામા ભરતનાટ્યશાસ્ત્રના પ્રત્યુત શ્લોકનું અવતરણ આપીને આઠ રમ જણાવેલા છે
- ૫ મમ્મટકૃત કાવ્યપ્રકાશમા ભરતનાટ્યશાસ્ત્રમા કહેલા આઠ રમો જણાવીને નવમો ગાન્ત રમ પણ જણાવ્યો છે મમ્મટ કાવ્યપ્રકાશના પ્રથમ પદમા નવરસગચિરા ગણ લખ્યો છે એટલે મમ્મટને નવ રમ અભિપ્રેત છે જ નૃત્યારટાસ્યકરુણા રૌદ્રવીરમયાનકા । વીમત્તાદ્વુત્તશાન્તાશ્ચ નવ નાટ્યે રસા સ્મૃતા ॥ (ઉદ્ભટાચાર્યકૃત કાવ્યાલકારગારમત્ર, અર્ચુર્વ વર્ગ) શ્રીહરિમયદાચાર્યકૃત કાવ્યાનુશાસનના ખીન અધ્યાયના ખીન સૂત્રમા પ્રત્યુત નવ રમ જણાવ્યા છે શૃંગારવીરકરુણા હાસ્યાદ્વુત્તમયાનકા । રૌદ્રવીરમત્સશાન્તાશ્ચ નવતે નિશ્ચિતા વૃષ્ટે ॥ (વાગ્ભટાલકાર પદ્મિનિદ્ર ૫ શ્લોક ૩) રમગણાધરમા પ્રત્યુત નવ રમ જણાવ્યા છે, ઉપરાંત, ભરતનાટ્યશાસ્ત્રમા નવમો ગાન્ત રમ નથી લીધો તેનું મગાધાન પણ આ પ્રમાણે કર્યું છે—ગાન્તમ્ય ગમસાધ્યત્વાજટે ચ તદસમ્ભવાત્ । અષ્ટાવેષ રસા નાટ્યે ન ગાન્તરત્તત્ર યુજ્યતે ॥
- ૬ શૃંગારવીરકરુણા વીમત્સમયાનકાદ્વુત્ત હાસ્ય । રૌદ્ર ગાન્ત પ્રેયાનિતિ મન્તવ્યા રસા સર્વે ॥ (રુદ્રટકત કાવ્યાલકાર અં ૧૨ આર્થ ૩) આહી પ્રત્યુત દશ રમનું પૃથક્ પૃથક્ વ્યાખ્યાન કરતા દશમા પ્રેયાન રમનું વ્યાખ્યાન આ પ્રમાણે કર્યું છે—સ્નેહપ્રકૃતિ પ્રેયાન્ સદ્ગતગીર્થનાલ્કો ભવતિ । સ્નેહસ્તુ સાહચર્યાત્ પ્રકૃતેરુપચારસમ્બન્ધાત્ ॥ નિર્વ્યાજમનેવૃત્તિ સનર્મસદ્ગાવેષશલ્યાપા । અન્યોન્ય પ્રતિ સુહૃદોર્વ્યવહારોડય મતરત્તત્ર ॥ પ્રસન્નિપ્રમદાશુ મુરિનગ્ધસ્ફારલોચનાલોક । આર્દ્રાન્ત કરણતયા સ્નેહપદે ભવતિ સર્વત્ર ॥ રુદ્રદીય કાવ્યાલકાર અં ૧૬ આર્થ ૧૭-૧૯

સૂત્રમા નામિક, નૈપાતિક, આખ્યાતિક, ઔપસર્ગિક અને મિશ્ર—આ પાંચ પ્રકારના નામ અને તેના ઉદાહરણ છે, ૨૬૧મા સૂત્રમા પ્રથમા વિલક્ષિતથી આમત્રણી (સંયોધન) વિલક્ષિત પર્યંત આઠ વિલક્ષિતઓ ઉદાહરણ સહિત જણાવેલી છે, ૨૯૪મા સૂત્રમા ૬-૬, બહુવ્રીહિ, કર્મધારય, દ્વિગુ, તત્પુરુષ, અવ્યયીભાવ અને એકશેષ એમ સાત સમાસ જણાવ્યા છે; ૩૦૨મા સૂત્રમા તદ્વિતનામના આ પ્રમાણે આઠ પ્રકાર જણાવ્યા છે—કર્મનામ, ગિત્યનામ, શ્લોકનામ, સયોગનામ, સમીપનામ, સંયૂથનામ, ऐश्वर्यનામ, અને અપત્યનામ તથા ૩૦૩ થી ૩૧૧મા સૂત્ર સુધીના સૂત્રોમા આ આઠ નામોનો વિસ્તૃત પરિચય પણ છે વ્યાકરણશાસ્ત્રના સશોધક અભ્યામીઓને આ હકીકત ઉપયોગી થશે

પ્રાચીન જૈન-અજૈન ગ્રંથોમાં અનેક શબ્દોના રસપ્રદ નિરુક્તો મળે છે તેમ અહીં પણ મહિષ, ધ્રમર, મુસલ, કપિત્થ, ચિક્ષલ્હ, ડલ્ક અને મેસલ—આ શબ્દોના નિરુક્ત મળે છે, જુઓ અનુયોગદ્વારનું ૩૧૨ મુ સૂત્ર નિરુક્ત કરવાની શૈલી પ્રાચીનતમ સમયમા વ્યાપકરીતે વિસ્તરી હતી તેનું એક ઉદાહરણ પ્રસ્તુત અથમા પણ છે તે જણાવવા પૂરતી આ નોંધ લીધી છે

સામુદ્રિક

સામુદ્રિક વિષય સાથે સંબંધિત હકીકત પણ અહીં આ પ્રમાણે મળે છે પોતાના ૧૦૮ આગળ પ્રમાણ માપવાળા, શખાદિ ચિહ્નો વાળા તથા મપ, તિલ આદિ વ્યજનવાળા પુરુષો ક્ષમાદિ ગુણો વાળા ઉત્તમ કુળમા જન્મેલા અને ઉત્તમ પુરુષો હોય છે પોતાના ૧૦૪ આગળની ઊંચાઈવાળા મધ્યમ પુરુષો હોય છે અને પોતાના ૯૬ આગળની ઊંચાઈવાળા અધમ પુરુષો હોય છે પોતાના ૧૦૮ આગળના માપથી હીનાધિક માપવાળા તેમ જ સ્વર, સત્ત્વ અને રૂપથી હીન પુરુષો ઉત્તમ પુરુષોના દાસ અને છે આ ઉપરાંત માનયુક્ત અને ઉન્માનયુક્ત^૭ પુરુષને પણ જણાવ્યો છે જુઓ અનુયોગદ્વારનું ૩૩૪મું સૂત્ર

નિમિત્ત

આકાશદર્શન અને નક્ષત્રાદિના પ્રશસ્ત ઉત્પાતોના આધારે સુવૃષ્ટિ અને અપ્રશસ્ત ઉત્પાતોના આધારે કુવૃષ્ટિનો નિર્ણય થઈ શકતો, તેનો ઉલ્લેખ અનુયોગદ્વારસૂત્રમા પણ મળે છે સુવૃષ્ટિ માટે જુઓ ૪૫૩ મુ સૂત્ર અને કુવૃષ્ટિ માટે જુઓ ૪૫૪ મુ અને ૪૫૭ મુ સૂત્ર તથા ૫૦ ૧૭૭ ટિ. ૨. આ હકીકતને એક પ્રકારના નિમિત્તજ્ઞાનના ઉલ્લેખ રૂપે ગણી શકાય

સુભાષિત :

‘પડતા કે દુઃખી થતા માણસને હસવો ન જોઈએ’—આ કથનનું ગ્રેરક એક સુભાષિત પદ્ય આજે પણ ગુજરાતમા આ પ્રમાણે પ્રચલિત છે—

“ પીપલપાન ખરતા હસતી કુપલિયા । મુઝ વીતી તુઝ વીતશે ધીરી બાપુડિયા ॥ ”

આ સુભાષિતનું મૂળ અનુયોગદ્વારના સૂ. ૪૯૨ [૪] મા આ પ્રમાણે મળે છે—

परिजूरियपेरत चलतवैट पडत निच्छीर । पत्त वसणपत्त कालपत्त मणइ गाह ॥

जह तुम्मे तह अम्हे तुम्मे वि य होहिहा जहा अम्हे । अपाहेति पडत पडुयपत्त किसलयाण ॥

અર્થાત—જેનો પર્યંતભાગ જીર્ણ થયો છે, જેનું ખીટકું ચલાયમાન—ક્ષીણપ્રાય થયું છે, જેનો રસ

ક્ષીણ થઈ ગયો છે અને તેથી જ જેને વૃદ્ધના વિયોગનું સકટ આવ્યું છે, એવું વિનાશ પામતું અને પડી રહેલું પાકું પાંદુ કાણું પત્રોના અકુરાને આ પ્રમાણે કહે છે—અત્યારે તમે જો તેવા અમે હતા અને અત્યારે અમે છીએ તેવા તમે થવાનાં છો. આહી જણાવેલી પ્રત્યુત્તર જે ગાથાઓ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની નિર્ધુક્તિમા પણ મળે છે (શુઓ ઉં નિં ગાં ૩૦૭-૮) ઉત્તરાધ્યયન-નિર્ધુક્તિમા પ્રસ્તુત પહેલી ગાથામા પાદભેદ છે, જ્યારે બીજી ગાથા અક્ષરશઃ મળતી છે. ઉત્તરાધ્યયનનિર્ધુક્તિની રચના અનુયોગદ્વારસૂત્રના પહેલા થયેલી છે ઉત્તરોત્તર વિવિધ ભાષાઓમાં સચવાયેલા આપણાં મુલાપિતો ઘણા પ્રાચીન સમયની પરપગના છે તે પ્રસ્તુત ઉદાહરણ ઉપરથી સમજી શકાશે

પ્રાકૃત શબ્દો

પ્રત્યુત્તર અથવા બે-ત્રણ શબ્દો પણ અલ્પપરિચિત મળ્યા છે, તે આ પ્રમાણે કાચ (દે૦) - કાચવલ્લન કરનાર (અનુયોગદ્વાર સૂં ૮૦, ૫૦ ૭૩) સહુ (દે૦) સાહુ, પત્નીનો બનેલી (અનુયોગ-દ્વાર સૂં ૩૦૬, ૫૦ ૧૩૧) આ જે શબ્દો પાઠ્યસદ્મહાણુવોમા લેવાયા નથી તથા નદિસૂત્રમાં એક સ્થળે પરિચ્છાગ - પરિત્યાગના પાદભેદમા પરિમોગ શબ્દ મળ્યો છે, પ્રત્યુત્તર પરિમોગ શબ્દનું પણ પરિત્યાગ અર્થમા વ્યાખ્યાન મળે છે શુઓ ૫૦ ૩૮ ટિં ૧૫ પાઠ્યસદ્મહાણુવો અને તેને અનુસરીને પ્રકાશિત થયેલા જે કોઈ શબ્દકોશ છે તેમા ‘અવલોકિત, નિરીક્ષિત’ અર્થમા વહિઅ શબ્દ લેવાયો છે અને તેના સ્થાનનિર્દેશમા અનુયોગદ્વારસૂત્ર અથવા ઉપાસકદશાગસૂત્રને જણાવવામા આવ્યું છે આ સમ્બંધમા પ્રત્યુત્તર વહિઅ શબ્દ લેખકના દોષથી બનેલો હોઈને ખોટો શબ્દ છે. અમારા પ્રત્યુત્તર સપાદનમા અમે વહિઅ શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. શુઓ અનુયોગદ્વારનું સૂં ૫૦ (૫૦ ૬૮). આ સમ્બંધમાં અમે પ્રાચીન પ્રતિનુ પ્રમાણ જણાવીને વિશેષ અર્થાં પણ કરી છે

ગ્રંથપ્રમાણગણના

મોટા ભાગના પ્રાચીન ગ્રંથોમાં તે તે ગ્રંથનું પ્રમાણ જણાવવા માટે ગ્રંથાગ્રમ્ લખીને તે તે ગ્રંથનું કુલ શ્લોકપ્રમાણ જણાવવામા આવ્યું છે અહીં અનુયોગદ્વારસૂત્ર પૂર્ણ થયા પછી જે જે પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ આવે છે તેમાની પહેલી ગાથામા અનુયોગદ્વારસૂત્રનું પ્રમાણ કુલ ૧૬૦૪ ગાથાઓ છે એમ જણાવ્યું છે. આથી જાણી શકાય છે કે ગાહમ્ - ગાથાગ્રમ્ લખીને ગ્રંથનું કુલ ગાથાપ્રમાણ જણાવવાની પદ્ધતિ પણ પ્રાચીન સમયમા હતી આમ છતાં એટલું તો ચોક્કસ છે કે ગ્રંથાગ્રમ્ લખીને જેનું કુલ શ્લોકપ્રમાણ જણાવવામા આવ્યું હોય તેવા ગ્રંથો વિપુલ પ્રમાણમા મળે છે, જ્યારે ગાહમ્ લખીને ગ્રંથપ્રમાણ જણાવેલું હોય તેવા ગ્રંથો ક્વચિત્ જ મળે છે અને જે મળે છે તે ગ્રંથ કેવળ આર્યાજ્ઞમા રચાયેલા છે અનુયોગદ્વારસૂત્ર જેવા ગદ્ય-પદ્ધાત્મક ગ્રંથોનું પ્રમાણ ગાથાગ્રંથી જણાવાયું હોય તેવો ગ્રંથ પ્રસ્તુત અનુયોગદ્વારસૂત્ર સિવાય જવલ્લે જ હશે જે જે ગ્રંથોના અંતમા ગ્રંથાગ્રમ્ કે ગાથાગ્ર લખીને ગ્રંથપ્રમાણ જણાવવામા આવેલું છે તે કોઈ વાર તે તે ગ્રંથના કર્તાએ લખેલું હોય છે, જ્યારે મોટાભાગના ગ્રંથોમા તે તે ગ્રંથની નકલ કરનાર લેખકોએ અથવા અન્ય વાચક વિદ્વાનોએ લખેલું હોય છે અહીં ઉપયુક્ત પ્રતિઓ પૈકીની વાં સરક પ્રતિમા કુલ ૧૬૦૪ ગાથા ની સખ્યા અંકમા જણાવ્યા પછી ગ્રંથાગ્ર શ્લોક ૨૦૦૦ લખેલું (શુઓ ૫૦ ૨૦૫ ટિં ૮ મા વાં પ્રતિનો પાઠ) હોવાથી તેના લેખકને એક ગાથાના સવાશ્લોકની ગણતરી અભિપ્રેત છે એમ જાણી શકાય છે આ જે પ્રકાર અને તે સિવાય પણ ઘણી રીતે ગ્રંથને લગતી વિવિધ સખ્યાઓનાં નામ અહીં આ પ્રમાણે મળે છે—પર્યવસખ્યા, અક્ષરસખ્યા, સંઘાતસખ્યા, પદસખ્યા, પાદસખ્યા,

ગાથાસખ્યા, શ્લોકસખ્યા, વેદસખ્યા, નિર્યુક્તિસખ્યા, અનુયોગદ્વારસખ્યા, ઉદ્દેશકસખ્યા, અધ્યયન-સખ્યા, શ્રુતમ્બધસખ્યા અને અગસખ્યા જુઓ અનુયોગદ્વારનું ૪૯૪ મુ સૂત્ર નદિસૂત્રના ૮૭ મા સૂત્રથી ૯૭ મા સૂત્રસુધીના ૧૧ મૂત્રોમા તથા ૧૧૪ મા સૂત્રમા ઉક્ત સખ્યાઓનો ઉલ્લેખ મળે છે

જૈન ધર્મગુરુઓ :

શ્રમણ-નિર્ગન્થોમા પદસ્થોના-વિશિષ્ટપદ્ધતિધારકોના નામ આ પ્રમાણે મળે છે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્યવિર, પ્રવર્તક, ગણી, ગણધર અને ગણાવચ્છેદક આ પદસ્થ શ્રમણ ભગવંતો ન્યાયે તથા પ્રકારના સુયોગ્ય શિષ્ય કે શિષ્યા ઉપર પ્રસન્ન થતા ત્યારે તેમને શિષ્ય કે શિષ્યા, વસ્ત્ર, પાત્ર, પ્રતિગ્રહ-પાત્રવિશેષ, કબલ, પાદપુષ્પનક-પાદપ્રોષ્પનક વગેરે આપતા અથવા પાત્ર તથા અન્ય ઉપકરણસહિત શિષ્ય કે શિષ્યા આપતા જુઓ લઘુનદિસૂત્ર ૨૦ થી ૨૨ (૫૦ પર)

અજૈન ધર્મગુરુઓ .

સમૃદ્ધ મહાધિપતિ અજૈન આચાર્ય કે ઉપાધ્યાય કોઈ કારણસર કોઈના ઉપર પ્રસન્ન થતા ત્યારે અશ્વ, હાથી, ઊંટ, બળદ, ગર્દભ, ઘોડો-ટટ્ટુ, ઘેટુ, બકરુ, દાસ, દાસી, આસન, શયન, ઇત્ર, ચામર, ધ્વજ, મુકુટ, ચાદી, સોનુ, કામુ, વસ્ત્ર, મણિ, મોતી, શખ, શિલા, પરવાળા, વિવિધ રત્નો, મુખાભરણથી શોભિત હાથી, દર્પણ અને ચામરથી શોભિત અશ્વ, કઠાથી (આભૂષણવિશેષ) યુક્ત દાસ અને સર્વાલકારથી વિભૂષિત દાસી વગેરે બક્ષીસમા આપતા હતા જુઓ લઘુનદિસૂત્ર ૧૬ થી ૧૮ (૫૦ ૫૧)

અનુયોગદ્વારસૂત્રમા ૧ અજૈન ધર્મગુરુઓના વિવિધ પ્રકારોના નામ, ૨ તેમના પૃત્ય દેવતાઓના નામ, ૩ તેમની પૂજન વિધિની સામાન્ય રૂપરેખા અને ૪ તેમના નિલકર્મની સક્ષિપ્ત હકીકત આ પ્રમાણે મળે છે

૧ અજૈન ધર્મગુરુઓના વિવિધ પ્રકારોનાં નામ-અરક-ધાડપાડુ, ભિક્ષાચર અથવા ખાતા ખાતા ચાલવાના આચારવાળા હોય તે ચીરિક-માર્ગમા પડેલાં ચીથરાથી દેહ ટાકીને રહેનારા અથવા જેમનું બધું ઉપકરણ ચીથરામય હોય તે ચર્મખંડિક-આમડાથી દેહ ઢાકીને રહેનારા અથવા જેમનું બધું ઉપકરણ ચર્મમય હોય તે ભિક્ષોડ-કેવળ ભિક્ષાભોજી ગોદુગ્ધાદિના પણ લાગી અથવા બૌદ્ધભિક્ષુ ખાંડુરંગ-શરીરે ભગ્ન ચોળીને રહેનારા ગૌતમ-વિચિત્રરીતે પણ પટકીને ચાલવાની કળાવાળા તથા કોડીઓની માળાથી શોભાયમાન વૃષભ ઉપર બેસનારા તેમ જ કણભિક્ષા લેનારા ગોત્રતિક-ગાયના જેવી જીવનચર્યાવાળા-ગાયો ચાલે ત્યારે ચાલનારા, બેમે ત્યારે બેસનારા, અને ઊભી રહે ત્યારે ઊભા રહેનારા, તેમ જ ખાય ત્યારે તેની પેટે જ તૃણ-પત્ર-પુષ્પ-ફળ ખાનારા ગૃહધર્મ-ગૃહસ્થ ધર્મને જ શ્રેષ્ઠ માનીને તે મુજબ વર્તનારા ધર્મચિતક-યાજવલ્ક્ય ઋષિ આદિએ કરેલી ધર્મસહિતાઓનું ચિતન કરનારા અને તે મુજબ વર્તનારા અઘ્નિરુદ્ધ-દેવ, રાજા, માતા, પિતા આદિનો વિગેહ ન હોય તેવી રીતે વિનયશીલ આચારવાળા વિરુદ્ધ-પુણ્ય-પાપ, પરલોકાદિમા નહીં માનનારા અક્રિયાવાદી વૃદ્ધ-તાપસ અને શ્રાવક-બ્રાહ્મણ (જુઓ

૮ શ્રીવરાહમિહિરાચાર્યપ્રણીત બૃહલ્લતકના ૧૫ મા અધ્યાયના પ્રથમ પદમા આવતા વૃદ્ધ શબ્દની શ્રીઉત્પલ-લદ્દે (વિક્રમનો ૧૧ મો શતક) આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરી છે—“વૃદ્ધશ્રાવક-ગાપાલિક, વૃત્તમદ્મમયાત્ શ્રાવકશબ્દોડત્ર લુપ્તો દ્રષ્ટવ્ય । અત્ર વૃદ્ધશ્રાવકગ્રહણ મહેશ્વરાશ્રિતાનામ્ ।” બૃહલ્લતકના અનુત્ત પદમા આવતા આજીવક શબ્દની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—“આજીવકશ્ચ-અકરુણ્ઢી મિશ્નુ યતિર્ભવતિ । ...આજીવગ્રહણ ચ નારાયણાશ્રિતાનામ્ ।” બૃહલ્લતકના અનુત્ત પદમા આવતા નિર્ગન્થ શબ્દની વ્યાખ્યા ઉપરથી સમજાય છે કે તેઓ જ્વેતાબર નિર્ગન્થપરપરાથી અપરિચિત હશે

અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૨૧ મુ, પૃં ૬૩). આ ઉપરથી પ્રાચીન સમયના ધર્મગુરુઓના અનેક ભેદો અને આચારોનો સક્ષિપ્ત પરિચય મળે છે. પ્રસ્તુત ધર્મગુરુઓની ઓળખ અનુયોગદ્વારસૂત્રની ટ્રિણિ તથા બે વૃત્તિઓમાથી નોંધી છે.

૨ ઉપર જણાવેલા ચરકાદિ ધર્મગુરુઓના પૂજ્ય દેવોના નામ આ પ્રમાણે છે—ઇન્દ્ર, ઝન્દ-કાર્તિકેય, રુદ્ર-હર, શિવ-હરનો આકાશવિશેષ, વૈશ્રવણ-યક્ષનાયક, દેવ-સામાન્યદેવ, નાગ-ભુવનપતિદેવવિશેષ(નાગદેવતા), યક્ષ, ભૂત, મુકુન્દ-બલદેવ, આર્યા-પ્રશાન્તરૂપવાળી દુર્ગાદેવી, અને ક્રોધક્રિયા-મહિપવાહિની તથા મહિપમર્દિની દુર્ગાદેવી (જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૨૧, પૃં ૬૩) આ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે રુદ્રાદિ અન્ય દેવોની જેમ ઇન્દ્રપૂજા, ઝન્દપૂજા, બલદેવપૂજા, વૈશ્રવણપૂજા વગેરે દેવપૂજાઓ પ્રાચીન સમયમાં મુખ્યચલિત હતી. સચિત દેવોની ઓળખ અનુયોગદ્વારની મલનારીયા વૃત્તિમાંથી નોંધી છે

૩ ઉક્ત ચરકાદિ ધર્મગુરુઓની પૂજાવિધિની સામાન્ય રૂપરેખા આ પ્રમાણે મળે છે—છાણુ આદિથી ઉપલેપન કરતા ઓટલે ભૂમિશુદ્ધિ કરતા, પીછી વગેરેથી કચરો સાક કરતા, ગંધોદકાદિની વૃષ્ટિ કરતા, ધૂપપૂજા, પુષ્પપૂજા, મુગન્ધદ્રવ્યપૂજા કરતા તેમ જ ફલમાળાથી પૂજા કરતા (જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૨૧ મુ, પૃં ૬૩-૬૪)

૪ ઉક્ત ચરકાદિ ધર્મગુરુઓના નિત્યકર્મની સક્ષિપ્ત હકીકત આ પ્રમાણે મળે છે યજ-દેવતાની પૂજના સમયે યજ્ઞાન્વલિ, હોમ, જપ-મન્ત્રાદિપાઠ અને વૃષભગર્જિતના જેવો અવાજ કરતા, તથા તે તે અભીષ્ટ દેવને નમસ્કાર કરતા (જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૨૭ મુ, પૃં ૬૪) ઉક્ત પૂજાવિધિ અને નિત્ય કર્મની હકીકત તે તે ધર્મગુરુઓની આચારસહિતાનો આશી પાતળો ખ્યાલ આપે છે

અહીં વિવિધ ધર્મગુરુઓના મુખ્ય છ પ્રકાર આ પ્રમાણે મળે છે શ્રમણ, પડરગ, લિક્ષ્મ, કાપાલિક તાપસ અને પરિવ્રાજક જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૨૮૮ મુ (પૃં ૧૨૮)

જનનિવાસસ્થાન :

જનનિવાસસ્થાનના નામ આ પ્રમાણે મળે છે—ગ્રામ-ગામ, આહર-જે ભૂમિમા લોખ્ય વગેરેઉત્પન્ન થતુ હોય તે નગર-નગર ખેટ-જેની ચારે બાજુ ધૂળનો કોટ હોય તે. કર્ષાટ-કુતનગર મહંધ-જેની નજીકમા ગામ-નગરાદિ ન હોય તેવુ સ્થાન દ્રોણુસુખ-જલમાર્ગ અને સ્થલમાર્ગથી જોડાયેલુ પત્તન-જ્યાં વિવિધ દેશોની વસ્તુનો વહેવાર હોય તે આશ્રમ-તાપસ વગેરેના આશ્રમ. સંઘાહ-પુષ્કળ વસતીથી સમીર્ણ હોય તે ઋણિદેશ-પશુપાલન કરનારા ભરવાડ વગેરે રહેતા હોય તે જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૨૬૭ મુ (પૃં ૧૨૫) ગ્રામ આદિનો પરિચય અનુયોગદ્વાર સૂત્રની મલધારીયા વૃત્તિમાંથી નોંધ્યો છે

સામાજિક

સામાન્ય જનસમૂહની અપેક્ષાએ ઉપરના વર્ગની મુખ્ય વ્યક્તિઓના નામ આ પ્રમાણે મળે છે—રાજા-ચક્રવર્તી વામુદેવ બલદેવ મહામાડલિક ઈશ્વર-સામાન્ય માંડલિક, અમાલ્ય અથવા અણિમાદિ સિદ્ધિવાળો તલવર-પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ જેને માથાના પેચ ઉપર બાધવામા આવતો મુવર્ણપટ આપ્યો હોય તે માંડળિક-જેની આજુબાજુ ઓટલે નજીકમા કોઈ પણ ગામ કે નગર ન હોય તેવુ જનનિવાસસ્થાન મહંધ નામથી ઓળખાતુ; મહંધનો અધિપતિ માંડળિક

કૌટુંબિક-એકથી વધારે કુટુંબોનો મુખ્ય પુરુષ- ઇલ્ય-હાથીના કદ જેવડા દ્રવ્યરાશિનો સ્વામી શ્રેષ્ઠી-ગામ કે નગરનો શ્રેષ્ઠ પુરુષ સેનાપતિ-ચતુરંગ સેનાનો અધિપતિ સાર્થવાહ-ગણ્ય, ધાય, મેય અને પરિરઠેષ દ્રવ્યોને લઈને લાલ મેળવવા માટે જે પરદેશ જાય તે—જુઓ લઘુનદિસૂત્ર ૧૨મુ (૫૦ ૫૦) અને અનુયોગદ્વારનું ૨૦મુ સૂત્ર (૫૦ ૬૩) સાર્થવાહો પ્રાચીન સમયમા રાજમાન્ય, ખ્યાતનામ, દીન-અનાથજનવત્સલ તરીકે ઓળખાતા હતા લઘુનદિસૂત્રના ૧૨મા સૂત્રમા ઉપર જણાવેલા નામો ઉપરાંત સુવરાજ શબ્દ પણ વધારે છે પ્રસન્ન થયેલો રાજા પારિતોષિક આપે તેવી ચીજોમા અહીં જણાવ્યો તે સુવર્ણપટ્ટ પણ આપવામા આવતો અહીં જણાવેલા પ્રાચીનસમયની અગ્રગણ્ય વ્યક્તિઓના રાજા ઈશ્વર આદિ નામો જૈનાગમ સાહિત્યના અનેક ગ્રંથોમા મળી આવે છે અહીં રાજા આદિનો પરિચય અનુયોગદ્વારની ચૂર્ણિ અને ખે વૃત્તિઓમાથી નોંધ્યો છે

ઉપર જણાવેલા મુખ્ય પુરુષો કોઈના ઉપર પ્રસન્ન થતા ત્યારે પોતાની કક્ષા મુજબ ધનામ-બક્ષીસમા પહેલા જણાવેલી અશ્વાદિ વસ્તુઓ આપતા જુઓ લઘુનદિ સૂત્ર ૧૨ થી ૧૪

ઉક્ત મુખ્ય પુરુષો મુખધાવન અને દત્તપ્રક્ષાલન કરીને, માથાના કેશના આગળના ભાગમા કાસકો રાખીને, દૂર્વા અને સર્પપ માથા ઉપર નાખીને, દર્પણમા મુખ જોઈને, ધૂપથી વસ્ત્રોને વાસિત કરીને, છૂટા ફૂલ અને ફૂલમાળા મગ્તકાદિમા ધારણ કરીને, તાબૂલભક્ષણ કરીને, વસ્ત્રાદિ પહેરીને રાજકુલ, દેવકુલ, આરામ, ઉદ્યાન, સલા અને પ્રપા વગેરે સ્થાનોમા જતા એટલે કે સવારે ઊઠ્યા પછી રાજકુલાદિ સ્થાનોમાં જતી વખતે મુખ્યતથા અહીં જણાવેલી વિધિ જરૂરી મનાતી હતી તે હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે. ઉપરાંત, માથામા કાસકો રાખીને ફરનાર દેહાતી જન આજે પણ જોવા મળે છે, તેની આ પદ્ધતિ હજારો વર્ષ પહેલા આપણા સભ્ય વર્ગમા અવશ્ય કરણીય રૂપે પ્રચલિત હતી તે પણ સ્પષ્ટ થાય છે જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૨૦મુ (૫૦ ૬૩)

આજે આપણને વિચિત્ર લાગે તેવો રિવાજ પ્રાચીન સમયમા ભારતના કોઈપણ પ્રદેશમા પ્રચલિત હશે, તેને દર્શાવતુ વ્રીડનકે રસનું ઉદાહરણ અનુયોગદ્વારના ૨૬૨મા સૂત્રમા (ગા ૭૩, ૫ ૧૨૩) આવેલું છે આની વિગત આપવી અમને ઉચિત નથી લાગી તેથી અભ્યાસીઓએ પ્રસ્તુત સ્થાન જોઈ લેવું

અહીં હાસ્યરસના ઉદાહરણ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે—ભાભીઓ ઉધતા દિયરના મોંદે મેશ પણ ચોપડતી અને જગ્યા પછી આજુબાજુના તેવા પ્રકારના સ્વજનોને ખોલાવીને મશીમડિત મુખવાળા દિયરને ખતાવીને ઉપહાસ કરતી જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૨૬૨, ગા. ૭૭ (૫૦ ૧૨૩) આથી દિયર ભોજનધર્મના અનેક ઉપહાસોમા આ પ્રકાર પણ પ્રાચીન સમયમા પ્રચલિત હતો તે વસ્તુ સ્પષ્ટ થાય છે

જેને બાળકો જીવતા ન હોય તેવા મા-આપ પોતાનું બાળક દીર્ઘજીવી થાય તેવા આશયથી તેનું કચરો, મકત, અમથો આદિ નામ રાખતા હતા આ રીઠી આજે પણ વિદ્યમાન છે આવા પ્રકારના નામને પ્રાચીન સમયમા જીવિકાહેતુનામ કહેવામા આવતું આની નોંધ અહીં અનુયોગદ્વાર સૂત્રના ૨૯૦મા સૂત્રમા મળે છે, સાથે સાથે જીવિકાહેતુનામના ચાર ઉદાહરણો પણ આપ્યા છે તે આ પ્રમાણે—અવકરણ=અવકરક, ઉકુરુણ=ઉત્કરક, કજ્જવણ=કચ્ચવરક, અને સુપ્પણ=સૂર્પક

કૃત્તિકા, રોહિણી આદિ ૨૭ નક્ષત્રો અને અશ્વિ, પ્રભાવતિ આદિ ૨૮ દેવોના નામની પાછળ દત્ત, ધર્મ, શર્મ, દેવ, દાસ, મેન અને રક્ષિત જોડીને પણ માણસોના નામ પાડવામા આવતા; જેમ કે રોહિણિદત્ત, રોહિણિધર્મ, રોહિણિશર્મ, રોહિણિદેવ, રોહિણિદાસ, રોહિણિસેન, રોહિણિરક્ષિત,

અસિદ્ધ, અગ્નિધર્મ, વગેરે વગેરે જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૨૮૫-૮૬ (પૃ. ૧૨૭-૨૮) આવી જ રીતે ગણવાચક 'મહ' શબ્દની પાછળ દત્ત, ધર્મ આદિ જોડીને મહદત્ત, મહધર્મ વગેરે નામોનો વ્યવહાર પ્રાચીન સમયમા હતો જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૨૮૯ સુ (પૃ. ૧૨૮) અહીં એક વસ્તુ જાણી શકાય છે કે—જેમ વર્તમાનમા પ્રચલિત નામોના અતમા ચદ-ચદ, દાસ, લાલ વગેરે શબ્દ મુકવામા આવે છે જેમકે કેસરીચદ, નરોત્તમદાસ, અમૃતલાલ, તેમ પ્રાચીન સમયમા દત્ત, ધર્મ, શર્મ, દેવ, દાસ, સેન અને રક્ષિત અતવાળા વ્યક્તિનામ હીક હીક પ્રમાણમા પ્રચલિત હતા, આમાના દેવ અને શર્મઅતવાળા નામો વર્તમાનમા પણ કવચિત હોય છે સાધારણ રીતે નક્ષત્રોની નામાવલીનો પ્રારંભ અશ્વિની, ભરણી, કૃતિકા આદિથી થાય છે પણ અહીં (અનુ. સૂ. ૧૮૫ ગા. ૮૬ થી ૮૮, પૃ. ૧૨૭) કૃતિકાથી પ્રારંભ કરીને અતમા અશ્વિની ભરણી જાણુવ્યા છે

કર્મ વ્યવસાયને અનુસરીને વ્યવહૃત વિવિધ અટકોના નામ અહીં આ પ્રમાણે મળે છે દૌષિક-દોમી (કાપડિયા), સૌન્દિક-સતરિયા કાર્પાસિક-કપાસનો ધંધો કરનાર (કપાસી) સૂત્રવૈચારિક-ભાંડવૈચારિક-વિવિધ ભાંડોની લે વેચ કરનાર કૌલાલિક-માટીના વાસણ વેચનાર જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૦૩ (પૃ. ૧૩૧) આવી જ રીતે શિષ્ય-કળાના વ્યવસાયવર્ગની વિવિધ અટકો આ પ્રમાણે મળે છે—ચાન્દિક-વસ્ત્રસંબંધિત કળાવાળો તાંદ્રિક-તંત્રીવાદક તુલ્લવાચ-તૂલુવાનું કામ કરનાર તંતુવાચ-વસ્ત્ર વણવાનું કામ કરનાર (વણકર) પટ્ટકાર-વિશિષ્ટ વસ્ત્ર ળનાવવાની કળાવાળો દેઅહ ૧૦ વરુડ-ટોપલા-ટોપલી ગૂથનાર તથા નેતર વગેરેની ગુથણી કરનાર સુંજકાર-મુજના દોરડા ળનાવનાર કાષ્ટકાર-કાષ્ટસંબંધિત કળાવાળો છત્રકાર-છત્ર ળનાવનાર વર્ધકાર-ચામડાની વિવિધ ચીજો ળનાવનાર પુસ્તકાર-કાગળ ળનાવનાર અથવા પુસ્તક લખનાર (લહિયો). ચિત્રકાર-ચિતારો દંતકાર-હાથી વગેરે પ્રાણીઓના દાતની વિવિધ ચીજો ળનાવનાર લેખકાર-લેખકરનાર કોટ્ટિકાર-કડિયો ળોવારો વગેરે જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૦૪ (પૃ. ૧૩૧) અહીં જાણુવેલી અટકો તે તે કર્મ અને કળાવાળા વર્ગની ળોળખ રૂપે છે આ પૈકીની દોસી, સતરિયા, ચિતારો, કપાસી વગેરે અટકોનો વ્યવહાર તો મૂળશબ્દના પર્યાયરૂપે જ આજે પણ થાય છે, જ્યારે 'ચૂડકાર', 'દાતી' જેવી કોઈક અટકો અહીં જાણુવેલી 'દતકાર' જેવી અટકની સાથે ળોછુ વધતુ સામ્ય ધરાવતી પણ વ્યવહારમા છે કોઈક કોઈક અટક જાણી શકાતી નથી અને કેટલીકનો વ્યવહાર આજે અનુલવાતો નથી. આજની જેમ પ્રાચીન સમયમા પણ વિવિધ કલાવિદોના અને વિવિધ વ્યવસાયીઓના વિવિધ વર્ગો હતા પછી તે તે કલાવિદ અને વ્યવસાયી ભલેને ગમે તે જ્ઞાતિનો હોય આ વસ્તુ પ્રસ્તુત નોંધ ઉપરથી સમજી શકાશે.

પ્રાચીન સમયમા લોકવ્યવહારમાં શ્લાઘ્ય-પ્રશંસાપાત્ર નામો પૈકીના ત્રણ નામનો અહીં ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે મળે છે શ્રમણ, બ્રાહ્મણ અને સત્યાતિથિ કે સત્યતિથિ અથવા સર્વાતિથિ કે સર્વતિથિ આ ત્રણ નામ કોઈ એક વ્યક્તિના નથી પણ તથાપ્રકારના પ્રશંસિત વર્ગના નામ છે જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૦૫ (પૃ. ૧૩૧)

સવેતન કે અવેતન વિવિધ કલાવિદોના વર્ગોના નામ પણ અહીં હીક હીક પ્રમાણમા આ પ્રમાણે મળે છે નટ-નાટક કરનાર નર્તક-નૃત્ય કરનાર જહલ-દોરડા ઉપર પ્રયોગો

૬ મૂળ વંચાડિકનો અર્થ મમજી શકાતો નથી

૧૦ —'દેઅહ'નો અર્થ મમજી શકાતો નથી પ્રજાપનામૂત્રમા આ શબ્દના બદલે 'દેઅહ' શબ્દ આવે છે પ્રજાપનામૂત્રના કોઈપણ પ્રત્યયરૂપમા 'દેઅહ' શબ્દ નથી જુઓ શ્રીમહાવીર જૈન વિગ્રાલય તરફથી દુક મમયમા પ્રમિદ્ધ થનાર પળવણાસુત્ર મા સૂ. ૧૦૬ (પૃ. ૩૮)

કરનાર નટ મદલ—કુસ્તીખાજ મૌહિક—મુક્કાખાજથી સ્પર્ધા કરનાર મદલ વિડંબક—વિવિધ વેપ કરનાર વિદૂષક (ખહુરૂપી) કથક—કથાવાર્તા કરનાર પલવક—લાખા ખાડા દૂદનાર અથવા નદી-તળાવ તરનાર લાસક—રાસગાનાર અથવા ‘જય’ શબ્દ બોલનાર લાડ આખ્યાયક—ભાવિ શુભાશુભ કહેનાર હંખ—મોટા વાસ ઉપર ચઢીને વિવિધ પ્રયોગો કરનાર નટ મંખ—તે તે પ્રકારના ચિત્રપટો લઈને લોકોને દર્શન કરાવી આજીવિકા મેળવનાર તૂણાવાન્—તૂણા નામનું વાદ્ય વગાડનાર તુંખચીણિક—વીણાવાદક કાય—કાવડ વહેન કરનાર આગધ—મગલપાક જુઓ અનુયોગદ્વાર રૂ. ૮૦ મુ (૫૦ ૭૩) આ ઉપરથી આપણી નાચકલા, નર્તનકલા, દોરડા ઉપર વિવિધ પ્રયોગો કરવાની કળા, કુસ્તીની કળા, મુક્કાખાજથી સ્પર્ધા કરવાની કળા, વિદૂષક—ખહુરૂપીની કળા, લાણુ દૂદવાની કળા, તરવાની કળા, મોટા વાસ ઉપર ચઢીને વિવિધ પ્રયોગો કરવાની કળા, અને વીણાનિવાદવાદન કળા આદિ કળાઓ અનુયોગદ્વારસૂત્રકારના પહેલા પણુ ધણુ પ્રાચીન સમયથી વિકસેલી હતી તે જાણી શકાય છે ઉપરાંત, આજે જે ચોક—ચોપટમા ભારતાદિ કથાઓના આખ્યાન થાય છે અને ગેય કથાઓ દ્વારા પણ ઉપદેશ અપાય છે તે પ્રથા પણ ઉપર જણાવેલા કલાવિદો પૈકીના કથક અને લાસક શબ્દથી સમજી શકાય છે કે ખહુપ્રાચીન સમયની પરંપરા રૂપ છે પ્રસ્તુત સર્વભા આપેલા નટ આદિ નામોનો પરિચય અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા વૃત્તિમાથી નોંધ્યો છે

વિવિધ કળાઓ

તાલ અને તાલીના પાદડા તથા વસ્ત્ર ઉપર અથો લખાતા હતા તેનો ઉલ્લેખ અનુયોગદ્વારના ૩૯મા સૂત્ર (૫૦ ૬૭) માં મળે છે અહીં મૂલ શબ્દ પત્તય-પોત્યયલિહિય છે તેનો ચૂર્ણ અને ટીકામાં બે પ્રકારે અર્થ છે ૧ પત્ર એટલે તાલ—તાલીના પાદડા ઉપર લખેલું, આવા પત્રોના સમૂહને પુસ્તક કહેવામાં આવે છે, તેના ઉપર લખેલું ૨ તાલ—તાલીના પાદડા ઉપર લખેલું અને વસ્ત્ર ઉપર લખેલું આ નોંધ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તાડપત્ર અને વસ્ત્ર ઉપર લખવાની આપણી લેખન કળા જુગજૂની છે

તરેહ તરેહના સૂત્ર—સૂતર એટલે વસ્ત્ર વણવાના ઉપયોગમાં આવતા તાણા વાણાના તતુ અને તદનુસારે તરેહ તરેહના વસ્ત્રોની માહિતી પણ અહીં ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં આ પ્રમાણે મળે છે—સૂત્ર—સૂતરના (તદનુસારે વસ્ત્રના પણ) પાંચ પ્રકાર છે ૧ અડજ, ૨ ખોંડજ, ૩ કીટજ, ૪ વાલજ, અને ૫ વલ્કજ

૧ અડજ—હસગર્ભાદિને અડજ કહે છે હસ એ અતુરિદ્રિય જીવવિશેષ છે તેનો ગર્ભ તે કોસિકાર—કોરીટો તેમાથી ઉત્પન્ન થયેલા તતુને હસગર્ભ કહે છે ‘પચેદ્રિય હંસપક્ષીના ગર્ભમાથી લીધેલા તતુને હસગર્ભ કહે છે’ તેવો પણ કેટલાકનો મત છે.

૨ ખોંડજ—કપાસમાથી બનાવેલો તતુ—૩૫ સૂતર

૩ કીટજ—આના પાંચ પ્રકાર છે ૧ પટ્ટ, ૨ મલય, ૩ અશુક, ૪ ચીનાશુક અને ૫ કૃમિરાગ જે જગલમા અમુક પ્રકારના પતંગ કીટની ઉત્પત્તિ થતી હોય, તે જગલમા માસાદિના ટગલા વ્યવસ્થિત રીતે પાથરીને ફરવામાં આવતા અને તે ટગલામાં ચારે બાજુ અતંગે અતરે નીચાઉંચા ખીલા ઊભા ફરવામાં આવતા ત્યારબાદ વનાતરમાં ફરતા ફરતા પતંગ કીટો—ઊડી શકે તેવા કીડા—માસાદિના લક્ષણ માટે આવતા અને તે ટગલામાં ચારે તરફ લાળ મુકતા મુકતા ફરતા જેથી તેમની લાળ ઊભા ફરેલા ખીલાઓમાં ગોંધાઈ જતી આ લાળના તતુઓ વસ્ત્ર બનાવવા માટે

કાળજીપૂર્વક ભેગા કરી લેવામા આવતા, પ્રસ્તુત લાળતતુઓને પદ્મસૂત્ર કહેવામા આવતુ અને તેમાથી બનેલુ વસ્ત્ર પદ્મ કહેવાતુ ઉક્ત ક્રમ પ્રમાણે મલય દેશમાથી મેળવાતા લાળતતુઓને મલયસૂત્ર કહેવાતુ અને તેમાથી બનેલુ વસ્ત્ર મલય કહેવાતુ ચીન દેશ સિવાયના અમુક દેશોમાથી ઉક્ત વિધિ મુજબ મેળવાતા લાળતતુઓને અશુકસૂત્ર કહેવાતુ અને તેમાથી બનેલુ વસ્ત્ર અંશુક કહેવાતુ. ઉક્ત ક્રમ પ્રમાણે જ ચીન દેશમાથી મેળવાતા લાળતતુઓને ચીનાશુકસૂત્ર કહેતા અને તેમાથી બનેલુ વસ્ત્ર ચીનાંશુક કહેવાતુ પદ્મસૂત્ર, મલયસૂત્ર, અશુકસૂત્ર અને ચીનાશુકસૂત્રને એકત્રિત કરવાની વિધિ તો એક જ પ્રકારની છે, છતાં દેશવિશેષના પતંગડીટોના વૈવિધ્યથી તેમની લાળમા વૈવિધ્ય હોય, જેના આધારે તે તે લાળતતુઓથી બનેલા વસ્ત્રનુ આગવુ પ્રાધાન્ય હશે કોઈક પદાર્થનુ મિશ્રણ કરીને મનુષ્યાદિનુ રુધિર છિદ્રવાળા ભાજન સપુટમા રાખવામા આવતુ, તેમા ઘણા કૃમિઓ ઉત્પન્ન થતા, આ કૃમિઓ હવા મેળવવા માટે ભાજનસપુટના છિદ્રોદ્વારા બહાર નીકળીને આજુબાજુ ફરતા ફરતા જે લાળ મુકતા તે લાળતતુને કૃમિરાગસૂત્ર કહેવાતુ આ કૃમિઓ રુધિરમાથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી તેમનો રંગ પણ રુધિર જેવો જ હોય તે સ્વાભાવિક છે, અને તેથી જ તેમના લાળતતુઓનો વર્ણ પણ રુધિર જેવો હોય જ. આ કૃમિરાગસૂત્રમાથી બનેલુ વસ્ત્ર કૃમિરાગ કહેવાતુ આ બાબતમા કેટલાકનો મત આ પ્રમાણે છે—ઉપર જણાવેલા ક્રમપ્રમાણે ભાજનસપુટમા જ્યારે કૃમિઓ ઉત્પન્ન થતા ત્યારે કૃમિસહિત રુધિરને મસળીને કેવળ રસ લેવામા આવતો અને તે રસમા જે પદ્મસૂત્ર રંગવામા આવતુ તેને કૃમિરાગસૂત્ર કહેવામા આવતુ

૪. વાલજ—પ્રાણીઓના વાળમાથી બનાવવામા આવતા સૂતરને વાલજમૂત્ર કહેવામા આવતુ તેના પાંચ પ્રકાર છે ૧ ઔર્ણિક સૂત્ર, ૨ ઔષ્ટ્રિક સૂત્ર, ૩ મૃગલોમિક સૂત્ર, ૪ કૌતવ સૂત્ર, અને ૫ કિટ્વિસ સૂત્ર ઘેટાના બિનમાથી બનાવેલુ ઔર્ણિક સૂત્ર. બટના વાળમાથી બનાવેલુ ઔષ્ટ્રિકમૂત્ર. કદમા મૃગથી નાના અને મોટા પૂછાવાળા અરણ્યપ્રાણીઓના વાળમાથી બનાવેલુ મૃગલોમિકસૂત્ર. ઉદરના વાળમાથી બનાવેલુ કૌતવસૂત્ર. ૫ અને આ ચાર પ્રકારના સૂતર બનાવતાં પ્રત્યેક પ્રકારના સૂતરના જે જે અવશિષ્ટ વાળ (ફૂટા જેવુ) રહ્યા હોય તેમાથી બનાવેલુ કિટ્વિસસૂત્ર કહેવાતુ, અથવા શ્વાન આદિના વાળમાથી બનાવેલુ હોય તેને પણ કિટ્વિસમૂત્ર કહેવામા આવતુ

૫. વલ્કજ—વનસ્પતિની છાલમાથી બનાવેલુ હોય તે વલ્કજસૂત્ર કહેવાતુ શણ વગેરેના તતુઓને વલ્કજસૂત્ર કહી શકાય

ઉપર જણાવેલા સૂતરના ભેદ અને પ્રભેદો ઉપરથી પ્રાચીન સમયના વિધિવિધ વસ્ત્રનિર્માણનો ઠીક ઠીક પરિચય મળે છે આ હકીકત અનુયોગદ્વારના ૪૦થી ૪૫ સુધીના સૂત્રોમા (૫૦ ૬૭) વર્ણવાયેલી છે ઉક્ત સૂતરના પ્રકારોનો પરિચય અનુયોગદ્વાર સૂત્રની ચૂર્ણિ અને બે વૃત્તિઓમાથી લીધો છે

અથ્થ, હસ્તિ, આદિ ચતુષ્પદ પ્રાણીઓને કેળવવાની કળાનો માત્ર ઉલ્લેખ અહીં મળે છે. જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૮૧મુ તથા ૭૩મા પૃષ્ઠની પહેલી દિગ્ગણી

આમ્રવૃક્ષ, આમલકવૃક્ષ, આદિ વૃક્ષોને ઉછેરવાની પ્રક્રિયાનો માત્ર ઉલ્લેખ અનુયોગદ્વારના ૮૨ મા સૂત્રમા મળે છે તથા આમ્રાદિ વૃક્ષોનો ઉછેર અને તેનુ વર્ધન કરવાની તેમ જ આમ્રાદિના ફળોને કોદરા અને ઘાસ વગેરેમા પકવવાની પ્રક્રિયાની નોંધ પણ મળે છે જુઓ ૫૦ ૭૩ દિ. ૧.

ખાડ, ગોળ અને સાકરને વધુ મિષ્ટ બનાવવાની પ્રક્રિયાનો માત્ર ઉલ્લેખ અનુયોગદ્વારના ૮૩ મા સૂત્રમા મળે છે તથા ગોળ વગેરે દ્રવ્યોને અસિતાપથી વધુ મિષ્ટ બનાવવાની અને ક્ષારાદિના સયોગે ગુણદિનો નાશ થવાની હકીકત પણ મળે છે. જુઓ ૫૦ ૭૩ દિ. ૧

નટ, નર્તક, મહલ આદિને આહારમા ઘી વગેરે ગ્રિન્ધ્યદ્રવ્યો આપીને વિશેષ સુરૂપ બનાવવામા આવતા તેની, તથા તેમના કાન, સ્કંધ વગેરેને વધારવાની પ્રક્રિયાના ઉલ્લેખની હકીકત પણ મળે છે જુઓ પૃં ૭૩ પિં ૧

હલ, કુલિક વગેરેથી ક્ષેત્ર-ખેતરને ખેડીને કેળવવાની તથા ખેતરમા હાથીનાં મળ-મત્ર પડવાથી તે ભૂમિમા પાક બગડે છે તેની નોંધ મળે છે જુઓ અનુયોગદ્વાર મૂં ૮૫ મુ તથા પૃં ૭૩ પિં ૧

ઘડી વગેરેથી સમયનુ માન લેવાની પ્રક્રિયાની નોંધ પણ અહી મળે છે જુઓ અનુયોગદ્વાર મૂં ૮૬ મુ

દ્રવ્યમાન—ધાન્ય-રસ આદિનાં વિવિધ માન વગેરે

ધાન્ય ભરવાના સાધનો તથા ધાન્ય માપવાના માન-માપના નામ પણ અહી ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં મળે છે ધાન્ય ભરવાના સાધનોનાં પાંચ નામ આ પ્રમાણે છે ૧ મુત્તોલી (પ્રાં)-મુક્તોલી (સં) આ શબ્દની વ્યાખ્યામાં મલધારીયા ટીકામા માત્ર 'મોટા' શબ્દ લખ્યો છે આથી એમ સમજવું જોઈ કે વિક્રમના બારમા શતકમા 'મોટા' નામનું સાધન ધાન્ય ભરવાના ઉપયોગમા આવતું હશે મોટલી (ગું) અને મોટરી (હિં) આ બે શબ્દોનું પ્રાચીન રૂપ પ્રગ્તુત 'મોટા' થી બળ્હી શકાય છે ૨ મુરવ-નીચે અને ઉપર સાકડી અને મધ્યમા જરા પહોળી કોઠી ૩ કહુર-ગાડા ઉપર અનાજ ભરવા માટે આજે ગુજરાતીમા જેને 'બકરો' કે 'પાજરી' કહે છે તેવા જ પ્રકારનું પ્રાચીન સમયનું સાધન, ગાડાના છિદ્રોમા ઊભી લાકડીઓ રાખીને તેની ચારે બાજુ સાંઠીઓ કે શણની દોરી વગેરેને અનાજના કણ નીકળી ન જાય તેમ ગૂંથીને કાળજીપૂર્વક બાધવામા આવતી આ સાધનને કહુર કહેવામા આવતું, મલધારીયા ટીકામા આને દક્ષિણક પણ કહ્યું છે એટલે વિક્રમના બારમા શતકમા બકડાના અર્થમા દક્ષિણક શબ્દ સુપરિચિત હશે ૪ અલિન્દક-મોટું કુડું ૫ અપચારિ-વધારે લાખો કોઠો જુઓ અનુયોગદ્વાર મૂં ૩૧૮ મુ (પૃં ૧૩૩) મુત્તોલી આદિ શબ્દોનો પરિચય અનુયોગદ્વારસૂત્રની ચૂલિ અને બે વૃત્તિઓમાથી નોંધ્યો છે

ધાન્યનું પ્રમાણ નિશ્ચિત કરવા માટેના માન-માપના ૧૧ નામ આ પ્રમાણે મળે છે ૧ અસતિ-હથેળીના તળિયામા સમાય તેટલું પ્રમાણ ૨ પ્રસૂતિ-બે અસતિ ની એક પ્રસૂતિ થાય છે ૩ સેતિકા-બે પ્રસૂતિની એક સેતિકા થાય છે, આ સેતિકા નામનું ધાન્યમાન મગધ પ્રદેશમાં પ્રચલિત હતું તેમ અનુયોગદ્વારની હરિભદ્રીયા તથા મલધારીયા વૃત્તિમા જણાવ્યું છે ૪ કુહવ-ચાર સેતિકાનો એક કુહવ થાય છે ૫ પ્રસ્થ-ચાર કુહવનો એક પ્રસ્થ થાય છે ૬ આટક-ચાર પ્રસ્થનો એક આટક થાય છે ૭ દ્રોણ-ચાર આટકનો એક દ્રોણ થાય છે ૮ જવન્યકુમ્મ-૬૦ આટકનો એક જવન્ય કુલ થાય છે ૯ મધ્યમકુમ્મ-૮૦ આટકનો એક મધ્યમ કુલ થાય છે ૧૦ ઉત્કૃષ્ઠકુમ્મ-૧૦૦ આટકનો એક ઉત્કૃષ્ઠકુલ થાય છે ૧૧ વાહ-૮૦૦ આટકનો એક વાહ થાય છે જુઓ અનુયોગદ્વાર મૂં ૩૧૮ મુ (પૃં ૧૩૩) અસતિ આદિ શબ્દોનો પરિચય અનુયોગદ્વારની મલધારીયા વૃત્તિમાથી નોંધ્યો છે, ચૂલિ અને હરિભદ્રીયા વૃત્તિમા પણ સહિત વ્યાખ્યા છે.

રસદ્રવ્ય-પ્રવાહીપદાર્થ-ભરવા માટેના સાધનોના નામ આ પ્રમાણે છે વારક-નાનો ધડો કે નાનો કળશ ઘટક-ધડો કરક-કરવો ગર્ગરી-ગાગર દત્તિક-કુપો, કુપી વગેરે ચામડાની વસ્તુ કરોહિ-ખૂબ જ વિશાલ મુખવાળી કુડી કુણિકા-કુડી, કુડું, કમડલ વગેરે જુઓ અનુયોગદ્વાર મૂં ૩૨૧ મુ (પૃં ૧૩૩) વારક આદિ શબ્દોનો પરિચય અનુયોગદ્વારસૂત્રની મલધારીયા વૃત્તિમાથી નોંધ્યો છે

આ અને આ પ્રકારના અન્ય પાત્રોમા ભરવામા આવતા રસદ્રવ્યોનુ પ્રમાણ નક્કી કરવા માટેનાં માન-માપના નામ આ પ્રમાણે છે ચાર પળીની એક ચતુષ્પદિકા આઠ પળીની એક દ્વાત્રિશિકા. સોળ પળીની એક પોઢશિકા. બત્રીસ પળીની એક અષ્ટભાગિકા ચોસઠ પળીની એક ચતુર્ભાગિકા એકસો અઢાવીસ પળીની એક અર્ધમાળી બસો જમ્પન પળીની એક માળી. જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૨૦ સુ (૫૦ ૧૩૩)

ઉન્માનપ્રમાણ

પત્ર, અગર, તગર, કળ, કટ્ટ, ખાડ, ગોળ, સાકર વગેરે વસ્તુઓનુ પ્રમાણ નિશ્ચિત કરવા માટેના માનવિશેષને ઉન્માનપ્રમાણ કહેવામાં આવે છે. ઉન્માન પ્રમાણનાં માન-માપના સાત નામ આ પ્રમાણે મળે છે (૧) પલનો આઠમો ભાગ અર્ધકર્પ. (૨) પલનો ચોથો ભાગ કર્પ. (૩) પલનો અર્ધભાગ અર્ધપલ (૪) પલ (૫) એકસો પાંચ પલની એક તુલા. (૬) ૧૦ તુલાનો એક અર્ધમાર, (૭) અને ૨૦ તુલાનો એક માર જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૨૨-૨૩ (૫૦ ૧૩૪)

અહી જણાવેલા ઉન્માનપ્રમાણોમાં એક સો પાંચ પલની તુલા જણાવેલી હોવા છતાં ઘણા પ્રાચીન સમયથી લોકવ્યવહારમા એક સો પલની તુલા દીક દીક રીતે પ્રચલિત હતી આ વસ્તુ નીચેના અવતરણોથી સમજાશે—

“પલશતિકા તુલા, વિંશતિસ્તુલા મારઃ । [ ]” इति परिमापितत्वात् ।

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા (ભાવનગર) દ્વારા પ્રકાશિત શ્રીસિદ્ધસરિગણિવાદિક્ષમાશ્રમણવિરચિત દ્વાદશારનયચક્રવર્તિ ૫૦ ૩૦૩ પક્ષિત ૯

તુલા સ્ત્રિયાં પલશતં, મારઃ સ્યાદ્વિંશતિસ્તુલાઃ ।

અમરકોશ-વૈશ્યવર્ગ શ્લો ૮૭

તુલા પલશતં, તાસા વિંશત્યા માર આચિતઃ ।

આ શ્રી હેમચન્દ્રસરિકૃત અભિધાનચિતામણિ કાંડ ૩ શ્લો. ૫૪૯

એક સો પાંચ પલની એક તુલા આ માન પણ અનુયોગદ્વારસૂત્રકારના સમયમા કોઈને કોઈ પ્રદેશમા પ્રચલિત હતુ એમ જાણી શકાય છે.

અવમાનપ્રમાણ :

કૃપ, પ્રાસાદપીઠ, કાથાદિ, કટ, પટ, ભીત અને ભીત વગેરેના પરિધિનું પ્રમાણ નિશ્ચિત કરવા માટેના માનવિશેષને અવમાન પ્રમાણ કહેવામા આવે છે. અવમાન પ્રમાણના માન-માપના આઠ નામ આ પ્રમાણે મળે છે

૧ હસ્ત-૨૪ અંગુલ પ્રમાણ, ૨ દડ, ૩ ઘનુષ, ૪ યુગ, ૫ નાલિકા, ૬. અક્ષ, ૭. મુસલ આ દંડ આદિ જ એ માનવિશેષ ચાર હાથ પ્રમાણના હોય છે ક્રમતઃ કૃવાનુ માપ લેવાના ઉપયોગમા આવતી ચાર હાથ પ્રમાણ લાખી લાકડી નાલિકા કહેવાતી, તથા માર્ગ વગેરે માપવા માટે ચાર હાથ પ્રમાણના માપને ઘનુષ કહેવાતુ વગેરે વગેરે ૮. રજ્જુ-દશ નાલિકા પ્રમાણ એટલે કે ૪૦ હાથ પ્રમાણ જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૩૨૪-૨૫ (૫૦ ૧૩૪).

પ્રતિમાનપ્રમાણ :

સોનુ, રૂપુ, મણિ, મોતી, શખ, શિલા-રાજપદક અથવા ગંધપદક અને પરવાળા વગેરેનું

પ્રમાણુ નિશ્ચિત કરવા માટેના માનવિશેષને 'પ્રતિમાનપ્રમાણુ' કહેવામા આવે છે પ્રતિમાન-પ્રમાણુના માન-માપના છ નામ આ પ્રમાણુ મળે છે ૧ ગુજ્ઞા-ચણ્ડોદી, ૨ કાકળી-સવા ગુળ, ૩ નિષ્પાવ-૧૬ કાકિણી, ૪ કર્મમાપક-૩ નિષ્પાવ અથવા ૪ કાકિણી, ૫ મળ્ડલક-૧૨ કર્મ-માપક અથવા ૪૮ કાકિણી, અને સુવર્ણ-૧૬ કર્મમાપક અથવા ૬૪ કાકિણી, જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૨૮-૨૯ (૫૦ ૧૩૫)

ક્ષેત્રમાનપ્રમાણુ

નાના-મોટા જલાશયો, નાના-મોટા ઉદ્યાન-વનો, પ્રાસાદો, -બનરો, રસ્તાઓ, વાહનો, આસન-શયનાદિ તેમ જ અન્ય ઉપસ્કરણ પ્રમાણુ નિશ્ચિત કરવા માટેના માનવિશેષને 'ક્ષેત્રમાન-પ્રમાણુ' કહેવામા આવે છે ક્ષેત્રમાનપ્રમાણુના માન-માપના ૧૩ નામ આ પ્રમાણુ મળે છે . ૧ આત્માઙ્ગુલ-પોતાનુ અંગુલ પ્રમાણુ, ૨ પાદ-છ અંગુલ પ્રમાણુ, ૩ મુલ-ચાર અંગુલ પ્રમાણુ, ૪ વિતસ્તિ-૨ પાદ અથવા ૧૨ આંગળ, ૫ રત્નિ-૨ વિતસ્તિ અથવા એક હાથ અથવા તો ૨૪ આંગળ, ૬ કુક્ષિ-એ રત્નિ અથવા એ હાથ અથવા તો ૪૮ આંગળ, ૭ દંડ, ૮ ધનુષ, ૯ યુગ, ૧૦ અક્ષ અને ૧૧ મુશલ-૨ કુક્ષિ અથવા ચાર હાથ અથવા તો ૯૬ આંગળ, ૧૨ ગવ્યૂત-ગાઉ-એહનર ધનુષ, ૧૩ યોજન-ચાર ગાઉ જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૩૪-૩૫, ૩૪૫, ૩૪૬ (૫૦ ૧૩૬, ૧૩૯ અને ૧૪૬ મુ)

ઉપર જણાવેલા જ માન-માપથી નારક, તિર્થંક, મનુષ્ય અને દેવના શરીરનુ માન જૈન ગ્રંથોમા જણાવેલુ છે ક્રત્ત અહીં ઉપર જણાવેલા માન પૈકીનુ પહેલુ આત્માઙ્ગુલ છે તેના બદલે ઉત્સેધાઙ્ગુલ સમજવુ આ ઉત્સેધાઙ્ગુલનુ પ્રમાણુ આ પ્રમાણુ છે અનત પરમાણુની એક ઉચ્છલ્લદળ-શ્લક્ષિકા, ૮ ઉચ્છલ્લદળશ્લક્ષિકાની એક શ્લક્ષણશ્લક્ષિકા; ૮ શ્લક્ષણશ્લક્ષિકાનો એક ઉર્વરેણુ, ૮ ઊર્ધ્વરેણુનો એક ત્રસરેણુ; ૮ ત્રસરેણુનો એક રથરેણુ; ૮ રથરેણુનો એક દેવકુરુત્તરકુરુમનુષ્ય-વાલાગ્રમાગ, દેવકુરુત્તરકુરુમનુષ્યવાળના આંડ અગ્રભાગનો એક હરિવર્ષ-રમ્યકર્ણમનુષ્યવાલાગ્રમાગ, હરિ-વર્ષ-રમ્યકર્ણક્ષેત્રના માણુસના વાળના આંડ અગ્રભાગનો એક હૈમવત-હૈરણ્યવતમનુષ્યવાલાગ્રમાગ; હૈમવત-હૈરણ્યવત ક્ષેત્રના મનુષ્યના આંડ વાલાગ્રભાગનો એક પૂર્વવિદેહાપરવિદેહમનુષ્યવાલાગ્રમાગ; પૂર્વવિદેહ-અપરવિદેહ ક્ષેત્રના માણુસના આંડ વાલાગ્રભાગનો એક ભરતૈરવતક્ષેત્રમનુષ્યવાલાગ્રમાગ; ભરત-ચૈરવત ક્ષેત્રના આંડ વાલાગ્રભાગની એક લિખા, આંડ લિખાની એક યૂકા; આંડ યૂકાનુ એક યવમધ્ય; અને આંડ યવમધ્યનુ એક ઉત્સેધાઙ્ગુલ જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૪૪-૪૫ (૫૦ ૧૩૮-૩૯)

ઉપર જણાવેલા જ માન-માપથી રત્નકાકાદિ કાક, પાતાલ, દેવલવન, લવનપ્રસ્તટ, નરક, નરકાવલિકા, નરકપ્રસ્તટ, કલ્પ-દેવલોક, દેવવિમાન, વિમાનાવલિકા, ટક, કૃટ, શૈલ, શિખરી, પ્રાગ્ભાર, વિજય, વક્ષસ્કાર, વર્ષ-ક્ષેત્ર, વર્ષધરપર્વત, વેલા, વેદિકા, દ્વાર, તોરણ, દ્વીપ, સમુદ્ર વગેરેની લખાઈ, પહોળાઈ, ઊંચાઈ અને પરિધિનુ માન જૈન ગ્રંથોમા જણાવેલુ છે ક્રત્ત અહીં ઉપર જણાવેલા માન પૈકીના આત્માઙ્ગુલ કે ઉત્સેધાઙ્ગુલના બદલે પ્રમાણાઙ્ગુલ સમજવુ એક હનર ઉત્સેધાઙ્ગુલનુ એક પ્રમાણુઙ્ગુલ થાય છે પશુત માનનો પ્રયોગ આપણા માટે અશક્ય છે તેથી તે એક સમજવાની હકીકત છે તેટલુ જ જુઓ અનુયોગદ્વાર સૂ. ૩૫૮-૫૯ (૫૦ ૧૪૬)

કાલ-સમયમાન પ્રમાણુ

કાલની મર્યાદા સમજવા માટેનાં માનની સખ્યા અહીં દીક દીક પ્રમાણુમા મળે છે. તે આ

પ્રમાણે; સમય-અતિશુદ્ધમદાલમાન (નિમેષનો પણ અસંખ્યાતમો ભાગ) આલેખિકા-અવ્યય સમય, ઉચ્ચવાસ અને નિઃવાસ-અસંખ્ય આવવિદ્યા, પ્રાણ-એક ઉચ્ચવાસ અને નિઃવાસ બેટલો કાલ, સ્તોક-૭ પ્રાણ, લવ-૭ અંતેક અથવા ૪૯ ઉચ્ચવાસ નિઃવાસ, મહર્ત-૭૭ લવ અથવા ૩૭૭૩ ઉચ્ચવાસ-નિઃવાસ, અહારાત્ર ૩-૦ મહર્ત, વલ-૧૫ આલેખત્ર, માસ-૨૫૬૧, તતુ-૨ માસ, અયન-૩ તતુ, સવત્સર-૨ અયન, યુગ-પાંચ સવત્સર(વર્ષ), વર્ષગત-૨૦ યુગ, વર્ષસ્ત્ર-૧૦ વર્ષશત, વર્ષગતમહત્ત-૧૦૦ વર્ષસહસ્ત્ર (એક લાખ વર્ષ), પૂર્વોદ્ગ-૮૮ લાખ વર્ષ, પૂર્વ-૮૪ લાખ પૂર્વોગ, વૃષ્ટિનાદ-૮૮ લાખ પૂર્વ, વૃષ્ટિ-૮૮ લાખ વૃષ્ટિનાગ, અચ્ચાદ-૮૮ લાખ વૃષ્ટિન, અચ્ચ-૮૪ લાખ અચ્ચાગ, અવવાદ-૮૪ લાખ અચ્ચ, અચ્ચ-૮૮ લાખ અવવાગ તદ્દુક્તાદ-૮૪ લાખ અવવ, હૃદુક-૮૮ લાખ હૃદુકાગ, ઉત્ત્વદાદ-૮૪ લાખ હૃદુક, ઉત્ત્વ-૮૪ લાખ ઉત્ત્વકાગ, પદ્માદ-૮૪ લાખ ઉત્ત્વક, પદ્મ-૮૪ લાખ પદ્માગ નલિનાદ-૮૮ લાખ પદ્મ, નલિન-૮૪ લાખ નલિનાગ, અર્થનિપ્રદાદ-૮૪ લાખ નલિન, અર્થનિપ્ર-૮૮ લાખ અર્થનિપ્રગ, અચ્ચનાદ-૮૪ લાખ અર્થનિપ્ર, અચ્ચ-૮૮ લાખ અચ્ચનાગ, નચ્ચનાદ-૮૮ લાખ નચ્ચ, નચ્ચ-૮૮ લાખ નચ્ચનાગ, પ્રચ્ચનાદ-૮૪ લાખ નચ્ચ, પ્રચ્ચ-૮૪ લાખ પ્રચ્ચનાગ, ચૃદ્ધિનાદ-૮૮ લાખ પ્રચ્ચ, ચૃદ્ધિકા-૮૪ લાખ ચૃદ્ધિકાગ, ચૌર્ધપ્રતેલિકાદ-૮૪ લાખ ચૃદ્ધિકા, ચૌર્ધપ્રતેલિકા-૮૮ લાખ ચૌર્ધપ્રતેલિકાગ દુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૩૬૭ મુ

ચૌર્ધપ્રતેલિકાથી આગળ પણ ઉપમાના આધારે નિર્ધિન કંઈયે સંખ્યાના વલ્લોપમ અને સાગરોપમ એમ સંખ્યાવાચક બે મુખ્ય શબ્દો તેમ જ સંખ્યેય, અસંખ્યેય, અને અનન એમ જાગૃતા-સંખ્યાના ત્રણ પ્રકારોનું વર્ણન જેનાગમ સાહિત્યમાં મળે છે. પ્રવ્રત્ત પદ્યોપમ, સાગરોપમ, અસંખ્ય, અસંખ્યેય અને અનનતની ભેદકથનપૂર્વક સચિત્તર વિગત આવી પણ મળે છે. દુઓ પદ્યોપમ-સાગરોપમ માટે અનુયોગદ્વાર સૂં ૩૬૮ થી ૩૮૧ તથા સૂં ૩૮૨ થી ૩૮૭; અને સંખ્યેય આદિ માટે અનુયોગદ્વાર સૂં ૪૯૭ થી ૫૧૯.

અષ્ટીર્ણક

જે વનમાં જે વનના વૃક્ષોનું પ્રાચુર્ય હોય તે વનોને તે તે વૃક્ષોના નામથી જ ઓળખવામાં આવતા હતા આ પ્રકારના કેટલાક નામો આ પ્રમાણે મળે છે. અશોકવન, સમર્પણવન, ચપકવન, આમ્રવાણ, નાગવન, પુન્નાગવન, ઇન્દુવન, દ્રાક્ષાવન અને શાલવન. દુઓ અનુયોગદ્વાર સૂં ૨૬૮ મુ

લુણસાવાગ્ર, મોટીપોળ સામે
જૈન ઉપાશ્રય, અમદાવાદ
તા ૩૦-૧૨-૧૯૬૭

મુ નિ પુણ્ય વિજય
દલગુણ માલવહિયા
અમૃતલાલ મો લોગક

INTRODUCTION

Importance of the Jaina Āgamas and their Publication

There are good many forces that sustain religion and culture. Among them scriptures are to be treated as an immensely vital one. The founders or propounders of a religion leave this mortal world after having preached the religion. But if their preachings that form an invaluable heritage were collected in the form of scriptures and if these scriptures were preserved well, they serve as true representatives of those religious leaders for ages to come. In our times, the sustaining vital force of Hindu religion are the *Vedas*, of Buddhist religion the *Triṭṭakas*, of Christian religion the Bible and of Islam the Koran. Similarly, the sustaining vital force, *élan vital*, of the Jaina religion are the *Āgamas*—also known as *Gaṇiṭṭakas*.

The *Vedas*, well preserved by the Brahmins, are regarded as one of the wonders of the world. They constitute the oldest literature of mankind. The *Upanisads* too, which appear in the same Vedic tradition, are proved, when considered from the point of view of time and preservation, to be very old in comparison with other literary works of mankind. After these *Upanisads* we have in the chronological order the Buddhist *Triṭṭakas* and the Jaina *Āgamas*.

But there obtains an important and noteworthy difference between the *Vedas* on the one hand and the Buddhist *Triṭṭakas* and the Jaina *Āgamas* on the other. The Brahmins have preserved in the form of four *Samhitās* the literature composed in Sanskrit by the *Rsis*—the Vedic poets. They have made herculean efforts to preserve the correct wording—even the original pronunciation of the words concerned, but they have made no such efforts to preserve the meaning of the words concerned. This is a fact none can deny. The Buddhists and the Jainas have done just the opposite. They have tried to preserve the meaning of the words concerned and not the words themselves. The result is that though a Vedic recitor of our times recites the *Vedas* precisely as did one in the Vedic age he is generally innocent of the meaning of what he recites. Modern scholars upto this day are trying to interpret the *Vedas* and making painstaking efforts to seek out their meaning with the help of Linguistics. Even then none can say that a major part of the *Vedas* has been understood definitively. In contrast to this, the Buddhist *Triṭṭakas* and the Jaina *Āgamas* have been written in the language of the people of those times. And about their meaning there is no doubt whatsoever. Of course, there are stray words the meanings of which have not come down to us, but well-nigh ninety-nine per cent words are such as would occasion no dispute as to their meanings.

Again, to the words of the *Vedas* they attributed magical or mystical power. Hence the meaning of these words faded away. But no such magical or mystical power was attributed to the words of the Buddhist and Jaina scriptures. As a result, the meaning of these words came down to us.

There is also another important point that differentiates the *Vedas* from the Jaina *Āgamas* and the Buddhist *Tripitakas*. The Vedic hymns represent the thoughts not of one single person but of a number of them. Hence it is futile to hunt for consistency of thoughts therein. On the other hand, the Buddhist and Jaina scriptures are characterized by no inconsistency. This is so because they embody the thoughts or views of one single person—be he Buddha or Mahāvīra¹.

Moreover, the words of the *Vedas* are the words of the original poets themselves, while the words of the Jaina *Āgamas* are the words not of the original Propounder (*Tīrthankara*), Mahāvīra, but those of his direct disciples (*ganadharas*). The *Āgamas* written by the *ganadharas* no doubt closely follow the preachings of Lord Mahāvīra, but they do not contain the very words spoken by him. Thus here the importance is attached not to the words but to the spirit lying behind. From all this it follows that the two traditions differ on the fundamental question as to whether the word or its meaning is more important. This is why within the fold of Hindu religion there have cropped up numerous religious sects all basing themselves on the *Vedas* and different philosophers have conceived the nature of soul, world and God in their own ways even though they equally venerate the *Vedas* as the original scripture. The words of the *Vedas* are the same but they have been interpreted by them to suit their own views and temperaments. Thus the philosophers have super-imposed their own cherished views on the *Vedas*.

Quite contrary to this, the Jainas attach value to the meaning—not to the word. So, here there has remained no scope whatsoever for many sects to crop up all claiming the Jaina *Āgamas* to be their basis. Whatever sects there are in the Jaina tradition are the result not of the divergent meanings ascribed to the *Āgamic* texts but of the two different view points adopted as regards *ācāra* (Conduct). No one has tried to interpret the Jaina *Āgamas* reading into them the meaning that suits one's own peculiar views. The extant works that go by the name *Āgamas* are not recognized by the Digambara tradition as the original *Āgamas*. Yet it is noteworthy that the very original form in which the Jaina philosophy and religion are presented in these *Āgamas* is to be found in the Digambara works as well. All

this is the result of the preservation of the spirit of the original teachings. And the spirit of whatever Mahāvīra originally preached is equally preserved by both the traditions though the words these two traditions employ to transmit that spirit may differ.

One more point worthy of note with regard to the Jaina Āgamas is that they are based on the words of a *Vītarāga* (i.e. one free from attachment). So, the teachings embodied in them urge man to renounce the world and at the same time to take to the path of Liberation (*moksa*). Nothing of the sort can be said with regard to the *Vedas*. Therein the *Ṛsis*—the Vedic poets—offer their prayers to the deities in order that they may enjoy this worldly life. Hence there is no scope in the *Vedas* for the teaching on *moksa* (Liberation from this worldly life). The reason for the obliteration of the meanings of the *Vedas* as also for the *Upanisads* gradually gaining ever more prominence is that the doctrine of *moksa* (Liberation) had already found its legitimate place within the four corners of Indian culture. Thus when the doctrine of *moksa* became, so to say, the cornerstone of Indian culture, the teachings of the *Vedas* that favoured the sensuous enjoyment of worldly life were disregarded and pushed back into oblivion.

Though the Jaina Āgamas are recognized as religious works, they contain not only particular religious teachings but also accounts of the various branches of empirical knowledge. The study of atom is one of the most fruitful endeavour of modern natural science. But the only source from which we know what the Indian scientists, twentyfive centuries ago, thought of the nature of atoms are the Jaina Āgamas. In saying this we are disclosing a brute fact and not merely betraying our devotion and loyalty to the Āgamas. Certainly if one wishes to acquaint oneself with the progress the Indians had made, upto the time of the Jaina Āgamas, in various branches of empirical knowledge one should turn to the only source of relevant information, that is, to these very Āgamas.

It is needless to say that the *Vedas*, the *Tripitakas* and the Āgamas are invaluable as religious scriptures. But, in addition, they are of very great use to those who want to reconstruct a picture of the social, economic, political, religious and cultural life of India of those times. Thus even though the Āgamas are valued as scriptures by the Jainas only, as a record of human history and culture their value is universal. Again, it is admitted on all hands that for the purpose of tracing out the origin of the various vernacular languages of India the study of Prakrit language is indispensable. Thus the Jaina Āgamas are a proved source of linguistic materials and hence they enormously help those who want to study linguistics or Indian languages scientifically. These are the reasons why various scholars

have turned their attention towards the *Āgamas* and have agreed to use them for the purposes mentioned

Modern scholars, down to the present day, have not evinced as much interest in the study of Jaina literature—particularly the *Āgamas*—as they have in the study of its Vedic and Buddhist counterparts. There are many reasons for the neglect of the study of the *Āgamas*. One of them is the absence of a good edition of these texts. The Jaina *Āgamas* are a living literature. They have been edited and published by a number of religious personalities. But there exists not a single edition which contains all the *Āgamas*, which is handy and which is such as can easily be used by modern scholars. Stray attempts have been made in this direction but the task has not been carried out in a systematic manner—with a determinate plan in view. Indeed the critical edition of all the *Āgamas* was a long-felt need.

For the publication of the Jaina *Āgamas*, many individuals and many Institutes have made attempts during all these years. In 1848 A D Stevenson published for the first time an English translation of the *Kalpasūtra*, but that translation was not upto the mark. Really speaking, Prof. Weber deserves to be called the pioneer in the field of the *Āgama*-publication. In 1865-66 he edited some portions of the *Bhagavatīsūtra* and appended notes that embody the important results of his study of the same.

In 1874 A D Ray Dhanpatsimhaji Bahadur started the work of publishing the *Āgamas* and brought out many of them. But the utility of these published texts was almost equal to that of the original mss because they were printed without punctuation marks, paragraphing and word-division. Nevertheless, he deserves our thanks for making available to the scholars the Jaina *Āgamas* which were then very difficult to obtain.

The *Kalpasūtra* (1879 A D) and the *Ācārāṅga* (1882 A D) edited by Dr. Herman Jacobi, the *Aupapātika* (1890 A.D) and the *Āvaśyaka* (1897 A D) edited by Leumann, some portions of *Jñātādharma-kathā* (1881 A D) edited by Steinthal, the *Upāsakadaśā* (1890 A D) edited by Hoernle, the *Ācārāṅga* (1910 A D) and some of the *Chedasūtras* (1918 A D) edited by Schubring, etc.—in the publication of all these works the critical method of editing has been adopted, a method approved by modern scholars. But it is unfortunate that the same was not done in the case of the edition of 32 *Āgamas* published by Shri Lala Sukhdeva Sahaya in 1916-20 A D along with a Hindi translation by Shri Amolak Rsi, nor in that of the edition of the *Āgamas* (along with their respective commentaries) the publication of which started in 1915 A D under the auspices of the *Āgamodaya Samiti*.

The *Āgamas* edited by Āc Śrī Sāgarānandasūrisvaraḥ are superior to those edited by Ray Dhanpatsimhaḥ from the point of view of correct readings as well as correct printing, and they have proved very useful to the scholars. The credit certainly goes to Āc Sāgarānandasūrisvaraḥ for whatever progress we have achieved in the study of Jaina Religion and Philosophy ever since the publication of his edition. Despite all this the need for a critical edition of the *Āgamas* still remains to be fulfilled. In 1943 A D there was established Shri Jināgama Prakāśinī Samsad with the aim of publishing the *Āgamas* but it has not yet published a single text.

Muni Śrī Punyaviḥayaḥ, one of us, has been making, throughout the last forty years and more, such efforts as would make possible the publication of a critical edition of all the *Āgamas*. Not only that, but he has made successful attempts to correct the text-reading of the *Āgamas* on the basis of the quotations from them found in other works. Taking into consideration these attempts in the main, Late Dr. Rajendraprasad, the first president of independent India, founded the Prakrit Text Society in 1952 A D. The main objective of the Society is to bring out a critical edition of each and every *āgama* text along with the commentaries thereon. And it has already published the *Angavijjā*, the *Nandīsūtra* along with the *Cūṇi* by Jinadāsaganimāhātara, and the *Nandīsūtra* along with the *Vṛtti* by Śrī Haribhadrasūri, the *Durgapada* commentary by Śrī Śrīcandrācārya and the *Viśamapadapaṇyāya* by an anonymous writer.

Muni Śrī Ghāṣilālji of the Sthānakavāsī Sangha has almost completed the work of composing new Sanskrit commentaries on all the 32 *Āgamas* recognized by the followers of this sect, and that of publishing these *Āgamas* along with Hindi and Gujarati translations. Muni Śrī Phulacandraḥ (Puppha Bhikkhu) of the same sect has already published all the 32 original *Āgamas* in the two parts under one common name *Suttāgame* through the Sūtrāgama Prakāśaka Samiti, Gudagāmva, Chāvanī. Both these editions of the *Āgama* texts are based on that of the Āgamodaya Samiti, even then the readings have been changed here and there. Āc Tulasiḥ of the Śvetāmbara Terāpantha Sect has started, in collaboration with a group of his disciples, the work of publishing the *Āgamas* and has already published a critical edition of the *Daśavakālikasūtra* along with a Hindi translation and annotations.

JAINA ĀGAMAS

The Jaina Āgamas not Originated from the Vedas

There was a time when the Western as well as Indian scholars endeavoured to trace the origin of the entire Indian culture and of all the Indian religions in the *Vedas* only, this was done on the ground that the *Vedas* constitute the oldest literature of the world. But since the time of the discovery of Mohenjo-daro and Harappa, the tendency of the scholars has changed. And they have come to believe that even before the arrival of the Aryans in India there existed in this land culture and religion in a considerably developed form². With that has started the research to seek out the original Indian elements assimilated into the non-Indian *Vedas*—non-Indian because they are the creation of the Aryans, the outsiders who came to India. Not only that, the scholars are busy detecting in the entire Vedic tradition the elements which were originally non-Indian but which after having been intermixed with certain original Indian elements, have assumed an Indian form. This changed attitude in the study of Indian history and culture will lead, I am sure, to the discovery of historical truth.

Whatever might have been the number of the Aryan intruders it is certain that at that time it was not greater than that of the aborigines of India. It is true that the description of the Harappan culture as city culture and that of the culture of the Aryan intruders as nomadic culture does not present the complete picture of these two cultures, but for our purpose it will do.

The culture and skill we find in the people who live a settled life in cities, towns and villages is not possible in the case of nomads. This suggests that the indigenous people of India were culturally more advanced than the new-comers. The Aryan culture is predominantly reflected in the *Vedas* and the *Brāhmanas*. But the post-*Brāhmana* Vedic literature abounds in non-Aryan elements. So, if any one wishes to form a clear picture of how the Aryans assimilated Indian culture one should examine this post-*Brāhmana* Vedic literature, viz. the *Āranyakas*, the *Upanisads*, the *Dharmaśāstras*, the *Smṛtis*, etc.

The early scholars sought to trace the origin of the new aspects coming to the fore in the *Āranyakas*, etc. in the *Vedas* and the *Brāhmanas*. But the scholars of the present day, having discarded that wrong attitude, have already started to look for that origin in the non-Vedic tradition. Once it was a current belief that the Jaina

2 Dr R N Dandekar, *Indian Pattern of Life and Thought—A Glimpse of its Early Phases*,—*Indo-Asian Culture*, July, 1959, p. 47

and Buddhist Ethics have their roots in the Vedic *Dharmaśāstras*. To-day in its place the tendency is gaining ground to treat the Ethics presented in the Vedic *Dharmaśāstras* as borrowed from the non-Vedic tradition. That non-Vedic tradition could be termed as the *Muni*-, *Yati*- or *Śramana* tradition,—the last term being frequently used in the later literature. In this connection we may term the Vedic tradition as the *Brāhmaṇa* tradition. So, in short we can well say that all the post-Vedic *śāstras* of the *Brāhmaṇa* tradition evince ever greater influence of the *Śramana* tradition. The *Brāhmaṇas* created the *Vedas* and the Vedic tradition, and the *Śramanas* developed their own originally Indian tradition. At the time of the advent of the Aryans these two traditions were clearly distinct, but even afterwards they preserved their individuality and developed along their respective lines, a mutual cultural exchange notwithstanding. There is no reason to cast doubt on the correctness of this view.

The *Vedas* contain the doctrine of Creation, while the scriptures of the *Śramanas* contain the theory of the cycle of births and deaths. According to the Vedic thought there is only one ultimate element which serves as the root cause of Creation, while, according to the *Śramanas*, the cycle of births and deaths (i.e. the mortal world) is a result of the connection of two ultimate elements—one living and the other non-living. The *Śramanas* do not maintain that Creation has started at a particular time, they consider this mortal world—the cycle of births and deaths—to be beginningless.

We are disappointed when we study the *Vedas* with a view to discovering there the topic of the 'five great vows', vows that constitute the universal religion. The history of how the attitude of the *Vedas* which was originally hostile to Non-violence and Non-possession gradually changed and also of how even in the Vedic tradition the five universal vows found a dignified place is very interesting. An impartial investigator cannot but hold that such a phenomenon could have occurred only through the influence of the *Śramana* tradition.³

-
3. "The Vedic people were self-centred and whenever and wherever they performed a sacrifice they were always actuated by the motive of self-interest and never of self-renunciation or self-denial as we notice in the post-Vedic times.

The offering of the domesticated and highly useful animal such as a horse, a cow, etc. as a gift to the God was done not with a view to do homage to the deity but to secure some immediate end through the agency of the deity. Killing of whatever kind was of very little consequence to the Vedic community when it suited their purpose"—'Morals in the *Brāhmaṇas*' by Dr H. R. Karnik—p. 97, *Journal of the University of Bombay* Sept. 1958 (Arts Number—33). Further the same

The belief in rebirth as also in the cycle of births and deaths has a close connection with the vows, viz non-violence, etc. And the concepts of rebirth and the cycle of births and deaths being absent in the *Vedas*, the topic of the universal vows could naturally be not found in it—this is an argument the scholars are now adducing to explain the fact of the absence of the topic of the five great vows in the *Vedas*. The view is a result of their impartial historical attitude and also of their sharp intellect. Again, the practice of idol-worship had its place in the religion of the indigenous people of India, while in the *Vedas* we find no reference to the same. Of course, afterwards when the Aryans came in contact with the aborigines the former borrowed from the latter the practice in question. Moreover, in the Vedic age the Aryans worshipped or adored the deities through some symbols, while in the religion of the aborigines the worship was addressed directly to the deities themselves. The tradition of *yoga* (spiritual discipline) and *dhyāna* (spiritual concentration) is conspicuous by its absence in the *Vedas*, while the fact that it had an honoured place in the religion of the aborigines stands corroborated by the remains and relics of the Indus Culture. Thus the scholars have sought out many points that differentiate the Vedic religion from the religion of the

---

author observes "On the other hand, however, it indicates that with the primitive Aryan, life—even human life—was of very little consequence. Living that he was in the environment of a warrior, shedding of blood and cutting of the throat were the order of the day and the Aryan was quite familiar with such horrid occurrences. He had, therefore, no scruples or hesitation in sacrificing any living being to gain some ephemeral or ethereal end. . . . In the Brāhmanas we notice the beginning of a change. There seems to run by the side of the current of 'Himsā' an under-current of 'Ahimsā' " (p 98)

We are constrained to believe that this suggested undercurrent of Ahimsā was the result of the influence of another culture, though the author has not clearly stated this. Moreover, the author has observed that the current of Ahimsā which was (originally) developed in the Brāhmana tradition was further augmented and gained force in the Buddhist and Jaina Conduct (p 101). Instead he should have said that the very current of Ahimsā which influenced the Vedic people and which morally forced them to accept the principle of Non-violence—we find in the Jaina and Buddhist scriptures in a more developed form.

"If Dr Zimmer's view is correct, however, the Pre-Aryan, Dravidian religion was rigorously moral and systematically Dualistic years before the birth of Zoroaster. This would seem to suggest that in Zoroastrianism a resurgence of Pre-Aryan factors in Iran, following a period of Aryan supremacy, may be represented—something comparable to the Dravidian resurgence in India in the form of Jainism and Buddhism." Zimmer *Philosophies of India*, p 185 Note 6 by the Editor—Campbell

indigenous people of India⁴ Keeping these differentiating points in view, if we were to ponder over the problem of identifying the origin or source of the Āgamas, we can safely conclude that it lies in the Śramana tradition—and not in the Vedas

Synonyms of the Word 'Āgama'

From the use of the word 'āgama'⁵ in the scriptures at various places we gather that the intention there is to convey the meaning 'jñāna (knowledge)' by the word 'āgama' 'Āgamettā ānavejjā' (Ācārāṅga, I 54) is translated into Sanskrit as 'jñātvā ājñāpayet' which in English means 'May order after having known' Again, 'lāghavam āgamamāne' (Ācārāṅga, I 63) is translated into Sanskrit as 'lāghavam āgamayan—avabudhyamānaḥ' the English equivalent of which is 'knowing humility' In the Vyavahārabhāṣya (gāthā 201 ff), while describing āgama vyavahāra, it is stated that the āgama is of two types—direct and indirect In the direct āgama are included *kevala*, *avadhi*, *manaḥparyāya* and sense perception, while in the indirect āgama are included *Caturdaśa pūva* and the *śrutajñāna* less than that Hence we can say that direct knowledge is, of course, Āgama But the teachings based on direct knowledge and the knowledge resulting from these teachings are also termed āgama The noteworthy point is that the teachings undertaken by an *Arihanta* on the basis of his *kevalajñāna*, a type of *pratyaksa* (direct) āgama, is primarily called *paroksa* (indirect) āgama This *paroksa āgama* falls in the category of *alaukika āgama* But in the world there exists *laukika āgama* as well Thus the knowledge that hearers have through instructions based on the knowledge derived through sense-organs is also regarded as āgama From the Jain point of view this is *laukika āgama* The words of an omniscient person or any other instructor and the scriptures or books which contain these words are secondarily termed āgama

In the *Anuyogadvāra* the word 'āgama' is clearly employed in the sense of *śāstra* (scriptures) Therein four types of *pramāṇa*—*pramāṇa* which is of the nature of *jñāna*, a quality of *jīva*—are

4 One may refer to the above mentioned article by Dr R N Dandekar for further discussion on this topic The Pre-Aryan tradition is termed *Yatī* tradition and the tradition of the Vedic Aryans is termed *Rsī* tradition by Dr Dandekar But in this introduction we are employing the terms *Śramana* and *Brāhmaṇa* for his terms *Yatī* and *Rsī* respectively See also *Philosophies of India* (Zimmer), p 281, p 60-23n, p 184-5n

5 For the different meanings of the word 'āgama' one may refer to *Abhidhānarājendrakṣa*

enumerated *pratyaksa*, *anumāna*, *aupamya* and *āgama* ⁶ Here the word 'āgama' is clearly employed in the sense of knowledge (*jñāna*) But in reply to the question as to what *āgama* is it is said that the works from the *Bhārata* and *Rāmāyana* down to the *Vedas* and *Vedāṅgas* are to be regarded as *laukika āgama*, while on the other hand, the *dvādaśāṅga ganīpitakas*—from the *Ācārāṅga* down to the *Drstivāda*—propounded by an *Arihanta* who is All-knower, All-intuitor and knower of the three Times fall in the category of *lokottara āgama*. From this it becomes clear that here the word 'āgama' is used in its secondary sense—that is, the instruments of *āgama* (= *jñāna*) are here called *āgama*. According to another interpretation of the word 'āgama' found therein, *āgama* is of three types—*sūtrāgama*, *arthāgama* and *tadubhayāgama*. This interpretation establishes that the word 'āgama' was prevalent in the sense of *sūtra* (scriptures) and also in the sense of *artha* = *jñāna* (knowledge). Moreover, it classifies the *āgamas* on quite a new principle, on the basis of this principle some of them fall in the category of *ātmāgama*, others in that of *anantarāgama* and still others in that of *paramparāgama* ⁷. As we already know, *āgama* is of two types—that of the nature of knowledge and that of the nature of scriptures. The knowledge (of things and facts) which a *Tīrthankara* directly has and which he preaches among the people at large is called *arthāgama*. As this *arthāgama* naturally belongs to the *Tīrthankara*—that is, it is not acquired by him from some other person—it is *ātmāgama* for him. But this very knowledge is obtained by the *ganadharas* not directly but indirectly through the *Tīrthankara*. Thus there being no intermediary person between the *Tīrthankara* and the *ganadharas*, the *arthāgama* is *anantarāgama* for the *ganadharas*. But the *sūtrāgama* (i.e. scriptures) is directly produced by the *ganadharas* themselves on the basis of the *arthāgama* (i.e. knowledge disseminated by the *Tīrthankara*). Hence this *sūtrāgama* is to be treated as *ātmāgama* for them ⁸. But for the direct disciples of the *ganadharas* the *sūtrāgama* is *anantarāgama* because they obtain it directly from the *ganadharas*. Moreover, for these disciples the *arthāgama* is *paramparāgama* because they obtain it from the *ganadharas* who, in turn, receive it from the *Tīrthankara*. For those who are not the direct disciples of the *ganadharas* both the *arthāgama* and the *sūtrāgama* are *paramparāgama*. From this point of view it is stated in the *Anuyogadvāra* that

6 These four types of *pramāna* are also mentioned in the *Bhagavatī*, 5-3-192. The *Sthānāṅga* (sūtras, 338-228) classifies the 'hetu' under these four heads.

7 *Anuyogadvāra*, sū. 470

8 सुत गणहररस्य तदेव पत्तयेवुद्धरस्य च ।

सुयक्तेवलिणा रस्य अभिन्नदसपुत्रिणा रस्य ॥ *Śrīcandrīyā Sangrahanī*, gā 112

for the *Tīrthankara* the *arthāgama* is *ātmāgama*, for the *ganadharas* the *sūtrāgama* is *ātmāgama* and the *arthāgama* is *anantarāgama*, while for the disciples of the *ganadharas* the *sūtrāgama* is *anantarāgama* and the *arthāgama* is *paramparāgama*⁹. From this it is established that the *Tīrthankara* preaches the principles which he has directly known, this very thing is suggested when it is said that the *Tīrthankara* has propounded the *Dvādaśāṅgī*. Though the *Tīrthankara* preaches the principles, they are put into writing by the *ganadharas* only. So, the *ganadharas* are regarded as the authors of the *sūtras* (scriptures) and the *sūtrāgama* is considered to be *ātmāgama* for them. The same view is echoed in the following *gāthā* from the *Āvaśyakasūyukti*

attham bhāsai arahā suttam gamthamti ganadhara nuṇam /
sāsanassa hiyatthāe tao suttam pavattati // 92 //

This theory regarding the authorship or origination of the *Dvādaśāṅgī*, the *lokottara āgama*, is accepted by the *Dīgambara Ācāryas* too. This very fact gets support from the *Dhavalātīkā* on *Satkhandāgama* (p 60, pt I) and also from the *Jayadhavalā* on the *Kasāyapāhuda* (p 84, pt I)

In the *Anuyogadvāra*, just as the *Dvādaśāṅgī* is designated by the term *lokottara āgama*, even so it is designated by the term *bhāvasūtra*¹⁰. Books, pages, folios, manuscripts, etc. in which the *śrūta* (= knowledge) is embodied in a written form are called *dravya-śrūta*¹¹, while the *śrutajñāna* itself is called *bhāvaśrūta*. Thus books, manuscripts, etc. are secondarily termed *śrūta* while the *Dvādaśāṅgī* propounded by the *tīrthankara* himself, that is, *śrutajñāna* embodied in the twelve *Angas* is primarily termed *śrūta*. The *Nandīsūtra* recognises this same *Dvādaśāṅgī* as *samyak śrūta*. From all this we may conclude that *śrūta* is also one of the terms applied to the *Āgamas*.

The history behind the tradition of designating the *Āgamas* by the term 'śrūta' is interesting. The term 'śrūti' was in vogue as a synonym for the *Vedas*. This was so because the teachers transmitted the knowledge of the *Vedas* to their pupils orally. There occurs in the beginning of the *Āgamas* the statement—'suyam me āusam' tenam bhagavayā evamakkhāyam'. This statement clearly points out the reason why the word 'śrūta' has been employed for the *Āgamas*. The statements like the one just quoted suggest the oral method of teaching prevalent in those days. Moreover, they serve as a proof of the view that the extant *Āgamas* were written

9 *Anuyogadvāra*, sū 470

10 *Ibid*, sū 50

11 'पुस्तकपोत्यलिहिय'—*Ibid*, sū 39

down by the *ganadharas*. The tradition of employing similar statements is also found in the Pāli *Pitakas*. It is needless to say that the *Āgamas* and the *Pitakas* or the original teachings contained therein are contemporaneous.

As we have already seen, the *Anuyogadvāra* contains even the usage of the word '*suttāgame*'. From this we understand that a body of written sentences were known by the term *sūtra*. The *sūtra* works, so called on account of their being written in a peculiar *sūtra* style, are well known. In the Vedic tradition a type of literature going under the title *Grhyasūtra* and *Dharmasūtra* is written in this style. Moreover, in composing works that deal with the sciences like *Vyākaraṇa* etc. this *sūtra* style is adopted. The special feature of this style is to put the matter in pithy sentences containing as few words as possible. Just as we string together the varied flowers in a garland even so in this style the various topics are, so to say, strung together through the arrangement of words, and hence the style is advisedly termed *sūtra* style. Those who have seen the Vedic works like *Dharmasūtras* and *Grhyasūtras* written in the *sūtra* style will feel that the Jaina *Āgamas* should not be called '*sūtras*' because they are composed in a style which is different from the well-known *sūtra* style. However, the Jainas have used the term '*sūtra*' for their *Āgamas* not because they are composed in the *sūtra* style but because their aim has been the same as that of the Vedic *sūtras*. The aim of the Vedic *sūtra* literature has been to comprehend, in a nutshell, all the teachings pertaining to Vedic Conduct. Similarly, the main object of the *Āgamas* has been to comprehend, in a summary fashion, all the teachings of Lord Mahāvīra. Thus though the styles of these two groups of literary works differ, both of them could be called *sūtras* on the basis of their common feature, viz., the comprehension of their respective teachings in a summary fashion. When the varied gems or flowers are strung together they remain preserved, do not get scattered and are not lost. Similarly, when the teachings regarding Conduct are written down and given the form of a book they remain preserved for a long time. So, all these works deserve the term '*sūtra*'. In this context the meaning of the term *sūtra* is '*sūtranāt sūtram*' (i.e., those works that put the various ideas together are called *sūtras*). The Buddhist *Suttapitaka* is also called *sūtra* in this sense only—and not in the sense of its being composed in a *sūtra* style. Again, the Jainas maintain that the meanings of one single sentence, grasped by different hearers, are innumerable in accordance with their innumerable capacities. As a sentence of the *Āgama* has the power to suggest in various ways innumerable meanings, that sentence or a collection of those sentences could legitimately be termed '*sūtra*'. In other words, the Jaina *Āgama* is

called *sūtra* because it has the power to convey—to suggest various meanings In this context the meaning of the term *sūtra* is 'sūcanāt sūtram' (i.e., that which suggests various meanings is *sūtra*)

The *Dvādaśāṅgī* is also designated by the term '*ganīpitaka*' In the Buddhist tradition, the term '*pitaka*' has been applied to a collection of their scriptures So, the usage of the term '*ganīpitaka*' for a collection of Jaina scriptures seems to be the result of a current practice of those days '*Pitaka*' means box—treasure, and '*gani*' means *Ācārya* Thus the term '*ganīpitaka*' means the treasure (of the knowledge) of *Ācāryas*

The old term '*pravacana*' is also used for the *śrūta*¹² In the *Bhagavatisūtra* Gautama puts a question to Lord Mahāvira—'What is to be called *pravacana*—*pravacana* itself or the *pravacanī*?' In reply he was told that the *Arihanta* is the *pravacanī* and the *dvādaśa* *Angas* constitute the *pravacana* (*Bhagavatisūtra*, Śataka 20, Uddesa 8) Āc Bhadrabāhu has visualized a beautiful metaphor to give an idea of the origin of the *pravacana* It is as follows 'Having climbed the tree in the form of knowledge, self-control, religious practice and penance, the omniscient Lord showers flowers of knowledge to rouse the people deserving liberation The *gana-dharas* collect all these flowers in a piece of cloth in the form of their own intellect and afterwards they string them together in order to compose the *pravacana*'¹³ The term '*pravacana*' occurring in these *gāthās* is explained by Jinabhadragani as follows '*pagayam vayanam pavayanam iha suyanānam*' '*pavayanamahavā sangho*' (*gāthā* 1112) That is, the *pragata* words and statements constitute the *Pravacana*—the *śrutajñāna*, or, the *sangha* constitutes the *Pravacana* The knowledge possessed by the *sangha* being not different from the *pravacana*, the *sangha* is also called *pravacana* after having identified the knowledge possessed by the *sangha* and the *sangha* What Jinabhadraagni means by the phrase '*pragata vacana*' becomes clear from the following remark '*pagayam pahānavayanam bārasan-gam iha*' (*gāthā* 1068), '*jamiha pagatam pasattham pahānavayanam ca pavayanam tam ca/sāmannam suyanānam visesao suttamattho ya*' (*gāthā* 1367) That is, *upasarga* '*pra*' is employed in two senses—'*pradhāna*—fundamental, main, primary' and '*praśasta*—good, adorable, praiseworthy, so the term '*pravacana*' means a body of fundamental adorable statements which constitute the *śrutajñāna*

12 'सुयमिह जिणपवयण'—*Vīśeṣāvasyakabhāṣya*, gā 1365

13 तव-नियम-नाणशकु आरुढो केवली समियणाणी ।

तो सुयद नाणवुद्धिं सवियज्जणविवोहणद्वारा ॥

त बुद्धिमएण पढेण गणहरा गिण्हउ निरक्सेस ।

तित्थयरभासियाइ गयति पवयणद्वारा ॥ *Āvaśyakaniryukti*, gā 89-90

And the *Dvādaśāṅgī*, being fundamental in the field of the *śrutajñāna*, is primarily known as *pravacana*. The *Pravacana* has two ingredients—word and meaning. The word-ingredient is recognised by the name *sūtra*. Its originators are the *ganadharas*. The originator of the meaning on the basis of which the *ganadharas* composed the *sūtras* is the *Tīrthankara* himself¹⁴. At this juncture there arises the question as to whether the *Tīrthankara* preached the meanings without the medium of words. It is impossible to convey the meaning without the help of words. If this is so, why should we not consider the *Tīrthankara* also to be the originator or the author of the *sūtra*? The solution of the problem given by Jinabhadragani is as follows. The *Tīrthankara* does not preach the twelve *Angas* extensively and in a proper order, he preaches simply the principles and that too succinctly. The *Ganadharas* expand these principles into twelve *Angas* in such a manner that any member of the Order can easily understand them. It is in this sense only that the *Tīrthankara* is considered to be the author of the meaning and the *ganadharas* to be the author of words—*sūtras*¹⁵. The commentators have described the type of succinct preachings that the *Tīrthankara* delivers. They aver that the *Tīrthankara* preaches a fundamental formula containing three basic words only, viz 'uppanne i vā vīgame i vā dhuve i vā'. The meaning of this formula is that the reality originates, decays and persists at the same time. The *ganadharas* expand this idea into twelve *Angas*¹⁶.

Āc Bhadrabāhu says that '*pravacana*', '*sūtra*' and '*artha*' are synonyms¹⁷. Now one might ask as to how '*sūtra*' and '*artha*' can be synonymous with '*pravacana*' because *pravacana* constitutes the genus while *sūtra* and *artha* constitute its species and also because *sūtra* and *artha* are not mutually identical. Jinabhadra solves the difficulty by suggesting that even '*sūtra*' and '*artha*' could be considered to be synonymous with '*pravacana*' if we view a genus and its species as mutually identical¹⁸.

14 *Vīṣeṣāvasyakabhāṣya*, gā 1119 (*Niryuktigāthā*)

15 *Ibid*, gā 1119-1124

16 Commentary on the *gāthā* 1122 of the *Vīṣeṣāvasyakabhāṣya*

17 पण्डित्याणि तित्ति उ पवयण सुत्त तदेव अत्थो य । *Āvasyakaniiryukti*, gā 126

18 *Vīṣeṣāvasyakabhāṣya*, gā 1368-75

सिचउ खरउ जमत्त तम्हा सुत्त निरुत्तविहिणा वा ।

सूएउ सवउ सुव्वउ सिव्वउ सरए व जेणत्थ ॥ १३६८ ॥

अविवरिय सुत्त पिव सुट्ठिय-वावित्तओ व सुत्तं ति ।

जो सुत्तामिप्पाओ सो अत्थो अज्जण जम्हा ॥ १३६९ ॥

सह पवयणेण जुत्ता न सुयत्थेगत्थया परोप्परओ ।

ज सुत्त वक्खेय अत्थो त तस्स वक्खण ॥ १३७० ॥

Śrutapurusa

The fundamental class of the *Āgamas* is known as *Anga*. This points to an old tradition of classifying *Āgamas*. To explain Creation the Vedic tradition has posited a *purusa* and the four classes—the *Brāhmaṇa*, etc.—are viewed as parts of his body. The Jaina tradition too has posited a World-Man (*Loka-purusa*) and on the basis of this Concept of World-Man it divides the whole universe into various parts. Similarly, a *Vidyā-purusa* or *Śruta-purusa* has been posited here and the various faculties of knowledge are viewed as parts and sub-parts of his body. The same tradition has been reflected in the conception of a *Kāvya-purusa*. In the Vedic literature we come across the idea of the parts of (the body of) *Vidyā*. Similarly, in the Jaina scriptural writings we come across the idea of the parts and sub-parts (of the body of the *Śruta*). It is clear that just as in the system of human body parts serve as the basis of sub-parts even so in the *Āgamas* the *Angas* serve as the basis of the *Upāṅgas*. Thus in the whole of the *Āgama* literature the place of the *Angas* is higher than that of the remaining works. Not only that, they constitute the fundamental *Āgamas* and it is on the basis of them that the other *Āgamas* like the *Upāṅgas*, etc.—the current term for which is *angabāhya*—have been composed. Thus the term '*anga*' applied to the fundamental *Āgamas*—fundamental because they are composed by the direct pupils of the *Tirthankara* after having heard his succinct preachings of the principles—suggests their importance as well as their originality.

Sources of the Angas

As we have seen, the teachings of Lord Mahāvīra constitute the main source of the *Anga* literature. But we should ponder over the question as to whether the principles preached by Lord Mahāvīra were his own discovery or they were preached by him on the basis of the data acquired through a current tradition. Like Buddha, Lord

---

जुज्जइ च विभागाओ तिण्ह वि भिन्नत्थया न चेहरहा ।

एगत्थाण पि पुणो किमिहेगत्थाभिहाणेहि ॥ १३७१ ॥

मउल फुल्लं ति जहा सकोय-विबोहमेत्तमिन्नाइ ।

अत्थेणाभिन्नाइ कमल सामण्णओ चेग ॥ १३७२ ॥

अविवरिय तह सुत्त विवरियमत्थो त्ति बोहकालम्मि ।

किच्चिम्मत्तविभिन्ना सामन्न पवयण नेय ॥ १३७३ ॥

सामन्न-विसेसाण जह वेगा-उणेगया ववत्थाए ।

तदुभयमत्थो य जहा वीसु बहुपज्जवा ते य ॥ १३७४ ॥

एव सुत्त-उत्थाण एगा-उणेगट्ठया ववत्थाए ।

पवयणमुभयं च तय तियं च बहुपज्जये वीसु ॥ १३७५ ॥

Mahāvīra too does not claim originality for his preachings. Lord Mahāvīra who believed in the transmigratory cycle and in a beginningless world-process neatly remarks about his teachings 'The teachings of Non-violence that I have delivered is not delivered by me only but even prior to me many *Arhats* have delivered them, in the present many are delivering them and in future too many will deliver them'. Thus he suggests that the knowledge he disseminates among the people at large is beginningless and endless. It is interesting to note that the authorlessness (*apauruseyatā*) of the *Vedas* and the beginninglessness of the *Āgamas* are, in a sense, identical.

There are some passages in the *Angas* wherein by way of corroborating his views, Lord Mahāvīra clearly makes out that Lord Pārśva has also preached what he is preaching. Again, there are some *adhyayanas* with regard to which it is said 'this particular *adhyayana* is preached by Lord Rśabha', 'this particular *adhyayana* is preached by Rśi Kapīla'. From this it follows that Lord Mahāvīra preached before the people principles of an old tradition after having introduced in it the due changes and additions which the time required.

Now let us consider as to which tradition—the Vedic or the *Śramana*—had connections with the wisdom of Lord Mahāvīra. Keeping in view the thorough investigation of the universal principles like Non-violence etc. that we meet with in the *Angas* as also the fact that the same is absent in the *Vedas* and the *Brāhmanas* we can say, without hesitation, that Lord Mahāvīra's theory of Conduct had no connection whatsoever with the Vedic tradition. In the past Jacobi and others had maintained that the sources of the principles of Conduct laid down in the *Ācārāṅga*, etc. are the Vedic *Dharmaśāstras*—the Vedic *sūtra* literature. But now after having given thought to the problem from all possible angles the modern scholars uphold a contrary view. Thus a scholar like Dr. Dandekar clearly submits that the fundamental principle of living upheld in the *Dharmaśāstras* or *sūtra* works does not originally belong to the Vedic tradition but has been borrowed from the *Śramana* tradition¹⁹. Thus the *Śramana* tradition—and not the Vedic tradition—constitutes the source of the ethical views propounded in the *Angas*.

Now let us enquire as to the tradition which had affinity to Lord Mahāvīra's views pertaining to metaphysics. In this connection, we should note that in the pre-Mahāvīra Vedic tradition there occurs the theory that the entire universe is derived from one single principle. Contrary to that, the Jaina *Āgamas* maintain that the universe has not been originated, in other words, it has neither a beginning nor an

19 See his article already referred to by us (p. 56)

end in time Moreover, the pre-Mahāvīra Vedic tradition maintains that in this universe there is only one ultimate principle, while according to the teachings of Lord Mahāvīra the entire universe evolves from two ultimate principles—one living and the other non-living—which too are without a beginning or an end Thus Lord Mahāvīra's metaphysical views fundamentally differ from those developed in the pre-Mahāvīra Vedic tradition So, it cannot be said that the metaphysical views appearing in the *Āgamas* are derived from the *Vedas* From all this it naturally follows that the wisdom of Lord Mahāvīra had connections not with the *Brāhmaṇa* tradition but with the *Śramana* tradition

The Geographical Region in which the *Āgamas* were Composed

All the *Āgamas* are based on Lord Mahāvīra's preachings He delivered his first successful preaching at *Apāpā* (*Pāvāpurī*) according to the *Śvetāmbaras* or at *Vipulācala* in *Rājagṛha* according to the *Digambaras* Though there is thus a difference of opinion regarding the place where Mahāvīra delivered his first sermon, it could generally be said that it is in Bihar that the basic *Āgamas* originated—Bihar being the region where Lord Mahāvīra toured and preached There are some exceptions to this general view and they should be noted According to the commentators the *Vaitālīka Adhyayana* of the *Sūtrakṛtāṅga* contains the teachings of Lord Rśabha So, we should look for the area of the *Āgamas* even outside the province of Bihar We know that though the *Satkhandāgama* was composed—on the basis of the *Pūrvas*—in the South, its author had obtained the teachings embodied in the work from Saurashtra²⁰ The dialogue between Keśī and Gautama, contained in the *Uttarādhyayanāsūtra* took place in *Śīāvastī* The native place of Āc Bhadrabāhu is not decidedly known to us He composed the *Cheda* works, viz the *Kalpa*, the *Vyavahāra* and the *Nīśītha* Moreover, the *Śvetāmbara* tradition maintains that he, having gone to Nepal, engaged himself in meditation and imparted the knowledge of ten *Pūrvas* to Sthūlabhadra who had approached him there If we take into consideration the time of composition of the *Nandī*, it will appear that Saurashtra is the place of its composition Āc Kālaka alias Śyāmācārya, the author of the *Prajñāpanā*, belonged to Dhārāvāsa city of Mālvā Āryaraksita, the author of the *Anuyogadvāra*, was also a native of Mālvā It is highly probable that Āc Jinabhadra wrote in Saurashtra The *Mahānīśītha* was given a new shape by Āc Haribhadrāsūri In this sense, Rajasthana-Gujarat could be considered to be the place of its

20 “तदो सन्वेसिमगपुव्वाणमेगदेसो आयरियपरपराय आगच्छमाणो धरसेणाश्चरिय सपत्तो ।

तेण वि सोरकविसय-गिरिणयरपट्टणचदगुहाठिण्ण ॥” *Dhavalā*, Pt I, p 67

composition The works like *Pindaniryukti*, etc seem to have been composed by the junior Bhadrabāhu who was a native of Pratisthānapura in the South

Moreover, for the preparation of the recension of the Jaina *Āgamas* three Councils of the Jaina saints were held at Pātaliputra, Mathurā, and Valabhī And the present *Śvetāmbara Āgamas* represent the Valabhī recension This being the case, it is to be concluded that though the original teachings contained in the *Āgamas* were delivered in Bihār, the final form in which they are before us has been established in Saurashtra

When all these facts are taken into consideration it cannot but be declared that all the parts of India are, in one sense or the other, the place where the *Āgamas* were composed And keeping this fact in view, we ought to undertake a study of the language of these texts

Language of the *Āgamas*

The language of the *Vedas* is Sanskrit while the language of the *Āgamas* is Prakrit The reason for this is that Lord Mahāvīra and Buddha wanted their teachings to percolate among the people at large—and not among the *élite* only The *Vedas* are a monopoly of the *Brāhmanas*, that is, no one else can understand them, in opposition to this, Lord Mahāvīra and Buddha proclaimed that knowledge should be easily accessible to all without any discrimination whatsoever Moreover, they wanted to dispel the wrong notion that only a particular language should be used as the medium of knowledge and that a particular language is divine and pure So, both these *Arihantas* insisted that their teachings should be written in the language of the people As a result, the *ganadhara*s wrote down the teachings of Lord Mahāvīra in the Prakrit language of their times The *śāstras* call this language *Ardhamāgadhi* The characteristic features of *Māgadhi* and *Ardhamāgadhi* languages enumerated by the grammarians are rarely found in the language of the present *Āgamas*, the reason being that true to its nature the Prakrit language might have remained constantly changing And it was indispensable that the language of the *Āgamas* should change as that of the people changes because the main objective behind writing the *Āgamas* in Prakrit, the language of the people—and not in Sanskrit, the language of the *élite*—was that the people might understand what has been written Again, the Jaina religion which was prevalent in Magadha at the time of Lord Mahāvīra gradually spread out to the western and southern parts of India with the result that the influences of local dialects—which too were the languages of the people—entered into the structure of the Prakrit language of the

present *Āgamas* So, there is no wonder, if the special features of *Ardhamāgadhī* are not to be found in the *Āgamas* If the Jainas, like the Vedic Brahmins, had placed stress on the preservation of the original language of the scriptures, a phenomenon like this would not have occurred The Prakrit language exhibits a difference corresponding to the difference of tradition between the Śvetāmbaras and Digambaras In the Prakrit works of the Digambara tradition *Śaurasenī* has been given much importance *Śaurasenī* could never have been the mother-tongue of either Dharasena, the resident of Guinagara in Saurashtra, or Bhūtabali—Puspadanta who came to him from Dakṣiṇāpatha And yet the language of the present *Satkhandāgama* and almost all the later works of the Digambaras is *Śaurasenī* irrespective of the place and time of their composition From this it follows that the Digambaras, like the Vedic Brahmins, exclusively stuck to one particular language which was current in Śūrasena, the region near Mathurā It is also possible that they migrated from Śūrasena region down to the South carrying with them their language too and that afterwards they composed all their literature in that language alone

The language of the mss of the *Āgamas*, containing no commentary whatsoever, is different from the language of the mss of the *Āgamas*, containing commentaries thereon Many a time, the letter 'न' has been used in place of the letter 'य' Generally we can say that the language of the *Āgamas* which was there before the authors of the *Cūṛnis* was different from the language of the same which was there before the Sanskrit commentators In other words, a recension quite different from the one which had been before the authors of the *Cūṛnis* seems to have been used by the Sanskrit commentators Or, it may be that these Sanskrit commentators themselves inserted changes in the language of the *Cūṛnis* in order to make it elegant and uniform It is difficult to say what actually happened But it is certain that there obtains a difference of language between the *Āgamas* having *Cūṛnis* thereon and those very *Āgamas* having Sanskrit commentaries thereon It is a point of dispute whether this difference of language is a result of the mere progress of time or that of the attempts of the Sanskrit commentators, attempts which they made with a view to lending a uniform shape to the language so as to render it easily comprehensible But it is beyond doubt that till the time of Sanskrit commentaries the language of the *Āgamas* had remained constantly changing and thus had manifested a salient feature of the Prakrit language, viz to remain constantly changing

On the basis of the references found in the *Āgamas* it is inferred that in olden days the language of the *Āgamas* was *Ardhamāgadhī* But the language of the present *Āgamas* is very near to what is called

Mahārāstrī Prakrit by the grammarians Hence modern scholars use the term *Jaina Mahārāstrī* for the language of the present *Āgamas* A perfect uniformity is not found in the language of the present *Āgamas* as it is not found in the *Śaurasenī* of the Digambara works And the experts could clearly mark off the different stages in the development of this language In the *Ācārāṅga*, the difference in the language of the first and second part clearly suggests a difference as to their time of composition Similarly, the language of the *Sūtrakṛtāṅga* is definitely older than that of the *Bhagavatīsūtra* The established forms of the language that came into existence after the time of the language of the *Bhagavatīsūtra* are found in the *Āgamas* like *Jñātā*, etc which abound in stories This is an outline of the history of the language of the *Āgamas* In fact, the problem of classifying the *Āgamas* on the basis of their language is an attractive and important topic of study for the scholars of linguistics

Number of the *Āgamas*

It is beyond all shadow of doubt that the *Āgamas*, at first, only included the *Gaṇapitakas* alias the *Dvādaśāṅga*, because both the Digambara and the Śvetāmbara traditions consider the *ganadharas* to be the authors of these works But it is also a fact that even the works composed by the long line of their disciples, grand-disciples and so on gradually found place in the class of literature called *Āgama* Thus the *Āgamas* generally fall into two groups—the *Anga Āgamas* and the *Angabāhya Āgamas* The *Nandīsūtra* places under the title *saṃyak śrūta* (true scriptures) nothing but the *Dvādaśāṅgī* propounded by the *Arhat* ²¹ Again, it takes into consideration the *Dvādaśāṅgī* alone in the course of its treatment of *sādhī saparyavasita*, etc ²² The *Samavāyāṅga* (sūtra, 136) too enumerates only the twelve *Angas* propounded by Lord Mahāvīra The *Anuyogadvāra* refers to the *dvādaśa* (twelve) *Angas* only while discussing the topic of *Lokottara Āgamapramāṇa* (Transcendental Scriptures) All this suggests that originally the twelve *Angas* constituted the *Jaina Āgama* But as time passed on even the works composed by the long line of disciples—direct or indirect—of the *ganadharas* were included in the *Āgama* (*Śrūta*) literature, the reason being that they were based on the original *Āgamas* Of course, the discrimination is always made as to which *Āgamas* are written by the *ganadharas* and which ones by the authors other than the *ganadharas* The classification of the *Āgamas* (the *Śrūta*) into *anga* (*anga-pravīṣṭa*) and *angabāhya* has been made keeping this very discrimination in view ²³

21 *Nandīsūtra* sū 71

22 *Ibid*, sū. 73

23 *Ibid*, sū 79, *Rājavārtika*, 1 20 11 13, *Dhavalā*, p 96, *Tattvārthabhāṣya*, 1 20

The Śvetāmbaras and the Digambaras agree on the point of including all the Āgamas other than the twelve *Angas* in the class called *angabāhya*. But we have no source or means at our disposal to work out the chronological order in which the new additions were made in the class called *angabāhya*. It would not be improper if we try to construct a picture of this order by joining together whatever stray links of history we have.

After having classified the *Śruta* (the Āgamas) into two classes, viz the *angabāhya* and the *angapravista*, Āc Umāsvātī has enumerated by name the works falling under the class *angabāhya*. They are as follows: 1 *Sāmāyika*, 2 *Caturvīṃśatistava*, 3 *Vandana*, 4 *Pratikramana*, 5 *Kāyavyutsarga*, 6 *Pratyākhyāna*, 7 *Daśavaikālika*, 8 *Uttarādhyayana*, 9 *Daśā*, 10 *Kalpa-vyavahāra*, 11 *Niśītha*, 12 *Rsibhāsita*, etc. Here the use of the word 'etc' (*ādi*) suggests that there are some other works also which belong to this class. The author of the *Dhavalātīkā* clearly says that there are just fourteen *angabāhya* works, and he gives the names of these works as follows: 1 *Sāmāyika*, 2 *Cauvisatthao*, 3 *Vandanā*, 4 *Padikkamana*, 5 *Venariya*, 6 *Kiḍiyamma*, 7 *Dasaveyāliya*, 8 *Uttarajjhayana*, 9 *Kappa-vavahāro*, 10 *Kappākappiya*, 11 *Mahākappiya*, 12 *Pumdarīya*, 13 *Mahāpumdarīya*, 14 *Nisihaya*²⁴.

The *Jayadhavalā*²⁵ applies the general term '*prakīrnaka*' to these fourteen *angabāhya* works. The *Dhavalā* and *Jayadhavalā* give out even the detailed contents of these fourteen works. So, it is possible that all these fourteen works (*sūtras*) were present before Āc Vīrasena. As regards the *Angas* he clearly says that they have gradually become extinct. But in the case of the *angabāhya* works he passes no such remark.

On the basis of these two lists it can be said that the following eighteen works were well known as *angabāhya* works till the time of the author of the *Dhavalā*:

1 *Sāmāyika*, 2 *Caturvīṃśatistava*, 3 *Vandana*, 4 *Pratikramana*, 5 *Kāyavyutsarga*, 6 *Pratyākhyāna*, 7 *Venariya*, 8 *Kiḍiyamma*, 9 *Daśavaikālika*, 10 *Uttarādhyayana*, 11 *Daśā*, 12 *Kalpa-vyavahāra*, 13 *Niśītha*, 14 *Rsibhāsita*, 15 *Kappākappiya*, 16 *Mahākappiya*, 17 *Pumdarīya*, 18 *Mahāpumdarīya*.

The first six out of these eighteen works are included in the *Āvaśyaka*²⁶. We find in the *Dhavalā* two different names in place of the last two of this list of six. If these two different names appearing in the *Dhavalā* were considered to be simply the other names of the

24 *Dhavalā*, Pt. I, p 96, *Jayadhavalā*, Pt I, pp 24, 97

25. p 122

26 *Nandīsūtra*, sū 81

Kāyavyutsarga and the *Pratyākhyāna*—and not the names of two independent works—then the works enumerated here will be less in number by two, i e sixteen But those two different names could not be considered to be simply the other names of the *Kāyavyutsarga* and the *Pratyākhyāna* because the content, as given in the *Dhavalā*, of the works bearing those names greatly differs from that of the *Kāyavyutsarga* and the *Pratyākhyāna* Hence the separate mention above of these two names Thus though only eighteen names are obtainable it is very difficult to decide as to how many other names are intended by Vācaka Umāsvāti through the use of the word 'ādi' in his *Tattvārthabhāṣya* But we can say this much that the figure should be larger than the fourteen given in the *Dhavalā* because the word 'ādi' occurs after the enumeration of twelve names Generally it can be said that the list found in the *Dhavalā* belongs to that period when the views of the Śvetāmbaras and the Digambaras regarding the *Śrūta* were identical and there was no dispute on the point Hence it is quite possible that this list is prior to Āc Umāsvāti

In the *Nandīsūtra*, the following *utkālika angabāhya* works are mentioned

1	<i>Daśavaikālīka</i>	16	<i>Sūryaprajñapti</i>
2	<i>Kalpākalpika</i>	17	<i>Pauruṣī Mandala</i>
3	<i>Cullakalpaśrūta</i>	18	<i>Mandalapraveśa</i>
4	<i>Mahākalpaśrūta</i>	19	<i>Vidyācaranavimścaya</i>
5	<i>Aupapātika</i>	20	<i>Ganavidyā</i>
6	<i>Rājaprasnīya</i>	21	<i>Dhyānavibhakti</i>
7	<i>Jivābhigama</i>	22	<i>Maranavibhakti</i>
8	<i>Prajñāpanā</i>	23	<i>Ātmavīsodhi</i>
9	<i>Mahāprajñāpanā</i>	24	<i>Vitarāgaśrūta</i>
10	<i>Pramādāpramāda</i>	25	<i>Samlekhanāśrūta</i>
11	<i>Nandi</i>	26	<i>Vihārakalpa</i>
12	<i>Anuyogadvāra</i>	27	<i>Caranavidhi</i>
13	<i>Devendrastava</i>	28	<i>Ātmapratyākhyāna</i>
14	<i>Tandulavaicārīka</i>	29	<i>Mahāpratyākhāna</i>
15	<i>Candravedhyaka</i>		

In addition to the *utkālika angabāhya* works there are also *kālīka angabāhya* works The *Nandīsūtra* includes the following *śāstras* in the class of *kālīka angabāhya*

1	<i>Uttarādhyayana</i>	6	<i>Mahānīśītha</i>
2	<i>Daśāśrūta</i>	7	<i>Rsibhāṣita</i>
3	<i>Kalpa</i>	8	<i>Jambudvīpaprājñapti</i>
4	<i>Vyavahāra</i>	9	<i>Dvīpasāgaraprajñapti</i>
5	<i>Nīśītha</i>	10	<i>Candraprajñapti</i>

11	<i>Ksudrikāvimānapravibhakti</i>	22	<i>Devendropapāta</i>
12	<i>Mahatīvimānapravibhakti</i>	23	<i>Utthānaśruta</i>
13	<i>Angacūlikā</i>	24	<i>Samupasthānaśruta</i>
14	<i>Vargacūlikā</i>	25	<i>Nāgapariṇā</i>
15	<i>Vvāhacūlikā</i>	26	<i>Niryāvalikā</i>
16	<i>Arunopapāta</i>	27	<i>Kalpikā</i>
17	<i>Varunopapāta</i>	28	<i>Kalpāvatamsikā</i>
18	<i>Gaṇudopapāta</i>	29	<i>Puspitā</i>
19	<i>Dharanopapāta</i>	30	<i>Puspacūlikā</i>
20	<i>Vaiśīamanopapāta</i>	31	<i>Vīśnūdaśā²⁷</i>
21	<i>Velaṃdharopapāta</i>		

And at the end of this list it is written "etc Eighty four thousand *prakīrnakas* by Lord Rsabha, *samkhyāta* thousand *prakīrnakas* by the intermediary 22 *Tīrthankaras* and fourteen thousand *prakīrnakas* by Lord Mahāvīra also to be included in the *kālīka angabāhya* works " The author goes on to add that these works are as many thousand as are the disciples of the *Tīrthankaras*—disciples possessed of four types of intellect—and also as many thousand as are the *pratyekabuddhas*

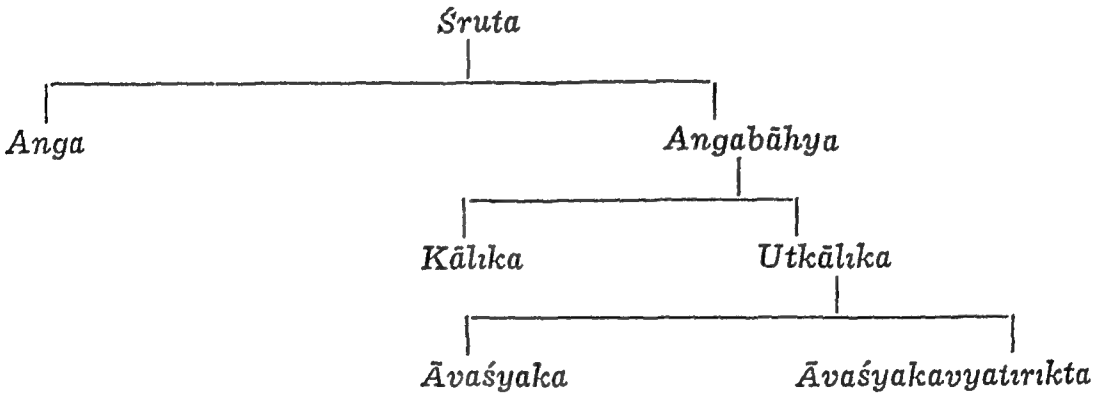
The *Nandīsūtra* mentions 60 *angabāhya* works which are other than the *āvaśyakas* Though they might have been extant at the time when the *Nandi* was composed, at present many of them are extinct

Classification of the Āgamas

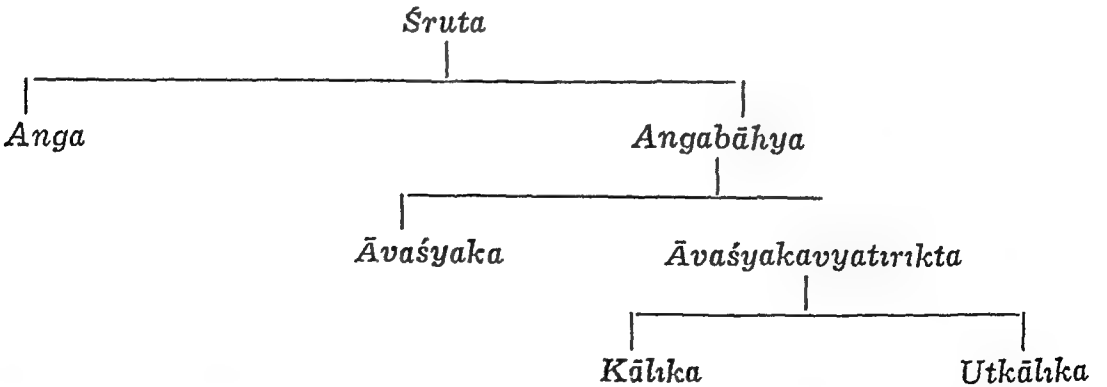
As we have seen, at first the *Angas* alone constituted the *Āgamas* or *Gaṇapitakas* Afterwards even the works based on these *Angas* found place among the *Āgamas* and they were called *angabāhya* Hence now onwards the *Āgamas* came to be classified into two—the *Anga* and the *Angabāhya* For the class *anga* the term 'angapravista' is also used For the class *angabāhya* the terms 'upānga', 'anangapravista' and 'upatantra' are likewise used Vācaka Umāsvatī uses the terms 'angabāhya' and 'upānga' for the *angabāhya* class, while the *Dhavalā* employs the terms 'angabāhya' and 'upatantra' for that very class From the references found in the *Nandīsūtra* it can be seen that the term 'prakīrnaka' was also applied to the *angabāhya* class The *Jayadhavalā* (p 122) corroborates this point Like the *Vedas*, the *Angas* were studied at specific times

27 The *Pāśvikasūtra* mentions, in addition to these 31 works, five others, viz the *Āśvinīśabhāvanā*, the *Dr̥ṣṭvīśabhāvanā*, the *Svapnabhāvanā*, the *Mahāsvapnabhāvanā*, and the *Tarjanīsarga* And the *Yoganandī* additionally mentions three other works, viz the *Sāgaraprajñapti*, the *Vṛśnikā* and the *Cāranabhāvanā* Thus the total number of works pertaining to this type comes to 39

and hence they are called *kālīka*. But the case was different with the *angabāhya* works. Some of them were studied at specific times and others at any time. Hence the *angabāhya* works have formed two classes—the *kālīka* and the *utkālīka*. This classification is as old as the *Anuyogadvārasūtra*. On this basis we can surmise that till the time of the *Anuyogadvāra*, the classification of the *Āgamas* into *anga* and *angabāhya*—and the further classification of the *Angabāhyas* into *kālīka* and *utkālīka*—was established. On the basis of the references found in Umāsvāti's works and the *Dhavalā* it can be deduced that there was a time when the *Sāmāyika*, etc. were not regarded as forming one group, but when they did come to be grouped under one title *āvaśyaka* the *angabāhya* works were classified into two—*āvaśyaka* and *āvaśyakavyatirikta*. The fact that this classification was prevalent is corroborated by the *Sthānānga* (Sūtra, 71), the *Nandī* (Sūtra, 43) and the *Anuyogadvārasūtra* (Sūtra, 5). The speciality of the *Anuyogadvāra* is that the classification of the *Śrūta* given therein runs as follows

But the *Nandīsūtra* offers the following classification .

The reason for the difference found in these two classifications is as follows. In the *Anuyogadvāra* at the concerned place the topic in hand is the explanation of the *āvaśyaka*. Hence having first mentioned the *kālīka* and the *utkālīka* types of *angabāhya* works the author

points out that the *āvaśyaka* falls under the category *utkālīka*. On the other hand, in the *Nandī* the topic in hand is related not to any particular class of *Āgamas* but to the classification of *Āgamas* as such, so, therein the *kālīka-utkālīka* classification has found place at the end. In the modern *Śvetāmbara* tradition an altogether different classification of *Āgamas* is prevalent. It is as follows: 1 *Anga*, 2 *Upānga*, 3 *Cheda*, 4 *Mūla*, 5 *Prakīrnaka*, 6 *Cūlikā*.

It is difficult to say as to when this system of classifying the *Āgamas* originated but we can imagine the process through which it might have passed. The classification of the *Āgamas* into *Anga* and *Angabāhya* might have been prevalent for long, but in the Middle Ages there took place some change in this system. It is difficult to decide as to when—that is in which century of the Middle Ages—this happened. But it is certain that this new system was already prevalent in near about 12th century of the Christian Era, because Śricandra, the pupil of Dhaneśvara, in his *Sukhabodhā Samācārī*²⁸ refers to the *Angas* and to the *Upāngas* respectively related to them. On account of the mystical nature of the works that now pass under the title *Chedasūtras* it should have been deemed necessary to separate them from the other *Āgamas* and thus perhaps originated the class called *Chedasūtras*. It is difficult to know as to when and why the class called *mūlasūtras* came into existence. But we are of opinion that those works which the Jaina monks should learn first were grouped under the title *mūlasūtras*. The *Nandī* and the *Anuyoga-dvāra*, being composed as appendages to the entire *Śruta*, naturally form the class called *Cūlikāsūtras*. The *Upānga*, the *Cheda*, the *Mūla* and the *Cūlikā*—all these classes were formed after having selected the works—proper for each class—from among the *prakīrnakas* that were included in the *angabāhya* class of the *Āgamas*. Hence the remaining *prakīrnakas* have formed an independent class called *prakīrnaka*. The list of the established classes of the *Śruta*, which is universally recognised by the *Śvetāmbaras* with some minor changes, runs as follows²⁹:

11 <i>Angas</i> —	1 <i>Ācāra</i> , 2 <i>Sūtrakṛta</i> , 3 <i>Sthāna</i> , 4 <i>Samavāya</i> , 5 <i>Vyākhyāprañapti</i> , 6 <i>Jñātādharma-kathā</i> , 7. <i>Upā-</i> <i>sakadaśā</i> , 8 <i>Antakṛddāśā</i> , 9 <i>Anuttaraupapātika-</i> <i>daśā</i> , 10 <i>Prāśnavyākaraṇa</i> , 11 <i>Vipāka</i> , (12 <i>Drsti-</i> <i>vāda</i> —extinct)
12 <i>Upāngas</i> —	1 <i>Aupapātika</i> , 2 <i>Rājapraśnīya</i> , 3 <i>Jīvābhigama</i> , 4 <i>Praññāpanā</i> , 5 <i>Sūryaprañapti</i> , 6 <i>Jambūdvīpa-</i>

28 Refer to the Introduction to *Jaina Sāhitya kā Bṛhad Itihāsa* (Pārsvanātha Vidyāsrama, Vārāṇasī Publication), p. 36

29 Ibid., p. 27

prajñapti, 7 *Candraprajñapti*, 8 *Nṛayāvalī*, 9 *Kalpāvatamsikā*, 10 *Puspikā*, 11 *Puspacūlikā*, 12 *Vṛśnīdaśā*

6 *Chedasūtrīas*—1 *Nīśītha*, 2 *Mahānīśītha*, 3 *Vyavahāra*, 4 *Daśāśruta*, 5 *Brhatkalpa*, 6 *Jītakalpa*

4 *Mūlas*— 1 *Uttarādhyayana*, 2 *Daśavaikālīka*, 3 *Āvaśyaka*
4 *Pindaniryukti*

10 *Prakīrnakas*—1 *Catuḥśarana*, 2 *Āturapratyākhyāna*, 3 *Bhaktapariyāñā*, 4 *Samstāraka*, 5 *Tandulavaricārika*, 6 *Candīavedhyaka*, 7 *Devendrastava*, 8 *Ganavidyā*,
9 *Mahāpratyākhyāna*, 10 *Vīrastava*

Cūlikāsūtrīas— 1 *Nandī*, 2 *Anuyogadvāra*

Age of the Āgamas

From the ultimate view-point the Jaina tradition maintains that the *Āgamas* have no beginning and no end in time. It is only from the view-point of a particular propounder that they are said to have been originated at a particular time. We want to discuss the problem from a historical view-point. We want to decide the age of the composition of the *Āgamas*—howsoever old might be the knowledge embodied in them. Only the *Angas*—and not all the *Āgamas*—are recognized as the works of the *ganadhāras*. Even if we maintain that the time of their composition is the time of their authors—*ganadhāras*, we should not lose sight of the fact that shortly after the death of Lord Mahāvīra the *Śruta* became irregular and disorderly. That the various Councils were convened to compile the recensions of the *Āgamas* corroborates this fact. The first Council took place at Pāṭaliputṛ 160 years after the death of Lord Mahāvīra. The second Council was summoned at Mathurā under the presidentship of Āc Skandila between 827–840 Vīra Nirvāna, and almost simultaneously the third Council was held at Valabhī under the presidentship of Nāgārjuna. I would like to draw the attention of the scholars to the fact that the first Council was summoned to compile the recension of the twelve *Angas* only—especially the twelfth. In connection with this recension it is by no means suggested that even the *angabāhya* works had become disorderly and irregular. Thus there is no reason for us to believe that whatever works were written till the time of the first Council were not well preserved and suffered disorder and irregularity. The *Śruta* the recension of which was critically compiled in the second Council has been given the name 'kālīka'. Originally the *kālīka* class included the twelve *Āngas* only. Hence it is to be concluded that this Council too compiled the recension of the *Angas* only.

The *pustaka-lekhana* (penning down) of the *Āgamas* which was undertaken by Devardhī was based on the last recension. This is a fact. But the scholars do not take into consideration this fact while tackling the problem of the age of the *Āgamas* and declare that all the *Āgamas* have been finally settled in the time of Devardhī and hence the time of Devardhī constitutes the lower limit of the period of the composition of the *Āgamas*. This is not fair. While discussing the problem of the age of the *Āgamas*, one should exclude from purview the *angabāhya* works. In the case of the *angabāhya* works, those the age of whose authors is definitely known should be assigned to that period and those that are quoted in other works whose age is definite should be held anterior to the latter, and if there be found some interpolations in the work, one should not commit the blunder of attributing the age of these interpolations to the entire work.

Though the *Angas* are considered to be the works of the *gana-dharmas*, many things have been added to them at various times. Apart from these additions, the age of the original *Angas* is identical with that of Lord Mahāvīra. That is to say, the preachings of Lord Mahāvīra began some 500 years before the commencement of Vikrama Era. He preached for thirty years. Then come the twelve years of Gautama and next twelve of Sudharma. The total number of these years is thus about 50 to 60. We can therefore say that the composition of the *Angas* might have been completed sometime about 450 years before the commencement of Vikrama Era, and it is almost certain that this composition received final touching in the Pātaliputra recension. From this view-point if we assign the first *śrutaskandha* of the *Ācārāṅga* to the period 300 years before the commencement of Vikrama Era, it would not be improper. Evidences coming from the thought and language of the *Ācārāṅga* prove that it stands very near to the age of the preachings of Lord Mahāvīra. And there is no reason why one should discard the age suggested here.

The fact that the second *śrutaskandha* has been added afterwards is conceded by the Nirṣukti. And this second *śrutaskandha* is the work of some *sthavira*. On this basis if we consider the age of Bhadrabāhu to be the lower limit of its age, we naturally come to the conclusion that it might have been added to the first before 160 Vīra Nirvāna, that is, we cannot, in any circumstance, place it after 200 years before the commencement of Vikrama Era.

Additions and alterations here and there might have taken place in the *Angas* other than the *Ācārāṅga*. But on that account to ascribe to them the date as late as that of Valabhī Recension is not legitimate and proper.

In the *Sthānāngasūtra* there occurs, on account of its special form and structure, a reference to an event that took place well 600 years after Lord Mahāvira. But on this account the composition of the entire *Anga* work should not be assigned to an age later than that event. On the contrary, we should maintain that the particular passage wherein this reference occurs is a later addition to the old text. Moreover, in the *Bhagavatīsūtra* there occur some statements to the effect that the *Pūrvas* will become extinct 1,000 years after Lord Mahāvira. On the basis of these statements if one were to draw the conclusion that the *Bhagavatīsūtra* was composed 1,000 years after Lord Mahāvira, then it needs no saying that one has committed a great blunder. What one should instead conclude is that such statements were interpolated in the old text of the *Bhagavatīsūtra* 1,000 years after Lord Mahāvira.

Again, one will be greatly misled if one tries to fix the age of the *Āgamas* on the basis of their language. It is so because this language is Prakrit the nature of which is to remain constantly changing. Hence, the *Ācāryas*—especially the commentators—have tried to transform the language of the *Angas* into the *Śīṣṭa Prākṛta* of their own times. But on this account the work does not become an entirely new composition, only its language has undergone changes of form. Taking this situation into account we should not attach much importance to the linguistic evidences but on the contrary should put special stress on fixing up the age of the content—the material of a particular work. From this point of view the period before 300 B C should be fixed as the age of the *Angas* on the whole. The *Praśnavyākaraṇa* is, of course, an exception, for the work of this name which we at present have differs, in content, from the same described in the *Samavāyāṅga* and the *Nandī*. We have no means to know as to how much after Valabhī Recension this new *Praśnavyākaraṇa*—new in the sense of having altogether novel contents—came into existence. But in any case we can say that it was composed at least before Abhayadeva (12th century of Vikrama Era) who has commented on it.

Among the *Upāṅgas* the age of some could easily be determined because we know the age of their respective authors. For example, the author of the *Prajñāpanāsūtra* is Śyāmācārya who is identical with the *Nigodavyākhyātā* Āc Kālaka. He had become *yugapradhāna* in 335 V N and held that dignified position up till 376 V N. Hence the *Prajñāpanā* could be assigned to the period lying in between 335 V N and 376 V N. That is, it could be regarded as having been composed in between years 135 and 94 before the commencement of Vikrama Era. The *Upāṅgas* *Candraprajñapti* and *Sūryaprajñapti* are

included by the Digambaras in the *kananānuyoga*, and further, in the *parikarma* of the *Drstivāda*. They are even included in the list of the *Āgamas* compiled in the *Nandīsūtra*. Hence these two works might have been very old—belonging to the period before the Schism. If they are on this account placed before the commencement of Christian Era, one should raise no objection. An internal evidence that corroborates this view is that its astronomical subject-matter (*jyotis*) follows the old Vedic tradition. The extant text of the *Candra-prajñapti* is identical with that of the *Sūryaprajñapti*. This suggests that the *Candraprajñapti* might have become extinct before long.

Regarding the five *upānga* works *Nirayāvalī*, etc. it can be said that originally these five works alone constituted the entire *upānga* class, the mention of the other works as *upāngas* is not as old as the *Āgamas*. Hence it is quite probable that they were the *ārātiya* works, that is, the works of the *ācāryas* who flourished immediately after Lord Mahāvīra. On the basis of this consideration they should be placed in the period of 200 years after Mahāvīra Nirvāna. Even the fact that they are considered to be *Kālīka* works suggests their antiquity. The *Jambudvīpaprājñapti* too has found place in the list of *kālīka* works, presented in the *Nandīsūtra*. And the Digambaras have included it in the *parikarma* of the *Drstivāda*. All this goes to prove that it should have been composed before the Schism.

The subject-matter of the *Rājaprasnīya* tallies with that of the *Pāyasisutta* of the *Dīghanikāya*. If this point is borne in mind and if Keśi Śramana of this *Sutta* and Keśi Śramana who enters into discussion with Gautama were the same person then one can easily conclude that the *Rājaprasnīya* should have been composed by some *ācārya* who flourished just after the death of Lord Mahāvīra. Hence it should be considered to be as old as the *Daśavaikālīka*, that is, it could never belong to a period later than the fourth century before the commencement of Vikrama Era.

The *Aupapātika* and the *Jīvābhūgama*—these two *Upāngas* are mentioned in the Nandi list of the *utkālīka* works. This fact and their subject-matter suggest that they were most probably composed in the period immediately following that of the composition of the *Daśavaikālīka*—that is, in the period when the *ārātiya ācāryas* attempted to make the subject-matter of the *Angas* systematic and regular by composing *prakāraṇas*. Again, the fact that they have been regarded as the *Upāngas* in relation to the *Angas* proves the early age of their composition. The *Daśā*, the *Kalpa* and the *Vyavahāra* which are included in the *Cheda* class are well known as the works of Bhadrabāhu. Hence the period of their composition is

decidedly about 170 V N. In other words, they were already in existence 300 years before the commencement of Vikrama Era. The *Niśithasūtra* is nothing but an appendage (*cūlikā*) to the *Ācārāṅga*. Though the author of the *Cūrṇi* considers it to be a work of a *ganadhara*, the *Niryukti* which is no doubt anterior to the *Cūrṇi* regards it as the work of a *sthavira*. Hence we should accept the view of the *Niryukti*, of course, there is difference of opinion as to who that *sthavira* was. The *Pañcakalpa-cūrṇi* explicitly states that it was composed by Bhadrabāhu, whereas a *gāthā* occurring at the end of the *Niśitha* itself states that it is a work of Viśākhācārya. However, whether it be a work of Bhadrabāhu or Viśākhācārya or any other old *sthavira*, it makes no material difference as to its age of composition. It is so because it undoubtedly belongs to the period preceding the Schism. Both the traditions include it in the *angabāhya* class. Āc Umāsvātī also refers to it. Moreover, even Bhadrabāhu refers to it under the name of *Ācāra-prakalpa*. Considering all these points we can place it in the period about 150 V N. Even if we were to consider it to be the work of Viśākhācārya, we can safely conclude that it had already come into existence even before 175 V N. In other words, it had already been composed 300 years before the commencement of Vikrama Era.

Out of the four works that are designated as *Mūla*, the date of the *Daśavaikālīka* is definitely known. It is a work of Sayyambhava who left this mortal world in 98 V N. This means that the composition of the *Daśavaikālīka* took place 372 years before the commencement of Vikrama Era. The *cūlikas* that occur in it have been added later on. And according to the traditional view they have been added in the time of Sthūlabhadra. Except these *cūlikas* nothing has been added in the *Daśavaikālīka* and the entire work, barring the linguistic influences that entered into it, has been preserved in its original form. On the basis of the Digambara list of the *angabāhya* works we can legitimately say that the compilation of the *Uttarādhyayanāsūtra* had taken place before the Schism. The scholars place it in the third or the second century before the commencement of Vikrama Era. Out of the six *adhyayanas* of the *Āvaśyakasūtra* the four are mentioned even in the Digambara list. In the *Angas* in all cases of the treatment of a Muni's study reference has been made to 'sāmāyāṁ ekādaśaṁgāṁ'. This suggests that the *Sāmāyika-adhyayana* was accorded first place in the curriculum prepared for the *Munis*. Hence, we can maintain that the period of its composition is identical with that of the *Angas* composed by the *ganadharas*. Out of the *Pindaniryukti* and the *Oghaniryukti* either is included in the *mūla* class. Both these *Niryuktis* are very old. There existed certain *Niryuktis* even before those of Bhadrabāhu. There are evidences to

prove this. The present form of the *Niryuktis* may possibly be put to the credit of the Junior Bhadrabāhu. But these *Niryuktis* of Bhadrabāhu contain a good number of *gāthās* drawn from the old *Niryuktis*. This view is legitimate because many *gāthās* are found in the *Dīgambara Mūlācāra* too. We should treat their old form as anterior to the Junior Bhadrabāhu even if we put their final form to the credit of this Ācārya who belonged to the 5th or 6th century of Christian Era.

*

NANDI-SŪTRA

Why first place is accorded to the Nandi ?

Not only in this volume but in the entire series of the project the *Nandi* which describes five types of knowledge is placed first. So, it becomes necessary to explain this precedence. The *Nandi* falls in the *angabāhya* class. So, it is natural that it should occupy a place coming after the *Angas*. But the reason why it is placed first is its peculiar position in the whole of the *Āgama* literature. It has secured the position of an auspicious introductory prayer in the beginning of *Āgamavācana*. So, we too give it the first place in our scheme of publishing the *Āgamas* considering it to be of the nature of a *mangalācarana* (auspicious introductory prayer).

Āc Jinabhadra was confronted with a problem. He had to decide as to which one of the two *mangalas*—one *pañcanamaskāra*, and the other *pañcajñānarūpa Nandi*—is to be explained first³⁰. He commented upon the *Nandi* first and justified his action by saying that the *Namaskāra-mangala* is a part and parcel of the *Āvaśyaka Śrutaskandha* because it is included in each and every *Śruta* work³¹. Now one might ask as to how it could be considered to be included in each and every *śruta* work. In reply it is stated that in the *Nandi* where all the *Śruta* works are enumerated it does not find place as an independent *śruta* work though it is a *sūtra*. It, being the best among all the *mangalas*, has secured place in the beginning of all the import-

30 “आइय नमोकारो जइ पच्छाऽऽवासय ततो पुव्व ।

तस्स भणितेऽणुयोगे जुत्तो आवासयस्स ततो ॥” *Vīṣeṣāvaśyakabhāṣya*, gā. 8

31 “सो सव्वसुतक्खपव्वमतरभूतो जओ ततो तस्स ।

आवासयाणुयोगादिगहणमहितोऽणुयोगो वि ॥” *Ibid*, gā. 9

ant *sūtras* ³² As a result, occasion would arise to explain and comment upon it while commenting upon those particular *sūtras*. On this account, leaving aside the *pañcanamaskāra* Jinabhadra first comments upon the *Nandī*. At the same time, he offers clarification that though for *mangala* it is necessary to mention the *Nandī*, it is not compulsory, as it is in the present case, for us to comment upon it while writing commentaries on other *sūtra* works, it is optional. Again, it being an independent *śrutaskandha* it is not necessary to comment upon it even in the present case, but it is not objectionable either if someone writes a commentary on it for the benefit of the pupils ³³ According to Āc Jinabhadra the commentary on the *Sāmāyika āvaśyaka* is the fundamental commentary and one who masters it will master the commentaries of all the *śāstras* ³⁴

That the method of respectfully calling to memory the five *jñānas* (i.e. the *Nandī*) in the beginning of writing commentaries on the *śāstras* or in the beginning of the study of the *śāstras* and also that of pointing out the connection of a particular *śāstra* with the *śrutajñāna* was prevalent gets support from the *Anuyogadvārasūtra*. The oldest commentary on an *āgama* work is nothing but the *Anuyogadvāra*. It is a commentary on the *Āvaśyakasūtra*. Yet it has found place among the *Āgamas*. This is a peculiar feature of the *Anuyogadvāra*. Its opening portion definitely corroborates Āc Jinabhadra's view. Moreover, it presents valuable evidence for the connection of the *Nandī* with the *śāstras*. Not only that but its description of the *Yoganandī* tallies with the form of the same as found in this Volume. Thus it is established that the *Nandī* occupies the position of *mangala* in the beginning of the study of the *Āgamas* and also that it points out the connection of a particular *śāstra* with *jñāna*.

Why should we start our reading of the *śrūta* with the *Nandī*? A reply to this question is that the *Nandī* is *bhāva-mangala* ³⁵

32 “तस्स पुणो सव्वसुतम्भतरता पढममगलग्गहणा ।

ज च ण पिधो पढिज्जइ णदीए सो सुतक्खधो ॥” Ibid , gā 10

33 “णणु णदीवक्खणे भणितमणग इध कतो सक्का ।

भण्णति अकते सक्का तस्साणियम च दाएति ॥

णाणाभिधाणमेत्त मगलमिदु ण तीय वक्खण ।

इयमत्थाणे जुज्जति ज सा वीसु सुतक्खधो ॥

इध साणुग्गहमुदित ण तु णियमोऽयमधवाऽववातोऽय ।

दाज्जति कधणाए कताइ पुरिसादवेक्खाए ॥” Ibid , gā. 844-46

34 “सव्वाणुयोगमूल भासं सामाज्यस्स सौतृणं ।

होति परिकम्मियमती जोगो सेसाणुयोगस्स ॥” Ibid , gā 3603

35 Ibid , gā 78

Again, the *bhāvamangala* comprises in its fold five *jñānas* and the *Āgama* or *śrūta* is itself one of the five *jñānas*. So, while reading a particular *Āgama* it is pointed out that this *Āgama* is related with the *śrutajñāna*—which is one of those five *jñānas*. In this way the relation of the *Nandī* with a particular *Āgama* comes to be established. Hence it is natural that one's reading of the *Āgamas* should start with the *Nandīsūtra*.

Keeping all these points in view we too have given first place to the *Nandī* in the series issued under the scheme of publishing the *Āgamas*.

The Nandī Sūtras   Anujñānandī and Yoganandī

Three types of *Nandīsūtras*—the *Nandīsūtra* composed by Devavācaka, the *Laghunandī* alias *Anujñānandī* and the *Yoganandī*—are included in this volume. So, it becomes imperative for us to give some information regarding them. We shall have occasion to speak, in detail, about Śrī Devavācaka's *Nandī*. Hence for the present let us say something about the remaining two. The meaning of the word *anujñā* occurring in the name *Anujñānandī* is order, command, permission, consent, investing one with power, etc. Generally the consent given by a *guru* to the pupil in connection with any particular task is called *anujñā*. The text that is current under the name of *Anujñānandī* is also known by the name *Laghunandī*. Yet one should not consider it to be an abridgement of the *Nandīsūtra*. The text of *Anujñānandī* given here proves that

The text of the *Anujñānandī* alias *Laghunandī* is used when an *ācārya* permits his pupil to become the head of a *gana*, in other words, to assume the position of an *ācārya*. That particular performance being auspicious the apposite name *Anujñānandī* is given to the text employed on the occasion. Thus it is directly connected with the *Nandīsūtra* which is identified with the traditional five types of knowledge. Hence, it is quite legitimate to give to it a different name, viz *Laghunandī* or *Anujñānandī* in order to mark it off from the *Nandī*.

There are many *kalpas*. The *Anujñākalpa* is one of them. Its detailed description is found in the *Pañcakalpa-bhāṣya* and the *Cūrṇi* thereon.

Here we should make it clear that in the *Anujñānandī* itself in the context of the description of the *Lokottara Dravyānujñā*, there occur discussions pertaining to the permission not only regarding the *sacitta dravyas* (i.e. male and female pupils) and the *acitta dravyas* (i.e. clothes, etc.) but also regarding the *Ācārāṅga*, etc. The discussion pertaining to the permission regarding the *Ācārāṅga*, etc. occurs under the head of *Bhāvānujñā*. But out of all these particular importance is attached to the occasion of conferring the title *ācārya*.

on a particular monk And the use of the *Laghunandī* has been confined to this particular *Lokottaradravyānujñā* In other words, the *Anujñānandī* is used only when an *ācārya* allows his pupil to have his own pupils—male or female—, that is, to assume the position of an *ācārya* We do not know when this practice started The twenty synonyms of the word *Anujñā* enumerated by Āc Śrīcandra in his commentary on the *Anujñānandī* are also found in the present text of the *Anujñānandī* Āc Śrīcandra in his commentary remarks that the meanings of those twenty synonyms, being not traditionally known, are not given in the commentary (*etesām ca padānām arthaḥ sampradāyābhāvān nocyate*)

The two *gāthās* of *Anujñānandī*, enumerating the synonyms of *anujñā*, occur even in *Anujñākalpādhikāra* of the *Pañcakalpabhāṣya* It is necessary to note in this connection that there is a minor difference between the readings of the *gāthās* found in the *Anujñānandī* printed in this volume and those same *gāthās* found in the *Pañcakalpabhāṣya* So, we give below the concerned *gāthās* as they are found in the *Pañcakalpabhāṣya*

*anunnā unnamanī namana nāmanī thavanā pabhava pabhāvana
vitāre /*

tadubhayahīya majjātā kappe magge ya nāe ya //
sangaha samvara ujvara thirakaranamachedajña (ya) vuddhipayam /
payapavaram ceva tahā vīsa anunnā nāmāim //

—Press-Copy, p 326

The explanation of these two *gāthās* as given in the *Pañcakalpa-mahābhāṣya* and the *Pañcakalpacūṛṇa* is as follows —

- 1 *anujñā* . *Anujñā* means the *ācārya*'s consent or acceptance Generally speaking Lord Rsabha started the tradition of *anujñā* when he permitted his *ganadhara* Rsabhasena to assume the position of an *ācārya* and to give lessons in the *Āgamas* to his pupils.
- 2 *unnamanī* . *Anujñā* is also called *unnamanī* because at that particular occasion the pupil has to get up and bow down before the *ācārya*, etc
- 3 *namanī* The laymen and monks bow down before him who has secured consent Hence it is called *namanī*
- 4 *nāmanī* *Anujñā* introduces us into the *śrūta* and into the *cāritra dharma* (Good Conduct) Hence it is called *nāmanī*
- 5 *sthāpanā* *Anujñā* is called *sthāpanā* because one who obtains *anujñā* gets established as an *ācārya* In other words, one who has got the consent of his *ācārya* can augment his wealth of pupils and make them firm in right knowledge and right conduct
- 6 *prabhava* One who gets established as an *ācārya* through consent is called, on that account, *prabhu* And thus *anujñā*, being

the source of all good qualities like *jñāna* (knowledge), etc , is called *prabhava*

7 *prabhāvanā* Though the *anujñā* there takes place the *prabhāvanā* (1 e manifestation) of good qualities or the spiritual lustre in an *ācārya* Hence it is called *prabhāvanā* too

8 *vitāra* Through *anujñā* good qualities are developed or are transferred to others Hence it is called *vitāra*

9 *tadubhayahīya* (= *tadubhayahita*) According to the *Bhāṣya* the meaning of this term is as follows The *anujñā* through which one secures benefit in this world and also in the world beyond is called *tadubhaya*

The meaning of the term ' *tadubhaya* ' according to the *Cūṇi* is as follows As *anujñā* pertains to *sūtra* and *artha* it is called *tadubhaya* (*tadubhayasūtrārthā anujñā ity arthaḥ*) It considers *hita* to be a separate name of *anujñā* and it explains it in the sense of benefit in this world as well as in the world beyond (*āhikāmusmīkahitam*)

10 *maryādā* The *Ganadharas* themselves accept the restrictions imposed by *anujñā* Hence it is called *maryādā*

11 *kalpa* The line of conduct of a *gana* with regard to good actions is determined through *anujñā* which, on this very account, is called *kalpa*

12 *mārga* The path of liberation, comprising knowledge (*jñāna*), etc is rooted in *anujñā* and hence *anujñā* is named *mārga*

13 *nyāya* It is so called because it is of the form of judgment or because it passes judgment

14 *sangraha* Through *anujñā* the external paraphernalia like clothes, etc and internal qualities like *jñāna*, etc get accumulated Hence it is termed *sangraha*

15 *samvara* The operations of sense-organs and the quasi-sense-organ get restricted to *ātmā* and *gana* through *anujñā* Hence *anujñā* is also given the name *samvara*

16 *nirjarā* The person who has secured *anujñā* bears all the responsibilities of the head of a *gana* and by that he partially destroy his karmas and helps other monks in the *gana* to do the same Hence *anujñā* is given the name *nirjarā*

17 *sthirakarana* *Anujñā* lends firmness to the fickle minds of the young monks and hence it is called *sthirakarana*

In the present context the *Cūṇi* gives the reading ' *śaraṇam vṛtiḥ* ' From this it seems that *anujñā* is called *śaraṇam* also because it acts like a fencing to protect the growth of vows

18 *acheda* Through *anujñā* the development of the spiritual qualities like *jñāna* etc continues without any interruption whatever Hence it is called *acheda*

- 19 *jīta* . The *tīrthankara* gave *anujñā* to his *ganadharas* and they, in turn, gave it to their pupils In this way since it has traditionally come down to the *ācāryas* who practise it, it is called *jīta*.
- 20 *vrddhipada* : Knowledge and good conduct of a *gana* develop through the practice of *anujñā*. Hence *anujñā* is given another name *vrddhipada*
21. *padāpravara* The position of a person who has secured *anujñā* being highest, *anujñā* itself is called *padāpravara*

According to the explanation given by the *Pañcakalepamahābhāṣya* and the *Pañcakalpacūṛṇi* the number of the synonyms of 'anujñā' is twentyone When we compare the readings of these two *gāthās* of the *Pañcakalpabhāṣya* with those of the same occurring in the *Anujñānandī* it becomes evident that there is one word 'accheda' more in the readings of the *Pañcakalpabhāṣya gāthās* Yet the preceding *gāthā* that serves as an introduction to these two *gāthās* declares 'we explain in brief the twenty synonyms of *anujñā*, they are as follows' ('*viśam tu samāsenam vocchāmī tānīmāim tu*') Again, out of the concerned two *gāthās* occurring in the *Pañcakalpabhāṣya* the second, at the end, specifically states that the synonyms of *anujñā* are twenty (*viśa anunnāi nāmāim*). On the basis of these two statements we can definitely conclude that the author of the *Pañcakalpabhāṣya* recognises only twenty synonyms of 'anujñā' Hence there arises a question as to which two out of the twentyone names enumerated in the *Pañcakalepamahābhāṣya* and the *Cūṛṇi* thereon were regarded by the author of the *Pañcakalpabhāṣya* as constituting only one synonym The author of the *Pañcakalepamahābhāṣya* had acquired no tradition that can answer the question In the Jaina Āgamic literature wherever the total number of the synonyms is given, that number includes even that name of which they are the synonyms So, if some one does not count 'anujñā' in the synonyms to explain the number twenty then he is going against the tradition Hence Śrīcandrasūri's statement—"I have acquired no tradition, that is why I do not attempt to explain the meanings of these names"—seems to be suggestive and appropriate

The form of the *Nandī*, which is used as *mangala* in the beginning of the study of each and every Āgama is no doubt concise and is found in the *Yoganandī*. There are five types of knowledge, viz *ābhīnubodhika* etc Out of these five only the *śrūta* can be presented into *uddeśa* etc That is, only *śrūta* could be taught or studied Again, the *śrūta* which one intends to present into *uddeśa* etc is to be presented so only after having shown its connection with the *angaprayasta* and *angabāhya* texts Thus the *śrūta* work taken up for study is first to be related with the "rest" of the *śrūta* At this juncture the *Yoganandī*, having enumerated the five *jñānas*, classifies the entire

śruta as follows The *śruta* is first divided into two groups—the *Anga* and the *Angabāhya* The former group comprise twelve *Angas*, viz the *Ācārāṅga* etc, and the latter is further divided into two groups, viz the *kālīka* and the *utkālīka* The *kālīka* group includes 39 works, viz the *Uttarādhyayana* etc The *utkālīka* group includes 31 works, viz the *Daśavakālīka*, etc, the six *āvaśyaka* works beginning with the *Sāmāyika* and the works that form the group called *āvaśyakavyatīkṛta* Thus, *Yoganandī* is nothing but the abridged form of *Devavācaka's Nandīsūtra*

In the name *Yoganandī* there occurs the term '*yoga*' in the beginning The reason for this is that one could never start the study of the *śruta* without first having undergone the required *yoga* or penance The text of the *Yoganandī* is employed in the beginning of the ceremonial practice of penance which one is required to undergo before one starts the study of the *śruta*, hence the appropriate name *Yoganandī* has been given to this text

Sources of Devavacaka's Nandī

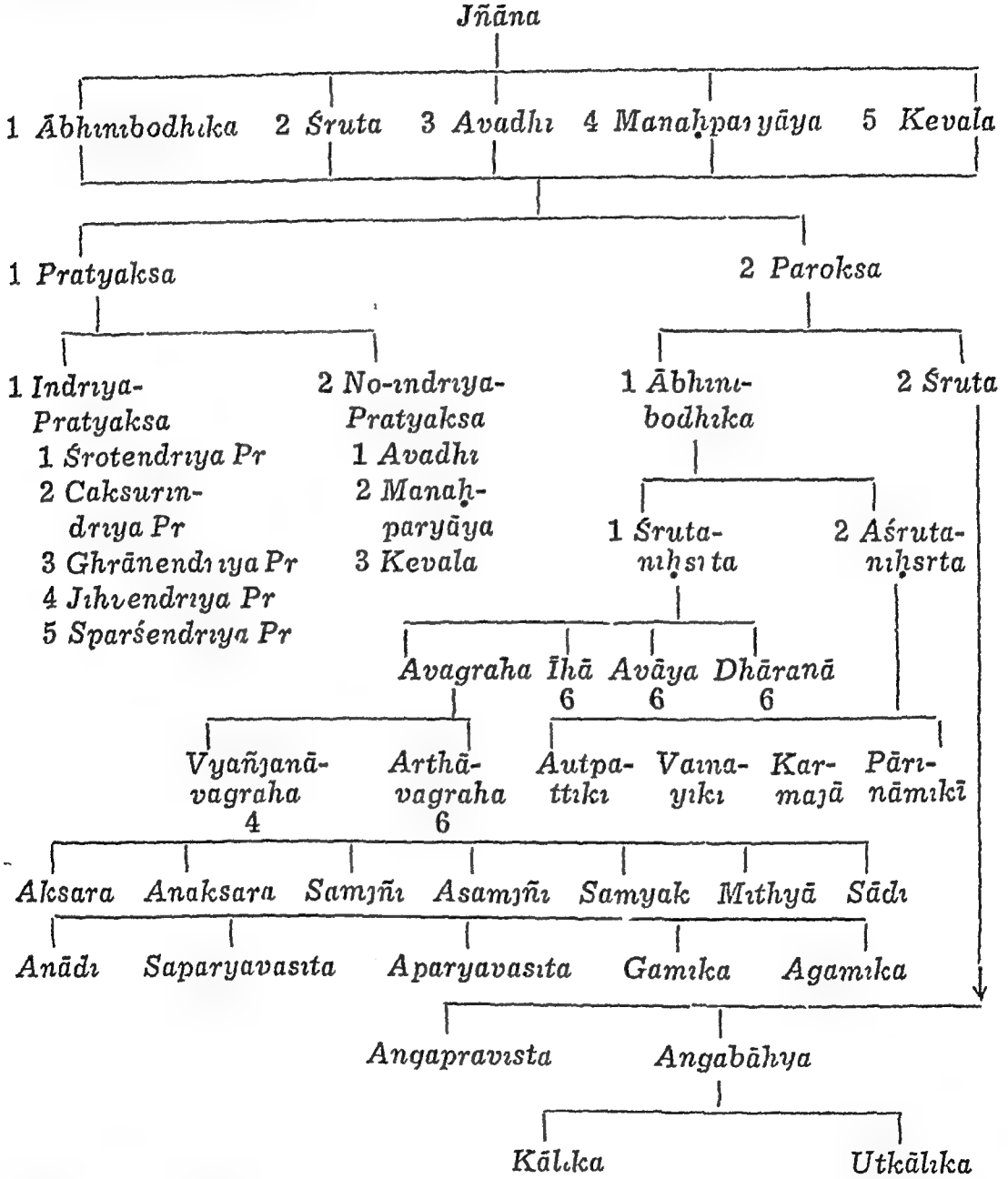
The *Nandīsūtra* being an *angabāhya* work, we should search for its sources in the *Angas* and the *Angabāhyas*—composed earlier than the *Nandīsūtra* Āc Ātmārāmaṇi of the *Sthānakavāsī Vardhamāna Jaina Sangha* has published a Hindi translation of the *Nandīsūtra* In the Appendix I given at the end of this translation various relevant passages from the pre-Nandī *Āgamas* are collected Thus the materials that constitute the sources of the *Nandīsūtra* have been noted down So, I shall not enter into the details thereof Āc Ātmārāmaṇi has collected passages from the *Sthānāṅga*, the *Samavāyāṅga*, the *Bhagavatī* and the *Anuyoga* which he considers to be sources of the *Nandīsūtra* His suggestion seems to be legitimate

One finds a detailed account of the five types of knowledge in the introduction to the *Jñānabīndu* And in the introduction to the *Nyāyāvatānavārtikavṛtti* (p 57) the various stages of the development of the Agamic epistemology have been described and discussed at length Hence it is not necessary to write about it here But let us recall the conclusion arrived at therein The *Nandīsūtra* contains the various traditions of epistemological discussions and interpretations found in the *Āgamas* This means that the author of the *Nandīsūtra* had before him the epistemological discussions found in the *Āgamas*, viz the *Sthānāṅga*, the *Samavāyāṅga*, the *Bhagavatī*,³⁶

36 In the *Bhagavatīsūtra* there occurs the phrase '*jahā Nandī*' (Sataka 25 3) But this could be explained as follows Only at the time of compiling the recension of the *Āgamas* we are recommended to refer to the *Nandī* as it contains the detailed description of the concerned topic This recommendation was deemed necessary to avoid repetition while compiling the recension

etc. Not only that, the author of the *Nandisūtra* has also added to them the various traditions of interpretations that gradually came into existence as time passed on

The epistemological exposition found in the *Nandi* could be summarily tabulated as follows

Thus the *Nandisūtra* contains a brief epistemological discussion. Moreover, it gives an account of all the twelve *Angas* while dealing with the various divisions of the *Angapravista*.

In the beginning of the *Nandisūtra* the author eulogises Lord Mahāvīra, the *Sangha* which is metaphorically identified with a city, a wheel, a lotus, the moon, the sun, an ocean and Mt Mahāmeru,

and all the twentyfour *tīrthan̄karas* addressing them by name Then occurs the praise of *Vīrasāsana* And after that the *sthaviras* beginning from Sudharma down to Dūsaganī are respectfully remembered ³⁷ This is followed by the declaration of the purpose of writing the *sūtra*, viz the description and exposition of epistemology It is beyond doubt that while composing the *Nandīsūtra* Devavācaka has profusely drawn upon the fundamental *Āgamas*. Not only that but he has utilised even the *Anuyogadīāra*, the earliest among the commentaries on the *Āvaśyaka* All this has been made amply clear by Śrī Ātmārāmaḥ in the Appendix to his Hindi translation of the *Nandīsūtra* But it is necessary to note what has not been noted by Śrī Ātmārāmaḥ Especially the verse portion of the *Nandīsūtra* evinces the influence of the *Āvaśyaka-Niryukti* written by Āc Bhadrabāhu

In course of discussing the topic of *vardhamāna avadhī* (*sūtra* 42), there occur in the *Nandī* numerous stanzas (45-52) '*jāvatiyā*', etc Even in the absence of these stanzas the description of *vardhamāna avadhī* remains consistent and coherent These stanzas originally belong to the *Āvaśyakaniryukti* (*gāthās* 30-37) ³⁸ Thus in the *Nandī* they are borrowed from the *Āvaśyakaniryukti*

The author of the *Nandī-Cūṇī* does not accept the *gāthā* 54 occurring in the *Nandī* The author of the *Nandī* has borrowed it from the *Āvaśyakaniryukti*, considering it to be useful It is the 66th stanza of the *Āvaśyakaniryukti* ³⁹

The 55th stanza of the *Nandīsūtra* has also been borrowed from the *Āvaśyakaniryukti* (*gāthā* 76) This same stanza is found in the *Vīśesāvaśyakabhāṣya* (*gāthā* 810)

Two other stanzas of the *Nandīsūtra*, viz 56th and 57th have likewise been bodily taken from the *Āvaśyakaniryukti* (*gāthās* 77-78) They too are found in the *Vīśesāvaśyakabhāṣya* (*gāthās* 823, 829)

The author of the *Nandīsūtra* has classified *jñāna* into *śrutaniḥṣṭa* and *aśrutaniḥṣṭa* and has, further, introduced four divisions of the *asrutaniḥṣṭa jñāna* He has devoted numerous stanzas to the exposition of these four divisions According to the style of the *Nandī* this exposition should be in prose, but it is not so

37 With regard to this topic *Āvaśyakacūṇī* states सुधम्म अग्निवेसाण पवमादि जाव अप्पणो आश्रियत्ति । This means that *Nandī Sthavirāvalī* contains the genealogy of the *ācāryas* The *Nandīcūṇī*, after having clearly stated “ तो सुधम्मातो येरावली पवत्ता, जतो भण्णत्ति ” (P T S Ed p 7), gives an account of *gurusīṣya-paramparā*

38 See *Vīśesāvaśyakabhāṣya*, *gā* 588, 598, 608, 609, 610, 615, 617, 621 The *Bhāṣyakāra* has commented upon all these *Niryuktigāthās*

39 Ibid , *gā* 766

The discussion on the topic of *matijñāna* is found in the beginning of the *Āvaśyakaniryukti*. In this discussion we do not come across the division of *jñāna* into *śrutaniḥsrta* and *aśrutaniḥsrta*. This suggests that the Jaina tradition of classifying the *ābhiniḥboddhika jñāna* into the abovementioned two classes has come into existence only after the composition of the *Āvaśyakaniryukti*. Though these two classes are referred to in the *Sihānāṅga* (sūtra 71), the description of the two found in the *Sihānāṅga* differs from the same found in the *Nandisūtra*. So, we should conclude that it is Devavācaka who clearly accepted these two classes and it is he who first systematized this classification of *ābhiniḥboddhika jñāna* ⁴⁰

Of course, in the exposition of *Ābhiniḥboddhika jñāna* contained in the *Āvaśyakaniryukti* the topic of *śrutaniḥsrta* and *aśrutaniḥsrta* does not occur. But in the *Siddhapadaniryukti* (a part of the *Namaskāraniryukti*) the eleven types of *Siddhas*, viz *karmasiddha* etc., are enumerated (*Āvaśyakaniryukti*, gāthā 921). The ninth type of the *Siddha* mentioned here is called *abhiprāya-siddha*. The term 'abhiprāya' is here employed in the sense of *buddhi* (intellect); the *Niryukti* clearly states, 'abhippāo buddhipajjāo' (*Āvaśyakaniryukti*, gāthā 930). After this the definition of the *abhiprāyasiddha* or *buddhisiddha* is given. It is as follows —

vulā vimalā suhumā jassa mā jo cauvvihāe vā |
buddhiḥ sampanno sa buddhisiddho imā sā ya ||

Āvaśyakaniryukti, gāthā 931

'The person whose intellect is vast, pure and sharp is called *buddhisiddha*. Or, the person who is endowed with four types of intellect is called *buddhisiddha*. And they are as follows' After having stated this the *Āvaśyakaniryukti* enumerates the four types of intellect, viz *autpattikī* etc., and explains all the four with illustrations. The gāthās that occur in the *Āvaśyakaniryukti* (932-945) at this juncture and the order in which they occur are the same as are found in the *Nandisūtra* (58-71). From this it becomes evident that the author of the *Nandisūtra* accepts in toto the description of these four types of intellect found in the *Āvaśyakaniryukti*. He does not stop at that but tries to fit this description in the exposition of *matijñāna*. While doing so he might have experienced some difficulty. To remove it he kept the traditional exposition of *matijñāna* as it was but introduced the new classification of *matijñāna* into *śrutaniḥsrta* and *aśrutaniḥsrta* and then brought all the four types of intellect under the head *aśrutaniḥsrta matijñāna*.

The gist-verses (72-77) that are given there after having concluded the discussion on *Ābhiniḥboddhika-jñāna* are the same as are

40. For details one may refer to D. D. Malvania's Introduction to the *Nyāyāvatāravārtika-vṛtti*, p. 59ff

found in the beginning of the epistemological discussion contained in the *Āvaśyakaniryukti* (2-6 and 12) Thus these *gāthās* too are borrowed from the *Āvaśyakaniryukti*

To disclose the different types of *anaksaraśruta* the *Nandī* (*gāthā* 78), again, makes use of the 20th *gāthā* of the *Āvaśyakaniryukti*

The *gāthās* that give the actual number of the *vastus* of the 14 *Pūrvas* are not considered by the author of the *Nandīsūtra* to be *sangrahanī-gāthās*. But in fact they should have been so considered. He himself regards the 82nd *gāthā* as *sangrahanī-gāthā*

Such *sangrahanīs* the students composed in order that they might easily remember the many points involved. Many a time even the author himself composed the *sangrahaśloka*s and put them either in the beginning or at the end of the topic. The practice is found to have been followed in the very old works. Sometimes the author borrowed from some other works such *sangrahaśloka*s as were considered to be useful in the context. This practice has been adopted by the author of the *Nandīsūtra*

The *gāthās* (83-87) occurring at the end of the *Āvaśyakaniryukti* are also bodily taken from the *Āvaśyakaniryukti* (19, 21-24). The 20th *gāthā* of the *Āvaśyaka-niryukti*, as we have already seen, is found as the 78th *gāthā* of the *Nandīsūtra*

Thus it becomes absolutely clear that while composing his *Nandīsūtra* Devavācaka has profusely drawn upon the *Āvaśyakaniryukti*

The form in which we at present find the *Niryuktis* like the *Āvaśyakaniryukti* is, in all probability, imparted to them by the Junior Āc Bhadrabāhu. But this by no means suggests that all the *gāthās* of a particular *Niryukti* are composed by him. So, we can safely maintain that the *Niryukti-gāthās* that occur in the *Nandī* have come down from an old tradition.

Author of the *Nandīsūtra*—Devavācaka, a pupil of Dūsaganī

Dūsaganī is mentioned last in the *Sthavirāvalī*⁴¹ contained in the *Nandīsūtra*. There the adjectival phrase applied to him is '*payaṇi mahāvānīm*' which in English means 'sweet-tongued by nature'. This suggests that the author of the *Nandīsūtra* was in personal contact with Dūsaganī. Even the *Cūṛṇī* on the *Nandīsūtra* corroborates this point. The author of the *Cūṛṇī* explicitly states that Devavācaka was a pupil of Dūsaganī ('*dūsaganīsīso devavāyago*' p 13, P T S). Thus the *Cūṛṇī* for the first time gives the name of Devavācaka as the author of the *Nandīsūtra*. From the salutation made by the author to Dūsaganī it is to be inferred that the former was a pupil of the latter. The *Cūṛṇī* not only lends support to this inference

but also in addition states that the name of that pupil of Dūsaganī was Devavācaka

Owing to the similarity that obtains between the name of Devavācaka, the author of the *Nandīsūtra*, and that of Devardhī who got the *Āgamas* put down into writing, these two names were regarded by Āc Devendrasūri (13th cent V S.) and others, as referring to one and the same person. And Rev. Muni Śrī Kalyānavijayaḥ too upholds this view. Considering the *Kalpasthavrāvalī* and the *Nandīsthavrāvalī* to have been written from two different stand-points—that is maintaining that the *Nandīsthavrāvalī* contains the genealogy of the *yugapradhānasthavas* and the *Kalpasthavrāvalī* that of *gurus*—he tries to make his view cogent and stronger⁴². But the evidence of the *Cūṛṇī* is earlier than all the evidences set forth by him and the *Cūṛṇī* states that Devavācaka was a pupil of Dūsaganī. If Kalyānavijayaḥ concedes that the *Kalpasūtra* contains the genealogy of *gurus*, then he should also admit Devardhī to be the pupil of Ārya Śāṇḍilya. It is so because the genealogy in question expressly states to that effect. From this it becomes obvious that Devavācaka, a pupil of Dūsaganī, and Devardhī, a pupil of Ārya Śāṇḍilya, are two different persons. This evidence of the *Cūṛṇī* was not present before Kalyānavijayaḥ when he discussed the problem. So the conclusion he arrived at on the basis of the data then available now requires revision in the light of new evidences. To our mind Devavācaka and Devardhī are two different persons. And it is on this account that the genealogies contained in the *Nandī* and the *Kalpasūtra* differ. It is quite impossible that one and the same person wrote and put in the beginning of his works the genealogies so different. If he were to do so, he would have certainly adduced reasons for constructing two genealogies such as these. But nothing of the sort is found in those two genealogies. The material of both has been handed down by tradition. Two different traditions could not be inherited by one and the same person. Hence it is not possible to find two different traditions in the works of one author. That the two works contain two different traditions points to the fact that they are the composition of two different persons who belonged to two different lineages of spiritual teachers and thus represented two different traditions.

Date of Devavācaka

Śrī Kalyānavijayaḥ has identified Devavācaka with Devardhī and has determined the time of Devardhī on the basis of the last line of the *Mahāvīra-carita* contained in the *Kalpasūtra*. The line is “*samanassa bhagavao mahāvīrassa jāva savvadukkhappahīnassa navavāsasayāṃ vaikkamtāṃ dasamassa ayam asīme samvacchare kāle*”

gacchar'' The line expressly mentions the year of its composition, viz 980 Vira Nirvāna This proves that Devardhi was living in that year⁴³ And according to a different reading referred to by Kalyānavijayaḥ that year is 993 V N

Panyāsa Śrī Kalyānavijayaḥ has given in his book three *Sthavnāvalis* *Nandisthavnāvali* (p 126), *Daśāśrutaskandhasthavnāvali* (p 125), and *Vālabhī sthavrāvali* (p 128) After having harmonized all the three *sthavrāvalis* he has arrived at Devardhi's date, viz 980 V N Now Devavācaka being, according to him, identical with Devardhi he will maintain that the date of Devavācaka could not be other than 980 V N But if, as shown above, we were to take them as two different persons, then we shall have to consider differently the problem of Devavācaka's date

Śrī Kalyānavijayaḥ has given the *Vālabhī sthavnāvali* after having corrected it In doing so he has tried to remove the difference of 13 years between the dates occurring in different *vācanā* But this will not come in the way of our treatment of Devavācaka's date Hence accepting this *Sthavrāvali* as an authority we proceed on with the treatment Of course, we should not think that there is no scope for amendment or correction in this *Sthavrāvali*

At the end of the Note on the *Vālabhī sthavrāvali*, 79 years are allotted to Bhūtaḍḍina and 11 years are allotted to Kālaka The *Sthavrāvali* ends with Kālaka and the period of Kālaka ends with 981 V N

According to the tradition noted by Devavācaka, after Bhūtaḍḍina the mention is made not of Kālaka but of Lauhitya Again, after Lauhitya occurs the name of Devavācaka's teacher, Dūsaganī If we were not to take into account the 11 years allotted to Kālaka in the *Vālabhī sthavrāvali*, we might say that the death of Bhūtaḍḍina took place in 970 V N (i e 500 V S) Immediately after his death or some years later flourished Lauhitya and after Lauhitya Dūsaganī And Devavācaka was a pupil of Dūsaganī The period of Bhūtaḍḍina being 79 years long it is quite possible that his pupil Lauhitya and his grand-pupil Dūsaganī might have lived a considerable part of their lives at the feet of Bhūtaḍḍina So, we can place Devavācaka even before 970 V N (i e 500 V S) If this date seems to be somewhat early then we may put him somewhere in the period of 50 years after Bhūtaḍḍina, that is, he flourished before $970 + 50 = 1020$ V N (i e 550 V S) or, more specifically, in between 500 V S and 550 V S But the correctness of this date depends upon the correctness of the years given by Kalyānavijayaḥ in his Note on *Vālabhī Sthavrāvali*

43 Ibid, p 118

So, we should consider this problem of Devavācaka's date from another angle

We should fix 550 V S as the lower limit of Devavācaka's date. That is, he flourished not later than 550 V S. This has been supported by Āc Jinabhadra's *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*. Therein occur references to the *Nandīsūtra*⁴⁴. The period of Jinabhadra is about 546-650 V S. It is certain that the *Nandīsūtra* is prior to the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*. Again, we know that Āc Devardhi completed his redaction of the *Kalpāsūtra* in 980 or 993 V N (i.e. 510 or 523 V S). The *Nandīsūtra* should be placed before these dates, the reason being that the *Nandīsūtra* has been referred to in other *Angas*⁴⁵. Thus this much is certain that the *Nandī* was already existent even before 523 V S. Here we should consider the question as to which—the *Āvaśyakanniryukti* or the *Nandī*—should be chronologically placed first. In the *Āvaśyakanniryukti gāthā* 1020, the *Nandī-Anuyogadvāra* are jointly referred to, moreover *gāthā* 1346 specifically remarks '*suttam nandībhāṣyam*'. Again, the *Āvaśyakanniryukti* is traditionally regarded as a work of the Senior Bhadrabāhu but internal evidences do not support this view. So, it might possibly be a work or compilation of the Junior Bhadrabāhu⁴⁶—who was contemporary of Varāhamihira, the author of the *Pañcasiddhāntikā* written in 562 V S. From this we conclude that the *Āvaśyakanniryukti* was composed in about 562 V S. And the *Nandīsūtra*, being fixed as prior to the *Āvaśyakanniryukti* on the basis of the points already noted, should be placed at least before this date⁴⁷. Thus there is no difficulty in placing the *Nandīsūtra* before 523 V S, if we take into account the age of the Valabhī Redaction of the *Angas*, etc.

A list of the *mūhyāśrīta* works given in the *Nandīsūtra* throws light on this problem and in addition informs us as to the non-Jaina works popular in those days. The work named *Bhāgava* (*Bhāgavata*) mentioned in the list belongs to the 5th Cent. of Vikrama Era. It might be that the name of this work was included in the list afterwards when it secured an exalted position. Again, this name is not found in all the mss. of the *Nandīsūtra*, it is found mentioned in just two mss. used by us. This definitely proves that it is a later addition. Again, one more point of difficulty deserves to be removed. On one side, in the *Āvaśyakanniryukti* references to the *Nandī-Anuyogadvāra* are found while on the other side many *gāthās* from the

44 *Viśeṣāvaśyaka*, gā 78, 844, 2926, Auto-commentary, gā 95, 97, *Vyavahārabhāṣya*, *Uddeśa* 7 gā 301, *Udd* 6 gā 206

45 "जहा नदीए" *Bhagavatīsūtra*, sū 318, 322, 732, *Samavāyāṅgasūtra*, sū 88

46 Introduction to the *Bṛhatkalpabhāṣya*, Pt VI, p 5ff

47 We should make it clear that the *Āvaśyakanniryukti gāthās* which occur in the *Nandī* should be regarded as belonging to very old tradition.

Āvaśyakānnyukti are borrowed in the *Nandīsūtra*. How are these two (seemingly) contradictory facts to be reconciled? There are two ways of removing this contradiction. First, if we were to regard Devavācaka as a borrower of these *gāthās*, then we should take recourse to the fact that the *gāthās* contained in the *Niryukti* and traditionally believed to be written by the Junior Bhādiabāhu are not all composed by him, that is, many of them have been taken from an old version of the *Niryukti*. Another alternative is as follows. We should maintain that all these *gāthās* were put in the *Nandīsūtra* not by Devavācaka himself but by some other persons at different dates. After this long discussion we can safely conclude that Devavācaka composed the *Nandīsūtra* before 523 V S.

*

THE ANUYOGADVĀRA

Importance of the Anuyoga

In this volume the *Anuyogadvāra* is placed after the *Nandī*. The *Nandī* which is of the form of five *Jñānas* serves as a *mangala* in the beginning of the study of the *Āgamas*, and the *Anuyogadvārasūtra* serves as a key to the understanding of the *Āgamas*. Hence these two *Āgamas* form a pair. In the scheme of the classification of the *Āgamas* they constitute the class termed *cūlikā* (appendage). Just as a temple gains in beauty with the turret added to it even so the temple of the form of the *Āgamas* gains in beauty with the turret of the form of the *Nandī-Anuyogadvāra* appended to it.

In the beginning of the *Anuyogadvāra* it is declared that what is in hand here is an exposition (*anuyoga*) of the *Āvaśyaka śruti*¹. The reader might expect the declaration to be followed by an exposition of the *Āvaśyakasūtra*. However, as one goes through the entire text of the *Anuyogadvārasūtra* it becomes clear that it does not provide us with an exposition of the *Āvaśyakasūtra*, for, as a matter of fact, it discusses the various entrances to exposition, viz *upakrama*, etc. Thus it treats of the method of exposition as such. It simply uses the *Āvaśyakasūtra* as an illustration in the course of the demonstration and elucidation of the method of exposition. In the entire text of the *Anuyogadvārasūtra* there finds place the explanation of only a few topics which are related to the *Āvaśyakasūtra*. Thus here there is an explanation of the title *āvaśyakaśrutaskandhādhyayana*, a suggestion

---

1 इमं पुण पट्टवर्णं पट्टच्च आवस्सगस्स अणुओगो । सूत्रं ५

as to the *pīṇḍārtha* (contents)—also called *arthādhikāras* (topics)—of its six *adhyāyanas* (chapters), an enumeration of the titles of these *adhyāyanas* and an interpretation of the term '*sāmāyika*'. But nowhere do we find in it an exposition of the words contained in the *Āvaśyakasūtra*. All this makes it clear that the *Anuyogadvārasūtra* mainly deals with the entrances to exposition, it does not seek to comment upon the *Āvaśyakasūtra* as such. The author's declared intention to comment upon the *Āvaśyakasūtra* means simply this much that he had decided to take up the *Āvaśyakasūtra* as an example to illustrate the method of exposition. Thus the *Anuyogadvārasūtra* is a work dealing with the method of exposition that a commentator should adopt while interpreting and explaining the *Āgamas*. The title of this work, viz *Anuyogadvāra* is quite apposite. The nature of the work being what it is, it has secured the status of a *sūtra*. The reason why it is not known as a commentary on some work is simply that even while pledging to comment upon the *Āvaśyakasūtra* it does not in fact do so.

In the *Āgama* literature the *Āvaśyakasūtra* is accorded a place of importance next only to the *Angas*. This is so because it treats of the '*sāmāyika*' (mental tranquillity) with which starts one's career as a monk and also because it lays down as to how a monk or a nun should render pure and practise the essential daily duties he or she is required to perform at both the twilights. Hence the study of this *sūtra* even before that of the *Angas* has been deemed indispensable². This again is why the *Anuyogadvārasūtra* declares that it is going to expound the *Āvaśyakasūtra*. Though as a commentary it explains only the terms occurring in the title of the work and does not explain the complete text of the *Āvaśyakasūtra*, the method of exposition it has employed and demonstrated is followed by the commentators in expounding the *Āgamas*. In other words, we may say that under the pretext of writing a commentary upon the *Āvaśyakasūtra* the author of the *Anuyogadvārasūtra* has given us a veritable key to the understanding of the entire corpus forming *Āgamas*. Āc Jinabhadra has elucidated in his *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* only the first *adhyāyana* of the *Āvaśyakasūtra*, viz the *Sāmāyika*. The same tradition of expounding only the first *adhyāyana* of the *Āvaśyakasūtra* is found also in the *Anuyogadvārasūtra*. As regards the importance of such an exposition of the *Sāmāyika-adhyāyana* Āc Jinabhadra in his *Bhāṣya* observes

2 "सामाध्यायिणि एकादसगाणि"—भगवतीसू० ९३, "सामाह चोदस पुत्राह"—भगवतीसू० ६१७, "सामाध्यायमातीय सुतगाण जाव विदुसाराओ"—आवश्यकनिर्युक्तिगाथा ९३, विशेषा० स्तो० गा० ११२३, विशेषा० हे० टी० गा० ११२६. Refer to the Introduction to '*Jana Sāhityakā Brhad Itihāsa*' (Published by P V Research Institute, B H U, Varanasi-5), p 55

*savvānuyogamūlam bhāsam sāmāyassa sotūnam /
hoti parikammuyamatī joggo sesānuyogassa //*

That is, the commentary (*bhāsyā*) on the *Sāmāyika* is a fundamental one And one who has mastered it can easily understand any commentary on any *Sūtra*

Thus *anuyoga* (method of exposition) being of the utmost importance the *Anuyogadvārasūtra* which elucidates and demonstrates it has been included, along with the *Nandīsūtra*, in the first volume

Meaning of the Term 'Anuyoga'

Āc Jinabhadraganī has explained the term '*anuyoga*' as follows

*anuyojanam anuyogo sutassa nūyaena jam abhidheyenam /
vāvāro vā jogo jo anurūvo'nukūlo vā //836//*

*anu. gāhā / āha—anuyoga itī kaḥ śabdārthaḥ ? ucyate—
śrutasya svenārthena anuyojanam anuyogaḥ / athavā [anoḥ]
sūtrasya svābhidheyavyāpāro yogaḥ/anurūpo'nukūlo [vā]
yogo'nuyogaḥ //836//*

*adhavā jam atthato thova paccha bhāvehi sutam anum tassa/
abhidheye vāvāro jogo tenam va sambamdho //837//*

*adha gāhā / athavā'rthataḥ paścād abhidhānāt stokatvācca
sūtram anu, tasyābhidheyena yojanam anuyogaḥ / anuno
vā yogo'nuyogaḥ, abhidheyavyāpāra ity arthaḥ /*

—*Svopajñavrtti - Viśeṣā*

We give below the gist of the passage The union of a word (*śruta*) with its meaning is *anuyoga* Or, the appropriate, favourable operation of a word with regard to its meaning is *anuyoga* That is, the system of bringing out the proper meaning of a word or a *sūtra* is *anuyoga* The *prākṛta* form of the term *anuyoga* is *anu + yoga* The term '*anu*' means small, little, short, less in extent (*stoka*)³ or it means after, subsequent, posterior The word actually conveys only a part of the entire meaning the speaker intends to convey, in this sense the word is smaller or lesser in extent (*anu*) than the meaning which one wants to convey through it Again, the meaning first flashes up in the mind of the speaker and it is only afterwards that the words capable of conveying that meaning occur to his mind Or, it can also be said that Lord Mahāvīra first preached the meaning (i.e. principles) and only afterwards did the *ganadharas* compose the *sūtras* embodying this meaning Thus, as the *sūtra* (words)

3 “सूत्रं तु सूचनाकारिण्यन्ते तन्तुव्यवस्थयो ” इति अनेकार्थसंग्रह, २४८१, “सूत्रं सूचनकृत्”—
अभिधानचि० २५४

follows the meaning, it is called *anuvāda*. And the union of an *anuvāda* i.e. a word or *sūtra* with its meaning is *anuvāda*. Or, the operation of an *anuvāda* i.e. a word or *sūtra* by way of conveying its meaning is *anuvāda*. In fine, the method of interpreting a word is *anuvāda*.

This view gets support from the interpretation of the term '*anuvāda*', that occurs in the *Brhatkalpabhāṣya* (gāthās 190-193). Therein a pupil raises a question as to how the meaning could be regarded as bigger or more extensive than the word. A box is always bigger than the things it contains. And a *sūtra* or word is like a box because it contains the meaning. So, how can it be regarded as smaller or less extensive than the meaning it contains? Moreover, a *sūtra* or word first flashes up in the mind and then only the meaning. That is, the word precedes the meaning. It is so because the existence of the meaning without a word is quite impossible. In the world too we see that a *sūtra* is always produced first and it is only afterwards that the meaning in the form of *vṛtti*, *vārtika*, etc. comes into existence. In reply to this question, the spiritual teacher declares

attham bhāṣaṁ arihā tam eva sūttikaremti ganadhārī /
attham ca vinā sūttam anāṣṣyam kerisam hojjā //193//

Again, the commentator has pointed out that it is not proper to consider the box more extensive than the things it contains because one out of the many pieces of cloth contained in it can easily be used to bind many such boxes. Similarly, one meaning can give rise to a number of *sūtras*. That is, in order to explain one meaning (i.e. principle) in various ways good many *sūtras* can be composed. Thus the meaning is more important than a word or *sūtra*.

Though Bhartrhari, the well known grammarian and author of the *Vākyapadīya*, has given much importance to word by saying that it is the substratum of all (*sarvam śabde pratisthitam / Vāk, I 124*), Durga, the commentator of the *Nirukta*, rightly observes that the meaning (*artha*) is principal while a word only subserves it (*artho hi pradhānam, tadgunah śabdaḥ / p 2*). He states that we can know, with the help of the science of Grammar, only the nature or structure of words but with the help of the science of etymology (*nirukta*) we can get at the etymological explanation or the etymological meaning of the concerned words⁴. Further he observes that the exposition of a text becomes impossible so long as the meanings of the concerned words are not etymologically derived⁵. From this he concludes that

4 “यथा शब्दलक्षणपरिज्ञानं सर्वशास्त्रेषु व्याकरणात्, एव शब्दार्थनिर्वचनपरिज्ञानं निरुक्तात्” पृ० ३

5 “न चानिरुक्तो मन्त्रार्थो व्याख्यातव्य इति” पृ० ३

the science of etymology is the fundamental one among all the *Vedāṅgas* (i.e. sciences subservient to the understanding of the *Vedas*) There were some who maintained that the *Vedas* are meaningless (*anarthakā hi mantrāḥ*) The author of the *Nirukta* has refuted their view and has demonstrated that the *Vedas* are certainly meaningful ⁶ The part that the *Niryukti* plays in the interpretation of the *Jaina Āgamas* is on a par with that which the *Nirukta* plays in the interpretation of the *Vedas* Both the *Nirukta* and the *Niryukti* concentrate their attention on the task of bringing out the intended meaning from words through their etymological explanation

Synonyms of 'Anuyoga'

Sthavir Ārya Bhadrabāhusvami has enumerated the synonyms of 'anuyoga' ⁷ in the following *gāthā*

anuyogo a nyogo bhāsa vibhāsā ya vārtiyam ceva /
ete anuogassa tu nāmā egatthiyā pamca //
 (Āv Nī *gāthā* 126, Viśe , 1382, Br , 187)

That is, *anuyoga*, *nyoga*, *bhāsā*, *vibhāsā*, and *vārtika* are synonyms All these synonyms have been explained by Āc Jinabhadragani in his *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* and also by Sanghadāsaganī in his *Bṛhatkalpabhāṣya* We have already explained the meaning of the term 'anuyoga' So, we discuss the meaning of the remaining terms

The explanation of the term 'nyoga' as given by the *Bṛhatkalpabhāṣya* is as follows

ahigo jogo nyogo jahā'rdāho bhava nīdāho ti /
attha nūttam suttam pasava caranam jao mukkho //
gāthā, 194

This *gāthā* states that when meaning (i.e. explanation) is added to a *sūtra*, the value of the latter gets enhanced The union of meaning (i.e. explanation) with the *sūtra* is termed *nyoga* The *sūtra* and the *artha* (i.e. explanation, meaning) which are isolated are not so important as those which are united When they are united their value is much enhanced It is so because when the *sūtra* is united with its meaning (i.e. explanation), it manifests its true import and as a consequence there results good conduct which, in its turn, leads to final liberation This can be compared to the phenomenon of attaining milk from the teats of a cow when it is united with its calf To use another simile, it is like a document with

6. *Durgatīkā*, p 86, 92

7 'Anuyoga' is another form of the term 'anuyoga' It is found in *Viśeṣā Svo gāthā* 1361 and also in this very *gāthā* as quoted in the *Dhavalā* (Pt. I, p 154)

the royal seal on . A document without the royal seal has no value. Similarly, the *sūtra* without meaning (i.e. explanation) has no value.⁸

According to Āc Jinabhadra the definition of *nyoga* is

nyato va nicchito vā adhvo va jogo mato nyogo tti /
gāthā, 1417

Here the prefix (*upasarga*) 'n' has been interpreted in two senses (1) definite (2) more extensive.

Bhāsā has been explained in the *Brhatkalpa* as follows

padisaddagassa sarisam jo bhāsai atthamegu suttassa /
gāthā, 196

That is, *Bhāsā* is just like an echo which reverberates in the cave of a mountain when one loudly shouts seated inside. This means that *Bhāsā* brings out only one meaning which strictly follows the words of the *sūtra*.

Āc Malayagiri has given the following instances of *Bhāsā*

"*samabhāvaḥ samāyikam / dvābhyām bubhuksayā trsā cā*" *galito bālaḥ / pātāt dīnaḥ—palāyitaḥ panditaḥ, athavā pandā buddhiḥ sā sañjātā'syeti panditaḥ / sādhayati moksa-mārgam iti sādhuḥ / yatate sarvātmanā samyamānusthānesv iti yatīḥ /*" (*Brhatkalpa*, gāthā 196)

The term *bāla* interpreted in the above passage is *prākṛta*—*bi + āla = bāla*, the rest are uniform in Sanskrit as well as in Prākṛit.

But Āc Jinabhadra defines *bhāsā* as follows

bhāsā vattā vāyā suyavattībhāvamattayam sā ya /
Viśeṣā, 1418

We explain what this definition means. The lucid transparent language is called *bhāsā*. Hence, that type of commentary which simply gives a word by word explanation without any discussion or exposition is recognised as *bhāsā*. Therein the *sūtra* is not fully expounded. This function is assigned to *vibhāsā* and *vārtika*.

The nature of *vibhāsā* is explained in the *Brhatkalpa* which observes

"*egapae u dugāi jo atthe bhanai sā vibhāsā u*"

This means that the type of commentary which gives all the possible etymological meanings of a *pada* is called *vibhāsā*. For example, the Prākṛta term *āsa* (Sk. *aśva*) is etymologically explained in the *Vibhāsā* as follows: "*asai ya āsu ya dhāvai na ya sammai tena āso u*" (*Br*,

gāthā 198) The commentator observes *aśnātīti asvaḥ, yadi vā āsu dhāvati na ca śrāmyatīti aśvaḥ*. The definition of *vibhāsā* given by Āc. Jinabhadra does not differ from the one already explained. It runs as follows

*vividhā vīśesato vā hoti vibhāsā dugatīpajjāyā /
jadha sāmāyikaṃ samāo sāmāyo vā samāyo vā //*

Vīśesā, 1419

This *gāthā* contains the various meanings of the term *sāmāyika*

About the nature of *Vārtika* the *Bṛhatkalpa* states *attham puvvadhara samattamo vibhāse* (*gāthā*, 199). That type of commentary which contains a full exposition of the *sūtra*, done by a *pūrvadhara*, is called *vārtika*. This means that it gives all the possible meanings and interpretations of the *sūtra*, no interpretation or meaning is left out.

The nature of *vārtika* is described by Āc. Jinabhadra in the following *gāthā*

*vittī vakkhānam vattiyamiha savvapaṇṇaveham vā /
vittito vā jātam jammī va jadha vattae sutte //*

Vīśesā 1420

Let us explain this *gāthā*. It gives various definitions of *vārtika*. They are (1) That form of commentarial literature which expounds the *vittī* which itself is a commentary on the *sūtra*. In other words, *vārtika* is a super-commentary. (2) It is a type of commentary which explains the text from all view-points. (3) It is a form of commentarial literature which is based on or results from the *vittī*. (4) That form of commentarial literature which contains the traditional interpretation of the *sūtra*.

Both the *Bṛhatkalpa* and Āc. Jinabhadra have described the special qualifications due for the author of a *vārtika*. We have already seen that according to the *Bṛhatkalpa* he is a *pūrvadhara*. Moreover, the same work states that only a person who has grasped the *vivarana* from the *yugappravara* (*yugapradhāna*) of his times can compose a *vārtika*. The question as to how there can be no difference in the knowledge possessed by Lord Rśabha and Lord Mahāvīra though there is a difference in the magnitude of their body, etc. has also been answered here. It is said that though there is a difference in the height, etc. of their bodies, there is no difference in their fortitude or energy (*dhṛti*), physical constitution (*saṃhanana*) and omniscience (*Kevalajñāna*). Hence both of them are equally efficient to propound the principles.⁹ Here the question naturally arises as to whether the

ādiśruta (original *śruta*) contained in the twelve *Angas* undergoes any change or remains for ever as it is. In reply to this it is said that *Rsibhāsita*, *Prakīrnaka* and the instances given in the *Jñātā-dhyayana* may undergo some change as they contain references to or a description of the events taking place at different times but everything else remains the same for ever. That is, everything except those instances and events is strictly the same in the preachings of both Lord *Rsabha* and Lord *Mahāvira*.

Āc *Jinabhadra* too maintains that only a person who possesses the highest knowledge of the *śruta*—that is, who knows the *pūrvas*—is able to write a *vārtika* and he further states that a *yugapradhāna* himself or one who has received instructions from him can compose a *vārtika* ¹⁰

Āc *Jinabhadra* has also expressed the view that he who composes a commentary less extensive than one composed by an *anuyogācārya* is called *bhāsaka*, he who writes a commentary as extensive as one written by an *anuyogācārya* is given the name *vibhāsaka*, but he who produces, on the strength of his wisdom, a commentary more extensive than one produced by an *anuyogācārya* is known as *vārtikakāra* ¹¹

The above discussion on the synonyms of '*anuyoga*' shows that the so many synonyms enumerated here do not strictly have the same sense, the reason being that the different types of exposition are here regarded as having the same sense. It is from the point of view of generality that these types are regarded as having the same nature though each of them has its own speciality. Thus the synonyms of '*anuyoga*' are really the different types of *anuyoga*. To be more explicit, these synonyms of *anuyoga* are different methods or modes of exposition (*anuyoga*) ¹²

Sthavira Ārya Bhadrabāhu has explained the terms *Bhāsā*,

10 *Vīśeṣa gāthā* 1421 *

11 *Ibid*, 1422

12 Compare here the definitions of *sūtra* etc., given by Āc *Hemacandra*. They are

सूत्रं सूचनकृद् भाष्यं सूत्रोक्तार्थप्रपञ्चकम् ।

प्रस्तावस्तु प्रकरणं निरुक्तं पदभञ्जकम् ॥ २५४ ॥

उक्तानुक्तदुरुक्तार्थचिन्ताकारि तु वार्तिकम् ।

टीका निरन्तरव्याख्या पञ्जिका पदभञ्जिका ॥ २५६ ॥

The *Vācaspatya*m quotes the following definition of *bhāṣya* .

सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र पदैः सूत्रानुसारिभिः ।

स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ॥

Vibhāsā and *Vārtikā* with the aid of various illustrations ¹³ And Āc Jinabhadra has expanded Bhadrabāhu's ideas in his *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* ¹⁴ It is really interesting to go through this portion Let us acquaint ourselves with one or two instances occurring there There are three pictures of the same person but one is merely a pen-sketch, the second one is painted with colours and the third one depicts even the mental states *Bhāsā*, *Vibhāsā* and *Vārtika* are respectively compared to these three pictures There are many diamonds in the treasure-house One person merely knows that there are diamonds in it, the second person knows the types, number, etc of the diamonds and the third one knows the qualities, defect, value and all other details pertaining to them *Bhāsā*, *Vibhāsā* and *Vārtika* are respectively compared to these three persons Again, there are three lotuses—one slightly blown, the second one half-blown and the third one fully blown And *Bhāsā*, *Vibhāsā* and *Vārtika* are also like them respectively

Anuyoga and Ananuyoga (Exposition—True and False)

While describing the seven types of *anuyoga* (true exposition), viz *nāma*, etc Ārya Bhadrabāhu has shown and illustrated its difference from *ananuyoga* (false exposition) ¹⁵ In other words, he has described as to what is true exposition and what is false exposition Āc Jinabhadra has brought out the meaning of the concerned illustrations in his *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* (1411 ff)

The first illustration is that of a cow and its calf While milking a cow if its calf is put before another cow, then the former not only does not allow the milk to flow from its teats but also kicks down the pot that contains the previously obtained milk and even injures the milk-man Similarly, if one construes, while expounding the text of a *sūtra*, the attributes of one substance with another, then the reader could not understand the true nature of the substances like *Jīva* (soul), etc and consequently could not attain the milk of right conduct, not only that but on account of confusion, doubt and perverted vision, whatever right course of conduct he was able to practise previously he is now deprived of, this in turn, gives rise to bodily ailments and at last he drifts away from the path of liberation Thus the above is the illustration of the false exposition of a substance Contrary to this, if one unites the calf with its mother cow then the latter yields milk Similarly, if the attributes of the substance soul are described as belonging to it alone and are explained

13 *Āvaśyaka N*, *gāthā* 130, *Viśeṣā* 1423

14 *gāthās* 1414 ff

15 *Āvaśyaka N* *gāthā* 128-129, *Viśeṣā* *gāthā* 1409-10, *Br* *gāthā* 171-72

as such and if those of the *ajīva* substances are described as belonging to them alone then the exposition becomes true. This illustrates the true exposition of a substance¹⁶. In the same manner, to illustrate the *anuyoga* and *ananuyoga* of *ksetra* (place) and *kāla* (time) the instances of an ugly woman and study by a monk are given respectively. To illustrate the *anuyoga* and *ananuyoga* of *bhāva* (attribute, quality) seven instances are given—the explanation of which is found in the *Brhatkalpabhāṣya gāthās* 171–172 and also in the *Hemacandrīya vyākhyā* of the *Viśeṣāvaśyakabhāṣya, gāthā* 1418.

Discussion of Anuyoga (Exposition) as found in the Angas

At the end of the account of the *Angas* like *Ācārāṅga*, etc., given in the *Samavāyāṅga* and the *Nandī* it is said that they have numerous *anuyogadvāras* (i.e. entrances to or methods of exposition). This suggests that even in olden times the practice of writing expository commentaries on the fundamental *sūtras* was in vogue. Moreover, out of the five parts (*viḥhāga*) (according to another view four parts—*Sthānāṅga*, 262) of the *Drṣṭivāda* the fourth one contains *anuyoga*, which is of two types—*mūlaprathamānuyoga* and *gandikānuyoga*¹⁷. According to the *Dīgambara* tradition the third part bears the title *Padhamānuyoga* and the subject-matter of this part, as given in the *Dīgambara* works, is almost the same as that of the *anuyoga* described in the *Samavāyāṅga* and *Nandī*¹⁸. In the synonyms or species (*paryāya*) of the *Drṣṭivāda* mentioned in the *Sthānāṅga* (742) there occurs one called *anuyogagata*.

In the *Sthānāṅga* (727) ten types of *dravyānuyoga* are described. In this description we find an attempt to explain the substance in various ways. The present *Anuyogadvārasūtra* does not refer to this *dravyānuyoga*. The reason seems to be that the *dravyānuyoga* referred to in the *Angas* has connection with that *dravyānuyoga* which is one of the four well known *anuyogas*, viz., *caṇānakaranānuyoga* and others, while the present *Anuyogadvārasūtra* contains full discussion on a particular method of exposition. The method of exposition called *ekārthikānuyoga* (the method which gives simply the synonyms for the words of the text) which has been mentioned in the *Sthānāṅga* (727) is followed in the *Anuyogadvārasūtra* where it simply gives the synonyms for the words of the original text. From this it becomes clear that the mere pointing out of the synonyms has also been recognised as one of the ingredients or constituents of an

16 *Viśeṣā* 1411–1415

17 *Sama* 147, *Nandīsū* 110

18 *Dhavalā*, Pt II, Intro, p. 56

exposition (*anuyoga*)¹⁹ and that this method which is referred to as the third type of *Dravyānuyoga* in the *Sthānāṅga* was current even in ancient times

If we examine the *Angas* with a view to knowing as to whether the material or data for the fundamental four 'entrances' to the exposition viz *upakrama* etc is found there, we shall find that the term *upakrama* occurs in the *Sthānāṅga* where it means to begin (a work) with appropriate means. Again, therein we find the mention of three types of *upakrama*, viz *dhārmika*, *adhārmika* and *mīśra* or *ātmopakrama*, *paropakrama* and *ubhayopakrama*²⁰. Even in the *Anuyogadvāra* the term *upakrama* is employed in the same sense. Again, the *Sthānāṅga's* treatment of the four *niksepa*s (usages of a particular term), viz *nāma*, etc differs very slightly from the same found in the *Anuyogadvāra*. The *Sthānāṅgasūtra* employs the term 'ādeśa' in place of 'dravya'. Moreover, it simply points out that the word 'sarva' ('all') means *niravaśesa* (without any residue) in the context but it does not specifically state that it is according to the *bhāvaniksepa* that the term 'sarva' is interpreted as meaning 'niravaśesa'. We gather only this much that the four senses of the term 'sarva' pointed out therein are according to the four well known *niksepa*s²¹. There occurs in the *Samavāyāṅga* the discussion on the subject-matter of the *Dīptivāda*, at this place, while describing one part—*sūtra* of the *Dīptivāda*, some *nayas* (ways of approach) are mentioned²². The *Sthānāṅga* (sū 552) mentions all the seven *nayas*. The *Bhagavatisūtra* discusses the nature of a thing from the following view-points (*nayas*)—*dravyārthatā*, *bhāvārthatā*²³, *avyucchitti*, *vyucchitti*²⁴, *dravyārthatā-paryāyārthatā*, *pradeśārthatā*, *jñāna-darśanārthatā*, *upayogārthatā*²⁵, *sadbhāva-asadbhāvaparyāya*, *ādeśa*²⁶, *dravya-ksetra-kāla-bhāva*²⁷, *guna*²⁸, *bhava*²⁹ and *samsthāna*³⁰. This testifies to the fact that even at the time of the composition of the *Angas* the method of discussing the nature of a thing from all the possible view-points was prevalent and this method was considerably developed in the *Jaina Śruti*. In addition to these view-points, those

19 *Anuyoga Sū* 29, 51, 72

20 *Sthānāṅga*, 188

21 *Ibid*, 299

22 *Samavāyāṅga*, 22, 88, 147

23 *Bhaga Sū* 7 2 273, 14 4 512, 18 10

24 *Ibid*, 7 3 279

25 *Ibid*, 1 8 10, 14 4 512

26 *Ibid*, 12 10 469

27 *Ibid*, 2 1 90; 5 8 2220, 11 10 420, 14 4 513, 20 4

28 *Ibid*, 2 10

29 *Ibid*, 19 9

30 *Ibid*, 14 7

called *vyavahāra* and *niscaya* have also been employed by the *Bhagavatīsūtra*³¹ This proves that ever since the time of Lord Mahāvīra this method of multiple approach (*naya*) has continuously been applied to the philosophical discussions³²

Even on the basis of these incomplete data we can certainly conclude that the special method of interpreting the Jaina Āgamas, which was gradually evolving from the days of Lord Mahāvīra, attained maturity and got itself established in the *Anuyogadvārasūtra*

The Method of exposition demonstrated by the *Anuyogadvārasūtra*

The only source of acquainting ourselves with the old method of commenting upon the Jaina Āgamas is the *Anuyogadvārasūtra* If the method of exposition demonstrated by the *Anuyogadvāra* is described to us, then only can we have an idea of the extent to which it was followed in the entire later Jaina Āgamic commentarial literature If we peruse the initial portion of the old commentaries (called *cūrṇis*) on the Jaina Āgamas we find that therein the method demonstrated by the *Anuyogadvāra* is followed This applies not only to the Śvetāmbara commentaries on the Jaina Āgamas but also to the Digambara commentaries on the old Digambara scriptures like the *Satkhandāgama* and others This definitely proves that this method was current since very long This explains why it was uniformly employed by both the traditions in the commentaries on their respective fundamental scriptures

Now let us briefly describe the method of exposition treated of in the *Anuyogadvārasūtra*

(1) Mention of the five jñānas at the outset .

First of all the mention is made of the five jñānas and the relation of the *śrutajñāna* is established with the *śāstra* which is to be commented upon (sū 1-5)

(2) Explanation of the title of the *śāstra* which is to be expounded

The author has here declared that he would explain the title of the concerned text after having analysed it into its constituent words, viz *āvaśyaka*, *śruta*, *skandha* and *adhyayana* And he has accordingly explained these terms one by one (sū 6-90) But he has not explained the term *adhyayana* It is so because there would arise an occasion (sū 535) to explain it while discussing the sub-type *ogha* of the second of the four *niksepadvāras* Thus to avoid repetition

31 Ibid , 18 6

32 For details one may refer to ' *Āgamayugakā Jaina-darsana* ' (Published by Sanmatī Jñāna-pīṭha, Agra), p 114 ff

the author has not explained the term *adhyayana* at this juncture. This solution of the apparent anomaly has been suggested by commentator of the *Anuyogadvārasūtra*³³ and it seems to be really proper. Āc Jīnabhadra too has followed suit.³⁴

(3) *Description and Analysis of the Subject-Matter of the text*

The *Anuyogadvāra* puts before us the subject-matter (of the text which it comments upon) in the form of a *pinda* as it were. This is called the *arthādhikāra* also. Therein one finds the table of topics—in the order of their treatment in the text—of all the six *adhyayanas* (sū 73).

(4) *Enumeration of titles of the six adhyayanas of the Āvaśyakasūtra, viz Sāmāyika and others* (su 74)

(5) *Entrances to Exposition (anuyogadvāras)*

Out of the six *adhyayanas* of the *Āvaśyakasūtra* the first one viz *Sāmāyika* is treated of applying four methods of exposition (sū 75). They are *upakrama*, *niksepa*, *anugama* and *naya*.

The *Anuyogadvāra* first gives the *pindārtha* and then the *avayavārtha*. While elaborating the *avayavārtha* it employs these four entrances to exposition. Hence we consider them in detail.

(1) *Upakrama (Commencement)*

Here at the opening we meet with the procedure of determining the intended sense of the term '*upakrama*' after having discussed its various senses through various 'doors' of discussion, viz, *nāma*, *sthāpanā*, *dravya*, *ksetra*, *kāla* and *bhāva* (su 75-91). In fact, the real intended meaning of the term '*upakrama*' is commencement through the instrumentality of good internal qualities (*praśastabhāvopakrama*). *Praśastabhāvopakrama* essentially consists in gaining the spiritual teacher's favour by one's humble and respectful behaviour (sū 91). Then we are acquainted with the topics that a commentator should discuss in order to make commencement (of the study or exposition) of a particular text and also in order to make easy and understandable the discussion on the second entrance to exposition, viz *niksepa*. The purpose of discussing all the preliminary topics in the *upakrama* is to make easy the application of the method of *niksepa* to all the topics of the text in their due order. The *Anuyogadvāra*, true to its nature, treats of the *upakrama* as such in details (su 92-533). But therein it does not point out as to how the *upakrama* of the *Āvaśyakasūtra* has been achieved through the description of the various constituents of

33 Anu T, p 44A

34 Viśeṣā Svo, gāthā 898

upakrama, viz *ānupūrvī* and others; nor does it demonstrate as to how the *ānupūrvī*, etc are to be applied to the *adhyayanās* of the *Āvaśyakasūtra*. It simply discusses the method of *upakrama* as such in a comprehensive manner. Only the *arthādhikāras* (chapter-wise topics) of the *Āvaśyakasūtra* are described in the *adhikārasūtra* (526) of *upakrama*. Thus though it is necessary to know as to how the method of *upakrama* should be applied to the *Āvaśyakasūtra*, the *Anuyogadvāra* does not demonstrate it. As a result, here we know nothing about what is in hand i.e. *Āvaśyakasūtra*. We learn simply the general principle. In other words, the *Anuyogadvāra* treats of the method of *upakrama* as such without demonstrating its application to the *Āvaśyakasūtra*. The application of this method to the *Āvaśyakasūtra* is found in Āc Jinabhadra's *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*. Therein he gives, in brief, the description of the constituents of the *upakrama* under the heading 'summary treatment of the constituents of *upakrama*'³⁵ The scheme of *upakrama* given by him is as follows. First one should behave in such a manner as would win the heart of a spiritual teacher. This, in turn, will make the teacher favourably disposed to explain the text or give lessons. This is called *bhāvaupakrama*³⁶. The first constituent of *upakrama* is *ānupūrvī*. To discuss the *ānupūrvī* of *Sāmāyika* means to ponder over the place-number it will have among the six *adhyayanās* when it is considered from various directions (backward, foreward and so forth)³⁷. The general discussion on *ānupūrvī* occurs in the *Anuyogadvārasūtra* at various places (sū 93-207).

The second constituent of '*upakrama*' is *nāma* (sū 208-312). The essentials of the discussion on this constituent, viz *nāma* are pointed out by Āc Jinabhadra. He informs us that six out of the ten types (sū 233) of *nāma* are here intended and further that the concerned *adhyayana*, being included in *śrūta*, should be regarded as falling in the group of *ksāyopasaṃyika bhāva* (gāthā 940).

The third constituent of '*upakrama*' is *pramāna* (instrument of knowledge) (sū. 313-522). Its application to the *Sāmāyika* is as follows. *Pramāna* is discussed from the four points of view, viz *dravya*, etc. The *Sāmāyika* is included in the (class of) *bhāva-pramāna* (sū 427) and even there in the (class of) *gunapramāna* (sū 428). It is so because *sāmāyika* is a form of *jñāna* (knowledge) which is a quality of soul. Knowledge is of four types, viz perception (*pratyaksa*), etc (sū 436). The *sāmāyika* is considered to be of the nature of verbal or scriptural knowledge (*āgama*) (sū 467). Two divisions of *āgama* are recognised by the Jainas, viz *laukika*

35 Ibid, 912-916

36 Ibid, 924-33

37. Ibid, 934-38

('worldly') and *lokottara* ('transcendental') And the *sāmāyika* is regarded by them as a species of the latter The other division of the *āgama* recognised by them is *sūttāgama*, *arthāgama* and *tadubhaya* (sū 470) The *sāmāyika* finds place under all the three divisions (gāthā 942) For *ganadharas* like Gautama and others the *sāmāyika* in the form of a *sūtra* is an *ātmāgama* because they have composed the *sūtras*, for Jambū and others, who were their direct disciples, it is *anantarāgama*, and for the rest, who flourished after Jambū, etc., it is *paramparāgama* (gāthā 943) When considered as *arthāgama*, the *sāmāyika* is *ātmāgama* for the *Tīrthāṅkaras*, *anantarāgama* for the *ganadharas* and *paramparāgama* for a long line of disciples and grand-disciples of the *ganadharas* (gāthā 944)

The *nayapramāṇa* is a constituent of *pramāṇa* (sū 427, 473-476) Āc Jinabhadra observes that this constituent is not applied in the exposition and hence we leave out its consideration Of course, the wise can apply this constituent method in their exposition of the *sūtras* (gāthā 945) The *sankhyāpramāṇa* is another constituent of *pramāṇa* (sū 427, 477-520) Regarding it Āc Jinabhadra states there are eight types of *sankhyā*, *nāmasankhyā*, etc In these eight types there occurs one, viz *parimāṇa-sankhyā* (sū 493) In the type of this *parimāṇa-sankhyā* there is a *sankhyā* which characterises the *kālīka-sūtras*, it is this *sankhyā* that is intended here And the *sāmāyika* is to be regarded as *paritta* (i.e. having a limited extent) (gāthā 946)

Vaktavya is the fourth constituent of *upakrama* (sū 92, 521-525), Its purpose is to decide if the text deals with the writer's own creed or a foreign creed or both This becomes clear from its application to the case of *Sāmāyika* The *Sāmāyika* contains simply the exposition of the writer's own creed (*sva-samaya*) Here there takes place no discussion on a foreign creed (*para-samaya*), nor on both *sva-samaya* and *para-samaya* (gāthā 947) Even if one comes across the discussion of a *parasamaya* he should regard it as relating to *sva-samaya* because whatever is grasped by a *samyagdrsti* (one having right faith and view) becomes for him an actual *sva-samaya* It is so because right view is nothing but a synthesis of all partially false views or creeds This being so the discussion of foreign creeds is, in the eyes of a *samyagdrsti*, something that helps and furthers the discussion and exposition of his own creed (*sva-samaya*) (gāthā 948-949)

The fifth constituent of *upakrama* is *arthādhikāra* (sū 92) As we have already noted, the contents of the chapter-wise topics (of all the six chapters of the *Āvaśyakasūtra*) in their due order (*arthādhikāras*) are set out in the *Anuyogadvāyasūtra* only on the occasion of describing and demonstrating the constituent method *arthādhikāra*

—which occasion has arisen in the discussion of *upakrama* (sū 526) Āc Jinabhadra observes that the *arthādhikāra* (contents) of the first *adhyayana* is a constituent part not only of the contents of the entire text but also of the *sva-samaya* (one's own creed or philosophy) (gāthā 950)

The sixth constituent of *upakrama* is *samavatāra* (sū 92) It consists of various ingredients, viz *nāma*, etc (sū 527-533) It is a constituent method which gives thought to the five points viz *ānupūrvī*, etc while considering the different *adhyayanas* of the text In the *Anuyogadvāra* this method is applied to the *adhyayanas* of the *Āvaśyakasūtra*, viz the *Sāmāyika* and others In the fore-going pages we have briefly described this method So, there remains nothing to say about it This is also the opinion of Āc Jinabhadra (gāthā 951).

Thus we finish our brief survey of what is called '*upakrama*' In short, for *upakrama* the first indispensable thing is to gain the teacher's favour by one's humble and respectful behaviour This leads to an auspicious commencement of the study of the text Then the meaning (rather contents) of each and every chapter of the text is to be pointed out At this juncture the place-number (*ānupūrvī*) which the concerned chapter has among the totality of chapters is to be determined After having determined the place-number it is necessary to know its name or nature or purport Then we should proceed on to see if it is a substance or quality or activity Once it is determined, it becomes necessary to point out its extent (*pramāna* = *parimāna*) from the point of view of its substance (*dravya*), its place (*ksetra*), its time (*kāla*) and its quality or nature (*bhāva*) After having discussed its extent, it clarifies its *vaktavya* That is to say, it raises and answers the question as to whether the text contains the exposition of a *sva-samaya* only or a *para-samaya* only or both After that it becomes easy to describe the topics dealt with in the text The method of demonstrating, with the help of *ānupūrvī* etc, the place of the concerned topic in the scheme of the entire text is called *samavatāra* And if this has been demonstrated while discussing *ānupūrvī* etc, then there is no need of employing the method of *samavatāra* separately

The discussion on *upakrama* covers most part of the *Anuyogadvārasūtra* (sū 76 p. 72ff, sū 533 p 195) and only the last ten pages (sū 534-606) are devoted to the discussion of the remaining three methods of exposition (*anuyogadvāras*, lit 'entrances to exposition') From this it becomes clear that the structure of the *Anuyogadvāra* is such that every thing worth knowing is included in the discussion of *upakrama* So, the task of elucidating the remaining three methods becomes very easy If we study the commentarial

literature produced in the medieval period, we find that the commentator extensively discusses in the beginning of his commentary many a point about which there remains nothing for him to say afterwards. So, what occurs in the beginning of a commentary assumes great importance. It is here that the fundamental principles of the concerned philosophical system are expounded. Hence if a student properly understands this part of a commentary, the rest becomes very easy for him to grasp. For the remaining part contains but verbal meaning. In other words, it merely gives the synonyms for the words of the text.

(11) *Niksepadvāra*

Niksepa is the second main entrance to exposition (sū 534-600). After having grasped what is called *upakrama* one finds the discussion on *niksepa* easily comprehensible. Hence, *niksepa* has been placed after *upakrama*. There are three constituents of *niksepadvāra*—*ogha-niksepa*, *nāma-niksepa* and *sūtrālāpaka-niksepa*. Let us elucidate them one by one.

In addition to a particular name a literary division of a text has also a general name. There are four general names—*ajjhayana* (*adhyayana*), *ajjhīna* (*aksīna*), *āya* (*lābha*) and *jhavanā* (*ksapanā* = *ksaya*) (sū 535). The discussion of these general names occurs in the *ogha-niksepa*. Here the term *ogha* means general, common (*sāmānya*). At this juncture the intended sense of each of these four general terms is determined after having pointed out the four senses in which it is known to be employed. The *adhyayana* contained in the folios, pages or a book is called *dravya-adhyayana* (sū 543). The acquisition of spiritual qualities, the destruction of accumulated karmas and the stoppage of the influx of new karmas are regarded as *bhāva-adhyayana* (sū 546). The fruit of *adhyayana* (i.e. *jñāna*, knowledge) is good conduct. Hence it becomes established that a true *adhyayana* is one which leads to the path of liberation (*moksa*).

While explaining the term *aksīna* (inexhaustible) (sū 547-557) it is remarked that the extent of the entire space constitutes *dravya-aksīna* (sū 554). It is so because even if we take away the space-points one by one they could never be exhausted. An *ācārya* (spiritual teacher) who resembles a lamp is considered to be a *bhāva-aksīna*. One lamp lights up many lamps, again, a lamp manifests itself as well as other objects. Similarly, though an *ācārya* imparts knowledge to many disciples, his knowledge is never exhausted (sū 557). Here the *ācārya* is identified with the knowledge he possesses. He is knowledge incarnate, a true scripture. A book or manuscript is a *dravya* (i.e. external) *śāstra* while an *ācārya* is a *bhāva* (i.e. internal)

or real) *śāstra*. Even in every day life we call a person science incarnate if we find him very expert in it. Soul being the substratum of knowledge should be regarded as knowledge, true scripture; books, manuscripts etc. are merely the instruments

Āya (su 558-579) means acquisition, achievement, attainment. The *dravya* (i.e. external) *āya* means the acquisition of *laukika* (worldly) and *alaukika* (transcendental) things. The worldly things are either living, or non-living, or both. The living worldly things are cattle, etc., the non-living worldly things are gold, silver, etc., and the worldly things both living and non-living are male or female servants, elephants, horses, etc.—all adorned with ornaments. The *alaukika* things are also of three types, viz. living, non-living and both. The living *alaukika* things are male or female disciples, the non-living *alaukika* things are clothes, utensils, etc. proper for monks or nuns, the *alaukika* things both living and non-living are the male or female disciples with the above-mentioned paraphernalia. The *bhāva* (i.e. internal) attainment is of two types—auspicious and inauspicious. The attainment of internal passions like anger, etc. is inauspicious internal attainment, and the attainment of knowledge (*jñāna*), etc. is auspicious internal attainment. As the *adhyayana* of a *śāstra* is a means of acquiring knowledge, the *adhyayana* itself is considered to be an auspicious internal attainment (*bhāva āya*).

Kṣapanā (sū 580-592) (i.e. destruction) means partial destruction. Partial destruction of passions like anger, etc. is regarded as auspicious destruction. But the destruction of the essential qualities of the soul, viz. knowledge, etc. is considered to be an inauspicious destruction. The *adhyayana*, being a cause of an auspicious destruction (i.e. destruction of internal passions) is itself regarded as an auspicious destruction.

Thus the general names like *adhyayana* and others given to literary divisions of a text are discussed in *ogha-niksepa*. After this comes the discussion on *Nāma-niksepa*, the determination of the intended sense of a particular name of such a literary division after having shown the possible senses in which it is used (sū 593-599). At this juncture in the *Anuyogadvāra* it is pointed out that the particular name (*nāma*) given to the first chapter of the *Āvaśyaka-sūtra* is 'sāmāyika'. And afterwards it conducts a discussion on the various senses in which it is employed keeping in view the different situations, viz. *nāma*, *sthapanā*, *dravya* and *bhāva*. In this connection it elucidates very neatly the fact that the *bhāva sāmāyika* really means *samabhāva* (equanimity) (sū. 599).

The third constituent of *niksepadvāra* is *sūtrālāpaka-niksepa*, i.e. the act of determining the intended senses of the *padas* (words).

contained in the *sūtras* (su. 600) But at this place this act is not deemed necessary, because in the third entrance to exposition, viz. *anugama* before the explanation of the *sūtra* as a whole the act of determining the intended senses of the *padas* contained therein becomes indispensable This being the case, to avoid repetition the act of determining the intended sense of the *padas* through the method of *niksepa* is deferred This explanation has been given by the *sūtrakāra* himself and Āc Jinabhadra has corroborated it (gāthā 957-965)

(iii) *Anugama*

Anugama (su 601-605) is the third main entrance to exposition It has two constituents—*sūtrānugama* and *niryuktyanugama*. The *niryuktyanugama* has three divisions—*niksepa*, *upodghāta* and *sūtra-sparśika* (sū 602) It has been said that out of these three divisions, *niksepa* has already been discussed (su 603) This means that exposition through *niksepa* has already been undertaken when in the foregoing part (sū 9, 30, 52, etc) the *padas* like *āvaśyaka* are explained in strict accordance with their meaning (*anugama*) Hence it is not necessary to take it up here again

After *niksepa* comes *upodghāta* (introduction, preface) In the *upodghāta* the commentator discusses 26 points regarding the text (in the present case *sāmāyika-adhyayana*) At this juncture the *Anuyoga-dvāra* enumerates all the 26 points (sū 604) They are as follows (1) *uddeśa* i e. mentioning the general name, (2) *nirdeśa* i e. mentioning a particular name or title, (3) *nirgama* i e. information as to wherefrom, how and by whom a particular *adhyayana* originated, (4) *ksetra* i e. information regarding the region where it was preached, (5) *kāla* i e. information regarding the period when it was preached, (6) *purusa* i e. information regarding the person who preached it, (7) *kāraṇa* i e. information regarding the reason why a particular *ganadhara* (here Gautama) accepted the preachings, (8) *pratyaya* i e. information regarding the confidence with which it was preached, (9) *laksana* i e. mentioning the characteristic nature of the subject-matter, (10) *nayavicāra* i e. exposition of the subject through the method of *nayas*, (11) *samavatāranā* i e. introducing properly the subject or topic expounded through the method of *nayas*, or, determining in the scheme of the entire text the place of the topic expounded through the method of *nayas*, (12) *anumata* i e. determining as to which *sāmāyika* is recognised by different *nayas*, (13) *kim* i e. nature of *sāmāyika*, (14) types of *sāmāyika*, (15) persons entitled to acquire or perform it, (16) place where it should be performed, (17) with respect to which subject one should perform it, (18) as to how it could be acquired, (19) as to how long it continues steadily, (20) as to how

many persons have acquired it, (21) as to how much is its *vyavadhāna* (gap), (22) as to how much is the *avyavadhāna* i e the exact duration of time when the persons performing it continuously exist, (23) as to how many lives one requires to acquire it, (24) *ākarsa* i e as to how one can attain it again and again, (25) *ksetra-sparśanā* i e its pervasion of space in all directions, (26) *nirukti* i e its synonyms This shows that in the *upodghāta* the author is required to discuss points more in number than those the modern writer does in the introduction to his work

At this juncture the *Anuyogadvāra* has simply enumerated the points to be discussed in the *upodghāta* but it has not illustrated them by applying the method to the *Sāmāyikādhyayana* Again this proves that the purpose of the *Anuyogadvārasūtra* is to elucidate and demonstrate the entrances to exposition and not to comment upon some particular work Hence the statement—‘we shall expound the *Āvaśyakasūtra*’ occurring in the beginning of the *Anuyogadvārasūtra* means only this much that the author has decided to use the *Āvaśyakasūtra* to illustrate and demonstrate the entrances to exposition

After *upodghāta*, *sūtrasparśika* is elucidated and demonstrated (sū 605) Here it is suggested that the *sūtra* should be pronounced correctly If that is done, at least some hearers would grasp as to what is the subject-matter of the concerned *sūtra*, as to whether it treats of a *sva-samaya* or a *para-samaya*, of bondage or liberation, of *sāmāyika* (mental equanimity) or something else, etc For the benefit of the rest who have not grasped these points it becomes necessary for the commentator to explain each and every word of the *sūtra* The process of doing it is described at this juncture

The *Anuyogadvāra* has not made it clear as to what *sūtrānugama* means It has only observed that it is a type of *anugama* (sū 601) But it has not explained or illustrated it. The reason for this is as follows The *sūtrasparśika-niryuktyanugama* is possible only when there is a *sūtra*, that is why in the beginning of the treatment of *sūtrasparśika* (sū 605) the *Anuyogadvārasūtra* speaks of the correct pronunciation of the *sūtra* This means that *sūtrānugama* is included in the *sūtrasparśika-niryuktyanugama* And hence the *sūtrānugama* is not separately treated of Āc Jinabhadra has observed that *sūtrānugama* (which is the main type of *anugama*), *sūtrālāpaka* (which is one of the types of *niksepa*, the second main entrance to exposition,—sū 534, 600), *sūtrasparśikaniryuktyanugama* (a type of *anugama*, the third main entrance to exposition) and the *nayas* (which constitute the fourth main entrance to exposition)—all these four methods are to be applied simultaneously—and not one after another—while explaining a particular *sūtra* The term ‘*sūtra*’

occurs in the names of the first three While discussing a particular *sūtra* it is necessary to explain it strictly in accordance with its meaning (*sūtrānugama*) And this *sūtrānugama* becomes easy only when the intended senses of the *padas* (words, terms) of the *sūtra* are determined through the method of *niksepa* (*sūtrālāpakaniksepa*) So the *sūtrālāpaka-niksepa* naturally occurs in the context of *sūtrānugama* And after that it becomes easy to investigate deeply the *sūtra* (*sūtrasparśikaniryukti*) Hence even the *sūtrasparśikaniryukti* occurs in the context of *sūtrānugama* Moreover, the method of *nayas* should be employed, if necessary, while expounding the *sūtra* Thus all these four methods are found simultaneously employed in the exposition of a *sūtra* Hence it is proper to elucidate and illustrate these four methods only in the context of *sūtrasparśikaniryuktyanugama* rather than in their own respective contexts ³⁸

(iv) ' *Naya*

About the fourth main entrance to exposition, viz *naya*, the *Anuyogadvāra* (sū 606) enumerates and defines the seven *nayas* (ways of approach), and the author of the *Anuyogadvāra* has remained contented with this much only He has not, in this connection, demonstrated as to how this method can be applied to a particular topic But at other places he has actually applied it to various topics (sū 15, 97-130, 141-148, 153-159, 182-200, 427, 473-476, 483, 491, 525)

Similarity of the Jaina method of Exposition with the Vedic and Buddhistic ones .

We have already seen the method of explaining, in succession, *pindārtha* (1 e total meaning) and *avayavārtha* (1 e word by word exposition) This method can be traced back to the old tradition of exposition We find in the beginning of the *Nirukta* a discussion on the general characteristics of the terms, viz *ākhyāta* (verb), *nāma* (name), etc After that it gives the etymological interpretation of the concerned words like 'go' and others All this has been clearly pointed out by Durga, a commentator of the *Nirukta* His words are " ' *samāmnāyaḥ samāmnātaḥ, sa vyākhyātavyaḥ* ' *iti pratijñātam/ sā ca punar iyam vyākhyā sāmānyā vaiśesikī ca/ tatra sāmānyā sarvanāmnām idam sāmānyalakṣaṇam, idam ākhyātānām, idam upa-sargānām, idam upātānām iti . . . athedānīm viśesavyākhyā, pratipadamayam samāmnāyo vyākhyātavyaḥ* " (*Niruktatikā*, *Anandāśrama* Ed , II 5, p 143)

Again, some of the 'entrances' to exposition that are mentioned in the context of the discussion on the method of *Upodghāta* are only conducive to the exposition of the Jaina Āgama. But the Vedas being authorless (i e eternal) it is but natural that the entrances like *nīrgama*, *kāla*, *ksetra*, etc. can have no scope whatsoever in the Vedic system of exposition. Instead there we find a discussion on the seer (*rsi*) of the *mantra*, the main Deity (*devatā*) of the *mantra*, etc. Thus we should not wonder if we do not find some entrances to exposition in the commentaries on the Vedas. But the remaining entrances are employed therein all the same. Hence we should compare the entrances to exposition that are found in the Jaina commentarial literature with the corresponding ones employed in the Vedic commentarial literature. The *Vātsyāyanabhāṣya* on the *Nyāyasūtra* specifies the three functions of a *śāstra* (scientific work), viz *uddeśa* (enumeration), *laksana* (definition) and *parīksā* (examination) ³⁹. There were some who considered *vibhāga* (division, classification) to be a fourth function over and above the three just mentioned. The author of the *Nyāyavārtika*, having mentioned it as a *prima facie* view refutes it and establishes that *vibhāga* is included in *uddeśa* itself ⁴⁰.

According to Durga, the constituents of exposition are *tattva*, *paryāya*, *bheda* (i e *vyutpatti*), *sankhyā*, *sandigdhdodāharana* and its *nirvacana* ⁴¹. The *tattva* is more or less the same as *uddeśa*. Again, he mentions *uddeśa*, *nirdeśa* and *pratīnirdeśa* as the ingredients of the style of Yāska, the author of *Nirukta*.⁴² He equates *uddeśa* with *sūtra*, *nirdeśa* with *vṛtti* and *pratīnirdeśa* with *vārtika*. It is interesting to compare *sūtra*, *vṛtti* and *vārtika* mentioned by Durga in the passage under consideration with *bhāṣā* (= *sūtra*), *vibhāṣā* (= *vṛtti*) and *vārtika* as understood by Āc Jīnabhadra and Sanghadāsaganī. The explanation of *Bhāṣā*, etc. has already been given. So, it is not necessary to repeat it here. The *Mahābhāṣya* of Patañjali mentions, in the beginning, the title of the *śāstra* it is going to expound. Similarly, the *Anuyogadvāra* too mentions the title of the *śāstra* it has taken up for exposition. Again, the *Mahābhāṣya* (p 6, 18) explains, in the beginning, the title of the *śāstra* in question. The same method has been followed by the author of the *Anuyogadvāra*.

39. *Nyāya Bhāṣya*, 1.1 2

40. *Nyāya Vārtika*, 1.1 3, *Pramāna-mīmāṃsā* (Singh Series, Bombay), *Tippāna*, p. 4

41. *Durgatikā*, p 143

42. इह शास्त्रे व्याख्यातौलीयं द्रष्टव्यम्—उद्देशो निर्देश प्रतिनिर्देश इति । तत्र उद्देशः सूत्रस्थानीयः तद्यथा पदभाषाविकारा इति । निर्देशो वृत्तिस्थानीयः । तद्यथा जायतेऽस्ति विपरिणमते इति । प्रतिनिर्देशो वार्तिकस्थानीयः तद्यथा जायते इति पूर्वभावस्यादिमात्रम् इति ।—*Ibid*, p 32

Moreover, in the beginning of the *Nirukta* we find a discussion on the purpose of the *Nirukta*, this means that it was required of the commentator to point out the purpose or aim of a particular *śāstra*. By the statement 'I shall expound the *Āvaśyakasūtra*', occurring in the beginning of the *Anuyogadvārasūtra*, the commentator points out the purpose of his commentary. But he has not pointed out, in the beginning of his commentary, the purpose of the *śāstra* it has taken up for exposition. The purpose of the *śāstra* is, by the way, described on the occasion of determining the sense of the term '*adhyayana*', an occasion which has arisen while discussing *Niksepa*, one of the four main entrances to exposition. This seems to be the reason why the author has not discussed the purpose of the *śāstra* in the beginning of his work ⁴³

The sense of the term '*upakrama*' recognised by Durga is the same as that in which it is employed by the *Anuyogadvāra* ⁴⁴. The term '*anugamadvāra*' means explanation that strictly follows the meaning of the *sūtra*. That is, the function of *anugama* is simply to determine the sense of the *sūtra*. That the meaning of the term '*anugama*' can never be other than this follows from what Durga has said. The author of the *Nirukta* observes that fault lies with the person—and not with the *śāstra*—if he interprets wrongly the words of the *śāstra* (114). While commenting on this Durga says *esa purusadoso, na śāstradoso, yadanugamayitum dhātusabdair artho na śakyate* ⁴⁵. We have already seen that in the Jaina system of exposition (*anuyoga*) the topics in their totality are first mentioned and then they are explained one by one, the exposition of a particular topic is called *dvāra* in the Jaina terminology. This same method is followed by the author of the *Mahābhāṣya*. In the *Mahābhāṣya* (pp 19, 25) all the topics are enumerated in the beginning where various *prayojanas* are explained and then only follows the exposition of these topics one by one.

While answering the question as to what constitutes exposition (*vyākhyāna*) the *Mahābhāṣya* observes that a mere dissolution or analysis of the *sūtra* into words does not constitute exposition. The exposition should also include illustration, counter-illustration and *vākyaādhyāhāra* (superaddition of the parts left implicit in the original sentence). When all these constituents get combined then only does an exposition become complete or perfect ⁴⁶. This meaning of *vyākhyāna* approximates that of *vārtika*, given by Āc Jīnabhadra and Sanghadāsaganī.

43 For this one may refer to the discussion on *nikṣepadvāra*

44 *Duṣṭāntikā*, p 17

45 *Ibid*, p 82

46 *Mahābhāṣya*, p 69

Thus we find some points of similarity between the Vedic system of exposition and the Jaina system of exposition (*anuyoga*) But when we compare the Jaina system of exposition with the Buddhist one (*atthakathā*), we find many points of similarity between the two As we have already seen (sū 604), the *upodghātaniryuktyanugama* consists of 26 *dvāras*—points to be discussed Similarly, the *mātikā* occurring in the beginning of an *atthakathā* enumerates many of these points which the author is required to discuss The *mātikā* in question is as follows

*vuttam yena yadā yasmā dhāritam yena cābhatam /
yatthappatitthitam cetametam vattvā vidhim tato //*⁴⁷

The Buddhists apply the term *bahirnidāna-kathā* to that part of exposition wherein the discussion is conducted taking each and every term from this *mātikā* As a matter of fact it is here that the *upodghāta* of the work is set out. That is, regarding the *ādivākya* of the *śāstra*, it clearly answers the questions as to who preached it, as to when he preached it, as to why he preached it, etc.⁴⁸ And we know that the answers to the questions of this type are found in the *upodghātaniryukti*, a constituent of *anuyoga* (the Jaina method of exposition) The Jaina and Buddhist commentarial literature follows the method of explaining the *sūtrārtha* only after the *upodghāta* of this type has been written down.⁴⁹ Moreover, we find in the Buddhist system of exposition the practice of classifying the Buddhist scriptures⁵⁰ Similarly, in the Jaina system of exposition they follow the practice of classifying the *śruta* at the outset and also that of determining the place of the concerned *sūtra* in the total field of *Śruta* After having classified the Buddhist scriptures, the *Samantapāsādikā*, which is a commentary on the *Vinayapitaka*, etymologically explains the term '*vinaya*' (p 18) and demonstrates as to how it is compounded with the term '*pitaka*' (p 20). In other words, it explains the title of the *śāstra* which it is going to expound and explain This same method has been followed by the author of the *Anuyogadvārasūtra* when he, in the beginning, discusses the various senses (*niksepas*) of the title *Āvaśyakaśrutaskandha* (*Anuyogasū* 7) Again in the *Anuyogadvāra* we meet with the three divisions of the *Āgama*, viz *sūtrāgama*, *arthāgama* and *tadubhayāgama* (sū 170) Similarly, a *pālī atthakathā* mentions four divisions of the Buddhist scriptures, viz *dhamma*, *attha*, *desanā* and *pativedha* They are explained as follows

47 *Samantapāsādikā*, p 6

48 इदं वचनं केन वृत्तं, कदा वृत्तं, कस्मा वृत्तं ।

49. *Anuyoga Sū* 605 ff, *Samanta*, p 92

50 *Samanta* p 16

*tattha dhammo ti pāli / attho ti tassāyeva attho /
desanā ti tassā manasā vavatthāpitāya pāliya desanā /
pativedho ti pāliya pāhatthassa ya yathābhūtābodho /*
(Samanta, p 21)

The *Anuyogadvāra* employs the method of determining the intended sense after having pointed out the various senses in which it can be used. This method is followed in the *pāli atthakathās* too. For example one may refer to the discussion on the term 'samaya' (Samanta, p 93). Again like the *Anuyogadvāra* even *Pāli* commentaries employ the method of *nayas* in their exposition⁵¹. And like the *Anuyogadvāra* they follow the practice of giving *pindārtha* first and *avayavārtha* afterwards⁵².

Life and Date of the Author

In the beginning of this volume we have written '*siri-ajjarakkhaya-thera-vuṇṇāyāṃ*' (i.e. 'composed by Śrī Āryaraksita Thera'). But in that we have followed the popular tradition (*pravāda*). This tradition which considers *Sthavira Āryaraksita* to be the author or compiler of the *Anuyogadvārasūtra* is based on the belief that till the time of Āryavajra the exposition of the *sūtra* was conducted through all the four *anuyogas*. That is, in those days they took for granted that the *sūtra* treats of all the four *anuyogas*, viz. *caranakaranānuyoga*, *dharma-kathānuyoga*, *ganitānuyoga* and *dravyānuyoga*. This means that till the time of Āryavajra these *anuyogas* had found no separate treatment, all were inseparably employed in the exposition of each and every *sūtra*. But realizing the need of his times Āryaraksita separated the four *anuyogas* from one another. Hence since then a particular *sūtra* came to be connected with some one of the four *anuyogas*, and not with all the four⁵³.

This fact shows that Āryaraksita was an expert in *anuyoga* (exposition, method of exposition). The interpolated *gāthā* occurring after the 28th one of the *Nandi Sthavirāvalī* clearly states that Āryaraksita has preserved the invaluable *anuyoga*⁵⁴. This peculiar qualification of Āryaraksita constituted the basis of that tradition which ascribed the authorship of the *Anuyogadvārasūtra* to him. But now we should acknowledge the fact that we have no means or evidence to decide the validity or otherwise of this popular tradition.

51 Ibid, p 111, 99, 100, etc

52 Ibid, 98, 118, etc

53 *Āvasyaka N* and *Tikā* thereon, *Vīṣeṣā* (Hem), *gāthā* 2279-2295

54. वदामि अजरकिखयखमणे रकिखयचारित्तसव्वस्ते ।

रयणकरहमभूओ अणुओओ रकिखओ जेहि ॥

We have come across no old passage containing reference to Āryaraksita as the author of the *Anuyogadvārasūtra*. Whenever the old texts yield information about Āryaraksita it is said only this much that he separated the four *anuyogas* from one another. It is needless to point out that the separation of *anuyogas* from one another and the composition of the *Anuyogadvārasūtra* are two quite different things. If Āryaraksita has not composed the *Anuyogadvārasūtra*, it is highly probable that some of his pupils or grand-pupils have done so. This seems to be the case because the special knowledge of *anuyoga* (scheme or system or method of exposition) which Āryaraksita possessed might have been naturally imparted by him to his pupils.

Date of the *Anuyogadvārasūtra*

He was a contemporary of Ārya Vajra who is believed to have left the mortal world in V.N. 584⁵⁵. He studied at least for ten years the subjects included in the *Pūrvas* at the worthy feet of Ārya Vajra. When these two facts are put together they naturally lead to the conclusion that Āryaraksita had already been initiated in the Order of Monks in the year 575 V.N. Now, if he were the author of the *Anuyogadvārasūtra*, then there is no difficulty for us in arriving at the conclusion that he composed it round about 584 V.N.⁵⁶ He held the dignified position of a *yugapradhāna* from 584 to 597 V.N. So, we can surmise that the composition of the *Anuyogadvāra* should have taken place during those years. That is to say, if the *Anuyogadvārasūtra* were actually the work of Āryaraksita, then it should have been composed at a date between V.S. 117 and 127.

May he be the author of the *Anuyogadvāra* or not, we should discuss the problem of the date of the *Anuyogadvārasūtra* as such on the basis of internal and external evidences.

The *Bhagavatīsūtra* recommends the *Anuyogadvārasūtra*⁵⁷ for the information about four *pramānas* (instruments of knowledge), viz *pratyaksa* (perception), etc.⁵⁸ This suggests that the *Anuyogadvāra*-

55 चउदस सोलस वासा चउदस वीसुत्तरा य दृणि सया ।

अट्टावीसा य दुवे पचेव सया य चोयाल ॥

पंच सया चुलसीया छचेव सया नवुत्तरा हुंति । पत्र-१३९

पच सया चुलसीया तड्या सिद्धि गयस्त वीरस्त ।

अव्वद्धिगाण दिट्ठी दसपुरनयरे समुप्पण्णा ॥ पत्र-१४३

—Āvaśyakaniryukti

56 *Āgama-Yuga kā Jaina Darśana*, p. 17, *Jaina Paramparāno Itihāsa*, pp 307-11, *Tapāgaccha-Paṭṭāvalī*, p 47

57. *Bhagavatī Sū.*, ५.३.१९२

58 *Anuyoga Sū.* 436-

sūtra had already been composed before the final recension of the *Āgamas* came into existence. In Valabhi Āc Devardhī simply penned down (*pustaka-lekhana*) the *Āgamas* while their final recension had been prepared by Āc Skandila in Mathura. Āc Skandila belongs to the period between V N. 827 and 840. In this very period Āc. Nāgārjuna too prepared the recension of the *Āgamas*. But there are reasons to believe that the extant *Āgamas* follow the *Māthurī* recension. So, we can fix V N. 827 the lower limit of the composition of the *Anuyogadvārasūtra*. This means that it had already been composed before V S 357. Now, let us see if it is possible for us to assign the *Anuyogadvārasūtra* to some approximate date earlier than V S 357. The *Anuyogadvārasūtra* refers to the works *Tarangavatī*, etc (sū 308). Hence we can say this much that it should have been composed after the composition of the works *Tarangavatī* and others mentioned therein. Out of the four titles—*Tarangavatī*, *Malayavatī*, *Ātmānuśāstī* and *Bindu*—the title *Bindu* seems to be a short form or a part of the complete title of some work. It is really very difficult to decide as to which work is intended by the author by the name *Bindu*. The author could not have intended *Nyāyabindu* or *Hetubindu* of Dharmakīrti. Again, the title of the fourteenth *Pūrva* is *Lokabindu-sūtra* or simply *Bindu*. But even this *Pūrva* could not have been intended by the author. We know nothing about the work *Ātmānuśāstī*. The same is the case with the *Malayavatī*. But we know that the *Tarangavatī* is a work composed by Āc Pādālipta who belonged to the first century of the Vikrama Era.

While giving an account of the *laukika śruta* ('worldly' literature) the *Anuyogadvārasūtra* enumerates the titles of numerous works⁵⁹. Many of them are mere titles, we have no further information about them.

Now here we should also bear in mind that there is always a possibility of including new titles in a list like the one under consideration even after the composition of the work containing it. The well known titles like *Kodillayam*, *Kanagasattarī*,^{59a} *Satthitāntam*, *Mādhara* occur in this list. Out of them the title *Mādhara* catches our attention in this connection. Others are the titles of works which most probably belong to the period preceding the commencement of the Vikrama Era.

The *Mātharavrtti* has been translated into Chinese. And in the opinion of Dr Belvalkar it was certainly composed before 450 A D.

59 Ibid, Sū 49

59a The author of the *Kanagasattarī* was Vindhyaśāstri who was contemporary of Vasubandhu. But this Sanskrit work is lost to us. Hence it is not possible for us to know if it has influenced the *Anuyogadvāra*.

(i.e V S 507) ⁶⁰ But it is difficult to say exactly as to when it was composed. The view of Dr Belvalkar is based on our knowledge of the date of its Chinese translation. It is also possible that the title of this *vṛtti* was included later on in the concerned list contained in the *Anuyogadvārasūtra*. There are certain points that strengthen this possibility. They are as follows. Though there is some similarity between the *Anuyogadvārasūtra* and the *Mātharavṛtti* with regard to their treatment of *pramānas*—especially of *anumāna*, it cannot be said that in this respect the *Anuyogadvāra* follows the *Mādhara*. Again, Lokāyata has been mentioned after Kāpila and then only do the titles *Satthitanta*, and *Mādhara* occur. This suggests that the title *Māthara* is a later addition. Though its treatment of some topics reminds us of the treatment of the same found in the *Upāyahṛdaya* and *Caraka*, it is beyond doubt that here it does not follow them. So, we have to maintain that the *Māthara* or the *Upāyahṛdaya* has not formed the basis of the treatment of *pramānas*, occurring there in the *Anuyogadvārasūtra* ⁶¹

Dr Weber has placed the *Anuyogadvārasūtra* in between A D 300 and 500. To be somewhat more exact we should say that it had already been composed in the second century of Christian Era. It is so because its treatment of four *pramānas* is decidedly not based on the *Nyāya-Vaiśeṣika* works, the *Māthara*, *Caraka* and the Buddhist works like the *Upāyahṛdaya*. When the state of affairs is like this and also when it mentions the *Tarangavatī* it becomes sufficiently certain that it is not earlier than the first century of the Vikrama Era. This means that there is no difficulty at present in considering it to be a work of the second century of the Christian Era. In any case it is not later than V S 357. Thus, we can in no circumstance place it after 300 A D.

Discussion on Certain Secondary Subjects

The *Anuyogadvārasūtra* mainly explains and demonstrates the method of exposition. But while doing so it gives many details related to many subjects. It is like an encyclopaedia wherein are collected the details of subjects discussed in the *Āgamas*. Moreover, it is a rich source of the social, political, religious, economic and cultural data. It is neither necessary nor useful to describe them all. But if we give here an idea of some of them, it would not be out of place.

The *Anuyogadvāra*, in various ways, deals with the topic of six

60 ABORI Vol V, p 155

61. For further exposition one may refer to 'Āgama-Yugakā Jāna Darsana', pp 148-156

substances recognised by the Jainas⁶² A large part of the text is covered by the details concerning the living (*jīva*) and non-living (*a-jīva*) substances The following, for example, are several details pertaining to the *jīvas* (souls) their specific qualities,⁶³ the types⁶⁴ and structures⁶⁵ of their bodies, their life-span,⁶⁶ their height,⁶⁷ their number,⁶⁸ their states that result from different types of *karmas*,⁶⁹ the variety of their conduct or behaviour,⁷⁰ their dwelling places in the universe (*loka*) viz the nether world (i e hells), the divine aerial cars (*vimāna*), etc,⁷¹ the order of the *tīrthankaras*⁷² and so on and so forth Similarly, a considerable part of the text is devoted to a discussion on the types of the aggregates of matter, and its qualities and modes⁷³ The description of time, too, from its ultimate unit (*samaya*) up to Infinite Time is found in the *Anuyogadvārasūtra*⁷⁴ The elucidation of the theory of *naya* (i e theory of viewing things from different angles) is met with at every step Nor has it neglected the task of formulating the respective definitions of the different *nayas*⁷⁵

In addition to the detailed treatment of the subjects relating to Jaina philosophy we find here interesting information regarding an art of universal interest, viz *sangītaśāstra* (science of vocal music) The entire *svaraśāstra* named *Svaramandala* is included in it⁷⁶ Material useful for the study of the science of Grammar is also collected in the *Anuyogadvāra* (sū 226-232, 261⁷⁷, 263-284, 293-312) All the nine *rasas* (sentiments) recognised by the poetics are explained therein with apt illustrations⁷⁸ And a detailed exposition of all the four *pramanas* (instruments of knowledge), viz *pratyākṣa*, *anumāna*, *upamāna* and *śabda* recognised by the system of *Nyāya* are also found therein⁷⁹ The theory of 'Numbers' (*sankhyā*) the knowledge of

---

62 *Anuyoga Sū* 218

63 *Ibid*, *Sū* 435-

64 *Ibid*, *Sū* 405-

65 *Ibid*, *Sū* 205-

66 *Ibid*, *Sū* 383-

67 *Ibid*, *Sū* 347-

68 *Ibid*, *Sū* 404-

69 *Ibid*, *Sū* 207-233

70 *Ibid*, *Sū* 472

71 *Ibid*, *Sū* 162, 165, 169, 216, 277, 285, 173, etc

72 *Ibid*, *Sū* 203

73 *Ibid*, *Sū* 62, 216 [19], 217-, 429-

74 *Ibid*, *Sū* 86, 202, 278, 365-, 532

75 *Ibid*, *Sū* 606

76 *Ibid* *Sū* 260 This prakarana is found verbatim in the *Sthānānga* too

77 This vibhakti-prakarana occurs word for word in the *Sthānānga*

78 *Anuyoga Sū* 262

79 *Ibid*, *Sū* 436-

which is very essential for an entrance into and understanding of the science of Mathematics is treated of at different places differently.⁸⁰ The practice of offering synonyms for a term provides us with ample material necessary for the compilation of lexicons.⁸¹

It contains an interesting account of the *laukika* ('worldly') and *alaukika* (transcendental) literature. In the beginning of the *Anuyogadvāra* we find the classification of the Jaina Āgamas.⁸² In the list of *laukika* works there occur proper names like *Bhārata*, *Rāmāyana*, etc which denote particular works and also class-names like *buddhavacana*, *kāpila*, *lokāyata*, *purāna*, *vyākaraṇa*, *nātaka*, etc which denote different sciences or systems of philosophy. Optionally it includes all the 72 sciences and the *Vedas* with their auxiliary sciences like *nirukta* and others in the *śruta*—the *laukika śruta*,⁸³ and all the twelve *Angas* in the *lokottara śruta*.⁸⁴ The list of such works the names of which are after the literary structure or composition contains names of works well known in those days, viz *Tarangavatī*, *Malayavatī*, *Ātmānuśāsti* and *Bindu*.⁸⁵ The concerned names of the concerned *prakaraṇas* of the *Ācārāṅga*, the *Uttarādhyayana*, the *Daśavaikālika*, the *Sūtrakṛti* are mentioned to illustrate the practice of naming a *prakaraṇa* after the first word occurring therein.⁸⁶

We gather from the *Anuyogadvāra* some information about the peoples of the different parts of the country with whom our author was probably in close contact. The list of names which were given to the peoples after the province of their residence contains the following—*māgahae*, *mālavae*, *soraththae*, *marahatthae*, *konkanae*, *kosalae*.⁸⁷ From this we can infer that the peoples from *Magadha*, *Mālavā*, *Saurāstra*, *Mahārāstra*, *Konkana* and *Kosala* visited the place where our author lived and hence he was acquainted with them.

The cultural data this work supplies us with are very useful to the historians. While discussing ten types of names⁸⁸ applied to *Jīva* (Living Substance) as well as to *A-jīva* (Non-living Substance) it acquaints us with factors which determine the name given to a child by its parents. It alludes to the practice of naming it after the name of the constellation of stars under which it is born. It enumerates names that can be given to a child born under the *kṛttikā* constella-

80 Ibid, Sū 93-204, 316, 326, 497-

81 Ibid, Sū 29, 51, 72, 208

82 Ibid, Sū 3-

83 Ibid, Sū 49

84 Ibid, Sū 50

85 Ibid, Sū 308

86 Ibid, Sū 266

87 Ibid, Sū 277

88 Ibid, Sū. 209-

tion They are *Kattie*, *Kattidinne*, *Kattidhamme*, *Kattisamme*, *Kattideve*, *Kattidāse*, *Kattisene*, *Kattirakkhie* There are twentyeight constellations in all And the parents give their children those names which are based on the name of the constellation under which they are born ⁸⁹ It contains also a list of names to be given to the children after the names of different gods ⁹⁰ Therein also occurs a list of family names (*kula-nāma*), ⁹¹ a list of names of different heretical schools (*pāsanda*) ⁹² and a list of names of different *ganas* ⁹³ It supplies us with a list of peculiar names which were given to a child by the parents whose offsprings do not survive and which were based on the names of abominable things The names enumerated in this list are *akkarae*, *ukkurudae*, *ujjhuyae*, etc ⁹⁴ This alludes to the practice of abandoning a child on the heap of refuse as soon as it is born There occurs also a list of class-names which were formed by applying the *taddhita* affixes to the terms denoting different arts and crafts ⁹⁵ The fact that various types of class-names were formed according to the rules of Grammar is suggested here

It has mentioned names of different propounders of systems Here occur the names of various heretics (*pāsandattha*), viz *Caraga*, *Ciriga*, *Cammakhandiya*, etc. It also alludes to their daily religious practices to be performed in the morning and also to their worship of various gods and goddesses like *Indra* and others ⁹⁶ Their *laukika* ('worldly' as opposed to religious) activities like cleansing the mouth and others are also referred to ⁹⁷ Religious duties like *vyā* (sacrifice), *homa* (offering oblations to gods by pouring ghee into consecrated fire), *japa* (muttering prayers) and others recognized by *Caraka*, etc. are also mentioned in the *Anuyogadvārasūtra* ⁹⁸ The heretics (*pāsandas*) are divided into six groups—*amana*, *pandaranga*, *bhikkhu*, *kāvāhya*, *tavasa* and *parivvāyaga* ⁹⁹ While enumerating the names of gods, it mentions 28 beginning from *Agni* and ending with *Yama*.¹⁰⁰

The information, supplied by the *Anuyogadvārasūtra*, about the different professions, arts and crafts prevalent in those days is really

---

89 Ibid, Sū 284-285

90 Ibid, Sū 286

91 Ibid, Sū 287

92 Ibid, Sū 288

93 Ibid, Sū 289

94 Ibid, Sū 290

95 Ibid, Sū 263-

96 Ibid, Sū 21

97 Ibid, Sū 21

98 Ibid, Sū 27

99 Ibid, Sū 288

100 Ibid, Sū 90

interesting and useful. The term *dossia* was applied to the cloth-merchant, *sottia* to the yarn merchant, *kappāsia* to the dealer in cotton, and so on and so forth.¹⁰¹ Different families (*kula*) are mentioned in the list of family names¹⁰² While listing names that are based on the names of *gana* (tribe) it enumerates many that are formed on the basis of *malla*, a *gana*-name. They are *Malla*, *Malladīna*, *Malla-dhamma*, *Mallasamma*, *Malladeva*, *Malladāsa*, *Mallasena* and *Mallara-kkhiya*¹⁰³ In the list of terms that were employed for different officers or heads (*īsariya—adhipati*) there occur *rāsara*, *talavara*, *mādambiya*, *kodumbiya*, *ibbha*, *setthi*, *satthavāha* and *senāva*.¹⁰⁴ It mentions *nada*, *natta*, *jalla*, *malla*, *mutthiya*, *velambaga*, *kahaga*, *pavaga*, *lāsaga*, *ākīvaga*, *lamkha*, *mamkha*, etc. while enumerating the terms that were applied in those days to the persons expert in different fine arts¹⁰⁵

The treatment of the different types of measurement employed in those days to measure different things constitutes a special feature of the *Anuyogadvārasūtra*¹⁰⁶ It mentions five types of measurement, viz. *māna*, *unmāna*, *avamāna*, *ganīma* and *piatimāna* and explains them at length

We have here only suggested some miscellaneous points that are dealt with in the *Anuyogadvārasūtra* It contains details relating to many other religious or worldly practices The study of this work is indispensable for a student of the cultural history of India as it is rich in relevant data

---

101 Ibid, Sū 303

102. Ibid, Sū 287

103. Ibid, Sū 289

104 Ibid, Sū 20, 309

105 Ibid, Sū 80

106 Ibid, Sū 316-

Jain Upashraya
Lunsawada, opp Moti Pole
Ahmedabad 1
30-12-1967

Muni Punyavijay
Dalsukh Malvania
Amratlal Mohanlal

EDITOR'S NOTE

DESCRIPTION OF MANUSCRIPTS

NANDISŪTRA

We have used 8 mss in preparing the critical edition of the text of the *Nandisūtra*. Out of them the three bearing signs ख०, च० and जे० are palm-leaf mss and the four bearing signs ङ०, मो०, डे० and शु० are paper mss. And the sign शु० refers to the printed model. Now let us describe them one by one.

ख० — This palm-leaf ms is preserved in the Śāntinātha Jaina Bhandāra, Cambay. It is numbered 38 in the Catalogue of this Bhandāra, published by Oriental Institute Baroda. Folios 1 to 18 contain only the text of the *Nandisūtra*, folios 18–19 contain *Laghunandi-Anujñānandi* and again folios 1 to 247 contain the *Malayagiriya Vṛtti* on the *Nandisūtra*. Each side of the folio has 3 to 5 lines and each line has 101 to 119 letters. The ms is almost correct. It is written in three parts. Its script is excellent. Its condition is good. Its size is $31\frac{1}{2}'' \times 2\frac{1}{2}''$. The colophon of the copyist is as follows:

Sam० 1292 varse vaiśākha śudī 13 adyeha Vijāpure śrāvaka-paus-adhaśālāyām sṛī Devabhadraganaprabhrtinām vyākhyānataḥ samsārā-sāratām vicintya sarvajñoktam śāstram pramānam iti manasī jñātvā sā० Dhanapālasuta Sā० Ratnapāla Th० Arasiha Sā० Rāhadasuta Sā० Lāhadaprabhṛtisamastaśrāvakaiḥ moksaphalapṛārthakaiḥ samastacaturvidhasanghasya pathanārtham ca samarpanāya likhāpitam ||

From this colophon we know that the Jain Sangha of Vijāpura got this ms copied in 1292 V S. In this Bhandāra there are many other palm-leaf mss which have been got copied by the Jain Sangha of Vijāpura.

सं० — This palm-leaf ms belongs to the Laghuposālikagaccha Jaina Jñāna Bhandāra of Palm-leaf mss, Sanghavipādā, Patan. It contains 82 folios. Each side of the folio contains 3 to 4 lines and each line contains 40 to 43 letters. The ms is written in two parts. Its size is $14'' \times 1\frac{3}{4}''$. Its script is legible. Its condition is good. At the end there is no colophon by the copyist. On the basis of the script, size, etc. we can infer that it should have been written in the later half of the 14th Cent V S. This ms does not contain the text of the *Laghunandi-Anujñānandi*.

जे० — This is the palm-leaf ms of the Jaina Jñāna Bhandāra, Jesalmer, established by Ācārya Śrī Jinabhadrasūri of Kharatara.

Gaccha. In the catalogue it is listed under No. 77. Folios 1 to 26 contain the *Nandisūtra* only and again folios 1 to 297 contain the *Nandisūtravṛtti* by Āc. Malayagiri. Its size is $33\frac{3}{4}'' \times 2\frac{1}{2}''$. Each side of the folio contains 3 to 4 lines. The ms. is written in three parts. This is the most correct of all the mss. It has been corrected by Kharataragacchīya Āc. Jinabhadrasūri himself. On the terms of the original text he has written useful and important notes which we have given in this edition at concerned places. The script of the ms. is excellent and the condition good. The colophon, which it contains at the end, is as follows

Svasti/ Samvat 1488 varse Śrī Satyapure pausavadi 10 dine Śrī pārśvadevaṇmakalyāṇake śrī kharatara gacchādhīpaiḥ śrījñarāja-sūripattālānkārasārāḥ prabhuśrīmaṇḍabhadrasūri-sūryāvātārāḥ śrī-nandisiddhāntapustakam svahastena śodhitam pathitam ca | tac ca śrīśramanasanghena vācyamānam cīram nandatu ||

Generally we come across a good number of mss. got copied at the instance of Āc. Jinabhadrasūri by Parīksita (Parikh) Dharanā-sāha of Kharatara Gaccha and Balarāja Udayarāja of Śrīmālajñātī(?), all residents of Cambay. But this colophon does not mention the name of the person who got the ms. copied. The colophon makes it clear that Āc. Jinabhadrasūri might have been doing the work of teaching, writing mss., correcting them, etc. along with other main works.

८०—This paper ms. belongs to Lavārapole Upāśraya Jñāna Bhandāra, Ahmedabad. It contains 35 folios. It has 9 lines per side and 31 to 42 letters per line. Its script is excellent and condition good. The hand-writings are considerably large. The colophon of the copyist is as follows

Sam. 1485 Phālguna śudi 7 śanau śrībhīmapallīya . [letters erased] śrīḥ || chha || śubham bhavatu || chha ||

The letters that have been written afterwards in place of the letters erased are

sāha śrīvacchā suta sāha saḥsakasya svapunyārtham pustaka-bhandāre kārāpitā sutavarddhamānapustakaparipālanāṁ them || chha ||

९०—This paper ms. belongs to Modī Jñāna Bhandāra preserved in the Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan. It has 14 folios. The first folio contains the beautiful picture of *Samvasarana*. Each side of the folio has 15 lines and each line has 57 to 59 letters. The script of the ms. is excellent and condition good. Its size is $13\frac{1}{2}'' \times 5\frac{1}{4}''$. It is numbered 10026. At the end we have a colophon of the copyist. It is as follows

samvat 1569 varse śrāvana śudi 4 budha Nandisūtram jāo bhatta li [o||]

डे० — This paper ms belongs to Delā Upāśraya Jñāna Bhandāra, Ahmedabad In the margin on all the four sides the *Malayagiriṇyā Tikā* has been written Age of the ms is c 17th cent V S

शु० — This paper ms belongs to Śubhavīra Jaina Jñāna Bhandāra preserved in Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan It contains 9 folios Each side of the folio has 19 lines and each line has 56 to 58 letters Notes have been written at various places in the ms Its script is excellent and its condition is good It has no colophon of the copyist Its age is c 16th Cent V S It is numbered 4082 Its size is $10\frac{1}{2}'' \times 4\frac{1}{2}''$

शु० — This is the printed text of *Nandisūtra* with *Malayagiriṇyā Tikā*, edited by Āgamoddhāraka Śrī Sāgarānandasūri This edition has been published by Āgamodaya Samiti, Surat, in 1973 V S

Special Features of the Mss. of the Nandisūtra

स०, मो० and डे० mss are not corrected by any scholar after they have been written But ख०, जे०, छ० and शु०—these four mss are corrected Out of these four the जे० ms has been corrected by Āc Śrī Jinabhadrasūri of Kharataragaccha He has written notes on the interpolated readings, etc We have given these notes in our edition (Refer to p 5 n 1, p 6 n 11, p 7 n 10, p 8 n 9, p 9 n 3 etc etc)

Though the शु० ms is mostly similar to ख० ms, it seems to belong to a different group Therein the *gāthās* of *Sthavirāvali*—considered to be interpolated—are not found Refer to p 6 n 11 and p 7 n 10 Again, the three interpolated *gāthās* of the seventh *Parisatsūtra* are not there in the शु० ms See p 9 n 3 Moreover, that very reading (of the *sūtra* describing the *dravya*, *ksetra* etc of the *Manahpariyavajñāna*) which is accepted by the author of the *Cūrṇi* and Āc Haribhadra-sūri occurs in this ms See p 16 n 3 All such distinguishing features of this ms are pointed out in footnotes We crave the indulgence of the scholars, who are interested in the study of variants, for one thing In this edition at different places (p 7 n 10, p 8 n 9, p 8 n 11, p 20 n 11 etc) we have mentioned शु० sign, but we have forgotten as to which ms is meant by it and as to which ms library it belongs to But this much is certain that it is similar to शु० ms in some points That is, just as *govindānam pi namo*° and *tatto ya bhūyadinne*°—these two *gāthās* do not occur in शु० ms even so they do not occur in the शु० ms Refer to p 7 n 10 Even though in our edition at that concerned place the mention is not made of the शु० ms along with शु० ms, after having examined the शु० ms we have made it certain that the above-mentioned two *gāthās* are not there in it And this correction is noted

in the *Suddhipatra* (Errata) Similarly, the two *gāthās*—*vamdāma ajjadhāmmam*^o and *vamdāma ajjarakkhiya*^o—do not occur in the ३० ms See p 6 n 11 The *Cūrṇi* and *Tikās* neither mention nor elucidate them There are other mss of the *Nandīsūtra* that do not contain these four *gāthās* Yet we should take note of the fact that the old palm-leaf mss—and the paper mss belonging to 15th and 16th Cent V S—of the *Nandīsūtra* contain them Here there arises a question as to why the authors of the *Cūrṇi* and *Tikās* have not even mentioned them

Now let us note down the distinguishing characteristics of जे० and मो० mss These two mss are characterised by the usage of अ and आ in place of य which represents the *lupta* (dropped) consonant The tradition that employs य very rarely is reflected in these two mss Again, in these two mss the usage of न in place of ण occurring as the first letter of a word is prominent, e.g. *nāna*, *nāha*, *namamsiya*, *nryama*, *namdighosa*, *nggaya*, *nāla*, *nimmala*, *nissiya* etc

From the point of view of the usage of न in place of ण the first letter of a word the डे० and शु० mss resemble जे० and मो० mss But they invariably employ य in place of the *lupta* (dropped) consonant

The खं and स mss are mostly characterised by the usage of ण. Of course, स ms employs न् as *parasavāna*, e.g. *phuranta*, *mahanta*, *samantā*, etc This is the difference between खं० and स० mss Similarly, ख० ms differs from स० ms in that it contains the usages like *caduliyamvā*, *padivamvā*, etc See p 11 n 1

The 8 mss we have described above are very old among the extant ones Out of these 8 mss खं has been used, in the preparation of this critical edition, as an original ms. Though we have obtained and utilized as many as 8 mss, a number of readings accepted by the authors of the *Cūrṇi* and *Tikās* are not found in them This has been pointed out in foot-notes

In the preparation of the critical edition of the *Nandīsūtra* we have thoroughly utilised the *Cūrṇi*, *Haribhadravṛtti*, *Malayagiriṛitti* and *Śricandriyatippaṇa* to determine the original reading, the different readings and the omissions and additions that have crept in the original text Not only that but we have consulted the *Dvādaśārāṇayacakra*, the *Samavāyāṃgasūtra* and Abhayadeva's *vṛtti* on the *Bhagavatīsūtra*, which abound in the quotations, elucidation etc that have bearing on the text of the *Nandīsūtra* A glance at foot-notes will give an idea of all this

ANUYOGADVĀRASŪTRA

From the point of view of recension the original text of the *Anuyogadvārasūtra* contained in the different mss preserved in the Bhandāras could be classified under two heads—one representing the unabridged recension (*brhadvācanā*) and the other representing the abridged recension (*sanksiptavācanā*). But these two recensions do not rob the original recension of its individuality. In other words, both the recensions represent fully and faithfully the meaning of the *Anuyogadvārasūtra*. The recension in which the length of the text is curtailed—mainly at two places—by the extent of nearly 100 to 150 ślokaś could be termed as *sanksiptavācanā*. It is to be noted that this recension recommends the reader to go through and understand the unabridged text (Refer to p 140 n 1 and p 153 n 3). In this abridged recension at various places the text representing the original recension has been more or less abridged after having used the word 'jāva' which suggests abridgement. This will be clear from the foot-notes at the concerned places. In short, without doing any harm to the meaning of the *brhadvācanā*, this *sanksiptavācanā* has been prepared. That is, the length is curtailed and not the contents. In the preparation of the critical edition of the *Anuyogadvārasūtra* we have utilised ten mss. They are represented by the signs ख०, जे०, स०, वा०, शु०, डे०, सख०, ने०, वी० and मु०. Out of these ten ख०, जे०, स०, वा०, शु०, and मु० mss represent the *brhadvācanā* while the remaining mss, viz डे०, सख०, ने० and वी० mss, represent the *sanksiptavācanā*. Now let us describe, one by one, all these ten mss.

ख०—This palm-leaf ms belongs to Śrī Śāntinātha Jaina Jñāna-bhandāra, Cambay. It bears No 39 (1). It contains folios 1 to 55. Each side of the folio contains 5 or 6 lines and each line contains 108 to 121 letters. Its script is excellent and condition good. In 55th folio there occurs a colophon of the person who got the ms copied. It is as follows

Samvat 1301 varse āsādha śū. 10 śukre dhavalakakkanagarani-vāsinaṁ prāgvātavamśodbhavena vy. pāsadevasutena gandhikaśresthī-dhīnākena brhadbhrātā siddhāśīryo'rtham savitrikam anuyogadvārasūtram lekhaṁcakre ||

*udakānalacaurebhyah mūsakebhyas tatharva ca |
raksanīyam prayatnena yasmāt kastena likhyate ||
śubham bhavatu caturvidhāśrīśramanasanghasya ||*

In folios 56-237 there is the *Anuyogadvāra-vṛtti* written by Āc Hemacandra of Maladhāragaccha. Folio No 237 contains a colophon of the person who got it copied. It is as follows

Samvat 1301 varse āsādha śudī 10 śulkre'dyeha dhavalakakkana-garanvāsinaṁ piāgvātavamśodbhavana vyō pāsadevasuta gamdhika śreō dhīnākēna brhadbhrātā siddhāśreyo'rtham sasūtrā maladhārīśrīhemacandrasūrviracitā'nyogadvāravrttir lekhayāmcakre || chha || mamgalam mahāśīḥ | śubham bhavatu caturvidhaśrīśramanasanghasya || chha ||

From these two colophons we know that Gāndhī Dhīnāka, the son of merchant Pāsadeva of Poravādavamśa and resident of Dholakā, got this ms containing the *Anuyogadvārasūtra* and the *Maladhārīyā vrtti* copied for the good of his elder brother Siddhā on Friday, the tenth day of the bright half of Āsādha, 1301 V S

In this ms the colophons have been written at the end of two texts, only after both the texts had been completely copied. If one ms contains more than one text, the copyist generally writes at the end of each text the very date on which he has completed it. A ms of this type gives different dates at the end of different texts. While there are also instances of mss. containing more than one text and yet giving one and the same date in the colophons occurring at the end of all the texts. This ms is an instance of this type of mss.

जे० — This palm-leaf ms is preserved in the Jinabhadrasūri Jaina Jñānabhandāra, Jesalmer. Its condition is good and script beautiful. Its size is 30½" × 2". It contains 163 folios. Folios 1-66 are devoted to the *Anuyogadvārasūtra* and folios 67-163 to the *Anuyogadvārasūtravrtti* of Āc Haribhadra. There occurs the colophon neither at the end of the *Anuyogadvārasūtra* nor at the end of the *vrtti*. But from the script we infer that it belongs to 15th Cent V S. It bears no 79.

खं० — This palm-leaf ms belongs to Śrī Sangha Jñāna Bhandāra preserved in Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan. Its script is legible and condition is good. Its size is 34" × 2". It has 43 folios, 4 to 6 lines per side of the folio and 113 to 132 letters per line. The last folio contains three beautiful sketches—one of a pair of swans, another of a pair of peacocks and the third one of a *svastika*. The colophon which occurs at the end is as follows.

sammattāni anuyogadvā(ddd)āni ||

yāvad gṛṇadīdvīpā yāvaccandrādivākaraṇi |

yāvaca jainadharmo'yam tāvan nandatu pustakam ||

maulilālitaṭapadaḥ kṣamādharaṇi yāvad eva jñadharmabhūpatiḥ |

pāṭi sādhum itaram vidambate tāvad astu bhuvā pustako dhruvaḥ ||

sa 1456 varse māgha sudī 10 budhe truti[h] pūrītāḥ(tā) ||

śrīstambhatī the vrddhapausadhaśālāyām tapāgacchīya bhattārī(īa) ka śīḥ(īa) yatīlakasūri tatppa(tpa) tte śrī atnasāgarasūri tadupadese(śe)-na pustakam la(l) khāpitam ||

There existed a ms written in the 14th Cent V S, which contained three texts—(1) the *Anuyogadvārasūtra*, (2) the *Anuyogadvārasūtra-cūṃ* of Śrī Jinadāsaganimahattara and (3) the *Anuyogadvārasūtra-vṛtti* of Āc Hemacandrasūri of Maladhāragaccha. Out of these three, the portion containing the text of the *Anuyogadvārasūtra* was completely destroyed and many of the folios containing the remaining two texts were also destroyed. The first text, i.e., the *Anuyogadvārasūtra*, was again copied in 1456 V S at the instance of Śrī Ratnasāgarasūri. The missing folios containing the second text were also got copied in 1456 V S by Śrī Jayatilakasūri, the spiritual teacher of Śrī Ratnasāgarasūri. And both these are available in the ms. But the copy of the last ending portion of the third text, which was joined to this ms, is not extant.

ॐ — This paper ms belongs to Vādī Pārśvanātha Jaina Jñāna Bhandāra preserved in Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan. It contains 32 folios. Each side of the folio contains 17 lines and each line 58 to 60 letters. The script is excellent. Its size is $12\frac{3}{4}'' \times 5''$. It is numbered 6736 in the list of Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir. The ms is decayed and contains at the end the colophon which is as follows :

anuyogadvārasūtram sagāhā 1604 śloka 2000 || chha || śubham bhavatu || samvat 1538 varse māgasira vadī 13 bhaume pustakam likhitam || chha ||

ॐ — This paper ms belongs to Śubhaviṇa Jaina Jñāna Bhandāra preserved in Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan. It has 29 folios, 15 lines per side and 59 to 61 letters per line. Its script is beautiful and condition good. Its size is $11\frac{1}{4}'' \times 4\frac{1}{4}''$. It is numbered 4277 in the list of Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir. The colophon at the end of the ms runs as follows :

sam 1561 varse śīmadanahillapātakapattane śrībī hatkharatara-gacche śrījinasāgarasūripatte śrījnahaśśasūriśisya śīlcamalasamyamo-pādhyāyānām upadeśena so ॥ bhoju bhāryā śrā ॥ kutikadeputraratna so ॥ jagamālena bhāryā śrā ॥ amarī putra so ॥ śīpāla so ॥ vīrapāla so ॥ samadhara so ॥ arjuna pramukhaparivārayutena śīnanuyogadvārasūtram lekhayāmcakre || śubham bhavatu ||

ॐ — This paper ms is preserved in the Delā Upāśraya Jñāna Bhandāra, Ahmedabad. It has 33 folios, 13 lines per side, and 50 to 58 letters per line. Like palm-leaf ms this paper ms also has a hole right in the centre of each and every folio. The hole is meant for tying up the ms with a string running through all the holes of folios. Round the hole, in each folio, there is a blank portion which gives rise to decorative figures. This blank portion is purposely kept in order

that the string may not affect and destroy the writings Moreover, holes of various sizes have been made in each and every folio by the insects The condition of the ms is not bad. We can easily turn the folios The script is excellent and quite legible Its size is $11\frac{1}{2}'' \times 3\frac{3}{4}''$ Though it has no colophon at the end, it seems to have been written in c 15th Cent V. S

संघ०, ने० and वी० — These three paper mss belong to Śrī Sangha Jñāna Bhandāra (preserved in Śrī Hemacandrācārya Jaina Jñāna Mandir, Patan), Sūrisamrāt Śrī Vijayanemisūriśvara Jaina Jñāna Bhandāra and Śrī Mahimābhakti Jaina Jñāna Bhandāra (Bikaner) respectively

मु० — This is the printed edition critically prepared by Āc Śrī Sāgarānandasūriji and published in 1972 V S by Devacand Lalbhai Pustakoddhāra Fund This edition contains the *Anuyogadvārasūtra* along with the *Vṛtti* of Āc Hemacandrasūri.

Out of the mss described above ने०, संघ०, डे०, and वी० represent *sanksiptavācanā* and the remaining खं०, जे०, स०, वा०, शु० and मु० represent *brhadvācanā* Only वी० ms sometimes follows *sanksiptavācanā* and sometimes *brhadvācanā* At one place all the mss representing *brhadvācanā*, except सं० and वा० mss., give the text according to *sanksiptavācanā* only (Refer to p 77 n 5). Though सं० ms of Śrī Sangha Bhandāra, Patan, belongs to quite a different group and is somewhat strange (*vicitra*) yet it gives us important readings It is this ms that has given us, to a considerable extent, the variants found in the *vṛtti* of Maladhārī Hemacandrasūri There is not a single extant ms that can give us all the readings found in the *Maladhārīyā Vṛtti* In this state of affairs we have no other go but to follow the *Tikā* and *pratikas* occurring therein for the preparation of the recension of the *Anuyogadvārasūtra* And thus we have prepared the recension of the *Anuyogadvārasūtra* Hence our recension of the *Anuyogadvārasūtra* differs from those prepared by Rev Sāgarānandasūriśvaraājī and others But we can say, with confidence, that it is our recension that gives the text-readings acceptable to the authors of the *Cūṛṇi* and *Tikās* After the composition of the *Brhadvṛtti* by Maladhārī Hemacandra, even the incomplete text-readings ending with *ityādi* (etc etc), given by Maladhārī Hemacandra, are seen to have found place in the mss of the *Anuyogadvāra* which could be considered to be old We have noted these corrupt readings in foot-notes In short, our recension gives the text-readings acceptable to Maladhārī Hemacandra and it represents the *brhadvācanā*

All the printed editions of the *Anuyogadvārasūtra* represent the *brhadvācanā*. But their *sūtra*-readings are not consistent with any

commentary We have found out the concerned sūtra-texts from mss belonging to different groups and have tried to make them consistent with the commentaries We have completed almost all the incomplete sūtra-texts, given by Maladhārī Hemacandra, after having traced those concerned texts in the mss belonging to different groups Thus we have prepared the *bṛhadvācanā* of the *Anuyogadvārasūtra* after having analysed the readings available in the mss collected for the purpose of critical edition of the text And this *bṛhadvācanā* is regarded by us as original because Jinadāsaganī Mahattara, the author of *Cūṛṇī*, and Āc Haribhadra and Āc Hemacandra of Maladhāra Gaccha, the authors of two *tīkāś*—all these three commentators follow the *bṛhadvācanā* while explaining the text But none should think that we regard the *sanksiptavācanā* as less important We know that some important readings given by Āc Maladhārī Hemacandra are available only in the mss representing *sanksiptavācanā* We recognise its importance and that is the reason why we have given every now and then in foot-notes the abridged readings of the *sanksiptavācanā*

Though in the preparation of the critical edition of the *Anuyogadvārasūtra* we have uniformly used all the collected mss in determining various readings and recensions, yet we have considered ॐ to be original and model ms It is so because this ms is characteristically correct and contains faithful *tippanis* (notes) ॐ ms has already been described by us as strange (*vicitra*) because its some sūtra-texts resemble *cūṛṇī*-texts Though ॐ ms is very corrupt, at many places it has helped us in determining the correct readings Some times only a single ms out of a total number of mss belonging to the same group has given us readings noted by Āc Maladhārī Hemacandra This will be clear from the foot-notes

Though in this edition of the *Anuyogadvārasūtra* we have accepted some readings following the mss used, yet we are not satisfied with those readings For example in the sūtras from 252 to 259 there are mentioned 2, 3, 4 and 5 alternatives (*bhāṅgā*) regarding *sadnāma* They are as follows *udare udayanipphanne* etc, *udare uvasamie khayaniipphanne* etc, *udare uvasamie khaie khaovasamanipphanne* etc and *udare uvasamie khaie khaovasamie pārīnāmīyanipphanne* etc All these are compounds Hence all the words (*pada*), except the last one, in a compound should have ॐ instead of ॐ That is, the sūtra-text should be *udariya-udayanipphanne*, *udariya-uvasamiya-khayaniipphanne*, *udariya-uvasamiya-khariya-khaovasamanipphanne*, *udariya-uvasamiya-khariya-khaovasamiya-pārīnāmīyanipphanne* In this case only the word *nipphanne* could be construed with all the compounded words But it seems that the letter ॐ has turned into ॐ due to

corruption that has taken place in the script since olden times. Though the instances of such corruptions are found at other places too, we refrain from citing all of them.

In the old mss of the *Anuyogadvārasūtra*, at various places, we come across the words like *vatanam*, *ūtanam*, *kadam*, *gadi*, *karedha*, etc. which prominently employ the consonants like ढ, ढ, ञ, etc. Modern scholars of Prakrit language think that such usages are corrupt or have arisen due to the corruptions in the script. But we consider their view to be illegitimate. Even to-day in hundreds of old mss of the *Bhāṣya*, *Cūṛṇi*, etc. we uniformly come across such usages at thousands of places. When the state of affairs is like this, it is too much to imagine that these usages are corrupt. Though in the sūtra-text we have not given in majority such usages, we have purposely kept some of them in order that we may not altogether forget the old tradition. But in preparing the critical edition of the sūtra along with the texts of *Bhāṣya*, *Cūṛṇi*, etc., we would not like to subordinate such usages. The usages of the words like *todhināna* (Sk. *avadhīyāna*) *tūkā* (Sk. *yūkā*) wherein we find the addition of the consonant ढ before the first vowel is found in great numbers in the *Viśeṣārasyakabhāṣya*, *Brhatkalkpabhāṣya*, *Angavijñā*, etc. Even in the Prakrit *Kuvalaya-mālākathā* of Śrī Uddyotanasūri there occur such usages. So, the scholars should reconsider the problem of such usages. No doubt the text becomes difficult to be understood if it abounds in such usages and if, at the same time, the tradition of the changes that have taken place in the language from time to time is forgotten. The scholars of linguistics would not favour the changes made by modern scholars in the old usages. In old days Āc. Abhayadevasūri, Āc. Malayagiri etc. have introduced changes in old usages in order that the people of their times may understand the text easily. But it is left to the scholars of linguistics to decide whether it is proper to make such changes in old usages.

DESCRIPTION OF APPENDICES

After having edited the texts of the *Nandī* and the *Anuyogadvārasūtra* on the basis of the above mentioned critical apparatus and with the determined method, we have given, in due order, the appendices. We describe them one by one as follows.

NANDISŪTRA

First Appendix : It contains the alphabetical index of the *gāthās* occurring in the text as well in the foot-notes.

Second Appendix : It contains the alphabetical index of all the words occurring in the text as well as in foot-notes. Here we have

given Sanskrit equivalent of each and every word on the basis of commentaries. It is we who have attempted, for the first time, such an index. The *deśya* words, indeclinables and adverbs have been clearly indicated by the signs दे०, अ० and क्रि० वि० that have been put in brackets. But the scholars are requested to note that all the *deśya* words have not been indicated by the sign दे०. An examination of the Prakrit words along with their Sanskrit counterparts will give important information about the instances of *vibhaktiropa*, *vibhaktivyatya*, *lingavyatya* and also of words, with the same spelling, having different meanings.

In the Sūtras of all the Jaina Āgamas we find the usage of the sentence 'se kim tam' in the *upakrama* (commencement) and also the employment of the sentence *setam* or *settam* in the *nigamana* (conclusion). The commentators differently explain the sentence *se kim tam*. Three different explanations are as follows: 'atha ka esaḥ, atha kau etau, atha ka ete, atha kā esā, atha ke ete, atha kā etāḥ, atha kim etat, atha ke ete, atha kāny etāni, atha ko'sau, atha keyam, atha kāsau, atha kim tat' etc. Similarly, they give different explanations of *setam* or *settam* occurring in the *nigamana* (conclusion). These different explanations are as follows: 'sa esaḥ, tau etau, ta ete, sā esā, te ete, tā etāḥ, tad etat, te ete, tāny etāni'. Hence there arises a question as to whether these words are pronouns or indeclinables. We think that they should be recognised as indeclinables on the basis of the definition of indeclinables which is as follows: 'sadiśam trisu lingesu sarvāsu ca vibhaktisu | vacanesu ca sarvesu yan na vyeti tad avyayam ||'. The commentators have interpreted the Prakrit word 'tam' in the sense of *tat*, *etat*, *adas*, *idam*. 'Setam' occurring in the *nigamana* should be regarded as a usage resulted from the vowel conjunction (*svarasandhi*), viz *se + etam = setam*. We request the scholars to read one word *setam* or *settam* instead of two words *se tam* or *se ttam* which we have inadvertently given in the present edition under the influence of the old tradition. Usage *settam* in place of *setam* should be regarded as *ārśa*.

The words like *jḥavanā*, *tḥavanā*, *tḥitī*, *ppamāna*, *ssara*, *ssarā* occurring in the compound are accepted in their original form. Moreover, for the convenience of the research scholars we have mentioned such words in their familiar forms, viz *jḥavanā*, *thavanā*, *thitī*, *pamāna*, *sara*, *sarā* etc with the sign of asterisk suggesting that the first letter of a word is double. This decision we have taken after some portion of the text had already been printed. Hence we could make this clarity from p 359 onwards. All other signs have been explained in the beginning of the second Appendix to the *Nandisūtra*. Refer to page no 211.

Third Appendix This Appendix contains a descriptive alphabetical index of the proper names of the works, the authors, the kings, the mountains, the cities, etc

Fourth Appendix At those concerned places we have noted down in the foot-notes the sūtra-readings which the commentators have recognised as representing different recension. For the convenience of the reader all those readings are given here in this Appendix.

Appendices to the *Laghunandī-Anujñānandī*

The three Appendices to the *Laghunandī* are of the same type as are the first three Appendices to the *Nandīsūtra* respectively.

Appendices to the *Yoganandī*

The two Appendices to the *Yoganandī* are of the same type as are the second and the third Appendices of the *Nandīsūtra* respectively

Appendices to the *Anuyogadvārasūtra*

The four Appendices to the *Anuyogadvārasūtra* are of the same type as are the four Appendices of the *Nandīsūtra* respectively.

*

OUR CRITICAL METHOD OF EDITING THE JAINA ĀGAMAS

We have mainly accepted the following six principles in critically editing the texts of the Jaina Āgama

- (i) Utilization of the old handwritten mss
- (ii) Utilization of the *Cūṛṇī*, *Tīkā*, *Avacūṛī*, *Tīppanaka*, etc
- (iii) Utilization of the quotations from the *Āgama*.
- (iv) Comparison with the sūtra-readings found in the other *Āgama* texts
- (v) Discrimination of the unwanted wrong amendations made by the scholars.
- (vi) Discrimination of the mistakes committed by the copyist

(i) Utilization of the old handwritten mss.

In the preparation of the critical edition of the *Āgamas* we have utilized the old palm-leaf mss of the concerned *Āgama* as also the paper mss belonging to the fifteenth-sixteenth cent V. S. As the

number of the old palm-leaf mss is very small, we have collected and utilized all those that are available. But the paper mss of the concerned Āgama being available in hundreds, we have selected some from among those belonging to the same group, which are considered to be helpful in correcting the text and which give important variants.

Thus we have utilised thoroughly all the mss that we have collected. That is, we have consulted them not only when we have some doubt regarding the reading, but we have compared each and every ms with either the printed text or the press-copy of the concerned Āgama word by word from the beginning to the end. While doing so, we noted down all the readings—right or wrong—of the concerned ms. After having done so, we corrected them and classified them, giving thought to their meanings. Thus out of the different readings, that are proper and have the same sense, the one that is found in most of the mss has been mostly accepted by us and the rest are noted down in the foot-notes. Yet at places we have not hesitated to accept the reading which occurs in only a very few mss if it were found to be correct and more proper. All that we have said is about those *sūtra*-texts which the authors of the *Cūrṇi* and *Tikā* have not elucidated, considering them to be easy to understand. But when a *sūtra*-reading is invariably accepted by the author of the *Cūrṇi* and others while commenting on the *sūtra*, we have honoured it having included it in the body of the text without thinking as to whether it is found in one or in many mss. And other readings are noted down in the foot-notes. When the authors of the *Cūrṇi* and the *Vṛtti*s have accepted different readings while commenting on the *sūtra*, we have favoured the reading accepted by the author of the *Brhadvṛtti*. The reason of our favour is that the authors of the *Cūrṇi* and *Laghuvṛtti* do not comment on many *sūtras* considering them to be easy, while the author of the *Brhadvṛtti* elucidates the entire *śāstra* except some very simple and easy *sūtra*-texts. Hence it is the *Brhadvṛtti* that mostly helps us in finalizing a particular reading. That is why we have deemed it proper to prepare the text of our edition on the basis of the readings accepted by the author of the *Brhadvṛtti*. At very few places where the reading accepted by the author of the *Brhadvṛtti* is not found in any other ms we have to take exception to this general principle. Even at such places we have mostly followed the *vyākhyā* (commentary) or the *pratīka* contained in the *Brhadvṛtti* and accepted the readings on their basis, with the remark in foot-note that this reading is not found in any ms. This same method is adopted in connection with the readings accepted by the authors of the *Cūrṇi*, etc. That is, when the readings accepted by them are not found in any ms we have invariably noted that in foot-note. And at

all places the variants have been noted down by us in foot-notes with the remarks like 'this is accepted by the author of *Cūrṇi*', 'this is accepted by the author of *Laghuvṛtti*'. All this will be clear from the foot-notes.

(ii) Utilisation of *Cūrṇi*, *Ṭikā*, *Avacūri*, *Ṭippanaka*, etc.

The *Cūrṇi*, *Ṭikā*, *Avacūri*, *Ṭippanaka*, *Stabaka-Tabā* (1 e. translation in the language of the People)—almost all these have been thoroughly utilised by us in determining the correct readings and in finalising the text. Before utilising these different types of commentaries on the concerned *Āgama* we have corrected them on the basis of the very old available mss. We have done this with the desire that our finalisation of the *sūtra* readings should be authentic and well certified. *Āgamoddhāraka* *Sāgarānandasūri* has prepared and published the critical edition of all these commentaries. But as this edition is prepared with an enthusiasm of publishing all the commentaries as early as possible, there have remained corrupt readings in it. *Sāgarānandasūri* was conscious of this. Hence he apologetically writes at the end of the *Ācārāṅgacūrṇi* *pratnānām apy ādaiśānām aśuddhata-matvāt krte'pi yathāmatī śodhane na santosaḥ, paṇam pravacanabhakti-rasikatā prasārane'syāḥ prayojiketi vidvadbhiḥ śodhanīyaisā cūrṇiḥ, ksāmyatu cāparādham śrutadevīti*. This declaration is quite true. We too have examined many mss. of the *Ācārāṅgacūrṇi* including even the palm-leaf mss. of Cambay and Jesalmer. After that we realised the toughness of the task of preparing critical edition of the text on the basis of thoroughly corrupt mss. belonging to the same group. But when fortunately we found the mutilated palm-leaf ms. of the *Ācārāṅgacūrṇi* in the *Shri Sangh Jñāna Bhandāra*, Patan, we took courage of preparing the critical edition of the *Ācārāṅgacūrṇi*. Similarly, the same *Jñāna Bhandāra* has preserved one incomplete palm-leaf ms. of the *Uttarādhyayanāsūtracūrṇi*, belonging to the different group. Now it has almost become easy to critically edit the text on its basis.

Thus what we want to drive at is that those who are determined to critically edit the texts of the *Jaina Āgamās* or of other *Śāstras* should first correct the commentaries on the concerned text if they want to utilize them in settling the final and faithful text of the concerned *Āgama* or *Śāstra*. In the editions prepared by *Sāgarānandasūri* the old method of editing has been employed. Hence the readings that have been supplemented or dropped (thinking interpolations) or corrected or amended are not found in the mss. with us or in the mss. we have examined so far. If *Sāgarānandasūri* had used the system of bracket at such places, the scholars would have been much benefitted. This we say on the basis of our experience.

which we had while reading the *Anuyogadvārasūtra* and *Cūrṇi* thereon, the *Praññāpanopāṅgasūtra* and *Malayagiriṃyā Vṛtti*, etc. edited by him

When the commentaries are corrupt it becomes very difficult to correct the text of the *sūtra*. So, before preparing the critical edition of the *Āgamas* it is absolutely necessary to have the critical edition of the commentaries thereon. We have adopted this method in critically editing the texts of the *Nandīsūtra*, *Anuyogadvārasūtra* and *Pannavanāsūtra*. And we are confident that this same method will continue in preparation of the critical edition of the other *Āgamas* too.

(iii) Utilization of the Quotations from the Āgamas

The Jaina commentators of olden times have, at various places, quoted from the *Āgamas* and also from the commentaries thereon. In the preparation of the critical edition of the *Nandī* and the *Anuyogadvāra* we have utilised all the quotations we have come across. And we shall do the same in preparing the critical editions of the other *Āgamas* too. Though the readings accepted by the commentators like the author of the *Cūrṇi*, *Haribhadrāsūri* and others are not found in the extant mss., these quotations supply us with omissions, additions, similarity, dissimilarity, varied interpretations, difference of opinion, etc. pertaining to those old readings of the *sūtra*. To elucidate this point we give below some places from the present edition of the *Nandī* and the *Anuyogadvārasūtra*—p 16 n 6, 7, 11, p 17 n 1-5, p 19 n 11, p 24 n 13, 16, p 25 n 11-12, p 29 n 8, p 31 n 1-2, 4, p 32 n 7, p 33 n 4, p 34 n 6, 14, p 36 n 2, 11, p 37 n 5, 6, 9 etc., p 39 n 4, p 40 n 1, p 43 n 10, 12, p 159 n 4, p 160 n 1.

At all the above mentioned places we have compared the readings with the quotations from the *Nandī-Anuyogadvāra* occurring in the *Nandīsūtra*, the *Anuyogadvārasūtra*, the *Samavāyāṅgasūtra*, the *Bhagavatīsūtra*, the *Pannavanāsūtra*, the *Viśeṣāvaśyakamahābhāṣya* and its commentaries, the *Malayagiriṃyā Tikā* on the *Āvaśyakasūtra*, the *Dvādaśāranayacakra* and its *Vṛtti*, etc.

(iv) Comparison with the Sūtra-readings found in the other Āgamas

The Jaina *sthavvas*, who are the authors of the *Sūtra*, *Cūrṇi*, *Tikā*, etc., extensively employ the method of incorporating in their own composition the old *sūtra*-passages or commentary-passages relating to the subject in hand. They have not considered it to be a defect of composition. On this account in the Jaina *Āgamas* and the commentaries thereon we come across almost similar or completely identical

hundreds of passages pertaining to the same subject Again, therein we find so many passages dealing with the same subject. All such passages help us in settling the final and faithful recension of the concerned text Moreover, they acquaint us with the difference of opinion and different interpretation of a concerned word Not only that but on their basis we acquire the knowledge of different traditions of interpreting the *sūtras* of the same type To elucidate this point we give below one illustration

In the *Ācārāṅgasūtra* (first *śrutaskandha*, third *Adhyayana*, fourth *Uddeśaka*) there occurs a *sūtra* · *je egam nāme se bahum nāme, je bahum nāme se egam nāme*

The context in which Śrī Simhasūriṇivādīksamāśramana explains this *sūtra* in his *Vṛtti* on the *Dvādaśāranayacakra* of Śrī Mallavādi is different from the one in which the authors of the *Curni* and *Vṛtti* on *Ācārāṅgasūtra* explain it The explanation of the *sūtra*, given by Śrī Simhasūri is as follows

‘*je eganāme se bahunāme*’ *daṁṁvānāmanā rukkhādīnam, nāmeti—na bhajjati, jahā nadīpūrena gumma-latāo nāmīyāo puno unnamamti | bhāvanāmanā jo ‘egam’ anantānubandham kham nāmeti so bahum nāmeti | ‘bahu’ṭti sesā sattavīsam kammamsā mohanījassa | ahavā padasato tthitito vā bahum | jo bahum nāmeti, tam jahā—ana damso napumsaga° uvasāmagasedhī rateyavvā |*

Ācārāṅgacūṛṇi, p. 126

‘*je egam*’ *ityādi | yo hi ‘ekam’ anantānubandhinam ki odham ‘nāmayati’ ksapayati sa bahūn api nāmādīn nāmayati, apratyākhyānādīn vā svabhedān nāmayati, mohanīyam vaikam yo nāmayati sa śesā api prakṛtīr nāmayati | yo vā bahūn sthitiśesān nāmayati so’nantānubandhinam ekam nāmayati mohanīyam vā | ..ato’padīśyate—yo bahunāmaḥ sa eva paramārthataḥ ekanāma iti |*

Ācārāṅgavṛtti p. 156-1 (2nd Ed.)

na caitāḥ svamanīsikā (kāyā) ucyanta, nibandhanam apy asya darśanasya ārsam asti | yato’sya darśanasya vimrgama iti tad darśayati—‘je eganāme se bahunāme’ yad ekasya bhāvāḥ tat sarvasyāpi, yat sarvasya tad ekasyāpi |

Dvādaśāranayacakra, p. 375

(Published by Jaina Ātmānanda Sabhā)

The pertinent passages given above from the *Ācārāṅgacūṛṇi* and the *Dvādaśāranayacakravṛtti* throw light on the tradition of interpreting this *sūtra* and also on the reading of the *sūtra* The reading ‘*je egam nāme se bahum nāme, je bahum nāme se egam nāme*’ occurs in the extant mss. of the *Ācārāṅgasūtra* And this same reading occurred in the mss. that were before Āc. Śīlānka In his *Vṛtti* he

gives the *pratīka*—*je egam ityādi*. On the other hand, the authors of the *Cūrṇi* and the *Dvādaśāranayacakravartī* give the reading '*je eganāme se bahunāme, je bahunāme se eganāme*'. The *sūtra*-*pratīka* given by the author of the *Cūrṇi* is quite clear and does not give rise to the doubt. But it is the tradition of explaining the *sūtra* by dissolving the compounds that has given rise to some doubt and confusion regarding the reading. The *pratīka* and the explanation given by Āc Śilāṅka are according to the reading—'*je egam nāme se bahum nāme*' etc. But while concluding the topic he writes '*ato*' *padīsyate*—*yo bahunāmaḥ sa eva paramārthata ekanāma iti*'. From this it becomes obvious that he had before him the tradition of interpreting the *sūtra* according to the *sūtra*-reading '*je eganāme se bahunāme*' etc, though the mss. utilised by him contained the *sūtra*-reading '*je egam nāme*' etc. From the above discussion we can legitimately conclude that in old days the *sūtra* might have been available in that very form in which it is found in the *Ācārāṅgacūrṇi* and the *Nayacakravartī*.

Now let us give one or two instances of the commentaries.

1 The *Āvaśyakacūrṇi*, while commenting on the term '*kareṃ*' occurring in the *Sāmāyikasūtra* alias *Kareṃ Bhamte*^o *sūtra*, explains the term '*karana*'. Similarly, the author of the *Cūrṇi* explains the term '*karana*' when he elucidates the term '*kṛta*' occurring in the fourth *Asamkhyajjhayana* (*Sk Asamskṛtādhyayana*) of the *Uttarādhyayanasūtra*. Again, the *Cūrṇi* on the *Sūtrakṛtāṅga-sūtra* explains the term '*karana*' while commenting on the term '*kṛta*'. If we were to utilise the mss. of that *Cūrṇi* only which we want to edit critically then such readings will remain corrupt. But if we were to compare the readings found in the mss. of all the three *Cūrṇis* then such readings get corrected.

2 On p 192 of the *Uttarādhyayanasūtracūrṇi* there occurs one *gāthā* which the mss. of the *Cūrṇi* present in its corrupt form. In the edition prepared by Śrī Sāgarānandasūri it is printed as follows

pulāga (gunage) jḡhasamākulamanassa mannamta bhujagamannā vā |
rosavasavippamukkam na pibamti visam (agamdhanayā) || 1 ||
visavvajjyasilā ||

The form in which it is presented by the mss. of the *Cūrṇi* is almost the same as is found in this edition. The words in the brackets are added by Śrī Sāgarānandasūri. But the *Daśavaikālikacūrṇi* of Śrī Agastyaśiṃhasūri presents this *gāthā* in its correct form which is as follows

sulasāgabbhappabhavā kulamānasamunnatā bhujamgamanādhā |
rosavasavippamukkam na pibamti visam visāvavajjyasilā || 1 ||

As shown above the different traditions of interpretation are

found at various places in the Jaina Āgamas. We have noted them in this edition as well as in our editions of the *Brhatkalpasūtra* (along with the commentary), *Sūtrakṛtāṅgacūṛṇi*, *Agastyasimhīyā Cūṛṇi* on the *Daśavaikālikasūtra*, etc. And we shall follow as far as possible, this same method in our forthcoming editions of the Jaina Āgamas.

(v) Discrimination of the unwanted wrong amendations made
by the scholars

On the basis of one single ms. the ancient and modern scholars have amended the readings without collecting and utilising the mss belonging to different groups and without taking into account the different traditions of interpretation. While preparing the critical edition of the Jaina Āgamas we have weighed all these amendations and finalised the readings of the *sūtras*. After having finalised these readings and the different recensions, we have attempted to prepare our recension of the *sūtras* under consideration along with the different readings. In the Jesalmer Jaina Jñānabhandāra established by Āc. Śrī Jinabhadrasūri of Kharatara Gaccha there exists a ms. of the *Jambūdvīpaprājñapti* the recension of which had been settled by Punyasāgaraganī before he wrote a commentary on it. Similarly, in olden days the commentators like Abhayadevasūri, Maladhārī Hemacandrasūri, Malayagirisūri and others might have first prepared the mss. containing the sutra-recension acceptable to them. But such mss. are not extant. In this state of affairs, we should prepare afresh the recension of the concerned *sūtra*. Our recension is based mainly on the readings accepted by the author of the *Brhadvṛtti*. Yet at a few places we have included in the body of the text the readings accepted by the authors of old *Cūṛṇi* and *Vṛtti* if they are found in all the extant mss. But where we have done so, we have not forgotten to give a note in the footnote to that effect. We request the learned Jaina monks and the scholars to forgive us if they find this method improper.

(vi) Discrimination of the mistakes committed by copyists

The copyists ignorant of the old script have spoilt our *Śāstras* when they have been employed to copy the mss. written in old script. Hundreds of works like old *Cūṛṇis*, the *Dvādaśāranayacakra*, the *Sanmatitarkatīka* and others serve as an illustration in point. Hence the knowledge of the old script and the possible scriptological errors that the copyist is likely to commit is indispensable for the research scholars and editors. Then only they will reach the original form of the *Śāstra*. In the preparation of the present edition we have taken into account this point too. To elucidate this point we

give below one illustration *telokka-cahrya-mahrya-pūiehm*—this is a part of the *sūtra* 50 (p 68) of the *Anuyogadvārasūtra*. In place of *cahrya* the reading *vahrya* has been accepted by Sāgarānandasūri and also by the scholars who have followed him. And in the commentary they have accepted the reading *vahitāḥ*. Even the edition of Ray Dhanpatībabū is not an exception to this. But we have found the reading *cahrya* in the old mss. Not only that but in the margin of the palm leaf ms. of the *Anuyogadvārasūtra*, preserved in the Śrī Śāntinātha Jaina Jñāna Bhandāra, Cambay, some learned scholar has written a note on this word *desiyabhāsaya* ‘*cahryā*’ *ity arthaḥ*. This certainly proves that there should be ‘*cahrya*’ in place of ‘*vahrya*’. Hence we have accepted the reading ‘*cahrya*’. Even to-day the usages like *cāhavum*, *cāhanā*, etc. are current in the vernacular languages. Again, the *Pāiyasaddamahannavo* records the verb ‘*cāha*’ in the sense of ‘to desire’ and the word ‘*cāhrya*’ in the sense of ‘desired’. This corroborates our choice of the reading ‘*cahrya*’. Āc Hemacandra, who on account of his deep scholarship earned the title *Kalikālasarvajña* (the Omniscient of the Kali Age), mentions nowhere the verb ‘*cāha*’ or its derivatives. But the usage of this word occurs in the *Ṭingala* and the *Bhavissayattakahā*. And its occurrence in the *Anuyogadvārasūtra* points out that its usage was current even in very ancient times. Even in the *Upāsakadaśāngasūtra* the reading ‘*cahrya*’—and not ‘*vahrya*’—is to be accepted. The knowledge of old script and its possible scriptological errors is very essential for the preparation of the critical edition of the old *Bhāṣya*, *Cūrṇi*, *Viśeṣacūrṇi*, works of Āc Jīnabhadra and the works of Haribhadrāsūri.

*

ABOUT THE PRESENT EDITION

Necessity of Correcting Readings

It is needless to say that the Āgamas edited by Śrī Sāgarānandasūrijī are very useful and inspiring to the later scholars. All those who are interested in the Āgama Literature are indebted to this great soul. Those who have reprinted the texts edited by Sāgarānandasūri have seldom given the readings different from those accepted in his version. That is, they have considered his editions to be infallible and requiring no correction. Though his scholarship in this branch of learning is unquestionable and his edition of the Āgamas constitutes a remarkable milestone in the history of Āgama publication, the later editors should not have followed him blindly. Whatever new research and publication we do with great labour and high expenses

should be carried out with exactness and perseverance To bring this fact to notice it is necessary to say something about the publications of Āgamoddhāraka Sāgarānandasūriḥ

It is the duty of those who have inherited the legacy of the ancient Āgama literature that they should fully devote themselves to the task of making available more and more correct readings of the Āgamas. We earnestly request the scholars who may reprint our edition in future to do the same after having compared our edition with the newly found mss and also after having studied the different readings and foot-notes contained in our edition This will remove the defects that might have remained in our edition When all the means are available to us for presenting before the world the *vyañjana* (= *sūtra* = word), *artha* (= meaning) and *vyañjanārtha* (= *tadubhaya* = both word and meaning) of the Āgamas, it is our duty to prepare their most correct recension at all costs There is a command¹ for us given by the learned *sthaviras* that we must not be lethargic in this matter.

Here in the Editor's Note we have discussed different readings available in the different mss of the *Nandī* and the *Anuyogadvāra*, correspondence of some readings with the elucidations contained in the *Cūṛṇi* and *Tikā*, the unacceptable readings we have come across in the editions already printed, etc etc Again, we have here pointed out as to what type of exactness is required in finalising the reading We have given the idea of all this in the Editor's Note in order that the reprints of the earlier editions involving much labour and high expenses may not henceforward be mere copies of those editions.

The innumerable old mss of the *Nandīsūtra* and the *Anuyogadvārasūtra* are preserved in the old Jñāna Bhandāras With keen examination we have selected such mss as would be helpful in finalising the readings We have consulted them not merely at doubtful places. But we have critically read the mss from the beginning to the end and have noted down the different readings Only after this we have finalised the text Those readings available in the *Cūṛṇi*, *Tikā* and the mss., which have not been included in the body of the text, are noted down in the foot-notes From this we know that there exists not a single ms of the *Nandī* or the *Anuyogadvārasūtra*, that can be regarded as representing fully the recension accepted in the *Cūṛṇi* and *Tikā* Not only that but no ms (of the Āgamas) corresponding with the tradition found in the commentaries is available to us This is the situation for the last so many centuries.

1 *kāle vīṇae bahumāne uvahāne taḥ aninhavane |
vamjana attha tadubhae añṇaviho nānamāyāro ||*

Even Āc Śīlānka who flourished in the tenth Cent V S had not before him a single ms representing the tradition of the earlier Cūṛṇi². Again, Āc Abhayadevasūri who flourished in the twelfth Cent V S suggested that the mss of the *Mūlasūtras*, available to him, were greatly differing from one another³. Yet we are fortunate that various mss of the Āgamas, belonging to different groups and important from this or that view-point, are still available in the Jñāna Bhandāras. Before these old mss are affected by the passage of Time we should properly utilize them. In preparing the faithful recension of any text whatsoever we should first compare older and older mss with the copy of the text word by word, note down with patience the different readings and select from them the most appropriate one, wherever we have doubts regarding the readings we should consult other passages where the same subject is dealt with and we should have discussions with the experts. This method is very important especially in the preparation of the critical edition of Jaina Āgamas. And we have employed this method in critically editing the texts of the *Nandī* and the *Anuyogadvāra*.

About the readings of the *Nandī* and the *Anuyogadvārasūtra* we shall point out and discuss the following three things (1) the places where the readings accepted by the Cūṛṇi and the *Tikā* are not found in the mss utilised by us, (2) the places where the readings accepted by the Cūṛṇi and *Tikā* are preserved and retained in the mss, and (3) some places where the readings of the printed editions⁴

2 *īha ca prāyah sūtrādarseṣu nānāvidhāni sūtrāni dṛśyante, na ca ṭikāsamvādī eko'py ādarsah samupalabdhah, ata ekam ādarsam angīkrtya asmābhir vivaranam kriyata iti etad avagameya sūtravīsamvādadarsanāc cītavayāmoho na vidheya iti / Sūtrakṛtāṅgaṭikā folio 336-1*

3 *vācanānām anekatvāt pustakānām asuddhitāh |*

sūtrānām atigāmbhīryād matabhedāc ca kutracit || 2 ||

(Beginning of the *Sihānāngasūtravṛtti*)

yasya granthavarasya vākyajaladher laksam sahasrāni ca,

catvāriṃśad aho ' caturbhīr adhikā mānam padānām abhūt |

tasyoccais culukākṛtīm vidadhatah kālādidoṣāt tathā,

durlekhat khilātām gatasya kudhīyah kurvantu kim mādrsāh ? || 2 ||

(Beginning of the *Samavāyāṅgasūtravṛtti*)

ajñā vāyam sāstram idam gabhīnam, prāyo'sya kūṭāni ca pustakāni |

sūtram vyavasthāpyam ato vimrsya, vyākhyānakalpādīta eva naiva || 2 ||

(Beginning of the *Prasnavyākharanasūtravṛtti*)

4 By this we mean mainly the editions prepared by Śrī Sāgarānandasūri. And it is to be noted that readings of the editions prepared or published by other scholars are, with some rare exceptions always identical with those of Śrī Sāgarānandajī's. The interpolated *gāthās* of the *Nandī* *Sthavīrāvalī* are not accepted by Śrī Sāgarānandajī, while other editions include them in the body of the text. Such minor differences are noticed in different editions. But the later editions mostly accept Śrī Sāgarānandajī's version.

are not found in the above mentioned mss. utilised by us as also the places where they are not included by us in the body of the text even if they are available in one or many mss. We shall discuss here some important readings only

Readings accepted by the authors of the *Cūrṇi* and the *Ṭikā* but not available in the Mss.

An analysis of the places where the readings accepted by the authors of the *Cūrṇi* and the *Ṭikā* are not available in any ms. utilised by us is given in 16 paragraphs

1 The places where we noted the readings accepted by the author of the *Nandīcūrṇi* but not found by us in any ms are . p 4 n 4, n 10, n. 13, n 14, p 6 n 6; p. 7 n. 9, n 11; p 9 n 1, p. 28 n 13, p 30 n 18; p 33 n 2, n 3, n 7; p. 34 n 6.

2 The place where we noted the reading accepted by Āc. Haribhadrāsūri in his *Nandīsūtratīkā* but not available in the mss. is p 4 n 9

3 The places where we noted the readings accepted by Āc. Malayagirisūri in his *Nandīsūtratīkā* but not available in the mss. are p. 20 n 7, p 25 n. 4

4 The place where we noted the reading accepted in the *Nandīsūtracūrṇi* and the Haribhadra's *Vṛtti* but not found in the mss. is p 23 n 9.

5 The reading accepted in the *Nandīsūtracūrṇi* and Malayagiri's *Vṛtti* but not available in the mss is included by us in the body of the text. We have written a note on it (p 4 n 9).

6 The places where we noted the variants occurring in the *Nandīsūtracūrṇi* but not available in the mss are p. 3 n. 1; p. 6 n. 8, p 8 n 5, p 11 n 5, p 40 n. 7

7 The places where we noted the variants occurring in the Haribhadra's *Vṛtti* as also in the Malayagiri's *Vṛtti* but not available in the mss. are p 3 n 6, p 14 n. 3, p. 18 n. 9, p. 26 n. 3, p 48 n 4, n 6, n 8, n 10⁵

8 The place where we noted the variant occurring in the commentary on the *Laghunandī* but not available in the mss is p 49 n. 1

9 The places where we noted the readings accepted by the author of the *Anuyogadvāracūrṇi* but not available in the mss. are : p 61 n 12, n. 13, n. 18, p 62 n. 3, p. 63 n 12, p 64 n. 9, p 85 n 4, n 5;

---

5 We have forgotten to mention म्पा० sign which stands for the *Vṛtti* by Āc. Malayagiri. This mistake has been corrected in the *Sūddhi-patraka*,

6 n 1, p. 123 n 4, n 12, p 132 n 14, p 134 n 19, p 150 n 7, p. 151 n 3, p 180 n 4, p 192 n 6, n 9, p 195 n 2, p 202 n 7, n 9, p 204 n 5

10 The places where we noted the readings accepted by Āc Haribhadra in his commentary on the *Anuyogadvārasūtra* but not found in the mss are p 61 n 14, p. 64 n 2, n 9, p 110 n 9, p 130 n 20, p 131 n 12, p 150 n 1, p 175 n 5, p. 204 n 5.

11 The places where we noted the readings accepted by Maladhārī Āc Hemacandrasūri in his commentary on the *Anuyogadvārasūtra* but not found in the mss are p 63 n 12, p 180 n 11. The four readings which are accepted by Āc Hemacandra in the commentary but not available in the mss are included by us in the body of the text, and we have written notes on them (p 74 n 4, p 119 n 20, n 25, p 181 n 1)

12 The place where we noted the reading accepted in the *Anuyogadvāracūṛṇi* and Maladhārī's commentary but not available in the mss is p 91 n 5

13 The place where we noted the reading accepted by Āc Haribhadra and Āc Hemacandra in their commentaries but not available in the mss is p 74 n 5

14 The place where we noted the variant available in the *Anuyogadvāracūṛṇi* and two *Tīkāś* but not found in the mss is p 119 n 16

15 The place where we noted the variant available in the two commentaries on the *Anuyogadvārasūtra* by Āc Haribhadra and Āc Hemacandra but not found in the mss is p 69 n 3

16 The place where we noted a variant available in Āc Hemacandra's commentary on the *Anuyogadvārasūtra* but not found in the mss is p 67 n 5

From the paragraphs 1 to 7 we gather that 14 readings accepted in the *Nandīcūṛṇi*, one accepted in the Haribhadra's *Vṛtti*, two accepted in the Hemacandra's *Vṛtti*, one accepted in the *Nandīcūṛṇi* and Haribhadra's *Vṛtti*, one accepted in the *Nandīcūṛṇi* and Hemacandra's *Vṛtti* are not available in the mss of the *Nandīsūtra* utilized by us. Again, five variants noted in the *Nandīcūṛṇi* and eight noted in the Haribhadra's *Vṛtti* and also in the Hemacandra's *Vṛtti* are not found in the mss. Thus in all 32 readings (19 representing the old tradition and 13 noticed by it) are not found in the mss of the *Nandīsūtra* utilized by us

From the 8th paragraph we know that one variant noticed in the *Laghunandī* and the *Anujñānandī* is not found in the mss utilized by us

From paragraphs 9 to 16 it becomes clear that 22 readings accepted in the *Anuyogadvārasūtracūṛṇi*, 9 accepted in the Hari-

bhadra's *Anuyogadvārasūtravṛtti*, 7 accepted in the Hemacandra's *Anuyogadvārasūtravṛtti*, 1 accepted in the *Anuyogadvāracūṛṇi* and Hemacandra's *Vṛtti*, 1 accepted in Haribhadra's and Hemacandra's *Vṛtti* are not available in the mss. of the *Anuyogadvārasūtra* utilized by us. Again, one variant noted in the *Anuyogadvārasūtracūṛṇi* and two *tīkās*, one noted in the Hemacandra's and Haribhadra's *Vṛttis*, and one noted in Hemacandra's *Vṛtti* are also not found in the mss. of the *Anuyogadvārasūtra* utilized by us. Thus in all 43 readings (40 representing old tradition and 3 noticed by old tradition) are not available in the mss. utilized by us.

Important readings available

Though the state of affairs is like this, we are helped much in our task of critically editing the text of the *Nandisūtra* and the *Anuyogadvārasūtra* by the various mss. preserved in Jaina Jñāna Bhandāras and representing different traditions. This will be clear from the following seven paragraphs

1 The interpolated readings on which the authors of the *Nandīcūṛṇi* and other two commentaries do not comment have found place in the body of the text in most of the mss. Yet at three places (refer to p 6 n 11, p 7⁶ n. 10 and p 8⁷ n 9) in ॐ ms. only and at one place (p 9 n. 3 and the original reading on which this note is) in ॐ, ॐ, ॐ and ॐ mss the concerned interpolated reading does not occur at all. This interpolated reading has been added afterwards with the sign of addition

2 Readings accepted by the author of the *Nandīcūṛṇi* and found in the mss. are noted down by us as follows : one reading is found in ॐ ms. only (p 30 n 4); one in ॐ ms only (p 31 n 3), one common reading is found in two ॐ and ॐ mss (p 30 n 5), one common reading is found in ॐ, ॐ and ॐ mss. (p 7 n 5); and four common readings are found in ॐ, ॐ, ॐ, ॐ and ॐ mss. (p. 8 n. 4, n. 6, n 7, n 8)

3. ॐ ms. has given us one reading which is available in the *Nandīcūṛṇi* and the *Haribhadriyāvṛtti* (p 14 n 2)

4 Regarding the readings accepted by the author of the *Anuyogadvāracūṛṇi*, eight readings are common to all the mss (p 63 n 1, p 71 n. 7, p 80 n 6, p 123 n 2, p 133 n 1; p 135 n 12, n 14,

---

6-7 At these two places we have forgotten to mention ॐ ms. We corrected this mistake in the *Śuddhipatraka* after having scrutinized again the concerned portion of ॐ ms

p. 146 n 10), three are common to षं and जे mss (p 147 n 2, n 4, p 172 n 5), five are common to more than two mss (p. 123 n 3, p 150 n 2, p 164 n 1, p 170 n 1, n 11) And one reading found in the *Anuyogadvāracūṛṇi* occurs in जे ms only (p 60 n 2)

5 Regarding the readings accepted by Āc Haribhadra in his *Vṛtti*, two are available in षं ms (p 61 n 13, p 67 n 2), four are commonly found in any two mss (p 71 n 12, p 88 n 3, p 183 n 1, n 2) and twelve are common to more than two mss (p 71 n 11, p 119 n 5, n 24, p 121 n 12, p 123 n 2, p 147 n 18, p 150 n 6, p 170 n 11, p 182 n 13, n 15, p 183 n. 3, n 5) And it is to be noted that one variant noticed in Āc Haribhadra's *Vṛtti* is found in षं ms only (p 83 n 8)

6 Regarding the readings accepted by Āc Malayagiri in his *Anuyogadvārasūtravṛtti*, three are available in षं ms and one is available in जे ms They are accepted by us and included in the body of the text proper These are the readings on which we have written notes no 5, 2, 4, 2 on pages 120, 137, 139 and 144 respectively Again, one reading is found in षं and षं mss Refer to the reading on which we have written note 9 on page 139

7 There is one reading (p 96 n 2) which is accepted in the *Anuyogadvāracūṛṇi* and Āc Haribhadra's *Vṛtti* but not found in any ms Not only that, but even Āc Maladhārī Hemacandra remarks that no ms giving the readings accepted in the concerned *Cūṛṇi* and Āc Haribhadra's *Vṛtti* was available to him But we are fortunate enough that out of the mss utilised by us only one, viz षं ms contains the readings—of course incomplete—representing the tradition of the *Cūṛṇi* and *Vṛtti* That is, though Āc Hemacandra was not able to procure, in the twelfth cent V S, the ms giving the concerned readings, we are able to-day to obtain, at least one ms which gives those readings

The reading of the 17th *Sūtra* of the *Anuyogadvārasūtra* given in this edition between + + these two signs has been regarded as principal or original by Āc Hemacandra And hence he has commented on it But in his commentary he has remarked that the suggested reading was rarely found in other mss On the other hand, all the mss, without exception whatsoever, give this reading That is, in the days of Āc Maladhārī Hemacandra this reading was not available in most of the mss But not a single ms representing this tradition has come to us

All this we have written only to point out the possibility of our acquiring materials or data of old recensions by properly comparing the extant mss as also to give an idea of the variety of mss

Discussion on the unacceptable readings occurring in the recension of the printed editions

Some readings occurring in the recension of the printed editions⁸ of the *Nandisūtra* and the *Anuyogadvārasūtra*, which we have not included in the body of the texts proper, are noted in foot-notes at following places

Nandisūtra p. 3 n 4, p. 8 n 3; p. 9 n 3; p. 10 n 3, p. 11 n 3, p. 14 n 7, p. 16 n 7, p. 25 n 1, p. 29 n. 15, p. 31 n. 1. Out of these ten places, we have underlined seven. The readings and additional texts given there do not correspond with the concerned explanations found in the *Cūṛṇi*⁹ and *Tikās*¹⁰. The readings on which these ten notes are have been accepted by us and included in the body of the text. It is so because they are important. Out of them the seven readings, on which there are those notes as indicated by underlines, are absolutely true and hence to be respected and accepted.

The authors of the *Cūṛṇi* and *Vṛttis* have not explained some *gāthās* occurring in the *Nandī Sthavirāvalī*, even though they are mostly available in all the mss. of the *Nandisūtra*. Again, the old mss. contain notes on the concerned *gāthās* to the effect that they are later additions. On account of these two reasons we have not accepted them in the body of the text. Moreover, they are not found in the ६०, ६०, ६०, and ६० mss (p. 9 n 3) utilised by us. So, we have given these interpolated *gāthās* in the concerned foot-notes. It will be useful to know that these *gāthās* are regarded as constituting a part of the text of the *Nandisūtra* in all the editions except the one prepared by Āc. Sāgarānandasūriji and those others based on this.

Anuyogadvārasūtra p. 73 n 3, p. 104 n 1-2, p. 110 n 10, p. 117 n 8, p. 119 n 12; p. 122 n 4, p. 132 n 1¹¹, p. 134 n. 2, p. 146 n 9, p. 162 n 3, p. 174 n 5, p. 178 n 6, p. 180 n 8, p. 183 n 8, n 10, p. 205 n. 6. The explanations contained in the *Cūṛṇi* and *Vṛttis* of the *Anuyogadvārasūtra* being very short, the *Cūṛṇi* and the *Vṛttis* do not comment on the concerned readings noted here. The readings indicated by underlines are dismissed in the *Vṛttis* of Āc. Maladhārī Hemacandra with the remarks 'it is very easy', 'it is kanthya', 'it is nigadaśiddha'. That is, they have not explained them considering

8 By this we mean mainly the editions prepared by Āc. Sāgarānandasūriji and also those based on it. In other editions there might be some places giving readings identical with those printed in our edition.

9. *Nandisūtracūṛṇi* composed by Śrī Jinadāsaganimāhātara

10 *Nandisūtratikās* by Śrī Haribhadrāsūri and by Śrī Malayagirisūri

11 Here we have forgotten to mention ६० ms. This mistake has been corrected in the *Suddhipatraka*.

them to be easy to understand The *Vṛtti* follows the readings on which we have written notes indicated by underlines Wherever the *Maladhāriyā Tikā* comments, we have finalized the readings on the basis of this *Tikā* and old mss of the *Sūtra*. But where *Tikā* or *Cūṛṇi* does not comment we have finalised the readings on the basis of the old mss of the *Sūtra* after having considered their propriety and special utility

We feel it proper to discuss some readings which are given in foot-notes and also those on which the foot-notes have been written.

NANDISŪTRA

1 The reading noted in foot-note 3 on p 8 does not occur in the mss utilized by us Before writing this 'Editor's Note' we have examined the concerned place in 6-7 mss preserved in the different Bhandāras deposited in the Lalbhai Dalpatbhai Bhāratiya Sanskriti Vidyāmandir. These mss too do not contain this reading That is, only that reading which is accepted by us has been found in all the mss of the *Nandisūtra*, examined and utilized by us Again, this reading is accepted in the two editions of the *Nandisūtra*—one published, along with the *Tikā* of Āc Malayagiri and the translation, by Ray Dhanpatīsīmḥy in 1936 V S and the other edited, with translation, by Shri Amolakarsīy in 1976 V S We have scrutinized nine¹² other published editions of the *Nandisūtra* which have been published after the one prepared by Āc Sāgarānandasūriy They all have accepted the reading found in the edition of Śrī Āgamodaya Samiti, published in 1973 V S That is, they have accepted the reading given in our foot-note In 1942 A D (i e. 1998 V S) Munirāja Hasti-

12 1 Published by Āgamodayasamiti in 1973 V S

2 Critical edition prepared by Muni Śrī Jñānasundarāj and published by Shah Maneklal Anupchand (Surat) in 1977 V S

3 Edited by Āc Vijayadānasūriy in 1988 V S.

4 Published by Yatī Śrī Chhotelājī in 1935 A D (1991 V S)

5 Critically edited by Muni Śrī Hastimallājī and published by Raybahādur Śrī Motilālājī Muthā in 1942 A D (1998 V S)

6 Printed edition (contained in Āgamaratnamañjūsā) of the *Sūtra*-version engraved in marble walls of Āgamamandira (Palitana) (1999 V S)

7 *Nandisutta* contained in the *Mūlasuttāni* edited by Pt Muni Śrī Kanhaiyālājī Mahārāj in 2010 V S

8 *Nandisūtra* contained in the second part of *Suttāgame* edited by Muni Śrī Puṣpabhikṣujī in 2011 V S

9 *Nandisūtra* edited by Muni Śrī Ghasilājī (along with his commentary and translation) in 2014 V S Thus we have scrutinized the concerned portions of eleven editions (nine mentioned above and two others—one prepared by Ray Dhanpatīsīmḥy and the other by Amolakrṣijī)

mallajī of the Sthānakavāsī Jaina Sect has edited the text of the *Nandisūtra* after having scrutinized different mss. Though he has invariably come across the reading accepted by us, he has put it in the foot-note and accepted the reading given by us in foot-note. In short, the reading available in the old mss has been accepted in the editions prepared by Ray Dhanpatīśimhī and Amolakarsī, while all other editions follow Āc Sāgarānandasūri's edition in this connection and accept the reading not available in the old mss.

2 In olden days the mss. were used for reading the text before the religious audience and also for study etc. Sometimes readers used to write annotations or meaning in the margins, sometimes monks jotted down notes in their own mss when their learned religious teacher explained the text extensively. These notes included even prose or verse quotations from different works. The learned copyists included these notes in their mss as notes only, considering them to be useful to understand the concerned portion of the text, while others included them in the body of the text proper. Instances of the old mss of the second type are not rare. The *gāthās* which were interpolated in Sanghastutī (eulogy of the Order) and Sthavīrāvalī (Genealogy of Sthaviras) contained in the *Nandisūtra* occur in the body of the text in almost all the mss. Only one ms. does not contain the interpolated *gāthās* of Sthavīrāvalī and the four do not contain the interpolated *gāthās* of Parsatsūtra (Sūtra No 7). The topic being of the salutation to the old revered *Sthaviras*, some devoted scholar might have written note-*gāthās* embodying salutation to those ancient *Sthaviras* whose mention is not made in the original *gāthās*. And with the passage of time the *gāthās* written as notes found place in the body of the text proper in almost all the mss. The *Nandīcūṛṇī* and the *Nandītikā* of Āc Haribhadra do not comment on these *gāthās*. Not only that but even the *Tīkā* of Āc Malayagirisūri, which has been composed in the 12th Cent V S, do not contain the commentary on these interpolated *gāthās*. All this strongly disproves the originality of these *gāthās*. Hence we have not included these *gāthās* in the text proper but noted down in foot-notes at concerned places (p 5 n 1, p 6 n 11; p 7 n 10, p 8 n 9, p 9 n 3).

There is one reading (Sūtra 7 of this edition of the *Nandisūtra*) which has been regarded as original since the date anterior to the author of the *Cūṛṇī* "*nānassa parūvanam voccham*" (I shall now give the description of *jñāna*)—this reading occurs at the end of the text-portion constituting *mangala* and extending upto Sthavīrāvalī (Sū 6 *gāthā* 43). But the description of *jñāna* starts from the Sūtra 8. Thus the reading occurring at the end of the 6th Sūtra has connection with the reading found at the beginning of the 8th Sūtra.

There arises a question as to why the 7th *Sūtra* devoted to the discussion of *adhikāri-anadhikāri* has come in between these two *sūtras*. Regarding this, we place before the scholars our humble opinion. It is as follows while explaining the deep and meaningful texts of the *śāstras* the instructor should take into consideration the calibre of the instructed. So, in other *Āgamas* we come across the discussion on this topic of *adhikāri-anadhikāri* at the outset. But in the *Nandisūtra* this topic is discussed in the 7th *sūtra*. Hence we should not question the propriety and originality of the 7th *sūtra*. Again, in support of our opinion we adduce a fact that the author of the *Cūṛṇi* and two *Tikas* have commented upon this *sūtra*.

It is interesting to note that the mss except ख०, स०, ल० and शु० contain the other interpolated *gāthās* which have been added later on to expand the short text of the *Sūtrā* No 7. No commentator has commented on these interpolated *gāthās* (p 9 n 3). And the four mss out of those utilized by us do not contain this portion. We have not included it in the body of the text proper, though it has been recognised as original in the mss other than these four. We have noted it in the foot-note. We have scrutinized all the eleven editions of the *Nandisūtra* that have been published upto this time. All these editions except the one prepared by Munī Shri Ghasīlalji accept the reading given by us in foot-note and include it in the body of the text. Ghasīlalji's edition does not include it in the body of the text. Not only that but in his edition the text of the *sūtra* No 7 is not printed at all. This means that Ghasīlalji has not attempted to give the faithful version of the text.

The study of Ghasīlalji's commentaries on the *Āgamas* makes it quite clear that to determine and finalise the original readings of the *Āgamas* is not his aim in publishing the texts of the *Āgamas*. We have been disheartened whenever we have even cursorily read his editions of the *Āgamas*. Hence we deem it proper to say something even digressing from the topic in hand.

Ghasīlalji has not the slightest respect for the ancient commentators whose commentaries he has profusely utilized in writing his own. Not only that but he has no respect even for the authors of the *Sūtras*. He has studied the old commentaries not with the seriousness and attention they require. Hence his own commentaries are fraught with horrible mistakes. Even *Ācāryas* like Haribhadrāsūri, Śīlānkācārya and Malayagirisūri acknowledge their indebtedness to the old commentators by respectfully remembering them in the beginning of their works. But Ghasīlalji has not acknowledged his indebtedness to the ancient commentators whose commentaries he has utilized. On the contrary, he has run them down at many places. Moreover, he has increased the volume of his commentaries

by adding unnecessary and unwanted topics and discussions. Exposition of the original text is very rarely found in his commentaries. Being quite ignorant of the various traditions of interpreting Āgamas, he has employed derogatory terms and phrases for the learned ancient commentators. His inclusion of the topic of idol-worship, which has no bearing whatsoever on the original text, betrays his lack of propriety. He has discussed this irrelevant topic at length. Thus he proves himself to be lacking in the sense of proportion. He does not know as to where the term '*vrddhasampradāya*' could be employed. On this account, while giving quotations from the Āgamas, he employs, in his commentaries, the term '*vrddhasampradāya*' instead of the terms '*ārhatasiddhāntaḥ*', '*jinapravacanam*', '*jināgamaḥ*' etc.

Those Sthānakavāsī Jaina monks, who have favoured him with their kind opinions, seem not to have read his commentaries. Ghasīlalji has betrayed his ignorance while interpreting easy and well known terms like *prajñāpakadīśā*. His explanation of the term *prajñāpakadīśā* is . *dravyaḍig eva prajñāpakadīśābdenāpy ucyate*. If he were to study seriously the following *gāthā* from the *Ācārāṅganīryukti*, he would not have committed this mistake. The *gāthā* in point is . *jattha u jo pannavago sāhaḥ kassā dīśāsu nemittam | jattomuho ya thāi sā purvā pacchao avarā ||*. Again, his study of Śīlāṅkācārya's *Tikā* would have removed mistakes committed by him regarding the classification of the *Sūtras*. He seems not to have understood ancient commentators because he has adopted, with hesitation, the explanations from their commentaries. As a result, in his commentaries there have crept in mistakes of various types at many places. The Sthānakavāsī monks who have favoured him with their kind opinions seem not to have realized their responsibility in doing so. On the basis of the phrase '*jahā nandīe*' occurring in the *Samavāyāṅgasūtra*, the *Bhagavatisūtra* and the *Rājaprasānnīyasūtra* he has arrived at the conclusion that a *ganadhara*—and not *Devavācaka*—is the author of the *Nandīsūtra* (his *tikā* on *Nandīsūtra*, p 7-8). This proves his ignorance of history. Had he attempted to understand the meaning of words '*koḍillayam*' etc. occurring in the text of the *Nandīsūtra* (p 29 sūtra 72 [1] in this edition), then he would have felt difficulty in ascribing the authorship of the *Nandīsūtra* to a *ganadhara*. It is so because Kauṭilya (the author of the *Arthaśāstra*) and others mentioned there flourished many centuries after a *ganadhara*. He has not inherited the tradition that the statements '*jahā nandīe*', '*jahā pannavanāe*', '*jahā pannattīe*' etc. occurring in the *Bhagavatisūtra*, the *Samavāyāṅgasūtra*, the *Rājaprasānnīyasūtra*, etc. have found place there only at the time of compiling recension of the Āgamas. How far can the interpretation of the *Sūtra* be regarded as

faithful if it is done by one bereft of the knowledge of tradition ? To discuss the problems of history without the knowledge of history is really ridiculous

The commentaries written by Ghasīlalji are full of blunders regarding the interpretation of Āgamic texts We have pointed out only a few instances

3 The reading noted in n 7 p 16 is not available in the mss utilised by us and also in the 6-7 mss preserved in the Bhandāras of Lalbhai Dalpatbhai Bharatiya Sanskriti Vidyamandir, Ahmedabad Moreover, the authors of the *Nandīsūtracūṛṇi* and two *tīkas* have not commented on this reading The question arises as to how the reading has found place in the above-mentioned eleven editions of the *Nandīsūtra* We request the scholars to ponder over this question The Ray Dhanpatīsīmha's edition of the *Nandīsūtra* contains this reading But the translation or *tīkā* which is published along with the text does not translate it or comment on it And we should note that this is the earliest publication All other later editions seem to follow it in this matter In the editions prepared by Munī Śrī Hastimallaji and Munī Śrī Ghasīlalji this reading is not only accepted in the text proper but also translated and commented upon Yet we are of the opinion that it should not be accepted because no ms gives it and also because no commentator explains it

4 In the *Nandīsūtra* (*Sūtra* 72 [1], p 29) the names of the non-Jaina works are mentioned The twelfth name is *vesiyam* (*vaśesīkam*) These very names are found mentioned in the 49th *sūtra* (p 68) of the *Anuyogadvārasūtra* Neither any ms nor any printed edition of the *Anuyogadvārasūtra* gives us a different reading But the mss of the *Nandīsūtra* give us a different reading, viz *tesiyam* This meaningless and corrupt reading '*tesiyam*' seems to have been due to scriptological error based on the similarity of *ā* and *ē*. It is beyond doubt that the *Nandīsūtra* and the *Anuyogadvārasūtra* refer to one identical work This becomes clear from the scrutiny of the concerned texts of the two works The *Nandīsūtracūṛṇi*, the *Anuyogadvārasūtracūṛṇi* and two *tīkas* on each *Sūtra* do not give any description of the works listed in the *Sūtras* They ask us to consult empirical works and worldly people

It is very difficult to make any sense out of the corrupt reading *tesiyam* Before some authors of the *Nandīsūtratabas* the reading was '*vesiyam*' They explained it as *veśīka* or *vesiya* But before some others the reading was '*tesiyam*' They explained it as *tetrīśīka* or *trairāśīya* or *trairāśīka* Again, there were some to whom both the

readings were available They have explained *tesīyam* as a *tāsikā-viśesanāmaśāstra* and *vesīyam* as *vesitaviśesanāmaśāstra*¹³

The Ray Dhanpatīśimha's edition of the *Nandīsūtra* accepts the reading *tesīyam* and the translation given therein follows this reading. The edition prepared by Muni Śrī Amolakarśijī accepts both the readings, viz. *vesīyam* and *tesīyam* and translates them accordingly¹⁴ But no ms utilised by us gives the reading *terāsīyam*. So, we can legitimately infer that the reading *terāsīyam* found in Sāgarānandasūrijī's edition might have been based on some later ms belonging to the period of tabas some of which explain it as *trairāsika* All the editions printed after Sāgarānandasūrijī's accept the reading *terāsīyam* Muni Śrī Hastimallajī goes one step further He accepts the reading *terāsīyam*, gives *trairāsika* as its equivalent and writes an extensive note on *trairāsika* in the Appendix (p 15) His note is as follows :

"By *terāsīya*—*trairāsika* the commentator means the *Ājīvaka* sect, he does not refer to the '*trairāsika*' sect propounded by Rohagupta " In his note he tells us what the commentator means by the term '*terāsīya*' But in fact, neither the *Cūrñī* nor either of the two *tīkās* contains such a view We have already stated that no commentary on the *Nandīsūtra* or the *Anuyogadvārasūtra* explains the terms occurring in this context While commenting on the term *terāsīyām* (*sūtra* 107, p 43 of our edition), Āc Malayagiri gives *trairāsika* as its Sanskrit equivalent and writes that it refers to the sect or school of *Ājīvaka* founded by Gośālaka¹⁵ Possibly Muni Hastimallajī might have before him this comment of Āc. Malayagiri on *sūtra* 107 while writing a note on the term *terāsīyam* accepted by him in the text of the *sūtra* 72 [1]. In the edition prepared by Muni Śrī Ghasīlalajī the term *terāsīyam* occurs in the body of the text He explains it as *trairāsikasampradāyasambandhī granthaviśesaḥ*

The term *vesīya* was turned into *tesīya* by the copyist reading ळ instead of ळ; then *tesīyam* became *terāsīyam*, afterwards this *terāsīyam* got equated with *trairāsika*, and at last on the basis of the commentary on *sūtra* 107 it was written that by this term (*sūtra* 72 [1]) the

13 We noted all these meanings after having scrutinized various mss of the *Nandīsūtra* (with *Tabā*), belonging to the *Bhaṇḍāras* preserved in Lalbhai Dalpatbhai Bharatiya Sanskriti Vidyamandir, Ahmedabad.

14 Ray Dhanapatisimha's edition contains the meaning '*te*' *tetrāsika*' Muni Śrī Amolakarśijī's edition contains in the body of the text proper two words '*tesīyam*' and '*vesīyam*', and he explains them as '*tettīsika*' and '*vesika*'

15 Refer to the *Nandīsūtra* (with the *Vṛtti* of Malayagiri), published by Āgamodaya Samiti, p 239

commentator means Ājīvaka school founded by Gosālaka. All this we have written only to show how much perseverance, patience and exactness is required in scrutinising different mss, in collating variants and in understanding the textual explanations given by commentators, etc. which are indispensable for those who want to prepare faithful version of the fundamental texts.

The reading noted in n 19 p 29 has been recognised as original in the above-mentioned eleven editions. But in the old mss utilised by us this reading, viz *bhāgavayam* etc. does not occur. This suggests that the date of the composition of the *Bhāgavata* might have been later than that of the author of the *Nandisūtra*. Again no ms—ancient or modern—of the *Anuyogadvānasūtra* gives this reading. On the strength of all these facts we have concluded that this reading is an interpolation and hence it should not be included in the body of the text proper.

We have discussed above the readings of foot-notes wherein occurs ॐ sign given to the edition published by Āgamodaya Samiti. Now let us discuss two readings of the foot-notes wherein ॐ sign is mentioned, they are accepted in the edition published by Āgamodaya Samiti.

1 All the mss of the *Nandisūtra* invariably contain the word 'vande' in the beginning of the 18th *gāthā*. This word 'vande' has not found place in the Āgamodaya Samiti edition. In the *Āgamaratnamañjūsā* it is put in the round brackets (*vande*). In the *Suttāgame* it is put in angular brackets [*vande*]. The purpose of putting it in brackets seems to suggest that this word makes the *gāthā* long by two *mātrās*. But we should bear in mind that the *ārśa gāthās* of the Jaina Āgamas are many a time long or short from the point of view of *mātrās*. The *Nandisūtracūṛṇi* and the two *tīkas* give the word 'vande' as *pratīka* from the *Nandisūtra*. Moreover, all the mss invariably contain this word 'vande'. And from the point of view of consistency of meaning, this word is necessary. So, we have not put it in the brackets of any type. We have recognized it as original.

2 The reading noted by us in n 3 p 14 is accepted in the Āgamodaya Samiti Edition. Two *Nandisūtravṛttis*—one by Malayagiri and the other by Haribhadra—follow the reading *vannio eso*. And all the mss of the *Nandisūtra* utilised by us give this reading. Hence we have accepted it in the body of the text proper. The reading *vannio diviho*, given by us in foot-note, has been noted by the commentators as a variant. The *Nandicūṛṇi* has not explained this text-portion.

With respect to these two readings the earlier editors have blindly followed the former editions—which they should not have done.

16 ANUYOGADVĀRASŪTRA

N 3 p 73 mentions the term *kāvoyānam* which was, for the first time, accepted by Sāgarānandasūriji in the body of the text proper

We have accepted the reading *kāyānam* in the body of the text proper (Anu Sū 80) and noted the variant *kāvoyānam* in the foot-note, considering the latter to be uncertified and incorrect. The reading *kāvoyānam*¹⁷ is included in the body of the text of the *Anuyogadvārasūtra* edited by Sāgarānandasūriji and published in 1972 V S and also in the text contained in later editions. All these editions we have scrutinized. The reason why we have not accepted this reading is as follows.

Except the *Pāryasaddamahannavo* nowhere we find the term *kāvoya* in the sense of a bearer of *kāvada*. *Kāvada* means a bamboo lath provided with slings at each end for carrying pitchers. Even the *Pāryasaddamahannavo* regards the word *kāvoya* as *deśya* and cites the concerned portion of the *Anuyogadvārasūtra*. This means that the compiler of the *Pāryasaddamahannavo* has mainly taken the word *kāvoya* from Āc Maladhārī's *tikā* published by Sāgarānandasūriji. In fact, no ms utilised by us gives the reading *kāvoyānam*. All of them invariably

16 In the discussion on the readings of the *Anuyogadvārasūtra* we have utilised all the ten editions published so far. They are. (1) the edition published by Ray Dhanapatisimhaḥ in 1936 V S, (2) the edition published by Sheth Shri Devachand Lalbhai in 1972 V.S, (3) the edition prepared by Shri Amolakaṣṣiji and published in Vira Samvat 2446 (= 1976 V S), (4) the edition published by Śrī Jinadattasūri Pustakodhāra Fund in 1976 V S, (5) the edition published by Āgamodaya Samiti in 1980 V S, (6) the edition published by Shri Kesarabai Jaina Jñāna Mandir in 1995 V S (7) the edition contained in the Āgamaratna-mañjūṣā (1999 V S), (8) the edition contained in the Mūlasuttāni edited by Shri Kanhaiyalalji Mahārāj (Kamala) in 2010 V S., (9) the edition contained in the Suttāgame (Pt II) edited by Muni Shri Pushpabhikshuji in 2011 V S (10) the translation of the *Anuyogadvārasūtra* published by Shri Ātmānanda Jaina Sabha. Moreover, we have scrutinized nine mss containing the text of the *Anuyogadvārasūtra* only. These mss. are written in the period between 16th and 18th Cent V S. Again, we have also utilized six mss of the *Tikā* by Maladhārī Āc Hemacandra. These mss belong to the 16th-17th Cent V S. And we have used two mss of the *Anuyogadvārasūtra*—one with *Tabā* and the other with *Bālāvabodha*. All these seventeen mss belong to the different Bhaṇḍāras preserved in Lalbhai Dalpatbhai Bharatiya Sanskriti Vidyamandir, Ahmedabad.

17 Only the edition prepared by Muni Shri Pushpabhikshuji contains the reading 'का(वडि)वोयाण'. That is, the reading accepted by Sāgarānandasūriji and its variant are here together incorporated in the body of the text proper.

give the reading *kāyānam*. Again, out of nine mss of Lalbhai Dalpatbhai Vidyamandir, belonging to the period between the 16th and the 18th Cent V S, only one ms gives the reading *kāvoyānam* and in the rest occurs the reading *kāyānam*. The ms of Āc Mahendravimalaji Bhandāra (Devasāno Pādo) preserved in Lalbhai Dalpatbhai Vidyamandir, bearing no 21 and belonging to the first half of the 16th Cent V S, accepts the reading *kāvoyānam*. And the ms of the same Bhandāra, bearing no 20 and probably older than the ms no 21 by 30-40 years, originally had the word *kāyānam* but some one afterwards added वो in the margin having made the sign of addition between letters क and य of the word कयाण. On the basis of the reading found in some solitary old ms the learned readers made corrections in other mss, afterwards in the copies that were made on the basis of the corrected mss these corrections were accepted as original. With regard to the present case we can say that the ms written as a copy of the ms containing the concerned correction is seldom available.

The *Anuyogadvāracūṛṇi* and the *Vṛtti* of Āc Haribhadra being short commentaries do not contain the explanation of the term *kāyānam* (or *kāvoyānam*), etc. The *Anuyogadvārasūtratīkā* of Maladhārī Hemacandra, edited by Sāgarānandasūriji, contains the reading '*kāvoyānam tī kāvadvāhakānām*'. We scrutinized the old mss of this *tīkā* and we found that they all invariably give the reading '*kātānam tī kāvadvāhakānām*' or '*kāyānam tī kāvadvāhakānām*'. Scholars of Prakrit language very well know the usages where त and य are treated as interchangeable letters. And thus *kāyānam* and *kātānam* are not two different words but are only two different alternative forms of one and the same word. In Ray Dhanapatisimhaaji's edition of the *tīkā* we have the corrupt reading '*kānotānam tī kāvadvāhakānām*'. Let us explain how this corruption took place. In the ms utilised by the copyist who prepared the press-copy for this edition letter त was written after cancelling letter न according to the old method of correcting mss. According to this method one has to put vertical line on the letter which he wants to cancel. We come across so many such corrections in old mss. Thus in the present case the ms copied by the copyist might have contained कानताण. Due to ignorance of the old method of cancellation the copyist might have turned this न into ने. And thus it seems the corrupt reading *kānotānam* came into existence. It is noteworthy that the translation contained in Ray Dhanapatisimhaaji's edition gives the reading '*kāyānam tī kāvada uthānevālā*'. The translation seems to have been printed from some ms of *tabā*. The ms containing the *Anuyogadvārasūtra* and the *tabā*, which belongs to L D B S

Vidyamandir, gives the reading 'kāyānam'; and the *tabā* explains it as 'kāvadīyahate'

The ms. of the *Anuyogadvārasūtra* (with *Bālāvabodha*), belonging to the 20th Cent V S and preserved in the L D B S Vidyamandir gives the reading 'kāladīyānam'. It seems that on the basis of the meaning 'kāladivāhakānām' given in the *tīkā* some scholar might have afterwards written *kāvadīyānam* in place of either *kāyānam* or its corrupt form, considering it to be correct. Sāgarānandasūrijī and Amolakasūrijī might have obtained some ms giving the reading *kāvoyānam*. We have already stated that the mss giving this reading are seldom available

From the above discussion it follows that the word *kāya* being not used or very rarely used in the sense of carrier of *kāvada* and the forms *kāya* and *kāta* being found in the mss of *tīkā*s the learned copyists seem to have imagined the word *kāvoya* or *kāvadīya* to make it consistent with the meaning given in *tīkā* and to have included it in the body of the text proper in place of *kāya*. The reading *kāvadīya* is rarely found in the mss. Moreover, the mss giving this reading contain *tabā* or *bālāvabodha* and belong to the period after the 18th Cent V S

There is no reason to consider the reading 'kāya' or 'kāta' to be having no sense of 'carrier of *kāvada*'. In the Jaina Āgamic literature at one place the term *kāva*¹⁶ has been employed in the sense of 'carrier of *kāvada*'. Similarly, here too the term 'kāya' or 'kāta' is used in the sense of 'a carrier of *kāvada*'. And as this reading invariably occurs in old mss of the *Anuyogadvārasūtra* and also in those of the *tīkā* it should be regarded as original and correct reading

The crux of this long discussion is—(1) The reading *kāvoyānam* found in the editions of the *Anuyogadvāra* published upto this date is corrupt while the reading *kāyānam* is correct and certified (2) The devanāgarī term *kāvoya* given by the compiler of the *Prākritakośa* in the

16. Kā apicchāi veti kāvāh—kāvādīvāhakāh teṣām prakṣā (Jīvābhigama-sūtra-malavagrayā Vṛtti, published by Devachand Lalbhai Jaina Pustakodhāra Fund, p 281 1). The text proper printed in this work does not contain the reading *kāvapicchāi vā*. Not only that, but many other words and phrases (of the Sūtra) connected with this reading and explained in the Vṛtti are not here printed in the text of the Jīvābhigama-sūtra. It is really a matter of delight that we have obtained a ms representing the ancient recension of the Jīvābhigama-sūtra. This recension is mostly consistent with the Vṛtti by Mahāgar. The ms belongs to the Jaisalmer Bhandāra. We will, without fail, utilize this ms while critically editing the text of the Jīvābhigama-sūtra.

sense of 'a carrier of *kāvada*' is not correct and certified (3) All the editions published in the period from 1972 V S to this date give only the same corrupt reading *kāvoyānam*. This is the result of imitation. So, while critically editing old texts, we should not blindly follow the former published editions but we should patiently scrutinize various mss belonging to different groups.

2 The reading '*anamtenam logo gunno anamtā logā*' noted down by us in n 9 on p 146 is found in no old ms of the *Anuyogadvārasūtra*. Moreover, the *cūṛṇi* and two *tīkas* contain no explanation of this reading. For these reasons we have not incorporated this reading in the body of the text proper. In the *tīkā* by Maladhārījī the extense of *Aloka* is described by the phrase '*anantaś ca lokam alokaḥ*'. There is no reason to consider it to be the comment on some original terms. On the basis of this phrase occurring in the *tīkā* some one might have later on (not earlier than 18th cent V S) incorporated in the body of the text proper the reading given by us in the foot-note.

There is one ms of the *Anuyogadvāra* (with *Tabā*) in L. D. B. S. Vidyamandir. The age of this ms is 1934 V S. In this ms the interpolated phrase occurs in the body of the text proper and in the *tabā* the meaning is given accordingly. The explanation of this interpolated phrase given in the *tabā* is—'*anamtenam logo gunno anā(a) [m]tā lo[gā]*' (*mūlapāṭha*), '*a° ana[m]taguno loka karīe tivārai a° ay(n)a[m]tā loka thāi*' (*tabārtha*). There is another ms of the *Anuyogadvārasūtra* (with *Bālāvabodha*), belonging to the 20th Cent V S, in this same collection. There the interpolated phrase is wrongly written while the *Bālāvabodha* gives the translation of the concerned phrase of the *tīkā* of Maladhārījī.

In Ray Dhanapatisimhaḥ's edition this interpolated phrase has been for the first time printed in the body of the text proper, following some ms similar to those just mentioned and belonging to later period of time. All the later editions follow Ray Dhanapatisimhaḥ's. Moreover, it is noteworthy that we have not come across the interpolated phrase noted down by us in the foot-note, in any ms belonging to the centuries earlier than the 17th Cent V S.

3 Ray Dhanapatisimhaḥ's edition published in 1936 V S at one place makes a serious baseless change in the text-wording. It is a pity that all the later editions except the two—one prepared by Muni Śrī Amolakarsijī and the other contained in the *Āgamaratnamāñjūsā*—follow in this matter Ray Dhanapatisimhaḥ's edition. This mistake has not been corrected even in the editions prepared by Sāgarānandasūrijī. But afterwards in the *Āgamaratnamāñjūsā* published at the time of inscribing the Āgamas on marble-stones this mistake has been corrected by Sāgarānandasūrijī. Hence we

have not given in the foot-note the reading found in the printed edition of *Sāgaianandajī*. We would not have discussed this reading. But due to following reasons we discuss it. First, copies of the *Āgamaratnamañjūsā* are very few. Secondly, readers seldom refer to it. Thirdly, we want to correct the tradition of this blunder that has continued even in the *Mūlasuttāni* and the *Suttāgame* published years after the publication of the *Āgamaratnamañjūsā*. Fourthly, we want to give an instance of serious blunders that an editor may commit on account of his lack of sincerity and vigilance.

The concerned change has been made in *sūtras* 591-2 of the *Anuyogadvārasūtra*. These two *sūtras* according to our version of the *Anuyogadvārasūtra* are—*se kim tam pasatthā ? 2 cauvvihā pannattā | tam jahā—kohajjhavanā mānājjhavanā māyājjhavanā lobhajjhavanā | se ttam pasatthā | (Sū 591) | se kim tam appasatthā ? 2 tivihā pannattā | tam jahā—nānājjhavanā damsanaajjhavanā carittajjhavanā | se ttam appasatthā | (Sū 592)*. The gist of these two *sūtras*, according to the *Cūṛṇi*¹⁹ and *Tikā*,²⁰ is as follows. The term *jhavanā* has been employed in the sense of *ksapanā*, *apacaya* or *nirjarā*. That is, the term *jhavanā* means destruction. Destruction of anger, pride, deceit and greed is auspicious and that of knowledge, faith and character is inauspicious.

The meaning of the abovementioned original text is coherent and consistent. Moreover, all the old mss of the *Anuyogadvārasūtra* give the version as above. In spite of this in Ray Dhanapatisimhaji's edition the concerned two *sūtras* are printed as follows: *se kim tam pasatthā ? 2 tivihā pannattā | tam jahā—nānājjhavanā damsanaajjhavanā carittajjhavanā | settam pasatthā | se kim tam apasatthā 2 cauvvihā pannattā | tam jahā—kohajjhavanā mānājjhavanā māyājjhavanā lobhajjhavanā setam apasatthā |* But it is noteworthy that the *Maladhāriyā Tikā* and the translation printed along with the text in this edition do not follow this corrupt and wrong version. The editions of the *Anuyogadvārasūtra* published after this edition, i.e. in V S 1972²¹, 1976²², 1980²³, 1995²⁴, 2010²⁵ and 2011²⁶, follow it and give

19 *se kim tam jhavanā ityādi | nānādīnam vaḍḍhī icchijjati, jā puna tesim khavanā sā appasatthā bhavati | sesam kamtham | Cūṛṇi.*

20 *se kim tam jhavanā ityādi | kṣapanā apacayo nirjareti paryāyāḥ | śeṣam sugamam | (Vṛtti by Āc Haribhadra) Se kim tam jhavanā ityādi | kṣapanā apacayo nirjarā iti paryāyāḥ | śeṣam sūtrasiḍḍham eva | (Tikā by Āc Maladhārijī)*

21 Published by Śrī Devachand Lalbhai Pustakoddhāra Fund

22 Published by Śrī Jinadattasūri Pustakoddhāra Fund

23 Published by Śrī Āgamodaya Samiti

24 Published by Śrī Kesharbai Jaina Jñāna Mandir

25 Edited by Śrī Kanhaiyalalji (Kamala)

26. Edited by Munī Śrī Puṣṭabhikṣuḥ

the wrong version. The meaning of the *sūtras* according to this wrong version is—"the destruction of knowledge, faith and character is auspicious and that of anger, pride, deceit and greed is inauspicious." The translation of the *Anuyogadvārasūtra* prepared by Munī Śrī Devavijayaḥ and published by Ātmānanda Sabhā (Bhavnagar) in 1973 gives the wrong meaning following this wrong version. It is as follows. Auspicious destruction is of three types—*Jñāna* 1, *Darśana* 2, *Cāritra* 3. Inauspicious destruction is of four types—*krodha* 1, *māna* 2, *māyā* 3, *lobha* 4.

As we have already said, all the mss. of the *Anuyogadvārasūtra* invariably give the version accepted by us. Moreover, the explanation of these two *sūtras*, contained in the *Cūṛṇi* and the *Vittis* of Āc. Haribhadra and Āc. Maladhāriḥ support our version. Thus our version is consistent, faithful and certified. But all the editions except the two—one prepared by Munī Śrī Amolakarsīḥ and the other contained in the *Āgamaśāstramañjūsā*—give that illegitimate, wrong, baseless version. Some misunderstanding seems to be the cause of this wrong version that has found place in the first edition or in the ms. on which this first edition is based. And a particular portion of *Sūtrakṛtāṅgacūṛṇi* and the *Uttarādhyaṇacūṛṇi* might have been responsible for this wrong version. The concerned portion of the two *cūṛṇis* runs as follows.

idānim jhavanā—sā vi nāmādi catuvvidhā, davvajhavanā "palhatthiyāe pottī jhaviḥhatī ghodao vvaḥhāe |" evamādi | bhāvajhavanā duvidhā—pasatthabhāvajhavanā ya apasatthabhāvajhavanā ya | pasatthabhāvajhavanā nānassa 3²⁷ jhavanā, apasatthabhāvajhavanā, kodhassa 4²⁸ causu vi tesu samayaḥhayanam bhāve²⁹ samotarati | idānim etesim caunha³⁰ vi niruttana vihinā vakkhānam bhannati |
• *tattha niruttagādhāo—*

ajjhānam dīḍḍam tam avvocchittīnao alogo vva |

āyo nānādīnam, jhavanā pāvāna khavana tti ||

[*Vīsesāvaśyaka Gā° 961*]

(*Sūtrakṛtāṅgacūṛṇi* to be published by Prakrit Text Society, pp. 18-19 and also the same text published by Rishabhadevaḥ Kesari-maḥ, Ratlam, p. 26)

jhavanā vi nāmādiyā cauvviḥhā | davvajhavanam—pallatthiyā³¹

27 '3' means nānassa dāmsanassa carittassa

28 '4' means kodhassa mānassa māyāe lobhassa

29 By 'bhāve' is here meant the destruction of inauspicious qualities

30 The term 'caunha' indicates 1 ajjhayana, 2 ajjhāna, 3 āya and 4 jhavanā

31 palhatthiyā apatthā tatto uppiṭṭaṇā apatthayarī |

nippīlanā apatthā tinnī apatthāim puttīe ||

Uttarādhyaṇaniryukti, gāthā 10

*apattthā° gāhā | bhāvajjhavanam duvīham—pasattthabhāvajjhavanam
appasattthabhāvajjhavanam ca | appasattthabhāvajjhavanāe imā gāhā—
atthaviham^{c32} gāhā | pasattthabhāvajjhavanā nānādīnam |*

(Śrīmantī uttarādhyayanāni—published by Rishabhdevajī Kesarimaljī, Ratlam—pp 7-8).

Śrī. Śāntisūri, the commentator on the *Uttarādhyayana*, writes —‘ *bhāvaksapanām āha atthaviha° gāhā* ’ Thus he has not made two divisions of *bhāvaksapanā*, viz *praśasta* (auspicious) and *apraśasta* (inauspicious) He has simply followed the *Niryukti* Even in the *Viśesāvaśyākabhāṣya* we do not come across these two divisions of *Bhāvaksapanā* This means that according to the *Uttarādhyayanāniryukti* and the *Viśesāvaśyākabhāṣya* destruction of karmas itself is considered to be *bhāvaksapanā* If we were to take into account the sense ‘destruction of karmas itself is *bhāvaksapanā*’ available in the *Uttarādhyayanāniryukti* and the *Viśesāvaśyākabhāṣya* then we can prove beyond doubt that the reading available in the mss of the *Anuyogadvārasūtra* is original and true Yet the quotations from the *Sūtrakṛtāṅgacūṛṇi* and the *Uttarādhyayanacūṛṇi* could be made meaningful and consistent as follows . ‘Destruction of the auspicious qualities is of three types, viz *jñānaksapanā*, *darśanaksapanā* and *cāntraksapanā* And destruction of inauspicious qualities is of four types, viz *krodhaksapanā*, *mānaksapanā*, *māyāksapanā* and *lobhaksapanā*.’ Thus ‘destruction of inauspicious qualities’ and ‘destruction of auspicious qualities’ mentioned in the two *Cūṛṇis* correspond respectively to ‘auspicious destruction’ and ‘inauspicious destruction’ mentioned in the *Anuyogadvārasūtra* This means that the authors of the *Sūtrakṛtāṅgasūtracūṛṇi* and the *Uttarādhyayanāsūtracūṛṇi* explain the terms *praśastabhāvaksapanā* and *apraśastabhāvaksapanā* as follows considering them to be the cases of *tatpuruṣa* compound *praśastānām bhāvānām ksapanā praśastabhāvaksapanā* and *apraśastānām bhāvānām ksapanā apraśastabhāvaksapanā*. On the other hand, the author of the *Anuyogadvārasūtracūṛṇi* explains them as follows, considering them to be cases of *karmadhāraya* compound *praśastā cāsau bhāvaksapanā ca praśastabhāvaksapanā*, *apraśastā cāsau bhāvaksapanā ca apraśastabhāvaksapanā* But the Jaina tradition invariably favours the interpretation based on the *karmadhāraya* rather than the one based on the *tatpuruṣa* Hence the reading which we have accepted should be regarded as original The reasons are as follows Firstly all the mss of the *Anuyogadvārasūtra* invariably contain this reading, though the author of the *Sūtra*—

32 *aṭṭhaviham kammarayam porānam jam khavē jogehim |
eyam bhāvajjhavanam neyavvam ānupuvvīe ||*

ṭī tūngacūṇi and others explain it differently Secondly, the author of the *Anuyogadvāracūṇi* follows this reading Thirdly, according to the *Uttarādhyāyanasūtraniryukti* and the *Viśeṣāvaśyakamahābhāṣya*, *bhāvaksapanā* is nothing but destruction of karmas Lastly, *Sāgarānandasūri* too has accepted this reading in his *Āgamaratnamañjūsā* We feel that someone changed this reading after having simply a glance at those quoted passages from the *Sūtrakī tūngacūṇi* and the *Uttarādhyāyanasūtracūṇi*

4 We have discussed above those readings of the *Anuyogadvārasūtra* which are explained solely in the *Vṛtti* of *Maladhārī* Now let us take those readings which are explained in both the *Vṛttis*—*Maladhārīyā* and *Hārībhadrīyā*

On p 180 (sū 472) of this edition there occurs a reading—*‘suhumasamparāyacarittagunappamāṇe dūvihe pannatte | tam jahā—samkīlissamānāyā ca viṣuḥhamānāyā ca | ahakkhāyacarittagunappamāṇe dūvihe pannatte | tam jahā—paḍivāi ya apadivāi ya—chhau—matthe ya kevali ya |’* This reading is available in ६° ms only No other ms utilised by us contains it We have deemed it proper to amend it slightly before accepting it in the text proper

All the mss utilised by us and also all those we have seen so far contain the following reading instead of the one quoted above It is *suhumasamparāyacarittagunappamāṇe dūvihe pannatte | tam jahā—paḍivāi³³ ya apadivāi ya | ahakkhāyacarittagunappamāṇe dūvihe pannatte | tam jahā—chaumatthe³⁴ ya kevali³⁵ ya |* Printed editions of the text of the *Anuyogadvārasūtra* published by Ray Dhanapati-simhī, Sheth Shri Devachand Lalbhai, Lālā Sukhadev Sahaya (edited by Amolakrishṇī) and Śrī Jinadattasūri Pustakoddhāra Fund contain this reading instead of that

Only that reading which is available in ६ ms and accepted by us is consistent with the explanation contained in the *Vṛttis* of Āc ³⁶Harī-

33 Some mss contain the reading ‘paḍivāie ya apadivāie ya’

34 Some mss give the reading ‘chaumatthe’

35 In some mss the reading ‘kevalī’ is available

36 *tathā sūkṣmasamparāyam, samparyeti samsāram ebhū itī samparāyāh—krodhādayah, lobhāmsāvaseṣatayā sūkṣmah samparāyo yatreti sūkṣmasamparāyam, idam apī sanklisyamānakavisudhyamānakabhedāt dvīdhaiva, tatra srenim ārohatō viśudhyamānakam ucyate, tatah pracyavamānasya sanklisyamānakam itī | tathā athākhyātam athety avyayam yāthātathye, ān abhivīdhau, yāthātathyenābhivīdhnā ca khyātam, athākhyātam akaśāyatīd anaticāram ity aīthah | idam ca dvedhā pratipātī apratipātī ca, upasāmaka-kṣapakabhedāt, chadmasīhakevalīsvāmī-bhedāt vā |* *Anuyogadvāra Hārībhadrīyā Vṛtti*, (published by Rishabha-devaḥ Kesharīmālī) pp 104-105 The portion printed here in bold type has been dropped in the printed text of the *Vṛtti* by Āc Harībhadrā, while it is found in the old mss

In the edition of the text of the *Anuyogadīśasūtra*, published in 1980 V S by Śrī Āgamodaya Samiti, the reading accepted by us is put in round brackets ( ) to make the text consistent with the explanation found in the *Vittis*. Putting the reading in brackets suggests that it was not available to the editor in the mss he had used. Or, it suggests that the reading was found in the ms other than the one used as a model. The edition published by Śrī Kesharibai Jaina Jñāna Mandir in 1995 V. S follows in this matter the Āgamodaya Samiti edition. But it is noteworthy that this reading has not found place in the *Āgamaratnamāñjūsā*.

A ms of the *Anuṣṣaṅga-sūtra* (with the *Bālābodha*), belonging to the 20th Cent V S and preserved in the L D Vidyamandir, contains the reading identical with the one found in other mss. But the *Bālābodha* classifies the *sūksmasamparāyacāritraguṇapramāṇa* in two different ways; first it classifies it into *samkṛīya-māṇa* and *viśudhyamāṇa* and then into *pratīpātī* and *apratīpātī*. Again it classifies, in two different ways, the *yathākyātacāritraguṇapramāṇa*, first it classifies it into *pratīpātī* and *apratīpātī* and then into *chādmastha* and *kevalī*. If on the basis of some such explanation available in the *Bālābodha* Munī Śrī Kanhaiyalālī (Kamala) and Munī Śrī Puṣṭabāhīkṣuṣī have expanded the concerned sūtra text of the *Anuṣṣaṅga-sūtra* in their 'Mūlasūttāni' and 'Sūttāgame' (Pt II), then their accepted reading could not be regarded as faithful and

37 samparatī-paryatātī samsāram aneneti samparāy ah—krodhādikaṣāyah, lobhāmsamātīāvaseṣataṣā sūkṣmah samparāyo yatra tat sūkṣmasam-parāyam । idam apī sankliṣyamāna-viśudhy amānabhedād dvīdhā । tatra śrenim ālohato viśudhyamānakam ucyate, tataḥ pracyavamānasya sankliṣyamānakam itī । ‘ahakkhāya’ itī athasabdo’tra yāthātathyē, ān abhivīdhau, ā-samantād yāthātathyena khyātam athākhyātam, kaṣāyo-dayābhāvato niratīcāratvāt pāramāi thikai ūpena khyātam athākhyātam ity arthah । etad apī prātipātyapratipātībhedād dvēdhā, tatī opesānta-mohasya prātipātī, kṣīnamohasya tv apīratipātī, athavā kevalīnas chad-masthasya copesāntamohakṣīnamohasya ca tad bhavati, atah svāmībhe-dād dvāvīdhyam itī । Anuyogadvārasūtra Maladhārjyā VI itī p 222

38 uvasāmagaseḍḍhī uvasamento suhumasampai āgo visujjhamāro bhavati,
so ceva parivaḍamto samkhiḷṣsamāno bhavati | khavagaseḍḍhīe samkhiḷ-
ṣsamāno natthi | mohakkhayakāle anuppanakevalo jāva tāva chau-
mattho, khīnadamsananānāvai anakāle jāva bhavattho tāva ahakkhāy a-
carittakevali | sesam kamṭham | Anuyogadvāracūṛṇi p 76 (Published
by Rishabhadevaji Kesharimalji) The concerned printed text of the
Cūṛṇi contains the reading 'uppanakevalo' in place of 'anuppa-
nnakevalo' which occurs in the above quotation. We have given here
the reading 'anuppanakevalo' on the basis of the old mss. of the Cūṛṇi.

correct³⁹ We are confident that the reading given in the 'Mūlasuttāni' and the 'Suttāgame' could be found in no ms except the modern one based on the printed text itself

We have discussed those readings noted in the foot-notes wherein the ॐ sign given to the edition of the *Anuyogadvārasūtra* published by Sheth Devachand Lalbhai is mentioned There are also readings noted by us in the foot-notes wherein ॐ sign is not mentioned though they are available in the edition signified by ॐ sign Some of the readings of this second group are discussed in the following five paragraphs

1 There are readings accepted by us, that tally with the *Vṛtti* (of Maladhārī) only⁴⁰ The other readings found in other mss are noted down by us as variants in the foot-notes—n 10 p 65, n 3 p 66, n 7 and 11 p 66, n 1-16-17 and 23 p 68, n 4 p 70, n 14 p 133, n 3 p 137 (readings available in ॐ and ॐ° mss only) The variants given in the foot-notes marked here with underlines have been noted as variants by Maladhārī too Āc Haribhadra's *Vṛtti* follows the readings noted in the foot-notes—n 6 p 116, n 2 and n 9 p 117, n 3 p 118 But Maladhārī's *Vṛtti* recognizes them as variants only And the edition published by Sheth Devachand Lalbhai includes them in the body of the text proper

2 There are readings accepted by us, that tally with both the *Vṛttis*—Maladhārī's and Haribhadrasūri's⁴¹ The other readings found in other mss are noted by us in foot-notes—n 1 p 67, n 1 p 132, n 3⁴² p 162 The D L Edition accepts the readings noted by us in foot-notes

3 There are readings accepted by us that tally with the *Cūṛṇi*, Haribhadra's *Vṛtti* and Maladhārī's *Vṛtti* All other readings found in different mss are noted by us in foot-notes—n 8 p 62, n 23 p 63, n 9 p 110⁴³, n 10 p 170, n 2 p 177 Out of these readings the

39 The reading accepted in the Mūlasuttāni and the Suttāgame is as follows—suhumasamparāyacarittagunappamāne duvihe pannatte | tam jahā—samkilissamānae ya 1 visujjhamānae ya 2 | ahavā suhumasamparāyacarittagunappamāne duvihe pannatte | tam jahā—paḍivāi ya | apaḍivāi ya 2 | ahakkhāyacarittagunappamāne duvihe pannatte | tam jahā—paḍivāi ya 1 apaḍivāi ya 2 | ahavā ahakkhāyacarittagunappamāne duvihe pannatte | tam jahā—chaumatthie ya | kevalie ya 2 |

40 The Cūṛṇi and Haribhadra's *Vṛtti* being short commentaries do not explain these concerned portions of the text of the *Anuyogadvārasūtra*

41 The Cūṛṇi being of the nature of short commentary does not contain the explanation of these portions

42 The reading noted down in this foot-note is found in ॐ ms only

43 The reading accepted by Āc Haribhadra in his *Vṛtti* is different from the one accepted by Maladhārī in his *Vṛtti*

one noted in foot-note 8 on p 62 is mentioned as a variant in the *Vṛtti* by Maladhārijī. Though the *Vṛtti* (Maladhārijī's) published by Devachand Lalbhai follows the reading noted in the foot-note 10 on p 170, the old mss of the *Vṛtti* scrutinized by us contain the explanation based on the reading accepted by us. The readings noted by us in foot-notes are accepted in the body of the text proper published by Devachand Lalbhai.

4 The D L edition drops, at four places, the following sūtra-portions (1) *gabbhavakkamtiyamanussānam jāva goyamā¹ jaha^o amgu^o asam^o, ukkosenam tinnī gā⁴⁴ uyāim* (Sūtra 352 [3], p 144) (2) *jorsiyānam bhamte¹ kevaṛiyā orāḷiyasarā^o pam^o ? go^o¹ jahā nerariyānam tahā bhāṇiyavvā⁴⁵* (Sūtra 425 [1], p 172) (3) *se kim tam davvasamoyāre[?] 2 dūvihe pannatte | tam^o āgamato ya⁴⁶ noāgamato ya* (Sūtra 529, p 193). (4) *loe āyasamoyārena āyabhāve samoyarati, tadubhayasamoyārenam aloe samoyarati āyabhāve ya⁴⁷ |* (p 194 line 6)

5 The reading *amgabāhirassa* (*Anuyogadvārasūtra* su 3 and 4) is recognized as original by Maladhārijī and Āc Haribhadra. At this place the *Ā^o ms* only gives us the reading *anamgapavittassa* instead of *amgabāhirassa*. And the author of the *Cūṛṇi* accepts the reading *anamgapavittassa*. The *Vṛtti* follows the reading *ekkekke dūvihe* (sū 79). And all the mss utilized by us give this reading. Hence we have not noted the reading "*ekkekke dūvihe pannatte | tam jahā*" printed in the D L edition. The *Cūṛṇi* and the *Vṛtti* of Āc Haribhadra contain no explanation whatsoever of this portion of the text. Again, we would like to remind the reader that our

44 This reading is available in the edition prepared by Muni Śrī Amolakarṣijī and also in the editions published by Shri Jinadattasūri Pustakoddhāra Fund. The remaining eight mss do not contain this reading.

45 This reading is available in the edition published by Ray Dhanapati-simhaḥijī. The edition prepared by Muni Shri Amolakarṣijī does not contain the two sentences—one of the present sūtra, embodying an answer and the other of the succeeding sūtra 425 [2], embodying a question—that is, it contains only the sentence of the present sūtra, embodying a question. The remaining eight mss do not contain this reading.

46 This reading is found translated in the summary translation of the text published by Ātmānandasabhā, Bhavanagar.

47 In the edition published by Āgamodaya Samiti in 1980 V S this reading is noted down in a foot-note. And the three editions—one published by Śrī Kesharbhāi Jaina Jñāna Mandir, the other prepared by Muni Śrī Kanhaiyālajī and the third one contained in the 'Suttāgame'—note down this reading in a foot-note, following the Āgamodaya Samiti edition. The Āgamaratnamañjūṣā includes this reading in the body of the text proper but puts it in round brackets ( ) In the remaining five editions this reading is not available.

version of the text of the *Anuyogadvārasūtra* is in accordance with the explanation contained in the *Vṛtti* of Maladhārījī

Classification about some of the Readings accepted by us

Sometimes we have accepted the readings accepted by the author of the *Cūṛṇi*⁴⁸, sometimes those accepted by Āc Haribhadra in his *Vṛtti*⁴⁹, sometimes those accepted by Āc Malayagiri in his *Vṛtti*⁵⁰, sometimes those accepted by Āc Maladhārījī⁵¹, sometimes those accepted by both the author of the *Cūṛṇi* and Āc Malayagiri⁵², sometimes those accepted by both the author of the *Cūṛṇi* and Āc Haribhadra⁵³ and sometimes those accepted by both Āc Haribhadra and Maladhārījī⁵⁴. This is so because we have accepted readings, giving thought to their propriety

At one place we have accepted the reading which is available in all the mss but is not found in the three commentaries, viz the *Cūṛṇi*, the *Vṛtti* by Haribhadra and the *Vṛtti* by Malayagiri. The reading accepted in those three commentaries is noted down by us in the foot-note⁵⁵

-
- 48 See the original reading of the Nandīsūtra, on which we have written a foot-note no 13 on p 16. This reading is available in the mss belonging to different groups. At one place we have accepted the reading accepted in the *Cūṛṇi*, even though it is found in none of the mss. This is the original reading on which we have written a foot-note, no 9 on p 4.
- 49 See the original reading of the *Anuyogadvārasūtra*, on which we have written a foot-note, no 11 on p 180. The explanation contained in the *Cūṛṇi* being brief it is not possible for us to know as to which reading is accepted by the author of the *Cūṛṇi*.
- 50 See the foot-note no 6 on p 20 and the foot-note no 2 on p 21, and also the original reading of the Nandīsūtra on which these two foot-notes are. Note that the reading accepted by us is available in none of the mss.
- 51 See the foot-notes 18th, 20th and 25th on p 119 and foot-note no 1 on p 181 and also the original readings of the *Anuyogadvārasūtra*, on which these foot-notes are. The readings occurring at these places are not found in the *Cūṛṇi*, or in the *Vṛtti* by Haribhadra or in any manuscript. Moreover, the reading put in between the two signs १-५ (*Anuyogadvārasūtra* Sūtra 37) is available in १ ms only.
- 52 See the foot-note no 5 on p 40 and also the original reading of the Nandīsūtra on which this foot-note is. The reading which is available in all the mss and is accepted by Haribhadra in his *Vṛtti* is noted down by us in a foot-note.
- 53 See the original readings of the Nandīsūtra, on which we have written the foot-notes nos 9 and 11 on pages 16 and 19 respectively.
- 54 See the original readings of the *Anuyogadvārasūtra*, on which we have written the foot-notes nos 1 and 4 on pages 164 and 180 respectively.
- 55 See the foot-note no 1 on p 19 and also the original reading of the Nandīsūtra.

Those abridged readings (wherein occurs the word 'jāva' suggesting abridgement) that are uniformly available in all the mss utilized by us are included by us in the body of the text proper as they are found in the mss. But we have accepted the unabridged complete reading⁵⁶ when even a single ms. is found to contain the complete reading without the employment of the word 'jāva'. Yet sometimes we have accepted the abridged readings containing the usage of 'jāva', following the explanations found in the commentaries.

We have accepted the readings recognized by the commentators as original and included by Sāgarānandajī in the body of the text proper, even though they are not available in the mss utilized by us⁵⁷

The *Cūṛṇi* being a brief commentary it is not possible always to determine as to which reading is acceptable to its author. In all such cases we have accepted those readings which are uniformly available in all the mss. We have no reason to believe that these readings were not before the author of the *Cūṛṇi*. Having included them in the body of the text proper we noted in foot-notes those recognized as original by Āc Haribhadra and Maladhārījī⁵⁸

We have accepted at one place the reading which none of the three commentaries—the *Cūṛṇi* and the two *Vṛttis*—explains but is found in all the mss utilized by us⁵⁹. And when the *Cūṛṇi* and the two *Vṛttis* skip over a particular portion of the text, considering it to be easy, we have accepted the reading available in old mss even if it contains a word more⁶⁰

When no ms gives the reading accepted by Maladhārījī, we have given it in angular brackets [ ] in the body of the text proper⁶¹. Similarly, when no ms gives the reading available in all the three commentaries—the *Cūṛṇi*, the *Vṛtti* by Āc Haribhadra and the *Vṛtti* by Maladhārījī—then too we have put the reading in angular brackets in the body of the text proper⁶²

In all the mss utilized by us *Sū* 201 and *Sū* 202 are in a reverse order. But we have corrected this mistake, following the order in which these two *sūtras* are explained in the commentaries.

56 See the foot-note no 12 on p 183 and also the *sūtras* 478-486 of the *Anuyogadvārasūtra*, on which it is

57 See the original readings of the *Anuyogadvārasūtra*, on which the following four foot-notes are n 3 p 86, n 7 p 112, n 13 p 136 and n. 1 p 186

58 See the foot-notes no 5, 3 and 11 on pages 74, 174 and 191 respectively and also the original readings of the *Anuyogadvāra* on which they are

59 See the reading put in between the two signs † † (*sūtra* 108 [1])

60 See the reading put in between the two signs † † (*sūtra* 495)

61 See the *sūtras* 88-91 and 474 of the *Anuyogadvārasūtra* *sūtra*.

62 See the *sūtra* 568 of the *Anuyogadvāra*

While selecting a particular reading we considered all the possible reasons for and against it. Moreover, our prolonged experience in the field of critically editing the Jaina Āgamic texts facilitated our task of selecting proper readings for the critical edition of the *Nandisūtra* and the *Anuyogadvāyasūtra*. In spite of all this there might have remained some defects regarding readings. So, we invite suggestions from the learned scholars and monks and thus request them to extend their co-operation in this common task of preparing a faithful and correct version of the Jaina Āgamas.

NANDISŪTRAVIŚEṢA

The *Nandisūtra* deals with the topic of five *jñānas*. The same topic is extensively dealt with in the *Āvaśyakaniryuktīpīthikā gāthā*^o 1-79, in the *Viśeṣāvaśyakamahābhāṣya* of Śīl Jinabhadraṇī *gāthā* 79-832 and in the commentarial literature like *Cūrṇi-Tikā*. The *Kalpabhāsyapīthikā* (*gāthā* 24-148) too describes the five *jñānas*. Again, the *Jitakalpabhāṣya* explains as to what *pratyaksa* is and as to what *paroksa* is. And it describes the nature of three *jñānas avadhī* etc. Generally the Jaina Āgamas like the *Sthānāṅga*, the *Samavāyāṅga*, the *Bhagavatīsūtra*, the *Prajñāpanopāṅga*, the *Jivābhūga* explain here and there the five *jñānas* in a variety of ways. But in the *Āvaśyakaniryukti*, the *Viśeṣāvaśyakamahābhāṣya*, the *Kalpalaghūbhāṣya* and the *Jitakalpabhāṣya* the exposition of the five *jñānas* is extensive, detailed and systematic.

It is noteworthy that no extant ms. contains some of the readings that were available to the author of the *Nandisūtracūrṇi*.

Sūtra 5 *gāthā* 22 embodies the adoration to *Viraśāsana* (= Religion propounded by Lord Mahāvīra). The author of the *Cūrṇi* does not accept it. But Āc. Haribhadra and Āc. Malayagiri explain it in their *Laghuvṛtti* and *Vṛtti* respectively. This means that this *gāthā* was available to them. Moreover, all the extant mss. of the *Nandisūtra* contain this *gāthā*.

Sthavirāvalī (*sūtra* 6)—The *Āvaśyakaniryukti*, written in 15th Cent V S., contains 43 *gāthās* of the *Nandisūtrasthavirāvalī* and 7 interpolated *gāthās*. Thus in all they contain 50 *gāthās*. These 50 *gāthās* are not found in old palm-leaf and paper mss. And the *Āvaśyakacūrṇi* and the commentaries (*tīkas* and *avacūris*) have not accepted them. Only the *Dīpikāvyākhyā* of the *Āvaśyakasūtra*, composed by Āc. Māṇikyasekharasūri of Añcalagaccha, explains all these 50 *gāthās*.

The 40th *gāthā* of *Sthavirāvali* (Sū. 6) is as follows

sumunyaniccānīccam sumunīyasuttatthadhārayam nīccam |
vamde ham lohīccam sabbhāvubbhāvanātīccam || 40 ||

In all the mss of the *Nandīsūtra* this *gāthā* is found in this form only. And the *Cūrṇi* and the *Tikās* explain this *gāthā*, following this version. But *Māṇikyāśekharaśūri* accepts this *gāthā* in the form mentioned below

sumunyaniccānīccam sumunīyasuttatthadhārayam vande |
sabbhāvubbhāvanayā tattham lohīccanāmānam ||

As already stated, in the *Jaina Agamas* the varied data regarding the five *jñānas* are found—in some they are detailed and systematically arranged while in others they are scanty and scattered. To acquaint the scholars with all such places we are giving below a list of *Āgamic* sources where we find the material about the five *jñānas*

Sūtra 8—

The *sūtra* beginning with '*nānam pañcaviham pannattam*' is found verbatim in the *Anuyogadvārasūtra* (sū. 1)

The meaning of this *sūtra* is identical with that of the *sūtra* 463 (*Sthāna* 5 U. 3)⁶³ of the *Sthānāngasūtra*. Again, the *Sthānāngasūtra* mentions three types of *ajñāna* (*Sthā.* 3 U. 3 Sū. 187, p 153). Moreover, it describes, in brief, the nature of the five *jñānas* (*Sthā.* 2 U. 1 Sū. 71 p 49)

Sūtra 12—

Those who have attained three *noṃdriyapratyaksajñānas*, viz *avadhi*, *manaḥparyāya* and *kevalajñāna* are called *Jina*, *Kevalī* and *Arhat* (*Sthānānga.* *Sthā.* 3 U. 4 Sū. 220 p 174, *Sthā.* 10 U. 3 Sū. 754, p 505)

Sūtra 13—

Prajñāpanāsūtra pada 33 sū. 1982, p 415, *Samavāyāngasūtra* Sū. 153 and the commentary (*tikā*) thereon, p 145-146

Sūtra 15—

Sthānānga *Sthā.* 6 U. 3 Sū. 625 p 370. *Sthānānga* *Sthā.* 2 U. 2 Sū. 80. The *Sthānāngasūtra* describes the nature of the seven types of the *vibhangajñāna* (*Sthā.* 7 U. 3 Sū. 542 p 382-83)

⁶³ Readers are requested to refer to *Sampādakīya* (pp 40-53) where all the original texts are extensively quoted

Sūtra 47—

The *Sthānāngasūtra* mentions different types of *Buddh*:—*Mat* (Sthā° 4 U° 4 Sū° 364 p 281)

Sūtra 48–54

Sthānānga° *Sthā*° 6 U° 3 Sū° 510

Sūtra 51—

Sthānānga *Sthā*° 6 U° 3 Sū° 625, p 370 *Samavāyāngasūtra* Sama° 6, p 11

Sūtra 68–70—

In these three *sūtras* we have the explanation of *kālikopadeśa*, *hetūpadeśa* and *drstvādopadeśa* which are the *saṃjñīśrūta*. But the author of the *Āvaśyakacūṛṇi* explains them differently. The explanation given by the author of the *Nandisūtra* has found place in all the Jaina *śāstras* except the *Āvaśyakacūṛṇi*. The author of the *Nandisūtra* explains the term *saṃjñi* keeping in view what is called *matijñāna* (knowledge derived from the senses) while the author of the *Āvaśyakacūṛṇi* explains it keeping in view what is called *śrutajñāna* (verbal testimony) (*Āvaśyakacūṛṇi*, *pūrvabhāga*, p 30–32)

Sūtra 72 [1]

All the names of the *mithyāśrūta* enumerated in this *sūtra* of the *Nandisūtra* occur in the explanation of the *Laukikabhāvaśrūta*, contained in the 49th *sūtra* of the *Anuyogadvarasūtra* (p 68)

Sūtra 81–86

All the names of the *Angabāhyaśrūta* that we come across in these *sūtras* are also found in the *Pāksikasūtra* (*sūtrakīrtanavibhāga*)

Sūtra 83

The *Nandisūtra* and the *Pāksikasūtra* (*sūtrakīrtanavibhāga*) regard the *Sūrapannatti* as *utkālikaśrūta*, while the *Sthānāngasūtra* regards it as *kālikaśrūta* (Sthā° 3 U° 1 Sū° 152, p 126). Again, the *Nandisūtra* and the *Pāksikasūtra* include the *Jambuddivappannatti* in the category of *kālikaśrūta*, while no mention is made of its name in the *Sthānāngasūtra* in which there occurs a *sūtra* stating that four *Prajñaptisūtras* are *angabāhya* (Sthā° 4 U° 8 Sū° 277, p 205)

Sūtra 84

Samavāyāngasūtra Sama° 36 p 64, Sama° 36 p 45, Sū° 157 p 150 and 157, Sama° 44 p 68, Sama° 28 p 47, Sama° 37 p 65, Sama° 38 p 65, Sama° 40 p 66, Sama° 41 p 66, Sama° 42 p 67, Sama° 43 p 68, Sama° 44 p 68, Sama° 45 p 69

Sūtra 86-118

These *sūtras* describe the nature of the *Dvādaśāṅgī*. With minor changes they are found in the *Samavāyāṅgasūtra sūtra* 136-148 pp 106-132.

Sūtra 87

Samavāyāṅgasūtra Sama° 25 p 44, *Samā*° 9 p. 14, *Sama*° 18 pp 35-36, *Sama*° 85 p 92, *Sama*° 57 p 73, *sūtra* 136 p 107 and 109,

Sūtra 88

Sama° 23, *Sama*° 16 p 25, *Sama*° 43 p 68, *Sama*° 84 p 90, *Sama*° 81 p 88, *Sama*° 19 p 36

Sūtra 93

Sthānāṅgasūtra gives a list of ten *Daśāsūtras*. *Anga Āgamas* are included in this list. But therein they are not mentioned in due order. The title *Vivāgadasāo* should occur after the title *Panhāvāgaranadasāo*. But here the title *Kammavivāgadasāo*, the other name of the *Vivāgadasāo*, is given at the top of the list. Moreover, the title *Āyāradasāo* occurs in between the titles *Anuttarovavāyadasāo* and *Panhāvāgaranadasāo*. (*Sthāna*° 10 U° 3 Sū° 755, p 505-6)

Refer to [*Karma*] *vipākadaśā* (p 5), *Upāsakadaśā* (p 1), *Antakrddāśā* (p 1), *Anuttaropapātikadaśā* (p 1) and *Prasnavyākaranadaśā* (p 4 & p 99)

Sūtra 98

Sthānāṅga° *Sthā*° 4 U° 1 Sū° 262 p 199, *Sthā*° 10 U° 3 Sū° 742 p 491

Sūtra 108 [1]

Samavāyāṅga Sama° 88, p 93

Sūtra 108 [2]

Samavāyāṅga Sama° 22, p 40.

Sūtra 109 [1]

Samavāyāṅga Sama° 14, p 26

Sūtra 109 [2]

Sthānāṅga Sthā° 10 U° 3 Sū° 732, p 484, *Sthā*° 4 U° 4 Sū° 378, p 247 *Samavāyāṅgasūtra Sama*° 14, p 26, *Sama*° 71, p. 82, *Sama*° 18, p 35 *Sthānāṅgasūtra Sthā*° 10 U° 3 Sū° 732, p 484, *Sthā*° 2 U° 4 Sū° 109, p 99 *Samavāyāṅgasūtra Sama*° 25, p 44, *Sama*° 46, p 69

ACKNOWLEDGEMENTS

Primarily we are very much thankful to the members of the managing boards of the Jñānabhandāras from which we obtained the valuable mss already described, for, they were liberal enough and quite patient to allow to keep the mss with us for a long time till the publication of these two Āgamas

We are grateful to Munirāja Shri Jambuvijaya, a great scholar of Indian Philosophy, Jināgamavācanapravīna Munivarya Shri Jayaghoshavijaya, Pt Shri Bechaldas, Dr Krishna Kumar Dixit and others for their valuable suggestions at various places

Our sincere thanks are due to Shri Chandulal Vardhaman Shah, Shri Jayantilal Ratanchand Shah, etc who are the secretaries of Shri Mahavir Jain Vidyalaya and the members of the Āgama Publication Committee, for extending their co-operation for such a long period of time

Shri Ratilal Dipchand Desai (joint-secretary, Āgama Publication Dept, Shri Mahavir Jain Vidyalaya) is always anxious as well as worried about the successful completion of this scheme. He is always with us in person and greatly helps in accelerating the publication work. He has an eye for fine and neat printing. He deserves thanks and praise not only from us but from all those who have interest in the publication of the Āgamas

Shri Kantilal Dahyabhai Koli (Registrar, Shri Mahavir Jain Vidyalaya) has taken keen personal interest in the publication work. He has been very careful to see that all the work regarding the Press goes on smoothly and uninterrupted, e g to despatch the matter to the Press, to bring the proofs from the press and to send them to us at Ahmedabad etc. His hard labour deserves appreciation

We are grateful to Dr Nagin J Shah, Dy Director of L D Institute of Indology, who has been kind enough to prepare 'Introduction' and 'Editor's Note'—English translation of 'Prastāvanā' and 'Sampādakīya' written in Gujarati.

We cannot forget Shastri Shri Harishankar Ambaram Pandya and Pt Shri Nagindas Kevalshi Shah who have helped us by way of copying variants and reading proofs

In the last, Shri V P Bhagavat, the manager of the famous Mouj Printing Bureau, deserves our heart-felt thanks for providing us with the various facilities regarding the printing of this volume. We hope that he will be similarly helpful to us in future too

Muni Punyavijay
Dalsukh Malvania
Amratlal M. Bhojak

नन्दिसूत्र-लघुनन्दिसूत्रयोः सङ्केतसूचिः

अनु० — अनुयोगद्वारसूत्रम्।

उ० — उद्देशकः।

खं० — ख०संज्ञको नन्दिसूत्रादर्शः।

चू० — नन्दिसूत्रचूर्णिः।

चूप० — नन्दिसूत्रचूर्णिनिर्दिष्ट पाठान्तरम्।

जे० — जे०संज्ञको नन्दिसूत्रादर्शः।

डे० — डे०संज्ञको ”

पु० — पु०संज्ञको ”

म० — } — आचार्यश्रीमलयगिरिकृतनन्दिसूत्रवृत्तिः।

मपा० — आचार्यश्रीमलयगिरिकृतनन्दिसूत्रवृत्तिनिर्दिष्ट पाठान्तरम्।

मु० — मु०संज्ञको मुद्रितनन्दिसूत्रादर्शः (आगमोदयसमितिप्रकाशितस्य श्रीमलयगिरिवृत्तिसहित-
नन्दिसूत्रस्य मूलपाठः)।

मो० — मो०संज्ञको नन्दिसूत्रादर्शः।

ल० — ल०संज्ञको ”

लसं० — ल०संज्ञकनन्दिसूत्रादर्शगतः सशोधितः पाठः।

विआनन्द्युद्धरणे — मलधारिश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचितविशेषावश्यकमहाभाष्यवृत्तिगतनन्दिसूत्र-
पाठावतरणे।

विआमलवृत्तौ — मलधारिश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचितविशेषावश्यकमहाभाष्यवृत्तौ।

श० — शतकम्।

शु० — शु०संज्ञको नन्दिसूत्रादर्शः।

शुसं० — शु०संज्ञकनन्दिसूत्रादर्शगतः सशोधितः पाठः।

सम० — समवायाङ्गसूत्रम्।

सं० — सं०संज्ञको नन्दिसूत्रादर्शः।

ह०
हा०
हारि०
हारिवृत्ति
हरि० वृत्ति } — आचार्यश्रीहरिभद्रसूरिविरचितनन्दिसूत्रवृत्तिः।

हपा०
हाटीपा० } — आचार्यश्रीहरिभद्रसूरिकृतनन्दिसूत्रटीकानिर्दिष्ट पाठान्तरम्।

अनुयोगद्वारसूत्रसङ्केतसूचिः

खं० — खं०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

चू० — अनुयोगद्वारसूत्रचूर्णिः ।

चूप्रत्य० — अनुयोगद्वारचूर्णेर्हस्तलिखितादर्शादवतारितः प्रत्यन्तरपाठः ।

जे० — जे०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

डे० — डे०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

ने० — ने०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

प्रज्ञा० — प्रज्ञापनासूत्रम् ।

मल० वृत्ति — मलधारिश्रीहेमचन्द्रसूरिकृताऽनुयोगद्वारसूत्रवृत्तिः ।

मु० } — मुद्रितादर्शपाठः (श्रीदेवचन्द्रलालभाईजैनपुस्तकोद्धारफंडप्रकाशितस्य मलधारिश्री-
मुद्रिते) हेमचन्द्रसूरिकृतवृत्तिसहितानुयोगद्वारसूत्रस्य मूलपाठः)

मुपा० — उपरिनिर्दिष्टमुद्रितादर्शगत पाठान्तरम् ।

राज० वृत्तौ — राजप्रश्नीयोपाङ्गसूत्रवृत्तौ ।

वा० — वा०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

वी० — वी०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

शु० — शु०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

सं० — सं०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

संघ० — संघ०संज्ञकोऽनुयोगद्वारसूत्रादर्शः ।

स्था० — स्थानाङ्गसूत्रम् ।

हा०

हारि०

हारि० वृत्ति

हावृ०

} आचार्यश्रीहरिभद्रसूरिविरचिताऽनुयोगद्वारसूत्रवृत्तिः ।

हे० — मलधारिश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचिताऽनुयोगद्वारसूत्रवृत्तिः ।

हेवा० — उपरिनिर्दिष्टवृत्तिगतः वाचनान्तरपाठः ।

नन्दिसूत्रस्य विषयानुक्रमः

सूत्राङ्कः	विषय	पृष्ठाङ्कः
१	गा १-३ मङ्गलसूत्रम् गा. १ सामान्यतो जिनस्तुतिः, गा. २-३ श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य स्तुति.	३
२	गा. ४-१७ श्रीसङ्घस्तुतिसूत्रम् रथ-चक्र-नगर-पद्म-चन्द्र-सूर्य-समुद्र-मन्दरगिरीणां रूपकैः श्रीसङ्घस्तुति.	३-५
३	गा. १८-१९ तीर्थकरावलिकासूत्रम् तीर्थकराणां चतुर्विंशते. स्तुति.	५
४	गा. २०-२१ गणधरावलिकासूत्रम् एकादशानां श्रमणभगवन्महावीरगणधराणां स्तुति	५
५	गा. २२ जितप्रवचनस्तुतिसूत्रम् श्रमणभगवन्महावीरशासनस्य स्तुति.	५
६	गा. २३-४३ स्थविरावलिकासूत्रम् श्रमणभगवन्महावीरगणधरश्रीसुधर्मस्वाभ्याख्यानानां नन्दिसूत्रकारश्रीदेव- वाचकगुरुश्रीदूष्यगणपत्यन्तानामष्टाविंशते श्रुतस्थविराणां स्तुति	६-८
७	गा. ४४ पर्षत्सूत्रम् श्रुतज्ञानाधिकार्येनधिकारिशिष्यपरीक्षणोपयोगीनि शैल-धन-कुट-चालनी- परिपूणक-हसादीनामुदाहरणानि, ज्ञपर्षद्-अज्ञपर्षद्-दुर्विदग्धपर्षदां निरु- पण च	९
८-९	ज्ञानविधानसूत्रे ज्ञानपञ्चकनामानि, प्रत्यक्ष-परोक्षरूपेण तद्विभाजन च	९
१०-१२	प्रत्यक्षज्ञानविधानसूत्राणि सू. १० प्रत्यक्षज्ञानस्य इन्द्रियप्रत्यक्ष नोऽइन्द्रियप्रत्यक्षं चेति भेदद्वय- निरूपणम् सू. ११-१२ इन्द्रियप्रत्यक्षस्य पञ्च भेदा, नोऽइन्द्रियप्रत्यक्षस्य भेदत्रिक च	९-१० ० १०
१३-२९	अवधिज्ञानसूत्राणि सू. १३. अवधिज्ञानस्य भवप्रत्ययिक क्षायोपशमिक चेति भेदद्वयम्, तत्तद्देदस्वामिनिरूपणं च	१०-१४

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
सू. १४.	क्षायोपशमिकावधिज्ञानस्वरूपम्	१०
सू. १५.	अवधिज्ञानस्य आनुगामिकानुगामिकादिभेदषट्कनिरूपणम्	१०
सू. १६-२२.	१ आनुगामिकावधिज्ञानस्य अन्तगतादिभेदयोः पुरतोऽन्तगतादिप्रभेदानां च स्वरूपम्, अन्तगत-मध्यगतावधिज्ञानयोः प्रतिविशेषः-स्वरूपभेदनिरूपणं च	१०-११
सू. २३.	२ अनानुगामिकमवधिज्ञानम्	११-१२
सू. २४.	३ वर्धमानकमवधिज्ञानम्, गा. ४५-४६ जघन्यत उत्कृष्टतश्च तदवधिक्षेत्रम्। गा. ४७-५० द्रव्य-क्षेत्रकाल-भावानाश्रित्य अवधिज्ञानविषयभूतद्रव्यादिवृद्धिस्वरूपम्। गा. ५१-५२ द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानां पारस्परिकवृद्धेः स्वरूपम्	१२
सू. २५.	४ हीयमानकमवधिज्ञानम्	१३
सू. २६.	५ प्रतिपात्यवधिज्ञानम्	१३
सू. २७.	६ अप्रतिपात्यवधिज्ञानम्	१३
सू. २८.	द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावतोऽवधिज्ञानस्वरूपम्	१३-१४
सू. २९.	अवधिज्ञानस्याभ्यन्तरावधि-बाह्यावधीति भेदद्वयम्, अवधिज्ञानस्योपसंहारश्च	१४
३०-३३	मनःपर्यवज्ञानसूत्राणि	१४-१७
सू. ३०.	मनःपर्यवज्ञानस्याधिकारिणः	१४-१६
सू. ३१-३२.	मनःपर्यवज्ञानस्य ऋजुमति-विपुलमतीति भेदद्वयनिरूपणम्। द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानाश्रित्य मनःपर्यवज्ञानस्य स्वरूपम्।	१६-१७
सू. ३३.	गा. ५५ मनःपर्यवज्ञानस्योपसंहारः	१७
३४-४२	केवलज्ञानसूत्राणि	१७-१८
सू. ३४.	केवलज्ञानस्य भवस्थकेवलज्ञानं सिद्धकेवलज्ञानमिति भेदद्वयनिरूपणम्	१७
सू. ३५-३७.	भवस्थकेवलज्ञानस्य भेद-प्रभेदसहित स्वरूपनिरूपणम्	१७-१८
सू. ३८-४०.	सिद्धकेवलज्ञानस्य भेद-प्रभेदसहित स्वरूपनिरूपणम्	१८
सू. ४१.	द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानाश्रित्य केवलज्ञानस्य स्वरूपम्	१८
सू. ४२.	गा. ५६-५७ केवलज्ञानस्य स्वरूपमुपसंहारश्च	१८
४३-४५	परोक्षज्ञानविधानसूत्राणि	१९
सू. ४३.	परोक्षज्ञानस्य आभिनिबोधिकज्ञानं श्रुतज्ञानं चेति भेदौ	
सू. ४४.	आभिनिबोधिकज्ञान-श्रुतज्ञानयोः सदैव सहभाविता	
सू. ४५.	मतिज्ञान-मत्यज्ञानयोः श्रुतज्ञान-श्रुताज्ञानयोः अथवा सम्यग्मतिज्ञान-मिथ्यामतिज्ञानयोरेवं सम्यक्श्रुतज्ञान-मिथ्याश्रुतज्ञानयोर्विवेकः	

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
४६-६०.	आभिनिबोधिकज्ञानसूत्राणि	२०-२७
सू. ४६.	आभिनिबोधिकज्ञानस्य श्रुतनिश्चितमश्रुतनिश्चित चेति भेदद्वयम्	२०
सू. ४७.	अश्रुतनिश्चिताभिनिबोधिकज्ञानस्य भेदस्वरूप-दृष्टान्ता - गा. ५८ औत्पत्तिकीबुद्ध्यादयश्चत्वारो भेदाः, गा. ५९-६२ औत्पत्तिक्या बुद्धे स्वरूपं दृष्टान्ताश्च, गा. ६३-६५ वैनयिक्या बुद्धे. स्वरूपं दृष्टान्ताश्च, गा. ६६-६७ कर्मजाया बुद्धे स्वरूपं दृष्टान्ताश्च, गा. ६८-७१ पारिणामिक्या बुद्धे स्वरूपं दृष्टान्ताश्च	२०-२२
सू. ४८.	श्रुतनिश्चितमति(आभिनिबोधिक)ज्ञानस्यावग्रहादयश्चत्वारो भेदाः	२२
सू. ४९.	१ अवग्रहस्य अर्थावग्रहो व्यञ्जनावग्रहश्चेति भेदौ	२२
सू. ५०.	व्यञ्जनावग्रहस्य भेदा स्वरूपं च	२२
सू. ५१	अर्थावग्रहस्य भेदा स्वरूपमेकार्थिकशब्दाश्च	२२
सू. ५२	२ ईहाया भेदा. स्वरूपमेकार्थिकशब्दाश्च	२२
सू. ५३	३ अपायस्य भेदा. स्वरूपमेकार्थिकशब्दाश्च	२२-२३
सू. ५४	४ धारणाया भेदा. स्वरूपमेकार्थिकशब्दाश्च	२३
सू. ५५	अवग्रहेहापाय-धारणानां कालप्रमाणम्	२३
सू. ५६	अवग्रहाद्यष्टाविंगतिभेदभिन्नस्याभिनिबोधिकज्ञानस्य स्वरूपावगमार्थं प्रतिबोधकदृष्टान्त-मल्लकदृष्टान्तयोरुल्लेख	२३
सू. ५७	प्रतिबोधकदृष्टान्ततो व्यञ्जनावग्रहस्वरूपनिरूपणम्	२२-२३
सू. ५८	मल्लकदृष्टान्ततः शब्दश्रवण-स्वप्नसंवेदनतश्चावग्रहेहापाय-धारणास्वरूपनिरूपणम्	२४-२५
सू. ५९.	द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानाश्रित्याभिनिबोधिकज्ञानस्य स्वरूपम्	२५-२६
सू. ६०	गा ७२-७७ आभिनिबोधिकज्ञानस्य भेद-भेदार्थ-कालप्रमाणशब्दश्रवणादिस्वरूपाणि एकार्थिकशब्दा उपसंहारश्च	२६-२७
६१-१२०.	श्रुतज्ञानसूत्राणि	२७-४८
सू. ६१.	श्रुतज्ञानस्य अक्षरश्रुतानक्षरश्रुतादिभेदचतुर्दशकम्	२७
सू. ६२-६५.	१ अक्षरश्रुतस्य संज्ञाक्षर व्यञ्जनाक्षर लब्ध्याक्षर चेति त्रयो भेदा तत्स्वरूपं च	२७
सू. ६६	२ अनक्षरश्रुतस्य स्वरूपम्	२८
सू. ६७-७०.	३-४ कालिक्युपदेग-हेतूपदेग-दृष्टिवागोपदेशात्मकभेदत्रय-भिन्नस्य संज्ञिश्रुतासंज्ञिश्रुतयोः स्वरूपम्	२८
सू. ७१.	५ सम्यक्श्रुतम्-द्वादशाङ्गीनामानि	२८-२९
सू. ७२[१]	६ मिथ्याश्रुतम्-भारत-रामायणादिग्राचीनाजैनशास्त्रनामानि	२९
सू. ७२[२-३]	सम्यक्श्रुत-मिथ्याश्रुतयोस्तात्त्विको विवेकः.	३०

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
सू. ७३-७५.	७-१० सादृश्रुतानादिश्रुत-सपर्यवसितश्रुतापर्यवसित- श्रुतानि, द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानाश्रित्य तत्स्वरूपं च	३०
सू. ७६.	पर्यवाप्राक्षरनिरूपणम्	३१
सू. ७७.	अतिप्रभूतज्ञानावरणीयकर्मावृतदशायामपि जीवेऽक्षरानन्त- भागज्ञानस्य शाश्वतिकसद्भावनिरूपणम्	३१
सू. ७८.	११-१२ गमिकश्रुतागमिकश्रुते	३१
सू. ७९.	१३-१४ अङ्गप्रविष्टश्रुताङ्गबाह्यश्रुते	३१
सू. ८०.	अङ्गबाह्यश्रुतस्य आवश्यकमावश्यकव्यतिरिक्तं चेति भेदद्वयम्	३१
सू. ८१.	आवश्यकश्रुतम्	३१
सू. ८२.	आवश्यकव्यतिरिक्तश्रुतस्य कालिकमुत्कालिकं चेति भेदौ	३२
सू. ८३.	उत्कालिकश्रुतशास्त्राणामेकोनत्रिंशन्नानामानि	३२
सू. ८४.	कालिकश्रुतशास्त्राणामेकात्रिंशन्नानामानि	३२-३३
सू. ८५.	आवश्यकव्यतिरिक्तश्रुतस्योपसंहारः	३३
सू. ८६.	अङ्गप्रविष्टश्रुतस्य द्वादश नामानि	३३
सू. ८७.	१ आचाराङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३४
सू. ८८.	२ सूत्रकृदङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३४-३५
सू. ८९.	३ स्थानाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३५
सू. ९०.	४ समवायाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३५-३६
सू. ९१.	५ व्याख्या[प्रज्ञप्ति]सूत्रस्य स्वरूपम्	३६-३७
सू. ९२.	६ ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३७
सू. ९३.	७ उपासकदशाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३८
सू. ९४.	८ अन्तकृदङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३८-३९
सू. ९५.	९ अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	३९-४०
सू. ९६.	१० प्रश्नव्याकरणाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	४०
सू. ९७.	११ विपाकाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	४०-४१
सू. ९८-११४.	१२ दृष्टिवादाङ्गसूत्रस्य स्वरूपम्	४१-४७
सू. ९८.	दृष्टिवादस्य परिकर्म १ सूत्राणि २ पूर्वगतं ३ अनुयोगः ४ चूलिका ५ चेति पञ्च भेदाः	४१-४२
सू. ९९-१०७.	१ परिकर्मदृष्टिवादस्य सप्त भेदाः तत्प्रभेदाश्च	४२-४३
सू. १०८.	२ सूत्रदृष्टिवादस्य द्वाविंशतेः सूत्राणां नामानि	४३-४४
सू. १०९.	३ पूर्वगतदृष्टिवादस्य चतुर्दशानां पूर्वाणां नामानि	४५
सू. ११०-११२.	४ मूलप्रथमानुयोग-गण्डिकानुयोगाख्यभेदद्वय- स्वरूपस्यानुयोगदृष्टिवादस्य स्वरूपम्	४६
सू. ११३.	५ चूलिकादृष्टिवादः	४६
सू. ११४.	दृष्टिवादस्य परिमाणं विषयश्च	४६-४७
सू. ११५.	द्वादशाङ्गगणिपिटकस्य विषयः	४७
सू. ११६-११७.	द्वादशाङ्गगणिपिटकविराधकाराधकानां हानि-लाभप्रकरणम्	४७

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
सू. ११८.	द्वादशाङ्गनाणिपिदकस्य शाश्वतिकता	४७ — ४८
सू. ११९.	द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावानाश्रित्य श्रुतज्ञानिज्ञानसामर्थ्य- निरूपणम्	४८
सू. १२०.	गा. ८३ श्रुतज्ञानस्य चतुर्दश भेदाः, गा. ८४ श्रुतज्ञान- लाभप्ररूपणम्, गा. ८५ अष्टौ बुद्धिगुणाः गा. ८६ सूत्रार्थ- श्रवणविधिः, गा. ८७ सूत्रव्याख्यानविधिर्नन्दिसूत्र- समाप्तिश्च	४८

लघुनन्दी-अनुज्ञानन्दीविषयानुक्रमः

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१	अनुज्ञाया नामानुज्ञा-स्थापनानुज्ञादिभेदैः षड्विधो निक्षेपः	४९
२-४	१-२ नामानुज्ञा-स्थापनानुज्ञे, तयोः स्वरूपं भेदाश्च	४९
५-२२	३ द्रव्यानुज्ञा	४९-५२
सू. ५.	द्रव्यानुज्ञाया आगमतो द्रव्यानुज्ञा नोआगमतो द्रव्यानुज्ञा चेति भेदद्वयम्	४९
सू. ६.	आगमतो द्रव्यानुज्ञा	४९
सू. ७.	नोआगमतो द्रव्यानुज्ञाया ज्ञशरीरद्रव्यानुज्ञा भव्यशरीरद्रव्यानुज्ञा ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यानुज्ञा च	५०
सू. ८-९.	ज्ञशरीरद्रव्यानुज्ञा , भव्यशरीरद्रव्यानुज्ञा	५०
सू. १०-२२.	ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यानुज्ञायास्त्रयो भेदाः— लौकिकी कुप्रावचनिकी लोकोत्तरिकी च, एतेषां त्रयाणामपि भेदानां प्रत्येकं त्रयस्त्रयो भेदाः—सचित्ता अचित्ता मिश्रिका च (सू. १०-१२)	५०-५०
२३	४ क्षेत्रानुज्ञा	५२
२४	५ कालानुज्ञा	५२
२५-२८	६ भावानुज्ञा	५२-५३
२९	गा. १ अनुज्ञाप्रवृत्तिप्रारम्भनिरूपणम्	५३
३०	गा. २-३ अनुज्ञाया एकार्थिकाः शब्दाः	५३

योगनन्दीविषयानुक्रमः

सूत्राङ्क.	विषय.	पृष्ठाङ्क.
१	ज्ञानस्य आभिनिवोधिकज्ञान-श्रुतज्ञानादिभेदपञ्चकनिरूपणम्, तन्मध्यात् श्रुतज्ञानस्यैव उद्देश-समुद्देश-अनुज्ञा-अनुयोग- प्रवर्तननिरूपणम्	५४
२	अङ्गप्रविष्टश्रुतज्ञानाङ्गबाह्यश्रुतज्ञानयोरुद्देशादिप्रवर्तननिरूपणम्	५४
३	कालिकोत्कालिकाङ्गबाह्यश्रुतज्ञानस्योद्देशादिप्रवर्तननिरूपणम्	५४
४	आवश्यक-आवश्यकव्यतिरिक्तोत्कालिकाङ्गबाह्यश्रुतज्ञानस्यो- द्देशादिप्रवर्तननिरूपणम्	५४
५	आवश्यकस्य षण्णामप्यध्ययनानामुद्देशादिप्रवर्तननिरूपणम्	५४
६	कालिकोत्कालिकभेदभिन्नस्य आवश्यकव्यतिरिक्तश्रुतस्योद्देशा- दिप्रवर्तननिरूपणम्	५४
७	आवश्यकव्यतिरिक्तश्रुतान्तर्गतानामेकत्रिंशत् उत्कालिकसूत्राणां नामानि, तदुद्देशादिप्रवर्तननिरूपणं च	५४-५५
८	आवश्यकव्यतिरिक्तश्रुतान्तर्गतानामेकोनचत्वारिंशत् कालिक- सूत्राणां नामानि, तदुद्देशादिप्रवर्तननिरूपणं च	५५
९	द्वादशाङ्गरूपस्य अङ्गप्रविष्टश्रुतस्य नामानि, अधिकृतशिष्याया- धिकृतश्रुतस्योद्देशादिप्रवर्तननिरूपणं च	५५

अनुयोगद्वाराणां विषयानुक्रमः

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१	मङ्गलसूत्रम् आभिनिबोधिकादिज्ञानपञ्चकनामोत्कीर्तनम्	५९
२-५	आवश्यकानुयोगप्रतिज्ञा अङ्गप्रविष्टाऽङ्गबाह्य-कालिकोत्कालिकरूपस्य समग्रस्य श्रुतज्ञानस्यानु- योगकर्तव्यत्वेऽपि प्रस्तुतानुयोगद्वाराशास्त्रेऽङ्गबाह्योत्कालिकरूपस्याऽऽव- श्यकश्रुतानुयोगस्य प्रवर्तनम्—अनुयोगविधानप्रतिज्ञा	५९-६०
६-८	आवश्यकदिपदनिक्षेपप्रतिज्ञा ६. आवश्यकस्य पङ्ध्ययनात्मकः आवश्यकश्रुतस्कन्ध इति पूर्णनामप्रतिपादनम् ७. आवश्यक १ श्रुत २ स्कन्ध ३ इत्येतत्पदत्रयनिक्षेपस्य प्रतिज्ञा ८. गाथा १. यत्राल्पश्रुतवत्ता विशेषो न ज्ञायते तत्रापि नाम- स्थापना-द्रव्य-भावेति निक्षेपचतुष्कस्यावश्यविधेयत्वम्	६०
९-२९	आवश्यकस्य निक्षेपाः ९. आवश्यकस्य नामादयश्चत्वारो निक्षेपाः १०-१२ नामावश्यक-स्थापनावश्यकयोर्व्याख्यानम्, तयोः प्रति- विशेषः स्वरूपभेदश्च १३. आगमतो नोआगमतश्चेति द्रव्यावश्यकस्य द्वैविध्यम् १४-१५. आगमतो द्रव्यावश्यकस्य व्याख्यानम्, सप्तनयानाश्रित्य च तद्विभजनम् १६. नोआगमतोद्रव्यावश्यकस्य ज्ञशरीरद्रव्यावश्याकादयस्त्रयो भेदाः १७. ज्ञशरीरद्रव्यावश्यकस्वरूपम् १८. भव्यशरीरद्रव्यावश्यकस्वरूपम् १९-२२. ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तस्य द्रव्यावश्यकस्य लौकिक- कुप्रावचनिक-लोकोत्तरिकेतिभेदत्रयनिरूपणं तद्व्याख्यानं च २३. आगमतो नोआगमतश्चेति भावावश्यकस्य द्वैविध्यम् २४. आगमतोभावावश्यकस्य स्वरूपम् २५-२८. नोआगमतो भावावश्यकस्य लौकिक-कुप्रावचनिक-लोकोत्त- रिकेति भेदत्रयं तद्व्याख्यानं च २९. गा. २-३. आवश्यकस्यैकार्थिका. शब्दा. निरुक्तं च	६०-६५ ६० ६०-६१ ६१ ६१-६२ ६२ ६२-६३ ६३-६४ ६४ ६४ ६४-६५ ६५

सूत्राङ्कः

विषयः

पृष्ठाङ्कः

३०-५१

श्रुतस्य निक्षेपाः

६५-६९

३०.	श्रुतपदस्य नामादयश्चत्वारो निक्षेपाः	६५
३१-३३.	नामश्रुत-स्थापनाश्रुतयोर्व्याख्यान तत्प्रतिविशेषश्च	६५
३४	आगमतो नोआगमतश्चेति द्रव्यश्रुतस्य द्वैविध्यम्	६६
३५.	आगमतोद्रव्यश्रुतस्य निरूपणम्	६६
३६.	नोआगमतोद्रव्यश्रुतस्य ज्ञशरीरादयस्त्रयो भेदा.	६६
३७.	ज्ञशरीरद्रव्यश्रुतस्य स्वरूपम्	६६
३८.	भव्यशरीरद्रव्यश्रुतस्य स्वरूपम्	६६
३९.	ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यश्रुतस्य स्वरूपम्	६७
४०-४५	'सुय सुत्त०' इति सू. ५१ गा. ४ गतश्रुतपदैकार्थिक- शब्दान्तर्गत 'सूत्र' शब्दस्य तन्तुसूत्रार्थानुसरणेनाण्डजादि- पञ्चभेदानां तत्प्रभेदानां च व्यावर्णनम्	६७
४६.	आगमतो नोआगमतश्चेति भावश्रुतस्य द्वैविध्यम्	६७
४७	आगमतो भावश्रुतस्य स्वरूपम्	६७
४८	नोआगमतो भावश्रुतस्य लौकिकं लोकोत्तरिक चेति भेदद्वयम्	६८
४९.	नोआगमतोलौकिकभावश्रुतस्य निरूपणम्-भारत-रामा- यणादिजैनेतरशास्त्रनाम्ना कथनम्	६८
५०.	नोआगमतोलोकोत्तरिकभावश्रुतनिरूपणम् - द्वादशाङ्गरूप- जिनागमनामानि	६८
५१.	गा. ४ श्रुतस्यैकार्थिका शब्दा.	६८-६९

५२-७२

स्कन्धपदस्य निक्षेपाः

६९-७२

५२	स्कन्धस्य नामस्कन्धादयश्चत्वारो निक्षेपा	६९
५३-५५.	नामस्कन्ध-स्थापनास्कन्धयो स्वरूप तत्प्रतिविशेषश्च	६९
५६	आगमतो नोआगमतश्चेति द्रव्यस्कन्धस्य द्वैविध्यम्	६९
५७.	सप्तनयानाश्रित्य आगमतोद्रव्यस्कन्धस्य निरूपणम्	६९-७०
५८.	नोआगमतोद्रव्यस्कन्धस्य ज्ञशरीरद्रव्यस्कन्धादयस्त्रयो भेदा	७०
५९-६०.	ज्ञशरीरद्रव्यस्कन्ध-भव्यशरीरद्रव्यस्कन्धयो. स्वरूपम्	७०
६१-६४.	ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यस्कन्धस्य सचित्ताऽचित्तिमि- श्राख्यास्त्रयो भेदा तत्स्वरूप च	७०-७१
६५-६८	प्रकारान्तरेण ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यस्कन्धस्य कृत्स्नस्कन्धादिभेदत्रय तत्स्वरूपाख्यान च	७१
६९-७१.	आगमतो नोआगमतश्चेति भावस्कन्धस्य भेदद्वयम्, तत्स्व- रूपनिरूपण च	७१
७२.	गा. ५. भावस्कन्धस्यैकार्थिका. शब्दा	७१-७२

७३

षड्विधावश्यकश्रुतस्यार्थाधिकाराः

७२

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
७३	आवश्यकश्चतस्य पण्णामध्ययनानां नामानि	७२
७५	अनुयोगस्य उपक्रमादीनां चतुर्णां द्वाराणां नामानि	७२
७६-९१	प्रथममुपक्रमानुयोगद्वारम्	७२-७४
७६.	उपक्रमस्य नामोपक्रम-स्थापनोपक्रमादयः षड निक्षेपाः	७२
७७.	नामोपक्रम-स्थापनोपक्रमौ	७३
७८-८४.	आगमतो नोआगमतश्चेति द्रव्योपक्रमस्य द्वैविध्यम् नोआगमतोज्ञशरीरादिद्रव्योपक्रमभेदत्रयान्तर्गतस्य ज्ञशरीर- भव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्योपक्रमस्य सचित्तादिभेदत्रयं तत्स्वरूपनिरूपणं च	७३-७४
८५-८६.	क्षेत्रोपक्रम-कालोपक्रमयोः स्वरूपम्	७४
८७.	आगमतो नोआगमतश्चेति भावोपक्रमस्य द्वौ भेदौ	७४
८८.	आगमतोभावोपक्रमस्य स्वरूपम्	७४
८९-९१.	नोआगमतोभावोपक्रमस्य प्रशस्ताप्रशस्तभेदाभ्यां द्वैविध्यम्, तत्स्वरूपाख्यानं च	७४
९२-५३३	प्रकारान्तरेण प्रथमस्योपक्रमानुयोगद्वारस्य निरूपणम्	७५-१९५
९२.	उपक्रमानुयोगद्वारस्य आनुपूर्वी-नामादीनि षट् प्रतिद्वाराणि	
९३-१०७	उपक्रमानुयोगद्वारे प्रथममानुपूर्व्याख्यं प्रतिद्वारम्	७५-१००
९३.	आनुपूर्व्या नामानुपूर्वी-स्थापनानुपूर्वीप्रभृतयो दश निक्षेपाः	७५
९४.	नामानुपूर्वी स्थापनानुपूर्वी च	७५
९५.	आगमतो-नोआगमतश्चेतिद्रव्यानुपूर्वीभेदत्रयान्तर्गतनो- आगमतोद्रव्यानुपूर्वीभेदत्रयान्तर्गताया ज्ञशरीरभव्यशरीर- व्यतिरिक्तद्रव्यानुपूर्व्या औपनिधिकी अनौपनिधिकी चेति भेदद्वयम्	७५
९६.	औपनिधिकी द्रव्यानुपूर्वी स्थाप्या - तत्स्वरूपमग्रे वक्ष्यते	७५
९७.	अनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या नैगमव्यवहारनयापेक्षया सङ्ग्रहनयापेक्षया चेति व्याख्यानभेदद्वयम्	७५
९८.	नैगम-व्यवहारापेक्षया अनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या व्याख्यानस्य अर्थपदप्ररूपणता १ भङ्गसमुत्कीर्तनता २ भङ्गोपदर्शनता ३ समवतारः ४ अनुगमश्चेति ५ पञ्च प्रकाराः	७६
९९-१००.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या अर्थपद- प्ररूपणतया व्याख्यानं तत्प्रयोजनं च	७६
१०१-२.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या भङ्ग- समुत्कीर्तनतया व्याख्यानं तत्प्रयोजनं च	७६-७७

सूत्राङ्कः

विषय

पृष्ठाङ्क

१०३.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या भङ्गो- पदर्शनतया व्याख्यानम्	७७-७८
१०४.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्याः समव- तारद्वारेण निरूपणम्	७८
१०५-१४.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या सत्पद- प्ररूपणादिभिर्नवभिरनुगमद्वारैर्व्याख्यानम्	७९-८२
११५.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या व्याख्यानस्य अर्थपदप्ररूपणतादयः पञ्च प्रकारा	८२
११६-१७.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या अर्थपद- प्ररूपणतया व्याख्यान तत्प्रयोजनं च	८२-८३
११८-१९.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या भङ्गसमुत्की- र्तनतया व्याख्यान तत्प्रयोजनं च	८३
१२०.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या भङ्गोपदर्श- नतया निरूपण तत्प्रयोजनं च	८३
१२१	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्याः समवतार- द्वारेण निरूपणम्	८३
१२२-३०.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्याः सत्पदप्ररूप- णादिभिर्नवभिरनुगमद्वारैर्व्याख्यानम्	८४-८५
१३१-३४.	औपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्या पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानु- पूर्वीति भेदत्रय तद्व्याख्यानं च	८५
१३५-१३८.	प्रकारान्तरेण औपनिधिक्या द्रव्यानुपूर्व्याः पूर्वानुपूर्व्यादि- भेदत्रय तद्व्याख्यानं च	८५-८६
१३९.	औपनिधिक्यनौपनिधिकीभेदेन क्षेत्रानुपूर्व्या द्वैविध्यम्	८६
१४०	औपनिधिकी क्षेत्रानुपूर्वी स्थाप्या	८६
१४१.	अनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या नैगम-व्यवहारापेक्षया सङ्ग्र- हापेक्षया चेति व्याख्यानभेदद्वयम्	८६
१४२.	नैगम-व्यवहारापेक्षया अनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या. व्याख्यानस्य अर्थपदप्ररूपणता १ भङ्गसमुत्कीर्तनता २ भङ्गो- पदर्शनता ३ समवतार. ४ अनुगमश्चेति पञ्च प्रकारा.	८६
१४३-४६.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या अर्थपद- प्ररूपणतया भङ्गसमुत्कीर्तनतया च व्याख्यानं तत्प्रयोजनं च	८६-८७
१४७-४८	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या भङ्गोप- दर्शनतया समवतारद्वारेण च व्याख्यानम्	८७
१४९-५८	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या सत्पद- प्ररूपणादिभिर्नवभिरनुगमद्वारैर्व्याख्यानम्	८७-९०
१५९	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्या क्षेत्रानुपूर्व्या व्याख्यान द्रव्यानुपूर्वीतिदित्यतिदेश	९०-९१

सूत्राङ्कः

विषयः

पृष्ठाङ्कः

१६० - ७५.	औपनिधिक्याः क्षेत्रानुपूर्व्या अधोलोक-तिर्यग्लोकोर्ध्व- लोकक्षेत्रापेक्षया पूर्वानुपूर्व्यादिभेदेन व्याख्यानम्	९१ - ९३
१७६ - ७९.	प्रकारान्तरेण औपनिधिक्याः क्षेत्रानुपूर्व्या व्याख्यानम्	९३
१८०.	औपनिधिक्यनौपनिधिकी चेति कालानुपूर्व्या द्वैविध्यम्	९३
१८१.	औपनिधिकी कालानुपूर्वी अग्रे वक्ष्यते	९३
१८२.	अनौपनिधिक्याः कालानुपूर्व्या नैगम-व्यवहारापेक्षया सङ्ग्र- हापेक्षया चेति व्याख्यानभेदद्वयम्	९३
१८३.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्याः कालानुपूर्व्या व्याख्यानस्य अर्थपदग्ररूपणता १ भङ्गसमुत्कीर्तनता २ भङ्गोपदर्शनता ३ समवतारः ४ अनुगमश्चेति पञ्च प्रकाराः	९४
१८४ - ८७.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्या. कालानुपूर्व्या अर्थपद- ग्ररूपणतया भङ्गसमुत्कीर्तनतया च व्याख्यानं तत्प्रयोजनं च	९४
१८८ - ८९.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्याः कालानुपूर्व्याः भङ्गोपदर्शनतया समवतारद्वारेण च व्याख्यानं तत्प्रयोजनं च	९४ - ९५
१९० - ९८.	नैगम-व्यवहारापेक्षयाऽनौपनिधिक्याः कालानुपूर्व्या. सत्पदग्ररूपणादिभिर्नवभिरनुगमद्वारैर्व्याख्यानम्	९५ - ९७
१९९-२००.	सङ्ग्रहनयापेक्षयाऽनौपनिधिक्याः कालानुपूर्व्याः सङ्ग्रहा- पेक्षया क्षेत्रानुपूर्व्या अतिदेशेन व्याख्यानम्	९७
२०१ - २.	औपनिधिक्या. कालानुपूर्व्याः स्थितिकालमाश्रित्य समयाऽऽ- वलिकादिकालमाश्रित्य च पूर्वानुपूर्व्यादिभेदैर्व्याख्यानम् २०२ [२] सूत्रे समय-आवलिकादितः प्रारभ्य शीर्ष- प्रहेलिका-पल्योपम-सागरोपम-उत्सर्पिणीप्रभृतिकालनाम्नां निरूपणम्	९७ - ९८
२०३.	चतुर्विंशतिजिननामान्याश्रित्य उत्कीर्तनानुपूर्व्या. पूर्वा- नुपूर्व्यादिभेदैर्व्याख्यानम्	९८ - ९९
२०४.	एकं दश शतमित्यादिसंख्यामाश्रित्य गणनानुपूर्व्या. पूर्वानुपूर्व्यादिभेदैर्व्याख्यानम्	९९
२०५.	समचतुरस्तादिसंस्थानान्याश्रित्य संस्थानानुपूर्व्याः पूर्वानु- पूर्व्यादिभेदैर्व्याख्यानम्	९९ - १००
२०६.	इच्छाकारादिदशविधसामाचारीमाश्रित्य सामाचार्यानुपूर्व्याः पूर्वानुपूर्व्यादिभेदैर्व्याख्यानम्	१००
२०७.	औदयिकादिषड्भावानाश्रित्य भावानुपूर्व्याः पूर्वानुपूर्व्या- दिभेदैर्व्याख्यानम्	१००

१०८-१११. उपक्रमानुयोगद्वारे द्वितीयं नामाख्यं प्रतिद्वारम्

१०१ - १११

२०८. नामद्वारे एकनाम-द्विनामादित आरभ्य दशनामपर्यन्ता.
दश भेदाः

१०१

सूत्राङ्कः

विषयः

पृष्ठाङ्कः

२०९.	एकनामव्याख्यानम्	१०१
२१० - १६.	द्विनामव्याख्यानम्	१०१
२१० - १२.	एकाक्षरिकनाम-अनेकाक्षरिकनामभेदभिन्नस्य द्विनाम्नोऽनेक- विधोदाहरणपूर्वक व्याख्यानम्	१०१
२१३ - १५.	प्रकारान्तरेण जीवनाम-अजीवनामभेदभिन्नस्य द्विना- म्नोऽनेकविधोदाहरणपूर्वक व्याख्यानम्	१०१
२१६.	पुनश्च अविशेषित-विशेषितभेदभिन्नस्य द्विनाम्नोऽविशेषित- विशेषितद्रव्य-जीवद्रव्य-अजीवद्रव्य-चतुर्विंशतिजीवदण्डक- धर्मास्तिकायाद्यजीवद्रव्याण्याश्रित्य निरूपणम्	१०१ - ५
२१७ - २६	त्रिनामव्याख्यानम्	१०५ - ७
२१७.	त्रिनाम्नो द्रव्य-गुण-पर्यायेतिभेदत्रयकथनम्	१०५
२१८	धर्मास्तिकायादिद्रव्याण्याश्रित्य द्रव्यनाम्नो व्याख्यानम्	१०५
२१९ - २५	वर्ण-गन्ध-रस-स्पर्शगुणैः तदुत्तरभेदैश्च गुणनाम्नो व्याख्यानम्	१०५ - ७
२२६	प्रकारान्तरेण स्त्री-पुरुष-नपुंसकभेदैः त्रिनाम्नो निरूपणम्	१०७
२२७ - ३१.	आगमतो लोपत प्रकृतितो विकारतश्चेति चतुर्विधव्याकर- णनियमजन्यभेदैः सोदाहरण चतुर्नाम्नो निरूपणम्	१०७ - ८
२३२	नामिक-नैपातिक-आख्यातिकादिपञ्चविधव्याकरणनियमजन्य- भेदैः सोदाहरणं पञ्चनाम्नो व्याख्यानम्	१०८
२३३ - ५९	षड्नामव्याख्यानम्	१०८ - १६
२३३.	औदयिक औपशमिक-क्षायिक-क्षायोपशमिक-पारिणामिक- सांनिपातिकभावभेदैः षड्नाम्नो निरूपणम्	१०८
२३४ - ३८.	औदयिकभावस्य उदय-उदयनिष्पन्न-जीवोदयनिष्पन्नादि- भेद-प्रभेदैर्निरूपणम्	१०८ - ९
२३९ - ४१.	उपशम-उपशमनिष्पन्नभेदाभ्यां तत्प्रभेदैश्च औपशमिक- भावस्य निरूपणम्	१०९
२४२ - ४४	क्षय-क्षयनिष्पन्नभेदाभ्यां तत्प्रभेदैश्च क्षायिकभावनिरूपणम्	१०९ - १०
२४५ - ४७.	क्षयोपशम-क्षयोपशमनिष्पन्नाभ्यां भेदाभ्यां तत्प्रभेदैश्च क्षायोपशमिकभावस्य व्याख्यानम्	११० - ११
२४८ - ५०.	साद्विपरिणामिक-अनादिपारिणामिकभेदाभ्यां पारिणामिक- भावस्य व्याख्यानम्	१११ - १२
२५१ - ५९	औदयिक-औपशमिक-क्षायिक-क्षायोपशमिक-पारिणामिक- भावानां द्विसंयोगिक-त्रिसंयोगिक-चतुःसंयोगिक-पञ्चसंयो- गिकभङ्गक-तत्स्वरूपावेदनेन सांनिपातिकभावनिरूपणम्	११२ - १६
२६० [१-१२]	सप्तस्वरमण्डलात्मकस्य सप्तनाम्नो निरूपणम्	११६ - २१
[१]	गा. २५. षड्जादिसप्तस्वरनामानि	११६
[२]	गा. २६-२७. षड्जादिस्वराणां स्थानानि	११६ - १७
[३]	गा. २८-२९. जीवनिश्चितसप्तस्वराणां निरूपणम्	११७

सूत्राद्वः

विषयः

पृष्ठाद्वः

[४]	गा. ३०-३१. अजीवनिश्रितसप्तस्वराणां निरूपणम्	११७
[५]	गा. ३२-३८. सप्तस्वराणां लक्षणानि - फलानि	११७-१८
[६]	सप्तस्वराणां त्रयो ग्रामाः.	११८
[७]	गा. ३९. पङ्कजग्रामस्य सप्त मूर्च्छनाः	११८
[८]	गा. ४०. मध्यमग्रामस्य सप्त मूर्च्छनाः	११८
[९]	गा. ४१-४२. गन्धारग्रामस्य सप्त मूर्च्छनाः.	११८-१९
[१०]	गा. ४३-४५. सप्तस्वरोत्पत्तिस्थान-योनि-उच्छ्वासमान- -आकाराणां निरूपणम्	११९
[११]	गा. ४६-४७. गीतस्य पङ्क दोषाः	११०
	गा. ४८-५१. गीतस्य अष्टौ गुणाः.	११०-२०
	गा. ५२. गीतस्य त्रीणि वृत्तानि	१२०
	गा. ५३. गीतस्य द्वे भणित्यौ	१२०
[१२]	गा. ५४-५६. मधुर-पूर-रूध-चतुर-विलम्बित-द्रुत- विस्वरगायिकानां निरूपणम् स्वरमण्डलोपसंहारश्च	१२०
२६१.	अष्टविधविभक्तिभेदैरष्टविधनाम्नो निरूपणम्	१२१
२६२ [१-१०]	वीर-शृङ्गारादिनवकाव्यरसभेदैर्नवनाम्नः समुत्कीर्तनम्	१२१-२४
[१]	गा. ६३. नवकाव्यरसनामानि	१२१
[२]	गा. ६४-६५. वीररसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२१-२२
[३]	गा. ६६-६७. शृङ्गाररसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२२
[४]	गा. ६८-६९. अद्भुतरसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२२
[५]	गा. ७०-७१. रौद्ररसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२२
[६]	गा. ७२-७३. व्रीडनकरसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२२-२३
[७]	गा. ७४-७५. वीभत्सरसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२३
[८]	गा. ७६-७७. हासरसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२३
[९]	गा. ७८-७९. करुणरसलक्षणं तदुदाहरणं च	१२३
[१०]	गा. ८०-८२. प्रशान्तरसलक्षणं तदुदाहरणं नवकाव्य- रसोपसंहारश्च	१२४
२६३-३१२.	गौण-नोगौण-आदानपदादिभेदैर्दशनाम्नो निरूपणम्	१२४-३२
२६३.	गौण-नोगौण-आदानपदादिभेदैर्दशनाम्नो निरूपणम्	१२४
२६४.	१ सोदाहरणं गौणनामनिरूपणम्	१२४
२६५.	२ सोदाहरणं नोगौणनामनिरूपणम्	१२४
२६६.	३ सोदाहरणं आदानपदनामनिरूपणम्	१२४
२६७.	४ सोदाहरणं प्रतिपक्षपदनामनिरूपणम्	१२५
२६८.	५ सोदाहरणं प्राधान्यतानामनिरूपणम्	१२५
२६९.	६ सोदाहरणं अनादिसिद्धान्तनामनिरूपणम्	१२५
२७०.	७ सोदाहरणं नामनामनिरूपणम्	१२५
२७१	८ सोदाहरणं अवयवनामनिरूपणम्	१२५

सूत्राङ्कः

विषय

पृष्ठाङ्कः

२७२-८१	९. द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावभेदैः सचित्ताचित्तादितत्त्वभेदैश्च सोदाहरण संयोगनामनिरूपणम्	१२५-२६
२८२-३१२	१० प्रमाणनामनिरूपणम्	१२६-३२
२८२.	प्रमाणनाम्न नाम-स्थापना-द्रव्य-भावेतिचतुर्भेदैः निरूपणम्	१२६
२८३	नामप्रमाणनामनिरूपणम्	१२७
२८४-९१	नक्षत्र-देवता-कुल-पाषण्ड-गण-जीविका-आभिप्रायिकेति- सप्तभेदैः सोदाहरण स्थापनाप्रमाणनामनिरूपणम्	१२७-२९
२९२.	द्रव्यप्रमाणनामनिरूपणम्	१२९
२९३	भावप्रमाणनाम्न सामासिक-ताद्वितिकेत्यादिचतुर्भेदानिरूपणम्	१२९
२९४-३०१.	द्वन्द्व-बहुव्रीह्यादिसमासभेदैः सोदाहरण सामासिकभाव- प्रमाणनामनिरूपणम्	१२९-३०
३०२-१०	कर्म-गिल्प-श्लोक-संयोग-समीप-सयूथ ऐश्वर्य-अपत्यभेदैः ताद्वितिकभावप्रमाणनामनिरूपणम्	१३०-३२
३११	धातुजभावप्रमाणनामनिरूपणम्	१३२
३१२.	नैरुक्तिकभावप्रमाणनामनिरूपणम्	१३२
३१३-५२०.	३ उपक्रमानुयोगद्वारे तृतीयं प्रमाणमुख्यं प्रतिहारम् १३२-९१	
३१३	द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावभेदैः प्रमाणस्य निरूपणम्	१३२
३१४-२०	द्रव्यप्रमाणनिरूपणम्	१३२-३५
३१४	द्रव्यप्रमाणस्य प्रदेशनिष्पन्न विभागनिष्पन्न चेति भेदद्वयम्	१३२
३१५	प्रदेशनिष्पन्नद्रव्यप्रमाणनिरूपणम्	१३२
३१६	विभागनिष्पन्नद्रव्यप्रमाणस्य मान-उन्मान-अवमान-गणित- प्रतिमानेतिपञ्चभेदैः निरूपणम्	१३३
३१७-२१	असृति-प्रसृति-सेतिकादिधान्यप्रमाणभेदैः चतुःषष्टिका-द्वात्रि- शिका-षोडशिकादिरसमानभेदैश्च सप्रयोजन विभागनिष्पन्न- मानप्रमाणनिरूपणम्	१३३
३२२-२३.	अर्धकर्ष-कर्ष-अर्धपल-पलादिभेदैः सप्रयोजन उन्मानप्रमाण- निरूपणम्	१३४
३२४-२५	हस्त-धनुरादिभेदैः सप्रयोजन अवमानप्रमाणनिरूपणम्	१३४
३२६-२७	एक दश शतमादिसङ्ख्याभेदैः सप्रयोजन गणितप्रमाण- निरूपणम्	१३४
३२८-२९	गुञ्जा-काकिणी-निष्पावादिभेदैः सप्रयोजन प्रतिमानप्रमाण- निरूपणम्	१३५
३३०-६२	क्षेत्रप्रमाणनिरूपणम्	१३५-४६
३३०	प्रदेशनिष्पन्न-विभागनिष्पन्नभेदाभ्यां क्षेत्रप्रमाणस्य द्वैविध्यम्	१३५
३३१.	प्रदेशनिष्पन्नक्षेत्रप्रमाणस्य निरूपणम्	१३५

सूत्राङ्कः

विषयः

पृष्ठाङ्कः

३३२.	अनुल-वितरित-रत्नि-धनुरादिभेदैर्विभागनिष्पन्नक्षेत्रप्रमाण- स्य निरूपणम्	१३५
३३३.	आत्मानुल-उत्सेधानुल-प्रमाणांनुलभेदैः अनुलस्य निरूपणम्	१३५
३३४.	आत्मानुलस्य स्वरूपम् उत्तम-मध्यम-जवन्यपुरुषाणां आत्मानुलेन लक्षण-देह- प्रमाणयोर्निरूपणम्	१३६
३३५ - ३६.	आत्मानुलेन पाद-वितन्ति-रन्त्यादीनां प्रमाणं तत्प्रयोजनं च	१३६ - ३७
३३७ - ३८.	मूली-प्रतर-घनानुलभेदैरनुलस्य त्रैविध्यम्	१३७
३३९.	उत्सेधानुलनिरूपणम् परमाणु-त्रयरेणु-त्रयरेणु-पालाश-लिङ्गा-चूना-यवानां उत्तरो- त्तरमष्टाष्टगुणं तत्सेधानुलनिष्पत्तेर्निरूपणम्	१३७
३४० - ४१.	सदसो व्यावहारिकश्चेति परमाणोर्द्वैविध्यम्	१३७
३४२ - ४३.	व्यावहारिकपरमाणोर्व्यापारानां तत्स्वरूपं च	१३७ - ३८
३४४ - ४६.	उत्प्लवङ्गश्लक्ष्णिका-श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका-ऊर्ध्वरेणु-त्रयरेणु-त्र- यरेणुवाटिकमेण पाद-विनस्ति-हस्त-कुक्षि-घनुः-नाच्यूनादि- प्रमाणानां निरूपणं तत्प्रयोजनं च	१३८ - ३९
३४७ - ५५.	चतुर्विंशतिदण्डकानां त्रित्वं शरीराग्रगाहनानिरूपणम्	१३९ - ४५
३५६ - ५७.	उत्सेधानुलस्य सृच्यनुल-प्रतरानुल-घनानुलेतिभेदत्रयम् तद्वत्पञ्चहुत्वं च	१४५
३५८ - ६०.	प्रमाणाङ्गुलनिरूपणं तत्प्रयोजनं च	१४६
३६१ - ६२.	प्रमाणाङ्गुलस्य श्रेण्यनुल-प्रतरानुल-घनानुलभेदैर्निरूपणं तद्वत्पञ्चहुत्वं च	१४६
३६३ - ४२६.	कालप्रमाणनिरूपणम्	१४७ - ७२
३६३.	कालप्रमाणस्य प्रदेशनिष्पन्न विभागनिष्पन्नं चेति भेदद्वयम्	१४७
३६४.	प्रदेशनिष्पन्नकालप्रमाणस्य निरूपणम्	१४७
३६५ - ४२६.	विभागनिष्पन्नकालप्रमाणस्य निरूपणम्	१४७ - ७२
३६५.	समय-आवलिका-सुहूर्त-दिवसादिभेदैः विभागनिष्पन्नकाल- प्रमाणस्य निरूपणम्	१४७
३६६.	समयस्य प्ररूपणा	१४७
३६७.	आवलिका-उच्छ्वास-निश्वास-प्राण-स्तोक-लव-सुहूर्त-अहो- रात्र-पक्ष-ऋतु-अयन-संवत्सराधारस्य पूर्वार्द्ध-पूर्व-श्रुतिज्ञ- श्रुतिज्ञादिगीर्षप्रहेलिकान्तकालविभागानां निरूपणम्	१४८ - ४९
३६८ - ४२६.	औपमिककालप्रमाणनिरूपणम्	१५० - ७२
३६८.	पल्योपमं सागरोपमं चेति औपमिककालप्रमाणस्य द्वैविध्यम्	१५०
३६९.	पल्योपमकालस्य उद्धारपल्योपम-अद्धारपल्योपम-क्षेत्रपल्यो- पमेतिविभागत्रयनिरूपणम्	१५०
३७० - ७१.	सूक्ष्म व्यावहारिकं चेति उद्धारपल्योपमस्य भेदद्वयम्	१५०

सूत्राङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
३७२-७३.	व्यावहारिकोद्धारपल्योपम-सागरोपमयोः स्वरूपं तत्प्रयो- जनं च	१५०
३७४-७६.	सूक्ष्मोद्धारपल्योपम-सागरीपमयोः स्वरूपं द्वीप-समुद्र- सङ्ख्याप्रमाणसङ्ख्यानं तत्प्रयोजनं च	१५१
३७७-८१.	सूक्ष्म-व्यावहारिकभेदाभ्यां अद्वापल्योपम-सागरोपम- योर्निरूपणम्	१५१-५२
३८२-९१	चतुर्विंशतिजीवदण्डकेषु जघन्योल्कष्टाऽऽयुः स्थितिनिरूपण- द्वारेणाद्वापल्योपम-सागरोपमनिरूपणप्रयोजनकथनम्	१५२-६२
३९२-४०६	क्षेत्रपल्योपम-सागरोपमयोः स्वरूपम्	१६२-७२
३९२-९३	क्षेत्रपल्योपमस्य सूक्ष्म व्यावहारिकं चेति भेदद्वयम्	१६२
३९४-९५	व्यावहारिकक्षेत्रपल्योपम-सागरोपमयोः स्वरूपं तत्प्रयो- जनं च	१६२
३९६-९८	सूक्ष्मक्षेत्रपल्योपम-सागरोपमयोः स्वरूपं तत्प्रयोजनं च	१६२-६३
३९९.	जीवाजीवभेदाभ्यां द्रव्याणां द्वैविध्यम्	१६३
४००-३	रूप्यरूपिभेदाभ्यामजीवद्रव्याणां सङ्ख्याप्रमाणस्य निरूपणम्	१६४
४०४	जीवद्रव्यस्य सङ्ख्याप्रमाणनिरूपणम्	१६४
४०५.	औदारिक-वैक्रियादिशरीरपञ्चकनिरूपणम्	१६५
४०६-१२.	चतुर्विंशतिदण्डकेषु शरीरनिरूपणम्	१६५-६६
४१३-१७.	समग्रलोकवर्तिनां बद्ध-मुक्तौदारिकादिपञ्चशरीराणां द्रव्य- क्षेत्र-कालैः सङ्ख्याप्रमाणनिरूपणम्	१६६-६७
४१८-२६	चतुर्विंशतिदण्डकेषु बद्ध-मुक्तौदारिकादिपञ्चशरीराणां द्रव्य- क्षेत्र-कालैः सङ्ख्यानिरूपणम्	१६७-७२
४२७-५२०.	भावप्रमाणम्	१७२-९१
४२७.	गुणप्रमाणं नयप्रमाणं सङ्ख्याप्रमाणं चेति भावप्रमाणस्य भेदत्रयम्	१७२
४२८-७२.	गुणप्रमाणम्	१७३-८०
४२८.	जीवगुणप्रमाणं अजीवगुणप्रमाणं चेति गुणप्रमाणस्य भेदद्वयम्	१७३
४२९-३४.	वर्ण-गन्ध-रस-स्पर्श-संस्थानगुणैः तदुत्तरभेदैश्च अजीवगुण- प्रमाणनिरूपणम्	१७३-८०
४३५-७२	जीवगुणप्रमाणम्	
४३५	जीवगुणप्रमाणस्य ज्ञानगुणप्रमाणादिभेदत्रयम्	१७३
४३६-७०.	ज्ञानगुणप्रमाणम्	१७३-७९
४३६.	ज्ञानगुणप्रमाणस्य प्रत्यक्ष अनुमानं औपम्यं आगमश्चेति भेद- चतुष्टयम्	१७३
४३७-३९.	प्रत्यक्षज्ञानगुणप्रमाणस्य इन्द्रियप्रत्यक्ष-नोइन्द्रियप्रत्यक्षभेदा- भ्यां निरूपणम्	१७३-७४
४४०-५७.	अनुमानज्ञानगुणप्रमाणम्	१७४-७७

सूत्राङ्कः

विषयः

पृष्ठाङ्कः

४४०.	अनुमानज्ञानगुणस्य पूर्ववत् शेषवद् दृष्टसाधर्म्यवदिति भेद- त्रयम्	१७४
४४१	पूर्ववदनुमानज्ञानगुणस्य सोदाहरणं व्याख्यानम्	१७४
४४२-४७.	कार्येण कारणेन गुणेन अवयवेन आश्रयेणेति पञ्चप्रकारै- शेषवदनुमानज्ञानगुणस्य सोदाहरणं निरूपणम्	१७४-७५
४४८-५७.	दृष्टसाधर्म्यवदनुमानज्ञानगुणनिरूपणम्	१७५-७७
४४८.	दृष्टसाधर्म्यवदनुमानस्य सामान्यदृष्ट-विशेषदृष्टेतिभेदद्वयम्	१७५
४४९.	सामान्यदृष्टदृष्टसाधर्म्यवदनुमानस्य स्वरूपम्	१७५
४५०-५३.	अतीतकालादिकालत्रिकग्रहणभेदेन विशेषदृष्टदृष्टसाधर्म्य- वदनुमानस्य सोदाहरणं निरूपणम्	१७६
४५४-५७.	प्रयारान्तरेण विपर्यस्तानीतकालादिकालत्रिकग्रहणभेदेन विशेषदृष्टदृष्टसाधर्म्यवदनुमानस्य सोदाहरणं निरूपणम्	१७६-७७
४५८-६६.	औपम्यज्ञानगुणप्रमाणम्	१७७-७८
४५८.	औपम्यस्य साधर्म्योपनीत-वैधर्म्योपनीतेतिभेदद्वयम्	१७७
४५९-६२.	किञ्चित्साधर्म्य-पादसाधर्म्य-सर्वसाधर्म्यभेदैः साधर्म्योपनी- तौपम्यस्य निरूपणम्	१७७
४६३-६६.	किञ्चिद्वैधर्म्य-पादवैधर्म्य-सर्ववैधर्म्यभेदैः वैधर्म्योपनीतस्यौप- म्यस्य निरूपणम्	१७८
४६७-७०.	आगमज्ञानगुणप्रमाणम्	१७८-७९
४६७-६९.	लौकिक-लोकोत्तरिकभेदाभ्यां आगमज्ञानगुणस्य निरूपणम्	१७८
४७०.	सूत्रागम-अर्थागम तदुभयागमभेदैः आत्मागम-अनन्तरागम- परम्परागमभेदैश्च आगमज्ञानगुणस्य निरूपणम्	१७९
४७१.	दर्शनगुणप्रमाणनिरूपणम्	१७९
४७२.	सामायिकादिचारित्र्यभेदैः चारित्र्यगुणप्रमाणनिरूपणम्	१७९
४७३-७६.	नयप्रमाणम्	१८०-८३
४७३.	नयप्रमाणनिरूपणे प्रस्थक-वसति-प्रदेशदृष्टान्ताः	१८०
४७४.	प्रस्थकदृष्टान्तेन नयप्रमाणनिरूपणम्	१८०
४७५.	वसतिदृष्टान्तेन नयप्रमाणनिरूपणम्	१८१
४७६.	प्रदेशदृष्टान्तेन नयप्रमाणनिरूपणम्	१८२
४७७-५२०.	सङ्ख्याप्रमाणम्	१८३-९१
४७७.	सङ्ख्याप्रमाणस्य नाम-स्थापना-द्रव्य-औपम्यादिभेदैरष्टौ भेदाः	१८३
४७८-८०.	नामसङ्ख्या स्थापनासङ्ख्या तयोः प्रतिविशेषश्च	१८४
४८१-९१.	द्रव्यसङ्ख्या	१८४-८५
४८१.	आगमतो नोआगमतश्चेति द्रव्यसङ्ख्याद्वैविध्यम्	१८४
४८२-८३.	आगमतो द्रव्यसङ्ख्याया निरूपणम्	१८४

सूत्राङ्कः.

विषयः.

पृष्ठाङ्कः

४८४-९१.	नोआगमतो द्रव्यसङ्ख्याया निरूपणम्	१८५
४८७-९१	सूत्रेषु 'शब्द'शब्दमाश्रित्य ज्ञशरीर- भव्यशरीरव्यतिरिक्तस्य व्याख्यानम्	
४९२.	औपम्यसङ्ख्याया.-औपम्यज्ञानस्य सत् सता उपमीयते १ सद् असता उपमीयते २ असत् सता उपमीयते ३ असद् असता उपमीयते ४ इति भेदचतुष्टयम्	१८६
४९३-९५.	कालिकश्रुतपरिमाण-दृष्टिवादश्रुतपरिमाणभेदाभ्यां परि- माणसङ्ख्याया निरूपणम्	१८७
४९६.	ज्ञानसङ्ख्यायानिरूपणम्	१८७
४९७-५१९.	गणनासङ्ख्यायानिरूपणम्	१८७-९१
४९७-५०६.	सङ्ख्यात-असङ्ख्यात-अनन्तभेदैः तत्प्रभेदैश्च गणना- सङ्ख्यायानिरूपणम्	१८७-८८
५०७-८.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टसङ्ख्यातस्य निरूपणम्	१८८
५०९-१०.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टपरित्यासङ्ख्यातस्य निरूपणम्	१८९
५११-१२.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टयुक्तासङ्ख्यातस्य निरूपणम्	१८९
५१३-१४.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टासङ्ख्यातासङ्ख्यातस्य निरूपणम्	१९०
५१५-१६.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टपरित्यानन्तसङ्ख्याया निरूपणम्	१९०
५१७-१८.	जघन्य-मध्यम-उत्कृष्टयुक्तानन्तसङ्ख्याया निरूपणम्	१९०-९१
५१९.	जघन्य-अजघन्यानुत्कृष्टानन्तानन्तकसङ्ख्याया निरूपणम्	१९१
५२०.	भावसङ्ख्याप्रमाणम्	१९१
५११-१५	उपक्रमानुयोगद्वारे चतुर्थं वक्तव्यताख्यं प्रतिद्वारम्	१९१-९२
५२१-२४.	स्वसमयवक्तव्यता-परसमयवक्तव्यता-स्वसमयपरसमयवक्त- व्यताना स्वरूपम्	१९१-९२
५२५.	नयापेक्षया स्वसमयवक्तव्यतादीनां विभजनम्	१९२
५१६	उपक्रमानुयोगद्वारे पंचमं अर्थाधिकाराख्यं प्रतिद्वारम्	१९२
५१७-११	उपक्रमानुयोगद्वारे षष्ठं समवताराख्यं प्रतिद्वारम्	१९३-१९५
५२७	नाम-स्थापनादिभेदैः षड्विधसमवतारनिरूपणम्	१९३
५२८	नाम-स्थापनासमवतारौ	१९३
५२९-३०.	आगमतो नोआगमतश्च द्रव्यसमवतारस्य निरूपणम्	१९३
५३१-३३.	क्षेत्रसमवतार-कालसमवतार-भावसमवतारनिरूपणम्	१९३-९४
५३४-६००	द्वितीयं निक्षेपानुयोगद्वारम्	१९५-२०३
५३४.	ओवनिष्पन्न-नामनिष्पन्न-सूत्रालापकनिष्पन्नभेदैः निक्षेपस्य निरूपणम्	१९५

सूत्राङ्कः.

विषय

पृष्ठाङ्कः

५३५ - ९२.	अज्जयण-अज्जीण-आय-अवणाभेदैः ओवनिष्पन्ननिक्षेप- निरूपणम्	१९५ - २०१
५३६ - ४६.	नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदैः अज्जयणपदनिक्षेपणम्	१९५ - ९६
५४७ - ५७.	नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदैः अज्जीणपदनिक्षेपणम्	१९६ - ९७
५५८ - ७९.	नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदैः आयपदनिक्षेपणम्	१९८ - २००
५८० - ९२.	नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदैः अवणापदनिक्षेपणम्	२०० - १
५९३ - ९९.	नामनिष्पन्ननिक्षेपः नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदैः मामाधिकनामनिक्षेपणम्	२०१ - २
६००.	सूत्रालापकनिक्षेप.	२०३
६०१ - ५	तृतीयमनुगमानुयोगद्वारम्	२०३ - ४
६०१.	सूत्रानुगमो निर्युक्त्यनुगमश्चेति अनुगमस्य भेदद्वयम्	२०३
६०२ - ५.	निक्षेपनिर्युक्त्यनुगम-उपोद्घातनिर्युक्त्यनुगम-सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनु- गमभेदैः निर्युक्त्यनुगमनिरूपणम्	२०३ - ४
६०६.	चतुर्थं नयानुयोगद्वारम्	२०४ - ५
६०६.	नैगमादिसप्तनयानां निरूपणं ज्ञान-क्रियानयमन्तव्यसमन्वय अनुयोगद्वारसूत्रसमाप्तिश्च	२०४ - ५

सिरिदेववायगविरइयं

नंदि सुत्तं

॥ णमो त्थु णं समणस्स भगवओ महइ-महावीर-वद्धमाणसामिस्स ॥

णमो अणुओगधराणं थेराणं ।

सिरिदेववायगविरइयं

नंदिसुत्तं

[सुत्तं १. तित्थयरमहावीरत्थुई]

५

१. जयइ जगजीवजोणीवियाणओ जगगुरू जगाणंदो ।
जगणाहो जगबंधू जयइ जगपियामहो भयवं ॥ १ ॥
जयइ सुयाणं पभवो तित्थैयराणं अपच्छिमो जयइ ।
जयइ गुरू लोगाणं जयइ महप्पा महावीरो ॥ २ ॥
भदं सव्वजगुज्जोयगस्स भदं जिणस्स वीरस्स ।
भदं सुराऽसुरणमंसियस्स भदं धुयरयस्स ॥ ३ ॥

१०

[सुत्तं २. संघत्थुई]

२. गुणभवणगहण ! सुयरयणभरिय ! दंसणविसुद्धरच्छागा ।
संघणगर ! भदं ते अक्खंडचरित्तिपागारा ॥ ४ ॥
संजम-तवतुंबारयस्स णमो सम्मत्तपारियल्लस्स ।
अप्पडिचक्कस्स जओ होउ सया संघचक्कस्स ॥ ५ ॥
भदं सीलपडागूसियस्स तव-णियमतुरगजुत्तस्स ।
संघरहस्स भगवओ सज्झायसुणंदिघोसस्स ॥ ६ ॥

१५

१. जिणवसभो सललियवसभविक्रमगती महावीरो चूपा० ॥ २. °त्यगरा° स० ॥
३. गुणभवण० इति संजम-तव० इति भद सील० इति च सूत्रगाथात्रिकं चूर्णौ पश्चानुपूर्व्या
व्याख्यातमस्ति ॥ ४. अखडचारि° मु० ॥ ५. अत्र °तुंबारस्स इति मलयगिरिसम्मत पाठ । तदनु-
सरणेन च केनापि विदुषा ख० मो० प्रत्यो सशोधन कृत दृश्यते ॥ ६. °सुणेमिघो° हपा० मपा० ।
अंगविज्ञाशास्त्रेऽपि “तत्थ सरसपत्ते हिरन्न मेघ दुदुभि वसभ गय सीह-सदूल भमर रधणेमिणिग्घोस
सारस कोकिल-उक्कोस कौच चक्का हस कुरर वरिहिण ततीसर गीत-वाइत-तलतालघोस उक्कुट्ट-छेलित-
फोडित किकिणिमहुरघोसपादुब्भावे सरसपण्णं वृथा ।” इत्यत्र णेमिणिग्घोस इति पद दृश्यते ॥

कम्मरयजलोहविणिगयस्स सुयरयणदीहणालस्स ।
पंचमहच्चयथिरकणियस्स गुणकेसरालस्स ॥ ७ ॥

सावगजणमहुयपरिवुडस्स जिणसूरतेयवुद्धस्स ।
संघपउमस्स भदं समणगणसहस्सपत्तस्स ॥ ८ ॥ [जुम्मं]

५ तव-संजममयलंछण ! अकिरियराहुमुहुद्वरिस ! णिच्चं ।
जय संघचंद ! णिम्मलसम्मत्तविसुद्धजुंहागा ! ॥ ९ ॥

परतिथियगहपहणासगस्स तवतेयदित्तलेसस्स ।
णाणुज्जोयस्स जए भदं दमसंघसूरस्स ॥ १० ॥

१० भदं धिइवेलापेरिगयस्स सज्झायजोगमगरस्स ।
अक्खोभस्स भगवओ संघसमुदस्स रुंदस्स ॥ ११ ॥

सम्मदसणवइरदढरूढगाढावगाढपेढस्स ।
धम्मवररयणमंडियचामीयरमेहलांगस्स ॥ १२ ॥

णियमूसियकणयसिलार्यलुज्जलजलंतचित्तकूडस्स ।
णंदणवणमणहरसुरभिसीलगंधुंहुमायस्स ॥ १३ ॥

१५ जीवदयासुंदरकंदरुद्धरियमुंणिवरमंडंइणस्स ।
हेउसयधाउपगलंततरत्तादित्तोसहिगुहस्स ॥ १४ ॥

संवरवरजलपगलियउज्झरपविरायमाणहारस्स ।
सावगजणपउररवंतमोरणच्चंतकुहरस्स ॥ १५ ॥

२० विणयणयपवरमुणिवरफुरंतविज्जुज्जलंतसिहरस्स ।
विविहूणकप्परुक्खगफलभरकुसुमाउलवणस्स ॥ १६ ॥

१. °यरपरि° डे० ल० ॥ २. °जोणहागा शु० । °जुन्हागा डे० ॥ ३. धीवेला° स० डे० ल० ॥
४. °परिवुडस्स चू० ॥ ५. °सणवरवइरदढरूढ° डे० शु० ल० मु० । °सणजोयरहरूढ°
स० ॥ ६. °ढपीढ° स० ॥ ७. °लायस्स स० ॥ ८. °यलज्ज° शु० ॥ ९. °गधुद्धमा°
सर्वसूत्रप्रतिपु । °गंधद्धमा° हा० ॥ १०. °मुणिगणम° चू० ॥ ११. °मयंदइंधस्स डे० ।
°मइंदइदस्स° ल० ॥ १२. °तरयणदित्तो° मो० मु० । °तरित्थदित्तो° डे० ॥ १३. विणयमय°
चू० ॥ १४. विविहकुलकप्परुक्खगणयभरकुसुमियकुलवणस्स चू० ॥

णाणवररयणदिप्पंतकंतवेरुलियविमलचूलस्स ।

वंदामि विणयपणओ संघमहामदरगिरिस्स ॥ १७ ॥^१ [छहिं कुलयं]

[सुत्तं ३. तित्थयरावलिआ]

३. वंदे उसभं अजिअं संभवमभिणंदणं सुमति सुप्पम सुपासं ।

ससि पुप्फदंत सीयल सिज्जेसं वासुपुज्जं च ॥ १८ ॥

५

विमलमणंतइ धम्मं संतिं कुंथुं अरं च मल्लि च ।

सुणिसुव्वय णमि णेमी पासं तह वद्धमाणं च ॥ १९ ॥ [जुम्मं]

[सुत्तं ४. गणहरावलिआ]

४. पढमित्थ इंदभूई वीए पुण होइ अग्गिभूइ त्ति ।

तइए य वाउभूई तँओ वियत्ते सुहम्मे य ॥ २० ॥

१०

मंडिय-मोरियपुत्ते अकंपिए चेव अयलभाया य ।

मेयज्जे य पभासे य गणहरा हुति वीरस्स ॥ २१ ॥^२ [जुम्मं]

[सुत्तं ५. जिणपवयणत्थुई]

५. णेव्वुइपहसासणयं जयइ सया सव्वभावदेसणयं ।

कुसमयमयणासणयं जिणिंदवरवीरसासणयं ॥ २२ ॥

१५

१. सप्तदशगायानन्तर चूर्णिकृदादिभिरव्याख्यात गाथायुगलमिद सर्वास्वपि सूत्रप्रतिपूपलभ्यते—

गुणरयणुज्जलकडय सीलसुयंधतवमडिउहेस ।

सुयवारसंगसिहर संघमहामदर वदे ॥

नगर रह चक्क पउमे चदे सूरे समुद मेरुम्मि ।

जो उवमिज्जइ सययं त संघ गुणायर वदे ॥

अत्रार्थे जे० आदर्शे इत्थरूपा टिप्पणी वर्तते—“ गुणेत्यादिगाथा २ (द्वय) वृत्तावव्याख्यातम् ” ॥

२. सेज्जसं स० शु० । सेयस ख० ॥ ३. मणतय डे० ल० मु० ॥ ४. णेमि ख० जे०

मु० ॥ ५. पढमेत्थ जे० ख० ल० ॥ ६. वायभूई डे० ल० ॥ ७. तहा मो० ॥

८. एतद्गाथायुगल चूर्णिकृतेत्यमादृतमस्ति—

पढमेत्थ इंदभूती वित्तिए पुण होति अग्गिभूति त्ति ।

तत्तिए य वाउभूती ततो वितत्ते सुहम्मे य ॥ २० ॥

मडिय-मोरियपुत्ते अकपिते चेव अयलभाता य ।

मेतज्जे य पभासे य गणहरा होति वीरस्स ॥ २१ ॥

९. इय गाथा चूर्णिकृताऽऽदृता नास्ति ॥

[सुत्तं ६. थेरावलिआ]

६. सुहम्मं अग्निवेशाणं^१ जंबूणामं च कासवं ।
पभवं कच्चायणं वंदे वच्छं^२ सेज्जंभवं तथा ॥ २३ ॥

५ जसभदं तुंगियं वंदे संभूयं चैव माढरं ।
भदवाहुं च पौडण्णं थूलभदं च गोयमं ॥ २४ ॥

एलावच्चसगोत्तं^३ वंदामि महागिरिं सुहत्थिं च ।
तत्तो कौसियगोत्तं बहुलस्स सरिच्चयं वंदे ॥ २५ ॥

हारियं गोत्तं साइं च वंदिमो हारियं च सामज्जं ।
वंदे कौसियगोत्तं संडिलं अज्जजीर्यधरं ॥ २६ ॥

१० तिसमुद्धखायकित्तिं दीव-समुद्धेसु गहियपेयालं ।
वंदे अज्जसमुद्धं अक्खुभियसमुद्धगंभीरं ॥ २७ ॥

भणगं करगं झरगं पभावगं णाण-दंसणगुणाणं ।
वंदामि अज्जमंगुं सुयसागरपारगं धीरं ॥ २८ ॥^{११}

१५ णाणम्मि दंसणम्मि य तव विणए णिच्चकालमुज्जुत्तं ।
अज्जाणंदिलखमणं सिरसा वंदे पसण्णमणं ॥ २९ ॥

१. जंबूणामं स० ॥ २. सिज्जंभवं ल० मो० ॥ ३. पायन्न डे० ल० ॥ ४. °वच्छसं स० डे० ल० । °वत्ससं शु० ॥ ५. °गुत्तं शु० ल० ॥ ६. कासवगो° चू० ॥ ७. °यगुत्त सायं च डे० शु० ल० ॥ ८. °जीवधर चूपा० । “तेषां शाण्डिल्याचार्याणां आर्यजीतधर-आर्यसमुद्राख्यौ द्वौ शिष्यावभूताम्, आर्यसमुद्रस्याऽऽर्यमङ्गुनामान प्रभावका शिष्या जाता” इति हिमवन्तस्थ-विरावल्याम् पत्र ९ ॥ ९. °खाइकित्तिं ल० ॥ १०. अज्जमंगू ल० ॥ ११. अष्टाविंशतितमगाथानन्तरं शु० प्रति विना सर्वास्वपि सूत्रप्रतिषु गाथायुगलमिदमधिकमुपलभ्यते—

वंदामि अज्जधम्मं वंदे तत्तो य भद्दगुत्तं च ।

तत्तो य अज्जवड्ढरं तव-नियमगुणेहि वयरसमं ॥

वंदामि अज्जरक्खित्थखमणे रक्खित्थचरित्तसच्चस्से ।

रयणकरंडगभूओ अणुओगो रक्खित्थो जेहिं ॥

अपि च चूर्णिकार-श्रीहरिभद्रसूरि-श्रीमलयगिरिभिरपि इमे गाथे व्याख्याते न स्तः । तथा एतद्गाथायुगलविषये जे० प्रताविय टिप्पण्यपि वर्तते—“वंदामि अज्जधम्मं० एतदपि गाथाद्वयं न वृत्तौ विवृतम्, आवलिकान्तरसम्बन्धित्वादिति सम्भाव्यते” ॥ १२. अज्झानंदिल° ख० ॥

वडूउ वायगवंसो जसवंसो अज्जणागहत्थीणं ।
वागरण-करण-भंगिय-कम्मप्पयडीपहाणाणं ॥ ३० ॥

जच्चंजणधाउसमप्पहाण मुदीय-कुवलयनिहाणं ।
वडूउ वायगवंसो रेवैङ्गणक्खत्तणामाणं ॥ ३१ ॥

अयलपुरा णिक्खंते कालियसुयआणुओगिए धीरे ।
वंभदीवग सीहे वायगपयमुत्तमं पत्ते ॥ ३२ ॥

जेसि ईमो अणुओगो पयरइ अज्जावि अडुभरहम्मि ।
बहुनगरनिग्गयजसे ते वंदे खंदिलायरिए ॥ ३३ ॥

तत्तो हिमवंतमहंतविक्कमं धीपरक्कममणंतं ।
सज्झायमणंतधरं हिमवंतं वंदिमो सिरसा ॥ ३४ ॥

कालियसुयअणुओगस्स धारए धारए य पुब्बाणं ।
हिमवंतखमासमणे वंदे णागज्जुणायरिए ॥ ३५ ॥

मिउ-महवसंपण्णे अणुपुब्बि वायगतणं पत्ते ।
ओहसुयसर्मायरए णागज्जुणवायए वंदे ॥ ३६ ॥^{१०}

वरंकरणगतविय-चंपय-विमउलवरकमलगब्भेसरिवण्णे ।
भवियजणहिययदइए दयागुणविसारए धीरे ॥ ३७ ॥

५

१०

१५

१. °भंगी-कम्म° चू० ॥ २. रेवयण° डे० ल० ॥ ३. तिमो ल० ॥ ४. °विक्रमे धिइपर° चू० म० ॥ ५. °महंते जे० शु० डे० चू० । “मणते इति वृत्तौ व्याख्यातम्” इति जे० प्रता टिप्पणी । °मणंते ख० स० ल० म० ॥ ६. °धरे हिमवते चू० म० ॥ ७. °णुजोग° सं० ॥ ८. मिदु-म° चू० । मिय म° डे० ॥ ९. °मायारे चू० ॥ १०. पट्त्रिंशत्तमगाथानन्तरं चूर्णिकार-श्रीहरिभद्रसूरि-श्रीमलयगिरिपाठान् पु० प्रति च विहाय सर्वास्वपि सूत्रप्रतिष्विद गाथायुगलमधिक-मुपलभ्यते—

गोविदाण पि णमो अणुओगे विउलधारणिंदाण ।

निच्च खंति-दयाणं परुवणे दुल्लभिंदाण ॥

तत्तो य भूयदिञ्च निच्च तव-सज्जे अनिव्विञ्चं ।

पंहियजणसामन्नं वंदामी संजमविहन्नु ॥

एतद्गाथायुगलविषये “गोविदाणं इदमपि गाथाद्वयं न वृत्तौ कुतश्चिद्” इति जे० प्रतौ टिप्पणी वर्तते ॥ ११. तवियवरकणग-च° चू० । वरतवियकरणग-च° म० । चूर्णिकार-मलयगिरिपाठस्वीकृत-मिद पाठभेदयुगल सूत्रादर्शेषु न दृश्यते ॥ १२. °भसिरिव° सं० । °भसमव° डे० ॥

अहुभरहणहाणे बहुविहसज्झायसुमुणियपहाणे ।
अणुओइयवरवसहे णाइलकुलवंसणांदिकरे ॥ ३८ ॥

भूअहियपगग्गे वंदे हं भूयदिण्णमायरिए ।
भवभयवोच्छेयकरे सीसे णागज्जुणरिसीणं ॥ ३९ ॥ [विसेसयं]

५. सुमुणियणिच्चाणिच्चं सुमुणियसुत्त-ऽत्थधारयं णिच्चं ।
वंदे हं लोहिच्चं सव्भावुव्भावणात्तच्चं ॥ ४० ॥

अत्थ-महत्थक्खाणी सुसमणवक्खाणकहणणेव्वाणी ।
पयतीए महुरवाणी पयओ पणमामि दूसर्गणी ॥ ४१ ॥

१०. सुकुमाल-कोमलतले तेसिं पणमामि लक्खणपसत्थे ।
पादे पावयणीणं पांडिच्छगसएहि पणिवइए ॥ ४२ ॥

जे अण्णे भगवंते कालियसुयआणुओगिए धीरे ।
ते पणमिज्जण सिरसा णाणस्स पण्वणं वोच्छं ॥ ४३ ॥

॥ थेरावलिआ सम्मत्ता ॥

१. अणुओगियं चू० । अणुओयियं ख० । अणुओइयं इति अनुयोजितवरवृपमान् ॥
२. जगभूयहियपगग्गे इति आवश्यकपीठिकायां दीपिकाकृताऽऽहतः पाठः, जगद्भूत-
हितप्रगल्भानित्यर्थः ॥ ३. धारयं वदे । सव्भावुव्भावणयात्तत्थं लोहिच्चनामानं ॥ इति
सु० पाठः । अयं पाठश्चूर्णि-वृत्तिहृतां न सम्मतः, नापि च सूत्रप्रतिपूपलभ्यते, आवश्यक-
निर्युक्तिदीपिकाकृता श्रीमाणिक्यदोखरसूरिणा पीठिकायामयमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥ ४. क्खाणि
ख० सं० जे० मो० शु० चू० ॥ ५. सुसवणं चूपा० ॥ ६. व्वाणि खं० सं० जे० मो० शु०
चू० ॥ ७. घाणि ख० सं० जे० मो० शु० चू० ॥ ८. गणि खं० सं० जे० मो० शु० चू० ॥
९. एकचत्वारिंशत्तमगाथानन्तरं चूर्णिकार-वृत्तिकारान् पु० प्रति च विहाय सर्वासु सूत्रप्रतिपु-
गायेयमधिकोपलभ्यते—

तव-नियम-सच्च-संजम-विणय-ऽज्जय-खति महवरयाणं ।

सीलगुणगद्वियाण अणुओगजुगप्पहाणाणं ॥

एतद्गाथाविषये जे० प्रती “एपाऽपि गाथा न वृत्तौ कुतश्चित्” इति टिप्पणी वर्तते ॥ १०. पडिं
सु० ॥ ११. वदित्थणं सु० । वदित्थणं पु० ॥ १२. पस्यणं ख० ॥

[सुत्तं ७. परिसा]

७. सेल-घण १ कुडग २ चालणि ३

परिपूणग ४ हंस ५ महिस ६ मेसे ७ य ।

मसग ८ जलूग ९ बिराली १०

जाहग ११ गो १२ मेरि १३ आभीरी १४ ॥ ४४ ॥

५

सा समासओ तिविहा पणत्ता, तं जहा-जाणिया १ अजाणिया २
दुव्वियंढा ३ ॥^३

[सुत्ताइं ८-९. णाणविहाणं]

८. णाणं पंचविहं पणत्तं । तं जहा-आभिणिबोहियणाणं १ सुयणाणं २
ओहिणाणं ३ मणपज्जवणाणं ४ केवलणाणं ५ ।

१०

९. तं समासओ दुविहं पणत्तं, तं जहा-पच्चक्खं च परोक्खं च ।

[सुत्ताइं १०-१२. पच्चक्खणाणविहाणं]

१०. से किं तं पच्चक्खं ? पच्चक्खं दुविहं पणत्तं । त जहा-इंदियपच्चक्ख
च णोइंदियपच्चक्खं च ।

१. आभीरे चू० ॥ २. ँड्ढिया ख० स० डे० ल० ॥ ३. एतत्सूत्रानन्तरं जे० डे० मो०
शुस० मु० प्रतिष्ठ चूर्णि-वृत्तिकृद्भिरव्याख्यातोऽधिकोऽयं सूत्राभासः प्रक्षिप्तः पाठ उपलभ्यते—

जाणिआ जहा—

खीरमिव जहा हसा जे घुटति इह गुरुगुणसमिद्धा ।

दोसे य विवज्जती तं जाणसु जाणिय परिसं ॥

अजाणिआ जहा—

जा होइ पगडमहुरा मियछावय-सीह-कुक्कुडगभूया ।

रयणमिव अस्तविया अजाणिया सा भवे परिसा ॥

दुव्वियंढा जहा—

न य कथं निम्माओ न य पुच्छं परिभवस्स दोसेण ।

वत्थि व्व वायपुण्णो फुट्ठं गामेल्लयवियंढो ॥

एतत्पाठविषये जे० प्रताविय टिप्पणी केनापि विदुषा टिप्पिता दृश्यते—“जाणिवेत्यारभ्य
एतद् गाथात्रयं वृत्तौ न व्याख्यातम्, अतोऽन्यकर्तृकं सम्भाव्यते ।”

११. से किं तं इंदियपच्चक्खं ? इंदियपच्चक्खं पंचविहं पण्णत्तं । तं जहा-
सोइंदियपच्चक्खं १ चंकिंखदियपच्चक्खं २ घाणिंदियपच्चक्खं ३ रैसणेंदियपच्चक्खं ४
फासिंदियपच्चक्खं ५ । से तं इंदियपच्चक्खं ।

१२. से किं तं णोइंदियपच्चक्खं ? णोइंदियपच्चक्खं तिविहं पण्णत्तं ।
५ तं जहा-ओहिणाणपच्चक्खं १ मणपज्जवणाणपच्चक्खं २ केवलणाणपच्चक्खं ३ ।

[सुत्ताइं १३-२९. ओहिणाणं]

१३. से किं तं ओहिणाणपच्चक्खं ? ओहिणाणपच्चक्खं दुविहं पण्णत्तं ।
तं जहा-भवपच्चइयं च खयोवसमियं च । दोन्हं भवपच्चइयं, तं जहा-देवाणं च
णेइयाणं च । दोन्हं खयोवसमियं, तं जहा-मणुस्साणं च पंचेंदियतिरिक्ख-
१० जोणियाणं च ।

१४. को हेऊ खायोवसमियं ? खायोवसमियं तयावरणिज्जाणं कम्माणं
उदिण्णाणं खएणं अणुदिण्णाणं उवसमेण ओहिणाणं समुप्पज्जति ।

अहवा गुणपडिवण्णस्स अणगारस्स ओहिणाणं समुप्पज्जति ।

१५. तं समासओ छव्विहं पण्णत्तं । तं जहा-आणुगामियं १ अणाणुगामियं २
वड्डमाणं ३ हायमाणं ४ पडिवाति ५ अपडिवाति ६ ।

१६. से किं तं आणुगामियं ओहिणाणं ? आणुगामियं ओहिणाणं दुविहं
पण्णत्तं । तं जहा-अंतगयं च मज्झगयं च ।

१७. से किं तं अंतगयं ? अंतगयं तिविहं पण्णत्तं । तं जहा-पुरओ
अंतगयं १ मग्गओ अंतगयं २ पासओ अंतगयं ३ ।

१८. से किं तं पुरओ अंतगयं ? पुरओ अंतगयं से जहानामए केइ

१. चक्खुंदियं स० ॥ २. जिड्ढिंदियं मो० सु० ॥ ३. सूत्रमिदं प्रश्ननिर्वचनात्मक-
मप्युपलभ्यते—से किं तं भवपच्चइयं ? २ दुण्हं, तं जहा—देवाणं यं णेरइयाणं यं । से किं तं
खयोवसमियं ? २ दुण्हं, मणुस्साणं यं पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं यं । जे० मो० डे० सु० । किञ्च
चूर्णि-वृत्तिकृता नेदं प्रश्नोत्तरात्मकं सूत्रं सम्मतम् ॥ ४. ०दियाणं ख० ॥ ५. स० प्रती १६-२०
सूत्रेषु सर्वत्र अन्तगय इति परसवर्णान्वितं पाठ उपलभ्यते ॥

पुरिसे उक्कं वा चुडलियं वा अलायं वा मणिं वा जोइं वा पदीवं वा पुरओ काउं
पणोहेमाणे पणोहेमाणे गच्छेज्जा । से तं पुरओ अंतगयं १ ।

१९. से किं तं मग्गओ अंतगयं ? मग्गओ अंतगयं से जहाणामए केइ
पुरिसे उक्कं वा चुडलियं वा अलायं वा मणिं वा जोइं वा पदीवं वा मग्गओ
काउं अणुकुहेमाणे अणुकुहेमाणे गच्छेज्जा । से तं मग्गओ अंतगयं २ । ५

२०. से किं तं पासओ अंतगयं ? पासओ अंतगयं से जहाणामए केइ
पुरिसे उक्कं वा चुडलियं वा अलायं वा मणिं वा जोइं वा पदीवं वा पासओ
काउं परिकुहेमाणे परिकुहेमाणे गच्छेज्जा । से तं पासओ अंतगयं ३ ।
से तं अंतगयं ।

२१. से किं तं मज्झगयं ? मज्झगयं से जहानामए केइ पुरिसे उक्कं वा १०
चुडलियं वा अलायं वा मणिं वा जोइं वा पदीवं वा मत्थए काउं गच्छेज्जा । से
तं मज्झगयं ।

२२. अंतगयस्सं मज्झगयस्स य को पइविसेसो ? पुरओ अंतगएणं
ओहिनाणेणं पुरओ चेव संखेज्जाणि वा असंखेज्जाणि वा जोयणाणि जाणइ पासइ,
मग्गओ अंतगएणं ओहिनाणेणं मग्गओ चेव संखेज्जाणि वा असंखेज्जाणि वा १५
जोयणाणि जाणइ पासइ, पासओ अंतगएणं ओहिनाणेण पासओ चेव संखेज्जाणि
वा असंखेज्जाणि वा जोयणाइं जाणइ पासइ, मज्झगएणं ओहिनाणेणं सव्वओ
समंता संखेज्जाणि वा असंखेज्जाणि वा जोयणाइं जाणइ पासइ । से तं आणुगामिय
ओहिणाणं १ ।

२३. से किं तं अणाणुगामियं ओहिणाणं ? अणाणुगामियं ओहिणाणं से २०
जहाणामए केइ पुरिसे एणं महंतं जोइइणाणं काउं तस्सेव जोइइणाणस्स परिपेरंतेहि

१ १८-२१ सूत्रेषु चुडलियं स्थाने चुडलियं इति पाठ जे० सो० । १८-२१ सूत्रेषु चुडलिअम्वा
अलायम्वा पदीवम्वा मणिम्वा जोतिम्वा इतिरूप पाठ ख० प्रती वर्तते ॥ २ १८-२१ सूत्रेषु
अलाय वा पदीव वा मणि वा जोति वा पुरओ इति पाठ सर्वारवपि सूत्रप्रतिषु दृश्यते । न खलु
चूर्णि वृत्तिकृत्सम्मत पाठ कुत्राप्यादर्शे उपलभ्यते, तथापि व्याख्याकृन्मतानुसारेणास्माभि परानृत्य
मूले पाठ उद्धृतोऽस्ति । अलाय वा मणिं वा पदीवं वा जोति वा पुरओ इति सु० पाठस्तु
नास्मत्समीपस्थेषु आदर्शेषु ईक्ष्यते ॥ ३. काउ समुच्चहमाणे समुच्चहमाणे गच्छिज्जा जे० सो०
सु० ॥ ४ 'मग्गओ पासइ' इतिसूत्राश 'पासओ .. पासइ' इतिसूत्राशश्च ख० स०
प्रत्यो पूर्वापरक्रमव्यत्यासेन वर्तते ॥ ५. समत्ता चूपा० ॥ ६-७ ओहिणाण डे० ल० ॥
८-९ अणाणिट्ठा० ख० स० ल० शु० ॥

परिपेरंतोहिं परिघोलेमाणे परिघोलेमाणे तमेव जोइड्डाणं पासइ, अण्णत्थ गए ण पासइ, एवमेव अणाणुगामियं ओहिणाणं जत्थेव समुप्पज्जइ तत्थेव सखेज्जाणि वा असंखेज्जाणि वा संबद्धाणि वा असंबद्धाणि वा जोयणाइं जाणइ पासइ, अण्णत्थ गए ण पासइ । से त्तं अणाणुगामियं ओहिणाणं २ ।

५ २४. से किं तं वड्डमाणयं ओहिणाणं ? वड्डमाणयं ओहिणाणं पैसत्थेसु अज्झवसाँणट्ठाणेषु वट्टमाणस्स वट्टमाणचरित्तस्स विसुज्झमाणस्स विसुज्झमाण-चरित्तस्स सव्वओ समंता ओही वड्डइ ।

जावतिया तिसमयाहारगस्स सुहुमस्स पणगजीवस्स ।
ओगाहणा जहन्ना ओहीखेत्तं जहन्नं तु ॥ ४५ ॥

१० सव्ववहुअगणिजीवा णिरंतरं जत्तियं भरेजंसु ।
खेत्तं सव्वदिसागं परमोही खेत्तनिद्धिओ ॥ ४६ ॥

अंगुलमावलियाणं भागमसंखेज्ज, दोसु संखेज्जा ।
अंगुलमावलियंतो, आवलिया अंगुलपुहत्तं ॥ ४७ ॥

१५ हत्थम्मि मुहुत्तंतो, दिवसंतो गाउयम्मि वोद्धव्वो ।
जोयण दिवसपुहत्तं, पक्खंतो पण्णवीसाओ ॥ ४८ ॥

भरहम्मि अद्धमासो, जंबुदीवम्मि साहिओ मासो ।
वासं च मणुयलोए, वासपुहत्तं च रुयगम्मि ॥ ४९ ॥

संखेज्जम्मि उँ काले दीव-समुद्दा वि होंति संखेज्जा ।
कालम्मि असंखेजे दीव-समुद्दा उ भइयव्वा ॥ ५० ॥

२० काले चउण्ह वुड्डी, कालो भइयव्वु खेत्तवुड्डीए ।
वुड्डीए दव्व-पज्जव भइयव्वा खेत्त-काला उ ॥ ५१ ॥

सुहुमो य होइ कालो, तत्तो सुहुमयरयं हवइ खेत्तं ।
अंगुलसेढीमेत्ते ओसप्पिणिओ असंखेज्जा ॥ ५२ ॥

से त्तं वड्डमाणयं ओहिणाणं ३ ।

१. एवामेव सु० ॥ २. ओहिन्नाण डे० ल० ॥ ३. पसत्थेहि अज्झवसाणट्ठाणेहि खं० मो० ॥

४. °सायट्ठा° स० ॥ ५. °वीसं तु ल० । °वीसंतो डे० ॥ ६. वि शु० । य मो० ॥

२५. से किं तं हायमाणयं ओहिणाणं ? हायमाणयं ओहिणाणं अप्सत्थेहिं अज्झवसायट्ठाणेहिं वट्टमाणस्स वट्टमाणचरित्तस्स संकिलिस्समाणस्स संकिलिस्समाणचरित्तस्स सब्बओ समंता ओही परिहायति । से तं हायमाणयं ओहिणाणं ४ ।

२६. से किं तं पडिवाति ओहिणाणं ? पडिवाति ओहिणाणं जणं जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं वा संखेज्जइभागं वा वालगं वा वालगपुहत्तं वा लिक्खं वा लिक्खपुहत्तं वा जूयं वा जूयपुहत्तं वा जवं वा जवपुहत्तं वा अंगुलं वा अंगुलपुहत्तं वा पायं वा पायपुहत्तं वा वियत्थिं वा वियत्थिपुहत्तं वा रयणिं वा रयणिपुहत्तं वा कुच्चिं वा कुच्चिपुहत्तं वा धणुयं वा धणुयपुहत्तं वा गाउयं वा गाउयपुहत्तं वा जोयणं वा जोयणपुहत्तं वा जोयणसयं वा जोयणसयपुहत्तं वा जोयणसहस्सं वा जोयणसहस्सपुहत्तं वा जोर्यणसतसहस्सं वा जोयणसतसहस्सपुहत्तं वा जोयणकोडिं वा जोयणकोडिपुहत्तं वा १- जोयणकोडाकोडिं वा जोयणकोडाकोडिपुहत्तं वा - । उक्कोसेण लोणं वा पासित्ता णं पडिवएज्जा । से तं पडिवाति ओहिणाणं ५ ।

२७. से किं तं अपडिवाति ओहिणाणं ? अपडिवाति ओहिणाणं जेणं अलोणस्स एगमवि आगासपदेसं पासेज्जा तेण परं अपडिवाति ओहिणाणं । से तं अपडिवाति ओहिणाणं ६ ।

२८. तं समासओ चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा—दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । तत्थ दव्वओ णं ओहिणाणी जहण्णेणं अणंताणि रूविदव्वाइं जाणइ पासइ, उक्कोसेणं सव्वाइं रूविदव्वाइं जाणइ पासइ १ । खेत्तओ णं ओहिणाणी जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं जाणइ पासइ, उक्कोसेणं असंखेज्जाइं अलोए लोयमेत्ताइं खंडाइं जाणइ पासइ २ । कालओ ण ओहिणाणी जहण्णेणं आवलियाए असंखेज्जइभागं जाणइ पासइ, उक्कोसेणं असंखेज्जाओ ओसप्पिणीओ

१ अप्सत्थेसुं अज्झवसायट्ठाणेषु स० ॥ २. ओही हायति ख० स० जे० मो० ॥ ३-४. 'जयभा' जे० मु० ॥ ५. पुहुत्त पुहत्त पहुत्त शब्दा सर्वास्वपि सूत्रप्रतिषु अनियततया दृश्यन्ते ॥ ६ विहत्थि वा विहत्थि० मो० मु० ॥ ७. धणु वा धणुपु० जे० मो० मु० ॥ ८. जोयणलक्खं वा जोयणलक्खपुहत्त जे० मो० मु० ॥ ९. १-१ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ ख० स० नास्ति ॥ १०. 'पदेस पासति तेण ख० शु० । 'पदेसं जाणइ पासइ तेण जे० डे० ल० मो० ॥ ११. तत्थ इति ख० स० ल० शु० नास्ति ॥ १२. लोयप्पमाणमेत्ताइ ख० स० विना ॥ १३. उस्सप्पिणीओ ओसप्पिणीओ जे० डे० ल० मो० शु० ॥

उस्साप्पिणीओ अतीतं च अणागतं च कालं जाणइ पासइ ३ । भावओ णं ओहिणाणी जहण्णेणं अणंते भावे जाणइ पासइ, उक्कोसेणं वि अणंते भावे जाणइ पासइ, सव्वभावाणमणंतभागं जाणइ पासइ ४ ।

२९. ओही भवपच्चइओ गुणपच्चइओ य वण्णिओ एसो ।

५. तस्स य चहू वियप्पा दव्वे खेत्ते य काले य ॥ ५३ ॥

णेरइय-देव-तित्थंकरा य ओहिस्सऽवाहिरा होंति ।

पासंति सव्वओ खलु, सेसा देसेण पासंति ॥ ५४ ॥^५

से^६ तं ओहिणोंणं ।

[सुत्ताइं ३०-३३. मणपज्जवणाणं]

१०. ३०. [१] से किं तं मणपज्जवणाणं ? मणपज्जवणाणे णं भंते ! किं मणुस्साणं उप्पज्जइ अमणुस्साणं ? गोयमा ! मणुस्साणं, णो अमणुस्साणं ।

[२] जइ मणुस्साणं किं सम्मुच्छिममणुस्साणं गव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ? गोयमा ! णो सम्मुच्छिममणुस्साणं, गव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ।

१५. [३] जइ गव्वभवक्कंतियमणुस्साणं किं कम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं अकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं अंतरदीवगगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ? गोयमा ! कम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं, णो अकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं, णो अंतरदीवगगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ।

२०. [४] जइ कम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं किं संखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ? गोयमा ! संखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं, णो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्वभवक्कंतियमणुस्साणं ।

१. °सेणं पि अणंते ख० ॥ २. °भागो ४ । खं० चू० ह० ॥ ३. वण्णिओ दुविहो हपा० मपा० ॥ ४. तस्सेय वहुवि° स० ॥ ५. इय गाया चूर्णिक्कद्धिर्न स्वीकृता ॥ ६. सम्मत्त ओहि° खं० ॥ ७. °णाणपच्चक्खं सु० ॥ ८. °णाणं भंते ! जे० मो० ॥ ९. मणूसाणं स० । एवमग्रेऽपि अरिमन् ३० सूत्रे सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ १०. उप्पज्जइ इति खं० स० नास्ति ॥ ११. कम्मभूमिअगव्वभ° मो० सु० ह० म० विनाऽन्यत्र । एवमग्रेऽपि अस्मिन् ३० सूत्रे सर्वत्र ज्ञेयम् ॥

उयकम्मभूमिअगव्ववक्कंतियमणुस्साणं ? गोयमा ! इड्डिपत्तअपमत्तसंजय-
सम्मदिड्डिपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्ववक्कंतियमणुस्साणं, णो अणिड्डि-
पत्तअपमत्तसंजयसम्मदिड्डिपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिअगव्ववक्कंतियमणुस्साणं
मणपज्जवणाणं समुप्पज्जइ ।

५ ३१. तं च दुविहं उप्पज्जइ । तं जहा-उज्जुमती य विउलमती य ।

३२. तं समासओ चउच्चिहं पण्णत्तं । तं जहा-द्वओ खेत्तओ कालओ
भावओ । तत्थ द्वओ णं उज्जुमती अणंते अणंतपदेसिए खंधे जाणइ पासइ, ते
चेव विउलमती अव्वहियतराए जाणइ पासइ १ । खेत्तओ णं उज्जुमती अहे
जाव ईमीसे रयणपभाए पुढवीए उवरिमहेट्टिल्लाइं खुड्डागपयराइं, उड्डं जाव
१० जोतिसस्स उवरिमंतले, तिरियं जाव अंतोमणुस्सखित्ते अड्डाइजेसु दीव-समुद्वेसु
पण्णरससु कम्मभूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु छप्पण्णाए अंतरदीवगेसु -
सण्णीणं पंचेदियाणं पज्जत्तगाणं मणोगते भावे जाणइ पासइ, तं चेव विउलमती
अड्डाइजेहिं अंगुलेहिं अव्वहियतराणं विउलतराणं विसुद्धतराणं वित्तिमिरतराणं

१. तं च दुविह उप्पज्जइ इति खं० सं० नास्ति । तं जहा-तं दुविह-उज्जु^१ ल० ॥ २. उप्पज्जइ
इति शु० नास्ति ॥ ३. विमलमती खं० ॥ ४. द्वओ ४ । द्वओ ल० ॥ ५. तत्थ इति खं०
सं० ल० नास्ति ॥ ६. अव्वहियतराए विउलतराए विसुद्धतराए वित्तिमिरतराए जाणांत जे०
डे० मो० ल० । अव्वहियतराए विसुद्धतराए वित्तिमिरतराए जाणाति खं० सं० । एतयो
पाठभेदयो प्रथम सूत्रपाठभेदः श्रीमलयगिरिपाठे. स्ववृत्तावाहतोऽस्ति, द्वितीय पुन पाठभेदो
भगवता श्रीअभयदेवसूरिणा भगवत्यामष्टमशतकद्वितीयोद्देशके मनःपर्यवज्ञानविषयकमूत्रव्याख्याना-
वसरे जहा नंदीए [पत्र ३५६-२] इति सूत्रनिर्दिष्टनन्दिस्त्रपाठोद्धरणे तद्व्याख्याने [पत्र ३५९-२]
चाहतोऽस्ति । चूर्णि-हरिभद्रवृत्तिसम्मतस्तु अत्रत्य पाठ शु० आदर्श एव उपलभ्यते ॥ ७. उज्जुमती
जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जभागं उक्कोसेण अहे जाव मु० । नोपलभ्यते कस्मिंश्चिदप्यादर्शेऽयं मु०
पाठ, नापि चूर्णिकृता वृत्तिकृद्भ्यां चाऽयं पाठ. स्वीकृतो व्याख्यातो वा वर्तते । अपि च-श्री-
अभयदेवाचार्येणापि भगवत्यां अष्टमशतकद्वितीयोद्देशके नन्दीपाठोद्धरणे [पत्र ३६०-२] नाय पाठ
उल्लिखितो व्याख्यातो वाऽस्ति । नापि विज्ञेपावश्यकादौ तटीकादिषु वा मनःपर्यवज्ञानक्षेत्रवर्णनाधिकारे
जघन्योत्कृष्टरयानचिन्ता दृश्यते ॥ ८. इमीए ल० ॥ ९. उवरिमहेट्टिल्लेसु खुड्डागपयरेसु, उड्डं खं०
सं० । उवरिमहेट्टिल्ले खुड्डागपयरे, उड्डं खं० सं० विना मलयगिरिवृत्तौ च ॥ १०. तलो खं० सं०
शु० ॥ ११. - - एतच्चिह्नमध्यगत पाठ. खं० सं० जे० ल० नास्ति । श्रीमद्विरभयदेवा-
चार्यैर्भगवत्यामष्टमशतकद्वितीयोद्देशके नन्दीसूत्रपाठोद्धरणे [पत्र ३५९] तथा श्रीमलयगिरिसूरिपाठे
एतत्सूत्रव्याख्याने एष एव सूत्रपाठ आहतोऽस्ति ॥ १२. 'इजेहिमंगु' मो० मु० ॥
१३. अव्वहियतरं विउलतर विसुद्धतरं वित्तिमिरतरं खेत्तं इति हरिभद्र-मलयगिरिवृत्तिसम्मत
सूत्रपाठ जे० मो० मु० ॥

खेत्तं जाणइ पासइ २ । कालओ णं उज्जुमती जैहण्णेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं उक्कोसेणं पि पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अतीयमणागयं वा कालं जाणइ पासइ, तं चेव विउलमती अँब्भहियतरागं विउलतरागं विसुद्धतरागं वितिमिरतरागं जाणइ पासइ ३ । भावओ णं उज्जुमती अणंते भावे जाणइ पासइ, सच्चभावणां अणंतभागं जाणइ पासइ, तं चेव विउलमती अँब्भहियतरागं ५ विउलतरागं विसुद्धतरागं वितिमिरतरागं जाणइ पासइ ४ ।

३३. मणपज्जवणाणं पुण जणमणपरिचितियत्थपायडणं ।

माणुसखेत्तणिवद्धं गुणपच्चइयं चरित्तवओ ॥ ५५ ॥

से तं मणपज्जवणाणं ।

[सुत्ताइं ३४-४२. केवलणाणं]

१०

३४. से किं तं केवलणाणं ? केवलणाणं दुविहं पणत्तं । तं जहा-भवत्थकेवलणाणं च सिद्धकेवलणाणं च ।

३५. से किं तं भवत्थकेवलणाणं ? भवत्थकेवलणाणं दुविहं पणत्तं । तं जहा-सजोगिभवत्थकेवलणाणं च असजोगिभवत्थकेवलणाणं च ।

३६. से किं तं सजोगिभवत्थकेवलणाणं ? सजोगिभवत्थकेवलणाणं दुविहं १५ पणत्तं । तं जहा-पढमसमयसजोगिभवत्थकेवलणाणं च अपढमसमयसजोगिभवत्थकेवलणाणं च । अहवा चरिमसमयसजोगिभवत्थकेवलणाणं च अचरिमसमयसजोगिभवत्थकेवलणाणं च । से तं सजोगिभवत्थकेवलणाणं ।

१. खेत्त इति जे० स० डे० शु० नास्ति । भगवत्यामभयदेवाचार्येणोद्धृते नन्दीपाठेऽपि नास्ति ॥

२. अत्र नन्दीचूर्णिकृता चूर्णौ, श्रीहरिभद्रसूरि-मलयगिरिभ्या स्वस्ववृत्तौ, तथा श्रीजिनभद्र-क्षमाश्रमणपादैर्विशेषावश्यके “काले भूय-भविस्से पलियासखेज्जभागम्मि ॥ ८१३ ॥” इत्यत्र, तथा श्रीमलवारिहेमचन्द्रसूरिभिस्तटीकायाम्, एव श्रीमलयगिरिभिरावश्यकवृत्तौ च मन पर्ययज्ञानकाल-विचारे जघन्योत्कृष्टस्थानचिन्ता कृता न दृश्यत इति अत्रार्थे तद्विद. प्रमाणम् । विशेषावश्यकस्वोपज्जदीकाया कोट्याचार्यीयटीकायाश्च सक्षिप्तत्वात् तत्रापि नास्त्येतद्विचार इति ॥ ३. च भगवत्यां श० ८ उ० २ नन्दीपाठोद्धरणे ॥ ४. अँब्भहियतरागं विउलतरागं इति पदद्वयं ख० स० लस० नास्ति । भगवत्यामपि नन्दीपाठोद्धरणे एतत् पदद्वयं नास्ति ॥ ५. अत्र अँब्भहियतरागं विउलतरागं वितिमिरतराग इति पदत्रयं ख० स० भगवत्यां नन्दीपुत्रपाठोद्धरणे च नास्ति, केवल विसुद्धतरागं इत्येकमेव पद वर्तते । अँब्भहियतराग जाणइ ल० ॥

३७. से किं तं अजोगिभवत्थकेवलणाणं ? अजोगिभवत्थकेवलणाणं दुविहं पण्णत्तं । तं जहा—पढमसमयअजोगिभवत्थकेवलणाणं च अपढमसमय-अजोगिभवत्थकेवलणाणं च । अहवा चरिमसमयअजोगिभवत्थकेवलणाणं च अचरिमसमयअजोगिभवत्थकेवलणाणं च । से तं अजोगिभवत्थकेवलणाणं ।

५ ३८. से किं तं सिद्धकेवलणाणं ? सिद्धकेवलणाणं दुविहं पण्णत्तं । तं जहा—अणंतरसिद्धकेवलणाणं च परंपरसिद्धकेवलणाणं च ।

३९. से किं तं अणंतरसिद्धकेवलणाणं ? अणंतरसिद्धकेवलणाणं पण्ण-रसविहं पण्णत्तं । तं जहा—तित्थसिद्धा १ अतित्थसिद्धा २ तित्थगरसिद्धा ३ अतित्थगरसिद्धा ४ सयंबुद्धसिद्धा ५ पत्तेयबुद्धसिद्धा ६ बुद्धचोहियसिद्धा ७ इत्थिलिंगसिद्धा ८ पुरिसलिंगसिद्धा ९ णपुंसगलिंगसिद्धा १० सलिंगसिद्धा ११ अण्णलिंगसिद्धा २२ गिहिलिंगसिद्धा १३ एगसिद्धा १४ अणेगसिद्धा १५ । से तं अणंतरसिद्धकेवलणाणं ।

४०. से किं तं परंपरसिद्धकेवलणाणं ? परंपरसिद्धकेवलणाणं ? अणेगविहं पण्णत्तं । तं जहा—अपढमसमयसिद्धा दुसमयसिद्धा तिसमयसिद्धा चउसमयसिद्धा १५ जाव दससमयसिद्धा संखेजसमयसिद्धा असंखेजसमयसिद्धा अणंतसमयसिद्धा । से तं परंपरसिद्धकेवलणाणं । से तं सिद्धकेवलणाणं ।

४१. तं समासओ चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा—द्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । तत्थ द्वओ णं केवलणाणी सव्वदव्वं जाणइ पासइ १ । खेत्तओ णं केवलणाणी सव्वं खेत्तं जाणइ पासइ २ । कालओ णं केवलणाणी सव्वं कालं जाणइ पासइ ३ । भावओ णं केवलणाणी सव्वे भावे जाणइ पासइ ४ ।

४२. अह सव्वदव्वपरिणामभावविण्णत्तिकारणमणंतं ।

सासयमप्पडिवाती एगविहं केवलणाणं ॥ ५६ ॥

केवलणाणेणऽत्थे णाउं जे तत्थ पण्णवणजोगो ।

ते भासइ तित्थयरो, वड्जोग तयं हव्वं सेसं ॥ ५७ ॥

१-४. °सिद्धकेवलणाणं हे० ल० शु० ॥ ५. द्वओ ४ । द्वओ ल० ॥ ६. तत्थ इति खं० स० ल० शु० नास्ति ॥ ७. °व्वातिं जा° शु० ॥ ८. सव्वभावे खं० ॥ ९. वड्जोग सुयं हव्वं तेसिं इत्यय पाठ वृत्तिकृद्वां पाठान्तरत्वेन निर्दिष्टोऽस्ति । तथाहि—“अन्ये त्वेवं पठन्ति—‘वड्जोग सुयं हव्वं तेसिं’ स वाग्योगः श्रुतं भवति ‘तेषां’ श्रोतृणाम् ।” इति हारि० वृत्तौ । “अन्ये त्वेव पठन्ति—‘वड्जोग सुयं हव्वं तेसिं’ तत्रायमर्थः—‘तेषां’ श्रोतृणां भावश्रुतकारणत्वात् स वाग्योगः श्रुतं भवति, श्रुतमिति व्यवह्रियते इत्यर्थः ।” इति मलयगिरयः ॥ १०. भवे खं० स० शु० ॥

से तं केवलणाणं । से तं पच्चक्खणाणं ।

[सुत्ताइं ४३-४५. परोक्खणाणविहाणं]

४३. से कि तं परोक्खं ? परोक्खं दुविहं पण्णत्तं । तं जहा—आभिणि-
बोहियणाणपरोक्ख च सुयणाणपरोक्खं च ।

४४. जैत्थाऽऽभिणिबोहियणाणं तत्थ सुयणाणं, जत्थ सुयणाणं ५
तैत्थाऽऽभिणिबोहियणाणं । दो वि एयाइं अण्णमण्णमणुगयाइं तह वि पुण एत्थाऽऽ-
यरिया णाणत्तं पण्णवेत्ति—अभिणिवुज्झइ त्ति आभिणिबोहियं, सुण्णतीति सुत्त ।

“मतिपुंवं सुयं, ण मती सुयपुव्विया ।”

४५. अविसेसिया मती मतिणाणं च मतिअण्णाणं च । विसेसिया मती १०
सम्मदिट्ठिस्स मती मतिणाणं, मिच्छादिट्ठिस्स मती मतिअण्णाणं । अविसेसियं सुयं
सुयणाणं च सुयअण्णाणं च । विसेसिय सुयं सम्मदिट्ठिस्स सुयं सुयणाण, मिच्छ-
दिट्ठिस्स सुयं सुयअण्णाणं ।

१ अत्र चूर्णि-वृत्तिकृतां से त पच्चक्ख इत्वेव पाठ सम्मतः । नोपलब्धोऽय पाठ कस्याश्चिदपि प्रतौ ॥
२ परोक्खणाणं ? परोक्खणाण दु^० ख^० विना सर्वेषु सूत्रादर्शेषु ॥ ३. चूर्णि वृत्तिकृद्भिः किल जत्थ
मतिनाण तत्थ सुतनाण, जत्थ सुतनाण तत्थ मतिनाणं इतिरूप सूत्र मौलभावेनाङ्गीकृतमस्ति ।
किञ्च श्रीचूर्णिकृदादिभि मौलभावेनाङ्गीकृतमेतद् जत्थ मतिनाणं इत्यादि सूत्रं साम्प्रतीनेष्ववादशेषु
नोपलभ्यते । अपि च चूर्ण्यवलोकनेनैतदपि ज्ञायते यत्—चूर्णिकृतसमयभाविवादशेषु पाठभेदयुगल
मप्यासीदिति, दृश्यता पत्र २७ टि १ ॥ ४. तत्थ आभि^० खं^० शु^० ॥ ५. इत्थ आय^० मो^० मु^० ॥
६. पण्णवति शु^० । पण्णविति डे^० ल^० । पण्णवयति मो^० मु^० ॥ ७. अभिणिबोज्झतीति खं^० ।
अभिणिवुज्झतीति स^० शु^० । अभिणिवुज्झइ^० ल^० ॥ ८. ^१हिय णाणं, सु^० खं^० ल^०
विना ॥ ९. सुणेइ त्ति मो^० मु^० ॥ १०. ^२पुव्वं जेण सुय खं^० डे^० । चूर्णो^१ वृत्त्योश्च जेण इति
पद नास्ति । ^३पुव्वयं सुय चूर्णो^१ ॥ ११. अय मूले स्थापित सूत्रपाठ स^० मो^० विशेषावश्यक-
मलवारीयवृत्तौ १९५ पत्रे नन्दीसूत्रपाठोद्धरणे उपलभ्यते । श्रीहरिभद्रसूरिणाऽपि स्ववृत्तावयमेव
सूत्रपाठे व्याख्यातोऽस्ति । विसेसिया सम्मदिट्ठिस्स मती मतिणाण, मिच्छादिट्ठिस्स मती
मतिअण्णाणं । एवं अविसेसिय सुयं सुयणाण च सुयअण्णाणं च । विसेसिय सम्मदिट्ठिस्स
सुय सुयणाणं, मिच्छदिट्ठिस्स सुयं सुयअण्णाणं जे^० डे^० ल^० शु^० । अयमेव सूत्रपाठ
श्रीमता मलयगिरिणा व्याख्यातोऽस्ति । विसेसिया मती सम्मदिट्ठिस्स मतिणाण, मिच्छदिट्ठिस्स
मतिअण्णाण । अविसेसिय सुयं सुयणाणं सुयअण्णाणं च । विसेसिय सुय सम्मदिट्ठिस्स
सुयणाण, मिच्छदिट्ठिस्स सुयअण्णाणं । ख^० ॥

[सुत्ताइं ४६-६०. आभिणिबोहियणाणं]

४६. से किं तं आभिणिबोहियणाणं ? आभिणिबोहियणाणं दुविहं पणत्तं ।
तं जहा-सुयणिस्सियं च असुयणिस्सियं च ।

४७. से किं तं असुयणिस्सियं ? असुयणिस्सियं चउव्विहं पणत्तं ।

५ तं जहा—

उप्पत्तिया १ वेणुइया २ कम्मया ३ पारिणामिया ४ ।

बुद्धी चउव्विहा वुत्ता पंचमा नोवलब्भइ ॥ ५८ ॥

पुवं अदिट्ठमसुयमवेइयतक्खणविसुद्धगहियत्था ।

अव्वाहयफलजोगा बुद्धी उप्पत्तिया णाम ॥ ५९ ॥

१० भैरहसिल १ पणिय २ रुक्खे ३

खुड्डुग ४ पड ५ सरड ६ काय ७ उच्चारे ८ ।

गय ९ वयण १० गोल ११ खंभे १२

खुड्डुग १३ मग्गित्थि १४-१५ पति १६ पुत्ते १७ ॥ ६० ॥

भरहसिल १ मिढ २ कुक्कुड ३

१५ वालुय ४ हत्थी ५ य अगड ६ वणसंडे ७ ।

पाँयस ८ अइया ९ पत्ते १०

खाडहिला ११ पंच पियरो १२ य ॥ ६१ ॥

महुसित्थ १८ मुहियंके १९-२०

य णाणए २१ भिक्खु २२ चेडगणिहाणे २३ ।

२० सिक्खा २४ य अत्थसत्थे २५

इच्छा य महं २६ सतसहस्से २७ ॥ ६२ ॥ १ ।

१. वेणयिया खं० शु० । वेणत्तिया स० ॥ २. °वभई जे० डे० । °वभए मो० शु० । °वभत्ति स० ॥
३. ६०-६१ गाथे खं० शु० डे० ल० प्रतिषु पूर्वापरव्यत्यासेन वर्तते ॥ ४ गंडगा खं० ॥ ५. पय ल० ॥
६. कुक्कुड ३ तिल ४ वालुय ५ हत्थि ६ अगड ७ इतिरूप सूत्रपाठ सर्वारवपि सूत्रप्रतिपूलभ्यते ।
धावइयकनिर्युत्तयादावपीत्यम्भूत एव पाठ उपलभ्यते, तथैव च तत्र सर्वैरपि चूर्णि-वृत्तिकृदादिभि
व्याख्यातोऽस्ति । किञ्चात्रैतन्नन्दीसूत्रचूर्ण्यादावव्याख्यानाद् मलयगिरिपाठवृत्त्यनुसारी पाठ
आदतोऽस्ति ॥ ७. पायस ८ पत्ते ९ अइया १० इति पाठानुसारेण मलयगिरिणा व्याख्यातमस्ति, न
चोपलभ्यतेऽयं पाठः कुत्राप्यादर्शे ॥ ८. २० पणए २१ भिक्खू २२ य चेडगं पु० ॥

भरणित्थरणसमत्था तिवग्गसुत्तत्थगहियपेयाला ।

उभयोलोगफलवती विणयसमुत्था हवइ बुद्धी ॥ ६३ ॥

णिमित्ते १ अत्थसत्थे २ य

लेहे ३ गणिए ४ य कूव ५ अस्से ६ य ।

गद्दभ ७ लक्खण ८ गंठी ९

अंगए १० रहिए य गणिया य ११ ॥ ६४ ॥

सीया साडी दीहं च तणं अवसव्वय च कुंचस्स १२ ।

निव्वोदए १३ य गोणे घोडग पडणं च रुक्खाओ १४ ॥ ६५ ॥ २ ।

उवओगदिट्ठसारा कम्मपसंगपरिघोलणविसाला ।

साहुक्कारफलवती कम्मसमुत्था हवइ बुद्धी ॥ ६६ ॥

हेरणिए १ करिए २

कोलिय ३ डोएँ ४ य मुत्ति ५ घय ६ पवए ७ ।

तुण्णाग ८ वड्डई ९ पू-

विए १० य घड ११ चित्तकारे १२ य ॥ ६७ ॥ ३ ।

अणुमाण-हेउ-दिट्ठंतसाहिया वयविवांगपरिणामा ।

हिय-णीसेसफलवती बुद्धी परिणामिया णाम ॥ ६८ ॥

अमए १ सेट्ठि २ कुमारे ३

देवी(१ वे) ४ उदिओदए हवति राया ५ ।

साहू य णंदिसेणे ६

धणदत्ते ७ साव(१ वि)ग ८ अमच्चे ९ ॥ ६९ ॥

खँमए १० अमच्चपुत्ते ११ चाणक्के १२ चेव थूलभदे १३ य ।

णासिक्कसुंदरी-नंदे १४ वइरे १५ परिणामिया बुद्धी ॥ ७० ॥

चलणाहण १६ आमंडे १७

मणी १८ य सप्पे १९ य खग्गि २० थूभिदे २१-२२ ।

१. आसे ६ य ल० ॥ २. अगए १० गणिया य रहिए य ११ सर्वास्वपि सूत्रप्रतिषु । आवश्यक-
निर्युत्त्यादौ तद्वृत्त्यादौ च मूलगत एव पाठ उपलभ्यते ॥ ३. निव्वोदएण १३ गोणे शु० ॥
४. डोवे मो० मु० ॥ ५. °विवक्कपरि° ख० स० ल० शु० ॥ ६. °णिस्सेस° शु० मो० मु० ॥
७. खवगे मो० ॥ ८. °णामबुद्धीए डे० ल० मु० ॥

परिणामियवुद्धीए

एवमादी उदाहरणा ॥ ७१ ॥ ४ ।

से तं असुयणिस्सियं ।

४८. से किं तं सुयणिस्सियं मतिणाणं ? सुयणिस्सियं मतिणाणं
५ चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा-उग्गहे १ ईहा २ अवाए ३ धारणा ४ ।

४९. से किं तं उग्गहे ? उग्गहे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-अत्थोग्गहे य
वंजणोग्गहे य ।

५०. से किं तं वंजणोग्गहे ? वंजणोग्गहे चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-
सोत्तिंदियवंजणोग्गहे १ घाणेंदियवंजणोग्गहे २ जिब्भिंदियवंजणोग्गहे ३ फासैं-
१० दियवंजणोग्गहे ४ । से तं वंजणोग्गहे ।

५१. [१] से किं तं अत्थोग्गहे ? अत्थोग्गहे छव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-
सोइंदियअत्थोग्गहे १ चक्खिंदियअत्थोग्गहे २ घाणिंदियअत्थोग्गहे ३ जिब्भि-
दियअत्थोग्गहे ४ फासिंदियअत्थोग्गहे ५ णोइंदियअत्थोग्गहे ६ ।

[२] तस्स णं इमे एगड्डिया णाणाघोसा णाणावंजणा पंच णामधेय्या भवन्ति,
१५ तं जहा-ओगिण्हणया १ उव्वधारणया २ सवणता ३ अवलंवणता ४ मेहा ५ ।
से तं उग्गहे १ ।

५२. [१] से किं तं ईहा ? ईहा छव्विहा पण्णत्ता । तं जहा-
सोत्तेंदियईहा १ चक्खिंदियईहा २ घाणेंदियईहा ३ जिब्भिंदियईहा ४ फासैंदियईहा
५ णोइंदियईहा ६ ।

२० [२] तीसे णं इमे एगड्डिया णाणाघोसा णाणावंजणा पंच णामधेय्या भवन्ति, तं
जहा-आमोगणया १ मग्गणया २ गवेसणया ३ चिंता ४ वीमंसा ५ । से तं ईहा २ ।

५३. [१] से किं तं अवाए ? अवाए छव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-सोइंदियाँ-
वाए १ चक्खिंदियाँवाए २ घाणेंदियाँवाए ३ जिब्भिंदियाँवाए ४ फासैंदियाँवाए
५ णोइंदियाँवाए ६ ।

१. चक्खुंदि° खं० स० ॥ २. °धेज्जा भ° जे० मो० शु० सु० ॥ ३. ओगेण्ह° जे० मो० शु० सु० ॥
४ अवधा° जे० ॥ ५. चक्खुंदि° सं० ॥ ६ °धेज्जा भ° जे० मो० सु० ॥ ७. °यअवाए डे० सु० ॥
८. चक्खुंदि° स० ॥ ९-१३. °यअवाए डे० सु० ॥

[२] तस्स णं इमे एगड्डिया णाणाघोसा णाणावज्जणा पंच णामधेयां भवंति, तं जहा—आवट्ठणया १ पच्चावट्ठणया २ अवाए ३ बुद्धी ४ विण्णाणे ५ । से तं अवाए ३ ।

५४. [१] से किं तं धारणा ? धारणा छव्विहा पण्णत्ता । तं जहा—सोइंदियधारणा १ चक्खिंदियधारणा २ घाणिंदियधारणा ३ जिब्भिंदियधारणा ४ फासिंदियधारणा ५ णोइंदियधारणा ६ ।

[२] तीसे णं इमे एगड्डिया णाणाघोसा णाणावज्जणा पंच णामधेयां भवंति, तं जहा—धारणा १ धारणा २ ठवणा ३ पतिट्ठा ४ कोट्ठे ५ । से तं धारणा ४ ।

५५. उग्गहे एक्कसामइए, अंतोमुहुत्तिया ईहा, अंतोमुहुत्तिए अवाए, धारणा संखेज्जं वा कालं असंखेज्जं वा कालं ।

५६. एवं अट्ठावीसतिविहस्स आभिणिबोहियणाणस्स वंजणोग्गहस्स परूवणं करिस्सामि पडिबोहगदिट्ठंतेण मल्लगदिट्ठंतेण य ।

५७. से किं तं पडिबोहगदिट्ठंतेण ? पडिबोहगदिट्ठंतेण से^१ जहाणामए केई पुरिसे कंचि पुरिसं सुत्तं पंडिबोहेज्जा ‘अमुगा ! अमुग !’ ति । तत्थ य चोयगे पन्नवगं एवं वयासी—किं एगसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति ? दुसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति ? जाव दससमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति ? संखेज्जसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति ? असंखेज्जसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति ? एवं वदंतं चोर्यंगं पण्णवगे एवं वर्यंसी—णो एकसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति, णो दुसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति, जाव णो दससमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति, णो संखेज्जसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति, असंखेज्जसमयपविट्ठा पोग्गला गहणमागच्छंति । से तं पडिबोहगदिट्ठंतेण ।

१. °धिज्जा भ° मो० मु० ॥ २. आउट्ठणया पच्चाउट्ठणया चू० । आउट्ठणया पच्चाउट्ठणया स० ल० ॥ ३. विण्णाणं ख० स० ॥ ४ °धिज्जा भ° जे० मो० मु० ॥ ५ एतत् सूत्रं चूर्णिकृता नास्त्यादितम् । उग्गहे एक्क समयं ईहाऽवाया मुहुत्तमेत्त ति, धारणा संखेज्जं वा कालं असंखेज्जं वा कालं ल० । उग्गह एक समय, ईहाऽवाया मुहुत्तमेत्त तु । कालमसंख संख च धारणा होति णायव्वा ॥ खं० ॥ ६. इच्चेतस्स अट्ठा° चू० ॥ ७. से ण जहा° मो० ॥ ८. केयि शु० ॥ ९. पडिबोवएज्जा हा० चू० ॥ १० एव इति खं० स० नास्ति ॥ ११. चोदग स० ॥ १२ वदासी ख० ॥

५८. [१] से किं तं मल्लगदिट्ठंतेणं ? मल्लगदिट्ठंतेणं से जहाणामए केइं पुरिसे आवागसीसाओ मल्लगं गहाय तत्थेगं उदगविंदुं पक्खिवेज्जा से णट्ठे, अण्णे पक्खित्ते से वि णट्ठे, एवं पक्खिप्पमाणेसु पक्खिप्पमाणेसु होही से उदगविंदू जं णं तं मल्लगं रावेहिहि, होही से उदगविंदू जण्णं तंसि मल्लगंसि ठाहिहि, होही से उदगविंदू जण्णं तं मल्लगं भरेहिइ, होही से उदगविंदू जं णं तं मल्लगं पवाहेहिइ, एवमेव पक्खिप्पमाणेहिं पक्खिप्पमाणेहिं अणंतेहिं पोग्गलेहिं जाहे तं वंजणं पूरितं होइ ताहे 'हुं' ति करेइ 'णो चेव णं जाणइ' के वेस सद्दाइ ?, तओ ईहं पविसइ तओ जाणइ असुगे एस सद्दाइ, तओ अवायं पविसइ तओ से उवगयं हवइ, तओ णं धारणं पविसइ तओ णं धारेइ संखेज्जं वा कालं असंखेज्जं वा कालं ।

[२] से जहाणामए केइं पुरिसे अव्वत्तं सहं सुण्णेज्जा तेणं सद्दे त्ति उग्गहिए, णो चेव णं जाणइ के वेस सद्दाइ ?, तओ ईहं पविसइ ततो जाणति असुगे एस सद्दे, ततो णं अवायं पविसइ ततो से उवगयं हवइ, ततो धारणं पविसइ तओ णं धारेइ संखेज्जं वा कालं असंखेज्जं वा कालं ।

१. 'तेणं जहा को दिट्ठंतो ? से जहा' खं० ॥ २. केयि शु० ॥ ३. अण्णे वि पं० सं० विना ॥ ४. 'माणे पक्खिप्पमाणे होही डे० ॥ ५. होहिहि खं० शु० । होहिइ ल० डे० ॥ ६. जे णं चू० ॥ ७. रावेहिइ स० ल० शु० । रवेहिइ जे० ॥ ८. होहिहि खं० शु० ॥ ९. जे णं चू० ॥ १०. मल्लगे ठां खं० सं० ॥ ११. होहिहि खं० शु० ॥ १२. जे णं चू० । जो णं खं० ॥ १३. भरेहिइ इत्यनन्तरं विघोषावश्यकमहाभाष्यमलधारीयटीकायां १४८ पत्रे नन्दीसूत्रपाठोद्धरणे 'होही से उदगविंदू जे णं तंसि मल्लगंसि न ट्ठाहिहिहि' इत्यधिक सूत्राश उपलभ्यते, नोपलभ्यतेऽयं सूत्राश. सर्वास्वपि सूत्रप्रतिषु । चूर्णो वृत्त्योस्तु सुगमत्वाद् एतत्सूत्रस्य व्याख्यैव नास्ति ॥ १४. जे णं चू० । जो णं खं० डे० ॥ १५. एवमेव खं० । एमेव शु० ॥ १६. 'मेव पक्खिप्पमाणेहिं अणंतेहिं पोग्गं ल० विआमलवृत्तौ १४८ पत्रे नन्दीसूत्रपाठोद्धरणे । 'मेव पक्खिप्पमाणेहिं पोग्गं खं० । 'मेव पक्खिप्पमाणेहिं पक्खिप्पमाणेहिं पोग्गं स० ॥ १७. 'हो' ति खं० ॥ १८. ण उण जां खं० सं० ॥ १९. के वि एस जे० सो० शु० मु० ॥ २०. सद्दे त्ति खं० । सह त्ति स० ॥ २१. तओ उवयाण गच्छति, तओ से उवगगहो हवइ खं० ॥ २२. गच्छति स० शु० ल० ॥ २३. संखेज्जकालं असंखेज्जकालं ल० ॥ २४. केयि शु० ॥ २५. सुणेइ तेण डे० ल० ॥ २६. सह त्ति खं० शु० । सहो त्ति जे० डे० ल० सो० ॥ २७. सद्दे त्ति चू० ॥ २८. अणुपविसइ चू० ॥ २९. गच्छति खं० स० शु० ल० ॥ ३०. पडिवज्जेति संखेज्जं खं० स० ॥

१- एवं अव्वत्तं रूवं, अव्वत्तं गंधं, अव्वत्तं रसं, अव्वत्तं फासं पडिसंवेदेज्जा । -

[३] से जहानामए केइ^२ पुरिसे अव्वत्तं सुमिणं^३ पडिसंवेदेज्जा, तेणं सुमिणे त्ति उग्गहिएँ, ण पुण जाणति के वेस सुमिणे ? त्ति, तओ ईहं पविसइ तओ जाणति अमुगे एस सुमिणे त्ति, ततो अवायं पविसइ ततो से उवगयं हवइ, ततो धारणं पविसइ तओ णं धारेइ संखेज्जं वा कालं असंखेज्जं वा कालं । से तं मल्लगदिडुंतेणं ।

५९. तं समासओ चउव्विहं पण्णत्तं, तं जहा-दँव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । तँत्थ दँव्वओ णं आभिणिबोहियणाणी आप्सेणं सव्वदँव्वाइं जाँणइ ण

१ । - एतच्चिह्नमध्यवर्त्यतिदेशसूत्रस्थाने जे० मो० मु० प्रतिपु रूप गंध-रस स्पर्शविषयाणि चत्वारि सूत्राण्युपलभ्यन्ते । तानि चेमानि—

से जहानामए केइ पुरिसे अव्वत्तं रूव पासिज्जा तेणं रूवे त्ति उग्गहिए, नो चेव णं जाणइ के वेस रूवे ? त्ति, तओ ईह पविसइ तओ जाणइ अमुगे एस रूवे त्ति, तओ अवायं पविसइ तओ से उवगयं हवइ, तओ धारणं पविसइ तओ ण धारेइ संखिज्जं वा काल असंखिज्जं वा कालं ।

से जहानामए केइ पुरिसे अव्वत्तं गंध अग्घाइज्जा तेण गंधे त्ति उग्गहिए, नो चेव णं जाणइ के वेस गंधे ? त्ति, तओ ईह पविसइ तओ जाणइ अमुगे एस गंधे, तओ अवायं पविसइ तओ से उवगयं हवइ, तओ धारणं पविसइ तओ ण धारेइ सखिज्जं वा काल असखिज्जं वा कालं ।

से जहानामए केइ पुरिसे अव्वत्तं रस आसाइज्जा तेण रसे त्ति उग्गहिए, नो चेव णं जाणइ के वेस रसे ? त्ति, तओ ईह पविसइ तओ जाणइ अमुगे एस रसे, तओ अवायं पविसइ तओ से उवगयं हवइ, तओ धारणं पविसइ तओ ण धारेइ सखिज्जं वा काल असखिज्जं वा कालं ।

से जहानामए केइ पुरिसे अव्वत्तं फासं पडिसंवेदेज्जा तेणं फासे त्ति उग्गहिए, नो चेव णं जाणइ के वेस फासे ? त्ति, तओ ईह पविसइ तओ जाणइ अमुगे एस फासे, तओ अवायं पविसइ तओ से उवगयं हवइ, तओ धारणं पविसइ तओ ण धारेइ संखिज्जं वा कालं असंखिज्जं वा कालं ॥

२. केयि शु० ॥ ३. ०ण पासिज्जा मो० ल० शु० ॥ ४. सुमिणो त्ति जे० डे० ल० । सुमिणो त्ति मलयगिरिटीकायाम् ॥ ५. ०ए नो चेव णं जा० जे० मो० मु० ॥ ६ के वि सु० डे० ल० ॥ ७. गच्छति ख० स० शु० ल० ॥ ८ पडिवज्जति खं० स० ॥ ९ तओ ण धारेइ इति ख० स० नास्ति ॥ १०. दँव्वओ ४ । दँव्वओ ल० ॥ ११. तत्थ इति पद ख० स० डे० ल० नास्ति । जे० शु० मो० मु० विआमलवृत्तौ नन्द्युद्धरणे २३० पत्रे पुनर्वर्तते ॥ १२. अत्र सूत्रे द्रव्य क्षेत्र काल भावविषयकेषु चतुर्विंशति सूत्राण्युपलभ्यन्ते जाणति पासति इति पाठो जाणति ण पासति इति पाठभेदेन सह भगवत्यां अष्टमशतकद्वितीयोद्देशके ३५६-२ पत्रे वर्तते । अत्राभयदेवसूरेटीका—“दँव्वओ ण” ति द्रव्यमाश्रित्य आभिनिबोधिकविषयद्रव्य वाऽऽश्रित्य यद् आभिनिबोधिकज्ञानं तत्र ‘आप्सेण’ ति आदेशः—प्रकार सामान्य-विशेषरूपं तत्र च ‘आदेजेन’ ओषतो द्रव्यमात्रतया, न तु तद्वत्सर्वविशेषापेक्षयेति भावः, अथवा ‘आदेजेन’ श्रुतपरिकर्मिततया ‘सर्वद्रव्याणि’ वर्मास्तिका-यादीनि ‘जानाति’ अवायं धारणापेक्षयाऽवबुध्यते, ज्ञानस्यावायं धारणारूपत्वात्, ‘पासइ’ ति

पासइ १ । खेत्तओ णं आभिनिवोहियणाणी आएसेणं सव्वं खेत्तं जाणइ ण
पासइ २ । कालओ णं आभिनिवोहियणाणी आएसेणं सव्वं कालं जाणइ
ण पासइ ३ । भावओ णं आभिनिवोहियणाणी आएसेणं सव्वे भावे जाणइ ण
पासइ ४ ।

५ ६०. उग्गह ईहाऽवाओ य धारणा एव होंति चत्तारि ।
आभिनिवोहियणाणस्स भेयवत्थू समासेणं ॥ ७२ ॥

अत्थाणं उग्गहणं तु उग्गहं, तह वियालणं ईहं ।
ववसायं तु अवायं, धरणं पुण धारणं विंति ॥ ७३ ॥

१० उग्गहो एक्कं समयं, ईहा-ऽवाया मुहुत्तमद्धं तु ।
कालमसंखं संखं च धारणा होति णायच्चा ॥ ७४ ॥

पुडं सुणेति सद्धं, रूवं पुण पासती अपुडं तु ।
गंधं रसं च फासं च वद्ध-पुडं वियागरे ॥ ७५ ॥

भासासमसेढीओ सद्धं जं सुणइ मीसँयं सुणइ ।
वीसेढी पुण सद्धं सुणेति णियमा पराघाए ॥ ७६ ॥

पश्यति अवग्रहेहापेक्षयाऽवबुध्यते, अवग्रहेहयोर्दर्शनत्वात् । . . . 'खेत्तओ' ति
क्षेत्रमाश्रित्य आभिनिवोधिकज्ञानविषयं क्षेत्रं वाऽऽश्रित्य यद् आभिनिवोधिकज्ञानं तत्र 'आदेसेण'
ति ओघत श्रुतपरिकर्मणया वा 'सव्वं खेत्त' ति लोकालोकरूपम् । एवं कालतो भावतश्चेति ।

... इदं च सूत्रं नन्ध्यां इहैव च वाचनान्तरे 'न पासइ' ति पाठान्तरेणाधीतम् ।
एवं च नन्दिटीकाकृता [हरिभद्रसूरिणा] व्याख्यातम्—“आदेश-प्रकारः, स च सामान्यतो
विशेषतश्च । तत्र द्रव्यजातिसामान्यादेशेन 'सर्वद्रव्याणि' धर्मास्तिकायादीनि जानाति, विशेषतोऽपि
यथा धर्मास्तिकायो धर्मास्तिकायस्य देश इत्यादि, 'न पश्यति' सर्वान् धर्मास्तिकायादीन्, शब्दादीस्तु
योग्यदेशावसितान् पश्यत्यपीति ।” ३५८ पत्रे ॥

१. ईह अवाओ स० शु० ल० मो० ॥ २. श्रीहरिभद्र-मलयगिरिपादाभ्यामियं गाथा पाठान्तरेण
इत्थं निर्दिष्टा व्याख्याता च दृश्यते—

अत्थाणं उग्गहणम्मि उग्गहो, तह वियालणे ईहा ।

ववसायम्मि अवाओ, धरणं पुण धारणं विंति ॥

मो० डे० ल० मु० प्रतिष्वपि इयं गाथा इत्थंरूपैव लभ्यते ॥ ३. °त्तमंतं तु हपा० मपा० ॥

४. मीसिय डे० मो० मु० ॥

ईहा अपोह वीमंसा मग्गणा य गवेसणा ।

सण्णा सती मती पण्णा सव्वं आभिणिबोहियं ॥ ७७ ॥

से तं आभिणिबोहियणाणपरोक्खं ।

[सुत्ताइं ६१-१२०, सुयणाणं]

६१. से किं तं सुयणाणपरोक्खं ? सुयणाणपरोक्खं चोद्वैसविहं पण्णत्तं ।
तं जहा—अक्खरसुयं १ अणक्खरसुयं २ सण्णिसुयं ३ असण्णिसुयं ४
सम्मसुयं ५ मिच्छसुयं ६ सादीयं ७ अणादीयं ८ सपज्जवसियं ९ अपज्जवसियं १०
गमियं ११ अगमियं १२ अंगपविट्ठं १३ अणंगपविट्ठं १४ ।

६२. से किं तं अक्खरसुयं ? अक्खरसुयं तिविहं पण्णत्तं । तं जहा—
सण्णक्खरं १ वंजणक्खरं २ लद्धिअक्खरं ३ ।

६३. से किं तं सण्णक्खरं ? सण्णक्खरं अक्खरस्स संठाणाऽऽगिती ।
से तं सण्णक्खरं १ ।

६४. से किं तं वंजणक्खरं ? वंजणक्खरं अक्खरस्स वंजणामिलोवो ।
से तं वंजणक्खरं २ ।

६५. से किं तं लद्धिअक्खरं ? लद्धिअक्खरं अक्खरलद्धीयस्स लद्धि-
अक्खरं समुपज्जइ, तं जहा—सोइंदियलद्धिअक्खरं १ चकिंखदियलद्धिअक्खरं २
घाणेंदियलद्धिअक्खरं ३ रसणिंदियलद्धिअक्खरं ४ फासेंदियलद्धिअक्खरं ५
णोइंदियलद्धिअक्खरं ६ । से तं लद्धिअक्खरं ३ । से तं अक्खरसुय १ ।

१ से त्त आभिणिबोहियणाणपरोक्खं, से त्त मत्तिणाणं इति निगमनवाक्यद्वयम् जे० डे०
ल० मु० । किञ्च श्रीहरिभद्रसूरि-मलयगिरिवृत्त्यो प्रथम निगमनवाक्य व्याख्यातमस्ति,
चूर्णिकृता पुन द्वितीय निगमनवाक्यं व्याख्यात वर्तते, इति वृत्ति चूर्णिकृतामेकतरदेव
निगमनवाक्यमभिमतम् । अपि च चूर्णिकृता चूर्णौ—“से किं त मत्तिणाण १” ति एस आदीए
जा पुच्छा तस्स सव्वहा सल्लवे वण्णिते इमं परिसमत्तिदंसग णिगमणवाक्यम्—“से तं मत्तिणाण”
ति” इत्यादि [पत्र ४४ प० ४] यन्निगमनवाक्यव्याख्यानावसरे निष्ठद्वितमस्ति तत्र किलैतत्
चिन्त्यमस्ति यत्—चूर्णावपि “से किं तं आभिणिबोधिकेत्यादि सुत्त” [पत्र ३२ प० २३] इति
आदिवाक्यमुपक्षिप्तं वर्तते तत् किमिति चूर्णौ निगमनवाक्यव्याख्यानावसरे “से किं त मत्तिणाण १”
ति एस आदीए जा पुच्छा” इत्यादि चूर्णिकृता निरदेशि १ इत्यत्रार्थे तद्विद एव प्रमाणमिति ॥
२ चउद्वसं मो० ॥ ३. ०ती सण्णक्खर । से त्त ख० स० डे० ल० शु० ॥ ४. ०लावो
वज्जणक्खरं । से त्त ख० स० डे० ल० शु० ॥ ५. अस्मिन् सूत्रे सर्वत्र लद्धियक्खरं इति स० शु० मो० ॥

६६. से किं तं अणक्खरसुयं ? अणक्खरसुयं अणेगविहं पण्णत्तं ।
तं जहा-

ऊससियं णीससियं णिच्छूहं खासियं च छीयं च ।

णिसिंसवियमणुसारं अणक्खरं छेलियादीयं ॥ ७८ ॥

५

से तं अणक्खरसुयं २ ।

६७. से किं तं सण्णिसुयं ? सण्णिसुयं तिविहं पण्णत्तं । तं जहा-
कालिओवएसेणं ? हेऊवएसेणं २ दिट्ठिवादोवदेसेणं ३ ।

६८. से किं तं कालिओवएसेणं ? कालिओवएसेणं जस्स णं अत्थि ईहा
अपोहो मग्गणा गवेसणा चिंता वीमंसा से णं सण्णि त्ति लब्भइ, जस्स णं णत्थि
१० ईहा अपोहो मग्गणा गवेसणा चिंता वीमंसा से णं असण्णीति लब्भइ । से तं
कालिओवएसेणं ? ।

६९. से किं तं हेऊवएसेणं ? हेऊवएसेणं जस्स णं अत्थि अभिसंधा-
रणपुच्चिया करणसत्ती से णं सण्णीति लब्भइ, जस्स णं णत्थि अभि-
संधारणपुच्चिया करणसत्ती से णं असण्णि त्ति लब्भइ । से तं हेऊवएसेणं २ ।

१५

७०. से किं तं दिट्ठिवाओवएसेणं ? दिट्ठिवाओवएसेणं सण्णिसुयस्स
खओवसमेणं सण्णी लब्भति, असण्णिसुयस्स खओवसमेणं असण्णी लब्भति । से
तं दिट्ठिवाओवएसेणं ३ । से तं सण्णिसुयं ३ । से तं असण्णिसुयं ४ ।

७१. [१] से किं तं सम्मसुयं ? सम्मसुयं जं इमं अरहंतेहिं भगवतेहिं
उप्पण्णणाण-दंसणधरेहिं तेलोक्कणिरिक्खिय-महिय-पूइएहिं तीय-पच्चुप्पण्ण-मणागय-
२० जाणएहिं सच्चण्णहिं सच्चदरिसीहिं पणीयं दुवालसंगं गणिपिडगं, तं जहा-आयारो
१ सयगडो २ ठाणं ३ समवाओ ४ विवाहपण्णत्ती ५ णायाधम्मकहाओ ६

१. णिस्संविय ह० ॥ २. जस्सऽत्थि खं० स० ल० शु० ॥ ३. अवोहो जे० मो० मु० ॥ ४. सण्णीति जे० मो० मु० ॥ ५. °स्स णत्थि खं० स० ल० शु० ॥ ६. अवोहो जे० मो० मु० ॥ ७. °णी ल० खं० स० डे० ल० शु० ॥ ८. जस्सऽत्थि खं० सं० ल० शु० ॥ ९. सण्णि त्ति ल० डे० शु० । सण्णी ल० खं० स० जे० ॥ १०. असण्णी ल० खं० स० जे० डे० ल० शु० ॥ ११-१२. °वाओव० खं० । °वाओव० स० ॥ १३. °क्कचित्त-महिय-पूइएहिं चू०, अनुयोगद्वारेणु (स ५० पृ ६८) च ॥ १४. °पडुप्प० जे० मो० मु० ॥ १५. °दंसीहिं स० ॥

उवासगदसाओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ पण्हावागरणाइं
१० विवागसुयं ११ दिड्ढिवाओ १२ ।

[२] इच्चेय दुवालसंगं गणिपिडगं चौदसपुव्विस्स सम्मसुयं, अभिण्णदस-
पुव्विस्स सम्मसुयं, तेण परं भिण्णेसु भयणा । से तं सम्मसुयं ५ ।

७२ [१] से किं तं मिच्छसुयं ? मिच्छसुयं जं इमं अण्णाणि एहिं ५
मिच्छदिट्ठीहिं सच्छंदबुद्धि-मतिवियंप्पियं, तं जहा-भारहं १ रामायणं २
हंभीमासुरक्खं ३ कोडिल्लयं ४ संगंभदियाओ ५ खोडमुहं ६ कप्पासियं ७
नामसुहुमं ८ कणगसत्तरी ९ वड्ढेसियं १० बुद्धवयणं ११ वेसितं १२
काविलं १३ लोग्गयंतं १४ सड्ढितंतं १५ माढरं १६ पुराणं १७ वांगरणं १८
णाडगादी १९ । अहवा चावत्तरिकलाओ चत्तारि य वेदा संगोवंगा । १०

१. चउदसं ल० ॥ २. भिण्णे भ० ख० स० डे० ल० ॥ ३-४. मिच्छासुत ख० स०
जे० ॥ ५. इत आरभ्य चत्तारि य वेदा संगोवगापर्यन्त सूत्रमिदं समग्रमपि अनुयोगद्वारेषु
वर्तते [पृ ६८ सू ४९] ॥ ६. मिच्छादिट्ठिणिं मो० मु० ॥ ७. विगप्पिं जे० मो० मु० ॥
८. हंभीमासुरक्खं ख० डे० शु० । दंभीमासुरक्ख मो० । भीमासुरक्खं जे० मु० ।
“अभीयमासुरक्खे माढर कोडिल्लदडनीतीसु ।”—अस्य व्यवहारभाष्यगार्थस्य मलयगिरिकृता
व्याख्या—“अभ्य्याम् आसुवृक्षे माढरे नीतिशास्त्रे कौटिल्यप्रणीतासु च दण्डनीतिषु ये कुशला
इति गम्यते ।” [व्यवहार० भाग ३ पत्रं १३२] । अत्र प्राचीनासु व्यवहारभाष्यप्रतिषु
“हंभीयमासुरक्ख” इति पाठो वर्तते । “आभीयमासुरक्ख भारह-रामायणादिउपेसा । तुच्छा
असाहणीया सुयअण्णाण ति ण वेति ॥ ३०३ ॥ [संस्कृतच्छाया—] आभीतमासुरक्ष भारत
रामायणाद्युपदेशा । तुच्छा असाधनीया. श्रुताज्ञानमिति इदं ब्रुवन्ति ॥ ३०३ ॥ [भाषार्थ—]
चौरशास्त्र, तथा हिसाशास्त्र, भारत, रामायण आदिके परमार्थशून्य अत एव अनादरणीय उपदेशोक्तौ
मिथ्याश्रुतज्ञान कहते हे ।” [गोमटसार जीवकाण्ड पत्र ११७] । “निर्घण्टे निगमे पुराणे इतिहासे
वेदे व्याकरणे निरुक्ते शिक्षाया छन्दरिवन्या यज्ञकल्पे ज्योतिषे साख्ये योगे क्रियाकल्पे वैशिके
वैजेषिके अर्थविद्याया वार्हस्पत्ये आम्भिर्ये आसुर्ये मृगपक्षिरुते हेतुविद्यायाम्” इत्यादि ललितविस्तरे
परि० १२ ३३ पद्यान्तरम् पत्रं १०८ ॥ ९. कोडिल्लयं मो० मु० विना ॥ १०. सयभं
डे० ल० । सहभं शु० । सगडभं मु० । अनुयोगद्वारेषु संगभं सतभं सगडभं इति
नामपाठान्तराण्यपि प्रत्यन्तरेषु दृश्यन्ते, दृश्यता पृ ६८ टि ८ ॥ ११. घोडमुहं शु० । खं स०
प्रत्योरेतन्नामैव नास्ति । अनुयोगद्वारेषु पुन घोडगमुहं, घोडयमुहं, घोडयसह, घोडयसुय इति
नामपाठान्तराण्यपि प्रत्यन्तरेषु दृश्यन्ते दृश्यता पृ ६८ टि ७ ॥ १२. नागसुहुमं जे० मु०
अनु० पृ ६८ सू ४९ ॥ १३. कणगसत्तरीनामानन्तर रयणावली इत्यविक नाम शु० ॥ १४.
वत्तिसें शु० ॥ १५. तेसिअं ख० स० डे० मो० । तेरासिअं मु० ॥ १६. काविलियं
डे० ल० मो० मु० । काविल अनु० पृ ६८ सू ४९ ॥ १७. नागायत स० ॥ १८.
पोराण डे० ॥ १९. वागरण १८ भागवय १९. पायजली २० पुस्सदेवयं २१ लेहं
२२ गणियं २३ सडणस्य २४ णाडगादी २५ । अहवा जे० डे० ॥

[२] एयाइं मिच्छदिट्ठिस्स मिच्छत्तपरिग्गहियाइं मिच्छसुयं, एयाणि चेव सम्मदिट्ठिस्स सम्मत्तपरिग्गहियाइं सम्मसुयं ।

[३] अहवा मिच्छदिट्ठिस्स वि^१ सम्मसुयं, कम्हा ? सम्मत्तहेउत्तणओ, जम्हा ते मिच्छदिट्ठिया तेहिं चेव^२ समएहि चोइया समाणा केइं सपक्खदिट्ठीओ
५ वीमेति । से तं मिच्छसुयं ६ ।

७३. से किं तं सादीयं सपज्जवसियं ? अणादीयं अपज्जवसियं च ? इच्चेयं दुवालसंगं गणिपिडगं विउच्चित्तिणयइयाए सादीयं सपज्जवसियं, अविउच्चित्तिणयइयाए अणादीयं अपज्जवसियं ।

७४. तं समासओ चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा-दव्वओ खेत्तओ कालओ
१० भावओ । तत्थ दव्वओ णं सम्मसुयं एगं पुरिसं पडुच्च सादीयं सपज्जवसियं, वहवे पुरिसे पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं १ । खेत्तओ णं पंच भरहाइं पंच एरवयाइं पडुच्च सादीयं सपज्जवसियं, पंच^३ महाविदेहाइं पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं २ । कालओ^४ णं ओसप्पिणिं उस्सप्पिणिं च पडुच्च सादीयं सपज्जवसियं, ^५ णोओसप्पिणि
१५ णोउस्सप्पिणिं च पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं ३ । भावओ णं जे जया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति
ते^६ तया भावे पडुच्च सादीयं सपज्जवसियं, खाओवसमियं पुण भावं पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं ४ ।

७५. अहवा भवसिद्धीयस्स सुयं साईयं सपज्जवसियं, अभवसिद्धीयस्स सुयं अणादीयं अपज्जवसियं ।

१. अयं सूत्राश चूर्णौ क्रमव्यत्यासेन व्याख्यातोऽस्ति । तथाहि—“इच्चेताइं सम्मदिट्ठिस्स सम्मत्तपरिग्गहियाइं सम्मसुयं । इच्चेताइं मिच्छदिट्ठिस्स मिच्छत्तपरिग्गहियाइं मिच्छसुत्तं” ॥
२. °च्छदिट्ठिपरि° खं० ॥ ३. मिच्छासुयं डे० मो० मु० ॥ ४. वि एयाइं चेव स° चू० मो० मु० ॥ ५. °ट्ठिणो तेहिं डे० ल० चू० ॥ ६. °व ससमएहिं जे० ॥ ७. केइ इति पदं खं० स० ल० शु० नास्ति ॥ ८. चयंति जे० मो० ह० म० ॥ ९. मिच्छासुयं डे० मो० मु० ॥ १०. इच्चेइयं मो० मु० ॥ ११. वुच्छि° मो० मु० ॥ १२. अवुच्छि° मो० मु० ॥ १३. तत्थ इति पदं खं० स० डे० ल० शु० नास्ति ॥ १४. एराव° स० शु० ॥ १५. पंच विदेहाइं ल० ॥ १६. णं उस्सप्पिणि ओसप्पिणिं च जे० मो० मु० ॥ १७. णोउस्सप्पिणि णोओसप्पिणि च खं० स० जे० डे० शु० मो० मु० ॥ १८. ते भावे पडुच्च ल० । ते तहा पडुच्च चू० । ते तदा पडुच्च खं० स० शु० चूपा० ॥ १९. सायि सप° खं० । साई सप° ल० ॥

७६. सव्वागासपदेसगं सव्वागासपदेसेहिं अणंतगुणियं पंजवग्गक्खरं
णिप्फज्जइ ।

७७. सैव्वजीवाणं पि य णं अक्खरस्स अणंतभागो णिच्चुग्घाडिओ, जंति
पुण ॥ १ ॥ आवरिज्जा तेण जीवो अजीवत्तं पावेज्जा ।

सुट्ठु वि मेहसमुदए होति पभा चंद-सूराणं ।

से तं सांदीयं सपज्जवसियं । से तं अणादीयं अपज्जवसितं ७।८।९।१०।

७८. से किं तं गमियं ? गमियं दिट्ठिवाओ । अगमियं कालियं सुंयं । से
त्तं गमियं ११ । से तं अगमियं १२ ।

७९. अहवा तं समासओ दुविहं पणत्तं । तं जहा—अंगपविट्ठं अंगवाहिरं च ।

८०. से किं तं अंगवाहिरं ? अंगवाहिरं दुविहं पणत्तं । तं जहा— १०
आवस्सगं च आवस्सगवइरित्तं च ।

८१. से किं तं आवस्सगं ? आवस्सगं छव्विहं पणत्तं । तं जहा—
सामाइयं १ चउवीसत्थओ २ वंदणं ३ पडिक्कमणं ४ काँउस्सग्गो ५
पच्चक्खाणं ६ । से तं आवस्सगं ।

१ पज्जवक्खर जे० मो० मु० विआमलवृत्तौ २६८ पत्रे नन्दिसूत्रपाठोद्धरणे ॥ २. द्वादशारनयचक्रवृत्तौ
इदं सूत्रमित्य वर्तते—“सव्वजीवाण पि य णं अक्खरस्स अणंततमो भागो णिच्चुग्घाडित्तओ ।

तं पि जदि आवरिज्जिज्ज तेण जीवा अजीवत्तं पावे ।

सुट्ठु वि मेहसमुदये होइ पभा चंद-सूराण ॥ १ ॥”

अत्रैव च नयचक्रप्रत्यन्तरे अणतभागो इति जीवो अजीवत्तं इति च पाठभेदोऽप्युपलभ्यते ॥

३. °डियओ स० चू० ॥ ४. अत्र चूर्णिकृता चूर्णौ—

“जति पुण सो वि वरिज्जेज्ज तेण जीवो अजीवय पावे ।

सुट्ठु वि मेहसमुदए होति पभा चंद-सूराण ॥ १ ॥” [कल्पभाष्ये गा ७४]

इति गायैवोल्लिखिताऽस्ति, नयचक्रोद्धरणेऽपि पाठभेदेन गायैव दृश्यते । अस्मत्सगृहीतसूत्रप्रतिपु ये
विविधा पाठभेदा वर्तन्ते, यच्च पाठस्य स्वरूपमीक्ष्यते, एतत्सर्वविचारणेन सम्भाव्यते यदत्र सूत्रे
गायैव भ्रष्टता प्राप्ताऽस्ति । वृत्तिकृतोराचार्ययो पुनरत्र किं गद्य गाथा वा मान्यमस्ति ? इति न
सम्यगवगम्यते, तथापि वृत्तिस्वरूपावलोकनेन गायैव तेषां सम्मतेति सम्भाव्यते ॥ ५ सो वि
वरिजेज्जा स० शु० । सो वाऽऽवरिजेज्ज ख० ॥ ६. तेणं जे० मो० मु० ॥ ७. अजीवत्तं ल० ॥
८ पावेज्ज ख० ॥ ९. सादी सप० स० शु० । सआदि सप० ख० ॥ १०. सुय इति खं० स० डे०
ल० शु० नास्ति ॥ ११ अहवा इति ख० स० ल० शु० नास्ति ॥ १२. °पविट्ठं च अगं जे० ॥
१३. अणगपविट्ठं च ख० स० डे० ल० शु० ॥ १४-१५. अणगपविट्ठं खं० स० डे० ल० शु० ॥
१६. वदण ख० स० डे० ल० शु० ॥ १७. काओसग्गो स० ॥

८२. से किं तं आवस्सगवइरितं ? आवस्सगवइरितं दुविहं पण्णत्तं । तं जहा-कालियं च उक्कालियं च ।

८३. से किं तं उक्कालियं ? उक्कालियं अणेगविहं पण्णत्तं । तं जहा-
दसवेयालियं १ कप्पियाकप्पियं २ चुल्लकप्पसुयं ३ महाकप्पसुयं ४ ओवाइयं ५
५ रायपसेणियं ६ जीवाभिगमो ७ पण्णवणा ८ महापण्णवणा ९ पमादप्पमादं १०
नंदी ११ अणुओगदाराइं १२ देविंदत्थओ १३ तंदुलवेयालियं १४
चंदावेज्जयं १५ सूरपण्णत्ती १६ पोरिसिमंडलं १७ मंडलप्पवेसो १८
विज्जाचरणविणिच्छओ १९ गणिविज्जा २० ज्ञाणविभत्ती २१ मरणविभत्ती २२
आयविसोही २३ वीयरायसुयं २४ संलेहणासुयं २५ विहारकप्पो २६
१० चरणविही २७ आउरपच्चक्खाणं २८ महापच्चक्खाणं २९ । से तं उक्कालियं ।

८४. से किं तं कालियं ? कालियं अणेगविहं पण्णत्तं । तं जहा-
उत्तरज्झयणाइं १ दसाओ २ कप्पो ३ ववहारो ४ णिसीहं ५ महा-
णिसीहं ६ इसिभासियाइं ७ जंवुदीवपण्णत्ती ८ दीवसागरपण्णत्ती ९
चंदपण्णत्ती १० खुड्डिया विमाणपविभत्ती ११ महल्लिया विमाणपविभत्ती १२
१५ अंगचूलिया १३ वग्गचूलिया १४ विवाहचूलिया १५ अरुणोववाए १६

१. “ओवाइयं” ति प्राकृतत्वाद् वर्णलोपे औपपातिकम्” इति पाक्षिकसूत्रवृत्तौ । उववाइयं
शु० मु० ॥ २. रायपसेणीयं खं० । रायपसेणइयं डे० ल० शु० ॥ ३. ‘क्खाणं’ २९
एवमाइ । से तं जे० मो० मु० । एवमाइ इति सूत्रपदं चूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्नास्ति व्याख्यातम् ।
अपि च जे० प्रती अत्रायं “टीकायामिदं न दृश्यते” इति टिप्पनकमपि वर्तते ॥ ४. कालियं
अणंगपविट्ठं ? कालियं अणंगपविट्ठं अणेगं खं० सं० शु० ॥ ५. वंगचू० खं० सं०
ल० शु० ॥ ६. वियाहं शु० ल० ॥ ७. उववाएपदान्तानि सूत्रनामानि अस्मदादृतास्वष्टासु
सूत्रप्रतिषु चूर्ण्यादर्शेषु हारि० वृत्तौ मलयगिरिवृत्तौ पाक्षिकसूत्रयशोदेवीयवृत्तौ च क्रमव्यत्यासेन
न्यूनाधिकभावेन च वर्तन्ते । तथाहि—अरुणोववाए वरुणोववाए गरुलोववाए धरणोववाए
वेसमणोववाए वेलंधरोववाए देविंदोववाए उट्ठाणं जे० मो० मु० । अरुणोववाए वरुणोववाए
गरुलोववाए धरणोववाए वेलंधरोववाए देविंदोववाए वेसमणोववाए उट्ठाणं डे० । अरुणोववाए
वरुणोववाए गरुलोववाए वेलंधरोववाए देविंदोववाए वेसमणोववाए उट्ठाणं सं० शु० ।
अरुणोववाए वरुणोववाए गरुलोववाए वेलंधरोववाए देविंदोववाए उट्ठाणं खं० । अरुणोववाए
वेलंधरोववाए देविंदोववाए वेसमणोववाए उट्ठाणं ल० । अथ च—अरुणोववाए इति सूत्रनाम-
व्याख्यानानन्तरं हरिभद्रवृत्तौ “एव वरुणोववाडादिसु वि भाणियव्व” इति, मलयगिरिवृत्तौ च
“एव गरुडोपपातादिष्वपि भावना कार्या” इति, पाक्षिकसूत्रवृत्तौ च “एवं वरुणोपपात-गरुडोपपात-
वैश्रमणोपपात-वेलन्धरोपपात-देवेन्द्रोपपातेष्वपि वाच्यम्” इति निर्दिष्टं वर्तते । चूर्ण्यादर्शेषु पुनः
पाठभेदत्रयं दृश्यते— १ श्रीसागरानन्दसूरिमुद्रिते चूर्ण्यादर्शे [पत्र ४९] “एवं गरुले वरुणे

वरुणोववाए १७ गरुलोववाए १८ धरणोववाए १९ वेसमणोववाए २०
देविंदोववाए २१ वेलंधरोववाए २२ उट्टाणसुयं २३ समुट्टाणसुयं २४ नाग-
परियावणियाओ २५ निरयावलियाओ २६ कप्पियाओ २७ कप्पवडिंसियाओ २८
पुप्फियाओ २९ पुप्फचूलियाओ ३० वण्हीदसाओ ३१ ।

८५. एवमाइयाँइं चउरासीती पडण्णगसहस्साइं भगवतो अरहंतो ५
सिरिसहसामिस्स आइतित्थयरस्स, तहा संखेज्जाणि पडण्णगसहस्साणि मज्झिमगाणं
जिणवराणं, चोदस पडण्णगसहस्साणि भगवओ वद्धमाणसामिस्स । अहवा जस्स
जत्तिया सिस्सा उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मयाए पारिणामियाए चउव्विहाए
बुद्धीए उववेया तस्स तत्तियाइं पडण्णगसहस्साइं, पत्तेयबुद्धा वि तत्तिया चेव । से
तं कालियं । से तं आवस्सयवइरित्तं । से तं अणंगपविट्ठं १३ । १०

८६. से किं तं अंगपविट्ठं ? अंगपविट्ठं दुवालसविहं पणत्तं । तं जहा-
आयारो १ सूयगडो २ ठाणं ३ समवाओ ४ विर्याहपण्णत्ती ५ णायाधम्मकहाओ ६
उवासगदसाओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ पण्हावागरणाइं
१० विवागसुतं ११ दिट्ठिवाओ १२ ।

वेसमणे सक्के-देविदे वेलधरे य त्ति ” इति, २ श्रीविजयदानसूरिसम्पादितमुद्रितचूर्ण्यदर्शे [पत्र ९०-१]
“एव वरुणे गरुले धरणे वेसमणे वेलधरे सक्के-देविदे य त्ति ” इति, ३ अस्माभिरादृत्ये शुद्धतमे
जेसलमेरुसत्के तालपत्रीयप्राचीनतमचूर्ण्यदर्शे च “एव गरुले धरणे वेसमणे सक्के-देविदे वेलंधरे य त्ति”
इति च । श्रीसागरानन्दसूरीयो वाचनाभेद आदर्शान्तरेषु प्राप्यते, श्रीदानसूरीयो वाचनाभेदस्तु नोपल-
भ्यते कस्मिंश्चिदप्यादर्शे इत्यत सम्भाव्यते-श्रीमद्विद्वानसूरिभि मुद्रितसूत्रादर्शे चूर्ण्यदर्शान्तर हारि०
वृत्ति पाक्षिकवृत्त्याद्यवलोकनेन पाठगलनसम्भावनया सूत्रनामप्रक्षेप क्रमभेदश्चापि विहितोऽस्तीति ॥
१. वरुणोववाए इति पद चूर्णिकृता श्रीमलयगिरिणा च न स्वीकृतम् ॥ २. परिणयणियाओ चू० ।
परियावणियाओ जे० । ३. कप्पियाओ इति पदं चूर्णिकृता न
स्वीकृतम् ॥ ४. वण्हीदसाओ इति नाम्न प्राग् वण्हीयाओ इत्यधिक नाम शु० पाक्षिकसूत्रे च । नेदं
नाम चूर्णि वृत्त्यादिषु व्याख्यात निर्दिष्ट वाऽस्ति । तथा वण्हीदसाओ इत्येतदनन्तर आसीद्विसभाव-
णाण दिट्ठीविसभावणाण चारणभावणाण महासुमिणभावणाण तेयगनिसगगाण इत्येतान्यधिकानि
कालिकश्रुतनामानि पाक्षिकसूत्रे उपलभ्यन्ते ॥ ५. याति स० ॥ ६. भगवओ अरहओ सिरिसह-
सामिस्स, मज्झिमगाण जिणाण संखेज्जाणि पडण्णगसहस्साणि, चोदस स० डे० । भगवओ अरहओ
उसहस्स समणाणं, मज्झिमगाण इत्यादि शु० । भगवओ उसहरिसि(सिरि)स्स समणस्स,
मज्झिमगाण इत्यादि ख० ल० । त्रयाणामप्येषा पाठभेदाना मज्झिमगाणं इत्याद्युत्तराशेन समान
त्वेऽपि नैकतरोऽपि सूत्रपाठो वृत्तिकृतो सम्मत । वृत्तिकृद्वा तु मूले आहत एव पाठो व्याख्यातोऽस्ति ।
चूर्णिकृता पुन स० डे० पाठानुसारेण व्याख्यातमस्तीति सम्भाव्यते ॥ ७. हओ उसहस्स चू० ॥
८. सीसा जे० डे० मो० ल० शु० ॥ ९. सूतगडो ख० शु० । सूयगड स० ॥ १०. विवाहं ख० विना ॥

८७. से किं तं आयारे ? आयारे णं समणाणं णिग्गंथाणं आया-भोयर-
विणय-वेणइय-सिक्खा-भासा-अभासा-चरण-करण-जाया-माया-वित्तीओ आघवि-
ज्जंति । से समासओ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा-णाणायारे १ दंसणायारे २
चरित्तायारे ३ तवायारे ४ वीरियायारे ५ । आयारे णं परित्ता वायणा, संखेज्जा
५ अणुओगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ
पडिवत्तीओ । से णं अंगइयाए पढमे अंगे, दो सुयक्खंधा, पणुवीसं अज्झयणा,
पंचासीती उद्देसणकाला, पंचासीती समुद्देसणकाला, अट्टारस पयसहस्साइं पदग्गेणं,
संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा ।
सासत-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति
१० परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंनाया,
एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जइ । से तं आयारे ? ।

८८. से किं तं सूयगडे ? सूयगडे णं लोए सूइज्जइ, अलोए सूइज्जइ,
लोयालोए सूइज्जइ, जीवा सूइज्जंति, अजीवा सूइज्जंति, जीवाजीवा सूइज्जंति,
ससमए सूइज्जइ, परसमए सूइज्जइ, ससमय-परसमए सूइज्जइ । सूयगडे णं
१५ आसीतस्स किरियावादिसयस्स, चउरासीईए अकिरियवादीणं, सत्तट्ठीए अण्णाणिय-
वादीणं, वत्तीसाए वेणइयवादीणं, तिण्हं तेसंढाणं पाँवादुयसयाणं वूहं किन्वा
ससमए ठाविज्जइ । सूयगडे णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा
वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं

१. वाइणा ल० ॥ २. चूर्णीं संखेज्जाओ पडिवत्तीओ, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, इत्येवं व्यत्यासेन
व्याख्यातमस्ति ॥ ३-४. °सीइं ल० ॥ ५. °स्सातिं शु० । °स्साणि मो० मु० ॥ ६. चूर्णिकृता
एवंआया इति पाठो न गृहीतो न च व्याख्यातोऽस्ति, किन्तु श्रीहरिभद्रसूरिणा श्रीमलयगिरिणा च
एष पाठो गृहीतोऽस्ति, साम्प्रतं च प्राप्तसु सर्वास्वपि नन्दीसूत्रमूलप्रतिषु एष पाठो दृश्यते ।
समवायाङ्गसूत्रवृत्तावभयदेवसूरिभिः एवंआया इति पाठो नन्दीसूत्रत्वेनाऽऽहतो व्याख्यातश्चापि
दृश्यते । तैरेव च तत्र स्पष्टं निर्दिष्टं यद्—असौ पाठो न समवायाङ्गसूत्रप्रतिषु वर्तते इति । एतच्चेदं
सूचयति यत्—चूर्णिकारप्राप्तप्रतिभ्यो भिन्ना एव नन्दीसूत्रप्रतयो हरिभद्रादीना समक्षमासन्,
तथाऽभयदेवसूरिप्राप्तासु समवायाङ्गसूत्रप्रतिषु एष पाठो नाऽऽसीत् । सम्प्रति प्राप्यमाणासु च
समवायाङ्गसूत्रस्य कतिपयासु प्रतिषु दृश्यमान एष पाठोऽभयदेवसूरिनिक्षिप्त-व्याख्यातपाठानुरोधे-
नैवाऽऽयात इति सम्भाव्यते ॥ ७. °वणया आ° खं० ल० ॥ ८. आचारे ल० ॥ ९. °ज्जंति खं०
सं० ल० ॥ १०. °ज्जंति डे० शु० ॥ ११. असीयस्स खं० सं० विना ॥ १२. °रासीए खं० ॥
१३. °यावा° सं० शु० मो० मु० ॥ १४. तेवट्ठाणं खं० सं० जे० डे० ल० । हारि० वृत्तौ
समवायाङ्गसूत्रादिषु च तेसट्ठाणं इति पाठो वर्तते ॥ १५. पासंढियसयाणं जे० डे० मो० मु० ।
श्रीमलयगिरिभिरयमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥

अंगड्याए विईए अंगे, दो सुयक्खंधा, तेवीसं अज्झयणा, तेत्तीसं उद्देसणकाला, तेत्तीसं समुद्देसणकाला, छत्तीसं पदसहस्साणि पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासय-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंइ । से तं सूयगडे २ । ५

८९. से किं तं ठाणे ? ठाणे णं जीवा ठाविज्जंति, अजीवा ठाविज्जंति, जीवाजीवा ठाविज्जंति, १ लोए ठाविज्जइ, अलोए ठाविज्जइ, लोयालोए ठाविज्जइ, २ ससमए ठाविज्जइ, परसमए ठाविज्जइ, ससमय-परसमए ठाविज्जइ । ठाणे णं टंका कूडा सेला सिहरिणो पन्भारा कुंडाइं गुहाओ आगरा दहा णदीओ आघविज्जंति । ठाणे णं एंगाइयाए एगुत्तरियाए बुड्डीए दसट्ठाणगविवड्डियाणं भावाणं परूवणया आघविज्जंति । ठाणे णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगड्याए तइए अंगे, एगे सुयक्खंधे, दस अज्झयणा, एक्कवीसं उद्देसणकाला, एक्कवीसं समुद्देसणकाला, वावत्तरि पदसहस्साइं पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंइ । से तं ठाणे ३ । १० १५

९०. से किं तं समवाए ? समवाए णं जीवा समासिज्जंति, अजीवा समासिज्जंति, जीवाजीवा समासिज्जंति, लोए समासिज्जइ, अलोए समासिज्जइ, लोयालोए समासिज्जंति, ससमए समासिज्जइ, परसमए समासिज्जइ, ससमय-

१. विट्ठिणं शु० । विईए ल० ॥ २. ०ज्जंति ख० शु० ल० डे० ॥ ३. १- २ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ जे० मो० मु० प्रतिषु ससमय-परसमए ठाविज्जइ इति पाठानन्तरं वर्तते ॥ ४. ठाणे ण इति खं० स० ल० शु० नास्ति ॥ ५. एंगाइयाणं एगुत्तरियाणं दसट्ठाणं स० डे० ल० शु० ॥ ६. ०वणा जे० मो० ॥ ७. ०ज्जंति ख० डे० शु० ॥ ८. संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ इति खं० स० ल० शु० समवायाङ्गसूत्रे च नास्ति ॥ ९. संखेज्जाओ संगहणीओ इति मो० मु० नास्ति ॥ १०. संखेज्जाओ पडिवत्तीओ इति ख० स० ल० शु० समवायाङ्गसूत्रे च नास्ति ॥ ११. ख० सं० ल० शु० प्रतिषु अणता गमा अणंता पज्जवा इति नास्ति ॥ १२. ०वणया ख० स० डे० ल० ॥ १३. ०ज्जंति ख० स० डे० ल० ॥

परसमए समासिजंति । समवाए णं एगाइयाणं एगुत्तरियाणं ठाणगसयविवड्डियाणं
 भावाणं परूवणा आघविज्जइ । दुवालसंगस्स य गणिपिडगस्स पैल्लवग्गे समा-
 सिज्जइ । समवाए णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा वेढा,
 संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ, संखेज्जाओ
 ५ संगहणीओ । से णं अंगट्टयाए चउत्थे अंगे, एगे सुयक्खंधे, एगे अज्झयणे,
 एगे उद्देसणकाले, एगे समुद्देसणकाले, एगे चोयाले पदसयसहस्से पदग्गेणं,
 संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा,
 सासत-कड-णिचद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परू-
 विज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया,
 १० एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंति । से तं समवाए ४ ।

९१. से किं तं वियाहे ? वियाहे णं जीवा वियाहिज्जंति, अजीवा
 वियाहिज्जंति, जीवाजीवा वियाहिज्जंति, लोए वियाहिज्जइ, अलोए वियाहिज्जइ,
 लोयालोए वियाहिज्जंति, ससमए वियाहिज्जइ, परसमए वियाहिज्जइ, ससमय-
 परसमए वियाहिज्जति । वियाहे णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा
 १५ वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ
 पडिवत्तीओ । से णं अंगट्टयाए पंचमे अंगे, एगे सुयक्खंधे, एगे सातिरेगे
 अज्झयणसते, दस उद्देसगसहस्साइं, दस समुद्देसगसहस्साइं, छत्तीसं
 वागरणसहस्साइं, दो लक्खा अट्ठासीतिं पयसहस्साइं पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा,

१. 'लसविहस्स मो० डे० ॥ २. पज्जवग्गे स० । पल्लवग्गे इत्यस्यार्थ — "तथा द्वादशाङ्गस्य च
 गणिपिटकस्य 'पल्लवग्गे' ति पर्यवपरिमाणं अभिधेयादितद्वर्गसङ्ख्यानम्, यथा 'परित्ता तसा'
 इत्यादि । पर्यवशब्दस्य च 'पल्लव' ति निर्देश प्राकृतत्वात्, पर्यङ्कः पत्यङ्क इत्यादिवदिति ।
 अथवा पल्लवा इव पल्लवा—अवयवास्तत्परिमाणम् ।" इति समवायाङ्गसूत्रवृत्तौ ११३-२ पत्रे ॥
 ३. 'वायस्स णं डे० मो० ॥ ४. सिलोगा, संखेज्जाओ संगहणीओ । से णं खं० स० ल० शु० ।
 सिलोगा, संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं मो० मु० ॥ ५. 'वणया ल० ॥
 ६. 'ज्जति खं० स० ॥ ७-८. विवाहे जे० मो० मु० ॥ ९. विवाहस्स णं जे० डे० मो० मु० ॥
 १०. डे० विनाऽन्यत्र—सिलोगा, संखेज्जाओ संगहणीओ । से णं खं० स० ल० शु० । सिलोगा,
 संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं जे० मो० ॥ ११. 'स्साइं, चउरासीई
 पयसहस्साइं पयग्गेणं, इति समवायाङ्गसूत्रे पाठ । अत्राभयदेवीया टीका—"चतुरशीति-
 पदसहस्राणि पदात्रेणेति, समवायापेक्षया द्विगुणताया इहानाश्रयणात्, अन्यथा द्वे लक्षे अष्टाशीतिः
 सहस्राणि च भवन्तीति ।" इति ११६-१ पत्रे । तथैतदर्थसमर्थकं "विवाहपण्णतीए णं भगवतीए
 चउरासीइ पदसहस्सा पदग्गेण" इति समवायाङ्गे ८४ स्थानके सूत्रपाठोऽपि वर्तते ॥

अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जति णिदसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णायां, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जैइ । से तं वियाहे ५ ।

९२. से किं तं णायाधम्मकहाओ ? णायाधम्मकहासु णं णायाणं नगराईं ५
उज्जाणाईं चेइयाईं वणसंडाईं समोसरणाईं रायाणो अम्मा-पियैरो धम्मकहाओ
धम्मायरिया इहलोग-परलोगिया रिद्धिविसेसा भोगपरिच्चागा पव्वज्जाओ परियागा
सुयपरिग्गहा तवोवहाणाईं संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाईं पाओवगमणाइ देवलोग-
गमणाईं सुकुलपच्चायाईओ पुणवोहिलाभा अंतकिरियाओ य आघविज्जंति । दस
धम्मकहाणं वग्गा । तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए पच पंच अक्खाइयासयाईं, १०
एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाईं, एगमेगाए उवक्खाइयाए
पंच पंच अक्खाइओवक्खाइयासयाईं, एवमेव सपुव्वावरेणं अद्धुट्ठाओ कहाणग-
कोडीओ भवति त्ति मक्खायं । णायाधम्मकहाण परित्ता वायणा, संखेज्जा अणु-
योगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ
संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगड्याए छट्ठे अंगे, दो सुयक्खंधा, १५
एगूणवीस णातज्झयणा, एगूणवीसं उद्देसणकाला, एगूणवीसं समुद्देसणकाला,
संखेज्जाईं पयसहस्साईं पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा,
परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा
आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से
एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जैइ । से २०
तं णायाधम्मकहाओ ६ ।

१. °वणया ल० ॥ २. °ज्जति ख० स० ल० ॥ ३. विवाहे खं० स० विना ॥
४. चेतियातिं वणसंडातिं शु० ॥ ५. °पियरो धम्मायरिया धम्मकहाओ इह-पारलोइया इट्ठि-
विसेसा जे० मो० मु० । “धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइय-परलोइयइट्ठिविसेसा”
इति समवायाङ्गे ॥ ६ पव्वज्जा परियागा ख० स० डे० ल० शु० । “पव्वज्जाओ सुयपरिग्गहा
तवोवहाणाईं परियागा सलेहणाओ” इति समवायाङ्गे ॥ ७. वग्गा पण्णत्ता । तत्थ स० ॥
८. सिलोगा, संखेज्जाओ संगहणीओ । से णं ख० स० ल० शु० । मिलोगा, संखेज्जाओ
निज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं जे० ॥ ९. °णवीस अज्जयणा ख० जे० डे० ल०
मो० शु० समवायाङ्गे च ॥ १०-११. एगूणवीसं ल० ॥ १२. संखेज्जा पयसहस्सा, जे० मो० ॥
१३. पयसयसह° समवायाङ्गे ॥ १४. °वणया ख० स० ल० शु० ॥ १५. °ज्जति खं० स० डे०
शु० ल० ॥

९३. से किं तं उवासगदसाओ ? उवासगदसासु णं समणोवासगाणं णगराइं उज्जाणाइं चेईयाइं वणसंडाइं समोसरणाइं रायाणो अम्मा-पियरो धम्म-कहाओ धम्मायरिया ईहलाग-परलोइया रिद्धिविसेसा भोगपरिच्चायां परियागा सुयपरिग्गहा तवोवहाणाइं सीलव्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासपडि-
- ५ वज्जणया पडिमाओ उवसग्गा संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाइं पाओवगमणाइं देवलोग-गमणाइं सुकुलपच्चायाइंओ पुणवोहिलाभा अंतकिरियाओ य आघविज्जंति । उवासगदसासु णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुयोगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगट्ठयाए सत्तमे अंगे, एगे सुयक्खंधे, दस अज्झयणा, दस उद्देसणकाला,
- १० दस समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पदसहस्साइं पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासय-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया एवं चरण-करणपरूवणं आघविज्जंति । से तं उवासगदसाओ ७ ।

- १५ ९४. से किं तं अंतगडदसाओ ? अंतगडदसासु णं अंतगडाणं णगराइं उज्जाणाइं चेतियाइं वणसंडाइं समोसरणाइं रायाणो अम्मा-पियरो धम्मकहाओ धम्मायरिया ईहलोग-परलोगिया रिद्धिविसेसा भोगपरिच्चागा पव्वज्जाओ परियागा सुतपरिग्गहा तवोवहाणाइं संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाइं पाओवगमणाइं अंतकिरियाओ

१. चेतियाति शु० ॥ २. वणसंडाइं इति खं० सं० शु० नास्ति ॥ ३. °पियरो धम्मायरिया धम्मकहाओ जे० मो० मु० ॥ ४. इहलोइय-परलोइया इद्धिवि° जे० मो० मु० ॥ ५. °या पव्वज्जाओ परि° जे० डे० ल० शु० ॥ ६. संखेज्जाओ संगहणीओ इति जे० मो० नास्ति ॥ ७. संखेज्जाओ पडिवत्तीओ इति ख० डे० ल० शु० नास्ति ॥ ८. संखेज्जा पदसहस्सा प° जे० मो० मु० ॥ ९. “पदसयसहस्साइं” समवायाइंओ ॥ १० °वणया ल० ॥ ११. °ज्जंति ख० सं० डे० ल० ॥ १२. वणसंडाइं इति खं० सं० डे० ल० शु० नास्ति ॥ १३. °पियरो धम्मायरिया धम्मकहाओ जे० ल० मो० मु० ॥ १४. इहलोइय-परलोइया इद्धिवि° जे० मु० ॥ १५. भोगपरिभोगा खं० ल० शु० ॥ “भोगपरिभोगा” इति पदम्, तत्र ‘परिहरणा होइ परिभोगो’ [

ति वचनाद् भोगविषयः परिभोग-परित्याग एवोच्यते ।” इति नन्दीहारिभट्टीयवृत्तिदुर्गपद-व्याख्याकारा ॥ १६. पव्वज्जा परियागा सुत° खं० । पव्वज्जा सुत° ल० ॥ १७ °णाइं देवलोगगमणाइं सुकुलपच्चायाइंओ पुणवोहिलाभा अंत° मो० मु० विना । नाय पाओऽन्तकृद्धिः सद् सक्तः ॥

य आघविज्जंति । अंतगडदसासु णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुयोगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगड्डयाए अट्टमे अंगे, एगे सुयक्खंधे, अट्ट वग्गा, अट्ट उद्देसणकाला, अट्ट समुद्देसणकाला, संखेज्जाइ पयसहस्साइ पदग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड- ५
णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-
करणपरूवणा आघविज्जंइ । से तं अंतगडदसाओ ८ ।

९५. से किं तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ? अणुत्तरोववाइयदसासु णं
अणुत्तरोववाइयाणं णगराइं उज्जाणाइं चेइयाइं वणसंडाइं समोसरणाइ रायाणो १०
अम्मा-पियरो धम्मकहाओ धम्मायरिया इहलोगं-परलोगिया रिद्धिविसेसा भोगपरिच्चागा
पव्वज्जाओ परियागा सुतपरिग्गहा तवोवहाणाइं पडिमाओ उवसग्गा संलेहणाओ
भत्तपच्चक्खाणाइं पाओवगमणाइं अणुत्तरोववाइयत्ते उववत्ती सुकुलपच्चायाइंओ
पुणबोहिलाभा अंतकिरियाओ य आघविज्जंति । अणुत्तरोववाइयदसासु णं परित्ता
वायणा, संखेज्जा अणुयोगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ १५
णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगड्डयाए

१. दसाणं जे० स० ॥ २. संखेज्जाओ संगहणीओ इति जे० मो० मु० नास्ति ॥ ३. संखेज्जाओ पडिवत्तीओ इति ख० स० ल० शु० नास्ति ॥ ४. एगे सुयक्खंधे, दस अज्झयणा, सत्त वग्गा, दस उद्देसणकाला, दस समुद्देसणकाला, संखेज्जाइ पद[सत]सहस्साइ पयग्गेण इति समवायाङ्गसूत्रे पाठ । अत्राभयदेवीया टीका—

“नवर ‘दस अज्झयण’ ति प्रथमवर्गापेक्षयैव घटन्ते, नन्द्यां तथैव व्याख्यातत्वात् । यच्चेह पठ्यते ‘सत्त वग्ग’ ति तत् प्रथमवर्गादन्यवर्गापेक्षया, यतोऽत्र सर्वेऽप्यष्ट वर्गा, नन्द्यामपि तथापठितत्वात् । तद्वृत्तिश्चेयम्—‘अट्ट वग्ग’ ति अत्र वर्ग समूहः, स चान्तकृतानामध्ययनाना वा । सर्वाणि चैकवर्गगतानि युगपदुद्दिश्यन्ते ततो भणित ‘अट्ट उद्देसणकाला’ इत्यादि । इह च दश उद्देशनकाला अभिधीयन्ते इति नास्याभिप्रायमवगच्छाम । तथा सख्यातानि पदशतसहस्राणि पदात्रेणेति, तानि च किल त्रयोविंशतिर्लक्षाणि चत्वारि च सहस्राणीति ।” १२१-२ पत्रे ॥
५. वणया ख० ल० ॥ ६. विज्जति खं० स० डे० ल० शु० ॥ ७. वणसंडां इति मो० मु० एव वर्तते ॥ ८. धम्मायरिया धम्मकहाओ मो० मु० ॥ ९. लोइय-परलोइया जे० मो० मु० ॥ १०. अणुत्तरोववत्ती सुं शु० । अणुत्तरोववाय त्ति सुं खं० स० ॥ ११. दसाणं सं० जे० मो० ॥ १२. वाइणा ल० ॥ १३. संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ इति ल० नास्ति ॥ १४. संखेज्जाओ संगहणीओ इति जे० मो० नास्ति ॥ १५. संखेज्जाओ पडिवत्तीओ इति खं० सं० ल० शु० नास्ति ॥

णवमे अंगे, एगे सुयक्खंधे, तिण्णि वग्गा, तिण्णि उद्देसणकाला, तिण्णि समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासय-कड-णिचद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति ५ उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंति । से तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ ।

९६. से किं तं पण्हावागरणाइं ? पण्हावागरणेसु णं अट्ठुत्तरं पसिणसयं, अट्ठुत्तरं अपसिणसयं, अट्ठुत्तरं पसिणापसिणसयं, अण्णे वि विविधा दिव्वा विज्जातिसया नाग-सुवण्णेहि य सद्धि दिव्वा संवाया आघविज्जंति । पण्हावागरणाणं १० परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगइयाए दसमे अंगे, एगे सुयक्खंधे पणयालीसं अज्झयणा, पणयालीसं उद्देसणकाला, पणयालीसं समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पदसहस्साइं पदग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड-णिचद्ध- १५ णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंति । से तं पण्हावागरणाइं १० ।

९७. [१] से किं तं विवागसुतं ? विवागसुते णं सुकड-दुक्कडाणं कम्माणं फल-विवांगा आघविज्जंति । तत्थ णं दस दुहविवागा, दस सुहविवागा ।

१. एगे सुयक्खंधे, दस अज्झयणा, तिण्णि वग्गा, दस उद्देसणकाला, दस समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेण पण्णत्ता, संखेज्जाणि अक्खराणि इति समवायाङ्गे । अत्राभय-देवपात्राः—“इह अध्ययनसमूहो वर्गं, वर्गे दशाध्ययनानि, वर्गश्च युगपदेवोद्दिश्यते इत्यतस्त्रय एवोद्देशनकाला भवन्ति, एवमेव च नन्द्यामभिधीयन्ते, इह तु दृश्यन्ते दशेति, अत्राभिप्रायो न ज्ञायत इति ।” १२३-२ पत्रे ॥ २. °वणया ल० ॥ ३. °विज्जति खं० स० डे० ल० शु० ॥ ४ °सय, तं जहा—अंशुट्ठपसिणाइं वाहुपसिणाइ अट्ठागपसिणाइ, अण्णे वि जे० डे० ल० मो० सु० ॥ ५ वि विचित्ता दिव्वा सर्वासु सूत्रप्रतिषु । हारि० वृत्तौ एष एव पाठो व्याख्यातोऽस्ति । मलयगिरिपादा पुन चूर्णिकारमनुसृताः सन्ति ॥ ६. दिव्वा इति स० शु० एव वर्तते ॥ ७. दिव्वा संधाणा सधणति इति च्पा०; दिव्वा सन्धाना सन्ध्वनन्ति इत्यर्थ ॥ ८. संखेज्जाओ संगहणीओ इति जे० मो० नास्ति ॥ ९. संखेज्जाओ पडिवत्तीओ खं० स० ल० शु० समवायाङ्गे च नास्ति ॥ १०. °विज्जंति खं० स० डे० ल० शु० ॥ ११. °विवागे आघविज्जइ जे० मो० सु० ॥

[२] से^१ किं तं दुहविवागा ? दुहविवागेषु णं दुहविवागाणं णगराड् उज्जाणाइं वणसंडाइं चेइयाइं समोसरणाइं रायाणो अम्मा-पियरो धम्मकहाओ धम्मायरिया इहलोइय-परलोइया^२ रिद्धिविसेसा^३ निरयगमणाइं दुहपरंपराओ संसारभवपवंचा दुकुलपच्चायाईओ दुलहवोहियत्तं आघविज्जंति । से^४ तं दुहविवागा ।

५

[३] से किं तं सुहविवागा ? सुहविवागेषु णं सुहविवागाणं णगराड् उज्जाणाइं वणसंडाइं चेइयाइं समोसरणाइं रायाणो अम्मा-पियरो धम्मकहाओ धम्मायरिया इहलोइय-परलोइया रिद्धिविसेसा भोगपरिच्चागा पव्वज्जाओ परियागा सुतपरिग्गहा तवोवहाणाइं संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाइं पाओवगमणाइं देवलोगगमणाइं सुहपरंपराओ सुकुलपच्चायाईओ पुणवोहिलाभा अंतकिरियाओ य आघविज्जंति । [से तं सुहविवागा ।]

१०

[४] विवागसुते णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुयोगदारा, संखेज्जा वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ संगहणीओ, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ । से णं अंगट्टयाए एक्कारसमे अंगे, दो सुयक्खंधा, वीसं अज्झयणा, वीसं उद्देसणकाला, वीसं समुद्देसणकाला, संखेज्जाइं पंदसहस्साइं पदग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासय-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपण्णत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंति । से तं विवागसुतं ११ ।

१५

२०

९८. से किं तं दिड्ढिवाए ? दिड्ढिवाए णं सव्वभावपरूवणा आघविज्जंति ।

१. से किं तं दुहविवागा ? इति ख० शु० नास्ति । समवायाद्दे तु प्रश्नवाच्यं वर्तते एव ॥
 २. धम्मायरिया धम्मकहाओ स० जे० डे० ल० मो० मु० ॥ ३. इहलोग-परलोगिया स० ॥
 ४. इड्ढिवि० मो० मु० ॥ ५. गमण स० ॥ ६. भवववा स० ल० समवायाद्दे च ॥
 ७. से तं दुहविवागा । से किं तं सुहविवागा ? इति ख० शु० नास्ति, समवायाद्दे तु वर्तते ॥
 ८. पियरो धम्मायरिया धम्मकहाओ स० डे० ॥ ९. इहलोग-परलोगिया इड्ढिविसेसा जे० मो० मु० ॥ १०. ज्ञा परि० स० ॥ ११. विवागसुयस्स ण जे० मो० मु० । विवागेषु ण शु० ॥ १२. पदसत्तसहं समवायाद्दे ॥ १३. विज्जति स० स० डे० ल० शु० ॥ १४. विज्जति स० स० डे० ल० ॥

से समासओ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—परिकम्मे १ सुत्ताइं २ पुव्वगते ३ अणुओगे ४ चूलिया ५ ।

९९. से किं तं परिकम्मे ? परिकम्मे सत्तविहे पण्णत्ते । तं जहा—सिद्धसेणिया-परिकम्मे १ मणुस्ससेणियापरिकम्मे २ पुट्टसेणियापरिकम्मे ३ ओगाढसेणियापरिकम्मे ५ ४ उवसंपज्जणसेणियापरिकम्मे ५ विप्पजहणसेणियापरिकम्मे ६ चुंतअचुत-सेणियापरिकम्मे ७ ।

१००. से किं तं सिद्धसेणियापरिकम्मे ? सिद्धसेणियापरिकम्मे चोदसविहे पण्णत्ते । तं जहा—माउगापयाइं १ एगड्डियपयाइं २ अट्ठापयाइं ३ पाढो ४ आमासपयाइं ५ केउभूयं ६ रासिवद्धं ७ एगगुणं ८ दुगुणं ९ तिगुणं १० १० केउभूयपडिग्गहो ११ संसारपडिग्गहो १२ नंदावत्तं १३ सिद्धावत्तं १४ । से तं सिद्धसेणियापरिकम्मे १ ।

१०१. से किं तं मणुस्ससेणियापरिकम्मे ? मणुस्ससेणियापरिकम्मे चोदसविहे पण्णत्ते । तं जहा—माउगापयाइं १ एगड्डियपयाइं २ अट्ठापयाइं ३ पाढो ४ आमासपयाइं ५ केउभूयं ६ रासिवद्धं ७ एगगुणं ८ दुगुणं ९ तिगुणं १० १५ केउभूयपडिग्गहो ११ संसारपडिग्गहो १२ नंदावत्तं १३ मणुस्सवत्तं १४ । से तं मणुस्ससेणियापरिकम्मे ? २ ।

१०२. से किं तं पुट्टसेणियापरिकम्मे ? पुट्टसेणियापरिकम्मे एक्कारसविहे पण्णत्ते । तं जहा—पाढो १ आमासपयाइं २ केउभूयं ३ रासिवद्धं ४ एगगुणं ५ दुगुणं ६ तिगुणं ७ केउभूयपडिग्गहो ८ संसारपडिग्गहो ९ नंदावत्तं १० २० पुट्टावत्तं ११ । से तं पुट्टसेणियापरिकम्मे ३ ।

१०३. से किं तं ओगाढसेणियापरिकम्मे ? ओगाढसेणियापरिकम्मे एक्कारसविहे पण्णत्ते । तं जहा—पाढो १ आमासपयाइं २ केउभूयं ३ रासिवद्धं ४

१. परिकम्मं जे० सो० सु० विना ॥ २. सुयाइं खं० ॥ ३. ओगाहणसे० समवायाङ्गे ॥ ४. विजहणसे० खं० स० ल० शु० । विप्पजहसे० समवायाङ्गे ॥ ५. चुयअचुयं ल० शु० । चुयाचुयं डे० ॥ ६. अट्ठपं सं० ॥ ७-८. परिग्गहो ल० ॥ ९. सिद्धाट्ठं स० । सिद्धवद्ध समवायाङ्गे ॥ १०. परिग्गहो जे० ॥ ११. स्साट्ठं स० । मणुस्सवद्धं समवायाङ्गे ॥ १२. पयाइं एवमादि । से तं पुट्टं खं० सं० । पयाइं २ इच्चाइ । से तं पुट्टं ल० ॥ १३. परिग्गहो जे० ॥ १४. केउभूयं ३ इच्चाइ । से तं ओगाढं खं० स० डे० ल० ॥

एगगुणं ५ दुगुणं ६ तिगुणं ७ केउभूयपडिग्गहो ८ संसारपडिग्गहो ९
णंदावत्तं १० ओगाढावत्तं ११ । से तं ओगाढसेणियापरिकम्मे ४ ।

१०४. से किं तं उवसंपज्जणसेणियापरिकम्मे ? उवसंपज्जणसेणियापरिकम्मे
एक्कारसविहे पण्णत्ते । तं जहा-पाढो १ आमासपयाइं २ केउभूयं ३
रासिबद्धं ४ एगगुणं ५ दुगुणं ६ तिगुणं ७ केउभूयपडिग्गहो ८ संसार- ५
पडिग्गहो ९ णंदावत्तं १० उवसंपज्जणावत्तं ११ । से तं उवसंपज्जणसेणिया-
परिकम्मे ५ ।

१०५. से किं तं विप्पजहणसेणियापरिकम्मे ? विप्पजहणसेणियापरिकम्मे
एगारसविहे पण्णत्ते । तं जहा-पाढो १ आमासपयाइं २ केउभूयं ३
रासिबद्धं ४ एगगुणं ५ दुगुणं ६ तिगुणं ७ केउभूयपडिग्गहो ८ संसार- १०
पडिग्गहो ९ णंदावत्तं १० विप्पजहणावत्तं ११ । से तं विप्पजहणसेणियाप-
रिकम्मे ६ ।

१०६. से किं तं चुंयमचुयसेणियापरिकम्मे ? चुंयमचुयसेणियापरिकम्मे
एगारसविहे पण्णत्ते । तं जहा-पाढो १ आमासपयाइं २ केउभूयं ३
रासिबद्धं ४ एगगुणं ५ दुगुणं ६ तिगुणं ७ केउभूयपडिग्गहो ८ संसार- १५
पडिग्गहो ९ णंदावत्तं १० चुयमचुयावत्तं ११ । से तं चुंयमचुयसेणिया-
परिकम्मे ७ ।

१०७. [ईच्चैइयाइं सत्त परिकम्माइं, छ ससमइयाइं सत्त आजीवियाइं,]
छ चउक्कणइयाइं, सत्त तेरासियाइं । से तं परिकम्मे १ ।

१०८. [१] से किं तं सुत्ताइं ? सुत्ताइं चावीसं पण्णत्ताइं । तं जहा- २०

१. 'परिग्गहो जे० ॥ २. पाढो १ इच्चादि । से त उव० ख० स० डे० ल० ॥ ३-४ विजहण०
ख० स० ल० शु० ॥ ५. पाढो १ इच्चादि । से तं विजहण० ख० स० डे० ल० ॥
६-७. चुयमचुय० जे० डे० ल० ॥ ८. पाढाइ । से त चुय० ख० स० डे० ल० ॥
९. चुयमचुय० डे० ल० । चुयाचुय० जे० ॥ १०. एतत् चतुरस्रकोष्ठकान्तर्वर्ति सत्र सत्रप्रतिपु
न वर्तते । चूर्णि-वृत्तिकृद्भिः पुनरादत्त दृश्यत इति समवायाङ्गसूत्रात् सूत्राशोऽयमत्रोद्धृतोऽस्ति ॥
११. 'थाइ नइयाइ । से त स० ॥ १२. सुत्ताइ चावीसाइं पण्णत्ताइं, तं जहा ख० स० ।
सुत्ताइं अट्ठासीति भवतीति मक्खायाइं, तं जहा समवायाङ्गे ॥

उञ्जुसुतं १ परिणयापरिणयं २ बहुभंगियं ३ विजयचरियं ४ अणंतरं ५ परंपरं ६ मासाणं ७ सज्जहं ८ संभिण्णं ९ आयच्चायं १० सोवत्थिप्पण्णं ११ णंदावत्तं १२ बहुलं १३ पुट्ठापुट्ठं १४ वेयावच्चं १५ एवंभूयं १६ भूयावत्तं १७ वत्तमाणुप्पयं १८ समभिरूढं १९ सच्चओभदं २० पण्णासं २१ दुप्परिग्गहं २२ ।

५ [२] ईच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं छिण्णच्छेयणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए सुत्ताइं १ ईच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं अच्छिण्णच्छेयणइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए सुत्ताइं २ ईच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं तिगणइयाइं तेरासियसुत्तपरिवाडीए सुत्ताइं ३ ईच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए सुत्ताइं ४ । एवामेव सपुच्चावरेणं अट्ठासीतिं सुत्ताइं भवन्तीति मक्खायं । से तं सुत्ताइं २ ।

१. नन्दिसूत्रप्रत्यन्तरेषु द्वाविंशतिसूत्रनाम्नां पाठभेदोऽधुन लिखितकोष्ठाद् जातव्यः —

अत्र शून्येन पाठभेदाभावो जातव्यः, न तु पाठाभाव इति ॥

ख० प्रति.	सं० प्रति.	जे० प्रति.	डे० प्रति.	ल० प्रति.	मो० प्रति.	शु० प्रति.
१ उञ्जुसुत	०	०	०	०	०	०
२ परिणयापरिणय	०	०	०	०	०	०
३ बहुभंगियं	०	०	बहुभगीय	बहुभगीय	०	०
४ विजयविचरिय	विज्जायव्वाविच	विजयचरिय	विजयविधत्त	विजयविधत्त	विजयचरिय	विजयचरियत्तं
५ अणतर	०	०	०	०	०	०
६ परंपर	०	०	०	०	०	०
७ समाण	मानाण	मासाण	समाणस	समाणसं	सामाण	समाएस
८. सज्जह	सज्जह	सज्जह	ज्जह	ज्जह	सज्जह	ज्जह
९. भिण्णं	०	०	संभिण्ण	संभिण्ण	०	०
१०. आयच्चाइ	आयच्चाय	आहच्चाय	आहव्वय	आहव्वय	आहव्वाय	आहव्वाय
११. सावट्ठिपत्त	सोवत्थिप्पण	सोमत्थिप्पत्त	सोवत्थियवत्त	सोमच्छिप्पत्त	सोवत्थियवत्त	सोवत्थिप्पन
१२ णंदावत्त	०	मंदावत्त	०	०	०	०
१३ बहुलं	०	०	०	०	०	०
१४ पुट्ठापुट्ठ	०	०	पुच्छापुच्छ	०	०	०
१५ वेयावच्च	०	वियावत्त	वियावत्त	वियावत्त	वियावत्त	०
१६ एवंभूय	०	०	०	०	०	०
१७ भूयावत्त	दूयावत्त	दूयावत्त	दुयावत्त	दुयावत्त	दुयावत्त	दुयावत्त
१८ ?	वत्तमाणयं	वत्तमाणय	वत्तमाणुप्पत्त	वत्तमाणुप्पत्त	वत्तमाणप्पय	वत्तमाणुप्पत्त
१९ समभिरूढ	०	०	०	०	०	०
२० सच्चओभद	०	०	०	०	०	०
२१ पण्णास	०	०	०	०	०	०
२२ दुप्परिग्गह	दुप्पडिग्गह	दुप्पडिग्गह	परिग्गह	०	दुप्पडिग्गह	०

२, ४, ६, ८. इच्चेइयाइं मो० मु० ॥ ३, ५, ७, ९. सुत्ताइं इति पद खं० सं० एव वर्तते, नान्यत्र, समवायाद्देऽपि नास्ति ॥ १०. भवन्ति इच्चमक्खाय ल० ॥

१०९. [१] से किं तं पुव्वगते? पुव्वगते चोद्दसविहे पणत्ते । तं जहा—
उप्पादपुव्वं १ अंगोणीयं २ वीरियं ३ अत्थिणत्थिप्पवादं ४ नाणप्पवादं ५
सच्चप्पवादं ६ आयप्पवादं ७ कम्मप्पवादं ८ पच्चक्खाणप्पवादं ९ विज्झणुप्प-
वादं १० अवञ्जं ११ पाणांयुं १२ किरियाविसालं १३ लोगविंदुसारं १४ ।

[२] उप्पायस्स णं पुव्वस्स दस वत्थू चत्तारि चुल्लयवत्थू पणत्ता १ । ५
अंगोणीयस्स णं पुव्वस्स चोद्दस वत्थू दुवालस चुल्लवत्थू पणत्ता २ । वीरियस्स
णं पुव्वस्स अट्ठ वत्थू अट्ठ चुल्लवत्थू पणत्ता ३ । अत्थिणत्थिप्पवादस्स णं पुव्वस्स
अट्ठारस वत्थू दस चुल्लवत्थू पणत्ता ४ । नाणप्पवादस्स णं पुव्वस्स चारस वत्थू
पणत्ता ५ । सच्चप्पवादस्स णं पुव्वस्स दोणि वत्थू पणत्ता ६ । आयप्पवादस्स
णं पुव्वस्स सोलस वत्थू पणत्ता ७ । कम्मप्पवादस्स णं पुव्वस्स तीसं वत्थू १०
पणत्ता ८ । पच्चक्खाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू पणत्ता ९ । विज्झणुप्पवादस्स
णं पुव्वस्स पणरस वत्थू पणत्ता १० । अवञ्जस्स णं पुव्वस्स चारस वत्थू
पणत्ता ११ । पाणाउस्स णं पुव्वस्स तेरस वत्थू पणत्ता १२ । किरियाविसालस्स
णं पुव्वस्स तीसं वत्थू पणत्ता १३ । लोगविंदुसारस्स णं पुव्वस्स पणुवीसं वत्थू
पणत्ता १४ । १५

[३] दस १ चोद्दस २ अट्ठ ३ ऽट्ठारसेव ४ चारस ५ दुवे ६ य वत्थूणि ।
सोलस ७ तीसा ८ वीसा ९ पणरस अणुप्पवादमि १० ॥ ७९ ॥

चारस एक्कारसमे ११ चारसमे तेरसेव वत्थूणि १२ ।

तीसा पुण तेरसमे १३ चोद्दसमे पण्णवीसा उ १४ ॥ ८० ॥

चत्तारि १ दुवालस २ अट्ठ ३ चेव दस ४ चेव चुल्लवत्थूणि । २०

आइल्लाण चउण्हं, सेसाणं चुल्लया णत्थि ॥ ८१ ॥

से तं पुव्वगते ३ ॥

१ अंगोणीय खं० ॥ २. °क्खाण ख० स० विना ॥ ३. विज्झाणु° जे० ल० मो० मु० ॥
४. पाणाउ जे० । पाणाउ डे० ल० मो० शु० ॥ ५. अस्मिन् सूत्रे उप्पायस्स ण पुव्वस्स,
अंगोणीयस्स ण पुव्वस्स, वीरियस्स ण पुव्वस्स इत्यादिकेषु चतुर्दशस्वपि पूर्वनामस्थानकेषु
उप्पायपुव्वस्स णं, अंगोणीयपुव्वस्स ण, वीरियपुव्वस्स ण इत्यादि पाठभेदो मो० मु० दृश्यते ॥
६ चूलवत्थू शु० । चूलियावत्थू जे० डे० मो० मु० ॥ ७. अंगोणइयस्स डे० ल० ॥ ८-१०.
चूलवत्थू ल० शु० । चूलिआवत्थू जे० डे० मो० मु० ॥ ११. विज्झाणु° जे० ल० मु० ॥ १२
पाणायस्स ख० शु० । पाणायुस्स स० ॥ १३. चूलव° मो० शु० सम० ॥ १४. चूलिया स० विना ॥

११०. से किं तं अणुओगे ? अणुओगे दुविहे पणत्ते । तं जहा-
मूलपढमाणुओगे य गंडियाणुओगे य ।

१११. से किं तं मूलपढमाणुओगे ? मूलपढमाणुओगे णं अरहंताणं
भगवंताणं पुव्वभवा देवलोगगमणाइं औंउं चवणाइं जम्मणाणि य अभिसेया
५ रायवरसिरीओ पव्वजाओ, तवा य उग्गा, केवलनाणुप्पयाओ तित्थपवत्तणाणि य
सीसा गणा गणधरा य अजा य पवत्तिणीओ य, संघस्स चउव्विहस्स जं च
परिमाणं, जिण-मणपज्जव-ओहिणाणि-समतसुयणाणिणो य वादी य अणुत्तरगती य
उत्तरवेउव्विणो य मुणिणो जत्तिया, जत्तिया सिद्धा, सिद्धिपहो जह य देसिओ,
जच्चिरं च कालं पादोवगओ, जो जहिं जत्तियाइं भत्ताइं छेयँइत्ता अंतगडो
१० मुणिवरुत्तमो तमरँओघविप्पमुक्को मुखसँहमणुत्तरं च पत्तो, एँते अन्ने य एवमादी
भावा मूलपढमाणुओगे कहिया । से तं मूलपढमाणुओगे ।

११२. से किं तं गंडियाणुओगे ? गंडियाणुओगे णं कुलगरगंडियाओ
तित्थगरगंडियाओ चक्कवट्ठिगंडियाओ दसारगंडियाओ वलदेवगंडियाओ वासुदेव-
गंडियाओ गणधरगंडियाओ भद्दचाहुगंडियाओ तवोकम्मगंडियाओ हरिवंसगंडियाओ
१५ ओसप्पिणिगंडियाओ उस्सप्पिणिगंडियाओ चित्तंतरगंडियाओ अमर-णर-तिरिय-
निरयगइगमणविविहपरियट्ठणेषु एवमाइयाओ गंडियाओ आघविज्जंति । से तं
गंडियाणुओगे । से तं अणुओगे ४ ।

११३. से किं तं चूलियाओ ? चूलियाओ आइल्लणं चउण्हं पुव्वणं
चूलिया, अवसेसा पुव्वा अचूलिया । से तं चूलियाओ ५ ।

११४. दिट्ठिवाँयस्स णं परित्ता वायणा, संखेज्जा अणुओगदारा, संखेज्जा
वेढा, संखेज्जा सिलोगा, संखेज्जाओ पडिवत्तीओ, संखेज्जाओ णिज्जुत्तीओ, संखेज्जाओ
संगहणीओ । से णं अंगँट्ठयाए दुँवालसमे अंगे, एगे सुयक्खंधे, चोदस पुँव्वा,
संखेज्जा वत्थू, संखेज्जा चुँलवत्थू, संखेज्जा पाहुडा, संखेज्जा पाहुडपाहुडा,

१. देवगमं डे० ल० शु० मो० मु० ॥ २. आर्यं खं० ॥ ३. उत्तरवेउव्विणो य मुणिणो इति
स० सम० नास्ति ॥ ४. छेयँत्ता जे० डे० ल० मो० मु० ॥ ५. 'रयुघं' स० ॥ ६. 'सुहं' च
अणुत्तरं पत्तो स० ल० ॥ ७. एवमन्ने जे० मु० ॥ ८-९. चूलिया खं० सं० ल० शु० ॥
१०. चूलिया, खेसाइ पुव्वाइं अचूलियाइं । से तं जे० मो० मु० ॥ ११. चूलिया खं० सं०
ल० शु० ॥ १२. दिट्ठिवाए णं खं० सं० ल० शु० ॥ १३. अंगट्ठयाए खं० शु० ॥ १४. वारसमे
जे० मो० मु० ॥ १५. पुव्वाइं जे० मो० मु० ॥ १६. चूलवत्थू खं० सं० सम० विना ।

संखेज्जाओ पाहुडियाओ, संखेज्जाओ पाहुडपाहुडियाओ, संखेज्जाइं पंदसहस्साइं पदग्गेणं, संखेज्जा अक्खरा, अणंता गमा, अणंता पज्जवा, परित्ता तसा, अणंता थावरा, सासत-कड-णिवद्ध-णिकाइया जिणपणत्ता भावा आघविज्जंति पण्णविज्जंति परूविज्जंति दंसिज्जंति णिदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । से एवंआया, एवंणाया, एवंविण्णाया, एवं चरण-करणपरूवणा आघविज्जंति । से तं दिट्ठिवाए १२ । ५

११५. ईच्चेइयम्मि दुवालसंगे गणिपिडगे अणंता भावा अणंता अभावा अणंता हेऊ अणंता अहेऊ अणंता कारणा अणंता अकारणा अणंता जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसिद्धिया अणंता अभवसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा पणत्ता । संगहणिगाहा—

भावमभावा हेउमहेऊ कारणमकारणा चेव ।

१०

जीवाजीवा भवियमभविया सिद्धा असिद्धा य ॥ ८२ ॥

११६. ईच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं तीए काले अणंता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियट्ठिसु । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं पडुप्पण्णकाले परित्ता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियट्ठंति । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं अणागते काले अणंता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियट्ठिस्संति । १५

११७. इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए आराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं वितिर्वइंसु । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं पडुप्पण्णकाले परित्ता जीवा आणाए आराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं वितिर्वयंति । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए आराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं वितिर्वतिस्संति । २०

११८. इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं ण कयाइ णाऽऽसी ण कयाइ ण भवति ण कयाइ ण भविस्सति, भुविं च भवति य भविस्सति य, धुवे णिअए सासते अक्खए अव्वए अवड्डिए णिच्चे । से जहाणामए पंचत्थिकामए ण कयाति

१. पदसतसह° सम० ॥ २. °विज्जति स० जे० ॥ ३. इच्चेयम्मि ख० ॥ ४. °कारणा जीवा । अज्जीव भवियऽभविया, तत्तो सिद्धा खं० ल० शु० ॥ ५. इच्चेयं ख० शु० । एवमग्गेऽपि सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ ६. तीए काले जे० मु० ॥ ७-९. वीइव° जे० मो० । वीतीव° शु० ॥ १०. णीते ख० ल० शु० ॥ ११. °णामे खं० ॥ १२. °काया ख० डे० ल० शु० ॥

णाऽऽसी ण कयाति णत्थि ण कयाति ण भविस्सति, सुविं च भवति य भविस्सति य, धुवा णीया सासता अक्खया अव्वया अवड्डिया णिच्चा, एवामेव दुवालसंगे गणिपिड्ढे ण कयाइ णाऽऽसी ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सति, सुविं च भवति च भविस्सति य, धुवे णिअए सासते अक्खए अव्वए अवड्डिए णिच्चे ।

५ ११९. से समासओ चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा-दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । तत्थ दव्वओ णं सुयणाणी उवउत्ते सव्वदव्वाइं जाणइ पाँसइ । खेत्तओ णं सुयणाणी उवउत्ते सँव्वं खेत्तं जाणइ पाँसइ । कालओ णं सुयणाणी उवउत्ते सँव्वं कालं जाणइ पाँसइ । भावओ णं सुयणाणी उवउत्ते सँव्वे भावे जाणइ पाँसइ ।

१० १२०. अक्खर १ सण्णी २ सम्मं ३ सादीयं ४ खलु सपज्जवसियं ५ च ।
 गमियं ६ अंगपविट्ठं ७ सत्त वि एए सपडिक्ख्वा ॥ ८३ ॥
 आगमसत्थग्गहणं जं बुद्धिगुणेहिं अट्ठिहिं दिट्ठं ।
 धिंति सुयणाणलंभं तं पुव्वविसारया धीरा ॥ ८४ ॥
 सुस्ससइ १ पडिपुच्छइ २ सुणेइ ३ गिण्हइ ४ य ईहए ५ यँवि ।
 १५ ततो अपोहए ६ वाँ धारेइ ७ करेइ वा सम्मं ८ ॥ ८५ ॥
 मूयं १ हुंकारं २ वा वाढक्कार ३ पडिपुच्छ ४ वीमंसा ५ ।
 ततो पसंगपारायणं ६ च परिणिट्ठ ७ सत्तमए ॥ ८६ ॥
 सुत्तथो खलु पढमो १ वीओ णिज्जुत्तिमीसिओ भणिओ २ ।
 तइओ य णिरवसेसो ३ एस विही होइ अणुओगे ॥ ८७ ॥

२० से तं अंगपविट्ठं १४ । से तं सुयणाणं । से तं परोक्खणाणं ।

॥ से तं णंदी सम्मत्ता ॥

१ ण भवंति ण कयाइ ण भविस्संति, सुवि च भवंति च भविस्संति य, धुवा ख० ल० शु० ॥
 २. णीते ख० ल० शु० ॥ ३. तत्थ इति पद खं० डे० ल० शु० विआनन्दुद्धरणे ३०० पत्रे नारित ॥ ४, ६, ८, १० ण पासइ हाटीपा० ॥ ५, ७, ९. सव्वं खं० विआनन्दुद्धरणे ३०० पत्रे ॥ ११. अट्ठहि वि दिट्ठं जे० ल० ॥ १२. आवि ख० । वा वि जे० ल० ॥ १३. या ख० ॥

लहूनंदी-अणुण्णानंदी ।

१. से किं तं अणुण्णा ? अणुण्णा छव्विहा पण्णत्ता, तं जहा-नामाणुण्णा
१ ठव्णाणुण्णा २ दव्वाणुण्णा ३ खेत्ताणुण्णा ४ कालाणुण्णा ५ भावाणुण्णा ६ ।

२. से किं तं नामाणुण्णा ? नामाणुण्णा जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स
वा जीवाण वा अजीवाण वा तदुभयस्स वा तदुभयाण वा अणुण्ण त्ति णामं
कीरइ । से तं णामाणुण्णा १ ।

३. से किं तं ठव्णाणुण्णा ? ठव्णाणुण्णा जं णं कट्ठकम्मे वा पोत्थकम्मे
वा लेप्पकम्मे वा चित्तकम्मे वा गंधिमे वा वेढिमे वा पूरिमे वा संघातिमे वा
अक्खे वा वराडए वा एगे वा अणेगे वा सन्भावड्डवणाए वा असन्भावड्डवणाए वा
अणुण्ण त्ति ठव्णा ठविज्जति । से तं ठव्णाणुण्णा २ ।

४. णाम-ठव्णाणं को पतिविसेसो ? णामं आवकहियं, ठव्णा इत्तिरिया १०
वा होज्जा आवकहिया वा ।

५. से किं तं दव्वाणुण्णा ? दव्वाणुण्णा दुविहा पण्णत्ता, तं जहा-
आगमतो य नोआगमतो य ।

६. से किं तं आगमतो दव्वाणुण्णा ? आगमतो दव्वाणुण्णा जस्स णं
अणुण्ण त्ति पदं सिक्खियं ठितं जितं मितं परिजितं णामसमं घोससमं अहीणक्खरं १५
अणच्चक्खरं अँव्वाइद्धक्खरं अखलियं अमिलियं अविच्चाभेलियं पडिपुण्णं पडिपुण्ण-
घोसं कंठोद्धविप्पमुक्कं गुस्सवायणोवगयं । से णं तत्थ वायणाए पुच्छणाए परियट्ठणाए
धम्मकहाए, नो अणुप्पेहाए । कम्हा ? “अणुवओगो दव्वं” इति कट्ठु ।

णेगमस्स एगे अणुवउत्ते आगमतो एगा दव्वाणुण्णा, दोण्णि अणुवउत्ता
आगमतो दोण्णि दव्वाणुण्णाओ, एवं जावतिया अणुवउत्ता तावतियाओ दव्वा- २०
णुण्णाओ । एवमेव ववहारस्स वि । संगहस्स एगो वा अणेगो वा अणुवउत्तो वा
अणुवउत्ता वा दव्वाणुण्णा दव्वाणुण्णाओ वा सा एगा दव्वाणुण्णा । उज्जुसुअस्स
एगे अणुवउत्ते आगमतो एगा दव्वाणुण्णा, पुहत्तं नेच्छइ । तिण्हं सट्ठयाणं जाणए
अणुवउत्ते अवत्थू । कम्हा ? जति जाणए अणुवउत्ते ण भवति । से तं आगमतो
दव्वाणुण्णा ।

७. से किं तं णोआगमतो दव्वाणुण्णा ? णोआगमतो दव्वाणुण्णा तिविहा पण्णत्ता—जाणगसरीरदव्वाणुण्णा भवियसरीरदव्वाणुण्णा जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ता दव्वाणुण्णा ।

८. से किं तं जाणगसरीरदव्वाणुण्णा ? जाणगसरीरदव्वाणुण्णा 'अणुण्ण' ?-

५. तिपदत्थाहिगारजाणगस्स जं सरीरगं ववगयचुतचइयचत्तदेहं जीवविण्णजहं सिज्जागयं वा संथारगयं वा निसीहियागयं वा सिद्धिसिलातलगतं वा, अहो णं इमेणं सरीरसमुस्सएणं 'अणुण्ण' ति पयं आववियं पण्णवियं पस्सवियं दंसियं णिदंसियं उवदंसियं । जहा को दिट्ठतो ? अयं घयकुंभे आसी, अयं महुकुंभे आसी । से तं जाणगसरीरदव्वाणुण्णा ।

१०. से किं तं भवियसरीरदव्वाणुण्णा ? भवियसरीरदव्वाणुण्णा जे जीवे जम्मणजोणीणिक्खंते इमेणं चेव सरीरसमुस्सएणं आदत्तेणं जिणदिट्ठेणं भावेणं 'अणुण्ण' ति पयं सेयकाले सिक्खिस्सइ, न ताव सिक्खइ । जहा को दिट्ठतो ? अयं घयकुंभे भविस्सति, अयं महुकुंभे भविस्सति । से तं भवियसरीरदव्वाणुण्णा ।

१५. से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ता दव्वाणुण्णा ? जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ता दव्वाणुण्णा तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—लोइया कुप्पावयणिया लोउत्तरिया य ।

११. से किं तं लोइया० दव्वाणुण्णा ? लोइया० दव्वाणुण्णा तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—सचित्ता अचित्ता भीसिया ।

२०. से किं तं सचित्ता० ? सचित्ता० से जहाणामए राया इ वा जुवराया इ वा ईसरे इ वा तलवरे इ वा कोडुंविए इ वा माडंविए इ वा इच्चे इ वा सेट्ठी इ वा सत्थवाहे इ वा सेणावई इ वा कस्सइ कम्मिं कारणे तुट्ठे समाणे आसं वा हत्थिं वा उट्ठं वा गोणं वा खरं वा घोडयं वा एलयं वा अयं वा दासं वा दासिं वा अणुजाणेज्जा । से तं सचित्ता० ।

२५. से किं तं अचित्ता० ? अचित्ता० से जहाणामए राया इ वा जुवराया इ वा ईसरे इ वा तलवरे इ वा कोडुंविए इ वा माडंविए इ वा इच्चे इ वा सत्थवाहे इ वा सेट्ठी इ वा सेणावई इ वा कस्सइ कम्मिं कारणे तुट्ठे समाणे

१. जोणीजम्मणणि० प्रतिपु ॥ २. पय सेए काले खं० ॥ ३. वा माडंविए इ वा कोडुंविए इ वा इच्चे इ वा सत्थवाहे इ वा सेट्ठी इ वा सेणा० जे० ॥ ४. वा आलयं वा बालयं वा अयं वा खं० ॥ ५. वा बालय वा दासं जे० ॥ ६. राया ति वा जाव सत्थवाहे ति वा कस्सइ खं० ॥

आसणं वा सयणं वा छत्तं वा चामरं वा पंडगं वा मउडं वा हिरण्णं वा सुवण्णं वा कंसं वा दूसं वा मणि-मोत्तिय-संख-सिल-प्पवाल-रत्तरयणमादीयं संत-सार-सावतिज्जं अणुजाणिज्जा । से तं अचित्ता० दव्वाणुण्णा ।

१४. से किं तं मीसिया० दव्वाणुण्णा ? मीसिया० दव्वाणुण्णा से जहाणामए राया ति वा जुवराया ति वा ईसरे ति वा तलवरे ति वा कोडुंविए ति वा माडंविए ति वा इब्भे ति वा सेट्ठी ति वा सेणावती ति वा सत्थवाहे ति वा कस्सइ कम्हि कारणे तुट्ठे समाणे हत्थि वा मुहभंडगमंडियं, आसं वा थासग-चामरमंडियं, सकडगं दासं वा, दासि वा सव्वालंकारविभूसियं अणुजाणिज्जा । से तं मीसिया० दव्वाणुण्णा । से तं लोइया० दव्वाणुण्णा ।

१५. से किं तं कुप्पावयणिया० दव्वाणुण्णा ? कुप्पावयणिया० दव्वा- १०
णुण्णा तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—सचित्ता अचित्ता मीसिया ।

१६ से किं तं सचित्ता० ? सचित्ता० से जहाणामए आयरिए इ वा उवज्झाए इ वा कस्सइ कम्हि कारणे तुट्ठे समाणे आसं वा हत्थि वा उट्ठं वा गोणं वा खरं वा धौडं वा अयं वा एलगं वा दासं वा दासि वा अणुजाणिज्जा । से तं सचित्ता कुप्पावयणिया० दव्वाणुण्णा । १५

१७. से किं तं अचित्ता० ? अचित्ता० से जहाणामए आयरिए इ वा उवज्झाए इ वा कस्सइ कम्हि कारणे तुट्ठे समाणे आसणं वा सयणं वा छत्तं वा चामरं वा पट्ठं वा मउडं वा हिरण्णं वा सुवण्णं वा कंसं वा दूसं वा मणि-मोत्तिय-संख-सिल-प्पवाल-रत्तरयणमादीयं संत-सारसावएज्जं अणुजाणिज्जा । से तं अचित्ता कुप्पावयणिया० दव्वाणुण्णा । २०

१८. से किं तं मीसिया० दव्वाणुण्णा ? मीसिया० दव्वाणुण्णा से जहाणामए आयरिए इ वा उवज्झाए इ वा कस्सइ कम्हि कारणे तुट्ठे समाणे हत्थि वा मुहभंडगमंडियं, आसं वा थासग-चामरमंडियं, सकडगं दासं वा, दासि

१ पड वा म° डे० ॥ २. दव्वाणुण्णा इति ल० पुस्तके नास्ति ॥ ३. वा जाव तुट्ठे समाणे स० ॥ ४. वा जाव दासि वा ख० ॥ ५. धौडय वा वलयं वा दास ल० ॥ ६. वा वलव वा दास जे० ॥ ७, १०. कुप्पावयणिया० दव्वाणुण्णा इति पाठे ल० पुस्तके नास्ति ॥ ८. वा जाव तुट्ठे समाणे आसण वा सयणं वा जाव सतसार दिज्ज वा अणुजा° स० ॥ ९ वा वास वा मणि° ल० ॥ ११-१२. दव्वाणुण्णा इति जे० पुस्तके नास्ति ॥ १३ इ वा जाव तुट्ठे समाणे हत्थि वा मुहभंडगमंडिय जाव दासि वा अणुजा° स० ॥

वा सव्वालंकारविभूतियं अणुजाणिजा । से तं मीसिया कुप्पावयणिया० दव्वाणुणा ।
से तं कुप्पावयणिया० दव्वाणुणा ।

१९. से किं तं लोउत्तरिया० दव्वाणुणा ? लोउत्तरिया० दव्वाणुणा
तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—सचित्ता अचित्ता मीसिया ।

५ २०. से किं तं सचित्ता० ? सचित्ता० से जहाणामए आयरिए इ वा
उवज्झाए इ वा थेरे इ वा पवत्ती इ वा गणी इ वा गणहरे इ वा गणावच्छेयए
इ वा सीसस्स वा सिस्सिणीए वा कम्हिं कारणे तुड्डे समाणे सीसं वा सिस्सिणिं
वा अणुजाणेजा । से तं सचित्ता० ।

१० २१. से किं तं अचित्ता० ? अचित्ता० से जहाणामए आयरिए ति वा
उवज्झाए ति वा थेरे ति वा पवत्ती ति वा गणी ति वा गणधरे ति वा
गणावच्छेदिए ति वा सिस्सस्स वा सिस्सिणियाए वा कम्हिय कारणे तुड्डे समाणे
वत्थं वा पातं वा पडिग्गहं वा कंवलं वा पादपुंछणं वा अणुजाणेजा । से तं
अचित्ता० ।

१५ २२. से किं तं मीसिया० ? मीसिया० से जहाणामए आयरिए इ वा
उवज्झाए इ वा थेरे इ वा पवत्ती इ वा गणी इ वा गणहरे इ वा गणावच्छेयए इ वा
सिस्सस्स वा सिस्सिणीए वा कम्हिय कारणे तुड्डे समाणे सिस्सं वा सिस्सिणियं वा
सभंड-मत्तोवगरणं अणुजाणेजा । से तं मीसिया० । से तं लोउत्तरिया० । से तं
जाणगसरीरभवियसरीरवडरित्ता० दव्वाणुणा । से तं णोआगमतो दव्वाणुणा ।
से तं दव्वाणुणा ३ ।

२० २३. से किं तं खेत्ताणुणा ? खेत्ताणुणा जो णं जस्स खेत्तं अणुजाणति,
जत्तियं वा खेत्तं, जम्मि वा खेत्ते । से तं खेत्ताणुणा ४ ।

२४. से किं तं कालाणुणा ? कालाणुणा जो णं जस्स कालं
अणुजाणति, जत्तियं वा कालं, जम्मि वा काले अणुजाणति, तं०—तीतं वा
पडुप्पणं वा अणागतं वा वसंतं वा हेमंतं वा पाउसं वा अवत्थाणहेउं । से तं
२५ कालाणुणा ५ ।

२५. से किं तं भावाणुणा ? भावाणुणा तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—
लोइया कुप्पावयणिया लोउत्तरिया ।

२६. से किं तं लोइया भावाणुण्णा ? लोइया भावाणुण्णा से जहानामए राया इ वा जुवराया इ वा जाव तुट्ठे समाणे कस्सइ कोहाइभावं अणुजाणिज्जा । से तं लोइया भावाणुण्णा ।

२७. से किं तं कुप्पावयणिया भावाणुण्णा ? कुप्पावयणिया भावाणुण्णा से जहानामए केइ आयरिए इ वा जाव कस्सइ कोहाइभावं अणुजाणिज्जा । ५
से तं कुप्पावयणिया भावाणुण्णा ।

२८. से किं तं लोगुत्तरिया भावाणुण्णा ? लोगुत्तरिया भावाणुण्णा से जहानामए आयरिए इ वा जाव कम्हि कारणे तुट्ठे समाणे कालोचियनाणाइगुणजोगिणो विणीयस्स खमाइपहाणस्स सुसीलस्स सिस्सस्स तिविहेणं तिगरणविसुद्धेणं भावेण आयारं वा सूयगडं वा ठाणं वा समवायं वा विवाहपण्णत्तिं वा नायाधम्मकहं वा १०
उवासगदसाओ वा अंतगडदसाओ वा अणुत्तरोववाइयदसाओ वा पण्हावागरणं वा विवागसुयं वा दिड्ढिवायं वा सच्चदच्च-गुण-पज्जवेहि सच्चाणुओगं वा अणुजाणिज्जा ।
से तं लोगुत्तरिया भावाणुण्णा । से तं भावाणुण्णा ६ ।

२९. किमणुण्ण ? कस्सणुण्णा ? केवतिकालं पवत्तियाणुण्णा ? ।

आदिकर पुरिमताले पवत्तिया उसभसेणस्स ॥ १ ॥

१५

३०. अणुण्णा १ उण्णमणी २ णमणी ३ णामणी ४

ठवणा ५ पभवो ६ पभावण ७ पयारो ८ ।

तदुभय ९ हिय १० मज्जाया ११

णाओ १२ मग्गो १३ य कप्पो १४ य ॥ २ ॥

सगह १५ संवर १६ णिज्जर १७ ठिइकरणं १८ चेव जीववुड्ढिपयं १९ । २०

पदपवरं २० चेव तहा, वीसमणुण्णाए णामाई ॥ ३ ॥

॥ अणुण्णानंदी समत्ता ॥

१. वियाहं ल० ॥ २ वा इति खं० मुद्रिते च नास्ति ॥ ३. तदुभयहिय ९ मज्जाया १० णायो ११ मग्गो १२ य कप्पो १३ य ॥ १ ॥ सगह १४ संवर १५ णिज्जर १६ ठितिकरण १७ चेव जीववुड्ढि १८ पयं १९ । पदपवर २० चेव तहा जे० ल० मुद्रिते च ॥ ४. अणुण्णा इति जे० नास्ति ॥

जोगणंदी

१. नाणं पंचविहं पण्णत्तं, तं जहा—आभिणिबोहियनाणं १ सुयनाणं २ ओहिनाणं ३ मणपज्जवनाणं ४ केवलनाणं ५ । तत्थ णं चत्तारि नाणाइं ठप्पाइं ठवणिज्जाइं, नो उद्दिसिज्जंति नो समुद्दिसिज्जंति नो अणुण्णविज्जंति, सुयनाणस्स पुण उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ य पवत्तइ ।

५ २. जइ सुयनाणस्स उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ कि अंगपविट्ठस्स उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ ? किं अंगवाहिरस्स उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ ? गोयमा ! अंगपविट्ठस्स वि उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ, अंगवाहिरस्स वि उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ । इमं १० पुण पड्डवणं पड्डच्च अंगवाहिरस्स उद्देसो ४ ।

३. जइ पुण अंगवाहिरस्स उद्देसो जाव अणुओगो पवत्तइ किं कालियस्स उद्देसो ४ ? किं उक्कालियस्स उद्देसो ४ ? गोयमा ! कालियस्स वि उद्देसो ४ उक्कालियस्स वि उद्देसो ४ । इमं पुण पड्डवणं पड्डच्च उक्कालियस्स उद्देसो ४ ।

४. जइ उक्कालियस्स उद्देसो ४ किं आवस्सगस्स उद्देसो समुद्देसो अणुण्णा १५ अणुओगो पवत्तइ ? आवस्सगवइरित्तस्स ४ ? गोयमा ! आवस्सगस्स वि उद्देसो ४ आवस्सगवइरित्तस्स वि उद्देसो ४ ।

५. जइ आवस्सगस्स उद्देसो ४ किं सामाइयस्स १ चउवीसत्थयस्स २ वंदणस्स ३ पडिक्कमणस्स ४ काउस्सग्गस्स ५ पच्चक्खाणस्स ६ ? सव्वेसिं एतेसिं उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ य पवत्तइ ।

२० ६. जइ आवस्सगवइरित्तस्स उद्देसो ४ किं कालियसुयस्स उद्देसो ४ उक्कालियसुयस्स उद्देसो ४ ? कालियस्स वि उद्देसो ४ उक्कालियस्स वि उद्देसो ४ ।

७. जइ उक्कालियस्स उद्देसो ४ किं दसकालियस्स १ कप्पियाकप्पियस्स २ चुलकप्पसुयस्स ३ महाकप्पसुयस्स ४ उववाइयसुयस्स ५ रायपसेणीयसुयस्स ६ २५ जीवाभिगमस्स ७ पण्णवणाए ८ महापण्णवणाए ९ पमायप्पमायस्स १० नंदीए ११ अणुओगदाराणं १२ देविंदथयस्स १३ तंदुलवेयालियस्स १४ चंदाविज्झयस्स

१५ सूरपण्णत्तीए १६ पोरिसिमंडलस्स १७ मंडलप्पवेसस्स १८ विज्जाचरण-
विणिच्छियस्स १९ गणिविज्जाए २० संलेहणासुयस्स २१ विहारकप्पस्स २२
वीयरारागसुयस्स २३ ज्ञाणविभत्तीए २४ मरणविभत्तीए २५ मरणविसोहीए २६
आयविभत्तीए २७ आयविसोहीए २८ चरणविसोहीए २९ आउरपच्चक्खाणस्स
३० महापच्चक्खाणस्स ३१ ? सव्वेसिं एएसिं उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३ ५
अणुओगो ४ पवत्तइ ।

८. जइ कालियस्स उद्देसो जाव अणुओगो पवत्तइ कि उत्तरज्झयणाणं
१ दसाणं २ कप्पस्स ३ ववहारस्स ४ निसीहस्स ५ महानिसीहस्स ६ इसि-
भासियाणं ७ जंबुदीवपण्णत्तीए ८ चंदपण्णत्तीए ९ दीवपण्णत्तीए १० सागरपण्ण-
त्तीए ११ खुड्डियाविमाणपविभत्तीए १२ महल्लियाविमाणपविभत्तीए १३ १०
अंगचूलियाए १४ वग्गचूलियाए १५ विवाहचूलियाए १६ अरुणोववायस्स १७
वरुणोववायस्स १८ गरुलोववायस्स १९ धरणोववायस्स २० वेसमणोववायस्स
२१ वेलंधरोववायस्स २२ देविंदोववायस्स २३ उट्ठाणसुयस्स २४ समुट्ठाणसुयस्स
२५ नागपरियावणियाणं २६ निरयावलियाणं २७ कप्पियाणं २८ कप्पवडिं-
सियाणं २९ पुप्फियाणं ३० पुप्फचूलियाणं ३१ [वण्हियाणं ३२] वण्हिदसाणं ३३ १५
३३ आसीविसभावणाणं ३४ दिट्ठिविसभावणाणं ३५ चारणभा० ३६ सुमिणभा०
३७ महासुमिणभा० ३८ तेयगिनिसग्गाणं ३९ ? सव्वेसिं पि एएसिं उद्देसो
जाव अणुओगो ४ पवत्तइ ।

९. जइ अंगपविट्ठस्स उद्देसो जाव अणुओगो पवत्तइ कि आयास्स १
सूयगडस्स २ ठाणस्स ३ समवायस्स ४ विवाहपण्णत्तीए ५ नायाधम्मकहाणं ६ २०
उवासगदसाणं ७ अंतगडदसाणं ८ अणुत्तरोववाइयदसाणं ९ पण्हावागरणाणं
१० विवागसुयस्स ११ दिट्ठिवायस्स १२ ? सव्वेसिं पि एएसिं उद्देसो १ समुद्देसो
२ अणुण्णा ३ अणुओगो ४ पवत्तइ । इमं पुण पडुवणं पडुच्च इमस्स साहुस्स
इमाए साहुणीए [अमुगस्स सुयस्स] उद्देसो १ समुद्देसो २ अणुण्णा ३
अणुओगो ४ पवत्तइ खमासमणाणं हत्थेणं सुत्तेणं अत्थेणं तदुभएणं उद्देसामि २५
समुद्देसामि अणुजाणामि ॥

सिरिअज्जरक्खियथेरविरइयाइं

अणुओगद्दाराइं

॥ णमो त्थु णं समणस्स भगवओ महइमहावीरवद्धमाणसासिस्स ॥

॥ णमो त्थु णं अणुओगधराणं थेराणं ॥

सिरिअज्जरक्खियथेरविरइयाइं

अणुओगद्वाराइं

[सुत्तं १. मंगलं]

५

१. नाणं पंचविहं पण्णत्तं । त जहा—आमिणिबोहियणाण १
सुयणाणं २ ओहिणाणं ३ मणपज्जवणाणं ४ केवलणाणं ५ ।

[सुत्ताइं २-५. आवस्सगाणुओगपइण्णा]

२. तत्थ चत्तारि णाणाइं ठप्पाइं ठवणिज्जाइं, णो उँद्विस्संति णो समुद्विस्संति
णो अँणुणविज्जंति, सुयणाणस्स उदेसो समुदेसो अणुण्णा अणुओगो यँ पवत्तइ । १०

३. जइ सुयणाणस्स उदेसो समुदेसो अणुण्णा अँणुओगो य पवत्तइ, किं
अंगपविट्ठस्स उदेसो समुदेसो अणुण्णा अणुओगो य पवत्तइ ? अंगवाहिरस्स उदेसो
समुदेसो अणुण्णा अणुओगो य पवत्तइ ? अंगपविट्ठस्स वि उदेसो समुदेसो अणुण्णा
अणुओगो य पवत्तइ, अंगवाहिरस्स वि उदेसो समुदेसो अणुण्णा अणुओगो य
पवत्तइ । इमं पुण पट्ठवणं पडुच्च अंगवाहिरस्स उदेसो ४ । १५

४. जइ अंगवाहिरस्स उदेसो समुदेसो अणुण्णा अणुओगो य पवत्तइ, किं

१. ओहिणाणं स० ॥ २. उद्विसिज्जंति णो समुद्विसिज्जंति णो अणु^० मुपा० ॥ ३. अणुण्वंति
स० ॥ ४. उ स० ॥ ५. अणुओगो अ पवत्तति किं अंगपविट्ठस्स अणुओगो ? अंगवाहिरस्स
अणुओगो ? अंगपविट्ठस्स वि अणुओगो अंगवाहिरस्स वि अणुओगो । इमं पुण पट्ठवणं पडुच्च
अंगवाहिरस्स अणुओगो स० ॥ ६. 'त्तइ ? किं अगं सवा० ॥ ७. अणंगपविट्ठस्स वा० ।
चूर्णिकृता तृतीयचतुर्थसूत्रान्तं अंगवाहिरस्स स्थाने अणंगपविट्ठस्स इत्येव पाठः स्वीकृतोऽस्ति ॥
८. अणंगपविट्ठस्स वि जाव पवत्तइ । इमं पुण पट्ठवणं पडुच्च अणंगपविट्ठस्स अणुओगो पवत्तइ
वा० ॥ ९. जति अणंगपविट्ठस्स अणुओगो किं कालियस्स अणुओगो ? उक्कालियस्स अणुओगो ?
कालियस्स वि अणुओगो उक्कालियस्स वि अणुओगो । इमं पुण पट्ठवणं पडुच्च उक्कालियस्स
अणुओगो स० वा० । अत्र पाठभेदे स० पुस्तके अणंगपविट्ठस्स स्थाने अंगवाहिरस्स इति
पाठभेदो वर्तते ॥

कालियस्स उद्देसो समुद्देसो ४ ? उक्कालियस्स उद्देसो समुद्देसो ४ ? कालियस्स वि उद्देसो ४ उक्कालियस्स वि उद्देसो ४ । इमं पुण पडुवणं पडुच्च उक्कालियस्स उद्देसो ४ ।

५. जइ उक्कालियस्स उद्देसो ४ किं आवस्सगस्स उद्देसो ४ ? आवस्सग-
वइरित्तस्स उद्देसो ४ ? आवस्सगस्स वि उद्देसो ४ आवस्सगवइरित्तस्स वि उद्देसो
४ । इमं पुण पडुवणं पडुच्च आवस्सगस्स अणुओगो ।

[सुत्ताइं ६-८. आवस्सयाइपयनिक्खेवपहण्णा]

६. जइ आवस्सयस्स अणुओगो आवस्सयण्णं किमंगं अंगाइं ? सुयक्खंधो
सुयक्खंधा ? अज्झयणं अज्झयणाइं ? उद्देसगो उद्देसगा ? आवस्सयण्णं गो
१० अंगं गो अंगाइं, सुयक्खंधो गो सुयक्खंधा, गो अज्झयणं अज्झयणाइं, गो
उद्देसगो गो उद्देसगा ।

७. तम्हा आवस्सयं णिक्खिविस्सामि, सुयं णिक्खिविस्सामि, खंधं
णिक्खिविस्सामि, अज्झयणं णिक्खिविस्सामि ।

८ जंत्य य जं जाणेज्जा णिक्खेवं णिक्खिवे णिरवसेसं ।

१५ जत्थ वि य न जाणेज्जा चउक्कयं निक्खिवे तत्थ ॥ १ ॥

[सुत्ताइं ९-२९. आवस्सयस्स निक्खेवो]

९. से किं तं आवस्सयं ? आवस्सयं चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा-नामा-
वस्सयं ? ठवणावस्सयं २ दव्वावस्सयं ३ भावावस्सयं ४ ।

१०. से किं तं नामावस्सयं ? २ जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स वा
२० जीवाण वा अजीवाण वा तदुभयस्स वा तदुभयाण वा आवस्सये त्ति नामं कीरण ।
से तं नामावस्सयं ।

१. जइ उक्कालियस्स अणुओगो किं आवस्सयस्स अणुओगो ? आवस्सयवइरित्तस्स अणुओगो ?
आवस्सयस्स वि अणुओगो आवस्सयवइरित्तस्स वि अणुओगो । इमं पुण इति पाठ स० वा० ॥
२. 'ण्णं भत्ते' किं जे० चूप्रत्य० ॥ ३. उद्देसो उद्देमा ? ख० जे० वा० वी० ॥ ४. उद्देसो
गो उद्देसा ख० जे० वा० वी० ॥ ५. जत्थ जयं जां स० ॥ ६. णिरवसेसे स० ॥
७. 'स्सय' त्ति नामं कज्जति । से जे० सवा० वी० । 'स्सय' त्ति नामं किज्जइ । से वा० ।
'स्सय' इति नामं कज्जइ । से टे० ॥

११. से कि तं ठवणावस्सयं ? २ जणं कट्ठकम्मे वा चित्तकम्मे वा पोत्थकम्मे वा लेप्पकम्मे वा गंथिमे वा वेढिमे वा पूरिमे वा संघाइमे वा अक्खे वा वराडए वा एँगो वा अणेगा वा सम्भावठवणाए वा असम्भावठवणाए वा आवस्सए त्ति ठवणा ठविज्जति । से तं ठवणावस्सयं ।

१२. नाम-ठवणाणं को पड्विसेसो ? णामं आवकहियं, ठवणा ईत्तिरिया वा होज्जा आवकहिया वा । ५

१३. से कि तं दव्वावस्सयं ? २ दुविहं पण्णत्तं । तं जहा-आगमतो य १ णोआगमतो य २ ।

१४. से किं तं आगमतो दव्वावस्सयं ? २ जस्स णं आवस्सए त्ति पदं सिक्खितं ठितं जितं मितं परिजितं णामसमं घोससमं अहीणक्खरं अणच्चक्खरं अँव्वाइद्धक्खरं अक्खलियं अमिलियं अँव्वामेलियं पडिपुण्णं पँडिपुण्णघोसं कंठोडविप्पमुँकं गुरुवायणोवगयं । से णं तत्थ वायणाए पुच्छँणाए परियट्ठणाए धम्मकहाए, 'णो अणुपेहाए । कम्हा ? "अणुवओगो दव्व"मिति कट्ठ । १०

१५. [१] णेगमस्सँ एगो अणुवउत्तो आगमओ एगं दव्वावस्सयं, दोण्णि अणुवउत्ता आगमओ दोण्णि दव्वावस्सयाइं, तिण्णि अणुवउत्ता आगमओ तिण्णि दव्वावस्सयाइं, एवं जावइया अणुवउत्ता तावइयाइं ताइं णेगमस्स आगमओ दव्वावस्सयाइं । १५

१. °कम्मे वा पोत्थकम्मे वा पुत्त(पत्त)कम्मे वा लेप्पकम्मे वा दत्तकम्मे वा सेलकम्मे वा गथिकम्मे वा वेढिमे वा स० हेवा० ॥ २ वा पोत्थकम्मे वा चित्तकम्मे वा लेप्प° जे० वा० ॥ ३ गठिमे वी० सवा० ॥ ४. एक्को वा स० ॥ ५ ठवेज्जति स० । ठविज्जत्ति जे० । कज्जति वी० सवा० ॥ ६ °स्सए स० सवा० ॥ ७. °णाणि पत्ति को विसेसो ? स० ॥ ८ इत्तिरिया वा० ॥ ९ वा । से [त्ति] ठवणावस्सय जे० । वा हविज्ज । से त्तं ठवणावस्सय वी० ॥ १० अँव्वाइद्धं अक्खलिय स० चू० हेवा० ॥ ११. अविच्चा° सवा० वी० चू० ॥ १२. पडिपुण्णघोसं इति पद चूर्णो नास्ति ॥ १३. °मुक्कं वायणोवगयं स० हा० । °मुक्क वायणागत चू० । पाठभेदोऽय नोपलभ्यते सूत्रादर्शेषु ॥ १४ पडिपुच्छणाए हा० । पाठभेदोऽय कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शे नोपलभ्यते ॥ १५. णोऽणुपेहाए स० ॥ १६. °स्स ण एगो वा० ॥ १७. दो अणुवउत्ता आगमओ दो दव्वा° वा० ॥ १८. °उत्ता आगमओ तावइयाइं ताइं दव्वावस्सयाइं सवा० वा० । °युत्ता आगमतो तत्तियाइं दव्वावस्सयाइं चू० ॥

[२] एवमेव व्यवहारस्स वि ।

[३] संगहस्स एगो वा अणेगा वा अणुवउत्तो वा अणुवउत्ता वा आगमओ दव्वावस्सयं वा दव्वावस्सयाणि वा से एगे दव्वावस्सए ।

[४] उज्जुसुयस्स एगो अणुवउत्तो आगमओ एगं दव्वावस्सयं, पुहत्तं
५ नेच्छइ ।

[५] तिण्हं सद्धनयाणं जाणए अणुवउत्ते अवत्थू । १ कम्हा ? जइ जाणए अणुवउत्ते ण भवति । - से तं आगमओ दव्वावस्सयं ।

१६. से किं तं नोआगमतो दव्वावस्सयं ? २ तिविहं पणत्तं । तं जहा-
जाणगसरीरदव्वावस्सयं १ भवियसरीरदव्वावस्सयं २ जाणगसरीरभवियसरीर-
१० वतिरित्तं दव्वावस्सयं ३ ।

१७. से किं तं जाणगसरीरदव्वावस्सयं ? २ आवस्सए त्ति पदत्थाधि-
कारजाणगस्स जं सरीरयं ववगयच्चुत्तचावित्तत्तदेहं जीवविण्णजहं सेजागयं वा
संथारगयं वा सिद्धिसिलातलगयं वा १ पासित्ता णं कोइ भण्णेजा - अहो ! णं इमेणं
सरीरसमुस्सएणं जिण्णदिट्ठेणं भावेणं आवस्सए त्ति पयं आववियं पण्णवियं परूवियं
१५ दंसियं निदंसियं उवदंसियं । जहा को दिट्ठतो ? अयं महुकुंभे आसी, अयं
घयकुंभे आसी । से तं जाणगसरीरदव्वावस्सयं ।

१८. से किं तं भवियसरीरदव्वावस्सयं ? २ जे जीवे जोणिजम्मणणिक्खंते
इमेणं चैव सरीरसमुस्सएणं आदत्तएणं जिणोवदिट्ठेणं भावेणं आवस्सए त्ति पयं

१. एवमेव वा० ॥ २. जाणओऽणुवउत्तो अवत्थू, जम्हा जइ जाणतो अणुवउत्तो ण सं० ॥
३. १ - ॥ एतच्चिह्नमध्यवर्ती सूत्रपाठ चूर्णिकृताऽऽदतो नास्ति ॥ ४. भवति, जइ अणुवउत्ते
जाणए ण भवति, तम्हा णत्थि आगमओ दव्वावस्सयं । से त्त सवा० जे० वी० मु० ॥
५. ०स्सयपयत्थाहिगारं जे० वी० वा० ॥ ६. सरीरं स० ॥ ७. ०चुयचइयचत्तं स० जे० चू० ॥
८. संथारगयं वा निसीहियागयं वा जलगयं वा थलगयं वा सिद्धिसिं स० हेवा० ॥ ९. सिद्धिसिं
हे० शु० वी० ॥ १०. यद्यपि मलधारिपादैः १ - ॥ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठः क्वचिदेवादर्शान्तरे
उपलब्धोऽस्ति, किन्तु साम्प्रतीनेषु सर्वेष्वप्यादर्शेषूपलभ्यतेऽयं पाठः ॥ ११. वइज्जा सवा०
वी० वा० ॥ १२. अहो ! इमेणं सं० ॥ १३. जिणोवदिट्ठेणं स० जे० वी० सवा० ॥ १४. अय
घयकुंभे आसि, अयं महुकुंभे आसि स० वा० ॥ १५. जिणदिट्ठेणं वा० हा० ॥

सेयंकाले सिक्खिस्सइ, न ताव सिक्खइ । जहा को दिट्ठतो ? अयं महुकुंभे भविस्सइ, अयं घयकुंभे भविस्सइ । से तं भवियसरीरदव्वावस्सयं ।

१९. से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वावस्सए ? २ तिविधे पण्णत्ते । तं जहा—लोइए १ कुप्पावयणिते २ लोउत्तरिते ३ ।

२०. से किं तं लोइयं दव्वावस्सयं ? २ जे इमे राईसर-तलवर-माडंबिय-
कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहर्षभित्तिओ कलं पाउप्पभायाए रयणीए ५
सुविमलाए फुल्लुप्पल-कमलकोमलुम्मिलियंम्मि अहपंडुरे पभाए रत्तासोगप्पगासकिंसुंय-
सुयमुह-गुजद्धरागसरिसे कमलंगर-नल्लिणिसंडवोहए उट्ठियम्मि सूरु सहरस्सरस्सिम्मि
दिणयरे तेयसा जलंते मुहधोयण-दंतपक्खालण-तेल्ल-फणिह-सिद्धत्थय-हिरियालिय-
अदाग-धूव-पुप्फ-मल्ल-गंध-तंबोल-वत्थमाइयाइं दव्वावस्सयाइं करेत्ता ततो पच्छा १०
रायकुलं वा देवकुलं वा आरामं वा उज्जाणं वा सभं वा पवं वा गच्छंति । से
तं लोइयं दव्वावस्सयं ।

२१. से किं तं कुप्पावयणियं दव्वावस्सयं ? २ जे इमे चरग-चीरिग-
चम्मखंडिय-भिच्छुंडग-पंडरंग-गोतम-गोव्वतिय-गिहिधम्म-धम्मचिंतग-अविरुद्ध-
विरुद्ध-वुंड-सावगप्पमितयो पासंडत्था कलं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा १५
जलंते इंदस्स वा खंदस्स वा रुदस्स वा सिवस्स वा वेसमणस्स वा देवस्स वा
नागस्स वा जक्खस्स वा भूयस्स वा मुंगुदस्स वा अज्जाए वा कोट्टिकिरियाए वा

१. सेकाले सिक्खेस्सति स० चू० ॥ २. अयं घयकुंभे भविस्सइ, अयं महुकुंभे भविस्सइ
स० वा० ॥ ३. वतिरित्त दव्वावस्सयं ? २ तिविह पण्णत्तं । तं जहा—लोइयं कुप्पावयणियं
लोउत्तरियं । जे० वा० सवा० ॥ ४. इए दव्वावस्सए ? २ स० ॥ ५. कोडंबियं संवा० ॥
६. प्पभिट्ठयो स० ॥ ७. पाटुप्पं वा० ॥ ८. कमलविमलकोमलुम्मिलियंम्मि अहपंडुरे स० ।
कमलविमलकोमलुम्मिलितम्मि अहापंडुरे वा० ॥ ९. म्मीलियं वी० ॥ १०. किसुय-
कणयणियर-सुगमुहं स० ॥ ११. लाकर-णल्लिणिसंडपडिवो स० ॥ १२. उट्ठियम्मि सूरिते
सहं चू० । उट्ठिए सूरिए सहं हे० ॥ १३. तेजसा स० ॥ १४. हरिआलिआ-अं सवा० वा० ॥
१५. प्फ-गंध-मल्ल-पूय-फल-तं स० ॥ १६. वोलमाइयाइं जे० । वोलोइयाइ वा० ॥
१७. काउं तं वा० । करेत्ति तं सवा० ॥ १८. कुल वा सभं वा पव वा आरामं
वा उज्जाण वा गं जे० सवा० चू० । नवर गच्छतिस्थाने सङ्घित्तवाचनाया णिग्गच्छति
इति पाठः ॥ १९. भिच्छुडिय-पं स० । भिच्छुंड-पं सवा० । भिक्खडग-पं वी० ने०
भिक्खोड पं मु० ॥ २०. बुद्ध-सावयं स० ॥ २१. जाव सहरस्सरस्सिम्मि दिणयरे ते
स० वा० ॥ २२. मुकुंदं ख० । मउंदं स० ॥ २३. वा दुग्गाए वा को स० स० वी० ।
संवा० । अयं पाठ चूर्णि-वृत्तिकृतामभिमतो नास्ति ॥ २४. कोट्टिरि वा० । कोट्टिरि स० ॥

उवलेवण-सम्मज्झाऽऽवरिसण-धूव-पुप्फ-गंध-मल्ल-इयाइं दव्वावस्सयाइं करेति । से तं कुप्पावयणियं दव्वावस्सयं ।

२२. से किं तं लोगोत्तरियं दव्वावस्सयं ? २ जे इमे समणगुणमुक्क-जोगी छक्कायनिरणुकंपा हया इव उद्दामा गया इव निरंकुसा घट्टा मट्टा तुप्पोट्टा
५ पंडरपडपाउरणा जिणाणं अणाणाए सच्छंदं विहरिज्जं उभओकालं आवस्सगस्स उवड्वंति । से तं लोगोत्तरियं दव्वावस्सयं । से तं जाणगसरीरभवियसरीरवड्वरित्तं दव्वावस्सयं । से तं नोआगमतो दव्वावस्सयं । से तं दव्वावस्सयं ।

२३. से किं तं भावावस्सयं ? २ दुविहं पण्णत्तं । तं जहा-आगमतो य १ णोआगमतो य २ ।

१० २४. से किं तं आगमतो भावावस्सयं ? २ जाणए उवउत्ते । से तं आगमतो भावावस्सयं ।

२५. से किं तं नोआगमतो भावावस्सयं ? २ तिविहं पण्णत्तं । तं जहा-लोइयं १ कुप्पावयणियं २ लोगोत्तरियं ३ ।

१५ २६. से किं तं लोइयं भावावस्सयं ? २ पुव्वण्हे भारहं अवरण्हे रामायणं । से तं लोइयं भावावस्सयं ।

२७. से किं तं कुप्पावयणियं भावावस्सयं ? २ जे इमे चरग-चीरिय-जाव पासंडत्था इज्जंजलि-होम-जप्प-उंदुरुक्क-नमोक्कारमाइयाइं भावावस्सयाइं करेति । से तं कुप्पावयणियं भावावस्सयं ।

२० २८. से किं तं लोगोत्तरियं भावावस्सयं ? २ जण्णं इमं समणे वा समणी वा सावए वा साविया वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तयज्झवसिते तत्तिव्वज्झव-

१ °णाऽऽमरि° वा० हा० । °ण-आवरिसण-पुप्फ-वण्ण-गंध-मल्ल-णमोक्कारमाइयाइं दव्वा° स० । °णाऽऽवरिसण-धूव-फुल्ल-गंध-मल्ल-णमोक्कारमाइयाइं दव्वा° सघ० ॥ २. °जोगा हा० ॥ ३. °दामगा ग° स० ॥ ४. तोप्पे(प्प)डा स० । 'तोप्पडा' 'तुप्पोट्टा' इति पाठयुगलमपि चूर्णिकृताऽऽदत्तं सम्भाव्यते ॥ ५. पंडरवाउरणा स० । "पाण्डुरः-धौतपट प्रावरण येषा ते तथा" इति प्रोप्यमाणमल० वृत्तिपाठानुसारेण चेदत्र मलधारिपादाना 'पाण्डुर'पदस्यैव 'धौत पट' इत्यर्थं सम्मतस्तर्हि अयं स० प्रतिगत एव पाठस्तत्सम्मतो ज्ञेयः ॥ ६. उवट्टावयंति वा० ॥ ७ इमे परिवायगा चर° स० ॥ ८. °जव-उं° सं० ॥ ९. °उंदुरुक्ख° हा० । °उण्डुरुक्ख° च० ॥ १०. जं इमं समणो वा समणी वा सावओ वा स० ॥

साणे तयद्दोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावणाभाविते अण्णत्थ कत्थइ मणं अंकरेमाणे उभओकालं आवस्सयं कैरंति । से तं लोमोत्तरियं भावावस्सयं । से तं नोआगमतो भावावस्सयं । से तं भावावस्सयं ।

२९. तस्स णं इमे एगड्डिया णाणाघोसा णाणावज्जणा णामधेज्जा भवंति । तं जहा—

५

आवस्सयं १ अवस्सकरणज्ज २ धुवणिग्गहो ३ विसोही य ४ ।

अज्झयणछक्कवग्गो ५ नाओ ६ आराहणा ७ मंगो ८ ॥ २ ॥

समणेण सावएण य अवस्सकायव्वयं हवति जम्हा ।

अंतो अहो-निसिस्स उं तग्हा आवस्सयं नाम ॥ ३ ॥

से तं आवस्सयं ।

१०

[सुत्ताइ ३०-५१. सुयस्स निक्खेवो]

३०. से कि तं सुयं ? २ चउव्विहं पण्णत्तं । तं जहा—नामसुयं १ ठवणासुयं २ दव्वसुयं ३ भावसुयं ४ ।

३१. से कि त नामसुयं ? २ जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स वा जीवाण वा अजीवाण वा तदुभयस्स वा तदुभयाण वा सुए इ नामं कीरति । १५
से तं नामसुयं ।

३२. से किं तं ठवणासुयं ? २ जण्णं कडुकम्मे वा जाव सुए इ ठवणा ठवज्जति । से तं ठवणासुयं ।

३३. नाम-ठवणाणं को पतिविसेसो ? नामं आवकहियं, ठवणा इत्तिरिया वा होज्जा आवकहिया वा ।

२०

१ °भाविते एगमणे अविमणे जिणवयणधम्मरागरत्तमणे उभओ° डे० ॥ २. अकरेमाणे उवउत्ते उभओ° स० । अकुव्वमाणे उवउत्ते उभतो° वा० ॥ ३. करेइ सवा० ॥ ४. °या णाणावज्जणा णाणाघोसा णामं चू० ॥ ५. वग्गो स० । पंथो चूर्णिपाठसम्भावना ॥ ६. अहो निसस्स स० सवा० ॥ ७. व डे० । य वा० ॥ ८. से त भावावस्सय । आवस्सयनिक्खेवो गतो ॥ ९. नामश्रुत-स्थापनाश्रुतस्वरूपावेदकैकत्रिशद् द्वात्रिंशत्सूत्रस्थाने स० वा० प्रती विहाय सर्वासु प्रतिपु नाम-ठवणाओ भणियाओ इति पाठो वर्तते । निर्दिष्टोऽय पाठभेदो वाचनान्तरत्वेन मलधारिपादैः ॥ १०. जीवस्स वा जाव सुत्ते त्ति णामं कज्जति । से वा० ॥ ११ वा पुत्थकम्मे वा लिप्पकम्मे वा जाव स० ॥ १२. हवेज्जा स० ॥

३४. से किं तं दच्चसुयं? २ दुविहं पण्णत्तं । तं जहा-आगमतो
य १ नोआगमतो य २ ।

३५. से किं तं आगमतो दच्चसुयं? २ जस्म णं सुणं नि पयं भिक्खियं
ठियं जियं मियं परिजियं जाव कम्हा? जइ जाणते अणुवट्ठे ण भवइ । से तं
५ आगमतो दच्चसुयं ।

३६. से किं तं णोआगमतो दच्चसुयं? २ तिविहं पण्णत्तं । तं जहा-
जाणयसरीरदच्चसुयं १ भवियमरीरदच्चसुयं २ जाणयमरीरभवियमरीरवट्ठित्तं
दच्चसुयं ३ ।

३७. से किं तं जाणयसरीरदच्चसुयं? २ सुणतिपदव्याहिकाज्जाणयस्म
१० जं सरीरयं ववगयच्चुत्तचतियचत्तदहं १- जीवविण्णजहं सञ्जाणयं वा संयाणयं वा
सिद्धसिलायलगयं वा, अहो ! णं इमेणं सरीरसमुस्माणं जिणदिट्ठेण भावेणं सुणं इ
पयं आघवियं पण्णवियं पुरुवियं दंमियं निदंमियं उनदंमियं । जहा को दिट्ठेनो ?
अयं मधुकुंभे आसी, अयं घयकुंभे आसी । - मे तं जाणयसरीरदच्चसुयं ।

३८. से किं तं भवियमरीरदच्चसुयं? २ जे जीवे जोणीजम्मण-
१५ निक्खंते १- इमेणं चेव सरीरसमुस्माणं आदत्तणं जिणोवड्ठेणं भावेणं सुणं इ पयं
सेकाले सिक्खिस्सति, ण ताव भिक्खति । जहा को दिट्ठेनो ? अयं मधुकुंभे
भविस्सति, अयं घयकुंभे भविस्सति । - मे तं भवियमरीरदच्चसुयं ।

१ 'तो १ णोआगमतो वा २ । स० ॥ २. सुणं नि टं० । सुयं ति मया० वा० । सुये ति सं० ॥
३. जाव णो अणुपेहाणं, कम्हा ? अणुजोगो टप्पमिनि षट्ठ । नेगमम्य णं पणो अणुवट्ठो
आगमतो पणं टप्पसुत्तं जाव जाणते अणुं सं० टं० वा० सवा० । अत्र मलधारिपाद
स्ववृत्तौ "एतय काविदेव वाचनामाश्रित्य व्याख्यायते । वाचनान्तराणि तु हीनापि कान्यपि
दृश्यन्ते ।" इति निर्दिष्टमस्तीति तदभिमतं न० प्रतिगतं मृत्पाठो गते आह ॥ ५. सुणे ति
प० सं० । सुये ति संव० । सुतप० जे० वा० सवा० ॥ ५. सरीरं वा० विना ॥ ६. अत्र
"सुयचवियं" टं० "सुयचतियं" वा० "सुयचावियं" संवा० इति पाठभेदमनुपलभ्यते ॥
७. १- १ एतद्विधान्तर्गतमृत्पाठस्थाने स० प्रति विहाय सर्वाऽपि प्रतिषु नं चेत्त पुंस्वभाविय
भाणियञ्च जाव उति मृत्पाठो वर्तते, किं टीकाया "सेजाणयमित्यादि" इति पत्तीरदज्जाणद
मलधारिपादानां स० प्रतिगत एव पाठोऽभिमत इति न एव पाठे मृत्ते आहोऽस्मि ॥ ८. ना
निसीहियाणयं वा सिद्धं स० ॥ ९. सुये इ सं० ॥ १०. अयं घयकुंभे आसी, अयं मधुकुंभे
आसी स० ॥ ११. १- १ एतद्विधान्तर्गतमृत्पाठस्थाने स० प्रति विहाय सर्वाऽपि प्रतिषु जहा
दप्पावस्तए तहा भाणियच्चं जाव से तं इति पाठो दृश्यते ॥ १२. अयं घयकुंभे भविस्सति,
अयं मधुकुंभे भविस्सति स० ॥

३९. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्तं दच्चसुतं ? २ पत्तय-पोत्थयलिहियं ।

४०. अहवा सुत्तं पंचविहं पण्णत्तं । तं जहा—अंडयं १ बोंडयं २ कीडयं ३ वालयं ४ वक्कयं ५ ।

४१. से किं तं अंडयं ? अंडयं हंसगब्भादि । से तं अंडयं । ५

४२. से किं तं बोंडयं ? बोंडयं फ़लिहमादि । से तं बोंडयं ।

४३. से किं तं कीडयं ? कीडयं पंचविहं पण्णत्तं । तं जहा—पट्टे १ मलए २ अंसुए ३ चीणंसुए ४ किमिरागे ५ । से तं कीडयं ।

४४. से किं तं वालयं ? वालयं पंचविहं पण्णत्तं । तं जहा—उण्णिए १ उट्टिए २ मियँलोमिए ३ कुतवे ४ किट्टिसे ५ । से तं वालयं । १०

४५. से किं तं वक्कयं ? वक्कयं सणमाई । से तं वक्कयं । से तं जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्तं दच्चसुयं । से तं नोआगमतो दच्चसुयं । से तं दच्चसुयं ।

४६. से किं तं भावसुयं ? २ दुविहं पन्नत्तं । तं जहा—आगमतो य १ नोआगमतो य २ । १५

४७. से किं तं आगमतो भावसुयं ? २ जाणते उवउत्ते । से तं आगमतो भावसुयं ।

१ अहवा जाणयसरीरभवियसरीरवहरित्तं दच्चसुयं पंचविहं पण्णत्तं । तं जहा—अंडयं बोडय कीडय वालयं वागयं । अंडयं हंसगब्भादि । बोंडयं कप्पासमाइ । कीडयं पंचविहं पण्णत्तं, तं जहा—पट्टे मलए अंसुए चीणंसुए किमिरागे । वालयं पंचविहं पण्णत्तं, तं जहा—उण्णिए उट्टिए मियलोमिए कोतवे किट्टिसे । वागयं सणमाइ । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवहरित्तं दच्चसुयं । इत्येव प्रश्ननिर्वचनविरहितानि सूत्राणि मुद्रित आदर्शे वर्तन्ते । यद्यप्यस्मत्समीपस्थेषु निखिलेष्वपि लिखितादर्शेषु स० प्रतिं विहाय प्राय इत्यम्भूत एव पाठो वरीवृत्त्यते, तथापि तत्रापि अण्डज घोण्डज-कीटजसूत्राण्येव प्रश्नविरहितानि निरीक्ष्यन्ते, तदुत्तरसूत्रयुगलं तु प्रश्न-निर्वचनसहितमेव वर्तते । नवर सङ्घितवाचनायां वालजसूत्रं प्रश्नविकलनिर्वचनसहितम्, वल्कजसूत्रं प्रश्ननिर्वचनसहितमुपलभ्यत इति ॥ २ चत्वारिंशत् पञ्चचत्वारिंशत्सूत्रान्तं वक्कयं इति पाठस्थाने स० प्रती सर्वत्र वागयं इति पाठो वर्तते । हारिभद्रीवृत्तिसम्मतोऽयं पाठः ॥ ३. कप्पासमाडि वी० सवा० । कप्पासादी स० डे० ॥ ४. मिंगलोमे स० सघ० । हारि०वृत्तिसम्मतोऽयं पाठः सम्भाव्यते ॥ ५ अतली-माडि इति मलवारिनिर्दिष्टं वाचनान्तरम् । नोपलब्धमिदं वाचनान्तरं कस्मिंश्चिदप्यादर्शेऽस्माभिः ॥

४८. से किं तं नोआगमतो भावसुयं ? २ दुविहं पन्नत्तं । तं जहा—
लोइयं १ लोउत्तरियं च २ ।

४९. से किं तं लोइयं भावसुयं ? २ जं इमं अण्णाणिएहिं मिच्छदिट्ठीहिं
सच्छंदबुद्धि-मइविगप्पियं । तं जहा—भारहं रामायणं हंभीमासुरुक्खं कोडिल्लयं
५ घोडमुहं सगभदिआओ कंपासियं नागसुहुमं कणगसत्तरी वइसेसियं बुद्धवयणं
वेसियं काविलं लोययं सद्धितं माढरं पुराणं वागरणं नाडगादी, अहवा
वावत्तरिकलाओ चत्तारि य वेदा संगोवंगा । से तं लोइयं भावसुयं ।

५०. से किं तं लोगोत्तरियं भावसुयं ? २ जं इमं अरहंतेहिं भगवंतेहिं
उप्पन्नानाण-दंसणधरोहिं तीत-पंडुप्पन्न-मणागतजाणएहिं सव्वन्नहिं सव्वदरिसीहिं
१० तेलोक्कचैहिय-महिय-पूइएहिं अप्पडिहयवरनाण-दंसणधरोहि पणीतं दुवालसंगं
गणिपिडगं । तं जहा—आयारो १ सूयगडो २ ठाणं ३ समवाओ ४
वियाहपण्णत्ती ५ नायाधम्मकहाओ ६ उवासगदसाओ ७ अंतगडदसाओ
८ अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ पण्हावागरणाइं १० विवागसुयं ११ दिट्ठिवाओ
१२ य । से तं लोगोत्तरियं भावसुयं । से तं नोआगमतो भावसुयं । से तं
१५ भावसुयं ।

५१. तस्स णं इमे एगड्डियौ नाणाघोसा नाणावज्जणा नामधेज्जौ भवन्ति ।
तं जहा—

१. 'य नोआगमतो भाव' वा० सवा० ॥ २. 'ण्णाणीहिं खं० जे० संवा० ॥ ३.
मिच्छादिट्ठिहिं वा० । मिच्छादिट्ठीहिं सं० । मिच्छदिट्ठीहिं संवा० ॥ ४. भारयं सं० ॥ ५.
'ण । हंभी । मासुरुक्खं सं० । 'णं हंभीमासुरुक्खं वी० । 'णं भीमासुरुक्खं वा० । 'णं
भीमासुरुक्खं संवा० । विशेषार्थिभिर्द्रष्टव्या प्रस्तुतविभागान्तर्मुद्रितस्य नन्दिसूत्रस्य २९ पत्रस्या
टिप्पणी ८ ॥ ६. कोडिल्लयं सं० विना ॥ ७. घोडगसुहं खं० । घोडगमुहं जे० । घोडयसुयं सवा० ।
घोडयसहं डे० वी० ॥ ८. सगभं खं० । सतभं वा० । सगडभं सवा० वी० मु० ॥
९. कप्पाकप्पिय वा० ॥ १०. बुद्धसासणं सवा० वी० ॥ ११. लोगायं सं० । लोगायत वा०
सवा० ॥ १२. सिद्धितं जे० ॥ १३. माढरं डे० ॥ १४. पुराण-वागरण-नाडगादी संवा० ॥
१५. 'त्तरी कं सं० ॥ १६. 'इयं नोआगमतो भाव' सं० विना ॥ १७. 'य नोआगमतो भाव'
सं० विना ॥ १८. 'नाण-दरिसणं सं० ॥ १९. 'पचुप्पन्न-मणां सं० संवा० विना ।
'पडुप्पन्नाणां डे० वी० ॥ २०. 'दस्सीहिं सं० ॥ २१. 'देसियभाषया 'चहिया' इत्यर्थः'
इति खं० प्रतौ टिप्पणी ॥ २२. विवाहं खं० विना ॥ २३. 'यं नोआगमतो भाव' सं० सवा०
विना ॥ २४. 'या नाणावज्जणा नाणाघोसा चू० ॥ २५. 'ज्जा पन्नत्ता । तं सवा० ॥

सुयं सुत्त गंथं सिद्धंतं सासणे आण वयण उवदेसे ।

पण्णवणं आगमे या एगद्धा पज्जवा सुत्ते ॥ ४ ॥

से तं सुयं ।

[सुत्ताइं ५२-७२. खंधस्स निक्खेवो]

५२. से किं तं खंधे ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा—नामखंधे ? ५
ठवणाखंधे २ दव्वखंधे ३ भावखंधे ४ ।

५३. से किं तं नामखंधे ? २ जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स वा
जाव खंधे ति णामं कज्जति । से तं णामखंधे ।

५४. से किं तं ठवणाखंधे ? २ जणं कट्ठकम्मे वा जाव खंधे इ ठवणा
ठविज्जति । से तं ठवणाखंधे । १०

५५. णाम-ठवणाणं को पतिविसेसो ? नामं आवकहियं, ठवणा इत्तिरिया
वा होज्जा आवकहिया वा ।

५६. से किं तं दव्वखंधे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—आगमतो
य १ नोआगमतो य २ ।

५७. [१] से किं तं आगमओ दव्वखंधे ? २ जस्स णं खंधे इ पयं १५
सिक्खियं ठियं जियं मियं जाव णेगमस्स एगे अणुवउत्ते आगमओ एगे दव्वखंधे,
दो अणुवउत्ता आगमओ दो[णिं] दव्वखंधाइं, तिणिण अणुवउत्ता आगमओ
तिणिण दव्वखंधाइं, एवं जावइया अणुवउत्ता तावइयाइं ताइं दव्वखंधाइ ।

[२] एवमेव ववहारस्स वि ।

१. सुत्त तत्त गथ इति चूर्णिकृतसम्मत पाठ । सुय सुत्त गथ इति पाठभेदस्तु तै वाचनान्तरत्वे
न निर्दिष्टोऽस्ति ॥ २ गध स० ॥ ३. सासणे स्थाने पवयणे इति पाठभेदो हारिवृत्तौ मलवृत्तौ च
निर्दिष्टो व्याख्यातोऽपि च दृश्यते ॥ ४. 'णमागमे ह्य एग' स० । 'ण आगमे वि य एग' वी० ॥
५ सुय । सुयनिक्खेवो गओ स० ॥ ६ ।— एतच्चिह्नमध्यगत ६१ सूत्रपर्यन्तपाठस्थाने
स० प्रतिं विहायान्यत्र—नाम-ठवणातो गयातो । से किं त दव्वखंधे ? २ आगमतो य
नोआगमतो य । जाव जाणगसरीरभविगसरीरवतिरित्ते दव्वखंधे तिविहे पण्णत्ते इति स०
वी० सवा० पाठ । नाम-ठवणाओ पुव्वभणियाणुक्केण भाणियव्वातो । से किं त दव्वखंधे ?
२ दुविहे पण्णत्ते । त जहा—आगमतो य नोआगमतो य । से किं त आगमतो दव्वखंधे ?
२ जस्स ण खंधे त्ति, सेसं जहा दव्वावस्सए तहा भाणियव्वं । णवर खधाभिलावो जाव से किं
त जाणयसरीरभविगसरीरवइरित्ते दव्वखंधे ? २ तिविहे पण्णत्ते वा० सु० ॥

[३] संगहस्स एगो वा अणेगा वा अणुवउत्तो वा अणुवउत्ता वा दव्वखंधे वा दव्वखंधाणि वा से एगे दव्वखंधे ।

[४] उज्जुसुयस्स एगो अणुवउत्तो आगमओ एगे दव्वखंधे, पुहत्तं णेच्छति ।

५ [५] तिण्हं सट्ठयाणं जाणए अणुवउत्ते अवत्थू । कम्हा ? जइ जाणए कहं अणुवउत्ते भवति ? । से तं आगमओ दव्वखंधे ।

५८. से किं तं णोआगमतो दव्वखंधे ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा-जाणगसरीरदव्वखंधे ? भवियसरीरदव्वखंधे २ जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वखंधे ३ ।

१० ५९. से किं तं जाणगसरीरदव्वखंधे ? २ खंधे इ पयत्थाहिगारजाणगस्स जाव खंधे इ पयं आघवियं पणवियं परूवियं जाव से तं जाणगसरीरदव्वखंधे ।

६०. से किं तं भवियसरीरदव्वखंधे ? २ जे जीवे जोणिजम्मणनिक्खंते जाव खंधे इ पयं सेकाले सिक्खिस्सइ । जहा को दिट्ठंतो ? अयं महुकुंभे भविस्सइ, अयं घयकुंभे भविस्सति । से तं भवियसरीरदव्वखंधे ।

१५ ६१. से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वखंधे ? २ तिविहे पणत्ते । - तं जहा-सचित्ते ? अचित्ते २ मीसए ३ ।

६२. से किं तं संचित्तदव्वखंधे ? २ अणेगविहे पणत्ते । तं जहा-हयखंधे गयखंधे किन्नरखंधे किंपुरिसखंधे महोरगखंधे उसभखंधे । से तं संचित्तदव्वखंधे ।

२० ६३. से किं तं अचित्तदव्वखंधे ? २ अणेगविहे पणत्ते । तं जहा-दुपएसिए खंधे तिपएसिए खंधे जाव दसपएसिए खंधे संखेज्जपएसिए खंधे असंखेज्जपएसिए खंधे अणंतपएसिए खंधे । से तं अचित्तदव्वखंधे ।

१ अयं घयकुंभे भविस्सइ, अयं महुकुंभे भवि° स० ॥ २. सचित्ते ढ° संवा० सं० ॥ ३. स० विनाऽन्यत्र—हयखंधे गयखंधे नरखंधे किपु° ख० जे० वी० सवा० । हयखंधे नरखंधे किन्नर° वा० सु० ॥ ४. गखंधे गंधव्वखंधे उस° स० विना । “क्वचिद् गन्धर्वस्कन्धादीन्यधिकान्यायुदाहरणानि दृश्यन्ते” इति मलधारिपादै स्ववृत्तौ निर्दिष्टमस्ति ॥ ५. सचित्ते खंधे । से कि स० । सचित्ते । से कि सवा० ॥ ६. अचित्ते ढ° सवा० । अचित्ते खंधे स० ॥ ७. अचित्ते खंधे सं० सवा० ॥

६४. से कि तं मीसँदव्वखंधे ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—
सेणाए अग्गिमखंधे सेणाए मज्झिमखंधे सेणाए पच्छिमखंधे । से त
मीसँदव्वखंधे ।

६५. अहवा जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ति दव्वखंधे तिविहे पन्नत्ते ।
तं जहा—कसिणखंधे १ अकसिणखंधे २ अणेगदवियखंधे ३ । ५

६६. से कि तं कसिणखंधे ? २ से चेवँ हयक्खंधे गयक्खंधे जाव
उसभक्खंधे । से तं कसिणखंधे ।

६७. से कि तं अकसिणखंधे ? २ से चेव दुपँएसियादी खंधे जाव
अणंतपदेसिए खंधे । से तं अकसिणखंधे ।

६८. से कि तं अणेगदवियखंधे ? २ तँस्सेवँ देसे अवचित्ते तँस्सेव १०
देसे उवचिए । से तं अणेगदवियखंधे । से त जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ते
दव्वखंधे । से तं नोआगमतो दव्वखंधे । से तं दव्वखंधे ।

६९. से किं तं भावखंधे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—आगमतो
य १ नोआगमतो य २ ।

७०. से किं तं आगमतो भावखंधे ? २ जाणए उवउत्ते । से तं १५
आगमतो भावखंधे ।

७१. से कि तं नोआगमतो भावखंधे ? २ एएसिं चेव सामाइयमाँइयाणं
छण्हं अज्झयणाण समुदयसमिइसमागँमेणं निप्पन्ने आवस्सगसुँयक्खंधे भावखंधे
त्ति लब्भइ । से तं नोआगमतो भावखंधे । से तं भावखंधे ।

७२. तस्स णं इमे एगड्डिया नाणाघोसा नाणावंजणा नामधेज्जा भवंति । २०
तं जहा—

१. मीसए द° सवा० । मीसए खधे ? सेणाए स० ॥ २ मीसए ढ° सवा० । मीसए
दव्वखधे । से त तव्वहरित्तखधे । स० ॥ ३. चेव य ह° स० ॥ ४ °खंधे ? २ अणेगविहे
पण्णत्ते । तं—स च्वेव स० ॥ ५ °पदेसिए खधे जाव अण° स० वा० सघ० ॥ ६. तस्स
चेव ख० जे० सवा० ॥ ७. °व देसे उवचित्ते तस्सेव देसे अवचित्ते । से वा० चू० ॥ ८. तस्स
चेव ख० जे० सवा० ॥ ९ °खधे ? २ खंधपयत्थजाणए वा० ॥ १० °मादीण स० वा० ॥ ११
°मेण आव° ख० विना । हा०सम्मतोऽय पाठ ॥ १२. °सुयभाव° डे० वा० । “आवश्यकश्रुत
भावस्कन्ध इति लभ्यते” इति हारि०वृत्त्यनुसारेण तत्सम्मतोऽय पाठ ॥

गेण काय निकाय खंध वग्ग रासी पुंजे य पिंड नियरे य ।

संघाय आकुल समूह भावखंधस्स पज्जाया ॥ ५ ॥

से तं खंधे ।

[सुत्तं ७३. आवस्सगस्स अत्थाहिगारा]

५

७३. आवस्सगस्स णं इमे अत्थाहिगारा भवन्ति । तं जहा-

सावज्जोगविरती १ उक्कित्तण २ गुणवओ य पडिवत्ती ३ ।

खलियस्स निंदणा ४ वणतिगिच्छ ५ गुणधारणा ६ चेव ॥ ६ ॥

[सुत्तं ७४. आवस्सगस्स अज्झयणाहं]

७४. आवस्सगस्स एसो पिडत्थो वणितो समासेणं ।

१० एत्तो एक्केकं पुण अज्झयणं कित्तइस्सामि ॥ ७ ॥

तं जहा-सामाइयं १ चउवीसत्थओ २ वंदणं ३ पडिक्कमणं ४ काउस्सगो ५ पच्चक्खाणं ६ ।

[सुत्तं ७५. अणुओगदारनामसमुक्कित्तणं]

७५. तत्थ पढमज्झयणं सामाइयं । तस्स णं इमे चत्तारि अणुओगदारा

१५ भवन्ति ।

तं जहा-उवक्कमे १ णिक्खेवे २ अणुगमे ३ णं ४ ।

[सुत्ताइं ७६-९१. उवक्कमाणुओगदारं]

७६. से किं तं उवक्कमे ? उवक्कमे छव्विहे पणत्ते । तं जहा-

नामोवक्कमे १ ठवणोवक्कमे २ दव्वोवक्कमे ३ खेतोवक्कमे ४ कालोवक्कमे ५

२० भावोवक्कमे ६ ।

१ गण काए य निकाए खंधे वग्गे तहेव रासी य । पुंजे पिंडे निकरे संघाए आउल समूहे ॥ ५ ॥

सघ० वा० चू० । गण काय निकाए वि य खंधे वग्गे तहेव रासी य । पुंजे य पिंड

णिररे संघाए आउल समूहे ॥ ५ ॥ स० जे० संवा० ॥ २. खंधनिक्खेवो गतो । स० ॥

३. कित्तयिस्सामि सवा० । कित्तयिस्सामि डे० ॥ ४. वंदणं वी० मु० सवा० ॥

५. अणुओगदारा स० ॥ ६. रा पं० । तं वा० । राणि भवन्ति । तं वी० । राइ भ० सघ० ॥

७. से किं तं उवक्कमे ? २ छव्विहे पणत्ते । [तं जहा-] सत्थोवक्कमे य इयरे य ।

तत्थ इयरे छव्विहे पणत्ते स० । मलधारिपादैरपपाठतया निर्दिष्टेऽयं वाचनाभेद ॥

७७. नाम-ठवणाओ गयाओ ।

७८. से किं तं दव्वोवक्कमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—आगमओ य १ नोआगमओ यं २ जाव जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वोवक्कमे तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—सच्चित्ते १ अचित्ते २ मीसए ३ ।

७९. से किं तं सच्चित्तदव्वोवक्कमे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा— ५
दुपयाणं १ चउप्पयाणं २ अपयाणं ३ । एक्केक्के दुविहे—परिकम्मे य १ वत्थु-
विणासे य २ ।

८०. से किं तं दुपए उवक्कमे ? २ दुपयाणं नडाणं नट्टाणं जल्लाणं १०
मल्लाणं मुट्ठियाणं वेलंबगाणं कहगाणं पवगाणं लासगाणं आइक्खगाणं लंखाणं
मंखाणं तूणइल्लाणं तुंववीणियाणं कायाणं मागहाणं । से तं दुपए उवक्कमे ।

८१. से किं तं चउप्पए उवक्कमे ? २ चउप्पयाणं आसाणं हत्थीणं
इच्चाइ । से तं चउप्पए उवक्कमे ।

८२. से किं तं अँपए उवक्कमे ? २ अपयाणं अंबाणं अंबाँडगाणं इच्चाइ ।
से तं अँपए उवक्कमे । से तं सच्चित्तदव्वोवक्कमे ।

८३. से किं तं अचित्तदव्वोवक्कमे ? २ खंडाईणं गुडादीणं मँत्स्यंडीणं । १५
से तं अचित्तदव्वोवक्कमे ।

१ य । आगमओ जाणए अणुवउत्ते । नोआगमओ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—
सच्चित्ते अचित्ते मीसए । सच्चित्ते तिविहे पण्णत्ते—दुपयाण चउप्पयाण अपयाणं । एक्केक्के
दुविहे—परिकम्मे य वत्थुनासे य । तत्थ दुपयाण घयाइणा वण्णाइकरण, तहा कण्ण-खंधवद्धण
च । चउप्पयाण सिक्खागुणविसेसकरणं । एव अपयाणं रक्खा वद्धणं च, अंबाइफलानं च
कोहव-पलालाडसु प्पयाणं । वत्थुणासे [सच्चित्ताण] पुरिसादीण खग्गादीहिं विणासकरण ।
अचित्ताण गुडादीण जलणसंजोएण महुत्तणगुणविसेसकरण, विणासो य खारादीहिं । मीसदव्वाण
थासगाइविभूसियाण आसादीण सिक्खागुणविसेसकरण । से किं तं खेतोवक्कमे ?
२ ज ण खेतस्स हल-कुलियादीहिं जोगयाकरण, विणासकरणं गयचदणादीहि । से किं तं
कालोवक्कमे ? २ जण्ण णालियादीहिं कालपरिमाणोवलक्खण । स० सवा० ॥ २ दुपए चउप्पए
अपए । एक्केक्के सवा० ॥ ३ कावोयाण मु० । कावडियाणं मुपा० ॥ ४ अपओव० ख० ॥ ५
मलधारिसम्मत्तसूत्रवाचनापेक्षया खण्डितमिदं सूत्रम्, न चोपलब्धं तत्सम्मतसूत्रवाचनाप्रत्यन्तरमिति
यथोपलब्धं सूत्रमत्रोद्धृतमिति ॥ ६ अपओव० ख० डे० वी० ॥ ७. °चित्ते द० जे० वा० वी० ॥
८. मच्छंडीणं वा० ॥ ९. °चित्ते द० जे० वा० वी० ॥

८४. से किं तं मीसए दव्वोवक्कमे ? २ से चेव थासग-आयंसगाइमंडिते आसादी । से तं मीसए दव्वोवक्कमे ।^३ से तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वोवक्कमे । से तं नोआगमओ दव्वोवक्कमे । से तं दव्वोवक्कमे । -

८५. से किं तं खेतोवक्कमे ? २ जण्णं हल-कुलियादीहिं खेत्ताइं उवक्कामिज्जंति । से तं खेतोवक्कमे ।

८६. से किं तं कालोवक्कमे ? २ जं णं नालियादीहिं कालस्सोवक्कमणं कीरति । से तं कालोवक्कमे ।

८७. से किं तं भावोवक्कमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-आगमतो य १ नोआगमतो य २ ।

८८. [से किं तं] आगमओ भावोवक्कमे ? २ जाणए उवउत्ते । [से तं आगमओ भावोवक्कमे ।]

८९. [से किं तं] नोआगमतो भावोवक्कमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-पसत्थे य १ अपसत्थे य २ ।

९०. [से किं तं] अपसत्थे भावोवक्कमे ? २ डोडिणि-गणिया-अमच्चाईणं । [से तं अपसत्थे भावोवक्कमे ।]

९१. [से किं तं] पसत्थे भावोवक्कमे ? २ गुरुमादीणं । [से तं पसत्थे भावोवक्कमे । से तं नोआगमतो भावोवक्कमे । से तं भावोवक्कमे ।]

१. थासगमंडिते अस्साइं खं० विना । थासगमंडिते आसादी जे० ॥ २ । - - एतच्चिह्न-मध्यवर्त्ती टीकाकृदभिमत पाठः वा० प्रतावेव वर्त्तते ॥ ३. 'याइण्हिं खं० जे० ॥ ४. 'ति इच्चाइ । से सर्वासु प्रतिषु । हारि०वृत्तिसम्मतोऽय पाठमेद ॥ ५. कालो उवक्कमिज्जइ । से इति पाठो हारिवृत्तिमलवृत्तिसम्मत । नेद वाचनान्तरमुपलब्ध काप्यादर्शे ॥ ६. ८८ तमसूत्रादारभ्य ९१ तमपर्यन्तसूत्रस्थाने इत्थरूप प्रश्नोत्तरविरहित एव सूत्रपाठ सर्वेष्वप्यादर्शेषूपलभ्यते । तथाहि—आगमओ जाणए उवउत्ते । नोआगमतो भावोवक्कमे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—पसत्थे य अपसत्थे य । तत्थ अपसत्थे डोडिणि-गणिया-अमच्चादीणं, पसत्थे गुरुमादीणं भावोवक्कमे । किञ्चात्र मलधारिवृत्तिमनुसृत्य मूले प्रश्नोत्तरयुक्त सूत्रपाठो विहितोऽस्ति ॥

[सुत्ताइं ९२-५३३. पयारंतरेण उक्कमदारं]

९२. अहवा उक्कमे छव्विहे पणत्ते । तं जहा—आणुपुव्वी १ नामं २ पमाणं ३ वत्तव्वया ४ अत्थाहिगारे ५ समोयारे ६ ।

[सुत्ताइं ९३-२०७. उक्कमाणुओगदारे आणुपुव्वीदारं]

९३. से किं तं आणुपुव्वी ? २ दसविहा पणत्ता । तं जहा—नामा- ५
णुपुव्वी १ ठव्वणाणुपुव्वी २ दव्वणाणुपुव्वी ३ खेत्ताणुपुव्वी ४ कालाणुपुव्वी ५
उक्कित्तणाणुपुव्वी ६ गणणाणुपुव्वी ७ संठाणाणुपुव्वी ८ सामाँयारियाणुपुव्वी ९
भावाणुपुव्वी १० ।

१-९४. से किं तं णामाणुपुव्वी ? नाम-ठव्वणाओ तहेव ।

९५. दव्वणाणुपुव्वी जाव—से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्ता १०
दव्वणाणुपुव्वी ? २ दुविहा पणत्ता । तं जहा—उँवणिहिया य १ अणोवणिहिया य २ ।

९६. तत्थ णं जा सा उँवणिहियाँ सा ठप्पा ।

९७. तत्थ ण जा सा अणोवणिहियाँ सा दुविहा पन्नत्ता । तं जहा—
णेगम-ववहारणं १ संगहस्स य २ ।

१. समवयारे ख० सवा० ॥ २. °माचाराणु° स० वा० ॥ ३. ख० सवा० जे० वी० प्रतिगत
।—। एतच्चिदान्तर्गतसूत्रपाठस्थानेऽन्यद् वाचनायुगलमुपलभ्यते । तथाहि—नाम-ठव्वणाओ
गयाओ । से किं तं दव्वणाणुपुव्वी ? २ दुविहा पन्नत्ता । तं जहा—आगमतो य नोआगमतो य । से
किं तं आगमतो दव्वणाणुपुव्वी ? २ जस्स ण आणुपुव्वि त्ति पय सिक्खित्ति ठितं जितं मित
परिजितं जाव णो अणुप्पेहाए । कम्हा ? अणुवओगो दव्वमिति कट्टु । णेगमस्स णं एगो अणुवउत्तो
आगमतो एगा दव्वणाणुपुव्वी जाव जाणए अणुवउत्ते ण भवइ । से तं आगमतो दव्वणाणुपुव्वी ।
से किं तं नोआगमतो दव्वणाणुपुव्वी ? २ तिविहा पन्नत्ता । तं जहा—जाणयसरीरदव्वणाणुपुव्वी
भवियसरीरदव्वणाणुपुव्वी जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ता दव्वणाणुपुव्वी । से किं तं जाणयसरीर-
दव्वणाणुपुव्वी ? २ आणुपुव्वीपदत्थाहिकारजाणयस्स ज सरीरयं ववगतसुयचइयचत्तदेह । सेस
जहा दव्वावस्सए तहा भाणियव्वं जाव से तं जाणयसरीरदव्वणाणुपुव्वी । से किं तं भवियसरीर
दव्वणाणुपुव्वी ? २ जे जीवे जोणीजम्मणक्खित्ते सेसं जहा दव्वावस्सए जाव से तं
भवियसरीरदव्वणाणुपुव्वी । वा० । से किं तं णामाणुपुव्वी ? २ जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स
वा आणुपुव्वी णाम कीरइ । एवं च ठव्वणाणुपुव्वीअभिलावेण णेयव्वं, जहा आवस्सए । से किं
तं दव्वणाणुपुव्वी ? २ दुविहा पणत्ता । तं जहा—आगमतो य नोआगमतो य । तिज्झि वि तहा
चेव । जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्ता दव्वणाणुपुव्वी दुविहा पणत्ता स० ॥ ४-५. ओव° चू० ॥
६-७. °या दव्वणाणुपुव्वी सा स० ॥

१८. 'से किं तं णेगम-ववहाराणं अणोवणिहिया दव्वाणुपुव्वी ? २ पंचविहा पणत्ता । तं जहा-अट्ठपयपरूवणया १ भंगसमुक्कित्तणया २ भंगोवदं-सणया ३ समोयारे ४ अणुगमे ५ ।

१९. से किं तं णेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणया ? २ तिपएसिए ५ आणुपुव्वी, चउपएसिए आणुपुव्वी जाव दसपएसिए आणुपुव्वी, संखेज्जपदेसिए आणुपुव्वी, असंखेज्जपदेसिए आणुपुव्वी, अणंतपएसिए आणुपुव्वी । परमाणुपोग्गले अणाणुपुव्वी । दुपएसिए अवत्तव्वए । तिपएसिया आणुपुव्वीओ^१ जाव अणंतपएसियाँ आणुपुव्वीओ । परमाणुपोग्गला अणाणुपुव्वीओ । दुपएसिया अवत्तव्वगाइं । से तं णेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणया ।

१० १००. एयाए णं णेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणयाए किं पओयणं ? एयाए णं णेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणयाए भंगसमुक्कित्तणया कीरईं ।

१०१. से किं तं णेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणया ? २ अत्थि आणुपुव्वी १ अत्थि अणाणुपुव्वी २ अत्थि अवत्तव्वए ३ अत्थि आणुपुव्वीओ ४ अत्थि अणाणुपुव्वीओ ५ अत्थि अवत्तव्वयाइं ६ । अहवा अत्थि आणुपुव्वी य १५ अणाणुपुव्वी य १ अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वीओ य २ अहवा अत्थि आणुपुव्वीओ य अणाणुपुव्वी य ३ अहवा अत्थि आणुपुव्वीओ य अणाणुपुव्वीओ य ट्ठं, अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अवत्तव्वए य १ अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अवत्तव्वयाइं च २ अहवा अत्थि आणुपुव्वीओ य अवत्तव्वए य ३ अहवा अत्थि आणुपुव्वीओ य अवत्तव्वयाइं च ट्ठं, अहवा अत्थि अणाणुपुव्वी २० य अवत्तव्वए य १ अहवा अत्थि अणाणुपुव्वी य अवत्तव्वयाइं च २ अहवा अत्थि अणाणुपुव्वीओ य अवत्तव्वए य ३ अहवा अत्थि अणाणुपुव्वीओ य अवत्तव्वयाइं च ट्ठं । अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वी य अवत्तव्वए य १ अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वी य अवत्तव्वयाइं च २ अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वीओ य अवत्तव्वए य ३ अहवा अत्थि आणुपुव्वी य

१. स० आदर्शे से किं तं इति प्रश्नविरहितमिदं सूत्रम् ॥ २. 'ओ चतुप्पएसिया जाव संखेज्ज० असंखेज्ज० अणंत० स० ॥ ३. 'यामो आणु० ने० वी० ॥ ४. पयोयणं सवा० वी० ॥ ५. 'त्तणा की० डे० ॥ ६. कीरत्ति जे० । कज्जत्ति स० । किज्जइ वा० । कज्जइ मु० ॥ ७. ट्ठं इति चतु सङ्ख्याद्योतकोऽक्षराङ्को ज्ञेयः ॥

अणाणुपुच्चीओ य अवत्तव्वयाइं च ६ अहवा अत्थि आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्ची
 य अवत्तव्वए य ५ अहवा अत्थि आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्ची य अवत्तव्वयाइं
 च ६ अहवा अत्थि आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्चीओ य अवत्तव्वए य ७ अहवा
 अत्थि आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्चीओ य अवत्तव्वयाइं च ८, एए अट्ठ भंगा ।
 एवं सव्वे वि छव्वीसं भंगा २६ । से तं नेगम-व्वहाराणं भंगसमुक्कित्तणया । ५

१०२. एयाए णं नेगम-व्वहाराणं भंगसमुक्कित्तणयाए किं पओयणं ?
 एयाए णं नेगम-व्वहाराणं भंगसमुक्कित्तणयाए भंगोवदंसणया कीरइ ।

१०३. से कि तं नेगम-व्वहाराणं भंगोवदंसणया ? २ तिपदेसिए
 आणुपुच्ची १ परमाणुपोग्गले अणाणुपुच्ची २ दुपदेसिए अवत्तव्वए ३ तिपदेसिया
 आणुपुच्चीओ ४ परमाणुपोग्गला अणाणुपुच्चीओ ५ दुपदेसिया अवत्तव्वयाइं १०
 ६ । १- अहवा तिपदेसिए य परमाणुपोग्गले य आणुपुच्ची य अणाणुपुच्ची य १
 अहवा तिपदेसिए य परमाणुपोग्गला य आणुपुच्ची य अणाणुपुच्चीओ य २
 अहवा तिपदेसिया य परमाणुपोग्गले य आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्ची य ३ अहवा
 तिपदेसिया य परमाणुपोग्गला य आणुपुच्चीओ य अणाणुपुच्चीओ य ४, अहवा
 तिपदेसिए य दुपदेसिए य आणुपुच्ची य अवत्तव्वए य १ अहवा तिपदेसिए य १५
 दुपदेसिया य आणुपुच्ची य अवत्तव्वयाइं च २ अहवा तिपदेसिया य दुपदेसिए
 य आणुपुच्चीओ य अवत्तव्वए य ३ अहवा तिपदेसिया य दुपदेसिया य
 आणुपुच्चीओ य अवत्तव्वयाइं च ४, अहवा परमाणुपोग्गले य दुपदेसिए
 य अणाणुपुच्ची य अवत्तव्वए य १ अहवा परमाणुपोग्गले य दुपदेसिया य
 अणाणुपुच्ची य अवत्तव्वयाइं च २ अहवा परमाणुपोग्गला य दुपदेसिए य २०
 अणाणुपुच्चीओ य अवत्तव्वए य ३ अहवा परमाणुपोग्गला य दुपदेसिया य

१. सं० प्रताचेतस्सूत्रगत प्रश्नविभागो नास्ति ॥ २. कज्जति सं० वा० ॥ ३. °पुच्ची जाव
 सखेज्जपणसिए असखेज्जपणसिए अणतपणसिए आणुपुच्ची १ परमाणु° सं० ॥ ४. °पुच्चीओ जाव
 सखेज्ज० असखेज्ज० अणतपणसिया आणुपुच्चीओ ४ परमाणु° सं० ॥ ५. १- १ एतच्चिह्नान्तर्गत-
 पाठस्थाने सं० वा० प्रती विहायेत्यरूप सञ्चित्वाचनाभेद उपलभ्यते । तथाहि—अहवा तिपणसिए
 य परमाणुपोग्गले य आणुपुच्ची य अणाणुपुच्ची य ४ चउभगो, अहवा तिपणसिए य दुपणसिए
 य आणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ४ चउभगो, अहवा परमाणुपोग्गले य दुपणसिए य अणाणुपुच्ची य
 अवत्तव्वए य ४ चउभगो, अहवा तिपणसिए य परमाणुपोग्गले य दुपणसिए य आणुपुच्ची य
 अणाणुपुच्ची य अवत्तव्वए य अट्ठ भगा भाणित्त्वा ८ । से त्त भगोवदसणया २६ । खं० जे०
 वी० सवा० ॥

- अणुपुष्पीओ य अवत्तव्याइं च ४ । अहवा तिपदेसिए य परमाणुपोग्गले य
 दुपदेसिए य आणुपुष्पी य अणुपुष्पी य अवत्तव्ये य १ अहवा तिपदेसिए य
 परमाणुपोग्गले य दुपदेसिया य आणुपुष्पी य अणुपुष्पी य अवत्तव्याइं च २
 अहवा तिपदेसिए य परमाणुपोग्गला य दुपदेसिए य आणुपुष्पी य अणुपुष्पीओ
 ५ य अवत्तव्ये य ३ अहवा तिपदेसिए य परमाणुपोग्गला य दुपदेसिया य आणु-
 पुष्पी य अणुपुष्पीतो य अवत्तव्याइं च ४ अहवा तिपदेसिया य परमाणु-
 पोग्गले य दुपदेसिए य आणुपुष्पीओ य अणुपुष्पी य अवत्तव्ये य ५ अहवा
 तिपदेसिया य परमाणुपोग्गले य दुपदेसिया य आणुपुष्पीओ य अणुपुष्पी य
 अवत्तव्याइं च ६ अहवा तिपदेसिया य परमाणुपोग्गला य दुपदेसिए य आणु-
 पुष्पीओ य अणुपुष्पीओ य अवत्तव्ये य ७ अहवा तिपदेसिया य परमाणु-
 पोग्गला य दुपदेसिया य आणुपुष्पीओ य अणुपुष्पीओ य अवत्तव्याइं च ८ ।
 १० से तं नेगम-ववहाराणं भंगोवदंसणया । ४

१०४. [१] से कि तं समोयारे ? २ नेगम-ववहाराणं आणुपुष्पीदव्वाइं
 कहिं समोयरंति ? किं आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति ? अणुपुष्पीदव्वेहिं
 १५ समोयरंति ? अवत्तव्यदव्वेहिं समोयरंति ? नेगम-ववहाराणं आणुपुष्पीदव्वाइं
 आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति, णो अणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति, नो अवत्तव्यदव्वेहिं
 समोयरंति ।

- [२] १ नेगम-ववहाराणं अणुपुष्पीदव्वाइं कहिं समोयरंति ? किं
 आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति ? अणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति ? अवत्तव्य-
 २० दव्वेहिं समोयरंति ? २ णो आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति, अणुपुष्पीदव्वेहिं समो-
 यरंति, णो अवत्तव्यदव्वेहिं समोयरंति ।

- [३] नेगम-ववहाराणं अवत्तव्यदव्वाइं कहिं समोयरंति ? किं
 आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति ? अणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति ? अवत्तव्यदव्वेहिं
 समोयरंति ? २ नो आणुपुष्पीदव्वेहिं समोयरंति, णो अणुपुष्पीदव्वेहिं
 २५ समोयरंति, अवत्तव्यदव्वेहिं समोयरंति । से तं समोयारे । ५

१. च ८ । एव छव्वीसभगो । से तं भंगोव° स० ॥ २. १-५ एतच्चिह्नमध्यवर्तिसूत्रपाठस्थाने
 स० वा० प्रती विहायेत्यर्थरूप सक्षिप्त वाचनान्तरमुपलभ्यते—एवं अणुपुष्पीदव्वाइं अवत्तव्य-
 यदव्वाणि वि सट्ठाणे सट्ठाणे समोयारेयव्वाणि । से त समोयारे । ख० जे० सवा० वी० ॥

१०५. से किं तं अणुगमे ? २ णवविहे पण्णत्ते । तं जहा—

संतपयपरूवणया १ दव्वपमाणं च २ खेत्त ३ फुसणा य ४ ।

कालो य ५ अंतरं ६ भाग ७ भाव ८ अप्पावहुं ९ चेव ॥ ८ ॥

१०६. [१] नेगम-ववहाराणं अणुपुव्वीदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ?
णियमा अत्थि ।

[२] — नेगम-ववहाराणं अणुपुव्वीदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ?
णियमा अत्थि ।

[३] नेगम-ववहाराणं अवत्तव्वगदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ? नियमा
अत्थि । —

१०७. [१] नेगम-ववहाराणं अणुपुव्वीदव्वाइं किं संखेज्जाइं असंखेज्जाइं १०
अणंताइं ? नो संखेज्जाइं नो असंखेज्जाइं अणंताइं ।

[२] — एवं दोण्णि वि । —

१०८. [१] नेगम-ववहाराणं अणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स १—कतिभागे
होज्जा ? — किं संखेज्जइभागे होज्जा ? असंखेज्जइभागे होज्जा ? संखेज्जेसु भागेसु
होज्जा ? असंखेज्जेसु भागेसु होज्जा ? सव्वलोए होज्जा ? एगदव्वं पडुच्च लोगस्स १५
संखेज्जइभागे वा होज्जा असंखेज्जइभागे वा होज्जा संखेज्जेसु भागेसु वा होज्जा
असंखेज्जेसु भागेसु वा होज्जा सव्वलोए वा होज्जा, नाणादव्वाइं पडुच्च नियमा
सव्वलोए होज्जा ।

[२] नेगम-ववहाराणं अणुपुव्वीदव्वाइं किं लोगस्स संखेज्जइ-
भागे होज्जा ? असंखेज्जइभागे होज्जा ? संखेज्जेसु भागेसु होज्जा ? असंखेज्जेसु २०
भागेसु होज्जा ? सव्वलोए वा होज्जा ? एगदव्वं पडुच्च नो संखेज्जइभागे होज्जा

१. से किं तं नेगम-ववहाराणं संतपयपरूवणया ? अणुपुव्वीदव्वाइं किं ख० सवा० ॥

२. णत्थि त्ति ? णि० सवा० ॥ ३. — एतच्चिह्नमध्यगतपाठस्थाने वा० विनाऽन्यत्र—
एवं दोण्णि वि ख० जे० सवा० वी० । एव अणुपुव्वीदव्वाइं अवत्तव्वयाइं च स० ॥

४. — एतच्चिह्नमध्यगतसूत्रपाठस्थाने—एव अणुपुव्वीदव्वाइं अवत्तव्वयदव्वाणि य अणताइ
भाणियव्वाइ इति सूत्रपाठ वा० स० मु० ॥ ५. — एतन्मध्यवर्ती सूत्राग्रश्चूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्न
व्याख्यातोऽस्ति तथापि सर्वेष्वपि सूत्राग्रेषु दृश्यत इत्यादतोऽत्रास्माभिः ॥ ६. होज्जा ? जाव सव्व-
लोए वा होज्जा ? वा० मु० ॥

असंखेज्जइभागे होज्जा नो संखेजेसु भागेसु होज्जा नो असंखेजेसु भागेसु होज्जा नो सव्वलोए होज्जा, णाणादव्वाइं पडुच्च नियमा सव्वलोए होज्जा ।

[३] एवं अवत्तव्वगदव्वाणि वि ।

५ १०९. [१] णेगम-ववहारणं आणुपुव्विदव्वाइं लोगस्स किं संखे-
ज्जइभागं फुसंति ? असंखेज्जइभागं फुसंति ? संखेजे भागे फुसंति ? असंखेजे
भागे फुसंति ? सव्वलोगं फुसंति ? एगदव्वं पडुच्च लोगस्स संखेज्जइभागं वा
फुसंति ।^१ असंखेज्जइभागं वा फुसंति संखेजे वा भागे फुसंति असंखेजे वा
भागे फुसंति । सव्वलोगं वा फुसंति, णाणादव्वाइं पडुच्च नियमा सव्वलोगं
फुसंति ।

१० [२] णेगम-ववहारणं अणुपुव्विदव्वाणं पुच्छा, एगं दव्वं पडुच्च
नो संखेज्जइभागं फुसंति असंखेज्जइभागं फुसंति नो संखेजे भागे फुसंति नो
असंखेजे भागे फुसंति नो सव्वलोगं फुसंति, नाणादव्वाइं पडुच्च नियमा सव्वलोगं
फुसंति ।

[३] एवं अवत्तव्वगदव्वाणि वि भाणियव्वाणि ।

१५ ११०. [१] णेगम-ववहारणं आणुपुव्विदव्वाइं कालओ केवचिरं
होंति ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणा-
दव्वाइं पडुच्च नियमा सव्वद्धा ।

[२] ^२ एवं दोन्नि वि । -

१. °व्वाणि भाणियव्वाइ । वा० मु० ॥ २. णेगम-ववहारणं आणुपुव्विदव्वाइं लोगस्स किं
संखेज्जइभागं फुसंति ? जाव सव्वलोगं फुसंति ? एवं फुसणा चि णेयव्वा इत्येवरूप सक्षिप्ततर
रपर्शनासूत्रवाचनान्तरं सं० सघ० । नवरं सं० प्रतौ णेयव्वा स्थाने णायव्वा इति पाठ ॥ ३. ख०
म० गत । - एतच्चिह्नमध्यगतसूत्रपाठस्थाने वा० प्रतौ जाव इत्येतावदेव वर्तते । जे०
आदर्शं पुन — पडुच्च संखेज्जइभागं फुसंति संखेजे भागे फुसंति असंखेज्जइभागं फुसंति
असंखेजे भागे फुसंति सव्वलोगं फुसंति, णाणादव्वाइं इति पाठो वर्तते ॥ ४. °दव्वाइ
लोगस्स किं संखेज्जइभागं फुसंति ? जाव सव्वलोगं फुसंति ? एगदव्वं वा० ॥ ५. एगदव्व
ख० ने० विना ॥ ६. । - एतच्चिह्नमध्यवर्तिपाठस्थाने—एव अणुपुव्विदव्वाइ
अवत्तव्वगदव्वाणि य । इति सं० पाठः । अणुपुव्विदव्वाइ अवत्तव्वगदव्वाणि य एवं चैव
भाणियव्वाइ । इति वा० चू० पाठ ॥

१११. [१] नेगम-ववहाराणं आणुपुव्विदव्वाणमंतरं कालतो केवचिरं होति ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अणंतं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं ।

[२] नेगम-ववहाराणं अणाणुपुव्विदव्वाणं अंतरं कालतो केवचिरं होइ ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं । ५

[३] १- नेगम-ववहाराणं अवत्तव्वगदव्वाणं अंतरं कालतो केवचिरं होति ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अणंतं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं । -

११२. [१] नेगम-ववहाराणं आणुपुव्वीदव्वाइं सेसदव्वाणं कइभागे होज्जा ? किं संखेज्जइभागे होज्जा ? असंखेज्जइभागे होज्जा ? संखेजेसु भागेसु होज्जा ? असंखेजेसु भागेसु होज्जा ? नो संखेज्जइभागे होज्जा नो असंखेज्जइभागे होज्जा नो संखेजेसु भागेसु होज्जा नियमा असंखेजेसु भागेसु होज्जा । १०

[२] नेगम-ववहाराणं अणाणुपुव्वीदव्वाइं सेसदव्वाणं कइभागे होज्जा ? किं संखेज्जइभागे होज्जा ? असंखेज्जइभागे होज्जा ? संखेजेसु भागेसु होज्जा ? असंखेजेसु भागेसु होज्जा ? नो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा नो संखेजेसु भागेसु होज्जा नो असंखेजेसु भागेसु होज्जा । १५

[३] एवं अवत्तव्वगदव्वाणि वि ।

११३ [१] नेगम-ववहाराणं आणुपुव्वीदव्वाइं कयरम्मि भावे होज्जा ? किं उदइए भावे होज्जा ? उवसमिए भावे होज्जा ? खाइए भावे होज्जा ? २०

१. वा० विनाऽन्यत्र—°व्वाण कालओ केवचिर अंतर होइ ? ख० सवा० । °व्वाणं केवचित्थं काल अंतरं होइ ? स० सघ० चू० ॥ २. एगदव्व स० ॥ ३. एगसमयं स० ॥ ४. °व्वाणं कालओ केवचिर अंतर होइ ? जे० । °व्वाण कालओ केवइय अंतर होइ ? वी० । °व्वाणं पुच्छा, स० ॥

५ १- एतच्चिदान्तर्गतसूत्रपाठस्थाने अवत्तव्वयदव्वाइ जधा आणुपुव्वीदव्वाइं इति स० पाठ ॥

६. °व्वाण कालओ केवचिर अतर होति ? जे० वी० सवा० ॥ ७. °व्वाणं पुच्छा, असंखेज्जतिभागे होज्जा, सेयेसु पडिसेहो । एव अवत्तव्वगदव्वाणि वि ख० सवा० जे० वी० ॥ ८. सेसगदव्वाण चू० ॥ ९. °व्वाण पुच्छा, नो संखेज्जइ° स० ॥ १० °व्वया वि । दार । स० ॥ ११. भावे उवसमिए भावे खाइए भावे खाओवसमिते भावे पारिणामिए भावे सन्निवा° सं० ॥ १२. भावे खाइए भावे खाओवसमिए भावे पारिणामिए भावे होज्जा ? नियमा ख० संवा० जे० वी० ॥

६

खाओवसमिए भावे होजा ? पारिणामिए भावे होजा ? सन्निवाइए भावे होजा ?
णियमा साइपारिणामिए भावे होजा ।

[२] ^१ अणाणुपुव्विदव्वाणि अवत्तव्वयदव्वाणि य एवं चेव
भाणियव्वाणि । -

५ ११४. [१] एएसि णं भंते ! णेगम-व्वहाराणं आणुपुव्वीदव्वाणं
अणाणुपुव्वीदव्वाणं अवत्तव्वयदव्वाणं य दव्वड्डयाए पएसड्डयाए दव्वड्ड-पएसड्डयाए
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोतमा !
सव्वत्थोवाइं णेगम-व्वहाराणं अवत्तव्वयदव्वाइं दव्वड्डयाए, अणाणुपुव्वीदव्वाइं
दव्वड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए असंखेज्जगुणाइं ।

१० [२] पएसड्डयाए णेगम-व्वहाराणं सव्वत्थोवाइं अणाणुपुव्वीदव्वाइं
अपएसड्डयाए, अवत्तव्वयदव्वाइं पएसड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं
पएसड्डयाए अणंतगुणाइं ।

१५ [३] दव्वड्ड-पएसड्डयाए सव्वत्थोवाइं णेगम-व्वहाराणं अवत्तव्वगदव्वाइं
दव्वड्डयाए, अणाणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए अपएसड्डयाए विसेसाहियाइं, अवत्तव्व-
गदव्वाइं पएसड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए असंखेज्जगुणाइं,
ताइं चेव पएसड्डयाए अणंतगुणाइं । से तं अणुगमे । से तं णेगम-व्वहाराणं
अणोवणिहिया दव्वाणुपुव्वी ।

२० ११५. से किं तं संगहस्स अणोवणिहिया दव्वाणुपुव्वी ? २ पंचविहा
पण्णत्ता । तं जहा-अड्डपयपरूवणया १ भंगसमुक्कित्तणया २ भंगोवदंसणया ३
समोयारे ४ अणुगमे ५ ।

११६. से किं तं संगहस्स अड्डपयपरूवणया ? २ तिपएसिया आणुपुव्वी
^२ चउप्पएसिया आणुपुव्वी जाव दसपएसिया आणुपुव्वी संखिज्जपएसिया
आणुपुव्वी असंखिज्जपएसिया आणुपुव्वी - अणंतपदेसिया आणुपुव्वी, परमाणु-
पोगला अणाणुपुव्वी, दुपदेसिया अवत्तव्वए । से तं संगहस्स अड्डपयपरूवणया ।

१ - - एतच्चिह्नमध्यवर्तिपाठस्थाने एव दोन्नि वि इत्येव पाठ सवा० वी० । एवं दोन्निऽवि
डे० ॥ २. वा०प्रतिस्थ - - एतच्चिह्नान्तर्गतसूत्रपाठस्थाने जाव इति पाठ खं० स० जे०
सवा० वी० । किञ्च वा० आदर्शगत एव पाठश्चूर्णि-वृत्तिकृतः सम्मत इति स एव मूले आहत ॥

११७. एयाए णं संगहस्स अट्ठपयपरूवणयाए किं पओयणं ? एयाए णं संगहस्स अट्ठपयपरूवणयाए संगहस्स भंगसमुक्कित्तणया कीरुइ ।

११८. से किं तं संगहस्स भंगसमुक्कित्तणया ? २ अत्थि आणुपुच्ची १ अत्थि अणुणुपुच्ची २ अत्थि अवत्तव्वए ३, अहवा अत्थि आणुपुच्ची य अणुणुपुच्ची य ४ अहवा अत्थि आणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ५ अहवा अत्थि अणुणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ६, अहवा अत्थि आणुपुच्ची य अणुणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ७ । एवं एए सत्त भंगा । से तं संगहस्स भंगसमुक्कित्तणया ।

११९. एयाए ण संगहस्स भंगसमुक्कित्तणयाए कि पओयणं ? एयाए ण संगहस्स भंगसमुक्कित्तणयाए संगहस्स भंगोवदंसणया कज्जति ।

१२०. से किं तं संगहस्स भंगोवदंसणया ? २ तिपएसिया आणुपुच्ची १ परमाणुपोग्गला अणुणुपुच्ची २ दुपएसिया अवत्तव्वए ३, अहवा तिपएसिया य परमाणुपोग्गला य आणुपुच्ची य अणुणुपुच्ची य ४ अहवा तिपएसिया य दुपएसिया य आणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ५ अहवा परमाणुपोग्गला य दुपएसिया य अणुणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ६, अहवा तिपएसिया य परमाणुपोग्गला य दुपएसिया य आणुपुच्ची य अणुणुपुच्ची य अवत्तव्वए य ७ । से तं संगहस्स भंगोवदंसणया ।

१२१. से किं तं समोयारे ? २ संगहस्स आणुपुच्चीदव्वाइं कहिं समोयरति ? किं आणुपुच्चीदव्वेहिं समोयरंति ? अणुणुपुच्चीदव्वेहिं समोयरंति ? अवत्तव्वयदव्वेहिं समोयरंति ? १- संगहस्स आणुपुच्चीदव्वाइं आणुपुच्चीदव्वेहिं समोयरंति, नो अणुणुपुच्चीदव्वेहिं समोयरंति, नो अवत्तव्वयदव्वेहिं समोयरंति । २० एवं दोणि वि सट्ठाणे सट्ठाणे समोयरंति । २- से त समोयारे ।

१-२. ण इति स० सवा० नास्ति ॥ ३ कज्जति स० ॥ ४. °दसणा कज्जति स० । °दसणा कीरति डे० ॥ ५. किज्जति वा० ॥ ६. अस्मिन् भङ्गोपदर्शनतासूत्रे सर्वत्र " तिपएसिया परमाणुपोग्गला दुपएसिया " इत्याकारान्तपाठस्थाने स० वा० मध० आदर्शेषु " तिपएसिए परमाणुपोग्गले दुपएसिए " इत्येकारान्त पाठे वर्तते ॥ ७ त संगहस्स समो° जे० वी० सवा० ॥ ८ । १- १ एतच्चिद्धान्तर्गतमृत्पाठस्थाने तिञ्जि वि सट्ठाणे समोतरति इति पाठ वा० । एतच्च वाचनान्तर पाठान्तरत्वेन निश्चित हरिभद्रपादै स्वतृतीयै— " पाठान्तर वा, सट्ठाणे समोतरति " इति ॥ ९. एव अणुणुपुच्ची-अवत्तव्वयाह पि सट्ठाणे चेव नमो° स० ॥

१२२. से किं तं अणुगमे ? २ अट्टविहे पन्नत्ते । तं जहा-

संतपयपरूवणया १ दव्वपमाणं २ च खेत्त ३ फुसणा ४ य ।

कालो ५ य अंतरं ६ भाग ७ भाव ८ अप्पावहुं नत्थि ॥ ९ ॥

१२३. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ? नियमा अत्थि ।
५ एवं दोण्णि वि ।

१२४. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं किं संखेज्जाइं असंखेज्जाइं अणंताइं ?
नो संखेज्जाइं नो असंखेज्जाइं नो अणंताइं, नियमा एगो रासी । एवं दोण्णि वि ।

१२५. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स १ कतिभागे होज्जा ? -
किं संखेज्जतिभागे होज्जा ? असंखेज्जतिभागे होज्जा ? संखेजेसु भागेसु होज्जा ?
१० असंखेजेसु भागेसु होज्जा ? सव्वलोए होज्जा ? नो संखेज्जतिभागे होज्जा नो असंखे-
ज्जतिभागे होज्जा नो संखेजेसु भागेसु होज्जा नो असंखेजेसु भागेसु होज्जा,
नियमा सव्वलोए होज्जा । एवं दोण्णि वि ।

१२६. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स किं संखेज्जतिभागं फुसंति ?
असंखेज्जतिभागं फुसंति ? संखेजे भागे फुसंति ? असंखेजे भागे फुसंति ? सव्वलोगं
१५ फुसंति ? नो संखेज्जतिभागं फुसंति नो असंखेज्जतिभागं फुसंति नो संखेजे भागे
फुसंति नो असंखेजे भागे फुसंति, नियमा सव्वलोगं फुसंति । एवं दोण्णि वि ।

१२७. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं कालओ केवचिरं होति ? सव्वद्धा ।
एवं दोण्णि वि ।

१२८. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाणं कालतो केवचिरं अंतरं होति ? नत्थि
२० अंतरं । एवं दोण्णि वि ।

१. एवं अणाणुपुव्वी-अवत्तव्वयदव्वाणि वि सं० । एवं तिन्नि वि वा० ॥ २. तिन्नि वि वा० ॥
३. १-१ एतच्चिह्नमध्यवर्त्यश सं० वा० हा० नास्ति ॥ ४. होज्जा जाव सव्वलोए वा० ॥
५. होज्जा ? पुच्छा, नो संखेज्जतिभागे सं० ॥ ६. होज्जा ? संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं नो संखे-
ख० जे० ॥ ७. तिण्णि वि सं० वा० ॥ ८. फुसंति जाव नियमा सव्वलोगं फुसंति । एवं तिण्णि
वि सं० वा० सवा० । नवर सद्धिप्तवाचनाया एवं दोण्णि वि इति पाठः ॥ ९. एवं तिण्णि
वि सं० । एव अणाणुपुव्वी-अवत्तव्वयदव्वाणि वि वा० ॥ १०. एवं तिण्णि वि सं० । एवं
अणाणुपुव्वी-अवत्तव्वयदव्वाणि वि वा० ॥

१२९. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं सेसदव्वाणं कतिभागे होज्जा ? १^१ कि सखेज्जतिभागे होज्जा ? असंखेज्जतिभागे होज्जा ? संखेज्जेसु भागेसु होज्जा ? असंखेज्जेसु भागेसु होज्जा ? नो संखेज्जतिभागे होज्जा नो असंखेज्जतिभागे होज्जा णो संखेज्जेसु भागेसु होज्जा णो असंखेज्जेसु भागेसु होज्जा, नियमा तिभागे होज्जा । एवं दोण्णि वि । -

५

१३०. संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं कयरम्मि भावे होज्जा ? नियमा सादिपारिणामिए भावे होज्जा । एवं दोण्णि वि । अप्पावहुं नत्थि । से तं अणुगमे । से तं संगहस्स अणोवणिहिया दव्वाणुपुव्वी । से तं अणोवणिहिया दव्वाणुपुव्वी ।

१३१. से किं तं ओवणिहिया दव्वाणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ य ।

१०

१३२. से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ धम्मत्थिकाए १ अधम्मत्थिकाए २ आगासत्थिकाए ३ जीवत्थिकाए ४ पोग्गलत्थिकाए ५ अद्धासमए ६ । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१३३. से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ अद्धासमए ६ पोग्गलत्थिकाए ५ जीवत्थिकाए ४ आगासत्थिकाए ३ अधम्मत्थिकाए २ धम्मत्थिकाए १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१५

१३४. से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगु-त्तरियाए छगच्छगयाए सेढीए अण्णमण्णन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी ।

१३५. अहवा ओवणिहिया दव्वाणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

२०

१३६. से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ परमाणुपोग्गले दुपएसिए तिपएसिए

१ १- - एतच्चित्तान्तर्वासनपाठ्याने नियमा तिभागे होज्जा । एव त्तिण्णि वि इति पाठ म० वा० ॥ २ एव त्तिण्णि वि स० वा० ॥ ३ °समए जाव धम्म° ख० सवा० जे० वी० ॥ ४. एतेयिं चेव चू० ॥ ५ °त्तराए चू० ॥ ६. °णो कज्जति । से तं स० ॥ ७. तिपएसिए जाव अणतपएसिए । से तं पुव्वाणुपुव्वी । से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ अणंतपएसिए जाव परमाणु-पोग्गले । से तं पच्छाणुपुव्वी । स० जे० सवा० । तिपएसिए चउ० पच० छ० सत्त० अट्ठ० नव० दम० सखेज्ज० असखेज्ज० अणतपएसिए । से तं पुव्वाणुपुव्वी । से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ अणंतपएसिए असंखेज्जपएसिए सखेज्जपएसिए दस० णव० अट्ठ० सत्त० छ० पच० चतु० ति० द्दु० परमाणुपोग्गले । से तं पच्छाणुपुव्वी स० ॥

जाव दसपएसिए जाव संखिज्जपएसिए असंखिज्जपएसिए अणंतपएसिए । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१३७. से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ अणंतपएसिए असंखिज्जपएसिए संखिज्जपएसिए जाव दसपएसिए जाव तिपएसिए दुपएसिए परमाणुपोग्गले ।
५ से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१३८. से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगाइयाए एगुत्तरियाए अणंतगच्छगयाए सेदीए अन्नमन्नम्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । से तं ओवणिहिया दव्वाणुपुव्वी । १-३ से तं जाणगव्वइरित्ता दव्वाणुपुव्वी । से तं नोआ-गमओ दव्वाणुपुव्वी । ४ से तं दव्वाणुपुव्वी ।

- १० १३९. से किं तं खेत्ताणुपुव्वी ? २ दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-ओवणिहिया य अणोवणिहिया य ।

१४०. तत्थ णं जा सा ओवणिहिया सा ठप्पा ।

१४१. तत्थ णं जा सा अणोवणिहिया सा दुविहा पन्नत्ता । तं जहा-णेगम-व्वहाराणं १ संगहस्स य २ ।

- १५ १४२. से किं तं णेगम-व्वहाराणं अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ? २ पंचविहा पण्णत्ता । तं जहा-अट्ठपयपरूवणया १ भंगसमुक्कित्तणया २ भंगोवदंसणया ३ समोयारे ४ अणुगमे ५ ।

१४३. से किं तं णेगम-व्वहाराणं अट्ठपयपरूवणया ? २ तिपएसोगाढे आणुपुव्वी जाव दसपएसोगाढे आणुपुव्वी जाव संखिज्जपएसोगाढे आणुपुव्वी
२० असंखेज्जपएसोगाढे आणुपुव्वी, एगपएसोगाढे अणाणुपुव्वी, दुपएसोगाढे अवत्तव्वए, तिपएसोगाढा आणुपुव्वीओ जाव दसपएसोगाढा आणुपुव्वीओ जाव संखेज्जपएसोगाढा आणुपुव्वीओ असंखिज्जपएसोगाढा आणुपुव्वीओ, एगपएसोगाढा अणाणुपुव्वीओ, दुपएसोगाढा अवत्तव्वगाइं । से तं णेगम-व्वहाराणं अट्ठपयपरूवणया ।

१ एतेसिं चेव चू० ॥ २. °वूणो । से त्त ओवणिहिया दव्वाणुपुव्वी । से किं तं खेत्ता° स० ॥

३ १-४ एतच्चिह्नमव्यगतं पाठो मुद्रितादर्श एव दृश्यते ॥ ४. जाव असंखेज्जपएसोगाढे आणु° सवा० स० ॥ ५. °गाढाओ आणुपुव्वीओ जाव असंखेज्जपएसोगाढाओ आणुपुव्वीओ, एगपएसोगाढाओ अणाणु° स० ॥ ६. जाव असंखिज्जपएसोगाढा आणु° सवा० ॥ ७. °गाढाई अव° स० ॥

१४४. एयाए णं नेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणयाए किं पओयणं ? एयाए णं नेगम-ववहाराणं अट्ठपयपरूवणयाए नेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणया कीरंति ।

१४५. से किं तं नेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणया ? २ अत्थि आणुपुव्वी १ अत्थि अणाणुपुव्वी २ अत्थि अवत्तव्वए ३ । ४ एवं दव्वाणुपुव्विगमेणं खेत्ताणुपुव्वीए वि ते चेव छव्वीसं भंगा भाणियव्वा, जाव से तं नेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणया । ५

१४६. एयाए णं नेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणयाए किं पओयणं ? एयाए णं नेगम-ववहाराणं भंगसमुक्कित्तणयाए नेगम-ववहाराणं भंगोवदंसणया कज्जति ।

१४७. से किं तं नेगम-ववहाराणं भंगोवदंसणया ? २ तिपएसोगाढे आणुपुव्वी एगपएसोगाढे अणाणुपुव्वी दुपएसोगाढे अवत्तव्वए, तिपएसोगाढाओ आणुपुव्वीओ एगपएसोगाढाओ अणाणुपुव्वीओ दुपएसोगाढाइं अवत्तव्वयाइं, अहवा तिपएसोगाढे य एगपएसोगाढे य आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वी य, एव तहा चेव दव्वाणुपुव्विगमेण छव्वीसं भंगा भाणियव्वा जाव से तं नेगम-ववहाराणं भंगोवदंसणया । १०

१४८. [१] से किं तं समोयारे ? २ नेगम-ववहाराणं आणुपुव्वी-दव्वाइं कहि समोयारंति ? किं आणुपुव्वीदव्वेहि समोयारंति ? अणाणुपुव्वीदव्वेहि समोयारंति ? अवत्तव्वयदव्वेहि समोयारंति ? आणुपुव्वीदव्वाइ आणुपुव्वीदव्वेहि समोयारंति, नो अणाणुपुव्वीदव्वेहि समोयारंति नो अवत्तव्वयदव्वेहि समोयारंति । १५

[२] एवं तिण्णि वि सट्ठाणे समोयारंति ति भाणियव्वं । से तं समोयारे । -

१४९. से किं तं अणुगमे ? २ णवविहे पण्णत्ते । तं जहा-संतपयपरूवणया १ दव्वपमाण २ च खेत्त ३ फुसणा ४ य । २०

कालो ५ य अंतर ६ भाग ७ भाव ८ अप्पावहुं ९ चेव ॥ १० ॥

१ °ए. नेग° सवा० ॥ २. पतोयण वा० ॥ ३. °ए. नेग° सवा० ॥ ४. कज्जति वा० स० ॥ ५. स० वा० आदर्शगत । - एतच्चिउमध्यवर्तिसूत्रपाठस्थाने एव जहेव हेट्ठा तहेव नेयव्व, नवरं ओगाढ भाणियव्व । भंगोवदंसणया तहेव समोयारे वि इति पाठ ख० सवा० जे० वी० । नवरं सट्ठित्वाचनाया ओगाढा भाणियव्वा समोयारो य इति पाठभेद ॥ ६. एव चेव छव्वीसं भंगा भाणियव्वा २६ । से त स० ॥ ७. एव छव्वीस भंगा भाणियव्वा २६ । से तं भंगोव° स० ॥ ८. °यरति ? तिण्णि वि सट्ठाणे समोयारंति । से त समो° स० ॥ ९. °परूव० गाढा । से कि त संत° सवा० ॥

१५०. १ से किं तं संतपयपरूषणया ? ५ नेगम-व्यवहाराणं खेत्ताणु-
पुव्वीदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ? णियमा अत्थि । १ एवं दोण्णि वि । ५

१५१. नेगम-व्यवहाराणं आणुपुव्वीदव्वाइं किं संखेज्जाइं असंखेज्जाइं
अणंताइं ? नो संखेज्जाइं नो अणंताइं, नियमा असंखेज्जाइं । एवं दोण्णि वि ।

५ १५२. [१] नेगम-व्यवहाराणं खेत्ताणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स १ कतिभागे
होज्जा ? ५ किं संखिज्जइभागे वा होज्जा ? असंखेज्जइभागे वा होज्जा ? जाव
सव्वलोए वा होज्जा ? एगदव्वं पडुच्च लोगस्स संखेज्जइभागे वा होज्जा असंखेज्जइ-
भागे वा होज्जा संखेजेसु वा भागेसु होज्जा असंखेजेसु वा भागेसु होज्जा देसूणे वा
लोए होज्जा, णाणादव्वाइं पडुच्च णियमा सव्वलोए होज्जा ।

१० [२] १ अणुपुव्वीदव्वाणं पुच्छा, एगं दव्वं पडुच्च नो संखिज्जतिभागे
होज्जा असंखिज्जतिभागे होज्जा नो संखेजेसु० नो असंखेजेसु० नो सव्वलोए होज्जा,
णाणादव्वाइं पडुच्च नियमा सव्वलोए होज्जा ।

[३] एवं अवत्तव्वगदव्वाणि वि भाणियव्वाणि । ५

१५ १५३. १ [१] नेगम-व्यवहाराणं आणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स किं संखेज्जइ-
भागं फुसंति ? असंखेज्जति० ? जाव सव्वलोगं फुसंति ? एगं दव्वं पडुच्च संखेज्जति-
भागं वा फुसंति असंखेज्जतिभागं वा संखेजे वा भागे असंखेजे वा भागे देसूणं
वा लोगं फुसंति, णाणादव्वाइं पडुच्च णियमा सव्वलोगं फुसंति ।

[२] अणुपुव्वीदव्वाइं अवत्तव्वयदव्वाणि य जहा खेतं, नवरं फुसणा
भाणियव्वा । ५

१. १- ५ एतच्चिह्नमध्यगत पाठ स० वा० नास्ति ॥ २. ०राण आणु० स० वा० ॥
३. ख० स० जे० प्रतिगत १- ५ एतच्चिह्नान्तर्वर्तिसूत्रपाठस्थाने एवं तिण्णि वि । नेगमव्यवहाराणं
जाव तिण्णि वि णो संखेज्जाइं असंखेज्जाइं णो अणंताइ इति पाठ स० वा० । हारे० वृत्तिसम्मतोऽयं
पाठ ॥ ४. एवं तिण्णि वि स० वा० ॥ ५. ०राणं आणुपु० सं० ॥ ६. १- ५ एतच्चिह्नमध्यवर्ती
पाठ स० वा० नास्ति ॥ ७. ०ज्जा ? जाव स० ॥ ८. ०ज्जा ? संखेजेसु वा भागेसु
होज्जा ? असंखेजेसु वा भागेसु होज्जा ? सव्वलोए सवा० ॥ ९. ०ज्जा ? पुच्छा, एगं स० ॥
१०. १- ५ एतच्चिह्नमध्यगतसूत्रपाठस्थाने अणुपुव्वीदव्वाइं अवत्तव्वयदव्वाणि य जहेव हेट्ठा
तहेव नेयव्वाणि इति पाठः ख० सवा० जे० वी० । निर्दिष्टमिदं वाचनान्तरं मलधारिपादै ॥
११ ०व्वाइं पुच्छा, नो संखिज्जं स० ॥ १२. वा० प्रतिगत १- ५ एतच्चिह्नमध्यवर्तिसमग्रसूत्रस्थाने
फुसणा वि तहेव इत्येतावदेवातिदेशात्मकं सूत्रं रा० सवा० जे० वी० । नेगम व्यवहाराणं
आणुपुव्वीदव्वाइं लोगस्स किं संखेज्जइभागं फुसंति ? [ ] एव तिण्णि वि सव्वलोगं
फुसंति इत्येवरूपं खण्डितं वाचनान्तरं सं० प्रतो ॥

१५४. नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाइं कालतो केवचिरं होति ? एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च सव्वद्धा । एवं दोणिण वि ।

१५५. नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाणमंतरं कालतो केवचिरं होति ? तिणिण वि एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, ५ नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं ।

१५६. नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाइं सेसदव्वाणं कतिभागे होज्जा ? तिणिण वि जहा दव्वाणुपुव्वीए ।

१५७. नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाइं कयग्गमि भावे होज्जा ? तिन्नि वि णियमा सादिपारिणामि भावे होज्जा । १०

१५८ [१] एएसि ण भंते ! नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाणं अणाणुपुव्वीदव्वाणं अवत्तव्वयदव्वाणं य दव्वड्डयाए पएसड्डयाए दव्वड्ड-पएसड्डयाए य कयरे कयरोहिंतो अप्पा वा चहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वाँ ? गोयमा !

१. एव तिणिण वि म० ॥ २. नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाणं केवचित्थि काल अतरं होति ? एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगसमयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं । नेगम-ववहारणं अणाणु० नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं । अवत्तव्वयदव्वाणं य जहा आणुपुव्वीदव्वाणं । १५६. नेगम० स० । नेगम-ववहारणं आणुपुव्वीदव्वाणं कालतो केवचिरं अंतरं होइ ? एग दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं । नेगम-ववहारणं अणाणुपुव्वीदव्वाणं कालतो केवचिरं अतरं होइ ? एग दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च णत्थि अंतरं । नेगम-ववहारणं अवत्तव्वयदव्वाणं कालतो केवचिरं अंतरं होइ ? एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं एग समयं उक्कोसेणं अणंत कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं । १५६. नेगम० वी० ॥ ३. °दव्वाणं कालतो केवचिरं अतरं होति ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं सवा० ॥ ४. अंतरं । एव दोन्नि वि । १५६. नेगम० सवा० ॥ ५ वा० विनाऽन्यत्र—होज्जा ? किं संखेज्जभागे होज्जा ? असंखेज्जभागे होज्जा ? एवं पुच्छा णिव्वयणं च जहेव हेट्ठा तहेव णेयव्वं । अणाणुपुव्वीदव्वाइं अवत्तव्वयदव्वाणि य जहेव हेट्ठा । १५७. नेगम० स० सवा० डे० जे० वी० । होज्जा ? किं संखेज्जभागे होज्जा ? असंखेज्जभागे होज्जा ? मखेज्जेसु भाणसु होज्जा ? असंखेज्जेसु भाणसु होज्जा ? पुच्छा, असंखेज्जेसु भाणसु होज्जा । नेगम-ववहारणं अणाणुपुव्वीदव्वाइं सेसदव्वाणं कतिभागे होज्जा ? असंखेज्जभागे होज्जा, णो संखेज्जभागे होज्जा णो संखेज्जेसु भाणसु होज्जा णो असंखेज्जेसु भाणसु होज्जा । एवं अवत्तव्वयदव्वाणि वि । १५७. नेगम० स० सघ० ॥ ६ वा० विनाऽन्यत्र—होज्जा ? णियमा सादिपारिणामित्ते भावे होज्जा । एव दोणिण वि । स० सवा० जे० वी० । होज्जा ? किं [उदहणं भावे होज्जा ?] उवक्कमिणं भावे होज्जा ? जाव सण्णिव्वाइए पुच्छा, नियमा सादिपारिणामिणं भावे होज्जा । एव अणाणुपुव्वीदव्वाणि अवत्तव्वयदव्वाणि वि । स० सघ० ॥ ७ वा ? जहा नेगम-ववहारणं दव्वाणुपुव्वीए तहा भाणियव्वं, णवर अणतय णत्थि । से त्त अणुगमे वा० ॥

सव्वत्थोवाइं णेगम-ववहाराणं अवत्तव्वयदव्वाइं दव्वड्डयाए, अणाणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए असंखेज्जगुणाइं ।

[२] पणसड्डयाए सव्वत्थोवाइं णेगम-ववहाराणं अणाणुपुव्वीदव्वाइं अपणसड्डयाए, अवत्तव्वयदव्वाइं पणसड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं पणसड्डयाए असंखेज्जगुणाइं ।

[३] दव्वड्ड-पणसड्डयाए सव्वत्थोवाइं णेगम-ववहाराणं अवत्तव्वय-दव्वाइं दव्वड्डयाए, अणाणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए अपणसड्डयाए विसेसाहियाइं, अवत्तव्वयदव्वाइं पणसड्डयाए विसेसाहियाइं, आणुपुव्वीदव्वाइं दव्वड्डयाए असंखेज्जगुणाइं, ताइं चेव पणसड्डयाए असंखेज्जगुणाइं । से तं अणुगमे । से तं णेगम-ववहाराणं अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ।

१५९. ^३ से कि तं संगहस्स अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ? जहेव

१. ^०णाह । अणाणुपुव्वीदव्वाइ पणसड्डयाए सव्वत्थोवाइ, अपणस^० म० ॥ २. ^०प पणसड्डयाए वि य असंखेज्जगुणाइ । से त रा० ॥ ३. ग० रावा० विनाऽन्यत्र-से किं तं संगहस्स अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ? २ पंचविहा पणत्ता । त जहा-अट्ठपयपरूवणया भगवमुत्तिगया भंगोवदंसणया समोयारे अणुगमे । से किं तं संगहस्स अट्ठपयपरूवणया ? २ तिपण्णोगाटे आणुपुव्वी जाव असंखेज्जपदेसोगाटे आणुपुव्वी, एगपदेसोगाटे अणाणुपुव्वी, दुपदेसोगाटे अपत्तव्वण । से त संगहस्स अट्ठपयपरूवणया । एयाए ण संगहस्स अट्ठपयपरूवणया किं पयोयण ? एयाए ण संगहस्स अट्ठपयपरूवणया संगहस्स भगवमुत्तिगया कज्जति । से कि त संगहस्स भगवमुत्तिगया ? २ अत्थि आणुपुव्वी अत्थि अणाणुपुव्वी अत्थि अवत्तव्वण, — अहवा अत्थि आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वी य, एव जहा दव्वाणुपुव्वीए संगहस्स तहा भाणियव्व जाव से त संगहस्स भंगवमुत्तिगया । एयाए ण संगहस्स भंगवमुत्तिगया किं पयोयण ? एयाए ण संगहस्स भगवमुत्तिगया संगहस्स भंगोवदंसणया कज्जति । से कि त संगहस्स भंगोवदंसणया ? २ तिपदेसोगाटे आणुपुव्वी एगपदेसोगाटे अणाणुपुव्वी दुपदेसोगाटे अवत्तव्वण, अहवा तिपदेसोगाटे य एगपदेसोगाटे य आणुपुव्वी य अणाणुपुव्वी य, एव जहा दव्वाणुपुव्वी संगहस्स तहा खेत्ताणुपुव्वीए वि भाणियव्व जाव से त संगहस्स भंगोवदंसणया । से कि त समोयारे ? २ संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइं कहिं समोयरंति ? कि आणुपुव्वीदव्वेहि समोयरंति अणाणुपुव्वीदव्वेहि अवत्तव्वगदव्वेहि ? तिण्णि वि सट्ठणे समोयरंति । से तं समोयारे । से कि त अणुगमे ? २ अट्ठप्पिहे पणत्ते, तं जहा — सतपयपरूवणया जाव अपावहुं नत्थि ॥ १ ॥ संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइ कि अत्थि णत्थि ? नियमा अत्थि । एव तिण्णि वि । सेमगदाराह जहा दव्वाणुपुव्वीए संगहस्स तहा खेत्ताणुपुव्वीए वि भाणियव्वाइं जाव से तं अणुगमे । — से तं संगहस्स अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी । से त अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी । इति वा० सु० पाठः । स० प्रतावपि एतत्सम एव पाठ, किञ्चित्-टिप्पणीरथ — एतच्चिह्नगतसूत्रसन्दर्भस्थाने एव जहा संगहस्स दव्वाणुपुव्वी तहेव खेत्ताणुपुव्वी वि भाणितव्वा जाव संगहस्स आणुपुव्वीदव्वाइ कयरम्मि भावे होजा ? नियमा साहपरिणामिण भावे होजा । एवं तिण्णि वि । से त अणुगमे । इत्येतावन्मात्र एव सूत्रपाठ उपलभ्यते ॥

दव्वाणुपुव्वी तहेव खेत्ताणुपुव्वी णेयव्वा । से तं संगहस्स अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी । से तं अणोवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ।

१६०. से कि तं ओवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता ? तं जहा—पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

१६१. से कि तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ अहोलोए १ तिरियलोए २ उड्डोलोए ३ । ५
से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१६२. से कि तं पच्छाणुपुव्वी ? २ उड्डोलोए ३ तिरियलोए २ अहोलोए १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१६३. से कि तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए तिगच्छगयाए सेदीए अन्नमन्नन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । १०

१६४. अहोलोयखेत्ताणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

१६५. से कि तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ रयणप्पभा १ सक्करप्पमा २ वालुयप्पभा ३ पंक्कप्पभा ४ धूमप्पभा ५ तंमप्पभा ६ तंमतमप्पभा ७ । से तं पुव्वाणुपुव्वी । १५

१६६. से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ तमतमा ७ जाव रयणप्पभा १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१. °पुव्वी । मे त्त सवा० ॥ २. °पुव्वी ३ । मे किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ एगपण्णसोगादे जाव अयंतेज्जपण्णसोगादे । मे त्त पुव्वाणुपुव्वी । मे किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ असत्तेज्जपण्णसोगादे जाव एगपण्णसोगादे । से त्त पच्छाणुपुव्वी । से किं तं अणाणुपुव्वी ? ३ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए दमखेज्जगच्छगयाए सेदीए अणमण्णन्भासो दुरूवूणो । से त्त अणाणुपुव्वी । अहवा ओवणिहिया खेत्ताणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ । से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ अहोलोए स० । एतत्पाठभेदविषये मलधारिश्चिहेमचन्द्रसूरिपादा इत्थं निरूपयन्ति—“अत्र च क्वचिद्वाचनान्तरे एकप्रदेशावगाढादीनामसंख्यातप्रदेशावगाढान्तानां प्रथमं पूर्वानुपूर्व्यादिभाव उक्तो दृश्यते, सोऽपि क्षेत्रानुपूर्व्यधिकारादविद्वद् एव, सुगमत्वाच्चोक्तानुसारेण भावनीय इति ।” ॥ ३. °भा जाव तमतमं सवा० ॥ ४. तमा तमतमा । मे त्त ग० वा० जे० । निर्दिष्टमिदं वाचनान्तरं मलधारिभिः ॥ ५ श्रीमता मलधारिपादानां चूर्णिकृता चापि तमतमप्पभा इति स्थाने महातमप्पभा इति पाठोऽभिप्रेतः, न त्वस्यनुपलब्ध कस्मिंश्चिदप्यदर्शे इति यथोपलब्ध एव पाठोऽत्रादृतः ॥ ६. °पुव्वी ? २ अहेमत्तमा जाव स० ॥

१६७. से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए सत्तगच्छगयाए सेढीए अणमण्णन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी ।

१६८. तिरियल्लोयखेत्ताणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

५

१६९. से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २

जंबुद्दीवे लवणे धायइ-कालोय-पुक्खरे वरुणे ।

खीर-वय-खोय-नंदी-अरुणवरे कुंडले रुयगे ॥ ११ ॥

जंबुद्दीवाओ खलु निरंतरा, सेसया असंखइमा ।

भुयगवर-कुसवरा वि य कौंचवराऽऽभरणमाईया ॥ १२ ॥

१०

आभरण-वत्थ-गंधे उप्पल्ल-तिलये य पउम-निहि-रयणे ।

वासहर-दह-णदीओ विजया वक्खार-कप्पिदा ॥ १३ ॥

कुरु-मंदर-आवासा कूडा नक्खत्त-चंद-सूरा य ।

देवे नागे जक्खे भूये य सयंभुरमणे य ॥ १४ ॥

से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१५

१७०. से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ सयंभुरमणे य भूए य जाव जंबुद्दीवे । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१७१. से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए असंखेज्जगच्छगयाए सेढीए अणमण्णन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी ।

१७२. उड्डल्लोयखेत्ताणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

१. इय गाथा स० प्रतावेव वर्तते । अवार्थे मलधारिपादै स्ववृत्तावेव निर्दिष्टमस्ति—“इय च गाथा कस्याच्चिद् वाचनाया न दृश्यत एव, केवलं कापि वाचनाविशेषे दृश्यते, टीका-चूर्णयोस्तु तद्व्याख्यानमुपलभ्यत इत्यरमाभिरपि व्याख्यातेति ।” इति ॥ २. स० वा० विनाऽन्यत्र—^०ल-निलणु य पुढवि-निहि^० ख० जे० ने० मु० । ^०ल-पउमे य पुढवि निहि^० डे० वी० ॥ ३. ऊर-मंदर^० जे० । पुर-मंदर^० जीवाभिगमे पृ० ३१७ ॥ ४. रमावा^० सवा० ॥ ५. कुंडा स० ॥ ६. रयणे स० ॥ ७. रमणे जाव स० ॥ ८. पुव्वी । से किं तं उड्डल्लोयखेत्ताणुपुव्वी ? उड्डल्लोयखेत्ताणुपुव्वी तिविहा स० ॥

१७३. से किं तं पुच्चाणुपुच्ची ? २ सोहम्मे १ ईसाणे २ सणकुमारे ३ माहिंदे ४ वंभलोए ५ लंतए ६ महासुक्के ७ सहस्सारे ८ आणते ९ पाणते १० आरणे ११ अचुते १२ गेवेज्जविमाणा १३ अणुत्तरविमाणा १४ ईसिपम्भारा १५ । से तं पुच्चाणुपुच्ची ।

१७४. से किं तं पच्चाणुपुच्ची ? २ ईसिपम्भारा १५ जाव सोहम्मे १ । ५
से त पच्चाणुपुच्ची ।

१७५. से किं तं अणाणुपुच्ची ? २ एयाए चेव एगादिगाए एगुत्तरियाए पण्णरसगच्छगयाए सेढीए अण्णमण्णम्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुच्ची ।

१७६. अहवा ओवणिहिया खेत्ताणुपुच्ची ति विहा पण्णत्ता । तं जहा-
पुच्चाणुपुच्ची १ पच्चाणुपुच्ची २ अणाणुपुच्ची ३ । १०

१७७. से किं तं पुच्चाणुपुच्ची ? २ एगपएसोगाढे दुपएसोगाढे जाव
दसपएसोगाढे जाव असंखेज्जपएसोगाढे । से तं पुच्चाणुपुच्ची ।

१७८. से किं तं पच्चाणुपुच्ची ? २ असंखेज्जपएसोगाढे जाव
एगपएसोगाढे । से तं पच्चाणुपुच्ची ।

१७९. से किं तं अणाणुपुच्ची ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए १५
असंखेज्जगच्छगयाए सेढीए अन्नमन्नम्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुच्ची ।
मे तं ओवणिहिया खेत्ताणुपुच्ची । से तं खेत्ताणुपुच्ची ।

१८०. से किं तं कालाणुपुच्ची ? २ दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-
ओवणिहिया य १ अणोवणिहिया य २ ।

१८१ तत्थ णं जा सा ओवणिहिया सा ठप्पा । २०

१८२. तत्थ णं जा सा अणोवणिहिया सा दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-
णंगम-ववहारणं १ संगहस्स य २ ।

१८३. से किं तं णेगम-व्वहाराणं अणोवणिहिया कालाणुपुव्वी ?
२ पंचविहा पणत्ता । तं जहा-अट्टपयपरूवणया १ भंगसमुक्कित्तणया २
भंगोवदंसणया ३ समोतारे ४ अणुगमे ५ ।

५ १८४. से किं तं णेगम-व्वहाराणं अट्टपदपरूवणया ? २ तिसमय-
द्विईए आणुपुव्वी जाव दससमयद्विईए आणुपुव्वी संखेज्जसमयद्विईए आणुपुव्वी
असंखेज्जसमयद्वितीए आणुपुव्वी एगसमयद्वितीए अणाणुपुव्वी दुसमयद्विईए
अवत्तव्वए, तिसमयद्वितीयाओ आणुपुव्वीओ जाव संखेज्जसमयद्वितीयाओ
आणुपुव्वीओ असंखेज्जसमयद्वितीयाओ आणुपुव्वीओ एगसमयद्वितीयाओ अणाणु-
पुव्वीओ दुसमयद्विईयाइं अवत्तव्वयाइं । से तं णेगम-व्वहाराणं अट्टपयपरूवणया ।

१० १८५. एयाए णं णेगम-व्वहाराणं अट्टपयपरूवणयाँए जाव भंगसमुक्कि-
त्तणया कज्जति ।

१८६. से किं तं णेगम-व्वहाराणं भंगसमुक्कित्तणया ? २ अत्थि
आणुपुव्वी अत्थि अणाणुपुव्वी अत्थि अवत्तव्वए, एवं दव्वाणुपुव्विगमेणं कालाणु-
पुव्वीए वि ते चेव छव्वीसं भंगां भाणियव्वा जाव से तं णेगम-व्वहाराणं
१५ भंगसमुक्कित्तणया ।

१८७. एयाए णं णेगम-व्वहाराणं जाव किं पओयणं ? एयाए णं
णेग्गम० जाव भंगोवदंसणया कज्जति ।

१८८. से किं तं णेगम-व्वहाराणं भंगोवदंसणया ? २ तिसमयद्वितीए
आणुपुव्वी एगसमयद्वितीए अणाणुपुव्वी दुसमयद्वितीए अवत्तव्वए, तिसमयद्वि-

१. १८३. तत्थ ण जा सा णेगम-व्वहाराणं अणोवणिहिया सा पंचविहा सं० । १८३. से
किं तं णेगम-व्वहाराणं तहेव पंचविहा जाव तिसमयद्विईए सवा० वी० ॥ २. जाव असंखेज्ज^०
स० वा० सवा० ॥ ३. आणुपुव्वीओ एवं जहेव खेत्ताणुपुव्वी तहेव कालाणुपुव्वी सुणेयव्वा,
णवर कालेण अभिलावो जाव अणुगमे णवविहे पणत्ते । तंजहा-संतपयपरूवणया० गाहा ।
संतपयपरूवणया दव्वप्पमाणं च तहेव णेयव्व । स० । १९२ सूत्रावधिपाठस्थाने पाठभेदोऽयं ज्ञेय ॥
४. 'याए किं पओयणं ? २ भग^० सवा० । 'याए किं पओयणं ? एयाए णं णेगम-व्वहाराणं
अट्टपयपरूवणयाए णेगम-व्वहाराणं भग^० सु० ॥ ५. किज्जति वा० । कीरइ सवा० वी० ॥
६. 'गा णेयव्वा डे० शु० ॥ ७. 'राणं भगसमुक्कित्तणयाए किं पओयणं ? २ भंगोवदंसणया
कीरइ सवा० वी० ॥ ८. णेगम-व्वहाराणं भगसमुक्कित्तणयाए णेगम-व्वहाराणं भंगोव^०
सु० ॥ ९. 'व्वए, एत्थ चि सो चेव गमो । से तं भंगो^० सवा० वी० ॥

तीयाओ आणुपुच्चीओ एगसमयद्वितीयाओ अणाणुपुच्चीओ दुसमयद्वितीयाइं अवत्तव्वयाइ । एवं दव्वाणुगमेणं ते चेव छव्वीसं भंगा भाणियव्वा, जाव से तं नेगम-व्वहाराणं भंगोवदंसणया ।

१८९. से किं तं समोयारे ? २ नेगम-व्वहाराणं आणुपुच्चीदव्वाइं कहि समोयरंति ? जाव तिण्णि वि सट्ठाणे २ समोयरंति ति भाणियव्वं । से त समोयारे ।

१९०. से किं तं अणुगमे ? २ णवविहे पण्णत्ते । तं जहा-
मंतपयपरूवणया १ जाव अप्पावहुं चेव ९ ॥ १५ ॥

१९१. नेगम-व्वहाराण आणुपुच्चीदव्वाइं किं अत्थि णत्थि ? नियमा तिण्णि वि अत्थि ।

१९२. नेगम-व्वहाराण आणुपुच्चीदव्वाइं किं संखेज्जाइं असंखेज्जाइं अणंतंताइ ? तिण्णि वि नो संखेज्जाइ असंखेज्जाइं नो अणंतंताइ ।

१९३. नेगम-व्वहाराणं आणुपुच्चीदव्वाइं लोगस्स किं संखेज्जभागे होज्जा ? ० पुच्छा, एगदव्व पडुच्च लोगस्स संखेज्जतिभागे वा होज्जा जाव असंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा देसूणे वा लोए होज्जा, नाणादव्वाइं पडुच्च नियमा १५

१. 'यगति' किं आणुपुच्चीदव्वेहि समोयरति पुच्छा, आणुपुच्चीदव्वेहि समोयरति नो अणाणुपुच्चीदव्वेहि समोयरति नो अवत्तव्वगदव्वेहि । एव दोस्सि वि सट्ठाणे सट्ठाणे समोयरति । से त समोयारे सवा० वी० ॥ २. दय्यता गाथा अष्टमी पृ ७९ ॥ ३. नियमा अत्थि, एव दोस्सि वि । नेगम० सवा० वी० ॥ ४. 'ताइ' नो संखेज्जाइ अमसंखेज्जाइ नो अणत्ताइ । एव दोस्सि वि । सवा० वी० ॥ ५. म० सवा० विनाऽन्यत्र—होज्जा ? असंखेज्जभागे वा होज्जा ? मसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा ? अमसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा ? एगदव्व पडुच्च मसंखेज्जतिभागे वा होज्जा अमसंखेज्जतिभागे वा होज्जा मसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा अमसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा देसूणे वा स० वा० । होज्जा ? असंखेज्जह० मसंखेज्जेसु० अमसंखेज्जेसु० सव्वलोए वा होज्जा ? एग दव्व पडुच्च संखेज्जभागे वा होज्जा असंखेज्जभागे वा होज्जा मसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा अमसंखेज्जेसु वा भागेसु होज्जा देसूणे वा जे० । होज्जा ? पुच्छा, एग दव्व पडुच्च मसंखेज्जभागे वा होज्जा जाव पण्णत्ते वा लोए होज्जा सवा० वी० ॥ ६. जाव पण्णत्ते वा लोए होज्जा वी० दे० सवा० । चूर्णिक्ताऽऽहतोऽय पाठः । निर्दिष्टमिदं वाचनान्तरं त्रुटिद्वयमपि ॥

सव्वलोए होज्जा । १- एवं अणाणुपुब्बि-अवत्तव्वयदव्वाणि भाणियव्वाणि जहा णेगम-ववहारणं खेत्ताणुपुब्बीए ।

१९४. एवं फुसणा कालाणुपुब्बीए वि तहा चेव भाणितव्वा । -

१९५. [१] णेगम-ववहारणं आणुपुब्बिदव्वाइं कालतो केवचिरं होति ? एगं दव्वं पडुच्च जहण्णेणं तिणिण समया उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च सव्वद्धा । [२] णेगम-ववहारणं अणाणुपुब्बिदव्वाइं कालओ केवचिरं होति ? एगदव्वं पडुच्च अजहण्णमणुक्कोसेणं एकं समयं, नाणादव्वाइं पडुच्च सव्वद्धा । [३] णेगम-ववहारणं अवत्तव्वयदव्वाइं कालतो केवचिरं होति ? एगं दव्वं पडुच्च अजहण्णमणुक्कोसेणं दो समया, नाणादव्वाइं पडुच्च सव्वद्धा ।

१९६. [१] णेगम-ववहारणं आणुपुब्बिदव्वाणमंतरं कालतो केवचिरं होति ? एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं दो समया, नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं ।

[२] णेगम-ववहारणं अणाणुपुब्बिदव्वाणं अंतरं कालतो केवचिरं होति ? एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं दो समया उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं ।

[३] णेगम-ववहारणं अवत्तव्वगदव्वाणं पुच्छा, एगदव्वं पडुच्च जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च नत्थि अंतरं ।

१. १- १ एतच्चिह्नमध्यवर्तिसूत्रपाठस्थाने एव दोज्जि वि । एवं फुसणा वि । इति संवा० वी० पाठ ॥ २. °पुब्बीदव्वाणि एगदव्वं पडुच्च नो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा नो संखेज्जेसु भागेषु नो असंखेज्जेसु भागेषु नो सव्वलोए होज्जा, नाणादव्वाइ पडुच्च सव्वलोए होज्जा, आपसंतरेण वा सव्वपुच्छासु होज्जा । एवं अवत्तव्वगदव्वाणि वि भाणियव्वाणि, आपसंतरेण वा महखधवज्जमण्णदव्वेसु आइल्लचउपुच्छासु होज्जा । एवं फुसणा वि । इतिरूप सूत्र चूर्णिकृता हरिभद्रपादानां च सम्मतम् । न चोपलब्धमिदं सूत्रं क्वाप्यादर्शं मलधारिपादैः, नाप्यस्माभिरपीति । किञ्च—एतत्पाठानुयायि खण्डितं वाचनान्तरं वा० प्रतावुपलभ्यते । तथाहि—अणाणुपुब्बी [दव्वाणि,] आपसंतरेण सव्वपुच्छासु होज्जा । एव अवत्तव्वगदव्वाणि वि भाणियव्वाणि । एवं फुसणा वि ॥ ३. फुसणा चि णेयव्वा सं० ॥ ४ सव्वद्धा । अवत्तव्वगदव्वाण पुच्छा, एग दव्व सवा० वी० ॥ ५. °दव्वाण केवत्तिय कालं अंतरं होति ? सं० ॥ ६. °दव्वाण पुच्छा, एगदव्व सवा० वा० ॥ ७. उक्कोसेण संखेज्ज कालं, नाणादव्वाइं पडुच्च सव्वद्धा । णे° सं० ॥ ८. सवा० विनाऽन्यत्र—अंतरं । भाग-भाव-अप्पावहुं च जहा खेत्ताणुपुब्बीए तहा भाणियव्वं जाव से त्तं णेगम° ख० वा० जे० चू० । अंतरं । सेस जहा खेत्ताणुपुब्बीए जाव अप्पावहुयं । से त्तं अणु° सं० । वाचनान्तरे इमे निर्दिष्टे अर्थापत्त्या मलधारिभिः ॥

१९७. णेगम-ववहारणं आणुपुच्चिदच्चाइं सेसदच्चाणं कइभागे होजा ? पुच्छा, जहेव खेत्ताणुपुच्चीए ।

१९८. भावो वि तहेव । अप्पावहुं पि तहेव नेयव्वं जाव से तं अणुगमे । से तं णेगम-ववहारण अणोवणिहिया कालाणुपुच्ची ।

१९९. से किं तं संगहस्स अणोवणिहिया कालाणुपुच्ची ? २ पंचविहा ५
पणत्ता । तं जहा-अट्ठपयपरूवणया १ भंगसमुक्कित्तणया २ भंगोवदंसणया ३
समोतारे ४ अणुगमे ५ ।

२००. से किं तं संगहस्स अट्ठपयपरूवणया ? २ एयाइं पंच वि दाराइं
जहा खेत्ताणुपुच्चीए संगहस्स तहा कालाणुपुच्चीए वि भाणियच्चाणि, णवरं ठिठी-
अभिलावो जाव से त संगहस्स अणोवणिहिया कालाणुपुच्ची । से तं अणोवणिहिया १०
कालाणुपुच्ची ।

२०१. [१] से किं तं ओवणिहिया कालाणुपुच्ची ? २ तिविहा
पणत्ता । तं जहा-पुच्चाणुपुच्ची १ पच्छाणुपुच्ची २ अणाणुपुच्ची ३ ।

[२] से किं तं पुच्चाणुपुच्ची ? २ एगसमयठितीए दुसमयठितीए
तिसमयठितीए जाव दससमयठितीए जाव संखेजसमयठितीए असंखेजसमयठितीए । १५
से तं पुच्चाणुपुच्ची ।

[३] से किं तं पच्छाणुपुच्ची ? २ असंखेजसमयठितीए जाव एक्क-
समयठितीए । से त पच्छाणुपुच्ची ।

[४] से किं तं अणाणुपुच्ची ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए
असंखेजगच्छगयाए सेठीए अण्णमण्णम्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुच्ची । २०

१. °णया ? तियमयट्ठितीया आणुपुच्ची जाव असंखेजसमयट्ठितीया आणुपुच्ची एगसमयट्ठितीया
अणाणुपुच्ची दुसमयट्ठितीया अवत्तव्वए । एव जहेव संगहस्स खेत्ताणुपुच्ची तहेव कालाणुपुच्ची
वि भाणियच्चा, णवरं कालेणाभिलावो जाव तिज्जि वि नियमा साइपारिणामिण् भावे होज्जा । से
त्त संगहस्स म० । °णया ? एवमाइ जहेव खेत्ताणुपुच्चीए जाव से त संगहस्स सचा० वी० ॥

२. २०१-२०२ सूत्रे सूत्रादर्शेषु पूर्वापरक्रमविपर्यासेन दृश्येते । किञ्च चूर्णि-वृत्तिकृद्वाख्याक्रमे-
णमे मृते अस्माभि रथापिते स्त ॥ ३. एगसमयठिइं जाव असंखेज° सवा० स० ॥

२०२. [१] अहवा ओवणिहिया कालाणुपुव्वी तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

[२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ समए आवलिया आणापाणू थेवे लवे मुहुत्ते दिवसे अहोरत्ते पक्खे मासे उदू अयणे संवच्छरे जुगे वाससते वाससहस्से
५ वाससतसहस्से पुव्वंगे पुव्वे तुडियंगे तुडिए अडडंगे अडडे अववंगे अववे हूहुयंगे हूहुए उप्पलंगे उप्पले पउमंगे पउमे णलिंगे णलिणे अत्थनिउरंगे अत्थनिउरे अउयंगे अउए नउयंगे नउए पउयंगे पउए चूलियंगे चूलिए सीसपहेलियंगे सीसपहेलिया पलिओवमे सागरोवमे ओसप्पिणी उस्सप्पिणी पोग्गलपरियट्ठे तीतद्धा अणागतद्धा सव्वद्धा । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१० [३] से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ सव्वद्धा अणागतद्धा जाव समए । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

[४] से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए अणंतगच्छायाए सेढीए अण्णमण्णन्नासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । से तं ओवणिहिया कालाणुपुव्वी । से तं कालाणुपुव्वी ।

१५ २०३. [१] से किं तं उक्कित्तणाणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

[२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ उसमे १ अजिए २ संभवे ३ अभिणंदणे ४ सुमती ५ पउमप्पमे ६ सुपासे ७ चंदप्पहे ८ सुविही ९ सीतले १० सेज्जंसे ११ वासुपुज्जे १२ विमले १३ अणंतती १४ धम्मे १५ संती १६ कुंथू १७ अरे १८ मल्ली १९ मुणिसुव्वए २० णमी २१ अरिड्डणेमी २२ पासे २३ वद्धमाणे २४ । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।
२०

[३] से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ वद्धमाणे २४ पासे २३ जाव उसमे १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१. तुडिए एवं अडडे अववे हूहुए उप्पले पउमे नलिणे अत्थनिउरगे अजुए णजुए पउए चूलिए सीसपहेलिया संवा० वी० ॥ २ °वमे उस्सप्पिणी ओसप्पिणी सवा० ॥ ३. अजिए जाव वद्धमाणे स० सवा० वी० ॥

[४] से कि तं अण्णुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए चउवीसगच्छगयाए सेदीए अण्णमण्णव्वासो दुरूवूणो । से तं अण्णुपुव्वी । से तं उक्कित्तणुपुव्वी ।

२०४. [१] से किं तं गण्णुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अण्णुपुव्वी ३ ।

५

[२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ एक्को दस सयं सहस्सं दससहस्साइं सयसहस्सं दससयसहस्साइं कोडी दस कोडीओ कोडीसयं दसकोडिसयाइं । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

[३] से कि तं पच्छाणुपुव्वी ? २ दसकोडिसयाइं जाव एक्को । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

१०

[४] से किं तं अण्णुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए दसकांडिसयगच्छगयाए सेदीए अन्नमन्नव्वासो दुरूवूणो । से तं अण्णुपुव्वी । से तं गण्णुपुव्वी ।

२०५. [१] से किं तं संठाणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अण्णुपुव्वी ३ ।

१५

[२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ समचउरसे १ णग्गोहमंडले २ सादी ३ खुज्जे ४ वामणे ५ हुंडे ६ । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

[३] से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ हुंडे ६ जाव समचउरसे १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

[४] से कि तं अण्णुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए २०

१ °स्माद् लक्ष्य कोडी । से त सवा० वी० ॥ २. कोडी । से त पुव्वाणुपुव्वी । से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ कोडी जाव एगो । से त पच्छाणुपुव्वी । से किं त अण्णुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए कोडिगच्छगयाए सेदीए स० सवा० वी० ॥ ३. सादी वामणे खुज्जे हुंडे । से त पुव्वा० सवा० वी० । साद् वामणे खुज्जे । हुंडे वि य संठाणे जीवाण छम्भुण्येव्वा ॥१॥ से त पुव्वा० स० । चूर्णिक्कता वृत्तिक्कद्रया च खुज्जे वामणे इति पाठानुसारेण व्याख्यातमस्ति । नोपलब्धमेतदनुमारि वाचनान्तरं क्वाप्यादर्शं ॥ ४. चेव जाव छगच्छ० सवा० वी० ॥

छगच्छगयाए सेढीए अन्नमन्नन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । से तं संठाणाणुपुव्वी ।

२०६. [१] से किं तं सामायाराणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

५ [२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ?
इच्छा १ मिच्छा २ तहक्कारो ३ औवसिया ४ य निसीहिया ५ ।
आपुच्छणा ६ य पडिपुच्छा ७ छंदणा ८ य निमंतणा ९ ।
उवसंपया य काले १० सामायारी भवे दसविहा उ ॥ १६ ॥

से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

१० [३] से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ उवसंपया १० जाव इच्छा १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

[४] से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए दसगच्छगयाए सेढीए अन्नमन्नन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । से तं सामायाराणुपुव्वी ।

१५ २०७. [१] से किं तं भावाणुपुव्वी ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा-पुव्वाणुपुव्वी १ पच्छाणुपुव्वी २ अणाणुपुव्वी ३ ।

[२] से किं तं पुव्वाणुपुव्वी ? २ उदइए १ उवसमिए २ खतिए ३ खओवसमिए ४ पारिणामिए ५ सन्निवातिए ६ । से तं पुव्वाणुपुव्वी ।

२० [३] से किं तं पच्छाणुपुव्वी ? २ सन्निवातिए ६ जाव उदइए १ । से तं पच्छाणुपुव्वी ।

[४] से किं तं अणाणुपुव्वी ? २ एयाए चेव एगादियाए एगुत्तरियाए छगच्छगयाए सेढीए अन्नमन्नन्भासो दुरूवूणो । से तं अणाणुपुव्वी । से तं भावाणुपुव्वी । से तं आणुपुव्वि ति पदं समत्तं ।

१. 'यारियाणु' सं० संवा० वी० ॥ २. आवासिया खं० । आवस्सिया सवा० ॥
३. 'यारियाणु' सं० सवा० वी० ॥

[सुत्ताइं २०८-३१२. उवक्कमाणुओगदारे नामदारं]

२०८. से किं तं णामे ? णामे दसविहे पण्णत्ते । तं जहा-एगणामे १
दुणामे २ तिणामे ३ चउणामे ४ पंचणामे ५ छणामे ६ सत्तणामे ७ अट्ठणामे ८
णवणामे ९ दसणामे १० ।

२०९. से किं तं एगणामे ? २

५

णामाणि जाणि काणि वि दव्वाण गुणाण पज्जवाण च ।
तेसिं आगमनिहसे नामं ति पेरूविया सण्णा ॥ १७ ॥

से तं एगणामे ।

२१०. से किं तं दुणामे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-एगक्खरिए
य १ अणेगक्खरिए य ।

१०

२११. से किं तं एगक्खरिए ? २ १-अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा-
हीः श्रीः धीः स्त्री । से तं एगक्खरिए ।

२१२. से किं तं अणेगक्खरिए ? २ १-अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा-
कण्णा वीणा लता माला । से तं अणेगक्खरिए ।

२१३. अहवा दुनामे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-जीवनामे य १ १५
अजीवनामे य २ ।

२१४. से किं तं जीवनामे ? २ १-अणेगविहे पण्णत्ते । तं
जहा- १ देवर्दत्तो जण्णर्दत्तो त्रिण्हुर्दत्तो सोमर्दत्तो । से तं जीवनामे ।

२१५. से किं तं अजीवनामे ? २ १-अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा-
घडो पडो कडो रहो । से तं अजीवनामे ।

२०

२१६. [१] अहवा दुनामे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-विसेसिए य १
अविसेसिए य २ ।

१ दुणामे जाव दसणामे स० सवा० वी० ॥ २. काणि य द० वा० जे० ॥ ३. वा सवा०
वी० ॥ ४. गिरूविया स० ॥ ५-६-७. १- १ एतच्चिह्नान्तर्वर्त्ती पाठ सवा० वी०
वर्त्तते ॥ ८-९-१०-११. ०दत्ते संवा० ॥ १२ १- १ एतच्चिह्नान्तर्वर्त्ती पाठ स० वी० वर्त्तते ॥

[२] १- अविसेसिए दव्वे, विसेसिए जीवदव्वे य अजीवदव्वे य ।

[३] अविसेसिए जीवदव्वे, विसेसिए णेरइए तिरिक्खजोणिए मणुस्से देवे ।

[४] अविसेसिए णेरइए, विसेसिए रयणप्पभाए सक्करप्पभाए वालुयप्पभाए पंक्कप्पभाए धूमप्पभाए तमाए तमतमाए । अविसेसिए रयणप्पभापुढविनेरइए,
५ विसेसिए पज्जत्तए य अपज्जत्तए य । एवं जाव अविसेसिए तमतमापुढविनेरइए,
विसेसिए पज्जत्तए य अपज्जत्तए य ।

१. १- १- एतच्चिह्नमभ्यवर्तिसूत्रपाठस्याने अविसेसियं दव्वं, विसेसियं जीवदव्वं च अजीवदव्वं च । अविसेसियं जीवदव्वं, विसेसियं नेरइओ तिरिक्खजोणिओ मणुस्सो देवो । अविसेसिओ नेरइओ, विसेसिओ रयणप्पभापुढविनेरइओ जाव तमतमापुढविनेरइओ । अविसेसिओ रयणप्पभापुढविनेरइओ, विसेसिओ रयणप्पभापुढविनेरइओ पज्जत्ताऽपज्जत्तओ, एवं जाव अविसेसिओ तमतमापुढविनेरइओ, विसेसिओ तमतमापुढविनेरइओ पज्जत्ताऽपज्जत्तओ । अविसेसिओ तिरिक्खजोणिओ, विसेसिओ एगिंदिओ जाव पंचिंदिओ । अविसेसिओ एगिंदिओ, विसेसिओ पुढविकाइओ जाव वणस्सइकाइओ । अविसेसिओ पुढविकाइओ, विसेसिओ सुहुमवायर-पज्जत्ताइभागओ नेयव्वो; एवं आउ०तेउ०वाउ०वणप्फइ० । अविसेसिओ वेदिओ, विसेसिओ पज्जत्तओ य अपज्जत्तओ य, एव तेंदिय० चउरिदिओ । अविसेसिओ पंचिंदियतिरिक्खजोणिओ, विसेसिओ जलयरो थलयरो खयरो । अविसेसिओ जलयरो, विसेसिओ सम्मुच्छिमो गवभवक्कतिओ य । अविसेसिओ सम्मुच्छिमो, विसेसिओ पज्जत्तओ य अपज्जत्तओ य, एवं गवभवक्कतिओ य । अविसेसियो थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिओ, विसेसिओ चउप्पओ परिसप्पो य । [चउप्पओ] सम्मुच्छिम-गवभवक्कतियपज्जत्तग-अपज्जत्तगओ भेओ भाणियव्वो । [परि]सप्पो वि उरपरिसप्प-भुयपरिसप्प-सम्मुच्छिम-गवभवक्कतिय-पज्जत्त-अपज्जत्तभागओ भाणियव्वो । अविसेसिओ खयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिओ, विसेसिओ सम्मुच्छिम-गवभवक्कतियखयर-पज्जत्ता-ऽपज्जत्तभेओ भाणियव्वो । अविसेसिओ मणुस्सो, विसेसिओ सम्मुच्छिममणुस्सो य गवभवक्कतियमणुस्सो य । अविसेसिओ सम्मुच्छिमो, विसेसिओ पज्जत्तओ अपज्जत्तओ य । अविसेसिओ गवभवक्कतियमणुस्सो, विसेसिओ कम्मभूमिगो अकम्मभूमिओ य अंतरदीवगो य संखेज्जवासाउय-असंखेज्जवासाउय-पज्जत्ता-ऽपज्जत्तभेओ । अविसेसिओ देवो, विसेसिओ भवणवासि-वाणमतर-जोइसिय-वेमाणिओ । अविसेसिओ भवणवासी, विसेसिओ असुरकुमारो, एवं नाग-सुवन्न-विज्जु-अग्गि-दीव-उदहि-दिता-वाय-थणिओ । अविसेसिओ वाणमंतरो, विसेसिओ पिसाओ जाव गधव्वए । अविसेसिओ जोइसिओ, विसेसिओ चंड सूर-गह-नप्पत्त-ताराओ । अविसेसिओ चेव वेमाणिओ, विसेसिओ कप्पोवओ य कप्पाइओ य । अविसेसिओ कप्पोवओ, विसेसिओ सोहम्मो य जाव अच्चुओ य । अविसेसिओ कप्पाइओ, विसेसिओ गेवेज्जओ य अणुत्तरो य । अविसेसिओ गेवेज्जओ, विसेसिओ हिट्ठिमहेट्ठिमगेविज्जओ हिट्ठिममज्झिमगेविज्जओ हिट्ठिमउवरिमगेविज्जओ, एवं भेओ नेओ । अविसेसिओ अणुत्तरोवचाइओ, विसेसिओ विजय-वेजयंत-जयंत-अपराजिय-सव्वट्ठसिद्धओ । अविसेसिय अजीवदव्व, विसेसिय धम्मत्थिकाए जाव अद्दासमए । अविसेसिए पोगालत्थिकाए, विसेसिए परमाणुपोगाले दुपएसिए जाव अणत्तपणसिए । से तं दुनामे ॥ छ ॥ इति सूत्रपाठ सवा० बी० ॥

[५] अविसेसिए तिरिक्खजोणिए, विसेसिए एगिंदिए बेइंदिए तेइंदिए चउरिदिए ।

[६] अविसेसिए एगिंदिए, विसेसिए पुढविकाइए आउकाइए तेउकाइए वाउकाइए वणस्सइकाइए । अविसेसिए पुढविकाइए, विसेसिए सुहुमपुढविकाइए य बादरपुढविकाइए य । अविसेसिए सुहुमपुढविकाइए, विसेसिए पज्जत्तयसुहुमपुढ- ५
विकाइए य अपज्जत्तयसुहुमपुढविकाइए य । अविसेसिए बादरपुढविकाइए, विसेसिए पज्जत्तयबादरपुढविकाइए य अपज्जत्तयबादरपुढविकाइए य । एवं आउ० तेउ० वाउ० वणस्सती० य अविसेसिए विसेसिए य पज्जत्तय-अपज्जत्तय-भेदेहिं भाणियच्चा ।

[७] अविसेसिए बेइंदिए, विसेसिए पज्जत्तयबेइंदिए य अपज्जत्तय- १०
बेइंदिए य । एवं तेइंदिय-चउरिदिया वि भाणियच्चा ।

[८] अविसेसिए पंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए जलयरपंचेंदिय-तिरिक्खजोणिए थलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए खहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य ।

[९] अविसेसिए जलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए सम्मुच्छिम-जलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य गम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । १५
अविसेसिए सम्मुच्छिमजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तयसम्मुच्छिमजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयसम्मुच्छिमजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । अविसेसिए गम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तयगम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयगम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । २०

[१०] अविसेसिए थलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए चउप्पयथ-लयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य परिसप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । अविसेसिए चउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए सम्मुच्छिमचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य गम्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । २५
अविसेसिए सम्मुच्छिमचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तयसम्मुच्छिमचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयसम्मुच्छिमचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य । अविसेसिए गम्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तयगम्भवक्कंतियचउप्पयथ-

लयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयगम्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचेंदियति-
रिक्खजोणिए य । अविसेसिए परिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए
उरपरिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य भुयपरिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्ख-
जोणिए य । एवं सम्मुच्छिमा पज्जत्ता अपज्जत्ता य, गम्भवक्कंतिया वि पज्जत्ता
५ अपज्जत्ता य भाणियन्वा ।

[११] अविसेसिए खहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए सम्मुच्छिम-
खहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य गम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य ।
अविसेसिए सम्मुच्छिमखहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तयसम्मुच्छिम-
खहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयसम्मुच्छिमखहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणि-
१० ए य । अविसेसिए गम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए, विसेसिए पज्जत्तय-
गम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणिए य अपज्जत्तयगम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदिय-
तिरिक्खजोणिए य ।

[१२] अविसेसिए मणुस्से, विसेसिए सम्मुच्छिममणूस्से य गम्भवक्कं-
तियमणुस्से य । अविसेसिए सम्मुच्छिममणूस्से, विसेसिए पज्जत्तयसम्मुच्छिममणूस्से
१५ य अपज्जत्तयसम्मुच्छिममणूस्से य । अविसेसिए गम्भवक्कंतियमणूस्से, विसेसिए
पज्जत्तयगम्भवक्कंतियमणूस्से य अपज्जत्तयगम्भवक्कंतियमणूस्से य ।

[१३] अविसेसिए देवे, विसेसिए भवणवासी वाणमंतरे जोइसिए
वेमाणिए य । अविसेसिए भवणवासी, विसेसिए असुरकुमारे एवं नाग० सुवण्ण०
विज्जु० अग्नि० दीव० उदधि० दिसा० वात० थणियकुमारे । सव्वेसिं पि
२० अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तयभेया भाणियन्वा ।

[१४] अविसेसिये वाणमंतरे, विसेसिए पिसाए भूते जक्खे रक्खसे
किण्णरे किंपुरिसे महोरगे गंधव्वे । एतेसिं पि अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-
अपज्जत्तयभेदा भाणियन्वा ।

[१५] अविसेसिए जोइसिए, विसेसिए चंदे सूरु गैहे नक्खत्ते तारारूवे ।
२५ एतेसिं पि अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तयभेया भाणियन्वा ।

१. गम्भवक्कंतियमणूस्से, विसेसिए कम्मभूमीओ य अकम्मभूमीओ य अंतरदीवओ य संखिज्जवा
साउय-पज्जत्ता-अपज्जत्ताओ । [१३] अविसेसिए देवे सु० ॥ २. गहगणे णक्खं सु० ॥

[१६] अविसेसिए वेमाणिए, विसेसिए कप्पोवगे य कप्पातीतए य ।
अविसेसिए कप्पोवए, विसेसिए सोहम्मए ईसाणए सणकुमारए माहिदए वंभलोगए
लंतयए महासुक्कए सहस्सारए आणयए पाणयए आरणए अच्चुतए । एतेसिं पि
अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तयभेदा भाणियव्वा ।

[१७] अविसेसिए कप्पातीतए, विसेसिए गेवेज्जए य अणुत्तरोववाइए य । ५
अविसेसिए गेवेज्जए, विसेसिए हेट्ठिमगेवेज्जए मज्झिमगेवेज्जए उवरिमगेवेज्जए ।
अविसेसिए हेट्ठिमगेवेज्जए, विसेसिए हेट्ठिमहेट्ठिमगेवेज्जए हेट्ठिममज्झिमगेवेज्जए
हेट्ठिमउवरिमगेवेज्जए । अविसेसिए मज्झिमगेवेज्जए, विसेसिए मज्झिमहेट्ठिमगेवेज्जए
मज्झिममज्झिमगेवेज्जए मज्झिमउवरिमगेवेज्जए । अविसेसिए उवरिमगेवेज्जए,
विसेसिए उवरिमहेट्ठिमगेवेज्जए उवरिममज्झिमगेवेज्जए उवरिमउवरिमगेवेज्जए । १०
एतेसिं पि सव्वेसिं अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-अपज्जत्तयभेदा भाणियव्वा ।

[१८] अविसेसिए अणुत्तरोववाइए, विसेसिए विजयए वेजयंतए जयंतए
अपराजियए सव्वट्ठसिद्धए । एतेसिं पि सव्वेसिं अविसेसिय-विसेसिय-पज्जत्तय-
अपज्जत्तयभेदा भाणियव्वा ।

[१९] अविसेसिए अजीवदव्वे, विसेसिए धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए १५
आगासत्थिकाए पोग्गलत्थिकाए अट्ठासमए य । अविसेसिए पोग्गलत्थिकाए,
विसेसिए परमाणुपोग्गले दुपएसिए जाव अणंतपएसिए । से तं दुनामे । ४

२१७. से कि तं तिनामे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—दव्वणामे १
गुणणामे २ पज्जवणामे य ३ ।

२१८. से कि तं दव्वणामे ? २ छव्विहे पण्णत्ते । तं जहा—धम्मत्थि- २०
काए १ अधम्मत्थिकाए २ आगासत्थिकाए ३ जीवत्थिकाए ४ पोग्गलत्थिकाए ५
अट्ठासमए ६ अ । से तं दव्वणामे ।

२१९. से किं तं गुणणामे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—वण्णणामे १
गधणामे २ रसणामे ३ फासणामे ४ संठाणणामे ५ ।

१ सु० विनाऽन्यत्र—°काए पोग्गलत्थिकाए जीवत्थिकाए अट्ठा° ख० जे० । स० वा० आदर्शयो
जीवत्थिकाए इतिपद लेखकप्रमादात् पतितमस्ति । सवा० वी० प्रतिषु धम्मत्थिकाए जाव
अट्ठासमए इति पाठो वर्तते ॥

२२०. से किं तं वण्णनामे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—कालवण्ण-
नामे १ नीलवण्णनामे २ लोहियवण्णनामे ३ हालिद्ववण्णनामे ४ सुक्किलवण्ण-
नामे ५ । से तं वण्णनामे ।

२२१. से किं तं गंधनामे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—सुरभि-
५ गंधनामे य १ दुरभिगंधनामे य २ । से तं गंधनामे ।

२२२. से किं तं रसनामे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—तित्तरसणामे १
कडुयरसणामे २ कसायरसणामे ३ अंविलरसणामे ४ महुररसणामे य ५ । से तं
रसनामे ।

२२३. से किं तं फासणामे ? २ अट्ठविहे पण्णत्ते । तं जहा—
१० कक्खडफासणामे १ मउयफासणामे २ गरूयफासणामे ३ लहुयफासणामे ४
सीतफासणामे ५ उसिणफासणामे ६ णिद्धफासणामे ७ लुक्खफासणामे ८ ।
से तं फासणामे ।

२२४. से किं तं संठाणणामे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—
परिमंडलसंठाणणामे १ वट्ठसंठाणणामे २ तंससंठाणणामे ३ चउरंससंठाणणामे ४
१५ आयतसंठाणणामे ५ । से तं संठाणणामे । से तं गुणणामे ।

२२५. से किं तं पज्जवनामे ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—
एगगुणकालएँ दुगुणकालए जाव अणंतगुणकालए, एगगुणनीलए दुगुणनीलए जाव
अणंतगुणनीलए, एवं लोहिय-हालिद्व-सुक्किला वि भाणियच्च । एगगुणसुरभिगंधे
दुगुणसुरभिगंधे जाव अणंतगुणसुरभिगंधे, एवं दुरभिगंधो वि भाणियच्चो ।
२० एगगुणतित्ते दुगुणतित्ते जाव अणंतगुणतित्ते, एवं कडुय-कसाय-अंविल-महुरा

१. नामे एवँ नील० लोहिय० हालिद्व० सुक्किलनामे सवा० स० वी० विना ॥ २. सुव्विभयध-
णामे य दुव्विभयधणा० स० सवा० वी० ॥ ३. ०णामे एवं कडुय० कसाय० अंविल० महुररस०
सवा० स० वी० विना ॥ ४. ०णामे एवं मउय० गरूय० लहुय० सीत० उसिण० निद्ध०
लुक्खफास० स० वी० विना ॥ ५. ०णामे एव वट्ठ० तस० चउरस० आययसंठा० स० वी०
विना ॥ ६. पजायनामे डे० वी० । निर्दिष्टमिदं वाचनान्तरं मलधारिपादै ॥ ७. ०ए जाव
अणंतगुणकालए । एव पंच वण्णा, दो गंधा, पंच रसा, अट्ठ फासा जाव अणंतगुणलुक्खे । से तं
सवा० । ०ए जाव अणंतगुणकालए, एवं जाव अणंतगुणसुक्किले । एगगुणसुव्विभगंधे जाव
अणंतगुणसुव्विभगंधे, एवं दुव्विभगंधे वि । एगगुणतित्ते जाव अणंतगुणमधुरे, एगगुणकक्खडे जाव
अणंतगुणकक्खडे, एव जाव अणंतगुणलुक्खे । से तं स० ॥

वि भाणियव्वा । एगगुणकक्खडे दुगुणकक्खडे जाव अणंतगुणकक्खडे, एवं मउय-गरुय-लहुय-सीत-उसिण-णिद्ध-लुक्खा वि भाणियव्वा । से तं पज्जवणामे ।

२२६ तं पुण णामं तिहिं इत्थी १ पुरिसं २ णपुंसगं ३ चेव ।

एएसिं तिहं पि यं अंतम्मि परूवणं वोच्छं ॥ १८ ॥

तत्थ पुरिसस्स अंता आ ई ऊ ओ^३ य होंति चत्तारि ।

५

ते चेर्व इत्थियाए हवंति ओकारपरिहीणा ॥ १९ ॥

अं ति य इं ति य उं ति य अंता उ णपुंसगस्स बोद्धव्वा ।

एतेसि तिहं पि य वोच्छामि निदंसणे एत्तो ॥ २० ॥

आकारंतो राया ईकारंतो गिरी य सिहरी य ।

ऊकारंतो विण्हू दुमो ओअंताओ पुरिसाणं ॥ २१ ॥

१०

आकारंता माला ईकारंता सिरी य लच्छी य ।

ऊकारंता जंबू वहू य अंता उ इत्थीणं ॥ २२ ॥

अंकारंतं धन्नं इंकारंतं नपुंसकं अर्च्छि ।

उंकारंतं पीलुं महुं च अंता णपुंसाणं ॥ २३ ॥

से तं तिणामे ।

१५

२२७. से किं तं चतुणामे ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-आगमेणं १ लोवेणं २ पयईए ३ विगारेणं ४ ।

२२८. से किं तं आगमेणं ? २ पञ्चानि पयांसि कुण्डानि । से तं आगमेणं ।

२२९. से किं तं लोवेणं ? २ ते अत्र तेऽत्र, पटो अत्र पँटोऽत्र, घटो अत्र घटोऽत्र, रथो अत्र रथोऽत्र । से तं लोवेणं ।

२३०. से किं तं पगतीए ? अग्नी एतौ, पट्ट इमौ, शाले एते, माले इमे । से तं पगतीए ।

१. °ण्ह पी अ° स० ॥ २ हु सवा० ॥ ३ ओ हवति सवा० वी० ॥ ४. °व य इत्थीए स० ॥

५. संवा० वी० विनाऽन्यत्र—दुमो य अंतो मणुस्साणं ख० वा० जे० ॥ ६. कुण्डानि इति स० सवा० नास्ति ॥ ७. जे० विनाऽन्यत्र—पटोऽत्र, कटो अत्र कटोऽत्र, रथो स० । पटोऽत्र, रथो ख० । पटोऽत्र, घटो अत्र घटोऽत्र । से त्त सवा० वी० ॥

२३१. से किं तं विकारेणं ? २ दण्डस्य अग्रं दण्डाग्रम्, सा आगता साऽऽगता, १- दधि इदं दधीदम्, नदी ईहते नदीहते, मधु उदकं मधूदकम्, बहु ऊहते बहूहते ।- से तं विकारेणं । से तं चउणामे ।

२३२. से किं तं पंचनामे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा-नामिकं १
५ नैपातिकं २ आख्यातिकं ३ औपसर्गिकं ४ मिश्रं ५ च । अश्व इति नामिकम्, खल्विति नैपातिकम्, धावतीत्याख्यातिकम्, परि इत्यौपसर्गिकम्, संयत इति मिश्रम् । से तं पंचनामे ।

२३३. से किं तं छंनामे ? २ छव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-उदइए १ उवसमिए २ खइए ३ खओवसमिए ४ पारिणामिए ५ सन्निवातिए ६ ।

१० २३४. से किं तं उदइएँ ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-उदए य १ उदयनिप्फण्णे य २ ।

२३५. से किं तं उदए ? २ अट्ठण्हं कम्मपगडीणं उदएणं । से तं उदए ।

२३६. से किं तं उदयनिप्फण्णे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-
१५ जीवोदयनिप्फण्णे य १ अजीवोदयनिप्फण्णे य २ ।

२३७. से किं तं जीवोदयनिप्फण्णे ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा-
णेरइएँ तिरिक्खजोणिए मणुस्से देवे, पुढविकाइए जाँव वणस्सइकाइए तसकाईए,

१ ।- एतन्मध्यवर्ती पाठ सवा० नास्ति ॥ २. खं० वी० विनाऽन्यत्र-मधूदकम्, वधू ऊहते वधूहते । से तं विकारं जे० वा० । मधूदकम्, वधू ऊढा वधूढा, [पि]तृ ऋषभः पितृषभः, ऋ ऋकारः [ऋकारः], क्लृ लृप्त [क्लृप्तम्], क्लृ लृकारः क्लृकारः । से तं विकारं स० । इमानि स०प्रतिगतानि तुल्यसमानस्वरविकारोदाहरणानि आचार्यश्रीहेमचन्द्रेण स्वोपज्ञगन्दानुशासने “समानाना तेन दीर्घः” १-२-१ इति सूत्रवृहद्वृत्तौ सङ्गृहीतानि दृश्यन्ते । तथाहि-“दण्डाग्रम् तवायु खट्वात्र सागता दधीदम् दधीहते नदीन्द्रः नदीहते मधूदकम् मधूहनम् वधूदरम् वधूढा पितृषभः मातृकारः क्लृकारः” इति ॥ ३. छण्णामे स० ॥ ४. “ए णामे” २ दु० स० ॥ ५. २३७-२३८ सूत्रे स० प्रतौ क्रमव्यत्यासेन वर्तते, अजीवोदयनिप्पन्नसूत्रं प्राग् वर्तते, तदनन्तरं जीवोदयनिप्पन्नसूत्रमिति ॥ ६. “ए जाव देवे स० ॥ ७. जाव तसं स० ॥ ८. खं० वा० विनाऽन्यत्र-“इए कण्हलेस्से जाव सुक्कलेस्से, कोहकसाई [जाव लोहकसाई], इत्थीवेदए पुरिस-वेदए णपुंसकवेदए असण्णी मिच्छादिट्ठी अण्णाणी अविरते सकसानी छउमत्थे आहारए सजोगी संसारत्थे अकेवली । से तं स० । “इए कोहकसाए ४ कण्हलेसे ६ इत्थीवेदए ३ मिच्छदिट्ठी अविरए असन्नी अन्नाणी आहारए संसारत्थे छउमत्थे सजोगी असिद्धे [अ]केवली । से तं सवा० वी० ॥

कोहकसायी जाव लोहकसायी, इत्थीवेदए पुरिसवेदए णपुंसगवेदए, कण्हलेसे एवं नील० काउ० तेउ० पम्ह० सुक्कलेसे, मिच्छादिट्ठी अविरए अण्णाणी आहारए छउमत्थे सजोगी संसारत्थे असिद्धे । से तं जीवोदयनिष्फण्णे ।

२३८. से किं तं अजीवोदयनिष्फण्णे ? २ चौदसविहे पण्णत्ते । तं जहा—ओरालियं वा सरीरं १ ओरालियसरीरपयोगपरिणामियं वा दव्वं २ वेउच्चियं वा सरीरं ३ वेउच्चियसरीरपयोगपरिणामियं वा दव्वं ४ एवं आहारगं सरीरं ६ तेयगं सरीरं ८ कम्मगं सरीरं च भाणियव्वं १०, पयोगपरिणामिए वण्णे ११ गंधे १२ रसे १३ फासे १४ । से तं अजीवोदयनिष्फण्णे । से तं उदयनिष्फण्णे । से तं उदए । ५

२३९. से किं तं उवसमिँ ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—उवसमे य १ उवसमनिष्फण्णे य २ । १०

२४०. से किं तं उवसमे ? २ मोहणिज्जस्स कम्मस्स उवसमेणं । से तं उवसमे ।

२४१. से किं तं उवसमनिष्फण्णे ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—उवसंतकोहे जाव उवसंतलोभे उवसंतपेजे उवसंतदोसे उवसंतदंसणमोह-णिजे उवसंतचरित्तमोहणिजे उवसंतमोहणिजे उवसमिया सम्मत्तलद्धी उवसमिया चरित्तलद्धी उवसंतकसायछउमत्थवीतरागे । से तं उवसमनिष्फण्णे । से तं उवसमिँ । १५

२४२. से किं तं खइए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—खए य १ खयनिष्फण्णे य २ । २०

२४३. से किं तं खए ? २ अट्ठहं कम्मपगडीणं खएणं । से तं खए ।

२४४. से किं तं खयनिष्फण्णे ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—उप्पण्णणाण-दंसणधरे अरहा जिणे केवली खीणआभिणिबोहियणाणांवरणे

१. अणेगविहे सवा० वी० ॥ २. 'रप्पओग' सवा० ॥ ३. दव्व एव वेउच्चियं आहारगं तेयगं कम्मगं पओयपरिणए वण्णे स० सवा० वी० ॥ ४. उदइए नामे स० सवा० विना ॥ ५. 'ए' नामे ? २ स० ॥ ६. 'कोहे उवसंतमाणे ४ । से तं उवसम' सवा० । 'कोहे उवसंतमाणे जाव लोभे वी० ॥ ७. सम्मदंसणलद्धी स० ॥ ८. 'ए' नामे सवा० स० ॥ ९. 'वरणे एव सुस-ओहि-मणपउजव केवलनाणावरणे सवा० वी० । 'वरणे जाव खीणके' स० ॥

- खीणसुयणाणावरणे खीणओहिणाणावरणे खीणमणपज्जवणाणावरणे खीणकेवल-
णाणावरणे अणावरणे निरावरणे खीणावरणे णाणावरणिज्जकम्मविप्पमुक्के, केवलदंसी
सच्चदंसी खीणनिद्धे खीणनिद्धानिद्धे खीणपयले खीणपयलापयले खीणथीणगिद्धे
खीणचक्खुदंसणावरणे खीणअचक्खुदंसणावरणे खीणओहिदंसणावरणे खीण-
केवलदंसणावरणे अणावरणे निरावरणे खीणावरणे दरिसणावरणिज्जकम्म-
विप्पमुक्के, खीणसायवेयणिज्जे खीणअसायवेयणिज्जे अवेयणे निव्वेयणे खीणवेयणे
सुभाऽसुभवेयणिज्जकम्मविप्पमुक्के, खीणकोहे जाव खीणलोभे खीणपेजे खीणदोसे
खीणदंसणमोहणिज्जे खीणचरित्तमोहणिज्जे अमोहे निम्मोहे खीणमोहे मोहणि-
ज्जकम्मविप्पमुक्के, खीणेरइर्याउए खीणतिरिक्खजोणियाउए खीणमणुस्साउए
१० खीणदेवाउए अणाउए निराउए खीणाउए आउयकम्मविप्पमुक्के, गति-जाति-
सरीरंगोवंग-बंधन-संधात-संधतण-अणेगच्चोदिवंदसंधायविप्पमुक्के खीणसुभनामे
खीणासुभनामे अणामे निण्णामे खीणनामे सुभाऽसुभणामकम्मविप्पमुक्के, खीण-
उच्चागोए खीणणीयागोए अगोए निगोए खीणगोए सुभाऽसुभगोत्तकम्मविप्पमुक्के,
खीणदाणंतराए खीणलाभंतराए खीणभोगंतराए खीणुवभोगंतराए खीणविरियंतराए
१५ अणंतराए णिरंतराए खीणंतराए अंतराइयकम्मविप्पमुक्के, सिद्धे बुद्धे मुत्ते
परिणिव्वुए अंतगडे सच्चदुक्खप्पहीणे । से तं खयनिप्फण्णे । से तं खइए ।

२४५. से किं तं खओवसमिँ ? २ दुविहे पन्नत्ते । तं जहा-
खओवसमे य ? खओवसमनिप्फन्ने य २ ।

२४६. से किं तं खओवसमे ? २ चउण्हं धाँइकम्माणं खओवसमेणं ।
२० तं जहा-नाणावरणिज्जस्स १ दंसणावरणिज्जस्स २ मोहणिज्जस्स ३ अंतराँइयस्स
४ । से तं खओवसमे ।

१. °णगिद्धी स० सवा० ॥ २. °वरणे एव अचक्खु-ओहि-केवल° सवा० वी० ॥ ३. °सायावे°
सवा० ॥ ४. °सायावेयणीए सवा० ॥ ५. सुभासुभ इति स० नास्ति ॥ ६. °ज्जविप्प° सवा० ॥
७. मोहणीयक° स० ॥ ८. °याउए एवं तिरिय-मणुय-देवाउए अणाउए जाव विप्पमुक्के वी० ।
°याउए एवं तिरिय-मणुय-देवाउए अणाउए निरा° सवा० ॥ ९. °संधाय-संधयण-संठाण-
अणेग° स० विना । हारि० वृत्तौ तु °सरीरंगोवंग-बोदि° इत्येव पाठ सम्मत ॥ १०. °ए उच्च-
णीयगोत्त° मु० ॥ ११. °त्तविप्प° सवा० ॥ १२. °ए एवं लाभ-भोग-उवभोग-वीरियतराए
सवा० वी० ॥ १३. अंतराय° सवा० ॥ १४. परिनिव्वुडे सवा० ॥ १५. °ए णामे । स० ॥
१६. °ए णामे ? २ स० ॥ १७. घायिक° सवा० वी० । घात्तिक° वा० । घायक° डे० ॥
१८. दरिसणा° स० ॥ १९. °रायस्स खओवसमेणं । से सवा० वी० ॥

२४७. से किं तं खओवसमनिप्फन्ने ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—
 खओवसमिया आभिणिवोहियणाणलद्धी ।^१ जाव खओवसमिया मणपज्जवणाणलद्धी,
 खओवसमिया मतिअण्णाणलद्धी खओवसमिया सुयअण्णाणलद्धी खओवसमिया
 विभंगणाणलद्धी, खओवसमिया चक्खुदंसणलद्धी एवमचक्खुदंसणलद्धी ओहि-
 दंसणलद्धी, एवं सम्मदंसणलद्धी मिच्छादंसणलद्धी सम्मामिच्छादंसणलद्धी, ५
 खओवसमिया सामाइयचरित्तलद्धी एवं छेदोवट्ठावणलद्धी परिहारविसुद्धियलद्धी
 सुहुमसंपराइयलद्धी एवं चरित्ताचरित्तलद्धी, खओवसमिया दाणलद्धी एवं लाभ०
 भोग० उवभोग० खयोवसमिया वीरियलद्धी एवं पंडियवीरियलद्धी बालवीरिय-
 लद्धी बालपंडियवीरियलद्धी, खओवसमिया सोइंदियलद्धी जाव खओवसमिया
 फासिंदियलद्धी, खओवसमिए आयारधरे एवं सूयगडधरे ठाणधरे समवायधरे १०
 विवाहपण्णत्तिधरे एवं नायाधम्मकहा० उवासगदसा० अंतगडदसा० अणुत्तरो-
 ववाइयदसा० पण्हावागरण० खओवसमिए विवागसुयधरे खओवसमिए
 दिट्ठिवायधरे, खओवसमिए णवपुव्वी जाव चोइसपुव्वी, खओवसमिए गणी
 खओवसमिए वायए । से तं खओवसमनिप्फण्णे । से तं खओवसमिए । —

२४८. से किं तं पारिणामिए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तंजहा—सादिपारिणा- १५
 मिए य १ अणादिपारिणामिए य २ ।

२४९. से किं तं सादिपारिणामिए ? २ ।^१ अणेगविहे पण्णत्ते । तं
 जहा— —

जुण्णसुरा जुण्णगुलो जुण्णघयं जुण्णतंदुला चैव ।

अब्भा य अब्भस्सुत्ता संज्ञा गंधव्वणगरा य ॥ २४ ॥

२०

१ । — एतच्चिह्नमध्यवर्तिसूत्रपाठस्थाने एवं सुय-ओहि-मणपज्जवनाण-मइअन्नाण-सुयअन्नाण-
 विभंगान्नाण-चक्खु-अचक्खु-ओहिदंसण-सम्मदंसण-मिच्छादंसण-सम्मामिच्छादंसण-सामाइयचरित्त-
 छेओवट्ठावण-परिहार-सुहुमसंपराय० खओवसमिया चरित्ताचरित्तलद्धी खओवसमिया दाण-लाभ-
 भोगोवभोग-विरियलद्धी खओवसमिया बालवीरियलद्धी खओवसमिया पंडियवीरियलद्धी
 खओवसमिया बालपंडियवीरियलद्धी खओवसमिया सोइंदियलद्धी जाव फासिंदियलद्धी
 खओवसमिया आयारधरलद्धी जाव दिट्ठिवायधरे खओवसमिए णवपुव्वधरे जाव चोइसपुव्वधरे
 खओवसमिए गणी वायए । से तं खओवसमनिप्फन्ने । से तं खओवसमिए नामे इतिरूप पाठ
 सवा० वी० प्रतिषु वर्तते ॥ २ °या आभिणिवोहियअण्णाणं खं० ॥ ३ आयारधरे जाव
 खओवसमिते विवागसुतधरे खओवसमिए णवपुव्वी खओवसमिए दसपुव्वी खओव-
 समिए चोइसं स० ॥ ४ °ए णामे स० ॥ ५ °ए णामे ? २ हुं स० । °ए भावे ? २ हुं
 सवा० वी० ॥ ६ । — एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ ख० स० जे० वा० नास्ति ॥

उक्कावाया दिसादांघा गज्जियं विज्जू णिग्घाया जूवया जक्खालित्ता धूमिया महिया
रैयुग्घाओ चंदोवरागा सूरुवरागा चंदपरिवेसा सूरपरिवेसा पंडिचंदया पडिसूरया
इंदधणू उदगमच्छा कविहसिया अमोहा वासा वासधरा गामा णगरा घरा पव्वता
पायाला भवणा निरया रयणप्पभा सक्करप्पभा वालुयप्पभा पंकप्पभा धूमप्पभा तमा
५ तमतमा सोहम्मे ईसाणे जाव आणए पाणए आरणे अच्चुए गेवेज्जे अणुत्तरोववाइया
ईसीपब्भारा परमाणुपोग्गले दुपदेसिए जाव अणंतपदेसिए । से तं सादिपारिणामिए ।

२५०. से किं तं अणादिपारिणामिए ? २ धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए
आगासत्थिकाए जीवत्थिकाए पोग्गलत्थिकाए अद्धासमए लोए अलोए भवसिद्धिया
अभवसिद्धिया । से तं अणादिपारिणामिए । से तं पारिणामिए ।

१० २५१. से किं तं सण्णिवाइए ? २ एतेसिं चेव उदइय-उवसमिर्य-
खइय-खओवसमिय-पारिणामियाणं भावाणं दुयसंजोएणं तियसंजोएणं
चउक्कसंजोएणं पंचगसंजोएणं १५ जे निप्पज्जंति सव्वे से सन्निवाइए नामे । तत्थ
णं दस दुगसंजोगा, दस तिगसंजोगा, पंच चउक्कसंजोगा, एक्के पंचगसंजोगे ।

२५२. तत्थ णं जे ते दस दुगसंजोगा ते णं इमे-अत्थि णामे उदइए
१५ उवसमनिर्पण्णे ? अत्थि णामे उदइए खयनिप्पण्णे २ अत्थि णामे उदइए

१. ०दाहा विज्जू गज्जिया णि० सवा० ॥ २. विज्जुता णि० स० ॥ ३. जूवा ज० संवा० ॥
४. जक्खालित्ता ख० ॥ ५. रउग्घाया स० सवा० वी० ॥ ६. पंडिचंदा पडिसूरा स०
सवा० वी० ॥ ७. मु० विनाऽन्यत्र—अमोहा वासा वासधरा गामो णगरो घरो पव्वतो पायालो
भवणो णिरयो [पासाओ संवा०] रयण० इत्येवरूप एकवचनान्त एव पाठ सर्वास्वपि सूत्रप्रतिषु
दृश्यते, न चायं चूर्णि-वृत्तिकृतामिष्ट, चूर्णि-वृत्तिकृता तु बहुवचनान्त एव पाठोऽभिमतः । अपि
चारिमन् वाचनान्तरे संवा० वी० प्रतिषु घरो स्थाने घडो पाठ उपलभ्यते, तथा स० आदर्शे
क्रमभङ्गोऽपि दृश्यते, तथाहि—अमोहा गामो णगरो घरो पव्वतो वासधरो पातालो णिरतो
भवणो रयण० इति ॥ ८. ख० वा० विनाऽन्यत्र—०प्पभा जाव अधोसत्तमा सोधम्मे जाव
अच्चुए गेवेज्जविमाणा अणुत्तरविमाणा ईसीपब्भारा परमाणुपोग्गले जाव स० । ०प्पभा
जाव तमतमा सोहम्मे जाव ईसीपब्भारा परमाणुपोग्गले जाव सवा० वी० ॥ ९. ख० वा०
विनाऽन्यत्र—०मिए ? २ अणेगविहे पण्णत्ते । तं जहा—धम्मत्थिकाए जाव अद्धा० सवा०
वी० । ०मिए ? २ धम्मत्थिकाए जाव अद्धासमए लोए अलोए जाव जीवा अजीवा भवसिद्धि०
स० ॥ १०-११. ०सिद्धया संवा० ॥ १२. ०ए नामे । संवा० ॥ १३. ०ए णामे ? २ जज्जं एतेसिं
सवा० वी० । ०ए नामे ? २ एतेसिं वा० ॥ १४. ०य-खाइयं सवा० ॥ १५. जो णिप्पज्जइ से
च्चेव से जे० । जे णं निप्पज्जइ सव्वे से संवा० ॥ १६. आदर्शान्तरेषु निप्पण्णे स्थाने क्वचित्
निप्पण्णे क्वचित् निप्पण्णे क्वचित् निप्पण्णे इति दृश्यते ॥ १७. ०ए खाइगनि० वा० सवा० ॥

खओवसमनिप्पण्णे ३ अत्थि णामे उदइए पारिणामियनिप्पण्णे ४ १ अत्थि णामे उवसमिए खयनिप्पण्णे ५ अत्थि णामे उवसमिए खओवसमनिप्पण्णे ६ अत्थि णामे उवसमिए पारिणामियनिप्पण्णे ७ अत्थि णामे खइए खओवसमनिप्पण्णे ८ अत्थि णामे खइए पारिणामियनिप्पण्णे ९ अत्थि णामे खयोवसमिए पारिणामियनिप्पण्णे १० । ॥

५

२५३. कतरे^३ से नामे उदइए उवसमनिप्पण्णे ? उँदए त्ति मणूसे उवसंता कसाया, एस णं से णामे उदइए उवसमनिप्पण्णे १ । कतरे से नामे उदइए खयनिप्पण्णे ? उदए त्ति मणूसे खतियं सम्मत्तं, एस णं से नामे उदइए खयनिप्पण्णे २ । कतरे से णामे उदइए खयोवसमनिप्पण्णे ? उदए त्ति मणूसे खयोवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उदइए खयोवसमनिप्पण्णे ३ । १० कतरे से णामे उदइए पारिणामियनिप्पण्णे ? उदए त्ति मणूसे पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए पारिणामियनिप्पण्णे ४ । कयरे से णामे उवसमिए खयनिप्पण्णे ? उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं, एस णं से णामे उवसमिए खयनिप्पण्णे ५ । कयरे से णामे उवसमिए खओवसमनिप्पण्णे ? उवसंता कसाया खओवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उवसमिए खओवसमनिप्पण्णे ६ । १५ कयरे से णामे उवसमिए पारिणामियनिप्पण्णे ? उवसंता कसाया पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उवसमिए पारिणामियनिप्पण्णे ७ । कतरे से णामे खइए खओवसमियनिप्पण्णे ? खइयं सम्मत्तं खयोवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे खइए खयोवसमनिप्पण्णे ८ । कतरे से णामे खइए

१. सान्निपातिकभङ्गकसूत्रेषु स० आदर्शे पारिणामिय स्थाने पारिणाम परिणाम इत्येव पाठभेद-युगलमप्यावृत्त्या दृश्यते ॥ २. १-॥ एतच्चिह्नान्तर्वर्तिपाठस्थाने स० प्रतौ-एव उवसमिएण वि अविरल्लेहि सद्धि दो संजोगा जाता, [ ] अत्थि णामे खओवसमिए पारिणामनिप्पण्णे य, एवं दस संजोगा इतिरूप खण्डित पाठभेदो वर्तते ॥ ३. सान्निपातिकभङ्गकसूत्रेषु स० आदर्शे सर्वत्र कतरे से स्थाने कतरे णं से इति पाठो वर्तते ॥ ४ सान्निपातिकभङ्गकसूत्रेषु सर्वास्वपि प्रतिषु आवृत्त्या उदइए उदए उदय उदये इति पाठभेदचतुष्कमुपलभ्यते, अस्माभिस्तु ख० प्रतौ यथादृष्ट एव पाठोऽत्राज्ञीकृत इति ॥ ५ ख० वा० विनाऽन्यत्र—^०प्पण्णे ५ एव ते चेव दस दुगा संजोगा उच्चारैऽण एतेहि सजोएयच्चा जाव खओवसमियाइं इंदियाइ पारिणामिए जीवे एस णं से नामे खओवसमिए पारिणामनिप्पण्णे १० स० । ^०प्पण्णे ५, एवं खओवसमिएणं ६ पारिणामिएणं ७ एवं खइय-खओवसमियस्स ८ [खइय-]पारिणामियस्स ९ खओवसमियस्स पारिणामियस्स १० । सवा० वी० ॥

पारिणामियनिष्पन्ने ? खइयं सम्मत्तं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे खइए पारिणामियनिष्पन्ने ९ । कतरे से णामे खओवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ? खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे खओवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने १० ।

- ५ २५४. तत्थ णं जे ते दस तिगंसंजोगा ते णं इमे-अत्थि णामे उदइए उवसमिए खयनिष्पन्ने १, अत्थि णामे उदइए उवसमिए खओवसमनिष्पन्ने २, अत्थि णामे उदइए उवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ३, अत्थि णामे उदइए खइए खओवसमनिष्पन्ने ४, अत्थि णामे उदयिए खइए पारिणामियनिष्पन्ने ५, अत्थि णामे उदइए खओवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ६, अत्थि णामे उवसमिए खइए खओवसमनिष्पन्ने ७, अत्थि णामे उवसमिए खइए पारिणामियनिष्पन्ने ८, अत्थि णामे उवसमिए खओवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ९, अत्थि णामे खइए खओवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने १० ।

- १५ २५५. कतरे से णामे उदइए उवसमिए खयनिष्पन्ने ? उदए ति मणूसे उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खयनिष्पन्ने १ । १- कतरे से णामे उदइए उवसमिए खओवसमियनिष्पन्ने ? उदए ति मणूसे उवसंता कसाया खओवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खओवसमनिष्पन्ने २ । कतरे से णामे उदइए उवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ? उदए ति मणूसे उवसंता कसाया पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए उवसमिए पारिणामियनिष्पन्ने ३ । कतरे से णामे उदइए खइए खओवसमनिष्पन्ने ? उदए ति मणूसे खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उदइए खइए खओवसमनिष्पन्ने ४ । कतरे से

१. तिया सं० स० ॥ २. त्रिकसंयोगिभङ्गकदशकान्ते °निष्पन्ने स्थाने सवा० वी० आदर्शेषु °निष्पन्ने य इति पाठो वर्तते ॥ ३. उदओवसमखओव° स० ॥ ४. १- १ एतच्चिद्धमध्यवर्तिसूत्र-पाठस्थाने-°निष्पन्ने य १ । एवं उदइय उवसमिय खओवसमिय २ एवं उदइय उवसमिय पारिणामिय ३ एवं उदइय खतिय खओवसमिय ४ एवं उदइय खइय पारिणामिय ५ एवं उदइय खओवसमिय पारिणामिय ६ एवं उवसमिय खइय खओवसमिय ७ एवं उवसमिय खइय पारिणामिय ८ एवं उवसमिय खओवसमिय पारिणामिय ९ एवं खइय खओवसमिय पारिणामिय १० । इतिरूप पाठ सवा० वर्तते ॥ ५. खं० वा० विनाऽन्यत्र-निष्पन्ने २ । एव ते चैव दस तिया संजोगा उच्चारैरुण वाकरणपदेहि संजोएतव्वा जाव° चरिमो संजोगो । कतरे से णामे खइए खओवसमिए पारिणामनिष्पन्ने ? खइयं सम्मत्तं स० ॥

णामे उदइए खइए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए ति मणूसे खइयं सम्मत्तं पारिणामिए जीवे, एस णं से नामे उदइए खइए पारिणामियनिप्पन्ने ५ ।
 कतरे से णामे उदइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए ति मणूसे खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ६ । कतरे से णामे उवसमिए खइए खओवसमनिप्पन्ने ? ५
 उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उवसमिए खइए खओवसमनिप्पन्ने ७ । कतरे से णामे उवसमिए खइए पारिणामियनिप्पन्ने ? उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उवसमिए खइए पारिणामियनिप्पन्ने ८ । कतरे से णामे उवसमिए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उवसंता कसाया खओवसमियाइं इंदियाइं १०
 पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उवसमिए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ९ ।
 कतरे से णामे खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने १० । -

२५६. तत्थ णं जे ते पंच चउक्कसंयोगा ते णं इमे-अत्थि णामे १५
 उदइए उवसमिए खइए खओवसमनिप्पन्ने १ अत्थि णामे उदइए उवसमिए खइए पारिणामियनिप्पन्ने २ अत्थि णामे उदइए उवसमिए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ३ अत्थि णामे उदइए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ४ अत्थि णामे उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ५ ।

२५७. कतरे से णामे उदइए उवसमिए खइए खओवसमनिप्पन्ने ? २०
 उदए ति मणूसे उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खइए खओवसमनिप्पन्ने १ । - कतरे से नामे उदइए उवसमिए खइए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए ति मणूसे उवसंता

१. ° उक्का सं ° स० ॥ २. ° इय-खइय-खओवसमिय-पारि ° सवा० ॥ ३. ° समिय-खतिय-खओव-समिय-पारि ° सवा० ॥ ४-५ ° इय-उवसमिय-खइय-खओ ° सवा० ॥ ६. - - एतच्चिह्नान्तर्गत सूत्रपाठस्थाने-एवं ते चेव पंच चउक्का संजोगा वागरणपदेहिं संजोएतव्वा । इति पाठ स० । एवं उदइय-उवसमिय-खइय-पारिणामिय० २ एवं उदइय-उवसमिय-खओवसमिय-पारिणामिय० ३ एवं उदइय-खइय-खओवसमिय-पारिणामियनिप्पन्ने ४ एवं उवसमिय-खइय-खओवसमिय-पारिणामियनिप्पन्ने ५ । सवा० वी० ॥

- कसाया खइयं सम्मत्तं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खइए पारिणामियनिप्पन्ने २ । कतरे से णामे उदइए उवसमिए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए त्ति मणूसे उवसंता कसाया खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खओवसमिए ५ पारिणामियनिप्पन्ने ३ । कतरे से णामे उदइए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए त्ति मणूसे खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से नामे उदइए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ४ । कतरे से नामे उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से नामे उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ५ ।-

२५८. तत्थ णं जे से एक्के पंचकसंजोगे से णं इमे-अत्थि नामे उदइए उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने १ ।

२५९. कतरे से नामे उदइए उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने ? उदए त्ति मणूसे उवसंता कसाया खइयं सम्मत्तं खओवसमियाइं १५ इंदियाइं पारिणामिए जीवे, एस णं से णामे उदइए उवसमिए खइए खओवसमिए पारिणामियनिप्पन्ने । से तं सन्निवाइए । से तं छण्णामे ।

२६०. [१]. से किं तं सत्तनामे ? २ सत्त सरा पण्णत्ता । तं जहा-

सल्ले १ रिसभे २ गंधारे ३ मज्झिमे ४ पंचमे सरे ५ ।

धेवए ६ चेव णेसाए ७ सरा सत्त वियाहिया ॥ २५ ॥

- २० [२] एएसि णं सत्तण्हं सराणं सत्त सरट्ठाणा पण्णत्ता । तं जहा-

सज्जं च अग्गजीहाए १ उरेण रिसहं सरं २ ।

कंठुगंतेण गंधारं ३ मज्झजीहाए मज्झिमं ४ ॥ २६ ॥

१. पंचा सं० स० ॥ २. उदइय-उवसमिय-खइय-खाओवसमिय-पारि० सवा० ॥ ३. नामे उदइय जाव पारिण० सवा० वी० ॥ ४. नामे जाव पारि० सवा० ॥ ५. ए णामे । से स० ॥ ६. ख० विनाऽन्यत्र—धेवइए सवा० । रेवए स० वा० जे० । वाचनान्तरमिदं निर्दिष्टमस्ति मलधारिपादैर्दत्तौ । किञ्च श्रीहरिभद्रसूरिभिरिदमेव वाचनान्तर मौलिकतयाऽऽहतमस्ति ॥ ७. गमेण वी० सवा० ॥

नासाए पंचमं बूया ५ दंतोद्वेणं य धेवतं ६ ।
 मैमुहक्खेवेण नेसायं ७ सरद्धणा वियाहिया ॥ २७ ॥

[३] सत्त सरा जीवणिस्सिया पण्णत्ता । तं जहा—
 सज्जं रँवइ मयूरो १ कुक्कुडो रिसमं सरं २ ।
 हंसो रँवइ गंधारं ३ मज्झिमं तुँ गवेलगा ४ ॥ २८ ॥ ५
 अह कुसुमसंभवे काले कोइला पंचमं सरं ५ ।
 छट्ठं च सारसा कुंचा ६ नेसायं सत्तमं गओ ७ ॥ २९ ॥

[४] सत्त सरा अजीवणिस्सिया पण्णत्ता । तं जहा—
 सज्जं रवइ मुयंगो १ गोमुही रिसहं सर २ ।
 संखो रँवइ गंधारं ३ मज्झिमं पुण झल्लरी ४ ॥ ३० ॥ १०
 चउँचलणपतिट्ठाणा गोहिया पंचमं सरं ५ ।
 आडंबरो धेवँइयं ६ महाभेरी य सत्तमं ७ ॥ ३१ ॥

[५] एएसि णं सत्तहं सराणं सत्त सरलक्खणा पण्णत्ता । तं जहा—
 सज्जेण लँहइ ११ वित्ति कयं च न विणस्सई ।
 गावो पुत्ता य मित्ता य नारीणं होति वल्लहो १ ॥ ३२ ॥ १५
 रिसहेणं तुँ एसज्जं सेणावच्चं धणाणि य ।
 वत्थ गंधमलंकारं इत्थीओ सयणाणि य २ ॥ ३३ ॥
 गंधारे गीतँजुत्तिण्णा वज्जवित्ती कलाहिया ।
 हवंति कैँइणो पण्णा जे अण्णे सत्थपारगा ३ ॥ ३४ ॥
 मज्झिमसरमंता उ हवंति सुहजीविणो ।
 खायती पियती देती मँज्झिमस्सरमस्सिओ ४ ॥ ३५ ॥ २०

१. ०चमं जाण द० वा० ॥ २ ०ण त रेवत स० वा० जे० ॥ ३ मुद्धाणेण च जे० स० स्था० ॥
 ४ लवइ ख० ॥ ५. णदति गं० स० स्था० । स्थानाङ्गवृत्तावपीदमेव वाचनान्तर व्याख्यात
 वरीवृत्त्यते ॥ ६ च वा० जे० ॥ ७ णदति गं० स० स्था० ॥ ८. ०उसरणप० मु० ॥
 ९ रेवइयं डे० स० वा० जे० स्था० ॥ १०. लभए स० स्था० । लभती जे० ॥ ११ वित्ती
 वा० सवा० वी० ॥ १२ तु पासज्ज वा० जे० ॥ १३. स्था० विनाऽन्यत्र—गीइजुत्तिज्ञा
 वि(धि)ज्ज० सवा० वी० । गीतजुत्तीओ विज्जु० स० । गधजुत्तीओ वज्ज० ख० वा० ॥
 १४. कयणो ख० ॥ १५. खायई पीयई देई सवा० वी० ॥ १६. मज्झिमं सरमस्सिता स० ॥

पंचमस्सरमंता उ हवंती पुहवीपती ।

सूरा संगहकत्तारो अणेगैणरणायगा ५ ॥ ३६ ॥

धेवैयसरमंता उ हवंति कलहप्पिया ।

साउणिया वग्गुरिया सोयरिया मच्छवंधा य ६ ॥ ३७ ॥

५

चंडाला मुट्ठिया मेता, जे यऽण्णे पावकारिणो ।

गोघातगा य चोरा य नेसातं सरमस्सिता ७ ॥ ३८ ॥

[६] एतेसि णं सत्तण्हं सराणं तयो गामा पण्णत्ता । तं जहा-सज्जगामे १
मज्झिमगामे २ गंधारगामे ३ ।

१०

[७] सज्जगामस्स णं सत्त मुच्छणाओ पण्णत्ताओ । तं जहा-

मंगी कोरवीया हुरी य रयणी य सारकंता य ।

छट्ठी य सारसी नाम सुद्धसज्जा य सत्तमा ॥ ३९ ॥

[८] मज्झिमगामस्स णं सत्त मुच्छणाओ पण्णत्ताओ । तं जहा-

उत्तरमंदा रयणी उत्तरा उत्तरायसा(ता) ।

अस्सोकंता य सोवीरा अभीरू भवति सत्तमा ॥ ४० ॥

२५

[९] गंधारगामस्स णं सत्त मुच्छणाओ पण्णत्ताओ । तं जहा-

नंदी य खुट्ठिमा पूरिमा य चउथी य सुद्धगंधारा ।

उत्तरगंधारां वि य पंचमिया हवइ मुच्छा उ ॥ ४१ ॥

१. संगामक° स० ॥ २. °गगणना° वा० स्या० । °गगुणना° स० ॥ ३. रेवय°
जे० सवा० वी० स० ॥ ४. हवंति दुहजीविणो [बहुजीविणो हे०] । कुचेला य कुबिक्ती य
चोरा चंडाल-मुट्ठिया ॥ ३७ ॥ णेसायसरमंता उ । ह्वंती कलहकारया । जंधाचरा लेहहारा
— हिंडिया भारवाहिया ॥ ३८ ॥ वी० स० सवा० । किञ्च । एतच्चिह्नमध्यगतपाठस्थाने
सवा० वी० आदर्शेषु हवंति हिसगा नरा । जंधाचरा लेहवाहा इति पाठभेदो वर्तते ॥ ५. मग्गी
सवा० वी० । अपि च सज्जीतशास्त्रेष्वपि मज्झी मार्गी इति नामभेदो दृश्यते ॥ ६. गोरवीया सं० ।
कोरव्याया जे० ॥ ७. हरिया र° सवा० ॥ ८. उत्तरमेत्ता र° संघ० ॥ ९. °रासमा ।
आसोकंता स्या० । °रायसा(ता) । अस्सकज्जा य सोवीरा अभिरूवा होति खं० जे० ।
°रासमा । अस्सकंता य सोवीरा अभिरूवा होति वा० । °रासमा । समोकंता य सोवीरा
आभीरा होति सवा० वी० ॥ १०. नदी अक्खुट्ठिया भूरिमा खं० । नदी य खुट्ठिया
पूरिमा वा० । णट्ठी य खुट्ठिया पूरिमा सवा० वी० ॥ ११. °रा वि य सा पंचमिया हवइ
मुच्छा खं० वा० । °रा वि य पंचमिया होति मुच्छा उ सं० । °रा पुण सा पंचमिया हवइ
मुच्छा सवा० वी० ॥

सुद्धुत्तरमायामा सा छँहा नियमसो उ णायव्वा ।

अहउत्तरायता कोडिमा य सा सत्तमी^१ मुच्छ ॥ ४२ ॥

[१०] सत्त सरा कतो संभवन्ति ? गीयस्स का हवति जोणी ? ।

कतिसमया उसासा ? कति वा गीयस्स आगारा ? ॥ ४३ ॥

सत्त सरा नाभीओ^२ संभवन्ति, गीतं च रुंन्नजोणीयं ।

५

पायसमा उसासा, तिणि य गीयस्स आगारा ॥ ४४ ॥

आदिमउ^३ आरभन्ता, समुव्वहन्ता य मज्झगारम्मि ।

अवसाणे य झवेन्ता, तिन्नि^४ वि गीयस्स आगारा ॥ ४५ ॥

छ दोसे अट्ठ गुणे तिणि य वित्ताणि दोणि भणितीओ ।

जो णाही सो गाहिति सुसिक्खितो रंगमज्झम्मि ॥ ४६ ॥

१०

भीयं दुयमुप्पिच्छं उत्तालं च कमसो मुणेयव्वं ।

काकस्सरमणुनांसं छ दोसा होति गीयस्स ॥ ४७ ॥

पुण्णं रत्तं च अलंकियं च वत्तं तहेवमविघुट्ठं ।

महुरं सैमं सुललियं अट्ठ गुणा होति गीयस्स ॥ ४८ ॥

उर-कंठ-सिरंविमुट्ठं च गिज्जते मउय-रिभियपदवेद्धं ।

१५

समताल पडुक्खेवं सत्तस्सरसीमरं गीयं ॥ ४९ ॥

१. सुद्धुत्तरमा^१ सं० ॥ २. छट्ठी सव्वओ उ संवा० वी० सव० ॥ ३. कोट्टिमा सं० ॥

४. ^०मी हवइ मुच्छा संवा० वी० ॥ ५. सत्त सरा कओ हवति वा० । सत्त सरा कतो सभवति जे० वी० सवा० हावु० ॥ ६. गेयस्स स्था० ॥ ७. गेयस्स सं स्था० ॥ ८. ^०भीओ हव०

वा० सवा० स्था० ॥ ९. रुहयजो^० वा० सवा० ॥ १०. गेयस्स सं० ॥ ११. उयाऽऽरं सवा० ॥

१२. ^०साणे उज्जता वा० डे० मु० ॥ १३. ^०न्नि य गेयस्स ख० । ^०णिण उ गेयस्स जे० सं० ॥

१४. दो य भं सं० वी० । दो इ भं सवा० ॥ १५. णाहिति सो^० जे० सं० ॥ १६. दुय

रहस्सं उ^० स्था० हरिभद्रसूरिपादै मलधारिभिश्चूर्णिकृता च निर्दिष्टोऽयं पाठभेद । दुयमुप्पित्थ

सवा० ॥ १७. ^०स च होति गेयस्स छदोसा सं० स्था० ॥ १८. अत्र सर्वासु प्रतिषु गेयस्स इति

पाठो वर्तते, पर श्रीमलधारिभिः गीयस्स इति पाठ आहतोऽस्ति, न ह्युपलब्धोऽसौ कस्मिंश्चिदप्यादर्श ।

अपि च श्रीअभयदेवपादै स्थानाङ्गे गेयस्स इत्येव पाठोऽङ्गीकृतोऽस्ति ॥ १९. ^०व निग्गुट्ठ सं० ।

^०व निग्गुट्ठ सवा० ॥ २०. सम च ललियं चू० । सम सललिय सर्वासु प्रतिषु राज० वृत्तौ च ।

समसुकुमार अं स्था० चूर्णौ च पाठान्तरम् ॥ २१. गेयस्स सं विना ॥ २२. ^०सिरपसत्थ च

वा० विना स्थानाङ्गे च ॥ २३. ^०वह । छदोसविप्पमुक्कं सत्तस्सरं जे० ॥ २४. सं वा० स्था०

विनाऽन्यत्र—पडुक्खेवं सवा० वी०, हरिभद्रपादैरयमेव पाठ आहतोऽस्ति । पयक्खेवं सं० ॥

२५. गेयं सर्वासु प्रतिषु । टीकाकृदभिप्रेत पाठस्तु गीय ॥

अक्खरसमं पयसमं तालसमं लयसमं गहसमं च ।
 निस्ससिउस्ससियसमं संचारसमं सरा सत्त ॥ ५० ॥
 निहोसं सारवंतं च हेउजुत्तमलंकियं ।
 उवणीयं सोवयारं च मियं महुर्मेव य ॥ ५१ ॥
 समं अद्धसमं चेव सव्वत्थ विसमं च जं ।
 तिण्णि वित्तप्पयाराइं चउत्थं नोवलब्भइ ॥ ५२ ॥
 सक्कया पायया चेवं भणिईओ होंति दुण्णि उ ।
 सरमंडलम्मि गिज्जंते पसत्था इसिभासिया ॥ ५३ ॥

[११] केसी गायति महुं ? केसी गायति खरं च रुक्खं च ? ।

केसी गायति चउरं ? केसी य विलंबियं ? दुतं केसी ?

विस्सरं पुण केरिसी ? ॥ ५४ ॥ [पंचपदी]

सामा गायति महुं, काली गायति खरं च रुक्खं च ।

गोरी गायति चउरं, काणा य विलंबियं, दुतं अंधा,

विस्सरं पुण पिगैला ॥ ५५ ॥ [पंचपदी]

सत्त स्सरा तयो गामा मुच्छणा एकवीसतिं ।

ताणा एगूणपण्णासं सम्मत्तं सरमंडलं ॥ ५६ ॥

१. नारतीय गाथा जे० । स्थानाद्गसूत्रे सप्तमस्थाने स्वरमण्डलेऽपि नास्ति, किञ्च जे० प्रती स्थानाद्गे च स्वरमण्डलोपान्ते एतद्गाथापाठमेदरूपा ५५ गाथानन्तरं तंतिसमं तालसमं इति गाथा वर्तते (दृश्यता टि० ६) तथापि अत्रान्तरेऽभयदेवपादैः अनुयोगद्वाराटीकानाम्ना इय गाथा व्याख्याताऽस्ति । जे० आदर्शेऽत्र गाथाक्रममेदोऽपि दृश्यते । तथाहि—पुणं रत्त ४८ समं अद्धसमं ४९ सक्कया पायया ५० उर-कंडं ५१ निहोसं ५२ केसी गायति ५३ गोरी गायति ५४ ततिसमं ५५ सत्त स्सरा ५६ ॥ २. सारमंत ख० ॥ ३. ०व दुहा (दुविहा स०) भणितीओ आहिता स० स्या० ॥ ४. ढेण्णि वि सवा० वी० ॥ ५. स० मलवृत्ति स्था० विनाऽन्यत्र—गोरी गायति महुं सामा गायति खरं च रुक्खं च । काली (सामली वा०) गायति चउरं ख० वा० जे० । गोरी गायइ महुं काली गायइ खरं च रुक्खं च । सामा गायइ चउरं सवा० । चूर्णिकृता लघुवृत्तिकृता च वाचनान्तरयोरनयोरेकतरद्वीकृतमिति सम्भाव्यते । मलवृत्तौ स्थानाद्गे च मूले आहत एव पाठः स्वीकृतोऽस्ति ॥ ६. एतद्गाथानन्तरं जे० प्रती स्थानाद्गे च अक्खरसमं पयसमं गा० ५० पाठमेदरूपा—तंतिसमं तालसमं पादसमं लयसमं गहसमं च । नीमसिउससियसमं संचारसमं सरा सत्त ॥ इति गाथाऽत्र वर्तते । स० आदर्शे पुनरत्र स्थाने अक्खरसमं पयसमं तथा तंतिसमं तालसमं इति गाथायुगलमप्यत्रैव वर्तते ॥ ७. तओ गामा मुच्छणा एगवीसई सवा० ॥

से तं सत्तनामे ।

२६१. से कि तं अट्ठनामे ? २ अट्ठविहा वयणविभत्ती पण्णत्ता । तं जहा—

निद्देसे पढमा होति १ वितिया उवदेसणे २ ।

तइया करणम्मि कया ३ चउत्थी संपयावणे ४ ॥ ५७ ॥

पंचमी य अपायाणे ५ छट्ठी सैस्सामिवायणे ६ ।

५

सत्तमी सण्णिधाणत्थे ७ अट्ठमाऽऽमंतणी भवे ८ ॥ ५८ ॥

तत्थ पढमा विभत्ती निद्देसे सो इमो अहं व त्ति १ ।

वितिया पुण उवदेसे भण कुणसु इमं व तं व त्ति २ ॥ ५९ ॥

ततिया करणम्मि कया भाणियं व कयं व तेण व मए वा ३ ।

हंदि णमो साहाए हवति चउत्थी पयाणम्मि ४ ॥ ६० ॥

१०

अवणय गिण्ह यँ एत्तो इतो त्ति वा पंचमी अपायाणे ५ ।

छट्ठी तस्स इमस्स व गयस्स वा सामिसंवंधे ६ ॥ ६१ ॥

हवति पुण सत्तमी त इमम्मि आधार काल भावे य ७ ।

आमंतणी भवे अट्ठमी उ जह हे जुवाण ! त्ति ८ ॥ ६२ ॥

से तं अट्ठनामे ।

१५

२६२ [१]. से कि तं नवनामे ? २ णव कव्वरसा पण्णत्ता । तं जहा—

वीरो १ सिगारो २ अब्बुओ य ३ रोहो य ४ होइ बोधव्वो ।

वेल्लणओ ५ वीभँच्छो ६ हासो ७ कलुणो ८ पसंतो य ९ ॥ ६३ ॥

[२] तत्थ परिच्चायम्मि य १ तव-चरणे २ सत्तुजणविणासे य ३ ।

अणुसयँ-धिति-परक्कमँचिण्हो वीरो रसो होइ ॥ ६४ ॥

२०

१. सपट्टावणे स० ॥ २. अवायाणे सवा० । अपादाने स० ॥ ३. स्वस्वामिवचने इत्यर्थः, “वायणे” त्ति इह प्राकृतत्वाद् दीर्घत्वम्” इति स्थानाद्भवत्तौ । सस्सामिपादणे स० ॥ ४. सन्निभाणत्थे ख० वी० ॥ ५. कुण व इमं स० स्था० ॥ ६. अवणे गेण्हसु तत्तो इतो स० स्था० ॥ ७. इ सवा० ॥ ८. अट्ठमी जहा हे सवा० ॥ ९. विलिओ वीभच्छो वि य हासो स० ॥ १०. वीभत्तो सवा० ॥ ११. °य-धी-पर° सवा० ॥ १२. °मल्लिगो वी° स० विना । हारि० वृत्तावयमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥

वीरो रसो जहा—

सो णाम महावीरो जो रज्जं पैयहिऊण पव्वइओ ।
काम-क्कोहमहासत्तुपक्खनिग्घायणं कुणइ ॥ ६५ ॥

[३] सिंगारो नाम रसो रतिसंजोगामिलाससंजणो ।
मंडण-विलास-विब्बोय-हास-लीला-रमणलिंगो ॥ ६६ ॥

सिंगारो रसो जहा—

मँहुरं विलासललियं हिययुम्मादणकरं जुवाणाणं ।
सामा सद्दुदामं दाएती मेहँलादामं ॥ ६७ ॥

[४] विम्हयकरो अपुब्बो^१ व भूयपुब्बो व जो रसो होइ ।
सो हास-विसायुप्पत्तिलक्खणो अब्भुतो नाम ॥ ६८ ॥

अब्भुओ रसो जहा—

अब्भुयतरमिहँ एत्तो अन्नं किं अत्थि जीवलोगम्मि ।
जं जिणवयणेणऽत्था तिकालजुत्ता वि णज्जंति ? ॥ ६९ ॥

[५] भयजणणरूव-सदंधकारचिंता-क्रहासमुप्पन्नो ।
सम्मोह-संभम-विसाय-मरणलिंगो रसो रोहो ॥ ७० ॥

रोहो रसो जहा—

भिउडीविडंबियमुँहा ! संदट्ठोड ! इय रुहिरमोक्किण्ण ! ।
हणसि पसुं असुरणिभाँ ! भीमरसियँ ! अतिरोह ! रोहोऽसि ॥ ७१ ॥

[६] विणयोवयार-गुज्झ-गुरुदारमेरावतिक्रमुप्पण्णो^२ ।
वेलणओ नाम रसो लज्जा-संकाकरणलिंगो ॥ ७२ ॥

१. परिहिं स० ॥ २. °णगो । सं° सवा० वी० ॥ ३. °स-क्कीला° डे० ॥ ४. महुर-
विलासपयइय हिय° डे० । महुरविलाससललियं हिय° सु० ॥ ५. दायेती वा० । दायेती
सवा० ॥ ६. °हलक्खलावं स० ॥ ७. °व्वोऽणुभूय° सवा० ॥ ८. °हमित्तो संवा० ॥
९. °मुहो स० विना ॥ १०. °क्किण्णो सं० जे० वी० ॥ ११. °णिभो स० विना ॥ १२. °य !
रोह ! रोहो डे० सं० । °य ! अतिरोह ! रोहो सवा० वी० ॥ १३. °णगो । भवति रसो
वेलणओ लज्जा° स० ॥ १४. °काजणणलिं सवा० वी० ॥

वेलणओ रसो जहा—

किं लोइयंकरणीओ लज्जणियतरं ति लज्जियाँ होमो ।
वॉरिज्जिम्मि गुरुजणो पॅरिवंदइ जं वहुपोत्तिं ॥ ७३ ॥

[७] असुइ-कुणव-दुहंसणसंजोगब्भासगंधनिष्फण्णो ।
निव्वेयऽविहिंसालक्खणो रसो होइ बीभत्सो ॥ ७४ ॥

५

बीभत्सो रसो जहा—

असुइमलभरियनिज्झर समावदुगंधि सव्वकालं पि ।
धण्णा उ सरीरकलिं बहुमलकलुसं विमुंचंति ॥ ७५ ॥

[८] रूव-वय-वेस-भासाविवरीयविलंबणासमुप्पन्नो ।
हासो मणप्पहासो पॅकासलिंगो रसो होति ॥ ७६ ॥

१०

हासो रसो जहा—

पासुत्तमसीमंडियपडिबुद्धं देयरं पलोयंती ।
ही ! जँह थणभरकंपणपणमियमज्झा हसति सामा ॥ ७७ ॥

[९] पियविप्ययोग-बंध-वह-वाहि-विणिवाय-संभमुप्पन्नो ।
सोचिय-विलविय-पव्वाय-रुन्नलिंगो रसो कलुणो ॥ ७८ ॥

१५

कलुणो रसो जहा—

पज्झातकिलामियं बाहागयपॅप्पुयच्छियं बहुसो ।
तस्स वियोगो पुत्तय । दुव्वलयं ते मुहं जायं ॥ ७९ ॥

१ °यकिरियाओ ख० वा० जे० ॥ २. जे० विनाऽन्यत्र—लज्जणयत्तरं ति ख०, चूर्णिकृता एतत्पाठभेदानुसारेण व्याख्यातमस्ति । लज्जणतरंगं ति स० सवा० वी०, श्रीहरिभद्रपादैरेतत्पाठानुसारेण व्याख्यातमस्ति ॥ ३. °या मो त्ति । चू० सवा० ॥ ४. वारेज्ज मे गुरुजण इति पाठानुसारेण चूर्णि. । न चासौ पाठ उपलब्ध कचिदादर्शे इति ॥ ५ परियदति स० जे० वा० ॥ ६. डे० स० विनाऽन्यत्र—असुतिकुणिवदु° सवा० वा० वी० । असुइकुणिमदु° ख० स० जे० ॥ ७. धण्णा ते सरीरकुडिं बहुमलकिलेसमुज्झति स० । धण्णा ति सरीरकली सुबहुमलकिलेस मुचंति जे० ॥ ८. पभास° सवा० वी० । पगास° स० ॥ ९. जहण-त्थणभरकंपण-णमंतमज्झा स० ॥ १०. °प्पओय-वधवपभतिविणि° स० ॥ ११. सोयित वि° स० । सोत्तिय-वि° वा० । सोइय-वि° सवा० ॥ १२. °य-वज्झात-रु° स० । चूर्णिकृता वज्झाण पाठ स्वीकृतोऽस्ति, नोपलब्धोऽसौ कचित् ॥ १३. करुणो सवा० स० ॥ १४. °पप्पुइच्छिय ख० । °पप्पुगच्छिय वा० । °पप्पुयच्छिय स० वी० सवा० ॥ १५. पुत्तइ ! ख० । पुत्तग ! सवा० वी० ॥

२६७. से कि तं पडिपक्खपदेणं ? २ णवेसु गामा-ऽऽगर-णगर-खेड-
कब्बड-मडंब-दोणमुह-पट्टणाऽऽसम-संवाह-सन्निवेसेसु निविस्समाणेसु असिवा सिवा,
अग्गी सीयलो, विसं महुँरं, कल्लालघरेसु अंबिलं साँउयं, जे लत्तए से अलत्तए,
जे लाउए से अलाउए, जे सुंभए से कुसुंभए, आलवंते विवलीयभासए । से तं
पडिपक्खपदेणं ।

२६८. से किं तं पाहण्णयाए ? २ असोगवणे सत्तवण्णवणे चंपकवणे
चूयवणे नागवणे पुन्नागवणे उच्छुवणे दक्खवणे सौलवणे । से तं पाहण्णयाए ।

२६९. से किं तं अणादियसिद्धंतेणं ? २ धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए
आगासत्थिकाए जीवत्थिकाए पोग्गलत्थिकाए अद्धासमए । से तं अणादियसिद्धंतेणं ।

२७०. से कि तं नामेणं ? २ पिउपियामहस्स नामेणं उन्नामियए । से
तं णामेणं । १०

२७१. से कि त अवयवेणं ? २

सिंगी सिही विसाणी दाढी पक्खी खुरी णही वाली ।

दुपय चउप्पय बहुपय णंगूली केसरी कैकुही ॥ ८३ ॥

परियरवंधेण भडं जाणेज्जा, महिलियं निर्वसणेणं ।

सिथेण दोणपागं, कवि च एगाइ गाहाए ॥ ८४ ॥

१५

से तं अवयवेणं ।

२७२. से कि त संजोगेणं ? संजोगे चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-
दव्वसंजोगे १ खेत्तसंजोगे २ कालसंजोगे ३ भावसंजोगे ४ ।

२७३. से कि त दव्वसंजोगे ? २ तिविहे पण्णत्ते । त जहा-सचित्ते २०
१ अचित्ते २ मीसँए ३ ।

१. °गर-सन्निवेसेसु सवा० ॥ २. °खब्बड° स० ॥ ३. महुँरयं सवा० विना । मधुर स० ॥
४. साउ स० ॥ ५. जे वि य लाउए से स० ॥ ६. सालिखणे सवा० वी० विना ॥
७ धम्मत्थिकाए जाव अद्धासमए स० सवा० वी० ॥ ८ सिखी सवा० वी० ॥ ९. णक्कोली
स० णंगली वी० ॥ १०. कडुधी स० ॥ ११. णियत्थेण सवा० वी० ॥ १२. °णवाड क°
ख० वा० । °णवाय क° सवा० वी० ॥ १३. एगाए सवा० ॥ १४. मीसिए स० वा० ॥

२७४. से किं तं सचित्ते^१ ? २ गोहिं गोमिए, महिसीहिं माहिसिए, ऊरणीहिं ऊरणिए, उट्टीहिं उट्टवाले । से तं सचित्ते^३ ।

२७५. से किं तं अचित्ते^२ ? २ छत्तेण छत्ती, दंडेण दंडी, पडेण पडी, घडेण घडी, कडेण कडी । से तं अचित्ते^४ ।

५ २७६. से किं तं मीसए ? २ हलेणं हालिए, सकडेणं साकडिए, रहेणं रहिए, नावाए नाविए । से तं मीसए । से तं दव्वसंजोगे ।

२७७. से किं तं खेत्तसंजोगे ? २ भारहे एरवए हेमवए एरणवए हरिवस्सए रम्मयवस्सए पुच्चविदेहए अवरविदेहए, देवकुरुए उत्तरकुरुए अहवा मागहए मालवए सोरडुए मरहडुए कोंकणए कोसलए । से तं खेत्तसंजोगे ।

१० २७८. से किं तं कालसंजोगे ? २ सुसमसुसमए सुसमए सुसमदूसमए दूसमसुसमए दूसमए दूसमदूसमए, अहवा पाउसए वासारत्तए सँरदए हेमंतए वसंतए गिम्हए । से तं कालसंजोगे ।

२७९. से किं तं भावसंजोगे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-पँसत्थे य १ अपँसत्थे य २ ।

१५ २८०. से किं तं पँसत्थे ? २ नाणेणं नाणी, दंसणेणं दंसणी, चरित्तेणं चरिती । से तं पँसत्थे ।

२८१. से किं तं अपँसत्थे ? २ कोहेणं कोही, माणेणं माणी, मायाए मायी, लोभेणं लोभी । से तं अपँसत्थे । से तं भावसंजोगे । से तं संजोगेणं ।

२८२. से किं तं पमाणेणं ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-
२० णामप्पमाणे १ ठवणप्पमाणे २ दव्वप्पमाणे ३ भावप्पमाणे ४ ।

१, ४. °त्ते दव्वसंजोगे ? २ स० ॥ २ माहिसीए, उट्टीहिं उट्टवाले (उट्टिए सवा०), पसूहि पसुवाले (पसूहए सवा०), ऊरणीहिं ऊरणीए । से तं सं० सवा० वी० ॥ ३, ५. °त्ते दव्वसंजोगे । स० ॥ ६. मिसए ? नावाए नाविए, सकडेणं साकडिए, रहेणं रहिए, हलेणं हालिए । से तं मीसए [मीसए दव्वसंजोगे सं० ।] से तं दव्व° सवा० स० वी० ॥ ७. भारहए जाव एरवए अहवा माग° संवा० वी० । भारए एरावतए हेमवतए एरन्नवत्ते हरि° स० ॥ ८. सुसमए जाव दूसम° सवा० वी० ॥ ९. वरिसा° स० ॥ १०. सारदए स० ॥ ११, १३, १४. पसत्थए सं० ॥ १२, १५, १७. अपसत्थए स० ॥ १६. कोही जाव लोभेणं सवा० । कोही ४ । से तं अ° वी० ॥

२८३. से किं तं नामप्पमाणे ? २ जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स वा जीवाण वा अजीवाण वा तदुभयस्स वा तदुभयाण वा पमाणे त्ति णामं कज्जति । से तं णामप्पमाणे ।

२८४. से किं तं ठवणप्पमाणे ? २ सत्तविहे पणत्ते । तं जहा-
णक्खत्त-देवय-कुले पासंड-गणे य जीवियाहेउं ।
आभिप्पाउयणामे ठवणानामं तु सत्तविहं ॥ ८५ ॥

२८५. से किं तं नक्खत्तणामे ? २ कत्तियाहि जाए कत्तिए कत्तिदिण्णे कत्तिधम्मे कत्तिसम्मे कत्तिदेवे कत्तिदासे कत्तिसेणे कत्तिरेक्खिए । रोहिणीहिं जाए रोहिणिए रोहिणिदिच्चे रोहिणिधम्मे रोहिणिसम्मे रोहिणिदेवे रोहिणिदासे रोहिणिसेणे रोहिणिरक्खिए । एवं सज्जणक्खत्तेसु णामा भाणियच्चा । एत्थ संगहणिगाहाओ— १०

कत्तिय १ रोहिणि २ मिगसिर ३

अद्दा ४ य पुणव्वसू ५ य पुँस्से ६ य ।

तत्तो य अस्सिलेसा ७

मघाओ ८ दो फग्गुणीओ य ९-१० ॥ ८६ ॥

हत्यो ११ चित्ता १२ सादी १३

[य] विसाहा १४ तह य होइ अणुराहा १५ ।

जेड्डा १६ मूलो १७ पुव्वासाढा १८

तह उत्तरा १९ चेव ॥ ८७ ॥

अभिई २० सवण २१ धणिड्डा २२

सतिभिसदा २३ दो य होंति भद्दवया २४-२५ ।

रेवति २६ अस्सिणि २७ भरणी २८

एसा नक्खत्तपरिवाडी ॥ ८८ ॥

से तं नक्खत्तणामे ।

१. °प्पाइयनाम सवा० । °प्पाउयनाम स० ॥ २. अस्मिन् नक्षत्रनामसूत्रे सवा० आदर्शेषु कत्ति° स्थाने सर्वत्र कत्ति° पाठो वर्तते ॥ ३. ख० वा० विनाऽन्यत्र—°रक्खिए, एव जाव भरणी । एत्थ संगहणीगाहाओ सवा० वी० । °रक्खिए । रोहिणीहिं जाते रोहिणिए, मिगसिराहिं जाते मिगसिराए, अद्दाहिं जाए अद्दए, पुस्सएण जाए पुस्सए, असलेसाहिं जाए असलेसए, मघाहिं जाते माघए, फग्गुणीहिं जाते फग्गुणिए, उत्तराहिं जाए उत्तरए, एवं जाव भरणीहिं जाते भरणीए से तं णक्खत्तणामे स० ॥ ४. पुस्सो सवा० ॥ ५. मूल सवा० ॥

२८६. से किं तं देवयणामे ? २ अग्निदेवयाहिं जाते अग्निं अग्नि-
दिण्णे अग्निधम्मे अग्निसम्मे अग्निदेवे अग्निदासे अग्निसेणे अग्निरक्खिए । एवं
पि सव्वनक्खत्तदेवतनामा भाणियच्चा । एत्थं पि य संगहणिगाहाओ, तं जहा-

अग्नि १ पयावइ २ सोमे ३

५

रुदे ४ अदिती ५ वैहस्सई ६ सप्पे ७ ।

पिंति ८ भग ९ अज्जम १० सविया ११

तट्ठा १२ वायू १३ य इंदग्गी १४ ॥ ८९ ॥

मित्तो १५ इंदो १६ णिरिती १७

आँऊ १८ विस्सो १९ य वंम २० विण्हू य २१ ।

१०

वसु २२ वरुण २३ अय २४ विवद्धी २५

पूँसे २६ आसे २७ जमे २८ चेव ॥ ९० ॥

से तं देवयणामे ।

२८७. से किं तं कुलनामे ? २ उँग्गे भोगे राइण्णे खत्तिए इक्खागे
णाँते कोरव्वे । से तं कुलनामे ।

१५

२८८. से किं तं पासंडनामे ? २ सँमणए पंडरंगए भिक्खू कावालियए
तावसए परिव्वायगे । से तं पासंडनामे ।

२८९. से किं तं गणनामे ? २ मल्ले मँल्लदिन्ने मल्लधम्मे मल्लसम्मे मल्लदेवे
मल्लदासे मल्लसेणे मल्लरक्खिए । से तं गणनामे ।

२९०. से किं तं जीवियाँहेउं ? २ अवकरए उँकुडए उज्झियए
२० कज्जवए सुप्पए । से तं जीवियाँहेउं ।

१. अग्निं, एवं एत्थं वि अट्ठनामे जाव जमे । अग्नि १ पयावइ २ सवा० वी० । अग्निं
जाव अग्निरक्खिए । एवं-अग्नि पया०-गाथाद्विकम्-जाव जमदेवताहि जाते जमे जमदिण्णे
जाव जमरक्खिए । से तं देवय० स० ॥ २. विहस्सई सवा० ॥ ३. पिड भ० ख० विना ॥
४. वायू वि० खं० वा० ॥ ५. पूँसो आसो सवा० । पुण्णे अस्सो स० ॥ ६. उग्गा भोगा
राइन्ना खत्तिए(था) इक्खागा णाता कोरव्वा सवा० वी० ॥ ७. णागे खं० । णाये वा० ॥
८. समणे पंडरंगे भिक्खू कावालिये तावसे परि० सवा० ॥ ९. परिव्वाए डे० ॥ १०. मल्लदिन्ने
जाव मल्लरक्खिए स० ॥ ११. जीवियानामे ? स० विना । जीवित्तनामे ? जे० ॥ १२. ०याहेउं ?
२ सुप्पए उज्झितए कज्जवए अवकरए उँकुडु(? ड)ए । से सं० ॥ १३. उक्कडए उज्झि०
वी० । उक्कडए सुप्पए उज्झियए कज्जवए । से सवा० ॥ १४. जीवियानामे स० विना ॥

२९१. से किं तं आभिर्णाउयनामे ? २ अंबए निर्बए बंबूलए पलासए
सिणए पिलुयए करीरए । से तं आभिर्णाउयनामे । से तं ठवणप्पमाणे ।

२९२. से किं तं दव्वप्पमाणे ? २ छव्विहे पण्णत्ते । त जहा—धम्मत्थिकाए
जाव अद्धासमए । से तं दव्वप्पमाणे ।

२९३. से किं तं भावप्पमाणे ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा—सामासिए १ ५
तद्धितए २ धांतुए ३ निस्तिए ४ ।

२९४. से किं तं सामासिए ? २ सत्त समासा भवंति । तं जहा—

दंदे १ य बहुव्वीही २ कम्मधारए ३ दिग्गु ४ य ।

तप्पुरिस ५ अव्वईभावे ६ एक्कसेसे ७ य सत्तमे ॥ ९१ ॥

२९५. से किं तं दंदे समासे ? २ दन्ताश्च ओष्ठौ च दन्तोष्ठम्, स्तनौ १०
च उदरं च स्तनोदरम्, वस्त्रं च पात्रं च वस्त्रपात्रम्, अश्वश्च महिषश्च
अश्वमहिषम्, अहिश्च नकुलश्च अहिनकुलम् । से तं दंदे समासे ।

२९६. से किं तं बहुव्रीहिसमासे ? २ फुल्लं जम्मि गिरिम्मि
कुडय-कलंबा सो इमो गिरी फुल्लियकुडय-कलंबो । से तं बहुव्रीहिसमासे ।

२९७. से किं तं कम्मधारयसमासे ? २ धवलो वसहो धवलवसहो, १५
किण्हो मिगो किण्हमिगो, सेतो पटो सेतपटो, रत्तो पटो रत्तपटो । से तं
कम्मधारयसमासे ।

१, ६. °प्पाइय° संवा० ॥ २. लिबए करजए सिणए करीरए पील्यए बव्वूलए । से तं स० ॥
३. वल्लूलए ख० ॥ ४. सेणए ख० । सिण्णए वा० ॥ ५. पीलुए सवा० ॥ ७. धायुए
सवा० वी० । धाउए जे० ॥ ८. दंदे बहुव्वीही कम्मधारए दिग्गु तप्पुरिसो अव्वईभावो
एगसेसो । से किं तं स० ॥ ९. दिग्गुए य सवा० । दिउए य डे० ॥ १०. एगसेसे सवा० ॥
११. दन्तोष्ठौ स० वा० ॥ १२. °दरम्, अश्वश्च महिषश्च अश्वमहिषम्, अहिश्च नकुलश्च अहि-
नकुलम्, मज्जारश्च मूषकश्च मज्जारमूषकम्, वस्त्रं च पात्रं च वस्त्रपात्रम्, हिरण्यं च सुवर्णं च
हिरण्यसुवर्णम्, धनं च धान्यं च धनधान्यम् । से तं दंदे समासे । स० ॥ १३. अश्वश्च महिषश्च
सवा० वी० ॥ १४. बहुव्वीहि° जे० सवा० ॥ १५. °ल्ला इमम्मि मि° जे० वा० वी० सवा० ॥
१६. °कयवा सवा० ॥ १७. °कलंबो, अलकिताइं इमस्स नगरस्स दाराइ कवाडाइं तोरणाइं त
इमं नगर अलकितदार-कवाड-तोरणं । से तं स० । °कयवो । से तं सवा० ॥ १८. बहुव्वीहि°
जे० सवा० ॥ १९. सेतो पटो सेतपटो, रत्तो पटो रत्तपटो, स० । सेयो वडो सेयवडो, रत्तो
वडो रत्तवडो, जे० वी० सवा० ॥

२९८. से किं तं दिगुसमासे ? २ तिण्णि कंडुगा तिकडुगं, तिण्णि महराणि तिमहरं, तिण्णि गुणा तिगुणं, तिण्णि पुरा तिपुरं, १ तिण्णि सरा तिसरं, तिण्णि पुक्खरां तिपुक्खरं, २ तिण्णि विंदुयां तिचिंदुयं, तिण्णि पहा तिपहं, पंच णदीओ पंचणदं, सत्त गया सत्तगयं, नव तुरगा नवतुरगं, दस गामा ५ दसगांमं, दस पुरा दसपुरं । से तं दिगुसमासे ।

२९९. से किं तं तप्पुरिसे समासे ? २ तित्थे कागो तित्थकांगो, वणे हत्थी वणहत्थी, वणे वराहो वणवराहो, वणे महिसो वणमहिसो, वणे मयूरो वणमयूरो । से तं तप्पुरिसे समासे ।

३००. से किं तं अव्वईभावे समासे ? २ अणुगामं अणुणदीयं १० अणुफरिहं अणुचरियं । से तं अव्वईभावे समासे ।

३०१. से किं तं एगसेसे समासे ? २ जहा एगो पुरिसो तहा वहवे पुरिसा जहा वहवे पुरिसा तहा एगो पुरिसो, जहा एगो करिसावणो तहा वहवे करिसावणा जहा वहवे करिसावणा तहा एगो करिसावणो, जहा एगो साली तहा वहवे सालिणो जहा वहवे सालिणो तहा एगो साली । से तं एगसेसे समासे । १५ से तं सामासिए ।

३०२. से किं तं तद्धियए ? २

कम्मे १ सिण्य २ सिलोए ३ संजोग ४ समीवओ ५ य संजूहे ६ ।
इस्सरिया ७ ऽव्वेण ८ य तद्धितणामं तु अड्ढविहं ॥ ९२ ॥

१. कंडुगातिं ति° सवा० । कंडुगाणि ति° सं० ॥ २. १-२ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ. सं० नास्ति ॥ ३. सराणि ति° संवा० ॥ ४. °राणि ति° सवा० ॥ ५. °याणि ति° सवा० ॥ ६. णव उरगा णवउरगं सं० । णव तुरगा णवतुरगं जे० ॥ ७. °गामी ख० जे० वा० ॥ ८. पुराणि द° सवा० वी० । पुराहं द° सं० ॥ ९. °कागो, तित्थे गाओ तित्थगाओ, वणे ह° सं० ॥ १०. °मयूरो, वणे कवोतो वणकवोतो । से तं सं० ॥ ११. अव्वयीभावे ख० जे० वा० ॥ १२. अणुणइया अणुगामो अणुचरिया अणुफरिहो । से तं सं० । अणुणइया अणुगामो अणुफरिहा अणुचरिया । से तं वी० । अणुणइयं अणुगामं अणुफ° संवा० ॥ १३. अव्वयीभावे ख० जे० वा० ॥ १४. पुरिसो, एवं करिसावणो साली । से तं सवा० वी० ॥ १५. °वणो, एवं साली वि से तं सं० ॥ १६. साली ज° ख० जे० वा० ॥ १७. साली त° ख० जे० वा० ॥ १८. तद्धिते सं० । तद्धिते ख० जे० वा० ॥ १९. समीव होइ संजूहो सवा० ॥ २०. संजूहे हारिद्वितीमान्य पाठ. ॥

३०३. से किं तं कम्मणामे ? दोस्सिए सोत्तिए कप्पासिए सुत्तवेतालिए भंडवेतालिए कोलालिए, णरदावणिए । से तं कम्मनामे ।

३०४ से किं तं सिप्पनामे ? २ वत्थिए— [तंतिए] तुण्णाए तंतुवाए पट्टकारे देअहे वरुडे मुंजकारे कट्टकारे छत्तकारे वज्झकारे पोत्थकारे चित्तकारे दंतकारे लेप्पकारे कोट्टिमकारे । से तं सिप्पनामे । ५

३०५. से किं तं सिलोयनामे ? २ समणे माहणे सच्चतिही । से तं सिलोयनामे ।

३०६. से किं तं संजोगनामे ? २ रण्णो ससुरए, रण्णो सालए, रण्णो सड्डुए, रण्णो जाँमाउए, रत्तो भगिणीवती । से तं संजोगनामे ।

३०७. से किं तं समीवनामे ? २ गिरिस्स समीवे णगरं गिरिणगरं, विदिसाए समीवे णगरं वेदिसं, वेन्नाए समीवे णगरं वेन्नायडं, तगराए समीवे णगरं तगरायडं । से तं समीवनामे । १०

३०८. से किं तं संजूहनामे ? २ तरंगवतिकारे मलयवतिकारे अत्ताणु-सड्डिकारे विंदुकारे । से तं संजूहनामे ।

३०९. से किं तं ईसंरियनामे ? २ राईसरे तलवरे माडंविए कोडुंविए इब्मे सेट्टी सत्थवाहे सेणावई । से तं ईसंरियनामे । १५

१. ०णामे ? २ तणहारए कट्टहारए पत्तहारए दोस्सिए सोत्तिए कप्पासिए कोलालिए भंडवेयालिए । से तं सवा० ख० ॥ २. एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ स० नास्ति ॥ ३. ख० जे० वा० विनाऽन्यत्र— तंतुवाए देअने पाउयारे म(सु) जारे चित्तारे वज्झारे पोत्थारे लेप्पारे सेलारे दंतारे कुट्टिमारे । से तं स० । तंतुवाए पट्टवाए उपट्टे वरुडे पुजकारए कट्टकारए छत्तकारए वज्झकारए पोत्थकारए दंतकारए सेल्लकारए कोट्टिमकारए । से तं वी० सवा० । अत्र डे० प्रतौ तंतुवाए स्थाने तंतए इति, वी० प्रतौ उपट्टे स्थाने उपट्टे इति च पाठभेदो वर्तते ॥ ४. ख० ने० विनाऽन्यत्र— सच्चतिही डे० वी० । सच्चातिही वा० । भावाधिति स० ॥ ५. रण्णो सल्लए स० ॥ ६. साले, रण्णो भाउए, रण्णो जामा० ख० वी० ॥ ७. जामाइए, रण्णो भगिणीपतिए स० ॥ ८. भगिणीपट्टे सवा० ॥ ९. वड्डिसं जे० स० ॥ १०. वेनाए समीवे णगरं वेनायडं सवा० स० वा० । वेदाए समीवे णगरं वेदायडं जे० वी० ॥ ११. तगराणगर स० ॥ १२. संजूहनामे हारि० ॥ १३, १५, १६. ०कारे स्थाने ०कारए इति सवा० ॥ १४. सत्ता० ख० वा० ॥ १७, १९. इस्सरिय० स० सवा० ॥ १८. कोडविए सवा० ॥

३१०. से किं तं अवचनानामे ? २ तित्थय्यरमाया चक्कवट्ठिमाया वलदेव-
माया वासुदेवमाया रायमाया गणिमाया वायगमाया । से तं अवचनानामे । से तं
तद्धिते ।

३११. से किं तं धाँउए ? २ भू सत्तायां परस्मैभाषा, एव वृद्धौ, स्पृद्धौ
संहर्षे, गाँधृ प्रतिष्ठा-लिप्सयोर्ग्रन्थे च, वाधृ लोडने । से तं धाँउए ।

३१२. से किं तं निरुत्तिए ? २ मद्यां शेते महिपः, भ्रमति च रौति च
भ्रमरः, मुहुर्मुहुर्लसति मुसलं, कपिरिव लम्बते त्थच्च कंरोति कपित्थं, "चिदिति
करोति खलं च भवति चिक्खलं, ऊर्ध्वकर्णः उलूकः, खंस्य माला मेखला । से तं
निरुत्तिए । से तं भावप्पमाणे । से तं पमाणानामे । से तं दसनामे । से तं नामे ।

१०

॥ नामे ति पयं सम्मत्तं ॥

[सुत्ताइं ३१३-५२०. पमाणदारं]

३१३. से किं तं पमाणे ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-दव्वप्पमाणे ?
खेत्तप्पमाणे २ कालप्पमाणे ३ भावप्पमाणे ४ ।

३१४. से किं तं दव्वप्पमाणे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-पदेस-
निप्फण्णे य १ विभंगनिप्फण्णे य २ ।

३१५. से किं तं पदेसनिप्फण्णे ? २ परमाणुपोगगले दुपएसिए जाँव
अणंतपदेसिए । से तं पदेसनिप्फण्णे ।

१ अरहंतमाया ख० जे० सवा० ॥ २. खं० विनान्यत्र—रायमाया जुवरायमाया गणि०
सं० । रायमाया गणरायमाया । से तं सवा० वी० । रायमाया जुवरायमाया गणमाया जे० ।
रायमाया मुणिमाया वा० वा० ॥ ३. धाउयनामे ? सं० ॥ ४. गाधृ प्रतिष्ठायाम्, वा०
वा० सं० ॥ ५. धाउयनामे सं० ॥ ६. °वः, मद्यां रौति मयूरः, ऊर्ध्वं कर्णो उलूकः,
मुहुर्मुहुर्लसतीति मुसल, कपिरिव लम्बते त्थ च्ति च पतति कपित्थः, चिच्च करोति खलं च
भवति चिक्खल, भ्रमति च रौति च भ्रमरः, खस्य माला मेखला, पूर्यन्ते च गलन्ते च
पुद्गलाः । से तं सं० ॥ ७. °लसतीति सवा० ॥ ८. त्येति च करोति सवा० ॥ ९. करोति
पतति च कपि० वी० ॥ १०. चिच्च क० संवा० ॥ ११. उद्धिर्कर्णः वा० ॥ १२. डे० शु०
विनाऽन्यत्र—खस्य माला खेयमाला खं० । खस्य माला मेयमाला वा० । मेखस्य
माला मेखला संवा० ॥ १३. पमाणे । से तं दस० वा० विना ॥ १४. चूर्णिकृता
विभंगनिप्फण्णे य इति पाठानुसारेण व्याख्यातमस्ति, नोपलब्धोऽयमत्र पाठ कस्मिंश्चिदप्यादर्शे ॥
१५. जाँव दसपएसिए संखिज्जपएसिए असंखिज्जपएसिए अणंत० सवा० वी० ॥

३१६. से किं तं विभागनिष्फण्णे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा-
माणे १ उम्माणे २ ओमाणे ३ गणिमे ४ पडिमाणे ५ ।

३१७. से किं तं माणे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—धैन्नमाणप्पमाणे
य १ रसमाणप्पमाणे य २ ।

३१८. से किं तं धण्णमाणप्पमाणे ? २ दो असतीओ पसती, दो
पसतीओ सेतिया, चत्तारि सेतियाओ कुलओ, चत्तारि कुलया पत्थो, चत्तारि
पत्थया आढयं, चत्तारि आढयाइं दोणो, सड्ढिं आढयाइं जहन्नए कुंभे, असीति-
आढयाइं मज्झिमए कुंभे, आढयसतं उक्कोसए कुंभे, अट्ठआढयसतिए वाहे । ५

३१९. एएणं धण्णमाणप्पमाणेणं किं पओयणं ? एतेणं धण्णमाणप्पमाणेणं
मुत्तोली-सुरव-इड्डुर-अलिंदं-अपवारिसंसियाणं धण्णाणं धण्णमाणप्पमाणं निव्वित्ति- १०
लक्खणं भवति । से तं धण्णमाणप्पमाणे ।

३२०. से किं तं रसमाणप्पमाणे ? २ धण्णमाणप्पमाणाओ चउभाग-
विर्वड्ढिए अब्भितरसिहाजुत्ते रसमाणप्पमाणे^{१०} विहिज्जति । तं जहा—चउसड्ढियाँ ४,
वत्तीसिया ८, सोलसिया १६, अट्ठमाइया ३२, चउमाइयाँ ६४, अट्ठमाणी
१२८, माणी २५६ । दो चउसड्ढियाओ वत्तीसिया, दो वत्तीसियाओ सोलसिया, १५
दो सोलसियाओ अट्ठमातिया, दो अट्ठमाइयाओ चउमाइयाँ, दो चउमाइयाओ
अट्ठमाणी, दो अट्ठमाणीओ माणी ।

३२१. एतेणं रसमाणप्पमाणेणं किं पओयणं ? एएणं रसमाणप्पमाणेणं
वारग-घडग-करग-किक्किरि-दइय-करोडि-कुडियसंसियाणं रसाणं रसमाणप्पमाणं-
निव्वित्तिलक्खणं भवइ । से तं रसमाणप्पमाणे । रो तं माणे । २०

१. विभगं जे० । चूणो विभगनिष्फण्णे पाठ आहतोऽस्ति ॥ २. धन्नमाणे य रसमाणे य । से किं
त धन्नमाणे ? सवा० ॥ ३. कुलवो, चत्तारि कुलवा स० ॥ ४. पत्था वा^० सवा० ॥ ५. दोणे
स० सवा० ॥ ६. आढगाणि स० ॥ ७. °द-ओवारिं स० डे० । °द-उच्चारिं जे० ॥
८. °णनिव्वत्तिं स० सवा० ॥ ९. °चिवड्ढीए ख० वा० ॥ १०. °णे भवइ—चउसं सवा० ॥
११. °या ४ चउपलपमाणा, वत्ती^० वा० ॥ १२. °या माणी अट्ठमाणी । दो चउं स० ॥
१३. °या, चत्तारि चउमातियाओ माणी । एएणं रसं स० ॥ १४. स० विनाऽन्यत्र—वारग-
घडग-कलमग-कक्करि-दइय-कुडिय-करोडिसंसिं वा० सवा० । वारक-घडक-कलसिय-गगारि-
दइय-करोडि-कुडियसंसिं ख० ॥ १५. °णनिव्वत्तिं स० सवा० ॥ १६. माणप्पमाणे । स० ॥

३२२. से किं त उम्माणे ? २ जणं उम्मिणिज्जइ । तं जहा—अद्धकरिसो करिसो अद्धपलं पलं अद्धतुला तुला अद्धभारो भारो । दो अद्धकरिसा करिसो, दो करिसा अद्धपलं, दो अद्धपलाइं पलं, पंचुत्तरपलसतिया तुला, दस तुलाओ अद्धभारो, वीसं तुलाओ भारो ।

५ ३२३. एणं उम्माणपमाणेणं किं पयोयणं ? एतेणं उम्माणपमाणेणं पैत्त-अंगलु-तगर-चोयय-कुंकुम-खंड-गुल-मच्छंडियादीणं दव्वाणं उम्माणपमाण-णिव्वत्तिलक्खणं भवति । से तं उम्माणपमाणे ।

३२४. से किं तं ओमाणे ? २ जणं ओमिणिज्जति । तं जहा—हत्थेण वा दंडेण वा धणुएण वा जुणेण वा णालियाण वा अक्खेण वा मुसलेण वा ।

१० दंडं धणू जुगं णालिया य अक्ख मुसलं च चउहत्थं ।
दसनालियं च रज्जुं वियाणं ओमाणसण्णाए ॥ ९३ ॥
वत्थुम्मि हत्थमिज्जं खित्ते दंडं धणुं च पंथम्मि ।
खायं च नालियाण वियाणं ओमाणसण्णाए ॥ ९४ ॥

३२५. एतेणं ओमाणपमाणेणं किं पओयणं ? एतेणं ओमाणपमाणेणं खोय-चिय-करिगचित-कड-पड-भित्ति-परिक्खेवसंसियाणं दव्वाणं ओमाणप-माणनिव्वत्तिलक्खणं भवति । से तं ओमाणे ।

३२६. से किं तं गणिमे ? २ जणं गणिज्जति । तं जहा—एक्को दससं सतं सहस्सं दससहस्साइं सतसहस्सं दससतसहस्साइं कोडी ।

३२७. एतेणं गणिमण्यमाणेणं किं पओयणं ? एतेणं गणिमण्यमाणेणं

१. °पलं, चत्तारि करिसा पलं दो अद्धपलाइं, पंचु° स० ॥ २. पंचपलसतिया वी० सु० ॥ ३. पत्ता-ऽगुरु-त° वा० वी० सं० ॥ ४. °अगरु° सवा० ॥ ५. °गुड° सवा० ॥ ६. ओमाणि° सं० वा० । उवमिणिज्जइ सवा० ॥ ७. चूर्णिकृता हत्थेण वा इति पाठो नादतोऽस्ति ॥ ८. धणुणा वा सं० संवा० ॥ ९. नालियं च अ° संवा० ॥ १०. °ण तोमाण° ख० वा० ॥ ११. °भूमिम्मि हत्थ° जे० वा० । वत्थम्मि हत्थ° सवा० ॥ १२. छित्ते खं० सवा० ॥ १३. °ण तोमाण° ख० वा० ॥ १४. खत्त-चित्त-कर° स० ॥ १५. °करकचिय कड° सवा० वी० ॥ १६. एगो दस सयं सवा० ॥ १७. दस जाव कोडी स० ॥ १८. एण कमेणं ग° ने० । एणं कमेण गणयण° डे० ॥ १९. °माणेणं विविधवित्ति-वेयणत्थ-आय° इति पाठानुसारेण चूर्णिकृता व्याख्यातमस्ति, नोपलब्धोऽय पाठः, कस्मिंश्चिदप्यादर्शोऽस्माभिः ॥

५ भित्तंग-भित्ति-भत्त-वेयण-आय-व्वयंनिव्विसंसियाणं दव्वाणं गणिमप्पमाणं निव्वित्ति-
लक्खणं भवति । से तं गणिमे ।

३२८. से किं तं पडिमाणे ? २ जण्णं पडिमिणिज्जइ । तं जहा-गुंजा
कागणी निष्कावो कम्ममासओ मंडलओ सुवण्णो । पंच गुंजाओ कम्ममासओ,
कागण्यपेक्षया चत्तारि कागणीओ कम्ममासओ । तिण्णि निष्कावा कम्ममासओ, ५
एवं चउक्को कम्ममासओ । बारस कम्ममासया मंडलओ, एवं अडर्यालीसाए
[कागणीए] मंडलओ । सोलस कम्ममासया सुवण्णो, एवं चउसंडीए [कागणीए]
सुवण्णो ।

३२९ एतेणं पडिमाणप्पमाणेणं किं पओयणं ? एतेणं पडिमाणप्पमाणेणं
सुवण्ण-रंजत-मणि-मोत्तिय-संख-सिल-प्पवालीदीणं दव्वाणं पडिमाणप्पमाणनिव्वित्ति- १०
लक्खणं भवति । से तं पडिमाणे । से तं विभंगानिप्फण्णे । से तं दव्वपमाणे ।

३३०. से किं तं खेत्तप्पमाणे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा-पदेस-
णिप्फण्णे य १ विभागणिप्फण्णे य २ ।

३३१. से किं तं पदेसणिप्फण्णे ? २ एगपदेसोगाढे दुपदेसोगाढे जाव
संखेजपदेसोगाढे असंखिजपदेसोगाढे । से तं पएसणिप्फण्णे । १५

३३२. से किं तं विभंगणिप्फण्णे ? २

अंगुल विहत्थि रयणी कुच्छी धणु गाउयं च बोधव्वं ।

जोयणसेढी पयरं लोगमलोगे वि य तहेव ॥ ९५ ॥

३३३ से किं तं अंगुले ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा-आयंगुले १
उस्सेहंगुले २ पमाणंगुले ३ । २०

१. भयग-भइ-भत्त° सवा० ॥ २ °यनिस्सयाणं सवा० ॥ ३. °णनिव्वत्ति° स० सवा० ॥
४. कागिणी सवा० वी० ॥ ५. °ओ, चत्तारि कागिणीओ सवा० ॥ ६ चउक्कओ क°
सवा० वी० ॥ ७. °सओ, कागण्यपेक्षया इत्यर्थः । ख० वा० ॥ ८ °यालीसओ मंड° जे० ।
°यालीसं कागणीओ मंड° वा० ॥ ९. °संडीओ सुवण्णो । ख० ॥ १०. °रयत-तंच-मणि°
सवा० ॥ ११. °लाइयाण सवा० वी० ॥ १२, १४. विभगणिप्फण्णे जे० । चूर्णिकृतैप
एव पाठ आहतोऽस्ति ॥ १३. °गाढे जाव दसपदेसोगाढे संखे° सवा० वी० । °गाढे जाव
असंखि° स० ॥ १५. वितत्थि जे० वा० ॥

३३४. से किं तं^१ आयंगुले ? २^२ जे णं जया मणूस्सा भवंति^३ तेसि णं तथा अप्पणो अंगुलेणं दुवालस अंगुलंइं मुहं, नवमुहंइं पुरिसे पमाणजुत्ते भवति, दोणिए पुरिसे माणजुत्ते भवति, अद्धभारं तुलमाणे पुरिसे उम्माणजुत्ते भवति ।

- ५ माणुम्माण-पर्माणे जुत्ता लक्खण-वज्जण-गुणेहिं उववेया ।
 उत्तमकुलप्पसूया उत्तमपुरिसा मुण्येच्चा ॥ ९६ ॥
 होंति पुण अहियपुरिसा अट्ठसतं अंगुलं उच्चिद्धा ।
 छण्णउति अहमपुरिसा चंउरुत्तर मज्झिमिल्ला उ ॥ ९७ ॥
 हीणा वा अहिया वा जे खलु सर-सत्त-सारपरिहीणा ।
 १० ते उत्तमपुरिसाणं अवसा पेसत्तणमुवेति ॥ ९८ ॥

३३५. एतेणं अंगुलपमाणेणं छ अंगुलंइं पादो, दो पाया विहत्थी, दो विहत्थीओ रयणी, दो रयणीओ कुच्छी, दो कुच्छीओ^{१३} दंडं धणू जुगे नालिया अक्ख-मुसले, दो धणुसहस्साइं गाउयं, चत्तारि गाउयाइं जोयणं ।

३३६. एणं आयंगुलप्पमाणेणं किं पओयणं ? एतेणं आयंगुलप्प-
 १५ माणेण जे^{१४} णं जया मणूस्सा भवंति^{१५} तेसि णं तया अप्पणो अंगुलेणं अगड-दह-

१. त खेत्तप्पमाणेणं आयं^१ सं० ॥ २. जे अ जया स० ॥ ३. मणूसा स० ॥ ४. तेसिं तथा सवा० ॥ ५. अप्पक्कप्पणो ख० वा० । अप्पप्पणो सवा० ॥ ६. °लायं मुहं खं० ॥ ७. °हाइं पमाणजुत्ते पुरिसे, दोणिए संवा० ॥ ८. °माणजुत्ता ख० विना ॥ ९. °णमुच्चिद्धा संवा० वी० ॥ १०. चउत्तरं मज्झिं वा० । चउत्तरा मज्झिं सवा० वी० ॥ ११. अवस्स पेसत्तणं ख० वा० वी० । अवसा दासत्तणं सवा० ॥ १२. °लायं पाओ, ख० ॥ १३. °ओ धणू, दो धणुं सर्वास्वपि प्रतिपु ॥ १४. एण्ण आयंगुलेण किं खं० वा० जे० सं० । एणं अंगुलप्पमाणेणं किं संवा० ॥ १५. जे जया सवा० ॥ १६. मणूसा सं० ॥ १७. तेसिं तथा सवा० ॥ १८. सं० विनाऽन्यत्र—तथा आरामुज्जाण-आणण-वण-वणसंड-वणरातीओ अगड-तलाग-दह-नदि-वावि-पुक्खरिणि-दीहिय-गुजालियातो सरा सरपंतीओ सरसरपंतियाओ देउल-सभा-पचा-थूभ-खातिय-फरिहातो पागार-ऽट्ठालय-चरिय-दार-गोपुर-संघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर-चउमुह-महापह-पहा सकड-रह-जाण-जुग-गिल्लि-थिल्लि-सिविय-संदमाणियाओ घर-सरण-लेण-आवणा आसण-सयण-खभ-भंड-मत्तोवगरणा लोही-लोहकडाह-कडच्छुयमादीणि अज्जकालियाइं खं० वा० सवा० वी० । किञ्च—सवा० वी० आदर्शेषु किञ्चित् पाठभेदे दृश्यते, तथाहि—वण नास्ति । नईओ । खातिय रयाने चेह्य । मत्तो भोयणोवगरणा । कडुल्य वा० कडिल्ल्य मु० । सरसरपंतियाओ विलपतीओ देवकुलं वी० । तलाग स्थाने तडाग, देउल स्थाने देवकुल, फरिहातो स्थाने परिहाओ, सिविय स्थाने सीअ, तथा °आवणाऽऽसणं सवा० ॥

नदी-तैलाग-त्रावी-पुक्खरणि-दीहिया-गुंजालियाओ सरा सरपंतियाओ सरसरपंति-
याओ बिलपंतियाओ आरामुज्जाण-काणण-त्रण-त्रणसंड-त्रणराईओ देवकुल-सभा-पवा-
थूम-खाइय-परिहाओ पागार-ऽट्टालग-चरिय-दार-नोपुर-तोरण-पासाद-घर-सरण-लेण-
आवण-सिंघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर-चउसुह-महापह-पहा सगड-रह-जाण-जुग्ग-गिल्लि-
थिल्लि-सीय-संदमाणिय-लोही-लोहकडाह-कडुच्छुय-आसण-सतण-खंभ-भंड-मतोवगर-
णमादीणि अज्जकालिगाइं च जोयणाइं मविज्जंति । ५

३३७. से समासओ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-सूतिअंगुले १ पयरंगुले
घणंगुले ३ । अंगुलायता एगपदेसिया सेढी सूइअंगुले १ सूयी सूयीए गुणिया
पयरंगुले २ पयरं सूईए गुणितं घणंगुले ३ ।

३३८. एतेसि णं भंते ! सूतिअंगुल-पयरंगुल-घणंगुलाण य कतरे १०
कतरेहितो अप्पे वा बहुए वा तुल्ले वा विसेसाहिए वा ? सव्वत्थोवे सूतिअंगुले,
पतरंगुले असंखेज्जगुणे, घणंगुले असंखेज्जगुणे । से तं आयंगुले ।

३३९. से किं तं उस्सेहंगुले ? २ १- अणेगविहे पण्णत्ते । त
जहा- ५

परमाणू तसरेणू रहरेणू अग्गयं च वालस्स ।

१५

लिक्खा जूया य जवो अट्टगुणविविड्डिया कमसो ॥ ९९ ॥

३४०. से किं त परमाणू ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-सुहुमे य १
वावहारिए य २ ।

३४१. तैत्थ णं जे से सुहुमे से ठप्पे ।

३४२. से किं तं वावहारिए ? २ अणंताणं सुहुमपरमाणुपोग्गलाणं २०
संमुदयसमितिसमार्गमेणं से एगे वावहारिए परमाणुपोग्गले निष्पज्जति ।

३४३. [१] से णं भंते ! असिधारं वा खुरधारं वा ओगाहेज्जा ? हंता

१. °तडाग° स० ॥ २. १- ५ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ वा० एव वर्तते ॥ ३. स० विनाऽन्यत्र—
तत्थ णं जे सुहुमे से ठप्पे । तत्थ ण जे से वावहारिए से णं अणंताणं (अणंताणताणं वा०)
सुहुमपरमाणु° ख० वा० । तत्थ सुहुमो ठप्पो । सुहुमअणताणं परमाणु° सवा० वी० डे० ॥
४. °गमेणं वाव° सवा० ॥ ५. निष्पज्जति सवा० ॥

ओगाहेजा । से णं तत्थ छिजेज्ज वा भिजेज्ज वा ? नो ईण्डे समडे, नो खलु तत्थ सत्थं कमति ।

[२] से णं भंते ! अगणिकायस्स मज्झं मज्जेणं वीतीवदेजा ? हंता वीतीवदेजा । से णं तत्थ डहेजा ? नो^१ तिण्डे समडे, णो खलु तत्थ सत्थं ५ कमति ।

[३] से णं भंते ! पुक्खलसंवट्टयस्स महामेहस्स मज्झं मज्जेणं वीतीवदेजा ? हंता वीतीवदेजा । से णं तत्थ उदउल्ले सिया ? नो^२ तिण्डे समडे, णो खलु तत्थ सत्थं कमति ।

[४] से णं भंते ! गंगाए महाणईए पडिसोयं हव्वमागच्छेजा ? हंता १० हव्वमागच्छेजा । से णं तत्थ विणिघायमावजेजा ? नो^३ तिण्डे समडे, णो खलु तत्थ सत्थं कमति ।

[५] से णं भंते ! उदगावत्तं वा उदगविंदुं वा ओगाहेजा ? हंता ओगाहेजा । से णं तत्थ कुच्छेज्ज वा परियावजेज्ज वा ? णो^४ ईणमडे समडे, नो खलु तत्थ सत्थं कमति ।

१५ सत्थेण सुतिक्खेण वि छेतुं भेतुं व जं किर न सक्का ।
तं परमाणू सिद्धा वयंति आदी पमाणानं ॥ १०० ॥

३४४. अणंताणं वावहाँरियपरमाणुपोग्गलानं समुदयसमितिसमागमेणं सा एगा उस्सण्हसण्हिया ति वा सण्हसण्हिया ति वा उड्डरेणू ति वा तसरेणू ति वा रहरेणू ति वा । अट्ठ उस्सण्हसण्हियाओ सा एगा सण्हस- २० ण्हिया । अट्ठ सण्हसण्हियाओ सा एगा उड्डरेणू । अट्ठ उड्डरेणूओ सा एगा तसरेणू । अट्ठ तसरेणूओ सा एगा रहरेणू । अट्ठ रहरेणूओ देवकुरु-उत्तर-कुरुयाणं मणुयाणं^{११} से एगे वालग्गे । अट्ठ देवकुरु-उत्तरकुरुयाणं मणुयाणं^{१२}

१. इणमडे सवा० ॥ २. नो इ० जाव कमति संवा० ॥ ३. नो इणमडे समडे जाव कमति सवा० ॥ ४. नो इण० जाव कमति संवा० वी० ॥ ५. तत्थ परियावजेज्ज ? णो संवा० ॥ ६. कुहेज्ज स० ॥ ७. णो ति० जाव कमति सवा० ॥ ८. तिण्डे समडे० । से किं तं सुहुमे परमाणू ? सत्थेण सुति० सं० ॥ ९. आई सं० । आई सवा० ॥ १०. 'हारियाणं पर' स० ॥ ११. से सुहुमे एगे स० ॥ १२. मणूसाणं जे० ॥

वालग्गा हरिवास-रम्मगवासाणं मणुयाणं से एगे वालग्गे । अट्ठ हैरिस्स-
रम्मयवासाणं मणुस्साणं वालग्गा, १- हेमवय-हेरण्वयवासाणं मणुस्साणं से
एगे वालग्गे । अट्ठ हेमवय-हेरण्वयवासाणं मणुस्साणं वालग्गा - पुव्वविदेह-
अवरविदेहाणं मणुस्साणं से एगे वालग्गे । अट्ठ पुव्वविदेह-अवरविदेहाणं मणुस्साणं
वालग्गा १- भरहेरवयाणं मणुस्साणं से एगे वालग्गे । अट्ठ भरहेरवयाणं मणुस्साणं ५
वालग्गा - सा एगा लिक्खा । अट्ठ लिक्खाओ सा एगा जूया । अट्ठ जूयातो
से एगे जवमज्जे । अट्ठ जवमज्जे से एगे उस्सेहंगुले ।

३४५. एणं अंगुलपमाणेणं छ अंगुलाइं पादो, बारस अंगुलाइं विहत्थी,
चउवीसं अंगुलाइं रयणी, अडयालीसं अंगुलाइं कुच्छी, छन्नउती अंगुलाइं से एगे १०
दडे इ वा धणू इ वा जुगे इ वा नालिया इ वा अक्खे इ वा मुँसले इ वा, एणं
धणुप्पमाणेणं दो धणुसहस्सं गाउयं, चत्तारि गाउयाइं जोयणं ।

३४६. एणं उस्सेहंगुलेणं किं पओयणं ? एणं उस्सेहंगुलेणं णेरइय-
तिरिक्खजोणिय-मणुस्स-देवाणं सरीरोगाहणाओ मविज्जंति ।

३४७. [१] णेरइयाणं भंते । केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ?
गोतमा ! दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया य २ । १५
तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं
पंच धणूसयाइं । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहण्णेणं अंगुलस्स संखेज्ज-
भागं, उक्कोसेणं धणुसहस्सं ।

[२] रयणप्पमापुढवीए नेरइयाणं भंते । केमहालिया सरीरोगाहणा
पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया २०
य २ । तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जभागं,
उक्कोसेणं सत्त धणूइं तिणिण रयणीओ छच्च अंगुलाइं । तत्थ णं जा सा

१. मणुस्साणं सवा० । मणुस्साणं स० ॥ २. हरिवास-२० स० ॥ ३, ५. मणुस्साणं स० ॥

४. १-१ एतच्चिह्नमध्यवर्ती सोपयोग सूत्रपाठ स० एव वर्तते ॥ ६, ७. ०रविदेहमं स० ॥

८. मणुस्साण सवा० ॥ ९ एतच्चिह्नमध्यवर्ती सोपयोग सूत्रपाठ सवा० एव वर्तते ॥

१० एगे अंगुले । सवा० ॥ ११ छन्नउई अंगुलाइं दंडे त्ति वा धणु त्ति वा जुए त्ति वा नां

सवा० ॥ १२ सुसलए त्ति वा स० ॥ १३ स्साणि गां स० ॥ १४. ०मणुस्सं स० सवा० ॥

१५. ०णा मविं स० वी० विना ॥

उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं उक्कोसेणं पण्णरस धणूइं
अड्डाइज्जाओ रयणीओ य ।

[३] सक्करप्पभापुढविणेइयाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पण्णत्ता ?
गो० ! दुविहा पण्णत्ता । तं जहा—भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया य २ । तत्थ णं
५ जा सा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उक्कोसेणं पण्णरस
धणूइं अड्डाइज्जाओ रयणीओ य । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं
अंगुलस्स संखेज्जिभागं, उक्कोसेणं एकत्तीसं धणूइं रयणी य ।

[४] वालुयपभापुढवीए णेरइयाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पं० ?
गो० ! दुविहा पण्णत्ता, तं जहा—भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया य
१० २ । तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं,
उक्कोसेणं एकत्तीसं धणूइं रयणी य । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं
अंगुलस्स संखेज्जिभागं, उक्कोसेणं वासट्ठिं धणूइं दो रयणीओ य ।

[५] एवं सव्वासिं पुढवीणं पुच्छा भाणियव्वा—पक्कप्पभाए भवधारणिज्जा
जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं उक्कोसेणं वासट्ठिं धणूइं दो रयणीओ य,
१५ उत्तरवेउव्विया जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं उक्कोसेणं पणुवीसं धणुसयं ।
धूमप्पभाए भवधारणिज्जा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं उक्कोसेणं पणुवीसं
धणुसयं, उत्तरवेउव्विया जहण्णेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं उक्कोसेणं अड्डाइज्जाइं

१. पन्नरस धणूइं दोन्नि रयणीओ वारस अंगुलाइं । एवं सव्वाण दुविहा भवधारणिज्जा — जहण्णेणं
अंगुलस्स असंखेज्जिभागो, उक्कोसेणं दुगुणा दुगुणा । उत्तरवेउव्विया जहण्णेणं अंगुलस्स
संखेज्जिभाग उक्कोसेणं दुगुणा दुगुणा । एवं असुरकुमाराइं जाव अणुत्तरविमाणवासीणं
सगसगसरीरावगाहणा भाणियव्वा । ३५६. से समासओ तिविहे पण्णत्ते सवा० वी० ।
पण्णरस धणूइं अड्डाइज्जातो रयणीओ य । एवं सव्वपुढवीणं पुच्छा । सव्वासिं भवधारणिज्जा
जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उत्तरवेउव्विया य जहण्णेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागो । दोण्ह
वि उक्कोसक इम—सक्करप्पभाए भवधारणिज्जा पण्णरस धणूणि अड्डाइज्जातो रतणीओ,
उत्तरवेउव्विया एगत्तीसं धणूणि एगा रयणी । वालुतप्पभाए भवधारणिज्जा एगत्तीसं धणूणि एगा
रयणी, उत्तरवेउव्विया वावट्ठी धणूणि दो रयणीओ । पक्कप्पभाए भवधारणिज्जा वावट्ठि धणूणि
दो रयणीओ, उत्तरवेउव्विया पणुवीसं धणुसतं । धूमप्पभाए भवधारणिज्जा पणुवीसं धणुसतं,
उत्तरवेउव्विया अड्डात्तिज्जाइ धणुसयाति । तमाए भवधारणिज्जा अड्डाइज्जाइ धणुसयाणि,
उत्तरवेउव्विया पंच धणुसताइं । अहेसत्तमाए भवधारणिज्जा पंच धणुसयाइं उत्तरवेउव्विया
धणुसहस्स । ३४८. असुरकुमाराण स० ॥

धणूसयाइं । तमाए भवधारणिज्जा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं अड्डाज्जाइं धणूसयाइं, उत्तरवेउव्विया जहण्णेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं उक्कोसेणं पंच धणुसयाइं ।

[६] तमतमापुढविनेरइयाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता । तं जहा—भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया य २ । ५
तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उक्कोसेणं पंच धणूसयाइं । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं, उक्कोसेणं धणुसहस्सं ।

३४८. [१] असुरकुमाराणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पणत्ता ? गोतमा ! दुविहा पणत्ता । तं—भवधारणिज्जा य १ उत्तरवेउव्विया य २ । १०
तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उक्कोसेणं सत्त रयणीओ । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जिभागं उक्कोसेणं जोयणसतसहस्सं ।

[२] एवं असुरकुमारगमेणं जाव थणितकुमाराणं ताव भाणियव्वं ।

३४९. [१] पुढविकाइयाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? १५
गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असंखेज्जति भागं । एवं सुहुमाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं वादराणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं च भाणियव्वं । एवं जाव वादरवाउक्काइयाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं भाणियव्वं ।

[२] वणस्सइकाइयाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? २०
गो० जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उक्कोसेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं । सुहुम-
वणस्सइकाइयाणं ओहियाणं १ अपज्जत्तयाणं २ पज्जत्तयाणं ३ तिण्ह वि जहन्नेणं
अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं । वादरवणस्स-
तिकाइयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं सातिरेगं जोयणसहस्सं;
अपज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जिभागं, उक्कोसेणं वि अंगुलस्स २५

१. एवं जाव थणितकुमाराण । ३४९[१] पुढवि° स० ॥ २. उक्कोसेणं वि अंगु० षसं० । एवं जाव वाउकात्तिय० । वणस्सतिकात्तियाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० षसं०, उक्को० सातिरेगं जोयणसहस्स । (अग्रे सूत्रं दृष्टितम्) स० ॥

असंखेज्जइभागं; पज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं, उक्कोसेणं सातिरेणं जोयणसहस्सं ।

३५०. [१] एवं वेइंदियाईणं पुच्छा भाणियच्चा-वेइंदियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं बारस जोयणाइं; अपज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं, उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असंखेज्जइभागं; पज्जत्तयाणं जं० अंगुलस्स संखेज्जइभागं, उक्कोसेणं बारस जोयणाइं ।

[२] तेइंदियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं तिण्णि गाउयाइं; अपज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असंखेज्जइभागं; पज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं तिण्णि गाउयाइं ।

[३] चउरिंदियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं चत्तारि गाउयाइं; अपज्जत्तयाणं जहन्नेणं उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असंखेज्जइभागं; पज्जत्तयाणं पुच्छा, जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जइभागं, उक्कोसेणं चत्तारि गाउयाइं ।

३५१. [१] पंचेदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोअमा ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं ।

[२] जलयरपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! एवं चेव । सम्मुच्छिमजलयरपंचेदियाणं एवं चेव । अपज्जत्तगसम्मुच्छिमजलयरपंचेदियाणं पुच्छा, जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं वि अंगुलस्स असं० ।

१. एतद् द्वीन्द्रियादिविषय समग्रमपि सूत्रं सं० प्रतौ लेखकप्रमादात् त्रुटितम् ॥ २. सम्मुच्छिमति रिक्खजोणियाण एवं चेव । एव गवभवक्कंतियाण वि जलयराणं ओहियाण एवं चेव । सम्मुच्छिम० गवभवक्कंतियाण वि चउप्पयथलयरारं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० छगाउयाणि । सम्मुच्छिमचउप्पताण पुच्छा, जह० अंगु० असं० उक्को० गाउयपुहुत्तं । गवभवक्कंतियचउप्पय-पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० छ गाउताणि । उरपरिसप्पयथलयरारं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० जोयणसहस्सं । सम्मुच्छिमउरपरिसप्पाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० जोयणपुहुत्तं । भुयपरिसप्पाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० गाउयपुहुत्तं । एवं गवभवक्कंतियाण वि । सम्मुच्छिमाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० धणुपुहुत्तं । खह्यराणं ओहियाण सम्मुच्छिमाणं गवभवक्कंतियाणं एतेसिं तिण्ह वि जह० अंगु० असं०, उक्को० धणुपुहुत्तं । [५] एत्थं स० । अस्मिन् पाठभेदे सूत्रमिदमारम्भे किञ्चित् खण्डित वर्तते ॥

पज्जत्तयसम्मच्छिमजलयरपंचेदियाणं पुच्छा, जहन्नेणं अंगु० संखे०, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं । गम्भवक्कंतियजलयरपंचेदियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्झभागं, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं । अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं अंगु० असं० । पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अंगु० संखे०, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं ।

५

[३] चउप्पयथलयराणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगुलस्स असं०, उक्कोसेणं छ गाउयाइं । सम्मुच्छिमचउप्पयथलयराणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं गाउयपुहत्तं, अपज्जत्तगसम्मच्छिमचउप्पयथलयराणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० अंगु० असं० । पज्जत्तगसम्मच्छिमचउप्पयथलयराणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगु० संखे०, उक्को० गाउअपुहत्तं । गम्भवक्कंतियचउप्पयथलयर- १०
पंचेदियाणं पुच्छा, गोयमा ! जह० अंगु० असं०, उक्को० छ गाउयाइं । अपज्जत्तगम्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचेदियाणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं अंगु० असं०; पज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगु० संखे०, उक्कोसेणं छ गाउयाइं । उरपरिसप्पथलयरपंचेदियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंगु० असं०, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं । सम्मुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचेदियाणं पुच्छा, गो० ! १५
जहन्नेणं अंगु० असंखे०, उक्कोसेणं जोयणपुहत्तं; अपज्जत्तयाणं जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं अंगुल० असं०; पज्जत्तयाणं जह० अंगु० संखे०, उक्कोसेणं जोयणपुहत्तं । गम्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयर० जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं; अपज्जत्तयाणं जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं अंगु० असं०; पज्जत्तयाणं जह० अंगु० संखे०, उक्कोसेणं जोयणसहस्सं । भुयपरिसप्पथलयराणं पुच्छा, गो० ! जह० २०
अंगु० असंखे०, उक्कोसेणं गाउयपुहत्तं । सम्मुच्छिमभुय० जाव जह० अंगु० असं०, उक्को० धणुपुहत्तं । अपज्जत्तगसम्मच्छिमभुय० जाव पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० अंगु० असं० । पज्जत्तयाणं जह० अंगु० संखे०, उक्कोसेणं धणुपुहत्तं । गम्भवक्कंतियभुय० जाव पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं गाउयपुहत्तं; अपज्जत्तयाणं जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं अंगु० असं०; पज्जत्त- २५
यगम्भवक्कंतिय० जाव पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० संखे०, उक्को० गाउयपुहत्तं ।

[४] खहयरपंचेदियतिस्खिस्खजोणियाणं०, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्को० धणुपुहत्तं । सम्मुच्छिमखहयराणं जहा भुयपरिसप्पसम्मच्छिमाणं तिसु वि गमेसु तहा भाणियव्वं । गम्भवक्कंतियाणं जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं धणुपुहत्तं;

अपज्जत्तयाणं जहन्नेणं अंगु० असं०, उक्को० अंगु० असं०; पज्जत्तयाणं जह० अंगु० संखे०, उक्को० धणुपुहत्तं ।

[५] एत्थं संगहणिगाहाओ भवन्ति । तं जहा-

जोयणसहस्स गाउयपुहत्त तत्तो य जोयणपुहत्तं ।

५

दोणहं तु धणुपुहत्तं सम्मुच्छिम होइ उच्चत्तं ॥ १०१ ॥

जोयणसहस्स छग्गाउयाइं तत्तो य जोयणसहस्सं ।

गाउयपुहत्त भुयगे पक्खीसु भवे धणुपुहत्तं ॥ १०२ ॥

३५२. [१] मणुस्साणं भन्ते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जभागं, उक्कोसेणं तिन्नि गाउयाइं ।

१०

[२] सम्मुच्छिममणुस्साणं जाव गोयमा ! जहन्नेणं अंगु० असं०, उक्को० अंगु० असं० ।

१५

[३] गम्भवक्कंतियमणुस्साणं जाव गोयमा ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं तिन्नि गाउयाइं । १- अपज्जत्तगम्भवक्कंतियमणुस्साणं पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० असं०, उक्कोसेण वि अंगु० असं० । पज्जत्तयग० पुच्छा, गो० ! जह० अंगु० संखे०, उक्कोसेणं तिन्नि गाउयाइं । ४-

३५३. वाणमंतराणं भवधारणिज्जा उत्तरवेउव्विया य जहा असुरकुमाराणं तहा भाणियव्वं ।

१. मणूसाण भन्ते ! जे० । मणूसाण ओहियाणं गम्भवक्कंतियाण य जह० अंगु० असं०, उक्को० तिण्णि गाउयाणि । [२]. सम्मुच्छिममणूसाणं जह० अंगु० असं०, उक्को० अंगुलस्स असंखेज्जति० सं० ॥ २. १- ४ एतच्चिहान्तर्वर्ती सूत्रपाठो जे० प्रतौ मुद्रितादर्शे चैव वर्तते ॥ ३. वाणमंतराणं भन्ते ! देवाणं केवत्तिया सरीरोगाहणा पं० ? गो० ! दुव्विहा पं० तं०—भवधारणिज्जा उत्तरवेउव्विया य । तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जह० अंगु० असं०, उक्को० सत्त रयणीओ, तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जह० अंगु० असं०, उक्को० जोयणसहस्सं । एव जोइसियाण वि सोहम्मीसाणाण वि उत्तरवेउव्विया जाव अञ्चुओ कप्पो ताव । एवं चेव भवधारणिजे सणकुमार-माहिंदेसु जह० अंगु० असं०, उक्को० छ रतणीओ, वंभलोग-लंतएसु पंच रतणीओ, महासुक्क-सहस्सारेसु चत्तारि रयणीओ, आणय-पाणय-आरण-अञ्चुएसु तिण्णि रयणीओ, सव्वेसि जह० अंगु० असं० । गेवेज्जयदेवाणं पुच्छा, गो० ! गेवेज्जयदेवाण भवधारणिजे सरीरए से जह० अंगु० असं०, उक्को० दो रयणीओ । अणुत्तरोववातियाण जह० एवं चेव, उक्कोसेणं एगा रयणी । से समासतो तिविधे पं० तं० सूतिथंगुले पयरंगुले घणंगुले । अंगुलायता एगपदेसिया सेढी सूतीअंगुले, एवं जहेव आर्यंगुले । अप्पावहुगं पि तहेव । से त्त उस्सेहंगुले । ३५८. से किं तं पमाणं सं० ॥

३५४. जहा वाणमंतराणं तहा जोतिसियाणं ।

३५५. [१] सोहम्मयदेवाणं भंते । केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा । दुविहा ५० । तं०—भवधारणिज्जा य उत्तरवेउव्विया य । तत्थ णं जा सा भवधारणिज्जा सा जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागं, उक्कोसेणं सत्त रयणीओ । तत्थ णं जा सा उत्तरवेउव्विया सा जहन्नेणं अंगुलस्स संखेज्जइभागं, उक्कोसेणं जोयण- ५ सतसहस्सं ।

[२] जहा सोहम्मे तहा ईसाणे कप्पे वि भाणियव्वं ।

[३] जहा सोहम्मयदेवाणं पुच्छ तहा सेसकप्पाणं देवाणं पुच्छा भाणियव्वा जाव अञ्चुयकप्पो—सणकुमारे भवधारणिज्जा जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं छ रयणीओ; उत्तरवेउव्विया जहा सोहम्मे । जहा सणकुमारे तहा १० माहिदे । बंभलोग-लंतएसु भवधारणिज्जा जह० अंगुल० असं०, उक्को० पंच रयणीओ; उत्तरवेउव्विया जहा सोहम्मे । महासुक्क-सहस्सारेसु भवधारणिज्जा जहन्नेणं अंगु० असं०, उक्कोसेणं चत्तारि रयणीओ; उत्तरवेउव्विया जहा सोहम्मे । आणत-पाणत-आरण-अञ्चुतेसु चउसु वि भवधारणिज्जा जह० अंगु० असं०, उक्कोसेणं तिण्णि रयणीओ; उत्तरवेउव्विया जहा सोहम्मे । १५

[४] गेवेज्जयदेवाणं भंते । केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गो० । गेवेज्जगदेवाणं एगे भवधारणिज्जे सरीरणे, से जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं दो रयणीओ ।

[५] अणुत्तरोववाइयदेवाणं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा । अणुत्तरोववाइयदेवाणं एगे भवधारणिज्जे सरीरणे, से जहन्नेणं अंगुलस्स २० असंखेज्जतिभागं, उक्कोसेणं एक्का रयणी ।

३५६. से समासओ तिविहे पणत्ते । तं जहा—सूर्इअंगुले पयरंगुले घणंगुले । अंगुलायता एगपदेसिया सेढी सूर्इअंगुले, सूर्इ सूर्इए गुणिया पयरंगुले, पयरं सूर्इए गुणियं घणंगुले ।

३५७. एएसि णं सूचीअंगुल-पयरंगुल-घणंगुलाणं कतरे कतरेहितो २५ अप्पे वा बहुए वा तुले वा विसेसाहिए वा ? सव्वत्थोवे सूर्इअंगुले, पयरंगुले असंखेज्जगुणे, घणंगुले असंखेज्जगुणे । से तं उस्सेहंगुले ।

३५८. से किं तं पमाणंगुले ? २ एगमेगस्स णं रण्णो चाउरंतचक्कवट्टिस्स अट्ठ सोवण्णिण्णं कागणिरयणे छत्तले दुवालसंसिए अट्ठकण्णिण्णं अट्ठिगरणिसंठाणसंठिए पण्णत्ते, तस्स णं एगमेगा कोडी उस्सेहंगुलविकखंभा, तं समणस्स भगवओ महावीरस्स अट्ठंगुलं, तं सहस्सगुणं पमाणंगुलं भवति ।

५ ३५९. एतेणं अंगुलप्पमाणेणं छ अंगुलाइं पादो, दो पाया-दुवालस अंगुलाइं विहत्थी, दो विहत्थीओ रयणी, दो रयणीओ कुच्छी, दो कुच्छीओ धणू, दो धणुसहस्साइं गाउयं, चत्तारि गाउयाइं जोयणं ।

१० ३६०. एतेणं पमाणंगुलेणं किं पओयणं ? एएणं पमाणंगुलेणं पुढवीणं कंडाणं पायालाणं भवणाणं भवणपत्थडाणं निरयाणं निरयावलियाणं निरयपत्थडाणं कप्पाणं विमाणाणं विमाणावलियाणं विमाणपत्थडाणं टंकाणं कूंडाणं सेलाणं सिहरीणं पन्भाराणं विजयाणं वक्खाराणं वासाणं वासहराणं वासहरपच्चयाणं वेलाणं वेइयाणं दाराणं तोरणाणं दीवाणं समुद्दाणं आयाम-विकखंभ-उच्चतोव्वेह-परिक्खेवा मविज्जंति ।

१५ ३६१. से समासओ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-सेढीअंगुले पयरंगुले घणंगुले । असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ सेढी, सेढी सेढीए गुणिया पतरं, पतरं सेढीए गुणितं लोगो, संखेज्जएणं लोगो गुणितो संखेज्जा लोगा, असंखेज्जएणं लोगो गुणिओ असंखेज्जा लोगा ।

२० ३६२. एतेसि णं सेढीअंगुल-पयरंगुल-घणंगुलाणं कतरे कतरेहिंतो अप्पे वा बहुए वा तुले वा विसेसाहिए वा ? सच्चत्थोवे सेढीअंगुले, पयरंगुले असंखेज्जगुणे, घणंगुले असंखेज्जगुणे । से तं पमाणंगुले । से तं विभागंनिप्पण्णे । से तं खेत्तप्पमाणे ।

१. कागणिं सवा० वी० ॥ २. 'गुणियं प' संवा० स० । 'गुणियं पमाणंगुलं लब्धइ । वी० ॥ ३. पादो, दुवालस अंगुलाइं विहत्थी, खं० जे० वा० ॥ ४. पाया विहत्थी, स० संवा० ॥ ५. विहत्थीतो सं० सवा० विना ॥ ६. 'वलीणं खं० जे० वा० ॥ ७. कुंडाणं स० ॥ ८. 'उच्चत्तुव्वेह' सवा० ॥ ९. लोगा, अणंतेण लोगो गुणिओ अणंता लोगा । एतेसि मु० । लोगा । अप्पावहुयं तं चेव । से तं पमाणं संवा० वी० । लोगा । से तं पमाणं सं० ॥ १०. विभागं जे० चू० ॥

३६३. से कि तं कालप्पमाणे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-
पदेसनिप्पण्णे य विभांगनिप्पण्णे य ।

३६४. से कि तं पदेसनिप्पण्णे ? २ एगसमयट्ठितीए दुसमयट्ठितीए
तिसमयट्ठितीए जाव असंखेज्जसमयट्ठिईए । से त पदेसनिप्पण्णे ।

३६५. से किं तं विभांगनिप्पण्णे ? २

५

समयाऽऽवलिय-मुहुत्ता दिवसं-अहोरत्त-पक्ख-मासा य ।

संवच्छर-जुग-पलिया सागर-ओसाप्पि-परिअट्ठा ॥ १०३ ॥

३६६. से किं तं समए ? समयस्स णं परूवणं करिस्सामि-से
जहाणामए तुण्णागदारए सिया तरुणे बलवं जुगवं जुवाणे अप्पातंके थिरग्गहत्थे
दढपाणि-पाय-पास-पिट्तंतोरुपरिणते तलजमलजुयल्ल-परिघणिभवाहू चम्मेट्ठग-दुहण- १०
मुट्ठियसमाहयनिचियगत्तकाये लंघण-पवण-जइणवायामसमत्थे उरस्सवलसमण्णागए
छेए दक्खे पत्तट्ठे कुसले मेहावी निउणे निउणसिप्पोवगए एगं मंहति
पडसाडियं वा पट्टसाडियं वा गहाय सयराहं हत्थमेत्तं ओसारेज्जा । तत्थ
चोयए पण्णवयं एवं वयासी-जेणं कालेणं तेणं तुण्णागदारएणं तीसे
पडसाडियाए वा पट्टसाडियाए वा सयराहं हत्थमेत्ते ओसारिए से समए १५
भवइ ? नो ईणमट्ठे समट्ठे । कम्हा ? जम्हा संखेज्जाणं तंतूणं समुदयसमिति-
समागमेणं पडसाडिया निप्पज्जइ, उवरिल्लिम्मि तंतुम्मि अच्छिण्णे हेट्ठिल्ले तंतू ण
छिज्जइ, अण्णम्मि काले उवरिल्ले तंतू छिज्जइ अण्णम्मि काले हिट्ठिल्ले तंतू
छिज्जति, तम्हा से समए न भवति । एवं वयंतं पण्णवगं चोयए एवं वयासि-
जेणं कालेणं तेणं तुण्णागदारएणं तीसे पडसाडियाए वा पट्टसाडियाए वा २०
उवरिल्ले तंतू छिण्णे से समए ? ण भवति । कम्हा ? जम्हा संखेज्जाणं

१ पचेस्सं सवा० ॥ २, ४. विभंगं स० जे० । चूर्णिकृत्सम्मतोऽय पाठ ॥ ३. °ए जाव
दससमयट्ठितीए सखेज्जसमयट्ठितीए असंखेज्जं सवा० । °ए जाव असखेज्जं स० ॥ ५. °समहो
स० सवा० ॥ ६. सवत्सरं स० ॥ ७ °ए केति तुण्णां स० ॥ ८. °ल-फलिहणिभं स० ॥
९. °बाहू घणणिचियवट्ठपाणिखवे चम्मेट्ठगं सवा० वी० ॥ १०. °समाहितचियकातगत्ते उरं
स० ॥ ११. महं पडं स० सवा० वी० ॥ १२. हत्थमेत्ते सवा० ॥ १३. °वत् एवं वदासि वा० ॥
१४. सगराहं स० ॥ १५. °ए हवे ? नो यणमट्ठे खं० ॥ १६. इणट्ठे सवा० ॥ १७. निप्फज्जइ
सवा० ॥ १८. उवरिल्ले तं स० सवा० । हारिउत्तिसम्मतोऽयं पाठः ॥ १९-२०. काले स्थाने
समए सवा० वी० ॥ २१. °ए भवइ ? णो तिणट्ठे समट्ठे, कम्हा ? सवा० ॥

पम्हाणं समुदयसमितिसमागमेणं एगे तंतू निष्फज्जइ, उवरिल्ले पम्हम्मि अच्चिण्णे हेट्ठिल्ले पम्हे न छिज्जति, अण्णम्मि कैले उवरिल्ले पम्हे छिज्जति अण्णम्मि कैले हेट्ठिल्ले पम्हे छिज्जति, तम्हा से समए ण भवति । एवं वदंतं पण्णवगं चोयए एवं वदासि—जेणं कालेणं तेणं तुण्णागदारणं तस्स तंतुस्स उवरिल्ले पम्हे छिण्णे से समए ? ण भवति । कम्हा ? जम्हा अणंतानं संघातानं समुदयसमितिसमागमेणं एगे पम्हे निष्फज्जइ, उवरिल्ले संघाते अविसंवातिए हेट्ठिल्ले संघाते ण विसंवा-
 ५ डिज्जति, अण्णम्मि कैले उवरिल्ले संघाए विसंवातिज्जइ अण्णम्मि कैले हेट्ठिल्ले संघाए विसंवादिज्जइ, तम्हा से समए ण भवति । एत्तो वि णं सुहुमतए समए पण्णत्ते समणाउसो ! ।

१० ३६७. असंखेज्जाणं समयाणं समुदयसमितिसमागमेणं सा एगा आवलियं ति पवुच्चइ । संखेज्जाओ आवलियाओ ऊसासो । संखेज्जाओ आवलियाओ नीसासो ।

हट्ठस्स अणवगल्लस्स निरुवकिट्ठस्स जंतुणो ।

एगे ऊसास-नीसासे एस पाणु ति वुच्चति ॥ १०४ ॥

१५ सत्त पाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे ।

लयाणं सत्तहत्तरिए एस मुहुत्ते वियाहिए ॥ १०५ ॥

तिण्णि सहस्सा सत्त य सैयाणि तेहत्तरिं च उस्सासा ।

एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अणंतनाणीहि ॥ १०६ ॥

एतेणं मुहुत्तपमाणेणं तीसं मुहुत्ता अहोरत्ते, पण्णरस अहोरत्ता पक्खो, दो पक्खा मासो, दो मासा उऊ, तिण्णि उऊ अयणं, दो अयणाइं संवच्चरे, पंचसंवच्चरिए जुंगे, वीसं जुगाइं वाससयं, दस वाससताइं वाससहस्सं, सयं वाससहस्साणं वाससतसहस्सं, चउरासीई वाससयसहस्साइं से एगे

१. पम्हे अ° सवा० वी० ॥ २-३, ५-६. काले स्थाने समए सवा० ॥ ४. °ए भवइ ? नो इण्ठे समट्ठे, कम्हा संवा० ॥ ७. एत्तो सुहु° संवा० वी० ॥ ८. आवलिया ति प° स० ॥ ९. °य ति वु° सवा० ॥ १०. णिस्सासो स० ॥ ११. वुच्चए स० ॥ १२. सयाणि वावत्तरि च स० । सयाइ तेवत्तरिं च ऊसासा सवा० ॥ १३. संवत्तर, पच° स० ॥ १४. °संवत्सरिए स० । °संवत्सरे जुण सवा० ॥ १५. जुयए, वी० ॥

पुव्वंगे, चउरासीतिं पुव्वंगसतसहस्साइं से एगे पुव्वे, चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं से एगे तुडियंगे, चउरासीइं तुडियंगसयसहस्साइं से एगे तुडिए, चउरासीइं तुडियसयसहस्साइं से एगे अडडंगे, चउरासीइं अडडंगसयसहस्साइं से एगे अडडे, चउरासीइं अडडसयसहस्साइं से एगे अव्वंगे, चउरासीइं अव्वंगसयसहस्साइं से एगे अव्वे, चउरासीतिं अव्वसतसहस्साइं से एगे हूहुयंगे, चउरासीइं हूहुयंगसतसहस्साइं से एगे हूहुए, एवं उप्पलंगे उप्पले पउमंगे पउमे नल्लिणंगे नल्लिणे अत्थनिउरंगे अत्थनिउरे अउयंगे अउए णउयंगे णउए पउयंगे पउए चूलियंगे चूलिया, चउरासीतिं चूलियासतसहस्साइं से एगे सीसपहेलियंगे, चउरासीतिं सीसपहेलियंगसतसहस्साइं सा एगा सीसपहेलिया । एताव ताव गणिए, एयावए चेव गणियस्स विसर्ए, अतो परं ओवमिं ।

५

१०

१ वैक्रमीयपोडगशताब्दिलिखितास्मत्सविश्ववर्तिप्राचीनपत्रान्त एतत्सङ्ख्याताङ्कमान्तर-स्वरूपान्तर नामान्तराणि चोपलभ्यन्ते । तज्ज्ञानार्थं तद्वत् पाठोऽत्रोल्लिख्यते—

“चतुरशीतिलक्षवर्षे पूर्वाङ्गम् । पूर्वाङ्गं पूर्वाङ्गेण गुणितं पूर्वम् । पूर्वं चतुरशीतिगुणं पर्वाङ्गम् । पर्वाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं [पूर्वं । पूर्वं चतुरशीतिगुणं नियुताङ्गम् । नियुताङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं] नियुतम् । नियुतं चतुरशीतिगुणं कुमुदाङ्गम् । कुमुदाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं कुमुदम् । कुमुदं चतुरशीतिगुणं पद्माङ्गम् । पद्माङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं [पद्मम् । पद्मं चतुरशीतिगुणं] नल्लिनाङ्गम् । नल्लिनाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं नल्लिनम् । नल्लिनं चतुरशीतिगुणं कमलाङ्गम् । कमलाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं कमलम् । कमलं चतुरशीतिगुणं तुट्टिङ्गम् । तुट्टिङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं तुट्टिटम् । तुट्टिटं चतुरशीतिगुणं अट्टाङ्गम् । अट्टाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं अट्टटम् । अट्टटं चतुरशीतिगुणं अममाङ्गम् । अममाङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं अममम् । अममं चतुरशीतिगुणं हाहाहूहूअङ्गम् । हाहाहूहूअङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं हाहाहूहू । हाहाहूहू चतुरशीतिगुणं मृदुलताङ्गम् । मृदुलताङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं मृदुलता । मृदुलता चतुरशीतिगुणा लताङ्गम् । लताङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं लता । लता चतुरशीतिगुणा महालताङ्गम् । महालताङ्गं चतुरशीतिलक्षगुणं महालता । महालता चतुरशीतिगुणा शीर्षप्रकम्पितम् । शीर्षप्रकम्पितं चतुरशीतिलक्षगुणं हस्तप्रहेलिका । हस्तप्रहेलिका चतुरशीतिगुणा अचलात्मकम् । तत् परमसङ्ख्यम् ।”

२. °रासीइं सत्रा० ॥ ३. °रासीइं सवा० । °रासीती डे० ॥ ४. ख० वा० विनाऽन्यत्र—तुडिए एव अडडगे अडडे अपपगे अपपे हूहुयगे हूहुए उप्पलगे उप्पले पउमंगे पउमे णल्लिणगे णल्लिणे अत्थणीपुरगे अत्थणीउरे अउअंगे अउए णउअंगे णउए पउतंगे पउते चूलियगे चूलिया चउरासीति चूलिया° स० । तुडिए एव अडडे २ अपपे २ हूहुए २ उप्पले २ पउमे २ नल्लिणे २ अत्थिणिउरे २ अजुए २ पजुए २ नउए २ चूलिया २ सीसपहेलियंगे सीसपहेलिया सवा० वी० ॥ ५. अउए पउयंगे पउए णउयंगे णउए चूलि° स० जे० विना ॥ ६. सवा० विनाऽन्यत्र—एतावता चेव गणिए ख० वा० । एतावए चेव गणिए जे० । एताव ता गणिए स० ॥ ७. जे० वा० विनाऽन्यत्र—एतावदे च गणि° ख० । एताव ता गणि° स० । एताव ताव गणि° सवा० ॥ ८. °ए, तेण पर स० सवा० ॥ ९. °ए पवत्तति । खं० ॥

३६८. से किं तं ओवमिण् ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-पलिओवमे य सागरोवमे य ।

३६९. से किं तं पलिओवमे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-उद्धार-पलिओवमे य अद्धापलिओवमे य खेत्तपलिओवमे य ।

५ ३७०. से किं तं उद्धारपलिओवमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-सुहुमे य वावहारिण् य ।

३७१. तत्थ णं जे से सुहुमे से ठप्पे ।

३७२. तत्थ णं जे से वावहारिण् से जहानामए पल्ले सिया-जोयणं आयाम-विक्खंभेणं जोयणं उड्डं उच्चत्तेणं, तं तिगुणं सविसेसं पैरिरिण्णं; से णं
१० एगाहिय-वेहिय-तेहियं जाव उक्कोसेणं सत्तरत्तपरूढाणं सम्मट्ठे सन्निचिते भरिण् वालगकोडीणं । ते^१ णं वालगा नो अग्गी डहेज्जा, नो वाऊ हरेज्जा, नो कुच्छेज्जा, नो पलिविद्धंसेज्जा, णो पूइत्ताए हव्वमागच्छेज्जा । तओ णं^२ समए समए एगमेगं वालगं अवहाय जावतिण्णं कालेणं से पल्ले खीणे नीरए^३ निल्लेवे णिट्ठिते भवति, से तं वावहारिण् उद्धारपलिओवमे ।

१५ एएसिं पल्लणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिता ।
तं वावहारियस्स उद्धारसागरोवमस्स एगस्स भवे परीमाणं ॥ १०७ ॥

३७३. एतेहिं वावहारियउद्धारपलिओवम-सागरोवमेहिं किं पयोयणं ?
१^० एतेहिं वावहारियउद्धारपलिओवम-सागरोवमेहिं — णं^१त्थि किंचि पओयणं, केवलं तु पण्णवण्णं पण्णविज्जति । से तं वावहारिण् उद्धारपलिओवमे ।

१. °ए से इमे-से जहा° इति पाठानुसारेण हारिवृत्तिः । नोपलब्धोऽयं पाठः क्वचिदादर्शः ॥
२. परिक्रमेणं खं० वा० जे०, चूर्णिक्कटादतोऽयं पाठः ॥ ३. °एणं, से पुण पल्ले एगा° खं० वा० जे० ॥
४. °तेहियाणं जाव खं० वा० जे० ॥ ५. ते णावि अग्गी डहेज्जा णावि वाऊ सं० । हारिवृत्ति-सम्मतोऽयं पाठः सम्भाव्यते ॥ ६. नो विद्धंसेज्जा संवा० । हारिवृत्तिसम्मतोऽयं पाठः ॥ ७. पूइदेहत्ताए इति चूर्णिक्कृतसम्मतः पाठः, नोपलब्धोऽयं क्वचित् ॥ ८. सवा० विनाऽन्यत्र—णं समए २ गते एगं खं० वा० जे० । णं समए गए गए एगं सं० ॥ ९. °ए णिम्मल्ले णिट्ठि° सं० ॥ १०. — एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः सं० सवा० नास्ति ॥ ११. नत्थि किं पि पं सवा० ॥ १२. °णा कज्जति । से तं सवा० वी० ॥

३७४. से किं तं सुहुमे उद्धारपलिओवमे ? २ से जहानामए पळे सिया—जोयणं आयाम-विकखंभेणं^१, जोयणं उडुं उच्चत्तेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिकखेवेणं; से णं पळे एगाहिय-वेहिय-तेहिय० उक्कोसेणं सत्तरत्तपरूढाणं सम्महे सन्निचिते भरिते वालगकोडीणं । तत्थ णं एगमेगे वालगगे असंखेज्जाइं खंडाइं कज्जति । ते णं वालग्गा दिट्ठीओगाहणाओ असंखेज्जतिभागमेत्ता सुहुमस्स पणगजीवस्स सरीरोगाहणाओ असंखेज्जगुणा । ते^२ णं वालग्गा णो अग्गी डहेज्जा, णो वाऊ हरेज्जा, णो कुच्छेज्जा, णो पलिविद्धंसेज्जा, णो पूइत्ताए हव्वमागच्छेज्जा । तओ णं समए समए एगमेगं वालगं अवहाय जावतितेणं कालेणं से पळे खीणे नीरणं निलेवे णिट्ठिए भवति, से तं सुहुमे उद्धारपलिओवमे ।

एतिसिं पल्लाणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया ।

१०

तं सुहुमस्स उद्धारसागरोवमस्स^३ उ एगस्स भवे परीमाणं ॥ १०८ ॥

३७५. एएहिं सुहुमेहिं उद्धारपलिओवम-सागरोवमेहिं किं पओयणं ? एतेहिं सुहुमेहिं उद्धारपलिओवम-सागरोवमेहिं दीव-समुदाणं उद्धारे घेप्पति ।

३७६. केवतिया णं भंते । दीव-समुदा उद्धारेणं पन्नत्ता ? गो० । जावइया णं अड्डाज्जाणं उद्धारसागरोवमाणं उद्धारसमया एवतिया णं दीव-समुदा उद्धारेणं पणत्ता । से तं सुहुमे उद्धारपलिओवमे । से तं उद्धारपलिओवमे ।

१५

३७७. से किं तं अद्धारपलिओवमे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा—सुहुमे यं वावहारिए य ।

३७८. तत्थ णं जे से सुहुमे से ठप्पे ।

३७९. तत्थ णं जे से वावहारिए से जहानामए पळे सिया^४ जोयणं आयाम-विकखंभेणं^५, जोयणं उडुं उच्चत्तेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिकखेवेणं; से णं पळे

२०

१. सिया जाव भरिते वालगकोडीणं, स० सवा० वी० ॥ २. ०णं जाव भरिते वालगं संवा० ॥ ३. ०यणं उव्वेहेण त मुद्रिते ॥ ४. कज्जति, स० । कीरइ, सवा० वी० ॥ ५. सुहुमपणगं स० ॥ ६. ते णावि अग्गी डहेज्जा जाव णो पूत्तिताए हव्वमागच्छेज्जा, सेसं तहेव जाव निट्ठिए भवति । से तं स० ॥ ७. ०ज्जा जाव निट्ठिए भवति सवा० ॥ ८. पूइदेहत्ताए चू० ॥ ९. णं समए २ गए एगं ख० जे० ॥ १०. एएसि ण पं स० विना० ॥ ११. ०स्स एगं ख० वा० ॥ १२. उद्धारो सवा० ॥ १३. ०सुहुमसमया सवा० ॥ १४. य वायरे य । तत्थ ख० वा० ॥ १५. सिया जाव णो पूत्तिताए सवा० वी० ॥ १६. ०ण जाव णो पूत्तिताए स० ॥

एगाहिय-वेहिय-तेहिया जाव भरिये वालग्गकोडीणं । ते णं वालग्गा नो अग्गी डहेज्जा, नो वाऊ हरेज्जा, नो कुच्छेज्जा, नो पलिविद्धंसेज्जा, नो पडूत्ताए हव्वमागच्छेज्जा । ततो णं वाससते वाससते गते एगमेगं वालग्गं अवहाय जावइएणं कालेणं^१ से पळे खीणे नीरए निलेवे निट्टिए भवति, से तं वावहारिए अद्धापलिओवमे ।

५

एसिं पल्लाणं कोडाकोडी हविज दसगुणिया ।

तं वावहारियस्स अद्धासागरोवमस्स एगस्स भवे परीमाणं ॥ १०९ ॥

३८०. एएहिं वावहारिएहिं अद्धापलिओवम-सागरोवमेहिं किं पओयणं ? एएहिं जाव नत्थि किंचि पओयणं, केवलं तु पण्णवणा पण्णविज्जति । से तं वावहारिए अद्धापलिओवमे ।

१०

३८१. से किं तं सुहुमे अद्धापलिओवमे ? २ से जहानामते पळे सियाँ-जोयणं आयाम-विक्खंभेणं, जोयणं उडुं उच्चतेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं; से णं पळे एगाहिय-वेहिय-तेहिय जाव भरिए वालग्गकोडीणं । तत्थ णं एगमेगे वालग्गे असंखेज्जाइं खंडाइं कज्जति । ते णं वालग्गा दिट्ठीओगाहणाओ असंखेज्जति-भागमेत्ता सुहुमस्स पणगजीवस्स सरीरोगाहणाओ असंखेज्जगुणा । ते णं वालग्गा णो

१५

अग्गी डहेज्जा, नो वाऊ हरेज्जा, नो कुच्छेज्जा, नो पलिविद्धंसेज्जा, नो पडूत्ताए हव्वमागच्छेज्जा । ततो णं वाससते वाससते गते एगमेगं वालग्गं अवहाय जावइएणं कालेणं से पळे खीणे नीरए निलेवे निट्टिए भवति । से तं सुहुमे अद्धापलिओवमे ।

एसिं पल्लाणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया ।

तं सुहुमस्स अद्धासागरोवमस्स एगस्स भवे परीमाणं ॥ ११० ॥

२०

३८२. एएहिं सुहुमेहिं अद्धापलिओवम-सागरोवमेहिं किं पओयणं ?

१. तते ण वाससते गते गते सं० ॥ २. णं जाव निट्टिए सं० ॥ ३. पळे खीणे भवइ । से च सवा० वी० ॥ ४. णिया । ववहारदुदहिस्स उ एगस्स संवा० वी० ॥ ५. 'हारियअद्धा' सवा० ॥ ६. 'यणं ? जाव पन्नवणा कज्जइ । से तं वाव' संवा० वी० ॥ ७. सिया जोयणं जाव वालग्गकोडीण, तत्थ णं एगमेगे वालग्गे असंखेज्जाइं खंडाइं जाव सुहुमस्स पणगजीवस्स सरीरो-गाहणाओ असंखेज्जगुणा, ते णावि अग्गी डहेज्जा जाव ततो णं वाससए वाससए गते एगमेगं वालग्ग अवहाय जावतिएण निट्टिए भवति । से तं सं० । सिया जाव एगमेगे वालग्गे असंखे-ज्जाइं खंडाइं कज्जइ, तए णं से वालग्गा दिट्ठीओगाहणाओ असंखेज्जइभागमेत्ता जाव तओ वासमए वाससए गए एगमेगं वालग्गं अवहाय जावइएण कालेणं से पळे निट्टिए भवइ । से तं सवा० वी० ॥ ८. तं सुहुमदुदहिस्स उ एगस्स संवा० वी० ॥ ९. सुहुमद्धाप' सवा० ॥

एतेहिं सुहुमेहिं अद्धापलिओवम-सागरोवमेहि णेरतिय-तिरियजोणिय-मणूस-देवाणं
आउयाइं मविज्जंति ।

३८३. [१] णेरइयाणं भंते ! केवतियं कालं ठिती पणत्ता ? गो० !
जहन्नेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ।

[२] रयणप्पभापुढविणेरइयाणं भंते ! केवतियं कालं ठिती पं० ? गो० ! ५
जहन्नेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं एकं सागरोवमं, अपज्जत्तगरयणप्पभापुढवि-
णेरइयाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पं० ? गो० ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्त उक्को०
अंतो०, पज्जत्तग जाव जह० दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सागरोवमं
अंतोमुहुत्तूणं ।

[३] सक्करप्पभापुढविणेरइयाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पं० ? गो० ! १०
जहन्नेणं सागरोवमं उक्कोसेणं तिण्णि सागरोवमाइं ।

[४] एवं सेसपहासु वि पुच्छा भाणियच्चा-वालुयप्पभापुढविणेरइयाणं
जह० तिण्णि सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं । पंकप्पभापुढविणेरइयाणं
जह० सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं । धूमप्पभापुढविणेरइयाणं
जह० दस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं । तमपुढविणेरइयाणं भंते ! १५
केवतिकालं ठिती पन्नत्ता ? गो० ! जहन्नेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं
बावीसं सागरोवमाइं । तमतमापुढविणेरइयाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पन्नत्ता ?
गो० ! जहन्नेणं बावीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ।

१. 'मणुस्स' स० ॥ २ आउताइ मविज्जति ख० जे० स० ॥ ३. तेत्तीसं सागरोवमाइं जहा
पण्णवणाए ठिईपए सच्चसत्ताण । से त्त अद्धापलिओवमे । ३९२. से कि तं सवा० वी० ॥
४. 'वमाइं । अपज्जत्ताण(रयणप्पभापुढवि)णेरतियाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं दसवाससहस्साइं
उक्कोसेणं सागरोवम, अपज्जत्ता०रयण०पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतोमुहुत्तं, पज्जत्ता०
रयण० पुच्छा, गो० ! दसवाससहस्साइ अंतोमुहुत्ताइं ('मुहुत्तूणाइं) उक्कोस० सागरोवमं
अंतोमुहुत्तूणं । एवं सच्चपुढवीणं अपज्जत्ताणं जहन्नेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त, पज्जत्ताणं जा
जस्स ठिती सा अंतोमुहुत्तूणा कायच्चा । सक्करप्पभाते पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं सागरोवमं उक्को०
तिण्णि सागरोवमाइ । वालुत्तप्पभाते पुच्छा, गो० ! जहं० तिण्णि उक्को० सत्त सागरोवमाणि ।
पक्कप्पभाते पुच्छा, गो० ! जह० सत्त सागरोवमाइं उक्को० दस सागरोवमाइं । धूमप्पभाए
पुच्छा, गो० ! जहं० दस सागरोवमाइ उक्को० सत्तरस सागरोवमाइं । तमाए पुच्छा, गो० !
जहं० सत्तरस सागरोवमाइ उक्को० बावीसं सागरोवमाइं । अहेसत्तमाए पुच्छा, गो० ! जह० बावीस
सागरोवमाइं उक्को० तेत्तीस सागरोवमाइं स० ॥

३८४. [१] असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवतिकालं ठिती पं० ? गो० ! जहन्नेणं दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं सातिरेगं सागरोवमं । असुरकुमारीणं भंते ! देवीणं केवतिकालं ठिती पं० ? गो० ! जहन्नेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं ।

५ [२] नागकुमाराणं जाव गो० ! जहन्नेणं दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं देसूणाइं दोणिण पलिओवमाइं । नागकुमारीणं जाव गो० ! जहन्नेणं दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं ।

[३] एवं जहा नागकुमाराणं देवाणं देवीण य तहा जाव थणियकुमाराणं देवाणं देवीण य भाणियच्चं ।

१० ३८५. [१] पुँढवीकाइयाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पन्नत्ता ? गो० ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वावीसं वाससहस्सा । सुहुमपुढविकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य तिण्ह वि पुच्छा, गो० ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । वादरपुढविकाइयाणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वावीसं वाससहस्साइं, अपज्जत्तयवादरपुढ-
१५ विकाइयाणं पुच्छा, गो० ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,

१. सागरोवमं । [अपज्जत्ताणं असुरकुमाराणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०] । पज्जत्ताणं असुरकुमाराणं पु०, गोयमा ! जहं० दस वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्को० सातिरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं । सव्वदेवाणं सव्वदेवीण य अपज्जत्ताणं जहन्नेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्ताण पुच्छा, जा जस्स ठिती सा अंतोमुहुत्तूणा भाणियच्चा । असुरकुमाराण भंते ! देवीण पुच्छा, गो० ! जहं० दस वाससहस्साणि उक्को० अद्धपंचमाणि पलितोवमाणि । नागकुमाराणं पुच्छा, गो० ! जहं० दस वाससहस्साणि उक्को० देसूणातिं दो पलिओवमाति । नागकुमारीणं भंते ! देवीणं पुच्छा, गो० ! जहन्नेण सं० ॥ २. पुढविकाइयाणं भंते ! पुच्छा, गो० ! जहन्नेणं अंतो० उक्को० वावीसं वाससहस्साइं । अपज्जत्तपुढविकाइयाण पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो० । पज्जत्तपुढविकाइयाणं पुच्छा, [जहं०] अंतो० उक्को० वावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं । सुहुमपुढविकाइयाणं भंते ! पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उ० अं०, अपज्जत्ताणं एव चेव, पज्जत्तयाणं एमेव । वायरपुढविकाइयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० वावीसं वाससहस्साइं । अपज्जत्तवायरपुढविकाइयाण पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पज्जत्तवायरपुढविकाइयाण पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतोमुहुत्तूणाइं । वायरवाउक्काइयाण ओहियाण अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं[... ..] तं जहा—ओहियत्तेउक्काइयाण पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं तिज्जि राइंदियाइं, एवं णव गमा भाणियच्चा जवा वाउक्काइयाणं । वाउक्काइयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिणिण वाससहस्साइं (अग्रे पाठ पठित) सं० ॥

पज्जत्तयवादरपुढविकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं ।

[२] एवं सेसकाइयाणं पि पुच्छावयणं भाणियव्वं—आउकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्त वाससहस्साइं । सुहुमआउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं तिण्ह वि जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । बादरआउकाइयाण जाव गो० ! जहा ओहियाणं, अपज्जत्तयवादर-आउकाइयाणं जाव गो० ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयवादरआउ० जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्त वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं । ५

[३] तेउकाइयाणं भंते ! जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि राइंदियाइं । सुहुमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य तिण्ह वि जहं० अंतो० उक्को० अंतो० । बादरतेउकाइयाणं भंते ! जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि राइंदियाइं, अपज्जत्तयवायरतेउकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतो०, पज्जत्तयवायरतेउकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतो० उक्कोसेणं तिण्णि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । १० १५

[४] वाउकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि वाससहस्साइं । सुहुमवाउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य तिण्ह वि जहं० अंतो० उक्को० अंतोमुहुत्तं । बादरवाउकाइयाणं जाव गो० ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि वाससहस्साइं, अपज्जत्तयवादरवाउकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयवादरवाउकातियाणं जाव गो० ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं । २०

[५] वणस्सइकाइयाणं जाव गो० । जहं० अंतो० उक्को० दस वाससहस्साइं । सुहुमाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य तिण्ह वि जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । बादरवणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिती पन्नत्ता ? गो० । जहं० अंतो० उक्को० दस वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं जाव गो० । जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयवादरवणस्सइकाइयाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० दस वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं । २५

३८६. [१] वेइंदियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं वारस संवच्छराणि । अपज्जत्तय जाव गोतमा ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं जाव गोतमा ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं वारस संवच्छराणि अंतोमुहुत्तूणाइं ।

५ [२] तेइंदियाणं जाव गो० ! जहन्नेणं अंतो० उक्को० एकूणपण्णासं राइंदियाइं । अपज्जत्तय जाव गोतमा ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतो०, पज्जत्तय जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं एकूणपण्णासं राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ।

[३] चउरिंदियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० छम्मासा । अपज्जत्तय जाव गो० ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्को० अंतो०, पज्जत्तयाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा ।

३८७. [१] पंचेदियैतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाइं ।

[२] जलयरपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं

१. वेइंदियाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० वारस संवच्छराइ । अपज्जत्तवेइंदियाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पज्जत्तवेइंदियपुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० वारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइ । एवं तेइंदियाणं वि तिण्णि गमा, णवरं एगूणपण्णं राइंदियाणि । चउरिंदियाणं वि एव चेव, णवरं छम्मासा । स० ॥ २. पंचेदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलितोवमाइं । [अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०], पज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलितोवमाणि अंतोमुहुत्तूणाइं । सम्मुच्छिमपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, [गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी । अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा । गवभवक्कतियपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाइं । अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पज्जत्तयाणं पुच्छा,] गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । स० ॥ ३. जलयरपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी । एवं जहा ओहियाणं णव गमा तहेव भाणियव्वा, णवरं सम्मुच्छिमाणं वि पुव्वकोडी । एवं सव्वत्थं णव गमा भाणियव्वा । चउप्पदथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलितोवमाणि । सम्मुच्छिमाणं जहं० अंतो० उक्को० चउरासीतिवाससहस्साणि । उरपरिसप्पाणं ओहियगवभवक्कतियाणं जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी, सम्मुच्छिमाणं तिपण्णं वाससहस्साणि । भुयपरिसप्पाणं ओहियगवभवक्कतियाणं पुव्वकोडी, सम्मुच्छिमाणं वायालीसं वाससहस्साणि । सह्यराणं ओहियगवभवक्कतियाणं पलिओवमस्स असंखेज्जतिभागं, सम्मुच्छिमाणं वावत्तरीं वाससहस्साणि । संगहणिगाहाओ—सम्मुच्छ पुं स० ॥

पुव्वकोडी । सम्मुच्छिमजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गोतमा ! जहन्नेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपजत्तयसम्मुच्छिमजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं
 जाव गोयमा ! जहं० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतो०, पजत्तयसम्मुच्छिमजलयरपंचेंदिय-
 तिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा,
 गम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतोमुहुत्त ५
 उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपजत्तयगम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव
 गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पजत्तयगम्भवक्कंतियजलयरपंचेंदिय-
 तिरिक्खजोणियाणं जाव गोयमा ! जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा ।

[३] चउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवतिकालं ठिती
 पन्नत्ता ? गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाइं । सम्मुच्छिम- १०
 चउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को०
 चउरासीतिवाससहस्साइं, अपजत्तयसम्मुच्छिमचउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्ख-
 जोणियाणं जाव गो० ! जहन्नेणं अंतो० उक्को० अंतो०, पजत्तयसम्मुच्छिम-
 चउप्पयथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो उक्को० चउरा-
 सीतिवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं; गम्भवक्कंतियचउप्पयथलयर० जाव गो० ! जहं० १५
 अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाइं, अपजत्तयगम्भवक्कंतियचउप्पय० जाव गो० ।
 जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, पजत्तयगम्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचेंदिय-
 तिरिक्खजोणियाणं जाव जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ।
 उरपरिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पं० ? गो० ।
 जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी । सम्मुच्छिमउरपरिसप्प० जाव गो० ! २०
 जहं० अंतो० उक्को० तेवन्नं वाससहस्साइं, अपजत्तयसम्मुच्छिमउरपरिसप्प०
 जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतो०, पजत्तयसम्मुच्छिमउरपरिसप्प०
 जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तेवण्णं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं;
 गम्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयर० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं
 पुव्वकोडी, अपजत्तयगम्भवक्कंतियउरपरिसप्प० जाव गोतमा ! जहं० अंतो० २५
 उक्को० अंतो०, पजत्तयगम्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं
 जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा ।
 भुयपरिसप्पथलयर० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं पुव्वकोडी ।
 सम्मुच्छिमभुयपरिसप्प० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं वायालीसं

- वाससहस्साइं, अपजत्तयसम्मच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पजत्तयसम्मच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचेंदिय० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० वायालीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं; गम्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचेंदियाणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को०
- ५ पुव्वकोडी, अपजत्तयगम्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयर० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतोमुहुत्तं, पजत्तयगम्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयर० जाव गो० जहं० अंतो० उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा ।

- [४] खहयरपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवतिकालं ठिती पन्नत्ता ? गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं । सम्मुच्छिमखहयर०
- १० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० वावत्तरिं वाससहस्साइं, अपजत्तयसम्मच्छिम-खहयर० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतो०, पजत्तगसम्मच्छिमखहयर० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं वावत्तरि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं; गम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदियतिरिक्ख० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अपजत्तयगम्भवक्कंतियखहयर० जाव गो० ! जहं०
- १५ अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, पजत्तयगम्भवक्कंतियखहयरपंचेंदियतिरिक्ख० जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं ।

[५] एत्थ एतेसिं संगहणिगाहाओ भवंति । तं जहा—

सम्मच्छ पुव्वकोडी, चउरासीतिं भवे सहस्साइं ।

तेवण्णा वायाला, वावत्तरिमेव पक्खीणं ॥ १११ ॥

२० गम्भम्मि पुव्वकोडी, तिण्णि य पलिओवमाइं परमाउं ।

उर-भुयग पुव्वकोडी, पलिउवमासंखभागो य ॥ ११२ ॥

३८८. [१] मणुस्साणं भंते ! केवइकालं ठिई पं० ? गो० ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं ।

१. मणुस्साण पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाणि । अपजत्तगम्भवक्क-तियमणूसाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पजत्तमणूसाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाणि अंतोमुहुत्तूणाणि । सम्मुच्छिममणुस्साणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, अपजत्त-पजत्तया ण पुच्छिज्जंति । गम्भवक्कतियमणूसाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाणि, अपजत्तगम्भवक्कतियमणूसाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो०, पजत्तगम्भवक्कतियमणूसाणं पुच्छा, गो० ! जहं० अंतो० उक्को० तिण्णि पलिओवमाणि अंतोमुहुत्तूणाइं स० ॥

[२] सम्मुच्छिममणुस्साणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्को० अंतो० ।

[३] गम्भवक्कंतियमणुस्साणं जाव जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं । अपज्जत्तयगम्भवक्कंतियमणुस्साणं जाव गो० ! जहं० अंतो० उक्कोसेणं अंतो०, पज्जत्तयगम्भवक्कंतियमणुस्साणं जाव गोतमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ।

५

३८९. वाणमंतराणं भंते ! देवाणं केवतिकालं ठिती पण्णत्ता ? गो० । जहन्नेणं दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं पलिओवमं । वाणमंतरीणं भंते ! देवीणं केवतिकालं ठिती पण्णत्ता ? गो० । जहन्नेणं दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं ।

३९०. [१] जोतिसियाणं भंते ! देवाणं जाव गोतमा ! जहं० १० सातिरेणं अट्टभागपलिओवमं उक्कोसेणं पलिओवमं वाससतसहस्समम्भहियं । जोइसीणं भंते ! देवीणं जाव गो० ! जहं० अट्टभागपलिओवमं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासाए वाससहस्सेहि अम्भहियं ।

[२] चंदविमाणणं भंते ! देवाणं जाव जहन्नेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं पलिओवमं वाससतसहस्साहियं । चंदविमाणणं भंते ! देवीणं जाव १५ जहन्नेणं चउभागपलिओवमं उक्को० अद्धपलिओवमं पण्णासाए वाससहस्सेहि अम्भहियं ।

[३] सूरविमाणणं भंते ! देवाणं जाव जहं० चउभागपलिओवमं उक्को० पलिओवमं वाससहस्साहियं । सूरविमाणणं भंते ! देवीणं जाव जहं० चउभाग-पलिओवमं उक्को० अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिं अधियं । २०

[४] गहविमाणणं भंते ! देवाणं जाव जहन्नेणं चउभागपलिओवमं उक्को० पलिओवमं । गहविमाणणं भंते ! देवीणं जाव जहं० चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं ।

१-२. °ण पुच्छा, गो० । स० ॥ ३. अस्मिन् ज्योतिष्सूत्रे सर्वत्र जाव इत्यस्य स्थाने स० आदर्शे पुच्छा, गो० । इति पाठो वर्तते ॥ ४. जहं० अट्टभाग° स० । जहं० पालिओव-मट्टभागो उक्को० प्रज्ञा० सूत्र १०१ पत्र १७४-२ ॥ ५. जोतिसिणीण स० ॥ ६. अम्भहिय स० जे० ॥ ७. जाव गो० ! जहं० स० ॥

[५] णक्खत्तविमाण्णं भंते ! देवाणं जाव गोयमा ! जहं० चउभाग-
पलिओवमं उक्को० अट्टपलिओवमं । णक्खत्तविमाण्णं भंते ! देवीणं जाव गो० !
जहन्नेणं चउभागपलिओवमं उक्को० सातिरेगं चउभागपलिओवमं ।

[६] ताराविमाण्णं भंते ! देवाणं जाव गो० ! जहं० सातिरेगं अट्टभाग-
५ पलिओवमं उक्को० चउभागपलिओवमं । ताराविमाण्णं भंते ! देवीणं जाव गो० !
जहन्नेणं अट्टभागपलिओवमं उक्को० सातिरेगं अट्टभागपलिओवमं ।

३९१. [१] वेमाणियाणं भंते ! देवाणं जाव गो० ! जहण्णेणं
पलिओवमं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं । वेमाणीणं भंते ! देवीणं जाव गो० !
जहं० पलिओवमं उक्को० पणपणं पलिओवमाइं ।

१० [२] सोहम्मे णं भंते ! कप्पे देवाणं केवत्तिकालं ठिती पं० ? गो० !
जहं० पलिओवमं उक्कोसेणं दोन्नि सागरोवमाइं । सोहम्मे णं भंते ! कप्पे देवीणं
जाव गोतमा ! जहन्नेणं पलिओवमं उक्कोसेणं सत्त पलिओवमाइं । सोहम्मे णं भंते !
कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं जाव गो० ! जहं० पलिओवमं उक्कोसेणं पन्नासं
पलिओवमाइं ।

१५ [३] ईसाणे णं भंते ! कप्पे देवाणं केवत्तिकालं ठिती पन्नत्ता ? गो० !
जहन्नेणं सातिरेगं पलिओवमं उक्को० सातिरेगाइं दो सागरोवमाइं । ईसाणे णं
भंते ! कप्पे देवीणं जाव गो० ! जहं० सातिरेगं पलिओवमं उक्को० नव
पलिओवमाइं । ईसाणे णं भंते ! कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं जाव गो० !
जहन्नेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपणं पलिओवमाइं ।

२० [४] सणकुमारे णं भंते ! कप्पे देवाणं केवत्तिकालं ठिती पन्नत्ता ?
गो० ! जहं० दो^३ सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ।

[५] माहिंदे णं भंते ! कप्पे देवाणं जाव गोतमा ! जहं० साइरेगाइं
दो^४ सागरोवमाइं, उक्को० साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइं ।

[६] वंमलोए णं भंते ! कप्पे देवाणं जाव गोतमा ! जहं० सत्त
२५ सागरोवमाइं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ।

१. जहं० अट्टभाग^० स० प्रज्ञा० ॥ २. उक्को० अट्टभागपलिओवमं साहियं । स० ॥
३-४. दोन्नि सा^० स० ॥

[७] एवं कप्पे कप्पे केवत्तिकालं ठिती पच्चत्ता? गो० । एवं भाणिय-
 व्वं—लंतए जहं० दस सागरोवमाइं उक्को० चोदस सागरोवमाइं । महासुक्के जहं०
 चोदस सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं । सहस्सारे जहं० सत्तरस
 सागरोवमाइं उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं । आणए जहं० अट्टारस सागरोवमाइं
 उक्को० एकूणवास सागरोवमाइं । पाणए जहं० एकूणवीसं सागरोवमाइं उक्को० ५
 वीसं सागरोवमाइं । आरणे जहं० वीसं सागरोवमाइं उक्को० एकवीसं
 सागरोवमाइं । अच्चुए जहं० एकवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चावीसं सागरोवमाइं ।

[८] हेट्ठिमहेट्ठिमगेवेज्जविमाणेसु णं भंते! देवाणं केवड्कालं ठिती
 पं०? गो०! जहं० चावीसं सागरोवमाइं उक्को० तेवीसं सागरोवमाइं,
 हेट्ठिममज्झिमगेवेज्जविमाणेसु णं जाव गो०! जहं० तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं १०
 चउवीसं सागरोवमाइं, हेट्ठिमउवरिमगेवेज्ज० जाव जहं० चउवीसं सागरोवमाइं
 उक्को० पणुवीसं सागरोवमाइं । मज्झिमहेट्ठिमगेवेज्जविमाणेसु णं जाव गोतमा!
 जहं० पणुवीसं सागरोवमाइं उक्को० छवीसं सागरोवमाइं, मज्झिममज्झिमगेवेज्ज०
 जाव जहं० छवीसं सागरोवमाइं उक्को० सत्तावीसं सागरोवमाइं, मज्झिमउवरिम-
 गेवेज्जविमाणेसु णं जाव गोतमा! जहं० सत्तावीसं सागरोवमाइं उक्को० अट्टावीसं १५
 सागरोवमाइं । उवरिमहेट्ठिमगेवेज्ज० जाव जहं० अट्टावीसं सागरोवमाइं उक्को०
 एकूणतीसं सागरोवमाइं, उवरिममज्झिमगेवेज्ज० जाव जहं० एकूणतीसं सागरोवमाइं
 उक्को० तीसं सागरोवमाइं, उवरिमउवरिमगेवेज्ज० जाव जहं० तीसं सागरोवमाइं
 उक्को० एकतीसं सागरोवमाइं ।

[९] विजय-वेजयंत-जयंत-अपरिजितविमाणेसु णं भंते! देवाणं २०
 केवड्कालं ठिती पणत्ता? गो० जहण्णेणं एकतीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं
 तेत्तीसं सागरोवमाइं । सव्वट्ठसिद्धे णं भंते! महाविमाणे देवाणं केवड्कालं

१. लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा! जहं० स० ॥ २. सुक्के पुच्छा, गो०! जहं० स० ॥
 ३. स्सारे पुच्छा, गो० जहं० स० ॥ ४. ए पुच्छा, गो०! जहं० स० ॥ ५. एगूणं स० ॥
 ६. ए पुच्छा, गो०! जहं० स० ॥ ७. आरणे पुच्छा, गो०! जहं० स० ॥ ८. ए पुच्छा,
 गो०! जहं० स० ॥ ९. ज्जगदेवाण पुच्छा, गो०! स० ॥ १०. वमाणि। एतेणामिल्लवेण
 एक्केक्क सागरोवमं आरोवेतव्व जाव उवरिमउवरिमगेवेज्जगदेवाण पुच्छा, गो०! जहं० तीस
 सागरो० स० ॥ ११. राजियदेवाणं पुच्छा, गो०! स० ॥ १२. सव्वट्ठसिद्धणिल्लयाणं देवाणं पुच्छ,
 गो०! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाणि, सव्वट्ठअपजत्ताणं जहण्णेण चि उक्कोसेण चि
 अंतोमुहुत्तं, पजत्तयाण जा जस्स ठिनी सा तेसि अंतोमुहुत्तूणा कायव्वा । से त्तं सुहुमे स० ॥

ठिती पण्णत्ता ? गो० ! अजहण्णमणुक्कोसं तेत्तीसं सागरोवमाइं । से तं सुहुमे अद्धापलिओवमे । से तं अद्धापलिओवमे ।

३९२. से किं तं खेत्तपलिओवमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-सुहुमे य वावहारिणं य ।

५ ३९३. तत्थ णं जे से सुहुमे से ठप्पे ।

३९४. तत्थ णं जे से वावहारिणं से जहानामए पळे सिया-जोयणं आयाम-विक्खंभेणं, जोयणं उड्डं उच्चत्तेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं; से णं पळे एगाहिय-वेहिय-तेहिय० जाव भरिणं वालग्गकोडीणं । ते णं वालग्गा णो अग्गी डहेज्जा, णो वातो हरेज्जा, जाव णो पूडत्ताए हव्वमागच्छेज्जा । जे णं तस्स १० पलस्स आगासपदेसा तेहिं वालग्गेहिं अण्णुत्ता ततो णं समए २ गते एगमेगं आगासपएसं अवहाय जावतिणं कालेणं से पळे खीणे जाव निट्ठिए भवइ । से तं वावहारिणं खेत्तपलिओवमे ।

एएसिं पल्लणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया ।

तं वावहारियस्स खेत्तसागरोवमस्स एगस्स भवे परीमाणं ॥ ११३ ॥

१५ ३९५. एएहिं वावहारिणं खेत्तपलिओवम-सागरोवमेहिं किं पयोयणं ? एएहिं० नत्थि किंचि प्पओयणं, केवलं तु पण्णवणा पण्णविज्जइ । से तं वावहारिणं खेत्तपलिओवमे ।

३९६. से किं तं सुहुमे खेत्तपलिओवमे ? २ से जहानामए पळे सिया-जोयणं आयाम-विक्खंभेणं, जोयणं उड्डं उच्चत्तेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं; से णं पळे एगाहिय-वेहिय-तेहिय० जाव उक्कोसेणं सत्तरत्तपरूढाणं सम्मट्ठे सन्निचिते भरिणं वालग्गकोडीणं । तत्थ णं एगमेगे वालग्गे असंखेज्जाइं खंडाइं कंजइ, ते णं वालग्गा दिट्ठीओगाहणाओ असंखेज्जभागमेत्ता सुहुमस्स २०

१. सिया जाव णो पूडत्ताए सवा० वी० ॥ २. °भेग जाव भरिणं वाल० स० ॥ ३. °यणं उच्चत्तेणं तं मुद्रिते ॥ ४. जावइयेणं कालेणं से पळे जाव निट्ठिए से तं वावहारिणं [खेत्त० सवा०] जाव पण्णवणा कज्जइ । से तं वावहारिणं खेत्त० (सू० ३९५) सवा० वी० ॥ ५. सिया जाव असंखे० सवा० वी० ॥ ६. °यामेणं जाव भरिणं वाल० स० ॥ ७. कीरंति जाव स्त्रीरोगा० सं० ॥

पणगजीवस्स सरीरोगाहणाओ असंखेज्जगुणा । ते' णं वालग्गा णो अग्गी
डहेज्जा, नो वातो हरेज्जा, णो कुच्छेज्जा, णो पलिविद्धंसेज्जा, णो पूइत्ताए
हव्वमागच्छेज्जा । जे णं तस्स पल्लस्स आगासपदेसा तेहिं वालग्गेहिं अण्णुणा वा
अण्णुणा वा तओ णं समए २ गते एगमेगं आगासपदेसं अवहाय
जावइएणं कालेणं से पळे खीणे नीरए निलेवे णिट्ठिए भवति । से तं सुहुमे ५
खेत्तपलिओवमे ।

३९७. तत्थ णं चोदए पण्णवगं एवं वदासी—अत्थि णं तस्स पल्लस्स
आगासपएसा जे णं तेहि वालग्गेहिं अण्णुणा ? हंता अत्थि, जहा को
दिट्ठंतो ? से जहाणामते कोड्डए सिया कोहंडाण भरिए तत्थ णं माउलुंगा
पक्खित्ता ते वि माया, तत्थ णं विल्ला पक्खित्ता ते वि माता, तत्थ णं आमलया १०
पक्खित्ता ते वि माया, तत्थ णं वयरा पक्खित्ता ते वि माया, तत्थ णं चणगा
पक्खित्ता ते वि माया, तत्थ णं मुग्गा पक्खित्ता ते वि माया, तत्थ णं सरिसवा
पक्खित्ता ते वि माता, तत्थ णं गंगावालुया पक्खित्ता सा वि माता, एवामेव
एणं दिट्ठतेणं अत्थि णं तस्स पल्लस्स आगासपएसा जे णं तेहि वालग्गेहिं
अण्णुणा । १५

एसिं पल्लाणं कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया ।

तं सुहुमस्स खेत्तसागरोवमस्स एगस्स भवे परीमाणं ॥ ११४ ॥

३९८. एतेहि सुहुमेहिं खेत्तपलिओवम-सागरोवमेहिं किं पओयणं ?
एतेहिं सुहुमेहिं पलिओवम-सागरोवमेहिं दिट्ठिवाए दव्वाइं मविज्जंति ।

३९९. कइविधा णं भंते ! दव्वा पण्णत्ता ? गो० ! दुविहां पण्णत्ता । २०
तं जहा—जीवदव्वा य अजीवदव्वा य ।

१ ते णो वि अग्गी डहेज्जा जाव नो पृत्तिताते हव्वं स० ॥ २. 'ज्जा जाव हव्वं सवा० ॥
३. खीणे जाव णिट्ठिए स० ॥ ४. ३९७. एववयंतं पण्णवग चोयए एव वयासी सवा० ॥
५. 'मते मचे सिया ख० जे० वा० ॥ ६. णं गुम्मा पक्खिं ख० ॥ ७. माया, एव विल्ला
आमलगा वयरा चणगा [मुग्गा] सरिसवा गंगावालुया पक्खिं सवा० वी० ॥ ८. माया,
एवमेव सवा० ॥ ९. त सुहुमखेत्तसागरस्स उ एगस्स सवा० वी० ॥ १०. सुहुमखेत्तं सवा० ॥
११. 'वमेहिं दिट्ठिवाए सवा० वी० ॥ १२. 'हा दव्वा पन्नं सवा० ॥

४००. अजीवद्व्या णं भंते ! कतिविहा पण्णत्ता ? गो० ! दुविहा पन्नत्ता । तं जहा—अरूविअजीवद्व्या य रूविअजीवद्व्या य ।

४०१. अरूविअजीवद्व्या णं भंते ! कतिविहा पण्णत्ता ? गो० ! दसविहा पण्णत्ता । तं जहा—धम्मत्थिकाए धम्मत्थिकायस्स देसा
५ धम्मत्थिकायस्स पदेसा अधम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकायस्स देसा अधम्मत्थिकायस्स पदेसा आगासत्थिकाए आगासत्थिकायस्स देसा आगासत्थिकायस्स पदेसा अद्धासमए ।

४०२. रूविअजीवद्व्या णं भंते ! कतिविहा पन्नत्ता ? गो० ! चउव्विहा पण्णत्ता । तं जहा—खंधा खंधदेसा खंधप्पदेसा परमाणुपोगला ।

१० ४०३. ते णं भंते ! किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ? गोतमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति—ते णं नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ? गो० ! अणंता परमाणुपोगला अणंता दुपएसिया खंधा जाव अणंता अणंतपदेसिया खंधा, से एतेणं अट्ठेणं गोतमा ! एवं बुच्चति—ते णं नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ।

१५ ४०४. जीवद्व्या णं भंते ! किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ? गो० ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जीवद्व्या णं नो संखेज्जा नो असंखेज्जा अणंता ? गोतमा ! असंखेज्जा णेरइया, असंखेज्जा

१. अत्रेदमवधेयं धीधनैः—मुद्रितक्रमानुसारी पाठः केवलं सं० आदर्श एव वर्तते, शेषप्रतिष्ठ पुनः प्रथमं जीवसूत्रं तदनन्तरं च अजीवसूत्रं लिखितमास्ते । अपि च श्रीहरिभद्रसूरिभगवता श्रीमलधारिपादैश्च स्वस्ववृत्तौ सं० आदर्शवत् प्रथममजीवसूत्रं तदनन्तरं च जीवसूत्रं व्याख्यातमस्ति, किन्तु भगवता चूर्णिकृता शेषप्रतिष्ठपाठवद् जीवसूत्रव्याख्यानानन्तरमजीवसूत्रं विवृतमस्तीति । अपि च वी० आदर्श—“जीवद्व्या णमित्यादि जीवद्व्या णं नो संखेज्जा नो असंखेज्जा अणता इत्येतदन्त आलापक अजीवद्व्या णं भंते ! इत्यादि ते णं णो संखेज्जा नो असंखेज्जा अणता इत्यन्तालापकानन्तरं दृश्यं, वृत्तौ तथैव दर्शनात् ।” इति टिप्पण्यपि वर्तते ॥ २, ४. अरूविअ^० संवा० वी० विना ॥ ३. रूविअ^० संवा० वी० विना ॥ ५. देसे धम्मत्थिकायस्स पदेसे, एवं अधम्मत्थिकाए ३ आगासत्थिकाए ३ अद्धा^० संवा० वी० ॥ ६. खंधा देसा पदेसा परं खं० ॥ ७. बुच्च जावइ अणंता संवा० ॥ ८. जाव दस पएसिया खंधा संखिज्जपणु० असंखिज्जपणु० अणंतपणु० संवा० वी० ॥ ९. से तेणट्ठेण गो^० सं० संवा० ॥ १०. ज्जा जाव अणता सं० संवा० ॥ ११. ०व्वा जाव अणंता संवा० ॥

असुरकुमारां जाव असंखेज्जा थणियकुमारा, असंखेज्जा पुढवीकाइयां जाव असंखेज्जा वाउकाइया, अणंता वणस्सइकाइया, असंखेज्जा वेदिया जाव असंखेज्जा चउरिदिया, असंखेज्जा पंचेंदियतिरिक्खजोणिया असंखेज्जा मणूसा, असंखेज्जा वाणमंतरिया, असंखेज्जा जोइसिया, असंखेज्जा वेमाणिया, अणंता सिद्धा, से एएणं अट्टेणं गोतमा ! एवं वुच्चइ-जीवदव्वा णं नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता । ५

४०५. कति णं भंते ! सँरीरा पं० ? गो० । पंच सँरीरा पण्णत्ता । तं जहा-ओरालिए वेउव्विए आहारए तेयए कम्मए ।

४०६. णेरइयाण भते ! कति सँरीरा पन्नत्ता ? गो० । तयो सँरीरा प० । त०-वेउव्विए तेयए कम्मए ।

४०७. असुरकुमाराणं भंते ! कति सरीरा पं० ? गो० ! तओ १० सरीरा पण्णत्ता । तं जहा-वेउव्विए तेयए कम्मए । एवं तिण्णि २ एते चेव सरीरा जाव थणियकुमाराणं भाणियव्वा ।

४०८. [१] पुढवीकाइयाणं भंते ! कति सरीरा पण्णत्ता ? गो० । तयो सरीरा पण्णत्ता । तं जहा-ओरालिए तेयए कम्मए ।

[२] एवं आउ-तेउ-वणस्सइकाइयाण वि एते चेव तिण्णि सरीरा १५ भाणियव्वा ।

१. ०रा असंखेज्जा णागकुमारा अमखेज्जा सुवण्णकुमारा असं० विज्जुकु० असं० अगिगकु० असं० दीवकु० असं० उडहिक्कु० असं० दिसाकु० असं० वायुकु० असं० थणियकुमारा असंखेज्जा पुढविकाइया असंखेज्जा भाउक्काइया असंखेज्जा तेउक्काइया असंखेज्जा वाउक्काइया अणंता वणस्सइकाइया असंखेज्जा वेदिया असंखेज्जा तेदिया असंखेज्जा चउरिदिया असं० पचेदियतिरिक्खजोणिया स० ॥ २. जाव थणिं सवा० ॥ ३ ०या, एव आउ० तेउ० वाउ०, अणंता वणस्सइकाइया जाव असंखेज्जा वेदिया तेदिया चउरिदिया पंचेंदिय- [तिरिक्खजोणिया] मणूसा असंखेज्जा वाणमतरा, एव जोइसिया वेमाणिया, अणता सिद्धा से तेणट्टेणं सवा० वी० ॥ ४-५ सरीरगा स० सवा० ॥ ६-७ सरीरगा स० ॥ ८. कम्मए । एवं असुरकुमाराण । पुढविकाइयाणं पुच्छा, गो० । ततो सरीरगा प० । त०-ओरालिए तेयए कम्मए । एव वाउक्कायवज्जाण जाव चउरिदियाण । वाउक्कातियाणं पुच्छा, गोयमा । वाउक्कातियाण चत्तारि सरीरगा प० त०-ओरालिए वेउव्विए तेयए कम्मए । एव पंचेदिय-तिरिक्खजोणियाण वि । मणूसाण पच वि । वाणमतर-जोइसिय-वेमाणियाण जहा नेरइयाण । ४१३ केवतिया ण भते ! स० ॥

[३] वाउकाइयाणं जाव गो० ! चत्तारि सरीरा पन्नत्ता । तं०—ओरालिए वेउव्विए तेयए कम्मए ।

४०९. वेदिय-तेदिय-चउरिंदियाणं जहा पुढवीकाइयाणं ।

४१०. पंचेदियतिरिक्खजोणियाणं जाव गो० ! जहा वाउकाइयाणं ।

५ ४११. मणूसाणं जाव गो० ! पंच सरीरा पन्नत्ता । तं०—ओरालिए वेउव्विए आहारए तेयए कम्मए ।

४१२. वाणमंतराणं जोइसियाणं धेमाणियाणं जहा नेरइयाणं, वेउव्विय-तेयग-कम्मगा तिन्नि तिन्नि सरीरा भाणियव्वा ।

१० ४१३. केवतिया णं भंते ! ओरालियसरीरा पण्णत्ता ? गो० ! दुविहा पण्णत्ता । तं जहा—वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्ततो असंखेज्जा लोगा । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लगा ते णं अणंता अणंताहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्ततो अणंता लोगा, दव्वओ अभवसिद्धिएहिं अणंतगुणा सिद्धाणं अणंतभागो ।

१५ ४१४. केवतिया णं भंते ! वेउव्वियसरीरा पं० ? गोतमा ! दुविहा पण्णत्ता । तं०—वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्तओ असंखेज्जाओ सेदीओ पतरस्स असंखेज्जइभागो । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते णं अणंता अणंताहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, ^३सेसं जहा २० ओरालियस्स मुक्केल्लया तहा एते वि भाणियव्वा ।

४१५. केवइया णं भंते ! आहारगसरीरा पं० ? गोयमा ! दुविहा पं० । तं०—वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं सिंया अत्थि सिंया नत्थि, जइ अत्थि जहण्णेणं एगो वा दो वा तिण्णि वा, उक्कोसेणं सहस्सपुहंतं । मुक्केल्लया जहा ओरालियसरीरस्स तहा भाणियव्वा ।

१. कइविहा णं भंते ! स० विना ॥ २. अणंता जहा ओरालियमुक्केल्लगा तहेव भाणि^० स० ॥

३. सेसं पि जहा सवा० ॥ ४-५. सिय स० सवा० ॥ ६. ^३हत्तं । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते णं अणंता जहा ओरालियमुक्केल्लगा । ४१६. के^० स० ॥

४१६ केवतिया णं भंते ! तेयगसरीरा पण्णत्ता ? गोयमा । दुविहा पं० । तं०-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते चद्धेल्लया ते णं अणंता अणंताहि उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्ततो अणंता लोगा, दव्वओ सिद्धेहि अणंतगुणा सव्वजीवाणं अणंतभागूणा । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते णं अणंता अणंताहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालतो, खेत्ततो ५ अणंता लोगा, दव्वओ सव्वजीवेहिं अणंतगुणा जीववग्गस्स अणंतभाँगो ।

४१७. केवइया णं भंते ! कम्मयसरीरा पन्नत्ता ? गो० । दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । जहा तेयगसरीरा तहा कम्मगसरीरा वि भाणियव्वा ।

४१८. [१] नेरइयाणं भंते ! केवतिया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ? १० गोतमा । दुविहा पण्णत्ता । तं०-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते चद्धेल्लया ते णं नत्थि । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते जहा ओहिया ओरालिया तहा भाणियव्वा ।

[२] नेरइयाणं भंते ! केवइया वेउव्वियसरीरा पन्नत्ता ? गो० । दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते चद्धेल्लया १५ ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्तओ असंखेज्जाओ सेढीओ पयरस्स असंखेज्जइभागो, तासि णं सेढीणं विक्खभसूयी अंगुलपढमवग्गमूलं चित्तियवग्गमूलपडुप्पणं अहवणं अंगुलचित्तिय-वग्गमूलघणपमाणमेत्ताओ सेढीओ । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते णं जहा ओहिया ओरालियसरीरा तहा भाणियव्वा । २०

[३] नेरइयाणं भंते ! केवइया आहारगसरीरा पण्णत्ता ? गोयमा । दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते चद्धेल्लया ते णं नत्थि । तत्थ णं जे ते मुक्केल्लया ते जहा ओहिया ओरालिया तहा भाणियव्वा । -

१ °व्वओ सव्वमि° वा० ॥ २ अणता जात्र खेत्तओ स० ॥ ३ °भागो । एवं कम्मगसरीरा वि । ४१८. [१] नेरतियाणं स० ॥ ४. ते णं अणता जहा ओरालियमुक्किल्ला तहा स० ॥ ५ जहा ओरालियमुक्किल्ला । [३] नेरतियाण स० ॥ ६ - - एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ खं० जे० वा० नास्ति ॥ ७. य । वो वि जघा एतेसि चेव ओरालियचद्धेल्लग-मुक्केल्ला । तेया-कम्माइं जहा एतेसि चेव वेउव्विया । ४१९ [१] असुर° सवा० ॥

[४] तेयंग-कम्मगसरीरा जहा एतेसि चेव वेउव्वियसरीरा तहा भाणियव्वा ।

४१९. [१] असुरकुमाराणं भंते ! केवतिया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ? गो० ! जहा नेरइयाणं ओरालियसरीरा तहा भाणियव्वा ।

५ [२] असुरकुमाराणं भंते ! केवतिया वेउव्वियसरीरा पन्नत्ता ? गोतमा ! दुविहा पण्णत्ता । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालतो, खेततो असंखेज्जाओ सेढीओ पयरस्स असंखेज्जभागो, तासि णं सेढीणं विक्खंभसूई अंगुलपढमवग्गमूलस्स असंखेज्जतिभागो । मुक्केल्लया जहा ओहिया
१० ओरालियसरीरा तहा भाणियव्वा ।

[३] असुरकुमाराणं भंते ! केवइया आहारगसरीरा पन्नत्ता ? गो० ! दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । जहा एएसिं चेव ओरालिय-सरीरा तहा भाणियव्वा ।

१५ [४] तेयंग-कम्मगसरीरा जहा एतेसिं चेव वेउव्वियसरीरा तहा भाणियव्वा ।

[५] जहा असुरकुमाराणं तहा जाव थणियकुमाराणं ताव भाणियव्वं ।

४२०. [१] पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयाँ ओरालियसरीरा पन्नत्ता ? गो० ! दुविहा पं० । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । एवं जहा ओहिया ओरालियसरीरा तहा भाणियव्वा । पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया वेउव्वियसरीरा
२० पन्नत्ता ? गो० ! दुविहा पं० । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं णत्थि । मुक्केल्लया जहा ओहिया ओरालियसरीरा तहा

१. तेय-कम्मसरीरा सवा० ॥ २. गो० ! दुविहा पं० । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य, दो वि जया नेरतियाणं । वेउव्वियाण पुच्छा, गो० ! दुविहा स० ॥ ३. असंखेज्जा जहा नेरतियाण जाव पयरस्स स० संवा० वी० ॥ ४. जहा एएसिं चेव ओरा० सवा० । जहा ओरालिया । आहारगा जहा ओरालिया तेसिं (एएसिं) चेव दुविहा वि । तेया-कम्माणं जहा एतेसिं [चेव] वेउव्विया । एवं जाव थणियकुमारा । ४२०. [१] पुढ० स० ॥ ५. [३] आहारगा जहा ओरालिय० तेसिं चेव दुविहा वि । [४] तेय० सवा० ॥ ६. ०या तोरालि० ख० वा० ॥ ७. जहा ओरालिया वद्धेल्लया तहा भा० स० ॥ ८. ०सरीरपुच्छा, गो० ! स० ॥ ९. जहा ओरालियमुक्केल्लया । आहारगस० सं० ॥

भाणियच्चा । आहारगसरीरा वि एवं चेवं भाणियच्चा । तेयग-कम्मगसरीराणं जहा एएसिं चेव ओरालियसरीरा तहा भाणियच्चा ।

[२] जहा पुढविकाइयाणं एवं आउकाइयाणं तेउकाइयाण य सच्चसरीरा भाणियच्चा ।

[३] वाउकाइयाणं भंते ! केवइया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ? गो० । ५
जहा पुढविकाइयाणं ओरालियसरीरा तहा भाणियच्चा । वाउकाइयाणं भंते !
केवतिया वेउच्चियसरीरा पन्नत्ता ? गो० ! दुविहा पं० । तं०-चद्धेल्लया य
मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते चद्धेल्लया ते णं असंखेज्जा समए २ अवहीरमाणा
२ पलिओवमस्स असंखेज्जभागमेत्तेणं कालेणं अवहीरति नो चेव णं अवहिया
सिया । मुक्केल्लया १ जहा ओहिया ओरालियमुक्केल्लया ५ । आहारयसरीरा जहा १०
पुढविकाइयाणं वेउच्चियसरीरा तहा भाणियच्चा । तेयग-कम्मयसरीरा जहा
पुढविकाइयाणं तहा भाणियच्चा ।

[४] वणस्सइकाइयाणं ओरालिय-वेउच्चिय-आहारगसरीरा जहा पुढ-
विकाइयाणं तहा भाणियच्चा । वणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइया तेयग-कम्मगसरीरा
पणत्ता ? गो० ! जहा ओहिया तेयग-कम्मगसरीरा तहा वणस्सइकाइयाण वि १५
तेयग-कम्मगसरीरा भाणियच्चा ।

४२१. [१] वेइंदियाणं भंते ! केवइया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ?
गोतमा ! दुविहा पणत्ता । त जहा-चद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे
ते चद्धेल्लया ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहि उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहि अवहीरंति २०
कालओ, खेत्तओ असंखेज्जाओ सेढीओ पयरस्स असंखेज्जभागो, तासि णं सेढीणं
विक्खंभसूयी असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ असंखेज्जाइं सेढ्विगममूलाइ,
वेइंदियाणं ओरालियसरीरोहि चद्धेल्लएहि पयरं अवहीरइ असंखेज्जाहि
उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहि कालओ, खेत्तओ अगुलपयरस्स आवलियाएँ य

१. °व तेया-म्ममाइ जहा स० सवा० ॥ २. °लिया । एव आउकाइयाणं तेउकाइयाण ।
वाउकातियाणं णवर इमो विसेसो-वेउच्चियरस पुच्छा, गो० ! दुविधा प० । स० ॥
३. सिया, अर्वासट्ठं जहा पुढविकातियाण । वणस्सत्तिकतियाणं जहा पुढविकातियाण । नवर
तेया-कम्मगा जहा ओहिया । ४२१ [१] वेइंदियाण स० ॥ ४. १- ५ एतच्चिद्धमव्यवर्ती पाठ
सवा० वी० एव वर्तते ॥ ५. °ज्जा जहा णेरतियाण वेउच्चियसरीरा जाव पयररस अ० स० ॥
६. °ए असं स० सवा० ॥

असंखेज्जइभागपंडिभागेणं । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालियसरीरा तहा भाणियच्चा । वेउच्चिय-आहारगसरीरा णं वद्धेलया नत्थि, मुक्केलया जहा ओरालियसरीरा ओहिया तहा भाणियच्चा । तेया-कम्मगसरीरा जहा एतेसिं चेव ओरालियसरीरा तहा भाणियच्चा ।

५ [२] जहा वेइंदियाणं तहा तेइंदियाणं चउरिंदियाण वि भाणियच्चं ।

४२२. [१] पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं वि १ ओरालियसरीरां एवं चेव भाणियच्चा ५ ।

१० [२] पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइया वेउच्चियसरीरा पणत्ता ? गोयमा ! दुविहा पं० । तं०-वद्धेलया य मुक्केलया य । तत्थ णं जे ते वद्धेलया ते णं असंखेज्जा असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्तओ जाव विक्खंभसूयी अंगुलपढमवग्गमूलस्स असंखेज्जइभागो । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया णं । आहारयसरीरा जहा वेइंदियाणं । तेयग-कम्मगसरीरा जहा ओरालिया ।

१५ ४२३. [१] मणूसाणं भंते ! केवइया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ? गो० । दुविहा पणत्ता । तं जहा-वद्धेलया य मुक्केलया य । तत्थ णं जे ते वद्धेलया ते णं सिय संखेज्जा सिय असंखेज्जा, जहण्णपदे संखेज्जा-संखेज्जाओ कोडीओ, तिजमलपयस्स उवरि चउजमलपयस्स हेड्डा, अहवणं छट्ठो वग्गो पंचमवग्गपडुप्पण्णो, अहवणं छण्णउत्तिष्ठेयणगदाइरासी, उक्कोसपदे असंखेज्जा, असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्ततो उक्कोसपए

१ पलिभा° चू० सवा० ॥ २. जहा ओरालियमुक्केलगा । वेउच्चि° स० ॥ ३. जहा ओहिया ओरालिया मुक्केलगा । तेय-कम्माइ जहा स० ॥ ४. °रालिया । एवं जाव चउरिंदिया । ४२२. [२] पंचें° स० सवा० ॥ ५. °ण वि एवं चेव, णवरं वेउच्चिएसु णाणत्त । वेउच्चियाण पुच्छा गो० । स० ॥ ६. १-५ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ सवा० एव वर्तते ॥ ७. °रा तहा भाणि° वी० ॥ ८. °ज्जा जहा असुरकुमाराणं, णवरं तासि णं सेदीणं विक्खंभसूयी अंगुलपढमवग्गमूलस्स असंखेज्जतिभागो । मुक्केलगा तहेव । ४२३. [१] मणूसाण स० ॥ ९. खेत्तओ असंखेज्जाओ सेदीओ पयस्स असंखिज्जइभागो तासि णं सेदीण विक्खंभ° सु० ॥ १०. संखेज्जाओ कोडाकोडीओ स० सवा० । प्रज्ञापनोपाङ्गेऽप्ययमेव पाठ । व्याख्यातं च तत्र मलयगिरिपादै “सङ्ख्येया कोटीकोटय.” इति । पत्र २८० ॥ ११. कोडीओ एगूणतीसं ठाणाइं तिजम° सवा० वी० । सम्मतोऽयं वाचनाभेद चूर्णिकृतां श्रीहरिभद्रपादाना चापि ॥ १२-१३. अहवण छ° सं० ॥ १४. अवसप्पि° सवा० ॥ १५. उक्कोसेणं रू° सवा० ॥

रुवपक्खित्तेहिं मणूसेहिं सेढी अवहीरंति, असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं कालओ, खेत्तओ अंगुलपढमवग्गमूलं ततियवग्गमूलपडुप्पणं । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया णं ।

[२] मणूसाणं भंते ! केवतिया वेउव्वियसरीरा पण्णत्ता ? गो० । दुविहा पं० । तं०—वद्धेलया य मुक्केलया य । तत्थ णं जे ते वद्धेलया ते णं ५ संखेज्जा समए २ अवहीरमाणा २ संखेज्जेणं कालेणं अवहीरंति, नो चेव ण अवहिया सिया । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया णं ।

[३] मणूसाणं भंते ! केवइया आहारयसरीरा पन्नत्ता ? गो० । दुविहा पण्णत्ता । तं जहा—वद्धेलया य मुक्केलया य । तत्थ णं जे ते वद्धेलया ते णं सिय अत्थि सिय नत्थि, जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिण्णि वा उक्कोसेणं १० सहस्सपुहत्तं । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया णं ।

[४] तेयग-कम्मगसरीरा जहा एतेसि चेव ओहिया ओरालिया तहा भाणियव्वा ।

४२४. [१] वणमंतराणं ओरालियसरीरा जहा नेरइयाणं ।

[२] वाणमंतराणं भंते ! केवइया वेउव्वियसरीरा पन्नत्ता ? गो० । १५ दुविहा पं० । तं०—वद्धेलया य मुक्केलया य । तत्थ णं जे ते वद्धेलया ते ण असंखेज्जा, असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालतो, खेत्तओ असंखेज्जाओ सेढीओ पयरस्स असंखेज्जइभागो, तासि णं सेढीणं विक्खंभसूई संखेज्जोयणसयवग्गपलिभागो पतरस्स । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया णं ।

[३] — आहारगसरीरा दुविहा वि जहा असुरकुमाराणं । — २०

१ ०रति, तीसे सेढीए काल-पेत्तेहि अवहारो मग्गिज्जइ—कालओ असंखेज्जाहि उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहि अवहीरंति, खेत्तओ सवा० वी० ॥ २ जहा ओरालियमुक्केलया । वेउव्वियपुच्छा, गो० । दु० स० ॥ ३. ०या ण मुक्केलया । [३] मणू सवा० । ०या । आहारगसरीरा जहा ओहिया । तेयकम्मगा जहा एतेसि चेव ओरालिया । ४२४. [१] वाणमंतराणं जहा नेरतियाण ओरालिया आहारगा य । वेउव्वियसरीर पि जहा नेरतियाण, णवर तासि ण सेढीण विक्खंभसूयी संखेज्जोयणसयवग्गपलिभागो पयरस्स । मुक्केलया जहा ओहिया ओरालिया । [तेया-]कम्मगा जहा एतेसि चेव वेउव्विया । ४२५ [१] जोतिसियाणं एवं चेव । णवर तासि ण सेढीणं विक्खंभसूयी वेउव्विण्णगुलसतवग्गपलिभागो पयरस्स । ४२६ [१] वेमाणियाणं एव चेव । नवर तासि णं (४२६ [२]) स० ॥ ४. १-१ एतच्चिह्नमव्यवर्त्ती पाठ सवा० वी० एव वर्तते ॥

[४] वाणमंतराणं भंते ! केवइया तेयग-कम्मगसरीरा पं० ? गो० !
जहा एएसिं चेव वेउव्वियसरीरा तहा तेयग-कम्मगसरीरा वि भाणियव्वा ।

४२५. [१] जोइसियाणं भंते ! केवइया ओरालियसरीरा पं० ?
गो० ! जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा ।

५ [२] जोइसियाणं भंते ! केवइया वेउव्वियसरीरा पण्णत्ता ? गो० !
दुविहा पं० । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया जाव तासि
णं सेढीणं विक्खंभसूची वेछापण्णंगुलसयवग्गपलिभागो पयरस्स । मुक्केल्लया जहा
ओहियओरालिया णं ।

[३] आहारयसरीरा जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा ।

१० [४] तेयग-कम्मगसरीरा जहा एएसिं चेव वेउव्विया तहा भाणियव्वा ।

४२६. [१] वेमाणियाणं भंते ! केवतिया ओरालियसरीरा पन्नत्ता ?
गोर्यमा ! जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा ।

१५ [२] वेमाणियाणं भंते ! केवइया वेउव्वियसरीरा पण्णत्ता ? गो० !
दुविहा पं० । तं०-वद्धेल्लया य मुक्केल्लया य । तत्थ णं जे ते वद्धेल्लया ते णं
असंखेज्जा, असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणि-ओसप्पिणीहिं अवहीरंति कालओ, खेत्तओ
असंखेज्जाओ सेढीओ पयरस्स असंखेज्जइभागो, तासि णं सेढीणं विक्खंभसूई
अंगुलवितियवग्गमूलं ततियवग्गमूलपडुप्पण्णं, अहवणं अंगुलततियवग्गमूल-
घणप्पमाणमेत्ताओ सेढीओ । मुक्केल्लया जहा ओहिया ओरालिया णं ।

[३] आहारयसरीरा जहा नेरइयाणं ।

२० [४] तेयग-कम्मगसरीरा जहा एएसिं चेव वेउव्वियसरीरा तहा भाणि-
यव्व । से तं सुहुमे खेत्तपलिओवमे । से तं खेत्तपलिओवमे । से तं पलिओवमे ।
से तं विभागणिप्फण्णे । से तं कालप्पमाणे ।

४२७. से किं तं भावप्पमाणे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-
गुणप्पमाणे णयप्पमाणे संखप्पमाणे ।

१. गो० ! दुविहा पन्नत्ता । तं जहा—जहा ने० सवा० ॥ २. ०लवीयव० सवा० ॥ ३. अधवण
सवा० वी० । अहवण अं० स० ॥ ४. ०त्ताओ सेढीओ । सेसं तं चेव । से तं सुहुमे स० ॥
५. विभंग० जे० स० चू० ॥ ६. संखापमाणे सवा० वी० ॥

४२८. से कि तं गुणप्पमाणे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा-
जीवगुणप्पमाणे य अजीवगुणप्पमाणे य ।

४२९. से कि तं अजीवगुणप्पमाणे ? २ पंचविहे पणत्ते । तं जहा-
वण्णगुणप्पमाणे गंधगुणप्पमाणे रसगुणप्पमाणे फासगुणप्पमाणे संठाणगुणप्पमाणे ।

४३०. से कि तं वण्णगुणप्पमाणे ? २ पंचविहे पणत्ते । तं०— ५
कालवण्णगुणप्पमाणे जाव सुक्खिवण्णगुणप्पमाणे । से तं वण्णगुणप्पमाणे ।

४३१. से किं तं गंधगुणप्पमाणे ? २ दुविहे पणत्ते । तं०—सुरभि-
गंधगुणप्पमाणे दुरभिगंधगुणप्पमाणे य । से तं गंधगुणप्पमाणे ।

४३२. से किं तं रसगुणप्पमाणे ? २ पंचविहे पणत्ते । तं०—
तित्तरसगुणप्पमाणे जाव महुररसगुणप्पमाणे । से तं रसगुणप्पमाणे । १०

४३३. से किं तं फासगुणप्पमाणे ? २ अट्ठविहे पणत्ते । तं०—
कक्खडफासगुणप्पमाणे जाव लुक्खफासगुणप्पमाणे । से तं फासगुणप्पमाणे ।

४३४. से कि तं संठाणगुणप्पमाणे ? २ पंचविहे पणत्ते । तं०—
परिमंडलसंठाणगुणप्पमाणे जाव आययसंठाणगुणप्पमाणे । से तं संठाणगुणप्पमाणे ।
से तं अजीवगुणप्पमाणे । १५

४३५. से किं तं जीवगुणप्पमाणे ? २ त्रिविहे पणत्ते । तं जहा-
णाणगुणप्पमाणे दंसणगुणप्पमाणे चरित्तगुणप्पमाणे य ।

४३६. से किं तं णाणगुणप्पमाणे ? २ चउत्तिहे पणत्ते । तं०—पच्चक्खे
अणुमाणे ओवम्मे आगमे ।

४३७. से किं तं पच्चक्खे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा—इंदियपच्चक्खे २०
य णोइंदियपच्चक्खे य ।

१. °प्पमाणे ५ । से त्त सवा० ॥ २. सुत्तिभगघ° स० । सुत्तिभगंधे य दुत्तिभगंधे य । से त
सवा० वी० ॥ ३. दुत्तिभगघ° स० ॥ ४. °प्पमाणे कडुय० कसाय० अंविळ० महुररसगुण-
प्पमाणे । से त रसगुणप्पमाणे । एव फासे अट्ठ, त जहा—कक्खड० मडय० गरुय० लहुय०
सीय० उत्तिण० णिद्ध० लुक्ख० । से त फासे । ४३४ से कि त संठाणगु ? २ पंचविहे
पणत्ते । तं०—परिमंडल० वट्ट० तस० चउरस० आयय । से त संठा° सवा वी० ॥ ५. °प्पमाणे
मडयफामगुणप्पमाणे गरुयफासगुणप्पमाणे लहुयफासगु० सीयफासगु० उत्तिणफामगु०
णिद्धफामगुणप्पमाणे लुक्खफाम° स० ॥

४३८. से किं तं इंदियपच्चक्खे ? २ पंचविहे पणत्ते । तं जहा-
सोइंदियपच्चक्खे चक्खुरिंदियपच्चक्खे घाणिंदियपच्चक्खे जिब्भिंदियपच्चक्खे फासिं-
दियपच्चक्खे । से तं इंदियपच्चक्खे ।

४३९. से किं तं णोइंदियपच्चक्खे ? २ तिविहे पं० । तं०—ओहिणाण-
५ पच्चक्खे मणपज्जवणाणपच्चक्खे केवलणाणपच्चक्खे । से तं णोइंदियपच्चक्खे । से तं
पच्चक्खे ।

४४०. से किं तं अणुमाणे ? २ तिविहे पणत्ते । तं०—पुच्चवं सेसवं
दिट्ठसाहम्मवं ।

४४१. से किं तं पुच्चवं ? पुच्चवं
१० माता पुत्तं जहा नड्डं जुवाणं पुणरागतं ।
काई पच्चभिजाणेज्जा पुच्चलिंगेण केणइ ॥ ११५ ॥

तं जहा—खतेण वा वणेण वा मसेण वा लंछणेण वा तिलएण वा । से तं पुच्चवं ।

४४२. से किं तं सेसवं ? २ पंचविहं पणत्तं । तं जहा—कज्जेणं
कारणेणं गुणेणं अवयवेणं आसएणं ।

४४३. से किं तं कज्जेणं ? २ संखं सद्देणं, भेरिं तालिएणं, वसभं
१५ ढंकिएणं, मोरं केकाइएणं, हयं हिंसिएणं, गयं गुलगुलाइएणं, रहं घणघणाइएणं ।
से तं कज्जेणं ।

४४४. से किं तं कारणेणं ? २ तंतं वो पडस्स कारणं ण पडो
तंतुं कारणं, वीरणा कंडस्स कारणं ण कडो वीरणकारणं, मिपिंडो घडस्स कारणं
२० ण घंडो मिपिंडकारणं । से तं कारणेणं ।

१ कायी पं० स० ॥ २. खतेण वा मसेण वा । से तं ख० वा० । खतेण वा मसेण वा लंछणेण
वा तिलकालएण जे० ॥ ३. अत्र द्वयोरपि वृत्तिकृतो वा लंछणेण मसेण वा तिल० इति क्रमेण
पाठोऽभिमतः, न चोपलब्धोऽसी कुत्रापि ॥ ४. लक्खेण (लक्खणेण) वा कालतिलएण स० ॥
५. ढेकिएणं स० । ढक्किएणं सु० ॥ ६. केकाइएणं सवा० । किंकाइएणं जे० सु० ॥ ७. हेसिएणं
स० सवा० वी० ॥ ८. हत्थि गुल० सवा० स० ॥ ९. तंतु पडकारणं स० ॥ १०. ०कारणं,
एव वी० सवा० ॥ ११. कडकारणं स० ॥ १२. ०कारणं, मिपिंडो सवा० वी० ॥ १३.
घडो मिपिंड० सवा० वी० ॥

४४५. से कि तं गुणेणं ? २ सुवण्णं निकसेणं, पुष्कं गंधेणं, लवणं रसेणं, मदिरं आसायिणं, वत्थं फासेणं । से तं गुणेणं ।

४४६. से कि तं अवयवेणं ? २ महिसं सिगेणं, कुक्कुडं सिहाए, हत्थिं विसाणेण, वराहं दाढाए, मोरं पिछेणं, आसं खुरेणं, वग्घं नहेणं, चमरं वालगंडेणं, दुपयं मणूसमाइ, चउपयं गवमादि, बहुपयं गोभियादि, सीहं ५ केसरेणं, वसहं ककुहेणं, महिलं वलयवाहाए ।

परियरवंधेण भडं, जाणिज्जा महिलियं णिवसणेणं ।

सित्थेण दोणपागं, कइं च एक्काए गाहाए ॥ ११६ ॥

से तं अवयवेणं ।

४४७. से किं तं आसएणं ? २ अग्गि धूमेणं, सलिलं वलागाहि, १० वुड्डं अन्भविकारेणं, कुलपुत्तं सीलसमार्थारेणं ।

इज्झिताकारितैज्जैः क्रियाभिर्भाषितेन च ।

नेत्र-त्रक्त्रविकारैश्च गृह्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥ ११७ ॥

से तं आसएणं । से तं सेसवं ।

४४८. से कि तं दिड्डसाहम्मवं ? २ दुविहं पणत्तं । तं जहा-सामन्नदिड्डं १५ च विसेसदिड्डं च ।

४४९. से किं तं सामण्णदिड्डं ? २ जहा एगो पुरिसो तहा वहवे पुरिसा जहा वहवे पुरिसा तहा एगो पुरिसो, जहा एगो करिसावणो तहा वहवे करिसावणा जहा वहवे करिसावणा तहा एगो करिसावणो । से तं सामण्णदिड्डं ।

१ निघसेण, उप्पल गंधेण, लवण रसेण, मतिर आसातिण स० । निहसेणं, पुष्क सवा० ॥
 २ आसाएण स० ॥ ३ छीहाण स० ॥ ४. “विपाणं तु गृहे कोलेभदन्तयो ” इति हैमानेकार्थसङ्ग्रहोक्तदन्तार्थोऽपि विपाणशब्द ॥ ५. हारिष्टुत्तौ सीह दाढाए इति पाठानुसारेण “सिह दट्ठ्या” इति व्याख्यातं दृश्यते । नोपलब्धोऽयं वाचनाभेद कश्चित् ॥ ६. चमरी स० । चमरिं वी० ॥ ७. वालगंडेणं, वाणर णगूलेणं, मीहं केसरएणं, महिल वलयं स० । चमरिं वी० । वालगंडेणं, दुपयं माणुसमादि, चउप्पत वसहमादि, बहुप्पदं गोभिसमादि, णगोलि वाणरमादि, केसरिं सीहमादि, कवुधि वसभमादि । परियरवंधेण भडे जा० स० ॥
 ८. कुवुधेण वा० ॥ ९. णियत्थेण स० सवा० वी० ॥ १०. वुड्ढि सवा० वी० ॥ ११. थारेणं, गेज्जततग्गतो मणो स० ॥ १२. पयमिद स० सवा० नास्ति ॥ १३. हम्मं स० वा० जे० । हम्मवे सवा० वी० ॥ १४. दुविहे पणत्ते स० सवा० वी० ॥ १५. पुरिसो । से त सामं स० । पुरिसो, एवं करिसावणो । से तं सामं सवा० वी० ॥

४५०. से किं तं विसेसदिङ् ? २ से जहाणामए केइ पुँरिसे कंचि
पुरिसं वहुणं पुरिसाणं मज्झे पुव्वदिङ् पच्चमिजाणेज्जा-अयं से पुँरिसे, वहुणं
वा करिसावणाणं मज्झे पुव्वदिङ् करिसावणं पच्चमिजाणिज्जा-अयं से करिसावणे ।
तस्स समासतो तिविहं गहणं भवति । तं जहा-तीतकालगहणं पडुप्पण्णकालगहणं
५ अणागतकालगहणं ।

४५१. से किं तं तीतकालगहणं ? २ उत्तिणाणि वणाणि निप्पण्णसस्सं
वा मेदिणिं पुण्णाणि य कुंड-सर-णदि-दीहिया-तलागाइं पासित्ता तेणं साहिज्जइ
जहा-सुवुडी आसि । से तं तीतकालगहणं ।

४५२. से किं तं पडुप्पण्णकालगहणं ? २ साहुं गोयरग्गयं
१० विच्छड्डियपउरभत्त-पाणं पासित्ता तेणं साहिज्जइ जहा-सुभिक्षे वट्टइ । से तं
पडुप्पण्णकालगहणं ।

४५३. से किं तं अणागयकालगहणं ? २

अब्भस्स निम्मलत्तं कसिणा य गिरी सविज्जुया मेहा ।

थंणियं वाउब्भामो संज्ञा रत्ता य णिद्धा य ॥ ११८ ॥

१५ वारुणं वा माहिंदं वा अण्णयरं वा पसत्थं उप्पायं पासित्ता तेणं सहिज्जइ जहा-
सुवुडी भविस्सइ । से तं अणागतकालगहणं ।

४५४. एएसिं चेव विवच्चासे तिविहं गहणं भवति । तं जहा-तीतकाल-
गहणं पडुप्पण्णकालगहणं अणागयकालगहणं ।

४५५. से किं तं तीतकालगहणं ? नित्तणाइं वणाइं अनिप्फण्णसस्सं
२० च मेतिणिं सुक्काणि य कुंड-सर-णदि-दह-तलागाइं पासित्ता तेणं साहिज्जति
जहा-कुवुडी आसी । से तं तीतकालगहणं ।

१. पुरिसे वहुणं पुरिसाणं मज्झे पुव्वदिङ् पुरिसं पच्च° स० सवा० वी० ॥ २. पुरिसे, एव
करिसावणे । तस्स स० संवा० वी० ॥ ३. उत्तणाणि स० सवा० ॥ ४. °णसव्वसस्सं
सवा० वी० ॥ ५. मेतिणी स० ॥ ६. °सर-णदि-दह-तला° स० जे० सवा० । °सराणि
दह-तला° वी० ॥ ७. °उरऽण्ण-पाणं खं० वा० डे० वी० ॥ ८. साहिज्जा जहा सवा० ॥
९. सुभिक्षं स० सवा० ॥ १०. तिरिय वा° खं० ॥ ११. विवच्चासेणं ति° स० । विवच्चासे-
णं ति° सवा० ॥ १२. °णयी-दह° सवा० ॥

४५६. से किं तं पडुप्पणकालगहणं ? २ साहुं गोयरग्गयं भिक्खं अलभमाणं पासित्ता तेणं साहिज्जि जहा—हुंभिक्खं वट्ठइ । से तं पडुप्पणकालगहणं ।

४५७. से किं तं अणागयकालगहणं ? २ अग्गेयं वा वाय्वं वा अण्णयरं वा अप्पसत्थं उप्पायं पासित्ता तेणं साहिज्जि जहा—कुवुडी भविस्सइ । ५ से तं अणागतकालगहणं । से तं विसेसदिट्ठं । से तं दिट्ठसाहम्मवं । से तं अणुमाणे ।

४५८. से किं तं ओवम्मै ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—साहम्मोवणीते य वेहम्मोवणीते य ।

४५९. से किं तं साहम्मोवणीए ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं०—किंचि- १० साहम्मे पायसाहम्मे सव्वसाहम्मे य ।

४६०. से किं तं किंचिसाहम्मे ? २ जहा मदरो तहा सरिसवो जहा सरिसवो तहा मंदरो, जहा समुदो तहा गोप्पयं जहा गोप्पयं तहा समुदो, जहा आइच्चो तहा खज्जोतो, जहा खज्जोतो तहा आइच्चो, जहा चंदो तहा कुदो जहा कुदो तहा चंदो । से तं किंचिसाहम्मे । १५

४६१. से किं तं पायसाहम्मे ? २ जहा गो तहा गवयो, जहा गवयो तहा गो । से तं पायसाहम्मे ।

४६२. से किं तं सव्वसाहम्मे ? सव्वसाहम्मै ओवम्मं णत्थि, तंहा वि

१. हुंभिक्खे जे० ॥ २ गहणं ? २—धूमायति दिसाओ सज्झाविति मेतिणी अपडिबद्धा । वाया ण णेतिया कुवुट्टिमेते पकुव्वेति ॥ १ ॥ अग्गेयं स० वा० । किञ्चात्र वा० आदर्शे सज्झाविति स्थाने सच्चि[क्खि]य इति, ण स्थाने खलु इति ०मेते पकुव्वेति स्थाने ०मेवं निवेयति इति च पाठभेदा दृश्यन्ते । अपि च नेय गायाऽऽदत्ता वृत्तिकृदादिभिरपीति न स्थापिता मूले ॥ ३ अग्गि वा वायं वा अण्ण० स० वा० ॥ ४. ०हम्मं । से तं अणु० ख० वा० ॥ ५ ओवमे खं० वा० जे० ॥ ६. ०साहम्मोवणीए पायसाहम्मोवणीए सव्वसाहम्मोवणीए । ४६०. से किं तं किंचिसाहम्मे ? २ जहा मंदरो तहा सरिसवो एव समुद-गोप्पओ आइच्च-खज्जोओ चद-कुदो । से तं सवा० वी० ॥ ७. ०प्पतो जहा गोप्पतो तहा स० ॥ ८ खज्जोगो जहा खज्जोगो तहा स० ॥ ९. ०हम्मोवणीए ? २ यथा गौस्तथा गवय । से तं पाय० सवा० वी० ॥ १०. ०हम्मं नत्थि तहा वि तस्स तेण ओवम्म कीरइ । त जहा—अरहतेहिं अरहंतपरिस कयं, एवं चक्खवट्ठि० वल्लदेउ० वामुदेउ० साहुणा सवा० वी० ॥ ११ तहा वि तस्स उवमं कीरति । तं जहा—अर० स० ॥

तेणेव तस्स ओवम्मं कीरइ, जहा-अरहंतेहिं अरहंतसरिसं कयं, एवं चक्कवट्टिणा चक्कवट्टिसरिसं कयं, बलदेवेण बलदेवसरिसं कयं, वासुदेवेण वासुदेवसरिसं कयं, साहुणा साहुसरिसं कयं । से तं सव्वसाहम्मे । से तं साहम्मोवणीए ।

४६३. से किं तं वेहम्मोवणीए ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-
५ किंचिवेहम्मे पायवेहम्मे सव्ववेहम्मे ।

४६४. से किं तं किंचिवेहम्मे ? २ जहा सामलेरो न तहा बाहुलेरो, जहा बाहुलेरो न तहा सामलेरो । से तं किंचिवेहम्मे ।

४६५. से किं तं पायवेहम्मे ? २ जहा वायसो न तहा पायसो, जहा पायसो न तहा वायसो । से तं पायवेहम्मे ।

१० ४६६. से किं तं सव्ववेहम्मे ? सव्ववेहम्मे नत्थि, तहा वि तेणेव तस्स ओवम्मं कीरइ, जहा-णीएणं णीयसरिसं कयं, दासेणं दाससरिसं कयं, काकेण काकसरिसं कयं, साणेणं साणसरिसं कयं, पाणेणं पाणसरिसं कयं । से तं सव्ववेहम्मे । से तं वेहम्मोवणीए । १० से तं ओवम्मे - ।

४६७. से किं तं आगमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-लोइए य
१५ लोगुत्तरिए य ।

४६८. से किं तं लोइए ? २ जणं इमं अण्णाणिहिं मिच्छादिट्ठीहिं सच्छंदबुद्धिमतिविगप्पियं । तं जहा-भारहं रामायणं जाव चत्तारि य वेदा संगोवंगा । से तं लोइए आगमे ।

४६९. से किं तं लोगुत्तरिए ? २ जं इमं अरहंतेहिं भगवंतेहिं
२० उप्पण्णणाण-दंसणधरेहिं तीय-पच्चुप्पण्ण-मणागयजाणएहिं तेलोक्कचहिय-महिय-पूइएहिं सव्वण्णहिं सव्वदरिसीहिं पणीयं दुवालसंगं गणिपिडंगं । तं जहा-आयारो जाव दिड्ढिवाओ । से तं लोगुत्तरिए आगमे ।

१. ओवम्मं खं० स० वा० ॥ २. जहा—चित्तं अरं खं० ॥ ३. वइहम्मो० सं० ॥ ४. सामलेरो तहा बाहुलेरो जहा बाहुलेरो तहा स० जे० ॥ ५. वायसो तहा पायसो जहा पायसो तहा स० जे० ॥ ६. १०हम्मे ओवम्मं नत्थि मु० ॥ ७. ओवम्मं खं० स० वा० ॥ ८. नीचेण नीचसरिसं सवा० वी० ॥ ९. कदं दां स० ॥ १०. — — एतच्चिहान्तर्गतं पाठ ख० स० वा० सवा० नास्ति ॥ ११. १०यणं हम्मिमासुखं कोडिल्लय जाव स० ॥ १२. १० आगमे ? २ जं सवा० ॥ १३. भगवंतेहि जाव दरिसीहिं पणीय स० सवा० वी० ॥ १४. आयारो सूयगढो जाव स० ॥

४७०. अहवा आगमे तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—सुत्तागमे य अत्थागमे य तदुभयागमे य । अहवा आगमे तिविहे पण्णत्ते । तं०—अत्तागमे अणंतरागमे परंपरागमे य । तित्थगराणं अत्थस्स अत्तागमे, गणहराणं सुत्तस्स अत्तागमे अत्थस्स अणंतरागमे, गणहरसीसाणं सुत्तस्स अणंतरागमे अत्थस्स परंपरागमे, तेण परं सुत्तस्स वि अत्थस्स वि णो अत्तागमे णो अणंतरागमे परंपरागमे । से तं लोउत्तरिए । ५
से तं आगमे । से तं णाणगुणप्पमाणे ।

४७१. से किं तं दंसणगुणप्पमाणे ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा—चक्खुदंसणगुणप्पमाणे अचक्खुदंसणगुणप्पमाणे ओहिदंसणगुणप्पमाणे केवलदंसणगुणप्पमाणे य । चक्खुदंसणं चक्खुदंसणस्स घड-पंड-कड-रँधादिणसु दव्वेसु, अचक्खुदंसणं अचक्खुदंसणस्स आयभावे, ओहिदंसणं ओहिदंसणस्स सव्व-रूविदव्वेहिं न पुण सव्वपज्जेवेहिं, केवलदंसणं केवलदंसणस्स सव्वदव्वेहिं सव्वपज्जेवेहिं य । से तं दंसणगुणप्पमाणे । १०

४७२. से किं तं चरित्तगुणप्पमाणे ? २ पंचविहे पण्णत्ते । तं जहा—सामाइयचरित्तगुणप्पमाणे छेदोवद्वावणियचरित्तगुणप्पमाणे परिहारविसुद्धियचरित्तगुणप्पमाणे सुहुमसंपरायचरित्तगुणप्पमाणे अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे । सामाइय-चरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—इत्तरिए य आवकहिण्ण य । छेदोवद्वाव- १५

१ चक्खुदंसणं स० ॥ २. चक्खुदंसिस्स सवा० ॥ ३. पंडमाइणसु सवा० वी० ॥ ४. रंधमादिं स० ॥ ५. दव्वेसु न पुण सव्वपज्जेवेसु, केव सवा० वी० ॥ ६. दव्व-पज्जेवेहि । से त वी० ॥ ७. छेओवद्वाव० परिहार० सुहुमसंपराय० अहक्खायचरित्तं सवा० वी० ॥ ८. प्पमाणे । से किं त सामातियचरित्तगुणप्पमाणे ? २ दुविहे प० । तं०—[इत्तरिए य] आवकहिण्ण य । से [त्त] सामाइयचरित्तगुणप्पमाणे । से किं त छेओवद्वावणियचरित्तगुणप्पमाणे ? २ दुविहे पं० । तं०—सातियारे य निरतियारे य । [से त छेओवद्वावणियचरित्तगुणप्पमाणे ।] से किं तं परिहारविसुद्धियचरित्तगुणप्पमाणे ? दुविहे पं० । तं०—निव्विस्समाणे य निव्विट्ठकाए य । [से त परिहारविसुद्धियचरित्तगुणप्पमाणे ।] से किं त सुहुमसंपरायचरित्तगुणप्पमाणे ? २ दुविहे प० । तं०—सकिलिस्समाणय च विसुद्धमाणय च—पडिवाति य अपडिवाति य । [से त सुहुमसंपरायचरित्तगुणप्पमाणे ।] से किं तं अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे ? २ दुविहे पं० । तं०—उउमत्थे य केवले य । [से त अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे ।] से त चरित्तं स० । प्पमाणे सामाइयचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—इत्तरिए य आवकहिण्ण य । छेओवद्वावे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—साइयारे य निरइयारे य । परिहारे दुविहे पण्णत्ते । त जहा—निव्विस्समाणे य निव्विट्ठकाए य । सुहुमसंपराए दुविहे पण्णत्ते । त जहा—पडिवाइं य अपडिवाइं य । अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—उउमत्थे य केवली य । से त चरित्तं सवा० वी० ॥

णियचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—सातियारे य निरतियारे य । परिहारविसुद्धियचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—णिच्चिसमाणे य णिच्चिट्ठकायिए य । सुहुमसंपेरायचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—संकिलिस्समाणयं च विसुज्झमाणयं च । अहक्खायचरित्तगुण-
५ प्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—पडिवाई य अपडिवाई य—छउमत्थे य केवल्लिए य । से तं चरित्तगुणप्पमाणे । से तं जीवगुणप्पमाणे । से तं गुणप्पमाणे ।

४७३. से किं तं नयप्पमाणे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—पत्थय-दिट्ठतेणं वसहिदिट्ठतेणं पएसदिट्ठतेणं ।

१० ४७४. से किं तं पत्थगदिट्ठतेणं ? २ से जहानामएँ केइ पुरिसे परमुं गहाय अडविहुत्ते गच्छेज्जा, तं च केइ पासित्ता वदेज्जा—कत्थ भवं गच्छसि ? अविमुद्धो नेगमो भणति—पत्थगस्स गच्छामि । तं च केइ छिंदमाणं पासित्ता वइज्जा—किं भवं छिंदसि ? विसुद्धतराओ नेगमो भणति—पत्थयं छिंदामि । तं च केइ तच्छेमाणं पासित्ता वदेज्जा—किं भवं तच्छेसि ? विसुद्धतराओ नेगमो
१५ भणति—पत्थयं तच्छेमि । तं च केइ उक्किरमाणं पासित्ता वदेज्जा—किं भवं उक्किरसि ? विसुद्धतराओ नेगमो भणति—पत्थयं उक्किरामि । तं च केइ

१. °हारे दुविहे संवा० ॥ २. °च्चिस्समाणे य णिच्चिट्ठकाय य । संवा० ॥ ३. °पगाए दुविहे संवा० ॥ ४. °हा—पडिवाई य अपडिवाई य । अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—छउमत्थे य केवल्लिए य । स० वा० संवा० वी० । यद्यपि हारे० वृत्ति-मल० वृत्तिसम्मतो ऽत्र मूले स्थापितः । सूत्रपाठोऽप्युक्त्या नोपलभ्यते कस्मिंश्चिदप्यादर्शे तथापि स० आदर्शगतं पाठं (दृश्यता १७९ पत्र टि० ८) किञ्चित् परावृत्त्यात्रोपन्यस्तोऽयं पाठ इत्यवधेयं विद्वद्भिः । अपि च चूर्णि कृतसम्मतो वाचनाभेदो यद्यपि कचिदप्यादर्शे नोपलभ्यते तथापि स इत्यरूप आभाति—“त जहा—संकिलिस्समाणयं च विसुज्झमाणयं च । अहक्खायचरित्तगुणप्पमाणे दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—छउमत्थे य केवल्लिए य ।” इति ॥ ५. °प्पमाणे ? २ सत्तविहे पण्णत्ते । तं जहा—णेगमे १ संगहे २ ववहारे ३ उज्जुसुए ४ सहे ५ समभिरूढे ६ एवभूए ७ । से किं तं नेगमे ? २ तिविहे (सू० ४७३) संवा० वी० ॥ ६. °सदिट्ठतेणं य । ४७४. से स० वा० ॥ ७. °ए य पुरि° स० ॥ ८. °विहुत्तं ग° संवा० । °विसमहुत्तो ग° सु० ॥ ९. कर्हि भ° संवा० । कत्थं गच्छसि स० ॥ १०. छित्ति स० ॥ ११. विसुद्धतरो नेगमो संवा० । विसुद्धो नेग° सु०, मल० वृत्तावयमेव पाठ आहतोऽस्ति, नोपलब्धोऽयं कचिदादर्शः । हारिवृत्तौ पुनः मूलगत एव पाठः सम्मतः ॥ १२. तच्छिज्जमाणं पेहाए वदे° संवा० । तत्थेमाणं पासित्ता स० स० वा० ॥ १३. तच्छेसे स० । तच्छेसि संवा० ॥ १४. तच्छेमि स० ॥

[वि]लिहमाणं पासेत्ता वदेज्जा—कि भवं [वि]लिहसि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणति—पत्थयं [वि]लिहामि । एव विसुद्धतरागस्स गेगमस्स नामाउडितओ पत्थओ । एवमेव ववहारस्स वि । संगहस्स चितो मिओ मिज्जसमारूढो पत्थओ, उज्जुसुयस्स पत्थयो वि पत्थओ मिज्ज पि से पत्थओ, तिण्हं सद्दणयाणं पत्थयाहि-
गारजाणओ पत्थओ जस्स वा वसेणं पत्थओ निप्फज्जइ । से तं पत्थयदिङ्गंतेणं । ५

४७५. से कि तं वसहिदिङ्गंतेणं ? २ से जहानामएँ केइ पुरिसे कंचि पुरिसं वदिज्जा, कहि भवं वससि ? तत्थ अविस्सुद्धो गेगमो भणइ—लोगे वसामि । लोगे तिविहे पण्णत्ते, तं जंहा—उड्डलोए अधोलोए तिरियलोए, तेसुँ सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणइ—तिरियलोए वसामि । तिरियलोए जंबु-
दीवादीया सयंभुरमणपज्जवसाणा असंखेज्जा दीव-समुद्दा पण्णत्ता, तेसुँ सव्वेसु भवं १०
वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणति—जंबुदीवे वसामि । जंबुदीवे दस खेत्ता पण्णत्ता, तं जहा—भरहे एँरवए हेमवए एरण्णवए हरिवस्से रम्मगवस्से देवकुरा उत्तरकुरा पुव्वविदेहे अवरविदेहे, तेसु सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो
भणति—भरहे वसामि । भरहे वासे दुविहे पण्णत्ते, तं जहा—दाहिण्डुभरहे य उत्तरडुभरहे यँ, तेसु सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणति—दाहिण्डु-
भरहे वसामि । दाहिण्डुभरहे अणेगाइं गौम-णगरँ-खेड-कव्वड-मडंव-दोणमुह- १५
पट्टणा-डडगर-संवाह-सण्णिवेसाँइं, तेसुँ सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणति—पाडलिपुत्ते वसामि । पाडलिपुत्ते अणेगाँइं गिहाइं, तेसुँ सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ गेगमो भणति—देवदत्तस्स घरे वसामि । देवदत्तस्स घरे अणेगाँ

१. अत्र मलधारिपादाना विलिहमाण विलिहसि विलिहामि इतिरूपः सूत्रपाठ सम्मत, न चोपलभ्यतेऽय कचिदादर्शं । चूर्णिकृतां हरिभद्रपादाना च पुनः विजपसर्गरहित एव पाठो मान्य ॥
२. °लिहति स० । °लिहिसि सवा० ॥ ३. °द्वस्स गेगमं स० वा० स० जे० ॥ ४. °उडि-
यस्स पं सवा० ॥ ५. एवामेव स० ॥ ६. पत्थयस्स अत्थाहिगां स० सवा० विना ॥ ७. °ए
कचि वण्ज्जा सवा० ॥ ८. पुरिस पासित्ता वं स० ॥ ९. वससि ? त अविं वा० । वसति ?
अविं स० जे० सवा० ॥ १०. जहा—अहेलोए तिरियलोए उड्डलोए स० सवा० वी० ॥
११. एतेसु स० वी० डे० ॥ १२. वसति स० । एवमग्रेऽपि ॥ १३. एतेसु स० ॥ १४.
एवए जाव विदेहे, एएसु सव्वेसु सवा० वी० ॥ १५. रम्मवासे देवकुरु उत्तरकुरु स० ॥
१६. भरहे दुं डे० वी० । भरहवासे दुं सवा० ॥ १७. य, एएसु दोसु भव सवा० वी० ॥
१८. °णभरह्वे वं सवा० वी० ॥ १९ °णभरह्वे अं सवा० वी० ॥ २०. गामाडडगर-णगरं
जे० मु० ॥ २१. °र जाव सण्णिवे सवा० ॥ २२ °वेसाय, तेसु स० ॥ २३. तेसु वि सं
स० जे० ॥ २४. °गाइ घरसयाइं, तेसु स० जे० सवा० वी० ॥ २५. तेसु वि सं स० जे० ॥
२६. वससि ? त विसुद्धगेगमो स० ॥ २७ °गाइ कोट्टगाइं सवा० वी० ॥

कोट्टगा, तेसुं सव्वेसु भवं वससि ? विसुद्धतराओ णेगमो भणति—गच्चवरे वसामि । एवं विसुद्धस्स णेगमस्स वसमाणो वसति । एवमेव ववहारस्स वि । संगहस्स संथारसमारूढो वसति । उज्जुसुयस्स जेसु आगासपएसेसु ओगाढो तेसु वसइ । तिण्हं सद्धनयाणं आयभावे वसइ । से तं वसहिदिट्ठतेणं ।

- ५ ४७६. से किं तं पदेसदिट्ठतेणं ? २ णेगमो भणति—छण्हं पदेसो, तं जहा—धम्मपदेसो अधम्मपदेसो आगासपदेसो जीवपदेसो खंधपदेसो देसपदेसो । एवं वयंतं णेगमं संगहो भणइ—जं भणसि—छण्हं पदेसो तण्ण भवइ, कम्हा ? जम्हा जो सो देसपदेसो सो तस्सेव दव्वस्स, जहा को दिट्ठतो ?, दासेण मे खरो कीओ दासो वि मे खरो वि मे, तं मा भणाहि—छण्हं पएसो, भणाहि पंचण्हं
- १० पएसो, तं जहा—धम्मपएसो अहम्मपएसो आगासपदेसो जीवपएसो खंधपदेसो । एवं वयंतं संगहं ववहारो भणइ—जं भणसि—पंचण्हं पएसो तं ण भवइ, कम्हा ? जइ जहा पंचण्हं गोट्टियाणं केइ दव्वजाए सामण्णे, तं जहा—हिरण्णे वा सुवण्णे वा धणे वा धण्णे वा, तो जुतं वत्तुं जहा पंचण्हं पएसो ?, तं मा भणाहि—पंचण्हं पएसो, भणाहि—पंचविहो पएसो, तं जहा—धम्मपदेसो अहम्मपदेसो आगासपदेसो
- १५ जीवपदेसो खंधपदेसो । एवं वदंतं ववहारं उज्जुसुओ भणति—जं भणसि—पंचविहो पदेसो तं न भवइ, कम्हा ? जइ ते पंचविहो पएसो एवं ते एक्केको पएसो पंचविहो एवं ते पणुवीसतिविहो पदेसो भवति, तं मा भणाहि—पंचविहो पएसो, भणाहि—भतियव्वो पदेसो—सिया धम्मपदेसो सिया अधम्मपदेसो सिया आगासपदेसो सिया जीवपदेसो सिया खंधपदेसो । एवं वयंतं उज्जुसुयं संपतिसंढणओ भणति—जं भणसि
- २० भइयव्वो पदेसो तं न भवति, कम्हा ? जइ ते भइयव्वो पदेसो एवं ते धम्मपदेसो वि^{१३} सिया अधम्मपदेसो सिया आगासपदेसो सिया जीवपदेसो सिया खंधपदेसा १, अधम्मपदेसो वि सिया धम्मपदेसो सिया आगासपएसो सिया जीवपएसो सिया खंधपएसो २, आगासपएसो वि सिया धम्मपदेसो सिया अहम्म-

१. तेसु वि स^० खं० जे० ॥ २. ^०स्स संथारसमारूढो वसति । एवमेव ववहारस्स वि । संगहस्स वसमाणो वसति । उज्जु^० सं० ॥ ३. ^०इ—जं भं सवा० ॥ ४. खरो कीओ सो य दासो मे से य खरो मे स० सवा० वी० ॥ ५. ^०एसो जाव खंधप^० सवा० ॥ ६. जम्हा पंचण्हं गोच्छियाणं ख० ॥ ७-८. भणेहि सवा० ॥ ९. ^०पदेसो जाव खंधप^० सवा० ॥ १०. भविस्सति स० ॥ ११. ^०पदेसो जाव खंधप^० सवा० ॥ १२. ^०सद्धो भण^० स० सवा० ॥ १३. वि सिया धम्मपदेसो सिया अधम्म^० स० सवा० वा० । हारिवृत्तिमान्योऽयं वाचनाभेद ॥ १४. सिया एवं जाव खंधप^० सवा० ॥ १५. ^०पदेसो सिया अधम्मपएसो सिया आगास^० स० वा० सवा० । हारिवृत्तिसम्मतोऽयं पाठः ॥

पँएसो सिया जीवपएसो सिया खंधपएसो ३, जीवपएसो वि सिया धम्मपएसो सिया अधम्मपएसो सिया आगासपँएसो सिया खंधपएसो ४, खंधपएसो वि सिया धम्मपदेसो सिया अधम्मपदेसो सिया आगासपदेसो सिया जीवपँदेसो ५, एवं ते अणवत्था भविस्सइ, तं मा भणाहि—भइयव्वो पदेसो, भणाहि—धम्मे पदेसे से पदेसे धँम्मे, अहम्मे पदेसे से पदेसे अहम्मे, आगासे पदेसे से पदेसे आगासे, जीवे पदेसे से पदेसे णोजीवे, खंधे पदेसे से पदेसे णोखंधे । एवं वयंतं सद्दणयं समभिरूढो भणति—जं भणँसि—धम्मे पदेसे से पदेसे धँम्मे जाव खंधे पदेसे से पदेसे नोखंधे, त न भवइ, कम्हा ? एँत्थ दो समासा भवंति, तं जहा—तप्पुरिसे य कम्मधारए य, तं ण णज्जइ कतरेणं समासेणं भणसि ? किं तप्पुरिसेणं किं कम्मधारएणं ? जइ तप्पुरिसेणं भणसि तो मा एवं भणाहि, अह कम्मधारएणं भणसि तो विसेसओ भणाहि—धम्मे य से पदेसे य से से पदेसे धँम्मे, अहम्मे य से पदेसे य से से पदेसे अहम्मे, आगासे य से पदेसे य से से पदेसे आगासे, जीवे य से पदेसे य से से पदेसे नोजीवे, खंधे य से पदेसे य से से पदेसे नोखंधे । एवं वयंतं संपयं समभिरूढं एवँभूओ भणइ—जं जं भणसि तं तं सव्वं कसिणं पडिपुण्णं निरवसेसं एगगहणगहितं देसे वि मे अवत्थू पदेसे वि मे अवत्थू । से तं पदेसदिङ्कतेणं । से तं णयप्पमाणे ।

४७७. से किं तं संखँप्पमाणे ? २ अट्ठविहे पण्णत्ते । तं जहा—नामसंखा ठवणसंखा दव्वसंखा ओवमसंखा परिमाणसंखा जाणणासंखा गणणासंखा भाँवसंखा ।

१. °पएसो सिया आगासपएसो सिया जीव° स० वा० । हारिवृत्तिसम्मतोऽयं पाठ ॥ २. °पएसो सिया जीवपएसो सिया खंध° स० वा० । हारिवृत्तिसम्मतोऽयं पाठ ॥ ३. °पएसो सिया जाव खंधपएसो ५ एव अण° स० वा० सवा० । हारिवृत्तिसम्मतोऽयं पाठ ॥ ४. धम्मे, जाव खंधे पदेसे डे० वी० ॥ ५. वयत सपत्तिसद्द समभि° स० सवा० वी० हारि० ॥ ६. °णसि एवं—धम्मे ख० जे० वा० ॥ ७. धम्मे, अधम्मे पदेसे से पदेसे अधम्मे, आगासे पदेसे से पदेसे आगासे, जीवे पदेसे से पदेसे णोजीवे, खंधे पदेसे से पदेसे नोखंधे स० ॥ ८. इत्थं खलु दो मु० ॥ ९. धम्मे जाव खंधपएसो खंधे । एव भणत समभिरूढ सवा० वी० ॥ १०. भणतं समभि° स० । वयत समभिरूढं संपइएवँभूओ मु० ॥ ११. संखपामाणे सवा० ॥ १२. स० विनाऽन्यत्र—भावसंखा । नाम-ठवणातो पुव्ववन्नियातो जाव से त्त भवियसरीरदव्वसंखा । से किं त जाणयसरीर-भवियसरीरवहरित्ता दव्वसंखा ? ख० जे० वा० । भावसंखा । से किं तं नामसंखा ? २ जस्स ण जीवस्स वा जाव से त्त नामसंखा । से किं त ठवणसंखा ? २ जण्ण कट्ठकम्मे वा पोत्थकम्मे वा जाव से त्त ठवणसंखा । नाम-ठवाणाण को पइविसेसो ? नाम पाएण आवकहियं, ठवणा इत्तिरिया वा होज्जा आवकहिया वा । से किं त दव्वसंखा ? २ दुविहा पं० । तं०—आगमओ य नोआगमओ य जाव से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवहरित्ता दव्वसंखा सवा० वी० ॥

४७८. से किं तं नामसंखा ? २ जस्स णं जीवस्स वा^१ अजीवस्स वा जीवाण वा अजीवाण वा तदुभयस्स वा तदुभयाण वा संखा ति णामं कज्जति । से तं नामसंखा ।

४७९. से किं तं ठवणासंखा ? २ जणं कडुकम्मे वा^२ पोत्थकम्मे वा चित्तकम्मे वा लेप्पकम्मे वा गंथिकम्मे वा वेढिमे वा पृरिमे वा संघाइमे वा अवस्से वा वराडए वा एक्को वा अणंगा वा सम्भावठवणाए वा असम्भावठवणाए वा संखा ति ठवणा ठवेज्जति । से तं ठवणासंखा ।

४८०. नाम-ठवणाणं को पतिविसेसो ? नाम आवकहियं, ठवणा ईत्तिरिया वा होज्जा आवकहिया वा^३ ।

१० ४८१. से किं तं दव्वसंखा ? २ दुविहा पं० । तं०—आगमओ य नोआगमतो य ।

४८२. से किं तं आगमओ दव्वसंखा ? २ जस्स णं संखा ति पदं सिक्खितं ठियं जियं मियं परिजियं जाव कंगिण्ह(कंठोड्ड)विप्पमुक्कं [गुरुवायणोवगयं], से णं तत्थ वायणाए पुच्छणाए परियट्ठणाए धम्मकहाए, नो^४ अणुप्पेहाए, कम्हा ? अणुवओगो दव्वमिति कट्ठु ।

४८३. [१] [णेगमस्स] एक्को अणुवउत्तो आगमतो एका दव्वसंखा, दो अणुवउत्ता आगमतो दो दव्वसंखाओ, तिन्नि अणुवउत्ता आगमतो तिन्नि दव्वसंखाओ, एवं जावतिया अणुवउत्ता तावतियाओ [णेगमस्स आगमतो] दव्वसंखाओ ।

२० [२] एवामेव ववहारस्स वि ।

[३] संगहस्स एक्को वा अणंगा वा अणुवउत्तो वा अणुवउत्ता वा [आगमओ] दव्वसंखा वा दव्वसंखाओ वा [सा एगा दव्वसंखा] ।

[४] उज्जुसुयस्स [एगो अणुवउत्तो] आगमओ एका दव्वसंखा, पुहत्तं णेच्छति ।

१ वा जाव से तं ना^० सवा० ॥ २. वा जाव से तं ठ^० सवा० ॥ ३. नाम पाणं आव^० सवा० ॥ ४. तित्तिरिया संवा० विना ॥ ५. वा होज्जा । ४८१. से संवा० ॥ ६. ४८२ त ४८६ सूत्रपर्यन्तपाठस्थाने केवलं जाव इत्येव सवा० ॥ ७. एगा स० ॥ ८. एवमेव स० विना ॥

[५] तिण्हं सट्ठयाणं जाणए अणुवउत्ते अवत्थू, कम्हा ? जति जाणए अणुवउत्ते ण भवति । से त आगमओ दव्वसंखा ।

४८४. से किं तं नोआगमतो दव्वसंखा ? २ तिविहा पं० ।
तं०—जाणयसरीरदव्वसंखा भवियसरीरदव्वसंखा जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ता दव्वसंखा ।

५

४८५. से किं तं जाणगसरीरदव्वसंखा ? २ संखा ति पयत्थाहिकार-जाणगस्स जं सरीरयं ववगय-चुय-चइत-चत्तदेहं जीवविप्पजढं जाव अहो । णं इमेणं सरीरसमूसाणं संखा ति पयं आघवितं जाव उवदांसियं, जहा को दिड्ढंतो ? अयं घयकुम्भे आसि । से तं जाणगसरीरदव्वसंखा ।

४८६. से किं तं भवियसरीरदव्वसंखा ? २ जे जीवे जोणीजम्मण-
णिक्खंतो इमेणं चेव आदत्तणं सरीरसमुस्साणं जिणदिट्ठेणं भावेणं संखा ति पयं सेकाले सिक्खिस्सति, जहा को दिड्ढंतो ? अयं घयकुम्भे भविस्सति । से तं भवियसरीरदव्वसंखा ।

१०

४८७. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ता दव्वसंखा ?
२ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—एगभविए वद्धाउए अभिमुहणामगोत्ते य ।

१५

४८८. एगभविए णं भंते । एगभविए ति कालतो केवचिरं होति ?
जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी ।

४८९. वद्धाउए णं भंते । वद्धाउए ति कालतो केवचिरं होति ?
जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडीतिभागं ।

४९०. अभिमुहनामगोत्ते णं भंते । अभिमुहनामगोत्ते ति कालतो केवचिरं
होति ? जहन्नेणं एकं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं ।

२०

४९१. इयाणिं को णओ क संखं इच्छति ?—तत्थ णेगम-संगह-ववहारा
तिविहं संखं इच्छति, तं जहा—एक्कभविय वद्धाउयं अभिमुहनामगोत्तं च ।
उजुसुओ दुविहं संखं इच्छति, तं जहा—वद्धाउयं च अभिमुहनामगोत्तं च । तिणिण

सदृणया अभिसुहणामगोत्तं संखं इच्छंति । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवड्ठित्ता
दव्वसंखा । १-^१ से तं नोआगमओ दव्वसंखा । २- से तं दव्वसंखा ।

४९२. [१] से किं तं ओवम्मसंखा ? २ चउव्विहा पण्णत्ता । तं
जहा—अत्थि संतयं संतएणं उवमिज्जइ १ अत्थि संतयं असंतएणं उवमिज्जइ
५ २ अत्थि असंतयं संतएणं उवमिज्जइ ३ अत्थि असंतयं असंतएणं
उवमिज्जइ ४ ।

[२] तत्थ संतयं संतएणं उवमिज्जइ जहा—संता अरहंता संतएहिं
पुरवेरहिं संतएहिं कैवाडएहिं संतएहिं वच्चएहि उवमिज्जंति, तं जहा—

पुरवरकैवाडवच्छा फलिहमुया दुंदुमित्थणियघोसा ।
१० सिरिवच्छंकिंयवच्छा सव्वे वि जिणा चउव्वीसं ॥ ११९ ॥

[३] संतयं असंतएणं उवमिज्जइ जहा—संताइं नेरइय-तिरिक्खजोणिय-
मणूस-देवाणं आउयाइं असंतएहिं पलिओवम-सागरोवमेहिं उवमिज्जंति ।

[४] असंतयं संतएणं उवमिज्जति जहा—
परिजूरियपेरंतं चलंतवेटं पडंत निच्छीरं ।
१५ पत्तं वसणपत्तं कालप्पत्तं भणइ गाहं ॥ १२० ॥
जह तुंमे तह अम्हे, तुंमे वि य होहिहा जहा अम्हे ।
अप्पाहेति पडंतं पंडुयपत्तं किसलयाणं ॥ १२१ ॥
णवि अत्थि णवि य होही उल्लावो किसल-पंडुपत्ताणं ।
उवमा खलु एस कया भवियजणविओहणट्ठाए ॥ १२२ ॥

२० [५] असंतयं असंतएणं उवमिज्जति—जहा खरविसाणं तहा
ससविसाणं । से तं ओवम्मसंखा ।

१. १- २ एतच्चिहान्तर्वर्ति निगमनवाक्य मुद्रित एव वर्तते ॥ २. ओवम्मसंखा सवा० वी० ॥
३. कवाडेहिं स० सवा० ॥ ४. वच्छेहिं स० सवा० ॥ ५. कवाडाभवच्छा सं० ॥
६. वच्छा वदामि जिणे चउव्वीसं सवा० वी० ॥ ७. मणुस्स-दे० सं० । मणुय-दे० संवा० ॥
८. पज्जर(१ रि)यापेरंतं स० ॥ ९. पत्तं पवडयमाणं भणइ सवा० ॥ १०. जह अम्हे तह तुंमे
तुंमे वि जे० ॥ ११. तुज्जे स० । तुम्हे सवा० वी० ॥ १२. तुज्जे स० । तुंमे संवा० वी० ॥
१३. होहिया जहा जे० स० विना ॥ १४. आलावो ख० ॥ १५. तएहिं उव० ख० जे० वा० ॥
१६. विसाणं, जहा ससविसाण तहा खरविसाणं । से तं जे० सं० ॥ १७. ओवम्मसंखा
सवा० वी० ॥

४९३. से कि तं परिमाणसंखा ? २ दुविहा पणत्ता । तं—
कालियसुयपरिमाणसंखा दिट्ठिवायसुयपरिमाणसंखा य ।

४९४. से कि तं कालियसुयपरिमाणसंखा ? २ अणेगविहा पणत्ता ।
तं जहा—पज्जवसंखा अक्खरसंखा संघायसंखा पदसंखा पादसंखा गाँहासंखा
सिलोगसंखा वेढसंखा निज्जुत्तिसंखा अणुओगदारसंखा उद्देसगसंखा अज्झयणसंखा ५
सुयखंधसंखा अंगसंखा । से तं कालियसुयपरिमाणसंखा ।

४९५. से कि तं दिट्ठिवायसुयपरिमाणसंखा ? २ अणेगविहा पणत्ता ।
तं जहा—पज्जवसंखा जाव अणुओगदारसंखा पाहुडसंखा पाहुडियासंखा
पाहुडपाहुडियासंखा वत्थुसंखा १ पुव्वसंखा २ । से तं दिट्ठिवायसुयपरिमाणसंखा ।
से तं परिमाणसंखा । १०

४९६. से किं तं जाणणासंखा ? २ जो जं जाणइ सो तं जाणति,
तं जहा—सदं सद्धिओ, गणियं गाँणिओ, निमित्तं नेमित्तिओ, कालं कालनाणी, वेज्जो
वेर्जियं । से तं जाणणासंखा ।

४९७. से किं तं गणणासंखा ? २ एक्को गणणं न उवेति, दुप्पभित्तिसंखा ।
तं जहा—संखेज्जए असंखेज्जए अणंतए । १५

४९८. से किं तं संखेज्जए ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—जहण्णए
उक्कोसए अजहण्णमणुक्कोसए ।

४९९. से किं तं असंखेज्जए ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—
परित्तासंखेज्जए जुत्तासंखेज्जए असंखेज्जासंखेज्जए ।

५००. से किं तं परित्तासंखेज्जए ? २ तिविहे पणत्ते । तं—जहण्णए २०
उक्कोसए अजहण्णमणुक्कोसए ।

१. सखायसंखा जे० । सखेयसंखा ख० । सघायमखा इति वी० नास्ति ॥ २. गाहासंखा
सखायसखा सिलोग^० सवा० ॥ ३. ^०सखा अक्खरसंखा संखेयसखा जाव ख० जे० वा० ।
किञ्चान्न—सखायसंखा इति जे० वा० पाठ ॥ ४. अणुतोगदार^० स० ॥ ५. १— एतन्मध्यगत
पाठ जे० स० एव वर्तते ॥ ६. ^०वायसमयपरि^० स० ॥ ७. गाणियओ सवा० वी० ।
गाणित्तिओ जे० स० ॥ ८. विज्जय स० सवा० ॥ ९. ^०ए। एवं जुत्तासंखेज्जए वि ३ ।
एव असंखेज्जासंखेज्जए वि ३ । ५०३. से कि त अणतए ? सवा० वी० ॥

५०१. से किं तं जुत्तासंखेजए ? २ तिविहे पणत्ते । तं—जहणए उक्कोसए अजहणमणुक्कोसए ।

५०२. से किं तं असंखेजासंखेजए ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—जहणए उक्कोसए अजहणमणुक्कोसए ।

५०३. से किं तं अणंतए ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—परित्ताणंतए जुत्ताणंतए अणंताणंतए ।

५०४. से किं तं परित्ताणंतए ? २ तिविहे पणत्ते । तं—जहणए उक्कोसए अजहणमणुक्कोसए ।

५०५. से किं तं जुत्ताणंतए ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—जहणए उक्कोसए अजहणमणुक्कोसए ।

५०६. से किं तं अणंताणंतए ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा—जहणए य अजहणमणुक्कोसए य ।

५०७. जहणयं संखेजयं केत्तियं होइ ? दोरूवाइं, तेण परं अजहणमणुक्कोसयाइं ठाणाइं जाव उक्कोसयं संखेजयं ण पावइ ।

५०८. उक्कोसयं संखेजयं केत्तियं होइ ? उक्कोसयस्स संखेजयस्स परूवणं करिस्सामि—से जहानामए पळे सिया, एगं जोयणसयसहस्सं आयाम-विक्खंभेणं, तिण्णि जोयणसयसहस्साइं सोलस य सहस्साइं दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसते तिण्णि य कोसे अट्ठावीसं च धणुसतं तेरस य अंगुलाइं अट्ठंगुलयं च किंचिविसेसाहियं परिक्खेवेणं पणत्ते । से णं पळे सिद्धत्थयाणं भरिए । ततो णं तेहिं सिद्धत्थएहिं दीव-समुदाणं उद्धारे घेप्पति, एगे दीवे एगे समुद्धे २ एवं पक्खिप्पमाणेहिं २ जावइया णं दीव-समुदा तेहिं सिद्धत्थएहिं अफुण्णा एस णं एवतिए खेत्ते पळे आइडे । से णं पळे सिद्धत्थयाणं भरिए । ततो णं

१. °ए। एव जुत्ताणतए ३ । ५०६. से किं तं अणताणंतए ? सवा० वी० ॥ २. केत्तिल्लयं वा० वी० ख० ॥ ३. °णुक्कोसाइं स० संवा० ॥ ४. केवइयं खं० वा० ॥ ५. जोयणलक्खाइं० जंहुदीवप्पमाणं भाणियच्च । से णं पळे सिद्ध° संवा० वी० ॥ ६. °द्धत्थेहि स० ॥

तेहिं सिद्धत्थएहि दीव-समुदाणं उद्धारे घेप्पति एगे दीवे एगे समुदे २ एवं पाक्खप्पमाणेहिं २ जावइया णं दीव-समुदा तेहिं सिद्धत्थएहिं अफुन्ना एस णं एवतिए खेत्ते पळे पढ्मा सलागा, एवइयाणं सलागाणं असंलप्पा लोगा भरिया तहा वि उक्कोसयं संखेज्जयं ण पावइ, जहा को दिट्ठतो? से जहाणामए मंचे सिया आमलगाणं भरित्ते, तत्थ णं एगे आमलए पक्खित्ते से माते, अण्णे वि पक्खित्ते से वि माते, अन्ने वि पक्खित्ते से वि माते, एवं पक्खप्पमाणे २ होही से आमलए जम्मि पक्खित्ते से मंचए भरिज्जिहिइ जे वि तत्थ आमलए न माहिति ।

५०९. एवामेव उक्कोसए संखेज्जए रूवं पक्खित्तं जहण्णयं परित्तासंखेज्जयं भवति, तेण परं अजहण्णमणुक्कोसियाइं ठाणाइं जाव उक्कोसयं परित्तासंखेज्जयं ण पावइ ।

१०

५१०. उक्कोसयं परित्तासंखेज्जयं केत्तियं होति? २ जहण्णयं परित्तासंखेज्जयं जहण्णयपरित्तासंखेज्जयमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णब्भासो रूवूणो उक्कोसयं परित्तासंखेज्जयं होति, अहवा जहन्नयं जुत्तासंखेज्जयं रूवूणं उक्कोसयं परित्तासंखेज्जयं होइ ।

५११. जहन्नयं जुत्तासंखेज्जयं केत्तियं होति? २ जहन्नयं परित्तासंखेज्जयं जहण्णयपरित्तासंखेज्जयमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णब्भासो पडिपुण्णो जहन्नयं जुत्तासंखेज्जयं हवति, अहवा उक्कोसए परित्तासंखेज्जए रूवं पक्खित्तं जहण्णयं जुत्तासंखेज्जयं होति, आवलिया वि तत्तिया चेव, तेण परं अजहण्णमणुक्कोसयाइं ठाणाइं जाव उक्कोसयं जुत्तासंखेज्जयं ण पावइ ।

१५

५१२. उक्कोसयं जुत्तासंखेज्जयं केत्तियं होति? २ जहण्णएण जुत्तासंखेज्जएण आवलिया गुणिया अण्णमण्णब्भासो रूवूणो उक्कोसयं

२०

१ उद्धारो सवा० ॥ २-३. एक्के स० ॥ ४ समुदे एवं स० विना । समुदे एगे दीवे एगे समुदे, एव सवा० ॥ ५ ०द्धत्थेहि स० ॥ ६. तत्थ अन्ने आमलगा पक्खित्ता ते वि माया अन्ने वि पक्खित्ता ते वि माया एव पक्खप्पमाणेहि २ होहिय से आमलगे जसि पक्खित्ते से मंचे भरिज्जिहिइ, होहिय से आमलए जे तत्थ न माहिइ । सवा० वी० ॥ ७ ण अण्णे आ० स० ॥ ८. ०माणेहि २ होहिति से स० ॥ ९. भरिज्जाहिय जे ख० ॥ १० एवमेव ख० वा० ॥ ११. रूवे पक्खित्ते ख० वा० ॥ १२. ०क्कोसाइ स० सवा० वी० । एवमग्गेषि कचित् कचित् ॥ १३. रूतूणो ख० ॥ १४. रूतूण स० ॥ १५. केत्तिल्लय स० जे० वा० ॥ १६. होति स० सवा० ॥ १७. ०णुक्कोसाइं स० सवा० ॥ १८ केत्तिल्लयं स० जे० वा० ॥ १९ रूतूणो ख० ॥

जुत्तासंखेज्यं होइ, अहवा जहन्नयं असंखेजासंखेज्यं रूवृणं उक्कोसयं जुत्तासंखेज्यं होति ।

५१३. जहण्णयं असंखेजासंखेज्यं केत्तियं होइ ? जहन्नाणं जुत्तासंखेज्जणं आवलियां गुणिया अण्णमण्णच्चासो पडिपुण्णो जहण्णयं असंखेजासंखेज्यं होइ, अहवा उक्कोसए जुत्तासंखेजए रूवं पक्खित्तं जहण्णयं असंखेजासंखेज्यं होति, तेण परं अजहण्णमणुक्कोसयाइं ठाणाइं जाव उक्कोसयं असंखेजासंखेज्यं ण पावति ।

५१४. उक्कोसयं असंखेजासंखेज्यं केत्तियं होति ? जहण्णयं असंखेजासंखेज्यं जहण्णयअसंखेजासंखेज्यमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णच्चासो रूवृणो उक्कोसयं असंखेजासंखेज्यं होइ, अहवा जहण्णयं परित्ताणतयं रूवृणं उक्कोसयं असंखेजासंखेज्यं होति ।

५१५. जहण्णयं परित्ताणंतयं केत्तियं होति ? २ जहण्णयं असंखेजासंखेज्यं जहण्णयअसंखेजासंखेज्यमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णच्चासो पडिपुण्णो जहण्णयं परित्ताणंतय होति, अहवा उक्कोसए असंखेजासंखेजए रूवं पक्खित्तं जहण्णयं परित्ताणंतयं होइ । तेण परं अजहण्णमणुक्कोसयाइं ठाणाइं जाव उक्कोसयं परित्ताणंतयं ण पावइ ।

५१६. उक्कोसयं परित्ताणंतयं केत्तियं होइ ? जहण्णयं परित्ताणंतयं जहण्णयपरित्ताणंतयमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णच्चासो रूवृणो उक्कोसयं परित्ताणंतयं होइ, अहवा जहण्णयं जुत्ताणंतयं रूवृणं उक्कोसयं परित्ताणंतयं होइ ।

५१७. जहण्णयं जुत्ताणंतयं केत्तियं होति ? जहण्णयं परित्ताणंतयं जहण्णयपरित्ताणंतयमेत्ताणं रासीणं अण्णमण्णच्चासो पडिपुण्णो जहण्णयं जुत्ताणंतयं होइ, अहवा उक्कोसए परित्ताणंतए रूवं पक्खित्तं जहन्नयं जुत्ताणंतयं होइ,

१. रूतूणं ख० ॥ २. °याए अण्ण° सवा० ॥ ३. भवइ सवा० ॥ ४. °णुक्कोमाइं सवा० ॥ ५. केत्तिल्लयं ख० जे० वा० ॥ ६. रूतूणो ख० ॥ ७. केत्तिल्लयं ख० जे० वा० ॥ ८. अण्णमण्णच्चासो वा० ॥ ९. भवइ सवा० ॥ १०. केत्तिल्लयं ख० जे० वा० ॥ ११. रूतूणो ख० ॥ १२. भवइ सवा० ॥ १३. रूतूणं ख० ॥ १४. केत्तिल्लयं ख० जे० वा० ॥

अभवसिद्धिया वि तेत्तियां चेव, तेण परं अजहण्णमणुँक्कोसयाइं ठणाइं जाव उक्कोसयं जुत्ताणंतयं ण पावति ।

५१८. उक्कोसयं जुत्ताणंतयं^३ केत्तियं होति ? जहण्णएणं जुत्ताणंतएणं अभवसिद्धिया गुणिता अण्णमण्णव्भासो रूवूणो उक्कोसयं जुत्ताणंतयं होइ, अहवा जहण्णयं अणंताणंतयं रूवूणं उक्कोसयं जुत्ताणंतयं होइ ।

५

५१९. जहण्णयं अणंताणंतयं^६ केत्तियं होति ? जहण्णएणं जुत्ताणंतएणं अभवसिद्धिया गुणिया अण्णमण्णव्भासो पडिपुण्णो जहण्णयं अणंताणंतयं होइ, अहवा उक्कोसए जुत्ताणंतए रूवं पक्खित्तं जहण्णयं अणंताणंतयं होति, तेण परं अजहण्णमणुँक्कोसयाइं ठणाइं । से तं गणणासंखा ।

५२०. से किं तं भावसंखा ? २ जे इमे जीवा संखगइनाम-भोत्ताइं १० कम्माइं वेदेति । से तं भावसंखा । से तं संखप्पमाणे । से तं भावप्पमाणे । से त पमाणे ।

॥ पर्माणे त्ति पयं सम्मत्तं ॥

[सुत्ताइं ५२१-५२५. वत्तव्वयादारं]

५२१. से किं तं वत्तव्वया ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं०-ससमयवत्तव्वया १५ परसमयवत्तव्वया ससमयपरसमयवत्तव्वया ।

५२२. से किं तं ससमयवत्तव्वया ? २ जत्थ णं ससमए आघविज्जति पण्णविज्जति परूविज्जति दसिज्जति निदसिज्जति उँवदंसिज्जति । से तं ससमयवत्तव्वया^१ ।

१ °या होति, तेण ख० वा० ॥ २ °णुक्कोसाइ स० सवा० वी० ॥ ३. केत्तिल्लय ख० जे० वा० ॥ ४ रूतूणो ख० ॥ ५. रूतूण स० ॥ ६ केत्तिल्लयं खं० जे० वा० ॥ ७. °णुक्कोसाइ स० सवा० वी० ॥ ८. °माणे त्ति स० । °माणे इति पदं परिसमाप्तम् जे० ॥ ९ अगघवि° वा० डे० वी० ॥ १०. स० जे० विनाऽन्यत्र—°ज्जति विन्नविज्जति परू° खं० वा० । °ज्जति परूविज्जति विन्नविज्जति ढंसि° सवा० वी० ॥ ११. उवदसिज्जति इति पदं श्रीहरिभद्रपादै मलधारिभिश्च नास्त्यादृतम् । चूणौ तु व्याख्याभावाच्च सम्यग् निर्णय इति ॥ १२ °या । एव परसमए वि, ससमयपरसमए वि । से त्त ससमयपरसमयवत्तव्वया (सू. ५२४) सवा० वी० ॥

५२३. से किं तं परसमयवत्तव्वया? २ जत्थ णं परसमए आघविज्जति जाव उवदंसिज्जति । से तं परसमयवत्तव्वया ।

५२४. से किं तं ससमयपरसमयवत्तव्वया? २ जत्थ णं ससमए परसमए आघविज्जइ जाव उवदंसिज्जइ । से तं ससमयपरसमयवत्तव्वया ।

५ ५२५. [१] इयाणिं को णओ कं वत्तव्वयमिच्छति? तत्थ "णेगम-ववहारा तिविहं वत्तव्वयं इच्छंति । तं जहा-ससमयवत्तव्वयं परसमयवत्तव्वयं ससमयपरसमयवत्तव्वयं ।

[२] उज्जुसुओ दुविहं वत्तव्वयं इच्छति । तं जहा-ससमयवत्तव्वयं परसमयवत्तव्वयं । तत्थ णं जा सा ससमयवत्तव्वया सा ससमयं पविट्ठा, जा सा १० परसमयवत्तव्वया सा परसमयं पविट्ठा, तम्हा दुविहा वत्तव्वया, णत्थि तिविहा वत्तव्वया ।

[३] तिण्णि सट्ठणैया [एगं] ससमयवत्तव्वयं इच्छंति, नत्थि परसमय-वत्तव्वया । कम्हा? जम्हा परसमए अण्डे अहेऊ असम्भावे अकिरिया उम्मगे अणुवएसे मिच्छादंसणमिति कट्ठु, तम्हा सव्वा ससमयवत्तव्वया, णत्थि परसमय- १५ वत्तव्वया णत्थि ससमयपरसमयवत्तव्वया । से तं वत्तव्वया ।

[सुत्तं ५२६. अत्थाहिगारदारं]

५२६. से किं तं अत्थाहिगारे? २ जो जस्स अज्झयणस्स अत्थाहिगारे । तं जहा—

सावज्जजोगविरती १ उक्कित्तण २ गुणवओ य पडिवत्ती ३ ।
२० खलियस्स निंदणा ४ वणतिगिच्छ ५ गुणधारणा ६ चेव ॥ १२३ ॥
से तं अत्थाहिगारे ।

१-२. अघविं वा० ॥ ३. इयाणिं इति स० सवा० नास्ति ॥ ४. तत्थ इति स० सवा० नास्ति ॥ ५. णेगम-संगह-ववहारा सवा० वी० ॥ ६. तिण्हं सट्ठणयाणं ससमयवत्तव्वया, नत्थि परं चूर्णिकृदादत्त सूत्रपाठ । नोपलव्वमिदं वाचनान्तरं कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शे ॥ ७. णया सव्वं ससमयं खं० स० जे० वा० ॥ ८. या, नत्थि ससमयपरसमयवत्तव्वया । कम्हा? खं० ने० सवा० ॥ ९. वभावे उम्मगे अणुवदेसे अकिरिया मिच्छा इत्येवंरूप पाठश्चूर्णिकृतस्मृत, नोपल-भ्यतेऽसौ कचिदादर्शे ॥ १०. गारे । सामाद्वयस्स अत्थाहिगारे—सावज्जं संवा० वी० ॥ ११. रती० गाहा । से च ख० जे० वा० । रती० इत्यादि । से च स० ॥ १२. गारे चि परं समत्त स० ॥

[सुत्ताइं ५२७-५३३. समोयारदारं]

५२७. से किं तं समोयारे ? २ छव्विहे पण्णत्ते । तं०-णामसमोयारे
ठव्वणसमोयारे दव्वसमोयारे खेत्तसमोयारे कालसमोयारे भावसमोयारे ।

५२८. से किं तं णामसमोयारे ? नाम-ठव्वणाओ पुव्ववण्णिताओ ।

५२९. से किं तं दव्वसमोयारे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं०-आगमतो ५
य णोआगमतो य । जाव से तं भवियसरीरदव्वसमोयारे ।

५३०. [१] से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वसमोयारे ?
२ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-आयसमोयारे परसमोयारे तदुभयसमोयारे । सव्वदव्वा
वि य णं आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, परसमोयारेणं जहा कुंडे
वदराणि, तदुभयसमोयारेणं जहा घरे थंभो आयभावे य, जहा घडे गीवा. १०
आयभावे य ।

[२] अहवा जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वसमोयारे दुविहे पण्णत्ते ।
तं जहा-आयसमोयारे य तदुभयसमोयारे य । चउसड्डिया आयसमोयारेणं
आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं वत्तीसियाए समोयरति आयभावे य ।
वत्तीसिया आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं सोलसियाए १५
समोयरति । आयभावे य । सोलसिया आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति,
तदुभयसमोयारेणं अड्डभाइयाए समोयरति आयभावे य । अड्डभाइया आयसमोयारेणं
आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं चउभाइयाए समोयरति आयभावे य ।
चउभाइया आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं अद्धमाणीए २०
समोयरइ आयभावे य । अद्धमाणी आयसमोयारेणं आयभावे समोयरइ, तदुभयसमो-
यारेणं माणीए समोयरति आयभावे य । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ते
दव्वसमोयारे । से तं नोआगमओ दव्वसमोयारे । से तं दव्वसमोयारे । -

१. ख० वा० विनाऽन्यत्र—°यारे । से किं तं णामसमोयारे ? णाम-ठव्वणाओ पुव्ववण्णिताओ,
[जाव] जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वसमोयारे तिविहे स० । °यारे । नाम-ठव्वणाओ
गयाओ, जाव जाणयसरीरवतिरित्ते दव्वसमोयारे तिविहे सवा० वी० ॥ २. [परसमोयारेणं]
परभावे जहा सवा० ॥ ३. र०भो जे० सवा० वी० ॥ ४. - - एतच्चिह्नमध्यवर्तिपाठस्याने
एव चउभाइया तदुभयसमोयारेणं माणीए समोयरति । से तं दव्वसमोयारे सवा० । एवं जाव
अद्धमाणी तदुभयसमोयारेणं माणीए समोयरइ आयभावे य । से त जाणयसरीर० [निगमन
पदानि ज्ञेयानि] वी० ॥

५३१. से किं तं खेत्तसमोयारे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-आय-समोयारे य तदुभयसमोयारे य । भरहे वासे आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं जंबुदीवे समोयरति आयभावे य । जंबुदीवे दीवे आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं तिरियलोए समोयरति आयभावे य ।
 ५ तिरियलोए आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं लोए समोयरति आयभावे य; लोए आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं अलोए समोयरति आयभावे य । से तं खेत्तसमोयारे ।

५३२. से किं तं कालसमोयारे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं०-आयसमोयारे य तदुभयसमोयारे य । समए आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं
 १० आवलियाए समोयरति आयभावे यँ । एवं आणापाणू थोवे लवे मुहुत्ते अहोरत्ते पक्खे मासे उऊ अयणे संवच्छरे जुगे वाससते वाससहस्से वाससतसहस्से पुव्वंगे पुव्वे तुडियंगे तुडिए अडडंगे अडडे अववंगे अववे हुहुयंगे हुहुए उप्पलंगे उप्पले पउमंगे पउमे णलिंगे णलिणे अत्थिनिउरंगे अत्थिनिउरे अउयंगे अउए णउयंगे णउए पउयंगे पउए चूलियंगे चूलिया सीसपहेलियंगे सीसपहेलिया पलिओवमे ।
 १५ सागरोवमे आयसमोयारेणं आयभावे समोतरति, तदुभयसमोयारेणं ओसप्पिणि-उस्स-प्पिणीसु समोयरति आयभावे य; ओसप्पिणि-उस्सप्पिणीओ आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं पोग्गलपरियट्ठे समोयरति आयभावे य । पोग्गलपरियट्ठे आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं तीतद्धा-अणागतद्धासु समोयरति आयभावे य; तीतद्धा-अणागतद्धाओ आयसमोयारेणं आयभावे समोतरति,
 २० तदुभयसमोयारेणं सव्वद्धाए समोयरति आयभावे य । से तं कालसमोयारे ।

५३३. से किं तं भावसमोयारे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-आयसमोयारे य तदुभयसमोयारे यँ । कोहे आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति,

१. आयभावे य । लोए वि एवं चेव, णवरं अलोए समोयरति आयभावे य । से तं खेत्तसमोयारे । एव कालसमोयारे वि । नवरं समए आयसमो० सं० वी० ॥ २. खं० वा० विनाऽन्यत्र—य । आवलिया आयसमोयारेणं आयभावे समोतरति, तदुभयसमोयारेणं आणापाणू समोयरति आतभावे त । एवं जाव सागरोवमे आयसमोयारेणं स० सवा० वी० ॥ ३ ओसप्पिणीए समोयरइ आयभावे य । एवं उस्सप्पिणि-पोग्गलपरियट्ठ-अतीतद्ध-अणागतद्ध-सव्वद्धाए समोयरइ आयभावे य । से तं काल० सवा० वी० ॥ ४. य । एवं कोह-माण-माया-लोभे णेयव्वं । कोहे माणे माया लोभे रागे य मोहणिज्जे वा । पगडी भावे जीवे जीवत्थिय सव्वभावा य ॥ १ ॥ एसा गाहा भासेयव्वा । से तं भावसमो० सवा० वी० ॥

तदुभयसमोयारेणं माणे समोयरति आयभावे य । एवं माणे माया लोभे रागे । मोहणिज्जे अट्ठकम्मपगडीओ आयसमोयारेण आयभावे समोयरंति, तदुभयसमोयारेणं छव्विहे भावे समोयरंति आयभावे य । एवं जीवे । जीवत्थिकाए आयसमोयारेणं आयभावे समोयरति, तदुभयसमोयारेणं सव्वदव्वेसु समोयरति आयभावे य । एत्थं संगहणिगाहा—

कोहे माणे माया लोभे रागे य मोहणिज्जे य ।

पगडी भावे जीवे जीवत्थिय सव्वदव्वा य ॥ १२४ ॥

से त भावसमोयारे । से तं समोयारे । से तं उवक्कमे ।

— ॥ उपक्रम इति प्रथमं द्वारमतिक्रान्तम् ॥ —

[सुत्ताइ ५३४-६००. निक्खेवदारं]

१०

५३४. से किं तं निक्खेवे ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—ओहनिप्फण्णे य नामनिप्फण्णे य सुत्तालावगनिप्फण्णे य ।

५३५. से किं तं ओहनिप्फण्णे ? २ चउव्विहे पणत्ते । तं जहा—अज्झयणे अज्झीणे आए झवणा ।

५३६. से किं तं अज्झयणे ? २ चउव्विहे पणत्ते । तं—णामज्झयणे १५
ठवणज्झयणे दव्वज्झयणे भावज्झयणे ।

५३७ णाम-ठवणाओ पुव्ववणिण्याओ ।

५३८. से किं तं दव्वज्झयणे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा—आगमओ य णोआगमओ य ।

५३९. से किं तं आगमतो दव्वज्झयणे ? २ जस्स णं अज्झयणे त्ति २०
पदं सिक्खितं ठितं जितं मितं परिजितं जाव जावइया अणुवउत्ता आगमओ

१ एवमगिल्लकाहिगारेणं इमाइं पयाइ गेयव्वाइ । कोहे माणे माया लोभे रागे य मोहणिज्जे य । पगडी भावे जीवे जीवत्थिय सव्वदव्वा य ॥ १ ॥ एसा गाहा भासेयव्वा । से त्त भावसमो^० स० ॥ २. ^०डीओ उट्ठए भावे आयसमो^० इति चू० । नोपलभ्यतेऽसौ पाठ क्वचिदादर्शं ॥ ३. — — एतच्चिहान्तर्वर्ति समाप्तिवाक्य ख० जे० वा० एव वर्तते ॥ ४. नाम-ठवणाओ गयाओ । जाव जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वज्झयणे पत्तय-पोत्थयल्लिहिण् । से त्त दव्वज्झयणे स० सवा० वी०, नवर गयाओ स्थाने पुव्ववणिण्याओ स० ॥

तावइयाइं दव्वज्झयणाइं । एवमेव ववहारस्स वि । संगहस्स णं एगो वा अणेगो वा तं चेव भाणियव्वं जाव से तं आगमतो दव्वज्झयणे ।

५४०. से किं तं णोआगमतो दव्वज्झयणे ? २ तिविहे पणत्ते । तं जहा—जाणयसरीरदव्वज्झयणे भवियसरीरदव्वज्झयणे जाणयसरीरभवियसरीर-
५ वतिरित्ते दव्वज्झयणे ।

५४१. से किं तं जाणगसरीरदव्वज्झयणे ? २ अज्झयणपयत्थाहिगार-जाणयस्स जं सरीरयं ववगत-चुत-चइय-चत्तदेहं जाव अहो ! णं इमेणं सरीरसमुस्सएणं अज्झयणे त्ति पदं आघवियं जाव उवदंसियं ति, जहा को दिट्ठंतो ? अयं घयकुंभे आसी, अयं महुकुंभे आसी । से तं जाणयसरीरदव्वज्झयणे ।

१० ५४२. से किं तं भवियसरीरदव्वज्झयणे ? २ जे जीवे जोणीजम्मण-निक्खंतंते इमेणं चेव आदत्तएणं सरीरसमुस्सएणं जिणदिट्ठेणं भावेणं अज्झयणे त्ति पयं सेयकाले सिक्खिस्सति ण ताव सिक्खति, जहा को दिट्ठंतो ? अयं घयकुंभे भविस्सति, अयं महुकुंभे भविस्सति । से तं भवियसरीरदव्वज्झयणे ।

५४३. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वज्झयणे ?
१५ २ पत्तय-पोत्थयलिहियं । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वज्झयणे । से तं णोआगमओ दव्वज्झयणे । से तं दव्वज्झयणे ।

५४४. से किं तं भावज्झयणे ? २ दुविहे पणत्ते । तं जहा—आगमतो य णोआगमतो य ।

५४५. से किं तं आगमतो भावज्झयणे ? २ जाणए उवउत्ते । से तं
२० आगमतो भावज्झयणे ।

५४६. से किं तं नोआगमतो भावज्झयणे ? २
अज्झप्पस्साऽऽणयणं, कम्माणं अवचओ उवचियाणं ।

अणुवचओ य नवाणं, तम्हा अज्झयणमिच्छंति ॥ १२५ ॥

से तं णोआगमतो भावज्झयणे । से तं भावज्झयणे । से तं अज्झयणे ।

१५ ५४७. से किं तं अज्झीणे ? २ चउव्विहे पणत्ते । तं जहा—
णामज्झीणे ठवणज्झीणे दव्वज्झीणे भावज्झीणे ।

५४८. नाम-ठवणाओ पुव्ववणिण्याओ ।

५४९. से किं तं दव्वज्झीणे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं०—आगमतो य नोआगमतो यै ।

५५०. से किं तं आगमतो दव्वज्झीणे ? २ जस्स णं अज्झीणे त्ति पदं सिक्खितं ठितं जितं मितं परिजितं तं चेव जहा दव्वज्झयणे तथा भाणियव्वं, ५ जाव से तं आगमतो दव्वज्झीणे ।

५५१. से किं तं नोआगमतो दव्वज्झीणे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा—जाणयसरीरदव्वज्झीणे भवियसरीरदव्वज्झीणे जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वज्झीणे ।

५५२. से किं तं जाणयसरीरदव्वज्झीणे ? २ अज्झीणपयत्थाहि- १० कारजाणयस्स जं सरीरयं ववगय-चुत-चइत-चत्तदेहं जहा दव्वज्झयणे तथा भाणियव्वं, जाव से तं जाणयसरीरदव्वज्झीणे ।

५५३. से किं तं भवियसरीरदव्वज्झीणे ? २ जे जीवे जोणीजम्मण- निक्खंते जहा दव्वज्झयणे, जाव से तं भवियसरीरदव्वज्झीणे ।

५५४. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वज्झीणे ? १५ २ सव्वागाससेढी । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वज्झीणे । से तं नोआगमतो दव्वज्झीणे । से तं दव्वज्झीणे ।

५५५. से किं तं भावज्झीणे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—आगमतो य नोआगमतो य ।

५५६. से किं तं आगमतो भावज्झीणे ? २ जाणए उवउत्ते । से तं २० आगमतो भावज्झीणे ।

५५७. से किं तं नोआगमतो भावज्झीणे ? २

जह दीवा दीवसतं पैडप्पए, दिप्पए य सो दीवो ।

दीवसमा आयरिया दिप्पंति, परं च दीवेति ॥ १२६ ॥

से तं नोआगमतो भावज्झीणे । से तं भावज्झीणे । से तं अज्झीणे ।

२५

१. °याओ । जाव जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वज्झीणे सव्वाकाससेढी । से तं दव्वज्झीणे (सू. ५५४) स० ॥ २ °य । जाव जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वज्झीणे सव्वागाससेढी । (सू. ५५४) सवा० वी० ॥ ३. पयिप्पती, सो य दिप्पती दीवो स० सवा० । पयप्पइं, सो य दिप्पइं दीवो वी० ॥

५५८. से किं तं आए ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-नामाए ठवणाए दव्वाए भावाए ।

५५९. नाम-ठवणाओ पुव्वभणियाओ ।

५६०. से किं तं दव्वाए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-आगमतो य ५ नोआगमतो य ।

५६१. से किं तं आगमतो दव्वाए ? जस्स णं आए त्ति पयं सिक्खितं ठितं जाव अणुवओगो दव्वमिति कट्ठु, जाव जावइया अणुवउत्ता आगमओ तावइया ते दव्वाया, जाव से तं आगमओ दव्वाए ।

५६२. से किं तं नोआगमओ दव्वाए ? २ तिविहे पण्णत्ते । १० तं जहा-जाणयसरीरदव्वाए भवियसरीरदव्वाए जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वाए ।

५६३. से किं तं जाणयसरीरदव्वाए ? २ आयपयत्थाहिकारजाणगस्स जं सरीरगं ववगय-चुत-चतिय-चत्तदेहं सेसं जहा दव्वज्झयणे, जाव से तं जाणयसरीरदव्वाए ।

५६४. से किं तं भवियसरीरदव्वाये ? २ जे जीवे जोणीजम्मणणिक्खंते सेसं जहा दव्वज्झयणे, जाव से तं भवियसरीरदव्वाये । १५

५६५. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वाये ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-लोइए कुप्पावयणिए लोगुत्तरिए ।

५६६. से किं तं लोइए ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-सचित्ते २० अचित्ते मीसए य ।

५६७. से किं तं सचित्ते ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-दुपयाणं चउप्प-याणं अपयाण । दुपयाणं दासाणं दासीणं, चउप्पयाणं आसाणं हत्थीणं, अपयाणं अंचाणं अंचाडगाणं आए । से तं सचित्ते ।

१. ०णाओ गयाओ जाव जाणगसरीरभविय० (सू. ५६५) स० संवा० वी०, नवर गयाओ स्थाने पुव्ववन्नियाओ स० ॥ २. ०याओ जाव जाणगसरीरभवियसरीरवतिरित्ते दव्वाए तिविहे पण्णत्ते (सू. ५६५) स० सवा० वी० ॥

५६८. से किं तं अचित्ते ? २ सुवण्ण-रयत-मणि-मोत्तिय-संख-सिल-
प्पवालं-रत्तरयणाणं [संतंसावएज्जस्स] आये । से तं अचित्ते ।

५६९. से किं तं मीसए ? २ दासाण दासीणं आसाण हत्थीणं
समाभरियाउज्जालं कियाणं आये । से तं मीसए । से तं लोइए ।

५७०. से किं तं कुप्पावयणिये ? २ ति विहे पण्णत्ते । तं जहा-सचित्ते ५
अचित्ते मीसए य । तिण्णि वि जहा लोइए, जाव से तं कुप्पावयणिए ।

५७१. से किं तं लोगुत्तरिए ? ति विहे पण्णत्ते । तं जहा-सचित्ते
अचित्ते मीसए य ।

५७२. से किं तं सचित्ते ? २ सीसाणं सिस्सिणियाणं आये । से तं
सचित्ते ।

१०

५७३. से किं तं अचित्ते ? २ पडिग्गहाणं वत्थाणं कंबलाण पायपुंछ-
णाणं आए । से तं अचित्ते ।

५७४. से किं तं मीसए ? २ सीसाणं सिस्सिणियाणं संभंडोवकरणाणं
आये । से तं मीसए । से तं लोगुत्तरिए^१ । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते
दव्वाए । से तं नोआगमतो दव्वाए । से तं दव्वाए ।

१५

५७५. से किं तं भावाए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-आगमतो य
नोआगमतो य ।

५७६. से किं तं आगमतो भावाए ? २ जाणए उवउत्ते । से तं
आगमतो भावाए ।

५७७. से किं तं नोआगमतो भावाए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा- २०
पसत्थे य अप्पसत्थे य ।

१ °ल-रयणाण स० सवा० ॥ २. [ ] चतुरस्रकोष्ठकगत पाठ सवैरपि चूर्णि वृत्तिवृद्धि-
रादृतोऽरित, न चोपलब्ध कस्मिंश्चिदप्यादर्शे इति । किञ्च चूर्णिं कृत्वा सतसारसावतेज्जम्स इति पाठ
आदृतोऽस्ति ॥ ३, ६. आये इति सवा० नास्ति ॥ ४. अस्साण सवा० ॥ ५. °ज्जालकाराणं
स० ॥ ७. लोत्तिए । एव कुप्पावयणिए ति विहे णेतव्वे । से तं कुप्पाव० स० सवा० वी० ॥
८. सिस्साण सिस्सीणं । से तं सवा० ॥ ९. °त्ते ? २ वत्थाण पत्ताण । से तं सवा० ॥
१०. सिस्साणं सिस्सिणाण सवा० ॥ ११. सभण्ड-मत्तोवकरणाण स० सवा० वी० ॥
१२. °ए दव्वाए । से तं जाण० स० सवा० ॥

५७८. से किं तं पसत्ये ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-णाणाए दसणाए चरित्ताए । से तं पसत्ये ।

५७९. से किं तं अपसत्ये ? २ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा-कोहाए माणाए मायाए लोभाए । से तं अपसत्ये । से तं णोआगमतो भावाए । से तं ५ भावाए । से तं आये ।

५८०. से किं तं झवणा ? २ चउव्विहा पण्णत्ता । तं जहा-नामज्झवणा ठवणज्झवणा दव्वज्झवणा भावज्झवणा ।

५८१. नाम-ठवणाओ पुव्वभणियाओ ।

५८२. से किं तं दव्वज्झवणा ? २ दुविहा पण्णत्ता । तं जहा- १० आगमतो य नोआगमतो य ।

५८३. से किं तं आगमतो दव्वज्झवणा ? २ जस्स णं झवणेति पदं सिक्खियं ठितं जितं मितं परिजियं, सेसं जहा दव्वज्झयणे तहा भाणियव्वं, जाव से तं आगमतो दव्वज्झवणा ।

५८४. से किं तं नोआगमतो दव्वज्झवणा ? २ तिविहा पण्णत्ता । १५ तं जहा-जाणयसरीरदव्वज्झवणा भवियसरीरदव्वज्झवणा जाणयसरीरभवियसरीर-वइरित्ता दव्वज्झवणा ।

५८५. से किं तं जाणयसरीरदव्वज्झवणा ? २ झवणापयत्थाहिकार-जाणयस्स जं सरीरयं ववगय-चुय-चइय-चत्तदेहं, सेसं जहा दव्वज्झयणे, जाव य से तं जाणयसरीरदव्वज्झवणा ।

५८६. से किं तं भवियसरीरदव्वज्झवणा ? २ जे जीवे जोणीजम्म- २० णणिक्खंते आयत्तएणं ० जिणदिट्ठेणं भावेणं ज्झवण ति पयं सेयकाले सिक्खिस्सति, ण ताव सिक्खइ, को दिट्ठंतो ? जहा अयं घयकुंभे भविस्सति, अयं महुकुंभे भविस्सति । से तं भवियसरीरदव्वज्झवणा ।

१. नाम-ठवणाज्झवणाओ पुव्ववन्नियाओ स० । नाम-ठवणाओ गयाओ सवा० वी० ॥

२. १याओ । जाव जाणयसरीरभवियसरीरवतिरित्ता दव्वज्झवणा जहेव आए तहेव तिविहेण वि भेदेण भाणियव्वा । णवरं झवण न्ति अभिलावो । भावज्झवणा दुविहा पण्णत्ता । तं जहा-पसत्था (सू० ५९०) सं० सवा० वी०, नवरं अभिलावो स्थाने आलावो सवा० ॥

५८७. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ता दव्वज्झवणा ? २ जहा जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वाए तहा भाणियव्वा, जाव से त जाणयसरीर-भवियसरीरवइरित्ता दव्वज्झवणा । से तं नोआगमओ दव्वज्झवणा । से त दव्वज्झवणा ।

५८८. से किं तं भावज्झवणा ? २ दुविहा पण्णत्ता । त जहा— ५ आगमतो य णोआगमतो य ।

५८९. से किं त आगमओ भावज्झवणा ? २ झवणापयत्थाहिकारजाणए उवउत्ते । से तं आगमतो भावज्झवणा ।

५९०. से किं तं णोआगमतो भावज्झवणा ? २ दुविहा पण्णत्ता । त जहा—पसत्था य अप्सत्था य । १०

५९१. से किं तं पसत्था ? २ चउव्विहा पण्णत्ता । तं जहा—कोहज्झवणा माणज्झवणा मायज्झवणा लोभज्झवणा । से तं पसत्था ।

५९२. से किं तं अप्सत्था ? २ तिविहा पण्णत्ता । तं जहा—नाणज्झवणा दंसणज्झवणा चरित्तज्झवणा । से तं अप्सत्था । से तं नोआगमतो भावज्झवणा । से तं भावज्झवणा । से तं झवणा । से तं ओहनिप्फण्णे । १५

५९३. से किं तं नामनिप्फण्णे ? २ सामाइए । से समासओ चउव्विहे पण्णत्ते । तं जहा—णामसामाइए ठवणासामाइए दव्वसामाइए भावसामाइए ।

५९४. णाम-ठवणाओ पुव्वभणियाओ ।

५९५. दव्वसामाइए वि तहेव, जाव से तं भवियसरीरदव्वसामाइए ।

१ पसत्था य अप्सत्था य । से किं तं पसत्था ? २ कोहे ४ झवणा । से त पसत्था । से किं त अपसत्था ? णाण^० स० । पसत्था भावज्झवणा य अपसत्था भावज्झवणा य । से किं त पसत्था भावज्झवणा ? २ कोहस्स माणस्स मायाए लोभस्स ज्झवणा । से त पसत्था भावज्झवणा । से किं त अपसत्था भावज्झवणा ? नाण^० (सू० ५९२.) सवा० वी० ॥ २. ^०त्था भावज्झवणा । से त नोआगम^० स० सवा० वी० ॥ ३. ^०ण्णे निकखेवे ? २ स० सवा० वी० ॥ ४. ^०इए नाम-ठवणाओ पुव्वत्रियाओ स० । ^०इए । दो गयाओ सवा० वी० ॥ ५ ^०याओ । जाव जाणयसरीरभवियसरीरवइरित्ते दव्वसामाइए पत्तय-पोत्थयलिहिए । से त दव्वसामाइए । से किं त भावसामाइए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा—आगमओ य नोआगमओ य । आगमओ जाणए उवउत्ते । (सू० ५९८) स० सवा० वी० ॥

५९६. से किं तं जाणयसरीरभवियसरीरवडरित्ते दब्बसामाइए ?
२ पत्तय-पोत्थयलिहियं । से तं जाणयसरीरभवियसरीरवडरित्ते दब्बसामाइए । से तं
णोआगमतो दब्बसामाइए । से तं दब्बसामाइए ।

५९७. से किं तं भावसामाइए ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं०-आगमतो
५ य नोआगमतो य ।

५९८. से किं तं आगमतो भावसामाइए ? २ भावसामाइयपयत्थाहि-
कारजाणए उवउत्ते । से तं आगमतो भावसामाइए ।

५९९. से किं तं नोआगमतो भावसामाइए ? २

जस्स सामाणिओ अप्पा संजमे णियमे तवे ।

१० तस्स सामाइयं होइ, इइ केवलिभासियं ॥ १२७ ॥

जो समो सव्वभूएसु तसेसुं थावरेसु य ।

तस्स सामाइयं होइ, इइ केवलिभासियं ॥ १२८ ॥

जह मम ण पियं दुक्खं जाणिय एमेव सव्वजीवाणं ।

न हणइ न हणावेइ य सममणती तेण सो समणो ॥ १२९ ॥

१५ णत्थि य से कोइ वेसो पिओ व सव्वेसु चेव जीवेसु ।

एएण होइ समणो, एसो अन्नो वि पज्जाओ ॥ १३० ॥

उरग-गिरि-जलण-सागरं-नहतल-तरुणसमो य जो होइ ।

भमर-मिगं-धरणि-जलरुह-रवि-पवणसमो य सो समणो ॥ १३१ ॥

तो समणो जइ सुमणो, भावेण य जइ ण होइ पावमणो ।

२० सयणे य जणे य समो, समो य माणाऽवमाणेसु ॥ १३२ ॥

से तं नोआगमतो भावसामाइए । से तं भावसामाइए । से तं सामाइए ।
से तं नामनिर्णयणे ।

१. °एहि तं स० ॥ २. भोति सं० ॥ ३. एयं के° सवा० ॥ ४. सव्वसत्ताणं स० सवा० ॥

५. °वेती समं स० ॥ ६. °व सत्तेसु सं० । °व दब्बेसु सवा० ॥ ७. चूर्णिकृता उदगा
इति पाठ स्वीकृतोऽरित, नोपलब्धोऽयं क्वचिदादर्शे ॥ ८. °जलय-सां सं० ॥ ९. °र-णभतल-
तरुं जे० वी० । °र-नागण-तरुं चू० ॥ १०. °मिय-धं संवा० । °मित-धं ख० ॥ ११. यतो
सं सवा० वी० स० ॥ १२. °ण्णणे णिक्खेवे स० सवा० ॥

६००. १ से किं तं सुत्तालावगनिष्फण्णे ? २ -। इदाणि सुत्ताला-
वयनिष्फण्णे निक्खेवे इच्छावेइ, से य पत्तलक्खणे वि ण णिक्खिप्पइ, कम्हा ?
लाघवत्थ । ईतो अत्थि ततिये अणुओगदारे अणुगमे ति, तँहिं णं णिक्खित्ते
इह णिक्खित्ते भवति, इहं वा णिक्खित्ते तँहिं णिक्खित्ते भवति, तम्हा इहं ण
णिक्खिप्पइ तहिं चेवँ णिक्खिप्पिस्सइ । से तं निक्खेवे । ५

[सुत्ताइं ६०१-६०५. अणुगमदारं]

६०१. से किं तं अणुगमे ? २ दुविहे पण्णत्ते । तं जहा-सुत्ताणुगमे य
निज्जुत्तिअणुगमे य ।

६०२. से किं तं निज्जुत्तिअणुगमे ? २ तिविहे पण्णत्ते । तं जहा-
निक्खेवनिज्जुत्तिअणुगमे उवघातनिज्जुत्तिअणुगमे सुत्ताफासियनिज्जुत्तिअणुगमे । १०

६०३. से किं तं निक्खेवनिज्जुत्तिअणुगमे ? २ अणुगए ।

६०४. से किं तं उवघायनिज्जुत्तिअणुगमे ? २ इमाहिं दोहि गाहाहिं
अणुगंतच्चे । तं जहा-

उद्देसे १ निद्देसे य २ निग्गमे ३ खेत्त ४ काल ५ पुरिसे य ६ ।

कारण ७ पच्चय ८ लक्खण ९ णये १० समोयारणा ११ ऽणुमए १२ ॥ १३३ ॥ १५

किं १३ कइविहं १४ कस्स १५ कैहि १६

केसु १७ कंहं १८ किच्चिरं हवइ काल १९ ।

कइ २० संतर २१ मविरहितं २२

भवा २३ ऽऽगरिस २४ फासण २५ निरुत्ती २६ ॥ १३४ ॥

से तं उवघातनिज्जुत्तिअणुगमे ।

२०

१. १- १ एतच्चिहमध्यगत पाठ स० सवा० वी० नारित ॥ २ अओ अत्थि
तडओ अणुओगदारो सवा० ॥ ३ अणुगमो स० सवा० ॥ ४. तहिं वा णि० स० सवा०
जे० ॥ ५ तत्थि णि० स० विना ॥ ६ ०व णिक्खिप्पिहिइ सवा० । ०व णिक्खिप्पिहति
वी० ॥ ७. दोहिं ढारगां जे० वी० । दोहि मूलगां सवा० ॥ ८. कह सवा० ॥ ९. कहि
सवा० ॥

६०५. से किं तं सुत्तप्फासियनिज्जुत्तिअणुगमे ? २ सुत्तं उच्चारयेय्वं
अखलियं अमिलियं अविच्चाभेलियं पडिपुण्णं पडिपुण्णघोसं कंठोड्विप्पमुक्कं गुरुवाय-
णोवगयं । तो तत्थ णज्जिहिति ससमयपयं वा परसमयपयं वा वंधपयं वा मोक्खपयं
वा सामाइयपयं वा णोसामाइयपयं वा । तो तम्मि उच्चारिते समाणे केसिंचि भगवं-
५ ताणं केइ अत्थाहिगारा अहिगया भवंति, केसिंचि य केइ अणहिगया भवंति, ततो
तेसिं अणहिगयाणं अत्थाणं अभिगमणत्थाए पदेणं पदं वत्तइस्सामि—

संहिता य पदं चेव पदत्थो पदविग्गहो ।

चालणा य पसिद्धी य, छव्विहं विद्धि^१ लक्खणं ॥ १३५ ॥

से तं सुत्तप्फासियनिज्जुत्तिअणुगमे । से तं निज्जुत्तिअणुगमे । से तं अणुगमे ।

१०

[सुत्तं ६०६. णयदारं]

६०६. से किं तं णए ? सत्त मूलणया पणत्ता । त जहा—णेगमे संगहे
ववहारे उज्जुसुए सदे समभिरूढे एवंभूते । तत्थ—

णेगेहिं माणेहिं मिणइ ती णेगमस्स य निरुत्ती १ ।

सेसाणं पि नयाणं लक्खणमिणमो सुणह वोच्छं ॥ १३६ ॥

१५

संगहियपिंडियत्थं संगहवयणं समासओ वेत्ति २ ।

वच्चइ विणिच्छियत्थं ववहारो सच्चदच्चेसुं ३ ॥ १३७ ॥

पच्चुप्पन्नगाही उज्जुसुओ णयविही मुणेयव्वो ४ ।

इच्छइ विसेसियत्तरं पच्चुप्पणं णओ सद्दो ५ ॥ १३८ ॥

वत्थूओ संकमणं होइ अवत्थुं णये समभिरूढे ६ ।

२०

वज्जण-अत्थ-तदुभयं एवंभूओ विसेसेइ ७ ॥ १३९ ॥

१. 'मुक्कं वायणोवगयं, तओ तत्थ संवा० ॥ २. 'पदं वा, एवं वध-मोक्ख-सामाइयपदं वा, तओ तम्मि संवा० वी० ॥ ३. केवतिया अत्था० स० ॥ ४. 'णट्ठयाए पदं पदेणं वत्तव्व-
(^१व)इस्सामि संवा० ॥ ५. वत्तइस्सामो हारिवृत्तौ । वत्तवइस्सामि चू० ॥ ६. चूर्णिकृता
विद्धिलक्खणं इत्येकपदत्वेन व्याख्यातं वर्तते । तथाहि—“वर्धनं वृद्धिः, व्याख्या इत्यर्थः, जम्हा
सुत्त अत्थो य विरूपेहिं अणेगधा वक्खाणकरणतो वद्धति ।” इति । तथा आचाराङ्गचूर्णावपि
“पंचहा (छव्विहं) वृद्धिलक्खणम्” इत्येवं निगृहीतं दरीदृश्यते ॥ ७. सुणे वो० वा० विना ।
मलधारिटीकायाः ख० आदर्शे एतत्पाठानुसारिणी टीका दृश्यते ॥ ८. 'सितत्तं पच्चु० स० ॥
९. अवत्थू स० संवा० वी० ॥

पायम्मि गिण्हियव्वे अगिण्हियव्वम्मि चेव अत्थम्मि ।
 जइयव्वमेव इइ जो उवएसो सो नओ नाम ॥ १४० ॥
 सव्वेसि पि नयाणं बहुविहवत्तव्वयं निसामेत्ता ।
 त सव्वनयविसुद्धं जं चरणगुणद्धिओ साहू ॥ १४१ ॥
 से तं नए ।

५

॥ अणुओगद्वाराइं सम्मत्ताइं ॥

१-^३ सोल्लससयाणि चउरुत्तराणि गाहाण जाण सव्वगं ।
 दुसहस्समणुहुभच्छंदवित्तपरिमाणओ भणियं ॥ १४२ ॥
 नगरमहादारा इव्वं कम्मद्वाराणुओगवरदारा ।
 अक्खरं-विंदू-मत्ता लिहिया दुक्खक्खयद्धाए ॥ १४३ ॥ -

१०

१ °यच्चे य इत्थ अत्थम्मि । सवा० ॥ २. ख० वा० विनाऽन्यत्र—॥ छ ॥ १८०० ॥ छ ॥
 सम्मत्ताणि अणुयोगद्वाराणि स० । अनुयोगद्वाराणि समाप्तानि डे० ने० । अ० १४०० ॥ छ ॥
 इति श्रीअनुयोगद्वारसूत्रं समाप्तम् ॥ वी० ॥ ३. १- ॥ एतच्चिह्नमध्यगत पाठ स० जे०
 सवा० नास्ति ॥ ४. एतस्या गाथाया प्राग् वा० डे० प्रत्यो गायैकाऽधिका दृश्यते—
 अणुयोगद्वाराण सुत्ते एयं सिलोगपरिमाणं । सव्वक्खरगणणाए सहसो य सयाणि चत्तारि ॥ १ ॥
 अस्या गाथाया सहसो य सयाणि स्थाने सहसोलसयाणि डे० । सम्भाव्यते किल—इय गाथा
 सङ्क्षिप्तवाचनासत्कश्लोकसङ्ख्याप्रमाणावेदिका स्यादिति ॥ ५. °राणि होंति उ इमम्मि गाहाणं ।
 दुसं वा० मु० ॥ ६. इव उवक्कमद्वाराणुं मु० ॥ ७. °र-विदुग-मत्ता मु० ॥ ८. एतदनन्तर
 वा० प्रतौ अणुयोगद्वारसूत्र समाप्ता १६०४ ग्रथाग्र श्लोक २००० ॥ छ ॥ इति वर्तते ।
 अनुयोगद्वारसूत्र अ० १८९९ ॥ इति डे० । ग्रन्थाग्रम् १४०० ने० वी० ॥ खं प्रतौ किमपि
 नास्ति ॥

परिसिद्धाई

67

नंदिसुत्तपरिसिद्धां

१. पढमं परिसिद्धं

गाहाणुक्कमो

गाहा	सुत्तकाइ	गाहा	सुत्तकाइ
अक्खर सण्णी सम्म	१००गा ८३	चत्तारि दुवालस अट्ठ	१०९[३]गा ८१
अट्ठभरहप्पहाणे	६गा ३८	चलणाहण आमडे	४७गा ७१
अणुमाण-हेउ-दिट्ठत-	४७गा ६८	जच्चजणधाउसमप्पहाण	६गा ३१
अत्थ-सहत्थन्तवाणी	६गा ४१	जत्ति पुण सो वि वरिज्जेज	पृ ३१टि ४
अत्थाण उग्गहणस्मि	पृ २६टि २	जयड जगजीवजोगी-	१गा १
अत्थाण उग्गहणं	६०गा ७३	जयइ सुयाण पभवो	१गा २
अभए सेट्ठि कुमारे	४७गा ६९	जसभट्ट तुंगिय वदे	६गा २४
अयलपुरा णिम्भंते	६गा ३२	जावत्तिया तिसमया-	२४गा ४५
अह सत्त्वदव्वपरिणाम-	४२गा ५६	जा होइ पगडमहुरा	पृ ९टि ३
अगुलमावलिआण	२४गा ४७	जीवदयासुदरकडर-	२गा १४
आगमसत्थग्गहण	१२०गा ८४	जे अण्णे भगवते	६गा ४३
ईहा अपोह वीमग्ग	६०गा ७७	जेसि इमो अणुओगो	६गा ३३
उग्गह ईहावाओ	६०गा ७२	णाणस्मि ढग्गणस्मि य	६गा २९
उग्गहो एक्क समय	६०गा ७४	णाणवररयणदिप्पत-	२गा १७
उप्पत्तिया वेणइया	४७गा ५८	णिमित्ते अत्थमत्थे य	४७गा ६४
उवओगदिट्ठमारा	४७गा ६६	णियमूसियकणयसिला	२गा १३
असमिय णीससिय	६६गा ७८	णेइय-देव-तित्थकरा	२९गा ५४
एलावच्चसगोत्त	६गा २५	णेव्वुइपहसासणय	५गा २२
ओही भवपच्चइओ	२९गा ५३	तत्तो य भूयडिन्न	पृ ७टि १०
कम्मरयजलोहविणिग्गयस्स	२गा ७	तत्तो हिमचतमहत-	६गा ३४
कालियसुयअणुओगस्स	६गा ३५	तव-नियम-सच्च-सजम-	पृ ८टि ९
काले चउण्ह बुद्धी	२४गा ५१	तव-सजममयलछण !	२गा ९
केवल्लणाणेणइत्ये	४०गा ५७	त पि जटि आवरिज्जिज	पृ ३१टि २
समए अमवपुत्ते	४७गा ७०	तिसमुहपायकित्ति	६गा २७
खीरमिव जहा हसा	पृ ९टि ३	दस चोहमइट्ठ अट्टारसेव	१०९[३]गा ७९
गुणभवणगहण ! सुयरयण-	२गा ४	नगर रह चक्क पउमे	पृ ५टि १
गुणरयणुज्जलकडय	पृ ५टि १	न य कत्थइ निम्माओ	पृ ९टि ३
गोविदाण पि णमो	पृ ७टि १०	पढमित्थ इडभूर्इ	४गा २०

गाथा	सुत्तकाण्ड
पदमेत्य इंदभृती	पृ ५ टि ८
परतिस्त्रियगहपहणासगस्स	२गा १०
पुट्ट सुणेति सह	६०गा ७५
पुव्वं अट्ठिमसुय-	४७गा.५९
वारस एकारसमे	१०९ [३] गा ८०
भणगं करगं झरगं	६गा २८
भहं धिह्वेलापरिगयस्स	२गा ११
भहं सव्वजगुज्जोयगस्स	१गा ३
भह सीलपडागूसियस्स	२गा ६
भरणित्थरणसमत्था	४७गा ६३
भरहम्मि अद्धमासो	२४गा.४९
भरहसिल पणिय रूखे	४७गा ६०
भरहसिल मिठ कुकुड	४७गा ६१
भावमभावा हेउमहेऊ	११५गा ८२
भासासमसेदीओ	६०गा ७६
भूअहिययप्पगढ्मे	६गा ३९
मणपज्जवणाणं पुण	३३गा.५५
महुसित्थ मुदियके	४७गा ६२
मंडिय-मोरियपुत्ते	४गा २१, पृ.५ टि ८
मिउ-महवसंपण्णे	६गा ३६
मूयं हुंकारं वा	१२०गा ८६
वहुउ वायगवंसो	६गा ३०
वरकणगतविय-चपय-	६गा ३७

गाथा	सुत्तकाण्ड
वंदामि अज्जधम्म	पृ ६ टि ११
वंदामि अज्जरक्खिय-	पृ ६ टि ११
वंदे उसभं अजिअं	३गा.१८
विणयणयपवरमुणिवर-	२गा १६
विमलमणंतइ धम्मं	३गा १९
सम्महंसणवइरदढ-	२गा.१२
सव्ववहुअगणिजीवा	२४गा ४६
संखेज्जम्मि उ काले	२४गा ५०
संजम-तवतुंवारयस्स	२गा ५
संवरवरजलपगलिय-	२गा.१५
सावगज्जणमहुयरिपरिवुडस्स	२गा ८
सीया साडी दीहं	४७गा ६५
सुकुमाल-कोमलतले	६गा.४२
सुत्तयो खलु पदमो	१२०गा ८७
सुमुणियणिच्चाणिच्चं	६गा ४०
सुस्सूसइ पडिपुच्छइ	१२०गा ८५
सुहम्मं अगिघेसाणं	६गा.२३
सुहुमो य होइ कालो	२४गा ५२
सेल घण कुडग चालणि	७गा.४४
इत्थम्मि सुहुत्ततो	२४गा ४८
हारियगोत्तं साइ	६गा २६
हेरणिणए करिसए	४७गा ६७

२. बीयं परिसिद्धं

सहाणुकमो-सक्यत्थसहिओ

[शब्दादौ ० ईट्क् चिह्न सामासिकपदान्त्यशब्दसूचकम्, शब्दान्ते ० ईट्क् चिह्न सामासिकपदाद्यशब्द-
सूचकम्, शब्दादौ + एताट्क् चिह्न लुप्तविभक्तिपदसूचकम्, शब्दस्यादौ अन्ते आद्यन्तयोश्च - एताट्क्
चिह्न पृथक्स्वरसन्धिसूचकम् । ० -, - ०, + -, एतानि चिह्नानि तत्तसङ्केतद्वयलक्षणसूचकानि । अव्यय-
व्यतिरिक्ता विभक्तिरहिताश्च शेषशब्दा सामासिकवाक्यमव्ययता शेषा ।]

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
	अ		अक्खाइया०	आख्यायिका	९२
			अक्खाइयाण्	आख्यायिकायाम्	९२
अ	च	पृ ४८टि १२	अक्खुभिय०	अक्षुभित	६गा २७
अइया	अजिका	४७गा ६१	अक्खोभस्स	अक्षोभ्यस्य	२गा ११
अकम्मभूमिअ०	अकर्मभूमिज	३० [३]	अखंड	अखण्ड	पृ १टि ४
अकम्मभूमीसु	अकर्मभूमिपु	३२	अगाण्	अगद	४७गा ६४
अकपिण्	अकम्पित -		+अगड(दि०)	कूप	४७गा ६१
	गणधर	४गा २१	अगणि	अग्नि	२४गा ४६
अकपिते	अकम्पित -		अगणिट्ठाण	अग्निस्थानम् पृ ११टि ८९	
	गणधर	पृ ५टि ८	अगमिय	अगमिकम्	६१, ७८
अकारणा	अकारणानि	११५	०-अग्ग	अग्रम्	७६
०अकारणा	अकारणानि	११५गा ८२	अग्गिभूइ	अग्निभूति -	
अकिरिय०	अक्रिय	२गा ९		गणधर	४गा २०
अकिरियवादीणं	अक्रियावादिनाम्	८८	अग्गिभूती	अग्निभूति -	
अकिरियावादीणं	अक्रियावादिनाम्			गणधर	पृ ५टि ८
		पृ ३४टि १३	अग्गिवेमाण	अग्निवेद्यायनम्	६गा २३
अक्खण्	अक्षयम्	११८	अग्गेणइयस्स	अप्रायणीयस्य पृ ४५टि ७	
अक्खया	अक्षया	११८	०-अग्गेण	अग्नेण ८७तः ९६, ९७ [४],	
+अक्खर	अक्षरम्	१२०गा ८३		११४, पृ ३६टि ११	
अक्खरलद्धीयस्स	अक्षरलद्धिकस्य	६५	अग्गेणियं	अप्रायणीयम्-	
अक्खरसुयं	अक्षरश्रुतम्	६१, ६२, ६५		पूर्वग्रन्थ पृ ४५टि १	
अक्खरस्स	अक्षरस्य	६३, ६४, ७७	अग्गेणीय०	अप्रायणीय-	
अक्खरा	अक्षराणि	८७त ९६,		पूर्वग्रन्थ पृ ४५टि ५	
		९७ [४], ११४	अग्गेणीयस्स	अप्रायणीयस्य-	
अक्खराणि	अक्षराणि	पृ ४०टि १		पूर्वग्रन्थस्य १०९ [२]	
अक्खंड०	अखण्ड	२गा ४	अग्गेणीय	अप्रायणीयम्-	
अक्खाइओवक्खा-	आख्यायि-			पूर्वग्रन्थ, १०९ [१]	
इया०	कोपाख्यायिका	९२	अग्घाइज्जा	आजिघ्रेत्	पृ २५टि १

मूलसद्वो	सकयस्थो	सुत्तकाइ
अचरिमसमय०	अचरमसमय	३६, ३७
अचूलिया	अचूलिकानि	११३
अचूलियाइ	अचूलिकानि	पृ ४६ टि १०
अच्छिण्णच्छेय-	अच्छिन्नच्छेदन-	
णइयाइ	यिकानि	१०८ [२]
अजाणिया	अजिका	७, पृ ९ टि. ३
अजिअ	अजितम्-	
	तीर्थकरम्	३गा १८
अजीवत	अजीवताम्	पृ ३१ टि २७
अजीवत्त	अजीवत्वम्	७७
अजीवय	अजीवताम्	पृ ३१ टि ४
अजीवा	अजीवा	८८ त ९१, ११५
०-अजीवा	अजीवाः	११५ गा ८२
अजोगि०	अयोगिन्	३५, ३७
अज्ज-	अद्य	६ गा ३३
अज्जजीयधरं	आर्थजीतधरम्-	
	निर्ग्रन्थरयविरम्	६ गा २६
अज्जजीवधर	आर्थजीवधरम्-	
	निर्ग्रन्थरयविरम्	पृ ६ टि ८
अज्जणागहन्थीणं	आर्थनागहस्तिनाम्-	
	निर्ग्रन्थरयविराणाम्	६ गा ३०
अज्जधम्मं	आर्थधम्मम्-निर्ग्रन्थ-	
	रयविरम्	पृ ६ टि ११
अज्जमणुं	आर्थमणुम्-निर्ग्रन्थ-	
	रयविरम्	६ गा २८
अज्जमगू	आर्थमणुम्-निर्ग्रन्थ-	
	रयविरम्	पृ ६ टि १०
अज्जरक्खियखमणे	आर्थरक्षितक्षपणान-	
	निर्ग्रन्थरयविरान	पृ ६ टि ११
-अज्जव	आजव	पृ ८ टि ९
अज्जवडर	आर्थवज्रम्-निर्ग्रन्थ-	
	रयविरम्	पृ ६ टि ११
अज्जसमुद	आर्थसमुद्रम्-निर्ग्रन्थ-	
	रयविरम्	६ गा २७
अज्जा	आर्या -निर्ग्रन्थिन्य	१११

मूलसद्वो	सकयस्थो	सुत्तकाइ
अज्जाणंदिलसमणं	आर्थनन्दिलक्षपणम्-	
	निर्ग्रन्थरयविरम्	६ गा. २९
+अज्जीव	अजीवा	पृ ४७ टि ४
अज्जयण०	अध्ययन	९१
अज्जयणा	अध्ययनानि	८७, ८८, ८९, ९३, ९६, ९७ [४], पृ ३७ टि ९, पृ ३९ टि ४, पृ ४० टि १
०-अज्जयणा	अध्ययनानि	९२
अज्जयणे	अध्ययनम्	९०
अज्जवसाण०	अध्यवसान-	
	अध्यवसाय पृ १२ टि ३	
अज्जवसाणट्टा-	अध्यवसानरयानेषु-	
णेषु	अध्यवसायस्थानेषु	२४
अज्जवसायट्टा-	अध्यवसायस्थानेषु	
णेषु		पृ १२ टि ४
अज्जवसायट्टाणेषुं	अध्यवसायस्थानेषु	
		पृ १३ टि १
अज्जवसायट्टाणेहिं	अध्यवसायस्थानेषु	२५
अज्जानदिल०	आर्थनन्दिल-निर्ग्र-	
	न्थरयविर पृ ६ टि १२	
अट्ट	अष्टौ	९४, १०९ [२], १०९ [३] गा ८१
-अट्ट	अष्टौ	१०९ [३] गा ७९
अट्टपयाइ	अर्थपदानि-	८७ त ९६, दृष्टिवाद- ९७ [४], प्रविभाग ११४, पृ ४२ टि ६
अट्टमे	अष्टमम्	९४
०-अट्टयाण	अर्थतया ७३ पृ ३० टि ११	
अट्टहि	अष्टमि	१२० गा ८४
अट्टापयाइ	अर्थपदानि-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग १००, १०१	
अट्टारस	अष्टादश	८७, १०९ [२]
अट्टारस-	अष्टादश	१०९ [३] गा ७९
अट्टावीसतिवि-	अष्टाविंशतिवि-	
हस्स	धरय ५६, पृ २३ टि. ६	

मूलसदो	सद्व्यथो	सुत्तकाड
अट्टाग्नीतिं	अष्टाशीति ९१, १०८ [२], पृ ४३टि १२	
अट्टुत्तर	अष्टोत्तरम् ९६	
अट्टु०	अर्थ ६गा ३३, ६गा ३८	
अट्टाडजेसु	अर्थतृतीयेषु ३२	
अट्टाडजेहि	अर्थतृतीये ३२	
अणरुत्तरसुय	अनधरुत्तरम् ६१, ६६	
अणरुत्तर	अनधरम् ६६गा ७८	
अणगारस्य	अनगारस्य १४	
अणगपविट्ट	अनज्ञप्रविट्टम् ६१, ८५, पृ ३१टि १३त १५, पृ ३२टि ८	
अणत०	अनन्त ३० ७६, ७७	
-अणंत	अनन्त ६गा ३८	
+अणतइ	अनन्तजितम्- तीर्थकरम् ३गा १९	
अणतनमो	अनन्ततम पृ ३१टि २	
अणतपदेमिप्	अनन्तप्रदेशिज्ञान ३२	
-अणंतभाग	अनन्तभागम् २८	
-अणतभागो	अनन्तभाग. पृ १४टि २	
+अणतय	अनन्तजितम्- तीर्थकरम् पृ ५टि. ३	
अणतरसिद्ध-	अनन्तरसिद्ध-	
केवलणाण	केवलज्ञानम् ३८, ३९	
अणतर	अनन्तरम्-सूत्र- प्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभाग १०८[१]	
अणतममयमिद्धा	अनन्तसमयमिद्धा ४०	
-अणत	अनन्तम् ४०गा ५६	
अणंता	अनन्ता ८७त ९६, ९७[४], ११४त ११७	
अणताणि	अनन्तानि २८	
अणते	अनन्तान २८, ३२	
अणतेहि	अनन्ते. ५८[१]	
अणागपु	अनागते ११७	
अणागत	अनागतम् २८	
अणागते	अनागते ११६	

मूलसदो	सद्व्यथो	सुत्तकाड
अणागयजाणपुहि	अनागतजनैः ७१[१]	
-अणागय	अनागतम् ३०	
अणाणुगामिय	अनानुगामिरुम् १५, २३	
अणादीय	अनादिकम् ६१, ७३, ७४, ७५, ७७	
-अणिच्च	अनित्यम् ६गा ४०	
आणिडिपत्तअप-	अवृद्धिप्राप्ताप्रमत्त	
सत्तसजय०	सयत्त ३०[९]	
अणुओइय०	अनुयोजित ६गा ३८	
अणुओग०	अनुयोग पृ ८टि ९	
अणुओगदारा	अनुयोगद्वाराणि ८७तः ९१, ९६, ११४	
अणुओगदाराइ	अनुयोगद्वाराणि-	
	जैनागम ८३	
०अणुओगस्त	अनुयोगस्य ६गा ३५	
अणुओगिय०	अनुयोजित पृ ८टि १	
अणुओगे	अनुयोग - दृष्टिवाद- ९८, ११०, विभाग ११२	
अणुओगे	अनुयोगे १२०गा ८७	
अणुओगे	अनुयोग ६गा ३३, पृ ६टि ११	
अणुओयिय०	अनुयोजित पृ ८टि १	
अणुकड्डेमाणे	अनुकर्षन् १९	
-अणुगयाइ	अनुगतानि ४४	
अणुत्तर०	अनुत्तर १११	
-अणुत्तर	अनुत्तरम् १११	
अणुत्तरोववत्ती	अनुत्तरोपपत्ति पृ ३९टि १०	
अणुत्तरोववाअ्यत्त	अनुत्तरोपपातिकत्वे ९५	
अणुत्तरोववाइ-	अनुत्तरोपपा-	
यडसाओ	तिक्कदा - ७१[१], जैनागम ८६, ९५	
अणुत्तरोववाड-	अनुत्तरोपपातिक	
यडसाण	दशानाम्-जैना- गमस्य पृ ३९टि ११	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकांड
अणुत्तरोववाइ-	अनुत्तरोपपाति-	
यदसासु	कदगासु-	
	जनागरे	९५
अणुत्तरोववा-	अनुत्तरोपपाति-	
इयाण	कानाम्	९५
अणुत्तरोववाय	अनुत्तरोपपात	
	पृ ३९ टि १०	
अणुदिण्णाण	अनुदीर्णानाम्	१८
अणुदियाण	अनुदितानाम्	पृ १० टि १
अणुपरियट्ठति	अनुपरावर्तन्ते	११६
अणुपरियट्ठिस्संति	अनुपरावर्तिगन्ते	११६
अणुपरियट्ठिमु	अनुपरावर्तिपन	११६
अणुपविसड्ढ	अनुप्रविशति	पृ २ टि २८
अणुपुब्बि	आनुपूर्वि-	
(क्रि.वि)	अनुपूर्व्या	६ गा ३६
अणुपवाडम्मि	अनुप्रवादे	
	१०९ [३] गा ७९	
अणुमाण०	अनुमान	१७ गा ६८
अणुयोगदाग	अनुयोगद्वाराणि	९२ त
	९५, ९७ [४]	
-अणुसार	अनुस्वारम्	६६ गा ७८
अणेगविहं	अनेकविधम्	४०, ६६,
	८३, ८४	
अणेगसिद्धा	अनेकसिद्धा	३९
अण्णत्थ	अन्यत्र	२३
अण्णमण्ण-	अन्योऽन्यम्	८४
अण्णाल्लिगसिद्धा	अन्यलिङ्गसिद्धा	३९
अण्णाणिण्हि	अज्ञानिकै	७२ [१]
अण्णाणियवादीण	अज्ञानिकवादिनाम्	८८
अण्णे	अन्ये	६ गा ४३, ९६
अण्णे	अन्य	५८ [१]
अतित्थगरसिद्धा	अतीर्थकरसिद्धा	३९
अतित्थसिद्धा	अतीर्थमिद्धा	३९
०-अतिसया	अतिसया	९६
अतीतकाले	अतीतकाले	११७
अतीतं	अतीतम्	२८
अतीथं-	अतीतम्	३२

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकांड
अत्य-	अर्थ	३३ गा. ५५
-अत्य	अर्थ	६ गा. ४०,
		४७ गा. ६३
अत्य०	अर्थ	६ गा. ४१
अत्यमये	अर्थग्रात्रम्	१७ गा ६२,
		४७ गा. ६४
अत्याण	अर्थानाम्	६० गा. ७३
अत्थि	अस्ति	६८, ६९
अत्थिणत्थिप्-	अग्निनास्तिप्रवादस्य-	
वाऽस्म	पूर्वग्रन्थस्य	१०९ [२]
अत्थिणत्थिप्पवाड	अग्निनास्तिप्रवादम्-	
	पूर्वग्रन्थ	१०९ [१]
-अत्ये	अर्थान	६२ गा ५७
अत्योगहे	अर्थवग्रह	६९, ५९ [१]
अट्ठि०	अट्ठ	६७ गा ५९
अट्ठाग० (दि०)	आदर्श	पृ ४० टि ४
-अट्ठमायम्म	आप्मानस्य	पृ ४ टि ९
अट्ठमासो	अर्थमास	२४ गा ४९
-अट्ठं	अर्थम्	६० गा. ७४
अट्ठुट्ठाओ	अर्थचतुर्था	९२
अत्ते	अन्ये	१११
अपच्छिमो	अपश्चिम	१ गा २
अपज्जत्ताग०	अपर्याप्तक	३० [५]
अपज्जवसितं	अपर्यवसितम्	७७
अपज्जवसियं	अपर्यवसितम्	६१, ७३,
		७४, ७५
अपडिवाति	अप्रतिपाति	१५, २७
अपडमममय०	अप्रथमसमय	३६, ३७
अपडमसमयसिद्ध-	अप्रथमसमयसिद्ध-	
केवलणाण	केवलज्ञानम्	पृ १८ टि १
अपडमसमयसिद्धा	अप्रथमसमयसिद्धा	४०
अपमत्तमंजयस-	अप्रमत्तसयत-	
म्महिट्ठि०	सम्यग्दृष्टि	३० [८ ९]
अपसिण०	अप्रश्न	९६
अपुट्ठ	अस्पृष्टम्	६० गा ७५
+अपोह	अपोह	६० गा ७७
अपोहण	अपोहते	१२० गा. ८५

मूलमहो	सक्यल्यो	सुत्तकाड
अपोहो	अपोह	६८
अप्पडिचक्कस्म	अप्रतिचक्रस्य	२गा ५
अप्पमत्थेसु	अप्रमत्तेषु	पृ १३टि १
अप्पसत्थेहि	अप्रसत्तेषु	२५
—अवाहिता	अवाहा	२९गा ५, ४
अवभहियतर	अव्यधित्तरम्	पृ १६टि १३
अवभहियतराण	अव्यधित्तरान्	३२, पृ १६टि ६
अवभहियतराण	अव्यधित्तरकम्	३२
अभण	अभय—प्रेणिरुपुत्र	४७गा ६९
अभवभित्ठिया	अभवनिद्धिका	११५
अभवसिद्धीयस्म	अभवसिद्धिरस्य	७५
—अभविया	अभव्या	पृ ४७टि ४
०अभविया	अभव्या	११५गा ८२, पृ ४७टि ४
अभावा	अभावा	११५
०अभावा	अभावा	११५गा ८२
अभावा	अभावा	८७
अभिणङ्गण	अभिनन्दनम्—	
	तीर्थकरम्	३गा १८
अभिणिउज्झइ	अभिनिमुध्यते	४४, पृ १९टि ७
अभिणिवोज्झति	अभिनिमुध्यते	पृ १९टि ७
अभिण्णडस-	अभिण्डस	
पुव्विस्स	पूर्विण	७१[२]
०—अभिलावो	अभिलाप	६४
अभिसंधारण०	अभिमन्धारण	६९
अभिप्पेया	अभिपेया	१११
अमच्चपुत्ते	अमात्यपुत्र	४७गा ७०
अमच्चे	अमात्य	४७गा ६९
अमणुस्सणाण	अमनुष्याणाम्	३०[१]
अमर०	अमर	११२
अमुग ।	अमुक ।	५७
अमुगा ।	अमुक ।	५७

मूलसहो	सक्यल्यो	सुत्तकाड
अमुगे	अमुक	५८[१-३], पृ २५टि १
अम्मा-पियरो	माता-पितरौ	९२त ९५, ९७[२-३]
अयलपुरा	अचलपुरात्	६गा. ३२
अयलभाता	अचलभ्राता—	
	गणधर	पृ ५टि ८
अयलभाया	अचलभ्राता—	
	गणधर	४गा २१
०अरयस्य	अरकस्य	२गा ५
०—अरस्स	अरस्य	पृ १टि ५
अरहओ	अर्हत	पृ ३३टि ६
अरहतो	अर्हत	८५
अरहताण	अर्हताम्	१११
अरहतेहि	अर्हद्भि	७१[१]
अर	अरम्—तीर्थकरम्	३गा १९
अरुणोववाण	अरुणोपपात —	
	जैनागम	८४
अलाय	अलातम्	१८, २०, २१
अलोए	अलोके	२८
अलोए	अलोक	८८त ९१
अलोगस्स	अलोकस्य	२७
—अवगाढ	अवगाढ	२गा १२
अवट्टिए	अवस्थितम्	११८
अवट्टिया	अवस्थिता	११८
अवधारणया	अवधारणता	पृ २२टि ४
अवलवणता	अवलम्बनता	५१[२]
अवसव्वय		
(क्रि. वि)	अपसव्वकम्	४७गा ६५
अवसेसा	अवशेषाणि	११३
अवज्जस्स	अवन्ध्यस्य—	
	पूर्वग्रन्थस्य	१०९[२]
अवज्ज	अवन्ध्यम्—	
	पूर्वग्रन्थः	१०९[१]
अवाण	अपाय	४८, ५३ [१२], ५५

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०अवाण्	अपाय	पृ २२टि ७ ९त १३
०-अवाण्	अणय	५३[१]
अवाओ	अपाय	पृ २६टि १-२
-अवाओ	अपाय	६०गा ७२
अवायं	अपायम्	५८[१-३], ६० गा ७२, पृ २५टि १
०-अवाया	अपायौ	६०गा ७१, पृ २३टि ५
-अवि	अपि	६गा ३३, २७, १२०गा ८५, पृ ४८टि १२
अविउच्छित्तिग-	अव्यवच्छित्तिन	
यट्टयाण्	यार्थतया	७३
अविसेसिय	अविशेषितम्	४५
अविसेसिया	अविशेषिता	८५
अवेइय	अवेदित	४७गा ५९
अवोहो	अपोह	पृ २८टि ३ ६
अव्वण्	अव्ययम्	११८
अव्वत्त	अव्ययम्	५८[२-३], पृ २५टि १
अव्वया	अव्यया	११८
अव्वाहय०	अव्याहत	४७गा ५९
असणिण	असजी	६९
असणिसुयत्स	असजिश्रुतस्य	७०
असणिसुय	असजिश्रुतम्	६१, ७०
असणी	असजी	पृ २८टि १०
असंख	असख्यम्	६०गा ७४
-असल	असख्यम्	पृ २३टि ५
असखिज	असख्येयम्	पृ २५टि १
+ -असंखेज	असख्येयम्	२४गा ४७
असंखेजइभाग	असख्येयभागम्	२६, २८, ३२
असंखेजभाग	असंख्येयभागम्	पृ १६टि ७
असंखेजयभाग	असख्येयभागम्	पृ १३ टि ३-४
असंखेजवासा- उय०	असख्ये- यवर्षायुष्क	३०[४]

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अमसेजसमय	असरयेयसमय-	
पविट्ठा	प्रविष्टा	५७
असंखेजसमय-	असख्येयसमय-	
सिद्धा	सिद्धा	८०
असंखेज	असख्येयम्	५५, ५८ [१-३]
असंखेजा	असख्येया	२१गा ५२
असंखेजाइ	असख्येयानि	२८
अमंखेजाओ	असख्येया	२८
असंखेजाणि	असख्येयानि	२२, २३
असंखेजे	असख्येयं	२४गा ५०
असंजयसम्म-	असयतसम्यग्दृष्टि	
द्विट्ठि०		३०[७]
असंखिया	असस्यापिता	पृ ९टि ३
असख्खाणि	अराम्बद्धानि	२३
असिद्धा	असिद्धा	११५
अमीयस्स	अमीतस्य-अमीत्य-	
	विकस्य	पृ ३४टि ११
असुय	अश्रुत	४७गा ५९
असुयणिस्सिय	अश्रुतनिधितम्	४६, ४७
असुग्	असुर	१गा ३
अस्से	अश्वः	४७गा ६४
अह	अय	४२गा ५६
अहवा	अथवा	१४, ३६, ३७, ७२[१, ३], ७५, ७९, ८५
अहे	अध	३२
अहेऊ	अहेतव	११५
०अहेऊ	अहेतव	११५गा ८२
-अंके	अङ्ग-चिह्नम्	८७गा ६२
अंगचूलिया	अङ्गचूलिका-जैनागम	८४
अगट्टयाण्	अङ्गार्थतया	८७त ९६, ९७[४], ११४
अगट्टाण्	अङ्गार्थतया	पृ ४६टि १३
अगपविट्ठ	अङ्गप्रविष्टम्	६१, ७९, ८६, १२०, १२०गा ८३
अगावाहिर	अङ्गवाह्यम्	७९, ८०
अंगुट्ठ०	अङ्गुष्ठ	पृ ४०टि ४

मूलसदो	सक्यल्यो	सुत्तकाइ
अगुल०	अगुल २४गा ४७, २४	गा. ५२
अगुलपुहत्त	अगुलपृथगत्वम् २४	गा ४७, २६
अगुलस्व	अगुलस्व २६, २८,	पृ १६टि ७
अगुल	अगुलम् २४गा ४७, २६	
अगुलेहि	अगुले ३२	
अगे	अगम् ८७त ९६, ९७	[४], ११४
-अजण	अजण ६गा ३१	
अतदिरियाओ	अन्तक्रिया ९२त ९५,	९७[३]
अतनपण	अन्तगतने २०	
अतगडड्माओ	अन्तकृद्शा - जैनागम	७१[१], ८६, ९४
अतगडड्मासु	अन्तकृद्शासु-	जैनागमे ९४
अतगडाण	अन्तकृत्ताम् ९४	
अतगडो	अन्तकृत् १११	
अतगयस्स	अन्तगतस्य २२	
अतगय	अन्तगतम् १६, १७,	१८, २०
अतरदीवग०	अन्तरद्वीपक ३०[३]	
अतरदीवगेषु	अन्तरद्वीपकेषु ३२	
०-अतो	अन्त २४गा ४७,	२४ गा ४८
अतोमणुम्मणित्तं	अन्तर्मणुम्यक्षेत्रे ३२	
अतोमुहुत्तिण्	अन्तर्महूर्तिक ५५	
अतोमुहुत्तिथा	अन्तर्महूर्तिकी ५५	
आ		
०-आइ	आदि ५७टि ३	
आइत्तिथयरस्स	आदितीर्थसरस्य ८५	
०-आइयाड	आदिकानि ८५	
०-आइयाण्	आदिकया ८९	
०-आइयाओ	आदिका ११२	

मूलसदो	सक्यल्यो	सुत्तकाइ
०-आइयाण	आदिमानाम् ९०,	पृ ३५टि ५
०-आइयाति	आदिकानि ५७टि ५	
आइल्लाण	आदिमानाम् १०९[३]	गा ८१
आइल्लाण	आदिमानाम् ११३	
आउट्टणया	आवर्तनता ५७टि २	
-आउय	आयुक् ३०[४]	
आउरपच्चक्खणं	आतुरप्रत्याख्यानम्-	जैनागम ८३
-आउल	आकुल २गा १६	
आउ	आयु १११	
आउट्टणया	आवर्तनता ५७टि २	
आणुसेण	आडेणेन ५९	
-आगच्छति	आगच्छन्ति ५७	
आगम०	आगम १२०गा ८४	
आगरा	आकराः ८९	
आगास	आकाश २७	
०-आगासपदेसग	आकाशप्रदेशाग्रम् ७६	
०-आगासपदेसेहि	आकाशप्रदेशौ ७६	
-आगिती	आकृति ६३	
आघविज्जइ	आख्यायते ८७त ९६,	९७[४]
आघविज्जति	आख्यायते ८९, ९८, ११४	
आघविज्जति	आख्यायन्ते ७४, ८७त	९७ [४], ११०, ११४,
	पृ ३५टि २-७-१३, पृ ३६	टि ६, पृ ३७टि २-१५,
	पृ ३८टि ११, पृ ३९टि ६,	पृ ४०टि ३-१०, पृ ४१
	टि १३-१४, पृ ४७टि २	
आचारे	आचार ५७टि ८	
आजीवियसुत्त०	आजीविकसूत्र १०८[२]	
[आजीवियाइ]	आजीविकानि १०७	
०-आणडो	आनन्द १गा १	
आणाण्	आज्ञया ११६, ११७	
०आणुओगिण्	आनुयोगिकान् ६गा ३२	

मूलसदो	सङ्ग्रहो	सुत्तकाद
०आणुबोगिण	आनुयोगिन	६गा ४३
आणुगामिय	आनुगामिस्सु	१०, १६, २२
०-आदि	आदि	पृ. ४२टि १२
०-आदी	आदीनि	४७गा ७१
-आदी	आदय	१११
०-आदी	आदि	७०[१]
आदीय	आदिकम्	६६गा ७८
आभिणिबोहि-		
यणाण०	आभिनिबोधिकज्ञान	८३
आभिणिबोहि-	आभिनिबोधिक-	
यणाणपरोक्खं	ज्ञानपरोक्षम्	६०
आभिणिबोहि-	आभिनिबोधिकज्ञानस्य	
यणाणस्स		५६, ६०गा ७०
आभिणिबोहि-	आभिनिबो-	
यणाण	धिकज्ञानम्	८, ४६
-आभिणिबोहि-	आभिनिबो-	
यणाण	धिकज्ञानम्	४४
आभिणिबोहि-	आभिनिबो-	
यणाणी	धिकज्ञानी	५९
आभिणिबोहिय	आभिनिबो-	४४,
	धिकम्	६०गा ७७
आभीय-	शान्त्रविशेष	पृ २९टि ८
आभीरी	आभीरी	७गा ४४
आभीरे	आभीर	पृ ९टि १
आभोगणया	आभोगनता	५०[२]
आमडे (ढ०)	कृत्रिमामलकम्	४७गा ७१
आमामपयाहं	आमासपदानि-	
	दृष्टिवाद-	१००त
	प्रविभाग	१०६
आयच्चाह	आयत्यागमात्मत्यागं	
	वा-सूत्रप्रकार ,	
	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
आयच्चायं	आयत्यागमात्मत्यागं	
	वा-सूत्रप्रकार ,	
	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०८[१]

मूलसदो	सङ्ग्रहो	सुत्तकाद
आयप्पवादस्स	आत्मप्रवादस्य-	
	पूर्वग्रन्थस्य	१०९[२]
आयप्पवाटं	आत्मप्रवादम्-	
	पूर्वग्रन्थ.	१०९[१]
आयरिण	आचार्यान्	६गा ३९
-आयरिया	आचार्या.	४४
आयविमोली	आत्मविशुद्धि-	
	जैनागम.	८३
आय	आयुः	पृ १६टि. २
आयार०	आचार	८७
आयारे	आचारं-जैनागमे	८७
आयारे	आचार-जैनागम	८७
०-आयारे	आचार-जैनागम	८७
आयारो	आचार	७१[१], ८६
आराहेत्ता	आराध्य	११७
आवट्ठणया	आवर्तनता	५३[२]
०-आवरणिज्जाणं	आवरणीयानाम्	१४
आवरिज्जा	आव्रियेत	७७
आवरिज्जिज्ज	आव्रियेत	पृ ३१टि २
आवलियंतो	आवलिकान्त	२४गा ४७
आवलिया	आवलिका	२४गा ४७
आवलियाण	आवलिकाया	२८
०-आवलियाणं	आवलिकयो	२४गा ४७
आवस्सगवहरित्त	आवश्यक-	
	व्यतिरिक्तम्	८०, ८०
आवस्सगं	आवश्यकम्-	
	जैनागम.	८०, ८१
आवन्सयवइरित्त	आवश्यक-	
	व्यतिरिक्तम्	८५
आवागसीसाओ	आपाकशिरस.	५८[१]
आसाइज्जा	आस्वादयेत्	पृ २५टि १
-आसी	आसीन्	११८
आसीतस्स	अशीतस्य-	
	अशीत्यधिकस्य	८८
आसीविसभाव-	आशीविषभावनानाम्-	
णाणं	जैनागमस्य	पृ ३३टि ४
-आसुरक्खं	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ८

सूत्र्यदो	सहाणुक्रमो	सुत्तकाड
-०आसुस्ते	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ८
आसे	अथ	पृ २९टि १
आह्वय	सूत्रप्रकार, दृष्टि-	वाद्प्रमेद पृ ४८टि १
आह्वय	सूत्रप्रकार, दृष्टि	वाद्प्रमेद पृ ४८टि १
आह्वय	सूत्रप्रकार, दृष्टि-	वाद्प्रमेद पृ ४८टि १
०-आहारगस्य	आहारकस्य	२४गा ४५
	इ	
-इइ	इति	पृ १९टि ७
०-इओ	इत -गत	६०गा ७६
इयमनप्राय	इत्याख्यातम्	पृ ४८टि १०
इचाइ	इत्यादि	पृ ४८टि १२
इचाडि	इत्यादि	पृ ४८टि १३
इचेइयमि	इत्येतस्मिन्	११५
इचेइय	इत्येतद्	११६त ११८, पृ ३०टि १०
इचेइयाइ	इत्येतानि	१०७, पृ ४४ टि २८६८
इचेतस्य	इत्येतस्य	पृ २३टि ६
इचेताइ	इत्येतानि	पृ ३०टि १
इचेयमि	इत्येतस्मिन्	पृ ४७टि ३
इचेय	इत्येतद्	७१[२], ७३, पृ ४७टि ५
इचेयाइ	इत्येतानि	१०८[२]
इच्छा	इच्छा	४७गा ६०
इद्धि०	अद्धि	३० [९], पृ ३७ टि ५, पृ ३८टि ४१४, पृ ४१टि ४
इद्धिपत्तअपमत-	अद्धिप्राप्ताप्रमत-	
सजय०	सयत	३०[९]
०इणस्स	कीर्णस्य	२गा १४
-इति	इति	४४, ६९, १०८ [२], पृ १९टि ७, पृ २८ टि ४, पृ ४३टि १२
इत्थ	अत्र	पृ १९टि ५

मूलमदो	सहाणुक्रमो	सुत्तकाड
-इत्थ	अत्र	४गा २०
-इत्थि	स्त्री	४७गा ६०
इत्थिलिगसिद्धा	स्त्रीलिङ्गसिद्धा	३९
इमं	इदम्	७१[१], ७२[१]
इमीए	अस्या	पृ १६टि ८
इमीसे	अस्या	३२
इमे	अमूनि	५१[२], ५२ [२], ५३[२], ५४[२]
इमो	अयम्	६गा ३३
इव	इव	पृ ९टि ३
इसिभासियाड	अपिभाषितानि-	
	जैनागम	८४
इह	इह	पृ ९टि ३
इह-पारलोइया	इह पारलौ-	
	किमा	पृ ३७टि ५
इहलोइय०	ऐहलौकिक	९७[२-३], पृ ३७टि ५, पृ ३८ टि ४१४, पृ ३९ टि ९
इहलोग०	इहलोक	९२त ९५, पृ ४१टि ३९
इदभूइ	इन्द्रभूति -	
	गणधर	४गा २०
इदभूती	इन्द्रभूति -	
	गणधर	पृ ५टि ८
०इदस्स	इन्द्रस्य	पृ ४टि ११
इदियपच्चवख	इन्द्रियप्रत्यक्षम्	१०, ११
इदे	इन्द्र	४७गा ७१
०इंधस्स	चिह्नस्य	पृ ४टि ११
	ई	
ईहए	ईहते	१००गा ८५
ईह	ईहाम्	५८[१३], ६० गा ७२, पृ २५टि १
ईहा	ईहा	४८, ५२[१२], ५५, ६०गा ७२, ६०गा. ७४, ६०गा ७७, ६८, पृ २३टि ५, पृ २६टि २
०ईहा	ईहा	५२[१]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
	उ		—उज्जोयस्स	उद्योतस्य	२गा. १०
			उज्झर	उज्झर	२गा. १५
उ	तु	२४गा ५०, २८ गा ५१, १०९ [३] गा ८०	उट्टाणसुय	उत्थानश्रुतम्— जैनागम	८४
उकं	उल्लाम्	१८त २१	उडुं	ऊर्द्धम्	३२
उकालिय	उत्कालिकम्	८२, ८३	उण	पुन	पृ २४टि १८
उकोसेण	उत्कृष्टेन		उत्तम	उत्तमम्	६गा ३२
	उत्कर्षेण वा	२६, २८	उत्तमो	उत्तम	१११
उकोसेणं	उत्कृष्टेन उत्कर्षेण वा	२८, ३२, पृ १४टि १, पृ १६टि ७	उत्तरज्झयणाइं	उत्तराध्ययनानि— जैनागम	८४
+उग्गह	अवग्रह	६०गा ७२, पृ २३टि ५	उत्तरवेडव्विणो	उत्तरवैक्रियिका	१११
उग्गहणम्मि	अवग्रहणे	पृ २६टि २	०—उत्तरियाण्	उत्तरिकया	८९
उग्गहणं	अवग्रहणम्	६०गा, ७३	०—उत्तरियाणं	उत्तरिकाणाम्	९०, पृ ३५टि ५
उग्गहं	अवग्रहम्	६०गा ७३	उदग०	उदक	५८ [१]
उग्गहिण्	अवग्रहीतम्	५८ [२-३], पृ. २५टि. १	उदाहरणा	उदाहरणानि	४७गा ७१
उग्गहे	अवग्रह.	४८, ४९, ५५	उदिओदण्	उदितोदयः	४७गा ६९
उग्गहो	अवग्रह	६०गा ७४, पृ २६टि २	उट्ठिण्णाण	उदीर्णानाम्	१४
उग्गा	उग्गाणि	१११	—उट्ठरिय	उट्ठिपित	२गा. १४
०—उग्गाडिओ	उद्घाटितः	७७	उट्ठेसग०	उट्ठेशक	९१
उच्चारे	उच्चारः	४७गा ६०	उट्ठेसणकाला	उट्ठेशनकाला	८७, ८८, ८९, ९२त ९६, ९७ [४]
—उज्जल	उज्ज्वल	२गा १३, पृ ५टि १	उट्ठेसणकाले	उट्ठेशनकाल.	९०
—उज्जलत	उज्ज्वलत्	२गा १६	—उट्ठेसं	उट्ठेशम्	पृ ५टि १
उज्जाणाइं	उज्जानानि	९२तः ९५, ९७ [२-३]	—उद्धमायस्स	आपूर्णस्य	पृ ४टि ९
उज्जुत्त	उज्जुत्तम्	६गा २९	(१६०)		
उज्जुमती	उज्जुमति —मन पर्य- वजानी	३१, ३२, पृ १६टि ७	—उद्धमायस्स	आपूर्णस्य	२गा १३
उज्जुमुत	उज्जुमूत्रम्—सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभाग,	१०८ [१]	(६०)	उत्पद्यते	३० [१], ३१, पृ १६टि १
—उज्जोयगस्स	उद्योतकस्य	१गा ३	उप्पण्ण०	उत्पन्न	७१ [१]
			उप्पत्तिया	औत्पत्तिकी	४७गा ५८, ४७ गा ५९
			उप्पत्तियाण्	औत्पत्तिक्या	८५
			०—उप्पयाओ	उत्पादा	१११
			उप्पाडपुच्च	उत्पादपूर्वम्— पूर्वग्रन्थ	१०९ [१]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
उत्पाय०	उत्पाद-	
	पूर्वग्रन्थ	पृ ४५ टि ५
उत्पायत्स	उत्पादस्य-पूर्व-	
	ग्रन्थस्य	१०९ [२]
-उत्भावणया	उद्भावना	पृ ८ टि ३
-उत्भावणा	उद्भावना	६ गा ४०
उभयो०	उभयत	४७ गा ६३
उवउत्ते	उपयुक्त	११९
०-उवगुसेण	उपदेशेन	७०, पृ २८
		टि ११ १२
उवशोग०	उपयोग	४७ गा ६६
उवक्खाइया०	उपाख्यायिका	९२
उवक्खाइयाण	उपाख्यायिकायाम्	९२
०-उवगधो	उपगत	१११
०-उवगमणाइ	उपगमनानि	९२ त ९५,
		९७ [२]
उवगय	उपगतम्	५८ [१-३],
		पृ २५ टि १
उवदमिज्जनि	उपदर्शयन्ते	७६, ८७ त. ९६,
		९७ [४], ११४
०-उवदेसेण	उपदेशेन	६७
उवधारणया	उपधारणता	५१ [२]
उवमिज्जह	उपमीयते	पृ ५ टि १
उवरिम०	उपरितन	३२
उवरिमहेट्टिहाइ	उपरितनाधस्तनान्	३२
उवरिमहेट्टिल्ले	उपरितनावस्त-	
	नान्	पृ १६ टि ९
उवरिमहेट्टिल्लेसु	उपरितनाध-	
	स्तनेषु	पृ १६ टि ९
-उवल्लभइ	उपलभ्यते	४७ गा ५८,
		पृ २० टि २
उवल्लभणु	उपलभ्यते	पृ २० टि २
-उवल्लभति	उपलभ्यते	पृ २० टि २
उववत्ती	उपपत्ति	९५
उववाइय	औपपातिम्-	
	जैनागम	पृ ३२ टि १
०-उववाणु	उपपात	८४

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
उववेया	उपपेता	८५
उवसग्गा	उपसर्गा	९३, ९५
उवसमेण	उपशमेन	१४
उवसंपज्जणसेणि-	उपसम्पदनश्रेणिकापरि-	
यापरिकम्मे	कर्म-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	९९, १०४
उवसपज्जणावत्त	उपसम्पदनावर्तम्-	
	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०४
०-उवहाणाइ	उपधानानि	९२ तः ९५,
		९७ [३]
उवासगदसाओ	उपासकदशा -	
	जैनागम	७१ [१],
		८६, ९३
उवासगदसासु	उपासकदशासु-	
	जैनागमे	९३
उसभ	ऋषभम्-तीर्थकरम् ३ गा १८	
उसहरिसि-	ऋषभर्षेः	
(सिरि)स्स	(ऋषभप्रिय)	३
उसहसामिस्स	ऋषभस्वामिन	८५
उसहस्स	ऋषभरथ	पृ ३३ टि ६ ७
उस्सप्पिणिगडि-	उत्सर्पिणी-	
याओ	गण्डिका	११२
उस्सप्पिणि	उत्सर्पिणीम्	७४
उस्सप्पिणीओ	उत्सर्पिणी	२८,
		पृ १३ टि १३
ऊ		
ऊससिय	उच्छृणुसितम्	६६ गा ७८
-ऊसिय	उच्छ्रित	२ गा १३
-ऊसियस्स	उच्छ्रितरथ	२ गा ६
ए		
एए	एते	१२० गा ८३
एक	एकम्	पृ २३ टि ५
एकवीम	एकविंशति	८९
एकसामइए	एकसामयिक	५५

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एक	एकम्	६०गा ७४	—एय	एव	पृ १४टि ४
एकारसमे	एकादशम्	९७[४]	—एयम्मि	एतस्मिन्	पृ ४७टि ३
एकारसमे	एकादशे	१०९[३]	—एय	एतद्	७१[२], ७३, पृ ४७टि ५
		गा ८०			
एकारसविहे	एकादशविधम्	१०२त १०४	एयाइं	एतानि	४४, ७२[२], पृ ३०टि ४
एगगुणं	एकगुणम्—दृष्टि-		—एयाइं	एतानि	१०८[२]
	वादप्रविभाग	१००त १०६	एयाणि	एतानि	७२[२]
एगद्विपयाइं	एकार्यिकपदानि—		एरवयाइं	ऐरवतानि	७४
	दृष्टिवाद-		एरावयाइं	ऐरवतानि	पृ ३०टि १४
	प्रविभाग	१००, १०१	एलावच्चसगोत्तं	एलापत्यसगोत्रम्	६गा, २५
एगद्विया	एकार्यिकानि	५१[२], ५२ [२], ५३[२], ५४[२]	एलावच्छ०	एलावत्स-गोत्र-	
				विशेष	पृ ६टि. ४
एगमेगाए	एकैकस्याम्	९२	एलावत्स०	एलावत्स	पृ ६टि ४
एगममयपविट्टा	एकसमयप्रविष्टा	५७	एव	एव	६०गा ७२
एगसिद्धा	एकसिद्धा	३९	—एव	एव	२३, १०९[३] गा ७९, १०९[३] गा. ८०
एगं	एकम्	२३, ७४	एवमाइ	एवमादि	पृ ३२टि ३
—एग	एकम्	५८[१]	एवमाइयाइं	एवमादिकानि	८५, पृ ३३टि ५
एगं—	एकम्	२७			
एगाइयाए	एकादिकया	८९	एवमाइयाओ	एवमादिकाः	११२
एगाइयाण	एकादिकानाम्	९०, पृ ३५टि ५	एवमानि	एवमादि	पृ ४२टि १२
एगारसविहे	एकादशविधम्	१०५, १०६	एवमादी	एवमादीनि	४७गा ७१
एगुत्तरियाए	एकोत्तरिकया	८९	एवमेव	एवमेव	२३, पृ २४टि १५
एगुत्तरियाणं	एकोत्तरिकाणाम्	९०, पृ ३५टि ५	एवं	एवम्	५६त ५८[२], ८७त ९६, ९७[४], ११४
एगृणीसं	एकोनविंशत्	पृ ३७ टि १०-११	एवं—	एवम्	२३, १११, पृ ४६टि ७
एगृणीसं	एकोनविंशति	९२	एवमाया	एवमात्मा	८७त ९६, ९७[४], ११४
एगं	एक	८९, ९०, ९१, ९३त ९६, ११४	एवंनाया	एवजाता	८८त ९६, ९७[४], ११४
—एतस्स	एतस्य	पृ २३टि ६	एवंनाया	एवजाता	८७
—एताइ	एतानि	पृ ३०टि १	एवंभूयं	एवम्भूतम्—सूत्रप्रकार,	
एते	एते	१११		दृष्टिवादप्रविभाग	१०८[१]
—एत्य	अत्र	पृ ५टि ५-८	एवविण्णाया	एवविजाता	८७त ९६, ९७[४], ११४
एत्य—	अत्र	८८			
एमेव	एवमेव	पृ २४टि १५			

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
एवामेव	एवमेव	५८[१], १०८ [२], ११८, पृ १२टि १
एस	एष	५८[१३], १२० गा ८७, पृ २४ टि १९
-एम्	एष	५८[१३]
एस	एतद्	पृ २५टि १
-एस	एतद्	पृ २५टि १
एमो	एष	२९गा ५३
ओ		
ओगाढसेणिया- परिकम्मे	अवगाढश्रेणिका- परिकर्म-दृष्टिवाद- प्रविभाग	९९, १०३
ओगाटावत्त	अवगाटावर्तम्- दृष्टिवादप्रविभाग	१०३
ओगाहणसेणिया- परिकम्मे	अवगाहनश्रेणिका- परिकर्म-दृष्टिवाद प्रविभाग	पृ ४२टि ३
ओगाहणा	अवगाहना	२४गा ४५
ओणिण्हणया	अवग्रहणता	५१[२]
ओणेण्हणया	अवग्रहणता	पृ २२टि ३
-ओघ	ओघ	१११
ओवाढयं	औपपातिकम्- जैनागम	८३
ओसप्पिणिओ	अवसर्पिण्य	२४गा ५२
ओसप्पिणिग- डियाओ	अवसर्पिणी- गण्डिका	११२
ओसप्पिणि	अवसर्पिणीम्	७४
ओमप्पिणीओ	अवसर्पिणी- पृ १३टि १३	२८, पृ १३टि १३
-ओसहि	ओपधि	२गा १४
-ओह	ओघ	२गा ७
ओहसुय०	ओघश्रुत	६गा ३६
ओहिणाण०	अवधिज्ञान	पृ १४टि ७
ओहिणाणपच्चकं	अवधिज्ञान- प्रत्यक्षम्	१२, १३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
ओहिणाण	अवधिज्ञानम्	८, १४, १६, २२ त २७, २९गा ५४
ओहिणाणि	अवधिज्ञानिन्	१११
ओहिणाणी	अवधिज्ञानी	२८
ओहिनाणेण	अवधिज्ञानेन	२२
ओहिन्नाणं	अवधिज्ञानम्	पृ ११ टि ६-७, पृ १२टि २
ओहिस्स-	अवधे	२९गा ५४
ओही	अवधि	२४, २५, २९गा ५३
ओहीखेत्त	अवधिक्षेत्रम्	२४गा ४५
क		
कचायण	कात्यायनम्	६गा २३
कड	कृत	८७त ९६, ९७ [४], ११४
०कडय	कटकम्	पृ ५टि १
कणग	कनक	६गा ३७
कणगसत्तरी	कनकसत्तरी - शास्त्रविशेष	७२[१]
कणय	कनक	२गा १३
०कणिणयस्स	कर्णिकरय	२गा ७
कत्थड	कुत्रचित्	पृ ९टि ३
कप्परस्सग	कल्पवृक्षक	२गा १६
कप्पवडिसियाओ	कल्पावतलिका- जैनागम	८४
कप्पासिय	कार्पासिकम्- शास्त्रविशेष	७२[१]
कप्पियाओ	कल्पिका -जैनागम	८४
कप्पियाकप्पिय	कल्पिकाकल्पिकम्- जैनागम	८३
कप्पो	कल्प-जैनागम	८४
कम्मल	कम्मल	६गा ३७
कम्म०	कर्म	२गा ७
कम्म०	कर्म-क्रिया	४७गा ६६
कम्मप्पयडी	कर्मप्रकृति- जैनग्रन्थ	६गा ३०

मूलसद्वो	सक्यन्थो	सुत्तकाइ
कम्मपवादस्म	कर्मप्रवादस्य-	
	पूर्वग्रन्थस्य	१०९[२]
कम्मपवाद	कर्मप्रवादम्-	
	पूर्वग्रन्थ	१०९[१]
कम्मभूमग०	कर्मभूमक, भूमज	पृ १४ टि ११
कम्मभूमिअ	कर्मभूमिज	३०[३ ९]
कम्मभूमीसु	कर्मभूमिपु	३२
कम्मया	कर्मजा-बुद्धि-	
	विज्ञेय	४७गा ५८
कम्मयाणु	कर्मजया	८५
कम्ममाणं	कर्मणाम्	१४, ९७[१]
कम्हा	कस्मात्	७२[३]
कयाइ	कदाचित्	११८
कयानि	कदाचित्	११८
करगं	कारकम्	६गा २८
करण	पिण्डविशुद्ध्यादि	६गा. ३०, ८७तः ९६, ९७[४], ११४
करणसत्ती	करणशक्ति	६९
करंडग	करण्डक	पृ ६टि ११
करिमण्	कर्पक	४७गा ६७
करिस्सामि	करिप्यामि	५६
०करे	करान	६गा ३८, ६गा ३९
करेह	करोति	५८[१], १२०गा ८५
०कलाओ	कलाः	७२[१]
कविलं	कापिलम्-	
	शास्त्रविशेषः	७२[१]
कहण	कथम	६गा. ४१
कहाणगकोडीओ	कथानकक्रेटय	९२
कहिया	कथिता	१११
कंचि	कञ्चित्	५७
कन	कान्त	२गा १७
०कतार	कान्तारम्	११६, ११७
कटर-	कन्दर	२गा १४
वाउरसरगो	कायोत्सर्ग	८१

मूलसद्वो	सक्यन्थो	सुत्तकाइ
काउं	कृत्वा	१८त २२, २३
काओसगो	कायोत्सर्ग	पृ. ३१टि १७
+काय	काक	४७गा ६०
कारणमकारणा	कारणाकार-	
	णानि	११५गा ८२
कारणं-	कारणम्	४२गा ५६
कारणा	कारणानि	११५
कालओ	कालत.	२८, ३२, ४१, ५९, ७४, ११८
कालम्मि	काले	२४गा ५०
कालं	कालम्	२८, ३२, ४१, ५५, ५८, [१-३], ५९, १११, ११९, पृ २५टि १
कालं-	कालम्	६०गा ७४, पृ २३टि ५
०काला	कालौ	२४गा ५१
०काला	काला.	८७, ८८, ८९, ९२त ९६, ९७[४]
कालिओवपुसेणं	कालिक्युपदेणेन	६७, ६८
कालियसुय०	कालिकश्रुत	६गा ३२, ६गा ३५, ६गा ४३
कालियं	कालिकम्	७८, ८२, ८४, ८५
काले	काले	२४गा ५०, २४ गा ५१, २९गा ५३, ११६, ११७, पृ ४७टि ६
०काले	काले	११६, ११७
कालो	काल.	२४गा ५१, २४गा ५२
काविलं	कापिलम्-शास्त्र-	
	विशेष	पृ २९टि १६
काविलियं	कापिलिकम्-	
	शास्त्रविशेष	पृ २९टि १६
कासवगोत्तं	काश्यपगोत्रम्	पृ ६टि ६
कासव	काश्यपम्	६गा २३
किच्चा	कृत्वा	८८

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाड
०कित्ति	कीर्तिम्	६गा २७
किरियावादि०	क्रियावादिन्	८८
किरियाविसा-	क्रियाविशालस्य-	
लस्स	पूर्वग्रन्थस्य	१०९[२]
किरियाविमाल	क्रियाविशालम्-	
	पूर्वग्रन्थ	१०९[१]
कि	किम्	१०त १३, १६त २१, २३त २७, ३०, ३४त ४१, ४३, ४६त ५४, ५७, ५८, ६१त ७०, ७१[१], ७२ [१], ७३, ७८, ८० त ८४, ८६त ९६, ९७ [१-३], ९८ त १०६, १०८ [१], १०९ [१], ११०त ११३
+कुकुड	कुकुट	१८गा ६१
कुकुडग	कुकुटक	पृ ९टि ३
कुच्छिपुहत्त	कुक्षिपृथग्वम	२६
कुच्छि	कुक्षिम	२६
+कुडग	कुटक	७गा ४४
कुमार	कुमार	४७गा ६९
कुल	कुल	६गा ३८, पृ १टि १४
कुलगरगडिप्राज्ञो	कुलगरगण्डिमा -	
	दृष्टिवादप्रविभाग	११२
कुवल्य	कुवल्य	६गा ३१
कुममय०	कुममय	५गा २२
कुसुम-	कुसुम	२गा १६
कुसुमिय	कुसुमित	पृ ४टि १४
०कुहरम्म	कुहरस्य	२गा १५
कुंचस्स	कुञ्चस्य	१८गा ६५
कुडाड	कुण्डानि	८९
कुथु	कुन्थुम्-	
	तीर्थस्त्रम्	३गा १९
०कूटस्स	कूटस्य	२गा १३
कूडा	कूटाः	८९
+कूच	कूप	४७गा ६४

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाड
के	क	५८[१-३], पृ २५टि १
के	किम्	पृ २५टि १
केड	कश्चित्	१८तः २१, ५७, ५८[१-३]
केड	केचन	७०[३]
केड	कश्चित्	पृ २५टि १
केडभूयपडिग्गहो	केतुभूतप्रतिग्रह-दृष्टि-	
	वादप्रविभाग	१००त १०६, पृ ४२टि ७
केडभूयपरिग्गहो	केतुभूतपरिग्रह-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४२टि १०
केडभूय	केतुभूतम्-दृष्टिवादप्रवि-	
	भाग	१००त १०६
केयि	कश्चित्	पृ २३टि ८, पृ २६टि २२४, पृ २५टि २
केवलणाणपच्चखं	केवलज्ञानप्रत्यक्षम्	१२
केवलणाण	केवलज्ञानम्	८, ३४, ४२
०केवलणाण	केवलज्ञानम्	३४तः ४०
केवलणाणी	केवलज्ञानी	४१
केवलणाणेण-	केवलज्ञानेन	४२गा ५७
केवलनाण	केवलज्ञान	१११
०केसरालस्स	केसरालस्य	२गा ७
को	क	१४, २२
कोट्टे	कोट्ट	५४[२]
कोडट्टय	कौटिलीयम्-	
	अर्थशास्त्रम्	पृ २९टि ५
कोडिट्टय	कौटिलीयम्-	
	अर्थशास्त्रम्	७०[१]
०कोडीथो	कोटय	९२
कोमल	कोमल	६गा ४२
+कोलिय	कोलिक	४७गा ६७
कोसियगोत्त	कोशिकगोत्रम्	६गा २५, ६गा २६
०कसाणि	सानिम्	पृ ८टि ४
०कसाणी	सानिम्	६गा ४१

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
	ख		खुड्डिया विमाण- पविभत्ती	धुल्लिका विमानप्रवि- भक्ति-जैनागम	८४
खण्डणं	क्षयेण	१४	खेत्त	क्षेत्र	३३गा.५५
खओवसमेणं	क्षयोपशमेन	७०	खेत्त०	क्षेत्र	२४गा ४६, २४गा ५१
खगिग	खङ्ग -गण्डक	४७गा ७१	खेत्तओ	क्षेत्रत	२८,३२,४१, ५९,९४ ११९
खमण्	क्षमकः, क्षपक	४७गा ७०	खेत्त	क्षेत्रम् २४गा ४६, २४गा.	५२, ३२, ४१, ५९, ११९
०खमणं	क्षपण	६गा २९	खेत्ते	क्षेत्रे	२९गा.५३
०खमणे	क्षपणान्	पृ ६टि ११	खोडमुहं	शास्त्रविशेष	७२[१]
खयोवसमिय	क्षायोपशमिकम्	१३, पृ १०टि ३		ग	
खलु	खलु	२९गा ५४, १२० गा. ८३, १२० गा ८७	गइ	गति	११२
खवगे	क्षपक, क्षमकः	पृ २१ टि ७	गए	गत	२३
खंडाई	खण्डानि	२८	गच्छति	गच्छति	पृ. २४टि २१, पृ २५टि ७
खंति	धान्ति	पृ ८टि ९	गच्छिज्जा	गच्छेत्	पृ ११टि ३
खंदिलायरिए	स्कन्दिदलाचार्यान्- निर्ग्रन्थस्थविरान्	६गा ३३	गच्छेज्जा	गच्छेत्	१८त २१
खंधे	स्कन्धान्	३२	गण	गण	२गा ८, पृ ४टि १०
खंभे	स्तम्भ	४७गा ६०	गणधरगंडियाओ	गणधरगण्डिकाः-दृष्टि- वादप्रविभाग.	११२
खाइ	ख्यात	पृ ६टि ९	गणधरा	गणधराः	१११
खाओवसमियं	क्षायोपशमिकम्	७४	गणहरा	गणधरा	४गा. २१, पृ ५टि ८
खाडहिला (दे०)	भुजपरिसर्पप्राणि- विशेष - 'खिसकोली' इति गूर्जर- भाषायाम्	४७गा ६१	गणा	गणा	१११
खाय	ख्यात	६गा २७	गणिण्	गणितम्	४७गा ६४
खायोवसमियं	क्षायोपशमिकम्	१४	गणिपिडगस्स	गणिपिटकस्य	९०
खासियं	कासितम्	६६गा ७८	गणिपिडगं	गणिपिटकम्	७१[१], ७१[२], ७३, ११६, ११७, ११८
खीर	क्षीरम्	पृ ९टि ३	गणिपिडगे	गणिपिटके	११५.
+खुडुग (दे०)	अङ्गुलीयकम्	४७गा ६० (पूर्वार्धे)	गणिपिडगे	गणिपिटकम्	११८
+खुडुग (दे०)	क्षुल्लक	४७गा ६० (उत्तरार्धे)	गणियं	गणितम्	पृ २९टि २२
खुड्वागपयराइ	क्षुल्लकप्रतरान्	३२	गणिया	गणिका	४७गा ६४
खुड्वागपयरे	क्षुल्लकप्रतरान्	पृ १६टि ९	गणिविज्जा	गणिविद्या-जैनागम	८३
			०गती	गति	१११

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
+गहभ	गर्दभ	४७गा ६४
०गदियाण	गर्दितानाम्	पृ ८टि ९
गवभ	गर्भ	६गा ३७
गवभचक्रतिय	गर्भव्युत्क्रान्तिक	३०[३९]
गवभचक्रतिय०	गर्भव्युत्क्रान्तिक	३०[२३]
गमण	गमन	११२
०गमण	गमनम्	पृ ४१टि ५
०गमणाड	गमनानि	९७[२-३], १११, पृ ३८टि १७
गमा	गमा	८७त ९६, ९७[४], ११४
गमिय	गमिकम्	६९, ७८, १२०गा ८३
+गय	गज	४७गा ६०
गरुले	गरुड, गरुडोपपात - जैनागम	पृ ३२टि ७
गरुलोववाए	गरुडोपपात - जैनागम	८४
गवेसणया	गवेपणता	५२[२]
गवेसणा	गवेपणा	६८, ६०गा ७७
गह	ग्रह	२गा १०
०गहण !	ग्रहन !	२गा ४
ग्रहण-	ग्रहणम्	५७
गहाय	गृहीत्वा	५८[१]
गहिय	गृहीत	४७गा ६३
गहिय०	गृहीत	६गा २७
०गहियत्या	गृहीतार्या	४७गा ५९
गंडी	ग्रन्थि	४७गा ६४
गंडा	(?)	पृ २०टि ४
गडियाओ	गण्डिका -दृष्टिवाद- प्रविभाग	११२
०गडियाओ	गण्डिका.-दृष्टिवाद- प्रविभाग	१२१
गडियाणुओगे	गण्डिकानुयोग -दृष्टिवादप्र विभाग:	११०, ११२

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
गंडियाणुओगे	गण्डिकानुयोगे-दृष्टि वादप्रविभागे	११२
गंधदमायस्स	गन्धाध्मातस्य	२गा १३
गघ	गन्धम्	५८[२], ६०गा ७५, पृ २५टि १
गंधुदमायस्स	गन्धापूर्णस्य	पृ ४टि ९
गंधुदुमायस्स	गन्धापूर्णस्य	पृ ४टि ९
गंधे	गन्ध	पृ २५टि १
०गभीर	गम्भीरम्	६गा २७
गाउयपुहत्त	गव्यूतपृथक्त्वम्	२६
गाउयनिम	गव्यूते	२४गा ४८
गाउय	गव्यूतम्	२६
गाढ-	गाढ	२गा १२
गामेल्लय०	ग्रामेयक	पृ ९टि ३
०गाहा	गाथा	११५
गिण्हड	गृह्णाति	१२०गा ८५
गिहिलिगसिद्धा	गृहिलिङ्गसिद्धा:	३९
गुण	गुण	२गा १६, ६गा ३७, ९३, पृ ८टि ९, पृ ९टि ३
गुण०	गुण	२गा ४, २गा ७, १४, २९गा ५३, ३३गा ५५, पृ ५टि १
०गुणाण	गुणानाम्	६गा २८
गुणायर	गुणाकरम्	पृ ५टि १
०गुणिय	गुणितम्	७६
०गुणेहि	गुणै	१२०गा ८४, पृ ६टि ११
०गुत्त	गोत्रम्	पृ ६टि ७
गुरु०	गुरु	पृ ९टि ३
गुरू	गुरु	१गा २
०गुरू	गुरु	१गा १
०गुहस्स	गुहस्य	२गा १४
गुहाओ	गुहा.	८९
गो	गो	७गा ४४
गोणे	गोणौ	४७गा ६५
०गोत्त	गोत्रम्	६गा २५, ६गा २६

मूलसदो	सक्यन्थो	सुत्तकाइ
गोथम	गौतमम्-गौतम-	
	गोत्रीयम्	६गा.२४
गोयसा !	गौतम !	३०[१-९]
गोयर	गोचर	८७
+गोल	गोल	४७गा ६०
गोविंदाण	गोविन्दानाम्-निर्घ्नय- विराणाम्	पृ ७टि १०
०गहणं	ग्रहणम्	१२०गा ८४
	घ	
+वड	घटः	४७गा ६७
+०घण	घनौ-मेघौ	७गा ४४
+घय	घृतम्	४७गा ६७
घयण(दे०)	भाण्ड.	४७गा ६०
घाणिन्द्रियअथो-	घ्राणेन्द्रियार्थाव-	
ग्गहे	ग्रहः	५१[१]
घाणिन्द्रियधारणा	घ्राणेन्द्रियवारणा	५४[१]
घाणिन्द्रियपच्चत्तलं	घ्राणेन्द्रियप्रत्यक्षम्	११
घाणेन्द्रियअवाण्	घ्राणेन्द्रियापायः	पृ २२ टि १०
घाणेन्द्रियईहा	घ्राणेन्द्रियेहा	५२[१]
घाणेन्द्रियलद्धि-	घ्राणेन्द्रियलब्ध्य-	
अक्खर	क्षरम्	६५
घाणेन्द्रियवज्जणो-	घ्राणेन्द्रिय-	
ग्गहे	व्यञ्जनावग्रह	५०
घाणेन्द्रियावाण्	घ्राणेन्द्रियापाय	५३[१]
घुट्टंति	पिबन्ति	पृ ९टि ३
+घोडग	घोटक	४७गा ६५
घोडगसुहं	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ११
घोडमुहं	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ११
घोडयसुह	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ११
घोडयसह	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ११
घोडयसुयं	शास्त्रविशेषः	पृ २९टि ११
०घोसस्स	घोषस्थ	२गा ६, पृ १टि ६
०घोसा	घोषाणि	५१[२], ५२[२], ५३[२], ५४[२]

मूलसदो	सक्यन्थो	सुत्तकाइ
	च	
च	च	३गा १८, ३गा १९, ६गा २३, ६गा २४, ६गा २६, ९, १०, १३, १६, २४गा ४९, २८गा ३१, ३४त ३८, ४३, ४५, ४६, ६०गा ७४, ६०गा ७५, ६०गा ७७, ६६गा ७८, ७३, ७४, ७९, ८०, ८२, ११८, १२०गा ८३, पृ. ३०टि १६-१७, पृ ४८टि १
चउक्कणडयाइं	चतुर्नयिकानि	१०७, १०८[२]
चउण्ह	चतुर्णाम्	२४गा ५१
चउण्हं	चतुर्णाम्	१०९[३] गा ८१, ११३
चउत्थे	चतुर्थम्	९०
चउदसपुव्विस्स	चतुर्दशपूर्विण	पृ २९टि १
चउदस	चतुर्दश	पृ २७टि २
चउरासीई	चतुरशीति	पृ ३६टि ११
चउरासीईण्	चतुरशीते	८८
चउरासीण्	चतुरशीते	पृ ३४टि १२
चउरासीती	चतुरशीति	८५
चउवीसत्थओ	चतुर्विंशतिस्तव	८१
चउव्विहस्स	चतुर्विधस्य	१११
चउव्विह	चतुर्विधम्	२८, ३२, ४१, ४७, ४८, ५९, ७४
चउव्विहा	चतुर्विधा	४७गा ५८
चउव्विहाण्	चतुर्विधया	८५
चउव्विहे	चतुर्विध	५०
चउव्विहे	चतुर्विधम्	११९
चउसमयसिद्ध-	चतु समयसिद्धकेवल-	
केवलणाण	ज्ञानम्	पृ १८टि ४
चउसमयसिद्धा	चतु समयसिद्धा	४०
+चक्क	चक्रे	पृ ५टि १

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
चक्रवर्तिगडि-	चक्रवर्तिग-	
याओ	ण्डिका	११२
चक्रिदिय-	चक्षुरिन्द्रिया-	
अत्योगहे	र्यावग्रह	५१[१]
चक्रिदियअवाए	चक्षुरिन्द्रियापाय	पृ २२टि ९
चक्रिदियईहा	चक्षुरिन्द्रियेहा	५२[१]
चक्रिदिय-	चक्षुरिन्द्रियधारणा	५४[१]
धारणा		
चक्रिदिय-	चक्षुरिन्द्रिय-	
पच्चक्षुसं	प्रत्यक्षम्	११
चक्रिदिय-	चक्षुरिन्द्रियलब्ध	
लद्धिअक्खर	धरम	६५
चक्रिदियावाए	चक्षुरिन्द्रियापाय	५३[१]
चक्रुदियअ-	चक्षुरिन्द्रियार्यावग्रह	पृ २२टि १
त्योगहे		
चक्रुदियईहा	चक्षुरिन्द्रियेहा	पृ २२टि ५
चक्रुदिय-	चक्षुरिन्द्रियप्रत्यक्षम्	पृ १०टि १
पच्चक्षु		
चक्रुदियावाए	चक्षुरिन्द्रियापाय	पृ २२टि ८
चडुलिअ(दे०)	पर्यन्तज्वलिता तृण-	
	प्रलिकाम्	पृ ११टि १
चत्तारि	चत्वारि ६०गा ७२, १०९	
	[२], १०९[३]गा ८१	
चत्तारि	चत्वार	७२[१]
चयति	त्यजन्ति	पृ ३०टि ८
चरण	चरण	८७
चरण०	चरण	८७त ९६,
	९७[४], ११४	
चरणविही	चरणविधि-जैनागम	८३
चरित्त	चरित्र-चारित्र	२गा ४,
	पृ ६टि ११	
चरित्तवओ	चारित्रवत	३३गा ५५
०चरित्तस्स	चारित्रस्य	२४, २५
चरित्तायारे	चारित्राचार	८७
चरिमसमय०	चरमसमय	३६, ३७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
+ चलणाहण	चरणाहननम्	४७गा ७१
चवणाइ	च्यवनानि	१११
चहित(दे०)	सादरस्पृहित पृ	२८टि १३
चद०	चन्द्र	७७
चदपण्णत्ती	चन्द्रप्रजति-जैनागम	८४
चदावेज्जय	चन्द्रावेध्यम्-	
	जैनागम	८३
चदे	चन्द्रे	पृ ५टि १
चपय	चम्पक	६गा ३७
चाउरत	चतुरन्तम्	११६, ११७
चाणक्के	चाणक्य	४७गा ६९
चामीयर	चामीकर	२गा १२
चारणभावणाण	चारणभावनानाम्-जैना-	
	गमस्य	पृ ३३टि ४
चारित्त	चारित्र	पृ १ टि ४
चालणि	चालनी	७गा ४४
चित्त	चित्र	२गा १३
चित्तकारे	चित्रकार	४७गा ६७
चित्ततरगडि-	चित्रान्तरगण्डिका -दृष्टि-	
याओ	वादप्रविभाग	११२
चिता	चिन्ता	५०[२], ६८
चुडलिय(दे०)	पर्यन्तज्वलिता तृणपूलि-	
	काम् १८, १९, २०, २१	
चुतअचुतसेणिया-	च्युताच्युतश्रेणिकापरि-	
परिकम्मे	कर्म-दृष्टिवादप्रविभाग	९९
चुयअचुयसेणिया-	च्युताच्युतश्रेणिकापरि-	
परिकम्मे	कर्म-दृष्टिवादप्रवि-	
	भाग	पृ ४२ टि ५,
		पृ ४३ टि ६५
चुयमचुयसेणिया-	च्युताच्युतश्रेणिकाप-	
परिकम्मे	रिकर्म-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०६
चुयमचुयावत्त	च्युताच्युतावर्तम्-	
	दृष्टिवादप्रविभाग	१०६
चुयाचुयसेणिया-	च्युताच्युतश्रेणिकापरिर्म	
परिकम्मे	-दृष्टिवादप्रविभाग	
	पृ ४२टि ५, पृ ४३टि ९	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चुल०(दे०)	लघु ८३, १०९[२], १०९ [३]गा ८१	
चुलकापसुय	लघुकल्पश्रुतम्- जैनागम ८३	
चुलय०(दे०)	लघु १०९[२]	
चुलया(दे०)	लघुकानि १०९[३]गा ८१	
चुलवत्यू	चुलवस्तूनि ११४	
चूल०(दे०)	लघु पृ ४५टि ६-८-१०- १३, पृ ४६टि १६	
०चूलस्स	चूलस्य २गा १७	
चूलिभा०	चूलिका पृ ४५टि ८त १०	
चूलिया	चूलिका-दृष्टिवाद- विभाग ९८, ११३, पृ ४५ टि १४, पृ ४६ टि ८-९-११	
चूलिया०	चूलिका पृ ४५टि ६	
चूलियाओ	चूलिका-दृष्टिवाद- विभाग ११३	
चेइयाइ	चैत्यानि ९२, ९३, ९५, ९७[२], ९७[३]	
चेडगणिहाणे	चेटकनिवानम् ४७गा ६२	
चेतियाइ	चैत्यानि ९४	
चेतियाति	चैत्यानि पृ ३७टि ४, पृ ३८टि १	
चेव	एव ४गा २१, ६गा २४, २२, ३२, ५८ [१२], ७२ [२-३] ८५, १०९ [३] गा ८१, पृ ५टि ८, पृ २५ टि १-५, पृ ३० टि ४	
चोइया	चोदिता ७२[३]	
चोदगं	चोदकम् पृ २३टि ११	
चोदम	चतुर्दश ८५, १०९[२], ११४	
चोदस-	चतुर्दश १०९[३]गा ७९	
चोदसपुव्विस्स	चतुर्दशपूर्विण ७१[२]	
चोदसमे	चतुर्दशे १०९[३]गा ८०	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चोदसविह	चतुर्दशविधम् ६१	
चोदसविहे	चतुर्दशविधम् १००, १०१, १०९[१]	
चोयगं	चोदकम् ५७	
चोयगे	चोदक ५७	
चोयाले	चतुश्चत्वारिंश-चतु- श्चत्वारिंशदधिकम् ९०	
छ		
छ	पट् १०७	
छट्टे	षष्ठम् ९२	
छत्तीसं	पट्त्रिंशत् ८८, ९१	
छप्पण्णाए	पट्पञ्चाशति ३२	
छच्चिहं	पड्विधम् १५, ८१	
छव्विहा	पड्विधा ५२[१], ५४[१]	
छव्विहे	पड्विध ५१[१], ५३[१]	
छावय	शावक पृ ९टि ३	
छिण्णच्छेयणइ-	छिन्नच्छेदनयिकानि	
याइं	१०८[२]	
छीयं	क्षुत्तम् ६६गा ७८	
छेडत्ता	छेदयित्वा पृ ४६टि.४	
छेयइत्ता	छेदयित्वा १११	
छेलिय-(दे०)	सेण्डित ६६गा ७८	
ज		
जइ	यदि ३०[२-९]	
जए	जगति २गा.१०	
जओ	जय २गा ५	
जग०	जगत् १गा १, पृ. ८टि २	
जग-	जगत् १गा ३	
जगगुरु	जगद्गुरु १गा १	
जगणाहो	जगन्नाथ १गा १	
जगपियामहो	जगत्पियामह १गा.१	
जगवंधू	जगद्वन्धु १गा १	
जगाणंदो	जगदानन्द १गा १	
जच्च-०	जात्य ६गा ३१	
जच्चिरं	यच्चिरम् १११	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
जण	जन २गा ८, २गा १५, ६गा ३७	
जण०	जन ३३गा ५५	
जति	यदि ७७, पृ ३१टि ४	
जत्तिय	यावत् २४गा ४६	
जत्तिया	यावन्त ८५, १११	
जत्तियाइं	यावन्ति १११	
जत्थ-	यत्र २३, ४८	
जट्ठि	यदि पृ ३१टि २	
जम्मणाणि	जन्मानि १११	
जम्हा	यस्मात् ७२[३]	
जय	जय २गा ९	
जयइ	जयति १गा. १, १गा २, ५गा २२	
जया	यदा ७४	
जल	जल २गा १५	
जल-	जल २गा ७	
जलंत	ज्वलन् २गा. १३	
जल्लग	जलौकस् ७गा ४४	
जवपुहत्त	यवपृथक्त्वम् २६	
जघ	यवम् २६	
जस०	यशस् ६गा ३०	
जसभइ	यशोभद्रम्-निर्ग्रन्थ- स्थविरम् ६गा २८	
०जसे	यशस ६गा ३३	
जस्स	यस्य ६८, ६९, ८५	
जह	यथा १११	
जहण्णेण	जघन्येन २६, २८, ३२	
जहन्न	जघन्यम् २४गा ४५	
जहन्ना	जघन्या २४गा ४५	
जहन्नेण	जघन्येन पृ १६टि ७	
जहा	यथा ७त १३, १५, १६, १७, २८, ३१, ३२, ३४ त ४१, ४३, ४६, ४७, ४९ त ५४, ५९, ६१, ६२, ६५, ६६, ६७, ७२[१], ७४, ७९ त ८४,	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
जहा	८६, ९८ त १०६, १०८ [१], १०९ [१], ११०, ११९, पृ ९ टि ३	
जहाणामए	यथानामक १९, २०, २३, ५७, ५८ [१-३], ११८	
जहाणामे	यथानामा पृ ४७टि ११	
जहानामए	यथानामक १८, २१, पृ २५टि १	
जहिं	यत्र १११	
ज	यत् ५८[१], ६०गा ७६, ७१[१], ७२[१], १११, १२० गा ८४	
जं-	यत् २६	
जवुणाम	जम्बुद्वीपप्रजसि- स्थविरम् पृ ६टि १	
जंबुद्वीवपणत्ती	जम्बुद्वीपप्रजसि - जैनागम ८४	
जंबुद्वीवमिम	जम्बुद्वीपे २४गा ४९	
जवूणाम	जम्बुद्वीपप्रजसि- स्थविरम् ६गा २३	
जा	या पृ ९टि ३	
जाणइ	जानाति २२, २३, २८, ३०, ४१, ५८ [१२], ५९, ११९, पृ १३टि १०, पृ २५टि १	
जाणति	जानाति ५८[२३], पृ १६टि ६	
जाणसु	जानीहि पृ ९टि ३	
जाणिआ	झिका पृ ९टि ३	
जाणिय	झिकाम् पृ ९ टि ३	
जाणिया	झिका ७	
जाया	यात्रा ८७	
जाव	यावत् ३०, ५७	
जावतिया	यावतिका २४गा ४५	
+जाहग	जाहक ७ गा ४४	
जाहे	यदा ५८[१]	

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तकाड	मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तकाड
जिण०	जिन २गा ८, ७४, ८७ त ९६, ९७[४], १११, ११४, पृ १टि १		०जुत्तस्स जुन्हागा ।	युत्तस्य ज्योत्स्नाक ।	२गा ६ पृ ४टि २
जिणवराणं	जिनवराणाम् ८५		जुयपुहत्त	यूकापृथक्त्वम्	२६
जिणस्स	जिनस्य १गा. ३		जुय	यूकाम्	२६
जिणाणं	जिनानाम् पृ ३३टि ६		जुहं	यूयम्-सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभागः पृ ४४टि १	
जिणिंद०	जिनेन्द्र ५गा २२		जे	यं ६गा ४३, ४२गा ५७, ७४, पृ. ९टि. ३, पृ २४टि ६	
जिर्विन्दिय-	जिहेन्द्रिया		जेण	येन पृ १९टि १०	
अत्योगाहे	धावग्रह ५१[१]		जेणं	येन २७	
जिर्विन्दियअवाए	जिहेन्द्रियापाय पृ-२२ टि ११		जेसि	येयाम् ६गा ३३	
जिर्विन्दियईहा	जिहेन्द्रियेहा ५२[१]		जेहिं	यै. पृ ६टि ११	
जिर्विन्दियधारणा	जिहेन्द्रियधारणा ५४[१]		जो	य. १११, पृ ५.टि. १	
जिर्विन्दियपच्चक्ख	जिहेन्द्रियप्रत्यक्षम् पृ १०टि. २		जोडट्टाणस्म	ज्योति स्थानस्य २३	
जिर्विन्दियव-	जिहेन्द्रियव्यञ्जनाव-		जोडट्टाणं	ज्योति स्थानम् २३	
जणोगाहे	ग्रह ५०		जोइसस्स	ज्योतिष्कस्य ३२	
जिर्विन्दियावाए	जिहेन्द्रियापाय ५३[१]		जोइ	ज्योति १८त २१	
जीय	जीत ६गा २६		जोग	योग २गा ११	
जीव	जीव पृ ६टि ८		०जोगा	योगात् ४७गा ५९	
जीवजोणी	जीवयोनि १गा १		०जोगे	योग्यान् ४२गा. ५७	
जीवदया०	जीवदया २गा १४		जोणी	योनि १गा १	
जीवधरं	जीवधरम्-निर्ग्रन्थरय विरम् पृ ६टि. ८		०जोणहाना ।	ज्योत्स्नाक । पृ ४टि २	
०जीवस्स	जीवस्य २४गा ४५		+जोयण	योजनम् २४गा ४८	
जीवा	जीवा ८८त ९१, ११५त ११७, पृ ३१ टि. २, पृ ४७टि ४		जोयणकोडा-	योजनकोटाकोटि-	
०जीवा	जीवा २४गा ४६		कोडिपुहत्तं	पृथक्त्वम् २६	
जीवाजीवा	जीवाजीवा ८८त ९१, ११५गा ८२		जोयणकोडाकोडि	योजनकोटाकोटिम् २६	
०जीवाणं	जीवानाम् ७७		जोयणकोडिपुहत्त	योजनकोटिपृथक्त्वम् २६	
जीवाभिगमो	जीवाभिगम - जैनागम ८३		जोणयकोडि	योजनकोटिम् २६	
जीवो	जीव ७७		जोयणपुहत्तं	योजनपृथक्त्वम् २६	
०जुगप्पहाणाण	युगप्रधानानाम् पृ ८टि ९		जोयणलक्खपुहत्तं	योजनलक्षपृथक्त्वम् पृ १३टि ८	
जुण्हागा ।	ज्योत्स्नाक । २गा ९		जोयणलक्खं	योजनलक्षम् पृ १३टि. ८	
			जोयणसतसहस्स-	योजनशतसहस्र-	
			पुहत्तं	पृथक्त्वम् २६	
			जोयणसतसहस्सं	योजनशतसहस्रम् २६	
			जोयणसयपुहत्तं	योजनशतपृथक्त्वम् २६	
			जोयणसयं	योजनशतम् २६	

मूलसद्वो	सक्यल्यो	सुत्तकाड
जोयणसहस्स-	योजनसहस्र	
पुहत्त	पृथक्त्वम्	२६
जोयणसहस्स	योजनसहस्रम्	२६
जोयणं	योजनम्	२६
जोयणाइ	योजनानि	२३
जोयणाणि	योजनानि	२०
	झ	
झरगं	स्मारकम्-	
	ध्यातारम्	६गा २८
झाणविभत्ती	ध्यानविभक्ति -	
	जैनागम	८३
	ट	
टका(दे०)	छिन्नतटा	८९
ट्ठाणग	स्थानक	८९
०ट्ठाणस्स	स्थानस्य	२३
८ट्ठाण	स्थानम्	२३
०ट्ठाणेषु	स्थानेषु	२४
०ट्ठाणेहि	स्थानै	पृ १२टि ३
	ठ	
ठवणा	स्थापना	५४[२]
ठाणग०	स्थानक	९०
ठाण	स्थानम्-जैनागम	७१[१], ८६
ठाणे	स्थाने-जैनागमे	८९
ठागे	स्थानम्-जैनागम	८९
ठाविज्जइ	स्थाप्यते	८८, ८९
ठाविज्जइ	स्थाप्येते	८९
ठाविज्जति	स्थाप्यन्ते	८९
ठाहिति	स्थास्यति	५८[१]
	ड	
डोए(दे०)	दर्वी	४७गा ६७
डोवे(१दे०)	दर्वी	पृ २१टि ४

मूलसद्वो	सक्यल्यो	सुत्तकाड
	ण	
ण	न	२३, ४४, ५८[३], ५९, ११८, पृ २४टि १८, पृ ४८टि १-१०
ण-	न	११८
०णइयाइ	नयिकानि	१०७, १०८[२]
णगराइ	नगराणि	९२तः ९५, ९७[२-३]
णच्चत	नृत्यत्	२गा १५
णट्ठे	नष्ट	५८[१]
णत्थि	नास्ति	६८, १०९[३] गा ८१, ११८
णदीओ	नद्य	८९
णपुसगलिगसिद्धा	नपुसकलिङ्गसिद्धा	३९
०णमसियस्स	नमरियतस्य	१गा ३
+णमि	नमिम्-तीर्थकरम्	३ गा १९
णमो	नम	२गा ५
णय	नय	७३
णय	नत	२गा १६, पृ ४टि १८
०णयट्ठयाए	नयार्थतया	७३, पृ ३०टि ११
णर	नर	११२
णवमे	नवमम्	९५
णं (दे०)	वाक्यालङ्काराद्यर्थे	२६, २८, ३०[१], ३२, ४१, ५२[२], ५८[१, ३], ५९, ६८, ६९, ७४, ८७ त ९८, १०९ [२], १११, ११२, ११४, ११९, पृ २४टि ६९ -१२ त १४, पृ २५टि १ ५, पृ ३० टि १६, पृ ३१ टि०, पृ ४५ टि ५, पृ ४६ टि १२
णत	अनन्त	६गा ३४
णइणवण०	नन्दनवन	२गा १३

मूलसदो	सकयद्यो	सुत्तकांड	मूलसदो	सकयद्यो	सुत्तकांड
गंडावत्तं	नन्दावर्तम्-दृष्टिवादप्रवि- भाग सूत्रप्रकारश्च १०१त १०६, १०८[१]		०णामण	नामक १९, २०, २३, ५७, ५८[१-३], ११८	
णदि	नन्दि ६गा ३८		णामघिजा	नामधेयानि पृ. २३टि १-४	
०णदिवोसस्स	नन्दिघोपरय २गा ६		णामघेजा	नामधेयानि पृ २२टि. २-६	
णदिसेगे	नन्दिसेन ४७गा ६९		णामधेया	नामधेयानि ५१[२], ५२[३], ५३[३], ५४[२]	
गंडी	नन्दी-जैनागम १२०		०णामे	नामा पृ. ४७टि. ११	
णाइलकुल०	नागिलकुल ६गा ३८		णायार्ण	जातानाम् ९२	
णाडं	जात्वा ४२गा ५७		णायधम्मकहाओ	जाताधर्मकथा - जैना- गम ७१[१], ८६, ९२	
णागज्जुणरिसीणं	नागार्जुनपार्णाम् ६गा ३९		णायधम्मकहाणं	जाताधर्मकथानाम्- जैनागमस्य ९२	
णागज्जुणवायण	नागार्जुनवाचकान्-निर्ग्र- न्थर्यविरान् ६गा ३६		णायधम्ममहासु	जाताधर्मकथानाम्- जैनागमे ९२	
णागज्जुणापरिण	नागार्जुनाचार्यान्-निर्ग्रन्थ- र्यविरान् ६गा. ३५,		०णालस्स	नालस्य २गा ७	
णागायतं	शास्त्रविशेष पृ २९टि १७		०णासगस्स	नागकस्य २गा १०	
०णाडगा-	नाटक-शास्त्र- विशेष ७२[१]		०णासणयं	नाशनकम् ५गा. २२	
णाणपवादस्स	ज्ञानप्रवादस्य १०९[२]		णामिक्कमुंदरी	नासिक्यमुंदरी ४७गा ७०	
णाण	ज्ञान ७१[१]		०णाहो	नाय १गा १	
णाण०	ज्ञान ६गा २८, २गा १७		णिअण	नियतम् ११८	
णाण-	ज्ञान २गा १०		०णिकाड्या	निकाचिता ८७त ९६, ९७[४], ११४	
णाणण	नाणकम् ४७गा ६२		णिस्संते	निष्कान्तान् ६गा ३२	
णाणत्त	नानात्वम् ४४		णिग्गायण	निर्ग्रन्थानाम् ८७	
णाणप्पवादस्स	ज्ञानप्रवादस्य- पूर्वग्रन्थस्य १०९[२]		णिग्घोस	निर्घोष पृ १टि ६	
णाणरिम	ज्ञाने ६गा २९		णिच्च	नित्य ६गा ४०, ७७, पृ ३१टि २	
णाणस्स	ज्ञानस्य ६गा ४३		णिच्चकालं - (क्रि. वि.)	नित्यकालम् ६गा २९	
णाण	ज्ञानम् ८, पृ १९टि. ८		णिच्च	नित्यम् २गा ९, ६गा ४०	
णाणाओसा	नानाधोषाणि ५१[२], ५२ [३], ५३[३], ५४[३]		णिच्चा	नित्या ११८	
णागायोरे	ज्ञानाचार ८७		णिच्चे	नित्यम् ११८	
णाणावज्जा	नानाव्यञ्जनानि ५१[२], ५२[२], ५३[२], ५४[२]		णिच्छृढ	निष्ठ्यूतम् ६६गा ७८	
णातज्जयणा	जाताध्ययनानि ९२		णिज्जुत्ति०	निर्युक्ति १२०गा ८७	
णाम	नाम ४७गा ५९, ४७ गा ६८		णिज्जुत्तीओ	निर्युक्तय ८७त ९६, ९७ [४], ११४	
			णिन्थरण	निस्तरण ४७गा. ६३	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
णिदसिज्जति	निदस्यन्ते ७४ ८७त ९६, ९७[४], ११४	
णिप्फज्जइ	निप्पद्यते ७६	
णिबन्ध	निबद्ध ८७त ९६, ९७ [४], ११४	
०णिबन्ध	निबद्धम् ३३गा ५५	
णिमित्ते	निमित्तम् ४७गा ६४	
णिम्मल०	निर्मल २गा.९	
णियम	नियम २गा.६	
णियम-	नियम २गा १३	
णियमा	नियमात् ६०गा ७६	
णिरवसेसो	निरवशेष १२०गा.८७	
णिरतर	निरन्तरम् २४गा ४६	
णिरिक्खिय	निरीक्षित ७१[१]	
णिसीह	निशीथम्-जैनागम ८४	
णिस्संधिय	निस्सद्धित पृ २८टि १	
णिसिंसयं	निश्चितम् ४६, ४८	
णिसिंसधिय-	निरिंसद्धितम् ६६गा ७८	
णिसिंसेस	नि श्रेयस पृ २१टि ६	
णीते	नियतम्, नित्यम् पृ ४७ टि १०, पृ. ४८टि २	
णीया	नियता, नित्या ११८	
णीससिय	नि श्वसितम् ६६गा ७८	
णीसेस	नि श्रेयस ४७गा ६८	
०णेमिघोसस्स	नेमिघोषस्य पृ १टि ६	
णेमिणिग्घोस	नेमिनिर्घोष पृ १टि ६	
णेमि	नेमिम्-तीर्थकरम् पृ ५टि ४	
णेमी	नेमिम्-तीर्थकरम् ३गा १९	
णेरइय०	नैरयिक २९गा ५४	
णेरइयाण	नैरयिकाणाम् पृ १०टि ३	
णेरइयाणं	नैरयिकाणाम् १३	
०णेच्चाणि	निर्वृतिम् पृ ८टि ६	
०णेच्चाणी	निर्वृतिम् ६गा ४१	
णेव्वुइ०	निर्वृति ५गा २२	
णो	नो ३०[१-९], ५७, ५८[१२]	
णोइदियअव्योगाहे	नोइन्द्रियार्थावग्रह ५१[१]	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
णोइदियअवाए	नोइन्द्रिया पायः पृ २२टि १३	
णोइदियईहा	नोइन्द्रियेहा ५२[१]	
णोइदियधारणा	नोइन्द्रियधारणा ५४[१]	
णोइदियपच्चक्खं	नोइन्द्रियप्रत्यक्षम् १०, १२	
णोइदियलद्धि-	नोइन्द्रियलब्धक्षरम् ६५	
अक्खर		
णोइदियावाए	नोइन्द्रियापाय ५३[१]	
णोउस्सप्पिणि	नोउत्तर्पिणीम् ७४	
णोओसप्पिणि	नोअवसर्पिणीम् ७४	
	त	
तइए	तृतीय ४गा २०	
तइए	तृतीयम् ८९	
तइओ	तृतीय १२०गा ८७	
तओ	तत ४गा २०, ५८[१३], पृ २५टि १	
तक्खण	तत्क्षण ४७गा ५९	
तच्चं	तथ्यम् ६गा ४०	
तणं	तृणम् ४७गा ६५	
तत्तिए	तृतीय पृ ५टि ८	
ततो	तत ५८[२३], पृ ५टि ८	
तत्तिया	तावन्त ८५	
तत्तियाइ	तावन्ति ८५	
तत्तो	तत ६गा २५, ६गा ३४, २४गा ५२, १२०गा ८५, १२०गा ८६, पृ ६टि ११ पृ ७७टि ४	
तत्थ	तत्र २८, ३२, ४१, ४२गा ५७, ४४, ५७, ५९, ७८, ९२, ९७[१], ११९	
तत्थ-	तत्र २३, ५८[१]	
०तत्थ	तथ्यम् पृ ८टि ३	
तदा	तदा पृ ३०टि १८	
तमरओघ-	तमोरजओघ-	
विप्पमुक्को	विप्रमुक्त १११	
तय	तक्कम् ४७गा ५७	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
तया	तदा	७४	त	तम्	पृ ५८ टि १
तयावरणिजाण	तदावरणीयानाम्	१४	तं	ताम्	पृ ९८ टि ३
०तले	तलान्	६गा.४२	तंदुलवेयालियं	तन्दुलवैचारिकम्-	
०तले	तलम्	३२		जैनागम	८३
०तलो	तलम्	पृ १६ टि १०	तसि	तस्मिन्	५८[१], पृ २४ टि १३
तव	तपम्	२गा ५, पृ ५ टि १	ताहे	तदा	५८[१]
तव०	तपम्	२गा.६, २गा ९, २गा १०, पृ ६ टि. ११ पृ ८ टि ९,	ति	इति	५८[१], पृ. २४ टि १७
+तव	तपसि	६गा २९	ति०	त्रि	६गा २७
तवा	तपासि	१११	तिगुणं	त्रिगुणम्-दृष्टिवादप्रवि-	
तवायारे	तपआचार	८७		भाग	१००त १०६
तविय	तापित	६गा ३७	तिणिण	त्रय	९५
तवोक्कम्मगाडि-	तप कर्म-		तिण्हं	त्रयाणाम्	८८
याओ	गण्डिका	११२	तित्थ०	तीर्थ	१११
तवोवहाणाइ	तपउपधानानि	९२त ९५, ९७[३]	तित्थगरगंडियाओ	तीर्थकरगण्डिका	११२
तया	त्रसा.	८७त ९६, ९७[४], ११४	तित्थगरसिद्धा	तीर्थकरसिद्धा	३९
तस्य	तस्य	२९गा ५३, ५१[२], ५३[२], ८५	तित्थगराणं	तीर्थकराणाम्	पृ १ टि २
तस्स-	तस्य	२३, पृ १४ टि ४	तित्थयराणं	तीर्थकराणाम्	१गा २
तह	तया	३गा. १९, ४४, ६०गा ७३	तित्थयरो	तीर्थकर	४२गा ५७
तहा	तया	६गा. २३, ८५, पृ ५ टि ७, पृ ३० टि १८	तित्थसिद्धा	तीर्थसिद्धा	३९
त	तद्	७त १३, १९त २१, २३त २८, ३०, ३१, ३२, ३४त ४१, ४३, ४६त ५४, ५७, ५८, ५९, ६१, ६२, ६५त ७०, ७१[१], ७७ [१], ७३, ७४, ७८, ८० त ८१, ८६ त ९६, ९७ [१३], ९८त १०६, १०८ [१], १०९[१], ११० त ११३, ११९, १२० गा ८४, पृ ३१ टि २	०तित्थंकरा	तीर्थङ्करा	२९गा ५४
			०तिरिक्खजोणि-	तिर्यग्योनि-	
			याण	कानाम्	पृ १० टि ३
			०तिरिक्खजो-	तिर्यग्योनि-	
			णियाण	कानाम्	१३
			तिरिय	तिर्यच्	११२
			तिरिय	तिर्यग्	३२
			तिल	तिल	पृ २० टि ६
			तिवग्ग०	त्रिवर्ग	४७गा ६३
			तिविहं	त्रिविधम्	१२, १७, ६२, ६७
			तिविहा	त्रिविधा	७
			तिसमयसिद्ध-	त्रिसमयसिद्धकेवल-	
			कवलणाणं	जानम्	पृ १८ टि ३
			तिसमयसिद्धा	त्रिसमयसिद्धा	४०
			तिसमयाहारगस्स	त्रिसमयाहारकस्य	२४गा ४५,

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
तीण्	अतीते ११६, पृ ४७टि ६	
तीय०	अतीत ७१[१]	
तीसं	त्रिशन् १०९[२]	
तीसा	त्रिशत् १०९[३]गा ७९, १०९[३]गा ८०	
तीसाण्	त्रिशति ३२	
तीसे	तस्या ५२[२], ५४[२]	
तु	तु २४गा ४५, ६०गा ७३, ६०गा ७५	
+तुण्णाग	तुजवाय ४७गा ६७	
तुरग	तुरग २गा ६	
तुगिय	तुज्जिकम् ६गा २४	
तुव-	तुम्ब २गा ५	
ते	तान् ६गा ३३, ६गा ४३, ३२, ४२गा ५७, ७४	
ते	ते-तव २गा ४	
ते	ते ७२[३]	
तेण	तेन २७, ७७, पृ ३१टि २	
तेण	तत ७१[२]	
तेण	तेन ५८[२-३], पृ २५ टि १, पृ ३१टि ६	
तेत्तीसं	त्रयस्त्रिंशत् ८८	
तेय	तेजस् २गा ८, २गा १०	
तेयगनिसग्गाण	तेजस्कनिसर्गाणाम्- जैनागमस्य पृ ३२टि ४	
तेरस	त्रयोदश १०९[२]	
तेरस-	त्रयोदश १०९[३]गा ८०	
तेरसमे	त्रयोदशे १०९[३]गा ८०	
तेरासिअं	शास्त्रविशेष पृ २९टि १५	
तेरासियाइ	त्रैराशिकानि १०७	
तेलोक्क०	त्रैलोक्य ७१[१]	
तेवट्टाण	त्रिषट्ठानाम्-त्रिषष्ट्यवि- कानाम् पृ ३४टि १४	
तेवीसं	त्रयोविंशति ८८	
तेसट्टाण	त्रिषट्ठानाम्- त्रिषष्ट्यधिकानाम् ८८	
तेहि	तै ७२[३]	
तेसिअ	शास्त्रम् पृ २९टि १५	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
तेसि	तेपाम् ६गा ८२, पृ १८टि ९	
त्तं	एतद् ११, १८, २०त २७, २९, ३३, ३६, ३७, ३९, ४०, ४२, ४७, ५०, ५१ [२], ५२[२], ५३[२], ५४[२], ५७, ५८[३], ६०, ६३त ६६, ६८, ६९, ७०, ७१[२], ७२[३], ७८, ८१, ८३, ८५, ८७त ९६, ९७[२४], १००त १०७, १०८[२], १०९ [३], १११त ११४, १२०	
त्ति	इति ४गा २०, ४४, ५७, ५८[२-३], ६८, ६९, ९७, पृ २४टि २०, पृ २५टि १, पृ २८टि ९, पृ ३९ टि १०	
	थ	
यावरा	स्थावरा ८९त ९६, ९७ [४], ११४	
यिर	स्थिर २गा ७	
+थूम-	स्तूप ४७गा ७१	
थूलभह	स्थूलभद्रम्- निर्ग्रन्थरयविरम् ६गा २४	
थूलभहे	स्थूलभद्र ४७गा ७०	
थेरावल्लिआ	स्थविरावल्लिका ६	
	द	
०दडण्	दयितान ६गा ३७	
दढ	दृढ २गा १२	
दम०	दम २गा १०	
दया	दया २गा १४	
दया०	दया ६गा. ३७	
दच्च	द्रव्य ४२गा ५६	
दच्च०	द्रव्य २८गा ७१	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
द्ववओ	द्रव्यत २८, ३२, ४१, ५९, ७४, ११९		दिट्ठिवाओवएसेणं	दृष्टिवादोपदेजेन पृ. २८ टि ११-१२	
०द्ववाइ	द्रव्याणि २८, ४१, ५९, ११९		दिट्ठिवाओवदेसेणं	दृष्टिवादोपदेजेन	६७
०द्ववातिं	द्रव्याणि पृ १८ टि ७		दिट्ठिवायस्स	दृष्टिवादस्य- जैनागमस्य	११४
द्ववे	द्रव्ये २९ गा ५३		०दिट्ठीओ	दृष्टी	७० [३]
दस	दश ८९, ९१, ९२, ९३, ९७ [१], १०९ [२], १०९ [३] गा ७९, १०९ [३] गा ८०, पृ ३९ टि ४, पृ ४० टि १		दिट्ठीविसभा- वणाण	दृष्टिविपभावनानाम्- जैनागमस्य पृ ३३ टि ४	
दसमे	दशमम् ९६		दित्त	दीप्त	२ गा १०
दसवेयालियं	दशवैकालिकम्- जैनागम	८३	दित्त-	दीप्त	२ गा १४
दससमयपविट्ठा	दशसमयप्रविट्ठा	५, ७	दिपंत	दीप्यमान	२ गा १७
दससमयसिद्धा	दशसमयसिद्धा	४०	दिवस-	दिवस	२४ गा ४८
दसाओ	दशा - जैनागम	८४	दिवसपुहत्तं	दिवस- पृथक्त्वम्	२४ गा ४८
दसाणं	दशानाम् पृ ३९ टि १		दिच्चा	दिव्या	९६
दसारगडियाओ	दशार्हगण्डिका	११२	०दिसागं	दिकम्	२४ गा ४६
दहा	हृदा	८९	दीव०	द्वीप	६ गा २७, २४ गा ५०, ३२
दंभीमासुखं	शास्त्रविशेष पृ २९ टि ८		दीवसागरपणत्ती	द्वीपसागरप्रजति - जैनागम	८४
दंसण	दर्शन ६ गा २८, ७१ [१]		दीह	दीर्घ	२ गा ७
दसण०	दर्शन २ गा ४		दीहं	दीर्घम्	४७ गा ६५
दसणम्मि	दर्शने ६ गा २९		दुकुल०	दुष्कुल	९७ [२]
दसणायारे	दर्शनाचार ८७		०दुक्कडाणं	दुष्कृतानाम्	९७ [१]
दसिज्जति	दर्यन्ते ७४, ८७ त ९६, ९७ [४], ११४		दुगुण	द्विगुणम्-दृष्टिवादप्र- विभाग	१०० त १०६ पृ १० टि ३
दिट्ठ	दृष्ट ४७ गा ६६		दुण्ह	द्वयो	पृ १० टि ३
दिट्ठं	दृष्टम् १२० गा ८४		०दुद्धरिस ।	दुर्धर्प ।	२ गा ९
दिट्ठंत	दृष्टान्त ४७ गा ६८		दुपरिगहं	दुप्परिग्रहम्- सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभाग	पृ. ४४ टि १
दिट्ठिवाए	दृष्टिवाद - ९८, ११४, जैनागम पृ ४६ टि १२		दुप्पडिग्गह	दुप्पतिग्रहम्- सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभाग	पृ ४४ टि १
दिट्ठिवाओ	दृष्टिवाद - जैनागम ७१ [१], ७८, ८६		दुप्परिग्गह	दुप्परिग्रहम्- सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद- प्रविभाग	१०८ [१]
दिट्ठिवाओवएसेणं	दृष्टिवादोपदेजेन	७०			
दिट्ठिवाओवएसेणं	दृष्टिवादोपदेजेन				
	पृ २८ टि ११-१२				

मूलसद्दो	सक्यन्थो	सुत्तमाह
दुयावत्तं	सूत्रप्रकार , दृष्टिवाद प्रविभाग पृ ४४टि १	
दुल्लह०	दुर्लभ ९७[२]	
दुवालस	द्वादश १०९[२], १०९ [३]गा ८१	
दुवालस०	द्वादश पृ ३६टि १	
दुवालसमे	द्वादशे ११४	
दुवालसविह	द्वादशविधम् ८६	
दुवालसंगस्स	द्वादशाङ्गस्य ९०	
दुवालसंग	द्वादशाङ्गम् ७१[१], ७२ [२], ७३, ११६त ११८	
दुवालसंगे	द्वादशाङ्गम् ११८	
दुवालसंगे	द्वादशाङ्गे ११५	
दुविह	द्विविधम् ९, १०, १३, १६, ३१, ३४त ३८, ४३, ४६, ७९, ८०, ८२, पृ १६टि १	
दुविहे	द्विविध ४९, ११०	
दुविहो	द्विविध पृ १४टि ३	
दुवे	द्वे १०९[३]गा ७९	
दुव्वियड्डा	दुर्विदग्धा ७, पृ ९टि ३	
दुव्वियड्डिया	दुर्विदग्धिका पृ ९टि २	
दुसमयपविट्ठा	द्विसमयप्रविष्टा ५७	
दुसमयसिद्ध-	द्विसमयसिद्धकेवल-	
केवलणाणं	ज्ञानम् पृ १८टि २	
दुसमयसिद्धा	द्विसमयसिद्धा ४०	
दुहविवागा	दु खविपाका ९७[१-२]	
दुहविवागाणं	दु खविपाकानाम् ९७[२]	
दुहविवागेषु	दु खविपाकेषु ९७[२]	
दूयावत्त	सूत्रप्रकार , दृष्टिवाद- प्रविभाग पृ ४४टि १	
दूसगणि	दुष्यगणिनम्—निर्ग्रन्थस्थ- विरम् पृ ८टि ८	
दूसगणी	दुष्यगणिनम्—निर्ग्रन्थस्थ- विरम् ६गा ४१	
देव	देव २९गा ५४	
देवलोग०	देवलोक ९७[३], १११, पृ ३८टि १७	

मूलसद्दो	सक्यन्थो	सुत्तमाह
देवलोगगमणाह	देवलोकगमनानि ९२, ९३	
देवाण	देवानाम् पृ १०टि ३	
देवाण	देवानाम् १३	
देविदल्ल्यो	देवेन्द्रस्तव—जैनागम ८३	
देविदे	देवेन्द्र पृ ३२टि ७	
देविदेववाए	देवेन्द्रोपपात - जैनागम ८४	
देवी(१ वे)	देवी(व) ४७गा ६९	
देसणय	देशनकम् ५गा २२	
देसिओ	देशित १११	
देसेण	देशेन २९गा ५४	
दो	द्वौ ४४, ८७, ८८, ९१, ९२, ९७[४]	
दोणिण	द्वे १०९[२]	
दोन्ह	द्वयो १३	
दोसु	द्वयो २४गा ४७	
दोसे	दोपान पृ ९टि ३	
दोसेण	दोपेण पृ ९टि ३	
ध		
धणट्ठे	धनदत्त ४७गा ६९	
धणुपुहत्त	धनु पृथक्त्वम् पृ १३टि ७	
धणुयपुहत्त	धनु पृथक्त्वम् २६	
धणुय	धनु २६	
धणु	धनु पृ १३टि ७	
धम्म०	धर्म २गा १०	
धम्मकहाए	धर्मकथायाम् ९२	
धम्मकहाओ	धर्मकथा ९२त ९५, ९७[२, ३]	
धम्मकहाणं	धर्मकथानाम् ९२	
धम्म	धर्मम्—तीर्थकरम् ३गा १९	
धम्मायरिया	धर्माचार्या ९०त ९५, ९७[२-३]	
धरण	धरणम् ६०गा ७०	
धरणा	वरणा ५४[२]	
धरणे	वरण पृ ३०टि ७	
धरणोववाए	धरणोपपात—जैनागम ८४	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०धर	धरम् ६गा.२६, ६गा ३४		नागपरियावलि-	नागपरिज्ञा -	
०धरेहिं	वरै ७१[१]		याओ	जैनागम	पृ ३३टि.२
धाउ	धातु २गा.१४, ६गा ३१		नागपरियावलि-	नागपरिज्ञा -	
धारण	धारकान् ६गा ३५		याओ	जैनागम	पृ ३३टि २
धारण	वारणाम् ५८[१-३], ६०		नागसुहुम	शास्त्रविशेष	पृ २९टि १२
	गा ७२, पृ २५टि १		नाणपवादं	ज्ञानप्रवादम्-	
धारणा	धारणा ४८, ५४[१२],		नामसुहुम	पूर्वग्रन्थ	१०९[१]
	५५, ६० गा ७२, ६०		निगय	शास्त्रविशेष	७२[१]
	गा.७४, पृ २३ टि ५		निजुत्तीओ	निर्गत	६गा ३३
०धारणा	धारणा ५४[१]		०निद्धिओ	निर्मुक्तय	८९
०धारय	धारकम् ६गा ४०		निम्माओ	निर्दिष्ट	२४गा ४६
धारेड	धारयति ५८[१-३], १२०		नियम	निर्मात	पृ ९टि ३
	गा ८५, पृ २५टि १			नियम	पृ ६टि ११,
					पृ ८टि ९
धिद०	वृत्ति २गा ११		निरय	निरय	११२
धी०	धी ६गा ३४, पृ ४टि ३		निरय०	निरय	९७[२]
धीर	धीरम् ६गा २८		निरयावलियाओ	निरयावलिका -	
धीरा	धीरा १२०गा ८४			जैनागमः	८४
धीरे	वीरान् ६गा ३२, ६गा ३७		निव्वोदण	नीव्वोदकम्	४७गा ६५
धीरे	धीरा ६गा ४३		०निसग्गाणं	नीव्वोदकेन	पृ २१टि ३
धुय०	धूत १गा ३		०निहाणं	निसर्गाणाम्	पृ ३३टि ४
धुवा	धुवा ११८		नो	निभानाम्	६गा ३१
धुवे	धुवम् ११८			नो	पृ २५टि १-५
न			प		
न	न पृ ९टि ३, पृ २४टि १३		पइण्णग०	प्रकीर्णक	८५
न-	न ४७गा ५८		पड्विसेसो	प्रतिविशेष	२२
नइयाइ	नयिकानि पृ ४३टि ११		पईव	प्रदीपम्	१९, २०, २१
नगर	नगर ६गा ३३		पउमे	पद्मे	पृ ५टि.१
+नगर	नगरे पृ ५टि १		पउर	प्रचुर	२गा १५
नंटावत्तं	नन्दावर्तम्-दृष्टिवाद-		पक्खंतो	पक्षान्त	२४गा ४८
	प्रविभाग १००		पक्खित्ते	प्रक्षिप्त	५८[१]
नडी	नन्दी-जैनागम ८३		पक्खिप्पमाणे	प्रक्षिप्यमाणे	पृ २४टि ४
०नदे	नन्दौ ४७गा.७०		पक्खिप्पमाणेसु	प्रक्षिप्यमाणेषु	५८[१]
नाग०	नाग ९६		पक्खिप्पमाणेहि	प्रक्षिप्यमाणै	५८[१]
नागपरियाणि-	नागपरिज्ञा -जैनागम		पक्खिवेज्जा	प्रक्षिपेत्	५८[१]
याओ	पृ ३३टि २		पगइ०	प्रकृति	पृ ९टि ३
नागपरियावणि-	नागपरिज्ञा -जैनागम				
याओ	८४				

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०पगब्धे	प्रगल्मान्	पृ ८टि २
पगलत्	प्रगलत्	२गा १४
पगलिय	प्रगलित	२गा १५
०पच्चइओ	प्रत्ययिक	२९गा ५३
०पच्चइय	प्रत्ययिकम्	३३गा ५५
पच्चक्खणाणं	प्रत्यक्षज्ञानम्	४२
पच्चक्खं	प्रत्यक्षम्	९, १०
०पच्चक्खं	प्रत्यक्षम्	११, पृ १४टि ७
पच्चक्खान	प्रत्याख्यान	९३
पच्चक्खानप्पवाइ	प्रत्याख्यानप्रवादम्-	
	पूर्वग्रन्थ	१०९[१]
पच्चक्खानस्स	प्रत्याख्यानस्थ-	
	पूर्वग्रन्थस्थ	१०९[२]
पच्चक्खान	प्रत्याख्यानम्-आवश्य	
	कसूत्राध्ययनम्	८१
पच्चक्खान	प्रत्याख्यानम्-पूर्वग्रन्थ	
		पृ ४५टि २
पच्चक्खानाइ	प्रत्याख्यानानि	९३
०पच्चक्खानाह	प्रत्याख्यानानि	
		९४, ९५, ९७[३]
पच्चाउट्टणया	प्रत्यावर्तनता	पृ २३टि २
पच्चाउट्टणया	प्रत्याकुण्टनता-प्रत्याव-	
	र्तनता	पृ २३टि २
०पच्चायाईओ	प्रत्याजातय , प्रत्यायातय	
		९२, ९३, ९५, ९७
		[२-३] पृ ३८टि १७
पच्चावट्टणया	प्रत्यावर्तनता	५३[२]
पच्चुप्पण	प्रत्युत्पन्न	७१[१]
पजत्तग	पर्याप्तक	३०[५९]
पजत्तग०	पर्याप्तक	३०[५६]
पजत्तगाण	पर्याप्तकानाम्	३२
+०पज्व	पर्यवौ	२४गा ५१
पज्वक्ख	पर्यवक्षम्	पृ ३१टि १
पज्वग्गम्परं	पर्यवाग्राक्षम्	७६
पज्वग्गे	पर्यवाग्रे	पृ ३६टि २
पज्ववा	पर्यवा	८७त ९६,
		९७[४], ११४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
पड	पट	४७गा ६०
पडण	पतनम्	४७गा ६५
पडागा-	पताका	२गा ६
पडिक्कमणं	प्रतिक्रमणम्-आवश्य-	
	कसूत्राध्ययनम्	८१
पडिपुच्छ	प्रतिपृच्छा	१२० गा ८६
पडिपुच्छइ	प्रतिपृच्छति	१२०गा ८५
पडिवोधएज्जा	प्रतिबोधयेत्	पृ २३टि ९
पडिवोहगदिट्टतेण	प्रतिबोधकदृष्टान्तेन	
		५६, ५७
पडिवोहेज्जा	प्रतिबोधयेत्	५७
पडिमाओ	प्रतिमा	९३, ९५
पडिवएज्जा	प्रतिपतेत्	२६
०पडिवज्जणया	प्रतिपादनता	९३
पडिवज्जति	प्रतिपद्यते	पृ २५टि ८
पडिवज्जेति	प्रतिपद्यते	पृ २४टि ३०
०पडिवणस्स	प्रतिपन्नस्थ	१४
पडिवत्तीओ	प्रतिपत्तय	८७त ९६,
		९७[४], ११४
पडिवात्ति	प्रतिपाति	१५, २६
पडिसंवेइज्जा	प्रतिसंवेदयेत्	पृ २५टि १
पडिसंवेदेज्जा	प्रतिसंवेदयेत्	५८[२३]
पडुच्च	प्रतीत्य	७१
पडुप्पण	प्रत्युत्पन्न	पृ २८टि १८
पडुप्पणकाले	प्रत्युत्पन्नकाले	११६, ११७
पढमसमय०	प्रथमसमय	३६, ३७
पढमे	प्रथमम्	८७
पढमो	प्रथम	१२०गा ८७
०पढमो	प्रथम	४गा २०
पणए	पणक	पृ २०टि ८
०पणओ	प्रणत	२गा १७
पणग०	पणक	२४गा १५
पणमामि	प्रणमामि	६गा ४१,
		६ गा ४२
पणमिऊण	प्रणम्य	६गा ४३
पणयालीम	पञ्चत्वारिंशत	९६
पणरग्ग	पञ्चदश	१०९[२]

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
+ पणिय	पणितम्	४७गा.६०	पण्णा	प्रजा	६०गा ७७
पणिवह्ण	प्रणिपतितान्	६गा ४२	पण्णामं	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
पणीय	प्रणीतम्	७१[१]		प्रविभाग	१०८[१]
पणुवीसं	पञ्चविंशतिः	८७, १०९[२]	पण्हावागरणाइ	प्रश्नव्याकरणानि-	
पणोल्लेमाणे	प्रेरयन्	१८		जैनागम	७१[१], ८६, ९६
पण्णत्तं	प्रज्ञप्तम्	८त १३, १५, १६, २८, ३२, ३४त ४१, ४३, ४६, ४७, ४८, ५९, ६१, ६२, ६६, ६७, ७४, ७९त ८४	पण्हावागरणाणं	प्रश्नव्याकरणानाम्-	
				जैनागमस्य	९६
पण्णत्ता	प्रज्ञप्ता	७, ५२[१], ५४[१]	पण्हावागरणेसु	प्रश्नव्याकरणेषु-	
पण्णत्ता	प्रज्ञप्ता	११५, पृ ३७टि ७		जैनागमे	९६
०पण्णत्ता	प्रज्ञप्ता	७४, ८७ त ९६, ९७[४], ११४	पति	पति	४७गा ६०
			पतिट्ठा	प्रतिष्ठा	५४[२]
पण्णत्ता	प्रज्ञप्तानि	१०९[२]	पत्ते	प्राप्तान	६गा. ३२, ६गा ३६
		पृ ४०टि १	पत्ते	पत्रम्	४७गा ६१
पण्णत्ताइ	प्रज्ञप्तानि	१०८[१]	पत्तेयबुद्धसिद्धा	प्रत्येकबुद्धसिद्धा	३९
पण्णत्ते	प्रज्ञप्त	४९, ५०, ५१[१], ५३[१], ८७, ९८, ११०	पत्तेयबुद्धा	प्रत्येकबुद्धा	८५
पण्णत्ते	प्रज्ञप्तम्	९९त १०६, १०९[१], ११९	पत्तो	प्राप्त	१११
			पद०	पद	८८, ८९, ९०, ९३, ९६, ९७[४], ११४
पण्णरस	पञ्चदश	१०९[३]गा ७९	पदग्गेण	पदाग्गेण	८७, ९०, ९४, ९६, ९७[४], ११४
पण्णरसविहं	पञ्चदशविधम्	३९	पदीवं	प्रदीपम्	१८
पण्णरससु	पञ्चदशसु	३२	०पदेसगं	प्रदेशाप्रम्	७६
पण्णवगे	प्रजापक	५७	०पदेसं	प्रदेशम्	२७
पण्णवण०	प्रजापन	४२गा. ५७	०पदेसेहिं	प्रदेशै	७६
पण्णवणा	प्रजापना-जैनागम	८३	पञ्चवगं	प्रजापकम्	५७
पण्णवयति	प्रजापयन्ति	पृ १९टि ६	पञ्चभारा	प्राग्भारा	८९
पण्णवति	प्रजापयन्ति	पृ १९टि ६	पभव	प्रभवम्-निर्ग्रन्थ-	
पण्णविज्जंति	प्रज्ञाप्यन्ते	७४, ८७त ९६, ९७[४], ११४		रुचविरम्	६गा. २३
			पभवो	प्रभव	१गा २
पण्णविति	प्रज्ञापयन्ति	पृ १९टि ६	पभा	प्रभा	७७
पण्णवीसं	पञ्चविंशतिम्	पृ १२टि ५	पभावग	प्रभावकम्	६गा २८
पण्णवीसा	पञ्चविंशति	१०९[३] गा ८०	पभासे	प्रभास -गणधर	
				४गा २१, पृ ५टि ८	
पण्णवीसाओ	पञ्चविंशति	२४गा ४८	पमतसंजय-	प्रमतसयत-	
पण्णवेंति	प्रज्ञापयन्ति	४४	सम्महिट्ठि०	सम्यग्दृष्टि	३०[८]
			पमाठप्पमादं	प्रमादाप्रमादम्-	
				जैनागम	८३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
पय	पति	पृ २०टि ५
पय०	पद	८७, ९१, ९२, ९४, ९५, पृ ३६टि ११, पृ ३७टि १२
पयओ	प्रयत	६गा ४१
पयग्गेण	पदाग्गेण	८८, ८९, ९१, ९२, ९३, ९५, पृ ३६टि. ११
पयतीण	प्रकृत्या	६गा ४१
पयरइ	प्रचरति	६गा ३३
०पयराइ	प्रतरान्	३२
०पयरे	प्रतरान्	पृ १६टि ९
पयसहस्सा	पदसहस्साणि	पृ ३७टि १२
पयं	पदम्	६गा ३२
०पयाइ	पदानि	पृ ४२टि ६
०परक्कम	पराक्रमम्	६गा ३४
परत्तिथिय	परतीर्थिक	२गा १०
परमोही	परमावधि	२४गा ४६
परलोइय	पारलौकिक	पृ ३७टि ५
०परलोइया	पारलौकिका	९३, ९७[२३], पृ ३८टि ४-१४, पृ ३९टि ९
०परलोगिया	पारलौकिका	९२, ९४, ९५, पृ ४१टि ३
परसमण	परसमय	८८त ९१
०परसमण	परसमयौ	८८त ९१
पर	परम्	२७, ७१[२]
परपरसिद्धकेवल-	परम्परसिद्धकेवल-	
णाण	ज्ञानम्	३८, ४०
परपर	परम्परम्-	
	सूत्रप्रकार , दृष्टिवाद	
	प्रविभाग	१०८[१]
०परपराओ	परम्परा	९७[२-३]
पराघाण	पराघाते	६०गा ७६
परिकट्टेमाणे	परिकर्षण	२०
परिक्कम	परिकर्म-दृष्टिवादविभाग	पृ ४२टि १
[परिक्कमाइ]	परिकर्माणि	१०७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
परिक्कमे	परिकर्म-दृष्टिवादविभाग	९८, ९९, १०७
०परिगयस्स	परिगतस्य	२गा ११
परिग्गहं	परिग्रहम्-सूत्रप्रकार , दृष्टिवादप्रविभाग	पृ ४४टि १
०परिग्गहा	परिग्रहा	९२त ९५, ९७[३]
०परिग्गहियाइं	परिग्रहीतानि	७२[२]
परिघोलण	परिघोलन	४७गा ६६
परिघोलेमाणे	परिघूर्णन्	२३
परिचित्तिय-	परिचिन्तित	३३गा. ५५
परिच्चागा	परित्यागा	९२त ९५, ९७[३]
परिणयापरिणय	परिणतापरिणतम्-	
	सूत्रप्रकार , दृष्टिवाद- प्रविभाग	१०८[१]
परिणाम	परिणाम	४२गा ५६
परिणामबुद्धीण	परिणामबुद्ध्याम्	पृ २१ टि ८
०परिणामा	परिणामा	४७गा ६८
परिणामियबुद्धीण	परिणामिक- बुद्ध्याम्	४७गा ७१
परिणामिया	परिणामिकी	४७गा ६८, ४७गा ७०
परिणिट्ठ	परिनिष्ठा	१२०गा ८६
परित्ता	परीता	८७त ९६, ९७[४], ११४
परित्ता	परीता	८७त ९६, ९७ [४], ११४, ११६, ११७
परिपूणग	परिपूणक	७गा ४४
परिपेतोहि	परिपर्यन्तेषु	२३
परिभवस्स	परिभवस्य	पृ ९टि. ३
०परिभोगा	परिभोगा -परित्यागा	पृ ३८टि १५
परिभोगो	परित्याग	पृ ३८टि १५
परिमाणं	परिमाणम्	१११
०परियट्ठेणु	पर्यटनेषु	११२

मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
परियागा	पर्याया ९२त ९५, ९७[३]		पच्चज्जा	प्रवज्ज्या पृ ३७टि ६, पृ ३८टि १६, पृ ४१टि १०	
०परिवाडीए	परिपाट्या परिपाट्या वा १०८[२]		पच्चज्जाओ	प्रवज्ज्या ९२, ९४, ९५, ९७ [३], १११, पृ ३८टि ५	
०परिवुडस्स	परिवृतस्य २गा. ८, पृ ४टि ४		पसणमणं	प्रसन्नमनसम् ६गा २९	
परिसं	परिपदम् पृ ९टि ३		०पसत्थे	प्रशरतान् ६गा ४२	
परिसा	परिपद् पृ ९टि ३		पसत्थेसु	प्रशस्तेषु २४	
परिहरणा	परिहरणा पृ ३८टि १५		पसत्थेहि	प्रशस्तेषु पृ १२टि ३	
परिहायति	परिहीयते २५		पसंग	प्रसङ्ग ४७गा ६६	
परूयण	प्ररूपणाम् पृ ८टि १२		पसंग०	प्रसङ्ग १२०गा ८६	
परूवणया	प्ररूपणता ८९		पसिण०	प्रश्न ९६	
०परूवणया	प्ररूपणता पृ ३४टि ७, पृ ३५टि १२, पृ ३६ टि ५, पृ ३७टि १-१४, पृ ३८ टि १०, पृ. ३९ टि ५, पृ ४०टि २		०पसिणाइं	प्रश्ना पृ ४०टि ४	
परूवणं	प्ररूपणाम् ६गा ४३, ५६		पसिणापसिण०	प्रश्नाप्रश्न ९६	
परूवणा	प्ररूपणा ९०, पृ ३५टि ६		पह	पथ ५गा २२	
०परूवणा	प्ररूपणा ८७त ९६, ९७ [४], ९८, ११४		पहा	प्रभा पृ ३१टि ४	
परूविज्जंति	प्ररूप्यन्ते ७६, ८७त ९६, ९७[४], ११४		०पहाण	प्रभाणाम् ६गा ३१	
परोक्खणाण	परोक्षज्ञानम् १२०, पृ १९टि २		०पहाणाणं	प्रधानानाम् ६गा ३०, पृ ८टि ९	
परोक्खं	परोक्षम् ९, ४३		०पहाणे	प्रधानान् ६गा ३८	
०परोक्खं	परोक्षम् ४३		पहुत्त	पृथक्त्व पृ १३टि ५	
पल्लोवमस्स	पल्लोपमस्य ३२		०पहो	पथ १११	
पल्लवगो	पल्लवाग्रे, पर्यवाग्रे ९०		पंच	पञ्च ४७गा ६१, ५१[२], ५२[२], ५३[२], ५४[२], ७४, ९२,	
पवपु	पलवक ४७गा ६७		पंचत्थिकाण	पञ्चास्तिकाया ११८	
०पवत्तणाणि	प्रवर्तनानि १११		पंचत्थिकाया	पञ्चास्तिकाया पृ ४७ टि १२	
पवत्तिणीओ	प्रवर्तिन्य १११		पंचमहव्वय०	पञ्चमहाव्रत २गा ७	
पवर	प्रवर २गा १६		पंचमा	पञ्चमी ४७गा ५८	
०पवंचा	प्रपञ्चा ९७[२]		पंचमे	पञ्चमम् ९१	
पावाहेहिइ	प्रवाहयिष्यति ५८[१]		पंचविह	पञ्चविधम् ८, ११	
०पचिट्ठा	प्रविष्टा ५७		पचविहे	पञ्चविध ८७, ९८	
पचिरायमाण	प्रविराजमान २गा १५		पचासीइ	पञ्चाशीति पृ ३४टि ३-४	
पचिसइ	प्रविशति ५८[१-३], पृ २५टि. १		पंचासीती	पञ्चाशीति ८७	
			पंचेदियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिरिग्यो-	
			जोगियाणं	निकानाम् १३, पृ १०टि ३	
			पंचेदियाणं	पञ्चेन्द्रियाणाम् ३२	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
पाङ्गण	प्राचीनम्	६गा २४
पाओवगमणाई	पादपोपगमनानि	९२त ९५,९७[३]
०पागारा ।	प्राकार ।	२गा ४
पाडिच्छग०	प्रातीच्छक	६गा ४२
पाटो	पाठ - दृष्टिवादप्रवि-	
	भाग	१००त १०६
पाणाड	प्राणायु -	
	पूर्वग्रन्थ	पृ ४५टि ४
पाणाडस्स	प्राणायुष -	
	पूर्वग्रन्थस्य	१०९[२]
पाणाड	प्राणायु -	
	पूर्वग्रन्थ	पृ ४५टि ४
पाणायस्स	प्राणायुष - पूर्वग्र-	
	न्थस्य	पृ ४५टि १२
पाणायुस्स	प्राणायुष - पूर्व-	
	ग्रन्थस्य	पृ ४५टि १२
पाणायुं	प्राणायु -	
	पूर्वग्रन्थ	१०९[१]
पाडे	पादान्	६गा ४२
पाओवगओ	पादपोपगत	१११
पाय०	पाद	२६
०पायडण	प्रकटनम्	३३गा ५५
पायन्न	प्राचीनम्	पृ ६टि ३
+ पायस	पायसम्	४७गा ६१
पाय	पादम्	२६
पायजली	पातजलम्	पृ २९टि १९
०पारग	पारगम्	६गा २८
०पारलोइया	पारलौकिका	पृ ३७टि ५ पृ ३८टि १४, पृ ४१टि ९
०पारायण	पारायणम्	१२० गा ८६
पारिणामिया	पारिणामिकी	४७गा ५८
पारिणामियाण्	पारिणामिक्या	८५
०पारियल्लस्स	परिवर्तस्य	२गा ५
पावयणीण	प्रावचनिकानाम्	६गा ४२
पावादुय०	प्रावादुक	८८
पावे	प्राप्नुयात्	पृ ३१टि २

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
पावेज्ज	प्राप्नुयात्	पृ ३१टि ८
पावेज्जा	प्राप्नुयात्	७७
पासह	पश्यति	२२, २३, २८, ३२, ४१, ५९, ११९
पासओ	पार्श्वत	२०, २२
पासओ अंतगण्ण	पार्श्वतोऽन्तगततेन	२२
पासओ अंतगय	पार्श्वतोऽन्तगतम्	१७, २०
पासति	पश्यति	पृ १३टि १०
पासती	पश्यति	६०गा. ७५
पासं	पार्श्वम्-तीर्थकरम्	३गा १९
पासंढिय०	पाषण्डिक	पृ ३४टि १५
पासति	पश्यन्ति	२९गा ५४
पासिज्जा	पश्येत्	पृ २५टि १३
पासित्ता	दृष्ट्वा	२६
पासेज्जा	पश्येत्	२७
पाहुडपाहुडा	प्राभृतप्राभृतानि	११४
पाहुडपाहुडियाओ	प्राभृतप्राभृतिका	११४
पाहुडा	प्राभृतानि	११४
पाहुडियाओ	प्राभृतिका	११४
पि	अपि	३२, ७७, पृ १४टि १, पृ ३१टि २
पियरो	पितर	४७गा ६१
०पियामहो	पितामह	१गा १
०पीढस्स	पीठस्य	पृ ४टि ६
पुच्छह	पृच्छति	पृ ९टि ३
पुच्छापुच्छ	पृच्छापृच्छम्-	
	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
पुट्टसेणिया-	पृष्टश्रेणिकापरिकर्म स्पृष्ट-	
परिकम्भे	श्रेणिकापरिकर्म वा-	
	दृष्टिवादप्रविभाग	९९, १०२
०पुट्टं	स्पृष्टम्	६०गा ७५
पुट्टापुट्टं	पृष्टापृष्ट स्पृष्टापृष्ट वा-	
	सूत्रप्रकार - दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०८[१]

मूलसद्वो	मक्यत्थो	सुत्तकाङ्	मूलसद्वो	मक्यत्थो	सुत्तकाङ्
पुट्टावत्त	पुट्टावर्तम्-दृष्टिवाद- प्रविभाग	१०२	०पुल्ल	पूर्वम्	४४
पुट्टवीण	पुट्टिव्या	३२	पुल्ला	पूर्वाणि	११३, ११४
पुण	पुन	४गा २०, ३३गा ५५, ४४, ५८[३], ६०गा ७२, ६०गा ७५, ६०गा ७६, ७४, ७७, १०९[३] गा ८०, पृ ५८ टि ८, पृ ३१ टि ४	पुल्लाड	पूर्वाणि पृ ४६ टि १०-१५	
			पुल्लाण	पूर्वाणाम्	६गा ३५, ११३
			०पुल्लिया	पूर्विका	४४, ६९
			०पुल्लिस्स	पूर्विण ७१[२], पृ २९ टि १	
			पुल्लदेवय	शान्त्रविशेष पृ २९ टि २०	
			पुल्लत्त	पृथक्त्व पृ १३ टि ५	
			०पुल्लत्तं	पृथक्त्वम् २४गा ४८, २६	
			पुल्लत्त	पृथक्त्व पृ १३ टि ५	
			०पुल्लगुहि	पृजितं	७१[१]
			पुल्लित	पुल्लितम्	५८[१]
			पुल्लिण	पुल्लिक	४७गा ६७
			०पुल्लस्स	पीठस्य	२गा १२
			०पुल्लाल(दि०)	प्रमाणम्-	
				प्रमाणयुक्तम्	६गा २७
			०पुल्लाला(दि०)	प्रमाणा-प्रमाणयुक्ता	
					४७गा ६३
			पुल्लाला	पुल्लाला	५७
			पुल्लालेहि	पुल्लालै	५८[१]
			पुल्लालण	पुल्लालम् पृ २९ टि १८	
			पुल्लालिमडल	पुल्लालिमडलम्-	
				जैनागम	८३
			पुल्लालोववास	पुल्लालोववास	९३
			०पुल्लालभे	प्रगल्भान्	६गा. ३९
			पुल्लालाण	प्रमाण पृ १३ टि १२	
			०पुल्लालाणे	प्रधानान्	६गा. ३८
				फ	
			फल	फल २गा. १६, ४७गा ५९	
			फल०	फल	९७[१]
			०फलवती	फलवती ४७गा ६३, ४७	
				गा ६६, ४७गा ६८	
			फाल	रपक्षम् ५८[२], ६०गा	
				७५. पृ. २५ टि १	
			फालिदियमत्थोगगहे	स्पर्शेन्द्रियायावग्रह	
					५१[१]

मूलसदो	सक्यग्रथो	सुत्तकाइ
फासिदियवारणा	रपशेन्द्रियधारणा	५४[१]
फासिदियपच्चक्ख	रपशेन्द्रियप्रत्यक्षम्	११
फासे	स्पर्श	पृ २५टि १
फासेन्द्रियअवाए	रपशेन्द्रियापाय	पृ २२टि १२
फासेन्द्रियईहा	रपशेन्द्रियेहा	५२[१]
फासेन्द्रिय-	रपशेन्द्रिय	
लब्धिअस्खर	लब्ध्यक्षरम्	६५
फासेन्द्रिय-	रपशेन्द्रिय	
वज्जणोगाहे	वज्जनावग्रह	५०
फासेन्द्रियावाए	रपशेन्द्रियापाय	५३[१]
फुट्टइ	रफुटति	पृ ९टि ३
फुरत	स्फुरत	२गा १६
व		
वत्तीसाए	द्वात्रिंशत	८८
वद्ध०	वद्ध	६०गा ७५
वलदेवगंडियाओ	वलदेवगण्डिका	११२
वहवे	वहून्	७४
बहु	बहु	२४गा ४६
बहु०	बहु	६गा.३३
बहुभगिय	बहुभङ्गिकम्-	
	सूत्रप्रकार , दृष्टिवाद	
	प्रविभाग	१०८[१]
बहुभगीय	बहुभङ्गिकम्-सूत्रप्रकार ,	
	दृष्टिवादप्रविभाग	
		पृ ४४टि १
बहुलस्स	बहुलस्य-निर्ग्रन्थ-	
	स्थविरस्य	६गा २५
बहुलस्स	बहुलस्य सदशवयसम्	
सरिच्चय	-बलिस्सह निर्ग्रन्थ-	
	स्थविरम्	६गा २५
बहुल	बहुलम्-सूत्रप्रकार ,	
	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०८[१]
बहुविह०	बहुविध	६गा ३८
बहू	बहव	२९गा ५३

मूलसदो	मक्यग्रथो	सुत्तकाइ
०वधा	बन्धा	पृ ४१टि ६
०वधू	बन्धु	१गा १
+ वभदीवग	ब्रह्मद्वीपिकान्-ब्रह्मद्वीपि	
	कामिधानश्रमण-	
	शाखावत	६गा ३२
+ बाढकार	बाढङ्कारम्	१२०गा ८६
बारस	द्वादश १०९[२], १०९[३]	
	गा ७९, १०९[३] गा ८०	
बारसमे	द्वादशे १०९[३] गा ८०	
		पृ ४६टि १४
बारमंग	द्वादशाङ्ग	पृ ५टि १
बावत्तरिकलाओ	द्वासप्ततिकला	७२[१]
बावत्तरिं	द्वासप्तति	८९
बावीसं	द्वाविंशति	१०८[१०२]
बाहु०	बाहु	पृ ४०टि ४
बिहए	द्वितीयम्	८८
बिहूए	द्वितीयम्	पृ ३५टि १
बित्तिए	द्वितीय	पृ ५टि.८
बिडिए	द्वितीयम्	पृ ३५टि १
बिराली	बिडाली	७गा ४४
बिति	ब्रुवन्ति ६०गा.७२, १२०	
	गा ८४	
०बिहुं	बिन्दुम्	५८[१]
बिदू	बिन्दु	५८[१]
बीए	द्वितीय	४गा २०
बीओ	द्वितीय	१२०गा ८७
बुद्धबोहियसिद्धा	बुद्धबोधितसिद्धा	३९
बुद्धवयण	बुद्धवचनम्	७२[१]
०बुद्धस्स	बुद्धरय	२गा ८
बुद्धि	बुद्धि	७२[१]
बुद्धि०	बुद्धि	१२०गा ८४
बुद्धी	बुद्धि	४७गा ५८, ४७
	गा ५९, ४७गा ६३, ४७	
	गा ६६, ४७गा ६८, ४७	
	गा ७०, ५३[२]	
बुद्धीए	बुद्धया	८५
बोद्धव्वो	बोद्धव्य	२४गा.४८

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
बोहियत्तं	बोविकत्वम्	९७[२]	भरहाइं	भरतानि	७४
०बोहिलाभा	बोविलामा	९२, ९३,	०भरिय ।	भृत । भरित ।	२गा ४
	९५, ९७[३], पृ ३८टि १७		भरेज्जसु	भृतवन्त	२४गा ४६
	भ		भरेहिइ	भरिण्यति	५८[१]
भइयव्वा	भाज्यौ	२४गा ५१	भव	भव	९७[२]
भइयव्वा	भाज्या	२४गा ५०	भव०	भव	६गा. ३९
भइयव्वु	भाज्य	२४गा ५१	भवण	भवन	२गा ४
भगवओ	भगवत्त	२गा ६, २गा	भवति	भवति	११८
	११, ८५, पृ ३३टि ९		भवत्यकेवलणाणं	भवत्यकेवलजानम्	३४, ३५
भगवताणं	भगवताम्	१११	०भवत्य-	भवस्थकेवलजानम्	३५, ३६, ३७
भगवते	भगवन्त	६गा ४३	केवलणाण		
भगवतेहि	भगवद्धि	७१[१]	भवपच्चइओ	भवप्रत्ययिक	२९गा ५३
भणगं	भणकम्	६गा २८	भवपच्चइय	भवप्रत्ययिकम्	१३,
भणिओ	भणित	१२०गा ८७			पृ १० टि ३
भत्त०	भक्त	९३, ९४, ९५,	भवसिद्धिया	भवसिद्धिका	११५
	९७[३]		भवसिद्धीयस्स	भवसिद्धिकस्य	७५
भत्तपच्चखलाणाइ	भक्तप्रत्याख्यानानि	९२	भवति	भवन्ति	५१[२], ५२[२],
भत्ताइ	भक्तानि	१११			५३[२], ५४[२], ९२, पृ
भइगुत्तं	भद्रगुप्तम्-निर्ग्रन्थस्थविरम्	पृ ६टि ११	भवति-	भवन्ति	१०८[२],
					पृ ४३टि १२
भइवाहुगडियाओ	भद्रवाहुगण्डिका.	११२	भविय०	भव्य	६गा ३७
भइवाहु	भद्रवाहुम्-		भवियमभविया	भव्याभव्या	११५गा ८२
	निर्ग्रन्थस्थविरम्	६गा २४	भविस्सति	भविष्यति	११८
भइ	भद्रम्	१गा ३, २गा ४,	भविस्संति	भविष्यन्ति	पृ ४८टि १
	२गा ६, २गा ८, २गा १०,	२गा ११	भवे	भवेत्	पृ ९टि ३,
					पृ १८टि १०
भय	भय	६गा ३९	भंगिय	भङ्गिक	६गा ३०
भयणा	भजना	७१[७]	भते ।	भदन्त ।	३०[१]
भयव	भगवान्	१गा १	भंभीय	भम्भ्याम्	पृ २९टि ८
भर	भर	२गा १६	भागवय	भागवतम्	पृ २९टि १८
भर०	भर	४७गा ६३	भाग-	भागम्	२४गा ४७
भरइ	भरत	६गा ३८	०भाग	भागम्	२६, २८, ३२, पृ १३
भरइस्मि	भरते	२४गा ४९			टि ३-४, पृ १६टि ७
०भरइस्मि	भरते	६गा ३३	०भागो	भाग	७७
भरइसिल	भरतशिला	४७गा ६०,	भारह	भारतम्-	
		४७गा ६१			महाभारतम् ७२[१]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
भाव	भाव	५गा २०, ४२गा ५६, ९८
भावओ	भावत	२८, ३२, ४१, ५९, ७४, ११९
०भावणाण	भावनानाम्	पृ ३३टि ४
भावमभावा	भावाभावा	११५गा. ८२
भाव	भावम्	७४
भावा	भावा	७४, ८७त ९६, ९७[४], १११, ११४, ११५
भावाण	भावानाम्	८९, ९०
भावाण-	भावानाम्	२८
०भावाण	भावानाम्	३२
भावे	भावान्	२८, ३२, ४१, ५९, ७४, ११९
भासद्	भापते	४२गा ५७
भासा	भाषा	८७
भासा०	भाषा	६०गा. ७६
भासासमसेणीओ	भाषासमश्रेणीत	६०गा ७६ ४७गा ६२
भिक्षु	भिक्षु	४७गा ६२
भिक्षू	भिक्षु	पृ २०टि ८
भिण्ण	भिन्नम्-सूत्रप्रकार	दृष्टिवादप्रविभाग पृ ४४टि १
भिण्णे	भिन्ने	पृ २९टि २
भिण्णेषु	भिन्नेषु	७१[२]
भीमासुख	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ८
भुवि	अभूत	११८
भूथ	भूत	६गा. ३९
०भूओ	भूत	पृ ६टि ११
भूय	भूत	पृ ८टि २
भूयटिण्णमायरिण्	भूतटिन्नाचार्यान-निर्ग्रन्थ- स्थविरान्	६गा ३९
भूयटिन्न	भूतटिन्नम्-निर्ग्रन्थ- स्थविरम्	पृ ७ टि १०
०भूया	भूता	पृ ९टि ३

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
भूयावत्त	भूतावर्तम्-सूत्रप्रकार, दृष्टि- वादप्रविभाग	१०८[१]
भेय०	भेद	६०गा ७२
भेरि	भेरि	७गा ४४
भोग०	भोग	९२त ९५, ९७[३]
म		
मइड	मृगेन्द्र	२गा १४
०मगरस्स	मकरस्थ	२गा ११
+मग्ग-	मार्ग	४७गा ६०
मग्गओ	मार्गत -पृष्टत	१९, २२
मग्गओ अंतगण	मार्गतोऽन्तगतेन	२२
मग्गओ अतगय	मार्गतोऽन्तगतम्	१७, १९
मग्गणया	मार्गणता	५२[२]
मग्गणा	मार्गणा	६०गा ७७, ६८
मज्झगण	मध्यगतेन	२०
मज्झगयस्स	मध्यगतस्य	२०
मज्झगय	मध्यगतम्	१६, २१
मज्झमगाणं	मध्यमकानाम्	८५
मण	मन	३३गा ५५
मणपज्जव	मन पर्यव	१११
मणपज्जवणाण	मन पर्यवज्ञान	
	पच्चक्ख	प्रत्यक्षम् १२
मणपज्जवणाण	मन पर्यवज्ञानम्	८, ३०[१], ३०[९], ३३, ३३ गा ५५, पृ १४टि ८
मणपज्जवणाणे	मन पर्यवज्ञानम्	३०[१]
मणहर	मनोहर	२गा १३
मणि	मणिम्	१८त २१
मणी	मणि	४७गा ७१
मणुयलोण	मनुजलोके	२४गा ४९
मणुस्सकद्ध	मनुष्यवद्धम्-सूत्र- प्रकार, दृष्टिवादप्र विभाग	पृ ४०टि ११
मणुस्ससेणिया-	मनुष्यश्रेणिकापरिकर्म-	
परिकम्मे	दृष्टिवादप्र विभाग	९९, १०१

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तफाह
मणुस्साण	मनुष्याणाम्	१३, ३०[१-२]
०मणुस्साण	मनुष्याणाम्	३०[२त ९]
मणुस्सावत्त	मनुष्यावर्तम्-दृष्टिवादप्र विभाग	१०१
मणूसाण	मनुष्याणाम्	पृ. १०टि ३
मणूमाण	मनुष्याणाम्	पृ १४टि ९
मणोगते	मनोगतान	३०
मति	मति	७२[१]
मति०	मति	८४
सतिक्षणण	सत्यज्ञानम्	८५.
मतिणाणं	मतिज्ञानम्	८५, ८८, पृ २७टि १
मती	मति	८८, ८५, ८०गा ७७
मत्थणु	मस्तके	२१
महव	मार्दव	६गा ३६, पृ ८टि ९
मय	मय, मत	पृ ४टि १३
मय	मद	५गा २२
०मयलल्लण !	मृगालाञ्छन !	२गा ९
मयद	मृगेन्द्र	पृ ४टि ११
मरणविभत्ती	मरणविभक्ति - जैनागम	८३
मल्लगद्विट्ठेण	मल्लकद्वयान्तेन	५६, ५८ [१, ३]
मल्लग	मल्लकम्	५८[१]
मल्लगसि	मल्लके	५८[१], पृ २४टि १३
मल्लगे	मल्लक	पृ २४टि १०
मल्लिं	मल्लिम्-तीर्थकरम्	३गा १९
मसग	मशक	७गा ४४
महत्य	महार्थ	६गा ४१
महप्पा	महात्मा	१गा २
महल्लिया विमा- णपविभत्ती	महती विमानप्रविभक्ति - जैनागम	८४
मह	मम	४७गा ६२
महत	महत	६गा ३४

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तफाह
महत	महत	२३
महा	महत	२गा १७, पृ ५टि १
महाकप्पसुय	महाकल्पश्रुतम्- जैनागम	८३
महागिरि	महागिरिम्-निर्धन्यरथ- द्विरम्	६गा २५.
महाणिमीहं	महानिमीयम्- जैनागम	८४
महापच्चस्साण	महाप्रत्याख्यानम्- जैनागम	८३
महापणवणा	महाप्रजापना- जैनागम	८३
महाविदेहाह	महाविदेहानि	७८
महावीरो	महावीर -तीर्थकर	१गा २, पृ १टि. १
महासुमिण-	महास्वानभावनानाम्- जैनागमस्य	पृ ३३टि ४
भावणाण		
महिय	महित	७१[१]
महिस	महिष	७गा ८८
महुयर०	मधुकर	पृ ४टि १
महुयुरि	मधुकरी	२गा ८
महुर०	मधुर	६गा ४१
०महुरा	मधुरा	पृ. ९टि. ३
०महुसित्थ	मधुसिक्थम्	४७गा ६२
मंडलप्पवेसो	मण्डलप्रवेश - जैनागम	८३
०मडिय	मण्डित	२गा १२
मडिय[पुत्त]०	मण्डितपुत्र-	
	गणधर	४गा. २१
०मंदरगिरिस्स	मन्दरगिरे	२गा १७
०मंदरं	मन्दरम्	पृ ५टि १
माउगापयाह	मातृकापदानि-	
	दृष्टिवादप्रविभाग	१००, १०१
मादरं	माठरम्-शास्त्रविशेष	६गा २४, ७२[१]

मूलसद्वो	सक्यल्यो	सुत्तकाइ
माणुस०	मानुष	३३गा ५५
माया	मात्रा	८७
मासाण	सूत्रप्रकार दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०८[१]
मासो	मास	२४गा ४९
मिउ०	मृदु	६गा ३६
मिच्छत्त०	मिथ्यात्व	७२[२]
मिच्छदिट्ठि	मिथ्यादृष्टि	३०[६], पृ ३०टि २
मिच्छदिट्ठिणो	मिथ्यादृष्टय	पृ ३०टि ५
मिच्छदिट्ठिया	मिथ्यादृष्टय	७२[३]
मिच्छदिट्ठिस्स	मिथ्यादृष्टे	४५, ७२[२३]
मिच्छदिट्ठीहि	मिथ्यादृष्टिभि	७२[१]
मिच्छसुय	मिथ्याश्रुतम्	६१, ७२[१-३]
मिच्छादिट्ठिण्हि	मिथ्यादृष्टिभि	पृ ७९टि ६
मिच्छादिट्ठिस्स	मिथ्यादृष्टे	४५
मिच्छासुत	मिथ्याश्रुतम्	पृ २९टि ३-४
मिच्छासुयं	मिथ्याश्रुतम्	पृ ३०टि ३ ९
मिय०	मृग	पृ ९टि ३
+मिढ	मेढ्र -मेप	४७गा ६१
मीसय	मिश्रकम्	६०गा ७६
०मीसिओ	मिश्रित	१२०गा ८७
मीसिय	मिश्रितम्	पृ २६टि ४
मुख०	मोक्ष	१११
मुणि	मुनि	पृ ४टि १०
मुणिणो	मुनय	१११
मुणिय	मुणित-ज्ञात	६गा, ३८, ६गा ४०
मुणिवर	मुनिवर	२गा १४, २गा १६
मुणिवर-	मुनिवर	१११
+मुणिसुव्वय	मुनिसुव्वतम्-	
	तीर्थकरम्	३गा १९
+मुत्ति	मौक्तिकम्	४७गा ६७
मुट्ठिय-	मुट्ठिका	४७गा ६२
मुट्ठीय०	मुट्ठिका	६गा ३१

मूलसद्वो	सक्यल्यो	सुत्तकाइ
मुह	मुख	२गा ९
मुहुत्त	मुहूर्त	२४गा ४८
मुहुत्तमत	मुहूर्तान्त	पृ २६टि, ३
मुहुत्तमेत्त	मुहूर्तमात्रम्	पृ २३टि ५
मुहुत्त-	मुहूर्तम्	६०गा ७४
मूय	मूकम्	१२०गा ८६
मूलपढमाणुओगे	मूलप्रथमानुयोग -दृष्टिवा	दप्रविभाग ११०, १११
मूलपढमाणुओगे	मूलप्रथमानुयोगे-	
	दृष्टिवादप्रविभागे	१११
मेतज्जे	मेतार्य -गणवर	पृ. ५टि ८
०मेत्त	मात्रम्	पृ २३टि ५
०मेत्ताइ	मात्राणि	२८
०मेत्ते	मात्रे	२४गा ५२
मेयज्जे	मेतार्य -गणवर	४गा २१
मेरुम्मि	मेरी	पृ ५टि १
मेसे	मेप	७गा, ४४
मेह०	मेघ	७७
मेहलागस्स	मेखलाकस्य	२गा १०
मेहलायस्स	मेखलाकस्य	पृ ४टि ७
मेहा	मेवा	५१[२]
मोर	मयूर	२गा १५
०मोरियपुत्ते	मौर्यपुत्रौ, मौर्यपुत्र -	
	गणधर	४गा २१
य	य	
	च	४गा २०, ४गा २१, ६गा ३५, ७गा ४४, २४ गा ५२ २९ गा ५३, २९ गा ५४, ३१, ४७गा ६१, ४७गा ६२, ४७गा ६४ ४७गा ६५, ४७गा ६७, ४७गा ६९, ४७गा ७०, ४७गा ७१, ४९, ५६, ५७, ६०गा ७२, ७२[१], ७७, ९५, ९६, १०९ [३] गा ७९, ११०, १११, ११५

मूलसदो	सकथयो	सुत्तकाङ्	मूलसदो	सकथयो	सुत्तकाङ्
य	गा ८२, ११८, १२० गा ८५, पृ ६टि ११, पृ ७टि १०, पृ ९टि ३, पृ १०टि ३, पृ १२टि ६, पृ ३१टि २-७, पृ ४८टि १		रसे	रस	पृ. २५.टि. १
य-	च	१२०गा ८५,	+रह	रथे	पृ. ५टि १
यल-	तल	२गा १३	रहिण्	रथिक	८७गा ६६
या	च	पृ ४८टि १३	रामायण	रामायणम्	७०[१]
	र		राय०	राजन्	१११
रक्ष-	रजस्	१११	रायपसेणद्वयं	राजप्रश्रीयम्-	
रक्षिभो	रक्षित	पृ ६टि ११		जैनागम	पृ ३२टि २
रक्षिय०	रक्षित	पृ ६टि ११	रायपसेणिय	राजप्रश्रीयम्-जैनागम	८३
०रच्छागा !	रथ्याक !	२गा ४	रायपसेगीयं	राजप्रश्रीयम्-	
रत्त	रत्न	२गा १४		जैनागम	पृ ३२टि. २
रध	रथ	पृ १टि ६	राया	राजा	८७गा ६९
रय	रजस्	२गा ७, १११	रायाणो	राजान	९२त ०५,
रयण	रत्न	२गा ४, २गा ७, २गा १२, २गा १७, पृ. ४ टि १२	रावेहिती(द०)	आर्द्रता नेष्यति	५.८[१]
रयण०	रत्न	पृ ६टि ११	रासिबद्ध	राशिबद्धम्-दृष्टिवाद-	
रयण-	रत्न	पृ ५.टि १		प्रविभाग	१००त १०६
रयणप्पभाण्	रत्नप्रभाया	३२	राहु	राहु	२गा ९
रयणं	रत्नम्	पृ ९टि ३	रित्य	रिक्थ	पृ ६टि १२
रयणावली	रत्नावली-शास्त्र-		रिद्धि०	ऋद्धि९२त ९५, ९७[२-३]	
	विशेष	पृ २९टि १३	रुखाओ	वृक्षात्	४७गा ६५
रयणिपुहत्त	रत्निपृथक्त्वम्	२६	रुखे	वृक्ष	४७गा.६०
रयणिं	रत्निम्	२६	रुयगम्मि	रुचके	२४गा ४९
०रयस्स	रजस	१गा ३	रुत्तस्स	रुन्दस्य	२गा ११
०रयाण	रत्तानाम्	पृ ८टि ९	रुद्ध	रुद्ध	२गा १२
रवंत	रवत्	२गा १५	रुव	रूपम्	५.८[२], ६०गा ७५, पृ २५.टि. १
रवेहिद्	आर्द्रिष्यति	पृ २४टि ७	रुवि०	रूपिन्	२८
रसणिदियलद्धि-	रसनेन्द्रियलब्ध्य-		रुवे	रूपम्	पृ २५.टि. १
अक्खरं	क्षरम्	६५	रेवङ्गणम्बुत्त-	रेवतीनक्षत्रनाम्नाम्-	
रसणेदियपच्चक्खं	रसनेन्द्रियप्रत्यक्षम्	११	णामाणं	निर्ग्रन्थस्थविराणाम्	
रसं	रसम्	५.८[२], ६०गा ७५, पृ २५.टि १	रेवयणम्बुत्त-	रेवतीनक्षत्रनाम्नाम्-	
			णामाणं	निर्ग्रन्थस्थविराणाम्	पृ ७टि २
				ल	
			लक्ख	लक्ष	पृ १३टि. ८

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाद
+लकखण	लक्षणम्	४७गा ६४
लकखण०	लक्षण	६गा ४२
०लकख	लक्षम्	पृ १३टि ८
लकखा	लक्षे	९१
लद्धिधक्खर	लब्धधक्खरम्	६२, ६५, पृ २७टि ५
०लद्धिधक्खर	लब्धधक्खरम्	६५
लद्धीयस्स	लब्धिक्खस्य	६५
लब्भइ	लभ्यते	६८, ६९
लब्भति	लभ्यते	७०
०लंछण ।	लाञ्छन ।	२गा ९
०लभ	लाभम्	१२०गा ८४
लिक्खपुहत्त	लिक्खापृथक्त्वम्	२६
लिक्खं	लिक्खाम्	२६
०लेसस्स	लेइयस्य	२गा १०
लेहे	लेख	४७गा ६४
लोए	लोक	८८त ९१
लोग	लोक	४७गा ६३
लोगविटुसारस्स	लोकविन्दुसारस्य-	पूर्वग्रन्थस्य १०९[२]
लोगविटुसार	लोकविन्दुसारम्-	पूर्वग्रन्थ १०९[१]
लोग	लोकम्	२६
लोगाणं	लोकानाम्	१गा २
लोगायत	लौकायतम्-	शास्त्रविशेष ७२[१]
लोयमेत्ताइ	लोकमात्राणि	२८
लोयालोए	लोकालोकौ	८८त ९१
लोहिच्चनामाणं	लोहित्यनामानम्-निर्ग्रन्थरथविरम्	पृ ८टि ३
लोहिच्चं	लोहित्यम्-निर्ग्रन्थस्थ-विरम्	६गा ४०
	व	
+वडजोग	वचोयोग	४२गा ५७
वडर	वज्र	२गा १२
वडरे	वज्र-वज्रस्वामी	४७गा ७०

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाद
वड्सेसिय	वैशेषिकम्-	
	शास्त्रविशेष	७२[१]
वक्खान	व्याख्यान	६गा २१
वग्गचूलिया	वर्गचूलिका-	
	जैनागम	८८
वग्गा	वर्गा	९२, ९४, ९५
वच्छ	वात्स्यम्-	
	वत्सगोत्रीयम्	६गा २३
वट्टमाण०	वर्तमान	२४, २५
वट्टमाणस्स	वर्तमानस्य	२४, २५
वड्डइ	वर्धते	२४
वड्डइं	वर्धकी	४७गा ६७
वड्डउ	वर्धताम्	६गा ३०, ६गा ३१
वड्डमाणयं	वर्धमानकम्	१५, २४
वणसंडाई	वनखण्डानि	९२त ९५, ९७[२३]
वणसंडातिं	वनखण्डानि	पृ ३७टि ४
वणसडे	वनखण्ड	४७गा ६१
०वणस्स	वनस्य	२गा १६, पृ ४टि ६१
वण्णिओ	वर्णित	२९गा ५३
०वण्णे	वर्णान्	६गा ३७
वण्णीदसाओ	[अन्वह] वृष्णिदशा -	
	जैनागम	८४
वण्णीयाओ	वृष्णिका, वृष्णिदशा -	
	जैनागम	पृ ३३टि ४
वत्तिसेसिय	वैशेषिकम्-शास्त्रविशेष	पृ २९टि १४
वत्तमाणप्पय	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
वत्तमाणय	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
वत्तमाणुप्पत्त	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
वत्तमाणुप्पय	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद	
	प्रविभाग	१०८[१]

मूलमहो	मक्यत्यो	सुत्तकाइ
वत्थि	वस्ति	पृ ९ टि ३
वत्थु	वस्तुनी	१०९[२]
वत्थू	वस्तुनि	१०९[२], ११४
०वत्थू	वस्तुनि	६०गा ७२, १०९[२]
वत्थूणि	वस्तूनि	१०९[३]गा. ७९, १०९[३]गा ८०
०वत्थूणि	वस्तूनि	१०९[३]गा ८१
वदंतं	वदन्तम्	५७
वदासी	अवादीत्	पृ २३ टि १२
वद्वमाणस्तामिस्स	वर्धमानरवामिन	८५
वद्वमाणं	वर्धमानम्-	
	तीर्थंकरम्	३गा १९
वमंति	वमन्ति	७२[३]
वय०	वयस्	४७गा ६८
वयर०	वज्र	पृ. ६ टि ११
वयासी	अवादीत्	५७,
वर	वर	२गा १२, २गा. १५, २गा. १७, ५गा २२, ६गा ३८, १११, पृ ४ टि ५
वर०	वर	६गा ३७
०वराणं	वराणाम्	८५
वरिज्जेज्ज	व्रियेत	पृ ३१ टि ४
वरिज्जेज्जा	व्रियेत	पृ ३१ टि ५
वरुणे	वरुणः, वरुणोपपात -	
	जैनागम	पृ ३२ टि ७
वरुणोववाणु	वरुणोपपात -	
	जैनागम	८४
ववसायम्मि	व्यवसाये	पृ २६ टि २
ववसाय	व्यवसायम्	६०गा ७२
ववहारो	व्यवहार - जैनागम	८४
वसभ	वृषभ	पृ १ टि १
०वसभो	वृषभ	पृ १ टि १
०वग्महे	वृषभान	६गा ३८
वंगचूलिया	वङ्गचूलिका-जैनागम	
		पृ ३२ टि ५
वजण	व्यञ्जन	६४

मूलसहो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वंजणस्खरं	व्यञ्जनाक्षरम्	६२, ६४
वजण	व्यञ्जनम्	५८[१]
०वजणा	व्यञ्जनानि	५१[२], ५२ [२], ५३[२], ५४[२]
वंजणोगगहस्स	व्यञ्जनावग्रहस्य	५६
वजणोगगहे	व्यञ्जनावग्रह	४९, ५०
वंटणयं	वन्दनकम्-आवदयकसूत्रा-	
	ध्ययनम्	८१
वंटणं	वन्दनम्	पृ ३१ टि १६
वंटामि	वन्दे	२गा १७, ६गा. २५, ६गा २८, पृ ६ टि ११
वंडिऊण	वन्दित्वा	पृ ८ टि ११
वंडितूण	वन्दित्वा	पृ ८ टि ११
वंडिमो	वन्दे	६गा २६, ६गा ३४
वंदे	वन्दे	३गा १८, ६गा २३, ६गा २५ त ६गा २७, ६गा २९, ६गा ३३, ६गा ३५-३६, ६गा ३९, ६गा ४०, पृ ५ टि. १, पृ ६ टि ११, पृ ८ टि ३
वंस	वंश	६गा ३८
०वंसो	वश	६गा ३०, ६गा ३१
वा	वा	१८ त २३, २६, ३२, ५५, ५८ [१-३], १२० गा ८५, पृ १३ टि ६-७- ८, पृ २५ टि १
वा-	वा	५८[१-३], पृ २५ टि. १
वाङ्गणा	वाचना	पृ ३४ टि १, पृ. ३९ टि ११
वाउभृई	वायुभूति -	
	गणधर	४गा २०
वाउभूती	,,	पृ ५ टि ८
वागरण०	व्याकरण	६गा ३०, ९१
वागरणं	व्याकरणम्-शास्त्रम्	७२ [१], पृ. २९ टि १९
०वाणि	वाणीम्	पृ ८ टि ७

मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह
०वाणी	वाणीम्	६गा ४१	विजयविधत्त	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवादप्र-	
वादी	वादी	१११		विभाग पृ ४८टि १	
०वादीणं	वादिनाम्	८८	विजहणसेणिया-	विहानश्रेणिकापरिकर्म-	
वायग०	वाचक	६गा ३२	परिकम्मे	दृष्टिवादप्रविभागः	
वायगत्तण	वाचकत्वम्	६गा ३६		पृ ४२टि ४, पृ ४३टि ३-४	
वायगवंसो	वाचकवश	६गा ३०, ६गा ३१	विज्जणुप्पवादस्स	विद्यानुप्रवादस्य-	
				पूर्वग्रन्थस्य १०९[२]	
वायणा	वाचना	८७त ९६, ९७ [४], ११४	विज्जणुप्पवादं	विद्यानुप्रवादम्-	
				पूर्वग्रन्थ. १०९[१]	
वायपुण्णो	वातपूर्ण	पृ ९टि ३	विज्जाचरण-	विद्याचरणविनिश्चय -	
वायभूर्ह	वायुभूति -गणधर	पृ ५टि ६	विणिच्छओ	जैनागम	८३
			विज्जाणुप्पवादस्स	विद्यानुप्रवादस्य-पूर्व-	
वालग्गपुहत्तं	वालाग्रपृथक्त्वम्	२६		ग्रन्थस्य पृ ४५टि ११	
वालग्ग	वालाग्रम्	२६	विज्जाणुप्पवादं	विद्यानुप्रवादम्-	
वालुय	वालुक	४७गा ६१		पूर्वग्रन्थ पृ ४५टि ३	
वास	वर्ष	३०[८]	विज्जातिसया	विद्यातिशया	९६
वासपुहत्त	वर्षपृथक्त्वम्	२४गा ४९	विज्जु-	विद्युत्	२गा १६
वास	वर्षम्	२४गा ४९	विज्झवियच्चिय	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
वासुदेवगंडियाओ	वासुदेवगण्डिका	११२		प्रविभाग पृ ४४टि १	
वासुपुज्जं	वासुपूज्यम्-		विज्झायन्वाविय	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद	
	तीर्थंकरम्	३गा १८		प्रविभाग पृ ४४टि १	
वि	अपि २४गा ५०, २८, ४४, ७२[३], ७७, ८५, ९६, पृ १२टि ६, पृ २४टि ३, पृ २५टि ६, पृ ३१टि ३		विणए	विनये	६गा २९
			विणय	विनय	८७
			विणय०	विनय	२गा १६, २गा १७, ४३गा ६३
विउच्छित्तिण-	व्युच्छित्तिण-		विणय-	विनय	पृ ८टि ९
यट्ठयाए	यार्थतया	७३	०विणिग्गयस्स	विनिर्गतय	२गा ७
विउलत्तर	विपुलत्तरम्	पृ १६टि १३	विण्णात्ति	विज्ञप्ति	४२गा ५६
विउलत्तराए	विपुलत्तरान्	पृ १६टि ६	विण्णाण	विज्ञानम्	पृ २३टि ३
विउलत्तराग	विपुलत्तरकम्	३२	विण्णाणे	विज्ञानम्	५३[२]
विउलमती	विपुलमति -मन -		वितत्ते	व्यक्त -गणधर	पृ ५टि ८
	पर्यवज्जानी	३१, ३२	वित्तिमिरत्त	वित्तिमिरत्तरम्	पृ १६टि १३
०विक्रमगती	विक्रमगति	पृ १टि १	वित्तिमिरत्तराए	वित्तिमिरत्तरान्	पृ १६टि ६
०विक्रम	विक्रमम्	६गा ३४	वित्तिमिरत्तराग	वित्तिमिरत्तरकम्	३२
विचिच्चा	विचित्रा	पृ ४०टि ५	वित्तिवइसु	व्यत्यग्रजन	११७
विजयचरिय	विजयचर्य विजयचरित वा-		वित्तिवत्तिस्मंति	व्यतित्रज्जयन्ति	११७
	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-		वित्तिवयंति	व्यतित्रजन्ति	११७
	प्रविभाग १०८[१]				

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०वित्तीओ	वृत्तय	८७
विदेहाइं	विदेहानि	पृ ३०टि १५
विपजहणसेणि-	विप्रहाणश्रेणिका-	
यापरिकम्मे	परिकर्म	९९, १०५
विपजहणावत्त	विप्रहाणावर्तम्-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१०५
विपजहसेणिया-	विप्रहाणश्रेणिकापरिकर्म-	
परिकम्मे	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४२टि ४
०विपमुक्को	विप्रमुक्त	१११
विमउल	विमुकुल	६गा ३७
विमल	विमल	२गा १७
विमलमत्ती	विमलमति -मन -	
	पर्यवजानी	पृ १६टि ३
विमलं	विमलम्-तीर्यकरम्	३गा १९
वियच्चवियत्त	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
वियड्डो	विदग्ध	पृ ९टि ३
विगत्ते	व्यक्त.-गणधर	४गा, २०
वियत्थि०	वितस्ति	२६
वियत्थि	वितस्तिम्	२६
वियग्पा	विकत्पा	२९गा ५३
०वियग्पिय	विकत्पितम्	७२[१],
		पृ २९टि ७
वियागरे	व्यागृणीयात्	६०गा ७५
०वियाणओ	विजायक	१गा १
वियालणं	विचारणम्	६०गा ७३
वियालणे	विचारणे	पृ २६टि २
वियावत्तं	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
वियाहचूलिया	व्याख्याचूलिका विवाह-	
	चूलिका विवाधचूलिका	
	वा-जैनागम	
		पृ ३२टि ६
वियाहपणत्ती	व्याख्याप्रज्ञप्ति विवाह	
	प्रज्ञप्ति विवाधप्रज्ञ-	
	प्तिर्वा-जैनागम	८६

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
वियाहिज्जइ	व्याख्यायते	९१
वियाहिज्जति	व्याख्यायते	९१
वियाहिज्जंति	व्याख्यायन्ते	९१
वियाहिज्जंति	व्याख्यायते	९१
वियाहे	व्याख्या विवाधो विवाहो	
	वा-जैनागम	९१
वियाहे	व्याख्याया विवाधे विवाहे	
	वा-जैनागमे	९१
विराहेत्ता	विराध्य	११६
विवक्क	विपक्क	पृ. २१टि ५
विवज्जंती	विवर्जयन्ति	पृ ९टि ३
०विवड्डियाण	विवर्धितानाम्	८९, ९०
विवाग	विपाक	४७ गा. ६७
विवागसुत	विपाकश्रुतम्-जैनागम	
		८६, ९७[१, ४]
विवागसुते	विपाकश्रुते-	
	जैनागमे	९७[१, ४]
विवागसुयस्स	विपाकश्रुतस्थ-	
	जैनागमस्य	पृ ४१टि ११
विवागसुयं	विपाकश्रुतम्-जैनागम	
		७१[१]
०विवागा	विपाका	९७[१]
०विवागे	विपाक	पृ ४०टि ११
विवाहचूलिया	विवाहचूलिका विवाध-	
	चूलिका व्याख्या-	
	चूलिका वा-	
	जैनागम	८४
विवाहपणत्ती	विवाहप्रज्ञप्ति विवाध-	
	प्रज्ञप्ति व्याख्याप्र-	
	ज्ञप्तिर्वा-जैनागम	
		७१[१], पृ ३३टि १०
विवाहस्स	विवाहस्य विवाधस्य	
	व्याख्याया वा-जैना-	
	गमस्य	पृ ३६टि ९
विवाहे	विवाहो विवाधो व्याख्या	
	वा-जैनागम	पृ. ३६टि
		७, पृ ३७टि ३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
विवाहे	विवाहे विवाधे व्याख्याया वा-जैनागमे पृ ३६टि ८	
विविधा	विविधा ९६	
विविह	विविध ११२	
विविह०	विविध २गा १६	
विसारण	विशारदान् ६गा ३७	
०विसारया	विशारदा १२०गा ८४	
०विसाला	विशाला ४७गा ६६	
विसुज्झमाण०	विशुद्धयमान २४	
विसुज्झमाणस्स	विशुद्धयमानस्य २४	
विसुद्ध	विशुद्ध २गा ४, २गा ९, ४७गा ५९	
विसुद्धतर	विशुद्धतरम् पृ १६टि १३	
विसुद्धतराण	विशुद्धतरान् पृ १६टि ६	
विसुद्धतराग	विशुद्धतरकम् ३२	
०विसेसा	विशेषा ९२त.९५, ९७[२-३]	
विसेसिय	विशेषितम् ४५	
विसेसिया	विशेषिता ४५	
विहत्थिपुहत्त	वितस्तिपृथक्त्वम् पृ १३ टि ६	
विहत्थि	वितस्तिम् पृ १३टि.६	
०विहस्स	विधस्य पृ ३६टि १	
विहारकप्पो	विहारकल्पः-जैनागम ८३	
विही	विधि १२०गा ८७	
वीइवइंसु	व्यत्यव्रजन् पृ ४७टि ७	
वीइवत्तिस्संति	व्यतिव्रजिष्यन्तिपृ ४७टि ७	
वीइवयति	व्यतिव्रजन्ति पृ ४७टि ८	
वीतीवइसु	व्यत्यव्रजन् पृ ४७टि ७	
वीतीवत्तिस्संति	व्यतिव्रजिष्यन्ति पृ ४७ टि ९	
वीतीवयति	व्यतिव्रजन्ति पृ ४७टि ८	
वीमसा	विमर्ष ५२[२], ६०गा ७७, ६८, १२०गा ८६	
वीरयायसुय	वीतरागश्रुतम्- जैनागम ८३	
वीर	वीर-तीर्थकर ५गा २२	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वीरस्स	वीरस्य-तीर्थकरस्य १गा ३, ४गा २१, पृ ५टि ८	
वीरिय०	वीर्य-पूर्वग्रन्थ पृ ४५टि ५,	
वीरियस्स	वीर्यस्य- पूर्वग्रन्थस्य १०९[२]	
वीरिय	वीर्यम्-पूर्वग्रन्थ १०९[१]	
वीरियायारे	वीर्याचार ८७	
वीसं	विंशति ९७[४], १०९[२]	
वीसा	विंशति १०९[३]गा ७९	
वीसेही	विश्रेणिम् ६०गा ७६	
वुच्छित्तिणयट्टयाण	व्युच्छित्तिनयार्थतया पृ ३०टि ११	
वुड्डी	वृद्धिः २४गा ५१	
वुड्डीण	वृद्धया ८९	
वुड्डीण	वृद्धौ २४गा ५१	
०वुड्डीण	वृद्धौ २४गा ५१	
उत्ता	उक्ता ४७गा ५८	
वृहं	व्यहम् ८८	
वेढा	वेष्टा-छन्दोविशेषा ८७त ९६, ९७[४], ११४	
वेणइय	वैनयिक ८७	
वेणइयवादीण	वैनयिकवादिनाम् ८८	
वेणइया	वैनयिकी ४७गा ५८	
वेणइयाण	वैनयिक्या ८५	
वेणतिया	वैनयिकी पृ २०टि १	
वेणयिया	वैनयिकी पृ २०टि १	
वेढा	वेदा ७२[१]	
वेयावच्च	वैयावृत्यम्-सूत्रप्रकार , दृष्टिवादप्रविभाग १०८[१]	
वेरमण	विरमण ९३	
वेरुल्लिय	वैदूर्य २गा १७	
वेलंधरे	वेलन्धर , वेलन्धरोपपात - जैनागम पृ ३२टि.७	
वेलधरोववाण	वेलन्धरोपपात - जैनागम ८४	
वेला	वेला २गा ११	

मूलसहो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वेसमणे	वैश्रवण, वैश्रवणोपपात - जैनागम पृ ३२टि ७	
वेसमणोववाण	वैश्रवणोपपात - जैनागम ८४	
वेसितं	वैशिकम्-शास्त्रम् ७२[१]	
वोच्छ	वक्ष्ये ६गा ४३	
वोच्छेय	व्यवच्छेद ६गा. ३९	
व्व	इव पृ. ९टि ३	
	स	
सभादि	सादि पृ ३१टि ९	
सउणरुयं	शकुनस्तम् पृ. २९टि २३	
०सण्हि	शतै ६गा. ४२	
सक्के-देविंदे	शकदेवेन्द्रः, शकदेवेन्द्रो- पपात - जैनागम पृ ३२टि. ७	
सगडभद्वियाओ	शास्त्रविशेष. पृ २९टि. १०	
सगभद्वियाओ	शास्त्रविशेष ७२[१]	
०मगुत्तं	सगोत्रम् पृ ६टि ५	
सच्च	सत्य पृ ८टि ९	
सच्चप्पवाठस्स	सत्यप्रवादस्य- पूर्वग्रन्थस्य १०९[२]	
सच्चप्पवाठं	सत्यप्रवादम्- पूर्वग्रन्थ १०९[१]	
सच्छेद०	स्वच्छन्द ७२[१]	
सजोगि०	सयोगिन् ३५, ३६	
सज्झाय	स्वाध्याय ६गा ३८	
सज्झाय०	स्वाध्याय २गा. ६, २गा. ११, ६गा ३४	
सट्ठित्तं	पष्ठितन्त्रम् ७२[१]	
सण्णक्खरं	सज्ञाक्षरम् ६२, ६३	
सण्णा	सज्ञा ६०गा ७७	
सण्णि	सज्ञी ६८, पृ २८टि ९	
सण्णिसुयस्स	संज्ञिश्रुतस्य ७०	
सण्णिसुयं	संज्ञिश्रुतम् ६१, ६७, ७०	
सण्णी	सजि १२०गा ८३	
सण्णी	सज्ञी ७०, पृ २८टि. ९	

मूलसहो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
सण्णी-	सज्ञी ६९, पृ. २८टि ४	
सण्णीणं	सजिनाम् ३२	
०सतभद्वियाओ	शास्त्रविशेष. पृ. २९टि. १०	
०सतसहस्सपुहत्तं	शतसहस्रपृथक्त्वम् २६	
०मतसहस्सं	शतसहस्रम् २६	
०सतसहस्साइं	शतसहस्राणि पृ. ४१ टि १२, पृ. ४७टि. १	
सतसहस्से	शतसहस्रम् ४७गा. ६२	
सती	स्मृति ६०गा. ७७	
०सते	शतम् ९१	
सत्त	सप्त १२०गा ८३ पृ ३९टि. ४	
[सत्त]	सप्त १०७	
सत्तट्ठीण	सप्तपथे. ८८	
सत्तमण	सप्तमकम् १२०गा ८६	
सत्तमे	सप्तमम् ९३	
सत्तविहे	सप्तविधम् ९९	
सत्थ	शास्त्र १२०गा ८४	
सह	शब्द पृ २४टि. २०	
सहभद्वियाओ	शास्त्रविशेष. पृ. २९टि १०	
सहं	शब्दम् ५८[२], ६०गा ७५, ६०गा. ७६	
सहाड	शब्दादिः ५८[१-२]	
सहे	शब्द ५८[२], पृ. २४टि २०	
सहो	शब्द पृ २४टि २६	
सद्धिं	सार्धम् ९६	
सपक्ख०	स्वपक्ष ७२[३]	
सपज्जवसियं	सपर्यवसितम् ६१, ७३, ७४, ७५, ७७, १२०गा ८३	
सपडिक्ख	सप्रतिपक्षा १२०गा ८३	
सपुच्चावरेणं	सपूर्वापरेण ९२, १०८[२]	
सण्णे	सर्पः ४७गा ७१	
सवभाव-०	सद्भाव ६गा ४०, पृ. ८टि ३	
सम	सम ६गा ३१, ६०गा. ७६	
समण्हि	समयै-सिद्धान्तै ७२[३]	

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
समण	श्रमण	६गा ४१
समण०	श्रमण	२गा ८
समणस्स	श्रमणस्य	पृ ३३टि ६
समणाण	श्रमणानाम्	८७, पृ ३३टि ६
समणोवासराण	श्रमणोपासकानाम्	९३
समत्त	समस्त	१११
समत्ता	समन्तात्	पृ ११टि ५
०समत्था	समर्था	४७गा ६३
समभिरूढ	समभिरूढम्- सूत्रप्रकार ,	दृष्टिवादप्रविभाग १०८[१]
समय	समय	३६, ३७, ४०, ५७, पृ १८टि ३
समय-	समय	२४गा ४५
समय	समयम्	पृ २३टि ५
समवाण्	समवाये-जैनागमे	९०
समवाण्	समवाय -जैनागम	९०
समवाओ	समवाय -	जैनागम ७१[१], ८६
समवायस्स	समवायस्य-	जैनागमस्य पृ ३६टि ३
०समसेणी-	समश्रेणी	६०गा ७६
०सम	समम्	पृ ६टि ११
समना	समन्तात्	२२, २४, २५
समाणुस	समादेशम्-सूत्रप्रकार ,	दृष्टिवादप्रविभाग
		पृ ४४टि १
समाणसं	समानसम्-सूत्रप्रकार ,	दृष्टिवादप्रविभाग
		पृ ४४टि १
समाण	समानम्-सूत्रप्रकार ,	दृष्टिवादप्रविभाग
		पृ ४४टि १
समाणा	सन्त	७२[३]
०समायरण्	समाचरकान्	६गा ३६
समासओ	समासत	७, ९, १५, २८, ३२, ४१, ५९, ७४, ७९, ८७, ९८, ११९

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
समासिज्जइ	समाश्रीयते समस्यते वा	९०
समासिज्जंति	समाश्रीयन्ते	
	समस्यन्ते वा	९०
समासेण	समासेन	६०गा ७२
०समिद्धा	समृद्धा	पृ ९टि ३
समुट्ठाणसुय	समुपस्थानश्रुतम्-	जैनागम
		८४
०समुत्था	समुत्था	४७गा ६३, ४७गा ६६
०समुदण्	समुदये	७७
समुदये	समुदये	पृ ३१टि २
समुद	समुद्र	६गा २७
+समुद	समुद्रे	पृ ५टि १
०समुद्वा	समुद्रा	२४गा ५०
समुद्देशग०	समुद्देशक	९१
समुद्देशणकाला	समुद्देशनकाला	८७, ८८, ८९, ९२त ९६, ९७[४]
समुद्देशणकाले	समुद्देशनकाल	९०
०समुद्देशु	समुद्देशेषु	६गा २७, ३२
समुप्पज्जइ	समुत्पद्यते	२३, ३०[९], ६५
समुप्पज्जति	समुत्पद्यते	१४
समुव्वहमाणे	समुव्वहमान	पृ. ११टि ३
समोसरणाढं	समवसरणानि	९२त ९५
		९७[२-३]
सम्मत्त	सम्यक्त्व	२गा ९,
सम्मत्त०	सम्यक्त्व	२गा ५, ७२[२ ३]
सम्मत्त	सम्यक्त्वम्	पृ १४टि ६
सम्मत्ता	समाप्ता	६, १२०
सम्मदिट्ठि०	सम्यग्दृष्टि	३०[६-७]
सम्महसण०	सम्यग्दर्शन	२गा १२
सम्महिट्ठि	सम्यग्दृष्टि	३०[८]
सम्महिट्ठि०	सम्यग्दृष्टि	३०[७]
सम्महिट्ठिस्स	सम्यग्दृष्टे	४५, ७२[२]
सम्मसुय	सम्यक्श्रुतम्	६१, ७१ [१२], ७२[२-३], ७८

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
सम्मं	सम्यक्	१२०गा ८३, १२०गा ८५
सम्मामिच्छदिट्ठि०	सम्यग्मिथ्यादृष्टि	३०[६]
सम्मच्छिममणु- स्साणं	सम्मच्छिममनुष्याणाम्	३०[२]
सय	शत	२गा १४, २६, ९०
सयभद्वियाओ	शास्त्रविशेष	पृ २९टि १०
सययं	सततम्	पृ ५टि १
०सयसहस्साइं	शतसहस्राणि	पृ ३७ टि १३, पृ ३८टि. ९, पृ ४०टि. १
०सयसहस्से	शतसहस्रम्	९०
०सयस्स	शतस्य	८८
०सय	शतम्	२६, ९६
सयंबुद्धसिद्धा	स्वयंबुद्धसिद्धा	३९
सया	सदा	२गा ५, ५गा २२
०सयाइं	शतानि	९२
०सयाणं	शतानाम्	८८
सरड	सरट	४७गा ६०
सरिवण्णे	सट्ठगवर्णान्	६गा ३७
सरिव्वयं	सट्ठशवयसम्	६गा २५
सललिय०	सललित	पृ १टि १
सल्लिगसिद्धा	सल्लिङ्गसिद्धा	३९
सवण	श्रमण	पृ ८टि ५
सवणता	श्रवणता	५१[२]
सच्च०	सर्व	१गा ३, ५गा २२, २४गा. ४६, २८, ३२, ४१, ४२गा ५६, ५९, ७७, ९८, ११९, पृ. १८टि. ८
सच्चओ	सर्वत.	२२, २४, २५, २९गा ५४
सच्चओभटं	सर्वतोभद्रम्-सूत्रप्रकार , दृष्टिवादप्रविभाग	१०८[१]
सच्चणूहि	सर्वज्ञै	७१[१]
सच्चदरिसीहि	सर्वदर्शिभि	७१[१]
सच्चदंसीहि	सर्वदर्शिभि	पृ. २८टि १५

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०सच्चरसे	सर्वस्वान्	पृ ६टि. ११
सच्च	सर्वम्	४१, ५९, ६०गा ७७, ११९
सच्चाइं	सर्वाणि	२८
सच्चागासपदेसग्गं	सर्वाकाशप्रदेशाग्रम्	७६
सच्चागासपदेसेहि	सर्वाकाशप्रदेशौ	७६
सच्चे	सर्वान्	४१, ५९, ११९
[ससमइयाइं]	स्वसामयिकानि	१०७
ससमण	स्वसमय	८८त ९१
ससमण्हि	स्वसमयै	पृ ३०टि ६
ससमय०	स्वसमय	१०८[२]
ससमयपरसमण	स्वसमयपरसमयौ	८८त ९१
+ससि	शशिनम्— तीर्थकरम्	३गा १८
सहस्स	सहस्र	२६
०सहस्सपत्तस्स	सहस्रपत्रस्य	२गा. ८
०सहस्सं	सहस्रम्	२६
०सहस्सा	सहस्राणि	पृ ३७टि १२, पृ ३८टि ८
०सहस्साइं	सहस्राणि	८१, ८९, ९१त ९६, ९७[४], ११४, पृ ३६टि १
०सहस्साणि	सहस्राणि	८५, ८८, पृ ३४टि ५
०सहस्सातिं	सहस्राणि	पृ ३४टि ५
संकिलिस्समाण०	सङ्क्षिश्यमान	२५
संकिलिरसमाणरस	सङ्क्षिश्यमानस्य	२५
संख	सङ्ख्यम्	६०गा ७४, पृ. २३टि ५
संखिज्जं	सङ्ख्येयम्	पृ २५टि १
संखेज्जभागं	सङ्ख्येयभागम्	२६
संखेज्जमि	सङ्ख्येये	२४गा ५०
संखेज्जवासाउय	सङ्ख्येयवर्षायुष्क	३०[९]
संखेज्जवासाउय०	सङ्ख्येयवर्षायुष्क	३०[४]
संखेज्जसमयपविट्ठा	सङ्ख्येयसमयप्रविष्टा	५७
संखेज्जसमयसिद्धा	सङ्ख्येयसमयसिद्धा	४०
संखेज्जं	सङ्ख्येयम्	५५, ५८[१-३]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
संखेजा	सह्वयेया २४गा ५०, ८७त ९६, ९७[४], ११४	
संखेज्जा	सह्वयेयौ २४गा ४७	
संखेजा	सह्वयेयानि ८७त ९६, ९७[४], ११४, पृ ३७टि १२, पृ ३८टि ८	
संखेजाइ	सह्वयेयानि ९२त ९६, ९७[४], ११४	
संखेजाओ	सह्वयेया ८७त ९६, ९७[४], ११४	
संखेजाणि	सह्वयेयानि २२, २३, ८५, पृ ४०टि १	
संगभट्टियाओ	शास्त्रविशेष पृ २९टि १०	
संगहणिगाहा	सङ्ग्रहणिगाथा ११५	
संगहणीओ	सङ्ग्रहण्य ८९त ९६, ९७[४], ११४	
संगोचंगा	साङ्गोपाङ्गा ७२[१]	
संघ०	सङ्घ २गा १७, पृ ५टि १	
+संघ	सङ्घम् पृ ५टि १	
संघचक्रस्स	सङ्घचक्रस्य २गा ५	
संघचन्द्र !	सङ्घचन्द्र ! २गा ९	
संघणगर !	सङ्घनगर ! २गा ४	
संघपडमस्स	सङ्घपडमस्य २गा ८	
संघरहस्स	सङ्घरथस्य २गा ६	
संघसमुहस्स	सङ्घसमुहस्य २गा ११	
०संघसूरस्स	सङ्घसूर्यस्य २गा १०	
संघस्स	सङ्घस्य १११	
सजम	सयम २गा ९, पृ ८टि ९	
संजम०	सयम २गा ५	
संजय	सयत ३०[९]	
संजय०	सयत ३०[८]	
संजयसम्मद्विट्ठि	सयतसम्यग्द्विट्ठि ३०[८]	
संजयसम्मद्विट्ठि०	सयतसम्यग्द्विट्ठि ३०[७ ८]	
संजयासजयसम्म- द्विट्ठि०	सयतासयतसम्यग्द्विट्ठि ३०[७]	
संजूह	सयूथम्-सूत्रप्रकार, दृष्टिवा दप्रविभाग १०८[१]	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
संठाण-	सस्थान ६३	
०संठाइ	खण्डानि ९२त ९५, ९७[२-३]	
०संठाति	खण्डानि पृ ३७टि ४	
संठिल्ल	शाण्डिल्यम्-निर्ग्रन्थ- स्थविरम् ६गा २६	
संतिं	शान्तिम्- तीर्थकरम् ३गा १९	
संधणति	सन्ध्वनन्ति पृ ४०टि ७	
संधाणा	सन्धाना पृ ४०टि ७	
०संपण्णे	सम्पन्नान् ६गा ३६	
संवद्वाणि	सम्बद्धानि २३	
संभवं	सम्भवम्- तीर्थकरम् ३गा १८	
संभिण्ण	सम्भिन्नम्-सूत्रप्रकार, दृष्टिवादप्रविभाग १०८[१]	
संभूयं	सम्भूतम्-निर्ग्रन्थ स्थविरम् ६गा २४	
संलेहणाओ	सलेखना ९२त ९५, ९७[३]	
संलेहणासुय	सलेखनाश्रुतम्- जैनागम ८३	
संवर०	सवर २गा १५	
संवाया	सवादाः ९६	
संसार०	ससार ९७[२], ११६, ११७	
संसारपडिग्गहो	ससारप्रतिग्रह-दृष्टिवाद- प्रविभाग १००त १०६	
संसारपरिग्गहो	ससारपरिग्रह-दृष्टिवाद- प्रविभाग पृ ४२टि ८ -१०-१३, पृ ४३टि १	
सा	सा ७, पृ ९टि ३	
साइ	स्वातिम्-निर्ग्रन्थ स्थविरम् ६गा २६	
साई	सादि पृ ३०टि १९	
साईय	सादिकम् ७५	

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
सागर	सागर	६ गा २८
साडी	शाटी	४७ गा ६५
सातिरेगे	सातिरेकम्	९१
सादी	सादि	पृ ३१ टि ९
सादीय	सादिकम्	६१, ७३, ७४, ७७, १२० गा ८३
० सामङ्ग	सामयिक	५५
सामज	श्यामार्थम्-निर्ग्रन्थ-	
	स्थविरम्	६ गा २६
सामाङ्ग्यं	सामायिकम्-आवश्यक	
	सूत्राध्ययनम्	८१
सामाण	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४ टि. १
साय	स्वातिम्-निर्ग्रन्थ-	
	स्थविरम्	पृ ६ टि ७
सायि	सादि	पृ ३० टि १९
० सारा	साग	४७ गा ६६
सावग०	श्रावक	२ गा ८, २ गा १५
साव (? वि) ग	श्राविका	४७ गा ६९
सावद्विपत्तं	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४ टि १
० सासणय	शासनकम्	५ गा २२
सासत०	शाश्वत	८७, ८९ त ९२, ९४, ९६, ११४
सासता	शाश्वता	११८
सासते	शाश्वतम्	११८
सासय०	शाश्वत	८८, ९३, ९५, ९७ [४]
साहिओ	साधिकः	२४ गा ४९
० साहिया	साधिका	४७ गा ६८
साहुकार०	साधुकार	४७ गा ६६
साहु	साधु	४७ गा ६९
सिम्खा	शिक्षा	४७ गा ६२, ८७
सिज्जभवं	शय्यम्भवम्-निर्ग्रन्थस्थ-	
	विरम्	पृ ६ टि २
सिज्जसं	श्रेयासम्-	
	तीर्थकरम्	३ गा. १८

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
सिद्धकेवलणाण	सिद्धकेवलज्ञानम्	३४, ३८
० सिद्धकेवलणाण	सिद्धकेवलज्ञानम्	३८, ४०, पृ १८ टि ३
सिद्धवद्ध	सिद्धवद्धम्-दृष्टिवादप्रवि	
	भाग	पृ ४२ टि ९
सिद्धसेणिया-	सिद्धसेणिकापरिकर्म-	
परिकम्मे	दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	९९, १००
सिद्धा	सिद्धा	१११, ११५
० सिद्धा	सिद्धा	३९, ४०
सिद्धावत्त	सिद्धावर्तम्-दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	१००
सिद्धिपहो	सिद्धिपथ	१११
सिरसा	शिरसा	६ गा २९, ६ गा ३४, ६ गा. ४३
सिरि०	श्री	८५
० सिरीओ	श्रिय	१११
सिला	शिला	२ गा १३
सिलोगा	श्लोका	८७ त ९६, ९७ [४], ११४
सिस्सा	शिष्या.	८५
० सिहरस्स	शिखरस्थ	२ गा. १६
० सिहर	शिखरम्	पृ ५ टि १
सिहरिणो	शिखरिणः	८९
+ सीयल	शीतलम्-	
	तीर्थकरम्	३ गा १८
सीया	शीता	४७ गा ६५
सील	शील	२ गा १३
सील०	शील	२ गा ६, पृ ५ टि १, पृ ८ टि ९
सीलन्वय०	शीलव्रत	९३
सीसा	शिष्या	१११, पृ ३३ टि ८
सीसे	शिष्यान्	६ गा ३९
सीह	सिह	पृ ९ टि ३
सीहे	सिहान्	६ गा ३२
सु	सु	२ गा ६, ६ गा. ३८

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
सु०	सु ६गा ४०, ६गा ४१, पृ ८टि ५	
सुकड०	सुकृत ९७[१]	
सुकुमाल०	सुकुमार ६गा ४२	
सुकुल०	सुकुल ९२, ९३, ९५, ९७[३], पृ ३८टि १७	
सुहु	सुष्ठु ७७	
सुणइ	गृणोति ६०गा ७६	
सुणति-	गृणोति ४४	
सुणइ	गृणोति १२०गा ८५, पृ १९टि ९, पृ २०टि २५	
सुणेजा	गृणयात् ५८[२]	
सुणेति	गृणोति ६०गा ७५, ६०गा ७६	
सुत०	श्रुत ९४, ९५, ९७[३]	
सुतनाण	श्रुतज्ञानम् पृ १९टि ३	
सुत	श्रुतम् ४४	
सुत्त	सूत्र १०८[२]	
सुत्त-	सूत्र ६गा ४०, ४७गा ६३	
सुत्तत्यो	सूत्रार्थ १२०गा ८७	
सुत्तं	सुत्तम् ५७	
सुत्ताइ	सूत्राणि-दृष्टिवादविभाग ९८, १०८[१-२]	
सुपासं	सुपार्श्वम्- तीर्थकरम् ३गा १८	
+सुप्पभ	सुप्रभम्-तीर्थकरम् ३गा १८	
+सुमति	सुमतिम्- तीर्थकरम् ३गा १८	
सुमिणं	स्वप्नम् ५८[३]	
सुमिणे	स्वप्न ५८[३]	
सुमिणो	स्वप्न. पृ २५टि ४	
सुय	श्रुत ६गा ३२, ६गा ३५, ६गा. ४३	
सुय०	श्रुत २गा ४, २गा ७, ६गा २८, ४४, ९२, ९३, पृ ५टि १	
सुयक्षणण	श्रुताज्ञानम् ४५	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
सुयक्खधा	श्रुतरक्खवौ ८७, ८८, ९२, ९७[४]	
सुयक्खधे	श्रुतरक्ख ८९, ९०, ९१, ९३त ९६, ११४	
सुयणाण०	श्रुतज्ञान ४३, १२०गा ८४	
सुयणाणपरोक्ख	श्रुतज्ञानपरोक्षम् ६१	
सुयणाण	श्रुतज्ञानम् ८, ४४, ४५, १२०	
०सुयणाणिणो	श्रुतज्ञानिन १११	
सुयणाणी	श्रुतज्ञानी ११९	
सुयणिस्मिय	श्रुतनिश्चितम् ४६, ४८	
सुय	श्रुतम् ४४, ४५, ७७, ७८, पृ १८टि ९	
०सुय	श्रुतम् ६१, ७०	
सुयव	सुगन्ध पृ ५टि १	
सुयाइ	श्रुतानि-दृष्टिवादविभाग पृ ४२टि २	
सुयाण	श्रुतानाम् १गा २	
सुर-	सुर १गा ३	
सुरभि	सुरभि २गा १३	
०सुवण्णेहि	सुपणं ९६	
सुविणो	स्वप्न पृ २५टि ४	
सुस्सुसइ	शुश्रूषते १२०गा ८५	
सुह०	सुख ९७[३]	
सुहत्थि	सुहस्तिनम्-निर्गन्ध- स्थविरम् ६गा २५	
सुहम्म	सुधर्माणम्-गणधरम् ६गा २३	
सुहम्मे	सुधर्मा-गणधर ४गा २०, पृ ५टि ८	
सुहविवागा	सुखविपाका ९७[१, ३]	
सुहविवागाण	सुखविपाकानाम् ९७[३]	
सुहविवागेसु	सुखविपाकेषु ९७[३]	
०सुह-	सुखम् १११	
सुहुमयरय	सूक्ष्मतरकम् २४गा ५२	
सुहुमस्त	सूक्ष्मस्य २४गा ४५	
सुहुमो	सूक्ष्मः २४गा ५२	

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाठ
सुंदर	सुन्दर	२गा १४
०सुंदरी	सुन्दरी-प्रेष्ठिपत्नी	४७गा ७०
सूइज्जइ	सूच्यते	८८
सूइज्जति	सूच्यन्ते	८८
सूइज्जति	सूच्येते	पृ ३४टि ९-१०
सूतगडो	सूत्रकृत् सूत्रकृत वा-	जैनागम पृ ३३टि.९
सूयगड	सूत्रकृत् सूत्रकृत वा-	जैनागम पृ ३३टि ९
सूयगडे	सूत्रकृत् सूत्रकृत वा-	जैनागम ८८
सूयगडे	सूत्रकृति सूत्रकृते वा	८८
सूयगडो	सूत्रकृत् सूत्रकृतं वा-	जैनागम: ७१[१], ८६,
सूर	सूर	२गा ८
सूरपण्णत्ती	सूर्यप्रजप्ति:-जैनागम	८३
०सूराणं	सूरयो:	७७
सूरे	सूर्ये	पृ ५टि १
से	अथ १०८.१३, १६त: २१,	
	२३ त २७, ३०, ३४ त	
	४०, ४३, ४६त ५४, ५७,	
	५८, ६१त ७३, ७८, ८०	
	त ८४, ८६ त ९६, ९७	
	[१-३], ९८ त. १०६,	
	१०८ [१], १०९ [१],	
	११०त ११६	
	तद् ११, १८त २७, २९,	
	३३, ३६, ३७, ३९, ४०,	
	४२, ४७, ५०, ५१[२],	
	५२ [२], ५३ [२], ५४	
	[२], ५७, ५८ [१-३],	
	६०, ६३त ६६, ६८, ६९,	
	७०, ७१[२], ७२[३],	
	७७, ७८, ८१, ८३, ८५,	
	८७त ९६, ९७[३-४],	
	१००त १०७, १०८[२],	
	१०९[३], १११त ११४,	
	११९, १२०	

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाठ
सेज्जंभवं	अथ्यम्मवम्-निर्ग्रन्थ-	
	रथविरम्	६गा. २३
सेज्जसं	श्रेयासम्-	
	तीर्थकरम्	पृ ५टि. २
सेट्ठि	श्रेष्ठी	४७गा ६९
सेढी	श्रेणि	२४गा ५२
सेढी-	श्रेणि	६०गा ७६
सेयमं	श्रेयामम्-	
	तीर्थकरम्	पृ. ५टि २
सेल०	शैल	७गा ४४
सेला	शैला	८९
सेमं	शेषम्	४२गा ५७
सेसा	शेषा	२९गा ५४
सेसाइं	शेषाणि	पृ ४६टि १०
सेसाणं	शेषाणाम् १०९[३]गा ८१	
सो	स	७७, पृ ३१टि ४
सोइंदियमत्थो-	श्रोत्रेन्द्रियार्थाव-	
ग्गहे	ग्रह.	५१[१]
सोइंदियलवाण	श्रोत्रेन्द्रियापाय	पृ. २२टि ७
मोइंदियधारणा	श्रोत्रेन्द्रियधारणा	५४[१]
सोइंदियपच्चक्खं	श्रोत्रेन्द्रियप्रत्यक्षम्	११
सोइंदियलद्धि-	श्रोत्रेन्द्रियलब्धक्षरम्	
अक्खर-		६५
सोइंदियावाण	श्रोत्रेन्द्रियापाय	५३[१]
सोतिंदिय-	श्रोत्रेन्द्रिय-	
वज्जणोगगहे	व्यञ्जनावग्रह	५०
सोतेंदियडंहा	श्रोत्रेन्द्रियेहा	५२[१]
सोमच्छिप्पन्न	सूत्रप्रकार, दृष्टिवाद-	
	प्रविभागः	पृ ४४टि १
सोमत्थिप्पत्तं	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि १
सोलम	पोडश	१०९[२],
		१०९[३]गा ७९
सोवत्थिअंघटं	सूत्रप्रकारः, दृष्टिवाद-	
	प्रविभाग	पृ ४४टि. १
सोवत्थिप्पण्णं	सूत्रप्रकार दृष्टिवादप्र-	
	विभाग	१०८[१]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
सोवत्थिप्पनं	सूत्रप्रकार , दष्टिवाद-	
	प्रविभाग पृ ४४टि १	
सोवत्थियवत्त	सूत्रप्रकार , दष्टिवादप्र-	
	विभाग पृ ४४टि १	
	ह	
हत्थिम्मि	हस्ते	२४गा ४८
हत्थि	हस्ती	पृ २०टि ६
हत्थी	हस्ती	४७गा ६१
हरिवसगडियाओ	हरिवशगण्डिका	११२
हवइ	भवति	२४गा ५२, ४२गा ५७, ४७गा ६३, ४७गा ६६, ५८ [१-२] पृ २५टि १
हवति	भवति	४७गा ६९
ह	अहम्	६गा ३९, ६गा ४०
हभीमासुरक्ख	शास्त्रविशेष	७२[१]
हभीमासुक्खं	शास्त्रविशेष	पृ २९टि ८
हभीय-	शास्त्रविशेष.	पृ २९टि ८
हंस	हंस	७गा ४४
हंसा	हसा	पृ ९टि ३
हायति	हीयते	पृ १३टि २
हायमाणय	हीयमानकम्	१५, २५
०हारस्स	हारस्य	२गा १५
हारिय०	हारित	६गा. २६
हारिय	हारितम्-	
	हारितगोत्रीयम्	६गा २६
हिमवंत०	हिमवत्	६गा ३४
हिमवतखमा-	हिमवत्क्षमाश्रमणान्-	६गा
समणे	निर्ग्रन्थस्थविरान्	३५
हिमवतं	हिमवन्तम्-निर्ग्रन्थ	
	स्थविरम्	६गा ३४

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
हिमवते	हिमवत -निर्ग्रन्थ-	
	रयविरान्	पृ ७टि ६
हिय	हित	पृ ८टि २
हिय०	हित	४७गा ६८
हियय	हृदय	६गा ३७
हियय	हितक	६गा ३९
हु	हुम्	५८[१]
हुकाग	हुङ्कारम्	१२०गा ८६
हुति	भवन्ति	४गा २१
हेउ	हेतु	४७गा ६८
हेउ०	हेतु	२गा. १४
हेउत्तणओ	हेतुत्वत	७२[३]
हेउमहेऊ	हेत्वहेतव	११५गा ८२
हेऊ	हेतु	१४
हेऊ	हेतव	११५
हेऊवणुसेण	हेतूपदेशेन	६७, ६९
०हेट्टिलाइ	अवरतनान्	३२
०हेट्टिल्ले	अधस्तनान्	पृ १६टि ९
हेरणिणणु	हैरण्यिक	४७गा. ६७
होइ	भवति	४गा २०, २४गा ५२, ५८[१], १२०गा ८७, पृ ९टि ३, पृ ३१टि २
होउ	भवतु	२गा ५
होति	भवति	६०गा ७४, ७७, पृ ५टि ८, पृ २३टि ५
होहिइ	भविष्यति	पृ २४टि ५
होहिति	भविष्यति	पृ २४टि ५
होही	भविष्यति	५८[१]
हो	होम्	पृ २४टि १७
होति	भवन्ति	२४गा ५०, २९गा. ५४, ६०गा ७२, पृ ५ टि ८

३. तद्वयं परिसिद्धं

विसेसणामाणुक्मो

विसेसणाम	कि?	पिटुको	विसेसणाम	कि?	पिटुको
	अ				
अकपित	गणधर	७ टि ८	अभिणरण	तीर्थद्वर	५
अकंपिय	गणधर	५	अमर [गठगमण- गडियाओ]	दृष्टिवादप्रविभाग.	८६
अग्निभृङ्ग	गणधर	५	अयलपुर	नगरम्	७
अग्निभृति	गणधर	५ टि ८	अयलभाना	गणधर	५ टि ८
अग्निवेस	गोत्रम्	६	अयलभाया	गणधर	५
अग्नेणइय	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	८५ टि ७	अर	नीर्यद्वर	७
अग्नेणिथ	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५ टि १	अरणोववाय	जैनागम	३२
अग्नेणीय	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५	अर्थविद्या	ज्ञानविशेष	२९ टि ८
अजिअ	तीर्थद्वर	५	अवज	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	८५
अज्जजीयधर	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	अगचूलिया	जैनागम	३२
अज्जजीवधर	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ८	अंगविज्ञा	जैनागम	३ टि ६
अज्जणागहत्थि	निर्ग्रन्थ - स्थविर	७	अंतगउदसाओ	जैनागम	२९, ३३, ३८
अज्जधम्म	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ११		आ	
अज्जमंगु	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	आडरपच्चवत्थान	जैनागम	३२
अज्जरक्खिय	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ११	आजीवियसुत्त	ज्ञानविशेष	४४
अज्जवडर	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	आभीत	}	ज्ञानविशेष २९ टि ८
अज्जसमुद्ध	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	आभीय		
अज्जाणदिल	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	आम्भीर्य		
अज्झानदिल	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ११	आयप्पवाद	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५
अणंतइ	तीर्थद्वर	५	आयविमोही	जैनागम	३०
अणुओगदाराइ	जैनागम	३२	आयार	जैनागम	२८, ३३, ३४
अणुत्तरोववाइ-	जैनागम		आर्यजीतधर	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ८
यदसाओ		२९, ३३, ३९	आर्यसमुद्ध	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६ टि ८
अत्थसत्थ	नीतिशास्त्रम्	२०, २१	आवइयक	जैनागम	८ टि २
अत्थिणत्थिप्पवाद	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५	[आवइयक]- दीपिकाकृत्	निर्ग्रन्थ - आचार्य	माणिक्कयशेत्तरसूरि. ८ टि २-३
अनुयोगद्वार	जैनागम	२९ टि १०-११	आवइयकनिर्युक्ति	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	२० टि ६, २१ टि ११
अभय	अमात्यो राजपुत्रश्च	२१			
अभयदेवसूरि	निर्ग्रन्थ - आचार्य	१६ टि			
० देवाचार्य	६-७ ११, १७ टि १, २५				
० देवपाद	टि १०, ३४ टि ६, ४० टि १				

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
आवश्यक-	निर्ग्रन्थ -स्थविर ,	
निर्युक्तिकृत्	भद्रबाहुस्वामी	८टि ३
आवश्यकवृत्ति	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	१७टि २
आवस्सग	जैनागम	३१
आसीविसभावणा	जैनागम	३३टि ४
आसुरख	} शास्त्रविशेष	२९टि ८
आसुरक्ष		
आसुर्य		
आसुवृक्ष		
	इ	
इतिहास	शास्त्रविशेष	२९टि ८
इसिभासियाइ	जैनागम	३२
इदभूई	गणधर	५
इदभूती	गणधर	५टि ८
	उ	
उट्टाणसुय	जैनागम	३३
उत्तरज्झयण	जैनागम	३२
उदिओदय	राजा	२१
उप्पादपुव्व }	जैनागम -पूर्वग्रन्थ	४५
उप्पाय		
उववाइय	जैनागम	३२टि १
उवासगदसाओ	जैनागम	२९, ३३, ३८
उसभ }	तीर्थङ्कर	५, ३३टि ६-७
उसह }		
उसहरिसि(सिरि)	तीर्थङ्कर	३३टि ६
उसहसामि	तीर्थङ्कर	३३
उस्सप्पिणि-	दृष्टिवाद	
गडियाओ	प्रविभाग	४६
	ए	
एरवय	क्षेत्रम्	३०
एलावच्च	गोत्रम्	६
एलावच्छ	गोत्रम्	६टि ४
	ओ	
ओवाइय	जैनागम	३२

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
ओसप्पिणि-		
गडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
	क	
कच्चायण	गोत्रम्	६
कणगसत्तरी	शास्त्रविशेष. २९, २९टि १३	
कप्प	जैनागम	३२
कप्पवडिमिया	जैनागम	३३
कप्पासिय	शास्त्रविशेष	२९
कप्पियाओ	जैनागम	३३
कप्पियाकप्पिय	जैनागम	३२
कम्मप्पयडि	जैनप्रकरणग्रन्थ	७
कम्मप्पवाद	जैनागम -पूर्वग्रन्थ	४५
कल्पभाण्य	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	३१टि ४
	दर्शनम्	२९
कविल		
काविल	} दर्शनम्	२९टि १६
काविलिय		
कासव	गोत्रम्	६
किरियाविसाल	जैनागम -पूर्वग्रन्थ	४५
कुलगरगडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
कुथु	तीर्थङ्कर	५
कोट्याचार्य	निर्ग्रन्थ -आचार्य	१७टि २
कोडल्लय	कौटिलीयम्-अर्थशास्त्रम्	२९टि ९
कोडिल्ल	"	२९टि ८
कोडिल्लय	"	२९
कोसिय	गोत्रम्	६
कौटिल्य	अमात्य	२९टि ८
क्रियाकल्प	शास्त्रविशेष	२९टि ८
	ख	
खटिलायरिय	निर्ग्रन्थ -स्थविर	७
खुड्डियाविमाण-		
पविभत्ति	जैनागम	३२
खोडमुह	शास्त्रविशेष	२९

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको	विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको
ग			जीवाभिगम	जैनागम.	३२
गणिय	शास्त्रम्	२९टि १९	जेसलमेरु	नगरम्	३२टि ७
गणिविज्जा	जैनागम	३२	ज्योतिष	शास्त्रविशेष	२९टि ८
गरुलोववाय	जैनागम	३३	झ		
गंडियाणुओग	दृष्टिवादप्रविभाग	४६	झाणविभत्ति	जैनागम	३२
गोमटसार	जैनशास्त्रम्	२९टि ८	ट		
गोयम	गोत्रम्	६	टाण	जैनागम	२८, ३३, ३५
गोयम	गणधर	१५, १६	ण		
गोविट्ठ	निर्ग्रन्थ -स्थविर	७टि. १०	णमि	तीर्थङ्कर	५
घ			णर[गङ्गमण-	दृष्टिवादप्रविभागः	
घोडमुह	शास्त्रविशेष	२९टि ११	गंडियाओ]		४६
घोडगसुह			णंडणवण	वनम्	४
घोडयमुह			णंदिसेण	निर्ग्रन्थ	२१
घोडयसह			णाइलकुल	निर्ग्रन्थवग	८
घोडयसुय			च		
चक्कवट्टिगडि-	दृष्टिवादप्रवि-		णागज्जुणवायग		
याओ	भाग	४६	णागज्जुणायरिय		
चरणविहि	जैनागम.	३२	णागायत	शास्त्रविशेष	२९टि १७
चंद्रपण्णत्ति	जैनागम.	३२	णाडग	शास्त्रविशेष	२९
चंदावेज्झय	जैनागम	३२	णाणप्पचाट	जैनागम -पूर्वग्रन्थ	४५
चाणक	धर्मात्य.	२१	णायाधम्मकहाओ	जैनागम	२८, ३३, ३७
चारणभावणा	जैनागम	३३टि ४	णासिक	नगरम्	२१
सुल्लरुप्पसुय	जैनागम	३२	णासिकसुंदरी-नंद	श्रेष्ठिदम्पती	२१
छ			णिसीह	जैनागम	३२
छन्दस्विनी	शास्त्रविशेष	२९टि. ८	णेमि	तीर्थङ्कर	५
ज			त		
जसभट्ट	निर्ग्रन्थ -स्थविरः	६	तंदुलवेयालिय	जैनागम.	३२
जवुहीव	द्वीप	१२	तित्थगरगंडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
जंवुहीवपण्णत्ति	जैनागम	३२	तिरिय [गङ्ग-		
जवूणाम	निर्ग्रन्थ -स्थविर	६	मणगंडियाओ]		४६
जिनभट्ट-	निर्ग्रन्थ -आचार्य		तुगिय	गोत्र निर्ग्रन्थगच्छो वा	६
क्षमाश्रमण		१७टि २	तेयगनिसग्ग	जैनागम	३३टि ४
			तेरासिय	शास्त्रविशेष	२९टि १५

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
तेरासियसुत्त	शास्त्रविशेष	४४
(?)तेसिय	(?)शास्त्रविशेषः	२९टि १५
	थ	
थूलभट्ट	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६, २१
	द	
दसवेयालिय	जैनागम	३२
दसाओ	जैनागम	३२
दसारगडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
दभीमासुरकल	शास्त्रविशेष	२९टि ८
दिट्ठिवाय	जैनागम	२९, ३३, ४१, ४६
दिट्ठिविसभावणा	जैनागम	३३टि ४
दीवसागरपण्णत्ति	जैनागम	३२
दूसगणि	निर्ग्रन्थ - स्थविर	८
देविंदत्थअ	जैनागम	३२
देविदोववाय	जैनागम	३३
द्वादशारनयचक्र-वृत्ति	जैनदर्शनशास्त्रम्	३१टि २
	ध	
धणदत्त	श्रेष्ठी	२१
धम्म	तीर्थङ्कर	५
धरणोववाय	जैनागम	३३
	न	
नन्दिटीकाकृत	निर्ग्रन्थ - आचार्य,	
	हरिभद्रसूरि	२५टि १२
नन्दी	जैनागम	१७टि १३, २५टि ११-१२, ३९टि ४, ४०टि १
[नन्दी]चूर्णि-	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	
नन्दीसूत्रचूर्णि	३टि ३, १६टि ६, १९टि. १०, २०टि ६, २७टि १, ३१टि ४, ३२टि ७, ३३टि ४, ३४टि २	

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
[नन्दी]चूर्णिकार	निर्ग्रन्थ - आचार्य,	
नन्दीचूर्णिकृत	जिनदासगणी महत्तर	
	५टि १-८-९, ६टि ११, ७	
	टि. १०-११, ८टि ३-९,	
	९टि ३, १०टि ३ १४टि	
	५, १६टि ७, १७टि २, १९	
	टि १-३, २०टि ७, २३टि	
	५, २७टि १, ३१टि ४, ३२	
	टि ३, ३३टि १-३-६,	
	३४टि ६, ४०टि ५-१०	
[नन्दी]मलय-	जैनागम-	
गिरिटीका-वृत्ति	व्याख्याग्रन्थ	१६टि
	९-१२, २० टि ६, २५	
	टि ५, २७ टि १, ३२ टि ७	
[नन्दी]वृत्ति	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	
(हरिभद्रीया	१९टि १०, २४टि १३,	
मलयगिरीया च)	३३टि ४	
[नन्दी]वृत्तिकार	निर्ग्रन्थ - आचार्य (हरि-	
-कृत	भद्रसूरिर्मलयगिरिसूरिश्च	
	८टि ३ ९, ९टि ३, १०	
	टि ३, १६टि ७, १८टि	
	९, १९टि १-३, २०टि ७,	
	३१टि ४, ३२टि ३,	
	३३टि ६, ४३टि १०	
नन्दीसूत्र	जैनागम	१६टि ६-७-११, १९टि ११, २४टि १३-१६, ३१टि १, ३४टि ६
[नन्दी]हरि-	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	
भद्रवृत्ति	१६टि. ६-१२, १८टि ९,	
	२७टि १, ३२टि ६-७,	
	३४टि १४, ४०टि ५	
नन्दीहरिभद्रीय-	निर्ग्रन्थ - आचार्य,	
वृत्तिदुर्गपद-	श्रीचन्द्रसूरि.	
व्याख्याकार	२८टि १५	
नयचक्र	जैनदर्शनशास्त्रम्	३१ टि २-४
नंद	वणिक्	२१
नदी	जैनागम	३२, १६टि ६

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको
नागपरियाणियाओ	जैनागम	३३टि.२
नागपरियावणि-		
याओ		
नागपरियावलियाओ		
नागपरियावणि-	जैनागम.	३३
याओ		
नागसुहुम	शास्त्रविशेष	२९टि.१२
नाणप्पवाड	जैनागम-पूर्वग्रन्थ.	४५.
नामसुहुम	शास्त्रविशेष	२९
निगम	शास्त्रविशेषः	२९टि.८
निरयगइगमण-	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
गडियाओ		
निरयावलियाओ	जैनागमः	३३
निरुक्त	शास्त्रविशेष	२९ टि.८
निर्वण्ट	शास्त्रविशेष	२९ टि ८

प

पच्चक्खाण०	जैनागम-पूर्वग्रन्थ	
प्पवाड	४५, ४५ टि २	
पणवणा	जैनागम	३२
पण्हावागरणाइं	जैनागम	२९, ३३, ४०
पभव	निर्ग्रन्थ-स्थविर	६
पभास	गणवर	५
पमाडप्पमाड	जैनागमः-पूर्वग्रन्थ	३२
पाइण्ण	गोत्रम्	६
पाक्षिकसूत्र	जैनागम	३३ टि ४
पाक्षिकसूत्रयशो-	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	३२ टि ७
देवीयवृत्ति		

पाणाड	जैनागम-पूर्वग्रन्थ	४५, ४५ टि ४-१२
पाणाउं		
पाणाय		
पाणायु		
पायंजली	शास्त्रविशेष	२९ टि १९
पास	तीर्थङ्कर	५
पुप्फचूलियाओ	जैनागम	३३
पुप्फदत्त	तीर्थङ्कर	५

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको
पुप्फियाओ	जैनागम	३३
पुगण	शास्त्रविशेष	२९, २९ टि.८
पुव्व	जैनपूर्वागम	७, ४८
पुस्सदेवय	शास्त्रविशेष	२९ टि १९.
पोराण	शास्त्रविशेष	२९ टि १८
पोरिसिमंडल	जैनागम	३२

च

चलदेवगंडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
चहुल	निर्ग्रन्थ-स्थविर	६
चहुलसरिच्चय	निर्ग्रन्थः-	
	स्थविर, बलिरसह.	६
चभहीवग	निर्ग्रन्थशास्त्रा	७
चार्हस्पत्य	शास्त्रविशेष.	२९ टि ८
चुण्डवयण	शास्त्रविशेषः	२९

भ

भगवती	जैनागम १६ टि ६-७ ११,	
	१७ टि १-३ ४, २५ टि १२	
भट्टगुत्त	निर्ग्रन्थ.-स्थविर	६ टि. ११
भट्टवाहु	निर्ग्रन्थ-स्थविर	६
भट्टवाहुगंडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
भरह	क्षेत्रम्	१२, ३०
भंभी	शास्त्रविशेष	२९ टि ८
भभीय	शास्त्रविशेष	२९ टि ८
भागवय	शास्त्रविशेष	२९ टि १९
भारह	शास्त्रविशेष	२९, २९ टि ८
भीमासुरक्खं	शास्त्रविशेष	२९ टि. ८
भूयदिण्ण-°दिन्न	निर्ग्रन्थ-	
	स्थविर	७ टि १०, ८

म

मरणविभत्ति	जैनागमः	३२
मलयगिरि	निर्ग्रन्थ-आचार्य	३ टि
	५, ६ टि ११, ७ टि १०-११,	
	१६ टि ६-११, १७ टि २,	
	१८ टि ९, १९ टि ११, २०	

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको	विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
	टि ७, २६ टि १, २९ टि ८, ३३ टि १, ३४ टि ६, ४० टि ५		रायपसेणइय रायपसेणिय रायपसेणीय	} जैनागम ३२, ३२ टि ०	
मल्लि	तीर्थङ्कर.	५	रुयग		पर्वत १२
महल्लिया विमाण			रेवइणरुत्त		निर्ग्रन्थ - स्थविर. ७
पविभत्ति	जैनागमः	३२		ल	
महाकप्पसुय	जैनागम	३२	ललितविस्तर	शास्त्रविशेष	२९ टि ८
महागिरि	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६	लेह	शास्त्रविशेष	२९ टि १९
महाणिसीह	जैनागम	३२	लोगात्रिदुसार	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५
महापच्चक्खाण	जैनागम	३२	लोगायत	शास्त्रविशेष	२९
महापणवणा	जैनागम	३२	लोहिच्च	निर्ग्रन्थ - स्थविर	८
महाविदेह	क्षेत्रम्	३०		व	
महावीर	तीर्थङ्कर	३	वइसेसिय	शास्त्रविशेष, दर्शनम्	२९
महासुमिण-			वग्गचूलिया	जैनागम	३२
भावणा	जैनागम	३३ टि ४	वच्छ	गोत्रम्	६
मंडलप्पवेस	जैनागम	३२	वण्हीदसाओ	} जैनागमः ३३, ३३ टि ४	
मंडियपुत्त	गणवर	५	वण्हीयाओ		
माढर	शास्त्रविशेष २९, २९ टि ८		वतिसेसिय	शास्त्रविशेष, दर्शनम्	२९ टि १४
माढर	गोत्रम्	६	वद्धमाण+सामि	तीर्थङ्कर	५, ३३
माणिक्यओखरसूरि	निर्ग्रन्थ - आचार्य ८ टि ३		वरुणोववाय	जैनागम	३३
मासुरुक्ख	शास्त्रविशेष २९ टि ८		ववहार	जैनागम	३२
मुणिसुच्चय	तीर्थङ्कर	५	वाउभूति	गणधर	५ टि ८
मूलपढमाणुओग	दृष्टिवादप्रविभाग ४६		वागरण	शास्त्रविशेष	२९, २९ टि १९
मृगपक्षिरुत्त	शास्त्रविशेष २९ टि ८		वायगवस	निर्ग्रन्थवंश	७
मेतज्ज	} गणधर ५ टि ८, ५		वायमूर्द्ध	गणधर	५ टि ६
मेयज्ज			वासुदेवगंडियाओ	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
मोरियपुत्त	गणधर	५	वासुपुज्ज	तीर्थङ्कर	५
	य		विआ-, विआमल-	जैनागमव्याख्या	
यज्जकल्प	शास्त्रविशेष २९ टि ८		वृत्ति	ग्रन्थ २४ टि १६,	
योग	शास्त्रविशेष २९ टि ८		(विशेषावश्यक-	२५ टि ११, ३१	
	२		मलधारिहेम	टि १, ४८	
रयणप्पभा	नरक	१६	चन्द्रीयवृत्ति)	टि ३-५-७-९	
रयणावली	शास्त्रविशेष		विजयदानसूरि	निर्ग्रन्थ - आचार्य ३२ टि ७	
	२९ टि १०-१३				
रामायण	शास्त्रविशेष २९, २९ टि ८				

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
विज्जणुप्पवाद	} जैनागम - पूर्वग्रन्थः	४५.
अणुपवाद		
विजाचरण-		
विणिच्छय	जैनागम	३२
विजाणुप्पवाद	जैनागमः-	
	पूर्वग्रन्थः	४५.टि ११
वित्त	गणधरः	५.टि ८
विमल	तीर्थङ्कर	५
वियत्त	गणधर	५
वियाह + पणत्ति	जैनागम	३३, ३६
विवागसुत- ^० सुय	जैनागम	२९, ३३, ४०
विवाह + पणत्ति	जैनागम	२८, ३६.टि ७-८-९
विवाहचूलिया	जैनागम	३२
विशेषावश्यक	जैनागमव्याख्या-	
	ग्रन्थ	१६.टि ७, १७ टि २
विशेषावश्यक-	जैनागम-	
महाभाष्यमल-	व्याख्याग्रन्थ.	१९
धारीयवृत्ति	टि ११, २४.टि. १३	
विहारकप्प	जैनागम	३२
वीयरायसुय	जैनागम	३२
वीर	तीर्थङ्कर	३, ५
वीरिय	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५.
वेढ	शास्त्रविशेष	२९, २९.टि ८
वेलंधरोववाय	जैनागम	३३
वेसमणोववाय	जैनागम	३३
वेसित	शास्त्रविशेष	२९
वैशिक	शास्त्रविशेष	२९.टि ८
वैशेषिक	शास्त्रविशेष.	२९.टि ८
व्यवहारभाष्य	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	२९.टि ८
व्याकरण	शास्त्रविशेष	२९.टि. ८

श

शाण्डिल्य	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६.टि. ८
शिक्षा	शास्त्रविशेष	२९.टि. ८

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
	स	
सउणख्य	शास्त्रविशेष	२९.टि १९
सगडभट्टियाओ	} शास्त्रविशेष	२९, २९ टि. १०
सगभट्टियाओ		
सतभट्टियाओ		
सदभट्टियाओ		
सयभट्टियाओ		
संगभट्टियाओ		
सच्चपवाद	जैनागम - पूर्वग्रन्थ	४५.
सट्ठित्त	शास्त्रविशेष.	२९
समवाय	जैनागम	२८, ३३, ३५.
समवायाद्ग+सूत्र	जैनागम	३४.टि ६-१४, ३५.टि ८-१०, ३६.टि ११, ३७.टि ५-६-९-१३, ३८.टि. ९, ३९.टि ४, ४०.टि १-९, ४१.टि १-६-७-१२, ४२.टि. ३-४-९-११, ४३.टि १०-१२, ४४.टि ९
समवायाद्गसूत्र-	जैनागम-	
वृत्ति-टीका	व्याख्याग्रन्थ	
[अभयदेवीया]	३४.टि ६, ३६.टि २-११, ३९.टि ४	
समुद्वाणसुय	जैनागमः	३३
समि	तीर्थङ्कर	५
संडिल्ल	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६
संति	तीर्थङ्कर	५
संभव	तीर्थङ्कर	५
संभूय	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६
संलेहणासुय	जैनागम	३२
साह	निर्ग्रन्थ - स्थविर	६
सागरानन्दसूरि	निर्ग्रन्थ - आचार्य.	३२.टि ७
सामज्ज	निर्ग्रन्थ.-स्थविर	६
सारख्य	शास्त्रविशेषः	२९.टि. ८
सिज्जस	तीर्थङ्कर.	५

विसेसणाम	कि ?	पिट्टको	विसेसणाम	कि ?	पिट्टको
सीयल	तीर्थङ्कर	५		१७टि २, १९टि ११, २६	
सीह	निर्ग्रन्थ —स्थविर	७		टि १, ३४टि ६	
सुपास	तीर्थङ्कर	५	हरिवसगडियाक्षो	दृष्टिवादप्रविभाग	४६
सुप्पभ	तीर्थङ्कर	५	हंभीमासुरकख	} शास्त्रविशेष २९, २९टि ८	
सुमति	तीर्थङ्कर	५	हंभीमासुस्कर		
सुहत्थि	निर्ग्रन्थ —स्थविर:	६	हंभीय	शास्त्रविशेष	२९टि ८
सुहम्म	गणधर	५, ६	हारिय	गोत्रम्	६
सुंदरी	वणिक्पत्नी	२१	हिमवन्तस्थ-		
सूतगड	जैनागम	३३टि ९	विरावली	निर्ग्रन्थपरम्परावर्णकग्रन्थः	६टि ८
सूयगड	जैनागम	२८, ३३, ३३टि ९, ३४	हिमवत+खमास-		
सूरपणत्ति	जैनागम	३२	मण	निर्ग्रन्थ —स्थविर	७
सेज्जंभव	निर्ग्रन्थ —स्थविर	६	हेतुविद्या	शास्त्रविशेष	२९टि ८
हरिभद्र + सूरि	निर्ग्रन्थ —आचार्य,	६	हेमचन्द्रसूरि	निर्ग्रन्थ —आचार्य	
	टि ११, ७टि १०		(मलधारगल्लीय)		१७टि ३

४. चउत्थं परिसिद्धं

खुण्णिकाराइनिद्धिपाठंतरठाणाइं

पृ. १ टि १-६, पृ. ६ टि ८, पृ ८ टि ५, पृ ११ टि ५, पृ १८ टि ३, पृ १६ टि ११,
पृ. १७ टि. १त टि ५, पृ १८ टि ९, पृ. २५ टि १२

१-३

लघुनंदि-अणुण्णानंदिपरिसिद्धां

१. पढमं परिसिद्धं

गाहाणुक्कमो

गाहा	सुत्तको	गाहा	सुत्तको
अणुण्णा उण्णमणी	३० गा २	संगह संवर णिज्जर	३० गा ३
किमणुण्ण ? कस्सऽणुण्णा ?	२९ गा १		

---

२. बीयं परिसिद्धं

सदाणुकमो-सकयत्थसहिओ

मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तकाइ
	अ		अयं	अथम्	८, ९
अक्खे	अक्षे	३	अयं	अजाम् १२, १६, पृ ५० टि ४	
अखलिय	अखलितम्	६	-अलंकार	अलङ्कार	१४, १८
अचित्ता	अचित्ता	११, १३, १५, १७, १९, २१	अवत्थाण०	अवस्थान	२४
अजीवस्स	अजीवस्य	२	अवत्थू	अवस्तु	६
अजीवाण	अजीवानाम्	२	अविच्चामेलियं	अव्यत्याम्रेडितम्	६
अणच्चक्खर	अनत्यक्षरम्	६	अव्वाइद्धक्खरं	अव्याविद्धाक्षरम्	६
अणागतं	अनागतम्	२४	अव्वाइद्धं	अव्याविद्धम्	पृ ४९ टि १
०-अणुओगं	अनुयोगम्	२८	असवभाव०	असद्भाव	३
अणुजाणति	अनुजानाति	२३, २४	अहीणक्खरं	अहीनाक्षरम्	६
अणुजाणिज्जा	अनुजानीयात्	१३, १४, १६, १७, १८, २६, २७, २८	अहो	अहो	८
अणुजाणेज्जा	अनुजानीयात्	१२, २०, २१, २२	अंतगडदसाओ	अन्तकृद्दशा	२८
अणुण्ण	अनुज्ञा	२, ३, ६, ८, ९	आ		
-अणुण्ण	अनुज्ञा	२९गा १	-आइ	आदि	२६, २७, २८
अणुण्णा	अनुज्ञा	१, २०गा २	०आईयं	आदिकम्	१७
-अणुण्णा	अनुज्ञा	२९गा. १	आगमतो	आगत	५, ६
अणुण्णाए	अनुज्ञाया	३०गा ३	आववियं	आख्यातं आगृहीतं वा	८
अणुत्तरोववाइय-	अनुत्तरोपपातिक-		आदत्तेणं	आत्तेन	९
दसाओ	दशा	२८	+ आदिकर	आदि[तीर्थ]करेण २९गा १	
अणुप्पेहाए	अनुप्रेक्षया	६	०आदीयं	आदिकम्	१३
अणुवउत्ता	अनुपयुक्तौ	६	आयरिए	आचार्य	१६, १७, १८, २०, २१, २२, २७, २८
अणुवउत्ता	अनुपयुक्ता.	६	आयारं	आचारम्-जैनागमम्	२८
अणुवउत्ते	अनुपयुक्त	६	आवकहियं	यावत्कथिकम्	४
अणुवउत्तो	अनुपयुक्तः	६	आवकहिया	यावत्कथिका	४
अणुवओगो	अनुपयोगः	६	आसणं	आसनम्	१३, १७
अणेगे	अनेके	३	आस	अश्वम्	१२, १४, १६, १८
अणेगो	अनेकः	६	आसी	आसीत्	८
-अत्थाहिगार	अर्थाधिकार	८	इ		
अमिलिय	अमिलितम्	६	इ	वाक्यालङ्कारे १२, १३, १६, १७, १८, २०, २२, २६, २७	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
-इच्छइ	इच्छति	६
इति	इति	६
इत्तिरिया	इत्वरिका	४
इवमे	इभ्य	१२, १३, १४
इमेण	अनेन	८, ९
	ई	
ईसरे	ईधर	१२, १३, १४
	उ	
उज्जुसुअस्स	ऊज्जुसूअस्य	६
उट्ठं	उट्ठम्	१२, १६
उण्णमणी	उत्तमनी-अनुजैकार्थ	३० गा २
-उवगय	उपगतम्	६
०-उवगरण	उपकरणम्	२२
उवज्झाण	उपाध्याय	१६, १७, १८, २०, २२
उवदसिय	उपदर्शितम्	८
उवासगदसाओ	उपासकदशा	२८
उत्तभसेणस्स	ऊत्तभसेनस्य	२९ गा १
	ए	
एगा	एका	६
एगो	एक	३, ६
एगो	एकः	६
एलग	एडकाम्	१६
एलयं	एडकाम्	१२
एवमेव	एवमेव	६
एव	एवम्	६
-ओट्ट	ओष्ठ	६
०कडग	कटकम्-आभरणम्	१४, १८
	क	
कप्पो	कल्प	३० गा २
कम्हा	कस्मात्	६

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
कम्हिय	कस्मिंश्चित्	२१, २२
कम्हि	कस्मिन्	१६, १७, १८, २८
कम्हिं	कस्मिन्	१२, १३, १४, २०
कट्ठु	कृत्वा	६
कट्ठकम्मे	काष्ठकर्मणि	३
कस्स-	कस्य	२९ गा १
कस्सइ	कस्यचित्	१२, १३, १४, १६, १७, १८, २६, २७
कट्ठोट्ठविपमुक्क	कण्ठोष्ठविप्रमुत्तम्	६
कंवलं	कम्बलम्	२१
कस	कास्यम्	१३, १७
कारणे	कारणे	१२, १३, १४, १६, १७, १८, २०, २१, २२, २८
काल	काल	२४
०काल	कालम्	२९ गा १
कालाणुण्णा	कालानुज्ञा	१, २४
काले	काले	२४
०कालं	काले	९
कालोचिय०	कालोचित	२८
किं	किम्	१, २, ३, ५, त २८
किं-	किम्	२९ गा १
कीरइ	क्रियते	२
कुप्पावयणिया	कुप्पावचनिकी	१०, १५, त १८, २५, २७
०कुमे	कुम्भ	८, ९
केइ	कश्चित्	२७
केवति०	क्रियत्	२९ गा १
को	क	४, ८, ९
कोडुविण्	कौटुम्बिक	१२, १३, १४
कोह०	क्रौव	२६, २७
	ख	
खमा०	क्षमा	२८
खर	खरम्	१२, १६
खेत्त	क्षेत्रम्	२३
खेत्ताणुण्णा	क्षेत्रानुज्ञा	१, २३
खेत्ते	क्षेत्रे	२३

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
	ग	
गणधरे	गणधर	२१
गणहरे	गणधर	२०, २२
गणावच्छेदिण्	गणावच्छेदक	२१
गणावच्छेयण्	गणावच्छेदकः	२०, २२
गणी	गणी	२०, २१, २२
०गत	गतम्	८
०गय	गतम्	८
गन्धिमे	ग्रन्थिमे	३
गुण	गुण	२८
गुरु०	गुरु	६
गोण(शौ०)	गावम्	१२, १६
	घ	
घय०	घृत	८, ९
घोडय	घोटकम्	१२, पृ ५१टि ५
घोड	घोटकम्	१६
घोससम	घोषसमम्	६
	च	
चह्य	च्यावित	८
चत्त	त्यक्त	८
चामर	चामर	१४, १८
चामर	चामरम्	१३, १७
चित्तकम्मे	चित्रकर्मणि	३
च्युत	च्युत	८
चेव	एव	९, ३०गा.३
	छ	
छत्त	छत्रम्	१३, १७
छव्विहा	षड्विधा	१
	ज	
जति	यदि	६
जत्तिय	यावत्	२३, २४
जम्मण०	जन्म	९
जम्मि	यस्मिन्	२३, २४

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
जस्स	यस्य	२, ६, २३, २४
जहा	यथा	१, ५, ८त ११, १५, १९, २४, २५
जहाणामण्	यथानामक	१२, १३, १४, १६, १७, १८, २०, २१, २२, २६, २७, २८
जं	यत्	३, ८
जाणण्	ज्ञायकः	६
जाणगसरीर०	जशरीर	७, ८, १०, २२
०जाणगस्म	ज्ञायकस्य	८
जाव	यावत्	२६, २७, २८, पृ ५०टि ६, पृ ५१टि ३-४ -८-१३
जावतिया	यावन्त	६
जिण०	जिन	९
जितं	जितम्	६
जीव०	जीव	८
जीवुद्धि	जीतवृद्धि - अनुज्ञैकार्थ	पृ ५३टि.३
जीवुद्धिपयं	जीतवृद्धिपदम् - अनुज्ञैकार्थ	३०गा.३
जीवस्स	जीवस्य	२
जीवाण	जीवानाम्	२
जीवे	जीवः	९
जुवराया	युवराज	१२, १३, १४, २६
जे	य	९
जो	यः	२३, २४
०जोगिणो	योगिन	२८
जोणी	योनि	९
	ट	
०टवणाण्	स्थापनया	३
	ठ	
ठवणा	स्थापना	३, ४
ठवणा	स्थापना - अनुज्ञैकार्थः	३०गा.२
०ठवणाणं	स्थापनानाम्	४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
ठवणाणुण्णा	स्थापनानुजा	१, ३
ठविज्जति	स्थाप्यते	३
ठाणं	स्थानम्—जैनागम	२८
ठिइकरणं	स्थितिकरणम्— अनुजैकार्थ ३०गा ३	
ठितं	स्थितम्	६
ठितिकरण	स्थितिकरणम्— अनुजैकार्थ पृ ५३टि ३	
ण		
ण	न	६
णमणी	नमनी—अनुजैकार्थ ३०गा २	
णं	वाक्यालङ्कारे १, २, ६, ८, २३, २४	
णाओ	न्याय—अनुजैकार्थ ३०गा २	
णाम०	नाम	४
णामणी	नामनी—अनुजैकार्थ ३०गा २	
णामसम	नामसमम्	६
णाम	नाम	२, ४
णामाइं	नामानि	३०गा ३
णामाणुण्णा	नामानुजा	२
णायो	न्याय—अनुजैकार्थ पृ ५३टि ३	
०णिकखते	निष्क्रान्त	९
णिज्जर	निर्जरा—अनुजैकार्थ ३०गा ३	
णिदसिय	निदर्शितम्	८
णेगमस्स	नैगमस्य	६
णोआगमतो	नोआगमतो द्रव्यानुजा ७, २२	
त		
तत्थ	तत्र	६

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
+तदुभय	तदुभयम्— अनुजैकार्थ ३०गा २	
तदुभयस्स	तदुभयस्य	२
+तदुभयहिय	तदुभयहितम्— अनुजैकार्थ पृ ५३टि ३	
तदुभयाण	तदुभयेषाम्	२
तल	तल	८
तलवरे(दे०)	तलारक्षक १२, १३, १४	
तहा	तथा ३०गा ३	
त	तद् १, २, ३, ५त २८	
त	एतद् २५	
ताव	तावत् ९	
तावतियाओ	तावत्य ६	
ति	वाक्यालङ्कारे १४, २१, पृ ५०टि ६	
तिगरण०	त्रिकरण २८	
तिण्ह	त्रयाणाम् ६	
तिविहा	त्रिविधा ७, १०, ११, १५, १९, २५	
तिविहेण	त्रिविधेन २८	
तीत	अतीतम् २४	
तुट्टे	तुष्ट १२, १३, १४, १६, १७, १८, २०, २१, २२, २६, २८	
त्तं	एतद् २, ३, ९, १०, १३, १४, १६, १७, १८, २० तः २४, २६, २७, २८	
त्ति	इति २, ३, ६, ८, ९	
थ		
थासग०	स्थासक १४, १८	
थेरे	स्थविर २०, २१, २२	
द		
दव्व	द्रव्य २८	
दव्व	द्रव्यम् ६	
दव्वाणुण्णा	द्रव्यानुजा १, ५, ६, १०, १५, १७, १८, २५	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाह	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाह
०दव्वाणुण्णा	द्वयानुजा	७, ८	पडिपुण्णघोसं	प्रतिपूर्णघोपम्	६
दव्वाणुण्णाओ	द्वयानुजे	६	पडिपुण्णं	प्रतिपूर्णम्	६
दव्वाणुण्णाओ	द्वयानुजाः	६	पडुप्पणं	प्रत्युत्पन्नम्	२४
दव्वाणुञ्जा	द्वयानुजा	७, ११, १४, १६, १९, २२	पणत्ता	प्रजप्ता १, ५, ७, १०, ११, १५, १९, २५	
दंसिय	दार्जितम्	८	पणविय	प्रजापितम्	८
दामं	दासम् १२, १४, १६, १८		पण्हावागरणं	प्रश्रव्याकरणम्- जैनागमम्	२८
दासिं	दासीम् १२, १४, १६, १८		पतिविसेसो	प्रतिविशेषः	४
दिज्ज	दद्यात् पृ ५, १६ ८		पद-	पद	८
दिट्ठतो	दृष्टान्त	८, ९	पदपवरं	पदप्रवरम्-अनुजैकार्थ	३०गा ३
दिट्ठिवाय	दृष्टिवादम्-जैनागमम्	२८	पद	पदम्	६
०दिट्ठेणं	दृष्टेन	९	पभवो	प्रभव -अनुजैकार्थ	३०गा. २
दुविहा	द्विविधा	५	पभावण	प्रभावना-अनुजैकार्थ	३०गा २
दूसं	दूष्यम्	१३, १७	पय	पदम्-अनुजैकार्थ	पृ ५३टि ३
०देह	देहम्	८	पयं	पदम्	८
दोण्णि	द्वे	६	०पय	पदम्	९
दोण्णि	द्वौ	६	पयारो	प्रचार -अनुजैकार्थ	३०गा २
	ध		परिजित	परिजितम्	६
धम्मकहाण	धर्मकथया	६	परियट्ठणाण	परावर्तनया	६
	न		परुवियं	प्ररुपितम्	८
न	न	९	पवत्तण	प्रवर्तक-	पृ ५, २टि १
न-	न	६	पवत्तिया	प्रवर्तिता	२९गा. १
नाण	ज्ञान	२८	पवत्तिया-	प्रवर्तिता	२९गा १
नामाणुण्णा	नामानुज्ञा	१, २	पवत्ती	प्रवर्ती	२०, २१, २२
नायाधम्मकरुहं	ज्ञाताधर्मकथाम्	२८	पवाल	प्रवाल	१३, १७
निसीहिया०	नैषेधिकी	८	०पहाणस्स	प्रधानस्य	२८
नो	नो	६	पाउसं	प्रावृषम्	२४
नोआगमतो	नोआगमत	५	पातं	पात्रम्	२१
	प		पादपुछण	पादप्रोच्छन्नम्	२१
०पज्जवेहि	पर्यवे	२८	पुच्छणाण	प्रच्छनया	६
पट्ट	पट्टम्	१७	पुरिमताले	पुरिमताले	२९गा १
पडग	पटकम्	१३			
पडं	पटम्	पृ. ५, १टि १			
पडिग्गहं	प्रतिग्रहम्	२१			

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाड
पुहत्त	पृथक्त्वम्	६
पूरिमे	पूरिमे	३
पोत्यक्रमे	पुस्तकर्मणि	३

भ

भवति	भवति	६
भविष्यरीर	भविष्यरीर	१०, २२
भविष्यरीर-	भविष्यरीर-	
द्वानुण्णा	द्वानुजा	७, ९
भविस्सति	भविष्यति	९
भड	भाण्ड	२२
०भाव	भावम्	२६, २७
भावाणुण्णा	भावानुजा	१, २५, २८
भावेण	भावेन	९, २८

म

मउड	मुकुटम्	१३, १७
मगो	मार्ग-अनुज्ञैकार्थ	३०
	गा	२
मज्जाया	मर्यादा-	
	अनुज्ञैकार्थ	३०गा २
मणि०	मणि	१३, १७
मत्त-	मात्र	२२
महु०	मधु	८, ९
०मंडिय	मण्डितम्	१४, १८
माडविण	माडम्बिक	१२, १३, १४
मित	मितम्	६
मीसिया	मिश्रका	११, १५, १८, १९, २२

मीसिया		
द्वानुण्णा	मिश्रका-द्वानुजा	१४
मुहभडग०	मुखभाण्डक-मुखाभरण	
		१४, १८
मोत्तिय	मौक्तिक	१३, १७

य

य	च	५, १०
---	---	-------

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाड
	र	
रत्तरयण	रत्तरत्न	१३, १७
राया	राजा	१२, १३, १४, २६

ल

लेप्पकम्मे	लेप्पकर्मणि	३
लोइया	लौकिकी	१०, ११, १४, २५, २६
लोउत्तरिया	लोकोत्तरिकी	१०, १९
लोगुत्तरिया	लोकोत्तरिकी	२२, २५, २८

व

०वडरित्ता	व्यतिरिक्ता	२२
०वतिरित्ता	व्यतिरिक्ता	१०, २२
वत्य	वत्तम्	२१
वराडण	वराटके	३
वल्य	वडवाम्	पृ ५१टि ५
वलवं	वडवाम्	पृ ५१टि ६
ववगय०	व्यपगत	८
ववहारस्स	व्यवहारस्य	६
वसंत	वसन्तम्	२४
वा	वा	२, ३, ४, ६, ८, १२, १३, १४, १६, १७, १८, २०, २४, २६, २७, २८

वायणा-	वाचना	६
वायणाए	वाचनया	६
वाल्य	(?) वडवाम्	पृ ५०टि ४
वासं	वास	पृ ५१टि ९
वि	अपि	६
विणीयस्स	विनीतस्य	२८
०विप्पजड	विप्रहाणम्	८
०विप्पमुक्क	विप्रमुक्तम्	६
०विमूसिय	विभूषिताम्	१४, १८
वियाहपण्णत्ति	व्याख्याप्रज्ञप्ति विवाहप्रज्ञप्ति	
	विवाहप्रज्ञप्ति वा-	
	जेनागमम्	पृ ५३टि १
विवागसुय	विपाकश्रुतम्-जेनागमम्	२८

मूलपदो	मन्थयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
विभाङ्गपण्णत्ति	विवाहप्रजसि व्याख्या- प्रजसि विवाधप्रजसि वा-जैनागमम् २८		सार ०सावपुज्ज ०सावतिज्ज	सारम् स्वापतेयम् स्वापतेयम्	पृ. ५१ टि. ८ १७ १३
०विमुत्तेणं	विगुत्तेन २८		सिक्खइ	शिक्षते	९
वीसं-	विगति ३० गा ३		सिक्खियं	शिक्षितम्	६
वेट्टिमे	वेट्टिमे ३		सिक्खिस्सइ	शिक्षिष्यते	९
	स		सिज्जा०	शय्या	८
मकडगं	सकटकम् १४, १८		सिद्धिसिला०	सिद्धिशिला	८
सच्चित्ता	सचित्ता ११, १२, १५, १६, १९, २०		सिल	शिला	१३, १७
सत्थवाहे	सार्थवाह १२, १३, १४		सिस्सस्स	शिष्यस्य	२१, २२, २८
सद्वणयाण	शब्दनयानाम् ६		सिस्सं	शिष्यम्	२२
मन्भाव०	मद्भाव ३		सिस्सिणिय	शिष्याम्	२२
सभड०	सभाण्ड २२		सिस्सिणियाए	शिष्याया	२१
समवायं	समवायम्-जैनागमम् २८		सिस्सिणिं	शिष्याम्	२०
समाणे	सन १२, १३, १४, १६, १७, १८, २०, २१, २२, २६, २८		सिस्सिर्णाए	शिष्याया	२०, २२
०समुच्छएणं	समुच्छयेण ८, ९		सीसस्स	शिष्यस्य	२०
सयण	जयनम् १३, १७		सीसं	शिष्यम्	२०
नरीर०	शरीर ८, ९		सुवण्ण	सुवर्णम्	१३, १७
नरीरग	शरीरकम् ८		सुसीलस्स	सुशीलस्य	२८
मन्व०	सर्व २८		सूयगड	सूत्रकृत्-जैनागमम् २८	
मज्ज-०	सर्व १४, १८		से	अथ १, २, ३, ५ त २८	
मंग	शङ्ख १३, १७		से	तद् २, ३, ४, ६, ९, १२, १३, १४, १६, १७, १८, २० त २४, २६, २७, २८	
संगह	सङ्ग्रह - अनुजै कार्य ३० गा. ३		सेण	एष्यति पृ ५० टि २	
संगहस्म	सङ्ग्रहस्य ६		सेट्ठी	श्रेष्ठी १२, १३, १४	
मंघातिमे	सङ्घातिमे ३		सेणावई	सेनापतिः १२, १३, १४	
संन०	सर् १३, १७		सेय०	एष्यत् ९	
संत्तयार	सत्तारम् पृ ५१ टि ८			ह	
संत्तार०	सत्तार ८		हत्थि	हस्तिनम् १२, १४ १६, १८	
संत्तर	मन्तर-अनुजै कार्य ३० गा. ३		+हिय	हितम्-अनुजै कार्यः ३० गा २	
मा	मा ६		हिरण्णं	हिरण्यम् १३, १७	
मार	मार १३, १७		०हेउं	हेतुम् २४	
			हेमंतं	हेमन्तम् २४	
			हो-जा	भवेत् ४	

३. तइयं परिसिद्धं

विसेसणामाणुकमो

विसेसणाम	कि ?	पिट्टको	विसेसणाम	कि ?	पिट्टको
अणुत्तरोधवाढ्य	जैनागम		नाथाधम्मकहा	जैनागमः	५३
दसाओ		५३	पण्हावागरण	जैनागम	५३
अतगडदसाओ	जैनागम	५३	पुरिमताल	नगरम्	५३
आदिकर	तीर्थङ्कर	५३	वियाहपण्णत्ति	जैनागम	५३ टि १
आयार	जैनागम	५३	विवागसुय	जैनागम	५३
उवासगदसा	जैनागम	५३	विवाहपण्णत्ति	जैनागम	५३
उसमसेण	गणधर	५३	समवाय	जैनागम	५३
ठाण	जैनागम	५३	सूयगड	जैनागम	५३

जोगणंदिपरिसिद्धां

१. पढमं परिसिद्धं

सदाणुकमो-सकयत्थसहिओ

मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तको	मूलसद्वो	सकयत्थो	सुत्तको
	अ				
अणुओगदाराणं	अनुयोगद्वाराणाम्-		आयविसोहीए	आत्मविगोध्या	७
	जैनागमस्य	७	आयारस्स	आचारस्य-जैनागमस्य	९
अणुओगो	अनुयोग	१ त ५, ७, ८, ९	आवस्सगवइ-	आवश्यक-	
			रित्तस्स	व्यतिरिक्तस्य	४
अणुजाणामि	अनुजानामि	९	आवस्सगस्स	आवश्यकस्य-	
अणुण्णविज्जति	अनुज्ञाप्यन्ते	१		जैनागमस्य	४, ५
अणुण्णा	अनुज्ञा	१, २, ४, ५, ७, ९	आसीविस-	आशीविषभावनानाम्-	
			भावणाणं	जैनागमस्य	८
				इ	
अणुत्तरोववाइयड-	अनुत्तरोपपातिकदशानाम्-		इमस्स	अस्य	९
साण	जैनागमस्य	९	इमं	इदम्	२, ३, ९
अत्थेणं	अर्थेन	९	इमाए	अस्या	९
अरुणोववायस्स	अरुणोपपातस्य-		इसिभासियाणं	ऋषिभाषितानाम्-	
	जैनागमस्य	८		जैनागमस्य	८
अगचूलियाए	अङ्गचूलिकाया -			उ	
	जैनागमस्य	८	उक्कालियसुयस्स	उत्कालिकश्रुतस्य	६
अगपविट्ठस्स	अङ्गप्रविष्टस्य	२, ९	उक्कालियस्स	उत्कालिकस्य	३, ४, ६, ७
अगबाहिरस्स	अङ्गबाह्यस्य	२, ३	उट्ठाणसुयस्स	उत्थानश्रुतस्य-	
अतगडडसाण	अन्तर्दृष्टानाम्-			जैनागमस्य	८
	जैनागमस्य	९	उत्तरज्झयणाण	उत्तराध्ययनानाम्-	
	आ			जैनागमस्य	८
आउरपच्चन्खा-	आतुरप्रत्याख्यानस्य-		उट्ठिसिज्जंति	उट्ठिश्यन्ते	१
णस्स	जैनागमस्य	७	उट्ठेसामि	उट्ठिषामि	९
आभिणिबोहिय-	आभिनिबो-		उट्ठेसो	उट्ठेसो	१ त ९
नाणं	विक्रानाम्	१	उववाइयसुयस्स	औपपातिकश्रुतस्य-	
आयविभत्तीए	आत्मविभक्त्या	७		जैनागमस्य	७

मूलसदो	सक्यल्यो	सुत्तको
उवासगदसाण	उपासकदशानाम्- जैनागमस्य	९
	ए	
एणसिं	एतेपाम्	५, ७, ८, ९
ओहिनाण	अवधिज्ञानम्	१
	क	
कप्पवडिसियाणं	कल्पावतसिकानाम्- जैनागमस्य	८
कप्पस्स	कल्पस्य-जैनागमस्य	८
कप्पियाकप्पि- यस्स	कल्पिकाकल्पिकस्य- जैनागमस्य	७
कप्पियाण	कल्पिकानाम्- जैनागमस्य	८
काउस्सगस्स	कायोत्सर्गस्य-आवश्यक नामजैनागमसूत्रा- ध्ययनस्य	५
कालियसुयस्स	कालिकश्रुतस्य	६
कालियस्स	कालिकस्य	३, ६, ८
किं	किम्	२त ९
केवलनाण	केवलज्ञानम्	१
	ख	
खमासमणाणं	धर्माश्रमणानाम्	९
खुड्डियाविमाणप- विभत्तीए	खुड्गविमानप्रविभक्त्या - जैनागमस्य	८
	ग	
गणिविज्जाए	गणिविद्याया - जैनागमस्य	७
गरुलोववायस्स	गरुडोपपातस्य- जैनागमस्य	८
गोयमा ।	गौतम ।	२, ३, ४
	च	
चउवीसत्थयस्स	चतुर्विंशतिस्तवस्य- आवश्यकनामजैना गमसूत्राध्ययनस्य	५

मूलसदो	सक्यल्यो	सुत्तको
चत्तारि	चत्वारि	१
चरणविसोहीए	चरणविशोद्धा - जैनागमस्य	७
चंदपण्णत्तीए	चन्द्रप्रज्ञप्त्या - जैनागमस्य	८
चडाविज्जयस्स	चन्द्रावेध्यस्य- जैनागमस्य	७
चारणभा०	चारणभा[वनानाम्]- जैनागमस्य	८
चुल्लकप्पसुयस्स	चुल्लकल्पश्रुतस्य- जैनागमस्य	७
	ज	
जइ	यदि	२त ९
जहा	यथा	१
जबुद्धीवपण्णत्तीए	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या - जैनागमस्य	८
जाव	यावत्	३, ८, ९
जीवाभिगमस्स	जीवाभिगमस्य- जैनागमस्य	७
	झ	
झाणविभत्तीए	ध्यानविभक्त्या - जैनागमस्य	७
	ठ	
ठप्पाइ	स्थाप्यानि	१
ठवणिज्जाइ	स्थापनीयानि	१
ठाणस्स	स्थानस्य-जैनागमस्य	९
	ण	
णं	वाक्यालङ्कारे	१
	त	
तत्थ	तत्र	१
तट्ठभएण	तट्ठभयेन	९
त	तद्	१

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तको	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तको
तदुलवेयालियस्स	तन्दुलवैचारिकस्य		प		
	तन्दुलवैतारिकस्य वा-		पच्चक्खाणस्स	प्रत्याख्यानस्य-	
	जैनागमस्य	७		आवश्यकनामजैना-	
तेयग्गिनिसग्गाणं	तेजोऽग्निनिसर्गाणाम्-			गमसूत्राध्ययनस्य	५
	जैनागमस्य	८	पट्टवण	प्रस्थापनम्	२, ३, ९
			पट्टिकमणस्स	प्रतिक्रमणस्य-आवश्यकनामजैनागम-	
	द			सूत्राध्ययनस्य	५
दसकालियस्स	दशकालिकस्य -		पट्टुच्च	प्रतीत्य	२, ३, ९
	जैनागमस्य	७	पणत्त	प्रज्ञप्तम्	१
दसाण	दशानाम्-जैनागमस्य	८	पणवणाणु	प्रज्ञापनाया-जैनागमस्य	७
दिट्ठिवायस्स	दृष्टिवादस्य-जैनागमस्य	९	पण्हावागरणाणं	प्रश्नव्याकरणानाम्-	
दीवपणत्तीणु	द्वीपप्रज्ञप्त्या -			जैनागमस्य	९
	जैनागमस्य	८	पमायप्पमायस्स	प्रमादाप्रमादस्य-	
दिट्ठिविसभाव-	दृष्टिविषभावानाम्-			जैनागमस्य	७
णाणं	जैनागमस्य	८	पवत्तइ	प्रवर्तते	१त ५, ७, ८, ९
देविदथयस्स	देवेन्द्रस्तवस्य-		पच्चविहं	पञ्चविधम्	१
	जैनागमस्य	७	पि	अपि	८, ९
देविंदोववायस्स	देवेन्द्रोपपातस्य-		पुण	पुन	१, २, ३, ९
	जैनागमस्य	८	पुण्फचूलियाणं	पुष्पचूलिकानाम्-	
	ध			जैनागमस्य	८
धरणोववायस्स	धरणोपपातस्य-		पुण्फियाणं	पुष्पिकानाम्-जैनागमस्य	८
	जैनागमस्य	८	पोरिसिमंडलस्स	पीरुपीमण्डलस्य-	
				जैनागमस्य	७
	न		म		
नंदीणु	नन्दा-जैनागमस्य	७	मणपज्जवनानं	मन पर्यवज्ञानम्	१
नागपरियावणि-	नागपरिज्ञानाम्-		मरणविभत्तीणु	मरणविभक्त्या -	
याण	जैनागमस्य	८		जैनागमस्य	७
नाणं	ज्ञानम्	१	मरणविसोहीणु	मरणविशोऽव्या -	
नाणाहं	ज्ञानानि	१		जैनागमस्य	७
नाथाधम्मकहाण	ज्ञाताधर्मकथानाम्-		महल्लियाविमाणप	महाविमानप्रविभक्त्या -	
	जैनागमस्य	९	विभत्तीणु	जैनागमस्य	८
निरयावलियाणं	निरयावलिकानाम्-		महाकप्पसुयस्स	महाकल्पश्रुतस्य-	
	जैनागमस्य	८		जैनागमस्य	७
निशीहस्स	निशीथस्य-जैनागमस्य	८	महानिशीहस्स	महानिशीथस्य-	
नो	नो	१		जैनागमस्य	८

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाङ्
महापच्चकखाणस्स	महाप्रत्याख्यानस्य- जैनागमस्य	७
महापण्णवणाए	महाप्रज्ञापनाया - जैनागमस्य	७
महासुमिणभा०	महास्वप्नभा[वना- नाम्]-जैनागमस्य	८
मण्डलप्पवेसस्स	मण्डलप्रवेशस्य- जैनागमस्य	७
य		
य	च	१, ५
र		
रायपसेणीयसुयस्स	राजप्रश्नीयश्रुतस्य राजप्रसेनजिच्छु- तस्य वा-जैनागमस्य	७
व		
वग्गचूलियाए	वर्गचूलिकाया - जैनागमस्य	८
वण्हिदसाण	वह्निदशानाम्- जैनागमस्य	८
[वण्हियाणं]	वह्निदशानाम्-जैनागमस्य	८
वरुणोववायस्स	वरुणोपपातस्य- जैनागमस्य	८
ववहारस्स	व्यवहारस्य-जैनागमस्य	८
वदणस्स	वन्दनस्य-भावश्यकनाम जैनागमसूत्राध्यय- नस्य	५
वि	अपि	४
विज्जाचरणविणि-	विद्याचरणविनिश्चयस्य-	
च्छियस्स	जैनागमस्य	७
विवागसुयस्स	विपाकश्रुतस्य-जैनागमस्य	९
विवाहचूलियाए	विवाहचूलिकाया व्याख्या चूलिकाया विवाहचूलि- काया वा-जैनागमस्य	८
विवाहपण्णत्तीए	विवाहप्रज्ञप्त्या व्याख्याप्र- ज्ञप्त्या विवाहप्रज्ञप्त्या वा-जैनागमस्य	९

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाङ्
विहारकप्पस्स	विहारकल्पस्य- जैनागमस्य	७
वीयरगसुयस्स	वीतरागश्रुतस्य- जैनागमस्य	७
वेलंधरोववायस्स	वेल्न्धरोपपातस्य- जैनागमस्य	८
वेसमणोववायस्स	वैश्रवणोपपातस्य- जैनागमस्य	८
स		
समवायस्स	समवायस्य-जैनागमस्य	९
समुट्ठाणसुयस्स	समुपस्थानश्रुतस्य- जैनागमस्य	८
समुट्ठेसामि	समुद्दिशामि	९
समुट्ठिसिज्जति	समुद्दिश्यन्ते	१
समुट्ठेसो	समुद्देशः १, २, ४, ५, ७, ९	
सव्वेसि	सर्वेषाम् ५, ७, ८, ९	
संलेहणासुयस्स	संलेखनाश्रुतस्य- जैनागमस्य	७
सागरपण्णत्तीए	सागरप्रज्ञप्त्या - जैनागमस्य	८
सामाहयस्म	सामायिकस्य-आवश्यक- नामजैनागमसूत्राध्य- यनस्य	५
साहुणीए	साध्व्याः	९
साहुस्स	साधो	९
सुत्तेणं	सूत्रेण	९
सुमिणभा०	स्वप्नभा[वनानाम्]- जैनागमस्य	८
सुयनाणस्स	श्रुतज्ञानस्य	१, २
सुयनाण	श्रुतज्ञानम्	१
सूयगडस्स	सूत्रकृत सूत्रकृतस्य वा- जैनागमस्य	९
सूरपण्णत्तीए	सूर्यप्रज्ञप्त्या - जैनागमस्य	७
ह		
हत्थेण	हस्तेन	९

२. बीयं परिसिद्धं

विसेसणामाणुकमो

विसेसणाम	क्रि ?	पिट्ठको	विसेसणाम	क्रि ?	पिट्ठको
अणुओगदर	जैनागम	५४	चुल्लकप्पसुय	जैनागम.	५४
अणुत्तरोववाइयदसा	जैनागम	५५	जंतुद्वीवपण्णत्ति	जैनागम	५५
अरुणोववाय	जैनागम	५५	जीवाभिगम	जैनागम.	५४
अंगचूलिया	जैनागम.	५५	झाणविभत्ति	जैनागम	५५
अतगडदसा	जैनागम	५५	झाण	जैनागम	५५
आउरपच्चक्खाण	जैनागम	५५	तंदुलवेयालिय	जैनागम	५४
आयविभत्ति	जैनागम	५५	तेयगिगनिसग्ग	जैनागम	५५
आयविसोहि	जैनागम	५५	दसकालिय	जैनागम	५४
आयार	जैनागम	५५	दसा	जैनागम	५५
आसीविसभावणा	जैनागम	५५	दिट्ठिवाय	जैनागम	५५
इत्तिभासिय	जैनागम	५५	दिट्ठिविसभावणा	जैनागम	५५
उट्ठाणसुय	जैनागम	५५	दीवपण्णत्ति	जैनागम	५५
उत्तरज्झयण	जैनागम	५५	देविंदथय	जैनागम	५४
उववाइयसुय	जैनागम	५४	देविंदोववाय	जैनागम	५५
उवासगदसा	जैनागम	५५	धरणोववाय	जैनागम	५५
कप्प	जैनागम	५५	नंदी	जैनागम	५४
कप्पवडिंसिया	जैनागम	५५	नागपरियावणिया	जैनागम	५५
कप्पिया	जैनागम	५५	नायाधम्मकहा	जैनागम	५५
कप्पियाकप्पिय	जैनागम	५४	निरयावलिया	जैनागम	५५
काउत्सग्ग	आवश्यकनामजैनागमा-		निसीह	जैनागम	५५
	ध्ययनम्	५४	पच्चक्खाण	आवश्यकनामजैनागमा-	
खुड्दिशाविमाणप-	जैनागमः	५५		ध्ययनम्	५४
विभत्ति			पडिक्कमण	आवश्यकनामजैनागमा-	
गणिविज्जा	जैनागम.	५५		ध्ययनम्	५४
गस्ल्लोववाय	जैनागम	५५	पण्णवणा	जैनागम	५४
गोयम	गणवर.	५४	पण्हावागरण	जैनागम	५५
चउवीसत्थय	आवश्यकनामजैनागमा-		पुप्फचूलिया	जैनागम	५५
	ध्ययनम्	५४	पुप्फिया	जैनागम	५५
घरणविसोहि	जैनागम	५५	पमायप्पमाय	जैनागम	५४
चंदपण्णत्ति	जैनागमः	५५	पोरिसिमंडल	जैनागम	५५
चडाविज्झय	जैनागमः	५४	मरणविभत्ति	जैनागम	५५
चारणभावणा	जैनागमः	५५	मरणविसोहि	जैनागम	५५

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको	विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
महल्लियाविमाण	जैनागम	५५	विवागसुय	जैनागम	५५
पविभत्ती			विवाहचूलिया	जैनागम	५५
महाकप्पसुय	जैनागमः	५४	विवाहपण्णत्ति	जैनागम	५५
महानिखीह	जैनागम	५५	विहारकप्प	जैनागम	५५
महापच्चक्खाण	जैनागमः	५५	वीयरागसुय	जैनागम	५५
महापण्णवणा	जैनागमः	५४	वेलंघरोववाय	जैनागम	५५
महासुमिणभावणा	जैनागम	५५	वेसमणोववाय	जैनागम	५५
मंडलप्पवेस	जैनागमः	५५	समवाय	जैनागम	५५
रायपसेणीयसुय	जैनागम	५४	समुट्ठाणसुय	जैनागम	५५
वगाचूलिया	जैनागम	५५	संलेहणासुय	जैनागम	५५
वण्हदसा	जैनागम	५५	सागरपण्णत्ति	जैनागम	५५
[वण्हिया]	जैनागम	५५	सामाहय	आवश्यकनाम-	
वरुणोववाय	जैनागम	५५		जैनागमाध्ययनम्	५४
ववहार	जैनागम	५५	सुमिणभावणा	जैनागम	५५
वदण	आवश्यकनाम		सूयगड	जैनागम	५५
	जैनागमाध्ययनम्	५४	सूरपण्णत्ति	जैनागम.	५५
विज्जाचरणविणि-	जैनागम	५५			
च्छिय					

अणुओगद्वारसुत्तपरिसिद्धाई

१. पढमं परिसिद्धं

गाहाणुक्रमो

गाहा	सुत्तकाट	गाहा	सुत्तकाट
अक्खरसम पयसम	२६०गा. ५०	एणुमि पहाण .	३७२गा. १०७
अग्नि १ पयावद्ध २ सोमे ३	२८६गा ८९.	(उत्त०तं वायहागियन्म उद्धाग्मागगे०)	
अज्झप्पस्साऽऽणयण	५४६गा. १२५.	एणुमि पहाणं .	३७९गा १००
अणुओगद्वाराणं	पृ २०५टि. ३	(उत्त० त वायहागियन्म अद्धाग्मागगे०)	
अवभस्स निम्मलत्त	४५३गा ११८	एणुमि पहाणं...	३०८गा. ११३
अवभुयतरमिह एत्तो	२६० [१] गा ६९	(उत्त० तं वायहागियन्म गेत्तमागगे०)	
अभिद्धं २० स्वण २१		एणुमि पहाणं .	३०७गा ११८
धणिट्ठा २२	२८५गा ८८	(उत्त० तं सुट्टमस्य गेत्तमागगे०)	
अवणय गिण्ह य एत्तो	२६१गा. ६१	एणुमि पहाण. .	३८१गा ११०
असुद्ध-कुणव-डुद्धसण	२६२ [७] गा ७१	(उत्त० त सुट्टमस्य अद्धाग्मागगे०)	
असुद्धमलभरियनिज्जर	२६२ [५] गा ७५.	एतेमि पहाण...	३७४गा. १०८
अह कुसुममंभवे काले	२६० [३] गा २९	(उत्त० तं सुट्टमस्य उद्धाग्मागगे०)	
अकारत धन्नं	२२६गा २३	कत्तिय १ रोहिणि २ मिगमिर ३	२८५गा ८६
अगुल विहत्थि रयणी	३३२गा. ९५	रम्मे १ सिप्प २ मिलोण ३	३०२गा. ९२
अं ति य इ ति य उ ति य	२२६गा २०	कि १३ कट्ठविहं १४	
आकारता माला	२२६गा २२	कस्स १५ कहि १६	६०४गा-१३४
आकारंतो राया	२२६गा २१	किं लोढयकणीओ	२६२ [६] गा ७३
आदिमउ आरभता	२६० [१०] गा ४५.	कुत्त-मट्टर-आवासा	१६९गा. १४
आभरण-वत्थ-गंधे	१६९गा. १३	कैमी गायति मट्टर	२६० [११] गा ५४
आवस्सगस्स एग्गे	७४गा ७	कोहे माणे माया	५३३गा १२४
आवस्सयं अवस्सकरणिज्ज	२९गा २	गण काण य निकाण	पृ. ७२टि १
इद्धिताकारितैर्जैयैः	४४७गा ११७	गण काय निकाण वि य	पृ ७२टि १
इच्छा १-मिच्छा २-तहक्कारो ३	२०६ [२] गा १६	गण काय निकाय सुध	७२गा. ५
उत्तरमंदा रयणी	२६० [८] गा ४०	गवभस्मि पुच्चकोडी	३८७ [५] गा ११२
उद्देसे १ निद्देसे य २	६०४गा १३३	गंधारे गीतजुत्तिण्णा	२६० [५] गा ३४
उर-कंठ-सिरविसुद्ध	२६० [१०] गा ४९	चउच्चलणपतिट्ठाणा	२६० [४] गा ३१
उरग-गिरि-जलण-सागर	५९९गा १३१	चंडाला मुट्ठिया मेता	२६० [५] गा ३८
एण णव कच्चरसा	२६२ [१०] गा ८२	छ होसे अट्ट गुणे	२६० [१०] गा. ४६

गाहा	सुत्तमाह
जत्थ य जं जाणेजा	८गा १
जस्स सामाणिओ क्षप्पा	५९९गा १२७
जह तुव्भे तह अम्हे	४९२[४]गा १२१
जह दीवा दीवसत	५५७गा १२६
जह मम ण पिय दुक्ख	५९९गा १२९
जंजुहीवाओ खल्लु	१६९गा १२
जजुहीवे लवणे	१६९गा ११
जुण्णसुरा जुण्णगुलो	२४९गा २४
जोयणसहस्स गाउयपुहत्त	३५१[५]गा १०१
जोयणसहस्स छग्गाउयाह	३५१[५]गा १०२
जो समो सव्वभूएसु	५९९गा १२८
णक्खत्त-देवय-कुले	२८४गा ८५
णत्थि य से कोह वेत्तो	५९९गा १३०
णवि अत्थि णवि य होही	४९२[४]गा १२२
णामाणि जाणि काणि वि	२०९गा १७
णायस्मि निण्हियच्चे	६०६गा १४०
णेगेहि माणेहि	६०६गा १३६
तत्तिया करणस्मि कया	२६१गा ६०
तत्थ पढमा विभत्ती	२६१गा ५९
तत्थ परिचायस्मि य	२६२[२]गा ६४
तत्थ पुरिसस्स अता	२२६गा १९
तं पुण णाम तिबिह	२२६गा, १८
तिणिण सहस्सा सत्त य	३६७गा १०६
तो समणो जइ सुमणो	५९९गा १३२
दंड धणू जुग णालिया	३२४गा ९३
ददे य बहुव्वीही	२९४गा ९१
धूमायति दिसाओ	पृ १७७टि. १
धेवयसरमता उ	२६०[५]गा ३७
नगरमहागरा इव	६०६गा १४३
नंदी य खुड्डिमा पूरिमा	२६०[९]गा ४१
नोसाए पचम वूया	२६०[२]गा २७
निदेसे पढमा होति	२६१गा ५७
निटोसमणसमाहाण	२६२[१०]गा ८०
निटोसं सारवत्त च	२६०[१०]गा ५१
पच्चुप्पन्नगाही	६०६गा १३८
पज्जातकिलामियय	२६२[९]गा ७९
परमाणू तसरेणू	३३९गा ९९

गाहा	सुत्तमाह
परिजृरियपेग्त	४९२[४]गा १२०
परियरवंधेण भट	२७१गा ८४, ४४६
	गा ११६
पचमसरमता उ	२६०[५]गा ३६
पचमी य अपायाणे	२६१गा ५८
पासुत्तमगीमडिय	२६२[८]गा ७७
पियविप्पयोग-वध-वह	२६२[९]गा ७८
पुण्ण रत्त च अलकिय	२६०[१०]गा ४८
पुरवरकवाडवच्छा	४९२[२]गा ११९
भयजणणरुव-सहधकार	२६ [५]गा ७०
भिउडीविडंयियमुहा	२६२[५]गा ७१
भीय दुयमुप्पिच्छ	२६०[१०]गा ४७
मज्झिमसरमता उ	२६०[५]गा ३५
महुर विलासललिय	२६२[३]गा ६७
मगी कोरव्वीया	२६०[७]गा ३९
माणुम्माण-पमाणे	३३४गा. ९६
माता पुत्त जहा नट्ट	४४१गा ११५
मित्तो १५ इंदो १६	
णिरिती १७	२८६गा ९०
रिसहेणं तु एसज	२६०[५]गा ३३
रुव-वय-वेम-भाया	२६२[८]गा ७६
वत्थुस्मि हत्थ मिज	३२१गा ९१
वत्थुओ संकमणं	६०६गा १३९
विणयोवयार-गुज्ज-गुर	२६२[६]गा ७२
विम्हयकरो अणुव्वो	२६२[४]गा ६८
वीरो सिगारो अणुओ	२६२[१]गा. ६३
सक्कया पायया चेव	२६०[९]गा ५३
सज्ज च अग्गाजीहाण	२६०[२]गा. २६
सज्ज रवड मयूरो	२६०[३]गा २८
सज्ज रवड सुयगो	२६०[८]गा ३०
सज्जेण लहड वित्ति	२६०[५]गा ३२
सज्जे १ रिसमे २ गधारे ३	२६०[१]गा २५
सत्त पाणूणि ने ओवे	३६७गा १०५
सत्त सरा नाभीओ	२६०[१०]गा ४८
सत्त स्परा कतो मभचत्ति	२६०[१०]गा ४३
सत्त स्परा तयो गामा	२६०[११]गा ५६
सत्थेण सुत्तिन्नेण वि	३४३[५]गा १००

गाहा	सुत्तकाद	गाहा	सुत्तकाद
सवभावनिव्विकार	२६२[१०]गा ८१	सामा गायति महुर	२६०[११]गा.५५
समचउरसे णग्गोहमंडले	पृ. ९० टि ३	सायन्नजोगविस्ती	७३गा ६, ५०६गा १०३
समणेण सावण्ण य	२९.गा ३	मिगारे नाम रग्गो	२६०[३]गा.६६
समयाऽऽवलिय-सुहुत्ता	३६५गा १०३	मिगी सिरी मियागी	२५१गा ८३
सम अद्धमम चेव	२६०[१०]गा ५२	सुदुत्तग्गमायामा	२६०[९]गा.५०
सस्सुच्छ पुच्चकोडी	३८७[५]गा १११	सुप सुत्त गथ म्मिदंत	५१गा ६
सव्वेसि पि नयाण	६०६गा १८१	सो णाम महारीगे	२६२[७]गा.६५
संगहिपपिडियत्थं	६०६गा.१३७	सोत्तमसयाणि चउरत्तगणि	६०६गा.१५०
संतपयपरूवणया...	१०५गा.८, १४५गा	हट्ठस्स अणजगट्ठस्स	३६३गा १०६
अप्पावहुं चेव	१०, १९०गा १५	हत्थो ११ चित्ता १० मारी १३	२८५गा.८७
संतपयपरूवणया. .		हवति पुण मन्तमी तं	२६१गा.६०
अप्पावहु नत्थि	१२२गा ९	हीणा वा जहिया वा	३३५गा.९८
संहिता य पदं चेव	६०५गा १३५	होनि पुण अहियपुरिमा	३३४गा ९७

२. वीयं परिसिद्धं

सद्धानुक्रमो-सकयत्यसहिओ

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाड	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाड
	अ		अक्से	अक्षे	११, १७९
			अक्से	अक्ष - क्षेत्रमानविशेष	३४५
अ	च	पृ १३६टि २	अक्षेण	अक्षेण-	
अउभगे	अयुताङ्गम् - कालमान-		अखलिय	अवमानविशेषेण	३२४
	विशेष	पृ १४९टि.४	अगड०	अस्तलितम्	६०५
अउण	अयुतम्-कालमानविशेषः		अगणिकायस्त	अवट	३३६
	२०२[२], ३६७, ५३२		अगरु	अग्निकायस्य	३४३[२]
अउयगे	अयुताङ्गम्-कालमानविशेष		अगलु	अगरु	पृ १३६टि ४
	२०२[२], ३६७, ५३२		अगिण्हियव्वम्मि	अगलु	३२३
अकम्मभूमिओ	अकर्मभूमिक	पृ १०२	अगिण्हियव्वम्मि	अग्रहीतव्ये	६०६गा १४०
		टि. १	अगिण्हियव्वे	अग्रहीतव्ये	पृ २०५टि १
अकम्ममूमीओ	अकर्मभूमिक	पृ १०४टि १	अगोणु	अगोत्र	२४४
अकरेमाणे	अकुर्वन्	२८	-अगा	अग्र	३६६, ३७४, ३७९,
अकसिणखंधे	अकृत्स्नस्कन्ध	६५, ६७			३८१, ३९४, ३९६
अकिरिया	अक्रिया	५२५[३]	अगगीहाणु	अग्रजिहया	२६०[२]गा
अकुलिया	अकुलिका	२६५			२६
अकुच्चमाणे	अकुर्वन्	पृ. ६५टि २	अगाय	अग्रम्	३३९गा ९९
अकुंतो	अकुन्तः	२६५	०-अगाहृत्ये	अग्रहस्त.	३६६
अकेवली	अकेवली	पृ १०८टि ८	०-अगगं	अग्रम्	३७४, ३७९, ३८१
+अक्ख	अक्षम्-अवमानविशेषम्		०-अगगा	अग्राणि	३७४, ३७९
		३२४गा ९३	अगि	अग्नि[कुमार]पृ १००टि १	
अक्ख०	अक्ष-क्षेत्रमानविशेष	३३५	अगि०	अग्नि	२८६
अक्खर०	अक्षर	६०६गा १४३	अगि	अग्नि - नक्षत्रदेताविशेष	
अक्खरसम	अक्षरसमम्	२६०[१०]गा			२८६ गा ८९, पृ १२८
		५०			टि १
अक्खरसंखा	अक्षरसङ्ख्या	४९४, पृ १८७	अगिणु	आग्निक	२८६
		टि ३	अगि[कुमारे]	अग्नि[कुमार]	२१६[१३]
०-अक्खर	अक्षरम्	१४	अगिडासे	अग्निदाम	२८६
०-अक्खरिणु	अक्षरिकम्	२१०, २१०	अगिदिण्णे	अग्निदत्त	२८६
अक्खलियं	अस्खलितम्	१४	अगिदेवे	अग्निदेव	२८६
अक्खुडिया	अखण्डिता- गान्धारग्रामस्य		अगिधम्मे	अग्निवर्म	२८६
	मूर्छना पृ. ११८टि. १०				

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अजीवा	अजीवा	पृ ११२टि ९
अजीवाण	अजीवानाम्	१०, ३१, २८३, ४७८
अजीवोदयनिष्पन्ने	अजीवोदयनिष्पन्न	२३६, २३८
-अजुए	अयुतम्-काल-	पृ ९८ टि १,
	मानविशेष	पृ १४९ टि ४
अज्जकालिगाइ	अयकालिकानि	३३६
अज्जकालियाइ	अय कालिकानि	पृ १३६ टि १८
+अज्जम	अर्थमा-नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	२८६गा ८९
अज्जाए	आर्याया -प्रशान्तरूपाया	
	दुर्गाया	२१
अज्जप्पस्स	अध्यात्मम्-	५४६गा
	षष्ठ्येकवचनार्थम्	१२५
अज्जयण०	अध्ययन	५४१
अज्जयणल्लक्क-	अध्ययनपटुवर्ग -	
वग्गो	आवश्यकैकार्थे	२९गा २
अज्जयणसंखा	अध्ययनसङ्ख्या	४९४
अज्जयणत्स	अध्ययनस्य	५२६
अज्जयण	अध्ययनम्	६, ७, ७४ गा ७
अज्जयण-	अध्ययनम्	५४६गा १२५
-अज्जयण	अध्ययनम्	७५
अज्जयणाइं	अध्ययनानि	६
अज्जयणाण	अध्ययनानाम्	७१
अज्जयणे	अध्ययनम्	५३५, ५३६ ५३९, ५४१, ५४२
०-अज्जवसाणे	अध्यवसान	२८
०-अज्जवसिते	अध्यवसित	२८
अज्जीण०	अक्षीण	५५२
अज्जीणे	अक्षीणम्	५३५, ५४७, ५५०, ५५७गा १२६
-अट्टालग	अट्टालक	३३६
-अट्टालय	अट्टालक	पृ १३६ टि. १८

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अट्ट	अष्टौ	१०१, २६० [१०]
	गा	४६, २६० [१०] गा ४८, ३४४, पृ ७७ टि ५
	पृ	१०६ टि ७, पृ १७३ टि ४
अट्ट०	अर्थ	११५त ११७
अट्टआढ्यसतिए	अष्टाढकशक्ति	३१८
अट्टकणिणए	अष्टकर्णिकम्	३५८
अट्टकम्मपगडीओ	अष्टकर्मप्रकृतय	५३३
अट्टगुण	अष्टगुण	३३९गा. ९९
अट्टणामे	अष्टनाम	२०८
अट्टण्ह	अष्टानाम्	२३५, २४३
अट्टनामे	अष्टनाम	२६१ पृ १२८ टि १
अट्टपट्ठपरूवणया	अर्थपदप्ररूपणता	१८४
अट्टपयपरूवणया	अर्थपदप्ररूपणता	९८, ९९, ११५त ११७, १४२, १४३, १८३, १८४, १९९, २००, पृ ९० टि ३
अट्टपयपरूवण-	अर्थपदप्ररूपणतया	१००,
याए		११७, १४४, १८५, पृ ९० टि ३
अट्टभाइया	अष्टभागिका	३२०, ५३० [२]
अट्टभाइयाए	अष्टभागिकया	५३० [२]
अट्टभाइयाओ	अष्टभागिके	३२०
अट्टभागपलि-	अष्टभागपत्योपमम्	३९० [१, ६]
ओवमं		
अट्टभातिया	अष्टभागिका	३२०
अट्टमी	अष्टमी	२६१गा. ६७
अट्टमी-	अष्टमी	२६१गा ५८
अट्टविहं	अष्टविधम्	३०२गा ९२
अट्टविहा	अष्टविधा	२६१
अट्टविहे	अष्टविध १२२, पृ ९० टि ३	
अट्टविहे	अष्टविधम्	२२३, ४३३, ४७७
अट्टसत	अष्टशतम्	३३४गा ९७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०-अट्टाण	अर्थोय ४९२[४] गा. १२२	
अट्टारस	अष्टादश ३९१[७]	
अट्टावीसं	अष्टाविंशति ३९१[८], ५०८	
-अट्टे	अर्थ ३४३[१,५], ३६६ पृ १३८टि १-३, पृ. १४७टि, १६	
अट्टेण	अर्थेन ४०३, ४०४,	
-अट्टेण	अर्थेन ४०३, ४०४, पृ १६५'टि ३	
अडड०	अट्ट- कालमानविशेष ३६७	
अडडंग०	अट्टाङ्ग- कालमानविशेष ३६७	
अडडगे	अट्टाङ्गम्-कालमान- विशेषः २०२[२], ३६७, ५३२	
अडडे	अट्टम्-कालमानविशेष २०२[२], ३६७, ५३२	
अडयालीसओ	अष्टचत्वारिंशत्क पृ १३५ टि ८	
अडयालीसं	अष्टचत्वारिंशत् ३४५	
अडयालीसाए	अष्टचत्वारिंशता ३२८	
अडविसमहुत्तो	अटविसमभिमुख पृ १८० टि. ८	
अडविहुत्त	अटव्यभिमुखम् पृ. १८० टि ८	
अडविहुत्ते	अटव्यभिमुखः ४७४	
अड्वाइजाड	अर्धतृतीयानि ३४७[५]	
अड्वाइजाओ	अर्धतृतीया ३४७[२-३]	
अड्वाइजाण	अर्धतृतीयानाम् ३७६	
अड्वातिजाड	अर्धतृतीयानि पृ १४०टि, १	
अणच्चणखर	अनत्यक्षरम् १४	
अणट्टे	अनर्थः ५२५[३]	
अणणुसय०	अननुशय २६२[२] गा. ६४	
-अणती	अणति ५९९गा. १२९	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
अणप्फुण्णा	अनापूर्णाः ३९६, ३९७	
अणवगल्लस्स	अनवकल्यस्य ३६७गा. १०४	
अणवत्था	अनवस्था ४७६	
अणहिगया	अनधिगता ६०५	
अणहिगयाणं	अनधिगतानाम् ६०५	
अणंगपविट्ठस्स	अनङ्गप्रविष्टस्य पृ ५९टि. ७-८-९	
अणतणु	अनन्तकम् ४९७, ५०३	
अणंत०	अनन्त ३६७गा १०६, ४०३, ४१३, ४१६	
अणंतगच्छगयाए	अनन्तगच्छगतायाम् १३८, २०४[४]	
अणंतगुणकक्खडे	अनन्तगुणकर्कश २२५	
अणंतगुणकालए	अनन्तगुणकालकः २२५	
अणंतगुणतित्ते	अनन्तगुणतित्त २२५	
अणंतगुणनीलए	अनन्तगुणनीलक. २२५	
अणंतगुणमधुरे	अनन्तगुणमधुरः पृ. १०६ टि. ७	
अणंतगुणलुक्खे	अनन्तगुणरूक्षः पृ १०६ टि. ७	
अणंतगुणसुक्खिले	अनन्तगुणशुक्ल. पृ. १०६ टि. ७	
अणंतगुणसुब्भि- गंधे	अनन्तगुणसुरभिगन्ध पृ १०६टि. ७	
अणंतगुणसुर- भिगंधे	अनन्तगुणसुरभिगन्धः २२५	
अणंतगुणा	अनन्तगुणानि ४१३, ४१६	
अणंतगुणाइ	अनन्तगुणानि ११४[२-३]	
अणंतती	अनन्तजित्-तीर्थङ्कर. २०३[२]	
अणंतनाणीहि	अनन्तज्ञानिभिः ३६७ गा. १०६	
अणंतपणसिए	अनन्तप्रदेशिक. ६३, ९९, १३६, १३७, २१६ [१९], २४९, पृ. ७७टि. ३	
अणंतपणसिया	अनन्तप्रदेशिकाः ९९	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
अणतपदेसियाओ	अनन्तप्रदेशिका	पृ ७६ टि ३
अणतपदेसिए	अनन्तप्रदेशिक	६७, ३१५
अणतपदेसिया	अनन्तप्रदेशिका	४०३
अणतभाग-०	अनन्तभाग	४१६
अणतभागूणा	अनन्तभागोना	४१६
अणतभागो	अनन्तभागः	४१३, ४१६
अणतय	अनन्तकम्	पृ ८९ टि ७
अणतराए	अनन्तराय.	२४४
अणतरागमे	अनन्तरागम	४७०
अणतं	अनन्तम्	१११[१,३]
अणता	अनन्ता	४०३, ४०४, ४१६, पृ १४६ टि ९
अणता	अनन्तानि	४०३, ४०४, ४१३, ४१४, ४१६, पृ १६६ टि ६, पृ. १६७ टि ४
अणताहं	अनन्तानि	१०७[१], १२४, १५१, १९२, पृ ७९ टि ४
अणताण	अनन्तानाम्	३४२, ३४४ ३६६, पृ. १३७ टि ३
अणताणतए	अनन्तानन्तकम्	५०३, ५०६
अणताणतय	अनन्तानन्तकम्	५१८, ५१९
अणताणताणं	अनन्तानन्तानाम्	पृ १३७ टि. ३
अणताहि	अनन्ताभिः	४१३, ४१४, ४१६
अणतेण	अनन्तेन	पृ १४६ टि ९
अणाउए	अनायुष्कः	२४४
अणागतकाल- गहणं	अनागतकालग्रहणम्	४५०, ४५३
अणागतद्धा	अनागताद्धा-अनागत- काल	२०२[२-३]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
०अणागतद्धाओ	अनागताद्धे-	अनागतकालौ ५३२
०अणागतद्धासु	अनागताद्धासु-अनागत कालेषु	५३२
अणागत	अनागत	५०, ४६९
अणागत०	अनागत	४५३, ४५७, ४६९
अणागतकालग्रहणं	अनागतकालग्रहणम्	४५३, ४५४, ४५७
अणागतद्ध	अनागताद्धा-अनागतकाल	पृ १९४ टि ३
अणाणाए	अनाज्ञया	२२
अणाणुपुब्बि०	अनाणुपूर्वी	१०४[२-३], १०९[१-२], ११०[१], १११[१२], ११३[२], १९३, पृ. ७९ टि ४, पृ ८४ टि ९-१०, पृ ८९ टि. ६
अणाणुपुब्बी	अनाणुपूर्वी	९९, १०१, १०३, ११६, ११८, १२०, १३१, १३४, १३५, १३८, १४३, १४५, १४७, १६०, १६४, १६७, १६८, १७१, १७२, १७५, १७६, १७९, १८४, १८६, १८८, २०१ [१,४], २०२ [१,४], २०३ [१,४], २०४ [१, ४], २०५ [१,४], २०६ [१,४], २०७ [१,४], पृ ९० टि ३, पृ ९७ टि १
अणाणुपुब्बी०	अनाणुपूर्वी	१०४[१], १०६[२], १०८[२], ११२[२], ११३[२], ११४[१-२-३], १२१, १४८[१], १५२[२], १५३[२], १५८ [१-२], पृ ७९ टि ३, पृ ८० टि ६, पृ. ८४ टि. १

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अणाणुपुब्बीओ	अनानुपूर्व्य	१०३, १४३, १४७, १८४, १८८
अणादिपारिणा-	अनादिपारिणामिक	२४८,
मिण्		२५०
अणादियसिद्धतेण	अनादिकसिद्धान्तेन	२६३, २६९
अणामे	अनामा	२४४
अणावरणे	अनावरण	२४४
अणिओगद्वारा	अनुयोगद्वाराणि	पृ ७२ टि ५
अणुओगद्वारसंखा	अनुयोगद्वारसङ्ख्या	४९४, ४९५
अणुओगद्वारा	अनुयोगद्वाराणि	७५
अणुओगद्वाराई	अनुयोगद्वाराणि	६०६
अणुओगद्वाराणं	अनुयोगद्वाराणाम्	पृ २०५ टि ४
अणुओगद्वाराणि	अनुयोगद्वाराणि	पृ ७२ टि ६
अणुओगद्वारे	अनुयोगद्वारम्	६००
०अणुओग-	अनुयोगवरद्वाराणि	६०६
वरद्वारा		गा १४३
अणुओगो	अनुयोग	२ त ६
०अणुकमेण	अनुक्रमेण	पृ. ६९ टि ६
अणुकोसाइ	अनुक्तृष्टानि	पृ १८८ टि ३
अणुगमे	अनुगम	७५, ९८, १०५, ११४ [३], ११५, १२२, १३०, १४२, १४९, १५८ [३], १९०, १९९, ६००, ६०१, ६०५ गा १३५, पृ ९० टि. ३, पृ. ९४ टि ३
—अणुगमेण	अनुगमेन	१८८
अणुगतत्वे	अनुगन्तव्य	६०४
अणुगाम	अनुग्रामम्	३००
अणुगामो	अनुग्रामम्	पृ १३० टि १२
अणुचरियं	अनुचर्यम्	३००
अणुचरिया	अनुचर्यम्	पृ १३० टि १२
—अणुट्ठुभ	अनुट्ठुम्	६०६ गा १४२
अणुणडया	अनुनदिकम्	पृ. १३० टि १२

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अणुणईयं	अनुनदिकम्	पृ १३० टि १२
अणुणदीयं	अनुनदिकम्	३००
अणुणव्वंति	अनुजाप्यन्ते	पृ ५९ टि ३
अणुणविज्जंति	अनुज्ञाप्यन्ते	२
अणुण्णा	अनुज्ञा	२, ३, ४
अणुतोगद्वारसंखा	अनुयोगद्वारसङ्ख्या	पृ १८७ टि. ४
अणुत्तरविमाण-	अनुत्तरविमानवासि-	
वासीणं	नाम्	पृ १४० टि १
अणुत्तरविमाणा	अनुत्तरविमाना	१७३, पृ ११२ टि ८
अणुत्तरो	अनुत्तर	पृ १०२ टि १
अणुत्तरोववाइण्	अनुत्तरोपपातिक	२१६ [१७, १८]
अणुत्तरोववाइओ	अनुत्तरोपपातिक	पृ १०२ टि १
अणुत्तरोव-	अनुत्तरोपपातिक	
वाइय		३५५ [५]
अणुत्तरोववाइय-	अनुत्तरोपपातिकदशा	
दसाओ		५०
अणुत्तरोववाइय-	अनुत्तरोपपातिक-	
दसा[धरे]	दशाधर	२४७
अणुत्तरोववाइय-	अनुत्तरोपपातिक-	
देवाण	देवानाम्	३५५ [५]
अणुत्तरोववाइया	अनुत्तरोपपातिका	२४९
अणुत्तरोव-	अनुत्तरोपपातिकानाम्	
वात्तियाण		पृ १४४ टि २
—अणुनासं	अनुनासिकम्	२६० [१०] गा ४७
अणुप्पेहाण्	अनुप्रेक्षया	१४, ४८२, पृ ६६ टि ३, पृ ७५ टि ३
अणुफरिह	अनुपरिखम्	३००
अणुफरिहा	अनुपरिखम्	पृ १३० टि १२
—अणुभूयपुच्चो	अनुभूतपूर्व	पृ १२२ टि. ७
—अणुमण्	अनुमतम्	६०४ गा १३३

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अणुमाणे	अनुमानम्	४३६, ४४०, ४५७
अणुयोगो	अनुयोग	पृ ५९टि ९, पृ ६०टि १
अणुराहा	अनुराधा	२८५गा ८७
अणुवउत्ता	अनुपयुक्ता	१५[१, ३] ५७[१, ३], ४८३[१, ३], ५३९, ५६१
अणुवउत्ता	अनुपयुक्तौ	१५[१], ५७ [१], ४८३[१]
अणुवउत्ते	अनुपयुक्त	१५[५], ३५, ५७[१, ५], ४८३[५], पृ ७५टि ३
अणुवउत्तो	अनुपयुक्त	१५ [१, ३-४], ५७[३-४], ४८३[१, ३- ४], पृ. ६२ टि २, पृ ६६ टि ३, पृ ७५टि. ३
अणुवपुसे	अनुपदेश	५२५[३]
अणुवओगो	अनुपयोग	१४, ४८२, ५६१, पृ ६६टि ३, पृ ७५ टि २-३
अणुवचओ	अनुपचय	५४६गा १२५
अणुवदेसे	अनुपदेश	पृ १९२टि ९
-अणुवम०	अनुपम	पृ १२४टि ४
अणुवयुत्ता	अनुपयुक्ता	पृ ६१टि १८
अणोग०	अनेक	२४४, २६० [५]गा ३६
अणोग-०	अनेक	२१०, २१२
अणोगक्खरिण्	अनेकाक्षरिकम्	२१०, २१२
अणोगद्वियखंघे	अनेकद्रव्यरक्खंघ	६५, ६८
अणोगविहा	अनेकविधा	४९४, ४९५
अणोगविहे	अनेकविध	६२त ६४, २३७, २४१, २४४, २४९, पृ ७१टि ४, पृ ११२टि ९
अणोगविहे	अनेकविधम्	२११, २१४, २१५, २२५, २३९, पृ १०९टि, १

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
अणेगा	अनेके	११, १५[३], ५७[२], ४७५, ४७९, ४८३[३]
अणेगाइ	अनेकानि	४७५, पृ १८१ टि २७
अणेगो	अनेक	५३९
अणोवणिहिया	अनौपनिधिकी	९५, ९७, ९८, १८१, १८२
अणोवणिहिया	अनौपनिधिकी	
कालाणुपुव्वी	कालानुपूर्वी	१८३, १९८त २००
अणोवणिहिया	अनौपनिधिकी	१४२,
खेत्ताणुपुव्वी	क्षेत्रानुपूर्वी	१५८[३], १५९
अणोवणिहिया	अनौपनिधिकी	
[खेत्ताणुपुव्वी]	[क्षेत्रानुपूर्वी]	१४१
अणोवणिहिया	अनौपनिधिकी	
दव्वाणुपुव्वी	द्रव्यानुपूर्वी	९८, ११४ [३], ११५, १३०
-अण्ण	अन्य	पृ ९६टि २
०-अण्ण	अन्न	पृ १७६टि ७
अण्णत्थ	अन्यत्र	२८
अण्णमण्ण०	अन्योन्य	१६७, १७१, १७५, २०१[४], २०२ [४], २०३[४]
अण्णमण्ण-	अन्योन्याभ्यास	१३४, १६७, १७१, १७५, ५१० त ५१९
व्भासो		
अण्णम्मि	अन्यस्मिन्	३६६
अण्णयर	अन्यतरम्	४५३, ४५७
०अण्णाणलद्धी	अज्ञानलद्धि	पृ १११टि २
अण्णाणिण्हि	अज्ञानिकै	४९, ४६८
अण्णाणी	अज्ञानी	२३७
अण्णाणीहि	अज्ञानिभि	पृ ६८टि २
अण्णे	अन्ये	२६०[५]गा ३४
-अण्णे	अन्ये	२६०[५]गा ३८
अण्णे	अन्यानि	५०८

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
अतसी०	अतसी	पृ ६७टि.५	अत्यि(त्य)णिउरे	अर्थनिपूरम्	पृ १४९टि ४
अति०	अति	२६२[५]गा ७१	अत्यि(त्य)निउरगे	अर्थनिपूराङ्गम्	५३२
अतिक्रान्तम्	अतिक्रान्तम्	५३३	अत्र	अत्र	२२९
अतीतद्व०	अतीताद्वा	पृ १९४टि ३	अदिती	अदिति -नक्षत्रदेवता-	
अतो	अत	३६७		विशेष	२८६गा ८९
अत्तागमे	आत्मागम	४७०	अद्वज्जं	आर्द्रकीयम्-एतन्नामकं	
अत्ताणुसट्टिकारे	आत्मानुशास्तिकार	३०८		सूत्रकृदङ्गस्याध्ययनम्	
अत्य	अर्थ	६०६गा १३९		पृ १२४टि १२	
अत्यणीउरे	अर्थनिपूरम्-कालमान-		अद्वए	आर्द्राज-आर्द्रानक्षत्रजात	
	विशेष	पृ १४९टि.४		पृ १२७टि ३	
अत्यणीपुरगे	अर्थनिपूराङ्गम्-कालमान-		अद्वा	आर्द्रा	२८५गा ८६
	विशेष	पृ १४९टि ४	अद्वाग (दे०)	आदर्श	२०
अत्यनिउरगे	अर्थनिपूराङ्गम्-कालमान-		अद्वाहि	आर्द्रायाम्	पृ १२७टि ३
	विशेष	२०२[२], ३६७	अधम्मत्यिकाए	अधर्मास्तिकाय	१३२,
अत्यनिउरे	अर्थनिपूरम्-कालमान-			१३३, २१६[१९], २१८,	
	विशेषः	२०२[२], ३६७		२५०, २६९, ४०१	
अत्यम्मि	अर्थे	६०६गा १४०	अधम्मत्यिकायस्स	अधर्मास्तिकायस्य	४०१
अत्यस्स	अर्थस्य	४७०	अधम्मपदेसो	अधर्मास्तिकायप्रदेश	४७६
अत्या	अर्था	२६२[४]गा ६९	अधम्मो	अधर्म -अधर्मास्तिकाय	
अत्यागमे	अर्थोऽगम	४७०		पृ १८३टि ७	
अत्थाणं	अर्थानाम्	६०५	अधवण	अथवा	पृ. १७२टि ३
अत्थाहिगार०	अर्थाधिकार	पृ १८१ टि.६	-अधिकार	अधिकार	१७
अत्थाहिगारा	अर्थाधिकारा	७३, ६०५	अधियं	अधिकम्	३९० [३]
अत्थाहिगारे	अर्थाधिकारः	९२, ५२६	अधोलोए	अधोलोक	४७५
अत्थाहिगारो	अर्थाधिकार	५२६	अधोसत्तमा	अध सप्तमी	पृ ११२टि ८
अत्यि	अस्ति	१०१, १०६[१-३],	अद्धकरिसा	अर्धकर्षो-	
		१११[१-३], ११८,		उन्मानविशेषार्थे	३२२
		१२३, १४५, १५०, १८६,	अद्धकरिसो	अर्धकर्ष -	
		१९१, २५२, २५४, २५६,		उन्मानविशेष	३२२
		२५८, २६४[४] गा ६९,	अद्धतुला	अर्धतुला-	
		३९७, ४१५, ४२३ [३],		उन्मानविशेष.	३२२
		४९२[१], ४९२[४] गा	अद्धपलं	अर्धपलम्-	
		१२२, ६००, पृ ९०टि ३		उन्मानविशेष	३२२
०अत्यि	अस्ति	१२२गा ९, १२३	अद्धपलाइं	अर्धपले-	
-अत्यि	अस्ति	१२८, १५०, १५५,		उन्मानविशेषार्थे	३२२
		१९१, १९६[२-३], पृ	अद्धपलिओवमं	अर्धपल्योपमम्	३८९,
		६२टि.२, पृ ८९टि ७, पृ.			३९०[२-५]
		९०टि.३			

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
अद्धपंचमाइ	अर्धपञ्चमानि	३८४[१]	अन्नमन्न०	अन्योन्य १६३, २०४[४],	
अद्धपचमाणि	अर्धपञ्चमानिपृ	१५४टि १		२०५[४], २०६[४],	
अद्धभार	अर्धभारम्-उन्मान-			२०७[४]	
	विशेषम्	३३४	अन्नमन्नभासो	अन्योन्याभ्यास. १३८,	
अद्धभारो	अर्धभार -			१६३, २०४[४], २०५	
	उन्मानविशेष	३२२		[४], २०६[४], २०७[४]	
अद्धमागी	अर्धमाणिका-रस		अन्नं	अन्यत् २६२[४]गा ६९	
	मानविशेष	३२०,	अन्नमन्नभासो	अन्योन्याभ्यास १९०टि ८	
		५३०[२]	अन्ने	अन्यानि पृ १८९टि ६	
अद्धमाणीए	अर्धमाणिकायाम्-		अन्नो	अन्य ५९९गा १३०	
	रसमानविशेषे	५३०	अपए	अपद ८२, पृ ७३टि २	
		[२]	अपएसट्टयाए	अप्रदेशार्थतया ११४[२-३],	
अद्धमाणीओ	अर्धमाणिके-रसमान-			१५८[२-३]	
	विशेषार्थे	३२०	अपओवक्कमे	अपदोपक्रम पृ ७३टि	
अद्धसमं	अर्धसमम् २६०[१०]गा			४६	
		५२	अपज्जत्त	अपर्याप्त पृ १०२टि १	
अद्धगुलय	अर्धाङ्गुलकम्	५०८	अपज्जत्त०	अपर्याप्त पृ १५६टि १,	
अद्धगुलं	अर्धाङ्गुलम्	३५८		पृ १५८टि १	
०-अद्धा	अद्धा-काल १२७, १५४,		अपज्जत्तए	अपर्याप्तक २१६[४]	
	१९५[१३], २०२		०-अपज्जत्तओ	अपर्याप्तक पृ १०४टि १	
	[२-३], पृ ९६टि. ७		अपज्जत्तग०	अपर्याप्तक ३५१[२-३],	
०-अद्धाओ	अद्धे-कालौ	५३२		३५२ [३], ३८२[२],	
अद्धापलिओवम०	अद्धापल्योपम ३८०, ३८२			पृ १५८टि १	
अद्धापलिओवम	अद्धापल्योपमम् ३७९		अपज्जत्तय	अपर्याप्तक २१६[६, १३त	
अद्धापलिओवमे	अद्धापल्योपमम् ३६९,			१८], ३८६[२, ३]	
	३७७, ३८०, ३७९त		अपज्जत्तय०	अपर्याप्तक २१६[६, ७,	
	३८१, ३९१[९], पृ १५३			९त: १२], ३५१[३], ३८५	
	टि ३			[१-४], ३८६[१], ३८७	
अद्धासमए	अद्धासमय १३२, १३३,			[२४], ३८८[३]	
	२१६[१९], २१८, २५०,		अपज्जत्तयाण	अपर्याप्तकानाम् ३४९[१	
	२६९, २९२, ४०१			२], ३५०[१-३], ३५१	
अद्धासागरो-	अद्धासागरोपमस्य			[२-४], ३८५[१-५]	
वमस्स	३७९ गा १०९, ३८१		अपज्जत्ता	अपर्याप्ता २१६[१०]	
	गा ११०		अपज्जत्ताणं	अपर्याप्तानाम् पृ १५३टि ४,	
०-अद्धासु	अद्धासु-कालेषु	५३२		पृ १५४टि १-२	
अनिप्पण०	अनिप्पन्न	४५५	अपडिबद्धा	अप्रतिबद्धा पृ १७७टि ०	
-अन्तर्गतम्	अन्तर्गतम् ४४७गा. ११७		अपडिवाइ	अप्रतिपाति ४७२	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
अपयाणं	अपदानाम्	१९,८२, ५६७	अप्पावहुं	अल्पवहु	१०५गा.८, १२२गा ९,१३०, १४९ गा १०, १९०गा १५, १९८, पृ ९०टि ३, पृ ९६ टि. ८
अपराजित	अपराजित-देव	३९१[९]	अप्पाहेति	सन्दिशति	४९२[४]गा १२१
अपराजिय	अपराजित-देव	पृ १०२ टि १, पृ १६१टि ११	अप्पे	अल्पम्	३३८, ३५७, ३६२
अपराजियए	अपराजितक -देव	२१६[१८]	अप्पुज्जा	आपूर्णा	३९४, ३९६, ५०८
अपरिग्गहियाणं	अपरिगृहीतानाम्	३९१[२-३]	अवीयवाधए	अवीजवाधक.	पृ १२४ टि १०
अपवारि	अपवरक	३१९	अवीयवावए	अवीजवापक	२६५
अपसत्थए	अप्रशस्तक	पृ १२६ टि १२-१५-१७	अवीयवाहए	अवीजवाहक	पृ १२४टि १०
अपसत्था	अप्रशस्ता	पृ २०१टि १	अवभ०	अव्र	४४७
अपसत्थे	अप्रशस्त	८९, ९०, २७९, २८१, ५७९	अवभस्स	अव्रवृक्षा	२४९गा २४
अपादाने	अपादाने	पृ १२१टि २	अवभस्स	अव्रस्य	४५३गा ११८
अपायाणे	अपादाने	२६१गा ५८, २६१गा ६१	अवभहियं	अभ्यधिकम्	३९०[१-२]
अपुच्चो	अपूर्व	२६२[४]गा ६८	—अवभहियं	अभ्यधिकम्	३९०[१]
०-अपेक्षया	अपेक्षया	३२८	अवभा	अभ्राणि	२४९गा २४
अप्प-०	अल्प	३६६	—अवभास	अभ्यास	२६२[७]गा ७४
अप्पअप्पणो	आत्मात्मन	पृ १३६टि ५	०-अवभासो	अभ्यास	१३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१ [४], २०२ [४], २०३ [४], २०४ [४], २०५ [४], २०६ [४], २०७[४], ५१०त ५१९, पृ. १०९टि ८
अप्पडिह्य०	अप्रतिहन	५०	अभिभतर०	अभ्यन्तर	३२०
अप्पणो	आत्मन	३३४, ३३६	अवभुओ	अद्भुत	२६२[१]गा ६३, २६०[४]
अप्पप्पणो	आत्मात्मन	पृ १३६टि ५	अवभुतो	अद्भुत	२६२[४]गा. ६८
अप्पसत्थ	अप्रशस्तम्	४५७	अवभुयतरं-	अद्भुततरम्	२६२[४]गा. ६९
अप्पसत्था	अप्रशस्ता	५९०, ५९२, पृ २०१टि. २			
अप्पसत्थे	अप्रशस्त	५७७			
अप्पा	आत्मा	५९९गा १२७			
अप्पा	अल्पानि	११४[१], १५८[१]			
अप्पातके	अल्पातङ्क	३६६			
अप्पावहुगं	अल्पवहुत्वम्	पृ १४४ टि २			
अप्पावहुयं	अल्पवहुत्वम्	पृ. ९६टि ८, पृ. १४६टि. ९			

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह
अभवसिद्धया	अभवसिद्धिका	पृ ११२ टि ११
अभवसिद्धिणहि	अभवसिद्धिकै	४१३
अभवसिद्धिया	अभवसिद्धिका.	२५०, ५१७तः५१९
अभिई	अभिजित्	२८५गा ८८
अभिगमणट्याए	अधिगमनार्थतया-	अधिगमनार्थम् पृ २०४ टि ४
अभिगमणत्थाए	अधिगमनार्थम्	६०५
अभिणदणे	अभिनन्दन -तीर्थङ्कर	२०३[२]
अभिमुहणामगोत्तं	अभिमुखनामगोत्राम्	४९१
अभिमुहणामगोत्ते	अभिमुखनामगोत्र	४८७
अभिमुहनामगोत्त	अभिमुखनामगोत्राम्	४९१
अभिमुहनामगोत्ते	अभिमुखनामगोत्र	४९०
अभिरूवा	अभिरूपा-मध्यमग्रामस्य	मूर्छना पृ ११८ टि ९
अभिलावेण	अभिलापेन	पृ ७५ टि ३
-अभिलावेण	अभिलापेन	पृ १६१ टि १०
अभिलावो	अभिलाप	पृ ९४ टि ३, पृ २०० टि २
०अभिलावो	अभिलाप	२००
-अभिलावो	अभिलाप	पृ ९७ टि १
०-अभिलावो	अभिलाप	पृ ६९ टि ६
-अभिलास	अभिलाष	२६२[३] गा ६६
अभीरू	अभीरू -मध्यमग्रामस्य	मूर्छना २६०[८] गा ४०
-अमच्च	अमात्य	९०
अमातिवाहए	अमातृवाहक	२६५
अमादिवाहए	अमातृवाहक	पृ १२४ टि.९
अमिलिय	अमिलितम्	१४,६०५
अमुगो	अमुद्र	२६५
अमुहो	अमुद्र	२६५

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह
अमोहा	अमोघा -आदित्याधउप	लभ्यमाना श्यामा-
	दिरेखा	२४९
अमोहे	अमोह	२४४
अम्हे	वयम्	४९२[४]गा १२१
+अय	अज -नक्षत्रदेवताविशेष	२८६गा ९०
अयण	अयनम्	३६७
अयणाह	अयने	३६७
अयणे	अयनम्	२०२[२], ५३२
अय	अयम्	१७, १८, ३७, ३८, ६०, ४५०, ४८५, ४८६, ५४१, ५४२, ५८६
अयिरोह	अतिरौद्र	पृ १२२ टि १२
अरहत०	अर्हत	४६२
अरहंतमाया	अर्हन्माता	पृ १३० टि १
अरहता	अर्हन्त	४९२[२]
अरहतेहि	अर्हद्भि	५०, ४६२, ४६९
अरहा	अर्हन	२४४
अरिट्टणेमी	अरिष्टनेमि -	तीर्थङ्कर २०३[२]
०अरुणवरे	अरुणवरनामानौ द्वीप	समुद्रौ १६९गा ११
अरुवि०	अरुपि	४००, ४०१
अरे	अर -तीर्थङ्कर	२०३[२]
अलत्तए	अरक्तक	२६७
अलभमाण	अलभमानम्	४५६
अलंकार	अलङ्कारम्	२६०[५] गा ३३
०-अलंकाराण	अलङ्काराणाम्	पृ १९९ टि ५
अलंकित०	अलङ्कृत	पृ १२९ टि १७
अलकिताइं	अलङ्कृतानि	पृ १२९ टि १७
अलकिय	अलङ्कृतम्	२६०[१०]गा ४८, २६०[१०]गा ५१
०-अलंकियाण	अलङ्कृतानाम्	५६९
अलाउए	अलाचुकम्	२६७
अलाल	अलालम्	२६५

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
अलिद	अलिन्द-		अवत्तव्वया	अवक्तव्यकानि	पृ. ८१ टि १०
	पात्रविशेष.	३१९			
अलोप	अलोक	२५०, ५३१	अवत्तव्वयाइं	अवक्तव्यकानि	१०१, १०३, १८४, १८८, पृ ७९
अलोरो	अलोक	३३२गा ९५			टि. ३, पृ. ८३ टि ८
अवकरण	अवकरकः	२९०	अवत्थुं	अवस्तु	६०६गा. १३९
०अवगाहणा	अवगाहना	पृ. १४० टि १	अवत्थू	अवस्तु	१५ [५], ५७ [५], ४७६, ४८३ [५], पृ. २०४
अवचओ	अपचयः	५४६गा १२५			टि. ९
अवचिते	अपचितः	६८	०-अवमाणेसु	अपमानयो	५९९गा. १३२
अवच्चनामे	अपत्यनाम - तद्धितनाम- विशेष.	३१०	अवयवेणं	अवयवेन	२६३, २७१, ४४२, ४४६
अवच्चांमेलियं	अव्यत्यात्रेजितम्	१४			
०-अवच्चेण	अपत्येन	३०२गा ९२	अवरणहे	अपराहे	२६
-अवज्जात	अपध्यात	पृ. १२३ टि १२	अवरविदेह०	अपरविदेह	पृ. १३९ टि ६-७
अवणय	अपनय	२६१गा. ६१			
अवणे	अपनय	पृ १२१ टि. ६	०अवरविदेहाणं	अपरविदेहानाम्	३४४
अवत्तव्वप्	अवक्तव्यकम्	९९, १०१, १०३, ११८, १२०, १४३, १४५, १४७, १८४, १८६, १८८, पृ. ९० टि. ३, पृ. ९७ टि १	अवरविदेहे	अपरविदेह.	४७५
			अवव०	अवव-कालमानविशेष	३६७
अवत्तव्वग०	अवक्तव्यक	१०६ [३], १०८ [३], १०९ [३], १११ [३], ११२ [३], ११४ [३], १५२ [३], १९६ [३], पृ ८० टि. ६, पृ. ९० टि. ३, पृ. ९६ टि २-४	अववंग०	अववाङ्ग-कालमानविशेष	३६७
			अववंगे	अववाङ्गम्-कालमानविशेष	२०२ [२], ३६७, ५३२
अवत्तव्वगाइं	अवक्तव्यकानि	९९, १४३, १४७,	अववे	अववम्-कालमानविशेषः	२०२ [२], ३६७, ५३२
			अवसप्पिणीहिं	अवसर्पिणीभि.	पृ १७० टि. १४
अवत्तव्वय	अवक्तव्यक	१९३, पृ. ८४ टि. १-९-१०	अवसा	अवशा.	३३४गा. ९८
			अवसाणे	अवसाने	२६० [१०] गा ४५,
अवत्तव्वय०	अवक्तव्यक	१०४ [१-३], ११४ [१-२], १२१, १४८ [१], १५३ [२], १५८ [१-३], पृ ७९ टि. ४, पृ. ८० टि ६, पृ ८१ टि ५, पृ ८९ टि २-५ त ७	अवसिट्ठं	अवशिष्टम्	पृ १६९ टि ३
			अवस्स	अवश्यम्	पृ. १३६ टि. ११
			अवस्स०	अवश्यम्	२९गा. २-३
			+अवस्सकरणिज्ज	अवश्यकरणीयम्-	
				आवश्यकैकार्थे	२९गा. २
			अवहाय	अपहाय	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६

मूलसद्दो	सकयल्यो	सुत्तकाड
अवहारो	अपहार	पृ १७१टि १
अवहिया	अपहतानि	४२०[३], ४२३[२]
अवहीरद्	अपहियते	४२१[१]
अवहीरति	अपहियते	४२३[१], पृ १७१टि १
अवहीरमाणा	अपहियमाणानि	४२०[३], ४२३[२]
अवहीरंति	अपहियन्ते	४१३, ४१४, ४१६, ४१८[२], ४१९ [२], ४२०[३], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१-२], ४२४[२], ४२६[२]
अवायाणे	अपादाने	पृ १२१टि २
-अवि	अपि	पृ १५०टि ५, पृ १५२टि ७
अविकार०	अविकार	२६२[१०] गा ८०
-अविघुट्ट	अविघुष्टम्	२६०[१०] गा ४८
अविच्चामेलिय	अव्यत्याग्रेडितम्	६०५ पृ ६१टि ११
अविमणे	अविमना	पृ ६५टि १
अविरण्	अविरत	२३७
अविरल्लेहि	अविरल्लै -अततै अवि- स्तरितै	पृ ११३टि २
-अविरहित	अविरहितम्	६०४गा १३४
अविरुद्ध	अविरुद्ध-व्रतिविशेष	२१
अविसंघातिण्	अविसंघातिते	३६६
अविसुद्धो	अविशुद्ध	४७४, ४७५
अविसेसिण्	अविशेषित	२१६ [१-१९]
अविसेसिण्	अविशेषितम्	२१६[१९]
अविसेसिओ	अविशेषित	पृ १०२टि १
अविसेसिय०	अविशेषित	२१६ [१३त १८]

मूलसद्दो	मक्यल्यो	सुत्तकाड
अविसेसिय	अविशेषितम्	पृ १०२टि १
अविसेसिये	अविशेषित	२१६[१४]
अविहिसा	अविहिंसा	२६२[७]गा ७८
अवेयणे	अवेदन	२४४
अव्वईभावे	अव्ययीभाव	२९४गा ९१, ३००
अव्वईभावो	अव्ययीभाव	पृ १२९ टि ८
अव्वयीभावे	अव्ययीभाव	पृ १३० टि ११
अव्वाइन्दुक्खर	अव्याविद्धाक्षरम्	१४
अव्वाइन्दु	अव्याविद्धम्	पृ ६१टि १०
अश्वमहिषम्	अश्वमहिषम्	२९५
अश्वः	अश्व	२३२, २९५
अश्वः	अश्वः	पृ १२९टि १३
असण्णी	असणी	पृ १०८टि ८
असत्ति	अश्राति	२६५
असतीओ	असती-धान्यमान-	विशेषार्थे ३१८
असवभावठवणाण्	असद्भावस्थापनथा	११, ४७९
असवभावे	असद्भाव	५२५[३]
असलेसण्	अश्लेषाज	पृ १२७टि ३
असलेसाहि	अश्लेषायाम्	पृ १२७टि ३
असंखड्डमा	असङ्ख्याततमा	१६९गा १२
०-असंखभागो	असङ्ख्यभाग	३८७[५] गा ११२
असखय	असंस्कृतम्-एतन्नामक-	मुत्तराध्ययनाध्य-
	यनम्	२६६
असखिज्जडभागो	असङ्ख्येयभाग	पृ १७० टि ९
असंखिज्जपणसिण्	असङ्ख्येयप्रदेशिक	१३६, १३७, पृ १३२टि १५
असखिज्जपणसिया	असङ्ख्येयप्रदेशिका	११६, पृ १६४टि ८

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
असंखेज्जपणसो- गाढा	असह्वयेयप्रदेशावगाढाः	१४३	असंखेज्जतिभागे	असह्वयेयभागे	१२५, १२९, १५२[२], पृ ८१ टि. ७, पृ. ९५ टि. ५
असंखेज्ज०	असह्वयेय	३६४	असंखेज्जतिभागे	असह्वयेयभाग	४१९[२], पृ. १७० टि. ८
असंखेज्जइ०	असह्वयेय-असह्वयाततम	१०८[१-२], १०९[१-२] ११२[१२], ३९६, ४२१ [१], ४२२[२], ४२४[२], ४२६[२], पृ. ८९ टि. ५	असंखेज्जपणसिण	असह्वयेयप्रदेशिक	६३, पृ. ७७ टि. ३,
असंखेज्जइभाग०	असह्वयेयभाग	३९६, ४२०[३], ४२१[१]	असंखेज्जपण- सोगाढे	असह्वयेयप्रदेशावगाढ	१४३, १७७, १७८, पृ. ९० टि. ३, पृ ९१ टि. २
असंखेज्जइभागं	असह्वयेयभागम्	३४७ [२, ६], ३४८ [१], ३४९ [२], ३५० [१-३], ३५१ [१-२], ३५२ [१], ३५५ [१], ३८७[४]	असंखेज्जपणसिण	असह्वयेयप्रदेशिक	९९
असंखेज्जइभागो	असह्वयेयभागे	१५२[१], पृ. ९५ टि. ५, पृ. ९६ टि. २	असंखेज्जपणदे- सोगाढे	असह्वयेयप्रदेशाव- गाढम्	३३१
असंखेज्जइभागो	असह्वयेयभाग.	४१४, ४१८[२], ४१९[२], ४२१ [१], ४२२[२], ४२४[२]	असंखेज्जसमय- टिईण	असह्वयेयसमय- स्थितिकम्	३६४
असंखेज्जण	असह्वयेयकम्	४९७, ४९९	असंखेज्ज- समयटितीण	असह्वयेय- समयस्थितिक.	१८४, २०१[२-३]
असंखेज्जणुं	असंखेज्जयेकेन	३६१	असंखेज्ज- समयटितीया	असह्वयेयसमयस्थितिका.	पृ. ९७ टि. १
असंखेज्जगच्छग याण	असह्वयेयगच्छगता- याम्	१७१, १७९, २०१[४], पृ ९० टि. २	असंखेज्जसमय- टितीयाओ	असह्वयेयसमय- स्थितिकाः	१८४
असंखेज्जगुणा	असह्वयेयगुणा.	३७४, ३८१, ३९६	असंखेज्जं	असह्वयेयम्	११०[१], १५४, १५५, १९५[१], १९६[२-३]
असंखेज्जगुणाइं	असह्वयेयगुणानि	११४ [१-३], १५८[१-३]	असंखेज्जा	असह्वयेया	३६१, ४०४, ४१३, ४७५
असंखेज्जगुणे	असह्वयेयगुणम्	३३८, ३५७, ३६२	असंखेज्जा	असह्वयेयानि	४०३, ४०४, ४१३, ४१४, ४१८[२], ४१९[२], ४२०[३], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१], ४२४[२], ४२६[२]
असंखेज्जतिभाग०	असह्वयेयभाग	३७४, ३८१	असंखेज्जाइ	असह्वयेयानि	१०७[१], १२४, १५१, १९२, ३७४, ३८१, ३९६, ४२१[१]
असंखेज्जतिभागं	असह्वयेयभागम्	१५३ [१], ३४७[१, ३-५], ३४९[१], ३५०[१-३], ३५१[२], ३५५[४-५]			

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
असंखेज्जाओ	असह्वयेया ३६१, ४१४, ४१८[२], ४१९[२], ४२१[१], ४२४[२], ४२६[२], पृ १७० टि ९		असुह०	अशुचि २६२[७] गा. ७४गा ७५	
असंखेज्जाण	असह्वयेयानाम् ३६७		असुति०	अशुचि पृ १२३टि ६	
असंखेज्जासंखेज्ज	असह्वयेयासह्वयेयकम् ४९९, ५०२		-असुभ	अशुभ २४४	
असंखेज्जा- संखेज्जय	असह्वयेयासह्वयेयकम् ५१२त ५१५		०-असुभणामे	अशुभनामा २४४	
असंखेज्जाहिं	असह्वयेयाभि ४१३, ४१४, ४१८[२], ४१९ [२], ४२१[१], ४२२ [२], ४२३[१], ४२४ [२], ४२६[२]		असुर०	असुर २६२[५]गा ७१	
असंखेज्जे	असह्वयेये १०९[१-२], १२६, १५३[१]		असुरकुमार०	असुरकुमार ३४८[२]	
असंखेज्जेसु	असह्वयेयेषु १०८[१-२], ११२[१-२], १२५, १२९, १५२[१-२], १९३, पृ ९५टि ५, पृ ९६टि २		असुरकुमारा	असुरकुमारा ४०४	
असतण्ण	असत्केन-असता ४९२ [१, ३, ५]		असुरकुमाराईण	असुरकुमारादीनाम् पृ १४०टि १	
असंतण्हि	असत्कै -असद्वि ४९२ [२ ३], पृ १८६टि. १५		असुरकुमाराण	असुरकुमाराणाम् ३४८ [१], ३५३, ३८४[१], ४०७, ४१९[१-३, ५], ४२४[३], पृ १५४टि १, पृ १७०टि ८	
असंतयं	असत्कम्-असत् ४९२[१, ४, ५]		असुरकुमारीण	असुरकुमारीणाम् ३८४[१]	
असंलप्पा	असलाप्याः ५०८		असुरकुमारे	असुरकुमार २१६[१३]	
०असायवेथणिज्जे	असातावेदनीय २४४		असुरकुमारो	असुरकुमार पृ १०२टि १	
०असायावेथणिज्जे	असातावेदनीय पृ ११० टि ४		असोगवणे	अशोकवनम् २६८	
-असि	असि २६२[५]गा ७१		-असोय	अशोक २०	
असिद्धे	असिद्ध २३७		अस्सकन्ना	अश्वकर्णा-मध्यमग्रामस्य मूर्छना पृ ११८टि. ९	
असिधार	असिधाराम् ३४३[१]		अस्सकता	अश्वकान्ता-मध्यमग्रामस्य मूर्छना पृ ११८टि ९	
असिवा	अशिवा २६७		अस्साई	अश्वदि पृ ७४टि १	
असीत्ति०	अशीति ३१८		अस्साण	अश्वानाम् पृ १९९टि ४	
			अस्सिओ	आश्रित पृ २६०[५] गा ३०	
			अस्सिणि	अश्विनी २८५गा ८८	
			-अस्सिता	आश्रिता २६०[५]गा ३८, पृ ११७टि १६	
			अस्सिलेया	अश्लेषा २८५गा ८६	
			अस्सो	अश्व -नक्षत्रदेवता- विशेष पृ १२८टि ५	
			अस्सोरुता	अश्वपकान्ता- मध्यमग्रामस्य मूर्छना २६०[८]गा. ४०	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
अह	अथ २०, २६० [३] गा. २९		अहिनकुलम्	अहिनकुलम्	२९५
अहउत्तरायता	अथउत्तरायता-		-अहिय	अधिक	३७२
	गान्धारग्रामस्य		अहिय०	अधिक	३३४ गा. ९७
	मूर्छना २६० [९] गा. ४२		०-अहियं	अधिकम्	३९० [२-३]
अहकषाय०	यथाख्यात	४७२	अहिया	अधिका	३३४ गा. ९८
अहकषायचरित्त-	यथाख्यातचारित्र-		अहिः	अहि	२९५
गुणप्पमागे	गुणप्रमाणम्	४७२	अहीणस्खर	अहीनाक्षरम्	१४
अहपडरे	यथापाण्डुरे	पृ ६३ टि. ८	अहेऊ	अहेतु	५२५ [३]
अहम०	अधम	३३४ गा. ९७	अहेलोए	अधोलोक. पृ	१८१ टि १०
अहम्मपणुसो	अधर्मास्तिकाय-		अहेमत्तमा	अधःसप्तमी	पृ. ९१ टि ६
	प्रदेश	४७६	अहेसत्तमाए	अधःसप्तम्या	पृ. १४०
अहम्मे	अधर्मे-अधर्मा-			टि. १, पृ	१५३ टि. ४
	स्तिकाय	४७६	अहो!	अहो!	१७, ३७, ४८५, ५४१
अहव	अथवा	४१८ [२]	अहोनिस्स	अहर्निशस्य	पृ ६५ टि. ६
अहवण	अथवा	पृ. १७०	अहोनिस्सिस्स	अहर्निशस्य	२९ गा. ३
		टि १२-१३	अहोरत्त	अहोरात्र	३६५ गा. १०३
अहवणं	अथवा	४२३ [१], ४२६ [२]	अहोरत्ता	अहोरात्रा	३६७
अहवा	अथवा	४०, ४९, ६५, ९२, १०१, १०३, ११८, १२०, १३५, १४७, १७५, २०२ [१], २१३, २१६ [१], २७७, २७८, ४७०, ५१० त ५१९, ५३० [२], पृ ९० टि ३, पृ ९१ टि. २	अहोरत्ते	अहोरात्र	२०२ [२], ३६७, ५३२
अहं	अहम्	२६१ गा. ५९	अहोलोए	अधोलोके	१६१, १६२
अहापंडरे	यथापाण्डुरे	पृ ६३ टि ८	अहोलोयखेत्ता-	अधोलोकक्षेत्रानुपूर्वी	
-अहिकार	अधिकार	४८५, ५५२, ५६३, ५८५, ५८९, ५९८, पृ ७५ टि ३	णुपुच्ची		१६४
अहिया	अधिगता	६०५	अं	अ	२२६ गा. २०
अहिगरणिसंठाण-	अधिकरणिसरथान-		अंकारंतं	अकारान्तम्	२२६ गा. २३
संठिए	संस्थितम्	३५८	-अकिय	अकृत	४९२ [२] गा. ११९
-अहिगार	अधिकार	५९, ४७४, ५४१	अंगपविट्टस्स	अङ्गप्रविष्टस्य	३
०-अहिगारेणं	अधिकारेण	पृ १९५ टि १	अंगवाहिरस्स	अङ्गवाह्यस्य	३, ४
			अंगसंखा	अङ्गमङ्ख्या	४९४
			अंगं	अङ्गम्	६
			-अंग	अङ्गम्	६
			अंगाई	अङ्गानि	६
			-अगिह्लक-०	अग्रिमक-अग्रिम	पृ १९५ टि १
			अंगुल०	अङ्गुल	४१८ [२], ४१९ [२], ४२१ [१], ४२२ [२], ४२३ [१], ४२६ [२]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
-अंगुल	अङ्गुल ३३६, ४२५[२]	
+अंगुल	अङ्गुलम् ३३२गा ९५	
अंगुलप्रमाणेण	अङ्गुलप्रमाणेन ३३५, ३४५	
अंगुलपरस्स	अङ्गुलप्रतरस्य ४२१[१]	
अंगुलप्पमाणेण	अङ्गुलप्रमाणेन ३४५, पृ १३६टि १४	
अंगुलस्स	अङ्गुलस्य ३४७[१-६], ३४८[१], ३४९[१-२], ३५०[१३], ३५१ [१३], ३५२[१], ३५३[१], ३५५[४-५]	
अंगु[लस्स]	अङ्गुलस्य ३५१[४], ३५२ [२-३], ३५५[३], पृ १४४टि २	
अंगुलाइ	अङ्गुलानि ३३४, ३३५, ३४५, ३४७[२], ३५९, ५०८, पृ १४०टि १	
अंगुलाई	अङ्गुलानि पृ १३९टि ११	
अंगुलाण	अङ्गुलानाम् ३३४गा ९७	
अंगुलायता	अङ्गुलायता ३३७, ३५६, पृ १४४टि २	
अंगुलाय	अङ्गुलानि पृ १३६टि ६ १२	
अंगुले	अङ्गुलम् ३३३, पृ १३९ टि १०	
०-अंगुले	अङ्गुलम् ३३३, ३३४, ३३८, पृ १४४टि ३	
अंगुलेण	अङ्गुलेन ३३४, ३३६	
०-अंगुलेण	अङ्गुलेन पृ १३६टि १४	
-अगोवग	अङ्गोपाङ्ग[नामकर्म] २४४	
-अजलि	अजलि २७	
अडय	अण्डजम्-सूत्रमेद ४०, ४१	
अतगडदसाओ	अन्तकृद्दशा ५०	
अंतगडदसा[धरे]	अन्तकृद्दशावर २८७	
अंतगडे	अन्तकृत् २४४	
-अंतगतो	अन्तर्गतम् पृ. १७५टि. ११	
अंतम्मि	अन्ते २२६गा. १८	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
-अंतर-	अन्तर ३६६	
अंतरदीवओ	अन्तरदीपज पृ १०४टि १	
अंतरदीवगो	अन्तरदीपज पृ १००टि १	
अंतर	अन्तरम् १०५गा ८, १११ [१-३], १२२गा ९, १२८, १४९गा १०, १९६[१-३]	
-अंतर	अन्तरम् १११[१], १५५	
अंतराइयकम्म-	अन्तरायकर्मवि-	
विप्पमुक्के	प्रमुक्त २४४	
अंतराइयस्स	अन्तरायस्य-	
	अन्तरायकर्मण २४६	
०-अंतराए	अन्तराय २४४	
अतरायकम्म०	अन्तरायकर्म पृ ११० टि १३	
अतरायस्स	अन्तरायस्य- पृ ११० अन्तरायकर्मण टि १९	
अता	अन्ता २२६गा १९, २२६ गा २०, २२६गा २२, २२६गा २३	
अंतो	अन्त २९गा ३, पृ १०७ टि ५	
अंतोमुहुत्त	अन्तर्मुहूर्तम् ३८३[०], ३८५[१-३], ३८७[०], ३८८[१, ३], ४८८त ४९०, पृ १६१टि १२	
अतो०[मुहुत्त]	अन्तर्मुहूर्तम् ३८५[४५], ३८६[१३], ३८७ [१-४], ३८८[०]	
अंतोमुहुत्तूण	अन्तर्मुहूर्तोनाम् ३८३[२], ३८७[४]	
अंतोमुहुत्तूणा	अन्तर्मुहूर्तोना ३८६[३]	
अंतोमुहुत्तूणा	अन्तर्मुहूर्तोना ३८७[२], पृ १५०टि, ४, पृ १५४ टि १, पृ १६१टि १२	
अंतोमुहुत्तूणाइ	अन्तर्मुहूर्तोनानि ३८३[०], ३८५[१५], ३८६[१२], ३८७[३-४], ३८८[३]	

मूलसदो	मकयत्यो	सुत्तकाइ
अंधकार	अन्धकार	२६२[५] गा ७०
अंधा	अन्धा	२६०[११]गा.५५
अंधए	आम्रक.	२९१
अंधाडगाण	आम्रातकानाम्	८२, ५६७
अंधाण	आम्राणाम्	८२, ५६७
अंवल	अम्ल	२२५
अंवल०	अम्ल	पृ १७३टि ४
अंवलरसणामे	अम्लरसनाम	२२०
अंवलं	अम्लम्	२६७
०-अंसिण्	अधिमम्	३५८
अंसुण्	अशुकम्	४३

आ

आ	आ	२२६गा १९
-आइ	आदि	८४, पृ ७३टि १ पृ ९७टि. १, पृ १०२टि १
आइण्सु	आदिकेषु	पृ १७९टि. ३
०-आइणहि	आदिकै	पृ ७४टि ३
आइखगाण	आख्यायकानाम्-	
	निमित्तवेदिनाम्	८०
आइच्च०	आदित्य	पृ १७७टि ६
आइच्चो	आदित्य	४६०
आइट्टे	आदिष्ट	५०८
०-आइणा	आदिना	पृ ७३टि. १
०आइयाइं	आदिकानि	२०, २७, पृ ६३टि १६, पृ ६४टि. १
०-आइयाए	आदिकायाम्	१३८
०-आइयाणं	आदिकानाम्	७१
आइल०	आदिम	पृ ९६टि २
०-आइसु	आदिषु	पृ ७३टि १
आइं	आदि	पृ १३८टि ९
आई	आदि	पृ १३८टि ९
०-आईणं	आदीनाम्	८३, ९०
०-आईया	आदिका	१६९गा १२
०-आउण्	आयुष्क	२४४
आउकाइण्	अपकायिक	२१६[६]

मूलसदो	साकयत्यो	सुत्तकाइ
आउ०[काइया]	अपकायिमाः	पृ १६५टि ३
आउ[काइयाण]	अपकायिकानाम्	४०८[२]
आउकाइयाण	अपकायिकानाम्	३८५[२], ४२०[२]
आउकाइया	अपकायिका	पृ १६५टि १
आउकाइयाणं	अपकायिकानाम्	पृ १५१ टि २, पृ १६९टि २
-आउज-	आतोय	५६९
०-आउडितओ	आकुडितक-	
	आकुडित	८७१
०-आउडियम्म	आकुडितस्य	पृ १८१टि. ४
आउताइ	आयूपि	पृ १७३टि ०
आउयकम्म-	आयुष्ककर्म-	
विप्पमुक्के	विप्पमुक्त	२८४
आउयाइं	आयूपि	३८०, १५२[३]
+आउल	आकुल	पृ ७२टि. १
०-आउमो !	आयुष्मन् !	३६६
-आऊ	आयु	३८७[५]गा. ११०
आऊ(टि०)	आप -नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	२८६गा ९०
आण्	आय	५३५, ५५८, ५६९, ५६७, ५७३, पृ २००टि. २
आण्सतरेण	आदेशान्तरेण	पृ ९६टि २
आकर	आकर	पृ ६३टि ११
आकारंता	आकारान्ता	२२६गा २२
आकारतो	आकारान्त	२२६गा. ०१
०-आकारितैः	आकारितै	४४७गा ११७
आकासे	आकाशः	पृ १८३टि ७
+आकुल	आकुल -भावस्कन्धै-	
	कार्ये	७२गा ५
आख्यातिकम्	आख्यातिकम्	२३२
-आगच्छेज्जा	आगच्छेत्	३४३[४]
-आगच्छेज्जा	आगच्छेयु	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६
-आगत	आगतम्	४४१गा ११५
आगता	आगता	२३१

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
आगम०	आगम	२०९गा १७	आगासपदेसा	आकाशप्रदेशा	३९४, ३९६
आगमसो	आगमत	१५[१,३,५], ७८, ४८१, ४८२, ४८३ [३-५], ५३८, ५३९, ५६१, ५८९, पृ ७७टि १, पृ ७५टि ३	आगासपदेसो	आकाशप्रदेश	४७६
			आगासे	आकाश	४७६
			आघविज्जह	आख्यायते	५२४
			आघविज्जति	आख्यायते	५२२, ५२३
आगमतो	आगमत	१३, १४, १५ [४], २३, २४, ३४, ३५, ४६, ४७, ५६, ५७[१, ५], ६९, ७०, ८७, ८८, ४८३[१], ५२९, ५३९, ५४४, ५४५, ५४९, ५५०, ५५५, ५५६, ५६०, ५६१, ५७५, ५७६, ५८२, ५८३, ५८८, ५९७, ५९८, पृ ६६टि ३-१८	आघवित	आगृहीतम्	४८५
			आघवियं	आगृहीतम् १७, ३९, ५९, ५४१	
			आडबरो	आडम्बर-वायविशेष	२६०[४]गा ३१
			आडगाणि	आडकानि-धान्यमान- विशेषार्थे पृ १३३टि ६	
			आडय	आडक	३१८
			आडयसत्तं	आडकशतम्	३१८
			आडय	आडकम्-	
				धान्यमानविशेष	३१८
आगमे	आगम-श्रुतैकार्थे		आडयाइ	आडकानि-धान्य- मानविशेषार्थे	३१८
		५१गा ४,		आज्ञा-श्रुतैकार्थे	५१गा ४
आगमे	आगम	४३६, ४६७त ४७०	आण	आनते-देवलोकै ३९१[७]	
			आणए	आनत-देवलोक ३५५[३]	
आगमेण	आगमेन	२२७, २२८	आणत०	आनत-देवलोक १७३, २४९	
-आगय०	आगत	२६२[९]गा ७९	आणते		
-आगर	आकर	२०, २६७, ४७५		आनत-देवलोक पृ. १४४	
+आगरिस	आकर्षा	६०४गा १३४	आणय०	टि २	
आगारा	आकारा	२६०[१०]गा ४३, २६०[१०]गा ४४, २६०[१०]गा ४५	आणयए	आनतक-देव २१६[१६]	
			-आणयण	आनयनम् ५४६गा १२५	
आगास०	आकाश	३९६, ३९७	आणापाणू	आनप्राण-कालमान- विशेष २०२[२], ५३२	
आगासत्थिकाए	आकाशास्तिकाय	१३२, १३३, २१६[१९], २१८, २६९, ४०१	आणापाणूए	आनप्राणे-कालमान- विशेषे पृ. १९४टि. २	
				आनुपूर्वी २०७[४], पृ ७५टि ३	
आगासत्थिकायस्स	आकाशास्तिकायस्य	४०१	आणुपुब्बि	आनुपूर्वी १०४[२-३], १०९[१], ११०[१], १११[१], १२१, १५८	
आगासपएसं	आकाशप्रदेशम्	३९४	आणुपुब्बि०		
आगासपएसा	आकाशप्रदेशा	३९७			
आगासपएसेसु	आकाशप्रदेशेषु	४७५			
आगासपदेसं	आकाशप्रदेशम्	३९६			

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
आय	आय	३२७
आय०	आय	५६३
आयए	आयतम्-सस्थानम्	पृ १७३टि ४
आयतसठाणनामे	आयतसस्थाननाम	२२४
०-आयता	आयता	३३७, ३५६, पृ १४४टि २
आयत्तएण	आदत्तकेन-	
	आदत्तेन	५८६
आयभावे	आत्मभावे	४७१, ४७५, ५३०[१-२], ५३१त ५३३
आयय०	आयत-सस्थान	४३४, पृ १०६टि ५
आययसठाण	आयतसस्थान-	
गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४३४
आयरिया	आचार्या	५५७गा १२६
आयसमोतारेण	आत्मसमवतारेण	पृ १९४ टि २
आयसमोयारे	आत्मसमवतार	५३० [१२], ५३१त ५३३
आयगुलप्पमाणेण	आत्माङ्गुलप्रमाणेन	३३६
आयंगुले	आत्माङ्गुलम्	३३३, ३३४, ३३८, पृ १४४टि २
आयंगुलेण	आत्माङ्गुलेन	पृ १३६टि १४
आयंसग	आदर्शक	८४
आयाणपडेण	आदानपदेन	२६३, २६६
आयाम०	आयाम	३६०, ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६, ५०८
आयामेण	आयामेन	पृ १६२टि ६
आयारधरलन्ही	आचारधरलब्धि	पृ १११टि १
आयारधरे	आचारधर	२४७
आयारो	आचार:-जैनागम.	५०, ४६९

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
आयू (दे०)	आप -नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	पृ १०८टि ४
आये	आय	५६८, ५६९, ५७२, ५७४
आरण	आरण	३५५[३], पृ १४४ टि २
आरणए	आरणक	२१६[१६]
आरणे	आरण	१७३, २४९,
आरणे	आरणे	३९१[७]
आरभंता	आरभमाणा	२६०[१०] गा ४५
आराम-०	आराम	३३६
आराम	आरामम्	२०
आराहणा	आराधना-आवश्यक	
	सूत्रकार्ये	२९गा २
आरोवेतव्व	आरोपयितव्यम्	पृ १६१ टि १०
आलवते	आलपन्	२६७
आलावो	आलाप	पृ १८६टि १४, पृ २००टि २
आवकहिण्	यावत्कथिकम्	४७२, पृ १७९टि ८
आवकहिय	यावत्कथिकम्	१२, ३३, ५५, ४८०
आवकहिया	यावत्कथिका	१२, ३३, ५५, ४८०
-आवज्जेजा	आपद्येत	३४३[४]
आवण	आपण	३३६
०आवणा	आपणा	पृ १३६टि १८
०-आवरणे	आवरण	२४४
आवरिसण	आवरण	२१
-आवलिय	आवलिका-कालमान	
	विशेष	३६५गा १०३
आवलिया	आवलिका-कालमान	
	विशेष.	२०२[२], ३६७, ५११तः ५१३, पृ. १४८टि. ८

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाद्व	मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाद्व
आवलियाए	आवलिकया	४२१[१]	आयण	आसन	३३६
आवलियाए	आवलिकया-कालमान-		-आसम	आश्रम	२६७
	विशेषेण	५३२	आसं	अश्वम्	४४६
आवलियाओ	आवलिका-कालमान-		आसाण्ण	आस्वादेन पृ. १७५.टि.२	
	विशेषा	३६७	आसाणं	अश्वानाम् ८१, ५६७, ५६९	
आवसिया	आवश्यक-सामाचारी-		आसातिण्ण	आस्वादितेन पृ. १७५.टि. १	
	मेद २०६[२]गा. १६		आसादी	अश्वादि	८४
आवस्सए	आवश्यकम् ११, १४, १७,		आसायिण्ण	आस्वादितेन	४४५
	१८, पृ. ६०.टि. ७,		आसि	आमीत् ४५१, ४८५	
	पृ. ७५.टि. ३		आसी	आमीत् १७, ३७, ४५५,	
				५४१, पृ. १८५.टि. १	
आवस्सगव-	आवश्यक-		आसुक्खं	शाल्वविशेष पृ. ६८.टि. ५	
इरित्तस्स	व्यतिरिक्तस्य	५	आसे	अश्व-नक्षत्रदेवता-	
आवस्सग-	आवश्यकश्रुतस्सन्व.			विशेषे २८६गा. ९०	
सुयक्खधे		७१	आसो	अश्व-नक्षत्रदेवता-	
आवस्सगस्स	आवश्यकाय	२२		विशेष. पृ. १२८.टि. ५	
आवस्सगस्स	आवश्यकस्य ५, ६, ७३,		आसोकंता	अश्वापक्रान्ता-मध्यम ग्राम-	
	७४गा. ७			स्य मूर्च्छना पृ. ११८.टि. ९	
आवस्सय०	आवश्यक पृ. ६२.टि. ५		आहत्तधिज्जं	याथातथाकम् २६६	
आवस्सय-	आवश्यकनिक्षेप पृ. ६५		आहन्न(१त्त)हीयं	याथातथाकम् पृ. १२४	
निक्खेवो	टि. ८			टि. १४	
आवस्सय-	आवश्यकव्यतिरिक्तस्य		आहारण	आहारक	२३७
वहरित्तस्स	पृ. ६०.टि. १		आहारण	आहारकम्-शरीरम्	
आवस्सयस्स	आवश्यकस्य पृ. ६०.टि. १			४०५, ४११	
आवस्सयं	आवश्यकम् ७, ९, २८, २९,		आहारग०	„ पृ. १६८.टि. ९	
	२९गा. २, २९गा. ३		आहारगसरीरा	आहारकशरीराणि ४१५,	
आवस्सय-	आवश्यकम् ६			४१८[३], ४१९[३],	
आवस्सये	आवश्यकम् १०			४२०[१], ४२४[३]	
आवस्सिया	आवश्यक-सामाचारी-		०आहारगसरीरा	आहारकशरीराणि ४२०	
	मेद पृ. १००.टि. २			[४], ४२१[१]	
आवंती	एतन्नामकमुत्तराध्ययन-		आहारगं	आहारकम्-शरीरम् २३८	
	सूत्रस्याध्ययनम् २६६		आहारगा	आहारकाणि-शरीराणि	
आवासा	आवासा-आवासनामक-			पृ. १६८.टि. ४-५	
	द्वीप-समुद्रार्थे १६९गा.		आहारयसरीरा	आहारकशरीराणि ४२०	
	१४			[३], ४२२[२], ४२३	
आवासिया	आवश्यक-सामाचारी-			[३], ४२५[३], ४२६[२]	
	मेदः पृ. १००.टि. २		आहिता	आख्याता. पृ. १२०.टि. ३	
आसण्णं	आश्रयेण ४४२, ४४७				

मूलसङ्घो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह
इमे	इमानि	२९, ५१, ७२, ७५
इमेणं	अनेन	१७, १८, ३७, ३८, ४८५, ४८६, ५४१, ५४२
इमो	अयम्	२६१गा ५९, २९६, पृ १६९टि. २
इमो	इमौ	२३०
इय	इति	पृ ६९टि ४
इय	इत	२६२[५]गा. ७१
इयरे	इतर	पृ ७२टि. ७
इयाणि	इदानीम्	४९१, ५२५[१]
इव	इव	२२, ६०६गा १४३
-इव	इव	४६२, ४६६, ५९५, पृ २००टि २
इसि०	ऋषि	२६०[१०]गा. ५३
+इस्सरिय-	ऐश्वर्येण	३०२गा. ९२
इस्सरियनामे	ऐश्वर्यनाम-तद्वितनाम-	विशेष पृ. १३१टि १७- १९
-इह	इह	२६२[४]गा ६९
इहं	इह	६००
-इहं-	इह	पृ १२२टि ८
इ	इम्	२२६गा २०
इंकारत	इकारान्तम्	२२६गा २३
इंदगोवप	इन्द्रगोपक	२६५
इंदगोवया	(?) इन्द्रगोपक	पृ १२४ टि ११
इंदगी	इन्द्राग्नी-नक्षत्रदेवता-	विशेषार्थे २८६गा ८९
इंदधणु	इन्द्रधनु	२४९
इंदस्म	इन्द्रस्य	२१
इंद	इन्द्रम्	२६७
इन्द्रियपञ्चस्ये	इन्द्रियप्रत्यक्षम्	४३७, ४३८
इन्द्रियाह	इन्द्रियाणि	२५३, २५५, २५७, २५९
इन्द्रो	इन्द्रः-नक्षत्रदेवता-	विशेषः २८६गा. ९०

मूलसङ्घो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाह
ई	ई	२२६गा. १९
ईंकारता	ईकारान्ता	२२६गा. २२
ईंकारतो	ईकारान्त	२२६गा. २१
-ईसर	ईश्वर	२०
ईसरियनामे	ऐश्वर्यनाम	३०९
ईसाणए	ईशानक	२१६[१६]
०-ईसाणाण	ईशानयो.	पृ. १४४टि ३
ईसाणे	ईशान	१७३, २४९
ईसाणे	ईशाने	३५५[२]. ३९१[३]
ईसिपवभारा	ईषत्प्राग्भारा	१७३, १७४, २४९
ईहते	ईहते	२३१
उ	उ	
उ	तु	२९गा. ३, २०६[२]गा. १६, २६०[५]गा. ३५, २६०[५] गा ३६, २६० [५]गा ३७, २६०[९]गा, ४१, २६०[९] गा ४२, २६०[१०]गा. ५३, २६१ गा ६२, २६२[७]गा ७५, ३३४गा ९७, ३७४गा १०८, पृ ५९ टि ४, पृ ११८टि. ४, पृ १६३ टि ९, पृ २०५टि. ५
उऊ	ऋतु	३६७, ५३२
उण्टे(दे.)	शिल्पज्ञविशेष	पृ. १३१ टि ३
उक्कडाण	औत्तरक	पृ १२८टि. १३
उक्कालियस्स	उत्कालिकस्य	४, ५
उक्कावाया	उत्कापाता	२४९
+उक्कित्तण	उत्कीर्तनम्	७३गा ६, ५२६गा. १२३
उक्कित्तणाणुपुष्ठी	उत्कीर्तनाणुपूर्वी	९३, २०३[१, ४]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
उक्किरमाण	उक्किरन्तम्	४७४	उग्गा	उग्गा - उग्रकुलीना	
उक्किरसि	उक्किरसि	४७४			पृ १२८टि ६
उक्किरसि	उक्किरसि	४७४	उग्गे	औग्र - उग्रकुलीन	२८७
उक्कुरुडण	औत्कुरक	२९०	०-उग्घाओ	उद्घात	२४९
उक्कोस०	उत्कृष्ट	४२३[१]	०-उग्घाया	उद्घाता	पृ ११२टि ५
उक्कोसण	उत्कृष्टकम्	४९८, ५००, ५०१, ५०२, ५०४, ५०५	उच्च-णीयगोत्त०	उच्च नीचगोत्र	पृ ११७ टि १०
उक्कोसण	उत्कृष्टके	५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५१९	उच्चत्त-	उच्चत्व	३६०
उक्कोसण कुम्भे	उत्कृष्टक कुम्भ - वान्य		उच्चत्तं	उच्चत्वम्	३५१[५] गा. १०१
	मानविशेष	३१८	उच्चत्तेण	उच्चत्वेन	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३८४, ३९६
उक्कोसक	उत्कृष्टकम्	पृ १४०टि १	०उच्चागोण	उच्चैर्गोत्र	२४४
उक्कोसयस्स	उत्कृष्टकस्य	५०८	उच्चा(ज्वा)रि	अपवारि	पृ १३३टि १
उक्कोसय	उत्कृष्टकम्	५०७त ५१८	उच्चारिते	उच्चारिते	६०५
उक्कोसेण	उत्कृष्टेन	३४९[१], ३५१[२], ३८५[२], पृ ९६टि ७	उच्चारिऊण	उच्चार्य	पृ ११३टि ५, पृ ११४टि ५
उक्कोसेण	उत्कृष्टेन	११०[१], १११[१-३], १५४, १५५, १९५[१], १९६[१३], ३४७[१-६], ३४८[१], ३४९[२], ३५०[१-३], ३५१[१-३], ३५२[१३], ३५५[१-५], ३७२, ३७४, ३८३[१४], ३८४[१-२], ३८५[१-३], ३८६[१३], ३८७[१३], ३८८[१-३], ३८९, ३९० [२-५], ३९१ [१-९], ३९६, ४१५, ४२३[३], ४८८त ४९०, पृ १७०टि १५	उच्चारियव्व	उच्चारयितव्यम्	६०५
			उच्छुवणे	इच्छुवणम्	२६८
			उज्जुसुओ	ऋजुसूत्र	४९१
			उज्जुसुयस्स	ऋजुसूत्रस्य	४७४
			उज्जाण	उद्यान	पृ १३६टि १८
			उज्जाण	उद्यानम्	२०
			उज्जुसुण	ऋजुसूत्र	६०६, पृ १८० टि ५
			उज्जुसुओ	ऋजुसूत्र ४७६, ५२५[२], ६०६गा १३८	
			उज्जुसुयस्म	ऋजुसूत्रस्य १५[४], ५७ [४], ४७५, ४८३[१]	
			उज्जुसुय	ऋजुसूत्रम्	४७६
			उज्झता	उज्झन्त	पृ ११९टि १०
			-उज्झति	उज्झन्ति	पृ १२३टि ७
			-उज्झितण	उज्झितक	पृ १२८टि १०
			उज्झियण	उज्झितक	२९०
			उट्टवाले	उट्टपाल	७७४, पृ १२६ टि २
०-उग्गातेण	उट्टतेन	६०५	उट्ठिण	औट्ठिक्क-सूत्रमेव	४४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
उट्टिण	औष्टिक	पृ. १२६ टि. २	उत्तरवेउव्विया	उत्तरवैक्रिया	३४७ [१-६], ३४८ [१], ३५३, ३५५ [१, ३]
उट्टीहिं	उट्टीभि	२७४, पृ १२६ टि २	उत्तरा	उत्तरा-मध्यमग्रामस्य	मूर्छना २६० [८] गा. ४०
उट्टिण	उत्थिते	पृ ६३ टि १२	उत्तरा	उत्तरापाठा	२८५ गा ८७
उट्टियम्मि	उत्थिते	२०	०-उत्तराण	उत्तरायाम्	पृ ८५ टि ५
उट्टरेणू	ऊर्ध्वरेणु -		उत्तरायत्ता(ता)	उत्तरायता-मध्यमग्रा-	मस्य मूर्छना २६० [८] गा. ४०
उट्टरेणूओ	क्षेत्रमानविशेष	३४४	उत्तरासमा	उत्तरासमा	पृ ११८ टि ९
	ऊर्ध्वरेणव - क्षेत्रमान-		उत्तराहि	उत्तरायाम्	पृ १२७ टि. ३
	विशेषा	३४४	-उत्तरियाण	उत्तरिकायाम्	१३४, १३८, २०१ [४], २०२ [४], २०३ [४], २०४ [४], २०५ [४], २०६ [४], २०७ [४]
उट्टुलोण	ऊर्ध्वलोके	१६१, १६२	उत्तालं	उत्तालम्	२६० [१०] गा ४७
उट्टुलोण	ऊर्ध्वलोक	४७५	उत्तिणाणि	उत्तृणानि	४५१
उट्टुलोगखेत्ता-	ऊर्ध्वलोक		उदअ-०	उदय	पृ ११४ टि. ३
णुपुञ्ची	क्षेत्रानुपूर्वा	१७२	उदइण	औदयिक	२०७ [२-३], २३३, २३४
उट्टु	ऊर्ध्वम्	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	उदइण	औदयिकम्	२५२ त २५९, पृ १०९ टि ४
उट्टिणपु	और्णिकम्-सूत्रमेद	४४	उदइण	औदयिके	११३ [१], पृ ८९ टि ६, पृ १९५ टि. २
उत्तणाणि	उत्तृणानि	पृ १७६ टि ३	उदइय	औदयिक	पृ ११४ टि ४, पृ. ११६ टि ३
उत्तम०	उत्तम	३३४ गा ९६, ३३४ गा. ९८	उदइय०	औदयिक	२५१, पृ ११५ टि. २, पृ. ११५ टि. ६, पृ ११६ टि २
उत्तरण	उत्तरानक्षत्रज	पृ. १२७ टि ३	उदउल्ले	उदकार्द्र	३४३ [३]
उत्तरकुरा	उत्तरकुरा	४७५	उदण	उदय	२३४, २३५, २३८, २५३, २५५, २५७, २५९, पृ ११३ टि. ४
उत्तरकुरु	उत्तरकुरु	पृ १८१ टि १५			
उत्तरकुरुण	उत्तरकुरुक	२७७			
० उत्तरकुरुयाण	उत्तरकुरुजाना उत्तर-				
	कुरुकाणा वा	३४४			
उत्तरगंधारा	उत्तरगान्धारा-गान्धार-				
	ग्रामस्य मूर्छना	२६० [९] गा. ४१			
उत्तरडुभरहे	उत्तरार्धभरतम्	४७५			
उत्तरमदा	उत्तरमन्द्रा-मध्यम-				
	ग्रामस्य मूर्छना	२६० [८] गा. ४०			
उत्तरमेत्ता	उत्तरमात्रा-मध्यम-				
	ग्रामस्य मूर्छना	पृ. ११८ टि. ८			

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाद
उदण्णं	उदयेन	२३५
उदक	उदकम्	२३१
उदग०	उदक	पृ २०२टि.७
उदगविट्ठुं	उदकविन्दुम्	३४३[५]
उदगमच्छा	उदकमत्स्या.	२४९
उदगावत्तं	उदकावर्तम्	३४३[५]
उदधि[कुमारे]	उदधि[कुमार]	२१६[१३]
उदय	उदय	पृ ११३टि ४
उदयनिप्पण्णे	उदयनिप्पन्न	२३४, २३६, २३८
उदयिण्	औदयिकम्	२५४
उदये	उदय	पृ ११३टि.४
उदरं	उदरम्	२९५
उदहिक्कु[मारा]	उदधिकुमारा	पृ १६५टि १
उदहि[कुमारे]	उदधि[कुमार]	पृ १०२टि १
उदियम्मि	उदिते	पृ ६३टि १२
उदू	ऊदु	२०२[३]
उद्दामगा	उद्दामका	पृ ६४टि ३
०-उद्दाम	उद्दामम्	२६२[३]गा ६७
उद्दामा	उद्दामा	२२
उद्दिसिज्जंति	उद्दिश्यन्ते	पृ ५९टि २
उद्दिस्संति	उद्दिश्यन्ते	२
उद्देसगसंखा	उद्देशकसंख्या	४९४
उद्देसगा	उद्देशका	६
उद्देसगो	उद्देशक	६
उद्देसा	उद्देशाः	पृ ६०टि ३-४
उद्देसे	उद्देश.	६०४गा १३३
उद्देसो	उद्देश	२, ३, ४, ५, पृ ६० टि ३-४
उद्धार०	उद्धार	३७६, पृ १५१ टि १३
उद्धारपलि-	उद्धारपल्योपम	
ओवम०		३७५
उद्धारपलिओवमे	उद्धारपल्योपमम्	३६९, ३७०, ३७२त ३७४, ३७६

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तकाद
उद्धारसमया	उद्धारसमयाः	३७६
उद्धारसागरो-	उद्धारसागरो-	
वमस्स	पमस्य	३७२गा १०७, ३७४गा १०८, ३७६,
उद्धारै	उद्धार	३७५, ५०८
उद्धारैणं	उद्धारैण	३७६
उद्धारो	उद्धार	पृ १५१टि १२, पृ १८९टि १
उद्धारमियण्	उद्धारमितक	२७०
उपक्रम	उपक्रम	५३३
उप्पण्णणाण-	उत्पन्नज्ञान-	
दसणधरे	दर्शनधर	२४४
उप्पण्णणाण-	उत्पन्नज्ञान-	
दंसणधरेहि	दर्शनधरै	४६९
०-उप्पण्णो	उत्पन्न	२६२[६]गा ७२
-उप्पत्ति	उत्पत्ति	२६२[४]गा ६८
उप्पन्न०	उत्पन्न	५०
०-उप्पन्नो	उत्पन्न.	२६२[९]गा.७८
-उप्पल	उत्पल	२०
उप्पल०	उत्पल-एतन्नामकद्वीप	
	समुद्रार्थे	१६९गा १३
उप्पल	उत्पलम्	पृ १७५टि १
उप्पलगे	उत्पलाङ्गम्-कालमान	
	विशेष.	२०२[२], ३६७, ५३०
उप्पले	उत्पलम्-कालमान-	
	विशेष	२०२[२], ३६७, ५३२
उप्पाय	उत्पातम्	४५३, ४५७
-उप्पिच्छ(दि०)	व्रस्तम्	२६०[१०]गा ४७
-उप्पित्य(दि०)	व्रस्तम्	पृ ११९टि १६
उभञ्जो कालं	उभयकालम्	२२, २८
उभतो कालं	उभयकालम्	पृ ६५टि २
उम्मगो	उन्मार्ग	५०५[३]
-उम्माण	उन्मान	३३४गा ९६
उम्माणजुत्ते	उन्मानयुक्त	३३४
उम्माणपमाण०	उन्मानप्रमाण	३२३

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुचंकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुचंकाइ
उम्मानपमाणेण	उन्मानप्रमाणेन	३२३	उवक्कामिज्जति	उपक्राम्यन्ते	८५
उम्माणे	उन्मानम्	३१६, ३२२	०-उवगए	उपगत	३६६
०-उम्मादणकर	उन्मादनकरम्	२६२ [३] गा ६७	०-उवगय	उपगतम्	६०५
उम्मिणिज्जइ	उन्मीयते	३२२	उवघातनिज्जु-	उपोद्धातनिर्युक्त्य-	
-उम्मिलितम्मि	उन्मिलिते	पृ ६३ टि ८	त्तिअणुगमे	नुगम	६०२, ६०४
०-उम्मिलियम्मि	उन्मिलिते	२०	उवचिए	उपचित	६८
०-उम्मीलियम्मि	उन्मिलिते	पृ ६३ टि ९	उवचियाण	उपचितानाम्	५४६ गा १२५
उर०	उरस्	२६० [१०] गा ४९	उवट्टति	उपतिष्ठन्ते	२२
उरग०	उरग	५९९ गा. १३१	उवट्टावयंति	"	पृ ६४ टि. ६
उरगा	उरगा	पृ १३० टि ६	उवणिहिया	औपनिधिकी	९५, ९६
उरपरिसप्प	उर परिसर्प	३८७ [३]	०-उवणीए	उपनीतम्	४५९, ४६२, ४६३, ४६६, पृ १७७ टि. ६
उरपरिसप्प०	उर परिसर्प	२१६ [१०], ३५१ [३], ३८७ [३], पृ १०२ टि १	०-उवणीते	उपनीतम्	४५८
+उर-भुयग	उर परिसर्प-भुजपरि-		उवणीयं	उपनीतम्	२६० [१०] गा. ५१
	सर्पयो	३८७ [५] गा ११२	०-उवदसणया	उपदर्शनता	९८, १०२, १०३, ११५, ११९, १२०, १४२, १४६, १४७, १८३, १८७, १८८, १९९, पृ ८३ टि ४, पृ ८७ टि ५, पृ ९० टि ३
उरस्स०	उरस्य	३६६	उवदसिज्जइ	उपदर्श्यते	५२४
उरेण	उरसा	३६० [२] गा २६	उवदंसिज्जति	उपदर्श्यते	५२२, ५२३
उल्लकः	उल्लक	३१२	उवदंसिय	उपदर्शितम्	१७, ३७, ४८५, ५४१
उल्लावो	उल्लाप	४९२ [४] गा १२२	०-उवदिट्ठेणं	उपदिष्टेन	पृ ६२ टि १३
०-उल्ले	आर्द्र	३४३ [३]	उवदेसणे	उपदेशने	२६१ गा. ५७
०-उवड्ढेण	उपदिष्टेन	१८, ३८	उवदेसे	उपदेश - श्रुतैकार्थे	५१ गा. ४
उवउत्ते	उपयुक्त	२४, ४७, ७०, ८८, ५४५, ५५६, ५७६, ५८९, ५९८, पृ ६५ टि २	उवदेसे	उपदेशे	२६१ गा ५९
०-उवउत्ते	उपयुक्त	२८	उवभोग[लद्धी]	उपभोगलब्धिः	२४७
उवणुसो	उपदेश	६०६ गा १४०	०-उवभोगंतराए	उपभोगान्तराय	२४४
-उवक्कमण	उपक्रमणम्	८६	उवमा	उपमा	४९२ [४] गा १२२
उवक्कमद्वार-०	उपक्रमद्वार	पृ २०५ टि ६	उवमिज्जइ	उपमीयते	४९२ [१-३]
उवक्कमिज्जइ	उपक्रम्यते	पृ ७४ टि ५	उवमिज्जति	उपमीयतं	४९२ [४-५]
उवक्कमे	उपक्रम.	७५, ७६, ८०, ८१, ८२, ९२, ५३३			
०-उवक्कमे	उपक्रम	७८, ७९, ८२ त ९०, पृ ७४ टि ४-६			

मूलसद्दो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
उवमिज्जति	उपमीयन्ते	४९२[२-३]
-उवयार	उपचार	२६२[६] गा ७२
०-उवरागा	उपरागा	२४९
उवरिमउवरिम- गेवेज्ज०	उपरितनोपरितन- ग्रैवेयक[विमानेषु]	३९९[८]
उवरिमउवरिम- गेवेज्जए	उपरितनोपरितन- ग्रैवेयक	२९६[१७]
उवरिमगेवेज्जए	उपरितनग्रैवेयक	२९६[१७]
उवरिममज्झिम- गेवेज्ज०	उपरितनमध्यम- ग्रैवेयक[विमानेषु]	३९९[८]
उवरिममज्झिम- गेवेज्जए	उपरितनमध्यम- ग्रैवेयक	२९६[१७]
उवरिमहेट्ठिम- गेवेज्ज०	उपरितनाधस्तन- ग्रैवेयक[विमानेषु]	३९९ [८]
उवरिमहेट्ठिम- गेवेज्जए	उपरितनाधस्तन- ग्रैवेयक	२९६[१७]
उवरिल्लम्मि	उपरितने	३६६
उवरिल्ले	उपरितन	३६६
उवरिल्ले	उपरितने	३६६
उवरि	उपरि	४२३[१]
-उवलकखण	उपलक्षणम्	पृ ७३टि १
-उवलवमइ	उपलभ्यते	२६०[१०] गा.५२
उवलेवण०	उपलेपन	२१
उववेया	उपपेता	३३४गा ९६
उवसम०	उपशम	२५२
-उवसम	उपशम	पृ ११४टि ३
उवसमनिप्फणो	उपशमनिप्पन्न	२३९, २४१, २५२, २५३
उवसमिण	औपशमिक.	२०७[२], २३३, २३९, २४१
उवसमिण	औपशमिस्मि	२५२त २५९, पृ १०९टि ५, ८

मूलसद्दो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
उवसमिण	औपशमिके	११३[१], पृ ८९टि ६
उवसमिण	औपशमिकेन	पृ ११३टि २
उवसमिय	औपशमिक	पृ ११४टि ४
उवसमिय	औपशमिक	२५१, पृ ११५ टि ६, पृ ११६टि २
-उवसमिय	औपशमिक	पृ ११५टि ३
उवसमिया	उपशमिता	२४१
उवसमे	उपशम	२३९, २४०
उवसमेणं	उपशमेन	२४०
उवसंत०	उपशान्त	२४१, २६२[१०]गा ८१
उवसंतकसाय-	उपशान्तकपाय-	
छउमल्य-	छद्मस्यवीतराग	
वीतरागे		२४१
उवसतकोहे	उपशान्तकोव	२४१
उवसंतचरित्त-	उपशान्तचारित्र-	
मोहणिज्जे	मोहनीय	२४१
उवसंतदमण-	उपशान्तदर्शन	
मोहणिज्जे	मोहनीय	२४१
उवसतदोसे	उपशान्तद्वेष	२४१
उवसंतपेज्जे	उपशान्तप्रेमा	२४१
उवसतमाणे	उपशान्तमान	
		पृ १०९टि ६
उवसंतमोहणिज्जे	उपशान्तमोहनीय	२४१
उवसतलोसे	उपशान्तलोभ	२४१
उवसता	उपशान्ता	२५३, २५५, २५७, २५९
उवसंपया	उपसंगपदा-सामाचारी-	
	भेद	२०६[२]गा १६, २०६[३]
उवासगदसाओ	उपासकदशा	५०
उवासगदसा[धरे]	उपासकदशाधर	२४७
उवेति	उपैति	४९७
-उवेति	उपयान्ति	३३४गा ९८
उव्विद्धा	उद्विद्धा	३३४गा ९७
-उव्वेह	उद्वेह	३६०

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
उच्चेहेणं	उद्वेवेन	पृ १५.१टि ३, पृ १६.२टि ३
उसभखंधे	वृपभस्कन्व.	६६
उसभे	ऋपभ - तीर्थङ्कर.	२०३[२-३]
उसिण	उण्ण	२२५, पृ १७३टि.४
उसिणफास-	उण्णस्पर्शगुण-	
गुणप्पमाणे	प्रमाणम्	पृ १७३टि ५
उसिणफासणासे	उण्णस्पर्शनाम	२२३
उसुकारिज्जं	एतन्नामकमुत्तराध्ययन सूत्रस्याध्ययनम्	पृ. १२४टि १३
उस्सण्हसण्हिया	उच्छलक्षणलक्षिणा-	
	क्षेत्रमानविशेष-	३४४
उस्सण्हसण्हि-	उच्छलक्षणलक्षिणा-	
याओ	क्षेत्रमानविशेषा	३४४
उस्सप्पिणि०	उत्सर्पिणी	४१४, ४१६, ४१९[२], ४२२[२], ४२३[१], ४२४[२], ४२६[२], पृ १९४टि ३
उस्सप्पिणी	उत्सर्पिणी	२०२[२]
उस्सप्पिणी०	उत्सर्पिणी	४१३, ४१८ [२], ४२१[१]
०उस्सप्पिणीओ	उत्सर्पिण्य	५३२
०उस्सप्पिणीसु	उत्सर्पिणीषु	५३२
०उस्ससियसमं	उच्छ्वसितसमम्	२६० [१०]गा.५०
उस्सासा	उच्छ्वासा	२६०[१०] गा ४४, ३६७गा १०६
उस्सेहंगुल०	उत्सेधाङ्गुल	३५८
उस्सेहंगुले	उत्सेधाङ्गुलम्	३३३, ३३९, ३४४, ३४६, ३५७, पृ १४४टि २
उं	उम्	२२६गा. २०
उंकारंतं	उकारान्तम्	२२६गा. २३
उंदु०(दे०)	मुख	२७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
उंदुरुक्क(दे०)	वृपभादिगर्जितानु- करण	२७
उंदुरुक्क(दे०)	वृपभादिगर्जितानु- करण	पृ ६४टि.९
	ऊ	
ऊ	ऊ	२२६गा १९
ऊकारता	ऊकारान्ता	२२६गा. २२
ऊकारतो	ऊकारान्त	२२६गा २१
ऊढा	ऊढा	पृ १०८टि २
०-ऊणं	ऊनम्	१५३[१], ३८३ [२], ३८७[४], ५१०, ५१२, ५१४, ५१६, ५१८
०-ऊणा	ऊना	३८६[३]
०-ऊणा	ऊना	३८७[२], पृ १५३ टि.४, पृ. १५४टि. १, पृ. १६१टि १२
०-ऊणा	ऊनानि	४१६
०-ऊणाइं	ऊनानि	३८३[२], ३८५ [१-५], ३८६[१-२], ३८७[३-४], ३८८[३]
०-ऊणे	ऊने	१५२[१], १९३, पृ ९५टि ५
०-ऊणो	ऊन	१३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१ [४], २०२[४], २०३ [४], २०४[४], २०५ [४], २०६[४], २०७ [४], ५१०, ५१२, ५१४, ५१६, ५१८
ऊरणिण्	औरणिक	२७४
ऊरणीण्	औरणिक	पृ. १२६टि २
ऊरणीहि	ऊरणीभि.	२७४
-ऊरु	ऊरु	३६६
ऊर्ध्वकर्णः	ऊर्ध्वकर्णः	३१२
ऊर्ध्वौ	ऊर्ध्वौ	पृ. १३२टि. ६

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०ऊससियसमं	उच्छ्वसितसमम्	पृ. १२० टि ६
ऊसास०	उच्छ्वास	३६७गा १०४
ऊसासा	उच्छ्वासा	२६०[१०] गा. ४३, पृ १४८टि. १२
ऊसासो	उच्छ्वास	३६७
ऊहते -	ऊहते	२३१
	ऊ	
ऊषभ.	ऊषभ	पृ १०८टि २
	ऊ	
ऊ	ऊ	पृ १०८टि २
ऊकारः	ऊकार	पृ १०८टि २
	लृ	
लृसं	लृप्तम्	पृ १०८टि २
	लृ	
लृकारः	लृकार	पृ १०८टि. २
	ए	
एपु	एते	१०१, ११८, २६२ [१०]गा ८२
एपुण	एतेन	५९९गा १३०
एपुण	एतेन	३१९, ३२१, ३२३, ३३६, ३४५, ३४६, ३६०, ३९७, ४०४, पृ १३४टि १८
एपुसि	एतयो	११४[१]
एपुसि	एतेषाम्	१५८[१], २६० [२], २६०[५], ३५७
एपुसि	एतेषाम्	७१, २२६गा १८, ३७२ गा १०७, ३७९गा १०९, ३८१गा ११०, ३९४गा ११३, ३९७गा ११४, ४१९[३], ४२० [१], ४२४[४], ४२५[४], ४२६[४], ४५४, पृ १५१ टि १०, पृ १६८टि ४

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एपुसु	एतयो	पृ. १८१टि १७
एपुसु	एतेषु	पृ १८१टि १४
एपुहि	एतै	३७५, ३८०, ३८२, ३९५
एका	एका	८८३[१, ४]
एकूणपण्णास	एकोनपञ्चाशत्	३८६[२]
एको	एक	४८३[३]
एकत्तीसं	एकत्रिंशत्	३४७[४], ३९१[८-९]
एकत्तीसं	एकत्रिंशत्	३४७[३]
एकभवियं	एकभविकाम्	४९१
एकवीसति	एकविंशति	२६०[११] गा ५६
एकवीस	एकविंशति	३९१[७]
एकसमयठिनीए	एकसमयस्थितिक	२०१[३]
एकसेसे	एकशेष	२९४गा ९१
एक	एकम्	१९५[२], ३८३ [२], ४९०, पृ ८९टि २
एका	एका	३५५[५]
एकाए	एकथा	४४६गा ११६
एककूणतीस	एकोनत्रिंशत्	३९१[८]
एककूणवीसं	एकोनविंशति	३९१[७]
एक्के	एक	२५१, २५८, पृ १८९टि २-३
एक्केक्क	एकैकम्	७४गा ७, पृ १६१टि १०
एक्केक्के	एकैक	७९
एक्केक्को	एकैक	४७६
एक्को	एक	२०४[२३], ३२६, ४२३ [३], ४७९, ४८३ [१], ४९७, पृ ६१टि ४
एग०	एक	१०८[१-२], १०९ [१], १५२ [१], १५४, १९३, १९५[२], १९६ [१-२], ३६४, पृ ८०टि ४-५, पृ ९५ टि ५, पृ ९६टि २

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एगकखरिण	एकाक्षरिकम् २१०, २११	
एगगहणगहितं	एकग्रहणगृहीतम् ४७६	
एगगुणरूक्खडे	एकगुणरूक्ख. २२५,	
एगगुणकालए	एकगुणकालक २२५,	
एगगुणतित्ते	एकगुणतिक्त्त २२५,	
एगगुणनीलए	एकगुणनीलक २२५,	
एगगुणसुरभिगंधे	एकगुणसुरभिगन्ध. २२५,	पृ. १०६ टि ७
एगट्ठा	एकार्या. ५१गा ४	
एगट्ठिया	एकार्यिकानि २९, ५१, ७२	
एगणामे	एकनाम २०८, २०९	
एगत्तीसं	एकत्रिंशत् पृ. १४० टि १	
एगपएसोगाढा	एकप्रदेशावगाढा. १४३	
एगपएसोगाढाओ	एकप्रदेशावगाढा १४७,	पृ. ८६ टि ५,
एगपएसोगाढे	एकप्रदेशावगाढ १४३,	१४७, १७७, १७८, पृ ९१ टि. २
एगपदेसिया	एकप्रदेशिका ३३७, ३५६,	पृ. १४४ टि. २
एगपदेसोगाढे	एकप्रदेशावगाढ. ३३१,	पृ ९० टि. ३
एगभविण	एकभविक ४८७, ४८८	
एगमणे	एकमना. पृ. ६५ टि १	
एगमेगस्स	एकैकस्य ३५८	
एगमेगं	एकैकम् ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
एगमेगा	एकैका ३५८	
एगमेगे	एकैक ३७४, ३८१, ३९६	
एगवीसई	एकविंशति पृ १२० टि. ७	
एगसमयट्ठितीए	एकसमयस्थितिक १८४,	१८८, ३६४
एगसमयट्ठि- तीयाओ	एकसमयस्थितिका १८४,	१८८
एगसमयठिईए	एकसमयस्थितिक. पृ ९७	टि ३
एगसमयठिनीए	एकसमयस्थितिकः २०१ [१]	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एगसेसे	एकशेष ३०१, पृ. १२९	टि १०
एगसेसो	एकशेष पृ १२९ टि ८	
एगस्स	एकस्य ३७२ गा. १०७,	३७४ गा. १०८, ३७९, गा १०९, ३८१ गा. ११०, ३९४ गा ११३, ३९७ गा. ११४
एगं	एकम् १५ [१, ४], १०९ [२], ११० [१], १११ [१-३], १५२ [२], १५३ [१], १५४, १५५, १९५ [१, ३], १९६ [३], ५०८, पृ. ६६ टि ३, पृ ९५ टि ५	
एगं	एकम् ३६६, ५२५ [३]	
एगा	एका ३४८, ३६७, ४८३ [३], पृ ७५ टि ३, पृ. १४० टि. १, पृ १४४ टि. २, पृ १८४ टि ७	
एगाइ	एकया २७१ गा. ८४	
एगाइयाए	एकादिकायाम् १३८, पृ. ९१ टि २	
एगाए	एकया पृ. १२५ टि १३	
एगाडियाए	एकादिकायाम् १३४, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१ [४], २०२ [४], २०३ [४], २०४ [४], २०५ [४], २०६ [४], २०७ [४]	
+एगाहिय-ब्रेहिय- तेहिय	एकाहिक द्वाहाहिक- त्र्याहिकानाम् ३७२, ३७४, ३८१, ३९४, ३९६	
एगाहिय-ब्रेहिय- तेहिया	एकाहिक द्वाहाहिक- त्र्याहिकानाम् ३७९	
एगिदिण	एकेन्द्रिय २१६ [५, ६]	
एगिदिओ	एकेन्द्रिय पृ १०२ टि १	
एगुत्तराए	एकोत्तरायाम् पृ. ८५ टि ५	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एगुत्तरियाए	एकोत्तरिकायाम्	१३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१[४], २०२[४], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४]
एगूणतीस	एकोनत्रिंशत्	पृ १७० टि ११
एगूणपण्ण	एकोनपञ्चाशत्	पृ १५६ टि १
एगूणपण्णासं	एकोनपञ्चाशत्	२६०[११] गा ५६
एगूणवीसं	एकोनविंशति	पृ १६१ टि ५
एगो	एक	५७[१, ३४], ३४२, ३४४, ३४५, ३६६, ३६७गा १०४, ५०८
एगो	एकम्	१५[३], ३५५ [४५], ३६७, ५०८
एगो	एक	११, १५[१, ३४], ५७[३-४], १२४, ३०१, ४४९, ४८३[४], ५३९, पृ. ६६टि ३, पृ ७५टि ३, पृ १३४टि १६
एगो	एकम्	४१५
एताव	एतावत्	३६७
एतावए	एतावत्	पृ १४९टि. ६
एतावता	एतावता	पृ १४९टि ६
एतावदे	एतावत्	पृ १४९टि ७
एते	एते	२३०
एते	एतानि	४०७, ४०८[२], ४१४, पृ. १७७टि २
एतेण-	एतेन	पृ १६१टि १०
एतेणं	एतेन	३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३२७, ३२९, ३३५, ३३६, ३५८, ३६०, ३६७, ४०३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
एतेसि	एतेषाम्	२६०[६], ३३८, ३६२
एतेमि	एतेषाम्	२१६[१४त १८], २२६गा २०, २५१, ३७४गा १०८, ३८७[५], ४१८[४], ४१९[४], ४२१[१], ४२३[४], पृ ८५टि ४, पृ. ८६टि १, पृ १४२ टि २, पृ १६७टि ७
एतेसु	एतेषु	पृ १८१ टि ११-१३
एतेहि	एतै	३७३, ३८२, ३९८, पृ ११३टि ५
एतौ	एतौ	२३०
एत्तो	इत	७४गा ७, २२६ गा २०, २६१गा ६१, २६२[४]गा ६९, ३६६
एत्थ	अत्र	२८५, ३८७[५], ४७६, पृ ९४टि ९, पृ १२८टि १
एत्थं	अत्र	२८६, ३५१[५], ५३३
एध	एध	३११
एमेव	एवमेव	५९९गा १२९, पृ १५४टि २
एयं	एतद्	पृ २००टि ३, पृ २०५टि ४
एयाइं	एतानि	२००
एयाए	एतया	१००, १०२, ११७, १४४, १४६, १८५, १८७, पृ ९०टि. ३
एयाए	एतस्याम्	१३४, १३८, १६३, १६७, २०१[४], २०२[४], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४]

मूलसद्वो	सकयत्यो	मुत्तंकाइ
एयावण्	एतावान्	३६७
एरण्वण्	ऐरण्वतम्	४७५
एरण्वण्	ऐरण्वतम्-ऐरण्वतक्षेत्रज	२७७, पृ. १२६ टि ७
एरवण्	ऐरवतम्	४७५
एरवण्	ऐरावत -	
	ऐरवतक्षेत्रज	२७७
०-एरवयाणं	ऐरावतानाम्-	
	ऐरवतक्षेत्रजानाम्	३४४
एरावतण्	ऐरावतम्-ऐरवत	
	क्षेत्रज	पृ. १२६ टि ७
एलङ्गं	एङ्गीयम्-उत्तराध्ययन-	
	सूत्रस्याध्ययनम्	२६६
—एव	एव	६८, ७३ गा ६, १५९, १९७, १९८, २६०[१०] गा ५१, ३८७ [५] गा १११, ४७६, ६०६ गा. १४०, पृ ८८ टि १०-११, पृ ८९ टि ५, पृ. ९४ टि १३, पृ. ९७ टि १
एवङ्ग्याणं	इयतीनाम्	५०८
एवतिण्	एतावत्	५०८
एवतिया	एतावन्त	३७६
एवमेव	एवमेव	१५[२], ५७ [२], ४७४, ४७५, ५३९, पृ. १६३ टि ८, पृ. १८४ टि. ८, पृ. १८९ टि १०
एवं	एवम्	१५[१], ५७[१], १०१, १०७[२], १०८ [३], १०९[३], ११०[२], ११२[३], ११३ [२], ११८, १२१, १२३ तः १३०, १४५, १४७, १४८ [२], १५०, १५१, १५२[३], १५४, १८६, १८८, १९३, १९४, २१६ [४, ७, १०], २२५, २४७,

मूलसद्वो	सकयत्यो	मुत्तंकाइ
एवं	२८५, २८६, ३२८, ३४७[५], ३४८[२], ३४९[१], ३५०[१], ३५१[२], ३६६, ३८३ [४], ३८४[३], ३८५ [२], ३९१[७], ३९७, ४०३, ४०४, ४०७, ४०८[२], ४२०[१-२], ४२२[१], ४६२, ४७४ त. ४७६, ४८३[१], ५०८, ५३२, ५३३, पृ. ७३ टि १, पृ ७५ टि. ३, पृ ७८ टि. १, पृ. ७९ टि. ३, पृ. ८० टि २- ६, पृ ८९ टि ६, पृ. ९० टि. ३, पृ. ९४ टि. ३, पृ ९५ टि १-३-४, पृ ९६ टि १- २, पृ ९७ टि. १, पृ ११३ टि. ५, पृ. ११४ टि ४-५, पृ ११५ टि. ६, पृ १२७ टि. ३, पृ. १२८ टि. १, पृ १४० टि. १, पृ. १४२ टि २, पृ १४४ टि. २, पृ. १५३ टि. ४, पृ. १५४ टि. २, पृ १५६ टि १, पृ १६३ टि ४, पृ १६४ टि. ५, पृ. १६५ टि ३-८, पृ. १६७ टि. ३, पृ १६८ टि ४, पृ. १६९ टि २, पृ १७० टि ४, पृ. १७३ टि ४, पृ. १७४ टि १०, पृ १७५ टि १५, पृ. १८२ टि १४, पृ १८३ टि. ६, पृ. १९१ टि. १२, पृ १९४ टि. १, पृ १९९ टि ७	
एवं-	एवम्	२४७, पृ ९ टि. १
-एवं	एवम्	पृ १७७ टि २
एवंभूण्	एवम्भूतः	पृ १८० टि. ५

मूलसद्वो	सङ्गयथो	सुत्तकाइ
एवभूओ	एवम्भूत	४७६, ६०६ गा १३९, पृ १८३टि. १०
एवभूते	एवम्भूत	६०६
एवामेव	एवमेव	३९७, ४८३ [२], ५०९, पृ ६२टि १, पृ १८१टि ५
एस	एष	३६७गा १०४, ३६७गा १०५, ५०८,
एस	एपा	४९०[४]गा १२२
एस	एतत्	२५३, २५५, २५७, २५९
एसज्ज	ऐश्वर्यम्	२६०[५]गा ३३
एसा	एपा	२८५गा ८८, पृ १९५टि १
एसो	एष	७४गा ७, ५९९ गा १३०
ओ		
ओ	ओ	२२६गा १९
ओअताओ	ओअन्तकः	२२६गा २१
ओकार०	ओकार	२२६गा १९
०-ओकिण्ण	अवकीर्ण-	२६२[५] विक्षिप्त गा ७१
ओगाढं	अवगाढं	पृ ८७टि ५
ओगाढा	अवगाढा	पृ. ८७टि ५
०-ओगाढा	अवगाढा	१४३
०-ओगाढाहं	अवगाढानि	१४७
०-ओगाढाओ	अवगाढा	पृ ८६टि ५, १४७
०-ओगाढे	अवगाढ	१४३, १४७, १७७, १७८, पृ ९०टि ३, पृ ९१टि २
०-ओगाढे	अवगाढम्	३३१
ओगाढो	अवगाढ	४७५
०-ओगाहणा	अवगाहना	३४६, ३४७ [१-४, ६], ३४८ [१], ३४९[१२], ३५२[१],

मूलसद्वो	सङ्गयथो	सुत्तकाइ
०-ओगाहणा	३५५[१, ४-५], ३७४, ३८१, ३९६, पृ १३९टि १५, पृ १४४टि २	
०ओगाहणाओ	अवगाहनात	३७४, ३८१, ३९६
०-ओगाहणाओ	अवगाहनात	३७४, ३८१, ३९६
ओगाहेज्जा	अवगाहेत	३४१[१, ५]
-ओट्ट	ओष्ठ	१४
०-ओट्ट !	ओष्ठ !	२६२[५]गा ७१
ओमाण०	अवमान	३२४गा ९३, ३२४गा ९४
ओमाणप्पमाण०	अवमानप्रमाण	३२५
ओमाणप्पमाणेणं	अवमानप्रमाणेन	३२५
ओमाणिज्जति	अवमीयते	पृ १३४टि ६
ओमाणे	अवमानम्	३१६, ३२४
ओमिणिज्जति	अवमीयते	३२४
ओरालिण्	औदारिकम्	४०५, ४०८ [१, ३], ४११
ओरालिता-	औदारिकाणि	पृ १७१ टि ३
ओरालिय०	औदारिक	४२०[३-४], ४२३[२], पृ १६६टि २-६, पृ १६७टि ४-५-७
ओरालियसरीर०	औदारिकशरीर	२३८
ओरालिय-	औदारिकशरीरस्य	
सरीरस्स		४१५
ओरालियसरीरा	औदारिकशरीराणि	४१३, ४१८[१-२], ४१९ [१३], ४२०[१, ३], ४२१[१], ४२२[१], ४२३[१], ४२४[१], ४२५[१], ४२६[१]
ओरालिय-	औदारिकशरीरैः	
सरीरेहि		४२१[१]
ओरालियस्स	औदारिकस्य	४१४
ओरालिय	औदारिकम्	२३८

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
ओरालिया	औदारिकाणि	४१८ [१,३], ४२२[२], ४२३ [१-४], ४२४[२], ४२६[२], पृ. १६८टि ४ ७, पृ १६९टि २, पृ. १७० टि. ३
०ओरालिया	औदारिकाणि	४२५[२]
ओवणिहिया	औपनिबिक्री	१३१, १३५, १३६, १३९, १४०, १६०, १७६, १७९त १८१, २०१[१], २०२ [१], पृ ७५टि ४.५
ओवमसंखा	औपम्यसङ्ख्या	४७७, ४९२[१,५]
ओवमिण्	औपम्यम्	३६७, ३६८
ओवम्मसंखा	औपम्यसङ्ख्या	पृ १८६ टि. २-१७
ओवम्मं	औपम्यम्	४६२, ४६६, पृ १७८टि ६
ओवम्मे	औपम्यम्	४३६, ४५८, ४६६
ओवारि	अपवारि	पृ १३३टि. ७
ओप्ठौ	ओप्ठौ	२९५, पृ १२९ टि ११
ओसप्पि	अवसर्पिणी	३६५गा १०३
ओसप्पिणि०	अवसर्पिणी	५३२
ओसप्पिणी	अवसर्पिणी	२०२[२]
ओसप्पिणीण्	अवसर्पिण्या	पृ १९४टि. ३
०ओसप्पिणीहि	अवसर्पिणीभि	४१३, ४१४, ४१६, ४१८[२], ४१९[२], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१], ४२४[२], ४२६[२]
ओसारिण्	अपसारितम्	३६६
ओसारेजा	अपसारेयत्	३६६

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
ओहनिप्फण्णे	ओघनिपन्न	५३४, ५३५, ५९२
ओहिणाणपच्चक्खे	अवधिज्ञानप्रत्यक्षम्	४३९
०ओहिणाणावरणे	अवधिज्ञानावरण	२४४
ओहिण्णाणं	अवधिज्ञानम्	पृ ५९टि १
ओहिदंसण०	अवधिदर्शन	४७१
ओहिदंसण-	अवधिदर्शन-	
गुणपमाणे	गुणप्रमाणम्	४७१
ओहिदंसणलद्धी	अवधिदर्शनलद्धि	२४७
ओहिदंसणं	अवधिदर्शनम्	४७१
०ओहिदंसणावरणे	अवधिदर्शनावरण	२४४
ओहिदंसणिरम	अवधिदर्शनिन	४७१
ओहिनाणं	अवधिज्ञानम्	१
ओहिय०	औधिक	४२५[२], पृ १५४टि. २, पृ १५६टि १
ओहिया	औधिकानि	४१८ [१-३], ४१९ [२], ४२०[१, ३-४], ४२१[१], ४२२ [२], ४२३[१-४], ४२४ [२], ४२६[२]
ओहियाणं	औधिकानाम्	३४९ [१-२], ३८५ [१-५], पृ १४२टि. २, पृ १४४ टि १, पृ १५६टि १
	औ	
औपसर्गिकम्	औपसर्गिकम्	२३२
	क	
कइ	कति	६०४गा १३४
कइ०	कति	११२[१-२], १९७, ३९९
कइणो	कृतिन	२६०[५]गा ३४
कइविधा	कतिविधानि	३९९
कइविह	कतिविधम्	६०४गा १३४
कइविहा	कतिविधानि	पृ १६६टि १
कइं	कविम्	४४६गा ११६

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
कजो	कुत	पृ ११२ टि ५
ककुही	ककुही	२७१गा ८३
ककुहेणं	ककुहेण	४४६
ककरि	(१)गर्गरी	पृ १३३ टि १४
ककखड०	कर्कश	४३३
ककखडफास-	कर्कशस्पर्शगुण-	
गुणप्पमाणे	प्रमाणम्	४३३
ककखडफासणामे	कर्कशस्पर्शनाम	२२३
०ककखडे	कर्कश	२२५
कजह	क्रियते	३९६, पृ ६०
	टि ७, पृ ७६ टि ६, पृ	
	१५२ टि ७, पृ १६२ टि ४	
कजति	क्रियते ५३, १४६, १८५,	
	१८७, २८३, ३७४, ३८१,	
	४७८, पृ ६० टि ७, पृ ६१	
	टि ५, पृ ६५ टि १०,	
	पृ ७७ टि २, पृ ८३ टि ३-	
	४, पृ ८५ टि ६, पृ ८७	
	टि ४, पृ ९० टि ३,	
	पृ १५० टि १२	
कजवणु(दे०)	कचवरक - तृणादि	
	समूह 'कचरो'	
	इति भाषायाम्	२९०
कजजंति	कुर्वन्ति	पृ १५१ टि ४
कजजा-	कार्या	पृ ७६ टि ६
कजजेणं	कार्येण	४४२
कट.	कट	पृ १०७ टि ७
कटुगाति	कटुकानि	पृ १३० टि १
कटु	कृत्वा १४, ४८२, ५२५	
	[३], ५६१, पृ. ६४ टि ३,	
	पृ ७५ टि ३	
कटुकम्मे	काष्ठकर्मणि	११, ३२, ५४,
		४७९
कटुकारण	काष्ठकारक	पृ १३१ टि ३
कटुकारे	काष्ठकार	३०४
कटुहारण	काष्ठहारक	पृ १३१ टि १
कड	कट	३२५, ४७१

मूलसदो	मदप्रत्यो	सुत्तकाह
कड०	कट	पृ १७४ टि ११
कडम्म	कटम्म	४४४
कडिल्लय(दे०)	भाजनविशेष	पृ १३६ टि १८
कडी	कटी	२४१
कडुगा	कटुकानि	२९८
कडुगाणि	कटुकानि	पृ १२० टि १
कडुच्छुय(दे०)	कटु	३०६
कडुघी	कटुघी	पृ १२५ टि १०
कटुय०	कटुय २०५, पृ १७० टि १	
कडुपरमणामे	कटुपरमणाम	२२२
कडुल्लय(दे०)	भाजनविशेष	पृ १३६ टि १८
कडेण	कटेन	२७५
कडो	कट	२१५, १४१
कणगसत्तरी	कनम्मसत्तति -	
	शाल्वविशेष	४९
कणय	कनक	पृ ६२ टि. १०
कण्ण	कर्ण	पृ ७३ टि १
कण्णा	कन्या	२१०
०कण्णिण	कर्णिम्म	२५८
कण्हलेसे	कण्हलेस्य	२३७,
	पृ १०८ टि ८	
कतरे	कतरत्	२५३, २५५,
	२७७, २५९, २७८,	
	३७७, ३६२	
कतरेणं	कतरेण	१७६
कतरेहितो	कतरेम्य	३३८, ३४७
		३६०
कति	कति	१०५ त १०५,
		४०८ [११]
कति०	कति	१०८ [११], १२५,
		१२९, १५२ [११], १५६,
		२६० [१०] गा १०,
		१०० त १००
कतिविहा	कतिविधानि	१०० त १००
कतो	कुत	२६० [१०] गा १३

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
कत्तिण	कार्तिक	२८५	कमल	कमल	२०
कत्तिडासे	कृत्तिकादासः	२८५	०कमलं	कमलम्	२६२[१०]
कत्तिदिण्णे	कृत्तिकादत्त	२८५			गा.८१
कत्तिदेवे	कृत्तिकादेव	२८५	कमलागर०	कमलाकर	२०
कत्तिधम्ममे	कृत्तिकाधर्म	२८५	कमसो	कमशः	२६०[१०]गा.
कत्तिय	कृत्तिका	२८५, गा. ८६		४७, ३३९गा ९९	
कत्तियाहि	कृत्तिमासु	२८५	कमेणं	कमेण	पृ. १३४टि. १८
कत्तिरविण्ण	कृत्तिकारक्षित	२८५	कम्म	कर्म	२४४
कत्तिसम्ममे	कृत्तिकाशर्मा	२८५	कम्मण	कर्मणम्	४०५त ४०७,
कत्तिसेणे	कृत्तिकासेन	२८५		४०८[१, ३], ४११	
कत्तो	कुन	पृ. ११९टि ५	कम्मगसरीरा	कर्मणशरीराणि	४१७,
कत्थ	कुत्र	४७४		पृ. १६७टि ३	
कत्थइ	कुत्रचित्त	२८	०कम्मगसरीरा	कर्मणशरीराणि	४१८[४],
कट	कृतम्	पृ. १७८टि ९		४१९[४], ४२०[१, ४],	
कपित्थं	कपित्थम्	३१२		४२१[१], ४२२[२],	
कपिः—	कपि	३१२		४२३[४], ४२४[४],	
कप्पाईओ	कल्पातीत	पृ. १०२टि १		४२५[४], ४२६[४]	
कप्पाण	कल्पानाम्	३६०	कम्मगं	कर्मणम्	२३८
०कप्पाणं	कल्पानाम्	३५५[३]	कम्मगा	कर्मणानि	४१२
कप्पातीतण	कल्पातीतक	२१६	०कम्मगा	कर्मणानि	पृ. १६९टि ३,
		[१६, १७]		पृ. १७१टि ३	
कप्पास०	कार्पास—सूत्र	पृ. ६७टि	कम्मणामे	कर्मनाम—तद्धितनाम-	
		१-३		विशेष	३०३
कप्पासिए	कार्पासिक	३०३	कम्महार—०	कर्मद्वार	६०६गा १४३
कप्पासियं	कार्पासिकम्—		कम्मधारण	कर्मधारय	२९४गा. ९१,
	शास्त्रविशेष	४९			४७६
कप्पिडा	कल्पेन्द्रौ—कल्पेन्द्र-		कम्मधारणं	कर्मधारयेण	४७६
	नामानो द्वीपसमुद्रौ		कम्मधारयसमासे	कर्मधारयसमास	२९७
		१६९गा १३	०कम्मपगडीओ	कर्मप्रकृतय.	५३३
कप्पे	कल्पे	३५५[२], ३९१	कम्मपगडीणं	कर्मप्रकृतीनाम्	२३५, २४३
		[२-७]	कम्मभूमिगो	कर्मभूमिक.	पृ. १०२टि. १
०कप्पो	कल्प.	३५५[३], पृ. १४४	कम्मभूमीओ	कर्मभूमिक.	पृ. १०४टि १
		टि २	कम्ममासओ	कर्ममापक—प्रतिमान-	
कप्पोवओ	कल्पोपक.	पृ. १०२टि १		विशेष.	३२८
कप्पोवगे	कल्पोपक	२१६[१६]	कम्ममासया	कर्ममापकाः—प्रतिमान-	
कट्ठड	कट्ठ	२६७, ४७५		विशेषा	३२८
कमति	कमते	३४३[१-५]	कम्मयसरीरा	कर्मणशरीराणि	४१७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
०कम्मयसरीरा	कर्मणशरीराणि ४२०[३], पृ १६८टि १	
कम्मस्स	कर्मण २४०	
कम्माइ	कर्माणि ५२०	
०कम्माइं	कर्मणानि पृ १६७टि ७, पृ १६९टि १, पृ. १७०टि ३	
कम्माण	कर्मणाम् ५४६गा १२५	
०कम्माणं	कर्मणाम् पृ १६८टि ४	
कम्मे	कर्मणा ३०२गा ९२	
कम्हा	कस्मात् १४, १५[५], ३५, ५७[५], ३६६, ४७६, ४८२, ४८३[५], ५२५ [३], ६००, पृ ७५ टि ३	
कयणो	कृतिन. पृ ११७टि १४	
कयरम्मि	कतरस्मिन् ११३[१], १३०, १५७, पृ ९०टि ३	
कयरे	कतराणि ११४[१], १५८[१]	
कयरे	कतरत् २५३, २५५	
कयरेहितो	कतरेभ्य ११४[१], १५८[१]	
कय	कृतम् २६०[५]गा. ३२, २६१गा ६०, ४६२, ४६६	
०कयंवा	कदम्बा पृ १२९टि १६	
०कयवो	कदम्ब पृ १२९टि १७	
कया	कृता २६१गा ५७, २६१गा ६०, ४९२[४] गा १२२	
करकचिय	करकचित पृ १३४टि १५	
करग	करक ३२१	
करगचित	करकचित ३२५	
करण	करण २६२[६]गा ७२	
करणम्मि	करणे २६१गा ५७, २६१गा ६०	
०करण	करणम् पृ ७३टि १	
०करणीओ	करणे २६२[६]गा ७३	

मूलसदो	मय्यत्यो	मुत्तकाठ
०करणे	करण २८	
करजाण	करजस्स पृ १२९टि २	
करिसा	कयै ३०२	
करिसावणा	कार्पावणा ३०१, ११०	
करिसावणाण	कार्पावणानाम् ४१०	
करिसावणे	कार्पावण ११०	
करिसावणो	कार्पावण ३०१, ११९	
करिसो	कर्य ३२२	
करिस्सामि	करिप्यामि ३६६, ५०८	
करीरण	करीरक् २९, १	
करुणो	करुण पृ १२३टि १३	
करेइ	करोति पृ ६५टि २	
करेत्ता	कृत्वा २०	
करेति	कुर्वन्ति २१, २७, २८, पृ ६३टि १७	
करोडि	करोटी ३२१	
करोति	करोति ३१०	
कर्णो	कर्णो पृ १३०टि ६	
कलसग	कलशक पृ १३३टि १४	
कलसिय	कलशिमा पृ १३३टि १८	
कलहकारया	कलहकारवा पृ. ११८ टि ४	
कलहप्पिया	कलहप्रिया २६०[५]गा ३७	
०कलंवा	कदम्बा २९६	
०कलवो	कदम्ब २९६	
०कलावो	कला १९	
०कलावं	कलापम् पृ १२२टि ६	
कलाहिया	कलाधिका २६०[५] गा ३४	
०कलि	कलिम् २६०[७]गा ७१	
०कली	कलिम् पृ १२२टि ७	
कलुणो	करुण २६२[१]गा ६३, २६२[९]गा ७८, २६२[९]	
०कलुम	कलुपम् २६२[७]गा ७१	
कलु	कल्ये २०, २१	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
कलाल०	कल्यपाल	२६७
कवाड	कपाट ४९२[२]गा ११९,	पृ १२९टि १७
कवाडएहि	कपाटकै	४९२[२]
कवाडाइं	कपाटानि	पृ १२९टि १७
कवाडेहि	कपाटै	पृ. १८६टि ३
कविहसिया	कपिहसितानि	२४९
कविं	कविम्	२७१गा. ८४
कवुधि	ककुद्धान्	पृ १७५टि ७
कवुधेण	ककुदेन	पृ १७५टि ८
कवोतो	कपोत	पृ १३०टि. १०
कच्च०	काव्य	२६२[१], २६२ [१०]गा ८२
कमाथ	कपाय	२२५
कसाय०	कपाय	पृ १७३टि ४
कसायरसणामे	कपायरसनाम	२२२
कसाया	कपाया	२५३, २५५, २५७, २५९
०कसायी	कपायी	२३७
कसिणखंधे	कृत्स्नस्कन्ध	६५, ६६
कसिण	कृत्स्नम्	४७६
कसिणा	कुण्णा	४५३गा ११८
कस्स	कस्य	६०४गा. १३४
कह्माणं	कथकानाम्	८०
कहं	कथम्	५७[५], ६०४गा १३४
कहा	कथा	२६२[५]गा ७०
कहि	कुत्र	१०४[१-३], १२१, १४८[१], १८९, ४७५, ५२५[१], ६०४गा १३४, पृ. ९०टि ३, पृ. १८०टि ९
क	काम्	४९१
कंकाइण्णं	केकायितेन-मयूर-	गब्देन पृ १७४टि ६
कचि	कश्चित्	४५०, ४७५
कंठ	कण्ठ	२६०[१०]गा ४९
कठ-०	कण्ठ	१४

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
कटुगतेण	कण्ठोद्धतेन	२६० [२]गा २६
कठोट्टविप्पमुक्कं	कण्ठौष्ठविप्रमुक्तम्	१४, ६०५
कंडाण	काण्डानाम्	३६०
कपण	कम्पन	२६२[८]गा ७७
कंवल्लणं	कम्बल्लानाम्	५७३
का	का	२६०[१०]४३
०काइण्	कायिक	२३७
०काइयाणं	कायिकानाम्	३८५[२]
काई	काचित्	४४१गा ११५
काउ[लेसे]	कापोतलेश्य'	२३७
काउस्सग्गो	कायोत्सर्ग	७४
काउ	कृत्वा	पृ ६३टि १७
काण्	काय	पृ ७२टि १
काक०	काक	४६६
काकस्सर	काकस्वरम्	२६०[१०] गा ४७
काकेण	काकेन	४६६
कागणिरयणे	काकिणीरत्नम्	३५८
कागणी	काकिणी-	प्रतिमानविशेष. ३२८
कागणी-०	काकिणी-	प्रतिमानविशेष ३२८
कागणीओ	काकिण्य -	प्रतिमानविशेषा' ३२८
कागिणिरयणे	काकिणीरत्नम्	पृ १४६टि १
कागिणी	काकिणी-प्रतिमान-	विशेष पृ १३५टि ४
कागिणीओ	काकिण्यः-प्रतिमान-	विशेषा पृ १३५टि. ५
कागो	काक	२९९
काण	कानन	३३६
काणा	काणा	२६०[११]गा ५५
काणि	कानि	२०९गा १७
कात	काय	पृ १४७टि. १०

मूलसदो	मवयथो	मुत्तकाड
काम०	काम	२६२[२]गा ६५
+काय	काय -भावस्वरुधकार्ये	७०गा ५
०कायव्यय	कर्तव्यकम्-	
	कर्तव्यम्	२९गा ३
कायव्या	कर्तव्या	पृ १५३टि ४, पृ १६१टि १२
कायाणं(दि०)	वीवधवाहकानाम्	८०
कायी	काचिन्	पृ १७८टि १
०काये	काय	२६६
कारण	कारक	पृ १३१टि १३ १५-१६
+कारण	कारणम्	६०४गा १३३
कारणं	कारणम्	४४१
०कारण	कारणम्	४४१
कारणेणं	कारणेन	४४२, ४४४
+काल	काल	६०४गा १३३
+काल	काले	२६१गा ६२
काल	काल	४५०त ४५७
काल०	काल	४३०, पृ १७१टि १
काल-०	काल	पृ. ७३टि १
०कालण	कालक	२२५
कालओ	कालत	११०[१], १२७, ४१३, ४१४, ४१६, ४१८[२], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१], ४२६[२], पृ ८१टि १
०कालगहणं	कालग्रहणम्	४५६, ४५७
कालतिलण्ण	कालतिलकेन	पृ १७४टि ४
कालतो	कालत	१११[१-३], १२८, १५४, १५५, १९५ [१-३], १९६[१-२], ४१६, ४१९[२], ४२४[२], ४८८त ४९०
कालनाणी	कालजानी	४९६
कालप्पत्तं	कालप्राप्तम्	४९२[४]गा १२०

मूलसदो	मवयथो	मुत्तकाड
कारुपमाणे	कालप्रमाणम्	२१३, २६३, २७१[१]
कालवर्णणनामे	कालवर्णनाम	२२०
कालममोयारे	कालममवतार	५२७, ५३०
कालसजोगे	कालसयोग	२७२, २७८
कालस्म-	कालस्म	८६
काल	कालम्	११०[१], १११ [१३], १५१, १५५, १९५[१], १९६[२३], ३८०[१३], ३८५[१], १९६, ६०४ गा १३१, पृ २६टि ५७
०काल	कालम्	२८३ [२१], ३८८ [१], ३८९ [१], ३८७[३४], ३८८[१], ३८९, ३९१, [२१, ७५]
कालाणुपुच्ची	कालाणुपूर्वो	९३, १८०, १८३, १९८त २०१[१], २०२[१, ४], पृ ९७टि १
कालाणुपुच्चीण	कालाणुपूर्व्याम्	१८६, १९१, २००
कालियसुय-	कालियश्रुत	
परिमाणसम्प	परिमाणसम्पत्त्या	८९२, १९४
कालियस्स	कालियस्स	८
काली	काली	२६०[११]गा ५०
काले	काले	२०६[२]गा १६, २६०[३]गा २९, ३६०
०काले	काले	१८, ३८, ६०, १८६, ५४२, ५८६
कालेण	कालेन	पृ ५१टि ३
कालेण-	कालेन	पृ ९७टि १
कालेण	कालेन	३६६, ३७२, ३७४, ३९९, ४८१, ३९४, ३९६, ४२०[२], ४२०[२]

मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ
कालो	कालः	१०५गा ८, १२२गा.९, १४९गा १०, पृ ७४टि.५
कालोय	कालोद	१६९गा.११
कालोवक्कमे	कालोपक्रमः	७६, ८६, पृ ७३टि १
कावडियाणं(दे०)	वैवधिकानाम्	पृ ७३टि ३
कावालियण्	कापालिकः	२८८
कावालिये	कापालिकः	पृ १२८टि.८
काविलं	कापिलं-शास्त्रविशेष	४९
कावोयाणं	वैवधिकानाम्	पृ.७३टि ३
किक्किरि	भाण्डविशेष	३२१
किच्चिर	कियच्चिरम्	६०४गा १३४
किज्जइ	क्रियते	पृ ६०टि.७ पृ ७६टि ६
किज्जति	क्रियते	पृ ८३टि.५, पृ ९४टि.५
किट्टिसे	किट्टिसम्-सूत्रभेद.	४४
किण्णरे	किन्नरः	२१६[१४]
किण्ह०	कृष्ण	२९७
किण्हो	कृष्ण	२९७
कित्तइस्सामि	कीर्तयिष्यामि	७४गा ७
कित्तयस्सामि	कीर्तयिष्यामि	पृ ७२टि ३
कित्तयिस्सामि	”	”
कित्तियाहिं	कृतिकासु	पृ.१२७टि.२
किन्नरखधे	किन्नरस्कन्धः	६२
किमिरागे	कुमिरागम्-सूत्रभेद	४३
किर	किल	३४३[५]गा १००
किरियाओ	क्रिया	पृ १२३टि.१
०किलामिययं	कान्तकम्-कलान्तम्	२६२[९]गा ७९
+०किलेस	क्लेशम्	पृ १२३टि.७
०किलेसं-	क्लेशम्	पृ १२३टि ७
किसल०	किसलय	४९२[४]गा १२२
किसलयाणं	किसलयानाम्	४९२[४] गा.१२१

मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ
किं	किम्	३त ६, ९त ११, १३, १४, १६त २८, ३०त ३२, ३४त ३९, ४१त ५०, ५२ तः ५४, ५६त ६४, ६६त ७१, ७६, ७८त ९१, ९३, ९५, ९८त १०२, १०४त १०९[१], ११२[१-२], ११३[१], ११५त १२६, १२९, १३१त १३४, १३६ त १३९, १४२तः १५२ [१], १५३, १५९त १६३, १६५ त. १६७, १६९ त १७१, १७३ त १७५, १७७त १८०, १८३, १८४, १८६ त १९३, २०० त २१२, २१४, २१५, २१७ त २२५, २२७त २५१, २६०[१], २६१, २६२[१], २६२[४] गा.६९, २६३ त ३१८, ३२०, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८, ३३० त ३३४, ३३९, ३४०, ३४२, ३५८, ३६०, ३६३ त ३६६, ३६८ त ३७०, ३७३ तः ३७५, ३७७, ३८०त ३८२, ३९२, ३९५, ३९६, ३९८, ४०३ ४०४, ४२७त ४५३, ४५५ त ४६९, ४७१ त ४७९, ४८१, ४८२, ४८४ त ४९२[१], ४९३त ५०६, ५२६ त ५३६, ५३८त ५४७, ५४९ त ५५८, ५६० त ५८०, ५८२ त. ५९३, ५९६त ६०६, पृ.५९ टि.६, पृ.८० टि.४

मूलसदो	सद्व्ययथो	सुत्तराड
किं—	किम्	६
किंकाहृणं	केकायितेन—	
	मयूरशब्देन	पृ १७४ टि ६
किंचि	किञ्चित्	३७३, ३८०, ३९५, ४५९
किंचि०	किञ्चित्	४५९, ४६०, ४६३, ४६४, ५०८
किपुरिसखधे	किंपुरिपस्वन्ध	६२
किंपुरिसे	किंपुरिप	२१६ [१८]
किसुय	किञ्चुक्	२०
कीमो	कीत	४७६
कीडयं	कीटजम्—सूत्रमेद	४०, ४३
कीरह	क्रियते	१००, १०२, ११७, ४६२, ४६६, पृ ७५ टि ३, पृ ८३ टि ४, पृ ९४ टि ५७, पृ १५१ टि. ४, पृ. १७७ टि. १०
कीरए	क्रियते	१०
कीरति	क्रियते	३१, ८६, १४६, पृ ७६ टि ६, पृ १७७ टि ११
कीरति	क्रियन्ते	पृ १६२ टि ७
कीला	कीडा	पृ १२२ टि ३
कुक्कुड	कुक्कुटम्	४४६
कुक्कुडो	कुक्कुट	२६० [३] गा २८
कुचेला	कुचेला	पृ ११८ टि ४
कुच्छी	कुक्षि—क्षेत्रमानविशेष	३३२ गा ९५, ३३५, ३४५, ३५९
कुच्छीमो	कुक्षी—क्षेत्रमानविशेषार्थे	३३५, ३५९
कुच्छेज	कुच्छेत्	३४३ [५]
कुच्छेजा	कुच्छेयु	३७७, ३७४, ३७९, ३८१, ३९६
कुट्टिमारे	कुट्टिमभार	पृ १३१ टि ३
कुडय०	कुटज	२९६
०कुडि	कुटीम्	पृ १२३ टि ७

मूलसदो	सद्व्ययथो	सुत्तराड
कुण	कुरु	पृ १०१ टि ५
कुणइ	करोति	२६० [७] गा ६५
कुणव	कुणप	२६० [७] गा. ७४
कुणसु	कुरु	२६१ गा ५९
कुणिम	कुणप	पृ १०३ टि ६
कुणिव	कुणप	पृ १०३ टि. ६
कुनवे	कौतवम्—सूत्रमेद	४४
कुपावयणिप	कुप्रावचनिक	५६५
कुपावयणिते	कुप्रावचनिन्म	१९
कुपावयणिय	कुप्रावचनिन्म	२१, २५, २७, पृ ६३ टि ३
कुपावयणिये	कुप्रावचनिक	५, ७०
०कुमारे	कुमार	२१६ [१३]
कुर०	कुरु—कुरुनामन्दीप-	समुद्रार्थे १६९ गा १८
कुल	कुल	३३४ गा ९६
कुलमो	कुडव—	
	धान्यमानविशेष	३१८
कुलनामे	कुलनाम	२८७
कुलपुत्त	कुलपुनम्	४४७
कुलया	कुडवा—धान्यमान	
	विशेषा	३१८
कुलवा	कुडवा—धान्यमान	
	विशेषा. पृ १३३ टि ३	
कुलवो	कुडव—धान्यमानविशेष	
	पृ १३३ टि ३	
कुलिय—	कुलिज	८५, पृ ७० टि १
०कुले	कुलम्	२८४ गा ८५
कुवित्ती	कुवित्तय	पृ ११८ टि ४
कुवुट्टि—	कुवुट्टिम्	पृ १७७ टि २
कुवुट्टी	कुवुट्टि.	४५५, ४५७
कुसले	कुशल	३६६
०कुसवरा	कुशवरौ—कुशवरनामाना	
	दीप समुद्रौ १६९ गा १२	
कुसुमसंभवे	कुसुमसम्भवे	२६० [३] गा २९
कुसुमप	कुसुम्भक	२६७

मूलसहो	सक्यन्थो	सुत्तकाठ	मूलमहो	सक्यन्थो	सुत्तकाठ
कुहेज	कुथेत्	पृ. १३८ टि ६	कमहालिया	कियन्महनी	३४७ [१-४, ६], ३४८ [१], ३४९ [१-२], ३५२ [१], ३५५ [१, ४-५]
कुंकुम	कुकुम	३२३		कीदगी ०६० [११] गा. ५४	
कुंचा	कौन्चा. २६० [३] गा २९		केचइ०	कियन्त	३८८ [१], ३९१ [४, ८-९]
कुंड०	कुण्ड	४५१, ४५५	केवइय	कियन्तम्	३८५ [५]
कुडले	कुण्डलः— कुण्डलनामकद्वीप		केवइयं	कियत्	पृ ८१ टि ४
	समुद्रार्थे १६९ गा ११				पृ १८८ टि ४
कुडा	कुण्डा	पृ. ९२ टि. ५	केवइया	कियन्ति	४१५, ४१७, ४१८ [२-३], ४१९ [३], ४२० [१, ३-४], ४२१ [१], ४२० [२], ४२३ [१, ३], ४२४ [२, ४], ४२५ [१२], ४२६ [२]
कुंडाणं	कुण्डानाम्	पृ. १४६ टि ७		कियच्चिरम् ११० [१], १११ [१-३], १२७, १५४, १५५, १९५ [१-३], १९६ [१२], ४८८ त. ४९०	
कुडानि	कुण्डा	२२८	केवच्चिरं	कियच्चिरम्	पृ ८१ टि १, पृ ८९ टि २
कुडिय	कुण्डिसा	३२१		कियत्	३८३ [२-४], ३८४ [१], ३८५ [१], ३८७ [३-४], ३८९, ३९१ [२-३, ७]
कुडे	कुण्डे	५, ३० [१]	केवत्ति०	कियन्त	३८३ [१-२], पृ ८१ टि. १, पृ ९६ टि. ५
कुंथ	कुन्थु—तीर्थद्वार	२०३ [२]		कियन्त	३७६, पृ २०४ टि ३
कुंडो	कुन्द	४६०	केवत्तिया	कियती	पृ. १४४ टि. २
कुम्भे	कुम्भ—		केवत्तिया	कियन्ति	४१३, ४१४, ४१६, ४१८ [१], ४१९ [१-२], ४२० [३], ४२३ [२], ४२६ [१]
	धान्यमानविशेष	३१८			पृ १६५ टि ८
कुम्भे	कुम्भ १७, १८, ३७, ३८, ६०, ४८५, ४८६, ५४१, ५८६		केवलणाणपच्चक्खे	केवलज्ञानप्रत्यक्षम्	४३९
	कूटानि—कूटनामकद्वीप-				
	समुद्रार्थे १६९ गा १४				
कूडा	कूटानाम्	३६०			
कूडाणं	कल	पृ १०८ टि २			
कल	कल	पृ १०८ टि २			
कल	केचित्	६०५			
कल	कश्चित् ४५०, ४७४, ४७५				
कल	किञ्चित्	४७६			
कल	केनायितेन—				
केनाइगुणं	मयूरशब्देन	४४३			
	केन	४०३, ४०४			
केण—	केनचित्	४४१ गा ११५			
केणद्	कश्चित्	पृ १४७ टि ७			
केति	कियन्	५०७, ५०८, ५१० त. ५१९			
केत्तियं	कियत्	पृ १८८ टि २, पृ १८९ टि १५-१८, पृ १९० टि ५ ७-१०-१४, पृ १९१ टि. ३-६			
केत्तिलय					

मूलसदो	सहाय्यथो	सुतंकाइ
केवलणाणं	केवलज्ञानम्	१
०केवलणाणावरणे	केवलज्ञानावरणं	२४४
केवलदसणं	केवलदर्शनं	४७१
केवलदसण-	केवलदर्शनं	
गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४७१
केवलदसणं	केवलदर्शनम्	४७१
०केवलदसणावरणे	केवलदर्शनावरणं	२४४
केवलदंसणिस्स	केवलदर्शनिनः	४७१
केवलदंसी	केवलदर्शी	२४४
केवल	केवलम्	३७३, ३८०, ३९५
केवलि०	केवलिन्	५९९गा १२७, ५९९गा १२८
केवल्लिण्	कैवलिकम्	४७२
केवली	केवली	२४८, पृ १७९ टि ८
केसरण्ण	केसरकेण	पृ १७५टि ७
केसरि	केसरिणम्	पृ १७५टि ७
केसरी	केसरी	२७१गा ८३
केसरेणं	केसरेण	८४६
केसिन्धि	केषाक्षित्	६०५
केसी	कीद्वी	२६०[११]गा ५४
केसु	केसु	६०४गा. १३४
को	क	१२, १७, १८, ३३, ३७, ३८, ५५, ६०, ३९७, ४७६, ४८०, ४८५, ४८६, ४९१, ५०८, ५२५[१], ५४१, ५४२, ५८६
कोइ	कश्चित्	५९९गा १३०
कोइला	कोफिला	२६०[३]गा. २९
कोइइरियाण्	कोइकियाया -रौद्राया	दुर्गाया पृ ६३टि २४
कोइकिरियाण्	कोइकियाया -रौद्राया	दुर्गाया २१
कोइरियाण्	कोइमियाया -रौद्राया	दुर्गाया पृ ६३टि २८
कोइमकारण्	कुटिमकारक	पृ १३१टि ३

मूलसदो	सहाय्यथो	सुतंकाइ
कोइमकारे	कुटिमकार	३०८
कोइमा (१)	गान्धारग्रामस्य मूर्धना	पृ ११० टि ३
कोइण्	कोइण	३९७
कोइगा	कोइगा	१७५
कोइगाट	कोइगानि	पृ १८१टि २७
कोइल्यं	काटिलीयम्-	अर्धगात्रम् पृ ६८टि ६
कोइविण्	कौटुम्बिक	पृ १२१टि १८
कोइविय	कौटुम्बिक	२०
कोडाकोडी	कोटामोदि	३७०गा १०७, ३७४ गा १०८, ३७९गा १०९, ३८१गा ११०, ३०४गा ११३, ३९७गा ११४
०कोडाकोडीओ	कोटामोद्य	३६१, ४२१ [१], पृ १७०टि १०
कोडि०	मोदि	पृ ९९टि २
कोडिमा	गान्धारग्रामस्य मूर्धना	२६०[९]गा १२
कोडिल्य	कौटिलीयम्-अर्थ-	शास्त्रम् १०, पृ १७८ टि ११
कोडिसवाइ	कोटिशतानि	२०४[२-३]
कोडी	कोटि	२०४[२], ३२६, ३५८, पृ १९टि २
०कोडीओ	कोट्य	२०४[२], ४२३ [१]
०कोडीण	कोटीनाम्	३७४, ३७९, ३८१, ३०८, ३९६
कोडीसय	कोटिशतम्	२०४[२]
कोटुविण्	कोटुम्बिक	३०९
कोटुनिय	कौटुम्बिक	२०
कोनये	कोतवम्-	मृगमेढ पृ ६८टि १
कोइव०	कोइव	पृ ७२टि १
कोमल-	कोमल	२०

मूलग्रन्थो	मध्यग्रन्थो	सुत्तमाह	मूलग्रन्थो	समयः	सुत्तमाह
खत्त०	खात	पृ १३४ टि १४	खय	खन्ध-भेदावयव	पृ ३३
खत्तिगु	ध्वजियः-ध्वजियकुलीन	२८७			टि १
खब्बड	कर्वट	पृ. १२५ टि २	खध	खन्ध	पृ ९६ टि २
खमड	क्षमते	पृ १२६ टि ८	खध०	खन्ध	पृ ७१ टि ९
खमणो	क्षपणः	२६४	खध-०	खन्ध	पृ ६९ टि ६
खमनि-	क्षमते	२६४	+ खंध	खन्ध-भावखन्धैवायं	७० गा. ५
खयनिप्पणो	क्षयनिप्पन्नम्	२५२ त	खंधदेया	खन्धदेशा	६००
		२५५, पृ ११४ टि. २	खधनिस्सेवो	खन्धनिक्षेप	पृ ७६ टि. २
खयनिप्पणो	क्षयनिपत्र	२४२, २४४	खंधपणुसे	खन्धप्रदेश	पृ १८८ टि. १.
खयरो	खचर	पृ १०२ टि १	खधपदेसो	खन्धप्रदेश	४७६
खयोवसमनिप्पन्ने	क्षयोपशमनिप्पन्नम्	२५३	खधपदेसा	खन्धप्रदेशा	६००
खयोवसमिगु	क्षायोपशमिक	२५० त	खंध	खन्धम्	७
		२५६	खधा	खन्धा	१००, ६०३
खयोवसमियाह	क्षायोपशमिकानि	२५३,	खधे	खन्ध ७३, ५६, ५७ [१],	
		२५५,		५९, ६०, ६३, ६७, ७०,	
खरविप्पणं	खरविप्पणम्	४९० [५]		६७६, पृ ७० टि ६-७,	
खर	खरम्	२६० [११] गा ५४,		पृ ७१ टि. ९, पृ ७२ टि १	
		२६० [११] गा ५५,	० खंधे	खन्ध	६२ त ११,
खरो	खर	४७६			पृ १६ टि ९
खलियस्स	खलितस्य	७३ गा. ६,	खभ	खम्भ	३३६
		५२६ गा १२३	खाइणु	खाधिके	११३ [१]
खलु	खलु	१६९ गा १२, ३३४	खाइगनिप्पणो	खाधिकनिप्पन्न	पृ ११०
		गा ९८, ३४३ [१५],			टि १७
		४९२ [४] गा १२२, पृ	खाइय	खायिक	पृ. ११० टि. १६
		१७७ टि २, पृ १८३ टि ८	खाइय	खातिग	३३६
खलं(दे०)	खितम्	३१२	खाओवसमिगु	खायोपशमिके	११३ [१]
खस्य	खस्य	३१२	खाओवसमिय	खायोपशमिक	पृ ११६
खहयर०	खचर	२१६ [८, ११],			टि. २
		३५१ [४], ३८७ [४]	खातिय	खातिका	पृ १३३ टि १८
खहयराण	खचराणाम्	पृ १५६ टि १	खाय०	खात	३०५
० खहयराण	खचराणाम्	३५१ [८]	खायइ	खादनि	पृ ११७ टि. १५
खड	खण्ड	३०३	खायती	खादनि	२६० [५] गा ३०
खड-०	खण्ड	८३	खाय	खानम्	३०६ गा ९४
खडाह	खण्डानि	३०४, ३८१	खित्ते	क्षेत्रे	३२४ गा ९५
		३९६	खीणअचत्तुद-	खीणाचत्तुदनाम	
खदम्स	खन्दस्य	०१	सणावणे		२८६

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
गणहराण	गणधराणाम्	४७०
गणिपु	गणितम्	३६७
गणिजति	गण्यते	३२६
गणिपिडगं	गणिपिटकम्	५०, ४६९
गणिमपमाण०	गणिमप्रमाण	३२७
गणिमपमाणेण	गणिमप्रमाणेन	३२७
गणिमाया	गणिमाता	३१०
गणिमे	गणिमम्	३१६, ३२६, ३२७
गणियस्स	गणितस्य	३६७
गणिय	गणितम्	४९६
गणिया	गणिका	९०
गणी	गणी	२४७
०गणे	गण	२८४गा.८५, पृ.१०४टि २
गति०	गति	२४४
गते	गते	३७९, ३८१, ३९४, ३९६,
गतो	गतः	पृ.६५टि.८, पृ. ७२ टि. १
गत	गात्र	३६६
०गत्ते	गात्रः	पृ.१४७टि.१०
गठभ	गर्भ	४१
गठभघरे	गर्भगृहे	४७५
गठभस्मि	गर्भे	३८७[५]गा ११२
गठभवक्कत्तिओ	गर्भव्युत्कान्तिक	पृ.१०२टि.१
गठभवक्कत्तिय	गर्भव्युत्कान्तिक	२१६ [९-१२], ३८७ [२-४], ३८८[३], पृ. १०२टि १
गठभवक्कत्तिय०	गर्भव्युत्कान्तिक	२१६ [९-१२], ३५१[२-३], ३५२[३], ३८७[२-४], ३८८[३], पृ.१०२टि १, पृ. १५६टि १
गठभवक्कत्तिया	गर्भव्युत्कान्तिका	२१६[१०]

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
गठभवक्कत्तियाण	गर्भव्युत्कान्तिकानाम्	पृ. १४४टि.२, पृ. १४४टि १
गठभवक्कत्तियाणं	गर्भव्युत्कान्ति-	कानाम् ३५१[४], पृ. १५६टि.१
गमा	गमा	पृ.१५४टि.२, पृ.१५६टि १
०गमेणं	गमेन	१४५, १४७, १८६, ३४८[२]
गमेसु	गमेपु	३५१[४]
गमो	गम	पृ. ९४टि.९
गय०	गज	पृ. ७३टि १
गयक्खंधे	गजस्कन्ध.	६६
गयखंधे	गजस्कन्ध.	६२
गयस्स	गतस्य	२६१गा ६१
गयं	गजम्	४४३
०गयं	गतम्	१७, ३७, ४५६
गया	गजाः	२२, २९८
०गयाण्	गतायाम्	१३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, १७९, २०१[४], २०२[४], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४], पृ. ९१टि २
गयाओ	गते	७७, पृ. ६९टि ५, पृ. ७५टि ३, पृ. १९३ टि १, पृ. १९५ टि. ४, पृ. १९६ टि. १, पृ. १९८ टि. १, पृ. २००टि १-४
गरुय	गुरुक	२२५, पृ. १७३टि ४
गरुयफास-	गुरुकरपर्शगुण	
गुणप्पमाणे	प्रमाणम्	पृ. १७३टि ५
गरुयफासणामे	गुरुकरपर्शनाम	२२३
गलन्ते	गलन्ते	पृ. १३२टि ६
गवमादि	गवादि	४४६

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाह
गवयः	गवय	पृ १७७टि ९
गवयो	गवय	४६१
गवेलगा	गवेलका	२६०[३]गा २८
गह	ग्रह	पृ. १०२टि. १
गहगणे	ग्रहगण	पृ. १०४टि १
०गहण	ग्रहणम्	४५०त ४५७
गहविमाणानं	ग्रहविमानानाम्	३९०[४]
गहसमं	ग्रहसमम्	२६०[१०]गा. ५०, पृ. १२०टि ६
गहाय	गृहीत्वा	३६६, ४७४
गहे	ग्रह	२१६[१५]
गंगा०	गङ्गा	३९७
गंगाए	गङ्गाया	३४३[४]
गंगावालुया	गङ्गावालुका	३९७
गंडिमे	ग्रन्थिमे	पृ. ६१टि. ३
०गडेण	गण्डेन	४४६
+गंध	ग्रन्थ -श्रुतैकार्ये	५१गा ४
गधिकरमे	ग्रन्थिकर्मणि	४७९, पृ ६१ टि १
गंधिमे	ग्रन्थिमे	११
गधे	ग्रन्थाध्ययनम्-सूत्रकृदङ्ग	
	स्याध्ययनम्	२६६
गंध	गन्ध	२०, २१, २२१, २२६[७] गा ७४, पृ १७३ टि २-३
गध०	गन्ध	४२९, ४३१
+ गध	ग्रन्थ -श्रुतैकार्ये	पृ ६९ टि २
गधगुणपमाणे	गन्धगुणप्रमाणम्	४२९, ४३१
गधजुत्तीओ	गन्धयुक्तय	पृ ११७ टि १३
गंधणामे	गन्धनाम	२१९, २२१
गधव्वए	गन्धर्वक	पृ १०२टि १
गधव्वखधे	गन्धर्वस्कन्धः	पृ ७०टि ४
गधव्वणगरा	गन्धर्वनगराणि	२४९गा २४
गधव्वे	गन्धर्व.	२१६[१४]

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाह
गध	गन्धम्	२६०[५]गा ३३
गंधा	गन्धौ	पृ. १०६टि ३
गधारगगामस्म	गान्धारग्रामस्य	२६०[९]
गधारगगामे	गान्धारग्रामः	२६०[६]
गधार	गान्धारम्	२६०[२]गा २६, २६०[२] गा २८, २६०[१]गा ३०
गंधारे	गान्धार	२६०[१]गा २५.
गंधारे	गान्धारे	२६०[५]गा. ३१
गंधे	गन्धे	३३८
०गंधे	गन्धे	पृ १७३टि २
०गंधे	गन्ध	३३९
०गंधे	गन्ध -एतन्नामरूपीय	
	समुदाये	१६९गा १०
गंधेण	गन्धेन	४१५
गंधो	ग्रन्थाध्ययनम्-मूलकृदङ्ग	
	स्याध्ययनम्	पृ १२४ टि १५
०गंधो	गन्ध	३३९
गाउळ०	गव्यूत	३५१[३]
गाउताणि	गव्यूतानि	पृ १४०टि २
गाउय०	गव्यूत	३५१[३], ३५१ [५]गा. १०१, ३५१[५] गा १०२,
गाउय	गव्यूतम्	३३०गा ९५, ३३५, ३४५, ३५९
गाउयाइ	गव्यूतानि	३३५, ३४५, ३५०[२३], ३५१[३], ३५०[१,३], ३५९
-गाउयाइ	गव्यूतानि	३५१[५]गा १००
गाउयाणि	गव्यूतानि	पृ १८८टि १
गाओ	गाव	पृ १३०टि ९
गाणिओ	गाणितिक	४९८
गाणितिओ	गाणितिक	पृ १८७टि ७
गाणियओ	गाणितिक	पृ १८७टि ७
गाउ	गाव	३११

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
गाम०	ग्राम	४७५
गाम-०	ग्राम	२६७
गामा	ग्रामा	२४९, २९८
गामा	ग्रामा -सङ्गीत-	
	शास्त्रगता	२६०[६], २६०[११]गा ५६
गामो	ग्राम	पृ ११२टि ७
गायड	गायति	पृ १२०टि.५
गायति	गायति	२६०[११]गा. ५४, २६०[११]गा. ५५
गावो	गाव	२६०[५]गा ३२
गाहं	गायाम्	४९२[४]गा १२०
गाहा	गाथा	पृ १९५टि.१
गाहाण	गाथया	२७१गा ८४, ४४६गा ११६
०गाहाओ	गाथे	३५१[५]
गाहाण	गाथानाम्	६०६गा १४२
गाहाण	गाथानाम्	पृ २०५टि ५
गाहासंगडा	गाथासङ्ख्या	४९४
गाहाहिं	गाथाम्याम्	६०४
गाहाहि	गाथामिः	२६२[१०] गा ८२
गाहिनि	गास्यति	२६०[१०]गा. ४६
गिजते	गीयते	२६०[१०]गा. ४९
गिजने	गीयमाने	२६०[१०]गा ५३
गिण्ह	गृहाण	२६१गा. ६१
गिण्हयल्ये	ग्रहीतव्ये	६०६गा १४०
गिम्हाण	ग्रीष्मज ग्रीष्मको वा	२७८
गिगि	गिरि	५९९गा १३१
गिरिणगर	गिरिनगरम्	३०७
गिरिम्मि	गिरौ	२९६
गिरिस्स	गिरे.	३०७
गिरी	गिरि	२२६गा २१, २९६
गिरी	गिर्य	४५३गा ११८
गिह्दि(दि०)	हस्त्युपरिवर्तिजनोप	
	वेगनस्थानम्	३३६

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
गिहाइं	गृहाणि	४७५
गिहिधम्म	गृहिधर्म-व्रतिविशेष	२१
गीइजुत्तिन्ना	गीतियुत्तिन्ना	पृ ११७ टि १३
गीतजुत्तीओ	गीतयुक्तयः	पृ ११७टि १३
गीतजुत्तिण्णा	गीतयुत्तिन्ना	२६० [५]गा ३४
गीतं	गीतम्	२६०[१०]गा. ४४
गीयस्स	गीतस्य	२६०[१०] गा ४३, २६०[१०] गा ४४, २६०[१०]गा. ४५, २६०[१०]गा. ४७, २६० [१०]गा ४८
गीय	गीतम्	२६०[१०]गा ४९
गीवा	ग्रीवा	५३०[१]
गुज्ज	गुह्य	२६२[६]गा. ७२
गुड	गुड	पृ १३४टि. ५
गुड-०	गुड	८३
गुण	गुण	२२, २२५, ३३९ गा ९९, ४३०त. ४३६, ४७०त ४७२, ६०६गा १४१, पृ ७३टि १, पृ १०६टि ७, पृ ११८टि. २
गुण०	गुण	४२७, ४२८, ४७२
गुणणामे	गुणनाम	२१७, २१९, २२४
गुणधारणा	गुणधारणा	७६गा ६, ५२६ गा १२३
गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४२७, ४२८, ४३४, ४७२
०गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४२८त ४३६, ४७१, ४७२
गुणवओ	गुणवतः	७३गा ६, ५२६ गा १२३
०गुणं	गुणम्	३९४, ३९६
गुणा	गुणा	२६०[१०]गा ४८, २९८

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०गुणा	गुणा	३७४, ३८१, ३९६, ४१६
०गुणाइ	गुणानि	११४[१, ३], १५८[१-३]
गुणाण	गुणानाम्	२०९गा १७
गुणिओ	गुणितः	३६१
गुणित	गुणितम्	३३७, ३६१
गुणिता	गुणिता	५१८
०गुणिता	गुणिता	३७२गा १०७
गुणितो	गुणित	३६१
गुणिय	गुणितम्	३५६
गुणिया	गुणिता	५१९
गुणिया	गुणिता	३३७, ३५६, ३६१, ५१२, ५१३
०गुणिया	गुणिता	३७२गा १०७, ३७४गा १०८, ३७९गा १०९, ३८१गा ११०, ३९४गा ११३, ३९७गा ११४
गुणे	गुणान्	२६०[१०]गा ४६
०गुणे	गुणम्	३३८, ३५७, ३६२
गुणेण	गुणेन	४४२, ४४५
गुणेहि	गुणै	३३४गा ९६
गुम्मा	गुल्मा.	पृ १६३टि ६
गुरु	गुरु	२६२[६]गा ७२
गुरु०	गुरु	९१, २६२[६]गा ७३
गुरुजण	गुरुजनम्	पृ १२३टि ४
गुरुवायणोवगयं	गुरुवाचनोपगतम्	१४, ४८२, ६०५
गुल	गुड	३२३
गुलगुलाइपण	गुलगुलायितेन-	हस्तिशब्देन ४४३
०गुलो	गुड	२४९गा २४
गुजद्ध	गुजार्द्ध	२०
गुंजा	गुज्जा-प्रतिमानविशेष	३०८
गुजाओ	गुज्जा-प्रतिमानविशेषा.	३२८

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०गुजालियाओ	गुज्जालिका	३२३
गृह्यते	गृह्यते	४४७गा ११७
गेणहसु	गृहाण	पृ १२१टि ६
गेयस्स	गेयस्य	पृ ११९टि ६ ७ १०-१३-१७-१८-२१
गेयं	गेयम्	पृ ११९टि २५
गेवेज्जाए	अवेयक	२१६[१७]
गेवेज्जाओ	अवेयक	पृ १०२टि १
गेवेज्जग०	अवेयक	३५५[४]
गेवेज्जगदेवान	अवेयकदेवानाम्	३५५[४]
गेवेज्जय०	अवेयक	३५५[४]
गेवेज्जयदेवान	अवेयकदेवानाम्	३५५ [४], पृ १४४टि २
गेवेज्जविमाणा	अवेयकविमानानि	१७३ पृ ११२टि ८
०गेवेज्जविमाणेसु	अवेयकविमानेषु	३९१[८]
गेवेजे	अवेयक	२४९
गो	गौः	४६१
गो०[यमा] !	गौतम !	१६१[२], ३७७ [३-४], ३४९[२], ३५० [१३], ३५१[३-४], ३५५[४], ३७६, ३८३ [१-४], ३८४[१२], ३८५[१-५], ३८६[१, ३], ३८७[१-४], ३८८ [१-३], ३८९, ३९०[६], ३९१[१४, ७९], ३९९, ४००, ४०१, ४०२, ४०४तः ४०७, ४०८ [१, ३], ४१०, ४११, ४१३, ४१७, ४१८[२], ४१९[१, ३], ४२०[१, ३, ४], ४२२[२], ४२३ [२३], ४२४[२, ४], ४२५[१२], ४२६[२], ४६१, पृ १४४ टि. २, पृ १६१ टि. ४-६ तः १०

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०गोए	गोत्र २४४, पृ. १८५ टि	२-३
गोघातगा	गोघानका २६० [५]	गा ३८
गोट्टियाणं	गोट्टिकानाम् ४७६	
गोण्णे	गौणम् २६३, २६४	
गोतम	गौतम-व्रतिविशेष २१	
गोतमा!	गौतम! ११४ [१], ३४७ [१], ३४८ [१], ३८६ [१-२], ३८७ [२, ४], ३८८ [३], ३९० [१], ३९१ [२, ५, ६, ८], ४०३, ४०४, ४१८ [१], ४१९, [२], ४२१ [१]	
गोत्तकम्म	गोत्रकर्म २४४	
०गोत्ते	गोत्र ४८७, ४९०	
०गोदे	गोत्र. पृ १८५ टि. २-३	
गोपुर	गोपुर ३३६	
०गोप्पओ	गोष्पदम् पृ १७७ टि. ६	
गोप्पतो	गोष्पदम् पृ. १७७ टि ७	
गोप्पयं	गोष्पदम् ४६०	
गोमिए	गोमान् २७४	
गोमुही	गोमुखी-वाद्यविशेष २६० [४] गा ३०	
गोम्मि० (दि०)	कर्णखर्जूर पृ १७५ टि ७	
गोम्हियादि (दे)	कर्णखर्जूरादि ४४६	
गोयमा!	गौतम! १५८ [१], ३४७ [२, ६], ३४९ [१], ३५१ [१-२], ३५२ [१३], ३५५ [१, ५], ३८७ [२], ३९० [५], ४१५, ४१६, ४१८ [३], ४२२ [२], ४२६ [१], पृ १६५ टि ८	
गोयरग०	गोचराग्र ४५२, ४५६	
गोखीया	पड्जग्रामस्य मूर्छना पृ. ११८ टि. ६	
गोरी	गौरी २६० [११] गा. ५५	

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
गोवयति-	गोपायति २६५	
गोव्वतिय	गोव्रतिक-व्रतिविशेष २१	
गोहिया	गोधिका-वाद्यविशेष २६० [४] गा ३१	
गोहिं	गोभि २७४	
गौ.	गौः पृ १७७ टि. ९	
ग्रन्थे	ग्रन्थे ३११	
	घ	
घटो	घट. २२९	
घट्टा	घृष्टाः २२	
घड०	घट ४७१	
घडक	घटक पृ. १३३ टि १४	
घडग	घटक ३२१	
घडस्स	घटस्य ४४४	
घडी	घटी २७५	
घडे	घटे ५३० [१]	
घडेण	घटेन २७५	
घडो	घटः २१५, ४४४, पृ. १२२ टि. ७	
घण	घन ४२६ [२], पृ १४७ टि ९	
घण०	घन पृ १४७ टि. ९	
घणवणाइण्णं	घनघनायितेन ४४३	
घणपमाण	घनप्रमाण ४१८ [२]	
०घणंगुलाण	घनाङ्गुलानाम् ३३८, ३५७	
०घणगुलाणं	घनाङ्गुलानाम् ३३८, ३५७, ३६२	
घणगुले	घनाङ्गुलम् ३३७, ३३८, ३५६, ३५७, ३६१, ३६२, पृ. १४४ टि २	
घय०	घृत ५४१	
घय-०	घृत पृ. ७३ टि. १	
घयकुंभे	घृतकुम्भः १७, १८, ३७, ३८, ६०, ४८५, ४८६, ५४१, ५४२, ५८६	

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
घय[वर]	घृत[वर]-एतन्नामकद्वीप- समुद्रार्थे १६९गा ११	
०घय	घृतम् २४९गा. २४	
घर	गृह ३३६, पृ १८१टि २४	
घर०	गृह पृ १८१टि २४	
घरा	गृहाणि २४९	
घरे	गृहे ४७५, ५३०[१]	
०घरेसु	गृहेषु २६७	
घरो	गृहम् पृ ११२टि ७	
घाहकम्माणं	घातिकर्मणाम् २४६	
घाणिन्द्रियपञ्चकले	घ्राणेन्द्रियप्रत्यक्षम् ४३८	
घातिकम्माणं	घातिकर्मणाम् पृ ११० टि १७	
घायकम्माणं	घातिकर्मणाम् पृ ११० टि १७	
घायिकम्माण	घातिकर्मणाम् पृ ११० टि १७	
घेप्पति	गृह्यते ३७५, ५०८	
घोडगमुहं	घोटकमुखम्-शास्त्र- विशेष पृ. ६८टि ७	
घोडगसुय	घोटकधृतम्-शास्त्र विशेष पृ ६८टि. ७	
घोडगसुह	घोटकमुखम्-शास्त्र- विशेष पृ ६८टि ७	
घोडमुह	घोटमुखम्-शास्त्र- विशेष ४९	
घोडयसह	घोटकससम्-शास्त्र- विशेष पृ ६८टि ७	
घोससमं	घोषसमम् १४	
०घोसं	घोषम् १४, ६०५	
०घोसा	घोषा. ४९२[२]गा ११९	
च	च १०१, १०३, १२२ गा ९, २०९गा १७, २२६ गा २३, २३२, २६०[२]	

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
च	गा २६, २६०[३]गा २९, २६०[१०]गा ४४, २६० [१०]गा ४७त ५२, २६० [११]गा ५४-५५, २७१ गा ८४, २९५, ३११, ३१२, ३२४ गा ९३गा. ९४, ३३२गा ९५, ३३६, ३३९गा ९९, ३४९[१], ३६७गा १०६, ४४६गा. ११६, ४४७गा ११७, ४४८, ४५५, ४७४, ५०८, ५५७गा १२६, पृ ७५टि. ३, पृ १२९टि १२, पृ १३० टि ६९, पृ १४९ टि ७	
चइत	च्यावित ४८५, ५५२	
चइय	च्यावित ५४१, ५८५, पृ ६२टि ७, पृ ७५टि ३	
चउ	चतुर् पृ ९६टि २	
चउ०	चतुर् २६०[४]गा ३१	
चउक्क	चतुष्क ३३६	
चउक्कओ	चतुष्कक पृ १३५टि ६	
चउक्कयं	चतुष्ककम् ८गा १	
चउक्कसंजोएण	चतुष्कसयोगेन २५१	
चउक्कसंजोगा	चतुष्कसयोगा २५१	
चउक्कसंयोगा	चतुष्कसयोगा २५६	
चउक्का	चतुष्कानि पृ ११५टि १-६	
चउक्को	चतुष्क ३२८	
चउजमलपयस्स	चतुर्यमलपदस्य ४२३[१]	
चउणामे	चतुर्नाम २०८, २३१	
चउण्ह	चतुर्णाम् २४६	
चउत्तर	चतुस्तरम् पृ १३६टि १०	
चउत्थं	चतुर्यः २६०[१०]गा ५२	
चउत्थी	चतुर्यी २६१गा ५७, २६१गा ६०	
चउत्थी	चतुर्यी-विभक्ति २६१गा ५७गा ६०	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चउथी	चतुर्थी २६०[९]गा.४१	
चउपणसिण्	चतुष्प्रदेशिक ९९	
चउपय	चतुष्पदम् ४४६	
चउपलपमाणा	चतुष्पलप्रमाणा पृ १३३	टि ११
चउप्पण्	चतुष्पद ८१, पृ. ७३टि २	
चउप्पण्सिया	चतुष्प्रदेशिका ११६	
चउप्पओ	चतुष्पद पृ १०२टि.१	
चउप्पत्तं	चतुष्पदम् पृ १७५टि ७	
०चउप्पत्ताण	चतुष्पदानाम् पृ १४२	टि २
चउप्पद०	चतुष्पद पृ १५६टि १	
चउप्पय	चतुष्पद २१६[१०], ३८७[३]	
चउप्पय०	चतुष्पद २१६[१०], ३५१[३], ३८७[३]	
+चउप्पय	चतुष्पदम् २७१गा ८३	
चउप्पयाणं	चतुष्पदानाम् ७९, ८१, ५६७	
चउभाइया	चतुर्भागिका-रसमान-विशेष ३२०, ५३०[२]	
चउभाइयाण्	चतुर्भागिकायाम्-रस-मानविशेषे ५३०[२]	
चउभाइयाओ	चतुर्भागिके-रसमान-विशेषार्थे ३२०	
चउभाग-	चतुर्भागपल्योपमम् ३९०[२-६]	
पलिओवमं		
चउभागविचड्डिण्	चतुर्भागविवर्धितम् ३२०	
चउभातियाओ	चतुर्भागिके पृ १३३टि १३	
चउमुह	चतुर्मुख ३३६	
चउर	चतुरम् २६०[११]गा ५४, २६०[११]गा ५५	
चउरंस०	चतुरस्र पृ १७३टि ४	
चउरंससंठाणणामे	चतुरस्रसंस्थान-नाम २२४	
चउरासीइ	चतुरशीति. ३६७	
चउरासीइं	चतुरशीति ३६७	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चउरासीति०	चतुरशीति ३८७[३], पृ. १५६टि १	
चउरासीतिं	चतुरशीति. ३६७, ३८७[५]गा. १११	
चउरासीती	चतुरशीति पृ १४९टि ३	
चउरिंदिण्	चतुरिन्द्रिय २१६[५]	
चउरिंदिओ	चतुरिन्द्रिय पृ १०२टि.१	
चउरिंदिया	चतुरिन्द्रिया ४०४, पृ १७०टि ४	
०चउरिंदिया	चतुरिन्द्रियौ २१६[७]	
चउरिंदियाण	चतुरिन्द्रियाणाम् ४२१[२]	
चउरिंदियाणं	चतुरिन्द्रियाणाम् ३५०[३], ३८६[३], पृ १६५टि ८	
०चउरिंदियाणं	चतुरिन्द्रियाणाम् ४०९	
+चउरुत्तर	चतुरुत्तरम् ३३४गा ९७	
चउरुत्तगणि	चतुरुत्तराणि ६०६गा १४२	
चउवीस-	चतुर्विंशतिगच्छगतायाम् २०३[४]	
गच्छगयाण्		
चउवीसत्यओ	चतुर्विंशतिस्तव -आव-इयकसूत्राध्ययनम् ७४	
चउवीसं	चतुर्विंशति. ३४५, ३९१[८]	
चउव्विहं	चतुर्विधम् ९, ३०	
चउव्विहा	चतुर्विधा ४९२[१], ५८०, ५९१	
चउव्विहा	चतुर्विधानि ४०२	
चउव्विहे	चतुर्विध ५२, २७२, ५३५, ५५८, ५७९	
चउव्विहे	चतुर्विधम् २२७, २८२, २९३, ३१३, ४३६, ४७१, ५३६, ५४७, ५९३	
चउव्वीसं	चतुर्विंशति ४९२[२]गा ११९	
चउसट्ठिया	चतुःषष्टिका-रसमान-विशेष ३२०, ५३०[२]	
चउसट्ठियाओ	चतुःषष्टिके-रसमान-विशेषार्थे ३२०	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
चउसद्वीष्ट	चतु षष्ठ्या	३२८
चउसद्वीष्टो	चतु षष्ठिकाः पृ १३५टि ९	
चउसु	चतुर्धु	३५५[३]
चउहृत्थं	चतुर्हस्तम्	३२४गा ९३
चक्रवट्टि०	चक्रवर्ति	४६२
चक्रवट्टिणा	चक्रवर्तिना	४६२
चक्रवट्टिमाया	चक्रवर्तिमाता	३१०
चक्रबुदरिसण-	चक्षुर्दर्शनगुण-	
गुणप्पमाणे	प्रमाणम् पृ १७९टि १	
चक्रबुदंसण-	चक्षुर्दर्शन	
गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४७१
चक्रबुदंसणलद्धी	चक्षुर्दर्शनलद्धि	२४७
चक्रबुदसणं	चक्षुर्दर्शनम्	४७१
०चक्रबुदसणा-	चक्षुर्दर्शनावरण	
वरणे		२४४
चक्रबुदंसणिस्स	चक्षुर्दर्शनिन	४७१
चक्रबुदंसिस्स	चक्षुर्दर्शनिन पृ १७९टि २	
चक्रबुरिडिय-	चक्षुरिन्द्रियप्रत्यक्षम्	
पच्चक्खे		४३८
चच्चर	चत्वर	३३६
चणगा	चणका	३९७
चतिय	च्यावित	३७, ५६३
चतुणामे	चतुर्नाम	२२७
चतुप्पदेसिया	चतुष्प्रदेशिना पृ ७६टि २	
चत्त	त्यक्त १७, ३७, ४८५,	
	५४१, ५५२, ५६३, ५८५,	
	पृ ७५टि ३	
चत्तारि	चत्वारि २, ७५, ३३५,	
	३४५, ३५०[३], ३५९,	
	४०८[३], पृ १६५टि ८,	
	पृ २०५टि ४	
चत्तारि	चत्वार ४९, २२६गा	
	१९, ४६८, पृ १३४टि १	
चत्तारि	चतस्र ३१८, ३२८,	
	३५५[३], पृ १४४टि.२	
चमरं	चमरम्	४४६
चमरिं	चमरीम् पृ १७५टि ६	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
चमरी	चमरीम् पृ १७५टि ६	
चम्मखण्डिय	चर्मखण्डिक-	
	व्रतिविशेष	२१
चम्मेट्ठग०	चर्मेट्ठका	३६६
चम्मेट्ठग-दुहण-	चर्मेट्ठका दुघण-मुष्टिक-	
मुष्टियसमाहय-	समाहृतनिचितगात्र-	
निचियगत्तकाये	काय	३६६
चरग०	चरक-	
	व्रतिविशेष	२१, २७
चरण०	चरण	६०६गा १४१
०चरणे	चरणे २६२[२]गा ६४	
चरित्त	चरित्र-चारित्र	४७२
चरित्त०	चरित्र-चारित्र ४३५, ४७२	
चरित्तगुणप्पमाणे	चारित्रगुणप्रमाणम्	४७२
चरित्तञ्जवणा	चारित्रक्षपणा	५९२
०चरित्तमोहणिज्जे	चारित्रमोहनीय	२४१,
		२४४
चरित्तलद्धी	चारित्रलद्धि	२४१
चरित्ताद्	चारित्राय.	५७८
चरित्ताचरित्तलद्धी	चारित्रा-	
	चारित्रलद्धिः	२४७
चरित्ती	चारित्री	२८०
चरित्तेणं	चारित्रेण	२८०
चरिय	चरिका	३३६
चरण	चरण २६०[४]गा ३१	
चलंत०	चलन् ४९२[४]गा १२०	
चविय	च्यावित पृ ६६टि ६	
चहिय(दे०)	स्पृहित ५०, ४६९	
चहिया(दे०)	स्पृहिता पृ ६८टि ०१	
चंडाल०	चाण्डाल पृ ११८टि ४	
चंडाला	चाण्डाला २६०[५]गा ३८	
चड	चन्द्र-चन्द्रनामकद्वीप-	
	समुद्रार्थे १६९गा १४	
चंड०	चन्द्र २४९, पृ १००टि.	
	१, पृ १७७टि ६	
चड-०	चन्द्र	२४९
चण-	चन्दन पृ ७३टि १.	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चन्द्रपरिवेसा	चन्द्रपरिवेपा	२४९
चन्द्रप्पहे	चन्द्रप्रभ -	तीर्थङ्कर २०३[२]
०चंदया	चन्द्रका - चन्द्रा	२४९
चंदविमाणाणं	चन्द्रविमानानाम्	३९०[२]
०चंदा	चन्द्राः	पृ. ११२ टि ६
चंदे	चन्द्र	२१६[१५]
चंदो	चन्द्र	४६०
चंदोवरागा	चन्द्रोपरागा.	२४९
चंपकवणे	चम्पकवनम्	२६८
चाउरगिजं	चातुरङ्गीयम्-उत्तरा-	ध्ययनस्याध्ययनम्
		पृ १२४ टि. १२
चाउगंत-	चतुरन्तचक्रवर्तिन	
चक्रवटिस्स		३५८
चातुरंगिज	चातुरङ्गीयम्-उत्तराध्य-	
	यनस्याध्ययनम्	२६६
चालणा	चालना	६०५ गा. १३५
चाविय	च्यावित	१७, पृ. ६६ टि ६
चिकखलं(दे०)	कर्दम	३१२
०चिण्हो	चिह्न	२६२[२] गा ६४
चित्-	चित्-अनुकरणशब्दः	३१२, पृ १३२ टि. ६
चित	चित	पृ १३४ टि १४
चितो	चित	४७४
चित्तकम्मे	चित्रकर्मणि	११, ४७९
चित्तकारे	चित्रकार	३०४
चित्त	चित्रम्	पृ १७८ टि २
चित्ता	चित्रा-नक्षत्रम्	२८५ गा
		८७
चित्तारे	चित्रकार.	पृ १३१ टि ३
चिय	चित् ३२५, पृ १४७ टि. १०	
चिंता	चिन्ता	२६२[५] गा. ७०
चीणंसुण्	चीनांशुकम्-	
	सूत्रभेद	४३
चीरिग	चीरिक-	
	व्रतिविशेष	२१, २७

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
चुत	च्युत	१७, ३७, ५४१, ५५२, ५६३
चुय०	च्युत	४८५, ५८५, पृ ६२ टि. ७, पृ ६६ टि ६, पृ. ७५ टि. ३
चूयवणे	चूतवनम्	२६८
चूलिण्	चूलिका-कालमान-	विशेष २०२[२]
चूलियंगे	चूलिकाङ्गम्-	कालमानविशेष २०२ [२], ३६७, ५३२
चूलिया	चूलिका-कालमान-	विशेष ३६७, ५३२, पृ. १२४ टि १२
चूलियासत-	चूलिकाशत-	
सहस्साई	सहस्राणि	३६७
चेव	एव	१८, ३८, ६६, ६७, ७१, ८४, १०५ गा. ८, ११३[२], १३४, १३८, १४५, १४७, १४९ गा. १०, १५८[३], १६३, १६७, १७१, १७५, १८६, १८८, १९० गा १५, १९४, २०१[४], २०२[४], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४], २२६ गा १८, २२६ गा. १९, २४९ गा २४, २५१, २६०[१] गा. २५, २६० [१०] गा ५२, २६०[१०] गा ५३, २८५ गा ८७, २८६ गा. ९०, ३५१[२], ३६७, ४०७, ४०८[२], ४१८[४], ४१९[३-४], ४२०[१, ३], ४२१[१], ४२२[१], ४२३[२, ४],

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
चेव	४२४[४], ४२५[४], ४२६[४], ४५४, ४८६, ५११, ५१७, ५३९, ५४२, ५५०, ५९९गा १३०, ६०५गा १३५, ६०६गा १४०, पृ ६६टि ७, पृ ७१टि ६, पृ ९४टि ९, पृ १०२टि १, पृ ११३टि ५, पृ ११५टि ६, पृ १३६टि १८, पृ १४२टि.२, पृ १४४टि २, पृ १४६टि ९, पृ १५४ टि २, पृ १६७टि ७, पृ १६८टि ४, पृ १९४टि १	
चोदण	चोदक	३९७
चोदस	चतुर्दश	३९१[७]
चोदसपुच्चधरे	चतुर्दशपूर्वधर	पृ. १११ टि १
चोदसपुच्ची	चतुर्दशपूर्वी	२४७
चोदसविहे	चतुर्दशविध	२३८
चोयण	चोदक	३६६
चोयय(दे०)	च्योतक--'चुओ' इति भाषायाम्	३२३
चोरा	चौराः	२६०[५]गा ३८, पृ ११८टि ४
च	च	३४७[२]
चेव	एव	पृ ७१टि ४, पृ ११२ टि. १५, पृ ११४टि ५
छ	छ	पङ् ३३५, ३४५, ३५१ [३], ३५५[३], ३५९, पृ १४४टि २
छ-	षड्	२६०[१०]गा ४६, २६०[१०]गा ४७, ३४७ [२], ३५१[५]गा १०२, पृ ९९टि ३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
०छउमत्यवी-	छन्नस्थवीतराग	
तरागो		२४१
छउमत्ये	छन्नस्य	२३७
छउमत्ये	छन्नस्थयम्	४७२
छकाय०	पट्काय	२२
छगच्छगयाण	षड्गच्छगतायाम्	१३४, २०५[४], २०७[४]
छट्टं	पष्टम्	२६०[३]गा २९
छट्टा	पष्टी	२६०[९]गा, ४२, पृ ११९टि ०
छट्टी	पष्टी	२६०[७]गा ३९,
छट्टी	पष्टी-विभक्ति	२६१गा. ५८, २६१गा ६१
छट्टो	षष्ट	४२३[१]
छणामे	पण्नाम	२०८
छणउत्ति	पण्णवति	३३४गा. ९७
छणउत्ति०	पण्णवति	४२३[१]
छणामे	पण्नाम	२५९, पृ १०८ टि ३
छणहं	पण्णाम्	७१, ४७६
छत्तकारण	छन्नकारक	पृ १३१टि. ३
छत्तकारे	छन्नकार	३०४
छत्तले	पट्त्तलम्	३५८
छत्ती	छत्री	२७५
छत्तेण	छत्रेण	२७५
छहोस०	पड्दोष	पृ ११९टि २३
छनामे	पण्नाम	२३३
छन्नउत्ती	पण्णवति	३४५, पृ १३९टि ११
छप्पण	पट्पञ्चाशत्	४२५[२]
छम्मासा	पण्मासा	३८६[३]
छव्विह	पड्विधम्	६०५गा १३५
उव्विहे	पड्विध	७६, ९२, ५२७
छव्विहे	पड्विधम्	२१८, २३३, २९२
छव्विहे	पड्विधे	५३३
छव्वीस०	पड्विश	पृ ७८टि १

मूलमदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
छन्नीसं	पड्विशति १०१, १४५, १४७, १८६, १८८, ३९१[८]		जकखे	यक्ष-यक्षनामकद्वीप- समुद्रार्थे १६९गा.१४	
छंद	छन्दस् ६०६गा.१४२		जण	जन २६२[२]गा.६४, ४९०[४]गा.१२२	
छंदणा	छन्दना-सामाचारी- मेद्र २०६[२]गा.१६		जणण	जनन २६२[५]गा ७०, पृ. १२२टि १४	
छिजइ	छियते ३६६		जणे	जने ५९९गा १३२	
छिजति	छियते ३६६		जणो	जन २६२[६]गा ७३	
छिजेज	छियेत ३४३[१]		जणणदुज्ज	यज्ञियम्-उत्तराध्ययन- स्याध्ययनम् २६६	
छिण्णे	छिन्न ३६६		जणणदत्ते	यज्ञदत्त पृ १०१टि.९	
छित्ते	क्षेत्रे पृ १३४टि.१२		जणणदत्तो	यज्ञदत्त २१४	
छिदति	छिनत्ति पृ. १८०टि.१०		जति	यटि ४८३[५]	
छिंदमाणं	छिन्दन्तम् ४७४		जत्य	यत्र ८गा.१, ५, २२त ५, २४	
छिदसि	छिनत्ति ४७४		जधा	यथा पृ ८१टि ५, पृ १५४ टि. २, पृ १६७ टि ७, पृ १६८ टि २	
छिदामि	छिनत्ति ४७४		जप्प	जप २७	
छिदाण	गिखया पृ १७५टि.३		जमईयं	यमतीतम्-सूत्रकृदङ्गस्था- ध्ययनम् २६६	
छेण	छेक ३६६		जमदिण्णे	यमदत्त पृ १२८टि १	
छेत्तुं	छेत्तुम् ३४३[५]गा.१००		जमदेवताहि	यमदेवताभि.पृ १२८टि १	
छेओवट्ट वणिय०	छेदोपस्थापनिक पृ १७९ टि ७८		जमरक्खिण	यमरक्षित पृ १२८टि १	
छेओवट्टावे	छेदोपस्थाप पृ. १७९टि ८		जमलपयस्स	यमलपदस्य ४२३[१]	
छेओवट्टावणलद्धी	छेदोपस्थापनलव्वि २४७		जमे	यम-नक्षत्रदेवताविशेष २८६ गा ९०, पृ. १२८ टि १	
छेओवट्टावणिय०	छेदोपस्थापनिक ४७२		जम्मण	जन्मत्व १८, ३८, ६०, ४८६, ५४२, ५५३, ५६४, ५८६	
छेयणगदाइ	छेदनकदायि ४२३[१]		जम्मि	यरिमन् २९६, ५०८	
ज			जम्हा	यस्मात् २९गा ३, ३६६, ४७६, ५२५[३], पृ १८२ टि ६	
जइ	यदि ३, ४, ५, ६, १५ [५], ३५, ५७[५], ४१५, ४२३[३], ४७६, ५९९गा १३२		जयं	यकत् पृ. ६०टि.५	
जइण	जवन ३६६		जयंत	जयन्त[देव] ३९१[९], पृ. १०२टि.१	
जइयध्वं-	यतितव्यम् ६०६गा.१४०				
जमखस्स	यक्षस्य २१				
जकखाटित्ता	यक्षादीप्तकानि पृ. ११२ टि. ४				
जकखालित्ता	यक्षादीप्तकानि २४९				
जकखे	यक्ष २१६[१४]				

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
जयंतए	जयन्तक	२१६[१८]
जया	यदा	३३४, ३३६
जलइ	ज्वलति	पृ १२४टि ८
जलगय	जलगतम्	पृ ६२टि ८
जलग	ज्वलन	५९९गा १३१
जलग०	ज्वलन	पृ ७३टि.१
जलगो	ज्वलन	२६४
जलति-	ज्वलति	२६४
जलय	जलद	पृ २०२टि ८
जलयर	जलचर	२१६[९], ३८७[२]
जलयर०	जलचर	२१६[८,९], ३५१[२], ३८७[२]
जलयराणं	जलचराणाम्	पृ १४२टि २
जलयरो	जलचर	पृ १०२टि १
जलते	ज्वलति	२०, २१
जल्लाण (दि०)	वरत्राखेलकनटाना राज- स्तोत्रपाठकाना वा	८०
जव	जप	पृ ६४टि ८
जवमज्जे	यवमव्यम्-क्षेत्रमानविशेष	३४४
जवो	यव -क्षेत्रमानविशेष	३३९गा ९९
जस्त	यस्य १०, १४, ३१, ३५, ५३, ५७[१], २८३, ४७४, ४७८, ४८२, ५२६, ५३९, ५५०, ५६१, ५८३, ५९९गा १२७, पृ ७५टि ३, पृ १५२टि. ४, पृ १५४ टि १, पृ १६१ टि १२	
जह	यया २६१गा ६२, २६२ [८]गा ७७, २६२[१०] गा ८१, ४९२[४]गा १२१, ५५७गा १२६. ५९९गा १२९	
जहण०	जघन	पृ १२३टि ९
जहणण०	जघन्य	४२३[१]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
जहणणए	जघन्यकम्	४९८, ५०० त ५०२, ५०४त ५०६
जहणणणं	जघन्यकेन	५१२
जहणणपदे	जघन्यपदे	४२३[१]
जहणणय०	जघन्यक	५१०, ५११, ५१४त. ५१७
जहणणयअसंखेज्जा-	जघन्यकासह्वयेया-	
संखेज्जय	सह्वयेयकम्	५१६, ५१५
जहणणयपरित्ता-	जघन्यकपरीता-	
णतय	नन्तकम्	५१६, ५१७
जहणणयपरित्ता-	जघन्यकपरीता-	
संखेज्जयं	सह्वयेयकम्	५१०, ५११
जहणणय	जघन्यकम्	५०७, ५०९, ५१०, ५१३त. ५१९
जहणणय	जघन्यक	
अणंताणतयं	मनन्तानन्तकम्	५१९
जहणणयं असंखेज्जा-	जघन्यकमसह्वयेया	
संखेज्जय	सह्वयेयकम्	५१३
जहणणय	जघन्यक	
जुत्ताणतय	युत्तानन्तकम्	५१७
जहणणय	जघन्यक	
परित्ताणतय	परीतानन्तकम्	५१५
जहणणय संखेज्जय	जघन्यक सह्वयेयकम्	५०७
जहणणेण	जघन्येन	३८५[७]
जहणणेण	जघन्येन ११०[१], १११ [१-३], १५५, १९५[१], १९६[१-३], ३४७[१, ५६], ३५१[३, ४], ३५७[३], ३५५[३], ३८३[४], ३९१[१, ९], ४१५, ४८८, ४८९, पृ १४४टि २	
जहणणए कुभे	जघन्यक कुम्भ - धान्यमानविशेष	३१८
जहणणण	जघन्यकेन	५१३, ५१८, ५१९
जहणणय	जघन्यकम्	५१०, ५१२

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
जहन्नयं	जघन्यकं	
जुत्तासंखेज्जयं	युत्तासङ्खेयकम्	५११
जहन्नेण	जघन्येन	३४९[२]
जहन्नेणं	जघन्येन	१५४, ३४७ [२६], ३४८[१], ३४९ [१], ३५०[१-३], ३५१ [१-२], ३५२[१-२], ३५५[१, ४-५], ३८३ [१-३], ३८४[१-२], ३८५[१-२, ४-५], ३८६ [१-३], ३८७[१-२, ४], ३८८[१-३], ३८९, ३९० [१-६], ३९१[२-८], ४२३[३], ४९०
जहा	यथा	१, ९, १३, १७, १८, २३, २५, २९, ३०, ३४, ३६, ३७, ३८, ४०, ४८त ५२, ५६, ५८, ६० त ६५, ६९, ७२त ७६, ७८, ७९, ८७, ८९, ९२, ९३, ९५, ९७, ९८, १०५, ११५, १२२, १३१, १३५, १३९, १४१, १४२, १४९, १५३[२], १५६, १५९, १६०, १६४, १६८, १८०, १८२, १८३, १९०, १९३, १९७, १९९त २०१[१], २०२ [१], २०३[१], २०४ [१], २०५[१], २०६ [१], २०७[१], २०८, २१०त २१६[१], २१७ त २२५, २३२त २३४, २३६त २३९, २४१, २४२, २४४त २४९, २६०[१], २६१, २६२ [१-१०], २६३, २७२,

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
जहा		२७३, २७९, २८२, २८४, २८६, २९२त २९४, ३०१, ३१३, ३१४, ३१६, ३१७, ३२०, ३२२त ३२४, ३२६, ३२८, ३३०, ३३३, ३३७, ३३९, ३४०, ३४७[१-४, ६], ३४८[१], ३५१[४-५], ३५५[१-३], ३५६, ३६१, ३६३, ३६८त ३७०, ३७७, ३८४[३], ३८५[२], ३८७[५], ३९०, ३९७, ३९९त ४०२, ४०९त ४१९, ४२०[२]त ४४२, ४४८त ४५६, ४५८त ४७३, ४७५त ४७७, ४८१, ४८४त ४८७, ४९१त ५०६, ५०८, ५२१, ५२५[१-२], ५२६, ५२७, ५२९त ५३६, ५३८, ५४०त ५४२, ५४४, ५४७, ५४९त ५५३, ५५५, ५५८, ५६०, ५६२त. ५६७, ५७०, ५७१, ५७५, ५७७त ५८०, ५८२त ५८८, ५९०त ५९३, ५९७, ६०१त. ६०३, ६०६, पृ ६९टि ६, पृ ७५टि ३, पृ ८८टि ५- १०, पृ ८९ टि २-७, पृ ९०टि ३, पृ ९४टि ३, पृ ९६टि ८, पृ ९७टि १, पृ १२१टि. ८, पृ १६५ टि ८, पृ १६६टि २, पृ. १६८टि २, पृ १६९टि. ३

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
जहाणामए	यथानामकः ३६६, ३९६, ४५०	
जहाणामते	यथानामकः ३९७	
जहाणामए	यथानामक ३७२, ३७४, ३७९, ३९४, ४७५, ५०८	
जहाणामते	यथानामक ३८१	
जहेव	यथैव पृ १४४टि २	
जं	यत् ८ गा १, १७, २८, ३२, ३७, ४९, ५०, ५४, ८५, ८६, २६० [१०] गा ५२, २६२ [४] गा ६९, २६२ [६] गा ७३, ३४३ [५] गा १००, ४६८, ४६९, ४७६, ४७८, ४८५, ४९६, ५४१, ५५२, ५६३, ५८५, ६०६ गा १४१, पृ ७३ टि १, पृ ७५ टि ३	
ज-	यत् ११, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८	
जंघाचरा	जङ्घाचरा पृ ११८टि ४	
जंतुणो	जन्तो ३६७ गा १०४	
जंजुहीव०	जम्बूद्वीप पृ १८८टि ५	
जजुहीव-०	जम्बूद्वीप ४७५	
जंजुहीवाभो	जम्बूद्वीपात् १६९ गा १२	
जजुहीवे	जम्बूद्वीप १६९ गा ११, १७०	
जजुहीवे	जम्बूद्वीपे ४७५, ५३१	
जजू	जम्बू २२६ गा. २२	
जंसि	यस्मिन् पृ १८९ टि ६	
जा	या १८१, १८२, ३४७ [१-४, ६], ३४८ [१], ३५५ [१], ५२५ [२], पृ ९४ टि १, पृ १४४ टि २, पृ १५३ टि ४, पृ १६१ टि १२	
जाए	जात २८५	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
जाण	जानीहि ६०६ गा १४२, पृ. ११७ टि १	
जाण	यान ३३६	
जाणई	जानाति ४९६	
जाणए	जायक १५ [५], २४, ५७ [५], ७०, ८८, ४८३ [५], ५४७, ५५६, ५७६, पृ ७१ टि ९, पृ ७३ टि १, पृ. ७५ टि ३	
०जाणए	ज्ञायक ५८९, ५९८	
०जाणएहि	ज्ञायकै ५०, ४६९	
जाणओ	ज्ञायक पृ ६२ टि २	
०जाणओ	ज्ञायक ४७४	
जाणगभविय-	ज्ञायकभव्यशरीर-	
सरीरवहरित्ते	व्यतिरिक्त पृ १९३ टि १	
जाणग० वहरित्ता	ज्ञायक० व्यतिरिक्ता १३८	
जाणगसरीर-	जशरीर-	
दव्वखधे	द्रव्यस्कन्ध ५८, ५९	
जाणगसरीर-	ज्ञायकशरीर-	
दव्वसंखा	द्रव्यसङ्ख्या ४८५	
जाणगसरीर-	ज्ञशरीरद्रव्यानुपूर्वी	
दव्वानुपुव्वी	पृ ७५ टि ३	
जाणगसरीर-	जशरीरद्रव्यावश्यकम्	
दव्वावस्सयं	१६, १७	
जाणगसरीरभविय-	जशरीरभव्यशरीरव्यति-	
सरीरवहरित्ता	रिक्तम् १६, २०, पृ ६३ टि ३	
जाणगसरीर-		
भवियसरीर-	ज्ञशरीरभव्यशरीर-	
वहरित्ता	व्यतिरिक्ता ९५	
जाणगसरीर-		
भवियसरीर-	ज्ञशरीरभव्यशरीर-	
वहरित्ते	व्यतिरिक्त. ५८, ६१, ६५, ६८, पृ ६९ टि ६	
जाणगसरीर-		
भवियसरीर-	ज्ञायकशरीरभव्यशरीर-	
वतिरित्ता	व्यतिरिक्ता ४८४	

मूलसद्वो	मक्यत्यो	सुत्तकाइ
जाणगसरीर-		
भवियसरीर-	ज्ञशरीरभव्यशरीर	
वतिरित्ते	व्यतिरिक्तम्	१९
जाणगसरीर-		
भवियसरीर-	ज्ञशरीरभव्यशरीर-	
वतिरित्ते	व्यतिरिक्तम्	७८, ८४
०जाणगस्स	जायकस्स	१७, ५९, ४८५, ५६३
जाणणासंखा	ज्ञानसङ्ख्या	४७७, ४९६
जाणति	जानाति	४९६
जाणते	ज्ञायक	३५, ४७
जाणतो	ज्ञायक	पृ ६२टि २
जाणयसरीर-	ज्ञायकशरीरद्रव्या-	
दव्वज्झयणे,	व्ययनम्	५४०, ५४१
जाणयसरीर-	ज्ञायकशरीर-	
दव्वज्झवणा	द्रव्यक्षपणा	५८४, ५८५
जाणयसरीर-	ज्ञायकशरीरद्रव्या-	
दव्वज्झीणे	क्षीणम्	५५१, ५५२
जाणयसरीर-	ज्ञायकशरीर-	
दव्वसंखा	द्रव्यसङ्ख्या	४८४
जाणयसरीर-	ज्ञशरीरद्रव्यश्रुतम्	
दव्वसुयं		३६, ३७
जाणयसरीर-	ज्ञायकशरीर-	
दव्वाए	द्रव्याय	५६२, ५६३
जाणयसरीरभविय-	ज्ञशरीरभव्य-	
सरीरवइरित्ते	शरीरव्यतिरिक्तम्	३६, ३९, ४५, पृ ६७ टि १
जाणयसरीरभविय-	ज्ञायकशरीरभव्यशरीर-	
सरीरवइरित्ता	व्यतिरिक्ता	४८७, ४९१, ५८४, ५८७, पृ. ७५ टि. ३
जाणयसरीरभविय-	ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यति-	
सरीरवइरित्ते	रिक्तम्	५३० [१-२], ५६२, ५६५, ५७४, ५८७
जाणयसरीरभविय-	ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यति-	
सरीरवइरित्ते	रिक्तम्	५४०, ५४३, ५५१, ५५४, ५९६

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०जाणयस्स	जायकस्स	३७, ५४१, ५५२, ५८५, पृ ७५ टि ३
जाणि	यानि	२०९ गा १७
जाणिज्जा	जानीयान्	४८६ गा ११६
जाणिय	ज्ञात्वा	५९९ गा १२०
जाणेज्जा	जानीयात्	८ गा १, २७१ गा ८४
जाता	जातौ	पृ ११३ टि. २
जाति	जाति[नामकर्म]	२४४
जाते	जात	२८६, पृ १२७ टि ३
जामाइए	जामातृक	पृ १३१ टि. ६
जामाउए	जामातृक	३०६
जायं	जातम्	२६२ [९] गा ७९
जाव	यावन्	२१, २७, ३२, ३५, ५३, ५४, ५७ [१], ५९, ६०, ६३, ६६, ६७, ७८, ९५, ९९, ११६, १३६, १३७, १४३, १४५, १४७, १५२ [१], १५३ [१], १६७, १७०, १७४, १७७, १७८, १८४ त १८९, २००, २०१ [२-३], २०२ [३], २०४, [३], २०६ [३], २०७, [३], २१६ [४, १९], २२५, २३७, २४१, २४४, २४७, २४९, २९२, ३१५, ३३१, ३४८ [२], ३४९ [१], ३५२ [२-३], ३५५ [३], ३६४, ३७२, ३७९, ३८०, ३८१, ३८३ [२], ३८४ [२-३], ३८५ [१५], ३८६ [१-३], ३८७ [१- ४], ३८८ [२-३], ३९० [१-६], ३९१ [१६, ८], ३९४, ३९६, ४०३, ४०४, ४०७, ४०८ [३], ४१०,

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
जाव	४११, ४१९[५], ४२२ [२], ४२५[२], ४३०, ४३२त ४३४, ४६८, ४६९, ४८२, ४८५, ४९५, ५०७, ५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५२३, ५२४, ५२९, ५३९, ५४१, ५५०, ५५२, ५५३, ५६१, ५६३, ५६४, ५७०, ५८३, ५८५, ५८७, ५९५, पृ ५९८ टि ८, पृ ६५ टि १०, पृ ६६ टि ३, पृ ६९ टि ६, पृ ७५ टि ३, पृ ७९ टि ६, पृ ८० टि २३, पृ ८४ टि ४-८, पृ ८५ टि ३-७, पृ ८९ टि ६, पृ ९० टि ३, पृ ९१ टि २, पृ ९६ टि ८, पृ ९९ टि ४, पृ ११३ टि ५, पृ ११६ टि ३, पृ १२७ टि ३, पृ १४० टि १, पृ १४४ टि २, पृ १५१ टि १ १५-१६, पृ १५२ टि २, १६२ टि ५- ७, पृ १६४ टि ९, पृ १६५ टि ८, पृ १६८ टि ४, पृ १७० टि ४, पृ १८१ टि १४-२१, पृ १८२ टि ५-९-११ १४, पृ १८३ टि ३-४-९ १२, पृ १८४ टि १-२-६, पृ २०० टि २, पृ २०१ टि ५	जिण० जिण-० जिणदिट्ठेण जिणा जिणाण जिणे जिणे जितं जिह्मिंदिय- प्रत्यक्षे जिय जीव० जीवगुणपमाणे जीवत्थिकाण +जीवत्थिय जीवद्वच जीवद्वचा जीवद्ववे जीवनामे जीवपदेसो जीवलोगम्मि जीववगगस्स जीवविप्पजह जीवस्स ०जीवस्स जीवा	जिन १७, ३७, २६२[४] गा ६९, ५४२, ५८६, पृ ६२ टि १५, पृ ६५ टि १ जिन १८, ३८ जिनद्वष्टेन १७, ३७, ४८६, ५४२, ५८६, पृ ६२ टि १५ जिना ४९२[२] गा ११९ जिनानाम् २२ जिन २४४ जिनान् पृ १८६ टि ६ जितम् १४, ५३९, ५५०, ५८३, पृ ७५ टि ३ जिह्वेन्द्रिय- प्रत्यक्षम् ४३८ जितम् ३५, ५७[१], ४८२ जीव ३७, २६०[३], ३९९, ४०४, ४२८, ४३५, ४७२, ४८५ जीवगुणप्रमाणम् ४०८, ४३४, ४७० जीवास्तिकाय १३२, १३३, २१८, २५०, २६९, ५३३ जीवास्तिकायः ५३३ गा १२४ जीवद्रव्यम् पृ १०२ टि १ जीवद्रव्याणि ३९९, ४०४ जीवद्रव्यम् २१६[२, ३] जीवनाम २१३, २१४ जीवप्रदेज ४७६ जीवलोके २६२[४] गा ६९ जीववर्गस्य ४१६ जीवविप्रहाणम् १७, ४८५ जीवस्य १०, ३१, ५३, २८३, ४७८, पृ ७५ टि ३ जीवस्य ३७४, ३८१ जीवा ५२०, पृ ११२ टि ९		
जावइण	यावता ३७९, ३८१, ३९६				
जावइया	यावन्त १५[१], ५७[१], ३७६, ५०८, ५३९, ५६१				
जावइयेण	यावता पृ १६२ टि ४				
जावतिण	यावता ३७०, ३९४				
जावतितेण	यावता ३७४				
जावतिया	यावन्त ४८३[१]				

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
जीवाण	जीवानाम्	१०, ३१, २८३, ४७८	जुगेण	जुगेन-अवमानविशेषेण	३२४
जीवाणं	जीवानाम्	पृ ९९टि ३	जुग्ग	युग्ग-यानविशेष	३३६
०जीवाणं	जीवानाम्	४१६, ५९९ गा. १२९	जुण्ण०	जीर्ण	२४९गा २४
जीवितनामे	जीवितनाम	पृ १२८टि. ११	जुत्तं	युक्तम्	४७६
जीविया०	जीविका	२८४गा. ८५	०जुत्त	युक्तम् २६०[१०]गा. ५१	
जीवियानामे	जीविकानाम	पृ १२८टि ११	जुत्ता	युक्ता	३३४गा ९६
जीवियाहेउं	जीविकाहेतुम्	२८४गा ८५, २९०	जुत्ताणंतण्	युत्तानन्तकम्	५०३, ५०५, ५१९
जीवे	जीव	१८, ३८, ६०, २५३, २५५, २५७, २५९, ४७६, ४८६, ५३३, ५३३ गा. १२४, ५४२, ५५३, ५६४, ५८६, पृ. ७५, टि ३	जुत्ताणंतण्णं	युत्तानन्तकेन	५१८, ५१९
जीवेसु	जीवेसु	५९९गा. १३०	जुत्ताणतयं	युत्तानन्तकम्	५१६त ५१८
०जीवेहिं	जीवै	४१६	जुत्तासंखेजण्	युक्तासह्वयेयकम्	४२९, ५०१, ५१३
जीवोदयनिष्फले	जीवोदयनिष्पन्नम्	२३६, २३७	जुत्तासंखेजण्ण	युक्तासह्वयेयकेन	५१२, ५१३
जुए	युग -कालमानविशेष	पृ १४८टि. १४	जुत्तासंखेजयं	युक्तासह्वयेयकम्	५१०त ५१२
जुए	युगम्-क्षेत्रमानविशेष	पृ. १३९टि ११	०जुत्तीओ	युक्तय.	पृ. ११७टि १३
जुग०	युग-कालमानविशेष	३६५ गा १०३	०जुत्ते	युक्त	३३४
जुगवं	युगवान्-सर्वकाल-	निरूपद्रव ३६६	०जुत्ते	युक्तम्	३२०
जुगं	युगम्-क्षेत्रमानविशेषम्	३२४गा ९३	जुयल	युगल	३६६
जुगाइं	युगा -कालमानविशेषा	३६७	जुवरायमाया	युवराजमाता	पृ १३२टि. २
जुगे	युग-कालमानविशेष	२०२[२], ३६७, ५३२	जुवाण	युवन्	२६१गा. ६२
जुगे	युगम्-क्षेत्रमानविशेष.	३३५, ३४५	जुवाणं	युवानम्	४४१गा ११५
			जुवाणाणं	यूनाम्	२६२[३]गा ६७
			जुवाणे	युवा	३६६
			जूया	यूका-क्षेत्रमानविशेष.	३३९गा. ९९, ३४४
			जूयातो	यूका -क्षेत्रमानविशेषा.	३४४
			जूवया	यूपका	२४९
			जूवा	यूपा	पृ ११२टि ३
			जे	य १८, ३८, ६०, २५८, ५५३, ३४१, ४८६, ५४२, २६७, ५६४, ५८६, पृ. ७५ टि ३.	

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
जे	ये २०, २१, २२, २७, २५१त २५३, २५६, २६०[५]गा ३४, २६० [५]गा ३८, ३३४, ३३४ गा ९८, ३३६, ३९६, ३९७, ५२०	
जे	यानि ४१३त ४१६, ४१८ [१-३], ४१९[२], ४२० [१, ३], ४२१[१], ४२२ [२], ४२३[१-३], ४२४ [२], ४२५[२], ४२६ [२], ५६६टि ६	
जे	यत् ३७१, ३७२, ३७८, ३७९, ३९३, ३९४	
जे	पादपूरकमव्ययम् ५०८	
जेद्वा	ज्येष्ठा २८५गा ८६	
जेण	येन ३६६	
जेसु	येसु ४७५	
जो	य २६०[१०]गा ४६, २६२[२]गा ६५, २६२[४] गा ६८, २६२[१०]गा ८०, ४७६, ४९६, ५२६, ५९९गा. १२८, ६०६गा १४०, ५१२टि १५	
जोडसिण्	ज्योतिषिक २१६[१३, १५]	
जोइसिओ	ज्योतिषिक ५१०२टि १	
जोइसिय	ज्योतिषिक ५१०२टि १ ५१६५टि ८	
जोइसिया	ज्योतिषिका ४०४	
जोइसियाण	ज्योतिषिकाणाम् ५१४४ टि २	
जोइसियाण	ज्योतिषिकाणाम् ४१२, ५२५[१-२]	
जोइसीणं	ज्यौतिषीणाम् ३९०[१]	
जोग	योग ७३गा ६, ५२६गा १२३	

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
०जोगा	योगा ५८४टि २	
०जोगी	योगिन २२	
जोगया०	योग्यता ५७३टि.१	
जोणि०	योनि १८, ६०	
जोणी	योनि २६०[१०]गा. ४३	
जोणी०	योनि ३८, ४८६, ५४२, ५५३, ५६४, ५८६, ५८७टि ३	
जोतिसिणीणं	ज्यौतिषीणाम् ५१५९टि ५	
जोतिसियाण	ज्योतिषिकाणाम् ३५४, ३९०[१], ५७१टि ३	
जोयण	योजन ४२४[२],	
जोयण०	योजन ३४८[१], ३४९ [२], ३५१[१-३], ३५१ [५]गा १०१, ३५१[५] गा १०२, ३५५[१], ३६१, ४२१[१], ५०८, ५१४४टि ३, ५१८८ टि ५	
जोयणं	योजनम् ३३५, ३४५, ३५९, ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
जोयणाइ	योजनानि ३३६, ३५०[१]	
०ज्झवणा	क्षपणा ५८२त ५९२, ५२०१टि १	
ज्ञेयैः	ज्ञेयै ४४७गा ११७	
झ		
झल्लरी	झल्लरी २६०[४]गा ३०	
झवण-	क्षपणा ५८६, ५२००टि २	
झवणा	क्षपणा ५३५, ५८०, ५९२	
झवणा०	क्षपणा ५८५, ५८९	
झवणा-	क्षपणा ५८३	
०झवणा	क्षपणा ५८२त ५९२, ५२०१टि १	
झवेंता	क्षपयन्त २६०[१०]गा ४५,	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
	ट	
टंकाणं	टङ्कानाम्	३६०
टुक	चतु सङ्ख्याद्योतक	
	सङ्केताक्षरः	१०१
०ट्टवणजङ्गवणाओ	स्थापनाक्षपणे पृ २००	टि १
०ट्टवणाओ	स्थापने	५३७
०ट्टिईए	स्थितिक	१८४, १८८
०ट्टिईए	स्थितिकम्	३६४
०ट्टिईयाह	स्थितिकानि	१८४
०ट्टिओ	स्थित	६०६गा १४१
०ट्टितीए	स्थितिक	१८४, १८८, २०१[२-३]
०ट्टितीए	स्थितिकम्	३६४
०ट्टितीयाहं	स्थितिकानि	१८८
०ट्टितीयाओ	स्थितिका	१८४, १८८
	ठ	
ठप्पा	स्थाप्या	१८१
ठप्पाहं	स्थाप्यानि	२
ठप्पे	स्थाप्य	३४१, पृ १३७ टि.३
ठप्पे	स्थाप्यम्	३७१, ३७८, ३९३
ठवणजङ्गयणे	स्थापनाध्ययनम्	५३६
ठवणजङ्गवणा	स्थापनाक्षपणा	५८०
ठवणजङ्गीणे	स्थापनाक्षीणम्	५४७
ठवणप्पमाणे	स्थापनाप्रमाणम्	२८२, २८४, २९१
ठवणसमोयारे	स्थापनासमवतार	५२७
ठवणसंखा	स्थापनासङ्ख्या	४७७
ठवणा	स्थापना	११, १२, ३२, ३३, ५४, ५५, ४७९, ४८०
ठवणाए	स्थापनाय	५५८
०ठवणाए	स्थापनया	११, ४७९
०ठवणाओ	स्थापने	७७, ९४, ५२८, ५४८, ५५९, ५८१, ५९४, पृ ६५ टि ९, पृ ६९ टि.६

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
१०ठवणाओ	स्थापने	५३७
ठवणाखंधे	स्थापनास्कन्ध	५२, ५४
०ठवणाणं	स्थापनयो	१०, ३३, ५५, ४८०
०ठवणाणि	स्थापने	पृ.६१ टि ७
ठवणाणुपुच्ची	स्थापनानुपूर्वी	९३
ठवणाणुपुच्ची०	स्थापनानुपूर्वी	पृ ७५ टि.३
ठवणातो	स्थापने	पृ १८३ टि १२
ठवणानामं	स्थापनानाम	२८४गा ८५
ठवणावस्सणु	स्थापनावश्यकम्	पृ ६१ टि.६
ठवणावस्सयं	स्थापनावश्यकम्	९, ११, पृ ६१ टि.९
ठवणासंखा	स्थापनासङ्ख्या	४७९
ठवणासामाहण	स्थापनामामागिस्सम्	५९३
ठवणासुयं	स्थापनाश्रुतम्	३०, ३२
ठवणिजाहं	स्थापनीयानि	२
ठवणोवक्कमे	स्थापनोपक्रम	७६
ठविज्जह	स्थाप्यते	११
ठविज्जति	स्थाप्यते	३२, ५४, पृ.६१ टि ५
ठविज्जत्ति	स्थाप्यते	पृ.६१ टि ५
ठाणधरे	स्थानधर	२४७
ठवेज्जति	स्थाप्यते	४७९
ठाणं	स्थानम्-जैनागम	५०
ठाणाहं	स्थानानि	५०७, ५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५१९, पृ १७० टि ११
ठिडे	स्थिति	३८८[१]
०ठिडेए	स्थितिक	१८४, १८८
०ठिईए	स्थितिकम्	३६४
ठिडेपए	स्थितिपदे-	प्रज्ञापनासूत्रस्य चतुर्थपदे पृ. १५, ३ टि. ३
०ठिईयाह	स्थितिकानि	१८४
०ठिओ	स्थित	६०६गा. १४१
ठिनं	स्थितम्	१८, ५३९, ५५०, ५६१, ५८३, पृ ७५ टि ३

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
ठिती	स्थितिः ३८३[१४], ३८४[१] ३८५[१, ५], ३८७[३-४], ३८९, ३९१ [२४, ७९], पृ १५३टि ४, पृ १५४टि. १, पृ १६१ टि १२	
ठिती०	स्थिति २००	
१०ठिनीए	स्थितिक १८४, १८८	
१०ठिनीए	स्थितिकम् ३६४	
१०ठिनीयाओ	स्थितिक १८४, १८८	
१०ठिनीयाइ	स्थितिकानि १८८	
ठिय	स्थितम् ३५, ५७[१], ४८२	
	ड	
डहेजा	दहेत् ३४३[२], ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
डोडिणि०(दे०)	ब्राह्मणी ९०	
	ढ	
डकिण्ण(दे०)	वृषभगर्जितेन पृ १७४ टि ५	
डकिण्णं(दे०)	वृषभगर्जितेन ४४३	
डेकिण्ण(दे०)	वृषभगर्जितेन पृ १७४ टि ५	
	ण	
ण	न १५[५], ३५, ३८, १०६, १९१, १९६ [२-३], ३६६, ४४४, ४७६, ४८३ [५], ५०७ त ५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५४२, ५८६, ५९९गा १२९, ५९९गा १३०, ६००, पृ १५६टि. ३, पृ ९० टि ३, पृ १५० टि ५, पृ १५८ टि १	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
ण-	न ५७[४], १११[१३], १२३, १५०, १५५, पृ ६२टि. २, पृ ८९टि ७, पृ. १५२टि ७	
-ण	न ४७६	
णउअंणे	नयुताङ्गम्-कालमान- विशेष पृ १४९टि ४	
णउए	नयुतम्-कालमान- विशेष ३६७, ५३०	
णउयगे	नयुताङ्गम्-कालमान विशेष ३६७, ५३२	
णए	नय. ७५, ६०६	
णओ	नय ४९१, ५२५[१], ६०६गा १३८	
णनपत्त०	नक्षत्र २८६गा ८५	
०णक्खत्तेसु	नक्षत्रेषु २८५	
णगर	नगर २६७, ४७५	
णगर	नगरम् ३०७	
णगरा	नगराणि २४९	
णगरो	नगरम् पृ ११०टि ७	
णगोहमडले	न्यग्रोधमण्डलम् २०५[२]	
णजुए	नयुतम् पृ ९८टि १	
णज्जइ	जायते ४७६	
णज्जति	ज्ञायन्ते २६२[४]गा ६९	
णज्जिहिति	जास्यते ६०५	
णट्टी	(१)गान्धारग्रामस्य मूर्छना पृ ११८टि १०	
णत्थि	नास्ति ३७३, ४२०[१], ४६०, ५२५[२-३], ५९९गा १३०	
णट्ठति	नदति पृ ११७टि ५. ७	
णदि	नदी ४७१, ४५५	
णदीओ	नय २९८	
०णदीओ	नय —नदीनामकट्टीप ममुद्रार्थे १६९गा १३	
णपुसगवेडम्	नपुसकवेडम् २३७	
णपुसगरस्	नपुसकम् २०६गा २०	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
णपुंसगं	नपुंसकम्	२२६गा १८
णपुसाणं	नपुसकानाम्	२२६गा.२३
णभत्तल	नभस्तल	पृ २०२टि.९
णमंत०	नमत्	पृ. १२३टि.९
णमी	नमि-तीर्थङ्कर.	२०३[२]
णमो(अ०)	नम	२६१गा.६०
णमोक्कार	नमस्कार	पृ ६४टि १
णय०	नय	४२७, ४७६
णयप्पमाणे	नयप्रमाणम्	४२७, ४७६
णयविही	नयविवि	६०६गा १३८
०णया	नया	६०६
०णयाण	नयानाम्	४७४
णयी	नदी	पृ १७६टि १२
णये	नय	६०४गा.१३३
णये	नये	६०६गा.१३९
णर	नर	२६०[५]गा ३६
णरदावणिण्	(?)	३०३
णलिण	नलिन	पृ ६३टि.११
णलिणने	नलिनाङ्गम्-कालमान-	
	विशेष	२०२[२], ५३२
णलिणे	नलिनम्-कालमानविशेष	२०२[२], ५३२
णव	नव	२६२[१], २६२[१०]
	गा ८२, पृ १३० टि.६, पृ	
	१५४ टि २, पृ १५६ टि १	
णवउरग	नवोरगम्	पृ १३० टि.६
णवणामे	नवनाम	२०८
णवतुरय	नवतुरगम्	पृ १३० टि ६
णवपुब्बी	नवपूर्वी	२४७
णवरं	नवरम्	२००, पृ ६९
	टि ६, पृ ८९ टि ७, पृ ९४	
	टि ३, पृ. १५६ टि १, पृ	
	१६९ टि २, पृ १७० टि ५-	
	८, पृ १७१ टि ३, पृ १९४	
	टि १, पृ २०० टि २	
णवविहे	नवविध	१०५, १४९,
	१९०, पृ ९४ टि ३	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
णवि	निषेधार्थकाव्ययम्	
	१९२[४]गा १२२	
णवेसु	नवेसु	२६७
णही	नखी	२७१गा.८३
णं(दे०अ०)	चाम्यालद्वारादिपु	६, १०,
	११, १४, १७, २८, २९,	
	३१, ३२, ३५, ३७, ५१,	
	५३, ५४, ५७[१], ७२,	
	७३, ७५, ८७, ८६, १००,	
	१०२, ११६[१], ११७,	
	११९, १५८[१], १८१,	
	१८२, १८५, १८७, २५१	
	त. २५९, २६० [२, ५-९],	
	२८३, ३२२, ३२४, ३२६,	
	३२८, ३३४, ३३६, ३३८,	
	३४१, ३४३ [१-५],	
	३४७ [१-४, ६], ३४८	
	[१], ३५५ [१], ३५७,	
	३५८, ३६२, ३७१, ३७२,	
	३७४, ३७६, ३७८, ३७९,	
	३८१, ३९१ [२-६, ८],	
	३९३, ३९४, ३९६, ३९७,	
	३९९ त ४०५, ४१३ त.	
	४१८ [१-३], ४१९ [२],	
	४२० [१, ३], ४२१ [१],	
	४२२ [२], ४२३ [१-३],	
	४२४ [२], ४२५ [२],	
	४२६ [२], ४६८, ४७८,	
	४७९, ४८२, ४८५, ४८८	
	त ४९०, ५२२ त ५२४,	
	५२५ [२], ५३० [१],	
	५३९, ५४१, ५५०, ५६१,	
	५८३, ६००, पृ ६१ टि.	
	१६, पृ ६३ टि. ३, पृ ७१	
	टि. १, पृ. ७५ टि ३, पृ ९४	
	टि. १, पृ १४४ टि २, पृ.	
	१६६ टि. ६, पृ १६७ टि. ४	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
णंकोली	लाङ्गूली	पृ. १२५टि ९
णगली	लाङ्गूली	पृ १२५टि ९
णगूली	लाङ्गूली	२७१गा. ८३
णगूलेण	लाङ्गूलेन	पृ १७५टि ७
णगोली	लाङ्गूली	पृ १७५टि ७
णागकुमारा	नागकुमारा.	पृ १६५टि १
णागकुमाराण	नागकुमाराणाम्	३८४ [३], पृ १५४टि १
णागकुमारीण	नागकुमारीगाम्	पृ १५४ टि १
णागे	नाग -नागकुलीन	पृ. १२८टि ७
णाण	ज्ञान	२४४, ४६९
णाण०	ज्ञान	४३५, ४३६, ४७०
णाणगुणप्पमाणे	ज्ञानगुणप्रमाणम्	४३५, ४३६, ४७०
णाणत्त	नानात्वम्	पृ १७०टि ५
०णाणलद्धी	ज्ञानलब्धि	२४७
णाणा०	नाना१०८[२], १०९[१], १५२[१], १५३[१], १५४, १५५, १९६[२-३]	
णाणाइ	ज्ञानानि	२
णाणाए	ज्ञानाय	५७८
णाणाघोसा	नानाघोषाणि	२९
णाणावरणिज्ज०	ज्ञानावरणीय	२४४
णाणावरणिज्जक-	ज्ञानावरणीयकर्म	
म्मविप्पमुक्के	विप्रमुक्त	२४४
०णाणावरणो	ज्ञानावरण	२४४
णाणावजणा	नानाव्यञ्जनानि	२९
णाता	ज्ञाता - ज्ञातकुलीना	पृ १२८टि ६
णाते	ज्ञात - ज्ञातकुलीन	२८७
णाम	नाम	२६२[२]गा ६५, पृ ७५टि ३
णाम०	नाम	५५, ५३७, ५९४, पृ २००टि १
णामकम्म	नामकर्म	२४४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०णामगोत्ते	नामगोत्र	४८७
णामज्झयणे	नामाध्ययनम्	७३६
णामज्झीणे	नामाक्षीणम्	५४७
णामप्पमाणे	नामप्रमाणम्	२८२
णामसम	नामसमम्	१४
णामसमोयारे	नामसमवतार	५२७
णामसामाहण	नामसामायिकम्	५९३
णाम	नाम १२, ५३, २२६गा १८, २८३, ४७८	
णामा	नामानि	२८५
णामाणि	नामानि	२०९गा १७
णामे	नाम २०८, २५२त २५७, २५९, २८४ गा ८५, पृ १०८ टि ४, पृ ११० टि १५	
णायगा	नायका	२६०[५]गा ३६
णायम्मि	ज्ञाते	६०६गा १४०
णायव्वा	ज्ञातव्या	२६०[९] गा. ४२
णायव्वा	ज्ञातव्या	पृ ८०टि २
णायव्वो	ज्ञातव्य	२६२[१०]गा. ८०
णाये	ज्ञात	पृ १२८टि ७
+ णालिया	नालिकाम्-अवमान- विशेषम्	३३४गा ९३
णालिया-०	नालिका-कालमान- विशेष	पृ ७३टि १
णालियाए	नालिकया-अवमान- विशेषेण	३२४
णाहिंति	जानाति	पृ ११९टि १५
णाही	जानाति	२६०[१०]गा ४६
०णिक्खते	निष्कान्त	१८, ४८६, ५६४, ५८६, पृ ७५टि ३
णिक्खित्ते	निक्षिप्त	६००
णिक्खिप्पइ	निक्षिप्यते	६००
णिक्खिप्पिस्मइ	निक्षेप्यते	६००

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
णिक्खविस्सामि	निक्षेप्स्यामि	७
णिक्खिवे	निक्षेपेत्	८गा १
णिक्खेवं	निक्षेपम्	८गा. १
णिक्खेवे	निक्षेप	७५
णिग्गच्छंति	निर्गच्छन्ति	पृ ६३टि १८
णिग्घाया	निर्घाता	२४९
णिच्चिय	निचित	पृ १४७टि ९
णिट्ठिण्	निष्ठित	३७४, ३९६
णिट्ठिते	निष्ठित	३७२
णिद्ध	क्लिग्ग	२२५, पृ. १७३ टि. ४
णिद्धफासगुणप्प- माणे	स्तिग्गस्पर्शगुण- प्रमाणम्	पृ १७३टि ५
णिद्धफासणामे	स्तिग्गस्पर्शनाम	२२३
णिद्धा	क्लिग्घा	४५३गा ११८
णिप्पज्झ	निष्पद्यते	पृ ११२टि १५
णिभ	निभ	३६६
०णिभा ।	निभ ।	२६२[५]गा. ७१
०णिभो	निभ	पृ. १२२टि ११
णिम्मह्हे	निर्मात्य	पृ १५०टि ९
णियत्थेण	वत्थेण	पृ १२५टि ११
णियमा	नियमात्	१०६[१], ११० [१], ११३ [१], १५०, १५२[१], १५३[१], १५६, पृ ९५टि ३
णियमे	नियमे	५९९गा १२७
णियर	निकर	पृ ६३टि १०
णिरतो	नरक	पृ ११२टि ७
णिरयो	नरक	पृ ११२टि ७
णिरवसेसं	निरवशेषम्	८गा १
णिरतराण्	निरन्तराय	२४४
णिरावरणे	निरावरण	२४४
णिरिती	निर्गति - नक्षत्रदेवता- विशेषः	२८६गा ९०
णिरुचिया	निरुपिता	पृ १०१टि ४
०णिलयाण	निलयानाम्	पृ १६१ टि १२

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
णिवसणेण	निवसनेन	४४६गा ११६
णिव्वत्ति	निर्वृत्ति	३२३
णिव्विट्ठकाण्	निर्विष्टमायम्	पृ १८०टि. २
णिव्विट्ठकायिए	निर्विष्टकायिकम्	४७२
०णिव्वितार	निर्विकारम्	पृ. १२४टि २
णिव्वियमाणण्	निर्विद्यमानम्	४७२
णिव्विरयमाणे	निर्विद्यमानम्	पृ. १८० टि. २
णिस्सामो	निश्वास	पृ. १४८टि १०
०णिस्सिया	निश्चिता	२६०[३-४]
णीण्ण	नीचन	४६६
णीय०	नीच	४६६
णीयगोत्त	नीचगोत्र	पृ ११०टि १०
०णीयागोण्	नीचगोत्र	२४४
णेगम०	नैगम[नय]	९७त. १०४, १०८[१], १०९[१-२], ११४[१-३], १४२त १४८, १५०त १५२[१], १५३[१], १५४तः १५८ [१], १८२त १८९, १९१ त १९३, १९५त १९८, ४९१, ५२५[१]
णेगम-ववहारा	नैगम-व्यवहारौ-नयौ	५२५ [१]
णेगमस्स	नैगम[नय]स्य	१५[१], ५७[१], ४७४, ४७५, ४८३[१], ६०६ गा १३६, पृ. ७५टि. ३
णेगमं	नैगम[नय]म्	४७६
णेगमे	नैगम-नय	६०६, पृ १८०टि ५
णेगमो	नैगम.-नय	४०६ ४७४, ४७५
णेगेहि	नैकै	६०६गा. १३६
णेच्छति	नेच्छति	४८३[४]
णेयव्व	नेतव्यम्	पृ ७५टि ३, पृ ९४टि. ३, पृ १९४टि ४

मूलमहो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
नेतव्या	नेतव्या १५९, पृ ८०टि	२, पृ ९६टि ३
नेतव्या	नेतव्या	पृ ९४टि ६
नेतव्यानि	नेतव्यानि	पृ १९५टि १
नेरयि	नेरयि	२१६[३-४], २३७
नेरयि	नेरयि	२१६[४]
नेरयि	नेरयि	३८६
नेरयि	नेरयि	४०८
नेरयि	नेरयि	२१८
नेरयि	नेरयि	३८७[१, ८], ३८८[१], ४०६, ४१८[३]
नेरयि	नेरयि	३८७[३], ३८८[३-४]
नेरयि	नेरयि	३८७
नेरयि	नेरयि	पृ १५३
नेरयि	नेरयि	टि ४, पृ १६७ टि ५, पृ १६९ टि ५, पृ १७१ टि ३
नेरयि	नेरयि	पृ १७७ टि २
नेरयि	नेरयि	निपाद २६०[१]गा २५
नेरयि	नेरयि	निपादस्वयन्त पृ ११८ टि ८
नेरयि	नेरयि	निपादम् २६०[२]गा २७, २६०[३]गा २९
नेरयि	नेरयि	नो २, ६, १३, १४, १०४ [१-३], १२९, ३४३[२ ५], ३७७, ३७८, ३८१, ३९४, ३९६, ४७०, पृ ५९ टि २, पृ ६६ टि ३, पृ ७५ टि ३, पृ १५१ टि. १५१, पृ १६३ टि १
नेरयि	नेरयि	नोआगमत ५३८, ५४३, ५८८
नेरयि	नेरयि	नोआगमत २३, ३६, ४५, ५८, ५२९, ५४०, ५४४, ५७९, ५९०, ५९६

मूलमहो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
नेतव्या	नेतव्या	४३७, ४३९
नेतव्या	नेतव्या	४७६
नेतव्या	नेतव्या	४७६
नेतव्या	नेतव्या	६०५
नेतव्या	नेतव्या	त
नेतव्या	नेतव्या	तृतीया - विभक्ति २६१ गा ५७
नेतव्या	नेतव्या	तत पृ १५२ टि ७
नेतव्या	नेतव्या	तत ३७७, ३९६, पृ १५२ टि ७, पृ २०४ टि १
नेतव्या	नेतव्या	तत पृ १२० टि ७
नेतव्या	नेतव्या	तृणि ४०७
नेतव्या	नेतव्या	तगर ३२३
नेतव्या	नेतव्या	तगरायाः ३०७
नेतव्या	नेतव्या	तगरानगरम् पृ १३१ टि ११
नेतव्या	नेतव्या	तगरातम् ३०७
नेतव्या	नेतव्या	तचित् २८
नेतव्या	नेतव्या	तक्षसि पृ १८० टि १३
नेतव्या	नेतव्या	तक्षसि पृ १८० टि १३
नेतव्या	नेतव्या	तक्षामि पृ १८० टि १४
नेतव्या	नेतव्या	तक्ष्यमाणम् पृ १८० टि १२
नेतव्या	नेतव्या	तक्षन्तम् ४७४
नेतव्या	नेतव्या	तक्षामि ४७४
नेतव्या	नेतव्या	तक्षसि ४७४
नेतव्या	नेतव्या	त्वष्टा-नक्षत्रदेवताविशेष २८६ गा ८९
नेतव्या	नेतव्या	तडाग पृ १३६ टि १८ पृ. १३७ टि १
नेतव्या	नेतव्या	तृणहारक पृ १३१ टि १
नेतव्या	नेतव्या	तृतीय ४२३[१], ४२६[२]
नेतव्या	नेतव्या	तृतीया - विभक्ति २६१ गा ६०
नेतव्या	नेतव्या	तृतीयम् ६००
नेतव्या	नेतव्या	तत पृ १५२ टि १

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
ततो	तत्. २०, ३७९, ३८१, ३९४, ५०८, ६०५, पृ १६५टि ८		तदुभयागमे	तदुभयागम.	४७०
			तदुभयाण	तदुभयानाम्	१०, ३१, २८३, ४७८
तत्तिथ्या	तावती	५११	तद्धितए	तद्धितजम्	२९३
तत्तिव्वज्झवसाणे	ततीत्राध्यवसान	२८	तद्धितणामं	तद्धितनाम	३०२गा.९२
तत्तो	तत्त. २८५गा ८६, ३५१ [५]गा १०१, ३५१[५] गा.१०२, पृ १२१टि.६		तद्धितीये	ताद्धितिकम् पृ. १३०टि. १८	
			तद्धिते	तद्धितजम् पृ १३०टि. १८	
तत्थ	तत्र २, ८गा १, १४, ७५, १८१, १८२, २२६गा. १९, २५१, २५२, २५४, २५६, २५८, २६१गा ५९, २६२[२]गा.६४, ३४१, ३४३[१-५], ३४७ [१-४, ६], ३४८[१], ३५५, ३६६, ३७१, ३७२, ३७४, ३७८, ३७९, ३८१, ३९३, ३९४, ३९६, ३९७, ४१३ त. ४१६, ४१८[१-३], ४१९[२], ४२०[१, ३], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१-३], ४२४[२], ४२५[१ २], ४२६[२], ४७५, ४८२, ४९१, ४९२[२], ५०८, ६०५, ६०६, पृ ७२टि. ७, पृ. ९४टि १, पृ १४४टि २, पृ १६६टि ६		तपणो	तपन.	२६४
			तपति-	तपति	२६४
			+तप्पुरिस	तत्पुरुष	२९४गा.९१
			तप्पुरिसे	तत्पुरुष	२९९, ४९६
			तप्पुरिसेणं	तत्पुरुषेण	४७६
			तप्पुरिसो	तत्पुरुष.	पृ १२९टि. ८
			तत्भावणाभाविते	तद्भावनाभावित	२८
			तमतमप्पभा	तमस्तम. प्रभा	१६५
			तमतमा	तमस्तमा	१६७, २४९, पृ. ९१टि. ४
			तमतमाए	तमतमाज	२१६[४]
			तमतमापुढवि०	तमस्तमापृथ्वी	२१६ [४], ३४७[६], ३८३[४]
			तमतमा	तमस्तमा	पृ ११२टि ८
			तमपुढवि०	तमापृथ्वी	३८३[४]
			तमप्पभा	तम प्रभा	१६५
			तमा	तमा	२४९, पृ ९१टि ४
			तमाए	तमायाम्	३४७[५]
			तमाए	तमाया	पृ. १५३टि. ४
			तमाए	तमाज.	२१६[४]
			तम्मणे	तन्मना	२८
			तम्मि	तस्मिन्	६०५
			तम्हा	तस्मात्	७, २९गा ३, ३६६, ५२५[२-३], ५४६ गा १२५, ६००, पृ ६२ टि ४
तत्थेमाणं	तक्षन्तम्	पृ. १८०टि. १२	तयज्झवसिते	तदध्यवसित.	२८
तथा	तया	पृ १७७टि ९	तयट्ठोवउत्ते	तदर्थोपयुक्त.	२८
तदुभयसमोयारे	तदुभयसमवतार	५३० [१-२], ५३१ त ५३३	तयप्पियकरणे	तदर्पितकरण	२८
तदुभयसमोयारेणं	तदुभयसमवतारेण	५३० [१-२], ५३१, ५३२			
तदुभयस्स	तदुभयस्य	१०, ३१, २८३, ४७८			
०तदुभय	तदुभयम्	६०६गा १३९			

मूलमहो	सङ्गत्यो	सुत्तकाइ
तथा	तदा	३३४, ३३६
तयो	त्रीणि	४०६, ८०८
तयो	त्रय	२६० [६], २६० [११] गा ५६
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतीर	३०८
तत्त्व	तत्त्व	५९९ गा १३१
तत्त्व	तत्त्व	३६६
तत्त्व	तत्त्व	१७, ५९९ गा १३१
तत्त्व	तत्त्व	३६६
तत्त्वमल्लुपल-	तालमल्लुगल परिघ-	
परिघणिमवाह	निमवाह	३६६
तत्त्वव(दो)	तत्त्ववक्षक	२०
तत्त्ववरे(दो)	तत्त्ववक्षक	३०९
तत्त्वग	तत्त्वग	३३६
० तत्त्वगाह	तत्त्वगानि	४११, ४५५
तत्त्वमे	तत्त्वमे	२८
तत्त्व	तत्त्व	२६२ [२] गा ६४
तत्त्व	तत्त्व	पृ १२४ टि ८
तत्त्व	तत्त्व	५९९ गा १२७
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	पृ ७१ टि २
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	२३७
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	३३९ गा ९९, ३४४
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	३४४
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	५९९ गा १२८
तत्त्व	तत्त्व	२९, ५९, ६८, ७७, ७५, २६१ गा ६१, २६७ [९] गा ७९, ३५८, ३६६, ३९४, ३९६, ३९७, ४५०, ४६२, ४६६, ५९९ गा १२७, ५९९ गा १२८, पृ ७१ टि ६
तत्त्व	तत्त्व	तथा २८५ गा ८७, ४९२ [४] गा १२१
तत्त्ववतिरि	तत्त्ववतिरि	२०६ [२] गा सामाचारीमेद १६

मूलमहो	सङ्गत्यो	सुत्तकाइ
तथा	तथा	१४७, १५९, १९४, १९८, २००, ३०१, ३५१ [४], ३५४, ३५५ [२-३], ३८४ [३], ४१४, ४१५, ४१७, ४१८ [१४], ४१९ [१-५], ४२० [१, ३-४], ४२१ [१-२], ४२३ [४], ४२४ [४], ४२५ [१, ३४], ४२६ [१, ४], ४४९, ४६० त ४६२, ४६४ त ४६६, ४९२ [५], ५०८, ५५२, ५८३, ५८७, ५९५, पृ ६६ टि ११, पृ ७३ टि १, पृ ७५ टि ३, पृ ८९ टि ७, पृ ९० टि ३, पृ ९६ टि ८, पृ १७० टि ७, पृ २०० टि २
तत्त्व	तत्त्व	६००
तत्त्व	तत्त्व	तत्त्व ९४, ३३२ गा ९५, पृ ७२ टि १, पृ १४४ टि २, पृ १५६ टि १, पृ १६६ टि २ तत्त्व २६० [१०] गा ४८ तत्त्व १, १०, ११, १३, १४, १६ त ३२, ३४ त ५४, ५६ त ९९, १०१, १०४ [१], १०५, ११५, ११६, ११८, १२० त १२२, १३१ त १३४, १३६ त १३९, १४२, १४३, १४५, १४७, १४८ [१], १४९, १५०, १५९ त १८०, १८२ त १८४, १८६, १८८ त १९०, २०० त २१६ [१], २१७ त २५१, २६० [१-९], २६१, २६१ गा ५९, २६१ गा ६२, २६३ त ३१८,

मूलसद्वो

तं

सक्यत्यो

सुत्तकाइ

मूलसद्वो

—त

सक्यत्यो

सुत्तकाइ

३२०, ३२२, ३२४, ३२६,
 ३२८, ३३० त ३३४,
 ३३७, ३३९, ३४०, ३४२,
 ३४३ [५], गा १००, ३४७
 [१-४, ६], ३४८ [१],
 ३५१ [५], ३५५ [१],
 ३५६, ३५८, ३६१,
 ३६३ त ३६६, ३६८ त
 ३७०, ३७२ गा १०७,
 ३७४, ३७७, ३७९, ३८१,
 ३८७ [५], ३९२, ३९४,
 ३९४ गा ११३, ३९६,
 ३९७ गा ११४, ३९९ त
 ४०२, ४०५ त ४०८ [१],
 ४०८ [३], ४११, ४१३
 त ४१८ [१-३], ४१९
 [२-३], ४२० [३], ४२१
 [१], ४२२ [२], ४२३
 [१-३], ४२४ [२], ४२५
 [२], ४२८ [२], ४२७ त.
 ४७९, ४८१, ४८२, ४८४
 त ४८७, ४९१, ४९२
 [१-२], ४९३ त ५०६,
 ५२० त ५२४, ५२६ त
 ५३६, ५३८ त ५४७,
 ५४९ त ५५८, ५६० त
 ५८०, ५८२ त ५९३,
 ५९६ त ६०६, पृ ६६
 टि ७, पृ १२९ टि १७,
 पृ १४६ टि ९, पृ १६५
 टि ८, पृ १६८ टि २,
 पृ १७२ टि १
 एतत् १०, ११, १७,
 १८, २०, २१, २२, २४,
 २६ त २९, ३१, ३२, ३५,
 ३७, ३८, ४१ त ४५, ४७,
 ४९, ५०, ५१, ५३, ५४,

—त

५७ [५], ५९, ६०, ६२,
 ६३, ६४, ६६, ६७, ६८,
 ७०, ७१, ७२, ८८ त ८६,
 ८८, ९०, ९१, ९९,
 १०१, १०३, १०४ [३],
 ११४ [३], १३०, १३२
 त १३४, १३६ त १३८,
 १४३, १४५, १४७, १४८,
 १५८ [३], १५९ त १६३,
 १६५ त १६७, १६९ त.
 १७१, १७३ त १७५,
 १७७ त १७९, १८४,
 १८६, १८८, १८९, १९८,
 २००, २०१ [४], २०२
 [२-४], २०३ [२-४],
 २०४ [२-४], २०५
 [२-४], २०६ [२-४],
 २०७ [२-४], २०९,
 २११, २१२, २१४, २१५,
 २१६ [१९], २१८, २२०
 त २२६, २२८ त २३२,
 २३५, २३७, २३८, २४०,
 २४१, २४३, २४४, २४६,
 २४७, २४९, २५०, २६२
 [१०], २६४ त २७१,
 २७४ त २७८, २८०,
 २८१, २८३, २८६,
 २८८ त २९२, २९५ त
 ३०१, ३०३ त ३१२,
 ३१५, ३१९, ३२१, ३२३,
 ३२५, ३२७, ३२९, ३५७,
 ३६२, ३६४, ३७२, ३७३,
 ३७६, ३७९, ३८१,
 ३९१ [९], ३९४ त ३९६,
 ४२६ [४], ४३० त ४३४,
 ४३८ ४३९, ४४१,
 ४४३ त ४४७, ४४९,

मूलसदो	मण्यत्यो	सुत्तंकाइ
—त	४५१ त ४५३, ४५५त ४५७, ४६०त ४६२, ४६४त ४६६, ४६८त ४७२, ४७४त ४७९, ४८३[५], ४८५, ४८६, ४९१, ४९२[५], ४९८त ५९६, ५९९, ५९०, ५९३, ५९३[२], ५९३, ५९३. ५९३, ५९६त ५९३, ५९७, ५९६, ५९०, ५९३त ५९१, ५९६, ५९७, ५९९, ५९३, ५९४, ५९७त ५९०, ५९७त ५९७, ५९६, ५९७, ५९७, ५९३, ५९५ त ५९७, ५९९, ५९९, ५९७, ५९७, ५९६, ५९८त ६००, ६०१	
तं	तम ३९३[५]गा १००, ४७१, पृ १८१ टि ९०६	
त-	तम् ४७६	
तनं	तन्त्रम्-धुनंगयेपृ ६९टि १	
तनप	(१)तन्त्रुवाय पृ १२१टि.३	
तानो	तन्त्रव ४४४	
[नतिण]	तान्त्रिक -तन्त्रिवाद ३०४	
तानिममं	तन्त्रिममम् पृ १२० टि ६	
तनु०	तन्त्रु ४४४	
तनुस्मि	तन्त्रो ३६६	
तनुनाप	तन्त्रुवाय ३०४	
तनुस्म	तन्त्रो ३६६	
तत्	तन्त्रु ३६६, पृ १७४टि ९	
तत्तूण	तन्त्रुनाम् ३६६	
०तडुला	तन्त्रुला २४९गा २४	
तत्र	तान्त्र पृ १३५टि १०	
तयो	तान्त्रूल २०	
२४		

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
तंम०	थ्यस पृ. १७३टि ४	
तंससंठाणनामे	थ्यससंस्थाननाम २२४	
ता	तावत् पृ १४९टि ६	
ताडं	ते ५७[१]	
ताड	तानि १५[१], १५८[३]	
ताणा	ताना २६०[११]गा ५६	
०ताराओ	तारा पृ १०२टि १	
तारास्त्रे	तागरूप २१६[१५]	
ताराविमाणानं	ताराविमानानाम् ३९०[६]	
ताल	ताल २६०[१०]गा ४९	
तालसम	तालसमम् २६०[१०]गा ५०, पृ १२०टि ६	
तालिण	ताडितेन ४४३	
तात्र	तावत् १८, ३८, ३४८ [२], ३६७, ४१९[५], ५४७, ५८६, पृ १४४टि २	
तात्रइया	तावन्त ५६१	
तावइयाइ	तावन्त ५७[१], ५३९	
तावतियाओ	तावत्य ४८३[१]	
तावसण	तापसक २८८	
तावसे	तापस पृ १२८टि ८	
तासि	तासाम् ४१८[२], ४१९ [२], ४२१[१] ४२४ [२], ४२५[२], ४२६[२], पृ १७०टि ८-९, पृ १७१ टि ३	
ति	इति ५३, २६२[६]गा. ७३, ३६४, ४७८, ४७९, ४८२, ४८५, ४८६, ५४१, पृ ६६टि २-४, पृ १२३ टि ७, पृ १४८ टि ८, पृ १९१ टि ८	
ति०	त्रि १६३, २०८, २२६, २५१, २५४, २६२[४] गा ६९, २९८, ३६४, ३७२, ३७४, ३७९, ३९४, ३९६	

मूलग्रन्थो	सम्बन्धित्वो	सुतामा
निभागे	निभाग	१२०
निमहुर	निमहुरम्	२९८
निय	निक	३३६
नियमजोणि	नियमयोगेन	३०१
निरिकसजोणि	निरिग्योनिक	३१६[२, ०], ३३३
०निरिकसजोणि	निरिग्योनिक	३१६[८ ११]
निरिकसजोणिओ	निरिग्योनिक	पृ. १०० टि १
निरिकसजोणिय	निरिग्योनिक	८९२[३]
निरिकसजोणिय०	निरिग्योनिक	३१६, ८९२[२]
०निरिकसजोणि-	निरिग्योनिमायुक्त	
याउम्		३८८
०निरिकसजोणि-	निरिग्योनिमानाम्	
याण		८२२[१]
०निरिकसजोणि	निरिग्योनिमानाम्	
याण		३५१[२, ८], ३८७[२ ४], ४२२[२], पृ १५६ टि १
निरियजोणिय	निरिग्योनिक	३८२
निरियलोण	निरिग्योनिक	१६१, १६२, ८७१
निरियलोण	निरिग्योनिक	४७५, ५३१
निरियलोणसे-		
चाणुपुष्पी	निरिग्योनिक	१६८
निरिय	निरिग्योनिक	पृ १७६ टि १०
०निलम्	निलम्-निलम्नाम	
	द्वीप नमुद्राये	पृ १० टि २
निलम्	निलम्	८४१
०निलम्	निलम्	पृ १७६ टि ८
निलम्	निलम्	पृ १७६ टि २
०निलम्	निलम्-निलम्नाम	
	नमुद्राये	१६५ गा १०
निलम्	निलम्	पृ १७६ टि २
निलम्	निलम्	१६, २०, २६, २२२ गा १८, ४१०, ८९८, ८९१, ४००, ११, पृ १७ टि ३

[illegible]

अणुभोगद्वारसुत्तपरिसिद्धाई

३७२

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो
तीतद्वा	अतीताद्वा २०२[२], ५३२		तूणइलाणं
तीय०	अतीत ४५५, ४६९		ते
तीयकालगहणं	अतीतकालग्रहणम् ४५५		
तीसं	त्रिशत् ३६७, ३९१[८]		
तीसे	तस्या ३६६, पृ १७१टि १		
तु	तु २६०[३]गा. २८, २६०		
	[५]गा ३३, २८४गा ८५,		
	३०२गा ९७, ३५१[५]		
	गा १०१, ३७३, ३८०,		
	३९५		
तुज्जे	यूयम् पृ १८६टि ११-१२		
तुडिण	त्रुटितम्-कालमानविशेष		
	२०२[२], ३६७, ५३२		
तुडिय०	त्रुटित-कालमानविशेष		
	३६७		
तुडियंग०	त्रुटिताङ्ग-कालमानविशेष		
	३६७		
तुडियो	त्रुटिताङ्गम्-कालमान-		
	विशेष २०२[२],		
	३६७, ५३२		
तुण्णाप	तुन्नवाय ३०४		
तुण्णाग०	तुन्नवाय ३६६		
तुप्पोट्टा	तुप्पोट्टा -घृतादिप्रक्षितोष्ठा-		
	२२		
तुब्भे	यूयम् ४९२[४]गा १२१		
तुम्हे	यूयम् ४९२[४]गा १२१		
तुरगा	२९८		
तुरया	तुरगाः पृ १३०टि ६		
तुलमाणे	तुलयन् ३३४		
तुला	तुला-उन्मानविशेष		
	३२२		
तुलाओ	तुला -उन्मानविशेषा		
	३२२		
तुला	तुल्यानि ११४[१], १५८		
	[१]		
तुल्ले	तुल्यम् ३३८, ३५७, ३६२		
तुंववीणियाणं	तुम्बवैणिकानाम् ८०		

सक्यत्यो	सुत्तकाइ
तूणावताम्-तूणाभिध-	
वाद्यवादकानाम् ८०	
ते १४५, १८६, १८८,	
२२६गा. १९, २२९,	
२५२, २५४, २५६,	
३३४गा ९८, ५६१, पृ.	
११३टि ५, पृ ११५टि	
६, पृ १२३टि ७	
तानि ३७२, ३७४, ३७९,	
३८१, ३८६, ३९७,	
४०३, ४१३त ४१६,	
४१८[१-३], ४१९[२],	
४००[१, ३] ४२१[१],	
४२२[२], ४२३[१-३],	
४२४[२], ४२५[२],	
४२६[२], पृ १६६टि ६,	
पृ १८९टि ६	
ते-तव ४७६	
त्रीन्द्रिय. २१६[५]	
त्रीन्द्रिय २१६[७]	
त्रीन्द्रियाणाम् ३५०[२],	
३८६[२], ४२१[२]	
तेजःकायिक २१६[६]	
तेज कायिका पृ १६५	
तेज कायिका टि ३	
तेज कायिकानाम् ३८५	
[३], ४०८[२], ४२०[२]	
तेज कायिका पृ १६५	
तेज कायिका टि १	
तेज कायिकानाम्	
पृ १६९टि. २	
तेज कायिकानाम्	
पृ १५४टि ३	
तेजोलेश्य २३७	
तेजसा पृ ६३टि १३	
तेन २६१गा ६०, ४७०,	
५०९, ५११, ५१३,	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
त्ति	३१२, ३६७, ३६७गा. १०४, ४८८त ४९०, ५२०, ५३९, ५४१, ५४२, ५५०, ५६१, ५८६, ६००, पृ ६५टि १०, पृ ६९टि ६, पृ. ७५टि ३, पृ ७६ टि. ६, पृ ७९टि २, पृ १२४टि ८, पृ १३२टि ६, पृ १९२टि १२, पृ. २००टि२.	
त्ती	इति ६०६गा. १३६	
त्य	अनुकरणशब्दे पृ १३२ टि ६	
त्य-	अनुकरणशब्दे पृ १३२ टि ८	
त्यत्	अनुकरणशब्दे ३१२	
त्यण	स्तन पृ १२३टि ९	
त्यणिय	स्तनित ४९२[२]गा ११९	
०त्योवाइं	स्तोकानि १५८[१-३]	
०त्योवे	स्तोकम् ३५७, ३६२	
	थ	
थण	स्तन २६२[८]गा ७७	
१थण	स्तन पृ १२९टि ९	
०थणिओ	स्थनित - स्तनितकुमार. पृ १०२टि. १	
थणितकुमाराणं	स्तनितकुमाराणाम् ३४८[२]	
थणिय	स्तनित ४९२[२]गा ११९	
थणियकुमारा	स्तनितकुमारा ४०४, पृ १६८टि ४	
थणियकुमाराणं	स्तनितकुमाराणाम् ३८४ [३], ४०७, ४१९[५]	
थणियकुमारे	स्तनितकुमार २१६[१३]	
थणियं	स्तनितम् ४५३गा ११८	
थलगयं	स्थलगतम् पृ ६२टि ८	
थलयर	स्थलचर २१६[१०], ३५१[३], ३८७[३],	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
थलयर०	स्थलचर २१६[८, १०], पृ १०२टि १	
०थलयराणं	स्थलचराणाम् ३५१[३]	
थलयरो	स्थलचर पृ. १०२टि १	
थंभो	स्तम्भ ५३०[१]	
थावरेसु	स्थावरेषु ५९९गा. १२८	
थासग०	स्थासक-अश्वाभरणम् ८४	
थिर-०	स्थिर ३६६	
थिरगाहल्ये	स्थिराग्रहस्त ३६६	
थिल्लि (दे०)	अष्टपल्लान्-	
	यानविशेष ३३६	
०थीणगिद्धी	स्त्यानद्धि पृ ११०टि १	
०थीणगिद्धे	स्त्यानगृद्ध-स्त्यानद्धि- निद्रावान २४४	
थूभ	स्तूप ३३६	
१थोवाइं	स्तोकानि १५८[१-३]	
थोवाणि	स्तोका -कालमान- विशेषाः ३६७गा. १०५	
थोवे	स्तोक -कालमान- विशेष २०२[२], ३६७गा १०५, ५३२	
थोवे	स्तोकम् ३५७, ३६२	
	द्व	
द्वइय	द्वितिक ३२१, पृ. १३३ टि १४	
दक्खवणे	द्राक्षावनम् २६८	
दक्खे	दक्ष ३६६	
दढपाणि०	दढपाणि ३६६	
दण्डस्य	दण्डस्य २३१	
दधि	दधि २३१	
दन्ताः	दन्ताः २९५	
दन्तोष्ठम्	दन्तोष्ठम् २९५	
दरिसण	दर्शन पृ. ६८टि. १८	
दरिसणावरणि-	दर्शनावरणीयकर्म-	
	जकम्मविप्पमुक्के विप्रमुक्त २४४	

[illegible]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाह
०द्व्वाइं	११२[१-२], ११३[१], ११४[१-३], १२१, १२३ त १३०, १४८[१], १५०, १५१, १५२[१], १५३ [१-२], १५४, १५६, १५७, १५८[२-३], १८९, १९१ त १९५, १९७, पृ ७९ टि ३-४, पृ ८० टि. ४-६, पृ ८१ टि ५, पृ ९० टि ३, पृ. ९६ टि २		द्व्वाणुपुच्चो	द्रव्यानुपूर्वी ९३, ९५, १३०, १३१, १३५, १३६, १३८, पृ ७५ टि. ३-६-७	
द्व्वाणु	द्रव्याय ५५८, ५६० त ५६२, ५७४, ५८७		द्व्वाणुपुच्चो	द्रव्यानुपूर्व्याम् १५६, पृ ८९ टि ७, पृ ९० टि ३	
०द्व्वाण	द्रव्याणाम् ११४[१], १५८[१], २०९ गा. १७, पृ ८९ टि २		द्व्वाया	द्रव्याया ५६१	
द्व्वाणं	द्रव्याणाम् ३२३, ३२५, ३२७, ३२९		द्व्वावस्सण	द्रव्यावश्यके पृ ६६ टि ११, पृ ६९ टि ६, पृ. ७५ टि ३	
द्व्वाणं—	द्रव्याणाम् १११[१]		द्व्वावस्सण	द्रव्यावश्यकम् १५[३], १९, २०	
०द्व्वाणं	द्रव्याणाम् १०९[२], १११[२-३], ११२[१-२], ११४[१], १२९, १५२ [२], १५६, १५८[१], १९६[१-३], १९७, पृ ८१ टि. ८, पृ ९६ टि ४		द्व्वावस्सयं	द्रव्यावश्यकम् ९, १३, १४, १५ [१, ३-५], १६, २०, २१, २२	
०द्व्वाणं—	द्रव्याणाम् १५५		द्व्वावस्सयाइं	द्रव्यावश्यके १५[१]	
०द्व्वाणि	द्रव्याणि १०८[३], १०९ [३], ११२[३], ११३ [२], १५२[३], १५३ [२], १९३, पृ ७८ टि २, पृ. ७९ टि. ४, पृ ८० टि ६, पृ. ८४ टि १-९-१०, पृ. ८९ टि. ६, पृ. ९६ टि २		द्व्वावस्सयाइं	द्रव्यावश्यकानि १५[१], २०, २१	
द्व्वाणुगमेणं	द्रव्याणुगमेन १८८		द्व्वावस्सयाणि	द्रव्यावश्यकानि १५[३]	
द्व्वाणुपुच्चि०	द्रव्यानुपूर्वी १४५, १४७, १८६		द्व्वे	द्रव्यम् २१६[२]	
			०द्व्वे	द्रव्यम् २१६[२, १९]	
			द्व्वेसु	द्रव्येषु ४७१, पृ २०२ टि ६	
			०द्व्वेसु	द्रव्येषु ५३३, पृ ९६ टि २	
			०द्व्वेसुं	द्रव्येषु ६०६ गा १३७	
			०द्व्वेहि	द्रव्येषु १४८[१], ४७१	
			०द्व्वेहिं	द्रव्यै १०४[१-३], १२१, पृ. ९० टि. ३, पृ. ९५ टि १	
			द्व्वोवक्कमे	द्रव्योपक्रम ७६, ७८, ७९, ८३, ८४	
			०द्व्वोवक्कमे	द्रव्योपक्रम. ८३	
			दस	दश २०४[२], २५१, २५२, २५४, २९८, ३२२, ३६७, ३८३[४], ३८४[१-२], ३८५, ३८९, ३९१[६-७], ४७५, पृ ११३ टि ५, पृ ११४ टि. ५, पृ १३४ टि. १६	

[illegible]

मूलसद्दो	सकयल्यो	सुत्तंकाइ
०दाघा	दाहा	२४९
दाढाए	दंष्ट्रया	४४६
दाढी	दष्ट्री	२७१गा.८३
दाणलद्धी	दानलद्धि	२४७
०दाणंतराए	दानान्तराय	२४४
०दाम	दाम	२६२[३]गा ६७
दायंती	दर्शयन्ति	पृ १२२टि ५
दायेती	दर्शयति	पृ १२२टि.५
दार	द्वार३३६, पृ १२९टि १७	
दार	दार	२६२[६]गा.७२
०दारए	दारक	३६६
०दारएण	दारकेण	३६६
०दारा	द्वाराणि	६०६गा.१४३
दाराई	द्वाराणि	२००, पृ ९०टि. ३, पृ १२९टि १७
दाराणं	द्वाराणाम्	३६०
दास०	दास	४६६
दासत्तण-	दासत्वम्	पृ १३६ टि ११
दासाणं	दासानाम्	५६७, ५६९
दासीण	दासीनाम्	५६७, ५६९
दासेण	दासेन	४७६
दासेणं	दासेन	४६६
दासो	दास	४७६
०दाहा	दाहा.	पृ ११२टि १
दाहिणद्धभरहे	दक्षिणार्धभरतम्	४७५
दाहिणद्धभरहे	दक्षिणार्धभरते	४७५
दाहिणभरहद्धे	दक्षिणभरताद्धे	पृ.१८१ टि १८
दिउए	द्विगुक्	पृ १२९टि ९
दिगुए	द्विगुक्	पृ १२९टि.९
दिगुसमासे	द्विगुसमास	२९८
दिगु	द्विगु	२९४गा ९१
दिगू	द्विगु	पृ १२९टि ८
दिट्टसाहम्मवं	दृष्टसाधर्म्यवत्	४४०, ४४८, ४५७
दिट्टसाहम्मवे	दृष्टसाधर्म्यवत्	पृ १७५ टि १३

मूलसद्दो	सकयल्यो	सुत्तंकाइ
दिट्टसाहम्मं	दृष्टसाधर्म्यम्	पृ.१७७टि.४
दिट्टसाहम्मो	दृष्टसाधर्म्यम्	पृ १७५ टि.१३
०दिट्टं	दृष्टम्	४५०
दिट्टतेणं	दृष्टान्तेन	३९७
०दिट्टतेणं	दृष्टान्तेन	४७३त ४७६
दिट्टतो	दृष्टान्त	१७, १८, ३७, ३८, ६०, ३९७, ४७६, ४८५, ४८६, ५०८, ५४१, ५४२, ५८६
दिट्टिवाए	दृष्टिवाद	३९८
दिट्टिवाओ	दृष्टिवाद	५०, ४६९
दिट्टिवायधरे	दृष्टिवादधरः	२४७
दिट्टिवायसमय-	दृष्टिवादसमय-	पृ १८७
परिमाणसंखा	परिमाणसङ्ख्या	टि ६
दिट्टिवायसुय०	दृष्टिवादश्रुत	४९५
दिट्टिवायसुय-	दृष्टिवादश्रुतपरि-	
परिमाणसंखा	माणसङ्ख्या	४९३-४९५
दिट्टी०	दृष्टि	३७४, ३८१, ३९६
०दिट्टीयं	दृष्टिकम्	२६०[१०]गा ८१
०दिट्टेणं	दृष्टेन	१७, ३७, ४८६, ५४२, ५८६, पृ.६२टि १५
दिणयरे	दिनकरे	२०, पृ.६३टि २१
दिप्पई	दीप्यते	पृ.१९७टि.३
दिप्पए	दीप्यते	५५७गा १२६
दिप्पती	दीप्यते	पृ १९७टि.३
दिप्पंति	दीप्यन्ते	५५७गा १२६
दिवस०	दिवस	३६५गा १०३
दिवसे	दिवस	२०२[२]
दिसाओ	दिशा	पृ १७७टि २
दिसा[कुमारे]	दिशा[कुमार]	२१६[१३]
दिसादाघा	दिग्दाहा	२४९
दीव	द्वीप[कुमार]	पृ.१०२टि.१
दीव०	द्वीप	३७५, ३७६, ४७५ ५०८
दीव०	दीप	५५७गा.१२६
दीव[कुमारे]	द्वीप[कुमार]	२१६[१३]

मूलसहो	सकयथो	सुत्तकाद
दीवा	दीपात्	५५,७गा १२६
दीवान	दीपानाम्	३६०
दीवे	दीप	५०८, ५३१
दीवेति	दीपयन्ति	५५,७गा १२६
दीवो	दीप	५५,७गा १२६
दीहिय	दीर्घिका	पृ १३६टि १८
दिहिया	दीर्घिका	३३६, ४५१
दु०	द्वि	३६४
दुक्ख	दुःख	२४४
दुक्खक्खयद्वाए	दुःखयार्थाय	६०६गा १४३
दुक्ख	दुःखम्	५,९९गा १२९
दुगसंजोगा	द्विगुसंयोगा	२५१, २५२
दुगा	द्विगा	पृ ११३टि ५
दुगुणकक्खडे	द्विगुणकर्कश	२२५
दुगुणकालए	द्विगुणकालक	२२५
दुगुणतित्ते	द्विगुणतिक्त	२२५
दुगुणनीलए	द्विगुणनीलक	२२५
दुगुणसुरभिगंधे	द्विगुणसुरभिगन्ध	२२५
दुगुणा	द्विगुणा	पृ १४०टि १
दुग्गाधि	दुर्गन्धि	२६२[७]गा ७५
दुग्गाए	दुर्गाया	पृ ६३टि २३
दुणामे	द्विनाम	२०८, २०९
दुणिण	द्वे	२६०[१०]गा ५३
दुत्त	द्वुत्तम्	२६०[११]गा ५६, २६९[११]गा ५५
दुहसण	दुर्दर्शन	२६२[७]गा ७४
दुनामे	द्विनाम	२१३, २१६ [१], २१६[१९]
दुपए	द्विपद	८०, पृ ७३टि २
दुपएसिए	द्विप्रदेशिक	६३, ९९, १०३, १३६, १३७, २१६[१९], २४९, ३१५, पृ ७१टि.५, पृ.८३टि ६
दुपएसिय-०	द्विप्रदेशिक	६७
दुपएसिया	द्विप्रदेशिका	९९, ११६, १२०, ४०३

मूलसहो	सकयथो	सुत्तकाद
दुपण्णोगाटा	द्विप्रदेशावगाटा	१४८
दुपण्णोसागाढा	द्विप्रदेशावगाटानि	१४९
दुपण्णोसागाढे	द्विप्रदेशावगाउ	१४३, १४७, १५७, ३८१, ४०९, ८३३
दुपदेसिए	द्विप्रदेशिक	१०३
दुपदेसिया	द्विप्रदेशिका	१०३
+दुपय	द्विपदम्	२७१गा ८३
दुपय	द्विपदम्	१४६
दुपयाणं	द्विपयानाम्	७९, ८०, ५८७
दुप्पभिति	द्विप्रभृति	१९७
दुव्वलय	दुर्वलम्	२६०[१०]गा ७९
दुव्विभ०	दुर्बिभ	पृ १७८टि २३
दुव्विभक्खे	दुर्बिभम्	पृ १७७टि १
दुव्विभगध-	दुर्बिभगन्धगुणप्रमाणम्	पृ १७८टि ३
गुणप्पमाणे	दुर्बिभगन्ध	पृ १०६ टि ७, पृ १७३टि २
दुव्विभगंधे	दुर्बिभगन्धनाम	पृ १०६ टि २
दुव्विभयंधणामे	दुर्बिभम्	१४८
दुभिकत्त	दुर्भिक्षम्	१४८
दुमो	दुर्म	२०८गा २१
दुयसंजोएणं	द्विपययोगेन	२०१
दुय-	द्वुत्तम्	२६०[१०]गा ५३
दुरभिगंधगुण-	दुर्भिगन्धगुण	प्रमाणम् १४१
प्पमाणे	दुर्भिगन्धनाम	२०१
दुरभिगधनामे	दुर्भिगन्ध	२०१
दुरभिगंधो	दुर्भिगन्ध	१६३, १६७, १७१, १७५, १७९, १८३, १८७, १९१, १९५, २०१[६], २०२[६], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४]
दुरूव-०	दुर्लभ	१६३, १६७, १७१, १७५, १७९, १८३, १८७, १९१, १९५, २०१[६], २०२[६], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४]
दुरूवूणो	दुर्लभो	१३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१[६], २०२[६], २०३[४], २०४[४], २०५[४], २०६[४], २०७[४]
दुवालस	द्वालस	३२४, ३५९

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
दुवालसंगं	द्वादशाङ्गम्	५०, ४६९
दुवालसंसिप	द्वादशासिक्कम्	३५८
दुविधा	द्विविधानि	पृ १६८टि २
दुविहं	द्विविधम्	१३, २३, ३४, ४६, ४८, ४४९
दुविह	द्विविधाम्	४९१, ५२५ [२]
दुविहा	द्विविधा	९५, ९७, १३९, १४१, १८०, १८२, ३४७, [१-४, ६], ३४८ [१], ३५५ [१], ४८१, ४९३, ५२५ [२], ५८२, ५८८, ५९०, पृ ७५ टि ३ पृ. १४४ टि २
दुविहा	द्विविधे	पृ १२० टि ३
दुविहा	द्विविधानि	३९९, ४००, ४१३ त ४१७, ४१८ [१-३], ४१९ [२-३], ४२० [१, ३], ४२१ [१], ४२२ [७], ४२३ [१-३], ४२४ [२-३], ४२५ [७], ४२६ [२], पृ १७२ टि १
दुविहे	द्विविध	५६, ६९, ७८, ८७, ८९, २३४, २३६, २३९, २४२, २४५, २४८, २७९, ३४०, ४६७, ५०६, ५२९, ५३० [२], ५३१ त ५३३, ५६०, ५७५, ५७७, ६०१, पृ ७२ टि ७
दुविहे	द्विविधम्	२१०, २१३, २१६ [१], ३१४, ३१७, ३३०, ३६३, ३६८, ३७०, ३७७, ३९२, ४२८, ४३१, ४३७, ४५८, ४७५, ५३८, ५४४, ५४९, ५५५, ५९७, पृ १७७ टि १४
दुसमयट्ठिईण	द्विसमयस्थितिक	१८४
दुसमयट्ठिईयाई	द्विसमयस्थितिकानि	१८४

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
दुसमयट्ठितीण	द्विसमयस्थितिकः	१८८
दुसमयट्ठितीण	द्विसमयरिथतिकम्	३६४
दुसमयट्ठितीया	द्विसमयस्थितिका	पृ ९७ टि. १
दुसमयट्ठितीयाई	द्विसमयस्थितिकानि	१८८
दुसमयमितीण	द्विसमयरिथतिक	२०१ [२]
दुमहस्सं-	द्विमहस्सम्	६०६ गा १४२
दुहजीविणो	दु खजीविन	पृ. ११८ टि ४
दुहण	दुघण	३६६
दुहा	द्विधा	पृ १२० टि. ३
दुंदुभिल्यणियवोसा	दुन्दुभिस्तनितघोपाः	४९२ [२] गा. ११९
दूसमण	दु. पमक	२७८
दूसमदूसमण	दु. पमदु. पमक	२७८
दूसमसुसमण	दु पमसुपमक	२७८
देअहे	शिल्पिविशेष	३०४
देई	ददाति	पृ ११७ टि १५
देउल०	देवकुल	पृ. १३६ टि १८
देती	ददाति	२६० [५] गा ३५
देयरं	देवरम्	२६२ [८] गा. ७७
देवकुरा	देवकुरा	४७५
देवकुरु	देवकुरु	पृ १८१ टि १५
देवकुरु०	देवकुरु	३४४
देवकुरुण	देवकुरुक्कम्	२७७
देवकुल०	देवकुल	३३६
देवकुलं	देवकुलम्	२०
देवत	देवता	२८६
देवदत्तस्स	देवदत्तस्य	४७५
देवदत्ते	देवदत्त	पृ १०१ टि. ८
देवदत्तो	देवदत्त	२१४
देवय	देवता	२८४ गा ८५
देवयणामे	देवतानाम	२८६
० देवयाहि	देवताभि	२८६
देवस्स	देवस्य	२१
० देवाउण	देवायुक्क	२४४
देवाणं	देवानाम्	३५५ [३], ३८४ [१, ३], ३८९,

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाड	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाड
देवाणं	३९०[१-६], ३९१[१-६-८९], पृ १४४टि २, पृ १६१टि १-११		दो (स्त्री०)	३५९, ४८३[१], पृ १११, टि १८, पृ १४४टि २	
०देवाण	देवानाम् ३४६, ३५५ [१, ३५], २३८, १९२ [३]		दो (न०)	टि ३२२,, ३३५, ३६३, ३०१[३५], १९५, पृ ६१टि १७, पृ १५४ टि १, पृ १६३ टि ७, पृ १६८ टि २, पृ १०६ टि १, पृ २०१टि ४	
देवीणं	देवीनाम् ३८४[१, ३], ३८९, ३९०[१-६], ३९१ [१-३]		दोणपाग	दोणपागम् २०१गा ८८, ८८९गा ११८	
देवे	देव २१६[३, १३], २३७		दोणमुह	दोणमुह २६७, ८३९	
देवे	देव-देवनामकहीप-समुद्रार्थे १६९गा १४		दोणवाद	दोणपागम् पृ १०५टि १०	
देवो	देव पृ १०२टि १		दोणवाय	दोणपागम् पृ १०५टि १०	
देस-०	देश १५५[१], १५३ [१], १९३, ३८४[२]		दोणिग	दोणिग ३३१	
देसपदेसो	देशप्रदेश. ४७६		दोणे	दोण-गान्यमानसिद्धेय पृ १३३टि ५	
देसा	देशा ४०१, पृ १६४टि ६		दोणो	दोण-धान्यमानसिद्धेय ३१८	
देसूण	देशोनम् १५३[१], ३८४[२]		दोणिण (पु०)	दो १५[१]	
देसूणाह	देशोने ३८४[२]		दोणिण(स्त्री०)	दो २६०[१०]गा ४६, पृ १००टि ४	
देसूणाति	देशोने पृ १५४टि १		दोणिण(न०)	दो १५[१], १०७[२], १२१, १०३न १०५, १०५न १००, १०८, १५१, १५१, ३८१[२], ५०८, पृ ८९टि ६	
देसूणे	देशोने १५२[१], १९३				
देसे	देश ६८, ४७६ पृ १६४टि ५		दोणह	दोयो पृ १४०टि १	
०देहं	देहम् १९, ३७, ४८५, ५४१, ५५२, ५६३, ५८५, पृ ७५ टि ३		दोणह	दोयो ३५१[२]गा १०१	
दो	दो ५७[१], १५५[३], १९६[२], ३२२, ३३५, ३५९, ३६७, ४७६, ४८३[१], पृ ६१टि १७, पृ १०६टि ७, पृ ११३ टि २		दोन्नि(न०)	दो ११०[२], १२२, ३०१[२], पृ ७४टि २, पृ ८०टि १, पृ ८४टि ४, पृ ८५टि १, २०८, पृ ९४ टि १, पृ १०६टि १	
दो०	द्वि ५०७		दोम	दोम २०२[१०]गा ८२	
दो (स्त्री०)	द्वे २८५गा. ८६, २८५गा. ८८, ३१८, ३२०, ३३५, ३४७[१५], ३५५[८],		-दोमा	दोमा २००[१०]गा ४३	
			दोमु	दोयो पृ १८१टि १३	
			०दोने	दोय २०१, २८४	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
*दोसे	दोषा २६०[१०]गा.४६	
दोस्सिए	दौष्यिकः ३०३	
द्वारम्	द्वारम् ५३३	
	ध	
धणाणि	धनानि २६०[५]गा ३३	
धणिट्ठा	वनिष्ठा २८५गा ८८	
धणु	वतु ३३२गा ९५	
धणु०	धनुस् ३५१[३-४], ३५१[५]गा.१०१	
धणुएण	धनुपा-अवमान- ३२४ विशेषेण	
धणुणा	,, पृ. १३४टि.८	
धणुप्पमाणेणं	धनु प्रमाणेन ३४५	
धणुसत्तं	धनु शतम्-क्षेत्रमान- विशेष ५०८	
धणुसताइं	धनु शतानि-क्षेत्रमान- विशेषार्थे पृ १४०टि.१	
धणुसयं	धनु शतम्-क्षेत्रमान- विशेष ३४७[५]	
धणुसयाइं	धनु शतानि-क्षेत्रमान- विशेषार्थे ३४७[१,६]	
धणुसयातिं	धनु शतानि-क्षेत्रमान- विशेषार्थे पृ. १४०टि.१	
धणुसहस्सं	धनु सहस्रम्-क्षेत्रमान- विशेष ३४७[१,६]	
धणुसहस्साइं	धनु सहस्रे-क्षेत्रमान- विशेषार्थे ३३५, ३४५, ३५९	
धणुसहस्साणि	धनु सहस्रे-क्षेत्रमान- विशेषार्थे पृ १३९टि १३	
धणुं	धनु -अवमान- विशेषम् ३२४गा ९४	
धणू	धनु -अवमान- विशेषम् ३२४गा.९३	
धणू	धनु -क्षेत्रमानविशेष ३३५, ३४५, ३५९	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
धणूइं	धनूपि-क्षेत्रमानविशेषार्थे ३४७[२-५]	
धणूणि	धनूपि-क्षेत्रमानविशेषार्थे पृ १४०टि १	
धणूसयाइं	धनु शतानि-क्षेत्रमान- विशेषार्थे ३४७[६]	
धणे	धनम् ८७६	
धण्णमाणप्पमाण	धान्यमानप्रमाण ३१९	
धण्णमाणप्पमा- णाओ	धान्यमानप्रमाणात् ३२०	
धण्णमाणप्पमाणे	धान्यमानप्रमाणम् ३१८	
धण्णमाणप्पमाणेणं	धान्यमानप्रमाणेन ३१९	
धण्णा	धन्याः २६२[७]गा ७५	
धण्णाणं	धान्यानाम् ३१९	
धण्णे	धान्यम् ४७६	
धन०	धन पृ १२९टि १२	
धनं	धनम् पृ १२९टि १२	
धन०	धान्य ३१७	
धनमाणाप्पमाणे	धान्यमानप्रमाणम् ३१७	
धनमाणे	धान्यमानम् पृ १३३टि २	
धनं	धान्यम् २२६गा २३	
धम्मकहाए	धर्मकथया १४,४८२	
धम्मचिंतग	धर्मचिन्तक-व्रतविशेष २१	
धम्मस्थिकाए	धर्मरितिकायः १३२, १३३, २१६[१९], २१८, २५०, २६९, २९२, ४०१	
धम्मत्थिकायस्स	धर्मरितिकायस्य ४०१	
धम्मपणुसो	धर्मप्रदेश ४७६	
धम्मप्पदेसो	धर्मप्रदेश ४७६	
धम्मराग	धर्मराग पृ ६५टि १	
धम्मे	धर्म -तीर्थङ्कर २०३[२]	
धम्मे	धर्म -वर्मास्तिकाय ४७६	
धम्मो	धर्माध्ययनम्-दशवैका- लिकस्याध्ययनम् २६६	
०धरे	धरः २४४, २४७	
०धरेहिं	धरै ५०, ४६९	
धवल०	धवल २९७	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाठ
धवलो	धवल	२९७
धाउण	धातुजम्	३११, पृ १२९ टि ७
धाउयनामे	धातुजनाम	पृ. १३२ टि ३-५
धातुण	धातुजम्	२९३
०धान्यम्	धान्यम्	पृ १२९ टि १२
धाउद०	धातकि	१६९ गा ११
धातुण	धातुजम्	पृ १२९ टि ७
०धारणा	धारणा	७३ गा ६
धावति	धावति	२३२
धिति०	धृति	२६२ [२] गा ६४
धी	ही	पृ १२४ टि ३
धी	धृति	पृ १२१ टि ११
धीः	धी	२११
धुवणिग्गहो	धुवनिग्रह - आवश्य-	
	कैकार्यं	२९ गा २
धूमप्पभा	धूमप्रभा	१६५, २४९
धूमप्पभाण	धूमप्रभायाम्	३४७ [५]
धूमप्पभाण	धूमप्रभाजो धूमप्रभाको वा	२१६ [४], पृ १५३ टि ४
धूमप्पभापुढवि०	धूमप्रभापृथ्वी	३८३ [४]
धूमायंति	धूमायन्ते	पृ १७७ टि २
धूमिया	धूमिका	२४९
धूमेण	धूमेन	४४७
धूव	धूप	२०, २१
धेवहण	धैवतक	पृ ११६ टि ६
धेवहयं	धैवतकम्	२६० [४] गा २१
धेवण	धैवत	२६० [१] गा २५
धेवत	धैवतम्	२६० [२] गा २७
धेवयसरमता	धैवतस्वरवन्त	२६० [५] गा ३६
धोयण	धावन	२०
	न	
न	न	८ गा १, १५ [४], १८, १९६ [१], २६० [२] गा

मूलसदो	सक्यत्यो	मुत्तना
न		३२, २६० [१०] गा ५२, २८३ [५] गा १००, ३८६, ४६८, ४६५, ४७१, ४७२, ४९७, ५०८, ५९९ गा १२९, पृ ९० टि ३
नईओ	नय	पृ १२६ टि १८
नउण	ननुतम् - सालमाननि	२०२ [२], पृ १९९ टि ४
नउयगे	ननुतानम् - सालमान-	
	विशेष	२०२ [२]
नण	नय	६०६
नओ	नय	२०६ गा १८०
नकुल	नकुल	२९५
नकसत्त	नक्षत्र	२८६, पृ १०२ टि १
नकसत्त०	नक्षत्र	२८५, २८५ गा ८८
नकसत्त०	नक्षत्र - नक्षत्रनामन	११
	नमुद्राये	१६९ गा १८
नकसत्तनामे	नक्षत्रनाम	२८५
नकसत्तै	नक्षत्रम्	२१६ [१५]
नगर०	नगर	६०६ गा १८३
नगरस्स	नगरस्स	पृ १२९ टि १७
नगर	नगरम्	पृ १२९ टि १७
नट्ठाणं	नर्तकानाम्	८०
नट्ट	नट्टम्	८११ गा १११
नट्ठाण	नट्ठानाम्	८०
नन्धि	नान्ति	१०० गा ९, १०८, १३०, ३८०, ३९५, ४१५, ४१८ [१, २], ४२१ [५], ४२२ [२], ४२३, ४२४ [२], पृ १५० टि ११, पृ १३३ टि १८, पृ १९२ टि ८
नदि	नदी	पृ १०० टि १८
नदी	नदी	२३१, २३६
नपुमक	नपुमकम्	२०६ गा २३
नमोदार	नमोदार	२३
नय	नय	६०६ गा १८१

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
नयप्पमाणे	नयप्रमाणम्	४७३
०नयाणं	नयानाम्	१५[५], ६०६ गा. १३६, ६०६गा १४१
नरखधे	नररक्कध	पृ ७०टि.३
नरा	नरा	पृ ११८टि ४
नलिणगे	नलिनाज्जम्-कालमान-	
	विशेष	३६७
नलिणि	नलिनी	२०
नलिणे	नलिनम्-कालमान-	
	विशेष.	३६७
नव	नव	२९८, ३९१[३]
नवतुरगं	नवतुरगम्	२९८
नवनामे	नवनाम	२६२[१, १०]
नवपुव्वधरे	नवपूर्ववर.	पृ १११टि १
नवर	नवरम्	१५३[२], पृ ८७ टि ५, पृ १६९ टि ३, पृ १९४टि १
नवाण	नवानाम्	५४६गा १२५
नहतल	नभस्तल	५९९गा १३१
नहेणं	नखेन	४४६
-नं	वाक्यालङ्कारे	पृ १८२टि.३
नदी	नन्दी-नन्दीश्वरनामकद्वीप	
	समुद्रार्थे	१६९गा. ११
नन्दी	नन्दी-गान्धारग्रामस्य	
	मूर्च्छना	२६०[९]गा ४१
नाओ	न्यायः-आवश्यकैकार्थे	
		२९गा २
नाग०	नाग[कुमार] पृ. १०२टि १	
नागकुमाराण	नागकुमाराणाम्	३८८[२]
नागकुमारीणं	नागकुमारीणाम्	३८८[२]
नाग[कुमारि]	नाग[कुमार]	२१६[१३]
नागवणे	नागवनम्	२६८
नागसुहुमं	शास्त्रविशेष	४९
नागस्स	नागस्थ-देवविशेषस्य	२१
नागे	नाग - नागनामकद्वीप	
	समुद्रार्थे	१६९गा. १४
नाटग-०	नाटक	४९

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
नाण	ज्ञान	५०
नाणज्जवणा	ज्ञानक्षपणा	५९२
नाण	ज्ञानम्	१
नाणा०	नाना १०८[१], १०९ [२], ११०[१], १११ [१-३], १५२[२], १९३, १९५[१-३], १९६[१], पृ ९६टि २	
नाणावोसा	नानाधोषाणि	५१, ७२
नाणावरणिज्जस्स	ज्ञानावरणीयस्य	२८६
नाणावज्जणा	नानाव्यजनानि	५१, ७२
नाणी	ज्ञानी	२८०
०नाणीहिं	ज्ञानिभि	३६७गा. १०६
नाणेणं	ज्ञानेन	२८०
नाभीओ	नाभिन	२६०[१०] गा ४४
नाम	नाम २९गा ३, २६०[७] गा. ३९, २६२[३]गा. ६६, २६२ [४] गा ६८, २६२ [६]गा ७२, ६०६गा १४०	
नाम०	नाम १२, ३३, ७७, ९४, ४८०, ५२८, ५४८, ५५९, ५८१, पृ. ६५टि ९, पृ ६९टि.६, पृ १८३ टि १२, पृ १९५टि ४	
नामखधे	नामस्कन्धः	५२, ५३,
०नामगोत्ते	नामगोत्र	४९०
नामज्जवणा	नामक्षपणा	५८०
नामधेज्जा	नामधेयानि	२९, ५१, ७२
नामनिष्फण्णे	नामनिष्पन्न	५३४, ५९३, ५९९, पृ २०१टि ३, पृ २०२टि १२
नामप्पमाणे	नामप्रमाणम्	२८३
नामसंखा	नामसङ्ख्या	४७७, ४७८
नामसुय	नामश्रुतम्	३०, ३१
नामं	नाम १०, ३१, ३३, ५५, ९२, २०९गा. १७, ४८०	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०नाम	नाम	पृ १२७टि १
०नामा	नामानि	२८६
नामाउडितओ	नामाकुटितक	४७४
नामाउडियस्स	नामाकुटितस्य	पृ १८१टि ४
नामाए	नामाय	५५८
नामाणुपुव्वी	नामानुपूर्वी	९३, ९४
नामावस्सय	नामावश्यकम्	९, १०
नामिकम्	नामिकम्	२३२
नामे	नाम	२५३, २५७त
		२५९, ३१२, पृ. १०९टि ४
नामे	नामानि	२५१
०नामे	नामा	२४४
नामेणं	नाम्ना	२६३, २७०
नामोवक्कमे	नामोपकमः	७६
नायधम्मकहाओ	जातावर्मकथा	५०
नायाधम्मकहा-	जातावर्मकथाधरे	
[धरे]		२५७
नारीण	नारीणाम्	२६० [५] गा ३२
नालिय	नालिकाम्-अवमान-	
	विशेषम्	पृ १३४टि ९
नालिया	नालिका-क्षेत्रमानविशेष	
		३३५, ३४५
नालिया-०	नालिका-कालमानविशेष	
		८६
नालियाए	नालिकया-अवमानवि-	
	शेषेण	३२४गा ९४
नावाए	नावा	२७६
नाविए	नाविक	२७६
नासाए	नासया	२६० [२] गा २७
०नासे	नासे	पृ ७३टि १
निउणसिप्पोवगए	निपुणशिल्पोपगत	३६६
निउणे	निपुण	३६६
निकरे	निकर	पृ ७२टि १
निकसेण	निकपेण	४४५
निकाए	निकायः	पृ ७२टि १
+निकाय	निकाय -भावस्फुटैकार्ये	
		७२गा ५

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
निकखते	निष्कान्त	३८, ६०, ५४२, ५५३
निकखेवनिज्जुत्ति-	निक्षेपनिर्युस्त्य-	
अणुगमे	नुगम	६०२, ६०३
निकखेवे	निक्षेप	५३४, ६००, पृ. २०१टि ३, पृ २०२ टि १२
०निकखेवो	निक्षेप	पृ ६९टि ५, पृ ७२टि, १
निगोए	निर्गोत्र	२४४
निग्गमे	निर्गम	६०४गा १३३
०निग्घायण	निर्घातनम्	२६२ [२] गा ६५
निग्घुट्ट	निर्घुष्ट निघुष्ट वा	पृ ११९ टि १९
निघसेण	निक्षेपेण	पृ १७५टि. १
निचिय	निचित	३६६
निच्छीर	नि क्षीरम्	४९२ [४] गा १२०
निज्जुत्तिअणुगमे	निर्युक्त्यनुगम	६०१, ६०२, ६०५गा १३५.
निज्जुत्तिसंखा	निर्युक्तिसङ्ख्या	४९४
०निज्जर	निर्जर	२६२ [७] गा ७५
निट्टिए	निष्ठित	३७९, ३८१, ३९४, पृ १५१टि ७
निण्णामे	निर्नामा	२४४
नित्तणाइ	निस्तृणानि	८५५
निदसण	निदर्शनम्	२२६गा २०
निदसिज्जति	निदर्शयते	५०२
निदसियं	निदर्शितम्	१७, ३७
०निहानिहे	निद्रानिद्र	२४४
०निहे	निद्र	२४४
निहेसे	निर्देशे	२६१गा ५७, २६१गा ५९
निहोस०	निर्दोष	३६२ [१०] गा ८०
निहोस	निर्दोषम्	२६० [१०] गा. ५१

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
निप्पज्जइ	निप्पद्यते	३६६
निप्पज्जति	निप्पद्यते	३४२
निप्पज्जति	निप्पद्यन्ते	२५१
निप्पण्ण०	निप्पन्न	४५१
०निप्पण्णे	निप्पन्नम्	३५२त ३५५, ३६२, ३६३, ३६५, पृ. ११४टि २
निप्पन्ने	निप्पन्न	७१
०निप्पन्ने	निप्पन्नम्	२५२त २५९.
निप्पज्जइ	निप्पद्यते	४७४
निप्पज्जति	निप्पद्यते	पृ १३७टि ५
०निप्पण्णे	निप्पन्न.	२३४, २३६, २३८, २४२, २४४, ६००, पृ ११२ टि १६
०निप्पण्णो	निप्पन्न	२६२[७] गा. ७४
०निप्पन्ने	निप्पन्न	२३६त २३८, २४५, २४७
निप्पकावा	निप्पावाः-प्रतिमान- विशेषा.	३२८
निप्पकावो	निप्पावः-प्रतिमान- विशेष	३२८
निमंतणा	निमन्त्रणा-सामाचारीमेद	२०६[२]गा. १६
निमित्तं	निमित्तम्	४९६
निम्मलत्तं	निर्मलत्वम्	४५३गा ११८
निम्मोहे	निर्मोह	२४४
नियमसो	नियमश	२६०[९]गा ८२
नियमा	नियमात्	१०६[३], १०८ [१०२], १०९[१-२], ११२[१], १२३त १२६, १२९, १३०, १५१, १५२[२], १९१, १९३, पृ ९०टि ३, पृ ९७ टि. १
नियरे	निकर -भावस्कन्धैकार्थे	७२ गा५
०निरणुक्कपा	निरनुक्कपा	२२

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
निरतियारे	निरतिचारम्	४७२, पृ १७८टि ८
निरय०	निरय	३६०
निरया	निरया	२४९
निरयाणं	निरयाणाम्	३६०
निरयावलिआणं	निरयावलिकानाम्	३६०
निरयावलीणं	निरयावलीनाम्	पृ १४६ टि. ६
निरवसेसं	निरवशेषम्	४७६
निरकुसा	निरकुशा	२२
निरुतरा	निरन्तरा.	१६९गा १२
निराउणु	निरायुक्तः	२४८
निरावरणे	निरावरण.	२४८
निरुत्तिणु	नैरुक्तम्	२९३, ३१२
निरुत्ती	निरुक्तिः	६०४गा १३४, ६०६गा १३६
निरुक्किट्टस्स	निरुक्किट्टस्य	३६७गा १०८
निल्लेवे	निल्लेप	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९६
निविस्समाणेसु	निविश्यमानेषु	२६७
निवेयंति	निवेदयन्ति	पृ १७७टि २
निव्वत्ति	निर्वृत्ति	३२५, ३२९, पृ. १३३ टि ८-१५, पृ १३५टि ३
०निव्विकार	निर्विकारम्	२६२[१०] गा ८१
निव्विट्ठकाणु	निर्विष्टकायम्	पृ. १७९टि ८
निव्वित्ति	निर्वृत्ति	३१९, ३२१, ३२७
निव्विसमाणे	निर्विश्यमानम्	पृ १७९ टि ८
०निव्विसंसियाणं	निर्विसंश्रितानाम्	३२७
निव्विस्समाणे	निर्विश्यमानम्	पृ १७९ टि ८
निव्वेय०	निर्वेद	२६२[७]गा ७४
निव्वेयणे	निर्वेदन	२४४
निसामेत्ता	निशम्य	६०६गा १४१

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
निसीहिया	नैषेधिकी-सामाचारीमेद	२०६[२]गा १६
निसीहियागयं	नैषेधिकीगतम्	पृ ६२
	टि ८, पृ ६६टि ८	
निस्ससिअ-०	नि श्वसित	२६०[१०] गा ५०
निहसे	निकपे	२०९गा १७
निहसेणं	निकपेण	पृ १७५टि १
निहि	निधि-निधिनामकद्धीप-	समुद्रार्थे १६९गा १३
निठणा	निन्दना-निन्दा	७३गा ६, ५,२६गा १२३
निबण	निम्बक	२९१
नीच०	नीच	पृ १७८टि ८
नीचेण	नीचेन	पृ १७८टि ८
नीरण	नीरजा	३७२, ३७४, ३८१, ३९६
०नीलण	नीलक	२२५
नील[लेसे]	नीललेश्य	२३७
नीलवण्णनामे	नीलवर्णनाम	२२०
नीससिअ-०	नि श्वसित	पृ १२०टि ६
०नीसासे	नि श्वास.	३६७गा १०४
नीसासो	नि श्वास	३६७
नेओ	नेथ	पृ १०२टि १
नेगम०	नैगम	१०६, [१-३]१०७ [१], १०८[२]
नेगमरस	नैगमस्य	पृ ६६टि.३
नेगसो	नैगम	४७४
नेत्र०	नेत्र	४४७गा ११७
नेमित्तिओ	नैमित्तिकः	४९६
नेयव्व	नेतव्यम्	१९८, पृ ८७ टि ५
नेयव्वाणि	नेतव्यानि	पृ ८८टि १०
नेयव्वो	नेतव्य	पृ १०२टि १
नेरइओ	नैरयिक	पृ १०२टि १
नेरइय०	नैरयिक	४९७[३]
०नेरइयाउण	नैरयिकायुष्क	२४४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाह
नेरइयाण	नैरयिकाणाम्	३४७[२], ४१२, ४१८[१-२], ४२४[१], ४२५[१, ३], ४२६[१, ३], पृ १६५ टि ८
०नेरइयाणं	नैरयिकाणाम्	३८३[४]
नेरतियाणं	नैरयिकाणाम्	पृ. १६७टि.३ पृ १६८टि २, पृ १७१ टि ३
०नेरयियाण	नैरयिकाणाम्	३४७[६]
नेसात	निपादम्	२६०[५]गा २८
नैपातिरुम्	नैपातिरुम्	२३२
नो	नो	१२९, १८४[१, ३], १०७[१], १०८[२], १०९[२], ११०[१२], १२१, १२१ त १२६, १४८, १५१, १५२[५], १९२, २६५, ३१३[१५], ३६६, ३७२, ३७९, ३८१, ३९६, ४०३, ४०४, ४२०[३], ४२३[२], ४८२, पृ ९५टि १, पृ ९६ टि २
नोआगमओ	नोआगमत	७८, ८४, ८९१, ५३०[२], ५५४, ५६२, ५७४, ५८४, ५८७, पृ ७३टि १
नोआगमतो	नोआगमत	१६, २२, २७ २८, ३४, ४६, ४८, ५०, ५६, ६८, ६९, ७१, ८७, ८९, ९१, १८१, १८६, ५८६, ५८९, ५९१, ५९५, ५९७, ५९८, ५९९, ५९९, ५९९, ५९९, ५९९, ५९९, पृ ६८टि १ १६-१७ २२, पृ ७३टि.३
नोखधे	नोखधे	८७६

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाठ
नोगोणो	नोगौणम्	२६३, २६५	०पणसिया	प्रदेशिका	९९, ४०३, पृ. १६४ टि ८
नोजीवे	नोजीव	४७६	०पणसिया	प्रदेशिका	११६
	प		०पणसियाओ	प्रदेशिका:	पृ ७६ टि ३
पइप्पण	प्रदीप्यते	५५७ गा १२६	पणसूणे	प्रदेशोने	पृ ९५ टि. ५
भइविसेसो	प्रतिविशेष	१२	०पणसोगाढा	प्रदेशावगाढा	१४३
पउण	प्रयुतम्-कालमानविशेष	२०२[२], ३६७, ५३२	०पणसोगाढे	प्रदेशावगाढ	१४३, १७७, १७८, पृ. ९० टि ३, पृ ९१ टि २
पउतंगे	प्रयुताङ्गम्-कालमान- विशेषः	पृ. १४९ टि ४	पओय०	प्रयोग	पृ. १०० टि ३
पउते	प्रयुतम्-कालमान- विशेष	पृ १४९ टि. ४	पओयणं	प्रयोजनम्	१००, १०२, ११७, ११९, १४६, १४७, ३१७, ३१९, ३२१, ३२५, ३२७, ३२९, ३३६, ३४६, ३६०, ३७३, ३७५, ३८०, ३८२, ३९८, पृ ९४ टि ४
पउम०	पञ्च-पञ्चनामक टीप- समुद्रार्थे	१६९ गा १३	पकास०	प्रकाश	२६२[८] गा ७६
पउमप्पभे	पञ्चप्रभ - तीर्थङ्कर	२०३[०]	पकुच्चंति	प्रकुर्वन्ति	पृ १७७ टि. २
पउमगे	पञ्चाङ्गम्-कालमानविशेष	२०२[२], ३६७, ५३२	पकख	पक्ष-मासार्धम्	३६५ गा -१०३
पउमे	पङ्गम्-कालमान- विशेष	२०२[२], ३६७, ५३२, पृ. ९२ टि २	पकख	पक्ष-वर्ग	२६२[२] गा ६५
पउयंगे	प्रयुताङ्गम्-कालमानविशेष	२०२[२], ३६७, ५३२	पकखा	पक्षौ-मासार्धे	३६७
पउर	प्रचुर	४५२	पक्खालण	प्रक्षालन	२०
०पण	पदे	४२३[१]	पक्खित्तं	प्रक्षिप्तम्	५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५१९
पणस	प्रदेश	१४३, १४७, पृ ९० टि ३, पृ ९१ टि २	पक्खित्ता	प्रक्षिप्तानि	३९७, पृ १८९ टि ६
पणस-	प्रदेश	१७७, १७८	पक्खित्ता	प्रक्षिप्ता.	३९७
पणस०	प्रदेश	४७३	पक्खित्ते	प्रक्षिप्तम्	५०८, पृ १८९ टि ११
पणसट्ठयाण	प्रदेशार्थतया	११४[१-३], १५८[१३]	पक्खित्ते	प्रक्षिप्ते	५०८, पृ १८९ टि. ६
पणसदिट्ठतेण	प्रदेशदृष्टान्तेन	४७३	०पक्खित्तेहि	प्रक्षिप्तै	४२३[१]
०पणसा	प्रदेशा	३९७	पक्खिप्पमाणे	प्रक्षिप्यमाणे	५०८
०पणसिण	प्रदेशिक	६३, ९९, १३६, १३७, २१६[१९], २४९, पृ ७७ टि ३, पृ १३२ टि. १५	पक्खिप्पमाणेहि	प्रक्षिप्यमाणे	५०८
			पक्खी	पक्षी	२७१ गा ८३
			पक्खीणं	पक्षिणाम्	३८७[५] गा १११
			पक्खीसु	पक्षिषु	३५१[५] गा १०२

मूलसदो	सद्व्यथो	सुत्तकाड
पन्खे	पक्ष -मासार्धम् २०२[२], ५३२	
पक्खो	पक्ष -मासार्धम् ३६७	
पगडी	प्रकृति ५३३गा. १२४	
०पगडीण	प्रकृतीनाम् २३५, २४३	
पगतीए	प्रकृत्या २३०	
पगास	प्रकाश २०	
पगास०	प्रकाश पृ १२३टि ८	
पच्चक्खानं	प्रत्याख्यानम् ७४	
पच्चक्खे	प्रत्यक्षम् ४३६, ४३७, ४३९	
पच्चभिजाणेज्जा	प्रत्यभिजायेत ४४१गा ११५, ४५०	
+ पच्चय	प्रत्यय ६०४गा १३३	
पच्चुप्पण	प्रत्युत्पन्न ४६९	
पच्चुप्पण	प्रत्युत्पन्नम् ६०६गा १३८	
पच्चुप्पन्न	प्रत्युत्पन्न पृ ६८टि १९	
पच्चुप्पन्नगाही	प्रत्युत्पन्नगाही ६०६गा १३८	
पच्छा	पश्चान् २०	
पच्छाणुपुव्वी	पश्चानुपूर्वी १३१, १३३, १३५, १३७, १६०, १६२, १६४, १६८, १७०, १७२, १७४, १७६, १७८, २०१, [१, ३], २०२ [१, ३], २०३ [१, ३], २०४ [१, ३], २०५ [१, ३], २०६[१, ३], २०७[१, ३]	
पच्छिम०	पश्चिम ६४	
पजुए	प्रयुतम्-कालमान विशेष पृ १४९टि ४	
पज्जत्त०	पर्याप्त पृ १५६टि १, पृ १५८टि १	
पज्जत्त-	पर्याप्त पृ १०२टि १, पृ. १०४टि १	
पज्जत्तए	पर्याप्तक २१६[४]	
पज्जत्तग	पर्याप्तक पृ १०२टि १	

मूलसदो	सद्व्यथो	सुत्तकाड
पज्जत्तग०	पर्याप्तक ३५१[३], ३८३[२], ३८७[१]	
पज्जत्तगाण	पर्याप्तकानाम् २४९[२]	
पज्जत्तय	पर्याप्तक २१६[१-१८]	
पज्जत्तय०	पर्याप्तक २१६[६, ७, ९ १२], ३५१[२], ३५२[३], ३८५[१-५], ३८६[२], ३८७[२ ४], ३८८[३]	
०पज्जत्तया	पर्याप्तका पृ १५८टि १	
पज्जत्तयाण	पर्याप्तकानाम् ३८५[१, ४-५]	
पज्जत्तयाण	पर्याप्तकानाम् ३४९[१-२], ३५०[१-३], ३५१[२ ४] ३८५[२-३], ३८६ [१, ३], पृ १५४टि २, पृ १६१टि १२	
पज्जत्ता	पर्याप्ता २१६[१०]	
पज्जत्ताण	पर्याप्तानाम् पृ १५३टि १, पृ १५४टि. १	
पज्जर(रि)यापेरत्त	परिजीर्णपर्यन्तम् पृ १८६ टि ८	
पज्जवणामे	पर्यवनाम २१७, २२५.	
पज्जवसंत्पा	पर्यवसह्यया १९४, ४९.५	
०पज्जवसाणा	पर्यवसाना. १७१	
पज्जवा	पर्यवा पर्याया वा ५.१गा ४	
पज्जवाणं	पर्यवाणा पर्यायाणा वा २०९गा. १७	
०पज्जवेसु	पर्यवेसु पृ १७९टि ५	
०पज्जवेहि	पर्यवे ६७१	
०पज्जवेहि	पर्यवे ६७१	
पज्जावो	पर्याय ५९९गा १३०	
पज्जायनामे	पर्यायनाम पृ १०६टि १	
पज्जाया	पर्याया ७२गा ५.	
पज्झात०	प्रध्यात २६२[९]गा ७९	
पट्ट	पट्ट २३०	
पटो	पट २०९, २९७	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०पटो	पट.	२९७
पट०	पट्ट	३६६
पट्टकारे	पट्टकार	३०४
पट्टण-	पत्तन	२६७, ४७५
पट्टवाण	पट्टवायः	पृ १३१टि.३
पट्टसाडिय	पट्टशाटिकाम्	३६६
पट्टसाडियाण्	पट्टशाटिकाया	३६६
पट्टे	पट्टसूत्रम्	४३
पट्टो	पट्ट	पृ १२९टि. १९
०पट्टो	पट्टः	पृ. १२९टि. १९
पट्टवणं	प्रस्थापनम्	३, ४, ५
पट्ट	पट	२२, ३२५, ४७१
पट्ट०	पट	३६६, पृ १७४टि. ९
पट्टसाडियं	पट्टशाटिकाम्	३६६
पट्टसाडिया	पट्टशाटिका	३६६
पट्टसाडियाण्	पट्टशाटिकाया	३६६
पट्टस्स	पट्टस्य	४४४
पट्टत	पट्टत्	४९२[४]गा १२०
पट्टतं	पट्टत्	४९२[४]गा १२१
पट्टिकमणं	प्रतिकमणम्	७४
पट्टिगाहाणं	प्रतिग्रहाणाम्	५७३
पट्टिचंदया	प्रतिचन्द्रका -	
	प्रतिचन्द्रा	२४९
पट्टिचंद्रा	प्रतिचन्द्रा	पृ ११२टि ६
पट्टिपक्खपदेणं	प्रतिपक्षपदेन	२६३, २६७
पट्टिपुच्छणाण्	प्रतिपृच्छनया	पृ ६१
		टि १४
पट्टिपुच्छा	प्रतिपृच्छा-सामाचारी-	
	भेद	२०६[२]गा. १६
पट्टिपुण्णघोसं	प्रतिपूर्णघोपम्	१४, ६०५
पट्टिपुण्णं	प्रतिपूर्णम्	१४, ४७६, ६०५
पट्टिपुण्णो	प्रतिपूर्ण	५११, ५१३,
		५१५, ५१७, ५१९
०पट्टिबुद्धं	प्रतिबुद्धम्	२६२[८]
		गा ७७
०पट्टिवोहण्	प्रतिवोहके	पृ ६३टि. ११
०पट्टिभागेणं	प्रतिभागेन	४२१[१]

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
पट्टिमाणप्पमाण०	प्रतिमानप्रमाण	३२९
पट्टिमाणप्पमाणेणं	प्रतिमानप्रमाणेन	३२९
पट्टिमाणे	प्रतिमानम्	३१६, ३२८,
		३२९
पट्टिमिणिज्जइ	प्रतिमीयते	३२८
पट्टिवत्ती	प्रतिपत्ति	७३गा. ६, ५२६
		गा १२३
पट्टिवाइ	प्रतिपाति	४७२
पट्टिसूरया	प्रतिमूर्यका - प्रतिमूर्या	
		२४९
पट्टिसूरा	प्रतिमूर्या	पृ. ११२टि ६
पट्टिसेहो	प्रतिपेव	पृ ८१टि. ७
पट्टिसोय	प्रतिस्त्रोत	३४३[४]
पट्टी	पट्टी	२७५
पट्टुक्खेवं	प्रत्युत्क्षेपम्	२६०[१०]
		गा. ४९
पट्टुच्च	प्रतीत्य	३, ४, ५, १०८
		[१-२], १०९[१-२],
		११०[१], १११[१-३],
		१५२[१-२], १५३[१],
		१५४, १५५, १९३,
		१९५[१-३], १९६
		[१-३], पृ ९५टि ५,
		पृ ९६टि २
पट्टुप्पण-	प्रत्युत्पन्नकाल-	
कालगहणं	ग्रहणम्	४५०, ४५२
		४५४, ४५६
०पट्टुप्पणं	प्रत्युत्पन्नम्	४१८[२],
		४२३[१], ४२६[२]
०पट्टुप्पणो	प्रत्युत्पन्न	४२३[१]
पट्टुप्पन्न	प्रत्युत्पन्न	५०
पट्टेण	पट्टेन	२७५
पट्टो	पट	२१५, ४४४,
		पृ. १२९टि १९
०पट्टो	पट	पृ १२९टि १९
पट्टम	प्रथम	४१८[२], ४१९
		[२], ४२२[२], ४२३[१]

मूलसद्वो	सक्यन्यो	सुत्तकाठ
पढम-	प्रथम	७५
०पढमवगममूलस्स	प्रथमवर्गमूलस्स	४१९[२]
पढमा	प्रथमा-विभक्ति	२६१गा ५७, २६१गा ५९
पढसा	प्रथमा	५०८
पणगजीवस्स	पनकजीवस्स	३७४, ३८१, ३९६
पणपणण	पञ्चपञ्चाशत्	३९१[१, ३]
पणमिय	प्रणत	२६२[८]गा ७७
पणवीसं	पञ्चविंशति	पृ १४०टि १
पणीतं	प्रणीतम्	५०
पणीय	प्रणीतम्	४६९
पणुवीसतिविहो	पञ्चविंशतिविह	४७६
पणुवीस	पञ्चविंशति	३९१[८], ३४७[५]
पणणत्त	प्रज्ञप्तम्	१, ९, १३, १६, २३, २५, ३०, ३४, ३६, ४०, ४३, ४४, ४६, ३१३, ४४२, ४४८, पृ ६३टि ३
पणणत्ता	प्रज्ञप्ता	२६०[१], ३७६, ४७५, ६०६
पणणत्ता	प्रज्ञप्ता	९३, ९८, ११५, १३१, १३९, १४२, १६०, १६४, १६८, १७२, १७६, १८०, १८२, १८३, १९९, २०१[१], २०२[१], २०३[१], २०४[१], २०५[१], २०६[१], २०७[१], ३४७[३४], ३४८[१], ३५५[१], ३८३[१], ३८९, ३९१ [९], ४८७, ४९२ [१], ४९३त ४९५, ५२१, ५८०, ५८२, ५८४, ५८८, ५९०त ५९२
पणणत्ता	प्रज्ञप्तानि	३९९त ४०२, ४०५, ४०७, ४०८[१], ४१३, ४१४, ४१६, ४१७,

मूलसद्वो	सक्यन्यो	सुत्तकाठ
पण्णत्ता	४१८[१३], ४१९[२३], ४२०[८], ४२१[१], ४२२[१], ४२३[१-३], ४२५[२], ४२६[२]	
पण्णत्ताओ	प्रज्ञप्ता	२६०[७], २६० [८], २६०[९]
पण्णत्ते	प्रज्ञप्त	५२, ५६, ५८, ६१त-६४, ६९, ७६, ७८, ७९, ८७, ८९, ९२, १०५, १४९, १९०, २३४, २३६त २३९, २४१, २४२, २४८, २४९, २७२, २७३, २७९, ३६६, ४६७, ४७०, ५०८, ५२७, ५२९, ५३०[१२], ५३१, ५३३ त-५३५, ५५८, ५६०, ५६२, ५६५त ५६७, ५७०, ५७१, ५७५, ५७७त ५७९, ५९३, ६०१, ६०२, पृ ६९टि ६, पृ ७१टि ४, पृ ७३टि १, पृ ९४ टि ३, पृ १०० टि ९
पण्णत्ते	प्रज्ञप्तम्	१९, २०८, २१० त २१६[१], २१७त २२५, २२७, २३२, २३३, २६३, २९२, ३१६, ३१७, ३३७, ३३९, ३४०, ३५६, ३५८, ३६१, ३६३, ३६८ त ३७०, ३७७, ३९२, ४०७त ४४०, ४५८, ४५९, ४६३, ४७१ त ४७३, ४७५, ४७७, ४९८त ५०६, ५३६, ५३८, ५४०, ५४४, ५४७, ५४९, ५५१, ५५५, ५९७, पृ १७५टि १४

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तकाइ
पण्णरस	पञ्चदश ३४७[२-३], ३६७	
पण्णरस-	पञ्चदशगच्छगतायाम्	
गच्छगताए		१७५
पण्णवग	प्रज्ञापकम् ३६६, ३९७	
+पण्णवण	प्रज्ञापना	
	-श्रुतैकार्थे ५, १गा ४	
पण्णवणा	प्रज्ञापना ३७३, ३८०,	
	३९५, पृ १६२टि ४	
पण्णवणाए	प्रज्ञापनाया पृ १५३टि ३	
पण्णवत्तं	प्रज्ञापकम् पृ १४७टि १३	
पण्णवयं	प्रज्ञापकम् ३६६	
पण्णविज्जइ	प्रज्ञाप्यते ३९५	
पण्णविज्जति	प्रज्ञाप्यते ३७३, ३८०,	
	५२२	
पण्णवियं	प्रज्ञप्तम् १७, ३७, ५९	
पण्णा	प्राज्ञा २६०[५]गा ३४	
पण्णासाए	पञ्चागता ३९०[१२]	
पण्हावागरण[धरे]	प्रश्नव्याकरणधर २४७	
पण्हावागरणाइं	प्रश्नव्याकरणानि-	
	जैनागम. ५०	
पतति	पतति पृ १३२टि ६	
पतरस्स	प्रतरस्य ४१४, ४२४[२]	
पतर	प्रतरम् ३६१	
पतरगुले	प्रतराङ्गुलम् ३३८	
पति	प्रति पृ ६१टि ७	
०पतिट्ठाणा	प्रतिष्ठाना २६०[४]गा ३१	
पतिविसेसो	प्रतिविशेष ३३, ५५, ४८०	
पतोयणं	प्रयोजनम् पृ ८७टि २	
पत्त०	पत्र ३२३	
पत्त०	प्राप्त ६००	
पत्तट्ठे	प्राप्तार्थ ३६६	
पत्तथ०	पत्रक ३९, ५४३, ५९६	
पत्तलम्बणे	प्राप्तलक्षणः ६००	
पत्तहारए	पत्रहारक पृ १३१टि. १	
पत्त	पत्रम् ४९२[४]गा १२०	
०पत्तं	प्राप्तम् ४९२[४]गा १२०	
पत्ताण	पात्राणाम् पृ. १९९टि ९	

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तकाइ
पत्यओ	प्रस्थक -	
	वान्यमानविशेष. ४७४	
पत्यग०	प्रस्थक ४७४	
पत्यगदिट्ठतेणं	प्रस्थकदृष्टान्तेन ४७४	
पत्यगस्स	प्रस्थकस्य ४७४	
०पत्यडाण	प्रस्तटानाम् ३६०	
पत्यय-	प्रस्थक ४७४	
पत्ययदिट्ठतेणं	प्रस्थकदृष्टान्तेन ४७३	
पत्ययस्स	प्रस्थकस्य पृ १८१टि ६	
पत्ययं	प्रस्थकम् ४७४	
पत्यया	प्रस्थका - धान्यमान-	
	विशेषा. ३१८	
पत्ययो	प्रस्थक ४७४	
पत्या	प्रस्था - धान्यमान-	
	विशेषा. पृ १३३टि ४	
पत्यो	प्रस्थ ३१८	
पद	पद १८४, २६०[१०]गा	
	४९	
पदत्य-	पदार्थ पृ ७५टि ३	
पदत्याधिकार०	पदार्थाधिकार १७, ३७	
पदत्यो	पदार्थ ६०५गा. १३५	
पदविग्गहो	पदविग्रह ६०५गा १३५	
पदसंखा	पदसङ्ख्या ४९४	
पदं	पदम् १४, २०७[४],	
	४८२, ५३९, ५४१, ५५०	
	५८३, ६०५, ६०५गा	
	१३५	
पदुक्खेवं	पदोत्क्षेपम् पृ ११९टि	
	२४	
०पदे	पदे ४२३[१]	
पदेणं	पदेन ६०५	
०पदेणं	पदेन २६७	
पदेसणिप्पण्णे	प्रदेशनिष्पन्नम् ३३०, ३३१	
पदेसदिट्ठतेणं	प्रदेशदृष्टान्तेन ४७६	
पदेसनिप्पण्णे	प्रदेशनिष्पन्नम् ३६३	
पदेसनिप्पण्णे	प्रदेशनिष्पन्नम् ३१४,	
	३१५, ३६४	

मूलसद्वो	सद्वयर्थो	सुक्तकाह
०पदेस	प्रदेशम्	३९६
पदेसा	प्रदेशा	४०१, पृ १६४
		टि ६
०पदेसा	प्रदेशा	३९६
०पदेसिगु	प्रदेशिक	६७, ९९, १०३, ३१५, पृ ७७टि ३
०पदेसिया	प्रदेशिका	१०३, ४०३, पृ ७७टि ४
पदेसे	प्रदेश	४७६ पृ १६४
		टि ५
पदेसो	प्रदेश	४७६
०पदेसो	प्रदेश	४७६
०पदेसोगाढे	प्रदेशावगाढम्	३३१
०पदेहि	पदै	पृ ११४टि ५, पृ ११५टि ६
पद्मानि	पद्मानि	२२८
पद्मत्त	प्रज्ञप्तम्	४८
पद्मत्ता	प्रज्ञप्ता	३७६
पद्मत्ता	प्रज्ञप्ता	९७, १३५, १४१ ३४७[१२, ६], ३४९ [१२], ३५०[१], ३५५ [१, ४५], ३८३[४], ३८५ [१, ५], ३८७ [३४], ३९१[३-४, ७], पृ ७५टि ३
पद्मत्ता	प्रज्ञप्तानि	४००, ४०२, ४०६, ४०८ [३], ४११, ४१७, ४१८[१२], ४१९ [१३], ४२०[१, ३], ४२१[१], ४२३[१-३], ४२४ [२], ४२६ [१], पृ ६८टि २५
पद्मत्ते	प्रज्ञप्त	६५, १२२, २४५
पद्मरस	पद्मदरा	पृ १४०टि १
पद्मास	पद्मागत	३९१[२]
पप्पुइ-	पप्पुत	पृ १२३टि १४
पप्पुग-	पप्पुत	पृ १२३टि १४

मूलसद्वो	सद्वयर्थो	सुक्तकाह
पप्पुय-	पप्पुत	२६०[१]गा ७
पद्माराण	प्राग्भाराणाम्	३८०
पद्माए	प्रभाते	२०
पद्मास०	प्रभास	पृ १०३टि ८
००पभित्तयो	प्रभृतय	२१
००पभित्तयो	प्रभृतय	२०
००पभित्तयो	प्रभृतय	पृ ६८टि ६
पद्माण	प्रमाण	११८[२]
पद्माण०	प्रमाण	२३४
००पद्माण	॥	४०६[२]
पद्माणनामे	प्रमाणनाम	३१०
पद्माण	प्रमाणम्	९०
०पद्माण	प्रमाणम्	१०५गा ८, १२०गा ९, ११९गा १०, पृ ९४टि ३
००पद्माणं	॥	पृ १८८टि ५
पद्माणंगुल	प्रमाणाङ्गुलम्	३५८
पद्माणंगुले	प्रमाणाङ्गुलम्	२२३, ३५८, ३६०
पद्माणंगुलेण	प्रमाणाङ्गुलेन	२६०
पद्माणाण	प्रमाणानाम्	२४३[१] गा १००
०पद्माणे	प्रमाणम्	२८४, ३१७, ४२८त १३६, ८७०त १८०
०पद्माणे	प्रमाणै	३३१गा ०६
पद्माणे	प्रमाणम्	२८३, २१३, ५२०, पृ १३०टि १३
पद्माणेण	प्रमाणेन	२६३, २८२, ३६७
०पद्माणेण	प्रमाणेन	२२०
०पद्माणेण	॥	२२६, ३११, ३५९, पृ १२०टि १८
पद्मस्मि	पद्मस्मि	३८६
पद्मह[लेसे]	पद्मह[लेसे]	२२३
पद्महाण	पद्महाणम्	२६८
पद्मे	पद्म	३६६

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
पय	पद ९८, ९९, १००, १०५गा.८, ११२गा ९, ११५त ११७, १४२त १४४, १४९गा. १०, १५०, १८३त १८५, १९०गा.१५, १९९, २००, पृ ९०टि ३		पयं	५४२, ५६१, ५८६, ६०५, पृ. ७५ टि. ३, पृ. १९२ टि. १२	
०पयद्वयं	प्रकृतिकम् पृ १२२टि ४		पयाइं	पदानि पृ. १९५टि. १	
पयईणु	प्रकृत्या २२७		पयाणस्मि	प्रयाणे २६१गा. ६०	
पयकखेव	पदक्षेपम् पृ ११९टि २४		पयाणं	प्रदानम् पृ. ७३टि १	
पयत्थ	पदार्थ पृ. ७१टि. ९		०पयाराइ	प्रकारा २६०[१०] गा. ५२	
पयत्थ-०	पदार्थ ५९, ४८५		पयाचइ	प्रजापति-नक्षत्रदेवता- विशेषः २८६गा. ८९, पृ. १२८टि १	
पयत्थ-	पदार्थ ५४१, ५५२, ५८५, ५८९, ५९८		पयांसि	पयासि २२८	
पयत्थाहिगार०	पदार्थाधिकार ५९		पयिप्पती	प्रदीप्यते पृ १९७टि ३	
पयपई	प्रदीप्यते पृ ९७टि. ३		०पयेणं	पदेन पृ १२४टि. ५	
पयरस्स	प्रतरस्य ४१८[२], ४१९ [२], ४२४[२], ४२५ [२], ४२६[२], पृ १७० टि ९, पृ. १७१टि. ३		पयेसनिप्पणो	प्रदेशनिप्पन्नम् पृ १४७ टि. १	
०पयरस्स	प्रतरस्य ४२१[१]		पयोगपरिणामिणु	प्रयोगपरिणामितः २३८	
पयरं	प्रतरम् ३३२गा ९५, ३३७, ३५६, ४२१[१]		गयोयणं	प्रयोजनम् ३२३, ३७३, ३९५, पृ. ७६टि. ४, पृ. ९०टि. ३	
पयरगुल	प्रतराङ्गुल ३३८, ३५७, ३६२		परकम	पराक्रम २६२[२]गा ६४	
पयरंगुले	प्रतराङ्गुलम् ३३७, ३५६, ३५७, ३६१, ३६२, पृ. १४४टि. २		परभावे	परभावे पृ. १९३टि २	
०पयलापयले	प्रचलाप्रचल २४४		परमाउ	परमायु. ३८७[५] गा. ११२	
०पयले	प्रचल २४४		परमाणु०	परमाणु ४०२, ४०३	
पयसमं	पदसमम् २६०[१०] गा ५०		परमाणुपोगला	परमाणुपुद्गलाः १०३, ११६, १२०, ४०२, ४०३	
०पयस्स	पदरय ४२३[१]		०परमाणु-	परमाणुपुद्गलानाम् ३४२, ३४४	
पयहिजण	प्रहाय २६२[२]गा ६५		पोगलाणं	३४२, ३४४	
पयं	पदम् १७, १८, ३५, ३७, ३८, ५७[१], ५९, ६०, ३१२, ४८५, ४८६, ५२०,		परमाणुपोगले	परमाणुपुद्गल. ९९, १०३, १३६, १३७, २१६[१९], २४९, ३१५, ३४२	
			परमा	परमाणु ३३९गा. ९९, ३४०, ३४३[५]गा. १००, पृ १३८टि. ८	
			परसमणु	परसमय ५२३, ५२४, ५२५[३], पृ १९१टि. १२	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
परसमयपय	परसमयपदम्	६०५
परसमयवक्तव्यय	परसमयवक्तव्यताम्	५२५[१२]
परसमयवक्तव्यया	परसमयवक्तव्यता	५२१, ५२३, ५२५[२-३]
परसमय	परसमयम्	५२५[२]
परसमोयोदे	परसमवतार	५३०[१]
परसमोयारेण	परसमवतारेण	५३०[१]
परसु	परसुम्	४७४
परस्मैभाषा	परस्मैभाषा	३११
पर	परम् ३६७, ४७०, ५०७, ५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५१९, ५५७ गा	१२६
पर-	परम् ३८७[५]गा	११२
परपरागसे	परम्परागम	४७०
परि	परि	२३२
०परिअट्टा	परावर्ता	३६५गा १०३
परिक्रमे	परिक्रमणि	७९
परिक्लेव	परिक्षेप	३२५
०परिक्लेवा	परिक्षेपा	३६०
परिक्लेवेणं	परिक्षेपेण ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६, ५०८, ५१५	पृ. १५०टि २
परिघ	परिघ	३६६
परिञ्चायस्मि	परित्यागे २६२[२]गा	६४
परिजितं	परिजितम् १४, ५३९, ५५०, ५५५	पृ. ७५टि ३
परिजिय	परिजितम् ३५, ४८२ ५८३	
परिजूरिय०	परिजीर्ण ४९२[४]गा	१२०
०परिणते	परिणतः ३६६, ५०९	टि ३
०परिणामिण	परिणामित	२३८
परिणामियनिष्पन्ने	परिणामिकनिष्पन्न २५३, २५४	
०परिणामिय	परिणामितम्	२३८

मूलसदो	मक्यत्यो	सुत्तकाइ
परिणिच्युए	परिनिर्वृत	२१४
परित्ताणतण	परीतानन्तम्	५०३, ५०४, ५१७
परित्ताणंतय	परीतानन्तम्	५०४, ५१७
परित्ताणतय-	परीतानन्तम्	५१७
परित्तासंखेज्जण	परीतासंखेयम्	१९९, ५००, ५११
परित्तासंखेज्जय	परीतासंखेयम्	५०९त ५११
परिनिच्युडे	परिनिर्वृत पृ ११०टि १	
परिमंडलसंठाण-	परिमण्डलसंस्थान	
गुणप्पमाणे	गुणप्रमाणम्	४३१
परिमंडल-	परिमण्डलसंस्थाननाम	
संठाणनामे		२२१
परिमाण	परिमाण ४९४, १९५	
परिमाण-	परिमाण पृ १३टि १	
०परिमाणओ	परिमाणतः ६०६गा १४२	
परिमाणसखा	परिमाणमज्ञ्या १७७, १९३	
०परिमाणसंखा	परिमाणमज्ञ्या १९४, १९५	
०परिमाण	परिमाणम् पृ २०५टि १	
परियट्टणाण	परावर्तनया ११, १८७	
परियर०	परिकर २७१गा ८१, ४४६गा ११६	
परियदति	(१)परिवन्दतेपृ १०३टि १	
परियावज्जेज्ज	पर्यापयेत ३१३[१०]	
परिरणुण	परिरयेण ३७७	
परिचट्टह	परिवन्दते २६७[६]गा ७३	
०परिवाडी	परिपाटी २८५गा ८८	
परिवायगा	परिमाजका पृ ६८टि ७	
०परिवेसा	परिवेसा २१९	
परिव्वाण	परिमाज पृ १०८टि ९	
परिव्वायगे	परिमाजका २८८	
परिसप्पयलयरप-	परिमर्षमध्ययर-	
चेट्टियतिरिक्त-	पदेन्द्रियनिर्घ-	
जोणिण	मोनिर २१६[१०]	
परिसप्पो	परिमर्ष पृ १०८टि १	

मूलसद्वो	सद्वयत्यो	सुत्तंकाइ
०परिहाओ	परिहा	३३६
परिहारविसुद्धिय०	परिहारविसुद्धिक	४७२
परिहार-	परिहारविसुद्धिक-	
विसुद्धियलन्दी	लन्दि	२८७
परिहारे	परिहार	पृ १७९टि ८, पृ १८०टि. १
परिहिऊण	परिहाय	पृ १२२टि १
०परिहीणा	परिहीना	२२६गा १९, ३३४ गा. ९८
परीमाणं	परिमाणम्	३७२गा १०७, ३७४गा १०८, ३७९गा १०९, ३८१गा. ११०, ३९४गा ११३, ३९७गा. ११४
०परुढाणं	परुढानाम्	३७२, ३७४, ३९६
०परुवणया	परुवणता	९८, ९९, १०५गा ८, ११५, ११६, १२२गा ९, १४२, १८३, १४९गा १०, १५०, १८३ त १८५, १९० गा १५, १९९, २००, पृ ९०टि ३
०परुवणयाए	परुवणतया	१००, ११७, १८४, १८५, पृ. ९०टि ३
परुवणं	परुवणाम्	२२६गा १८, ३६६, ५०८
परुविज्जति	परुप्यते	५२२
परुवियं	परुपितम्	१७, ३७, ५९, २०९गा १७
परुविद्या	परुपिता	२०९गा १७
पलं	पलम्	२६५, ३२२
पलाल-	पलाल	पृ ७३टि १
पलालं	पलालम्	२६५
पलासए	पलाशक	२९१
पलासो	पलाश	२६५
पलिउवम-०	पल्योपम	३८७[५]गा ११२

मूलसद्वो	सद्वयत्यो	सुत्तंकाइ
पलिओवम०	पल्योपम	३९८, ४९०[३]
पलिओवमट्टभागो	पत्योपमाट्टभाग.	पृ १५९ टि. ४
पलिओवमस्त	पत्योपमस्य	३८७[८], ४२०[३]
पलिओवमं	पल्योपमम्	३८४[२], ३८९, ३९० [१.४], ३९१ [१.३]
०पलिओवमं	पत्योपमम्	३९०[१, ६]
पलिओवमाइ	पल्योपमानि	३८४[१], ३८७[१, ३], ३८७[५] गा. ११२, ३८८[१, ३], ३९१[१, ३]
पलिओवमाणि	पल्योपमानि	पृ. १५८टि. १
पलिओवमानि	पल्योपमे	३८४[२], पृ. १५४टि. १
पलिओवमे	पल्योपमम्	२०२[२], ३६८, ३६९, ४२६[४], ५३२
पलितोवमाणि	पल्योपमानि	पृ. १५४टि १, पृ १५६टि. १
पलिभागेण	प्रतिभागेन	पृ १७०टि. १
०पलिभागो	प्रतिभाग	४२४[२], ४२५[२]
०पलिया	पल्योपमानि	३६५गा १०३
पलिविद्धसिज्जा	परिविध्वंसेरन्	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९६
पलोयंती	प्रलोकयन्ती	२६२[८]गा. ७७
पल्लस्त	पल्यस्य	३९४, ३९६, ३९७
पल्लणं	पल्योपमानाम्	३७२गा. १०७, ३७४गा १०८, ३७९गा १०९, ३८१गा. ११०, ३९४ गा. ११३, ३९७गा. ११४

मूलसद्दो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
पल्ल	पत्य ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६, ५०८	
पवइ	पुवते पृ १२४टि ८	
पवगाणं	प्लवकानाम्-झम्पा- लङ्घनकुशलानाम् ८०	
पवडयमाणं	प्रपतन्तम् पृ १८६टि ९	
पवण	पुवन ३६६	
पवणो	पवन २६४	
पवति-	पवति २६४	
पवत्तइ	प्रवर्तते २, ३, ४,	
पवत्तति	प्रवर्तते पृ ५९टि ५, पृ १४९टि ९	
पवयणे	प्रवचनम् पृ ६९टि ३	
पवं	प्रपाम् २०	
पवा	प्रपा ३३६	
पवाल	प्रवाल ५६८	
प०पवालाइयाणं	प्रवालादिकानाम् पृ १३५ टि ११	
प०पवालादीणं	प्रवालादीनाम् ३२९	
पवुच्चइ	प्रोच्यते ३६७	
पव्वइओ	प्रव्रजितः २६२[२] गा.६५	
पव्वता	पर्वता २४९	
पव्वतो	पर्वत पृ ११०टि ७	
प०पव्वयाणं	पर्वतानाम् ३६०	
पव्वाय	प्रम्लान २६२[९]गा ७८	
पविट्ठा	प्रविष्टा ५२५[२]	
पसती	प्रसृति-धान्यमान- विशेष ३१८	
पसतीओ	प्रसृती-धान्यमान- विशेषार्थे ३१८	
पसत्थण्	प्रशस्तक पृ १२६टि ११ १३-१४	
पसत्थ	प्रशस्तम् ४५३	
प०पसत्थ	प्रशस्तम् पृ ११९टि २२	
पसत्था	प्रशस्ता २६०[१०]गा ५३, ५९०, ५९१	

मूलसद्दो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
पमत्ये	प्रशस्त ८९, ९१, २७९, २८०, ५७७	
पसंत	प्रशान्त २६२[१०]गा ८१	
पसंतभावेणं	प्रशान्तभावेन २६२[१०] गा ८०	
पसंतो	प्रशान्त २६०[१]गा ६३, २६०[१०] गा.८०	
पसिद्धी	प्रसिद्धि ६०५गा १३५	
पसुवाले	पशुपाल पृ १२६टि २	
पसु	पशुम् २६२[५]गा ७१	
पसूइण	पाशविक्र.-पशुमान पृ.१२६टि.२	
प०पसूया	प्रसूता ३३७गा ९६	
पसूहि	पशुभि पृ १२६टि २	
पहा	पन्थानः २९८	
प०पहा	पथा. ३३६	
प०पहासु	प्रभास ३८३[४]	
प०पहासो	प्रहास २६०[८]गा ७०	
पहीणे	प्रहीण २४४	
पकपभापुढवि०	पङ्कप्रभापृथ्वी ३८३[४]	
पकप्पभा	पङ्कप्रभा १६५, २४९	
पकप्पभाए	पाङ्कप्रभ २१६[४]	
पंकप्पभाए	पङ्कप्रभायाम् ३४७[५]	
पकप्पभाते	पङ्कप्रभाया पृ १५३टि ४	
पच	पच्च २००, २५१, २५६, २९८, ३२८, ३४७[१, ६], ३५५[३], ४०५, ४११, पृ १०६ टि ७, पृ ११५ टि.६, पृ १११ टि २, पृ १६५ टि ८	
पच०	पच्च ३६७	
पचकसंजोगे	पच्चस्सयोग २५८	
पचगमजोएण	पच्चकसयोगेन २५१	
पचगसजोगे	पच्चकसयोग २५१	
पचणड	पच्चनदम् २०८	
पंचणामे	पच्चनाम २०८	
पचण्ह	पच्चानाम् १७६	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
पंचनामे	पञ्चनाम	२३२
पचपलसतिया	पञ्चपलशतिका	पृ १३४ टि २
पचम०	पञ्चम	४२३[१]
पचमस्सरमता	पञ्चमस्वरवन्त	२६०[५] गा ३६
पंचम	पञ्चमम्	२६०[२]गा २७, २६०[३]गा २९, २६० [४]गा ३१
पंचमिया	पाञ्चमिकी	२६०[९]गा ४१
पचमी	पञ्चमी-	२६१गा ५८, विभक्ति २६१गा.६१
पंचमे	पञ्चम.	२६०[१]गा २५
पचविहं	पञ्चविधम्	१, ४०, ४३, ४४, ४४२
पंचविहा	पञ्चविधा	९८, ११५, १४२, १८३, १९९, पृ ९०टि.३
पंचविहे	पञ्चविधम्	२१९, २२०, २२२, २२४, २३२, ३१६, ४२९, ४३०, ४३२, ४३४, ४३८, ४७२
पंचविहो	पञ्चविध	४७६
पचमंवच्छरिण्	पञ्चसवत्सरिक	३६७
पचहिं	पञ्चभि	३९०[३]
पंचा	पञ्चक	पृ ११६टि १
पाचिद्विओ	पञ्चेन्द्रिय	पृ १०२टि १
पंचिद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः	
जोणिओ		पृ १०२टि १
पाचिद्विय[तिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रिय[तिर्य-	
जोणिया]	ग्योनिका.]	पृ १६५टि.३
पंचिद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम्	
जोणियाण		पृ १६५टि ८
पचुत्तरपलसतिया	पञ्चोत्तरपलशतिका	३२२
पंचेंद्रिय	पञ्चेन्द्रिय	३५१[४]
पंचेंद्रियतिरिक्ख	पञ्चेन्द्रियतिर्यक्	३८७[४]

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
पंचेद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक	
जोणिण्		२१६[८-११]
०पंचेद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक	
जोणिओ		पृ १०२टि १
पंचेंद्रियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका	
जोणिया		४०४
पंचेद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनि-	
जोणियाण	कानाम्	४२२[१]
पचेद्वियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनि-	
जोणियाणं	कानाम्	३५१[१], ३८७ [१], ४१०, ४२०[२]
०पंचेंद्रियतिरि-	पञ्चेन्द्रियतिर्य-	
क्खजोणियाणं	ग्योनिकानाम्	३५१ [२, ४], ३८७[२-४], पृ १५६टि.१
०पंचेद्वियाणं	पञ्चेन्द्रियाणाम्	३५१ [२-४], ३८७[३]
पंडर०	पाण्डुर	२२
पंडरंग	पाण्डुराङ्ग-व्रतिविशेष	२१
पंडरंगण्	पाण्डुराङ्गक-व्रतिविशेष.	२८८
पंडरगे	पाण्डुरङ्ग-व्रतिविशेषः	पृ १२८टि ८
पडरे	पाण्डुरे	पृ ६३टि ८
पंडियवीरियलद्धी	पण्डितवीर्यलब्धि	२४७
०पंडुपत्ताणं	पाण्डुपत्राणाम्	४९२[४] गा १२२
पंडुयण्तं	पाण्डुकपत्रम्	४९२[४] गा १०१
पंडुरे	पाण्डुरे	२०
प०[णत्ता]	प्रज्ञप्ता	३८३[२-३], ३८४[१], ३८८[१], ३९१[२, ८], ४८१, ४८४, पृ १४४टि २
प०[णत्ता]	प्रज्ञप्तानि	४०५त ४०७, ४१४त.४१६, ४२०[१], ४२५[१-२], पृ १६५टि ८

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंजड	मूलसदो	सकयत्यो	मुनरा
पं०[णत्ते]	प्रज्ञप्तम्	८३९	पायवेहम्मे	पादवेहम्मे	४६३, १५०
पंथम्मि	पयि	३२४गा ९४	पायममा	पादनमा	२५०[१०]
पंथो	पन्याः-आवश्यकैकार्थे	पृ ६५टि.५		गा १८	
पाउप्पभायाए	प्रादु प्रभातायाम्	२०, २१	पायसाहम्मे	पादसाधर्म्यम्	११०, १०१
पाउयारे	पादुकाकार	पृ १३१टि ३	पायसाहम्मो-	पादनाधर्म्योपनीतम्	
०पाउरणा	प्रावरणा	२२	वर्णाण	पृ १७३टि ६९	
पाउसए	प्रावृषिज प्रावृष्यो वा	२७८	पायसो	पायसः	८५०
			पाया	पादी-क्षेत्रमानविशेषा	३३५, ३५९
पाएणं	प्रायेण	पृ १८४टि ३	पायाला	पातालानि	३५५
पागार-०	प्राकार	३३६	पायालानं	पातालानाम्	३३०
पाडलिपुत्ते	पाडलिपुत्रे	४७५	पायालो	पातालम्	पृ ११२टि ७
पाण०(दे०)	क्षपच	४८६	पारिणामिण	पारिणामिणे	११३[१],
पाणए	प्राणते	३९१[७]		पृ ९९ टि १	
पाणत	प्राणत	३५५[३]	पारिणामिण	पारिणामिणम्	पृ १११
पाणते	प्राणत	१७३, २४९		टि ५, पृ ११२टि १२	
पाणय	प्राणत	पृ १४४टि २	पारिणामिण	पारिणामिण	२०३[२],
पाणयए	प्राणतक	२१६[१६]		२३३, २५०, २५३,	
०पाणं	पानम्	४५२		२५५, २५७, २५९	
पाणि	पाणि ३६६, पृ १४७टि ९		०पारिणामिण	पारिणामिण	२८८न २५०
पाणु	प्राण -कालमानविशेष	३६७गा १०४	पारिणामिण	पारिणामिणेन पृ ११२टि ६	
			पारिणामिय	पारिणामिण पृ ११२टि ४	
पाणूणि	प्राणा-कालमानविशेषा	३६७गा १०५	पारिणामिय-	पारिणामिणानि ५ मू	
			निष्यण्णे	२५२	
पाणेणं(दे०)	क्षपचेन	४६६	पारिणामिय-	पारिणामिणानि ५ मू	
पात्रं	पात्रम्	२९५	निष्यजे	२५२ २५०	
०पात्रं	पात्रम्	२९५	पारिणामियस्य	पारिणामिण	पृ ११२
पाउसमं	पादसमम्	पृ १००टि ६		टि ८	
पादसंखा	पादसंख्या	४९४	०पारिणामिवाग	पारिणामिवागम्	२५५
पादु०	प्रादु	पृ ६३टि ७	पायइ	प्राप्नोति	५०० ५०९,
पाओ	पाद -क्षेत्रमानविशेष	३३५, ३४५, ३५९		५११, ५१५	
पावणताए	प्रधानतया	पृ १२४टि ६	पायकारिणो	पायकारिण	२५ [१]
पाय०	पाद ४५९, ४६१, ४६३,			गा ३८	
	४६५		पायनि	पायनिति	५०३, ५०७
पायपुट्टणाण	पादप्रोच्छन्नानाम्	५७०	पायनणो	पायनण	५०० गा १२०
पायया	प्रादुता २६०[१०]गा ५३		पाय	पाय	५०३
			पामउ०	पामउ	२८५गा ८५

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाह
पासंडल्या	पापण्डस्था-व्रतिन	२१, २७
पासंडनामे	पापण्डनाम	२८८
पासाद	प्रासाद	३३६
पासिन्ता	दृष्टा १७, ४५१ त ४५३, ४५५ त ४५७, ४७४, पृ १८१ टि ८	
पासुत्त०	प्रसुप्त	२६२[८]गा ७७
पासे	पार्श्वः-तीर्थङ्कर	२०३ [२-३]
पासेत्ता	दृष्टा	४७४
पाहणयाण	प्रधानतया	२६३, २६८
पाहुडपाहुडिया- संखा	प्राभृतप्राभृतिकासह्या	४९५,
पाहुडसंखा	प्राभृतसह्या	४९५
पाहुडियासंखा	प्राभृतिकासह्या	४९५
पि	अपि १९८, २१६[१३- १४], २८६, ३८५[२], ४७४, ६०६ गा १३६, ६०६ गा. १४१, पृ ८३ टि ९, पृ १४४ टि. २, पृ १६६ टि ३, पृ १७१ टि. ३	
पिड	पिता-नक्षत्रदेवताविशेष	पृ. १२८ टि ३
पिडपियामहस्स	पितृपितामहस्य	२७०
पिओ	प्रिय	५९९ गा १३०
पिट्टतरोरुपरिणते	पृष्ठान्तरोरुपरिणत	३६६
पिट्ठि-	पृष्ठि	३६६
पिति	पिता-नक्षत्रदेवता- विशेष	२८६ गा ८९
पितृ	पितृ	पृ १०८ टि २
पिय०	प्रिय	२६२[९]गा ७८
पियती	पिवति	२६०[५]गा ३५
पियं	प्रियम्	५९९ गा १२९
पिलुयण	पीलुक	२९१
पिसाण	पिशाच	२१६[१४]
पिसाओ	पिशाच	पृ १०२ टि १
पिगला	पिङ्गला	२६०[११]गा ५५

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाह
पिंछेणं	पिन्धेन	४४६
+पिंड	पिण्ड - भावस्त्वैकार्थं	७२ गा. ५
पिंडल्यो	पिण्डार्थ	७४ गा ७
० पिडियल्यं	पिण्डितार्थम्	६०६ गा. १३७
पिंडे	पिण्डः	पृ ७२ टि. १
पी	अपि	पृ. १०७ टि १
पीयई	पिवति	पृ ११७ टि १५
पीलुण	पीलुक	पृ १२९ टि. ५
पीलु	पीलु-दुग्धम्	२२६ गा. ०३
पील्यण	पीलुक	पृ १२९ टि २
पीवर०	पीवर	२६२[१०]गा ८१
पुक्खरणि	पुष्करिणी	३३६
पुक्खरा	पुष्कराणि	२९८
पुक्खराणि	पुष्कराणि	पृ १३० टि ४
पुक्खरिणि	पुष्करिणी	पृ १३६ टि १८
० पुक्खरे	पुष्करा-पुष्करनामकद्वीप- समुद्रार्थ	१६९ गा ११
पुक्खलसंवट्टयस्स	पुष्करसंवर्तकस्य	३४३[३]
पुच्छणाण	पृच्छनया	१४, ४८२
पुच्छा	पृच्छा	१०९[२], १५२ [२], १९३, १९६[३], १९७, ३४७[५], ३५० [१३], ३५१[१-३], ३५२[३], ३५५[३] ३८३[४], ३८५[१-२], पृ ८१ टि ४-७-९, पृ ८४ टि. ५, पृ ८९ टि ६, पृ ९५ टि १-५, पृ ९६ टि ४५, पृ १४१ टि २, पृ १४४ टि २, पृ १५३ टि. ४, पृ १५४ टि १, पृ १५६ टि १, पृ १५८ टि. १, पृ १५९ टि १-२, पृ १६० टि २-३- ४-६ त. १२, पृ १६५ टि. ८, पृ १६९ टि २, पृ १७० टि ५, पृ १७१ टि २

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
०पुच्छासु	पृच्छासु	पृ.९६टि २
पुढवि	पृथ्वी	३८३[२-४]
पुढवि०	पृथ्वी	पृ.९२टि २
पुढविकाइए	पृथ्वीकायिक	२१६[६], २३७
पुढविकाइओ	पृथ्वीकायिक	पृ १०२ टि १
पुढविकाइयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	३४९ [१], ४२०[१४]
०पुढविकाइयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	३८५[१]
पुढविकातियाण	पृथ्वीकायिकानाम्	पृ १६९ टि ३
पुढविकायियाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	पृ १५४ टि २
पुढवीकाइया	पृथ्वीकायिका	४०४
पुढवीकाइयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	३८५ [१], ४०८[१], ४०९
पुढवीण	पृथ्वीनाम्	३४७[४], ३६०, पृ १५३टि ४
पुण	पुनर् ३, ४, ५, ७४गा ७, २२६गा १८, २६०[४] गा ३०, २६०[११]गा ५४, २६०[११]गा ५५, २६१गा ५९, २६१गा ६२, ३३४गा ९७, ४४१ गा ११५, ४७१, पृ ११८ टि ११, पृ १५०टि ३	
पुणव्वसू	पुनर्वसू	२८५गा ८६
पुण्ण	पूर्णम्	२६०[१०]गा ४८
पुण्णाणि	पूर्णानि	४५१
पुण्णे	पूर्ण पुण्यो वा	पृ १२८ टि ५
पुत्तइ	पुत्रिके।	पृ १२३टि १५
पु(प)त्तकम्मे	पोतकर्मणि	पृ ६१टि १
पुत्तग	पुत्रिके।	पृ १२३टि. १५
पुत्तय	पुत्रिके।	२६२[९]गा ७९

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तमा
पुत्तं	पुनम्	४४१गा ११५.
पुत्ता	पुना	२६० [५] गा ३०
पुत्थकम्मे	पुस्तकर्मणि	पृ ६५.टि ११
पुद्दलाः	पुद्दला	पृ १३०टि ६
पुन्नागवणे	पुन्नागवनम्	२६८
पुप्फ	पुप	२०, २१
पुप्फ	पुपम्	४४५
पुर०	पुर	पृ ९०.टि ३
पुरवरकवाडवच्छा	पुरवरकपाटवदन	४०१ [२]गा ११९
पुरवरेहि	पुरवरै	४९० [२]
पुरा	पुराणि	२९८
पुराइ	पुराणि	पृ १३०.टि ८
पुराण	पुराणम्-शास्त्रविशेष	४०
पुराणि	पुराणि	पृ १३०.टि ८
पुरिस-०	पुरिष	पृ ७३.टि १
पुरिसइज्ज	जैनागमविशेष-	स्याध्ययनम् २६६
पुरिसवेदण	पुरिषवेदक	२३७
पुरिसस्स	पुरिषरय	२२६गा १९
पुरिसं	पुरिषम्	४५०, १७५
पुरिस्स	पुरिष	२०६गा १८
पुरिसा	पुरिषा	३०१, ४४९
०पुरिसा	पुरिषा	३३४गा ९६, ३३४गा ९७, ३३८गा ९८
पुरिसाण	पुरिषाणाम्	२०६गा २१, ४५०
०पुरिसाण	पुरिषाणाम्	३३४गा ९८
पुरिसे	पुरिष	३३८, ४५०, ४७४, ४७५, ६०१गा १३३
पुरिसो	पुरिष	३०१, ११९
पुव्व०	पूर्व ४४१गा ११५, १७०, ५२८, ५३७, ५४८, ५५९, ५८१, ५८८ पृ ६६.टि ७, पृ ६९.टि ६, पृ १८८.टि १०	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
पुच्यकोडी	पूर्वकोटि-कालमानविशेष ३८७[२-३], ३८७[५] गा. १११, ३८७[५] गा ११२, ४८८		+०पुहत्त	पृथक्त्वम् ३५१[५]गा १०१, ३५१[५]गा. १०२	
पुच्यकोडी०	पूर्वकोटि-कालमानविशेष ४८९		पुहत्तं	पृथक्त्वम् १५[४], ५७ [४], ४८३[४]	
पुच्यकोडीतिभागं	पूर्वकोटिभिभागम्- कालमानविशेष ४८९		०पुहत्तं	पृथक्त्वम् ३५१[३-४], ३५१[५]गा १०१, पृ. १४२टि २	
पुच्यणहे	पूर्वाह्णे २६		पुहवीपती	पृथ्वीपतय २६०[५]गा ३६	
पुच्यवं	पूर्ववत् ४४०, ४४१		पुजकारण	पुजकारक पृ. १३१टि ३	
पुच्यविदेह०	पूर्वविदेह ३४४		पुंजे	पुजः-भावस्कन्धैकार्यं ७२गा ५	
पुच्यविदेहण	पूर्वविदेहक पूर्वविदेहजो वा २७७		पूइएहिं	पूजितै. ५०, ४६९	
पुच्यविदेहे	पूर्वविदेहम् ४७५		पूइत्ताण	पूतित्वेन ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
पुच्यसयसहस्साइं	पूर्वशतसहस्राणि ३६७		पूइदेहत्ताण	पूतिदेहत्वेन पृ १५०टि ७, पृ १५१टि ८	
पुच्यसंखा	पूर्वसङ्ख्या ४९५		पूतित्ताण	पूतित्वेन पृ. १५१टि १५-१६	
पुच्यंग०	पूर्वाङ्ग-कालमानविशेष ३६७		पूतित्ताते	पूतित्वेन पृ १६३टि. १	
पुच्यंगे	पूर्वाङ्गम्-कालमानविशेष २०२[२], ३६७, ५३२		पूय	पूग पृ ६३टि १५	
पुच्याणुपुच्यी	पूर्वानुपूर्वा १३१, १३२, १३५, १३६, १६०, १६१, १६४, १६५, १६८, १६९, १७२, १७३, १७६, १७७, २०१ [१-२], २०२[१- २], २०३[१-२], २०४ [१-२], २०५[१-२], २०६[१ २], २०७[१-२]		पूरिमा	पूरिमा-गान्धारग्रामस्य मूर्च्छना २६०[९]गा ४१	
पुच्यासाढा	पूर्वापाढा २८५गा. ८६		पूरिमे	पूरिमे ११, ४७९	
०पुच्यी	पूर्वी-पूर्वधर २४७		पूर्यन्ते	पूर्यन्ते पृ १३२टि. ६	
पुच्ये	पूर्वम्-कालमान विशेष २०२[२], ३६७, ५३२		पूसे	पूषा-नक्षत्रदेवताविशेष २८६गा ९०	
पुस्सण	पुष्यज पृ १२७टि ३		पूसो	पुष्य - नक्षत्रदेवताविशेष पृ १२८टि ५	
पुस्सण्ण	पुष्ये पृ १२७टि ३		०पेजे	प्रेमा २४१, २८४	
पुम्से	पुष्य २८५गा. ८६		पेरंतं	पर्यन्तम् ४९२[४]गा १२०	
पुम्सो	पुष्य पृ १२७टि ४		पेसत्तणं-	प्रेष्यत्वम् ३३४गा ९८	
			पेहाण	दृष्ट्वा पृ १८०टि १२	
			पोग्गलत्थिकाण	पुद्गलास्तिकाय १३२, १३३, २१६[१९], २१८, २५०, २६९	

मूलसद्वो	सक्यथो	सुत्तकाइ
पोगलपरियट्ट	पुद्गलपरावर्त	पृ १९४टि ३
पोगलपरियट्टे	पुद्गलपरावर्त	२०२[२], ५३२
०पोगला	पुद्गला	९९, १०३, ११६, ४०२, ४०३
०पोगले	पुद्गल	९९, १०३
०पोत्ति	पोतीम्	२६२[६]गा ७३
पोत्थकम्म	वस्त्रकर्मणि, पुस्तककर्मणि, ताडीपत्रकर्मणि च	११, ८७९
पोत्थकारण	पुस्तकारक	पृ १३१टि ३
पोत्थकारे	पुस्तकार	३०४
पोत्थय	पुस्तक	३९, ५४३, ५९६
पोत्थारे	पुस्तकार	पृ १३१टि ३
प्पओयणं	प्रयोजनम्	३८०, ३९५
०प्पत्त	प्राप्तम्	४९२[४]गा १२०
प्पमाण	प्रमाण	४२६[२]
०प्पमाणं	प्रमाणम्	पृ १८८टि ५
०प्पमाणे	प्रमाणम्	२८४, ३१७, ४२८त ४३६, ४७०त ४७२
०प्पमाणेण	प्रमाणेन	३३६, ३४५, ३५९, पृ १३६टि १४
०प्पयाराइं	प्रकारा	२६०[१०] गा ५२
प्पवाल	प्रवाल	५६८
०प्पवालाइयाण	प्रवालादिकानाम्	पृ १३५ टि ११
०प्पवालादीण	प्रवालादीनाम्	३२९
०प्पसूया	प्रसूता	३३४गा ९६
०प्पहासो	प्रहास	२६२[८]गा ७६
०प्पहीणे	प्रहीण	२४४
प्रतिष्ठा०	प्रतिष्ठा	३११
प्रतिष्ठायाम्	प्रतिष्ठायाम्	पृ १३२टि ४
प्रथमम्	प्रथमम्	५३३

मूलसद्वो	सक्यथो	सुत्तकाइ
	फ	
फग्गुणिप्प	फग्गुनीज	पृ १२७टि ३
फग्गुणीओ	फग्गुन्या-पूर्वाफग्गुणी	उत्तराफाल्गुनी च २८५ गा ८६
फग्गुणीहि	फग्गुन्यो	पृ १२७टि ३
फणिह(दे०)	वद्धत	२०
०फरिहातो	परिरा	पृ १३६टि १८
फल	फल	पृ ६३टि ११
०फलाण	फलानाम्	पृ ७३टि १
फलिह-०(दे०)	कर्पागफलम्	१२
फलिह	परिघ	पृ १४७टि ८
फलिह०	परिघ	४९०[२]गा ११९
फलिहश्रुया	परिभ्रुजा	४९०[२]गा ११९
फास	स्पर्श	२०३
फास०	स्पर्श	४२९, १२३
फासगुणप्पमाणे	रपर्शगुणप्रमाणम्	१३३
+ फासण	रपर्शनम्	६०६गा १२१
फासणामे	रपर्शनाम	२१०, २०३
फासा	रपर्शा.	पृ १०६टि ७
फासिदियपच्चत्ते	स्पर्शेन्द्रियप्रत्यक्षम्	१३८
फासिदियलद्धी	स्पर्शेन्द्रियलद्धि	२१७
फासे	स्पर्श	२३८, पृ १०३टि ६
फासेण	स्पर्शेन	८११
फुल्ल	फुट-पुष्प	पृ ६१टि १
फुल्ल-०	फुल्लित-विरगित	२०
फुला	फुल्लिता-विरगिता	२०२
फुल्लिय०	फुल्लित-विरगित	२०२
फुमणा	रपर्शना	१०५गा ८, १२० गा ९, ११९गा १०, ११० [२], १९१, पृ ८०टि २, पृ ८८टि ११, पृ ९६टि २
फुमनि	रपुमन्ति	१०९[१२], १०६, १०८[११], पृ ८० टि ६

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाइ
	व		[बहुजीविणो]	बहुजीविन.	पृ. ११८ टि ४
वत्तीसा०	द्वात्रिंशत् २६२[१०]गा.	८२	+बहुपय	बहुपदम्	२७१गा ८३
वत्तीसिया	द्वात्रिंशिका - रसमान-		बहुपयं	बहुपदम्	४४६
वत्तीसियाण्	विशेष ३२०, ५३०[२]		बहुप्पदं	बहुपदम्	पृ. १७७ टि ७
	द्वात्रिंशिकायाम् -		बहुया	बहुकानि ११४[१], १५८	[१]
वत्तीसियाओ	रसमानविशेषे ५३०[२]		बहुविह०	बहुविव ६०६गा १४१	
	द्वात्रिंशिके -		बहुव्रीहिसमासे	बहुव्रीहिसमास २९६	
वदराणि	रसमानविशेषौ ३२०		बहुव्वीहि०	बहुव्रीहि पृ १२९ टि. १४	
०वद्धं	वदराणि ५३०[१]		बहुव्वीही	बहुव्रीहि २९४गा ९१	
वद्धाउण्	वद्धम् २६०[१०]गा ४९		बहुसो	बहुग. २६२[९]गा. ७९	
वद्धाउयं	वद्धायुष्क ४८७, ४८९		बहूणं	बहूनाम् ४५०	
वद्धेल्लण्हिं	वद्धायुष्कम् ४९१		बंध	बन्ध २६२[९]गा. ७८	
वद्धेल्लग	वद्धै ४२१[१]		बंधण	बन्धन [नामवर्म] २४४	
वद्धेल्लगा	वद्ध पृ १६७ टि. ७		बंधपयं	बन्धपदम् ६०५	
वद्धेल्लया	वद्धानि पृ १६८ टि २-७		०बधेण	बन्धेन २७१गा ८४,	
	वद्धानि ४१३ त ४१७,			४४६गा ११६	
	४१८[१-३], ४१९[२-३],		+बंध	ब्रह्मा-नक्षत्रदेवताविशेष	
	४२०[१, ३], ४२१[१],			२८६गा. ९०	
	४२२[२], ४२३[१-३],		बंधलोण्	ब्रह्मलोक १७३	
	४२४[२], ४२५[२],		बंधलोण्	ब्रह्मलोके ३९१[६]	
	४२६[२]		बंधलोग०	ब्रह्मलोक ३५५[३],	
वव्वूलण्	वव्वूलक २९१			पृ. १४४ टि २	
वव्वूलण्	वव्वूलक पृ १२९ टि २		बंधलोगण्	ब्रह्मलोकक २१६[१६]	
वयरा	वदराणि ३९७		वाटर०	वाटर ३४९[१-२]	
वल	वल ३६६		वाटरआउकाइयाणं	वाटराप्पायिकानाम्	
वलदेव०	वलदेव ४६२			३८५[२]	
वलदेवेण	वलदेवेन ४६२		०वाटरआउकाइयाणं	,, ३८५[२]	
वलदेवमाया	वलदेवमाता ३१०		वाटरतेउकाइयाणं	वाटरतेज कायिकानाम्	
वलवं	वलवान् ३६६			३८५[३]	
वलागाहि	वलाकाभि ४४७		०वाटरतेउकाइयाणं	,, ३८५[३]	
वहवे	वहव ३०१, ४४९		वाटरपुढविकाइण्	वाटरपृथ्वीकायिक	
वहस्सई	वृहस्पति - नक्षत्रदेवता-			२१६[६]	
	विशेष २८६गा ८९		०वाटरपुढविकाइण्	,, २१६[६]	
वहु	वहु २३१		वाटरपुढविकाइयाणं	वाटरपृथ्वीकायिकानाम्	
वहु०	वहु २६२[७]गा ७५			३८५[१]	
वहुण्	वहुकम् ३३८, ३५७, ३६२		०वाटरपुढविकाइयाणं	,, ३८५[१, ५]	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वादरवणस्सइ-	वादरवनस्पतिकायिकानाम्	
काइयाण		३८५[५]
०वादरवणस्सइ-	वादरवनस्पतिकायिकानाम्	
काइयाण		३८५[५]
वादरवाउकाइयाणं	वादरवायुकायिकानाम्	
		३८५[४]
०वादरवाउकाइयाणं	,,	३८५[४]
०वादरवाउ-	वादरवायुकायिकानाम्	
कातियाण		३८५[४]
वादराण	वादराणाम्	३४९[९]
वाधु	वाधु	३११
वायर	वादर	पृ १०२टि १
वायर०	वादर	पृ. १५४टि २
वायरआउ-	वादराण्कायि	
क्कातियाणं	कानाम्	पृ १५४टि २
वायरपुढवि-	वादरपृथ्वीकायिकानाम्	
कातियाणं		पृ १५४टि. २
वायरे	वादरम्	पृ १५१टि १४
वायाला	द्वाचत्वारिंशत्	३८७[५]
		गा १११
वायालीसं	द्वाचत्वारिंशत्	३८७[३]
वारस	द्वादश	३२८, ३४५,
		३५०[१], ३८५[१],
		पृ १४०टि १
वालपडिय-	वालपण्डितवीर्यलब्धि	
वीरियलब्धी		२४७
वालवीरियलब्धी	वालवीर्यलब्धि	२४७
वावट्टी	द्वापष्टि	पृ १४०टि १
वावत्तरि०	द्वासप्तति	४९
वावत्तरि	द्वासप्तति	३८७[४], पृ
		१४८टि १२
वावत्तरि-	द्वासप्तति	३८७[५]गा
		१११
वावीसं	द्वाविंशति	३८३[४],
		३८५[१], ३९१[७८]
वासट्ठि	द्वाषष्टिम्	३४७[७-५]
वाह-०	वाष्प	२६२[९]गा. ७९

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०वाहाए	वाहया	४४६
वाहुलेरो	वाहुलेय	४६४
०वाहू	वाहु	३६६
वितिय	द्वितीय	४२६[२]
वितिय०	द्वितीय	४१८[२]
वितिया	द्वितीया-	२६१गा ५७,
	विभक्ति	२६१गा ५९
विब्बोय	विब्बोक	२६०[३]गा ८०
विलपंतियाओ	विलपड्क य	३३६
बिल्ला	वित्वानि	३९७
विहस्सई	वृहस्पति -नक्षत्रदेवता	
	विशेष	पृ १२८टि २
विंदुकारे	विन्दुकार	३०८
विंदुग०	विन्दुक	पृ २०५टि ७
विंदुया	विन्दुका	२९८
विंदुयाणि	विन्दुका	पृ १३०टि ५
विंदू	विन्दु	६०६गा १४३
वीभच्छो	वीभत्स	२६२[१]गा ६३
वीभत्सो	वीभत्स	२६२[७],
		२६२[७]गा ७८, पृ १२१
		टि १०
वीय	द्वितीय	पृ. १७२टि २
वीयवावए	वीजवापक	०६५
बुद्धवयण	बुद्धवचनम्-शास्त्रविशेष	४५
बुद्धसासन	बुद्धशासनम्-शास्त्र-	
	विशेष	पृ ६८टि १०
बुद्धि	बुद्धि	४९, ४६८
बुद्धे	बुद्ध	२४४
बूया	बूयात्	२६०[२]गा २७
वे०	द्वि	४२५[२]
वेइदिण	द्वीन्द्रिय	२१६[५, ७]
०वेइदिण	द्वीन्द्रिय	२१६[७]
वेइंदियाईण	द्वीन्द्रियादीनाम्	३५०[१]
वेइंदियाण	द्वीन्द्रियाणाम्	३५०[१],
		३८६[१], ४०१[१-२],
		४००[२]
०वेइंदियाण	द्वीन्द्रियाणाम्	पृ १५६टि १

मूलसदो	सहयत्यो	सुत्तकाठ
वेठापणंगुलसय०	पट्पञ्चाशदविकानुलगतद्वय	४२५[७]
वेन्नाणु	वेन्नाया	३०७
वेन्नायडं	वेन्नातटम्	३०७
वेहिय	द्वयाहिक ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
०वेंटं	वृन्तम् ४९२[४]गा १२०	
वेति	वृवन्ति ६०६गा १३७	
वेदिओ	द्वीन्द्रिय पृ. १०२टि १	
वेदिय०	द्वीन्द्रिय ४०९	
वेदिया	द्वीन्द्रिया ४०४	
वोद्धव्वा	वोद्धव्या २२६गा २०	
वोधव्वं	वोद्धव्यम् ३३२गा. ९५	
वोधव्वो	वोद्धव्य २६२[१]गा ६३	
०वोहणु	वोधके २०	
वोडयं	वोण्डजम् ४०, ४२	
वोडि(दे०)	शरीर २४४	
	भ	
भइ	भृति पृ १३५टि १	
भइयव्वो	भवतव्य ४७६	
भग	भग - नक्षत्रदेवताविशेष २८६गा ८९	
भगवओ	भगवत ३५८	
भगवताण	भगवताम् ६०५	
भगवतेहि	भगवद्धि ५०, ४६९	
भगिणीपडे	भगिनीपति पृ १३१टि ८	
भगिणीपतिपु	भगिनीपतिक पृ १३१ टि ७	
भगिणीवती	भगिनीपति ३०६	
भड	भटम् २७१गा ८४, ४४६ गा ११६	
भडे	भटान् पृ. १७५टि ७	
भण	भण २६१गा ५९	
भणइ	भणति ४७५, ४७६, ४९२ [४]गा १२०	
भणति	भणति ४७४, ४७६	

मूलसदो	सहयत्यो	सुत्तकाठ
भणमि	भणमि ४७६	
भणंतं	भणन्तम् पृ. १८३टि ९, १०	
भणाहि	भण ४७६	
भणिद्धो	भणिती २६०[१०] गा ५३	
भणिओ	भणित ३६७गा. १०६	
भणिनीओ	भणिती २६०[१०]गा ४६, पृ. १२०टि ३	
भणिय	भणित पृ ६९टि ६	
भणियं	भणितम् २६१गा ६०, ६०६गा १४२	
०भणिय	भणितम् पृ ६६टि ७	
०भणियाओ	भणिते ५५९, ५८१, ५९४	
भणेहि	भण पृ १८०टि. ७ ८	
भतियव्वो	भक्तव्य ४७६	
भत्त	भक्त ३२७, ४५२	
भटवया	भाद्रपदे-पूर्वाभाद्रपदा उत्तराभाद्रपदा च २८५गा ८८	
भमुहकसेवेण	भूक्षेपेण २६०[२]गा २७	
भय०	भय २६२[५]गा ७०	
भयग०	भृतक पृ १३५टि १	
भर	भर २६२[८]गा ७७, पृ. १२३टि ९	
भरणी	भरणी २८५गा ८८, पृ १२७टि. ३	
भरणीणु	भरणीज पृ १२७टि ३	
भरणीहि	भरण्याम् पृ १२७टि ३	
भरह-०	भरत ३४४	
भरहवासे	भरतवर्षम् पृ. १८१टि. १६	
भरहे	भरतम् ४७५, ५३१	
भरहे	भरते ४७५	
भरिणु	भरित ३७२, ३८१, ३९४, ३९६, ३९७, ५०८	
भरिज्जाहिय	भरिष्यति पृ. १८९टि ९	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
भरिजिहिइ	भरिध्यति	५०८
भरिते	भरित.	३७४, ५०८
भरिय	भरित	२६२[७]गा ७५
भरिया	भरिता	५०८
भरिये	भरित	३७९
+भव	भवा	६०४गा १३४
भवइ	भवति	३५, ३२१, ३६६, ३९४, ४७६, पृ. ७५टि ३, पृ १३३टि १०, पृ १५२टि ३-७, पृ १९०टि ३-९-१२
भवणपत्थडाण	भवनप्रस्तटानाम्	३६०
भवणवासि०	भवनवासि	पृ १०२टि १
भवणवासी	भवनवासी	२१६[१३], पृ १०२टि १
भवणा	भवनानि	२४९
भवणाणं	भवनानाम्	३६०
भवणो	भवनम्	पृ ११२टि ७
भवति	भवति	१५[५], ५७[५], २६०[८]गा ४०, ३१९, ३२५, ३२७, ३२९, ३३४, ३५८, ३६६, ३७२, ३७९, ३८१, ३९६, ४५०, ४५४, ४८३[५], ५०९, ६००, पृ १२२टि १३
भवधारणिज्जाण	भवधारणीयकम्	३५५ [४५]
भवधारणिजा	भवधारणीया	३४७ [१-६], ३४८[१], ३५३, ३५५[१, ३]
भवधारणिजे	भवधारणीयम्	पृ १४४ टि ०
भवसिद्धया	भवसिद्धका - भवसिद्धा	पृ ११०टि १०
भवसिद्धिया	भवसिद्धिका - भवसिद्धा	२५०
भव	भवान्	४७४, ४७५

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
भवति	भवन्ति	२९, ५१, ७२, ७३, ७५, २९४, ३३१, ३३६, ६०५
भवति	भवतः	३५१[५], ३८७ [५], ४७६
भविय०	भव्य	४९०[४]गा १२२
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यस्कन्ध	
दव्वसधे		५८, ६०
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्याध्ययनम्	
दव्वज्झयणे		५४०, ५४२
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यक्षपणा	
दव्वज्झवणा		५८४, ५८६
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्याधीनम्	
दव्वज्झीणे		५४१, ५५३
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यसमवतार	
दव्वसमोयारे		५२९
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यसङ्ख्या	
दव्वसंता		४८४, ४८६
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यसामायिकम्	
दव्वसामाइण्		५९५
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यश्रुतम्	
दव्वसुय		३८, ३८
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्याय	
दव्वाण्		७६०
भवियसरीर-	भव्यशरीरद्रव्यानुपूर्वी	
दव्वाणुपुव्वी		पृ ७५टि ३
भवियसरीर-उव्वाये	भव्यशरीरद्रव्याय	५६४
भवियसरीर-	भव्यशरीर-	
दव्वावस्सय	द्रव्यावयवम्	१६, १८
भविस्सइ	भविष्यति	१८, ६०, ४५३, ४५७, ४७६
भविस्सति	भविष्यति	३८, ४८६, ५४२, ५८६, पृ १८२टि १०
भवे	भवति	२०६[०]गा १६, २६१गा ५८, २६१गा ६२, ३५१[५]गा १०२,

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
भवे	३७२गा १०७, ३७४गा १०८, ३७९गा.१०९, ३८१गा.११०, ३९४गा. ११३, ३९७गा.११४	
भवे	भवन्ति ३८७[५]गा.१११	
भंग०	भङ्ग ९८, १००, १०१, १०२, ११५, ११७त ११९	
भंग-०	भङ्ग ९८, १०२, १०३, ११५, ११९, १२०	
भंगसमुक्कित्तणया	भङ्गसमुत्कीर्तनता ९८, १००, १०१, ११५, ११७, ११८, १४२, १४४, १४५, १८३, १८५, १८६, १९९, पृ ९०टि ३	
भंगसमुक्कित्तणयाए	भङ्गसमुत्कीर्तनतया १०२ ११९, १४६, पृ ९०टि ३ पृ ९४टि ७-८	
भंगा	भङ्गा १०१, ११८, १४५, १४७, १८६, १८८, पृ ७७टि ५	
०भंगो	भङ्ग पृ ७८टि.१	
भंगोवदंसणया	भङ्गोपदर्शनता ९८, १०२, १०३, ११५, ११९, १२०, १४२, १४६, १४७, १८३, १८७, १८८, १९९, पृ ८७टि ५, पृ ९०टि ३	
भंगोवदंसणा	भङ्गोपदर्शना पृ ८३टि ४	
भंड	भाण्ड ३३६	
भंडवेतालिए	भाण्डवैचारिक ३०३	
भंडवेयालिए	भाण्डवैचारिक पृ १३१ टि १	
भंते !	भदन्त ! ११४[१], १५८ [१], ३३८, ३४३[१-५], ३४७ [१, ४, ६], ३४८- [१], ३४९[१-२], ३५१	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
भंते !	[१], ३५५ [१-४-५], ३७६, ३८३[१-४], ३८४ [१], ३८५[१, ३], ३८७ [३-४], ३८८[१], ३८९, ३९०[१-६], ३९१[१-६, ८-९], ३९९त'४०८, ४१३त ४१८ [१-२], ४१९[१-३], ४२० [१, ३-४], ४२१[१-२], ४२३ [१-३], ४२४[२, ४], ४२५[१-२], ४२६ [१-२], ४८८त.४९०, पृ ६० टि २, पृ १४४ टि २	
०भाइया	भागिमा ५२०, ५३०[२]	
०भाइयाण	भागिकया ५३०[२]	
०भाइयाओ	भागिके ३२०	
भाउण	भ्रातृक पृ १३१टि ६	
०भाण	भागे पृ.८९टि.५	
+भाग	भाग. १०५गा ८, १२२ गा.९, १४९गा १०	
भाग	भाग ३७४, ३८१, ३९० [१, ६], ३९६, ४१६, ४२०[१], ४२१[१]	
भाग०	भाग पृ ९६टि ८	
०भागओ	भागतः पृ १०२टि.१	
०भागमेत्ता	भागमात्राणि ३७४	
०भागं	भागम् १०९[१-२], १५३[१], ३४७[१-६], ३४८[१], ३४९[१-२], ३५०[१-३], ३५१[२], ३५२[१], ३५५[१, ४- ५], ३८७[४], पृ ८०टि.४	
भागे	भागे १५३[१]	
०भागे	भागे १०८[१-२], १०९ [१-२], ११२[१-२], १२५, १२६, १२९, १५२	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०भागे	[१-२], १५६, १९३, १९७, पृ ८१टि ७, पृ ८४टि ४, पृ. ९५टि. ५, पृ ९६टि २	
भागेसु	भागेसु ११२[१-२], १२५, १२९, १५२[१], १९३, पृ ९५टि ५, पृ ९६टि २	
०भागो	भाग ४१३, ४१४, ४१६, ४१८[२], ४१९[२], ४२१[१], ४२२[२], ४२४[२], ४२६[२], पृ १७०टि ८-९	
भाणितव्वा	भाणितव्या १९४	
भाणियव्वं	भाणितव्यम् १४८[२], १८९, २३८, ३४८[२], ३४९[१], ३५१[४], ३५३, ३५५[२], ३८४ [३], ३८५[२], ३९१ [७], ४१९[५], ४२१ [२], ५३९, ५५०, ५५२, ५८३, पृ ६६टि ७ ११, पृ ६९टि ६, पृ ७५टि ३, पृ ८७टि ५, पृ ८९टि ७, पृ ९०टि ३, पृ ९६टि ८, पृ १८८टि ५	
भाणियव्वा	भाणितव्या १४५, १४७, १८६, १८८, २१६ [६, १०, १३त १८], २२५, पृ ७७टि ५, पृ १५४टि २, पृ १५६टि १, पृ २००टि २	
भाणियव्वा	भाणितव्यौ २१६[७]	
भाणियव्वा	भाणितव्या १५३[२], ३४७[५], ३५०[१], ३५३[३], ३८३[४], ५८७, पृ ८७टि ५, पृ ९७टि १, पृ १४०टि १, पृ १५४टि १	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
भाणियव्वा	भाणितव्यानि २८५, २८६, ४०७, ४०८[२], ४१२, ४१८, ४१५, ४१७, ४१८[१-८], ४१९ [१-४], ४२०[१४], ४२१[१], ४२२[१], ४२३[४], ४२४[८], ४२५[१, ३-४], ४२६ [१, ४]	
भाणियव्वाइ	भाणितव्यानि पृ ७९टि ४, पृ ८०टि १-६, पृ ९०टि. ३	
भाणियव्वाणि	भाणितव्यानि १०९[३], ११३[२], १५२[३], १९३, २००, पृ ९६टि २	
भाणियव्वातो	भाणितव्ये पृ ६९टि ६	
भाणियव्वो	भाणितव्य २२५, पृ १०२टि १	
०भातिया	भागिका ३००	
भारण	भारत पृ १०६टि ७	
भारय	[महा]भारतमपृ ६८टि ४	
भारवाहिया	भारवाहका पृ ११८टि ४	
भारहण	भारतक पृ १०६टि ७	
भारह	[महा]भारतम् २६, ४९, ४६८	
भारहे	भारत २७७	
भारो	भार-उन्मानविशेष ३०२	
+भाद	भाव १०५गा ८, १०० गा ९, १४९गा १०	
भाव	भाव पृ ९६टि ८	
भावखधस्स	भावस्कन्धस्य ७२गा ५	
भावखधे	भावस्कन्ध ५०, ६९, ७०, ७१	
भावज्झयणे	भावाध्ययनम् ५३६, ५४८त ५, ५४६	
भावज्झवणा	भावक्षपणा ५८०, ५८८, ५८९, ५९२, पृ २०१टि १	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाऱ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाऱ
भावज्जीणे	भावाधीणम् ५४७, ५५५तः ५५७		०भासियं	भाषितम् ५९९गा १२७, ५९९गा. १०८	
भावप्पमाणे	भावप्रमाणम् २८२, २९३, ३१२, ३१३, ४२७, ५२०		०भासिया	भाषिता २६० [१०] गा. ५३	
भावसमोयारे	भावसमवतार ५२७, ५३३		भासेयच्चा	भाषितव्या पृ १९५. टि १	
भावसंखा	भावसङ्ख्या ४७७, ५२०		भिउडी०	मृकृटि २६० [१] गा. ७१	
भावसंजोणे	भावसंयोग २७०, २७९, २८१		भिकतां	भिक्षाम् ४५६	
भावसामादण	भावसामायिकम् ५९३, ५९७त ५९९		भिन्संडग	भिक्षाटक - व्रतिविशेष पृ. ६३ टि. १९	
भावसामादय०	भावसामायिक ५९८		भिकपू	भिक्षु. २८८	
भावसुयं	भावश्रुतम् ३०, ४३त ५०, पृ ६८ टि १-१६- १७-२३		भिकपोंड	भिक्षाटक - व्रतिविशेष पृ ६३ टि १९	
०भावा	भावा पृ १९४ टि ८		भिच्छुड	भिक्षोण्ड - व्रतिविशेष पृ. ६३ टि १९	
भावाण	भावाय ५५८, ५७४, ५७६, ५७७, ५७९		भिच्छुडि	भिक्षोण्डक - व्रतिविशेष २१	
भावाणं	भावानाम् २५१		भिज्ज	भिक्षेय ३४३ [१]	
भावाणुपुब्बी	भावानुपूर्वी ९३, २०७ [१, ४]		भितग०	मृतरु ३२७	
भावावस्सयं	भाववश्यकम् ९, २३त २८		भिति	मृति ३२७	
भावावस्सयाहं	भाववश्यकानि २७		भित्ति	भित्ति ३२५	
०भाविते	भावितः २८		भीम०	भीम २६२ [५] गा. ७१	
भावे	भाव ५३३ गा १२४, पृ १११ टि ५		भीमासुस्स	शास्त्रविशेष पृ ६८ टि ५	
भावे	भावे ११३ [१], १३०, १५७, २६१ गा ६०, ५३३, पृ ९७ टि १		भीमासुरुत्त	शास्त्रविशेष पृ ६८ टि. ५	
भावेण	भावेन ५९९ गा १३२		भीयं	भीतम् २६० [१०] गा ४७	
भावेणं	भावेन १७, १८, ३७, ३८, ४८६, ५४२, ५८६		+०भुयग	भुजपरिसर्पयोः ३८७ [५] गा ११२	
भावो	भाव १९८		भुयगवर०	भुजगवर - एतन्नामकद्वीप- समुद्रार्थे १६९ गा १२	
भावोवक्कमे	भावोपक्रम ७६, ८७ त ९१		भुयगे	भुजगे ३५१ [५] गा १०२	
भाषितेन	भाषितेन ४४७ गा ११७		भुयपरिसाप	भुजपरिसर्प ३८७ [३], पृ १०२ टि १	
०भासण	भाषक २६७		भुयपरिसप्प०	भुजपरिसर्प २१६ गा १०, ३५१ [३-४], ३८७ [३]	
भासा	भाषा २६२ [८] गा ७६		०भुया	भुजा ४९२ [२] गा ११९	
			भू	भू ३११	
			भूण	भूत - एतन्नामकद्वीप- समुद्रार्थे १७०	

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाइ
०भूएसु	भूतेषु	५९९गा १२८
०भूएहि	भूतै	पृ २०२टि १
भूते	भूत -वानव्यन्तरभेद	२१६[१४]
भूमिस्मि	भूमौ	पृ १३४टि ११
भूयपुव्यो	भूतपूर्व	२६२[४]गा ६८
भूयस्स	भूतस्य-देवविशेषस्य	२१
भूये	भूत -एतन्नामकद्वीप-	समुद्रार्थे १६९गा.१४
भूरिमा	भूरिमा-गान्धारग्रामस्य	मूर्च्छना पृ.११८टि १०
भेओ	भेद	पृ १०२टि १
भेतुं	भेतुम्	३४३[५]गा १००
०भेदा	भेदा	२१६[१४, १६, १७, १८]
भेदेण	भेदेन	पृ २००टि २
०भेदेहि	भेदै	२१६[६]
०भेया	भेदा	२१६[१३, १५]
भेरिं	भेरीम्	४४३
भोग[लद्धी]	भोगलब्धि	२४७
०भोगंतराए	भोगान्तराय	२४४
भोगा	भोगा -भोगकुलीना	पृ १२८टि ६
भोगे	भोग -भोगकुलीन	२८७
भोति	भवति	पृ २०२टि २
भोयणोवगरणा	भोजनोपकरणानि	पृ १३६ टि.१८
अमति	अमति	३१२
अमर	अमर	३१२
	म	
मइ	मति	४९
मइल(दे०)	मल	पृ १२३टि ७
मडय०	मृदुक	२२५, २६०[१०] गा ४९, पृ १७३टि ४
मडयफास-	मृदुकरूपर्णगुणप्रमाणम्	
गुणप्पमाणे		पृ १७३टि ५

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तपाड
मडयफासणामे	मृदुकरूपर्णनाम	२२२
मडदस्स	मुकुन्दस्य-वलदेवस्य	पृ ६३टि २०
मए	मया	२६१गा ६०
मगुंदस्स	मुकुन्दस्य-वलदेवस्य	२१
मगिगजइ	मार्ग्यते	पृ १७१टि १
मग्गी	मार्गी-पडजग्रामस्य मूर्च्छना	पृ ११८टि ५
मग्गो	मार्ग -आवश्यैरागै	२९गा २
मग्गो	मार्गाध्ययनम्-	
	सूत्रकृदङ्गस्याध्ययनम्	२६६
मघाओ	मघा	२८५गा ८६
मघाहि	मघासु	पृ १२७टि ३
मच्छवंधा	मत्स्यवन्धा	२६०[५] गा ३७
मच्छंडियादीण	मत्स्यण्डिकादीनाम्	३०३
मच्छडीण	मत्स्यण्डीनाम्	पृ ७३टि ८
०मच्छा	मत्स्या	२८९
मज्जार०	मार्जार	पृ १२९टि १०
मज्झगारस्मि(दे०)	मध्ये	२६०[१०]गा ४५
मज्झजीहाए	मध्यजिह्वा	२६०[२] गा २६
मज्झमज्जेण	मध्यमव्येन-अन्तर	३४३ [२३]
०मज्झा	मध्या	२६२[८]गा ७७
मज्झिम०	मध्यम	६१
मज्झिमउवरिम-	मध्यमोपरितनप्रैवेयक	२१६[१७]
मेवेज्जए	मध्यमोपरितन-	३९१[८]
मज्झिमउवरिम-	प्रैवेयकमाविनेषु	
मेवेज्जविमाणेषु	मध्यमन कुम्भ -	
मज्झिमए कुभे	धान्यमानविशेष	३१८
मज्झिममेवेज्जए	मध्यमप्रैवेयक	२१६[१७]
मज्झिमग्गामस्स	मध्यमग्रामस्य	२६०[८]
मज्झिमग्गामे	मध्यमग्राम	२६०[६]
मज्झिममज्झिम-	मध्यममध्यमप्रैवेयक	३९१[८]
मेवेज्ज०		

मूलसद्वो	सक्तयथो	सुत्तकाइ
मज्झिमसमज्झिम-	मध्यममध्यमप्रैवेयक	
गेवेज्जण		२१६[१७]
मज्झिमसरमता	मध्यमस्वरवन्त	
		२६०[५]गा ३५
मज्झिमस्सर	मध्यमस्वरम् २६०[५]गा	३५
मज्झिमहेट्ठिम-	मध्यमाधरतन-	
गेवेज्जण	प्रैवेयक	२१६[१७]
मज्झिमहेट्ठिम-	मध्यमाधरतन-	
गेवेज्जविमाणेषु	प्रैवेयकविमाणेषु	३९१[८]
मज्झिमं	मध्यमम् २६०[२]गा २६,	
	२६०[३]गा २८, २६०[४]	
	गा. ३०, पृ. ११७टि १६	
मज्झिमिल्ला	मध्यमा	३३४गा ९७
मज्झिमे	मध्यम २६०[१]गा २५	
मज्जे	मव्ये	४५०
मट्ठा	मट्ठा	२२
मडंभ	मडंभ	२६७, ४७५
मण	मनस् २६२[१०]गा ८०	
मण०	मनस् २६२[८]गा ७६	
मणपज्जवणाण-	मन पर्यवज्ञान-	
पच्चक्खे	प्रत्यक्षम्	४३९
मणपज्जवणाणलद्धी	मन पर्यवज्ञानलद्धि	२४७
मणपज्जवणाण	मन पर्यवज्ञानम्	१
०मणपज्जवणाणा-	मन पर्यवज्ञानावरणो मन -	
वरणे	पर्यायज्ञानावरणो वा	२४४
मणं	मन	२८
मणि	मणि	३२९, ५६८
मणुय	मनुज	पृ. १८६टि ७
मणुयाण	मनुजानाम्	३४४
मणुस्स	मनुय	पृ. १३९टि १४,
	पृ. १५३टि १, पृ. १८६	
	टि ७	
मणुस्सा	मनुष्या	३३४, ३३६,
		पृ. १६५टि ३
०मणुस्साउण्	मनुष्यायुष्क	२४४

मूलसद्वो	सक्तयथो	सुत्तकाइ
मणुस्साणं	मनुष्याणाम् ३४४, ३५२	
	[१], ३८८[१], पृ. १०७	
		टि. ५
०मणुस्साणं	मनुष्याणाम् ३५२[२-३],	
	३८८[३]	
मणुस्से	मनुष्य २१६[३, १२],	
	२३७	
०मणुस्से	मनुष्य २१६[१२]	
मणुस्सो	मनुष्य	पृ. १०२टि १
०मणुस्सो	मनुष्य	पृ. १०२टि १
मणूस	मनुष्य ३४६, ३८२,	
	४९२[३]	
मणूसा	मनुष्या. ४०४, पृ. १३६	
	टि. ३-१६	
मणूसाण	मनुष्याणाम् पृ. १४४टि १	
मणूसाणं	मनुष्याणाम् ३४४, ४११,	
	४२३[१-३], पृ. १३८	
	टि १२, पृ. १४४टि १, पृ.	
	१५८टि १, पृ. १६५टि ८	
मणूसे	मनुष्य २५३, २५५,	
	२५७, २५९	
मणूसेहिं	मनुष्यै ४२३[१]	
०मणे	मना	पृ. ६५टि १
मणो	मन	पृ. १७५टि ११
०मणो	मना	५९९गा १३२
मति	मति	४६८
मतिअण्णाणलद्धी	मत्यज्ञानलद्धिः	२४७
मतिरं	मदिराम्	पृ. १७५टि १
०मत्ता	मात्रा	६०६गा १४३
०मत्ते	मात्रम्	पृ. १४७टि १२
मत्तोवगरण	मात्रोपकरण	३३६
०मत्तोवगरणा	मात्रोपकरणानि	पृ. १३६
		टि. १८
मत्स्यंडीणं	मत्स्यण्डीनाम्	८३
मडिरं	मदिराम्	४४५
मधु	मधु	२३१
मधुकुम्भे	मधुकुम्भ	३७, ३८,
		पृ. ६२टि १४

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तमाइ
मधुरं	मधुरम्	पृ १२५ टि ३
०मधुरे	मधुर	पृ १०६ टि ७
मनः	मनः	४४७ गा ११७
मण्डिकारणं	मृत्पिण्डकारणम्	पृ १७४ टि १३
मण्डिको	मृत्पिण्ड	पृ १७४ टि १२
मम	मम	५९९ गा १२९
मयूरो	मयूर	२६० [३] गा. २८, २९९
मरण	मरण	२६२ [५] गा ७०
मल	मल	२६२ [७] गा ७५
मलपु	मलयदेशजसूत्रम्	४३
मलयवतिकारे	मलयवतीकार	३०८
मल्ल	माल्य	२०
मल्ल-	माल्य	२१
मल्लदासे	मल्लदास	२८९
मल्लदित्रे	मल्लदत्त	२८९
मल्लदेवे	मल्लदेव	२८९
मल्लधम्मे	मल्लधर्म	२८९
मल्लरत्निलपु	मल्लरक्षित	२८९
मल्लसम्मे	मल्लशर्मा	२८९
मल्लसेणे	मल्लसेन	२८९
मल्लार्ण	मल्लानाम्	८०
मल्ली	मल्लि-तीर्थङ्कर	२०३ [२]
मल्ले	मल्ल	२८९
मविज्जति	मीयन्ते	३३६, ३४६, ३६०, ३८२, ३९८
मसी	मषी	२६२ [८] गा ७७
मसेण	मशेन	४४१
महखंध०	महास्कन्ध	पृ ९६ टि २
महतिं	महतीम्	३६६
महरद्वय	महाराष्ट्रको महाराष्ट्रजो वा	२७७
मह	महतीम्	पृ १४७ टि ११
महा	महत्	२६२ [२] गा ६५
महाणईपु	महानद्या	३४३ [४]
महातमप्यभा	महातम प्रभा	पृ. ९१ टि ५

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तमाइ
०महादारा	महाद्वाराणि	६०६ गा १४३
महापह	महापथ	३३६
महाभेरी	महाभेरी	२६० [४] गा ३१
महामेहस्स	महामेघस्य	३४३ [३]
महावीरस्स	महावीरस्य	३५८
महावीरो	महावीर	२६२ [२] गा ६५
महासत्तु	महाशत्रु	२६२ [२] गा ६५
महासुक्क०	महाशुक	३५५ [३], पृ १८८ टि २
महासुक्कण	महाशुकक	२१६ [१६]
महासुक्के	महाशुक	१७३
महासुक्के	महाशुके	३९१ [७]
महिय	महित	५०, ४६९
महिया	महिका	२४९
महिल	महिलाम्	४८६
महिलियं	महिलिकाम्	२७१ गा ८४, ४४६ गा ११६
महिष.	महिष	३१२
महिष -	महिष	२९५
महिषा -	महिषा	पृ १२९ टि १३
महिसं	महिषम्	८८६
महिषीहिं	महिषीभि	२७८
महिसो	महिष	२९९
महुकुभे	महुकुम्भ	१७, १८, ६०, ५४१, ५८२, ५८६
महुर०	मधुर	४३२, पृ १२२ टि ४
महुरत्तण०	मधुरत्व	पृ ७३ टि १
महुरय	मधुरकम्	पृ १२५ टि ३
महुररसगुणप्पमाणे	मधुररसगुणप्रमाणम्	४३०
महुररसणामे	मधुररसनाम	००२
महुर	मधुरम्	२६० [१०] गा ४८, २६० [११] गा ५८, २६० [११] गा ५५, २६२ [३] गा ६७, २६७
महुर-	मधुरम्	२६० [१०] गा ५१
०महुरा	मधुरा	०२५

मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाङ्	मूलसद्वो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाङ्
मधुराणि	मधुराणि	२९८	माणाण	मानाय	५७९
मधु	मधु	२२६गा २३	माणी	माणी-रसमानविशेष	३२०
महोरगखंधे	महोरगरक्तव	६२	माणी	मानी	२८१
महोरगे	महोरग	२१६[१४]	माणीण	माण्याम्-रसमानविशेषे	५३०[२]
मह्याम्	मह्याम्	३१२	माणुस०	माणुप	पृ १७५, टि ७
मंखाणं	मह्वानाम्	८०	माणे	मानम् ३१६, ३१७, ३२१	
मगी	मङ्गी-पद्मग्रामरय गूर्लना	२६०[७]गा. ३९	माणे	मान	५३३, ५३३गा
मंचण	मन्त्रक.	५०८	माणे	माने	५३३
मंचे	मन्त्र ५०८, पृ १६३टि ५		माणेणं	मानेन	२८१
मं(सु)जारे	मुञ्जकार	पृ १३१टि ३	माणेहि	मानै	६०६गा १३६
मडण०	मण्डन	२६२[३]गा ६६	माता	माता	४४१गा ११५
मंडलओ	मण्डलक-प्रतिमान-		माता	माता	३९७
	विशेष	३०८	माता	मातानि	३९७
०मंडिते	मण्डित	८४, पृ ७४टि. १	मातिवाहण	मातृवाहक	२६५
मडिय०	मण्डित	२६२[८]गा ७७	माते	मातम्	५०८
मंदर	मन्दर-एतन्नामकद्वीप		मादिवाहण	मातृवाहक	पृ १२४टि ९
	समुद्रार्थे	१६९गा १४	मायज्जवणा	मायाक्षपणा	५९१
मंदरो	मन्दर	४६०	माया	माता.	३९७
मा	मा	४७६	माया	मातानि	३९७, पृ १८९
माउलुंगा	मातुलुङ्गानि	३९७			टि ६
मागहण	मागधक	२७७	माया	माया	५३३, ५३३गा
मागहाणं	मागधानाम्	८०			१२४, पृ १९४टि ४
माठर	माठरम्-शास्त्रविशेष		मायाण	मायया	२८१
		पृ ६८टि १३	मायाण	मायाया	पृ २०१टि १
माडंविणु	माडम्बिक	३०९	मायाण	मायाय.	५७९
माडविय	माडम्बिक	२०	मायी	मायी	२८१
माडर	माठरम्-शास्त्रविशेषः	४९	मालवण	मालवक	२७७
माण	मान	३१७, ३३४,	माला	माला	२१२, २२६गा.
		पृ १९४टि ४			२२, ३१०, पृ १३२टि १२
माण-०	मान	३३४गा ९६, ५९९	माले	माले	२३०
		गा १३२	मासा	मासौ	३६७
माणजुत्ते	मानयुक्त	३३४	०मासा	मासा	३६५गा १०३
माणज्जवणा	मानक्षपणा	५९१	मासे	माराः	२०२[२], ५३२
माणप्पमाणे	मानप्रमाणम्	पृ १३३टि	मासो	मासः	३६७
		१६	माहणे	ब्राह्मण	३०५
माणरुम	मानस्य	पृ २०१टि १			

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
माहिङ्	मास्यति	पृ १८९टि ६
माहिति	मास्यति	५०८
माहिसिण्	माहिपिक	२७४
माहिङ्ण	माहेन्द्रक	२१६[१६]
माहिङ्	माहेन्द्रम्	४५३
माहिदे	माहेन्द्र	१७३
माहिदे	माहेन्द्रे	३५५[३], ३०१ [५]
०माहिङ्गसु	माहेन्द्रेषु	पृ १४४टि २
मिओ	मित	४७४
मिगलोमे	मृगलोमिवम्-सूत्रभेद	पृ ६७टि ४
+ मिगसिर	मृगशिर	२८५गा ८६
मिगसिराण्	मृगशिरोज	पृ १२७टि ३
मिगसिराहिं	मृगशिरसि	पृ १२७टि ३
मिगो	मृग	२९७
०मिगो	मृग	२९७
मिच्छादिट्टीहिं	मिथ्यादृष्टिभि	४९
मिच्छादिट्टीहि	मिथ्यादृष्टिभि	पृ ६८टि ३
मिच्छा[कारो]	मिथ्याकारः-सामाचारी- भेद	२०६[२]गा १६
मिच्छादंसणलद्धी	मिथ्यादर्शनलद्धि	२४७
मिच्छादंसण -	मिथ्यादर्शनम्	५२५[३]
मिच्छादिट्टिणहि	मिथ्यादृष्टिकै -मिथ्या- दृष्टिभि	पृ ६८टि ३
मिच्छादिट्टी	मिथ्यादृष्टि	२३७
मिच्छादिट्टीणहिं	मिथ्यादृष्टिकै -मिथ्या- दृष्टिभि	४६८
मिच्छादिट्टीहि	मिथ्यादृष्टिभि	पृ ६०टि ३
मिजसमारुढो	मेयसमारुढ	४४७
मिज	मेयम्	३२४गा.९४, ४७४
मिणङ्	मिनोति	६०६गा १३६
मित	मृग	पृ २०२टि १०
मितं	मितम्	१४, ५३९, ५५०, ५८३, पृ ७५टि ३
मिता	मित्राणि	२६०[५]गा ३२
मित्तो	मित्रः-नक्षत्रदेवताविशेष	२८६गा ९०

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
मिप्पिडकारण	मृत्पिण्डकारणम्	४४८
मिप्पिडो	मृत्पिण्डः	४४८
मिय	मृग	पृ.२०२टि १०
मियलोमिण्	मृगलोमिण्-सूत्रभेद	८४
मिय	मितम्	५, ७[१], २६० [१०]गा ५१, ४८२
मिश्रम्	मिश्रम्	२३२
मिस्सण्	मिश्रक	पृ १२६टि ६
मीसण्	मिश्रक.	६१, ७८, ८४, २७३, २७६, ५६६, ५६९ त ५७१, ५७४, पृ ७१टि १२
मीसदन्वखंघे	मिश्रद्रव्यस्कन्ध	६४
मीसा	मिश्रा	२६२[१०]गा ८२
मीसिण्	मिश्रक	पृ १२७टि १४
मुकुदस्स	मुकुन्दस्य - बलदेवस्य	पृ ६३टि २२
मुक	मुक्त	२०
मुक्किल्ला	मुक्तानि	पृ १७०टि ३
०मुक्किल्ला	मुक्तानि	पृ १६५टि.८
मुक्किल्ला	मुक्तानि	पृ १६८टि २
०मुक्किल्ला	मुक्तानि	८०३[२], पृ १६६टि २६, पृ १६७टि. ४५७, पृ १६८टि ९
मुक्किल्ला	मुक्तानि	४१३त ४१७, ४१८[१३], ४१९ [२२], ४२०[१३], ४२१[१], ४२२[२], ४२३[१-३], ४२४[२], ४२५[२], ४२६[२] ३२७
मुग्गा	मुद्गा	३२७
मुच्चंति	मुञ्चन्ति	पृ १०३टि ७
मुच्छणा	मूर्च्छना	२६०[११]गा ५६
मुच्छणाओ	मूर्च्छना	२६०[७९]
मुच्छा	मूर्च्छा-मूर्च्छना	२६०[९] गा ८१

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
मुट्टिय	मुष्टिका	३६६	मुह	मुखम्-क्षेत्रमानविशेष	३३४
मुट्टिया	मौष्टिका २६०[५]गा ३८		मुहं	मुखम् २६२[५]गा ७९	
०मुट्टिया	मौष्टिका पृ ११८टि ४		मुहं-	मुखम् पृ १२४टि.४	
मुट्टियाणं	मौष्टिकमल्लानाम् ८०		०मुहा !	मुख ! २६२[५]गा ७९	
मुणिणो	मुने २६२[१०]गा ८१		०मुहाइं	मुखानि-क्षेत्रमानविशेषाः	३३४
मुणिमाया	मुनिमाता पृ. १३२टि २		मुहुत्तपमाणेणं	मुहूर्तप्रमाणेन-कालमान-विशेषेण	३६७
मुणिसुव्वण	मुनिसुव्रत - तीर्थङ्कर	२०३[२]	मुहुत्ता	मुहूर्ता - कालमानविशेषा	३६७
मुणेयव्वं	मुणितव्यम्-ज्ञातव्यम्	२६०[१०]गा ४७	०मुहुत्ता	मुहूर्ता - कालमानविशेषा	३६५गा. १०३
मुणेयव्वा	मुणितव्या-ज्ञातव्या	पृ ९४टि. ३	मुहुत्ते	मुहूर्त - कालमानविशेष	२०२[२], ३६७गा. १०५,
मुणेयव्वा	मुणितव्या - ज्ञातव्या	२६२[१०]गा ८२, ३३४	मुहुत्तो	मुहूर्त - कालमानविशेष	३६७गा. १०६
मुणेयव्वो	मुणितव्य - ज्ञातव्य	६०६गा. १३८	मुहुर्मुहुः-	मुहुर्मुहु	३१२
मुत्ते	मुक्त	२४४	०मुहो	मुख पृ १२२टि. ९	
मुत्तोली०(दे०)	मुत्तोली-कोष्टिका	३१९	मुञ्जकारे	मुञ्जकारः	३०४
मुट्ठाणेणं	मूर्ध्ना पृ ११७टि ३		मूलणया	मूलनया	६०६
मुयगो	मृदङ्ग २६०[४]गा. ३०		मूला	मूलनक्षत्रम् पृ. १२७टि. ५	
मुरव	मुरव-कोष्टिकाप्रकार.	३१९	मूलो	मूलनक्षत्रम् २८५गा ८७	
मुसलप	मुसलकम्-क्षेत्रमानविशेष	पृ. १३९टि. १२	०मूषकम्	मूषकम् पृ १२९टि १२	
मुसल	मुसलम्-अवमानविशेषम्	३२४गा ९३	मूषकः-	मूषक पृ. १२९टि १२	
मुसल	मुसलम्	३१२	मे	मे-मम ४७६, पृ. १२३टि	४
मुसले	मुसलम्-क्षेत्रमानविशेषः	३४५	मेखला	मेखला	३१२
०मुसले	मुसले-क्षेत्रमानविशेषार्थे	३३५	मेखस्य	मेखस्य पृ १३२टि १२	
मुसलेण	मुसलेन-अवमानविशेषेण	३२४	मेता	मेदा २६०[५]गा ३८	
मुह	मुख	२०	मेतिणिं	मेदिनीम्	४५५
मुह०	मुख २६२[१०]गा ८१		मेतिणी	मेदिनीम् पृ. १७६टि ५	
मुहधोयण०	मुखधावन	२०	मेतिणी	मेदिनी पृ १७७टि २	
			०मेत्तं	मात्रम्	३६६
			०मेत्ता	मात्राणि ३७४, ३८१,	३९६

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०मेत्ताओ	मात्रा ४१८[२], ४२६[२]		य	१६, १७, १९], २१७,	
०मेत्ताण	मात्राणाम् ५१०, ५११, ५१४त ५१७			२२१, २२२, २२६गा	
०मेत्ते	मात्रे ३६६			१८त २२, २३४, २३६,	
०मेत्तेणं	मात्रेण ४२०[३]			२३५, २४२, २४५, २४८,	
मेदिणि	मेदिनीम् ४५१			२४९गा २४, २६०[८]	
मेरा	मर्यादा २६२[६]गा ७२			गा ३१, २८०[५]३२	
मेहला०	मेखला २६२[३]गा ६७			२३, २६० [५] गा ३८,	
मेहा	मेघा ४५३गा ११८			२६० [७] गा ३९, २६०	
मेहावी	मेघावी ३६६			[८]गा ४०, २६०[९]गा	
मो	रुम पृ १२३टि ३			४१त ४२, २६०[१०]गा	
मोक्खपयं	मोक्षपदम् ६०५			४४त ४६, २६०[१०]गा	
मोत्तिय	मौक्तिक ३२९, ५३८			५१, २६१गा ६१त ६२,	
मोर	मयूरम् ४४३, ४४६			२६२[७]गा ६४, २७९,	
मोहणिज्जकम्मवि-	मोहनीयकर्मविप्रमुक्त			२८४ गा ८५, २८५ गा	
प्पसुक्के	२४४			८६, २८५गा.८८, २८६	
मोहणिज्जस्स	मोहनीयस्य २४०, २४६			गा ८९ ९०, २९४गा.९१,	
मोहणिजे	मोहनीयम् ५३३, ५३३ गा १२४			३१४, ३१७, ३३०, ३३२	
०मोहणिजे	मोहनीय २४१			गा ९५, ३३९ गा ९९,	
मोहणीय०	मोहनीय पृ ११०टि ७			३४०, ३४७[१६], ३४८	
०मोहे	मोह २४४			[१], ३५१[५]गा १०१	
य	य			१०२, ३५३, ३५५[१],	
	च२, ३, ४, ८गा १, १३,			३६३, ३६५ गा १०३,	
	२९गा ४, २९गा ५, ३४,			३६७ गा १०६, ३६८,	
	४६, ४९, ५९, ६९, ७२			३७०, ३७७, ३८४ [२],	
	गा ५, ७३गा ६, ७८,			३८५ [१, ३-५], ३८७	
	७९, ८७, ८९, ९५, ९७,			[५], गा ११२, ३९२,	
	१०१, १०३, १०५गा ८,			३९९, ४००, ४१३त	
	११८, १२०, १२२गा ९,			४१८[१३], ४१९	
	१३१, १३९, १४१, १४७,			[२३], ४२०[१-३],	
	१४९गा १०, १५३[२],			४२१[१], ४२२[२],	
	१६९गा १२त १४, १७०,			४२३[१३], ४२४[२],	
	१८०, १८२, २०६[२]			४२५[२], ४२६[२],	
	गा १६, २१०, २१३,			४२७, ४३५, ४३७, ४५१,	
	२१६[१२, ४, ६-१३,			४५३, ४५५, ४५९, ४६७,	
				४६८, ४७०, ४७२, ४७४,	
				४८१, ४८२[४]गा	
				१२१-१२२, ५०६, ५०८,	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
य	५२६गा १२३, ५३० [१-२], ५३१त. ५३३, ५३३गा. १२४, ५३४, ५३८, ५४४, ५४६गा. १२५, ५४९, ५५५, ५५७, ५६०, ५७०, ५७१, ५७५, ५७७, ५८२, ५८५, ५८८, ५९०, ५९९गा १२८त १३२, ६००, ६०१, ६०४, ६०५, ६०५गा. १३५, ६०६गा १३६, पृ १३२ टि १२, पृ १६८टि २, पृ १७१टि.३, पृ १८० टि ५, पृ १८२टि ४, पृ २०५टि १-४	
यण-	एतत् पृ १४७टि १५	
यतो	यत पृ २०२टि ११	
यथा	यथा पृ. १७७टि. ९	
यल	तल ३७	
यंध	गन्व पृ १०६टि. २	
या	च ५१गा ४, पृ. ११८टि. ६	
	र	
रउग्घाया	रजउद्धाता पृ ११२टि ५	
रक्खसे	राधस २१६[१४]	
रक्खा	रक्षा पृ. ७३टि. १	
रजत	रजत ३२९	
रज्जं	राज्यम् २६२[२]गा ६५	
रज्जुं	रज्जुम् ३२४गा ९३	
रणो	राज ३०६, ३५८	
रत्तणीओ	रत्तय - क्षेत्रमानविशेषा पृ. १४०टि १, पृ. १४४ टि २	
रत्ति०	रति २६२[३]गा ६६	
रत्त	रक्त पृ ६५टि १	
रत्त	रात्र ३७२, ३७४	
रत्त०	रक्त २९७, पृ. १२९टि १९	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
रत्त-०	रक्त २०	
रत्तपटो	रक्तपटः २९७	
०रत्तरयणाणं	रत्तरत्तानाम् ५६८	
रत्तवडो	रक्तपट पृ. १२९टि १९	
रत्तं	रक्तम् २६०[१०]गा ४८	
रत्ता	रक्ता ४५३गा ११८	
रत्तो	रक्त २९७	
रथो	रथ २२९	
०रधादिणुसु	रथादिकेषु ४७१	
रमण	रमण २६२[३]गा ६६	
रम्मगवस्से	रम्यकवर्षम् ४७५	
०रम्मगवासाणं	रम्यकवर्षाणाम् ३४४	
रम्मयवस्सणु	रम्यकवर्षको रम्यकवर्षजो वा २७	
०रम्मयवासाणं	रम्यकवर्षाणाम् ३४४	
रम्मवासे	रम्यकवर्षम् पृ १८१टि १५	
रय०	रजस् २४९	
रयणप्पभा	रत्नप्रभा १६५, १६६, २४९	
रयणप्पभा०	रत्नप्रभा ३८३[२]	
रयणप्पभाणु	रत्नप्रभाक २१६[४]	
रयणप्पभापुढवि	रत्नप्रभापृथ्वी ३८३[२]	
रयणप्पभापुढवि०	रत्नप्रभापृथ्वी २१६[४], ३८३[२]	
रयणप्पभापुढवीणु	रत्नप्रभापृथिव्याम् ३४७ [२]	
०रयणाणं	रत्तानाम् पृ १९९टि १	
रयणी	रजनी-षड्जग्राम-मध्यम- ग्रामयोर्मूर्च्छना २६० [७]गा ३९, २६०[८] गा ४०	
रयणी	रत्ति - क्षेत्रमानविशेष ३३२गा ९५, ३३५, ३४५, ३४७[३-४], ३५५ [५], ३५९, पृ १४४टि २	
रयणीणु	रजन्याम् २०, २१	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
रयणीओ	रत्नी-क्षेत्रमानविशेषौ	
	३३५, ३४७[४-५],	
	३५९, पृ १४४टि २	
रयणीओ	रत्नय-क्षेत्रमानविशेषा	
	३४७[२-३], ३४८[१],	
	३५५[१,३], पृ १४४	
	टि २	
०रयणे	रत्नद्वीपो रत्नसमुद्रश्च	
	१६९गा १३	
रयत	रजत ५६८, पृ १३५	
	टि १०	
रयुग्वाओ	रजउद्धातः २४९	
रवइ	रौति २६०[३]गा २८,	
	२६०[४]गा ३०	
रस	रस २२२, ४३२	
रस०	रस ३१७, ४२९	
रसगुणप्पमाणे	रसगुणप्रमाणम् ४३१	
रसणामे	रसनाम २१९	
रसनामे	रसनाम २२२	
रसमाणप्पमाण०	रसमानप्रमाण ३२१	
रसमाणप्पमाणे	रसमानप्रमाणम् ३१७,	
	३२०	
रसमाणप्पमाणेण	रसमानप्रमाणेन ३२१	
रसमाणे	रसमानम् ३२१	
रसा	रसा. पृ १०६टि ७	
०रसा	रसा २६२[१], २६२	
	[१०]गा ८२	
रसाण	रसानाम् ३२१	
०रसिय ।	रसित । २६२[५]गा ७१	
रसे	रस २३८	
रसेण	रसेन ४४५	
रसो	रस २६२[२]गा ६४,	
	२६२[२], २६२[३]गा	
	६६, २६२[३], २६२[४]	
	गा ६८, २६२[४], २६२	
	[५]गा ७०, २६२[५],	
	२६२[६]गा ७२, २६२	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
रसो	[६], २६२[७]गा ७८,	
	२६२[७], २६२[८]गा	
	७६, २६२[८], २६२	
	[९]गा ७८, २६२[९],	
	२६२[१०]गा ८०,	
	२६२[१०]	
रह	रय ३३६	
रहरेणू	रयरेणुः-क्षेत्रमानविशेष.	
	३३९गा ९९, ३४८	
रहरेणूओ	रयरेणव-क्षेत्रमान	
	विशेषा ३४४	
रहम्स	रहस्थम् पृ ११९टि १६	
रहं	रयम् ४४३	
रहिणु	रयिक २७६	
रहेणं	रयेन २७६	
रहो	रय २१५	
रगमज्झम्मि	रङ्गमन्ये २६०[१०]गा	
	४६	
राइण्णे	राजन्य-राजन्यकुलीन	
	२८७	
राइच्चा	राजन्या-राजन्यकुलीना	
	पृ १२८टि ६	
राइदियाइ	रात्रिन्दिवानि ३८५[३],	
	३८६[२]	
राईसरे	राजेश्वर ३०९	
राग	राग २०, पृ ६५टि १	
रागे	राग ५३३, ५३३गा १०४	
रामायण	रामायणम् ०६, ८९, १८८	
रायकुल	राजकुलम् २०	
रायमाया	राजमाता ३१०	
राया	राजा २२६गा २१	
राया-०	राजन् २०	
रासी	राशिः-भावरक्तनैकाद्ये	
	७२गा ५, १०४	
०रामी	गणि ४०३[१]	
रासीण	गङ्गीनाम् ५१०, ५११,	
	५११त ५१७	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
रिभिय	रिभित २६०[१०]गा ४९	
रिसभं	ऋपभम् २६०[३]गा २८	
रिसभे	ऋषभ २६०[१]गा.२५	
रिसहं	ऋपभम् २६०[२]गा २६, २६०[४]गा.३०	
रिसहेणं	ऋपभेण २६०[५]गा ३३	
रुडयजोणीयं	रुदितयोनिक्म् पृ ११९ टि ९	
रुक्क(दे०)	वृपभादिगव्दानुकरण २७	
रुक्ख(दे०)	वृपभादिगव्दानुकरण पृ ६४टि ९	
रुक्खं	रुक्खम् २६०[११]गा ५४, २६०[११]गा ५५	
रुहस्स	रुहस्य २१	
रुहे	रुह - नक्षत्रदेवता- विशेष २८६गा ८९	
रुन्न०	रुदित २६२[९]गा ७८	
रुन्नजोणीयं	रुदितयोनिक्म् २६०[१०] गा ४४	
रुयगे	रुचक - एतन्नामवद्वीप- समुद्रार्थे १६९गा ११	
रुहिरमोकिण्ण !	विक्षितरुधिर २६२[५] गा ७१	
रुतूणं	रुपोनम्-एकसङ्ख्योनम् पृ १८९टि १४, पृ १९० टि १-१३, पृ १९१टि ५	
रुतूणो	रुपोन - एकसङ्ख्योनः पृ १८९टि. १३-१८, पृ १९०टि ६-११, पृ १९१ टि ४	
रुव	रुप २६२[५]गा ७०	
रुव०	रुप २६२[८]गा ७६, ४२३[१]	
रुव-	रुप १३४, १३८, ५१०, ५१२, ५१४, ५१६, ५१८	
रुव	रुपम् ५०९, ५११, ५१३, ५१५, ५१७, ५१९	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
रुवाइं	रुपाणि ५०७	
रुवि	रुपि ४७१	
रुविधजीवदव्वा	रुप्यजीवद्वय्याणि १००, ४०२	
रुविदव्वेसु	रुपिद्व्येषु पृ. १७९टि ५	
रुवीधजीवदव्वा	रुप्यजीवद्वय्याणि पृ १६४ टि ३	
रुवूणं	रुपोनम्-एकसङ्ख्योनम् ५१०, ५१२, ५१४, ५१६, ५१८	
रुवूणो	रुपोन - एकसङ्ख्योन ५१०, ५१२, ५१४, ५१६, ५१८	
रुवे	रुपे पृ १८९टि ११	
रुवइयं	रैवतिकम्-धैवतस्वरनामा- न्तरम् पृ ११७टि ९	
रुवण्	रैवत धैवतस्वरनामान्तरम् पृ ११६टि ६	
रुवतं	रैवतम्-धैवतस्वरनामा- न्तरम् पृ. ११७टि २	
रुवति	रैवती २८५गा ८८	
रुवयसरमता	रैवतस्वरवन्त पृ ११८ टि ३	
रुवोह ।	रौद्र । २६२[५]गा ७१	
रुवो	रौद्रः-रस २६०[१]गा ६३, २६२[५]गा ७०, २६२[५]	
रुवो-	रौद्र २६२[५]गा ७१	
रुहिणि	रोहिणी २८५गा ८६	
रुहिणिण्	रोहिणीज २८५	
रुहिणिठासे	रोहिणीदास २८५	
रुहिणिदिशे	रोहिणीदत्त २८५	
रुहिणिदेवे	रोहिणीदेव २८५	
रुहिणिधस्मे	रोहिणीधर्म २८५	
रुहिणिरक्खिण्ण	रोहिणीरक्षित २८५	
रुहिणिसेणे	रोहिणीसेन २८५	
रुहिणिसम्मे	रोहिणीशर्मा २८५	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
रोहिणीहि	रोहिण्याम्	२८५
रौति	रौति ३१२, पृ १३२ टि ६	
	ल	
लक्षणा०	लक्षण	३३४गा ९६
+लक्षणा	लक्षणम्	६०४गा १३३
०लक्षणा	लक्षणम्	३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३२७, ३२९, ६०५गा १३५
लक्षणां-	लक्षणम्	६०६गा १३६
०लक्षणे	लक्षण	६००
०लक्षणे	लक्षण २६२[४]गा ६८, २६२[७]गा ७४, २६२ [१०]गा ८०	
लक्ष	लक्षम्	पृ ९९ टि १
०लक्षाद्	लक्षाणि	पृ १८८ टि ५
लच्छी	लक्ष्मी	२२६गा २२
लज्जनतरंगं	लज्जनतरकम्	पृ १२३ टि २
लज्जणयतर	लज्जनकतरम्	पृ १२३ टि २
लज्जणियतर	लज्जनीयतरम्	२६२[६] गा ७३
लज्जा०	लज्जा	२६२[६]गा ७२
लज्जिया	लज्जिता	२६२[६]गा ७३
लता	लता	२१२
लत्तए	रक्तम्	२६७
०लद्धी	लब्धि	२४१, २४७
लम्भइ	लम्भ्यते	७१, पृ १४६ टि २
लभए	लभते	पृ ११७ टि १०
लभती	लभते	पृ ११७ टि १०
लम्भते	लम्भ्यते	३१२
लयसम	लयसमम्	२६०[१०]गा ५०, पृ १२० टि ६
०ललिय	ललितम्	२६२[३]गा ६७, पृ ११९ टि २०
लवइ	लपति	पृ ११७ टि ४
लवण	लवणम्	४४५

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
लघणे	लघण	१६९गा ११
लवाण	लवानाम्-कालमान	विशेषाणाम् ३६७गा १०५,
	लव -कालमान-	विशेषः २०२[२], ३६७ गा १०५, ५३२
लवे	लसति	३१२
लसति	लभते	२६०[५]गा ३२
लहइ	लघुम्	२२५, पृ १७३ टि ४
लहुय	लघुऋर्षगुणप्रमाणम्	पृ. १७३ टि ५
लहुयफासगु०-		
[गण्यमाणे]	लघुऋर्षगुणनाम	२२३
लहुयफासणामे	लह्वानाम्	८०
लप्राणं	लङ्घन	३६६
लघण०	लाञ्छनेन	४४१
लछणेण	लान्तक	१७३
लंतए	लान्तके	३९१[७]
लतए	लान्तक्यो	३५५[३], पृ १४४ टि २
०लतएसु	लान्तकस्यो लान्त-	कजो वा २१६[१६]
लतयए	लावुक	२६७
लाडए	लाघवार्थम्	६००
लाघवत्य	लाभलब्धि	२४७
लाभ[लद्धी]	लाभान्तराय	२११
०लाभतराए	लासकानाम्-	
लासगाणं	रासगायकानाम्	८०
लिक्खा	लिङ्गा-क्षेत्रमानविशेष	३३९गा. ९९, ३४४
लिम्खाओ	लिङ्गा -क्षेत्रमान-	विशेषा ३४४
लिप्पकम्मे	लेप्यर्मणि	पृ ६५ टि ११
०लिप्सयो -	लिप्सयो	३११
लिहति	लिखति	पृ १८१ टि २
०लिहिय	लितितम्	२९, ५४२, ५९६

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
लिहिया	लिखिता	६०६गा. १४३
०लिहिसि	लिखसि	पृ १८१टि २
०लिगेण	लिङ्गेन	४४१गा ११५
०लिगो	लिङ्ग	२६२[३]गा ६६, २६२[५]गा ७०, २६२ [६]गा ७२, २६२[८]गा ७६, २६२[९]गा ७८ पृ. १२१टि १२
लिंण	निम्बक	पृ १२९टि २
लीला	लीला	२६२[३]गा ६६
लुक्खफास-	रुक्खस्पर्शगुण	
गुणप्पमाणं	प्रमाणम्	४३३
लुक्खफासणामे	रुक्खस्पर्शनाम	२२३
०लुक्खा	रुक्खाः	२२५
०लुक्खे	रुक्ख	पृ १०६टि. ७
लेण	लयन	३३६
लेप्पकम्मे	लेप्पकर्मणि	११, ४७९
लेप्पकारे	लेप्पकार	३०४
लेपारे	लेप्पकार	पृ १३१टि ३
०लेसे	लेश्य	२३७
लेहवाहा	लेखवाहा	पृ ११८टि ४
लेहवाहा	लेखहारा	पृ ११८टि ४
लोइण्	लौकिक	५६५त ५७०
लोइण्	लौकिकम्	१९, २०
लोइय०	लौकिक	२६२[६]गा ७३
लोइयं	लौकिकम्	२०, २५, २६, ४८, ४९, पृ ६३टि ३
लोउत्तरिण्	लोकोत्तरिकम्	१९
लोउत्तरिय	लोकोत्तरिकम्	४८, पृ ६३ टि. ३
लोण्	लोक	२५०, ५३१
लोण्	लोके	१५२[१], १९३
०लोण्	लोके	१०८[१-२], १२५, १५२[१-२], पृ ९६टि २
+लोग	लोक	३३२गा ९५
लोगस्स	लोकस्य	१०८[१-२], १०९[१], १२५, १२६,

मूलसद्वो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
लोगस्स	१५२[१],	१५३[१], १९३
लोगं	लोकम्	१५३[१]
०लोगं	लोकम्	१०९[१-२], १२६, १५३[१], पृ. ८०टि. ४
लोगा	लोकाः	३६१, ४१३, ४१६, ५०८
लोगाअय	लोकायतम्-शास्त्रविशेष	पृ ६८टि. ११
लोगायत	,,	पृ. ६८टि ११
लोगुत्तरिण्	लोकोत्तरिक	४६७, ४६९, ५६५, ५७१, ५७४
लोगुत्तरियं	लोकोत्तरिकं	२५
लोणे	लोक	४७५
लोणे	लोके	४७२
लोगो	लोकः	३१६
लोगोत्तरियं	लोकोत्तरिकम्	२२, २८, ५०
लोडने	लोडने	३११
लोत्तिण्	लौकिक	पृ १९९टि ७
लोभज्जवणा	लोभक्षपणा	५९१
लोभस्स	लोभस्य	पृ २०१टि १
लोभाण्	लोभाय	५७९
लोभी	लोभी	२८१
लोभे	लोभ	५३३, ५३३गा १२४
०लोभे	लोभ	२४१, २४४
लोभेणं	लोभेन	२८१
लोयस्स	लोकस्य	पृ ८०टि ४
लोयाययं	लोकायतम्-शास्त्रविशेष	४९
लोवेणं	लोपेन	२२७, २२९
लोहकडाह	लोहकटाह	३३६
लोहकसायी	लोभकसायी	२३७
लोहिय०	लोहित	२२५
लोहियवण्णनामे	लोहितवर्णनाम	२२०
लोही	लोही	३३६

मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयल्यो	सुत्तकाइ
	व		०वगसस्	वर्गस्य	४१६
व	वा २६१गा ५९, २६१ गा ६१, २६२[४]गा ६८, २६२[१०]गा ८२, ३४३[५]गा १००, ५९९गा १३०, पृ ६५ टि ७, पृ १२१टि ५		वगुरिया	वागुरिका	२६०[५] गा ३७
वइजा	वदेत् ४७४, पृ ६२टि ११		वगो	वर्ग भावस्कन्धैकार्ये	पृ ७२टि १
वइविसं	वैदिशम् पृ १३१टि ९		वगो	वर्ग ४२३[१], पृ ६५ टि ५	
०वइरित्तस्स	व्यतिरिक्तस्य ५		वगधं	व्याघ्रम्	४४६
०वइरित्ता	व्यतिरिक्ता ४८७		वच्चइ	व्रजति	६०६गा १३७
वइसेसियं	वैशेषिकम्-शास्त्रविशेष ४९		वच्छएहि	वक्षोभि	४९२[२]
वइहम्मोवणीए	वैद्यम्योपनीतम् पृ १७८टि ३		०वच्छा	वक्षस ४९२[२]गा ११९	
वएज्जा	वदेत् पृ १८१टि ७		वच्छेहि	वक्षोभिः पृ १८६टि ४	
वकय	वल्कजम् ४०, ४५		वज्जवित्ती	वर्यवृत्तय २६०[५]गा ३४	
०वकतिओ	व्युत्क्रान्तिक पृ १०२टि १		वज्जाणं	वज्जानाम् पृ १६५टि ८	
वकंतिय	व्युत्क्रान्तिक २१६ [९१२], पृ १०२टि १		वज्जकारए	वर्धकारक पृ १३१टि ३	
वक्खार०	वक्षस्कार-वक्षस्कारनामक द्वीप समुद्राये १६९गा १३		वज्जकारे	वर्धकार ३०४	
वक्खाराणं	वक्षस्काराणाम् ३६०		वज्जज्ञाण	अपध्यान पृ १२३टि १२	
वक्ख	वक्ख ४४७गा ११७		वज्जमात	अपध्यात पृ १२३टि १२	
वग्ग	वर्ग ४२३[१], ४२४[२], ४२५[२] पृ १७१टि ३		वज्जारे	वर्धकार पृ १३१टि ३	
+वग्ग	वर्ग -भावस्कन्धैकार्ये ७२ गा.५		वट्ट	वृत्त पृ १४८टि ९	
वग्गमूल	वर्गमूल ४१८[२], ४२३ [१], ४२६[२]		वट्ट०	वर्त पृ १७३टि ४	
०वग्गमूलं	वर्गमूलम् ४१८[२], ४२३[१], ४२६[२]		वट्टइ	वर्तते ४५२, ४५६	
०वग्गमूलस्स	वर्गमूलस्य ४१९[२], ४२२[२]		वट्टसठाणनामे	वर्तसस्याननाम २०४	
०वग्गमूलाइ	वर्गमूलानि ४२१[१]		वडो	पट पृ १२९टि १९	
			०वडो	पट पृ १२९टि १९	
			वण	वन ३३६	
			वणत्तिगिच्छ	व्रणचिकित्सा ७३गा ६	
			वणमयूरो	वनमयूर २९९	
			वणमहिओ	वनमहिष २९९	
			०वणराईओ	वनराजय ३३६	
			०वणरातीओ	वनराजय पृ १३६टि १८	
			वणवराहो	वनवराह २९९	
			वणसंड	वनपण्ड ३३६	
			वणस्सइकाइए	वनस्पतिकायिक २१६ [६], २३७	
			वणस्सइकाइओ	वनरपतिनायिक पृ १०२ टि १	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वणस्सड्काइया	वनस्पतिकायिका	४०४
वणस्सड्काइयाण	वनस्पतिकायिकानाम्	४२०[४]
०वणस्सड्काइयाण	वनस्पतिकायिकानाम्	४०८[२]
वणस्सड्काइयाणं	वनस्पतिकायिकानाम्	३४९[२], ३८५[५], ८२०[४]
०वणस्सड्काइयाणं	वनस्पतिकायिकानाम्	३४९[२], पृ १४१टि २, पृ १६९टि ३
वणहत्थी	वनहरती	२९९
वणाइ	वनानि	४५५
वणाणि	वनानि	४५१
वणे	वने	२९९
वणेण	वनेण	४४१
वण्ण	वर्ण	२२०, पृ ६४टि १
वण्ण०	वर्ण	८२९, ४३०
वण्ण-०	वर्ण	पृ ७३टि १
वण्णगुणप्पमाणे	वर्णगुणप्रमाणम्	४३०
वण्णणामे	वर्णनाम	२१९, २२०
वण्णा	वर्णा	पृ १०६टि ७
वण्णिताओ	वर्णिते	पृ १९३टि १
वण्णितो	वर्णित	७४गा ७
०वण्णिताओ	वर्णिते	५२८, ५३७, ५४८
वण्णे	वर्ण	२३८
वण्णिकम-	व्यतिक्रम	०६२[६]गा ७२
वत्तड्स्सामि	वक्ष्यामि	६०५
वत्तड्स्सामो	वक्ष्याम	पृ २०४टि ५
वत्तव्वयं	वक्तव्यताम्	५२५[१]
वत्तव्वयं-	वक्तव्यताम्	५२५[१]
०वत्तव्वयं	वक्तव्यताम्	५२५[१-३], ६०६गा १४१
वत्तव्वया	वक्तव्यता	९२, ५२१, ५२५[२-३]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वत्त	व्यक्तम्	२६०[१०]गा ४८
वत्तु	वक्तुम्	४७६
वत्थ	वत्त	२०
वत्थ	वत्त-वत्तनामरद्वीप-	समुद्रार्थे १६९गा १३
+वत्थ	वत्तम्	२६०[५]गा ३३
वत्थम्मि	वत्ते	पृ १३४टि ११
वत्थ	वत्तम्	४४५
वत्थाणं	वत्तानाम्	५७३
वत्थिण्	वात्तिक	३०४
वत्थुनासे	वस्तुनाशे	पृ ७३टि १
वत्थुम्मि	वास्तुनि	३२४गा ९८
वत्थुविणासे	वस्तुविनाशे	७९
वत्थुसंखा	वस्तुसङ्ख्या	४९५
वत्थूओ	वस्तूनि	६०६गा १३९
वत्थूलप्	वस्तूलक	पृ १२९टि ३
वठत्त	वदन्तम्	३६६, ४७६
वदासि	अवादीत	३६६, ३९७
वदिज्जा	वदेत्	४७५
वदेज्जा	वदेत्	४७४
वद्धणं	वर्द्धनम्	पृ ७२टि १
०वद्धण	वर्द्धनम्	पृ ७३टि १
वद्धमाणे	वर्द्धमान-तीर्थङ्कर	२०३ [२-३]
वधूः	वधू	पृ १०८टि २
०वन्नियाओ	वर्णिते	पृ २००टि १, पृ २०१टि ४
०वन्नियातो	वर्णिते	पृ १८३टि १२
वय	वयस्	२६२[८]गा ७६
वय	व्यय	३२७
वयण	वचन	पृ ६५टि १
+वयण	वचनम्-श्रुतै कार्ये	५१गा ४
वयणविभत्ती	वचनविभक्ति	२६१
०वयणं	वचनम्	३८५[२], ६०६ गा. १३७
०वयणेण	वचनेन	२६२[४]गा ६९

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
वयंतं	वदन्तम्	३६६, ४७६, पृ १६३टि ४
वयति	वदन्ति	३४३ [५]गा १००
वयासि	अवादीत्	३६६
वयासी	अवादीत्	३६६, पृ १६३ टि ४
वर	वर	५०
वराडण	वराटके	११, ४७९
वराह	वराहम्	४४६
वराहो	वराह	२९९
वरिसारत्तण	वर्पारात्रजो वर्षा-	
	रात्रको वा पृ १२६टि ९	
वरुडे	गिल्पिविशेष	३०४ पृ १३१टि ३
+वरुण	वरुण.-नक्षत्रदेवताविशेष	२८६गा ९०
वरुणे	वरुण-वरुणनामकद्वीप-	
	समुद्रार्थे	१६९गा ११
वलय०	वलय	४४६
वल्लहो	वल्लभ	२६० [५]गा ३२
ववगत०	व्यपगत	५४१, पृ ७५टि ३
ववगय०	व्यपगत	१७, ३७, ४८५, ५५२, ५६३, ५८५
ववहारदुद्धिस्स	व्यवहाराद्धोदधे -व्यव-	
	हाराद्धासागरोपमस्य	
		पृ १५२टि ४
ववहारस्स	व्यवहारस्य-नयविशेषस्य	
		१५[२], ५७[२], ४७४, ४७५, ४८३, ५३९
ववहार	व्यवहारम्-नयविशेषम्	४७६
०ववहारा	व्यवहारा -नयविशेषार्थे	४९१
०ववहाराण	व्यवहारयो -नयविशेषार्थे	
		९७त १०४, १०६त ११०, १११[१३], ११२ [१-२], ११३[१], ११४

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
	[१-३], १/२त १/८,	
	१५०, १५१, १५२[१],	
	१५३[१], १५४त १५८,	
	१८२त १८९, १९१ त	
	१९३, १९५त १९८	
ववहारे	व्यवहार -नयविशेष	
		६०६, पृ १८०टि ५
ववहारो	व्यवहार -नयविशेष	
		४७६, ६०६गा १३७
वसइ	वसति	८७५
वसणप्पत्त	व्यसनप्राप्तम्	४९० [४]गा १२०
वसति	वसति	४७५, पृ १८१टि १२
वसभ०	वृषभ	पृ १७५टि ७
वसभ	वृषभम्	४८३
वसमाणो	वसन्	४७५
वससि	वससि	८७५
वसह०	वृषभ	पृ १७५टि ७
वसह	वृषभम्	८८६
वसहिदिट्टतेण	वसतिदिट्टान्तेन	८७३, ४७५
वसहो	वृषभ	२९७
०वसहो	वृषभ	२९७
वसंतण	वासन्तरु वसन्तजो वा	२७८
वसामि	वसामि	४७५
वसु	वसु -नक्षत्रदेवताविशेष	
		२८६गा ९०
वसेण	वशेन	४७४
वख	वखम्	२९५
वह	वह	२६० [९]गा ५८
वह	वह	२७६गा २२
वहू०	वहू	२६० [६]गा ७३
वजण	व्यजन	३३४गा. ९६
वजण०	व्यजन	६०६गा १३९
वदणय	वन्दनम्	पृ ७२टि ४

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
वन्दणं	वन्दनम्	७४
वदामि	वन्दे	पृ १८६टि ६
वा	वा	१०, ११, १२, १५ [३], १७, २०, २१, २८, ३१, ३२, ३३, ३७, ५३, ५५, ५७[३], १०८[१], १०९[१], ११४[१], ११५[१], १५२[१], १५३[१], १५८[१], १९३, २३८, २६१ गा ६०-६१, २६२[१०] गा ८२, २८३, ३३४गा ९८, ३३८, ३४३[१-५], ३४४, ३४५, ३५७, ३६२, ३६६, ३९६, ४१५, ४२३[३], ४५०, ४५१, ४५३, ४५७, ४७४, ४७६, ४७८, ४७९, ४८३[३], ५३९, ६००, ६०५, पृ ६१टि १- २-४-९, पृ.६२टि ८, पृ ६३टि १८-२३, पृ ६५टि. १०-११, पृ ६६ टि १-८, पृ ७९टि ६, पृ १९८टि ४ वाउकाड्गु वायुकायिक २१६[६] वाउकाइया वायुकायिका ४०४ वाउकाइयाणं वायुकायिकानाम् ३८५ [४], ४०८[३], ४१०, ४२०[३] वाउकातिय० वायुकायिक पृ १४१टि २ वाउकाइया वायुकायिका पृ १६५टि १ ०वाउकाइयाणं वायुकायिकानाम् ३४९ [१], पृ १५४टि २ वाउकातियाणं वायुकायिकानाम् पृ १६५ टि. ८, पृ १६९टि २ वाउकाय० वायुकाय पृ १६५टि. ८ वाउकाभासो वायुकाय ४५३गा ११८

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाड
०वाउरणा	प्रावरणा	पृ. ६४टि. ५
वाऊ	वायु	३७२, ३७४, ३७९, ३८१
वाकरण०	व्याकरण	पृ ११४टि. ५
वागयं	वत्तजम्	पृ ६७टि १
वागगण०	व्याकरण	पृ ११५टि ६
वागरणं	व्याकरणम्-	व्याकरणशास्त्रम् ४९
वाणमंतर	वानव्यन्तर	पृ. १०२टि १
वाणमंतर०	वानव्यन्तर	पृ १६५टि. ८
वाणमंतरा	वानव्यन्तरा	पृ १६५टि ३
वाणमंतराणं	वानव्यन्तराणाम्	३५३, ३५४, ३८९, ४१२, ४२४[१-२, ४]
वाणमतरीया	वानव्यन्तरिका	४०४
वाणमतरीणं	वानव्यन्तरीणाम्	३८९
वाणमंतरे	वानव्यन्तरः	२१६ [१३, १४]
वाणमतरो	वानव्यन्तर	पृ १०२टि १
वाण०	वानर	पृ १७५टि ७
वाणरं	वानरम्	पृ १७५टि. ७
वात[कुमारे]	वात[कुमार]	२१६[१३]
वातो	वात	३९४, ३९६
वामणे	वामनम्	२०५[२]
वाय	वात-वायुकुमार	पृ १०२ टि. १
वायणु	वाचक	२४७
वायगमाया	वाचक्रमाता	३१०
वायणाणु	वाचनया	१४, ४८२
वायणागतं	वाचनाऽऽगतम्	पृ. ६१ टि १३
वायणोवगयं	वाचनोपगतम्	पृ ६१टि. १३, पृ २०४टि. १
वायव्यं	वायव्यम्	४५७
वायसो	वायस	४६५
वायं	वातम्	पृ. १७७टि. ३
वाया	वाताः	पृ. १७७टि. २

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वाया	वाता	२४९
वायाम	व्यायाम	३६६
वायू	वायु -नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	२८६गा ८९
वारक०	वारक	पृ १३३टि १४
वारग०	वारक	३२१
वारिज्जम्मि(दे०)	विवाहे	२६२[६]
वारुण	वारुणम्	४५३
वारैज	वारये	पृ १२३टि ४
वालगंडेण	वालगण्डेन	४४६
वालगकोडीणं	वालाग्रकोटीनाम्	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६
वालगा	वालाग्रम्	३७२, ३७४, ३७९, ३८१
वालगा	वालाग्राणि	३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६
वालगा	वालाग्राणि-	
	क्षेत्रमानविशेषा	३४४
वालगे	वालाग्रम्	३७४, ३८१, ३९६
वालगे	वालाग्रम्-	
	क्षेत्रमानविशेष	३४४
वालगेहिं	वालाग्रे	३९४, ३९६, ३९७
वालथं	वालजम्	४०, ४४
वालस्स	वालस्थ	३३९गा ९९
वाली	वाली	२७१
वालुत्तप्पभाण्	वालुकाप्रभायाम्	
		पृ १४०टि १
वालुत्तप्पभाते	वालुकाप्रभायाम्	
		पृ १५३टि ४
वालुयपभा०	वालुकाप्रभा	३८३[४]
वालुयपभापुढवि०	वालुकाप्रभापृथ्वी	३८३[४]
वालुयपभापुढवीण्	वालुकाप्रभापृथ्व्याम्	३४७[४]
वालुयप्पभा	वालुकाप्रभा	१६५, २४९

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
वालुयप्पभाण्	वालुकाप्रभातो वालुका-	
	प्रभाजो वा	२१६[४]
वालुया	वालुका	३९७
वावहारिण्	व्यावहारिकम्	३१०, ३७०, ३७२, ३७३, ३७७, ३७९, ३८०, ३९२, ३९४, ३९५
वावहारिण्	व्यावहारिक	३४७
वावहारिण्हि	व्यावहारिकै	३८०, ३९५
वावहारिय०	व्यावहारिक	३४४, ३७३, पृ १५०टि ५
वावहारियस्स	व्यावहारिकस्य	३७२गा १०७, ३७९गा १०९, ३९४गा ११३
वावहारियाणं	व्यावहारिकाणाम्	पृ १३८ टि १०
वावी	वापी	३३६, पृ १३६टि १८
वास०	वर्ष	२०२[२]
वास-	वर्ष	पृ १०४टि १
वासधरा	वर्षधरा	२४९
वासधरो	वर्षधर	पृ ११०टि ७
वाससण्हि	वर्षशतै	३९०[३]
वाससतसहस्स-	वर्षगतसहस्र	३९०[२]
वाससतसहस्सं	वर्षशतसहस्रम्	३६७
वाससतसहस्सं-	वर्षगतसहस्रम्	३९०[१]
वाससतसहस्से	वर्षगतसहस्रम्	५३२
वाससनाइं	वर्षशतानि	३६७
वाससते	वर्षशतम्	५३०
वाससते	वर्षशते	३७९, ३८१
वाससयसहस्साइ	वर्षशतसहस्राणि	३६७
वाससयं	वर्षगतम्	३६७
वाससहस्स-	वर्षसहस्र	३९०[३]
वाससहस्स	वर्षमहस्रम्	३६७
वासमहस्सा	वर्षसहस्राणि	३८५[१]
वाससहस्साइ	वर्षमहस्राणि	३८६[१२], ३८५[२, ४, ५], ३८७[४], ३८९

मूलग्रन्थो	सद्व्यय्यो	सुत्तकांड
वासमहस्साइ	वर्षसहस्राणि ३८३[१-२], ३८५[३]	
वाससहस्साणं	वर्षसहस्राणाम् ३६७	
वाससहस्साणि	वर्षसहस्राणि पृ १५, १टि १	
वासमहस्से	वर्षमहसम् ५३२	
वाग्महस्सेहिं	वर्षमहस्यै ३९०[१-२]	
वाग्महर०	वर्षवर-वर्षवरनामकदीप समुद्रार्थे १६९गा १३	
वासहरपव्वयाण	वर्षवरपर्वतानाम् ३६०	
वासहराण	वर्षवराणाम् ३६०	
वासा	वर्षाणि-क्षेत्राणि २४२	
वासाण	वर्षाणाम्-क्षेत्राणाम् ३६०	
वाग्मारत्तण	वर्षारात्रजो-वर्षारात्रो वा २७८	
वासुदेव०	वासुदेव ४६२	
वासुदेवमाया	वासुदेवमाता ३१०	
वासुदेवेण	वासुदेवेन ६६२	
वासुपुजे	वासुपूज्य-तीर्थम् २०३ [२]	
वासे	वर्षम्-क्षेत्रम् ४७५, ५३१	
वाहि	व्याधि २६२[९]गा ७८	
वाहे	वाह ३१८	
वि	अपि ३, ४, ५, ८गा १, १५[२], ५, ७[२], १०७ [२], १०८[२], १०९ [३], १२८, १२९, १५०, १५१, १५२[३], १५४ त १५७, २००, २०९गा १७, २६०[९]गा ४१, २६०[१०]गा ४५, ३३२ गा ९५, ३४३[५]गा. १००, ३४९[२], ३५० [१३] ३५१[१], ३५२ [३], ३५५[२-३], ३६६, ३८४[१], ३८५[१-५], ३९७, ४०८[२], ४१४, ४१७, ४२०[१, ४], ४२१	

मूलग्रन्थो	सद्व्यय्यो	सुत्तकांड
वि	[२], ४००[१], ४२५[३- ४], ४६२, ४६६, ४७०, ४७४त १७६, ४८३[२], ४९२[२]गा ११९, ४९२ [१]गा १२१, ५०८, ५१२, ५१७, ५३०[१], ५३९, ५७०, ५९५, ५९९ गा १३०, ६००, पृ. ५९ टि ९, पृ १६२टि ११२, पृ. १६५टि ८, पृ. १६७टि ७, पृ १६८टि. २-४५, पृ १८१टि २३-२५, पृ. १८२टि. १, पृ १९१टि १२, पृ १९१टि १, पृ. २००टि २	
विकारेण०	विकारेण २३१, ४४७	
०विकारं-	विकारं ४४७गा. ११७	
विक्रमंभ	विक्रमंभ ३६०	
विक्रमंभसूई	विक्रमंभसूचि ४१९[२], ४२४[२], ४२६[२]	
विक्रमंभसूची	विक्रमंभसूचि ४२५[२]	
विक्रमंभसूयी	विक्रमंभसूचि ४१८[२], ४२१[१], ४२२[२]	
०विक्रमंभा	विक्रमंभा ३५८	
०विक्रमंभेणं	विक्रमंभेण ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९१, ३९६, ५०८	
०विगप्पियं	विकल्पितम् ४९, ४६८	
विगारेण	विकारेण २२७	
०विगहो	विग्रह ६०५गा १३५	
विगुट्टं	विघुट्टम् पृ ११९टि १९	
विच्छदिय०	विच्छदित ४५२	
विजय०	विजय ३९१[९], पृ १००टि १	
विजयण	विजयण २१६[१८]	
विजया	विजया - विजयनामकदीप- समुद्रार्थे १६९गा. १३	

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तफाड
विजयाणं	विजयानाम्	३६०
विजयं	वैद्यरुम्	पृ १८७टि ८
विज्जु[कुमार]	विद्युत्कुमार	२१६[१३], १००टि १
विज्जुया	विद्युत्	पृ १११टि २
विज्जू	विद्युत्	२४९
विडविय	विडम्बित	२६२[५]गा ७१
विणय-०	विनय	२६०[६]गा ७२
विणस्सई	विनश्यति	२६०[५]गा ३२
विणास०	विनाश	पृ ७०टि १
०विणासे	विनाशे	७९, २१०[१]गा ६१
विणिघाय-	विनिघातम्	२१०[१]
विणिच्छियत्थं	विनिश्चिन्तायम्	६०६गा १३७
विणिवाय	विनिपात	२६०[९]गा ७८
विण्हुदत्ते	विण्णुदत्त	पृ १०१टि १०
विण्हुदत्तो	विण्णुदत्त	२१८
विण्हू	विण्णु -नक्षत्रदेवताविशेष	२२६गा २१, २८६गा ९०
वितथि	वितस्ति -क्षेत्रमानविशेष	पृ १३०टि १५
वितथीतो	वितस्ती	पृ १८६टि ५
वित्त	वृत्त	६०६गा १४२
वित्त०	वृत्त	२६०[१०]गा ५२,
वित्ताणि	वृत्तानि	२६०[१०]गा ४६
वित्ति	वृत्ति	पृ १३४टि १९
वित्ति	वृत्तिम्	२६०[५]गा ३२
वित्ती	वृत्तिम्	पृ ११७टि ११
विदिशाणु	विदिशाया	३०७
विदेहे०	विदेहम्	पृ १८१टि १४
०विधा	विवानि	३९९
विद्धसेजा	विध्वसेरन	पृ १५०टि ६
विद्धि	विद्धि	६०५गा १०५
विद्धिलक्खण	विद्धिलक्षणम्	पृ २०४टि ६
विन्नविज्जति	विज्ञाप्यते	पृ १९१टि १०

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तफाड
विप्पओय	विप्रयोग	पृ १०३टि १०
०विप्पजढ	विप्रत्यवतम्	१७, ३७, ४८५
०विप्पमुक्क	विप्रमुम्भतम्	१४, ६०७, पृ ११९टि २३
०विप्पमुक्के	विप्रमुक्त	२१४
विप्पयोग	विप्रयोग	२६२[९]गा ७८
वित्रोहण-	वित्रोवन	४९०[४]गा १२०
विभत्ती	विभक्ति	२६१गा ५९
विभगणाणलद्धी	विभङ्गज्ञानलद्धिः	२४७
विभंगणिप्फण्णे	विभङ्गनिष्पन्नम्	पृ १३५, टि १२ १४, पृ १७०टि ५
विभगनिप्फण्णे	विभङ्गनिष्पन्नम्	पृ १३२, टि १४, पृ १३३ टि १, पृ १४६टि १०, पृ १४७ टि २-४
विभागणिप्फण्णे	विभागनिष्पन्नम्	३३०, ८०६[४]
विभागनिप्फण्णे	विभागनिष्पन्नम्	२१८, ३१६, ३२९, ३६२, ३६३, ३६५
विमल	विमल	पृ ६३टि ८
विमले	विमल -तीर्थङ्कर	२०३[२]
विमाणपत्थडाण	विमानप्रस्तदानाम्	३६०
०विमाणा	विमानानि	पृ ११२टि ८
विमाणानं	विमानानाम्	३६०
०विमाणानं	विमानानाम्	३९०[५]
विमाणावल्लियाण	विमानावल्लिकानाम्	३६०
०विमाणेषु	विमानेषु	२९१[९]
विमुचति	विमुञ्चन्ति	२६०[७]गा ७५
विग्गह्यकरो	विग्गमयकर	२६०[८]गा ६८
विद्याण	विज्ञानीहि	३०८गा ९३, ३०८गा ९८
विद्याहपणन्ती	व्याख्याप्रजति	५०
विद्याहिण	व्याख्यातः	३६७गा १०५

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
वियाहिया	व्याख्याता २६०[१]गा	२५
वियोगे	वियोगे २६२[९]गा ७९	
०विरती	विरति. ७३गा ६, ५२६	गा १२३
विगृह्णहिं	ततै - विस्तरितै	पृ ११३ टि २
विरुद्ध	विरुद्ध-प्रतिविशेष	२१
विलविय	विलपित २६२[९]गा ७८	
विलवणा	विडम्बना २६२[८]गा	७६
विलवियं	विलम्बितम् २६०[११]गा.	५४, २६०[११]गा ५५
विलास	विलास २६२[३]गा ६६,	पृ १२२ टि ४
विलिओ	व्रीडित - रसविशेष	पृ १२१ टि ९
[वि]लिहमाण	विलिखन्तम्	४७४
[वि]लिहसि	विलिपसि	४७४
[त्रि]लिहामि	विलिखामि	४७४
विवच्चासे	विपर्यासे	४५४
विवच्चासेणं	विपर्यासेन	पृ १७६ टि. ११
विवज्जासेणं	विपर्यासेन	पृ १७६ टि ११
०विवड्ढिण्	विवर्धितम्	३२०
०विवड्ढिया	विवर्धिता	३३९गा ९९
विवड्ढीण्	विवर्धित	पृ १३३ टि ९
विवन्दी	विवर्द्धि - नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	२८६गा ९०
विवरीय	विपरीत २६२[८]गा ७६	
विवलीय०	विपरीत	२६७
विवागसुयधरे	विपाकश्रुतवर.	२४७
विवागसुयं	विपाकश्रुतम्	५०
विवाहपण्णत्तिधरे	व्याख्याप्रज्ञप्तिधरो विवाह-	
	प्रज्ञप्तिधरो विवाहप्रज्ञप्ति-	
	धरो वा	२४७
विवाहपण्णत्ती	व्याख्याप्रज्ञप्ति - विवाह	
	प्रज्ञप्ति विवाहप्रज्ञप्तिर्वा	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
		पृ. ६८ टि २२
विविध०	विविध	पृ १३४ टि १९
विसण्	विषय	३६७
विसमं	विषमम्	२६०[१०]
		गा ५२
विसं	विषम	२६७
विसंघाडिज्जति	विसङ्घात्यते	३६६
विसंघातिज्जइ	विसङ्घात्यते	३६६
विसंघादिज्जइ	विसङ्घात्यते	३६६
०विसाणं	विपाणम्	४९२[५]
विराणी	विपाणी	२७१गा ८३
विसाणेणं	विपाणेन	४४६
विसाय	विपाद २६२[५]गा ७०	
विसाय-	विपाद २६२[४]गा ६८	
विसाहा	विशाखा	२८७गा ८७
विसुज्झमाणय	विशुद्धयमानकम्	४७२
विसुद्धणेगमो	विशुद्धनैगम.	पृ १८१
		टि २६
विसुद्धतराओ	विशुद्धतरक	४७४, ४७५
विसुद्धतरागस्सा	विशुद्धतरकस्य	४७४
विसुद्धतरातो	विशुद्धतरक	४७५
विसुद्धतरो	विशुद्धतर	पृ १८० टि ११
विसुद्धस्स	विशुद्धस्य	४७५, पृ १८१
		टि ३
०विसुद्धं	विशुद्धम्	२६०[१०]
	गा ४९, ६०६गा १४१	
विसुद्धो	विशुद्ध	पृ १८० टि ११
विसेस	विशेष	पृ ७३ टि १
विसेसओ	विशेषत	४७६
विसेसडिहं	विशेषदृष्टम्	४४८, ४५०,
		४५७
विसेसाहिण्	विशेषाधिकम्	३३८,
		३५७, ३६२
०विसेसाहियं	विशेषाधिकम्	५०८
विसेसाहिया	विशेषाधिकानि	११४[१],
		१७८[१]
विसेसाहियाइं	विशेषाधिकानि	११४

मूलसदो	सक्यत्यो	सुचंकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुचंकाइ
		[१३], १५८[१-३]		कृदङ्गस्याध्ययनम्	२६६
विसेसिए	विशेषितम्	२१६[१त १९]	वीरियतराण	वीर्यान्तराय	२४४
विसेसिओ	विशेषित	पृ १०२टि १	वीरो	वीर-रस	२६२[१]
विसेसितत्त	विशेषितत्वम्	पृ २०४ टि ८		गा ६३, २६२[२], २६२ [२]गा.६४	
विसेसिय	विशेषित	२१६[१३त १८]	वीसं	विंगति	३२०, ३६७, ३९१[७]
विसेसियतर	विशेषिततरम्	६०६गा १३८	वुचइ	उच्यते	पृ १४८टि ९, पृ १६४टि ७
विसेसियं	विशेषितम्	पृ १०२टि १	वुचए	उच्यते	पृ १४८टि ११
विसेसेइ	विशेषयति	६०६गा १३९	वुचति	उच्यते	३६७गा १०४, ४०३
विसेसो	विशेष	पृ ६१टि ७, पृ १६९टि २	वुह	वृष्टम्	४४७
विसोही	विशोधि -आवश्यकैकार्ये	२९गा २	वुट्टि	वृष्टिम्	१७५गा १०
विस्सर	विरवरम्	२६०[११]गा ५४, २६०[११]गा ५	वुड्ड	वृद्ध-व्रतिविशेष	२१
विस्सो	विश्वेदेव - नक्षत्रदेवता-	विशेष २८६गा ९०	वुड्डसावग	वृद्धश्रावक-व्रतिविशेष	२१
विहत्थि	वितस्ति - क्षेत्रमानविशेष	३३२गा ९५	वुड्ड	वृद्ध-व्रतिविशेष	पृ.६३टि २०
विहत्थी	वितस्ति - क्षेत्रमानविशेष	३३५, ३४५, ३५९	वुड्डसावय	वृद्धश्रावक-व्रतिविशेष	पृ ६३टि २०
विहत्थीओ	वितस्ती- क्षेत्रमानविशेषार्थे	३३५, ३५९	वेइयाणं	वेदिकानाम	३६०
विहरिजण	विहृत्य	२२	वेउच्चिणु	वैक्रियम्	४०५त ४०७, ४०८[३], ४११, पृ १६५टि ८
०विहा	विधानि	४००त ८०२	वेउच्चिय०	वैक्रियेषु	पृ १७०टि ५
विहि	विवि	२६२[१०]गा ८२	वेउच्चियसरी०	वैक्रिय	४१०, ४२१[१]
विहिज्जति	विधीयते	३२०	वेउच्चियसरीर	वैक्रियशरीर	२३८
०विही	विवि.	६०६गा १३८		वैक्रियशरीरम्	पृ १७१टि ३
०विहो	विध	४७६	वेउच्चियसरीरा	वैक्रियशरीराणि	४१६, ४१८ [२, ६], ८१९ [२, ४], ८२० [१, ३], ४२० [२], ४२३ [२], ४२६ [२, ४], ४२५ [२], ४२६ [२, ४], पृ १६९ टि ५
वीणा	वीणा	२१२		वैक्रियस्य	पृ १६९ टि २
०वीतरागे	वीतराग	२४१	वेउच्चियस्य	वैक्रियम्	२३८
वीतीवदेज्जा	व्यतिव्रजेत्	३४३[२-३]	वेउच्चियं		
वीरणकारण	वीरणमारणम्	४४४			
वीरणा	वीरणानि	४६४			
वीरियलद्धी	वीर्यलद्धि	२४७			
वीरिय	वीर्याध्ययनम्-सूत्र-				

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाङ्
वेडव्विया	वैक्रियाणि ४२५[४], पृ १६७टि ७, पृ १६८ टि ४, पृ १७१टि ३	
वेडव्वियाण	वैक्रियाणाम् पृ १६८टि २	
वेडव्वियाणं	वैक्रियाणाम् पृ १७०टि ५	
वेजयंत	वैजयन्त ३९१[९], पृ १०२टि १	
वेजयत्तए	वैजयन्तक २१६[१८]	
वेज्जियं	वैद्यकम् ४९६	
वेज्जो	वैद्य ४९६	
वेढसंखा	वेष्टसङ्ख्या ४९४	
वेढिमे	वेष्टिमे ११, ८७९	
०वेदए	वेदक २३७	
वेदा	वेदा ४९, ४६८	
वेदाए	वेदायाः पृ १३१टि १०	
वेदायड	वेदातटम् पृ १३१टि १०	
वेदिसं	वैदिगम् ३०७	
वेदंति	वेदयन्ति ५२०	
वेनाए	वेनाया पृ १३१टि १०	
वेनायडं	वेनातटम् पृ १३१टि १०	
वेमाणिए	वैमानिक २१६[१३, १६]	
वेमाणिओ	वैमानिक पृ १०२टि १	
०वेमाणिओ	वैमानिक पृ १०२टि १	
वेमाणिया	वैमानिका ४०४	
वेमाणियाण	वैमानिकानाम् ३९१[१], ४१२, ४२६[१२]	
०वेमाणियाणं	वैमानिकानाम् पृ १६५ टि ८	
वेमाणीण	वैमानिकीनाम् ३९१[१]	
वेयण	वेतन ३२७	
वेयणत्थ	वेतनार्थ पृ १३४टि १९	
वेयणिज्जम्भ	वेदनीयकर्म २४४	
०वेयणे	वेदन २४४	
वेलणओ	व्रीडनक २६२[१]गा ६३, २६२[६], २६२[६] गा ७२	
वेलयराणं	विडम्बकानाम्-नाना-	

मूलसद्वो	राक्यत्यो	सुत्तकाङ्
	वेपकारिणाम् ८०	
वेलानं	वेलानाम् ३६०	
वेल	वेप २६२[८]गा ७६	
वेलो	द्वेष्य ५९९गा १३०	
वेलसमणस्स	वैश्रवणस्य २१	
वेलियं	वैशिकम्-शास्त्रविज्ञेय ४९	
वेलम्म-०	वैधर्म्य ४६३, ४६६	
०वेलम्म	वैधर्म्यम् ४६३त ४६६	
वेलम्मोवणीए	वैधर्म्योपनीतम् ४६६	
वेलम्मोवणीते	वैधर्म्योपनीतम् ४५, ८	
वोच्छं	वक्ष्ये २२६गा १८, ६०६ गा १३६	
वोच्छामि	वक्ष्यामि २२६गा २०	
व्वय	व्यय ३२७	
	श	
शाले	शाले २३०	
शेते	शेते ३१०	
श्रीः	श्री २११	
	स	
स	स पृ ७१टि ४	
सकड०	शकट पृ १३६टि १८	
सकडेणं	शकटेन २७६	
सकसाती	सकपायी पृ १०८टि ८	
सय	शत ४२५[२]	
सकुलिया	सकुलिका-पक्षिविज्ञेय २६५,	
सकुंतो	शकुन्त. २६५	
सक्या	संस्कृता २६०[१०]गा ५३	
सकरपभा०	शर्कराप्रभा ३८३[३]	
सकरपभापुदवि०	शर्कराप्रभापृथ्वी ३८३[३]	
सकरप्पभा	शर्कराप्रभा १६५, २४९	
सकरप्पभाए	शर्कराप्रभा २१६[४]	
सकरप्पभाते	शर्कराप्रभायाम् पृ १५३ टि ४	
सकरप्पभापुदवि०	शर्कराप्रभापृथ्वी ३४७[३]	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
सका	शक्यम्	३४३[५]गा १००
सग०	स्वक	पृ १४०टि १
सगड०	शकट	३३६
सगडभद्वियाओ	शास्त्रविशेषः	पृ ६८टि ८
सगडेणं	शकटेन	पृ १२६टि ६
सगभद्वियाओ	शास्त्रविशेष	४९
सगराह(दे०)	शीघ्रम्	पृ १४७टि १४
सचित्तद्रव्यखंघे	सचित्तद्रव्यस्कन्ध	६२
सचित्तद्रव्योवक्रमे	सचित्तद्रव्योपक्रम	७९, ८२
सचित्ते	सचित्त	६१, ७८, २७३, ५६६, ५६७, ५७०त ५७२, ५७४, पृ ७० टि २५
सच्चित्तिही	सत्यतिथि.	सत्यातिथिर्वा ३०५
सच्छंद०	स्वच्छन्द	४९, ४६८
सच्छं	स्वच्छन्दम्	२२
सजोगी	सयोगी	२३७
सजगगामस्स	षड्जग्रामस्य	२६०[७]
सजगगामे	षड्जग्राम	२६०[६]
सजं	षड्जम्	२६०[२]गा २६, २६०[३]गा २८, २६० [४]गा ३०
सजे	षड्ज	२६०[१]गा २५
सज्जेण	षड्जेन	२६०[५]गा ३२
सज्झाविति	(१)	पृ १७७टि २
सद्गणे	स्वस्थाने	१२१, १४८ [२], १८९, पृ ७८टि २, पृ ८७टि ८, पृ ९०टि ३
सद्वितंत	पठितन्त्रम्-शास्त्रविशेष	४९
सद्वि	पठि	३१८
सदुए(दे०)	श्यालिकापति	३०६
सण०	सण	४५
सणकुमार०	सनत्कुमार	पृ १४४टि २
सणकुमारए	सनत्कुमारक	२१६[१६]

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
सणकुमारे	सनत्कुमार	१७३
सणकुमारे	सनत्कुमारे	३५५[३]
सण्णा	सज्जा	२०९गा १७
०सण्णाए	सज्जया	३२५गा ९३, ३२४गा ९४, पृ १२४ टि १३
सण्णिघाणत्ये	सज्जिधानार्थे	२६१गा ५८
सण्णिवाइए	साज्जिपातिक	२५१
सण्णिवाइए	साज्जिपातिकम्	पृ ११२ टि १३
सण्णिवाइए	साज्जिपातिके	पृ ८९टि ६
०सण्णिवेसाइ	सज्जिवेशानि	४७१
सण्णिवेसायं	सज्जिवेशानि	पृ १८१ टि २०
सण्हसण्हिया	लक्षणलक्षिणा-	क्षेत्रमानविशेष ३४४
सण्हसण्हियाओ	लक्षणलक्षिणा -	क्षेत्रमानविशेषा ३४४
सत	शत	पृ १७१टि ३
सतण	शयन	३३६
सतचग्ग	शतवर्ग	पृ १७१टि ३
सतसहस्सं	शतसहस्रम्	३२६
०सतसहस्सं	शतसहस्रम्	३४८[१], ३५५[१]
०सतसहस्साइ	शतसहस्राणि	३६७
०सतसहस्से	शतसहस्रम्	०२[२], ५३२
सत	शतम्	३२६
०सतं	शतम्	५०८, ५५७ गा १०६
०सतिण	शतिक	३१८
सतिमिसदा	शतभिपन्-नक्षत्रम्	२८५ गा ८८
०सते	शतम्	००२[२], ५०८, ५३०
सत्त	सप्त	११८, २६०[१]गा २५, २६०[१५], २६० [७-९], २६०[१०]गा

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
सत्त	४३, २६०[१०]गा ४४, २६०[१०]गा ५०, २६० [११]गा ५६, २९४, २९८, ३४७[२], ३४८ [१], ३५५[१], ३६७गा १०५, ३६७गा १०६, ३८३[४], ३८५[२], ३९१[२, ४-६], ६०६, पृ १२०टि ६, पृ १४४टि २		सत्तावीसं सत्तावीसे सत्तु सत्तु० सत्तेसु सत्थपारगा	सप्तविंशति ३९१[८] सप्तविंशे ५०८ अत्रु २६२[२]गा ६५ शत्रु २६२[२]गा ६४ ६५ सत्त्वेपु पृ २०२टि ६ शास्त्रपारगा. २६० [५]गा ३४	
सत्त०	सत्त ३७२, ३७४, ३९६		सत्थवाह सत्थवाहे सत्थं सत्थेण सत्थोवक्कमे सह— सह—० सहणयं सहणया सहणयाण	सार्ववाह २० सार्ववाह ३०९ शस्त्रम् ३४३[१.५] शस्त्रेण ३४३[५]गा १०० शस्त्रोपक्कम् पृ ७२टि ७ अव्द २६२[५]गा ७० शव्द २६२[३]गा. ६७ शव्दनयम् ४७६ शव्दनया ४९१, ५२५[३] शव्दनयानाम् ५७[५], ४७४, ४८३[५], पृ १९२ टि ६	
सत्त	सत्त्व ३३४गा ९८		सहनयाणं	शव्दनयानाम् १५[५], ४७५	
सत्तगच्छगयाए	सत्तगच्छगतायाम् १६७		सहं सह्वो सहे सहेणं सद्वो	शव्दम् ४९६ शाव्दिक ४९६ शव्दः—नयविशेष ६०६, पृ १८०टि ५ अव्देन ४४३ शव्द—नयविशेष ६०६ गा. १३८	
सत्तगयं	सत्तगजम् २९८		सद्धि सन्निचिते सन्निवाइए सन्निवाइए सन्निवाइए सन्निवाइए	सार्धम् पृ ११३टि २ सन्निचित ३७२, ३७४, ३९६ सान्निपातिक २०७[२-३], २३३ सान्निपातिकानि २५१ सान्निपातिकम् २५९ सान्निपातिके ११३[१] सान्निपातिक २३३	
सत्तणामे	सत्तनाम २०८				
सत्तणहं	सत्तानाम् २६०[२, ५ ६]				
सत्तनामे	सत्तनाम २६०[१]				
सत्तमं	सत्तमम् २६०[३]गा २९, २६०[४]गा ३०				
सत्तमा	सत्तमी २६०[७]गा ३९, २६०[८]गा ४०				
सत्तमी	सत्तमी-विभक्तिः २६१ गा ५८, २६१गा ६२				
सत्तमे	सत्तम २९४गा ९१				
सत्तरत्त०	सत्तरात्र ३७२, ३७४, ३९६				
सत्तरस	सत्तदश ३८३[४], ३९१ [७]				
सत्तवण्णवणे	सत्तपर्णवनम् २६८				
सत्तविहं	सत्तविधम् २८४गा ८५				
सत्तविहे	सत्तविधम् २८४, पृ १८० टि ५				
सत्तस्सर०	सत्तरवर २६०[१०]गा ४९				
सत्तहत्तरिण्	सत्तसत्तया ३६७गा १०५				
०सत्ताणं	सत्त्वानाम् पृ १५३टि ३, पृ २०२टि ४				
सत्तायां	सत्तायाम् ३११				

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०सन्निवेशेसु	सन्निवेशेषु	२६७
सर्पे	सर्प -नक्षत्रदेवता-	
	विशेष	२८६गा ८९
सम्भाव०	सद्भाव २६२[१०]गा ८१	
सम्भाववृणाण	सद्भावस्थापनथा	
सभ	सभाम्	२०
सभडमत्तो-	सभाण्डमात्रो-	
वकरणाण	पकरणानाम्	१९९टि ११
सभंडोवकरणाणं	सभाण्डोपकरणानाम्	५७४
सभा	सभा	३३६
सभाव०	स्वभाव २६२[७]गा ७५	
		११, ४७९
सम०	सम २६०[१०]गा ४९	
समण	समय -कालमानविशेष	
	२०२[२-३], ३६६, ५३२	
समण	समये-कालमानविशेषे	
	३७२, ३७४, ३९४, ३९६,	
	४२०[३], ४२३[२]	
समचउरसे	समचतुरस्रम्	२०५[२ ३]
समट्टे	समर्थ -सम्यगर्थ	
	३४३[१५], ३६६	
समण-०	श्रमण	३६६
समण०	श्रमण	२२
समणण	श्रमणक	२८८
समणस्स	श्रमणस्य	३५८
समणाउसो !	श्रमणायुष्मन् !	३६६
समणी	श्रमणी	२८
-समणे	श्रमण	२८, ३०५,
		पृ १२८टि ८
समणेण	श्रमणेन	२९गा ३
समणो	श्रमण	५९९गा १०९,
	५९९गा १३०, ५९९गा	
	१३१, ५९९गा १३२, पृ	
	६४टि १०	
०समण्णागण	समन्वागत	३६६
समत्त	समाप्तम्	२०७[४],
		पृ १९२टि १२

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०समत्ये	समर्थ	३६६
समभिरुढे	समभिरुढ -नयविशेष	
	६०६, ६०६गा १३९,	
	पृ १८०टि ५	
समय	समय-कालमानविशेष	
	१८४, १८८, २०१[२	
	३], ३६४, ३६५गा १०३	
समय	समय-सिद्धान्त	पृ १८७
		टि ६
समयस्य	समयस्य-कालमान-	
	विशेषस्य	३६६
समय	समयम्-कालमानविशेषम्	
	११०[१], १११[१-३],	
	१५४, १५५, १९५[२],	
	१९६[३], ४९०	
समया	समया -कालमानविशेषा	
	१९०[१]	
समया	समयौ-कालमानविशेषौ	
	१९५[३], १९६[१-२]	
०समया	समया -कालमानविशेषा	
	२६०[१०]गा ४३, ३७६	
समयाणं	समयानाम्-कालमान	
	विशेषाणाम्	३६७
समवयारे	समवतार	पृ ७७टि १
समवाओ	समवाय -जैनागम	५०
समवायधरे	समवायधर	२४०
समसुकुमार	समसुकुमारम्	पृ ११९
		टि २०
०समहुत्तो	सम्यगभिमुख	पृ १८०
		टि ८
सम	समम् २६०[१०]गा १८,	
	२६०[१०]गा ५२	
सम-	समम् ५९९गा १०९	
०सम	समम् १४, २६०[१०]	
	गा ५०	
०समा	समा ५५७गा १०६	
समागमेण	समागमेन	५१

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०समागमेणं	समागमेन	३४२, ३४४, ३६६, ३६७, पृ. १३७ टि. ४
समागे	समाने	६०५
समाधान०	समाधान	पृ १२४टि. १
समाभरिय-०	समाभृत	५६९
समायारेणं	समाचारेण	४४७
०ममारुद्धो	समारुद्ध	४७४, ४७५
ममासब्धो	समासत.	३३७, ३५६, ३६१, ५९३, ६०६गा १३७
समासतो	समासत.	४५०, पृ १४४ टि २
समासा	समासा	२९४
समासा	समासौ	४७६
समासे	समास	२९४गा. ९१, २९९त ३०१
समासेणं	समासेन	७४गा. ७, ४७६
समाहय	समाहृत	३६६
समाहाण	समाधान	२६२[१०] गा. ८०
समाहित	समाहित	पृ १४७टि. १०
समिद्ध	समिति-निरन्तर-	मीलनम् ७१
समिति	,,	३४२, ३४४, ३६६, ३६७
+समीव	समीपम्-तद्धितनामभेद	पृ. १३०टि १९
समीवओ	समीपत	३०२गा ९२
समीवनामे	समीपनाम-तद्धितनाम-	भेद ३०७
समीवे	समीपे	३०७
०समुक्कित्तणया	समुत्कीर्तनता	९८, १००, १०१, ११५, ११७, ११८, १४२, १४४, १४५, १८३, १८५, १८६, १९९, पृ ९०टि ३

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
०समुक्कित्तणयाए	समुत्कीर्तनतया	१०२, ११९, पृ. ९०टि. ३
०समुक्कित्तणा	समुत्कीर्तना	पृ ७६टि ५
समुग्गो	समुद्ग.	२६५
समुदय०	समुदय	७१, ३४२, ३४४, ३६६, ३६७
समुद्ध०	समुद्र	पृ १७७टि ६
०समुद्धा	समुद्रा	३७६, ४७५, ५०८
समुद्धानं	समुद्राणाम्	३६०, ३७५, ५०८
समुद्दिसिज्जंति	समुद्दियन्ते	पृ ५९टि २
समुद्दिस्संति	समुद्दियन्ते	२
समुद्धे	समुद्र.	५०८
समुद्धेसो	समुद्देश	२, ३, ४
समुद्धो	समुद्र	२६५, ४६०
०समुप्पण्णा	समुत्पन्ना.	२६२[१०] गा ८२
समुप्पन्नो	समुत्पन्ना.	२६२[५] गा ७०, २६२[८]गा ७६
समुव्वहंता	समुद्बहन्त	२६०[१०] गा ४५
०समुस्सपणं	समुच्छ्रयेण	१७, १८, ३७, ३८, ४८५, ४८६, ५४१, ५४२
+समूह	समूहः-भावस्कन्धैकार्थे	७२गा. ५
समूहे	,,	पृ. ७२टि १
समो	सम	५९९गा १२८, ५९९ गा १३२
०समो	समः	५९९गा १३१
समोक्कंता	समवक्रान्ता-मध्यमग्राम-	स्य मूर्च्छना पृ ११८टि ९
समोत्तरति	समवतरति	पृ १९४टि २
समोत्तरंति	समवतरन्ति	५३२, पृ ८३ टि. ८
समोत्तरे	समवतार.	१८३, १९९

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तफाइ
समोयरति	समवतरति	५३०[२], ५३१त ५३३
समोयरंति	समवतरन्ति	१०४[१-३], १२१, १४८[१-२], १८९, ५३०[१], ५३२, ५३३, पृ ९०टि ३
समोयारणा-	समवतारणा	६०४गा १३३
समोयारे	समवतार	९२, ९८, १०४[१], ११५, १२१, १४२, १४८, १८९, ५२७, ५३३, ५३०[१२], ५३१ त ५३३, पृ ८७टि ५, पृ ९०टि ३.
०समोयारेण	समवतारेण	५३०[१२], ५३१, ५३२
समोयारेयव्याणि	समवतारयितव्यानि	पृ ७८ टि. २
समोयारो	समवतार	पृ ८७टि ५
समोसरणं	समवसरणाध्ययनम्-	सूत्रकृदङ्गस्याध्ययनम् २६६
सम्मज्जण	सम्मार्जन	२१
सम्मट्टे	सम्मृष्ट	३७२, ३७४, ३९६
सम्मत्तलद्धी	सम्यक्त्वलब्धि	२४१
सम्मत्तं	सम्यक्त्वम्	२५३, २५५, २५७, २५९
सम्मत्तं	समाप्तम्	२६०[११]गा ५६, ३१२, ५२०
सम्मत्ताइं	समाप्तानि	६०६
सम्मदंशणलद्धी	सम्यग्दर्शनलब्धि	२४७, पृ १०९टि ७
सम्मामिच्छा-	सम्यग्मिथ्या-	
दसणलद्धी	दर्शनलब्धि	२४७
+सम्मुच्छ	सम्मूर्च्छिमानाम्	३८७[५] गा १११
+सम्मुच्छिम	,,	३५१[५]गा १०१
सम्मुच्छिम	सम्मूर्च्छिम	२१६[९-१०], ३८७[२-४]

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तफाइ
सम्मुच्छिम०	सम्मूर्च्छिम०	१६[९-११], ३५१[२-४], ३५०[२], ३८७[२-४] पृ १०२ टि १, पृ. ११२ टि २, पृ. १५६ टि १
सम्मुच्छिममणु	सम्मूर्च्छिममनुष्याणाम्	३८८ [२]
सम्मुच्छिममणुस्से	सम्मूर्च्छिममनुष्य	२१६ [१२]
सम्मुच्छिममणुस्सो	सम्मूर्च्छिममनुष्य	पृ १०२ टि १
सम्मुच्छिमा	सम्मूर्च्छिमा	२१६[१०]
सम्मुच्छिमाण	सम्मूर्च्छिमाणाम्	पृ १५६ टि १
०सम्मुच्छिमाणं	सम्मूर्च्छिमाणाम्	३५१[४]
सम्मुच्छिमो	सम्मूर्च्छिम	पृ १०२ टि २
सम्मोह०	सम्मोह	२६०[५]गा ७०
सयण	शयन	पृ १३६ टि १८
सयणाणि	शयनानि	२६०[५]गा २३
सयणे	स्वजने	५९९गा १३०
सयरहं(दे०)	शीघ्रम्	३६०
सयवगा	शतवर्ग	४०१[२], ४०५ [२]
सयसहस्सं	शतसहस्रम्	२०४[२]
०सयसहस्स	शतसहस्रम्	१०८
०सयसहस्साइ	शतसहस्राणि	२०४[२], ३६७, १०८
सय	शतम्	२०४[२], ३६७, पृ १३४ टि १६
सयभुरमण०	स्वयम्भूरमण	४७५
सयभुरमणे	स्वयम्भूरमण	१६९गा १६, १७०
सयभुरवणे	स्वयम्भूरमण	पृ ९२ टि ६
सयाइं	शतानि	पृ ११८ टि १२
०सयाइ	शतानि	पृ १८१ टि २१
सयाणि	शतानि	३६७गा १०६, पृ २०५ टि ४

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०सयाणि	शतानि	६०६गा १८२
सर	सरस्	४५१, ४५५
सर०	स्वर	३३४गा. ९८
सरट्टाणा	स्वररयानानि	२६०[२], २६०[२]गा. २७
सरण	शरण	३३६
सरदणु	शरदिज	२७८
सरपत्तियाओ	सरपट्टय	३३६
सरपत्तीओ	सरपट्टय	पृ १३६टि १८
सरमण्डलम्मि	स्वरमण्डले	२६०[१०] गा ५३
सरमंडलं	स्वरमण्डलम्	२६०[११] गा ५६
सरलखणा	स्वरलक्षणानि	२६०[५]
सरसरपत्तियाओ	सर सर पट्टय	३३६
सरं	स्वरम्	२६०[२]गा २६, २६०[३]गा २८, २६० [३]गा २९, २६०[४] गा ३०, २६०[४]गा ३१
सरं-	स्वरम्	२६०[५]गा ३८, पृ ११७टि. १६
सरा	सरासि	२९८, ३३६
सरा	स्वरा	२६०[१], २६० [१]गा २५, २६०[३], २६०[४], २६०[१०]गा ४४, २६०[१०] गा ५०, पृ ११९ टि ५, पृ १२० टि ६
सरा	स्वरा.	२६०[१०]गा ४३, २६०[११]गा ५६
सराणं	स्वराणाम्	२६०[२], २६०[५], २६०[६]
सराणि	सरासि	पृ. १३०टि ३
०सराणि	सरासि	पृ. १७६टि. ६
सरिसवा	सर्पपा	३७९
सरिसवो	सर्षप	४६०

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०सरिमं	सद्वगम्	४६२, ४६६
०सरिमे	सद्वगे	२०
मरीर०	शरीर	१७, १८, ३७, ३८, २६२[७], पृ ७१, ४८५, ४८६, ५४१, ५४२
मरीर-	शरीर	पृ १४०टि १
सरीर-०	शरीर	३४६, ३४७ [१-४, ६], ३४८[१], ३४९[१-२], ३५२[१], ३५५[१, ४-५], ३७४, ३८१, ३९६, पृ १३९, टि १५, पृ १४४टि २
सरीर-	शरीर[नामकर्म]	२४८
सरीरण	शरीरकम्	३५५[४-५], पृ. १४४टि २
सरीरगं	शरीरकम्	५६३
सरीरगा	शरीरकाणि	पृ १६५ टि. ४त ८
सरीरयं	शरीरकम्	१७, ३७ ४८५, ५४१, ५५२, ५८२, ५८५, पृ ७५टि ३
सरीरं	शरीरम्	२३८, पृ. ६२टि ६, पृ ६६टि ५
सरीरा	शरीराणि	४०५, त ४०७, ४०८[१, ३], ४११, ४१२ शरीराणि ४२०[२]
०सरीरा	स्वर	२६०[१]गा २५
सरे	सललितम्	पृ. ११९टि २०, पृ १२२टि ४
सललियं	शलाका	५०८
सलागा	शलाकानाम्	५१८
सलागाणं	सलिलम्	४४७
सलिलं	श्यालक	पृ १३१टि ५
सल्लण	श्रवण	२८५गा. ८८
सवण	सविद्युत	४५३गा ११८
सविज्जुया	सविता-नक्षत्रदेवता-	
सविया	विशेष	२८६गा ८९

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
सविसेसं	सविशेषम् ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
सव्व	सर्वं पृ १७६टि ४	
सव्व०	सर्वं १०८[१-२], १०९ [१], १२५, १२६, १९३, २४४, २८५, २८६, ३५७, ३६२, ४१६, ४२०[२], ४५९, ४६२, ४६६, ४७१, ५३०[१], ५३३, ५३३गा १२४, ५९९गा १२८, ५९९गा १२९, ६०६गा १३७, ६०६ गा १४१, पृ ८०टि ४, पृ ९६टि २, पृ १४०टि १, पृ १५३ टि ३-४, पृ १५४टि १, पृ १६७टि १	
सव्व-०	सर्वं १२७	
सव्वओ	सर्वतः पृ ११९टि २	
सव्वक्खरगणणाए	सर्वाक्षरगणनया पृ २०५ टि.४	
सव्वगं	सर्वाग्रम् ६०६गा १४२	
सव्वट्ठअपज्जत्ताण	सर्वार्थपर्याप्तानाम् पृ १६१ टि १२	
सव्वट्ठसिद्ध०	सर्वार्थसिद्धपृ १६१टि १०	
सव्वट्ठसिद्धए	सर्वार्थसिद्धक २१६[१८]	
०सव्वट्ठसिद्धओ	सर्वार्थसिद्धक पृ १००टि १	
सव्वट्ठसिद्ध-	सर्वार्थसिद्ध-	
णिलयाणं	निलयानाम्पृ १६१टि १२	
सव्वट्ठसिद्धे	सर्वार्थसिद्धे ३९१[९]	
सव्वणूहि	सर्वज्ञै ४६९	
सव्वतिही	सर्वतिथि सर्वातिथिर्वा पृ १३१टि ४	
सव्वत्थ	सर्वत्र २६०[१०]गा ५०, पृ १५६टि १	
सव्वत्थोवाइ	सर्वस्तोकानि ११४[१३], १५८[१-३]	
सव्वत्थोवे	सर्वस्तोकम् ३३८, ३५७, ३६२	

मूलसद्दो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
सव्वदरिसीहि	सर्वदर्शिभि ५०, ४६९	
सव्वदसी	सर्वदर्शी २११	
सव्वदुक्खप्पहीणे	सर्वदुःसप्रहीण २/४	
सव्वद्धा	सर्वाद्धा १२७, १५१, १९५[१-३], २००[२- ३], पृ ९६टि ७	
सव्वद्धाए	सर्वाद्धायाम् ५३२	
सव्वनयविसुद्ध	सर्वनयविशुद्धम् ६०६गा. १४१	
सव्वञ्चहिं	सर्वज्ञै ७०	
सव्वलोए	सर्वलोके १५२[१-२]	
सव्वलोग	सर्वलोकम् १५३[१]	
सव्ववेहम्मै	सर्ववैधर्म्यम् ४६३, ४६६	
सव्वसाहम्म	सर्वसाधर्म्यम् पृ १०७ टि १०	
सव्वसाहम्मै	सर्वसाधर्म्यम् ४५९, ४६२	
सव्वसाहम्मोवणीए	सर्वसाधर्म्योपनीतम् पृ १७७टि ६	
सव्वं	सर्वम् पृ १९८टि ७	
सव्वा	सर्वा ५२५[३]	
सव्वागाससेदी	सर्वाकाशश्रेणि ५५१	
सव्वाण	सर्वेषाम् पृ १००टि १	
सव्वातिही	सर्वातिथि पृ १३१टि ४	
सव्वासि	सर्वासाम् ३४७[५], पृ १४०टि १	
सव्वे	सर्वे १०१, ४९२[२]गा ११९	
सव्वे	सर्वाणि २५१	
सव्वेसि	सर्वेषाम् २१६[१३, १७- १८], ५९९गा १३०, ६०६गा १४१, पृ १४४ टि ०	
सव्वेसु	सर्वेषु ४७५	
सव्वेहि	सर्वै ३६७गा १०६	
ससमए	स्वसमय ५२०, ५२४	
ससमयपयं	स्वसमयपदम् ६०५	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाङ्
ससमयपरसमय	स्वसमयपरसमय	पृ १९१टि १२
ससमयपरसमय-	स्वसमयपरसमय-	
वत्तव्यं	वक्तव्यताम्	५२५[१]
ससमयपरसमय-	स्वसमयपरसमय-	
वत्तव्या	वक्तव्यता	५२१, ५२४ ५२५[३]
ससमयवत्तव्यं	स्वसमयवक्तव्यताम्	५२५[१-३]
ससमयवत्तव्या	स्वसमयवक्तव्यता	५२१, ५२२, ५२५[२-३], पृ १९२टि.६
ससमयं	स्वसमयम्	५२५[२]
ससविसाणं	शशविपाणम्	४९२[५]
ससुरण	श्वशुरक	३०६
०सस्सं	सस्याम्	४५१, ४५५
सस्सामिवायणे	स्वस्वामिवचने	२६१गा ५८
सहसो	सहस्रम्	पृ २०५टि ४
०सहस्स	सहस्र	३५१[५]गा १०१, ३५१[५]गा १०२
सहस्सगुणं	सहस्रगुणम्	३५८
सहस्सगुणियं	सहस्रगुणितम्	पृ १४६टि २
सहस्सपुहत्तं	सहस्रपृथक्त्वम्	४१५, ४२३[३]
सहस्सरस्सिम्मि	सहस्ररश्मौ	२०, पृ ६३टि २१
सहस्सं	सहस्रम्	२०४[२], ३२६
०सहस्सं	सहस्रम्	३४९[२], ३५१[१ ३], ३५१[५]गा १०२, ५०८, पृ १४४टि २
सहस्सा	सहस्राणि	३६७गा १०६
सहस्साङ्गं	सहस्राणि	३८७[५]गा १११, ५०८
०सहस्साङ्गं	सहस्राणि	२०४[२]
सहस्सारण	सहस्रारक.	२१६[१६]
सहस्सारे	सहस्रार	१७३
सहस्सारे	सहस्रारे	३९१[७]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाङ्
०सहस्सारेसु	सहस्रारयो.	३५५[३], पृ. १४४टि २
०सहस्से	सहस्रम्	२०२[२], ५३२
संकमणं	सट्टमणम्	६०६गा १३९
संका०	शङ्का	२६२[६]गा ७२
संकिलिस्समाणयं	सङ्किश्यमानकम्	४७२
संख	शङ्ख	३२९, ५६८
संखगद्द-	शङ्खगति-	
नाम-गोत्ताङ्गं	नामगोत्राणि	५२०
संखपमाणे	शङ्खप्रमाणम्	४२७, ४७७, ५२०
संखं	सहस्राम्	४९१
संख	शङ्खम्	४४३
संखा	सहस्रा	४७८, ४७९, ४८२, ४८५, ४८६
संखा०	सहस्रा	पृ १७२टि ६
०संखा	सहस्रा	४९४त ४९७, पृ १८७टि ३
संखापमाणे	सहस्राप्रमाणम्	पृ १७२ टि ६
संखायसंखा	सहस्रातसहस्रा	पृ १८७टि १-२-३
संखिज्जपणुसिण	सहस्रेयप्रदेशिक.	१३६, १३७, पृ १३२टि १५
संखिज्जपणुसिया	सहस्रेयप्रदेशिका	११६, पृ. १६४टि ८
संखिज्जपणुसोगाढे	सहस्रेयप्रदेशावगाढ	१४३
संखिज्जवासाउय०	सहस्रेयवर्षायुष्क	पृ १०४ टि १
संखेज्ज०	सहस्रेय	४२४[२]
संखेज्जह०	सहस्रेयतम	१०८[१-२], १०९[१-२], पृ ८०टि ४, पृ ८९टि ५
संखेज्जहभागं	सहस्रेयतमभागम्	१५३ [१], ३४७[१-३, ५-६], ३४८[१], ३५५[१]

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
संखेज्जभागे	सह्वयेयतमभागे	१५२ [१], १९३, पृ ९६टि २
संखेज्जण	सह्वयेयक	४९७, ४९८, ५०९
संखेज्जण	सह्वयेयकेन	३६०
संखेज्जति०	सह्वयेयतम	१२५, १२६, १५३[१]
संखेज्जतिभागं	सह्वयेयतमभागम्	३४७ [४]
संखेज्जतिभागे	सह्वयेयतमभागे	१२९, १५२[२], १९३, पृ ९५ टि ५
संखेज्जपणसिण	सह्वयेयप्रदेशिक	६३, ९९, पृ ७७टि ३
संखेज्जपणसोगाढा	सह्वयेयप्रदेशावगाढा	१४३
संखेज्जपणसोगाढे	सह्वयेयप्रदेशावगाढे	३३१
संखेज्जयस्स	सह्वयेयकस्य	५०८
संखेज्जय	सह्वयेयकम्	५०७, ५०८
संखेज्जसमयट्ठिण	सह्वयेयसमयस्थितिक	१८४
संखेज्जसमयट्ठिणी	सह्वयेयसमयस्थितिक	२०१[२], पृ १४७टि ३
संखेज्जसमयट्ठिणी- याओ	सह्वयेयसमयस्थितिका	१८४
संखेज्ज	सह्वयेयम्	पृ ९६टि.७
संखेज्जा	सह्वयेया	३६१
संखेज्जा	सह्वयेयानि	४०३, ४०४, ४२३[१२]
संखेज्जाह	सह्वयेयानि	१०७[१], १२४, १५१, १९२
संखेज्जाओ	सह्वयेया	३६७, ४२३[१]
संखेज्जाण	सह्वयेयानाम्	३६६
संखेज्जे	सह्वयेये	१०९[१-२], १२६, १५३[१]
संखेज्जेण	सह्वयेयेन	४२३[२]
संखेज्जेसु	सह्वयेयेषु	१०५, १०८ [१-२], ११२ [१-२],

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
संखेज्जेसु	१२५, १२९, १५२ [१-२], पृ ९५ टि ५, पृ ९६टि २	
संखेयसंसा	सह्वयेयसह्वया	पृ १८७टि १३
संखो	शह्व	२६०[४]गा ३०
सगभदियाओ	शास्त्रविशेष	पृ ६८टि ८
संगह	सङ्ग्रह-नयविशेष	४९१, पृ १९०टि ५
संगह०	सङ्ग्रह-नयविशेष	६०६गा १३७
सगहकत्तारो	सङ्ग्रहकर्तार	२६०[५] गा ३६
संगहणिगाहा	सङ्ग्रहणीगाथा	५३३
संगहणिगाहाओ	सङ्ग्रहणीगाथा	२८५
संगहणिगाहाओ	सङ्ग्रहणीगाथे	२८६, ३५१[५], ३८७[५]
संगहस्स	सङ्ग्रह-नयविशेषस्य	१५[३], ५७[३], ९७, ११५त १२१, १४१, १५९, १८७, १९९, २००, ४७४, ४७५, ४८३[३], ५३९
संगह	सङ्ग्रहम्-नयविशेषम्	८७६
संगहिय०	सङ्ग्रहीत	६०६गा १३७
संगहे	सङ्ग्रह-नयविशेष	६०६, पृ १८०टि २
संगहो	सङ्ग्रह-नयविशेषः	४७६
संगामकत्तारो	सङ्ग्रामकर्तार	पृ ११८टि १
संगोवगा	साङ्गोपाङ्गा	४९, ४६८
संघतण	सहनन[नामर्म्म]	२४८
संघयण	„	पृ ११०टि ९
संवाइमे	सद्वातिमे	११, ४७९
संवाण	सद्वात-भावस्सन्धैयं	पृ ७२टि १

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाह
संघाण	सङ्घाते	३६६
संघाङ्ग	सङ्घाटक	पृ. १३६ टि १८
संघात	सङ्घात[नामकर्म]	२४४
संघाताणं	सङ्घातानाम्	३६६
संघाते	सङ्घाते	३६६
संघाय	सङ्घात[नामकर्म]	पृ. ११० टि ९
संघाय	सङ्घात	२४४
+संघाय	सङ्घात - भावस्मन्वैकार्ये	७२गा ७
संघायसंख्या	सङ्घातसङ्ख्या	४९४
संचारसम	सञ्चारसमम्	२६० [१०] गा ५०, पृ १२० टि ६
संचि[कि य	(१)	पृ १७७ टि २
संज्ञणगो	सञ्जनक	पृ १२२ टि २
०संज्ञणगो	सञ्जननः	२६२ [३] गा ६६
संज्ञमे	सथमे	५९९ गा १२७
संज्ञहनामे	सयूथनाम-तद्धितनाम-	भेद ३०८
संज्ञहे	संयूथेन	३०२ गा ९२
०संज्ञोणुणं	सयोगेन	२५१, पृ ७३ टि १
संज्ञोणुतः	सयोजयितव्या	पृ ११५ टि ६
संज्ञोणुयच्चा	संयोजयितव्या	पृ ११३ टि ५
+संज्ञोग	सयोगेन	३०२ गा. ९२
संज्ञोग	सयोग	२६२ [७] गा. ७४
संज्ञोग-	सयोग	२६२ [३] गा ६६
संज्ञोगनामे	सयोगनाम-तद्धितनाम-	भेद ३०६
संज्ञोगा	सयोगौ	पृ ११३ टि २
संज्ञोगा	सयोगा	पृ ११३ टि ५, पृ. ११४ टि ५, पृ ११५ टि ६,
०संज्ञोगा	सयोगा	२५१, २५२
संज्ञोगे	सयोग	२७२, पृ ११६ टि १
०संज्ञोगे	सयोगः	२५१
संज्ञोगेणं	सयोगेन	२६३, २७२

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाह
संज्ञोयेणं	संयोगेन	पृ १२४ टि ७
संज्ञा	सन्ध्या	२४९ गा २८, ८५३ गा ११८
संठाण	सस्थान[नामकर्म]	२२४, पृ. ११० टि ९
संठाण	सस्थान	३५८
संठाण०	सरथान	४२९, ४३४
संठाणण	सरथानकम्	पृ १७३ टि ४
संठाणगुणप्पमागे	सरथानगुणप्रमाणम्	४३४
संठाणनामे	सस्थाननाम	२१९, २२४
संठाणाणुपुच्ची	सस्थानानुपूर्वा	९३, २०५ [१४]
संठागे	सस्थानम्	पृ. ९९ टि ३
०संठाणु	सस्थितम्	३५८
संढ	पण्ड	२०
संतणुण	सता	४९२ [१]
संतणुणं	सता	४९२ [२, ४]
संतणुहिं	सद्धि	४९२ [२]
संतपयपरुचणया	सत्पदप्ररूपणता	१०५ गा. ८, १२२ गा. ९, १४९ गा १०, १५०, १९० गा १५, पृ ७९ टि १, पृ. ९० टि ३, पृ ९४ टि ३
संतयं	सत्	४९२ [२-३]
संतरं-	सान्तरम्	६०४ गा १३४
संता	सन्त	४९२ [२]
संताइं	सन्ति	४९२ [३]
संती	शान्ति - तीर्थङ्कर.	२०३ [२]
संथार०	संस्तार	१७, ३७, ४७५
संदट्ट-०	सन्दष्ट	२६२ [५] गा. ७१
संदमाणिय	स्यन्दमानिका-	यानविशेष ३३६
०संदमाणियाओ	स्यन्दमानिका - यान	विशेषा पृ १३६ टि. १८
भूओ	सम्प्रत्येवम्भूत - नय-	विशेष पृ १८३ टि १०

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
सपतिसद्वणओ	सम्प्रतिशब्दनय	४७६
संपतिसद्वं	सम्प्रतिशब्दम्-नय-	
	विशेषम्	पृ १८३टि.५
सपतिसद्वो	सम्प्रतिशब्द -नयविशेष	
		पृ १८२टि १२
सपदावणे	सम्प्रदाने	पृ १२१टि १
सपय समभिरुढं	साम्प्रत समभिरुढम्-	
	नयविशेषम्	४७६
संपयावणे	सम्प्रदाने	२६१गा ५७
संभम	सम्भ्रम	२६२[५]गा ७०
सभम-	सम्भ्रम	२६२[९]गा ७८
सभवति	सम्भवन्ति	२६०[१०]गा ४३, २६०[१०]गा ४४
सभवे	सम्भव -तीर्थङ्कर	२०३[२]
०सभवे	सम्भवे	२६०[३]गा २९
०सभवो	सम्भव	२६२[१०]गा ८०
संयत.	सयत	२३२
संवच्छर०	सवत्सर	३६५गा १०३
संवच्छराणि	सवत्सराणि	३८६[१]
सवच्छरिण्	सावत्सरिक	३६७
सवच्छरे	सवत्सर	२०२[२], ३६७, ५३२
सवाह	सवाह	२६७, ४७५
संवृहनामे	सव्यूथनामपृ	१३१टि १२
संवृहे	सव्यूथेन	पृ १३०टि २०
संसारत्ये	ससारस्थ	२३७
०संसियाण	सश्रितानाम्	३१९, ३२१, ३२५
संहर्षे	सहर्षे	३११
सहिता	सहिता	६०५गा १३५
सा	सा	१८१, १८२, २३१, २६०[९]गा ४२, ३४४, ३४७ [१४, ६], ३४८ [१], ३५५[१], ३६७, ३९७, ४८३[३], ५२५ [२], पृ ९४टि १, पृ ११८

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाड
सा	टि ११, पृ १४२टि २, पृ १५३टि ४, १५४टि १, पृ १६१टि १२	
साइ	सादि	पृ ९९टि ३
साइपारिणामिण्	सादिपारिणामिके	११३[१], पृ ९०टि ३, पृ ९७टि १
साइयारे	सातिचारम्	पृ १७९टि ८
साइरेगं	सातिरेकम्	३९१[३]
साइरेगाइ	सातिरेकाणि	३९१[५]
साउणिया	शाकुनिका	२६०[५] गा ३७
साउय	स्वादु	२६७
साउ	स्वादु	पृ १२५टि ४
साकडिण्	शामटिक	२७६
सागडिण्	शामटिक	पृ १२६टि.६
सागर०	सागर-सागरोपम	३६५, गा १०३
सागर०	सागर-समुद्र	५९९गा १३१
सागरोवम	सागरोपमम्	३८३[२३], ३८४[१], पृ १६१टि १०
सागरोवमाहं	सागरोपमाणि	३८३ [१, ३४], ३९१[१९]
सागरोवमाणि	सागरोपमाणि	पृ १७३टि ४, पृ १६१टि १०-१०
सागरोवमे	सागरोपमम्	२००[२], ३६८, ५३२
सागरोवमेहि	सागरोपमै	३७२, ३७५, ३८०, ३८२, ३९५, ३९८, ४९०[३]
०साडिय	शाटिकाम्	३६६
०साडियाण्	शाटिकाया	३६६
साण०	श्वान	४६६
साणेण	श्वानेन	४६६
सातियारे	सातिचारम्	४७०
सातिरेग	सातिरेकम्	३८९[२], ३८४[१], ३९० [१-५६], ३९१[२]

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
सातिरेगाइं	सातिरेकाणि	३९१[३]
सादिपारिणामिण	सादिपारिणामिक	२४८, २४९
सादिपारिणामिण	सादिपारिणामिके	१३०, १५७, पृ ८९टि ६
साडी	सादि-सरथानम्	२०५[२]
साडी	स्वाति	२८५गा ८७
सामण्णदिट्ठ	सामान्यदृष्टम्	४४९
सामण्णे	सामान्यम्	४७६
सामन्नदिट्ठ	सामान्यदृष्टम्	४४८
सामली	श्यामला	पृ १२०टि ५
सामलेरो	शात्रलेय	४६४
सामा	श्यामा	२६०[११]गा ५५, २६२[३]गा ६७, २६२[८]गा ७७
सामाइण	सामायिकम्	५९३, ५९९
सामाडय	सामायिक	७१, ४७२
सामाइयचरित्तलद्धी	सामायिकचारित्रलब्धि	२४७
सामाइयपयं	सामायिकपदम्	६०५
सामाइयस्स	सामायिकरय	पृ १९२टि १०
सामाइयं	सामायिकम्	७४, ७५, ५९९गा १२७-१२८
सामाचाराणुपुव्वी	सामाचार्यानुपूर्वी	पृ ७५टि. २
सामाणिओ	सामानिकः	५९९गा १२७
सामातिय०	सामायिक	पृ १७९टि ८
सामायाराणुपुव्वी	सामाचानुर्थापूर्वी	२०६ [१, ४]
सामायारियाणु- पुव्वी	सामाचार्यानुपूर्वी	९३, पृ १००टि १-३
सामायारी	सामाचारी	२०६[२] गा १६
सामासिण	सामासिकम्	२९३, २९४, ३०१

मूलसद्वो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
सामिसंबवे	स्वामिसम्बन्धे	२६१गा ६१
०सायवेयणिज्जे	सातवेदनीय -	-
०सायवेयणिज्जे	सातावेदनीय	२४४
०सायवेयणिज्जे	सातावेदनीय	पृ ११० टि.३
सार	सार	३३४गा ९८
सारकता	सारकान्ता-षड्जग्रामस्य	मूर्च्छना २६०[७]गा. ३९
सारदण	शारदक. शरदिजो वा	पृ १२६टि १०
सारमंतं	सारवन्तम्	पृ १२०टि २
सारवतं	सारवन्तम्	२६०[१०] गा ५१
सारसा	सारसा	२६०[३]गा २९
सारसी	सारसी-षड्जग्रामस्य	मूर्च्छना २६०[७] गा ३९
सालण	श्यालक	३०६
सालवणे	सालवनम्	२६८
सालिणो	शालय	३०१
सालिवणे	शालिवनम्	पृ १२५टि. ६
साली	शालि	३०१
साले	श्यालः	पृ १३१टि ६
सावण	श्रावक	२८
[०सावणज्जस्स]	स्वापतेयस्य	५६८
सावण	श्रावकेण	२९गा ३
सावओ	श्रावक	पृ ६४टि १०
सावग	श्रावक-ब्राह्मण, व्रतिविशेष	१
सावज्ज०	सावय	७३गा ६, ५२६ गा १२३
सावय	श्रावक-ब्राह्मण, व्रतिविशेष	पृ ६३टि २०
साविया	श्रावित्रा	२८
सासणे	शासनम्-	श्रुतैकार्थे ५१गा. ४

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
०साहम्मे	साधर्म्यम्	४५९, ४६०, त ४६२
साहम्मोवणीए	साधर्म्योपनीतम्	४५९, ४६२
०साहम्मोवणीए	साधर्म्योपनीतम्	पृ १७७ टि ६
साहम्मोवणीते	साधर्म्योपनीतम्	४५८
साहाए(अ०)	स्वाहायाम्	२६१गा ६०
साहिज्ज	कथ्यते	४५१त ४५३, ४५६, ४५७
साहिज्जति	कथ्यते	४५५
साहिजा	कथ्यते	पृ १७६टि ८
साहिय	साधिकम्	पृ १६०टि २
साहु०	साधु	४६२
साहुणा	साधुना	४६२
साहु	साधुम्	४५२, ४५६
साहू	साधु	६०६गा १४१
सिक्खइ	शिक्षते	१८, ५८६
सिक्खति	शिक्षते	३८, ५४२
सिक्खा०	शिक्षा	पृ ७३टि १
सिक्खित	शिक्षितम्	१४, ४८२, ५३९, ५५०, ५६१
सिक्खिय	शिक्षितम्	३५, ५७[१], ५८३, पृ ७५टि ३
सिक्खिस्सइ	शिक्षिष्यते	१८, ६०
सिक्खिस्सति	शिक्षिष्यते	३८, ४८६, ५४२, ५८६
सिक्खेस्सइ	शिक्षिष्यते	१८
सिखी	शिखी	पृ १२५टि ८
सिणए	शणक	२९१
सिणणए	शणक	पृ १२९टि ४
सिथेण	सिक्खेन	२७१गा ८१, ४४६गा ११६
सिद्धत्थएहि	सिद्धार्थकै	५०८
सिद्धत्थय	सिद्धार्थक	२०
सिद्धत्थयाणं	सिद्धार्थानाम्	५०८
सिद्धत्थेहि	सिद्धार्थ	पृ १८९टि १

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
सिद्धमिला०	सिद्धमिला	१७, ३३
+सिद्धत	सिद्धान्त-श्रुतकार्य	५, १गा १
०सिद्धतेण	सिद्धान्तेन	२६०
सिद्धा	सिद्धा	३८३[५]गा १००, ४०८
सिद्धाण	सिद्धानाम्	४१०
सिद्धिसिला०	सिद्धिशिला	पृ ६२टि १
सिद्धे	सिद्ध	२११
सिद्धेहि	सिद्धे	४१६
+सिप्प	सिप्पम्	३००गा ९२
+सिप्प	सिप्पेन	२२६
सिप्पनामे	सिप्पनाम-तद्धितनाम	मेद० ३०१
सिप्पिय	सिप्पिका	पृ १२६टि १८
सिय	स्यात्	पृ १६६टि १०
सिय	स्यु	४२०[१, ३]
सिया	स्यात्	३४३[१], ३६६, ३७२, ३७६, ३७९, ३८१, ३९८, ३९६, ३९७, ४१५, ४७२, ५०८
सिया	स्यु	४२०[३], ४२३[२]
सिर	सिरस्	२६०[१०]गा ४९
सिरिक्ककियक्क	श्रीवत्सादिनवक्षण	४९२ [२]गा ११९
मिरी	श्री	२२६गा २२
०सिरीय	श्रीम्	२६२[१०]गा ८१
मिल	शिला	३२९, ४६८
सिलोए	श्लोकेन	३००गा १२
सिलोग०	श्लोक	पृ २००टि १
मिलोगमग्ग	श्लोकमग्ग	११
मिलोयनाम	श्लोकनाम-	तद्धितनामनेः ३०१
मिग्ग	मिग्ग	२१
मिग्ग	मिग्ग	२२३
मिन्नाग	मिन्नागम्	पृ १२९टि ८
मिन्मिणियाग	मिन्मिणियागम्	१००, १०१

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
मिस्सियाणं	गियाणाम् पृ १९९टि १०	
मिस्सीग	गियाणाम् पृ १९९टि ८	
मिहरी	गिहरी २२६गा २१	
मिहरीणं	गिहरीणाम् ३६०	
मिहा	गिहा ३००	
मिहाण	गिहाया ४४६	
मिही	गिही २७१गा ८३	
मिगारो	श्रृङ्गार -रस २६२[१] गा ६३, २६२[३]गा ६६, २६२[३]	
मिगी	श्रृङ्गी २७१गा ८३	
मिगेण	श्रृङ्गेण ४४६	
मिवाडग	श्रृङ्गाटक ३३६	
मीन	शीत २२५	
मीनफासणामे	शीतरपर्णनाम २२३	
मीतले	शीतलः-तीर्थङ्कर २०३[७]	
मीभरं(दे०)	समानम् २६०[१०]गा ४९	
मीय	शिविका ३३६	
मीय	शीत पृ १७३टि ४	
मीयलो	शीतल २६७	
मील०	शील ४४७	
मीयपहेलियग०	शीर्षप्रहेलिकाङ्ग- कालमानविशेष ३६७	
मीयपहेलियंगे	शीर्षप्रहेलिकाङ्गम्- कालमानविशेष २०२[२], ३६७, ५३२	
मीयपहेलिया	शीर्षप्रहेलिका- कालमानविशेष २०२[२], ३६७, ५३२	
मीमाणं	गियाणाम् ५७२, ५७४	
०सीमाणं	गियाणाम् ४७०	
मीह०	गिह पृ १७५टि ७	
मीहं	सिहम् ४४६, पृ १७५ टि ५-७	
मु०	मु पृ १०३टि.७	
मुण	श्रुतम् ३१, ३०, ३५, ३७, ३८	

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तकाइ
सुक[लेसे]	शुक्ललेश्य २३७	
सुकलेस्से	शुक्ललेश्यः पृ १०८टि ८	
सुक्काणि	शुक्काणि ४५५	
सुक्किलवण्णनामे	शुक्किलवर्णनाम २२०	
०सुक्किला	शुक्किला २२५	
०सुक्किले	शुक्किल पृ १०६टि ७	
सुक्किल	शुक्क ४३०	
सुग	शुक्क पृ ६३टि.१०	
सुदुत्तरमायामा	सुदुत्तरायामा-गान्धार- ग्रामस्य मूर्च्छना २६० [९]गा ४२	
सुणह	श्रृणुत ६०६गा १३६	
सुणे	श्रृणु पृ २०४टि ७	
+सुत	श्रुतम् पृ ६९टि १	
सुत०	श्रुत ३७, पृ ६४टि ४	
सुतिकखेण	सुतीक्षणेन ३४३[५] गा १००	
सुते	श्रुतम् पृ ६६टि ४	
+सुत्त	सूत्रम्-श्रुतैकार्थं ५१गा ४	
सुत्तप्फासियनि-	सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनु-	
जुत्तिअणुगमे	गम ६०२, ६०५	
सुत्तवेताल्लिण	सुत्तवैताल्लिकः ३०३	
सुत्तस्स	सूत्रस्य ४७०	
सुत्तं	सूत्रम्-अण्डजादि ४०	
सुत्तं	सूत्रम् ६०५	
सुत्तागमे	सूत्रागम ४७०, ६०१	
सुत्तालावग-	सूत्रालापक-	
निप्फण्णे	निप्फणः ५३४, ६००	
सुत्ते	सूत्रे ५१गा ४, पृ २०५ टि ४	
सुद्धगधारा	शुद्धगान्धारा- गान्धारग्रामस्य मूर्च्छना २६०[९]गा ४१	
सुद्धतरमायामा	शुद्धतरायामा-गान्धार- ग्रामस्य मूर्च्छना पृ ११९ टि १	

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाउ
सुद्धसज्जा	शुद्धपड्जा षड्जग्रामस्य मूर्च्छना २६० [७] गा ३९	
सुद्धा	शुद्धा २६२ [१०] गा ८२	
सुपासे	सुपार्थ - तीर्थङ्कर	२०३ [२]
सुप्पण	सूर्पक	२९०, पृ. १२८ टि १०
सुग्भि०	सुरभि	पृ १७३ टि २
सुग्भिगध-	सुरभिगन्धगुणप्रमाणम्	
गुणप्पमाणे		पृ १७३ टि २
सुग्भिगंधे	सुरभिगन्ध	पृ १७३ टि २
०सुग्भिगंधे	सुरभिगन्ध	पृ १०६ टि ७
सुग्भिगंधनामे	सुरभिगन्धनाम	पृ १०६ टि २
सुभ-०	शुभ	२४४
०सुभनामे	शुभनामा	२४४
सुभासुभनामकम्म-	शुभाशुभनामकर्म-	
विप्पमुक्के	विप्रमुक्त	२४४
सुभासुभवेयणिज-	शुभाशुभवेदनीयरुर्म-	
कम्मविप्पमुक्के	विप्रमुक्त	२४४
सुभिकलं	सुभिक्षम्	पृ १७६ टि. ९
सुभिकले	सुभिक्षम्	४५२
सुमणो	सुमना	५९९ गा १३२
सुमती	सुमति - तीर्थङ्कर	२०३ [२]
सुय	शुक	२०
+ सुय	श्रुतम्	५१ गा ४, पृ ६६ टि २
सुय	श्रुत	४९५
सुयक्षणाणलद्धी	श्रुताज्ञानलब्धि	२१७
सुयक्खंधा	श्रुतस्कन्धा	६
सुयक्खंधो	श्रुतस्कन्ध	६
सुयक्खंधसंखा	श्रुतस्कन्धसहाया	४९४
सुयणाणस्स	श्रुतज्ञानस्य	२, ३
सुयणाण	श्रुतज्ञानम्	१
०सुयणाणावरणे	श्रुतज्ञानावरणः	२८८
सुयनिक्खेवो	श्रुतनिक्षेप	पृ ६९ टि ७

मूलसद्वो	सकयत्यो	सुत्तकाउ
सुय	श्रुतम्	७, २१, ११
सुये	श्रुतम्	पृ ६६ टि २
सुरभिगंधगुण-	सुरभिगन्धगुणप्रमाणम्	
प्पमाणे		१२३
सुरभिगधनामे	सुरभिगन्धनाम	२२१
०सुरभिगध	सुरभिगन्धम्	२२५
०सुरा	सुरा	२८९ गा २४
सुललिय	सुललितम्	२२० [१०] गा १८
सुवण्ण०	सुवर्ण	३२९, १०८
सुवण्णकुमारा	सुवर्णकुमारा	पृ १६५ टि १
सुवण्ण[कुमारे]	सुवर्ण[कुमार]	२१६ [१३]
सुवण्ण	सुवर्णम्	११५
सुवण्णे	सुवर्णम्	४७६
सुवण्णो	सुवर्णः-प्रतिमानविमोच	२२८
सुवन्न[कुमार]	सुवर्ण[कुमार]	१०२ टि १
सुवर्ण	सुवर्णम्	पृ १२९ टि १०
सुविमलाण	सुविमलायाम्	२०
सुविही	सुविधि - तीर्थङ्कर	२०३ [२]
सुवुट्टी	सुवृष्टि	४७१, १०२
सुसमण	सुसमक - सुसमजो न	२३८
सुसमदूसमण	सुसमादु पणन नपणन	२१८
सुसमसुसमण	सुसमासुसमन सुसमासुसमनो वा	२१८
सुसिक्खितो	सुसिद्धित	२६० [१०] गा १८
सुहजीविणो	सुहजीविन	२२९, १०८
सुहुम०	सुहुम	२८२, पृ १०२ टि १, १०४ टि १
सुहुम-०	सुहुम	पृ १०२ टि १

मूलसद्दो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
सुहुमआउकाइयाणं	सूक्ष्माष्कायिकानाम्	३८५ [२]
सुहुमखेत्त-	सूक्ष्मक्षेत्र-पत्योपम-	
पलिओवम-	सागरोपमै	
सागरोवमेहिं		पृ १६३टि १०
सुहुमखेत्तसागरस्स	सूक्ष्मक्षेत्रसागरोदमस्य	पृ १६३टि ९
सुहुमतराए	सूक्ष्मतरक	३६६
सुहुमनेउकाइयाणं	सूक्ष्मतेज कायिकानाम्	३८५[३]
सुहुमदुदहिस्स	सूक्ष्माद्धोदधे -सूक्ष्माद्वासा-	
	गरोपमस्य	पृ १५२टि ८
सुहुमपुढविकाइए	सूक्ष्मपृथ्वीकायिक	२१६[६]
०सुहुमपुढवि-	सूक्ष्मपृथ्वीकायिक	
काइए		२१६[६]
सुहुमपुढवि-	सूक्ष्मपृथ्वीकायिकानाम्	
काइयाणं		३८५[१]
सुहुमवणस्सइ-	सूक्ष्मवनस्पतिकायि-	
काइयाण	कानाम्	३४९[२]
सुहुमवाउ-	सूक्ष्मवायुकायिकानाम्	
काइयाणं		३८५[४]
सुहुमसंपराइय-	सूक्ष्मसाम्परायिकलब्धि	
लद्धी		२४७
सुहुमसंपराय०	सूक्ष्मसम्पराय	४७२
सुहुमसंपराय-	सूक्ष्मसम्पराय-	
चरित्त-	चारित्र-	
गुणप्पमागे-	गुणप्रमाणम्	४७२
सुहुमस्स	सूक्ष्मरथ	३७४, ३७४
	गा १०८, ३८१, ३८१	
	गा ११०, ३९६, ३९७	
	गा ११४	
सुहुमागं	सूक्ष्माणाम्	३४९[१], ३८५[५]

मूलसद्दो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
सुहुमे	सूक्ष्मम्	३७०, ३७१, ३७४, ३७६त ३७८, ३८१, ३९१[९], ३९२, ३९३, ३९६, ४२६[४], पृ १३८टि ११
सुहुमे	सूक्ष्म	३४०, ३४१, पृ १३८टि ८
सुहुमेहिं	सूक्ष्मै	३७०, ३८१गा ११०, ३९८
सुहुमो	सूक्ष्म	पृ १३७टि ३
सुभए	सुम्भक -शुभवर्णकारी	२६७
सूइअंगुले	सूच्यङ्गुलम्	३३७
सूई	सूचि-	३५६
सूईअंगुले	सूच्यङ्गुलम्	३५६, ३५७
सूईए	सूच्या	३५६
सूचीअंगुल०	सूच्यङ्गुल	३५७
सूतिअंगुल०	सूच्यङ्गुल	३३८
सूतिअंगुले	सूच्यङ्गुलम्	३३७, ३३८, पृ १४४टि २
सूतियंगुले	सूच्यङ्गुलम्	पृ १४४टि २
सूयगडधरे	सूत्रकृद्धर-	२४७
सूयगडो	सूत्रकृतम्	५०, पृ १७८ टि १४
सूयी	सूचि	३३७
सूयीए	सूच्या	३३७
सूर	सूर	पृ १०२टि.१
सूरपरिवेसा	सूरपरिवेषा	२४९
०सूरया	सूर्यका -सूर्या	२४९
सूरविमाणानं	सूरविमानानाम्	३९०[३]
सूरा	शूरा	२६०[५]गा ३६
०सूरा	सूरा	१६९गा १४ पृ ११२टि ६
सूरिए	सूर्ये	पृ ६३टि.१२
सूरिते	सूर्ये	पृ.६३टि.१२

मूलसद्वो	राक्षसद्यो	सुत्तकाह	मूलसद्वो	सक्यद्यो	सुत्तकाह
से	५२त ५४, ५६त ६४, ६६त ७१, ७६, ७८त ९१, ९३, ९५, ९८, ९९, १०१, १०४[१], १०५, ११५, ११६, ११८, १२० त १२२, १३१त १३४, १३६त १३९, १४२, १४३, १४५, १४७, १४८ [१], १४९, १५०, १५९ त १६३, १६५त १६७, १६९त १७१, १७३त १७५, १७७त १८०, १८३, १८४, १८६, १८८त १९०, २००त २१२, २१४, २१५, २१७ त २२५, २२७त २५१, २६०[१], २६२[१], २६३त ३१८, ३२०, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८, ३३०त ३३४, ३३९, ३४०, ३४२, ३५८, ३६३ त ३६६, ३६८त ३७०, ३७४, ३७७, ३८१, ३९२, ३९६, ४२७त ४५४, ४५५त ४६९, ४७१त ४७९, ४८१, ४८२, ४८४ त ४८७, ४९०[१], ४९३ त ५०६, ५२०त ५२४, ५२६त ५३०[१], ५३१ त ५३६, ५३८त ५४७, ५४९त ५५८, ५६०त: ५८०, ५८२त ५९३, ५९६त ६०६	सेट्टि सेट्टी सेट्टि० सेट्टिअंगुले सेट्टिवगपूलाहं सेट्टी ०सेट्टी सेट्टीअंगुल० सेट्टीअंगुले सेट्टीण सेट्टीण सेट्टीण सेट्टीओ सेट्टीण सेणाण सेणावइ सेणावइ सेणावचं सेतपटो सेतिया सेनियाओ	श्रेष्ठिन् २० श्रेष्ठी ३०९ श्रेणि ४२१[१] श्रेण्यङ्गुलम् ३६२ श्रेणिवर्गमूलानि ४२१[१] श्रेणि ३३२गा ९५, ३३७, ३५६, ३६१, ४२३[१], पृ. १४४टि २ श्रेणि ५५४ श्रेण्यङ्गुल ३६० श्रेण्यङ्गुलम् ३६१ श्रेण्याम् १३४, १३८, १६३, १६७, १७१, १७५, २०१ [४], २०२ [४], २०३ [४], २०४ [४], २०५ [४], २०६ [४], २०७ [४] श्रेण्या ३६१ श्रेण्या पृ १७१टि १ श्रेण्य ४१४, ४१८ [२], ४१९ [२], ४२१ [१], ४२४ [२], ४२६ [२] पृ १७०टि ९ श्रेणीनाम् ४१८ [२], ४१९ [२], ४२१ [१], ४२२ [२], ४२५ [२], ४२६ [२], पृ १७० टि ८-९ सेनाया ६४ सेनापति २० सेनापति ३०९ सैनापत्यम् २६०[५] गा ३३ श्वेतपट २९७ सेतिका-धान्यमानविशेष ३१८ सेतिका - धान्यमानविशेषा ३१८		
से०	एष्यत् ३८, ६०, ८८६, पृ. ६३टि १				
सेजसे	श्रेयास -तीर्थद्वार २०३[२]				
सेजजागयं	अश्यागतम् १७, ३७				

मूलसदो	सकयथो	सुत्तकाठ
सेतो	श्वेत	२९७
सेय०	एप्यत् १८, ५४२, ५८६	
सेय०	श्वेत	पृ १२९टि. १९
सेयो	श्वेत	पृ. १२९टि १९
सेलकम्मे	शैलकर्मणि	पृ ६१टि. १
सेलाणं	शैलानाम्	३६०
सेलारे	शैलकार	पृ १३१टि ३
सेलुकारणु	शैलकारक	पृ १३१टि ३
सेस०	जेप ११२[१-२], १२९, १५६, १९५, ३८३[४], ३८५[२]	
सेसग०	जेपक	पृ ८१टि ८, पृ ९०टि ३
सेसया	जेपका	१६९गा १२
सेसव	जेपवत् ४४०, ४४२, ४४७	
सेसं	जेपम् ४१४, ५६३ ५६४, ५८३, ५८५, पृ ६९ टि. ५, पृ ७५टि ३, पृ ९६ टि ८	
सेसाण	जेपाणाम्	६०६गा १३६
सेसेसु	जेपेषु	पृ ८१टि ७
सो	स २६०[१०] गा ४६, २६१गा ५९, २६२[२] गा ६५, २६३[४] गा ६८, २६२[१०] गा ८०, २९२, ४७६, ४९६, ५५७गा १२६, ५९९गा १२९, ५९९गा १३१, ६०६गा १४०, पृ ९४टि ९, पृ १८२टि ४	
सोइय०	शोचित	पृ १२२टि ११
सोइइयपच्चन्ने	श्रोत्रेन्द्रियप्रत्यक्षम्	४३८
सोइइयलन्दी	श्रोत्रेन्द्रियलन्धि	२७
सोचिय०	शोचित	२६२[१] गा ७८
सोनिय०	शोचित	पृ १२३टि ११
नोत्तिणु	सौमित्र	३०८
सोधम्मे	सौमर्म	पृ ११२टि ८

मूलसदो	सकयथो	सुत्तकाठ
सोम	सोम	२६२[१०] गा ८०
सोमउत्ते	सोमउत्त	पृ १२२टि ११
सोमउत्तो	सोमउत्त	२७१
सोमे	सोम-नान्दिक्यादि	२८१ गा ८
सोयरिगा	शौरिग	२६२[१०] गा. ३३
सोयित०	शोचित	पृ १२३टि ११
सोरदण	सोमदिक	२७१
सोल	पोउम	पृ २००टि १
सोलस	पोउम	२७१, २८
सोलम०	पोउम	६०६गा १४०
सोलमिया	पोउमिना-सगमान	विजेष २७१
सोलसियाण	पोउमिनाम-सगमान	विजेष २७१
सोलमियाओ	पोउमिने-सगमान	विजेष २७१
सोवणिणु	सौवणिम	२७१
सोवया	सोपनारम	२७१
सोवीरा	सोवीरा-सकयथामर	सुत्तकाठ २६२[१०] गा ८०
सोहम्म०	सोमर्म	पृ १२३टि ११
सोहम्मण	सोमर्म	२७१
सोहम्मयदेवाण	सोमर्मदेवाण	२७१
सोहम्मो	सोमर्म	२७१
सोहम्मो	सोमर्म	२७१
नान-०	नान	२७१
नन्ना	नन्ना	२७१
ननी	ननी	२७१
नपि	नपि	२७१
नगरा	नगरा	२७१

मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसद्वो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
	ह		हवइ	भवति २६०[९]गा.४९, ६०४गा १३४, पृ ११९ टि ४	
हट्टस्स	हट्टस्य	३६७गा १०४	हवति	भवति २९गा ३, २६०[१०]गा ४३, २६१ गा ६०, २६१गा ६२, ५११	
हणइ	हन्ति	५९९गा १२९	हवंति	भवन्ति २२६गा १९, २६० [५]गा ३४-३५- ३७, २६२[१०]गा.८२, पृ १०७टि.३ पृ ११९टि ५.८	
हणसि	हंसि	२६२[५]गा ७१	हवंती	भवन्ति २६०[५]गा ३६	
हणावेइ	घातयति	५९९गा १२९	हचिज्ज	भवेत् ३७९गा १०९, पृ.६१टि.९	
हणावेती	घातयति	पृ २०२टि ५	हवे	भवेत् पृ १४७टि १५	
+हत्थ	हस्तम्	३२४गा ९४	हवेज्ज	भवेत् ३७२गा १०७, ३७४गा १०८, ३९४गा. ११३, ३९७गा ११४	
हत्थमत्ते	हस्तमात्रम् पृ	१४७टि १२	हवेज्जा	भवेत् पृ ६५टि १२	
हत्थमेत्ते	हस्तमात्रम्	३६६	हव्वं-(दे०)	शीघ्रम् ३४३[४], ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६	
हत्थि	हस्तिनम्	४४६, पृ १७४ टि.८	हसति	हसति २६२[८]गा ७७	
हत्थी	हस्ती	२९९	०हसिया	हसितानि २४९	
हत्थीणं	हस्तिनाम्	८१, ५६७, ५६९	हत्ता	हन्त ३४३[१५], ३९७	
०हत्थे	हस्त	३६६	हंदि(अ०)	उपप्रदर्शने २६१गा ६०	
हत्थेण	हस्तेन	३२४	हंभिमासुरक्खं	शास्त्रविशेष पृ १७८ टि ११	
हत्थो	हस्त	२८५गा ८७	हंभी	शास्त्रविशेष पृ ६८टि ५	
हयक्खं	हयस्कन्ध	६६	हंभीमासुरक्खं	शास्त्रविशेष पृ ६८टि ५	
हयक्खं	हयस्कन्ध	६२	हंभीमासुरक्खं	शास्त्रविशेष ४९	
हयं	हयम्	४४३	हंसगम्भ०	हंसगम्भ ४१	
हया	हया	२२	हंसो	हंस २६०[३]गा २८	
हरिआलिआ	हरितालिका पृ	६३टि १४	हालिण	हालिक २७६	
हरिया	हरिता-षड्जग्रामस्य मूर्च्छना पृ	११८टि ७	हालिह	हारिद्र २२५	
हरियालिय(दे०)	हरितालिका-द्वर्वा	२०	हालिहवण्णनामे	हारिद्रवर्णनाम २२०	
हरिवस्स०	हरिवर्ष	३४४			
हरिवस्सणु	हरिवर्षको हरिवर्षजो वा	२७७			
हरिवस्से	हरिवर्षम्	४७५			
हरिवास०	हरिवर्ष	३४४			
हरी	हरी-षड्जग्रामस्य मूर्च्छना २६०[७]गा ३९				
हरेज्जा	हरेत् ३७२, ३७४, ३७९, ३८१, ३९४, ३९६				
हल०	हल	८५, पृ ७३टि १			
हलेण	हलेन	२७६			

मूलसदो	सदयव्यो	सुत्तकाउ	मूलसदो	सदयव्यो	सुत्तकाउ
हास	हास	२६२[३]गा ६६	हेड०	हेडु	२६०[१०]गा ११
हास०	हाम	२६२[४]गा ६८	०हेड	हेडुम	२८८गा.८५
हासो	हास	२६२[१]गा ६३, २६२[८]गा ७६, २६२ [८]	हेड्डा	अधमना	१०३[१], ५ ८८टि ५, ५ ८८टि १०
हिद्विले	अवरतने	३६६	हेट्टिमउवरिम-	अधस्तनोपगितनप्र	३९१[८]
हियय-०	हृदय	२६२[३]गा ६७	हेट्टिमउवरिम-	अधस्तनोपगितन-	
हिरण्णे	हिरण्यम्	८७६	गेवेजणु	अधस्तनोपगितनप्र	२११[१३]
हिरण्य०	हिरण्य	पृ १२९टि १२	हेट्टिमउवरिम-	अधस्तनोपगितनप्र	५ १०२टि १
हिरण्य	हिरण्यम्	पृ १२९टि.१२	गेवेजणो		२१६[१३]
हिडया	हिण्डका	पृ ११८टि ४	हेट्टिमगेवेजणु	अधस्तनप्रवेजण	
हिसगा	हिसका	पृ ११८टि ८	हेट्टिममज्जिम	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	२१६[१३]
हिसिण्ण	हेपित्तेन	४४३	गेवेजणु		२१६[१३]
ही(अ०)	ही-अनादरे	२६०[८] गा ७७	हेट्टिममज्जिम-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	पृ. १०२टि १
ही(अ०)	ही-आदरे	२६०[१०] गा ८१	गेवेजणो	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हीणा	हीना	३३४गा ९८	हेट्टिममज्जिम-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हु	हु	पृ १०७टि २	गेवेजणिमामेसु	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
०हुत्त(दे०)	अभिमुयम्	पृ १८० टि ८	हेट्टिमहेट्टिम०	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
०हुत्ते(दे०)	अभिमुय	४७१	हेट्टिमहेट्टिमगेवेजणु	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
०हुत्तो(दे०)	अभिमुय	पृ १८० टि ८	हेट्टिमहेट्टिम-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुहुण	हुहुणम्-कालमानविशेष	५३०, पृ ९८टि १	गेवेजणो	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुहुयणे	हुहुणम्-		हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुडे	हुण्डम्	२०५[२]	विमामेसु	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुहुण	हुहुणम्-		हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
	कालमानविशेष	२०२ [२], ३६७	हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुहुयग०	हुहुणम्-		हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
	कालमानविशेष	२०२ [२], ३६७	हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हुहुयणे	हुहुणम्-		हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
	कालमानविशेष	२०२ [२], ३६७	हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]
हे!	हे!	२०२गा ६०	हेट्टिमहेट्टिमगेवेजण-	अधस्तनमध्यमप्रवेजण	३९१[८]

मूलसद्वो

होइ

सक्यत्यो

सुत्तंकाइ

गा ६४, २६२[४]गा
 ६८, २६२[७]गा ७४,
 २८५गा.८७, ३५१[५]
 गा १०१, ५०७, ५०८,
 ५१०, ५१२त ५१४,
 ५१६त ५१९, ५९९गा
 १२७, ५९९गा १२८-
 १३०-१३२, ६०६गा
 १३९

होज्जा

भवति भवेद्वा १२, ३३,
 ५५, १२९, १३०,
 १५२[१-२], ४८०

होज्जा

भवन्ति १०८[१-२],
 ११२[१२], ११३[१],
 १२५, १५६, १५७,
 १९३, १९७, पृ ९६टि
 २, पृ ९७टि १

होनी

भवति १११[१,३],
 १२८, १५५, १९६[२],
 २६१गा ५७, २६२[८]
 गा ७६, ४८८त ४९०,

मूलसद्वो

होती

होम

होमो

होहिति

होहिय

होहिया

होहिहा

होही

होंति

होंति

होंती

ज्ही.

सक्यत्यो

सुत्तंकाइ

५१० त ५१५, ५१७त
 ५१९, पृ ११८टि ९ ११

होम

२७

भवाम २६२[६]गा ७३

भविष्यति पृ १८९टि ८

भविष्यति पृ.१८९टि ६

भविष्यथ पृ १८६टि.१३

भविष्यथ ४९२[४]

गा १२१

भवति ४९२[४]

गा.१२२, ५०८

भवन्ति ११०[१],

१२७, १५४, १९५

[१-३], १९६[१],

२२६गा १९, २६०[१०]

गा ४७-४८, ३३४गा ९७,

पृ १९१टि १, पृ २०५

टि ५

भवत २६०[१०]

गा ५३, २८५गा ८८

भवन्ति पृ ११८टि ४

ज्ही

२११

विसेसणामाणुक्रमो

विशेषणाम	कि ?	विशेष
	१० प्रति ११, १०० प्रति २, २०० प्रति ३, ३०० प्रति ४	
[धनुयोगद्वार]	निर्धन्य-अनादि,	
चूर्णिकृत	निनदामगणी रुद्रा	
	५९ प्रति ७, ६० प्रति ८, ६१ प्रति ९, ६२ प्रति १०, ६३ प्रति ११, ६४ प्रति १२, ६५ प्रति १३, ६६ प्रति १४, ६७ प्रति १५, ६८ प्रति १६, ६९ प्रति १७, ७० प्रति १८, ७१ प्रति १९, ७२ प्रति २०, ७३ प्रति २१, ७४ प्रति २२, ७५ प्रति २३, ७६ प्रति २४, ७७ प्रति २५, ७८ प्रति २६, ७९ प्रति २७, ८० प्रति २८, ८१ प्रति २९, ८२ प्रति ३०, ८३ प्रति ३१, ८४ प्रति ३२, ८५ प्रति ३३, ८६ प्रति ३४, ८७ प्रति ३५, ८८ प्रति ३६, ८९ प्रति ३७, ९० प्रति ३८, ९१ प्रति ३९, ९२ प्रति ४०, ९३ प्रति ४१, ९४ प्रति ४२, ९५ प्रति ४३, ९६ प्रति ४४, ९७ प्रति ४५, ९८ प्रति ४६, ९९ प्रति ४७, १०० प्रति ४८, १०१ प्रति ४९, १०२ प्रति ५०, १०३ प्रति ५१, १०४ प्रति ५२, १०५ प्रति ५३, १०६ प्रति ५४, १०७ प्रति ५५, १०८ प्रति ५६, १०९ प्रति ५७, ११० प्रति ५८, १११ प्रति ५९, ११२ प्रति ६०, ११३ प्रति ६१, ११४ प्रति ६२, ११५ प्रति ६३, ११६ प्रति ६४, ११७ प्रति ६५, ११८ प्रति ६६, ११९ प्रति ६७, १२० प्रति ६८, १२१ प्रति ६९, १२२ प्रति ७०, १२३ प्रति ७१, १२४ प्रति ७२, १२५ प्रति ७३, १२६ प्रति ७४, १२७ प्रति ७५, १२८ प्रति ७६, १२९ प्रति ७७, १३० प्रति ७८, १३१ प्रति ७९, १३२ प्रति ८०, १३३ प्रति ८१, १३४ प्रति ८२, १३५ प्रति ८३, १३६ प्रति ८४, १३७ प्रति ८५, १३८ प्रति ८६, १३९ प्रति ८७, १४० प्रति ८८, १४१ प्रति ८९, १४२ प्रति ९०, १४३ प्रति ९१, १४४ प्रति ९२, १४५ प्रति ९३, १४६ प्रति ९४, १४७ प्रति ९५, १४८ प्रति ९६, १४९ प्रति ९७, १५० प्रति ९८, १५१ प्रति ९९, १५२ प्रति १००, १५३ प्रति १०१, १५४ प्रति १०२, १५५ प्रति १०३, १५६ प्रति १०४, १५७ प्रति १०५, १५८ प्रति १०६, १५९ प्रति १०७, १६० प्रति १०८, १६१ प्रति १०९, १६२ प्रति ११०, १६३ प्रति १११, १६४ प्रति ११२, १६५ प्रति ११३, १६६ प्रति ११४, १६७ प्रति ११५, १६८ प्रति ११६, १६९ प्रति ११७, १७० प्रति ११८, १७१ प्रति ११९, १७२ प्रति १२०, १७३ प्रति १२१, १७४ प्रति १२२, १७५ प्रति १२३, १७६ प्रति १२४, १७७ प्रति १२५, १७८ प्रति १२६, १७९ प्रति १२७, १८० प्रति १२८, १८१ प्रति १२९, १८२ प्रति १३०, १८३ प्रति १३१, १८४ प्रति १३२, १८५ प्रति १३३, १८६ प्रति १३४, १८७ प्रति १३५, १८८ प्रति १३६, १८९ प्रति १३७, १९० प्रति १३८, १९१ प्रति १३९, १९२ प्रति १४०, १९३ प्रति १४१, १९४ प्रति १४२, १९५ प्रति १४३, १९६ प्रति १४४, १९७ प्रति १४५, १९८ प्रति १४६, १९९ प्रति १४७, २०० प्रति १४८, २०१ प्रति १४९, २०२ प्रति १५०, २०३ प्रति १५१, २०४ प्रति १५२, २०५ प्रति १५३, २०६ प्रति १५४, २०७ प्रति १५५, २०८ प्रति १५६, २०९ प्रति १५७, २१० प्रति १५८, २११ प्रति १५९, २१२ प्रति १६०, २१३ प्रति १६१, २१४ प्रति १६२, २१५ प्रति १६३, २१६ प्रति १६४, २१७ प्रति १६५, २१८ प्रति १६६, २१९ प्रति १६७, २२० प्रति १६८, २२१ प्रति १६९, २२२ प्रति १७०, २२३ प्रति १७१, २२४ प्रति १७२, २२५ प्रति १७३, २२६ प्रति १७४, २२७ प्रति १७५, २२८ प्रति १७६, २२९ प्रति १७७, २३० प्रति १७८, २३१ प्रति १७९, २३२ प्रति १८०, २३३ प्रति १८१, २३४ प्रति १८२, २३५ प्रति १८३, २३६ प्रति १८४, २३७ प्रति १८५, २३८ प्रति १८६, २३९ प्रति १८७, २४० प्रति १८८, २४१ प्रति १८९, २४२ प्रति १९०, २४३ प्रति १९१, २४४ प्रति १९२, २४५ प्रति १९३, २४६ प्रति १९४, २४७ प्रति १९५, २४८ प्रति १९६, २४९ प्रति १९७, २५० प्रति १९८, २५१ प्रति १९९, २५२ प्रति २००, २५३ प्रति २०१, २५४ प्रति २०२, २५५ प्रति २०३, २५६ प्रति २०४, २५७ प्रति २०५, २५८ प्रति २०६, २५९ प्रति २०७, २६० प्रति २०८, २६१ प्रति २०९, २६२ प्रति २१०, २६३ प्रति २११, २६४ प्रति २१२, २६५ प्रति २१३, २६६ प्रति २१४, २६७ प्रति २१५, २६८ प्रति २१६, २६९ प्रति २१७, २७० प्रति २१८, २७१ प्रति २१९, २७२ प्रति २२०, २७३ प्रति २२१, २७४ प्रति २२२, २७५ प्रति २२३, २७६ प्रति २२४, २७७ प्रति २२५, २७८ प्रति २२६, २७९ प्रति २२७, २८० प्रति २२८, २८१ प्रति २२९, २८२ प्रति २३०, २८३ प्रति २३१, २८४ प्रति २३२, २८५ प्रति २३३, २८६ प्रति २३४, २८७ प्रति २३५, २८८ प्रति २३६, २८९ प्रति २३७, २९० प्रति २३८, २९१ प्रति २३९, २९२ प्रति २४०, २९३ प्रति २४१, २९४ प्रति २४२, २९५ प्रति २४३, २९६ प्रति २४४, २९७ प्रति २४५, २९८ प्रति २४६, २९९ प्रति २४७, ३०० प्रति २४८, ३०१ प्रति २४९, ३०२ प्रति २५०, ३०३ प्रति २५१, ३०४ प्रति २५२, ३०५ प्रति २५३, ३०६ प्रति २५४, ३०७ प्रति २५५, ३०८ प्रति २५६, ३०९ प्रति २५७, ३१० प्रति २५८, ३११ प्रति २५९, ३१२ प्रति २६०, ३१३ प्रति २६१, ३१४ प्रति २६२, ३१५ प्रति २६३, ३१६ प्रति २६४, ३१७ प्रति २६५, ३१८ प्रति २६६, ३१९ प्रति २६७, ३२० प्रति २६८, ३२१ प्रति २६९, ३२२ प्रति २७०, ३२३ प्रति २७१, ३२४ प्रति २७२, ३२५ प्रति २७३, ३२६ प्रति २७४, ३२७ प्रति २७५, ३२८ प्रति २७६, ३२९ प्रति २७७, ३३० प्रति २७८, ३३१ प्रति २७९, ३३२ प्रति २८०, ३३३ प्रति २८१, ३३४ प्रति २८२, ३३५ प्रति २८३, ३३६ प्रति २८४, ३३७ प्रति २८५, ३३८ प्रति २८६, ३३९ प्रति २८७, ३४० प्रति २८८, ३४१ प्रति २८९, ३४२ प्रति २९०, ३४३ प्रति २९१, ३४४ प्रति २९२, ३४५ प्रति २९३, ३४६ प्रति २९४, ३४७ प्रति २९५, ३४८ प्रति २९६, ३४९ प्रति २९७, ३५० प्रति २९८, ३५१ प्रति २९९, ३५२ प्रति ३००, ३५३ प्रति ३०१, ३५४ प्रति ३०२, ३५५ प्रति ३०३, ३५६ प्रति ३०४, ३५७ प्रति ३०५, ३५८ प्रति ३०६, ३५९ प्रति ३०७, ३६० प्रति ३०८, ३६१ प्रति ३०९, ३६२ प्रति ३१०, ३६३ प्रति ३११, ३६४ प्रति ३१२, ३६५ प्रति ३१३, ३६६ प्रति ३१४, ३६७ प्रति ३१५, ३६८ प्रति ३१६, ३६९ प्रति ३१७, ३७० प्रति ३१८, ३७१ प्रति ३१९, ३७२ प्रति ३२०, ३७३ प्रति ३२१, ३७४ प्रति ३२२, ३७५ प्रति ३२३, ३७६ प्रति ३२४, ३७७ प्रति ३२५, ३७८ प्रति ३२६, ३७९ प्रति ३२७, ३८० प्रति ३२८, ३८१ प्रति ३२९, ३८२ प्रति ३३०, ३८३ प्रति ३३१, ३८४ प्रति ३३२, ३८५ प्रति ३३३, ३८६ प्रति ३३४, ३८७ प्रति ३३५, ३८८ प्रति ३३६, ३८९ प्रति ३३७, ३९० प्रति ३३८, ३९१ प्रति ३३९, ३९२ प्रति ३४०, ३९३ प्रति ३४१, ३९४ प्रति ३४२, ३९५ प्रति ३४३, ३९६ प्रति ३४४, ३९७ प्रति ३४५, ३९८ प्रति ३४६, ३९९ प्रति ३४७, ४०० प्रति ३४८, ४०१ प्रति ३४९, ४०२ प्रति ३५०, ४०३ प्रति ३५१, ४०४ प्रति ३५२, ४०५ प्रति ३५३, ४०६ प्रति ३५४, ४०७ प्रति ३५५, ४०८ प्रति ३५६, ४०९ प्रति ३५७, ४१० प्रति ३५८, ४११ प्रति ३५९, ४१२ प्रति ३६०, ४१३ प्रति ३६१, ४१४ प्रति ३६२, ४१५ प्रति ३६३, ४१६ प्रति ३६४, ४१७ प्रति ३६५, ४१८ प्रति ३६६, ४१९ प्रति ३६७, ४२० प्रति ३६८, ४२१ प्रति ३६९, ४२२ प्रति ३७०, ४२३ प्रति ३७१, ४२४ प्रति ३७२, ४२५ प्रति ३७३, ४२६ प्रति ३७४, ४२७ प्रति ३७५, ४२८ प्रति ३७६, ४२९ प्रति ३७७, ४३० प्रति ३७८, ४३१ प्रति ३७९, ४३२ प्रति ३८०, ४३३ प्रति ३८१, ४३४ प्रति ३८२, ४३५ प्रति ३८३, ४३६ प्रति ३८४, ४३७ प्रति ३८५, ४३८ प्रति ३८६, ४३९ प्रति ३८७, ४४० प्रति ३८८, ४४१ प्रति ३८९, ४४२ प्रति ३९०, ४४३ प्रति ३९१, ४४४ प्रति ३९२, ४४५ प्रति ३९३, ४४६ प्रति ३९४, ४४७ प्रति ३९५, ४४८ प्रति ३९६, ४४९ प्रति ३९७, ४५० प्रति ३९८, ४५१ प्रति ३९९, ४५२ प्रति ४००, ४५३ प्रति ४०१, ४५४ प्रति ४०२, ४५५ प्रति ४०३, ४५६ प्रति ४०४, ४५७ प्रति ४०५, ४५८ प्रति ४०६, ४५९ प्रति ४०७, ४६० प्रति ४०८, ४६१ प्रति ४०९, ४६२ प्रति ४१०, ४६३ प्रति ४११, ४६४ प्रति ४१२, ४६५ प्रति ४१३, ४६६ प्रति ४१४, ४६७ प्रति ४१५, ४६८ प्रति ४१६, ४६९ प्रति ४१७, ४७० प्रति ४१८, ४७१ प्रति ४१९, ४७२ प्रति ४२०, ४७३ प्रति ४२१, ४७४ प्रति ४२२, ४७५ प्रति ४२३, ४७६ प्रति ४२४, ४७७ प्रति ४२५, ४७८ प्रति ४२६, ४७९ प्रति ४२७, ४८० प्रति ४२८, ४८१ प्रति ४२९, ४८२ प्रति ४३०, ४८३ प्रति ४३१, ४८४ प्रति ४३२, ४८५ प्रति ४३३, ४८६ प्रति ४३४, ४८७ प्रति ४३५, ४८८ प्रति ४३६, ४८९ प्रति ४३७, ४९० प्रति ४३८, ४९१ प्रति ४३९, ४९२ प्रति ४४०, ४९३ प्रति ४४१, ४९४ प्रति ४४२, ४९५ प्रति ४४३, ४९६ प्रति ४४४, ४९७ प्रति ४४५, ४९८ प्रति ४४६, ४९९ प्रति ४४७, ५०० प्रति ४४८, ५०१ प्रति ४४९, ५०२ प्रति ४५०, ५०३ प्रति ४५१, ५०४ प्रति ४५२, ५०५ प्रति ४५३, ५०६ प्रति ४५४, ५०७ प्रति ४५५, ५०८ प्रति ४५६, ५०९ प्रति ४५७, ५१० प्रति ४५८, ५११ प्रति ४५९, ५१२ प्रति ४६०, ५१३ प्रति ४६१, ५१४ प्रति ४६२, ५१५ प्रति ४६३, ५१६ प्रति ४६४, ५१७ प्रति ४६५, ५१८ प्रति ४६६, ५१९ प्रति ४६७, ५२० प्रति ४६८, ५२१ प्रति ४६९, ५२२ प्रति ४७०, ५२३ प्रति ४७१, ५२४ प्रति ४७२, ५२५ प्रति ४७३, ५२६ प्रति ४७४, ५२७ प्रति ४७५, ५२८ प्रति ४७६, ५२९ प्रति ४७७, ५३० प्रति ४७८, ५३१ प्रति ४७९, ५३२ प्रति ४८०, ५३३ प्रति ४८१, ५३४ प्रति ४८२, ५३५ प्रति ४८३, ५३६ प्रति ४८४, ५३७ प्रति ४८५, ५३८ प्रति ४८६, ५३९ प्रति ४८७, ५४० प्रति ४८८, ५४१ प्रति ४८९, ५४२ प्रति ४९०, ५४३ प्रति ४९१, ५४४ प्रति ४९२, ५४५ प्रति ४९३, ५४६ प्रति ४९४, ५४७ प्रति ४९५, ५४८ प्रति ४९६, ५४९ प्रति ४९७, ५५० प्रति ४९८, ५५१ प्रति ४९९, ५५२ प्रति ५००, ५५३ प्रति ५०१, ५५४ प्रति ५०२, ५५५ प्रति ५०३, ५५६ प्रति ५०४, ५५७ प्रति ५०५, ५५८ प्रति ५०६, ५५९ प्रति ५०७, ५६० प्रति ५०८, ५६१ प्रति ५०९, ५६२ प्रति ५१०, ५६३ प्रति ५११, ५६४ प्रति ५१२, ५६५ प्रति ५१३, ५६६ प्रति ५१४, ५६७ प्रति ५१५, ५६८ प्रति ५१६, ५६९ प्रति ५१७, ५७० प्रति ५१८, ५७१ प्रति ५१९, ५७२ प्रति ५२०, ५७३ प्रति ५२१, ५७४ प्रति ५२२, ५७५ प्रति ५२३, ५७६ प्रति ५२४, ५७७ प्रति ५२५, ५७८ प्रति ५२६, ५७९ प्रति ५२७, ५८० प्रति ५२८, ५८१ प्रति ५२९, ५८२ प्रति ५३०, ५८३ प्रति ५३१, ५८४ प्रति ५३२, ५८५ प्रति ५३३, ५८६ प्रति ५३४, ५८७ प्रति ५३५, ५८८ प्रति ५३६, ५८९ प्रति ५३७, ५९० प्रति ५३८, ५९१ प्रति ५३९, ५९२ प्रति ५४०, ५९३ प्रति ५४१, ५९४ प्रति ५४२, ५९५ प्रति ५४३, ५९६ प्रति ५४४, ५९७ प्रति ५४५, ५९८ प्रति ५४६, ५९९ प्रति ५४७, ६०० प्रति ५४८, ६०१ प्रति ५४९, ६०२ प्रति ५५०, ६०३ प्रति ५५१, ६०४ प्रति ५५२, ६०५ प्रति ५५३, ६०६ प्रति ५५४, ६०७ प्रति ५५५, ६०८ प्रति ५५६, ६०९ प्रति ५५७, ६१० प्रति ५५८, ६११ प्रति ५५९, ६१२ प्रति ५६०, ६१३ प्रति ५६१, ६१४ प्रति ५६२, ६१५ प्रति ५६३, ६१६ प्रति ५६४, ६१७ प्रति ५६५, ६१८ प्रति ५६६, ६१९ प्रति ५६७, ६२० प्रति ५६८, ६२१ प्रति ५६९, ६२२ प्रति ५७०, ६२३ प्रति ५७१, ६२४ प्रति ५७२, ६२५ प्रति ५७३, ६२६ प्रति ५७४, ६२७ प्रति ५७५, ६२८ प्रति ५७६, ६२९ प्रति ५७७, ६३० प्रति ५७८, ६३१ प्रति ५७९, ६३२ प्रति ५८०, ६३३ प्रति ५८१, ६३४ प्रति ५८२, ६३५ प्रति ५८३, ६३६ प्रति ५८४, ६३७ प्रति ५८५, ६३८ प्रति ५८६, ६३९ प्रति ५८७, ६४० प्रति ५८८, ६४१ प्रति ५८९, ६४२ प्रति ५९०, ६४३ प्रति ५९१, ६४४ प्रति ५९२, ६४५ प्रति ५९३, ६४६ प्रति ५९४, ६४७ प्रति ५९५, ६४८ प्रति ५९६, ६४९ प्रति ५९७, ६५० प्रति ५९८, ६५१ प्रति ५९९, ६५२ प्रति ६००, ६५३ प्रति ६०१, ६५४ प्रति ६०२, ६५५ प्रति ६०३, ६५६ प्रति ६०४, ६५७ प्रति ६०५, ६५८ प्रति ६०६, ६५९ प्रति ६०७, ६६० प्रति ६०८, ६६१ प्रति ६०९, ६६२ प्रति ६१०, ६६३ प्रति ६११, ६६४ प्रति ६१२, ६६५ प्रति ६१३, ६६६ प्रति ६१४, ६६७ प्रति ६१५, ६६८ प्रति ६१६, ६६९ प्रति ६१७, ६७० प्रति ६१८, ६७१ प्रति ६१९, ६७२ प्रति ६२०, ६७३ प्रति ६२१, ६७४ प्रति ६२२, ६७५ प्रति ६२३, ६७६ प्रति ६२४, ६७७ प्रति ६२५, ६७८ प्रति ६२६, ६७९ प्रति ६२७, ६८० प्रति ६२८, ६८१ प्रति ६२९, ६८२ प्रति ६३०, ६८३ प्रति ६३१, ६८४ प्रति ६३२, ६८५ प्रति ६३३, ६८६ प्रति ६३४, ६८७ प्रति ६३५, ६८८ प्रति ६३६, ६८९ प्रति ६३७, ६९० प्रति ६३८, ६९१ प्रति ६३९, ६९२ प्रति ६४०, ६९३ प्रति ६४१, ६९४ प्रति ६४२, ६९५ प्रति ६४३, ६९६ प्रति ६४४, ६९७ प्रति ६४५, ६९८ प्रति ६४६, ६९९ प्रति ६४७, ७०० प्रति ६४८, ७०१ प्रति ६४९, ७०२ प्रति ६५०, ७०३ प्रति ६५१, ७०४ प्रति ६५२, ७०५ प्रति ६५३, ७०६ प्रति ६५४, ७०७ प्रति ६५५, ७०८ प्रति ६५६, ७०९ प्रति ६५७, ७१० प्रति ६५८, ७११ प्रति ६५९, ७१२ प्रति ६६०, ७१३ प्रति ६६१, ७१४ प्रति ६६२, ७१५ प्रति ६६३, ७१६ प्रति ६६४, ७१७ प्रति ६६५, ७१८ प्रति ६६६, ७१९ प्रति ६६७, ७२० प्रति ६६८, ७२१ प्रति ६६९, ७२२ प्रति ६७०, ७२३ प्रति ६७१, ७२४ प्रति ६७२, ७२५ प्रति ६७३, ७२६ प्रति ६७४, ७२७ प्रति ६७५, ७२८ प्रति ६७६, ७२९ प्रति ६७७, ७३० प्रति ६७८, ७३१ प्रति ६७९, ७३२ प्रति ६८०, ७३३ प्रति ६८१, ७३४ प्रति ६८२, ७३५ प्रति ६८३, ७३६ प्रति ६८४, ७३७ प्रति ६८५, ७३८ प्रति ६८६, ७३९ प्रति ६८७, ७४० प्रति ६८८, ७४१ प्रति ६८९, ७४२ प्रति ६९०, ७४३ प्रति ६९१, ७४४ प्रति ६९२, ७४५ प्रति ६९३, ७४६ प्रति ६९४, ७४७ प्रति ६९५, ७४८ प्रति ६९६, ७४९ प्रति ६९७, ७५० प्रति ६९८, ७५१ प्रति ६९९, ७५२ प्रति ७००, ७५३ प्रति ७०१, ७५४ प्रति ७०२, ७५५ प्रति ७०३, ७५६ प्रति ७०४, ७५७ प्रति ७०५, ७५८ प्रति ७०६, ७५९ प्रति ७०७, ७६० प्रति ७०८, ७६१ प्रति ७०९, ७६२ प्रति ७१०, ७६३ प्रति ७११, ७६४ प्रति ७१२, ७६५ प्रति ७१३, ७६६ प्रति ७१४, ७६७ प्रति ७१५, ७६८ प्रति ७१६, ७६९ प्रति ७१७, ७७० प्रति ७१८, ७७१ प्रति ७१९, ७७२ प्रति ७२०	

विसेसणाम	क्रि ?	पिट्ठंको
	१०० टि १-५-६, १७५ टि	
	५, १८० टि ४-११, १८२	
	टि १३-१५, १८३ टि	
	१-३-५, २०४ टि. ५	
[अनुयोगद्वार]	निर्ग्रन्थ - आचार्य, मल-	
वृत्ति-टीकाकृत	धारिहेमचन्द्रसूरि ६३ टि	
	२४, ६४ टि ५, ७४	
	टि २, ७९ टि ५, ८२ टि	
	२, ९५ टि. ६, ९७ टि २,	
	९९ टि ३, ११२ टि, ७.	
	११९ टि. २५, १७७ टि	
	२, १९९ टि २	
[अनुयोगद्वार]	निर्ग्रन्थ - आचार्य, हरि-	
वृत्ति-टीका-	भद्रसूरि ६३ टि २३, ६७	
लघुवृत्ति-टीका	टि २-४, ७४ टि २, ७९ टि	
	५, ८२ टि २, ९५ टि ६,	
	११२ टि. ७, ११९ टि. २५,	
	१२० टि ५, १२४ टि १२,	
	१७७ टि २, १९९ टि २	
अनेकार्यसङ्ग्रह	कोपग्रन्थ १७५ टि ४	
अपराजित	देवलोक १६१	
अभयदेवपाद	निर्ग्रन्थ - आचार्य ११९	
	टि १८, १२० टि १	
अभिगण्डण	तीर्थार ९८	
अर	तीर्थकर ९८	
अरिट्टणेमी	तीर्थकर ९८	
अरुणवर	द्वीप समुद्रौ ९२	
अवरविदेह	क्षेत्रम् १३९, १८१	
अविरुद्ध	पाषण्डविशेष ६३	
असंख्य	उत्तराध्ययनसूत्रस्या-	
	ध्ययनम् १२४	
असुरकुमार	देवभेद १४० टि १, १४१	
	१५४	
असुरकुमारी	देवीभेद १५४	
अहेसत्तमा	नरक १४० टि १, १५३	
	टि ४	
अंतगडदसाओ	जैनागम ६८	

विसेसणाम	क्रि ?	पिट्ठंको
आचाराङ्गचूर्णि	जैनागमव्याख्याग्रन्थ	२०४ टि ६
आणञ	देवलोक १६१	
आणत्त	देवलोक ९३, १४५	
आभरण	द्वीप समुद्रौ ९२	
आयार	जैनागम ६८, १७८	
आरण	देवलोक ९३, १४५,	
	१६१	
आवश्यकश्रुत	जैनागम ७१ टि १२	
आवस्तज	जैनागम ७५ टि ३	
आवस्तग- ^० स्सय	जैनागमः ६०, ६० टि १,	
	७२	
आवरसगसुयकबंध	जैनागम ७१	
आवंती	सत्ररुद्धसूत्राध्ययनम् १२४	
आवाल	द्वीप समुद्रौ ९२	
आहत्तधिजं	जैनागमाध्ययनम् १२४	
आहत्तविजं	,, १२४ टि. १४	
आहन्न (? त्त) हीय	,, १२४ टि १४	
इद	देव ६३	
ईसाण	देवलोक ९३, १४५, १६०	
ईसिपवभारा	सिद्धिक्षेत्रम् ९३	
उत्तरकुरा	क्षेत्रम् १८१	
उत्तरकुल	क्षेत्रम् १३८, १८१ टि १५	
उत्तरदुभरह	क्षेत्रविभाग १८१	
उप्पल	द्वीप-समुद्रौ ९२	
उवरिमहेट्टिमगेवेज	देवलोक १६१	
उवासगदसाओ	जैनागम ६८	
उसभ	तीर्थकर. ९८	
उसु ङारिज	उत्तराध्ययनसूत्र-	
	स्याध्ययनम् १२४ टि १३	
एरणवअ	क्षेत्रम् १८१	
एरवअ	क्षेत्रम् १८१	
एरवय	क्षेत्रम् १३९	
एलङ्ग	उत्तराध्ययनसूत्र-	
	स्याध्ययनम् १२४	
कणगसत्तरी	शास्त्रम् ६८	
कप्पाकप्पिय	जैनागम । ६८ टि. ९	

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको	विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
कपासिय	शास्त्रम्	६८	घोडगुह	शास्त्रविशेष	६८
कपिपट	द्वीप समुद्रौ	९२	घोटयपह	शास्त्रविशेष	६८ टि ३
करिसावण	नाणकम् १३०, १७६		घोटयसुय	शास्त्रविशेष	६८ टि ५
काउस्सग	जैनागमाध्ययनम्	७२	चउचीमन्थ	आध्यात्मिकव्ययनम्	७२
कालोय	समुद्र	९२	चस्मपडिय	पापण्डविशेष	६८
काविल	दर्शनम्	६८	चरग	पापण्डविशेष	६३, ६४
किन्नर	देवभेद	७०	चद	द्वीप समुद्रौ	९२
किपुरिस	"	७०	चंदम्पह	तीर्थकर	१८
कुह	द्वीप-समुद्रौ	९२	चाउरगिजं	उत्तराध्ययनसूत्रम्	
कुसवर	"	९२		व्ययनम्	१२४
कुंड	"	९० टि ५	चीरिग	पापण्डविशेष	६८
कुंडल	"	९२	चीरिय	पापण्डविशेष	६८
कुथु	तीर्थकर	९८	जकप	देवभेद	६३, ९२
कूड	द्वीप-समुद्रौ	९२	जणण्डल	उत्तराध्ययनसूत्रम्	
कोट्टडरिया	देवीविशेष	६३ टि २४		व्ययनम्	१२४
कोट्टकिरिया	देवीविशेष	६३	जमडिय	सूत्रकृतस्याध्ययनम्	१२४
कोट्टरिया	देवीविशेष	६३ टि २४	जयत	देवलोक	१२४
कोडिल्लय }	अर्थशास्त्रम्	६८ टि ६	जुडीय	दीप	९२, १८१
कोडिल्लय }	६८, १७८ टि ११		जीयामिगम	जानागम	९२ टि ३
कोचवर	द्वीप समुद्रौ	९२	जोडनी	देवी	१५
खड	देव	६३	जोतिमिगी	"	१२४ टि १
खीर	द्वीप समुद्रौ	९२	जोतिमिय	देव	१२४, १२५
खोय	"	९२	ठाण	जगन्नाम	१२४
गन्धर्व	देवभेद	७० टि ४	णडी	दीप समुद्रौ	९२
गंगा	नदी	१३८	णमी	मीनार	१२४
गंधे	सूत्रकृतस्याध्ययनम्	१२४	णागकुमार	देव	१२४
गय	द्वीप समुद्रौ	९२	तगरा	देव	१२४
गंधव्व	देवभेद	७० टि ४	तगरागगर		
गिरिणगर	नगरम्	१३१	तगरावउ		
गिहिधम्म	पापण्डविशेष	६८	तमननपभा		
गेवेज्जाग-य	देवलोक	१४१	तनतमा		
गेवेज्जविमाण	देवलोक	६८			
गोतम	पापण्डविशेष	६८	तनपुत्ति		
गोव्वतिय	पापण्डविशेष	६८	तनपभा		
घय	द्वीप समुद्रौ	९२	तन		
घोडगसुह	शास्त्रविशेष	६८ टि १			
घोडगसुह	शास्त्रविशेष	६८ टि ३			

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको	विसेसणाम	किं ?	पिट्ठंको
तरगवतिकार	निर्ग्रन्थ - आचार्य	१३१	पकपभा	नरकः ९१, १४०, १५३, १५३ टि ४	
तिलय	द्वीप-समुद्रौ	९२	पंडरग	पाषण्डविशेष.	६३
थणितकुमार	देवभेद	१४१	पाडलिपुत्त	नगरम्	१८१
थणियकुमार	"	१५४	पाणञ्ज	देवलोक.	१६१
दह	द्वीप-समुद्रौ	९२	पाणत	देवलोक	९३, १४५
दाहिणभूरह	क्षेत्रविभाग	१८१	पास	तीर्थकर	९८
दाहिणभूरहद्व	क्षेत्रविभाग	१८१ टि १८- १९	पुक्खर	द्वीपः	९२
दिट्ठिवाल	जैनागम	६८, १७८	पुक्खरसंवट्टय	मेघविशेष.	१३८
दुग्गा	देवी	६३ टि २३	पुरिसइज्जं	जैनागमस्याध्ययनम्	१२४
देव	द्वीप-समुद्रौ	९२	पुव्वविदेह	क्षेत्रम्	१३९, १८१
देवकुरा	क्षेत्रम्	१८१	प्रज्ञा० (प्रज्ञाप- नोपाङ्ग)	जैनागम	१६० टि १
देवकुरु	क्षेत्रम् १३८, १८१ टि १५		प्रज्ञापनोपाङ्ग	जैनागम	१७० टि. १०
देसियभापा	भापाविशेष	६८ टि २१	वंभ	देवलोकः	९३ टि. १
धम्म	तीर्थकर.	९८	वंभलोक	देवलोक	९३, १६०
धम्मचित्तग	पापण्डविशेष	६३	वंभलोग	देवलोक	१४५
धम्मो	दशवैकालिकस्याध्ययनम्	१२४	विंदुकार	ग्रन्थकार	१३१
धायइ	द्वीप	९२	बुद्धवयण	शास्त्रम्	६८
धूमपभा	नरक	१५३	बुद्धसासण	"	६८ टि १०
धूमपभा	नरक ९१, १४०, १५३ टि ४		वेत्ता	नदी	१३१
नखत्त	द्वीप समुद्रौ	९२	वेत्तायड	नगरम्	१३१
नन्दिसूत्र	जैनागम	६८ टि ५	भरह	क्षेत्रम्	१३९, १८१
नंदी	द्वीप-समुद्रौ	९२	भरहवास	क्षेत्रम्	१८१ टि १६
नाग	देव	६३	भारय	पुराणम्	६८
नाग	द्वीप समुद्रौ	९२	भारह	पुराणम् ६४, ६८, १७८	
नागकुमार	देवभेद	१५४	भिक्षांडग	पापण्डविशेष	६३ टि १९
नागकुमारी	देवीभेदः	१५४	भिक्षाण्ड	पापण्डविशेष	६३ टि १९
नागसुहुम	शास्त्रम्	६८	भिक्षुंड	पापण्डविशेषः	६३ टि १९
नाडग	शास्त्रम्	६८	भिक्षुंडग	पापण्डविशेष	६३
नायाधम्मकहाओ	जैनागम	६८	भिक्षुंडिय	पापण्डविशेष	६३ टि १९
निहि	द्वीप-समुद्रौ	९२	भीमासुरक्ख	शास्त्रम्	६८ टि. ५
पउम	"	९२	भीमासुरुत्त	"	६८ टि ५
पउमपपभ	तीर्थकर	९८	भुयगवर	द्वीप समुद्रौ	९२
पच्चक्खाण	आवश्यकाध्ययनम्	७२	भूय	देवभेद	६३
पटिक्कमण	"	७२	भूय }		
पण्हावागरणाइ	जैनागम	६८	भूय }	द्वीप-समुद्रौ	९२

विसेसणाम	कि ?	पिट्टको	विसेसणाम	कि ?	पिट्टको
मण्ड	देव	६३टि.२२	रुद्ध	देव	६३
मगो	सन्नद्धद्वयस्याव्ययनम्	१२४	र्यग	द्वीप समुद्रौ	६०
मज्झिमहेट्टिसरोवेज्ज	देवलोक	१६१	लवण	समुद्र	६०
मलधारि+पाद	निर्यन्थ -आचार्यः	६०टि	लतध	देवलोक	६०, १११
(हेमचन्द्रसूरि)	१०, ६४टि ५, ६५टि ९,				१२१
	६६टि ३-७, ६७टि ५,		लोगाभय	शास्त्रम्	६८टि ११
	७२टि.७, ७३टि ५, ८८		लोगायत	"	६८टि ११
	टि १०, ९१टि ३-५, ९२		लोयायय	"	६८
	टि १, ९६टि ८, ११६टि		वडदिस	नगरम्	१३१टि ९
	६, ११९टि १६-१८,		वड्सेगिय	दर्शनम्, शास्त्रम्	६८
	१६४टि १, १८१टि १,		वदरार	द्वीप समुद्रौ	६०
	१९१टि ११		वद्व	"	६०
मलयवति-	कथाग्रन्थ	१३१	वद्वमाण	तीर्थनर	६८
मलयवतिकार	ग्रन्थकार	१३१	वरण	द्वीप समुद्रौ	६०
मल्ली	तीर्थकरः	९८	वद्वण	धावद्वयनाभ्ययनम्	३२
महातगप्पभा	नरक	९१टि ५	वाणमत	देवमेद	१००, १००
महावीर	तीर्थकर	१४६	वाणमतरी	देवीमेद	१००
महासुक्	देवलोक	९३, १०५,	वालुतपभा	नरक	१४०टि ११०३
		१६१			टि २
महोरग	देव	७०	वालुयपभा	नरक	१००, १००
मदर	द्वीप समुद्रौ	९२	वालुगपभा	नरक	१००
माळ	शास्त्रम्	६८टि १३	वायहर	द्वीप-समुद्रौ	६०
माढर	"	६८	वासुपुज	तीर्थकर	६८
मासुरक्क	"	६८टि ५	विजय	द्वीप समुद्रौ	६०
माहिद	देवलोक	९३, १४५, १६०	विजय	देवलोक	६०
मुकुंद	देव	६३टि २०	विदेह	लोका	१८ ३ २
मुगुंद	देव	६३	विमल	तीर्थकर	६०
मुणिसुव्वण	तीर्थकर	९८	विगात्पणति	लोका	६०
रम्मगवरस	क्षेत्रम्	१८१	विमल	लोका	६०
रम्मगवास	क्षेत्रम्	१३९	विमलपुय	लोका	६०
रम्मयवास	क्षेत्रम्	१०९	विमलपणति	लोका	६०
रम्मजाल	क्षेत्रम्	१८१टि ११	विमल	लोका	६०
रयण	द्वीप समुद्रौ	९२	विमल	लोका	६०
रयणपभा	नरक	९१, १३९, १५३	विमल	लोका	६०
राज० (राजप्रभिय)	जैन, रामव्यास ग्रन्थ	११९टि २	विमल	लोका	६०
वृत्ति			विमल	लोका	६०
रासायण	पुगणम्	६४, ६८, १३०	विमल	लोका	६०

विसेसणाम	किं ?	पिटुंको	विसेसणाम	किं ?	पिटुंको
वेडायड	नगरम्	१३१टि १०	सुविही	तीर्थकर	९८
वेडिस	नगरम्	१३१	सूयगड	जैनागम.६८, १७८टि १४	
वेना	नदी	१३१टि १०	सूर	टीप समुद्रौ	९२
वेनायड	नगरम्	१३१टि १०	सेजस	तीर्थकर	९८
वेसमण	देव	६३	सोहम्म	देवलोकः ९३, १४५, १६०	
वेसिय	वैशिवशास्त्रम्	६८	रथा०(स्थानाद्ग- सूत्र)	जैनागम. ११७ टि ३-५-७-९-१०	
सकरपभा	नरक	१५, ३		१३, ११८टि २-९, ११९	
मकरपभा	नरक	९१, १४०, १५३ टि ४		टि ६-७-८-१६-१७-१८- २२-२४, १२० टि १-३-५- ६, १२१टि ५-६	
सगडभहिया	शास्त्रम्	६८टि ८	स्थानाद्गवृत्ति	जैनागमव्याख्याग्रन्थ. ११७टि ५, १२१टि ३	
सगभहिया	,,	६८		संज्ञितप्रकरणम् १२०टि.१	
सट्टितंत	,,	६८		{ निर्ग्रन्थ-आचार्य ८३टि ८, ९६टि २, ११६टि ६, ११९टि १६-२४, १२३ टि.२, १६४टि १, १७० टि ११, १८१टि १, १९१ टि ११	
सणकुमार	देवलोक. ९३, १४५, १६०		स्वरमण्डल		
सतभहिया	शास्त्रम्	६८टि ८	हरिभद्र+पाद		
समवाअ	जैनागम	६८	,,सूरिपाद		
समोसरणं	सूत्रकृदङ्गस्याव्ययनम् १२४				
सयंभुरमण	समुद्र	९२, १८१			
सयंभुरवण	समुद्र	९२टि ६			
सरमडल	संज्ञीतप्रकरणम्	१२०			
सव्वट्टसिद्ध	देवलोक	१६१			
सहस्सार	देवलोक ९३, १४५, १६१		हरिचरस	क्षेत्रम्	१३९, १८१
संगभहिया	शास्त्रम्	६८टि ८	हरिवास	क्षेत्रम्	१३९
संती	तीर्थकर	९८	हंभीमासुखख	शास्त्रम्	१७८टि ११
संभव	तीर्थकर	९८	हंभी	,,	६८टि ५
सामाइय	आवश्यकध्ययनम् ७१, ७२		हंभीमासुखख	,,	६८टि ५
सावग	पापण्डविशेष	६३	हंभीमासुखख	,,	६८
सिव	देव	६३	हेट्टिमहेट्टिमगेवेज	देवलोक	१६१
सीतल	तीर्थकर	९८	हेमवअ	क्षेत्रम्	१८१
सुपास	तीर्थकर	९८	हेमवय	क्षेत्रम्	१३९
सुमती	तीर्थकर	९८	हेरणवय	क्षेत्रम्	१३९

सुद्धिपत्रयं

पत्तस्र	पंती	असुद्धं	सोहणीय
७	१८	प्रता	प्रतौ
॥	२१	० न पु०	० न शु० प्रति पु०
८	१६	० र्थ. ॥	० र्थ. ॥ मु० ॥
९	२६	टिपणी केनापि विदुषा टिपिता दृश्यते	टिपणी दृश्यते
११	२९	समत्ता	स मत्ता
१२	७	‘वड्ड’ इति पाठस्थाने ‘परिवड्ड’ इति हरिभद्रीय मलयगिरीयवृत्त्यनुसारी पाठ ॥	
१६	२६	अत्रत्य पाठ.	अत्रत्यो मूलगत पाठ
॥	३०	एष एव	एष मूलगत एव
१९	१३	इत्येव	इत्येव
॥	२३	श्रीहरिभद्रसूरिणाऽपि स्ववृत्तावयमेव	चूर्णिकृता श्रीहरिभद्रसूरिणाऽपि चायमेव
२३	२७	हा० चू० ॥	हा० ॥
२५	१	‘पडिसवेदेजा’ इति पाठस्थाने ‘सवेदेजा’ इति चूर्णिव्याख्यानुसारी पाठ ॥	
॥	९	० सूत्रस्थाने	० सूत्राशस्थाने
२९	१५	भभीयमासु०	भभीय मासु०
॥	३४	जे० डे० ॥	जे० डे० मु० ॥
३०	१६	ते तथा भावे पडुच्च	ते तदा पडुच्च
॥	२८	ते तदा पडुच्च ल० स० शु० चूपा० ॥	ते तथा भावे पडुच्च जे० डे० मो० । मूलगत पाठधूर्णो पाठान्तरत्वे- नाहत ॥
३२	१५	विवाहचूलिया	विवाहचूलिया
॥	२१	वियाह० शु० ल० ॥	विवाह० शु० ल० प्रती विना ॥
३८	३	इहलाग०	इहलोग०
३९	४	संखेज्जाइ	संखेजाइ
४८	२४	हाटीपा० ॥	हाटीपा० सपा० ॥
५०	२७	अत्र प्रथमा टिप्पणी फल्गु ज्ञेया	
६१	३	अणेगा	अणेगो
६३	७	अहपडुरे	अह पडुरे
॥	२८	ने०	ने० ।
॥	३०	वी० ।	वी०
६५	२७	वा० ॥	वा० मु० ॥
६६	२०	० पाट	० पादै
॥	२२	मले	मूले
७३	२४	गयचंदणा०	गयचद(१ वव)णा०

पत्तस्स	पंतीए	असुद्धं	सोहणीयं
१४९	१२	°राणि चोप°	°राण्युप°
१५४	३	दसवा°	दस वा°
१५९	२५	पालिओ°	पालिओ°
१६१	५	°वास	°वीसं
१६४	१७	सखेज्जा नो असखेज्जा	सखेज्जा, नो असखेज्जा,
॥	२७	वुच्च जावइ	वुच्चइ जाव
॥	॥	दस प°	दराप°
१६५	३	°जोणिया	°जोणिया,
१६६	२७	आणंता	अणंता
१७०	१८	°दाइरासी	°दाई रासी
१७१	२४	तेथाक°	तेथा-क°
१७२	१७	°मूलं-	°मूल-
॥	२१	°यव्व ।	°यव्वा ।
१७४	२२	लंछणेण म°	लछणेण वा म°
१७६	६	त	त
॥	१५	सहिज्जइ	साहिज्जइ
१८०	२५	एवभूए	एवंभूए
॥	२७	कहिं	कहिं
१८२	२१	खंधपदेसा	खंधपदेसो
१८९	२	पाक्खप्प°	पक्खप्प°
१९५	१	रागे ।	रागे
॥	३	जीवे ।	जीवे
॥	२२	समुद्दे	समुद्दे,
२०१	२५	पुव्वच्चि°	पुव्वच्चि°
२०३	३	लाघवत्थ	लाघवत्थं
२११	४	तत्तस°	तत्तत्स°

॥

पत्त-	विभागस्स	पंतीए	असुद्ध	सोहणीय
२१२	१	२६	अज्ज°	अज्ज°
२१३	२	८	आणि°	अणि°
२१४	१	१५	अनु°	आनु°
२२७	१	७	गर्भ°	गर्भ°
॥	१	३६	१२१	११२
२३१	२	१६	जम्बु°	जम्बू°
॥	॥	१८	॥	॥

પત્ત-	વિભાગસ્સ	પત્તી	ધમ્મુદ	મોળાપ
૪૪૨	૨	૩૭	મૂઝો	નવણ-મૂઝો
૪૪૪	૧	૩૦	નામાચાનુર્ચો	નામાચાનુર્ચો
૪૪૮	૧	૭	સાગરોદમ	સાગરોદમ
૪૫૧	૧	૨૫	દેવવમેદ	દેવવમેદ
”	૨	૧૪	”	”

સુધારો

સપાદકીયના પૃં ૩૪ ની પત્રિત ૨૦ તથા ૨૧ મા માવના ઇપાયુ છે તે મોળાના નામ

સપાદકીયના પૃં ૩૫ ની ચોથી ટ્રિપણીની પહેલી પત્રિતમા લોમાગ ઇપાયુ છે તે લોમાગ વાયવુ

મૂલ અથ, પૃં ૧૦૩ ની બીજી પત્રિતમા ચરિદિદ ઇપાયુ છે, તે ચરિદિદ પત્રિદિદ નામ